ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

I 7869

ANUL VII 1960

Bibl

DIN SUMAR

TODOR PAVLOV – UN EMINENT OM DE ŞTIINŢĂ ŞI ACTIVIST PE TĂRÎM SOCIAL — ASEN KISELINCEV şi SVETOSLAV SLAVKOV (R.P.B.)

CU PRIVIRE LA FUNCŢIA CULTURAL-EDUCATIVĂ A STATULUI NOSTRU DEMOCRAT-POPULAR — GH. BERESCU şi EM. DROB

DESPRE SCHIMBAREA RAPORTULUI DINTRE OM ŞI NATURĂ ÎN PROCESUL TRANSFORMĂRII SOCIALISTE A AGRICULTURII ŢĂRII NOASTRE — VALDEMAR POPA

MATERIALISMUL DIALECTIC ŞI PROBLEMA REALITĂŢII ÎN FIZICA MODERNĂ — M. E. OMELIANOVSKI (R.S.S.U.)

FORMULA CHIMICĂ – FORMĂ SPECIFICĂ DE ABSTRACŢIE ŞTIINŢIFICĂ — TOMIN UROŞ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1930

0 JUL 2005

I 7869

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

DEC. 2014
IAN. 2022

CERCETĂRI FILOZOFICE

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

1

ANUL V II

1960

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

3192

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTĂ DE FILOZOFIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACŢIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. DR. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROSCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU

REDACŢIA, BUCUREŞTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.28.16

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VII, nr. 1 1960

SUMAR

Pag.

ASEN KISELINCEV şi SVETOSLAV SLAVKOV (R.P.B.), Todor Pavlov — un eminent om de ştiinţă şi activist pe tărîm social 9

GH. BERESCU şi EM. DROB, Cu privire la funcţia cultural-educativă a statului nostru democrat-popular 17

VALDEMAR POPA, Despre schimbarea raportului dintre om şi natură în procesul transformării socialiste a agriculturii ţării noastre 39

M. E. OMELIANOVSKI (U.R.S.S.), Materialismul dialectic şi problema realităţii în fizica modernă 65

TOMIN UROŞ, Formula chimică — formă specifică de abstracţie ştiinţifică . 83

G. ÖFFENBERGER, Unele principii ale clasificării dialectice a judecăţilor . 109

Z. ORNEA, Critica sociologiei burgheze şi reformiste din Romînia în perioada 1917—1924 123

COMUNICĂRI

I. ENACHE, Caracterul şi rolul social-politic reacţionar al concepţiei poporaniste 147

MUSTAFA A. MEHMET, Al-Biruni, învăţat şi gînditor al Orientului arab . . 163

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

Istoria P.C.U.S. — un manual al marxism-leninismului militant (*I. Drăgan*); O analiză marxist-leninistă a societăţii americane contemporane (*M. Lupan*); Un studiu marxist asupra categoriilor esteticii (*V. Moglescu* şi *V. Florea*); Esenţa antiştiinţifică şi reacţionară a gnoseologiei pragmatiste (*N. Gogoneaţă*); Despre unele probleme filozofice ale chimiei (*T. U.*); O carte sovietică despre filozofia lui Hegel (*Nadejda Stahovskaia-Dumitru*) : Neotomismul — filozofie a burgheziei reacţionare contemporane (*Stela Cernea*); Noi studii sovietice în domeniul logicii dialectice (*D. Stoianovici*). 175

PE SCURT DESPRE CĂRŢI

Pagini din lupta poporului nostru împotriva forţelor reacţiunii (*Oct. Cheţan*); O carte de critică a idealismului fizic (*T. Vescan*); *Utopia* lui Thomas Morus — un exemplu de gîndire socialistă critică şi vizionar-utopică (*Cornelia Rusnac*). 233

RĂSFOIND REVISTELE

Pag.

Pe marginea nr. 2 al „Buletinului Comisiei naţionale a R.P.R. pentru UNESCO" (*B. O.*); Probleme de estetică în revista *Arta plastică* (*M. Ciurdariu*); Problema actualităţii în revista *Studii şi cercetări de istoria artei* (*O. Barbosa*) 245

MIŞCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

Interesante discuţii în jurul unor probleme importante ale mişcării muncitoreşti din Franţa (*V. Popescu*); Biologia modernă şi bergsonismul (*Edith Gulian*). 255

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

Consfătuire privind activitatea editorială a S.R.S.C. (*A. B.*); Unele observaţii pe marginea tematicii cercurilor ştiinţifice studenţeşti de ştiinţe sociale (*E. Iordache*) 267

NOTE

Note de lectură 275

FLOREA ŢUŢUGAN 285

Buletin bibliografic 287

Din sumarele revistelor străine 289

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VII, № 1 1960

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

А. КИСЕЛИНЧЕВ и С. СЛАВКОВ (БОЛГАРИЯ), Тодор Павлов — выдающийся ученый и общественный деятель 9

Г. БЕРЕСКУ и Э. ДРОБ, О культурно-воспитательной функции народно-демократического румынского государства 17

В. ПОПА, Об изменении отношений между человеком и природой в процессе социалистического преобразования сельского хозяйства в Румынской Народной Республике 39

М. Е. ОМЕЛЬЯНОВСКИЙ (СССР), Диалектический материализм и проблема реальности в современной физике 65

Т. УРОШ, Химическая формула как специфическая форма научной абстракции 83

Г. ОФФЕНБЕРГЕР, Некоторые принципы диалектической классификации суждения 109

З. ОРНЯ, Критика буржуазной и реформистской социологии в Румынии в период 1917—1924 гг. 123

СООБЩЕНИЯ

И. ЕНАКЕ, Реакционный характер и общественно-политическая роль „попоранизма" 147

МУСТАФА А. МЕХМЕТ, Ал-Бируни — ученый и мыслитель арабского востока 163

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

История КПСС — учебник действенного марксизма-ленинизма (*И. Дрэган*) Марксистско-ленинский анализ современного американского общества (*М. Лупан*); Марксистское исследование категорий эстетики (*В. Моглеску и В. Флоря*); Реакционная и антинаучная сущность прагматической гносеологии (*Н. Гогоняцэ*); О некоторых философских проблемах химии (*Т. У.*); Книга советского исследователя о философии Гегеля (*Н. Стаховская-Думитру*); Неотомизм — философия современной реакционной буржуазии (*С. Черня*); Новые советские исследования в области диалектической логики (*Д. Стоянович*) 175

КОРОТКО О КНИГАХ

Страницы борьбы румынского народа против сил реакции (*О. Кецан*); Книга, критикующая физический идеализм (*Т. Вескан*); „Утопия" Томаса Мора— образец критического социалистического и утопического мышления (*К. Руснак*) 233

ОБЗОР ЖУРНАЛОВ

Стр.

По поводу 2-го номера „Бюллетеня Национальной комиссии РНР для ЮНЕСКО" (*В. О.*); Проблемы эстетики в журнале „Изобразительное искусство" (*М. Чурдариу*); Проблема современности в журнале „Труды и исследования по истории искусства" (*О. Барбоса*) . . . 243

ФИЛОСОФСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЗА РУБЕЖОМ

Интересные дискуссии по поводу некоторых важных вопросов рабочего движения во Франции (*В. ПОПЕСКУ*); Современная биология и бергсонизм (*Э. Гулиан*) 255

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Совещание по поводу издательской деятельности Румынского общества по распространению науки и культуры (*А. Б.*); Некоторые замечания относительно тематики научных студенческих кружков по общественным наукам (*Е. ИОРДАКЕ*) 267

ЗАМЕТКИ

По страницам печати 275

ФЛОРЯ ЦУЦУГАН 285

Библиографический бюллетень 287

Из содержания иностранных журналов 289

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

CĂTRE CITITORII REVISTEI „CERCETĂRI FILOZOFICE"

Stimate tovarăşe!

Redacţia revistei „Cercetări filozofice" vă roagă să vă exprimaţi părerea în ceea ce priveşte activitatea revistei.

Redacţia v-ar fi deosebit de recunoscătoare dacă aţi răspunde la următoarele întrebări:

1. Care dintre articolele şi materialele publicate în revistă în anii 1958 — 1959 sînt, după părerea dv., cele mai interesante?

2. Ce probleme noi ar trebui să trateze sau să pună în discuţie în paginile sale revista noastră?

3. Ce anume nu vă satisface în ceea ce priveşte conţinutul şi modul de prezentare a revistei?

4. Ce propuneri doriţi să aduceţi la cunoştinţa redacţiei?

Redacţia revistei „Cercetări filozofice"

Vă rugăm să răspundeţi la aceste întrebări, pe adresa: Redacţia revistei „Cercetări filozofice", Bucureşti, B-dul Ilie Pintilie nr. 6. Vă rugăm să menţionaţi numele şi adresa dvs.

I. P. 2—c. 924

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIIe année, n° 1 1960

SOMMAIRE

Page

ASSEN KISSELNITCHEV et SVÉTOSLAV SLAVKOV (R. P. de Bulgarie), Todor Pavlov — éminent homme de sciences et militant social 9

GH. BERESCU et EM. DROB, A propos de la fonction culturelle-éducative de l'Etat roumain de démocratie populaire 17

VALDEMAR POPA, Le changement du rapport entre l'homme et la nature au cours du processus de transformation socialiste de l'agriculture dans la République Populaire Roumaine 39

M. E. OMÉLIANOVSKI (U.R.S.S.), Le matérialisme dialectique et le problème de la réalité dans la physique contemporaine 65

TOMIN UROŞ, La formule chimique — forme spécifique de l'abstraction scientifique 83

G. ÖFFENBERGER, Quelques principes de classification dialectique des jugements 109

Z. ORNEA, Critique de la sociologie bourgeoise et réformiste de la Roumanie au cours des années 1917—1924 123

COMMUNICATIONS

I. ENACHE, Le caractère et le rôle social-politique réactionnaire de la conception populiste 147

MUSTAFA A. MEHMET, Al-Biruni, savant et penseur de l'Orient arabe . 163

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

L'Histoire du P.C.U.S., un manuel du marxisme-léninisme militant (*I. Drăgan*) ; Une analyse marxiste-léniniste de la société américaine contemporaine (*M. Lupan*) ; Une étude marxiste sur les catégories de l'esthétique (*V. Moglescu* et *V. Florea*) ; L'essence antiscientifique et réactionnaire de la gnoséologie pragmatique (*N. Gogoneaţă*) ; Quelques problèmes philosophiques concernant la chimie (*T. U.*) ; Un ouvrage soviétique sur la philosophie de Hegel (*Nadejda Stahovskaïa-Dumitru*) ; Le néo-thomisme, philosophie de la bourgeoisie réactionnaire contemporaine (*Stela Cernea*) ; Ouvrages soviétiques nouveaux dans le domaine de la logique dialectique (*D. Stoianovici*). 175

BRÈVE REVUE DES LIVRES

Quelques épisodes de la lutte du peuple roumain contre les forces de la réaction (*Oct. Cheţan*) ; Un ouvrage critique sur l'idéalisme en physique (*T. Vescan*) ; L'*Utopie* de Thomas Morus, exemple de pensée socialiste critique et utopique (*Cornelia Rusnac*) 233

EN FEUILLETANT LES REVUES

En marge du 2e numéro du « Bulletin de la Commission Nationale de la République Populaire Roumaine pour l'UNESCO » (*B. O.*) ; Problèmes d'esthétique dans la Revue *Arta Plastică* (*M. Ciurdariu*) ; Le problème de l'actualité dans la revue *Studii şi cercetări de istoria artei* (Etudes et Recherches de l'Histoire de l'Art) (*O. Barbosa*) 243

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE A L'ÉTRANGER

Discussions intéressantes autour de quelques importants problèmes concernant le mouvement ouvrier en France (*V. Popescu*) ; La biologie moderne et le bergsonisme (*Edith Gulian*) 255

LA VIE SCIENTIFIQUE

A propos de l'activité éditoriale de la S.R.S.C. (Société roumaine pour la propagation de la science et de la culture) (*A. B.*) ; Observations en marge des thèmes débattus par les cercles d'étudiants, consacrés à l'étude des sciences sociales (*E. Iordache*). 267

NOTES

Notes de lecture 275

FLOREA ŢUŢUGAN 285

Bulletin bibliographique 287

Extraits des sommaires des revues étrangères. 287

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

TODOR PAVLOV—UN EMINENT OM DE ŞTIINŢĂ ŞI ACTIVIST PE TĂRÎM SOCIAL

DE

ACAD. ASEN KISELINCEV şi SVETOSLAV SLAVKOV (R. P. B.)

În curînd se împlinesc 70 de ani de la naşterea remarcabilului om de ştiinţă şi activist pe tărîm social— academicianul Todor Pavlov, preşedintele Academiei de ştiinţe din Bulgaria. Todor Pavlov este în prezent cel mai de seamă reprezentant al filozofiei marxist-leniniste în Republica Populară Bulgaria.

De mai bine de o jumătate de veac, acad. T. Pavlov desfăşoară o activitate rodnică şi neobosită, închinată poporului bulgar, Partidului Comunist Bulgar, ştiinţei şi culturii bulgare. Activitatea ştiinţifică a lui Todor Pavlov este imensă şi multilaterală. Prin creaţia sa ştiinţifică, el a adus o contribuţie însemnată la dezvoltarea ştiinţei filozofice marxist-leniniste, atît în Bulgaria cît şi în afara graniţelor ei. Multe din lucrările lui de gnoseologie şi estetică materialist-dialectică au fost traduse într-o serie de limbi străine — rusă, germană, cehă, chineză, romînă etc.

Todor Pavlov s-a născut la 14 februarie 1890 în oraşul Ştip în Macedonia, unde tatăl lui—om de o înaltă cultură pentru acea epocă—era învăţător. Din cauza persecuţiilor continue din partea autorităţilor turceşti, în anul 1900 întreaga familie s-a mutat la Sofia. Aci T. Pavlov a terminat liceul clasic. Încă de pe băncile şcolii, el face primii paşi în domeniul literaturii. În anul 1906 apare piesa sa *Către o viaţă nouă*, lucrare din care străbate simpatia autorului faţă de poporul muncitor, faţă de ideile socialismului.

În anul 1914 Todor Pavlov termină Facultatea de filozofie şi pedagogie de la Universitatea din Sofia. Ca student, el manifestă un deosebit interes faţă de problemele de literatură şi filozofie.

După terminarea universităţii, Todor Pavlov funcţionează ca profesor în diferite oraşe ale ţării, fiind mereu persecutat şi concediat din cauza convingerilor sale progresiste. Ca învăţător, el începe să desfăşoare o largă activitate social-politică. În acelaşi timp e preocupat şi de importante probleme de teorie pedagogică. Din această perioadă datează numeroase din articolele şi monografiile sale, consacrate unor teme pedagogice

printre care citãm : *Noţiunea de educaţie muncitoreascã* (1922) şi *Anarhismul pedagogic* (1922).

În anul 1919, T. Pavlov intrã în rîndurile Partidului Comunist Bulgar. În anul 1923 conform hotãrîrii C.C al P.C.B. este numit redactor al revistei *Mladej* (Tineretul) — organ teoretic al Uniunii Tineretului Comunist din Bulgaria. La aşa-numita conferinţã „de pe Vitoşa" din anul 1924, Todor Pavlov este ales membru al C.C. al P.C.B. aflat atunci în ilegalitate. Din acest moment începe activitatea sa politicã publicistică şi ştiinţificã largã şi rodnicã.

Primele lucrãri filozofice ale lui Todor Pavlov — *Materialismul dialectic* şi *Din nou cîteva cuvinte despre materialismul dialectic* au fost publicate în anul 1924. Încã în aceste lucrãri apare marea erudiţie filozofico-ştiinţificã şi gîndirea creatoare a lui Todor Pavlov. În ele sînt analizate probleme importante ale teoriei marxiste a cunoaşterii, teze prelucrate pe larg mai tîrziu în *Teoria reflectãrii*. În anul 1927 au apãrut broşurile sale intitulate *Studii de filozofie materialistă* şi *Spinozismul şi materialismul dialectic*. În aceste lucrãri el analizează amãnunţit materialismul lui Spinoza şi criticã concepţiile lui Plehanov care socotea cã materialismul dialectic ar reprezenta o anumitã formã a spinozismului. După încercarea neizbutitã de atentat împotriva ţarului — prin aruncarea în aer a catedralei „Sf. Nedelea" din Sofia de cãtre unele elemente ofiţereşti, prigoana împotriva comuniştilor se intensificã. În anul 1925, Todor Pavlov este arestat de poliţia fascistă şi condamnat la 12 ani şi jumãtate de temniţã grea. În închisoare, cu toate condiţiile de existenţã nespus de grele, el a continuat sã se ocupe de problemele filozofiei marxiste. Aici scrie Todor Pavlov o serie de lucrãri filozofice valoroase — *Materialismul dialectic* şi *Teoria imaginilor* (1929), *Idealism şi materialism* (1929), *Rehmkeismul şi materialismul* (1930). În aceste lucrãri el supune unei critici aprofundate filozofia lui Rehmke, rãspînditã cu insistenţã în acea vreme de filozoful bulgar prof. Dimitrie Mihalcev.

Prin profunda sa argumentaţie ştiinţificã, Todor Pavlov a spulberat legenda cã rehmkeismul ar fi înlãturat atît materialismul cît şi idealismul. Prin lucrãrile sus menţionate Todor Pavlov dovedeşte cã rehmkeismul reprezintã de fapt o varietate a idealismului subiectiv.

Idealismul concepţiei lui Rehmke se vede limpede în definiţia pe care o dã materiei interpretatã de el ca un corp geometric abstract avînd însuşiri de formã, mãrime şi loc. Todor Pavlov demonstrează împotriva acestei false teorii, definiţia marxist-leninistă a materiei ca realitate obiectivă existentă în afarã şi independent de conştiinţa umanã, capabilă sã acţioneze asupra organelor de simţ ale omului.

Luptînd împotriva filozofiei idealiste rehmkeiste, Todor Pavlov evidenţiază şi studiază totodatã şi unele din cele mai de seamã probleme ale teoriei materialist-dialectice a cunoaşterii.

★

După eliberarea din închisoare, Todor Pavlov pleacã în Uniunea Sovietică unde duce o largă şi rodnică activitate ştiinţifico-filozofică. Şederea lui la Moscova i-a dat putinţa să adîncească şi mai mult filozofia

marxist-leninistă și, în special, moștenirea filozofică leninistă. Ca rezultat al acestor studii a apărut principala sa lucrare științifică *Teoria reflectării*, publicată pentru prima oară în anul 1936 în limba rusă. În același an, Todor Pavlov, reîntors în Bulgaria, începe din nou o activitate stăruitoare pe tărîm social-politic și științifico-filozofic. Este redactor a numeroase reviste legale ale partidului și dezvoltă o activitate publicistică remarcabilă. Este arestat în repetate rînduri iar în cele din urmă guvernul fascist îl trimite într-un lagăr de concentrare de unde este eliberat abia la 9 septembrie 1944.

În anul 1938 apare în ediție bulgară *Teoria reflectării*, *Teoria generală a artei*; publică de asemenea *Pe teme literare și filozofice*, *Critică și „critică"*, *Materialismul și alte curente filozofice* precum și un mare număr de broșuri: *Ce este filozofia?* *Ce este materia?*, *Ce este conștiința?*, *Ce este cunoașterea?*, *Ce este practica?*, *Întîmplare și necesitate*, *Ce este democrația?*, *Ce este patriotismul?*, *Împotriva confuziei de noțiuni* și multe altele.

Desigur că principala și cea mai importantă operă a lui Todor Pavlov este *Teoria reflectării*, lucrare care a adus un aport însemnat în tezaurul filozofiei marxiste. Această operă a contribuit la popularizarea numelui lui TodorPavlov ca om de știință și filozof nu numai în Bulgaria ci și în străinătate. În această lucrare el a prelucrat și fundamentat științific ideea lui V. I. Lenin cu privire la reflectare ca însușire generală a întregii materii.

Pornind de la tezele fundamentale ale filozofiei marxist-leniniste cu privire la faptul că unitatea lumii constă în materialitatea ei și că lucrurile și fenomenele din lume se găsesc într-un proces de veșnică mișcare și interdependență, Todor Pavlov ajunge la concluzia că reflectarea este o formă deosebită a mișcării, mai concret, o stare internă a lucrurilor ca rezultat al interacțiunii generale din univers.

În continuare Todor Pavlov analizează în lucrarea sa formele și gradele de reflectare precum și trecerea dialectică de la o formă de reflectare la o altă formă de reflectare superioară. Sînt amănunțit analizate formele biologice de reflectare a căror dezvoltare creează premisa apariției conștiinței umane ca cel mai înalt grad de reflectare. Todor Pavlov subliniază că reflectarea — consecință sau stare internă a corpurilor anorganice — deși nu are un caracter psihic reprezintă totuși „o stratificare deosebită de reflectări în esență înrudite cu conștiința dar nu identice cu ea" [1].

Explicarea principiului reflectării a fost necesară lui Todor Pavlov pentru elaborarea unor noi contribuții la teoria materialistă a cunoașterii. Bazat pe clasicii marxism-leninismului, el a dezvoltat concepția marxist-leninistă despre diferitele forme de cunoaștere (senzațiile, reprezentările, noțiunile etc.) ca fiind *imagini subiective ale lucrurilor obiective*. În lucrarea *Teoria reflectării* un loc însemnat îl ocupă analiza concretă a laturii subiective și obiective a cunoașterii.

Todor Pavlov apără în mod convingător concepția că noțiunile și ideile nu sînt simple fotografii ale obiectelor în conștiința omului, deoarece ca și imaginile ele reprezintă produsul prelucrării acțiunilor externe în conștiință.

---

[1] Todor Pavlov, *Teoria reflectării*, Editura științifică, 1945, p. 55.

În general, lucrarea *Teoria reflectării* îl caracterizează pe Todor Pavlov ca un filozof marxist creator. Todor Pavlov este un filozof marxist care luptă cu curaj pentru rezolvarea problemelor noi şi grele iar gîndirea lui caută întotdeauna şi fără răgaz noul. Dogmatismul este străin gîndirii creatoare marxist-leniniste a lui T. Pavlov.

Un alt domeniu în care apare limpede atitudinea creatoare a lui Todor Pavlov faţă de filozofia materialistă este estetica. El fundamentează amplu punctul de vedere că estetica marxist-leninistă este de neconceput fără teoria reflectării, precum şi teza că arta reprezintă o reflectare specifică a realităţii obiective. După părerea lui atît ideea ştiinţifică, cît şi cea artistică, reprezintă o imagine subiectivă a realităţii exprimată însă într-o formă deosebită.

În operele estetice ale lui Todor Pavlov un loc central îl ocupă problema esenţei şi importanţei metodei realismului socialist în artă. Pavlov arată că realismul socialist presupune o reflectare veridică nu numai a prezentului dar şi a curentelor, tendinţelor şi perspectivelor în dezvoltarea societăţii socialiste şi comuniste.

Trebuie să remarcăm că T. Pavlov este un eminent teoretician istoric şi critic literar. El a scris lucrări interesante despre creaţia lui Puşkin, Gogol, Tolstoi, Gorki, Maiakovski, Botev, Vazov, Elin-Pelin, Smirnenski etc.

În perioada din preajma eliberării Bulgariei de sub jugul fascist T. Pavlov a contribuit la dezvăluirea caracterului antiştiinţific şi antiuman al ideologiei şi, în special, al filozofiei fasciste.

În general, în cadrul luptei împotriva filozofiei burgheze şi fasciste în perioada dinainte de 9 septembrie 1944, T. Pavlov s-a manifestat ca un remarcabil filozof marxist militant.

Activitatea sa imensă în domeniul social-politic, în publicistică, în literatură, în munca de propagandă, în cercetarea ştiinţifică precum şi în alte domenii desfăşurată în anii dinainte de eliberarea poporului bulgar de sub jugul fascist, a contribuit într-o măsură însemnată la traducerea în viaţă a etapei leniniste în filozofia marxistă din Bulgaria, la însuşirea şi prelucrarea moştenirii leniniste în filozofie.

După victoria revoluţiei democrat-populare de la 9 septembrie 1944, T. Pavlov a ocupat însemnate funcţii de stat. Un timp el a îndeplinit funcţia de regent popular iar în anul 1946 a fost ales preşedinte al Academiei de ştiinţe din Bulgaria. În acest post înalt, de cinste, se găseşte şi astăzi.

Ca preşedinte al Academiei de ştiinţe din Bulgaria, academicianul Todor Pavlov a făcut mult pentru dezvoltarea Academiei, pentru transformarea ei în principalul focar al ştiinţei socialiste înaintate, pentru combaterea idealismului şi dezvoltarea ştiinţelor particulare pe bazele metodologice ale filozofiei marxist-leniniste.

Todor Pavlov a participat de asemenea în mod activ în viaţa multor organizaţii social-politice şi culturale, în uniuni de creaţie, redacţii etc. Este membru al Consiliului naţional al frontului patriotic, al Comitetului naţional al păcii, al Comitetului prieteniei sovieto-bulgare, este preşedintele onorific al Uniunii scriitorilor bulgari, al Uniunii ziariştilor bulgari şi redactor responsabil al revistei *Filosofska Misel*, chiar de la înfiinţarea ei (1945).

Meritele lui Todor Pavlov în domeniul ştiinţei şi în special în filozofie sînt bine cunoscute şi organizaţiilor ştiinţifice de peste hotarele Bulgariei. Astfel în anul 1947, a fost ales membru al Academiei de ştiinţe din U.R.S.S. iar în anul 1958 a fost ales membru onorific al Academiei de artă din U.R.S.S. Din anul 1947 este membru onorific al Academiei de Ştiinţe slovace din Lubliana, membru onorific al Academiei Republicii Populare Romîne, în decembrie 1944 a fost proclamat doctor „honoris causa" al Universităţii din Sofia, iar în anul 1948 al Universităţii din Praga. În afară de aceasta, el a fost ales membru al Academiei de ştiinţe din R. P. D. Coreeană şi membru corespondent al academiilor de ştiinţe din Germania şi Croaţia.

Pentru activitatea sa bogată, creatoare, închinată poporului şi partidului, lui Todor Pavlov i-au fost acordate numeroase ordine şi decoraţii de înaltă distincţie. În anul 1950 i-a fost conferit premiul Dimitrov, gradul I, pentru activitatea sa îndelungată şi rodnică de cercetare ştiinţifică în domeniul filozofiei, esteticii şi pedagogiei.

I s-au acordat de asemenea Ordinul Gh. Dimitrov, Ordinul 9 Septembrie gr. I, Ordinul Libertatea populară gr. I, Medalia de aur pentru ştiinţă şi artă, Ordinul Popular al muncii, Ordinul de aur cehoslovac al Leului alb, Ordinul Chiril şi Metodiu gr. I, iar în 1959 i s-a conferit al doilea Ordin Gh. Dimitrov. În anul 1956 i s-a conferit titlul de „Activist popular al ştiinţei şi culturii". De asemenea a fost decorat cu numeroase insigne onorifice şi diplome.

Cu toate ocupaţiile multiple social-politice şi de stat, acad. T. Pavlov a continuat să lucreze activ şi în domeniul ştiinţific.

De la 9 septembrie 1944 pînă în prezent au apărut multe lucrări ale sale consacrate problemelor de filozofie şi estetică. Vom numi numai unele dintre ele : *Problemele fundamentale ale esteticii* (1949), *Pentru marxism în estetică, literatură şi în critica ştiinţifică*, vol. I şi II (1955) ; *Ceea ce este fundamental în învăţătura lui I. V. Miciurin în lumina materialismului dialectic* (1955) ; *Ceea ce este fundamental în învăţătura lui I. P. Pavlov în lumina materialismului dialectic* (1956) ; *Despre istoriografia marxistă în Bulgaria* (1954) ; *Caracterul şi importanţa revoluţiei socialiste în Bulgaria* (1958) ; *Problemele fundamentale ale esteticii marxist-leniniste* (1958) ; *Filozofia materialist-dialectică şi ştiinţele particulare* (1956) etc.

În lucrarea sa *Caracterul şi importanţa revoluţiei socialiste în Bulgaria*, Todor Pavlov analizează aprofundat revoluţia democrat-populară din Bulgaria şi ajunge la concluzia că, prin conţinutul şi importanţa sa, ea este o revoluţie socialistă. Această carte a academicianului T. Pavlov reprezintă o cercetare valoroasă a problemei teoretice fundamentale cu privire la dezvoltarea Bulgariei pe drumul socialismului. Ea a contribuit în mare măsură la explicarea justă a acestei probleme teoretice la care Congresul al VII-lea al Partidului Comunist Bulgar a dat un răspuns limpede şi categoric.

Cu ocazia împlinirii a 70 de ani de bogată activitate a acestui remarcabil filozof marxist, luptător emerit pentru democraţie populară şi socialism în Bulgaria şi preşedinte al Academiei de ştiinţe din Bulgaria, urăm academicianului Todor Pavlov mulţi ani şi noi succese în ştiinţă.

DIN BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR ACAD. TODOR PAVLOV

— *Opere alese*, vol. I. *Filozofia şi ştiinţele biologice*. Sofia, Academia bulgară de ştiinţe, 691 p.
— *Filozofia materialist-dialectică şi ştiinţele particulare*, Moscova, Editura pentru literatura străină, 1957, 127 p.
— *Studii asupra problemelor de bază ale esteticii*. Berlin. Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1957.
— *Cu privire la problema raportului dintre personalitate, partid, clase şi popor* — Partien Jivot, 1957, nr. 1.
— *Despre unele probleme ale realismului socialist* — Ezik i literatura, XII, 1957, nr. 2.
— *Cu privire la estetică, ca ştiinţă* — Literaturna misel, 1957, Nr. 1, 2, 3.
— *Unele concluzii privitoare la munca, sarcinile şi perspectivele dezvoltării Academiei bulgare de ştiinţe* — Spisanie na Bălgarskata akademia na naukite, 1957, nr. 1. Expunere la adunarea generală anuală a Academiei bulgare de ştiinţe din 10—11 decembrie 1956.
— *Cu privire la caracterul revoluţiei democrat-populare bulgare* — Filosofska misel, XIII, 1957, nr. 1.
— *Despre adevăr şi neadevăr*. Literaturen front, nr. 14, din 4 aprilie 1957.
— *Împotriva neprincipialităţii, împotriva empirismului şi practicismului — pentru principialitate marxist-leninistă, despre logică şi unitatea teoriei cu practica* — Biologia i agrobiologia — Studentska tribuna, nr. 27, din 23 aprilie 1957; nr. 18 (131), din 30 aprilie 1957.
— *Ştiinţă, socialism, pace* — Otecestven front, nr. 3962, din 23 mai 1957.
— *Despre influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie asupra ştiinţei bulgare* — Spisanie na Bălgarskata akademia na naukite, 1957, nr. 2—3.
— *Unul din titanii vieţii social-politice şi culturale din Bulgaria* — Otecestven front, nr. 4008, din 16 iulie 1957.
— *Marea personalitate a unei vieţi eroice, 80 ani de la naşterea lui Vasili Kolarov*. Rudé právo, nr. 196, din 16 iulie 1957.
— *Asupra caracterului revoluţiei bulgare*. La Nouvelle Critique, IX, 1957, nr. 85.
— *Partinitatea în literatură şi artă*. Cercetări filozofice, nr. 3/1957.
— *Un eveniment de o deosebită importanţă pentru viaţa noastră politică, culturală şi ştiinţifică*. În legătură cu prima ediţie a operelor lui Marx şi Engels în limba bulgară. Rabotnicesko delo, nr. 216, din 4 august 1957.
— *Creaţia poetică a lui Iladen Isaev* — Literaturna misel I, 1957, nr. 4.
— *Cu privire la principialitatea marxist-leninistă, logică şi unitatea teoriei cu practica în biologie şi agrobiologie* — Priroda, VI, 1957, nr. 4.
— *O nouă eră în ştiinţă* — Zemedelsko zname, nr. 3457, din 6 septembrie 1957.
— *Câteva consideraţii cu privire la influenţa lui Octombrie asupra ştiinţei din ţara noastră*. Vecerni novini, nr. 1914, din 11 octombrie 1957.
— *Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie şi ştiinţa*—Narodna kultura, nr. 40, din 26 octombrie 1957.
— *Pentru dezvoltarea continuă a învăţământului în Bulgaria pe drumul politehnizării lui treptate*. Filosofska misel, XIII, 1957, nr. 4.
— *Despre unele probleme ale realismului socialist* — Filosofska misel, XIII, 1957, nr. 2.
— *Octombrie a deschis noi drumuri în faţa omenirii*. Cuvîntarea lui T. Pavlov rostită la Academia de ştiinţe a U.R.S.S. — Rabotnicesko delo, nr. 307, din 3 noiembrie 1957.
— *Unele probleme teoretico-metodologice în legătură cu caracteristica generală şi definirea noţiunii de artă*. Filosofska misel XIII, 1957, nr. 6.
— *Înflorirea ştiinţei bulgare* — Literaturen front, nr. 51, nr. 19, decembrie 1957.
— *Despre patosul şi spiritul practic al epocii leniniste* — Literaturna misel I, 1957, nr. 6.
— *Opere alese*, vol. II, Pedagogie şi lingvistică, Sofia, Academia bulgară de ştiinţe, 1958, 619 p.
— *Ceea ce este fundamental în învăţătura lui I. P. Pavlov în lumina materialismului dialectic*. Moscova, Edit. pentru literatură străină, 1958.
— *Filozofia materialist-dialectică şi ştiinţele particulare*. Bucureşti, E.S.P.L.P., 1958, 120 p.
— *Problemele fundamentale ale esteticii marxist-leniniste*, vol. I. Sofia, Editura Bălgarski pisatel, 1958, 339 p.

— *Caracterul și importanța revoluției socialiste în Bulgaria*, Sofia, Academia bulgară de științe, 1958, 142 p.
— *Cu privire la rădăcinile sociale și gnoseologice ale esteticii reacționare contemporane*. Literaturna misel, II, 1958, nr. 1.
— *Manevrele revizionismului* — Otecestven front, nr. 4195, din 20 februarie 1958.
— *Să fie interzise experiențele cu arma atomică și cu hidrogen*. Otecestven front, nr. 4230, din 2 aprilie 1958.
— *Cu privire la problema statului și democrației socialiste* — Rabotnicesko delo, nr. 171, din 20 iunie 1958.
— *Octombrie și septembrie* — Rabotnicesko delo, nr. 188, din 7 iulie 1958.
— *Despre discuțiile noastre* (asupra problemelor realismului socialist) — Literaturna misel, II, 1958, nr. 3.
— *Realism și romantism* — Narodna kultura, nr. 28—30, din 12, 19 și 26 iulie 1958.
— *Sarcinile și perspectivele științei noastre în lumina celui de al VII-lea Congres al Partidului Comunist Bulgar* — Vecerni novini, nr. 2151, din 19 iulie 1958.
— *Talent și socialism* — Otecestven front, nr. 4335, din 5 august 1958.
— *Sub steagul de neînvins și atotbiruitor al marxism-leninismului* — Spisanie na Bălgarskata akademia na naukite, 1958, nr. 2.
— *Retragere sau atac pe frontul biologiei și agrobiologiei miciuriniste?* — Filosofska misel XIV, 1958, nr. 3.
— *Retragere sau atac pe întregul front teoretic și practic al biologiei miciuriniste?* — Agrobiologia (revistă sovietică) 1958, nr. 4.
— *Despre dezvoltarea continuă a științei în Bulgaria în lumina celui de-al șaptelea Congres al Partidului Comunist Bulgar* — Filosofska misăl, XIV, 1958, nr. 4.
— *Prietenia bulgaro-sovietică* — Izvestia sovietov deputatov trudiascihsia, SSSR, nr. 215 (12831), din 7 septembrie 1958.
— *Două probleme importante. În întîmpinarea celui de-al treilea congres al Uniunii Scriitorilor sovietici* — Literaturna misel, II, 1958, nr. 5.
— *Spre noi și mai înalte zboruri, spre noi și mai mari cuceriri* — Mladej, XI, 1958, nr. 10.
— *Despre dezvoltarea continuă a învățămîntului popular în socialism* — Narodna prosveta, XIV, 1958, nr. 10.
— *Pentru măreția științei și artei* — Literaturna gazeta, nr. 151 din 20 decembrie 1958.
— *Lupta de clasă ideologică în discuțiile științifice asupra dezbaterilor despre realismul socialist* — Kunst und Literatur VI, 1958, nr. 9.
— *Despre rolul conducător al științei pedagogice în reorganizarea sistemului învățămîntului popular* — Otecestven front, nr. 4503, din 18 februarie 1959.
— *Despre abstracționism și realismul socialist* — Sovetskaia kultura, nr. 46 (915), din 11 aprilie 1959.
— *Lucrătorii științifici și ziua de întîi Mai* — Vecerni novini, nr. 2392, din 30 aprilie 1959.
— *Fundamentarea filozofică a etapei leniniste în dezvoltarea marxismului* — Pravda, nr. 133 (14892), din 13 mai 1959.
— *Ce anume este astăzi principal și cel mai important* — Otecestven front, nr. 4580, din 20 mai 1959.
— *Unele probleme metodologice ale esteticii*, Problemi estetiki, Moscova, Academia de științe a U.R.S.S., 1959.
— *Considerații asupra proiectului de lege privitor la o legătură mai strînsă a școlii cu viața...*, Ucitelsko delo nr. 57, din 7 iulie 1959.
— *Salutul președintelui Academiei bulgare de științe, acad. Todor Pavlov*, Cuvîntare rostită în fața adunării generale a Academiei de științe a U.R.S.S. — Spisanie na Bălgarskata akademia na naukite 1959, nr. 2.
— *Asupra realismului socialist* — Spisanie na Bălg. Akad. na naukite, nr. 2. Cuvîntare rostită în adunarea generală anuală a Academiei de artă a U.R.S.S.
— *Teoria reflectării și cibernetica* — Filosofska misel XV, 1959, nr. 3.
— *Un far de nestins, o forță necesară* — Rabotnicesko delo, nr. 228, din 16 august 1959.
— *Despre o dramă, două recenzii și alte cîteva lucrări* — Otecestven front, nr. 4667, din 30 august 1959.

— *Victoria marxismului creator.* Filosofska misel, XV, 1959, nr. 4.
— *Spre noi succese ale ştiinţei bulgare* — Otecestven front, nr. 4675, din 8 septembrie 1959.
— *Evenimente istorice* — Otcestven front, nr. 4680, din 15 septembrie 1959.
— *Prietenia noastră frăţească, colaborarea noastră creatoare* — Rabotnicesko delo, nr. 263, din 20 septembrie 1959.
— *Un bun exemplu de legătură a ştiinţei cu practica* — Otecestven front, nr. 4694, din 1 octombrie 1959.
— *Unele probleme actuale ale ştiinţei şi organizării ei.* Izvestia sovietov deputatov trudiascihsia SSSR, nr. 267 (13194), din 22 noiembrie 1959.
— *Unele probleme teoretico-metodologice în legătură cu discuţia despre stilul artistic* — Tvorcestvo, 1959, nr. 10.
— *Unitatea esteticii şi practicii la Nicola Vapţarov* — Otecestven front, nr. 4751, din 9 decembrie 1959.

CU PRIVIRE LA FUNCȚIA CULTURAL-EDUCATIVĂ A STATULUI NOSTRU DEMOCRAT-POPULAR

DE

GH. BERESCU și EM. DROB

O trăsătură caracteristică a revoluției socialiste este aceea că ea începe în condițiile în care lipsesc cu desăvîrșire relațiile de producție socialiste. Revoluția politică reprezintă condiția fundamentală, punctul de plecare al revoluției economice și al celei culturale. De aceea, după cucerirea puterii de către clasa muncitoare condusă de partidul marxist-leninist, sarcinile fundamentale ale noii puteri de stat sînt : a) apărarea și consolidarea cuceririlor revoluționare ale celor ce muncesc împotriva dușmanilor interni sau externi ai revoluției ; b) mobilizarea celor mai largi mase populare la munca creatoare de construire a noii orînduiri în toate domeniile relațiilor sociale și ale activității umane. Din aceste sarcini fundamentale care reflectă cerințe obiective ale dezvoltării societății socialiste decurg principalele funcții ale statului socialist.

V. I. Lenin scria că ceea ce determină în ultimă instanță superioritatea și victoria unei noi orînduiri, este realizarea unei înalte productivități a muncii. Socialismul realizează cea mai înaltă productivitate a muncii ca un rezultat al existenței în economie a relațiilor de producție socialiste — factorul fundamental, care determină creșterea conștiinței politice și a nivelului cultural și tehnico-științific al oamenilor muncii și, deci, participarea entuziastă a maselor la clădirea edificiului lumii socialiste. Nu se poate construi baza economică a noii societăți — și deci o nouă existență socială, cu oameni analfabeți, neinstruiți. Așadar, transformarea socialistă a existenței sociale determină necesitatea culturalizării maselor, a revoluției culturale, înfăptuite sub conducerea partidului, iar instrumentul de realizare a sarcinilor principale ale revoluției culturale îl constituie funcția cultural-educativă.

Revoluția culturală ca parte integrantă a revoluției socialiste contribuie la crearea noii existențe sociale, care, la rîndul ei, constituie fundamentul și pîrghia de realizare a scopului revoluției culturale — ridicarea conștiinței politice și a nivelului cultural și tehnic al maselor.

Funcţia cultural-educativă există deci pe temeiul acţiunii legilor proprii socialismului, în cadrul statului dictaturii proletariatului, în procesul formării existenţei socialiste, în care un rol hotărîtor îl au relaţiile socialiste de producţie.

În capitalism, datorită neconcordanţei dintre caracterul social al producţiei şi modul privat al însuşirii rezultatelor ei, ca urmare a faptului că mijloacele de producţie sînt proprietate capitalist-privată, legile dezvoltării sociale acţionează stihinic. Existenţa proprietăţii private care generează anarhia în relaţiile de producţie, determină anarhie şi pe plan suprastructural. Imposibilitatea planificării producţiei în capitalism, pe scara întregii societăţi, atrage după sine imposibilitatea coordonării, dirijării, planificării oricărei alte activităţi sociale şi deci şi a activităţii cultural-educative. Or, funcţia cultural-educativă a statului socialist constă tocmai în coordonarea, dirijarea, planificarea procesului de culturalizare a maselor, a dezvoltării culturii şi ştiinţei în vederea creării relaţiilor de producţie socialiste, a formării omului nou, socialist.

În cele ce urmează vom analiza principalele instituţii statale care realizează funcţia cultural-educativă, principiile lor de organizare şi însemnătatea acestora în procesul înfăptuirii sarcinilor revoluţiei culturale.

EXERCITAREA FUNCŢIEI CULTURAL-EDUCATIVE DE CĂTRE STATUL NOSTRU DEMOCRAT-POPULAR

Instituţia învăţămîntului constituie principalul organism al pregătirii de cadre calificate pentru toate domeniile construcţiei socialiste şi pentru instrucţia şi educaţia tinerei generaţii şi a maselor largi. Învăţămîntul, pregătind cadre de specialişti, formează totodată un om nou, un constructor al socialismului, activ atît pe tărîmul producţiei cît şi pe tărîm social-politic. De aceea, învăţămîntul în epoca dictaturii proletariatului înregistrează schimbări radicale atît în ceea ce priveşte conţinutul şi sarcinile sale cît şi în ceea ce priveşte organizarea sa ca instituţie de stat. Sectorul şcolii se integrează în ansamblul luptei pentru socialism. La baza învăţămîntului nostru Partidul Muncitoresc Romîn a aplicat creator principiul leninist după care şcoala trebuie să participe activ în rezolvarea sarcinilor luptei de clasă a proletariatului,,... sarcina noastră în domeniul învăţămîntului, arăta Lenin, este aceeaşi luptă pentru răsturnarea burgheziei ; noi declarăm deschis că o şcoală în afara vieţii, în afara politicii este o minciună şi o ipocrizie"[1]. Aşadar, şcoala are misiunea de a da maselor nu numai cunoştinţe profesionale ci şi înţelegerea fenomenelor social-politice, nu numai în vederea cunoaşterii realităţii, ci şi pentru transformarea ei. Astfel se explică faptul că încă din prima etapă a revoluţiei democrat-populare, orientarea generală a şcolii a fost determinată de politica partidului : pentru înlăturarea elementelor şi a ideologiei fasciste ; începerea alfabetizării maselor, asigurarea în limitele posibile a bazei materiale a şcolii ; pătrunderea spiritului democratic şi a ideologiei clasei muncitoare în şcoală.

[1] V. I. Lenin, *Despre cultură şi artă*, E.S.P.L.P., 1956, p. 265.

Transformări radicale în conținutul și organizarea învățământului au avut loc în țara noastră numai o dată cu transformările socialiste din viața politică și economică. Trecerea la etapa socialistă a revoluției (alungarea ultimilor reprezentanți ai burgheziei din guvern, abolirea monarhiei și înfăptuirea naționalizării principalelor mijloace de producție) a făcut posibilă și necesară realizarea de către partid a reformei învățământului,,... care marchează hotarul dintre școala burgheză și școala nouă a regimului de democrație populară"[1]. Oglindind și analizînd procesul dezvoltării revoluției în țara noastră, primul Congres al Partidului Muncitoresc Romîn (februarie 1948) punea în fața statului sarcina înfăptuirii reformei învățământului. Semnificația profundă a acestei reforme a constat în primul rînd în faptul că ea a determinat dezvoltarea unui învățămînt pe baze consecvent științifice și avînd o orientare ideologică marxist-leninistă. Prin reforma învățământului din august 1948 s-a asigurat acestuia o unitate de structură ca învățămînt de stat „așezat pe baze democratice, populare și realist-științifice"[2]. Aceasta înseamnă că învățământul poate îndeplini acum sarcinile ce-i revin în cadrul revoluției culturale, întrucît are o bază unică organizatorică de stat și o bază științifică ideologică unitară — marxist-leninistă — asigurată prin conducerea și îndrumarea învățământului de către partid în cadrul instituțiilor statale. Conducerea de către partid a vieții de stat în general și a activității cultural-educative în particular, este o conducere politică, privind conținutul și orientarea ideologică a acestei activități și nicidecum o „conducere administrativă". Principiul leninist al conducerii de către partid reprezintă în orice domeniu al activității sociale condiția fundamentală a principialității și consecvenței revoluționare precum și a eficacității politico-educative.

Caracterul realist-științific al învățământului nostru consistă în conducerea lui de către partid, în faptul că la baza lui este așezată învățătura marxist-leninistă. Prin reforma învățământului din 1948, învățământul public a fost scos de sub influența bisericii ; așa cum se arăta în legea pentru reforma învățământului, în R.P.R. „învățământul public este laic"[3], eliminîndu-se astfel una din sursele de bază ale pătrunderii misticismului și obscurantismului religios în rîndul maselor.

Școala burgheză cuprinde în programul ei ore speciale pentru propaganda misticismului, dar mai ales cuprinde în fundamentele ei, o concepție idealistă care tinde să înlăture orice spirit realist-științific. Drept dovadă servesc principiile antiștiințifice ale învățământului burghez, care, de pildă, în Romînia din trecut, întemeia programele și cursurile școlii. Într-unul din programele analitice de istorie din anul școlar 1934—1935 se înscria aberația conform căreia „ateismul și materialismul degradează viața omului și a popoarelor". Istoria și-a spus însă cuvîntul în această privință. Îndeosebi practica socială a lumii capitaliste a dovedit fără putință de tăgadă în ce măsură folosesc clasele exploatatoare tocmai religia și misticismul pentru „a degrada viața omului și a popoarelor", pentru a frîna și submina lupta de eliberare a maselor. Experiența țării

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, 1955, p. 457.
[2] Vezi *Legea pentru reforma învățămîntului*, în *Scînteia*, nr. 1187 din 3 august 1948.
[3] *Ibidem*.

noastre — ca şi a celorlalte ţări socialiste — a dovedit, dimpotrivă, că gîndirea şi practica socială cea mai înaintată a vremii noastre, menite să ridice omul pe cele mai înalte culmi ale vieţii materiale şi spirituale sînt întemeiate ideologic şi au drept călăuză singura concepţie consecvent ştiinţifică despre lume — materialismul dialectic, care implică ateismul militant.

Justeţea acestei teze este confirmată şi prin rezultatele obţinute de învăţămîntul nostru — îndeosebi după ce a devenit, ca urmare a instaurării dictaturii proletariatului în ţara noastră, *învăţămînt de stat, materialist, ateist, ştiinţific.*

Caracterul ştiinţific realist al învăţămîntului nostru rezultă şi din strînsa lui legătură cu viaţa, cu problemele practice ale construcţiei socialiste. În regimul burghezo-moşieresc şcoala avea un caracter steril, „teoretic", rupt de producţie şi de cerinţele sociale şi culturale ale populaţiei muncitoare. Acest fapt era semnalat şi în unele lucrări cu caracter vădit reacţionar. Astfel, *Enciclopedia Romîniei* (vol. I, apărut în anul 1936) consemna că din totalul elevilor înscrişi şi în anul şcolar 1934—1935, mai puţin de o treime (sub 5000) erau cuprinşi în şcolile tehnice, profesionale şi comerciale[1]. Prin urmare, procentul infim de elevi în şcolile cu caracter practic arată şi el în mod expres starea de înapoiere în care era ţinută şcoala de către guvernanţii burgheziei. Tabloul sumbru se întregeşte dacă adăugăm că în şcoli dreptul la învăţătură era rezervat numai claselor stăpînitoare[2], precum şi faptul că în anii 1938—1939, de exemplu, existau în ţara noastră peste patru milioane de analfabeţi. Este semnificativ că din numărul total al elevilor care terminau şcoala primară 94,6% nu urmau cursurile mai departe, numai 5,4 urmau şcolile secundare, dar şi din aceştia absolvea un procent infim de 22,4% din cauza condiţiilor grele de viaţă, a lipsei de cadre pedagogice, din cauza dezorganizării şi dezinteresului manifestat de statul burghezo-moşieresc. Dacă statul burghez manifesta o anumită preocupare, ea era numai în funcţie de interesele clasei stăpînitoare. Lenin scria că în şcoala burgheză „tînăra generaţie de muncitori şi ţărani era nu atît educată, cît dresată în interesele aceleiaşi burghezii. Ei erau educaţi în scopul creării pentru burghezie a unor slugi bune, capabile să-i aducă profit şi care totodată să nu-i tulbure liniştea şi trîndăvia"[3]. În aceste condiţii a fost posibil ca în trecut analfabetismul să fie un fenomen de masă în ţara noastră. De aceea, o primă legătură a învăţămîntului cu sarcinile de stat a constituit-o lichidarea analfabetismului, sarcină pusă în faţa partidului încă la Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Romîn din 1945.

Importanţa luptei pentru lichidarea analfabetismului rezultă în chip necesar din însăşi esenţa şi sarcinile dictaturii proletariatului. Analfabetul, aşa cum arăta Lenin, este în afara politicii. Aceasta însemna că consolidarea regimului nostru democrat-popular cerea lichidarea analfabetismului — condiţie a participării maselor populare la viaţa politică. Tocmai de aceea, la Conferinţa Naţională a P.C.R. din 1945 — deci în

[1] *Enciclopedia Romîniei*, p. 478.

[2] În învăţămîntul mediu şi superior din regimul burghezo-moşieresc din Romînia, procentul fiilor de muncitori şi ţărani era de 0,5%.

[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, 1956, E.S.P.L.P., p. 267—268.

prima etapă a revoluției populare, cînd nu era încă instaurată dictatura proletariatului — tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că una din sarcinile principale pe tărîm cultural este lichidarea analfabetismului. Acest proces al lichidării neștiinței de carte (la care au participat profesori, muncitori și intelectuali patrioți) o dată cu trecerea la etapa revoluției socialiste, a intrat într-o nouă fază, calitativ superioară, care arată creșterea capacității statului în sfera învățămîntului o dată cu existența funcției cultural-educative. De exemplu, numai în decurs de doi ani (1949—1951) în urma organizării învățămîntului și a colaborării între Ministerul Învățămîntului, întreprinderi, instituții, armată, organizații obștești etc. au fost alfabetizați încă 1 159 395[1] neștiutori de carte, iar în 1951—1952 s-a putut prevedea ca 550 000[2] neștiutori de carte să absolve cursurile școlilor de alfabetizare de doi ani.

Capitalismul nu poate asigura alfabetizarea maselor. Acest lucru este dovedit de situația din regimul burghezo-moșieresc din Romînia și de situația din toate țările capitaliste.

Saltul realizat în țara noastră o dată cu trecerea la etapa socialistă a revoluției în domeniul culturii și ideologiei necesită și implică apariția funcției cultural-educative, a instituțiilor statale noi. Pe această bază s-a realizat un salt și în ceea ce privește alfabetizarea, o dată cu aplicarea legii pentru reforma învățămîntului care în art. 25 preciza că „În scopul lichidării analfabetismului se vor organiza pentru persoane de la 14—55 ani cursuri de alfabetizare, cu o durată de 1—2 ani, avînd programe analitice și manuale unice speciale"[3].

Caracterul statal organizat al procesului de învățămînt a făcut posibilă (încă în perioada primului plan cincinal — 1950—1955) lichidarea analfabetismului ca fenomen de masă și, totodată, a creat condițiile ca școala să poată cuprinde pe toți copiii de vîrstă școlară, asigurîndu-le condiții materiale pentru învățătură. Hotărîrile C.C. al P.M.R. și ale Consiliului de Miniștri al R.P.R. din august 1951, septembrie 1952, februarie 1955, iulie 1959 etc., oglindesc grija partidului și statului pentru asigurarea bazei materiale a învățămîntului și în general pentru ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc. Baza trainică a asigurării școlarizării, frecvenței elevilor etc. o reprezintă ridicarea nivelului general de trai, construcția de școli, asigurarea lor cu cadre didactice, cu materiale didactice, internate, cantine etc. În anii regimului democrat-popular, în țara noastră numărul școlilor a crescut de la 16 107 cît era în anul 1938—1939 la 24 201 în anul 1958—1959, al internatelor și cantinelor pentru elevi și studenți față de anul 1938, cînd nici nu existau într-o proporție demnă de luat în seamă a crescut la 3 178 în anul 1958—1959, iar al cadrelor didactice de la 70 215 în anul 1938—1939 la 122 163 în anul 1958—1959[4]. Aceste date exprimă cantitativ o situație calitativă: analfabetismul a fost lichidat, școala a căpătat un caracter de masă și un conținut nou, realist științific, în consens cu cerințele practice ale vieții. Superioritatea școlii noastre rezultă atît

[1] Vezi *Gazeta învățămîntului*, nr. 106 din 13 aprilie 1951 și nr. 137 din 17 noiembrie 1951.
[2] *Ibidem*, nr. 140 din 8 dec. 1951.
[3] Vezi *Legea pentru reforma învățămîntului*, în *Scînteia*, nr. 1187 din 3 august 1948.
[4] Datele sînt prelucrate după *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 250—251.

din comparaţia cu şcoala din regimul burghezo-moşieresc, cît şi cu situaţia învăţămîntului în ţările capitaliste. În Italia, de pildă, în anul şcolar 1958—1959, 50 000 copii nu au putut merge la şcoală din cauza condiţiilor materiale grele ale părinţilor, din cauza dezinteresului statului capitalist faţă de învăţămînt, sporind astfel numărul analfabeţilor, care, în Italia depăşeşte cifra de 5 000 000[1].

Situaţia în domeniul şcolii în ţările capitaliste este cu atît mai gravă cu cît obscurantismul şi clericalismul stau la baza învăţămîntului, fiind îmbinate cu propaganda antidemocratică cu un iz fascist. În acest sens ne oferă exemple nu numai Italia, ci şi Turcia, Spania, ţările semicoloniale şi chiar ţări ca Franţa, Anglia, S.U.A. etc.

Un aspect esenţial al legăturii învăţămîntului cu practica construcţiei socialiste în ţara noastră rezultă din sarcinile economice şi culturale. Asigurarea legăturii între şcoală şi practică are loc prin introducerea elementelor de politehnizare a învăţămîntului, prin dezvoltarea învăţămîntului tehnic profesional, prin dezvoltarea învăţămîntului seral şi fără frecvenţă etc. Măsurile luate de partid şi de stat în aceste direcţii şi rezultatele lor oglindesc o aplicare creatoare a principiilor marxist-leniniste în condiţiile revoluţiei culturale din ţara noastră. După reforma învăţămîntului, statul a dezvoltat o vastă reţea de şcoli medii tehnice potrivit cu cerinţele activităţii de producţie a fiecărui minister. Dacă în regimul burghezo-moşieresc 80% din şcoli erau „teoretice" şi pregăteau funcţionari pentru aparatul birocratic al administraţiei burgheze (ceea ce arată caracterul îngust şi anarhic, potrivit intereselor practice egoiste şi antinaţionale ale burgheziei, ale învăţămîntului burghez), în anii regimului democrat-popular şcolile medii sînt aşezate pe principii ştiinţifice, fiind legate de necesităţile de producţie. Ramurile şcolilor medii tehnice din R.P.R. arată profilul larg, multilateral al şcolii, expresie a cerinţelor variate şi complexe ale practicii sociale socialiste.

Caracterul ştiinţific al învăţămîntului rezultă şi din faptul că în ţara noastră, după reforma învăţămîntului din 1948, au dispărut toate disciplinele antiştiinţifice ca religia, sociologia idealistă, pedologia etc. şi s-a introdus studiul Constituţiei R.P.R., al ştiinţelor sociale marxist-leniniste şi ştiinţelor naturii bazat pe o orientare materialist-dialectică.

În învăţămîntul de cultură generală se dezvoltă elementele de politehnizare introduse după anul 1956 prin orele de atelier şi de practică ale elevilor. În acelaşi timp creşte ponderea învăţămîntului tehnic-profesional, mediu-tehnic şi tehnic de maiştri. Prin Hotărîrea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. cu privire la organizarea şcolilor profesionale de ucenici, a şcolilor tehnice şi a şcolilor tehnice de maiştri din februarie 1955, a fost creat un sector puternic al învăţămîntului direct legat de producţie, un învăţămînt care pregăteşte muncitori calificaţi, tehnicieni pentru toate ramurile industriei, agriculturii etc. În învăţămîntul profesional de ucenici au fost cuprinşi în anul şcolar 1958—1959, 92 243 elevi faţă de numai 39 250 în anul şcolar 1938—1939. Învăţămîntul

[1] Vezi *Scînteia*, nr. 4660 din 22 oct. 1959, care analizează aceste cifre date în ziarul italian *l'Unità*, din 11 octombrie 1959.

mediu tehnic, față de anul 1938—1939 cînd avea 14 746 elevi, a cuprins în anul școlar 1953—1954, 114 829 elevi[1]. După anul 1954 învățămîntul mediu și tehnic a cunoscut și alte forme de dezvoltare (învățămîntul tehnic și tehnic de maiștri, seral și fără frecvență etc.) Învățămîntul tehnic de maiștri a ajuns să cuprindă în anul școlar 1958—1959, 9 810 cursanți, atît la cursurile de zi cît și la cursuri fără frecvență[2].

Producția socialistă, organizată în conformitate cu cele mai noi realizări ale tehnicii moderne, cere de asemenea politehnizarea învățămîntului. Un prim pas în direcția realizării acestei cerințe l-a constituit introducerea în școlile medii și universități a orelor de practică, îndrumarea elevilor spre școli tehnice și profesionale, munca în diferite ateliere, întreprinderi, laboratoare etc. O altă manifestare concretă de ordin instituțional a funcției cultural-educative a statului o constituie învățămîntul seral și fără frecvență. În anul 1950 s-a organizat învățămîntul superior seral și fără frecvență. Dezvoltarea lui este oglindită și de creșterea numărului de studenți la cursurile serale și fără frecvență : 1949/1950 = 1838 studenți ; 1958/1959 = 22 348 studenți[3].

Învățămîntul seral și fără frecvență de *cultură generală* a fost organizat după anul 1954 și a cuprins în anul școlar 1958—1959, 291 școli cu 50 545 cursanți. Hotărîrea C.C. al P.M.R. și a Consiliului de Miniștri din martie 1959 privind îmbunătățirea învățămîntului seral și fără frecvență, de cultură generală și superior, prin măsurile luate asigură ridicarea acestor forme de învățămînt la nivelul instituțional statal, în cadrul Ministerului Învățămîntului și Culturii. În același timp, prin selecționarea elevilor și studenților direct din rîndurile oamenilor muncii, care lucrează în producție, se realizează legătura între producție și învățămînt și calificarea superioară a cursanților. Organizațiile de partid din întreprinderi și conducerile întreprinderilor îndrumă cursanții spre învățămînt, Ministerul Învățămîntului și Culturii organizează cursurile și le asigură cu cadrele didactice necesare etc., prin lege se asigură largi posibilități cursanților (concedii plătite pentru studii, programarea în schimburi potrivite de producție, cursuri și consultații gratuite etc.). Toate acestea demonstrează caracterul organizat, planificat al procesului de învățămînt, capacitatea statului dictaturii proletariatului, prin funcția sa cultural-educativă, de a asigura producției socialiste cadrele necesare. În domeniul învățămîntului, ca în toate sferele construcției socialiste, partidul și statul nostru folosesc din plin și în mod creator experiența U.R.S.S., ceea ce lărgește posibilitățile de realizare a sarcinilor care stau în fața revoluției culturale ca și în general în fața întregului proces de transformare socialistă a țării noastre. În cuvîntarea tovarășului N. S. Hrușciov, *Cu privire la legătura între școală și viață și la dezvoltarea învățămîntului* se subliniază că în societatea socialistă,,... trebuie cultivată în conștiința elevilor ideea că munca productivă este esențială pentru societate, pentru că această muncă creează bunurile materiale prin care trăiește societatea. Familiarizați cu ideea că vor trebui să participe, pe viitor, la munca de creare a bunurilor necesare

[1] Vezi *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 250—251.
[2] *Ibidem*, p. 266.
[3] *Ibidem*, p. 272—273.

dezvoltării statului socialist, elevii se vor convinge că munca este o necesitate vitală pentru fiecare om în societate"[1].

Aşadar, cerinţa social-economică a politehnizării care implică şi formarea unei atitudini comuniste faţă de muncă, este aplicată în ţara noastră încă de pe acum, fapt care constituie un factor al grăbirii procesului istoric de construire a socialismului.

Potrivit acestor cerinţe, reforma învăţămîntului s-a extins şi asupra conţinutului şi structurii învăţămîntului superior care pregăteşte cadre cu o înaltă calificare. Funcţia cultural-educativă a statului se vădeşte şi în planificarea numărului de cadre necesare calificate superior în raport cu nevoile economiei naţionale, lucru imposibil într-un stat capitalist. Încă în anul 1950, primul plan cincinal prevedea ca numărul studenţilor să ajungă în 1955 la 55 000. Numărul de cadre cerut de rezolvarea sarcinilor fundamentale ale construcţiei bazei economice a socialismului se planifică şi se realizează în ţara noastră în conformitate cu aceste cerinţe. În numai 10 ani (1948—1958) învăţămîntul superior a pregătit pentru producţie aproape 100 000 de ingineri, iar învăţămîntul mediu şi superior 128 000. tehnicieni[2].

★

O altă latură esenţială a funcţiei cultural-educative în cadrul revoluţiei culturale o constituie dezvoltarea cercetărilor ştiinţifice. Organizarea ştiinţifică şi dezvoltarea planică, conştientă a economiei socialiste şi a întregii vieţi social-politice şi culturale determină de asemenea caracterul şi orientarea cercetărilor ştiinţifice în statul socialist. Marxism-leninismul ca ştiinţă şi ideologie care stă la temelia vieţii de stat imprimă întregii vieţi culturale un caracter ştiinţific, partinic — ştiinţa fiind în acest sens aşezată la temelia tuturor proceselor construcţiei socialiste pe care le îndrumă, le fundamentează şi totodată le generalizează. De aceea, sectorul muncii ştiinţifice este o parte integrantă a ansamblului instituţional statal atît în ceea ce priveşte conţinutul principiilor sale fundamentale cît şi în ceea ce priveşte modul său de funcţionare şi organizare. O trăsătură specifică a instituţiilor de cercetare în socialism o formează faptul că antrenînd şi organizînd cercuri largi de cercetători din diferite domenii, îi uneşte pe baza ştiinţifică comună a materialismului dialectic. Prin acest fapt, omul de ştiinţă, indiferent de domeniul în care activează, este înarmat cu un punct de vedere teoretic riguros ştiinţific, care aruncă lumină asupra domeniului propriu de cercetare, dîndu-i perspectiva ştiinţifică pentru sezisarea esenţei şi legii fenomenelor cercetate. Aceste principii stau la baza instituţiilor teoretice de cercetare din ţara noastră cum sînt Academia R.P.R. cu institutele sale de cercetări, care coordonează întreaga activitate a forţelor ştiinţifice din ţară, institutele de cercetări din cadrul ministerelor, activitatea ştiinţifică a cadrelor didactice, societăţi ştiinţifice etc. De aceea reorganizarea activităţii ştiinţifice a constituit o parte integrantă a revoluţiei culturale.

---

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la legătura între şcoală şi viaţă şi la dezvoltarea învăţămîntului*, în *Scînteia tineretului* din 26 septembrie 1958.

[2] *Scînteia tineretului*, nr. 3056 din 11 martie 1959.

În cuvîntarea rostită la prima sesiune a Academiei R.P.R. — după reorganizarea Academiei, cel mai înalt for științific din țară, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că, în noile condiții, se cere,,... unirea cercetărilor teoretice cu necesitățile practice ale statului",... „o serioasă muncă de cercetare științifică, o muncă sistematică, planificată pentru a putea înainta pe tărîmul științei în noul ritm de muncă al poporului nostru"[1].

Lărgirea sferei de activitate a Academiei, apariția unor noi secții inexistente în trecut (secția științelor de fizică atomică, mecanică, agronomie, artă și literatură etc.) precum și elaborarea unui mare număr de protocoale de lucrări științifice care au și fost, în cea mai mare parte, aplicate în producție, arată posibilitățile de lucru ale unei instituții statale asigurată materialicește, organizată și condusă după principii științifice. Dezvoltarea științei în țările lagărului socialist dovedește nu numai capacitatea de creație a unor oameni liberați de îngrădirile burgheze, antidemocratice, ci și caracterul coordonat în care se imbină capacitatea și specialitatea a numeroși cercetători, fără de care nu ar putea fi vorba de rezultate ca cele existente, în domenii atît de variate.

Pe baza acestui principiu, Academia R.P.R. a organizat cercetările sale în toate domeniile. Cercetarea coordonată face posibilă punerea în valoare a bogățiilor țării. Astfel, Academia a organizat cercetarea Deltei Dunării din punct de vedere geografic, hidrologic, biologic și economic. Pe baza cercetărilor de acest gen se elaborează planul de perspectivă pentru utilizarea rațională a bogățiilor. Exemple ale legăturii între cercetările științifice și necesitățile economice ale statului sînt numeroase. Ele dovedesc caracterul științific, planificat al cercetărilor în spiritul nevoilor practice ale construcției socialiste.

Perspectiva istorică a unor asemenea cercetări planificate, coordonate este oferită de exemplul Uniunii Sovietice (în explorarea spațiului cosmic, în construcții, în transformarea naturii etc.).

Vechea Academie Romînă nu era în stare să atragă și să sprijine forțele unor savanți romîni, care, în condiții deosebit de grele au avut realizări remarcabile cu răsunet mondial în domeniul medicinii, matematicii, științelor naturii. Vechea Academie Romînă reunea cîțiva oameni de știință care aveau de luptat nu numai cu condiții grele de muncă și de viață (statul burghez nu asigura materialicește cercetările științifice) dar și cu reprezentanții idealismului și obscurantismului care ocupau în Academie posturi de răspundere și se opuneau concepțiilor democratice și materialiste ale savanților progresiști.

Academia R.P.R. este astăzi o instituție științifică care, dispunînd de condiții de cercetare, realizează sarcinile practice ale construcției socialiste. Ea dispune de institute și centre de cercetări nu numai la București ci și la Cluj, Iași etc. în care lucrează peste 3 000 de cercetători și colaboratori.

Cercetările științifice organizate pe linie de stat cuprind și institutele de cercetări din cadrul ministerelor (institutele departamentale). Acestea studiază procedeele tehnologice ce urmează a fi aplicate în industrie și

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la Sesiunea inaugurală a Academiei R.P.R.*, vezi revista *Noua școală romînească*, nr. 10—11, 1948, p. 110.

totodată pregătesc cadre pentru conducerea noilor instalaţii. Rezultatele cercetărilor ştiinţifice legate de practică se oglindesc, de pildă, şi în faptul că Romînia, care în trecut importa peste 90% din maşini şi utilaje, azi acoperă peste 75% din nevoile sale producînd peste 500 tipuri de maşini şi utilaje de înaltă tehnicitate care sînt cerute tot mai mult şi pentru export. Evident că întrajutorarea existentă între ţările lagărului socialist a sporit ritmul şi posibilitatea de realizare a sarcinilor şi în acest domeniu. Numai U.R.S.S. a acordat ţărilor socialiste ajutor tehnico-ştiinţific constînd în 21 613[1] documentaţii pentru fabricarea unor maşini şi instalaţii complexe. În acelaşi timp numeroşi specialişti şi studenţi romîni studiază în U.R.S.S. şi în ţările de democraţie populară. Totodată statul nostru organizează un intens schimb ştiinţifico-documentar (documentaţie, proiecte, patente, cărţi, reviste etc.) cu U.R.S.S. şi ţările de democraţie populară.

Caracterul de masă al cercetărilor tehnico-ştiinţifice rezultă şi din faptul că numai între anii 1955—1958, muncitorii, tehnicienii, inginerii din ţara noastră au elaborat şi aplicat în producţie aproximativ 100 000 de inovaţii şi invenţii care au adus importante economii statului. În unele uzine, de exemplu la „Steagul Roşu" din Oraşul Stalin ş.a., din 5 muncitori unul este inovator. Aceste fenomene nu ar fi posibile fără organizarea statală a învăţămîntului şi cercetărilor ştiinţifice, fără îndrumarea de către partid a instituţiilor care asigură condiţiile unei asemenea activităţi. În R.P.R. există (pe lîngă instituţiile analizate pînă acum) institute de cercetări şi proiectări, institute de documentare tehnică, Asociaţia ştiinţifică a inginerilor şi tehnicienilor, Societăţi de ştiinţă (medicale, geografo-geologice, de matematică şi fizică, de istorie etc.), reviste de specialitate, cursuri de specializare, laboratoare de cercetări în întreprinderile mari şi mijlocii, centre de cercetări agricole etc. etc. care, laolaltă antrenează muncitorii, tehnicienii, inginerii, cadrele didactice şi oamenii de ştiinţă la activitatea creatoare şi totodată îi informează cu noile descoperiri în domeniul ştiinţei, tehnicii şi culturii.

Triumful teoriei şi metodologiei materialist-dialectice în cercetările ştiinţifice şi orientarea acestora către satisfacerea cerinţelor practice ale producţiei se desfăşoară în luptă cu tendinţele obiectiviste ale unor oameni de ştiinţă, de altfel tot mai puţini, care se limitează la experienţe şi cercetări izolate, uneori rupte de realităţile vieţii, alteori unilaterale şi lipsite de o poziţie consecvent partinică. De aceea lupta pentru însuşirea concepţiei marxist-leniniste, a materialismului dialectic, este însăşi lupta pentru progresul ştiinţei. Materialismul dialectic ajută pe cercetători, pe oamenii de ştiinţă în înţelegerea şi descoperirea legilor, ferindu-i de obiectivism, subiectivism şi unilateralitate.

În socialism reţeaua instituţiilor statale pe tărîm cultural-educativ, pe lîngă învăţămînt şi instituţiile ştiinţifice, analizate pînă acum, cuprinde şi aşezămintele culturale, presa, radioul etc. Evidenţierea rolului acestora în realizarea sarcinilor complexe ale revoluţiei culturale ne arată amploarea şi posibilităţile infinite ale dictaturii proletariatului de a înfăptui

[1] Vezi *Kommunist*, nr. 13/1959, p. 93.

revoluția socialistă în domeniul ideologiei și culturii, în formarea omului nou.

În procesul luptei clasei muncitoare și țărănimii pentru cucerirea puterii politice, fiecare domeniu de activitate, fiecare instituție, fiecare minister sau organ de stat care trecea din mîinile reprezentanților burgheziei în acelea ale reprezentanților clasei muncitoare și țărănimii, căpăta un nou conținut de clasă și era organizat pe baza principiilor ideologiei marxist-leniniste. În cadrul acestui proces sînt transformate fundamental majoritatea instituțiilor culturale din instrumente ale dominației spirituale ale burgheziei, din instrumente de răspîndire a ideologiei burgheze, în instrumente ale dictaturii proletariatului.

În același timp, statul socialist creează noi instituții. Aceasta însă nu înseamnă că ideologia și morala burgheză dispar „automat", o dată cu desființarea instituțiilor burgheze și a clasei burgheze. Rămășițele ideologiei și moralei burgheze exercită încă multă vreme o influență negativă asupra conștiinței oamenilor.

Pe de altă parte, trebuie ținut seama de faptul că acționează tendința de rămînere în urmă a conștiinței față de schimbările petrecute în existența socială — tendință a cărei greutate specifică scade pe măsura dezvoltării relațiilor socialiste și a intensificării acțiunii politico-educative conduse de partid.

De asemenea, dăinuirea concepțiilor burgheze și rămînerea în urmă a conștiinței se datoresc și faptului că în țara noastră există încă elemente ale claselor exploatatoare răsturnate de la putere care propovăduiesc concepția și morala burgheză.

Clasele exploatatoare au cultivat secole de-a rîndul o serie de prejudecăți, o ideologie religioasă-mistică pe care le-au imprimat în conștiința maselor. Existența unor elemente interesate în cultivarea acestor concepții vechi, antisocialiste constituie prin urmare o altă cauză a rămînerii în urmă a conștiinței sociale.

Avînd în vedere toți acești factori, partidul și statul dictaturii proletariatului intensifică procesul cultural-educativ în toate domeniile. Analiza conținutului activității de culturalizare și a mijloacelor folosite de statul socialist evidențiază amploarea de masă a posibilităților de răspîndire a culturii și de instruire morală a maselor pe baza ideologiei marxist-leniniste în epoca dictaturii proletariatului.

Presa, activitatea editorială în R.P.R. constituie organisme care, continuînd tradițiile presei și activității editoriale duse de P.C.R. în anii ilegalității, desfășoară o largă activitate de educare a maselor, de culturalizare și informare a lor. În prima etapă a revoluției democrat-populare, în domeniul presei și publicisticii s-a desfășurat lupta pentru demascarea ideologiei burgheze, a oficinelor ei și a reprezentanților acestora.

În etapa socialistă a revoluției întreaga activitate de presă și editorială, indiferent de mecanismul organizatoric în care se desfășoară (instituțional-statal sau obștesc) are un caracter partinic și o finalitate socialistă. Esențial este faptul că prin îndrumarea de către partid, presa centrală și locală, publicațiile în genere, reflectă preocupările oamenilor muncii pentru construcția socialismului, răspund cerințelor lor. Pentru a ilustra

faptul că presa a devenit„. . . nu numai un propagandist colectiv şi un agitator colectiv, ci şi un organizator colectiv" [1] e de ajuns să ne referim la faptul că preocupările presei noastre sînt străine de ceea ce caracterizează presa burgheză: demagogia politică, şantajul, disimularea adevărului etc. Caracteristicile presei noastre socialiste sînt, dimpotrivă, partinitatea comunistă care înseamnă fidelitate faţă de adevăr, caracterul mobilizator, democratismul nou socialist, organizarea şi educarea opiniei publice, mobilizarea energiilor creatoare ale poporului la realizarea politicii partidului, ţinuta ştiinţifică, oglindirea cerinţelor şi tendinţelor celor ce muncesc, sprijinirea eforturilor lor de muncă şi de creaţie etc. Şi în domeniul cărţii sînt caracteristice aceste trăsături.

În timp ce în statul burghez, editurile (de stat sau particulare) — în marea lor majoritate inundau piaţa cu scrieri decadente şi antidemocratice şi, în acelaşi timp, propaganda clasei muncitoare şi literatura democratică, progresistă erau persecutate, interzise, lipsite de mijloace materiale, în statul socialist activitatea editorială, asigurată cu toate mijloacele materiale necesare şi îndrumată ideologic, cuprinde toate sferele activităţii literare şi ştiinţifice, a devenit una din principalele căi pentru ridicarea nivelului de cultură al maselor, pentru educarea lor în spiritul ideologiei şi moralei comuniste. Editarea cărţilor şi asigurarea mijloacelor ca ele să pătrundă la cititor se desfăşoară în acelaşi timp cu asigurarea bazei materiale (edituri de stat în toate domeniile, fonduri social-culturale şi pentru organizaţiile obşteşti — fondul literar, fondul plastic etc., pentru uniunile de creaţie, fonduri pentru societăţile de răspîndirea ştiinţei). Tocmai astfel se explică creşterea considerabilă a literaturii originale care între 1950—1958 a dat 15 720 titluri originale cu un tiraj de 241 177 118 exemplare [2]. Semnificaţia reală a acestor cifre impresionante trebuie înţeleasă şi mai profund avîndu-se în vedere conţinutul lucrărilor elaborate, tematica variată şi faptul că aceste cărţi pătrund în mase, în rîndul minorităţilor naţionale (în şcoală, la locul de muncă, la bibliotecile răspîndite în fiecare sat, la căminele culturale şi casele de citit etc.). Există şi alte instituţii care lucrează în acest sens, — în primul rînd aşezămintele culturale.

Casele raionale de cultură, apărute în ţara noastră în anii regimului democrat-popular, duc o activitate multilaterală şi totodată o muncă de îndrumare a activităţii *căminelor culturale*. Numărul caselor raionale de cultură a crescut de la 52 în anul 1952 la 153 în anul 1958, iar al căminelor culturale şi caselor de citit de la 3 500 în 1938 la 12 024 în anul 1958 [3]. Nu este însă vorba numai de această creştere cifrică însemnată, ci şi de faptul, că astăzi, căminele culturale reprezintă, mai cu seamă la sate, un mijloc hotărîtor în culturalizarea maselor. Ele dispun şi de mijloace materiale: biblioteci, aparate de proiecţie cinematografică, radiouri, televizoare etc. avînd formaţii artistice (de cor, dansuri, teatru etc.).

Cinematograful, numit de Lenin un puternic mijloc de educare a maselor, reprezintă în socialism o parte a complexului instituţional cultural-educativ accesibil maselor largi. Ceea ce face în condiţiile socialismului

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 5, 1953, E.S.P.L.P., p. 10.
[2] Vezi *Călăuza bibliotecarului*, 1/1959, p. 18.
[3] Cf. *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 297.

din cinematograf o instituție capabilă să exercite o puternică influență educativă asupra maselor largi, o constituie conținutul problemelor pe care le prezintă în mod artistic și documentar-științific. Dacă analizăm tematica filmelor originale și de import prezentate în R.P.R., numai în anul 1958, de pildă, observăm că ea este compusă din filme referitoare la : străduința oamenilor de a munci pentru înflorirea vieții, apărarea păcii, demascarea ororilor războiului, teme istorice, filme documentar-științifice, pentru educarea oamenilor muncii, educarea tineretului și orientarea lui către munca productivă, succesele construcției socialismului, lupta pentru libertatea popoarelor etc. Existența cinematografiei ca instituție de stat face posibil ca arta cinematografică să ajungă la marele public datorită și unei puternice baze materiale (săli, aparate de proiecție, caravane, centre de producție cinematografice etc.). Dacă în anul 1938 în Romînia existau numai 338 instalații cinematografice în rețeaua particulară și plasate numai în marile orașe, în anul 1958 existau 2 097 instalații cinematografice în rețeaua de stat, a sfaturilor populare, dintre care foarte multe la sate, la cluburi muncitorești (rețeaua sindicatelor). În aceeași perioadă numărul spectatorilor (oameni ai muncii) la cinematografe s-a ridicat la 126 736 000 față de numai 41 412 000 în 1938 [1] (păturile avute îndeosebi). O analiză sumară a repartiției cinematografelor pe regiuni în anul 1958 arată că ele există în proporție necesară în toate regiunile țării, iar instalațiile din rețeaua sfaturilor populare și a sindicatelor completează și acoperă necesitățile. Esențialul constă în faptul că tematica filmelor care rulează pe ecranele cinematografelor noastre este inspirată de ideile nobile ale luptei pentru progres și democrație, ale păcii și socialismului, din lupta de eliberare națională și socială a popoarelor și mai ales din uriașul efort constructiv a 900 000 000 de oameni care construiesc societatea socialistă și comunistă. Ce contrast izbitor între orientarea ideologico-artistică a filmelor care se reprezintă la noi și situația cinematografiei în lumea capitalistă unde filmele prin tematica și conținutul lor reflectă declinul și imoralitatea acestei lumi ! De pildă, filmele „originale" și de import prezentate în Germania occidentală în 1958 au fost pe următoarele teme : de incendii 34, de șantaje 54, de jefuire 104, alte crime 310, însumînd 1 500 infracțiuni prezentate pe ecran [2]. Influența unor astfel de manifestări „artistice" îndeosebi asupra tineretului, este deprimantă, ceea ce se exprimă și prin creșterea criminalității în statele capitaliste.

Avînd o tematică umanistă și realist-socialistă, cinematografiei noastre i se cere însă perfecționarea măiestriei în redarea fenomenelor sociale din zilele noastre și a preocupărilor oamenilor pentru construcția socialistă. Cinematografiei noastre i se cere să-și îmbunătățească orientarea ideologic-artistică, sporind astfel eficacitatea educativă a filmelor, corespunzător exigențelor mereu crescute ale maselor muncitoare. Existența unei baze materiale dezvoltate (un complex cinematografic modern, noi studiouri și aparate etc.) și existența cadrelor și condițiilor bune de muncă și de trai ale cineaștilor și a celor care deservesc această instituție, oferă

[1] Cf. *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 304—305.
[2] Se citează după *Scînteia*, nr. 4566 din 24.VI.1959.

posibilitatea îndeplinirii acestor sarcini cît mai bine, spre consolidarea succeselor obținute.

Complexitatea cerințelor cultural-educative în socialism determină orientarea justă a conținutului și lărgirea sferei de activitate a tuturor instituțiilor de cultură care răspund acestor cerințe într-un mod *specific* formei lor de organizare.

În anii regimului de democrație populară teatrele și instituțiile muzicale, devenind instituții de stat au cunoscut de asemenea o largă dezvoltare. Numărul acestora (opere, operete, ansambluri de cîntece și dansuri, orchestre simfonice) a crescut la 100 în anul 1958, față de numai 16 teatre dramatice și două opere existente în anul 1938 [1]. De remarcat este faptul că există teatre în toate marile orașe ale țării avînd un repertoriu tot mai apropiat de problemele actualității. Dacă în 1938 reprezentațiile și concertele tuturor genurilor de teatru și operă se cifrau la 3 218, în 1958 teatrele în R.P.R. și instituțiile muzicale au dat 21 573 reprezentații și concerte în fața maselor de oameni ai muncii, inclusiv în limbile minorităților naționale, în toate raioanele țării [2]. Creșterea numărului spectatorilor și auditorilor reprezintă indici cantitativi ce demonstrează creșterea și diversificarea calitativă a cerințelor culturale ale maselor, precum și sporirea eficacității politico-educative a instituțiilor noastre teatrale și muzicale. În 1938 la toate genurile de teatre și opere au fost aproape 2 000 000 spectatori-auditori, aceștia reprezentînd mai ales păturile avute. În 1958 numărul de spectatori-auditori a fost de peste 8 000 000 [3] reprezentînd oameni ai muncii din toate localitățile și regiunile țării.

În complexul instituțiilor cultural-educative în socialism, pe lîngă cele analizate pînă acum (învățămînt, instituții științifice, case de cultură, cămine culturale, cinematograf, teatru etc.) se integrează și radio-televiziunea, bibliotecile, expozițiile și muzeele etc.

În domeniul radio-televiziunii înregistrăm un nou conținut al programelor și o creștere însemnată a bazei materiale (construcția și înființarea de noi studiouri, a studioului de televiziune, dezvoltarea pe bază largă a *radioficării* etc.). În 1938 existau numai 252 094 abonamente la radio (posesorii de aparate fiind în special păturile avute ale populației). În 1958 existau 1 655 495 abonamente ale oamenilor muncii la radio și radioficare [4]. În regimul burghezo-moșieresc nu existau în țara noastră localități radioficate ; în R.P.R. în 1958 numărul lor a ajuns la 1 280 localități, majoritatea lor fiind sate și centre muncitorești. Din anul 1955 funcționează în țara noastră o stație de televiziune, numărul abonamentelor fiind în creștere continuă.

Bibliotecile au devenit de asemenea locuri de unde capătă cunoștințe mii de cititori. La bibliotecile centrale (naționale), universitare, speciale, documentare, școlare și publice au fost înregistrați în 1958, 6 328 000 cititori care au consultat și citit 39 400 000 cărți [5].

---

[1] Datele sînt prelucrate după *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 307.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem*, p. 308.
[5] Datele sînt prelucrate după *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 299—300.

Din punct de vedere calitativ aceste cifre arată că cititorii sînt masele, adică oamenii muncii, cărora li se pun la dispoziție cărți științifice, tehnice, politice, de artă etc.

Numărul *muzeelor* a crescut de la 176 în 1955 la 204 în 1958[1], în care ponerea muzeelor de artă plastică, științe naturale, istorice este foarte mare.

Toate instituțiile cultural-educative analizate arată conținutul, organizarea și amploarea funcției cultural-educative a statului în traducerea în viață a sarcinilor revoluției culturale.

Activitatea organismelor statale (Ministerul Învățămîntului și Culturii, Academia R.P.R., sfaturile populare prin secțiile lor culturale și comisiile permanente pentru cultură și artă) se interpătrunde cu activitatea organizațiilor obștești, sindicatele, Uniunea Tineretului Muncitor, organizațiile de pionieri, A.R.L.U.S., S.R.S.C., uniunile de creație etc.) care dispun și ele de condiții materiale și de cadre pentru o largă activitate cultural-educativă în rîndul maselor.

Rolul cultural-educativ al organizațiilor obștești trebuie să constituie obiectul unor studii independente. Studiul de față se referă în primul rînd la analiza aspectelor esențiale ale instituțiilor cultural-educative *statale*. El vizează numai unele puncte de interferență între acțiunile organizațiilor obștești acelea ale instituțiilor statale, menționînd unitatea lor de scop, baza lor ideologică comună, colaborarea între ele, mijloacele lor specifice de organizare în îndeplinirea sarcinilor cultural-educative, și mai ales faptul că întregul proces al revoluției culturale se desfășoară sub îndrumarea partidului clasei muncitoare.

Efectele exercitării de către statul nostru a funcției cultural-educative (care se interpătrunde cu celelalte funcții) sînt oglindite de nivelul cultural-științific înalt, precum și de fizionomia moral-politică nouă — caracteristici ce devin esențiale oamenilor muncii din țara noastră și care dovedesc conținutul umanist al politicii culturale a partidului nostru.

INTERDEPENDENȚA ÎNTRE FUNCȚIA CULTURAL-EDUCATIVĂ ȘI CELELALTE FUNCȚII ALE STATULUI NOSTRU

Funcția cultural-educativă influențează diferitele ramuri ale vieții economice și social-politice și, la rîndul ei, este influențată de acestea. Această corelație complexă este determinată de cerințele obiective ale legilor social-economice.

Influența relațiilor de producție, a bazei asupra instituțiilor suprastructurale, precum și influența acestor instituții între ele se manifestă prin intermediul politicului care mediază toate raporturile suprastructurii cu baza. De aceea participarea maselor la realizarea treburilor politice de stat reprezintă în același timp și o condiție și un rezultat al activității instituțiilor statale. În socialism nu există o contradicție, ci o concordanță necesară între dezvoltarea democrației și acțiunea funcțiilor statului. Intensificarea activității instituțiilor de stat este desfășurată în scopul dezvoltării democrației socialiste.

[1] Datele sînt prelucrate după *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 309.

Schiţăm din corelaţia complexă a funcţiilor statului numai unele aspecte referitoare la interacţiunea dintre funcţia cultural-educativă şi celelalte funcţii ale statului.

În perioada de trecere de la capitalism la socialism, pe care o străbate acum ţara noastră, corelaţia funcţiei cultural-educative cu celelalte funcţii ale statului, are loc pe temeiul sarcinilor fundamentale ale etapei actuale — făurirea bazei tehnico-materiale a socialismului şi terminarea în perioada 1960—1965 în linii mari a construcţiei socialismului şi, corespunzător, făurirea unei conştiinţe socialiste, a unui nivel de cultură înalt şi a unei morale socialiste. Totodată, analiza corelaţiei funcţiilor statului nostru în faza actuală se raportează la cadrul forţelor de clasă : existenţa rămăşiţelor claselor exploatatoare, a luptei de clasă şi a încercărilor cercurilor imperialiste de a stimula rămăşiţele claselor exploatatoare şi elementele antisocialiste, ceea ce evidenţiază însemnătatea menţinerii funcţiei de reprimare a statului împotriva celor ce tind la subminarea cuceririlor revoluţionare ale oamenilor muncii. În acest cadru istoric şi în aceste condiţii specifice, sublinia tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, în ţara noastră „are loc un proces de continuă dezvoltare a democraţiei socialiste care asigură participarea activă în forme multiple a maselor oamenilor muncii la conducerea treburilor obşteşti în strînsă îmbinare cu dezvoltarea funcţiilor economice şi educative ale statului socialist, funcţii care au rol uriaş în făurirea economiei socialiste unitare şi în formarea conştiinţei socialiste a oamenilor muncii" [1].

Din această analiză istorică reiese specificul legăturii şi influenţei reciproce a funcţiilor statului în ţara noastră. Astfel, de pildă *funcţia de reprimare* (a împotrivirii exploatatorilor şi a celor ce tind în diverse domenii la subminarea construcţiei socialiste), urmăreşte în acelaşi timp (în interdependenţă cu funcţia cultural-educativă), educarea cetăţenilor precum şi (în interdependenţa ei cu funcţia economico-organizatorică) încadrarea indivizilor educabili în muncă, ceea ce duce la disciplinarea lor, la reeducarea lor.

Unele măsuri luate de stat în privinţa prevenirii abaterilor şi a pedepsirii unor practici antisociale, duce la dezrădăcinarea acestor practici, iar pe măsura dispariţiei claselor exploatatoare, funcţia de reprimare se transformă şi îşi îngustează sfera de aplicare, fără a putea să dispară însă atîta vreme cît există clase exploatatoare sau rămăşiţe ale acestora, atîta vreme cît acţionează lupta de clasă pe plan intern sau internaţional. În perioada de trecere de la socialism la comunism, după desfiinţarea totală şi definitivă a rămăşiţelor claselor exploatatoare, funcţia de reprimare se transformă tot mai mult în funcţia de apărare a proprietăţii socialiste, împotriva hoţilor, delapidatorilor etc. Sînt de asemenea reprimaţi spionii, diversioniştii — elemente contrarevoluţionare introduse în scopuri provocatoare de cercurile imperialiste străine. În faza de trecere de la socialism la comunism, avînd ca obiectiv principal apărarea şi întărirea proprietăţii obşteşti, această funcţie devine un puternic factor al educării cetăţenilor în spiritul colectivismului, al grijii faţă de proprietatea obştească. Pe măsura

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de-al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică, 1959, p. 14.

lichidării claselor exploatatoare, dispare deci și acea latură a funcției de reprimare referitoare la rezistența claselor exploatatoare, locul ei fiind luat de acțiunile cultural-educative. În legătură cu aceasta, în comunism vor dispare treptat și organele coercitive ale administrației de stat, care exercită funcția de constrîngere. Această problemă se pune însă în perioada construcției comunismului, cînd funcțiile statului încep să-și piardă treptat caracterul politic (în sensul clasic al acestei noțiuni) și devin funcții ale societății, funcții obștești. Trecerea în seama organizațiilor obștești a unor atribuții ale statului (proces care se înfăptuiește în zilele noastre în Uniunea Sovietică) are loc însă prin întărirea statului și a instituțiilor sale și nu prin slăbirea sau desființarea lor, cum ar dori dușmanii socialismului.

Funcția economico-organizatorică a statului nostru are de asemenea un puternic conținut educativ și contribuie la formarea omului nou în strînsă legătură cu funcția cultural-educativă. Activitatea economico-organizatorică a statului înseamnă centralizarea mijloacelor de producție în mîinile statului și capacitatea acestuia de a dezvolta producția și productivitatea muncii planificat, științific, în vederea făuririi bazei tehnico-materiale a socialismului. Faptul că oamenii acționează în socialism ca stăpîni ai mijloacelor de producție, faptul că produsul muncii lor nu este însușit de clase sau grupuri exploatatoare, ci le revine lor înșile, faptul că datorită centralismului democratic ei participă la planificarea, la organizarea și la conducerea producției, dezvoltă laturi esențiale ale conștiinței socialiste cum ar fi disciplina, grija față de proprietatea obștească, colectivismul, dragostea față de muncă, atitudinea conștientă și activă față de mărirea producției și respectarea principiului socialist al repartiției. Împreună cu organizațiile sindicale, care așa cum arată Lenin reprezintă o școală a disciplinei și o școală a comunismului, „muncitorul, muncitorimea și funcționarul învață zi de zi, pe baza tarifului, a premierii, a repartiției, a ordinei în care primesc concediile, în care pleacă la casele de odihnă, în care primesc haine de protecție, alimente de protecție etc., să se subordoneze intereselor generale și directivelor sindicatului în ansamblu, directive care se bazează pe aceste interese generale" [1]. Participarea la muncă, la organizarea muncii și a treburilor producției constituie un puternic element al educației și al formării conștiinței socialiste. În același timp cerințele economico-organizatorice determină pe oamenii muncii să-și însușească cunoștințe multilaterale în domeniul tehnic, economic etc., ceea ce stimulează masele de oameni ai muncii, să folosească și să valorifice posibilitățile puse de stat la îndemîna lor. „Partidul, arată N. S. Hrușciov, pune în centrul activității educative educarea prin muncă a tuturor oamenilor, dezvoltarea unei atitudini conștiente, comuniste față de muncă" [2]. Aceste deprinderi și elemente ale unei noi conștiințe sînt dezvoltate la om în societatea socialistă, atît prin instituțiile economico-organizatorice cît și prin instituțiile cultural-educative care întăresc, dezvoltă și completează cultura și morala omului în luptă cu vechile idei, cu rămășițele și influ-

[1] *Rezoluții și hotărîri ale C.C. al P.C.U.S.*, vol. I, p. 564.

[2] N. S. Hrușciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S., pe anii 1959—1965*, Editura politică, p. 70.

enţele ideologiei burgheze, prin modul concret de acţiune a oamenilor în producţie, în societate etc.

Din cele de mai sus rezultă că nu numai prin intermediul măsurilor cu caracter strict cultural-educativ şi a instituţiilor prin intermediul cărora aceste măsuri sînt înfăptuite, statul nostru democrat-popular îşi aduce aportul la formarea conştiinţei socialiste şi a noilor deprinderi şi obiceiuri, în general la formarea omului nou, ci şi prin intermediul tuturor celorlalte activităţi pe care le desfăşoară, un rol deosebit din acest punct de vedere avînd activitatea economico-organizatorică.

Sînt deosebit de elocvente în această privinţă urmările pe care le-au avut diversele măsuri cu caracter economico-organizatoric pe care partidul şi statul nostru le-a luat în anii regimului democrat-popular : elaborarea planurilor de stat, măsuri privind desfiinţarea cotelor obligatorii, măsuri privind mărirea salariilor, lichidarea oricăror forme de exploatare în agricultură etc.

Funcţia cultural-educativă se află în corelaţie atît cu funcţiile interne cît şi cu *funcţiile externe* ale statului. Funcţia de apărare a ţării şi a păcii de pildă, funcţia de organizare a colaborării frăţeşti şi a ajutorului reciproc sînt caracteristice statului socialist. Ele exercită o mare influenţă asupra dezvoltării conştiinţei, asupra dezvoltării unor puternice elemente educative ca : patriotismul socialist şi internaţionalismul proletar. În îndeplinirea sarcinilor legate de atribuţiile acestor funcţii, în instituţiile respective (armată, organe administrative etc.) cetăţenii învaţă în mod practic şi capătă deprinderea şi conştiinţa necesităţii apărării patriei de agresori şi dragostea faţă de ceilalţi oameni ai muncii care luptă pentru socialism, înţeleg necesitatea eforturilor comune de întărire a socialismului, pe calea colaborării şi a ajutorului reciproc, precum şi necesitatea apărării păcii.

Exercitarea funcţiei de apărare a păcii, în statele socialiste înrîureşte procesul de educare a oamenilor muncii în spiritul principiului coexistenţei paşnice, al vigilenţei faţă de uneltirile aţîţătorilor la război, al activităţii intense organizate pentru dejucarea planurilor de război imperialiste.

Totodată trebuie arătat că funcţia cultural-educativă influenţează dezvoltarea şi rezolvarea unor sarcini de seamă ale celorlalte funcţii.

Analizînd această corelaţie între activitatea cultural-educativă şi reflectarea ei pe plan economico-social, tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej subliniază faptul că „Preocuparea crescîndă pentru problemele economice ale producţiei, de care depinde creşterea rentabilităţii întreprinderilor, reprezintă un semn al maturităţii clasei noastre muncitoare, al creşterii conştiinţei ei politice şi experienţei ei profesionale, al pregătirii ei tehnice şi culturale" [1].

Creşterea conştiinţei, culturii şi experienţei tehnico-profesionale a clasei muncitoare constituie un rezultat al funcţiei cultural-educative desfăşurată de către stat, rezultat care ajută la rezolvarea sarcinilor funcţiei economico-organizatorice. O dată cu rezultatele obţinute de stat în pregătirea cadrelor de muncitori calificaţi şi intelectuali în toate domeniile se

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la a XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 22.

înlesnește sarcina aducerii la îndeplinire a cerințelor economico-organizatorice cu privire la planificarea economiei naționale, cu privire la organizarea producției în orice sector în vederea îndeplinirii sarcinilor producției, a sarcinilor construcției economice și culturale.

Activitatea cultural-educativă aduce de asemenea o contribuție dintre cele mai însemnate în ce privește formarea noii atitudini față de muncă, față de proprietatea obștească, atitudine care la rîndul ei, influențează puternic creșterea producției și productivității muncii, mărirea continuă a acumulărilor socialiste și a venitului național și, prin aceasta, creșterea nivelului material și cultural al celor ce muncesc, consolidarea regimului politic, ducînd la un nou avînt în îndeplinirea planurilor construcției socialiste.

Creșterea nivelului de cultură și conștiință capătă o importanță deosebită pe măsura trecerii la comunism. După cum sublinia N.S. Hrușciov, „Pentru trecerea la comunism este necesară nu numai o bază tehnico-materială dezvoltată, ci și un înalt nivel de conștiință a tuturor cetățenilor societății. *Cu cît va fi mai ridicată conștiința maselor de milioane, cu atît mai mari vor fi succesele în îndeplinirea planurilor de construire a comunismului*" [1].

O dată cu creșterea conștiinței socialiste, ca rod al activității duse de partid, o dată cu creșterea capacității maselor de a rezolva sarcinile economice, se dezvoltă și creația lor în domeniul politic, economic, ideologic. Aceasta înseamnă dezvoltarea democrației socialiste și realizarea cît mai efectivă a sarcinilor celorlalte funcții ale statului, atît pe plan intern cît și pe plan extern. Pe plan ideologic aceasta înseamnă un avînt în creația de masă în literatură, teatru etc., o punere în valoare a tuturor capacităților poporului și totodată o luptă care duce la înlăturarea ideologiei burgheze, a misticismului și a prejudecăților religioase.

Perspectiva istorică pe care o oferă construcția desfășurată a comunismului în U.R.S.S., unde o serie de atribuții ale funcțiilor statului trec în seama organizațiilor obștești, demonstrează că, întărirea funcției cultural-educative are loc o dată cu dezvoltarea democrației socialiste și constituie o necesitate obiectivă atît a perioadei de trecere la socialism cît și a perioadei de construire a comunismului.

Ca urmare a politicii marxist-leniniste a partidului nostru și a statului democrat-popular, în anii puterii populare s-au pus bazele formării unui om nou. Multe din deprinderile și obiceiurile „moștenite" au fost înlăturate, locul lor fiind luat de altele noi. Omul societății noastre are ca principală caracteristică devotamentul nețărmurit față de cauza socialismului și în același timp ura față de orînduirea bazată pe exploatarea omului de către om.

Realizarea trăsăturilor moral-politice caracteristice omului nou, prin acțiunile cultural-educative ale partidului și statului, constituie un produs al transformărilor existenței sociale socialiste. În același timp transformarea oamenilor exercită un rol important în grăbirea procesului de făurire a existenței socialiste, în construcția socialismului.

[1] N. S. Hrușciov, *op. cit.*, p. 66.

О КУЛЬТУРНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ФУНКЦИИ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО РУМЫНСКОГО ГОСУДАРСТВА

РЕЗЮМЕ

Авторы исследуют культурно-воспитательную функцию социалистического государства как основной инструмент в осуществлении культурной революции.

В работе анализируются факторы — экономические, политические, идеологические — объективно определяющие содержание и задачи культурно-воспитательной функции социалистического государства. Необходимость этой функции вытекает из требований процесса становления социалистического общества. Совершение социалистической революции в области идеологии и культуры является всеобщим законом социалистической революции и социалистического строительства, а культурно-воспитательная функция — основным инструментом осуществления требований этого закона.

Культурно-воспитательная функция присуща социалистическому государству, поскольку ее существование определяется самой сущностью производственных социалистических отношений. Капиталистическое государство, хотя и оно в какой-то мере осуществляет культурную деятельность, не может иметь подобную функцию. Собственнические капиталистические отношения порождают экономическую анархию, которая распространяется и на область надстройки.

Задачи культурно-воспитательной функции могут быть осуществлены при социализме благодаря направляющим указаниям и руководству партии деятельностью культурно-воспитательных учреждений, работающих планово, организованно, на научных основах, имеющих обеспеченную материальную базу и необходимые кадры.

Авторы рассматривают главные учреждения, через которые государство осуществляет культурно-воспитательную функцию: учебные заведения, научно-исследовательские институты, культурные учреждения (районные дома культуры, клубы, театры, кинотеатры, радио, печать, музеи, библиотеки, выставки и т.д.), подчеркивая тесную связь между этими учреждениями и массовыми общественными организациями (профсоюзами, молодежными организациями, творческими союзами научными обществами и т.д.). Эти последние, как и государственные учреждения, стоят на идеологических позициях марксизма-ленинизма и направляются в своей деятельности партией; целью их является выполнение задач культурной революции. От государственных учреждений они отличаются тем, что выполняют эти задачи особым образом, связанным с их организационной формой.

Целью культурно-воспитательной функции социалистического государства является не только поднятие культурного уровня трудящихся и развитие научных исследований, но и формирование социалистической сознательности, развитие творческой культурной дея-

тельности самих масс, формирование нового человека, культурного, всесторонне развитого, обладающего коммунистической моралью. На основе анализа некоторых культурных явлений и различных статистических данных авторы раскрывают, каким образом в РНР народно-демократическое государство, осуществляя свою культурно-воспитательную функцию, разрешило различные культурно-воспитательные задачи.

В заключительной части работы авторы исследуют вопрос соотношений между культурно-воспитательной функцией и другими функциями социалистического государства. Они указывают, что культурно-воспитательная функция оказывает влияние и помощь в разрешении задач других функций социалистического государства и, в свою очередь, подвергается влиянию с их стороны. Это свидетельствует о тесной взаимной связи между различными функциями социалистического государства, об их взаимозависимости, что выражает объективную мощь социалистического государства и действенность организации его учреждений.

À PROPOS DE LA FONCTION CULTURELLE-ÉDUCATIVE DE L'ÉTAT ROUMAIN DE DÉMOCRATIE POPULAIRE

RÉSUMÉ

Les auteurs abordent le problème de la fonction culturelle-éducative de l'Etat socialiste, en tant que principal instrument de réalisation des tâches qui incombent à la révolution culturelle.

Ils analysent les exigences d'ordre économique, politique, idéologique qui déterminent nécessairement le contenu de la fonction culturelle-éducative de l'Etat socialiste ainsi que les tâches qui incombent à celle-ci. La nécessité de la fonction culturelle-éducative découle des exigences du processus de formation de l'existence sociale socialiste.

La réalisation de la révolution socialiste dans le domaine de l'idéologie et de la culture constitue une loi universelle du processus unitaire de la révolution et de l'édification socialistes, la fonction culturelle-éducative étant le principal instrument qui permet de réaliser les exigences de cette loi.

La fonction culturelle-éducative est propre à l'Etat socialiste, son existence étant déterminée par l'essence même des relations de production socialistes.

L'Etat capitaliste ne peut avoir une telle fonction, bien qu'il déploie, lui-aussi, une certaine activité culturelle. Les relations de propriété capitalistes engendrent l'anarchie économique, qui se fait ressentir sur le plan de la superstructure aussi.

Sous le régime socialiste, les tâches qui reviennent à cette fonction de l'Etat sont tout à fait réalisables, car les institutions culturelles-édu-

catives sont dirigées par le Parti, leur activité étant organisée, planifiée, la base matérielle et le personnel nécessaire leur étant assurés.

Les auteurs traitent ensuite des principales institutions par l'intermédiaire desquelles l'Etat socialiste exerce sa fonction culturelle-éducative : enseignement, instituts de recherches scientifiques, établissements culturels (maisons de culture d'arrondissement, foyers culturels, théâtre, cinématographie, radio, presse, musées, bibliothèques, expositions, etc.), en tenant compte de l'interaction existant entre ces institutions et les organisations de masses (syndicats, organisations de la jeunesse, unions des artistes, sociétés scientifiques, etc.). Tout comme les institutions d'Etat, les organisations sociales ont comme seule idéologie le marxisme-léninisme et sont guidées par le Parti, leur objectif étant de remplir les tâches de la révolution culturelle. Ce qui les distingue des institutions d'Etat c'est la manière dont elles remplissent ces tâches, manière spécifique à leur forme d'organisation.

L'objectif de la fonction culturelle-éducative de l'Etat socialiste est non seulement l'essor des recherches scientifiques, mais aussi le développement d'une activité culturelle créatrice des masses, la formation de l'homme nouveau, instruit, cultivé, se conduisant d'après la morale communiste. Sur la base de l'analyse de certains phénomènes culturels et de diverses données statistiques, les auteurs expliquent la manière dont les différentes tâches culturelles-éducatives ont été résolues dans la République Populaire Roumaine par l'Etat de démocratie populaire.

Dans la dernière partie de l'article, les auteurs abordent le problème des rapports réciproques entre la fonction culturelle-éducative et les autres fonctions de l'Etat socialiste. Ils expliquent comment la fonction culturelle-éducative influence les autres fonctions de l'Etat socialiste et les aide à remplir leurs tâches, tout en étant elle-même influencée par ces autres fonctions. Cela représente un aspect de l'interaction des fonctions de l'Etat socialiste, de leur interdépendence qui exprime la capacité objective de cet Etat et l'efficience du mode d'organisation de ses institutions.

DESPRE SCHIMBAREA RAPORTULUI DINTRE OM ȘI NATURĂ ÎN PROCESUL TRANSFORMĂRII SOCIALISTE A AGRICULTURII ȚĂRII NOASTRE

DE

VALDEMAR POPA

În teoria și practica revoluționară marxist-leninistă și-a găsit adevărata rezolvare problema raportului dintre om și natură. Baza acestei rezolvări a constituit-o descoperirea făcută de Marx și Engels privind rolul determinant al muncii în apariția societății, al relațiilor de producție în dezvoltarea acesteia.

Omul este o parte a naturii, face parte din natură luată în înțelesul ei general, dar totodată omul se deosebește de natură fiind produsul ei superior. Natura este una din condițiile materiale ale existenței oricărei societăți. Ca produs superior al naturii, ca parte calitativ deosebită de natură, omul este produsul muncii sale sociale. Munca socială și legile care stau la baza dezvoltării ei determină și explică în esență întreaga dezvoltare a omului. În acest sens raportul omului cu natura se caracterizează ca un raport de *unitate* dar în același timp și în esență, ca un raport de *deosebire*, de *contradicție*.

Marx și Engels au arătat că pentru a-și satisface nevoile, pentru a-și conserva și reproduce viața, omul — sălbatic sau civilizat — a trebuit să lupte cu natura în toate orînduirile sociale indiferent de formele radical schimbate ale acestei lupte ; de aceea munca stă la baza existenței oricărei societăți omenești.

„Munca — spune Marx — este în primul rînd un proces între om și natură, proces în care omul mijlocește, reglementează și controlează prin acțiunea sa proprie schimbul de materii dintre el și natură. El însuși întîmpină materia naturii ca o forță naturală. Forțele naturale care aparțin trupului său, brațele și picioarele, capul și mîna, el le pune în mișcare pentru a-și însuși materia furnizată natural într-o formă utilă propriei sale vieți. Acționînd prin această mișcare asupra naturii exterioare și

modificînd-o pe aceasta, el modifică în acelaşi timp propria sa natură. El dezvoltă posibilităţile ascunse în ea şi pune sub stăpînirea sa jocul forţelor ei"[1].

Cunoscînd legile obiective ale naturii, omul, cu ajutorul uneltelor de producţie create de el, acţionează asupra naturii, o schimbă, sileşte forţele naturii să-i servească scopurilor lui. Prin muncă omul supune natura scopurilor sale. Prin muncă, transformînd natura, omul se obiectivează pe sine şi prin aceasta umanizează natura, adică o transformă potrivit nevoilor sale umane. Totodată schimbînd natura, omul se schimbă pe el însuşi. Munca l-a creat pe om, căci prin muncă omul se *autocreează*. „Muncitorul îl creează chiar pe om"[2] afirmă Marx în apărarea tezei că „muncitorul creează totul".

Studiind raportul dintre om şi natură în decursul istoriei, Marx şi Engels au arătat că în diferite orînduiri sociale acest raport a avut un caracter diferit. Cu alte cuvinte, raportul omului cu natura este un produs al dezvoltării social-istorice şi el nici nu se poate studia în afara acestui proces. În fiecare orînduire social-istorică omul a reuşit să acţioneze asupra naturii, dar acest lucru s-a făcut de fiecare dată într-un anumit mod determinat de condiţiile social-istorice.

Lupta omului cu natura în diferitele orînduiri sociale s-a dus în chip diferit şi în grade diferite.

Descifrînd rolul modului de producţie în dialectica dezvoltării raportului dintre om şi natură, Marx şi Engels au arătat că forţele de producţie sociale sînt expresia materială a gradului în care omul stăpîneşte natura la un moment dat — istoriceşte determinat. Dacă gradul de dezvoltare a forţelor de producţie este expresia gradului de stăpînire a omului asupra naturii, rezultă cu claritate că stăpînirea naturii de către om trebuie văzută în funcţie de: a) nivelul de dezvoltare a uneltelor de muncă, a tehnicii, b) gradul de dezvoltare a forţei de muncă a omului, măsura în care se aplică ştiinţa în producţie şi c) gradul de dezvoltare a obiectului muncii; toate aceste elemente, natura lor specifică şi interdependenţa în care se află sînt condiţionate, depind de caracterul orînduirii sociale şi de nivelul tehnicii.

Cercetînd dezvoltarea mijloacelor de producţie, Marx şi Engels au subliniat întotdeauna însemnătatea pe care o are nivelul de dezvoltare a acestor mijloace în stăpînirea naturii de către om. Astfel, referindu-se la marea revoluţie eliberatoare pe care a produs-o descoperirea *focului* în comuna primitivă şi — mult mai tîrziu — *invenţia maşinii* — în procesul de stăpînire a naturii de către om, Engels arăta că dacă prima descoperire l-a desprins pe om de animalitate, diferenţiindu-l de natură, crearea maşinii cu aburi a constituit o premisă materială pentru o adevărată eliberare de sub legile înrobitoare ale naturii. „Maşina cu aburi — scria Engels — este pentru noi reprezentanta tuturor acelor colosale forţe de producţie la baza cărora stă şi fără ajutorul cărora nu se poate crea o orînduire socială în care să nu mai existe deosebiri de clasă, să nu mai

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. E.P.L.P., ed. a III-a, p. 207.
[2] Marx-Engels, *Opere*, vol. II, p. 21.

existe grija pentru mijloacele individuale de existenţă şi în care să poată fi pentru prima dată vorba de o libertate omenească reală, de o existenţă în armonie cu legile cunoscute ale naturii"[1].

În societăţile precapitaliste, stăpînirea omului asupra naturii era destul de limitată, ca urmare a nivelului scăzut al dezvoltării forţelor de producţie. Societatea capitalistă prin dezvoltarea forţelor de producţie a însemnat un uriaş pas înainte în această direcţie. Dar victoriile ei asupra naturii au fost relative, contradictorii; ca urmare a relaţiilor de producţie bazate pe proprietatea privat-capitalistă, sporirea dominaţiei societăţii asupra naturii se realizează prin înăsprirea exploatării maselor, prin oprimarea şi subjugarea unor popoare întregi.

În funcţie de relaţiile de producţie, stăpînirea naturii de către om, are un anumit grad şi îmbracă un anumit caracter. Pînă la desfiinţarea proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie, dominaţia şi transformarea naturii de către om reprezenta un proces *spontan*. Acest proces s-a desfăşurat în afara controlului societăţii, ca urmare a multiplelor acţiuni ale oamenilor, care se călăuzeau după interesele lor individuale şi nu se gîndeau de loc la rezultatele finale ale comportării lor. În cadrul societăţii socialiste se pune capăt acestui fel de dezvoltare, se schimbă caracterul acestei dezvoltări.

Dacă prin revoluţia industrială pe care o realizează modul de producţie capitalist s-a extins într-o măsură uriaşă pentru acel timp puterea omului asupra naturii, nu trebuie uitat totuşi că în capitalism acest proces a avut şi are un caracter contradictoriu: orice pas înainte în stăpînirea naturii este relativ, limitat şi se face în detrimentul şi cu sacrificiul majorităţii membrilor societăţii — oamenii muncii. În condiţiile societăţii capitaliste, unde mijloacele de producţie funcţionează în calitate de capital, orice dominaţie a omului asupra naturii este făcută cu preţul subordonării acestuia faţă de capital. Orice pas al eliberării omului faţă de forţele naturii se face prin înăsprirea robiei omului muncii faţă de posesorul mijloacelor de producţie. Referindu-se la acest proces contradictoriu, Marx scria: „Pe măsură ce omul devine stăpînul naturii, el pare a deveni sclavul semenilor săi sau al propriei sale josnicii. Pînă şi lumina curată a ştiinţei pare a nu putea străluci decît pe fundalul întunecat al ignoranţei. Toate descoperirile şi tot progresul nostru par să urmărească un singur ţel: să doteze forţele materiale cu viaţa spirituală şi să facă insuficientă fiinţa omenească vie, transformînd-o în forţă materială" [2].

În condiţiile societăţilor presocialiste, nici nu putea fi vorba de o adevărată stăpînire a omului asupra naturii. Abia revoluţia socialistă este chemată să creeze baza materială a unei lumi noi, în care dezvoltarea forţelor de producţie pe baza relaţiilor socialiste de producţie să cunoască un astfel de avînt în care dominarea naturii de către om prin muncă unită, prin tehnică şi ştiinţă să fie hotărîtoare. O adevărată luare în stăpînire a naturii de către om se realizează numai în societatea socialistă. Abia aici se poate vorbi de *umanizarea naturii* de către om în adevăratul sens al

---

[1] F. Engels, *Anti-Dühring*, ediţia a III-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 130.
[2] Marx, Engels, *Despre artă şi literatură*, E.S.P.L.P., 1953, p. 102.

cuvîntului. Societatea socialistă înseamnă începutul unui proces de continuă rezolvare a conflictului dintre om și natură, în folosul întregii societăți, întrucît numai după desființarea exploatării omului de către om, a antagonismelor de clasă, fiecare nouă poziție cucerită de societate în lupta cu natura servește intereselor unanime ale oamenilor muncii și constituie totodată baza pentru o nouă înaintare.

Lenin a indicat premisele necesare de ordin politic (rolul partidului de tip nou, instaurarea dictaturii proletariatului), precum și căile concrete de dezvoltare a forțelor de producție, de stăpînire și de transformare a naturii de către om. Urmînd cu fermitate aceste indicații, P.C.U.S. a condus poporul sovietic spre înfăptuirea indicațiilor lui Lenin, a dezvoltat forțele de producție într-un asemenea grad încît azi ceea ce era cîndva doar o previziune și chiar un vis a devenit realitate. În U.R.S.S. se realizează în prezent cel mai înalt grad de stăpînire a naturii de către om, exprimat prin creșterea permanentă a nivelului de viață materială și culturală a maselor celor mai largi, în condițiile celei mai reduse zile de muncă din întreaga lume.

Desfășurînd o vastă operă de transformare a societății și a naturii, omul societății socialiste, educat de partid, crescut în spiritul concepției științifice marxist-leniniste, se transformă în același timp pe sine însuși, dezvoltîndu-și în mod multilateral propria sa personalitate.

★

Raportul omului cu natura este un raport complex cu aspecte variate. Ne vom opri pe de o parte asupra gradului în care societatea socialistă ridică pe o treaptă calitativ nouă dominația asupra naturii iar pe de altă parte vom arata în ce măsură această acțiune asupra naturii influențează la rîndul ei asupra vieții sociale[1].

Referindu-se la societatea capitalistă, Engels scria că „dominarea naturii este exercitată în industrie într-o măsură incomparabil mai mare decît în agricultură, care pînă astăzi trebuie să se lase dominată de starea timpului în loc să o domine ea”[2].

Cu totul altfel stau lucrurile în condițiile construirii socialismului și ale societății socialiste : apariția și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste în agricultură și dispariția, pe această bază, a contradicției antagonice între sat și oraș, determină un uriaș avînt și în ceea ce privește transformarea și stăpînirea naturii în domeniul agriculturii.

În satul nostru din trecut, dominația omului asupra naturii era limitată de starea înapoiată a uneltelor de producție și era împiedicată să se dezvolte de caracterul orînduirii sociale. Cea mai puternică frînă în dezvoltarea forțelor de producție în agricultura țării noastre au constituit-o rămășițele relațiilor feudale și împletirea acestora cu relațiile de exploatare capitaliste. Împletirea monstruoasă a rămășițelor relațiilor feudale în agricultură cu formele de exploatare brutale capitaliste în condițiile imperialismului a impiedicat aplicarea unei tehnici înaintate în agricultura

[1] Cercetarea noastră se va limita la un singur domeniu al vieții economice — agricultura, folosind experiența țării noastre în procesul de transformare socialistă a agriculturii.

[2] F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. 1955, p. 194.

țării noastre. În pofida dezvoltării industriale a unor ramuri ale economiei naționale, o imensă parte a populației țării noastre, țărănimea muncitoare, continua să trăiască și să muncească în condiții în care domina tehnica unor orînduiri precapitaliste.

În Romînia burghezo-moșierească țăranii muncitori erau condamnați să-și vlăguiască energia muncind cu unelte de producție înapoiate, rudimentare. Se știe că Romînia în trecut se situa printre ultimele țări din Europa în ceea ce privește înzestrarea tehnică a agriculturii. Gradul înapoiat de înzestrare tehnică a agriculturii din Romînia burghezo-moșierească era recunoscut chiar de presa burgheză. Astfel, ziarul reacționar *Dreptatea* era silit să recunoască în 1938 că „... la 4 milioane de proprietăți agricole nu sînt decît 2 milioane de pluguri. Din acestea o treime sînt de lemn, iar din restul de două treimi abia jumătate sînt în bună stare"[1].

În preajma eliberării, în țara noastră mai existau circa 25.000 de pluguri de lemn. Mașinile agricole simple erau într-un număr restrîns, iar în unele regiuni nici nu erau cunoscute. În fostul județ Tulcea, de pildă, nu exista decît o singură batoză, cele mai multe gospodării țărănești de aici treierau încă grîul cu vitele sau cu îmblăciul[2]. În numeroase sate din țara noastră înainte de 23 August 1944 țăranii muncitori semănau doar cu mîna prin împrăștiere, prășeau numai cu sapa și recoltau cu secera și coasa. Îmblăciul și vînturătoarea nu erau scoase din uz și chiar tăvălugul era folosit doar de cîțiva chiaburi din sat. Iar satul Petea din fostul jud. Mureș, mai existau țărani săraci care în lunile de primăvară își măcinau porumbul la rîșnița de mînă, pentru a nu plăti uiumul la moară.

La lipsa de mașini trebuie adăugat și faptul că uneltele cele mai simple și cele mai rudimentare lipseau din gospodăriile multor țărani muncitori. Din *Arhivele statului* pe 1936 se poate afla că din cele 707 familii ale comunei cavadinești — Galați — 318 nu aveau coase, 12 nu aveau decît cîte o seceră, iar 15 nu aveau nici de una. În comuna Pechea-Galați în 1936, 125 gospodării nu aveau greble iar în Braniștea din aceeași regiune 135 de familii nu aveau nici măcar topor[3].

Energia folosită în agricultură era cea tradițională — forța de muncă a omului și a animalelor. În privința vitelor de muncă, situația era tot atît de proastă ca și în privința uneltelor. După statistica anului 1935 rezultă că, din totalul gospodăriilor agricole, 36,9% nu aveau nici o vită de muncă, iar 10,9% aveau numai o singură vită. Și mai gravă era situația țărănimii sărace. Din totalul gospodăriilor cu pînă la un hectar de teren arabil, 65,2% nu aveau nici o vită, iar 11,9% o singură vită.

Din cauza slabei înzestrări a agriculturii cu unelte și mașini, precum și a numărului redus de animale de muncă pe care le aveau țăranii, pămîntul era lucrat slab, recoltele erau mici. Datorită lipsei de atelaje de lucru, țăranii erau nevoiți să lase în fiecare an suprafețe întinse de pămînt nelucrate, sub formă de pîrloage pe care creșteau buruieni și scaeți.

Nivelul rudimentar al uneltelor de producție folosite în agricultura Romîniei burghezo-moșierești și numărul lor extrem de redus ne arată

[1] *Dreptatea*, 3.III.1938.
[2] Cf. I. Cozma, *Agricultura R.P.R. pe drumul socialismului*, 1959, p. 13.
[3] Cf. *Scînteia*, nr. 4606 din 20 august 1959.

nu numai efectul — pe acest plan — al exploatării burghezo-moșierești, nici numai mizeria economică pe care această stare a lucrurilor o permanentiza, ci și măsura în care producția agricolă era tributară factorilor naturali, întîmplători, nesupuși voinței și controlului omului. În condițiile unei astfel de dezvoltări a tehnicii, acțiunea omului asupra naturii era extrem de limitată, îngustată, ca urmare a înapoierii mijloacelor sale de muncă.

În Romînia burghezo-moșierească exista un număr redus de tractoare, batoze și secerători-legători precum și alte mașini agricole. Cu toate acestea, în condițiile regimului burghezo-moșieresc, nici vorbă nu putea fi de o adevărată stăpînire a omului asupra naturii. Mașinile constituiau proprietatea moșierilor și a chiaburilor. În condițiile regimului burghezo-moșieresc, tehnica s-a introdus doar acolo unde au permis interesele pieții, ale capitalului. În astfel de condiții, folosirea mașinilor în agricultura țării noastre se făcea îndeosebi în ramura prelucrătoare și se împletea cu lipsa de mașini în ramura producției vegetale și animale. În Romînia burghezo-moșierească în 1935 existau 4049 tractoare fizice — ceea ce echivala cu un tractor pentru 2400 ha teren arabil [1]. La fel de redus era și numărul celorlalte mașini-unelte—secerători-legători etc. La aceasta trebuie adăugată și inegala răspîndire a acestor mașini pe cuprinsul țării. S-au introdus mașinile îndeosebi în regiunile cu caracter comercial, unde relațiile capitaliste au fost cele mai răspîndite. Într-o regiune cum era Dobrogea în care peste 51% din suprafața țării aparținea moșierilor care lucrau pămîntul în condițiile unor relații semifeudale, nici vorbă nu putea fi de mecanizarea agriculturii. În 1938 de pildă, pe teritoriul actualei regiuni Constanța, erau numai 119 tractoare, 124 de batoze, 130 de secerători-legători, toate proprietatea moșierilor [2].

Introducerea mașinilor în agricultură ca și în industrie constituie un fenomen progresist prin faptul că sporește în mod considerabil productivitatea muncii, înlătură metodele patriarhale de producție, impietrirea socială, grăbește transformarea relațiilor feudale atrăgîndu-l pe țăran în cîmpul relațiilor capitaliste, rupîndu-l de legătura sa patriarhală cu moșierul, accentuînd diferențierea de clasă la țară și ducînd la nașterea proletariatului agricol etc. Introducerea mașinilor în agricultură în condițiile relațiilor capitaliste a avut totodată drept consecință imediată intensificarea exploatării, prelungirea zilei de muncă pentru cei ocupați în producție, iar de altă parte apariția și creșterea rapidă a șomajului.

Pentru a „rezista" pe petecul său de pămînt, pentru a îndepărta ziua ruinării totale, țăranul muncea excesiv de mult, își punea copiii la lucru din vîrsta fragedă, își prelungea ziua de muncă din noapte pînă în noapte. Condamnați la „înfometare cronică", țăranii săraci în majoritatea lor se angajau pentru un preț de nimica ca „zileri" sau „pălmași". Alături de munca istovitoare, în rîndurile maselor țărănești domnea lipsa de lucru într-o bună parte a anului — iar pentru o parte a acestor mase „șomajul camuflat" — urmarea fenomenului de „suprapopulație latentă"

[1] Cf. I. Cozma, *Agricultura R.P.R. pe drumul dezvoltării socialismului*, 1959, p. 14.
[2] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, p. 374.

din agricultura ţărilor capitaliste, care constituia şi la noi o boală cronică. După aprecierea unui economist agrar al regimului burghezo-moşieresc, făcută într-un studiu tipărit în 1933, „suprapopulaţia rurală" de la noi ar fi fost în acea perioadă de „cel puţin 20%"[1]. „Ca şi în industria de la oraşe — mărirea forţei productive şi mărirea randamentului muncii se plăteşte în agricultura modernă — scria Marx referindu-se la societatea capitalistă — prin distrugerea şi epuizarea forţei de muncă însăşi" [2].

Ca urmare a pauperizării crescînde, masele ţărăneşti trăiau o viaţă grea, plină de lipsuri, satele se zbăteau în sărăcie şi în întuneric. Despre ce stăpînire a omului asupra naturii putea fi vorba, cînd mizeria, munca istovitoare, foamea, distrugeau forţele fizice ale milioanelor de ţărani şi îi sileau să cadă pradă tuturor bolilor sociale şi de subnutriţie? Pe lîngă foamete şi boli sociale, la sate domnea plaga obscurantismului şi misticismului. Neştiinţa de carte agrava situaţia de mizerie neagră a ţărănimii muncitoare. Ştiinţa agricolă — puţină cîtă era — nu ajungea la îndemîna ţăranului. Orice pas în direcţia creşterii dominaţiei societăţii capitaliste asupra naturii îşi avea reversul său în creşterea mizeriei maselor de oameni ai muncii. De roadele eliberării omului de sub tirania forţelor naturii se bucurau numai o parte infimă a societăţii — exploatatorii.

Adevărata stăpînire a omului asupra naturii a devenit posibilă la noi în ţară abia în condiţiile regimului de democraţie populară. Cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare, sub conducerea partidului revoluţionar al clasei muncitoare, a marcat începutul saltului calitativ în lupta omului cu natura. În anii regimului democrat-popular, pentru prima dată în istoria patriei noastre, satul a fost trezit din somnolenţa seculară şi antrenat pe calea marilor transformări pe care le aduce cu sine societatea socialistă. Acolo unde altădată — ca urmare a relaţiilor bazate pe exploatarea omului de către om — era imperiul inerţiei şi stagnării, şi-au făcut loc progresul şi avîntul. Vechile relaţii de producţie bazate pe exploatarea forţei de muncă au fost cu desăvîrşire lichidate. În locul unei puzderii de gospodării mici şi mijlocii fărîmiţate, cu o tehnică înapoiată, au luat naştere gospodării mari cu suprafeţe întinse de pămînt, cu posibilităţi largi de folosire a tehnicii avansate, bazate pe munca colectivă şi întrajutorare.

Apariţia şi dezvoltarea relaţiilor socialiste în agricultura ţării noastre semnifică o mare transformare în viaţa socială a ţărănimii. Eliberate de exploatarea omului de către om datorită noilor relaţii, se trezesc la viaţă politică şi muncă creatoare, conştientă, cele mai largi pături ale populaţiei săteşti. Noile relaţii, fiind principalul motor al dezvoltării forţelor de producţie, sînt în acelaşi timp şi factorul fundamental al dezvoltării capacităţii şi energiei creatoare a oamenilor prin intermediul căreia se exprimă şi acţionează. O dată cu dezvoltarea şi perfecţionarea mijloacelor de producţie, în cadrul noilor relaţii ţăranii muncitori din ţara noastră au devenit capabili să-şi însuşească şi să folosească în producţie cuceririle cele mai noi şi mai avansate ale tehnicii şi ştiinţei. Dezvoltarea forţelor

[1] Mihai Şerban, *Suprapopulaţia agricolă şi... viitorul economiei romîneşti*, Bucureşti, 1933, p. 9—10.

[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a II-a, p. 458.

de producție în ansamblul lor atrage după sine creșterea sferei de dominație a omului asupra naturii, extinderea sferei elementelor dirijate și folosite de către om.

Privite din punctul de vedere al raportului omului cu natura, schimbările care au avut loc în satele noastre marchează începutul unui adevărat salt calitativ.

În anii regimului de democrație populară, îndeosebi în ultimul deceniu, forțele de producție din agricultură au cunoscut o dezvoltare fără precedent. Dezvoltarea forțelor de producție din agricultură se face în sensul progresului tehnic pe calea celor trei direcții de dezvoltare — a mecanizării, chimizării și electrificării agriculturii.

Datorită ajutorului frățesc și colaborării cu U.R.S.S. și cu celelalte țări ale sistemului mondial socialist, în țara noastră s-a creat și dezvoltat pentru prima dată o industrie constructoare de mașini agricole. Azi industria constructoare de mașini pune la dispoziția agriculturii un număr de circa 50 de tipuri diferite de mașini agricole, care nu s-au produs niciodată în Romînia burghezo-moșierească. Multe din ele nici nu erau cunoscute la noi în țară înainte de 1944[1].

Dezvoltarea industriei grele a contribuit la făurirea bazei tehnico-materiale a socialismului la sate. Prin crearea și dezvoltarea S.M.T.-urilor (azi sînt 241 S.M.T.) s-au pus bazele creșterii *sistematice* a gradului de înzestrare tehnică a agriculturii țării noastre. Pe măsura dezvoltării agriculturii socialiste, între om și natură se interpun unelte și mașini tot mai multe, mai bune și mai perfecționate [2]. Procesul mecanizării principalelor lucrări agricole în sectorul socialist este în continuă creștere. Dacă în 1949, de exemplu, se puteau efectua prin S.M.T. un număr de cca 6—8 lucrări agricole, în anul 1958 sortimentul lucrărilor a crescut la 40 de lucrări diferite [3]. Putem afirma că mașinile sînt folosite tot mai mult în toate ramurile producției agricole și la toate operațiile diferitelor procese de producție. Reorganizarea socialistă a agriculturii la noi a determinat o lărgire a utilizării mașinilor în producția vegetală, animală, prelucrătoare, transporturi etc. Sînt eliminate animalele de tracțiune și înlocuite cu animale de producție pe măsură ce plugul și „carul cu boi" este înlocuit într-un ritm rapid de tractoare, autocamioane, rutiere etc. În afară de mașinile-unelte puse la dispoziție prin S.M.T., gospodăriile colective mai posedă și o bază tehnică materială proprie. Așa de exemplu gospodăria colectivă din Comlosul Mare, raionul Jimbolia, are ca proprietate colectivă 3 autocamioane, 3 rutiere cu remorci, un tractor, 3 motoare stabile, ateliere de tot felul, dotate cu tot ce le este necesar (au pînă și un strung și un aparat de sudură autogenă) [4]. Intensa introducere a mașinilor în agricultura țării noastre marchează revoluția gigantică săvîrșită de socia-

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Editura Politică, p. 370.

[2] Dacă în 1938 au existat doar 4858 tractoare convenționale de 15 CP la începutul anului 1959 erau 45.144 tractoare. Numărul plugurilor de tractor la aceeași dată se ridica la cifra de 32 875 ; al semănătorilor mecanice la 16 788 ; al secerătorilor-legători mecanice la 7 272 ; al combinelor și autocombinelor pentru păioase la 9 045 etc. (*Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 202).

[3] Cf. *Economia Romîniei între anii 1944—1959*. Ed. Academiei R.P.R., 1959, p. 393.

[4] Cf. *Agricultura nouă*, an. VI, nr. 544, p. 4.

lism în domeniul tehnicii în economia naţională. Toate acestea sînt un indiciu al creşterii sistematice a capacităţii de control al omului asupra naturii în acest domeniu.

Ţinînd seama de legile obiective ale dezvoltării societăţii, rezoluţiile şi hotărîrile partidului nostru au arătat că există deja condiţiile pentru începerea şi dezvoltarea mecanizării culturilor care reclamă un volum mare de muncă manuală [1], desfundatul, aratul, dezmiriştitul, prăşitul etc.

Prin introducerea pe scară largă a maşinilor în agricultura ţării noastre se produce o adevărată revoluţie în raportul om-natură. Mecanizarea agriculturii eliberează procesul de producţie de limitele înguste determinate de caracterul mărginit al micii producţii bazată pe munca manuală. Folosirea maşinilor în agricultură înseamnă pe de altă parte punerea ştiinţei în slujba ţăranului muncitor şi prin aceasta extinderea puterii lui asupra naturii. În sfîrşit, prin mecanizarea agriculturii devine posibilă întrebuinţarea unor noi şi uriaşe resurse de energie.

În condiţiile noi ale agriculturii socialiste se dezvoltă şi se pun în slujba omului noi surse de energie sub cele mai diverse forme de întrebuinţare. Printre acestea se numără energia hidraulică şi energia eoliană [2], ca surse de energie locală, energia termică şi energia electrică ca surse de energie generală. Pentru viitor trebuie să adăugăm şi energia atomică [3].

Electrificarea agriculturii şi a satelor noastre în anii de democraţie populară are un rol revoluţionar care se exprimă atît în dezvoltarea tehnică cît şi în crearea condiţiilor pentru ridicarea nivelului de viaţă material şi cultural al oamenilor muncii din agricultură. Introducerea energiei electrice în agricultură se face în cele mai diverse ramuri şi procese de producţie — cultura cerealelor, creşterea animalelor, prelucrarea produselor agricole [4], determinarea condiţiilor meteorologice, precum şi în ceea ce priveşte iluminatul şi folosirea casnică a curentului electric [5] etc. Prin electrificarea agriculturii se eliberează producţia de vechile bariere locale, se leagă de drumul de dezvoltare a industriei.

Pe baza energiei electrice devine posibilă mecanizarea celor mai variate procese ale producţiei din agricultură. Aşa de exemplu la ferma zootehnică „Tudor Vladimirescu" din Hărman, regiunea Stalin, au fost electromecanizate o serie întreagă de procese de producţie grele care cereau un efort deosebit din partea îngrijitorilor, a mulgătorilor etc. La această

[1] În 1958, 87,4 % din arături, 50,8 % din semănăturile de toamnă, 90,6 % din dezmiriştit şi arăturile de vară, 49,7 % din recoltatul cerealelor păioase din G.A.C. s-a făcut mecanic. În G.A.S. în acelaşi an mecanizarea principalelor lucrări agricole era şi mai mare : la arături 98,1 %, semănatul de primăvară 88,0 %, recoltatul cerealelor păioase 89,5 % (*Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 203).

[2] Vezi art. *Energia eoliană în ajutorul mecanizării şi electrificării agriculturii* — în *Mecanizarea şi electrificarea agriculturii*, nr. 5/1958, p. 28 şi urm.

[3] Vezi Vlăsceanu Lucreţiu, *Energia atomică şi perspectivele folosirii ei în agricultură*, în *Agricultura nouă*, anul V, 1958, nr. 386, p. 2.

[4] În această direcţie se extinde pe scară tot mai largă mulsul şi tunsul electric, „păstorul electric", separatoare de lapte etc.

[5] În anii 1945—1959 au fost electrificate de patru ori mai multe sate decît în întreaga perioadă de regim burghezo-moşieresc. În regiunea Constanţa de pildă în 1958 existau 80 de sate electrificate în timp ce în 1938 era electrificat doar un singur sat.

fermă s-au instalat adăpători automate, dispozitive mecanice de evacuare a gunoiului, încălzirea apei și mulsul mecanic cu ajutorul energiei electrice. În momentul de față sînt în studiu și se preconizează electromecanizarea și a altor procese ca : păşunatul dirijat, electromecanizarea uscării fînului, măcinarea, depozitarea și distribuirea nutreţurilor însilozate etc.[1]. Prin electromecanizarea producției în fermele zootehnice se obține nu numai o considerabilă ușurare a muncii omenești, dar și o sporire a producției de lapte și de carne.

Mecanizarea și electrificarea agriculturii noastre socialiste fiind în continuă dezvoltare atrag după sine o schimbare în structura bazei energetice a acestei ramuri a economiei naționale. În anii de democrație populară a avut loc o schimbare atît din punct de vedere cantitativ cît și calitativ. În privința *volumului*, resursele energetice din agricultura țării noastre în 1958 reprezentau 152% față de volumul existent în 1938 [2]. Creșterea reală este de fapt și mai mare dacă se ține seama că potențialul resurselor energetice a avut mult de suferit în timpul celui de-al doilea război mondial.

În privința *structurii* bazei energetice schimbarea care a avut și are loc este și mai importantă. După cum rezultă din studiile de specialitate, în ansamblu numărul animalelor de muncă era aproximativ același în 1958 ca și în 1938 și ca urmare și potențialul energetic provenit din forța de tracțiune a animalelor era același în 1958 cu acel din 1938. În privința potențialului energetic mecanic folosit în agricultură studiile întocmite pînă acum indică o creștere vertiginoasă în anii de democrație populară. Dacă în 1938 puterea totală a motoarelor se ridica abia la 146.630 CP[3] apoi în 1958 era peste 1.000.000 CP reprezentînd o creștere de peste 7 ori [4]. Ca urmare a creșterii considerabile a resurselor de energie mecanică, greutatea specifică a acestor resurse s-a ridicat de la 9,1% în 1938 la peste 43% în 1958 [5], pe cînd a animalelor de muncă a scăzut în aceiași ani de la 90,9% la 57%.

Dacă pe întreaga agricultură a R.P.R. structura bazei energetice în 1958 era dominată încă de forța de muncă animală, apoi luată pe sectoare, în sectorul socialist al agriculturii avem deja o schimbare calitativă. Dacă ne referim la G.A.C. (inclusiv S.M.T.), constatăm că în 1957 energia mecanică predomină deja asupra celei animale, atingînd proporția de 75,9% și respectiv 24,1%, energia produsă de animalele de muncă [6]. În 1958 acest raport era: 86,1% energie mecanică și 13,9% energie animală [7].

Asistăm la un proces de schimbare a raportului dintre cele două surse principale de energie folosite în agricultură — energia animală și

[1] Din — *Electromecanizarea fermei zootehnice a gospodăriei agricole colective „Tudor Vladimirescu" din Hărman* în *Mecanizarea și electrificarea agriculturii*, nr. 1/1958, p. 27—30.

[2] P. Onică, *Volumul resurselor energetice în agricultura R.P.R.* în *Revista de statistică*, nr. 7/1958, p. 32.

[3] *Ibidem*, p. 29.

[4] *Ibidem*, p. 30.

[5] *Ibidem*, p. 32.

[6] Cf. *Mecanizarea și electrificarea agriculturii*, nr. 7/1958, p. 5.

[7] P. Onică, *op. cit.*, p. 32.

energia mecanică, aceasta din urmă avînd perspectiva de a cuprinde întreaga agricultură de la noi din ţară.

În dezvoltarea bazei tehnico-materiale a agriculturii — alături de mecanizare şi electrificare — un loc important îl ocupă chimizarea agriculturii. Substanţele chimice în agricultură întregesc mijloacele de producţie pe care omul le are la îndemînă în acţiunea sa asupra naturii.

In anii regimului democrat-popular a devenit posibilă sporirea producţiei agricole prin folosirea îngrăşămintelor chimice în scopul creşterii recoltelor sau al sporirii producţiei animale [1].

Chimizarea agriculturii alături de mecanizare şi electrificare marchează un adevărat salt revoluţionar în privinţa modului de acţionare a omului asupra naturii. Folosirea substanţelor chimice în agricultură marchează un proces de stăpînire intensivă a naturii de către om. Substanţele chimice devin în mîna omului o forţă pe care acesta o foloseşte în vederea ameliorării însuşirilor unor soluri sau a soiurilor de plante şi animale, în vederea combaterii bolilor şi dăunătorilor, a reducerii pierderilor de recoltă, grăbirea încolţirii seminţelor şi a creşterii plantelor etc. [2]

Totodată folosirea chimizării în agricultură — mai mult chiar decît mecanizarea — cere un nivel mai înalt de calificare a omului, un grad mai înalt de perfecţionare, deoarece unirea dintre practica producţiei şi ştiinţă se face pe un plan superior.

★

Ca urmare a dezvoltării şi perfecţionării uneltelor şi maşinilor în cadrul noilor relaţii de producţie, are loc o schimbare fundamentală şi în caracterul muncii ţărănimii muncitoare. Noile mijloace de producţie sporesc forţa productivă, creşte cantitativ şi calitativ capacitatea de muncă a oamenilor, se lărgesc condiţiile materiale ale muncii în comun, dispare vechea diviziune a muncii şi apare o nouă diviziune profesională a muncii în agricultură, pe o bază nouă, avînd un alt caracter, dispare fenomenul suprapopulaţiei agricole şi toate urmările sociale legate de el.

Înzestrarea cu mijloace tehnice, folosirea noilor surse de energie atrage după sine o creştere a activităţii productive a ţărănimii muncitoare. O dată cu dezvoltarea uneltelor, a noului sistem de organizare a muncii a perfecţionării producţiei, se dezvoltă şi se perfecţionează omul ca principalul element al forţelor de producţie. Asistăm la o schimbare fundamentală în sînul unei vechi şi rudimentare ocupaţii. Prin mecanizarea unor procese productive cum sînt aratul, cositul, seceratul, săpatul canalelor etc. dispar tot atîtea îndeletniciri pe care ţăranul muncitor le îndeplinea mai înainte, şi se înlocuiesc cu munca diferiţilor mecanizatori-tractorişti [3], combineri, şoferi etc. Prin noua organizare a muncii,

[1] În 1938 reveneau abia 1,2 kg de îngrăşăminte minerale la hectar pe cînd în 1957 cantitatea a sporit la 15 kg, iar în 1960 se va ridica la circa 60 kg îngrăşăminte minerale pentru fiecare ha de teren arabil (Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări 1955—1959*, p. 428—429).

[2] Cf. *Referatul comisiei privitor la problemele chimizării agriculturii* în *Probleme agricole*, nr. 6/1958, p. 15—18.

[3] În 1957, numărul tractoriştilor se ridica la 27 770 (*Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 203).

în gospodăria colectivă apare un proces de specializare şi diferenţiere profesională. Diviziunea muncii în cadrul gospodăriei colective are o profundă semnificaţie social-istorică. Ea contribuie la crearea condiţiilor social-economice ale formării şi dezvoltării omului nou. În noile condiţii legea diviziunii muncii ne mai acţionînd spontan, societatea creează condiţiile unei pregătiri şi dezvoltări multilaterale pentru toţi membrii ei.

Diferitele îndeletniciri pe care înainte ţăranul le îndeplinea singur în gospodăria sa apar acum ca tot atîtea ramuri ale gospodăriei colective în care se creează ocupaţii speciale în rîndurile ţăranilor, avînd rolul unor noi profesii : lucrători la cîmp, la vie, la grădina de pomi sau de legume, pescari, îngrijitori de vite şi mulgători, îngrijitori de porci sau păsări etc. Dacă cu vreo 10 ani în urmă — de pildă — o mare parte din lunca Ialomiţei era folosită doar pentru păscutul vitelor şi păşunatul oilor, oamenii fiind ciurdari sau ciobani, azi cînd mii de hectare au fost amenajate pentru irigaţii, o parte din foştii ciobani şi păstori de vite au devenit specialişti în cultura orezului şi a legumelor irigate [1].

Prin dezvoltarea multilaterală a gospodăriilor colective se creează diferite ramuri anexe care nu existau mai înainte în agricultura ţării noastre şi prin aceasta diviziunea profesională se extinde şi mai mult. Procesul de specializare în domeniul agriculturii reprezintă un progres care se manifestă prin uşurarea muncii, prin crearea posibilităţilor de unire a muncii fizice cu cea intelectuală.

Datorită organizării socialiste a muncii în agricultură şi prin folosirea uneltelor de producţie perfecţionate, încetează să se mai lucreze după obiceiurile apucate „din bătrîni" şi transmise empiric din tată în fiu. Relaţiile noi de producţie înlesnesc şi îl determină pe ţăran să-şi însuşească ştiinţa şi să se conducă după experienţa cea mai înaintată. Tot mai mulţi ţărani se conduc în activitatea lor după regulile agrozootehnice. Din rîndurile ţărănimii colectiviste s-au diferenţiat ţărani horticultori, viticultori, zootehnişti, apicultori, sericicultori, hidroamelioratori etc. etc., care îşi desfăşoară activitatea în conformitate cu legile de dezvoltare a naturii pe care le cunosc.

Apariţia unor noi profesii, specializarea muncii, dezvoltarea ei calitativă atrage după sine creşterea productivităţii muncii printr-o economisire uriaşă a consumului de muncă vie [2]. Rămîne timp liber pentru alte laturi ale producţiei materiale şi culturale, iar munca fizică devine mai uşoară.

Acţionînd asupra naturii în procesul de producţie cu ajutorul unor unelte de producţie noi, transformînd natura înconjurătoare într-un mod nou, ţărănimea muncitoare îşi desăvîrşeşte deprinderile de muncă, îşi îmbogăţeşte experienţa în producţie, îşi ridică priceperea de a supune forţele naturii, îşi dezvoltă capacităţile naturale, aptitudinile. În sectorul socialist al agriculturii, ca şi în celelalte ramuri ale economiei, munca

[1] Cf. *Scînteia* din 9.VI.1959, p. 2.

[2] Numai în 1958 prin mecanizarea prăşitului au putut fi economisite 600.000 zile muncă în gospodăriile colective care au putut fi îndreptate în alte ramuri ale gospodăririi obşteşti, sau spre intensificarea procesului de producţie (*Mecanizarea şi electrificarea agriculturii*, nr. 10/1958, p. 5).

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

productivă se transformă după cum spune Engels : „Dintr-un mijloc de înrobire într-un mijloc de eliberare a oamenilor" [1].

În condiţiile noilor relaţii de producţie din agricultură, practica în producţie se uneşte în mod conştient cu ştiinţa, devenind o practică superioară. În această direcţie un rol hotărîtor îi revine partidului marxist-leninist şi statului democrat-popular ca principal instrument al construirii noii societăţi. Dacă noile relaţii de producţie şi folosirea mijloacelor tehnice noi creează premisele obiective ale însuşirii ştiinţei de către ţăranii muncitori, politica ştiinţifică a partidului, uriaşa activitate cultural-educativă a acestuia creează condiţia subiectivă a unirii ştiinţei cu munca productivă pe scară de masă.

Călăuzindu-se după învăţătura leninistă conform căreia cooperativizarea totală este imposibilă fără o revoluţie culturală, Partidul Muncitoresc Romîn a înfăptuit şi înfăptuieşte o muncă culturală educativă dintre cele mai variate în satele noastre. Prin munca culturală de masă dusă în rîndurile ţărănimii, sub conducerea partidului, clasa muncitoare a ajutat ţărănimea muncitoare să sfarme robia spirituală în care era ţinută, să-şi învingă ignoranţa, obscurantismul şi superstiţiile de care era stăpînită.

Din iniţiativa şi cu sprijinul statului democrat-popular au fost create toate condiţiile instruirii întregii mase de ţărani. Pentru aceasta încă în primii ani de regim democrat-popular s-a lichidat analfabetismul. Toate mijloacele culturii — şcoala, cartea, ziarul, căminul cultural, biblioteca, radioul, cinematograful, televiziunea etc. — au fost puse la îndemîna maselor ţărăneşti. În politica sa culturală la sate, P.M.R. se călăuzeşte după învăţătura leninistă care cere ca prin revoluţia socialistă să se elibereze ştiinţa şi cultura de subordonarea lor faţă de capital şi să fie subordonate luptei oamenilor muncii pentru construirea societăţii socialiste.

Pentru a se ridica producţia industrială şi agricolă, nu este suficientă dezvoltarea tehnicii, a mijloacelor mecanice şi chimice, ci trebuie dezvoltate într-o măsură corespunzătoare instruirea şi conştiinţa oamenilor care mînuiesc aceste mijloace tehnice. Pentru prima dată după secole de inexistenţă a unei legături între munca ţăranului şi ştiinţă, azi se realizează acest fapt. Unirea dintre muncă şi ştiinţă — care este o lege a dezvoltării forţelor de producţie în socialism, ca de altfel a întregii societăţi socialiste — acţionează tot mai mult şi în agricultura din ţara noastră. Semnificative sînt din acest punct de vedere cuvintele colectivistei sericicultoare Cioabă Paraschiva din Nărteşti-Tecuci care declara că „viermi de mătase am mai crescut eu acasă şi cînd eram tînără, dar în mod *ştiinţific* (sublinierea noastră) abia din 1952 după ce am urmat un curs de pregătire la Bucureşti" [2].

Unirea ştiinţei cu producţia în condiţiile de astăzi din ţara noastră se realizează prin diferite forme. În cadrul unităţilor agricole productive şi al diferitelor instituţii din cadrul agriculturii activează zeci de mii de

---

[1] F. Engels, *Anti-Dühring*, p. 326.
[2] *Scînteia* din 5.VI.1959.

cadre de specialiști cu studii superioare și medii[1]. O asemenea situație era de neînchipuit în trecut. Regimul burghezo-moșieresc, ca urmare a subordonării sale față de imperialismul străin, a manifestat lipsă de interes pentru pregătirea cadrelor de specialiști în agricultură. În 1935 de pildă pentru 9.000 de comune mari existau în serviciile agricole județene doar 292 ingineri agronomi, adică un inginer la 30 de comune. În condițiile regimului democrat-popular revin circa 5 ingineri agronomi și un inginer zootehnist la fiecare trei comune[2].

Gospodăriile agricole de stat și S.M.T.-urile ca unități socialiste de stat în agricultură sînt centre înaintate de unire a științei cu producția și adevărate focare ale răspîndirii experienței înaintate în agricultură.

În ultima vreme s-au creat și alte forme noi pentru legarea agriculturii cu știința. Așa de exemplu pînă acum au fost înființate deja sute de *case laborator*[3] și *puncte de sprijin demonstrativ*[4] ale instituțiilor științifice din agricultură. Apoi în regimul democrat-popular sute de mii de țărani muncitori au urmat și urmează în lunile de iarnă cursurile agrozootehnice de masă pentru a-și însuși știința în vederea dezvoltării producției.

Pusă în slujba agriculturii, știința accelerează dezvoltarea forțelor de producție și sporește productivitatea muncii oamenilor din agricultură. Prin simpla înlocuire a cultivării porumbului pentru boabe cu cultura porumbului pentru siloz — de exemplu — se obțin cantități mai mult decît duble la unitățile nutritive pentru hrana animalelor. De pe un hectar cultivat pentru boabe se obțin 3 480 unități nutritive, în timp ce de pe un hectar recoltat în faza de lapte-ceară pentru siloz se obțin între 8.000—22.000 unități nutritive[5].

Desfășurarea activității în deplină cunoaștere a legilor de dezvoltare a naturii, crește considerabil eficacitatea muncii omului în stăpînirea forțelor naturii. Prin știință se descoperă noi posibilități de stăpînire a naturii, de eliberare a omului. Constatăm o schimbare calitativă în principala forță de producție, munca oamenilor din agricultură. Transformarea naturii cu mijloacele tehnico-materiale și în condițiile sociale de astăzi a noilor relații de producție din agricultură transformă pe țăranul colectivist, deschizîndu-i largi posibilități de perfecționare multilaterală a personalității sale.

Schimbînd natura, folosind mijloacele de producție noi în cadrul relațiilor de producție socialiste, țăranul se schimbă pe el însuși, își schimbă concepția, mentalitatea și psihologia sa. Stăvilind apa și vîntul, creînd canale, descoperind izvoare, făcînd pămîntul mai fertil, punîndu-se la adăpost în fața calamităților naturii, țăranul se luptă nu numai cu natura,

[1] Numărul inginerilor agronomi și mecanizatori, al zootehniștilor și medicilor veterinari a crescut de la 8.695 cîți erau la sfîrșitul anului 1951 la 12.333 în 1958 (*Scînteia* din 3.III.1959, p. 2). Numărul total al specialiștilor din agricultură în 1957 era de 24.437 (*Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 203).

[2] I. Cozma, *op. cit.*, p. 15 și 44.

[3] În 1959 existau 350 case laborator (*Agricultura nouă*, an. VI, nr. 537).

[4] În 1959 au funcționat 400 de astfel de puncte demonstrative (*Scînteia* din 26.II.1959).

[5] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunerea la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959* *Scînteia*, nr. 4699 din 6.XII.1959, p. 2).

ci şi cu „destinul", cu propriile prejudecăţi, credinţe şi superstiţii. Schimbarea raportului dintre el şi natură îi schimbă şi atitudinea sa în faţa naturii. În loc să facă rugi sau să stea smerit, să ia parte ca în trecut la procesiuni religioase sau la joc de paparude, ţăranul ia parte la „adunarea generală a colectivei" în care se discută, se iau angajamente, se elaborează măsuri pentru a sili natura să se supună voinţei lor unite. Se trece de la mentalitatea „a lăsa lucrurile să meargă de la sine" la atitudinea conştientă de „dominare şi controlare" a lor. Dar prin aceasta se marchează o treaptă nouă, superioară, în formarea conştiinţei ţărănimii de la noi din ţară.

Îndrumată de partid printr-o activitate politico-educativă, morală, ştiinţifică, liberă de misticism, ţărănimea nouă de la noi din ţară îşi făureşte o nouă conştiinţă socială, conştiinţa socialistă.

Conştiinţa socialistă, ca expresia cea mai înaltă a conştiinţei sociale a ţărănimii cooperatiste, se formează pe baza transformărilor socialiste care au loc în viaţa socială şi la care ţărănimea participă activ, dar ea nu se naşte direct din aceste transformări. Conştiinţa socialistă se formează în rîndurile ţăranilor cooperatişti în mod conştient, ca urmare a muncii de educare dusă de organizaţiile de partid, de întregul partid în rîndurile ţăranilor colectivişti. Avînd în vedere această latură a problemei, tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej spunea că formarea conştiinţei socialiste este „un proces care necesită timp şi eforturi, odată cu lupta perseverentă şi hotărîtă împotriva rămăşiţelor lumii vechi, a influenţelor de tot felul ale moralei şi ideologiei burgheze" [1].

★

O dată cu transformarea uneltelor şi a forţei de muncă, a avut şi are loc şi transformarea *obiectului muncii*, a naturii înconjurătoare. În agricultură ca şi în industrie se lărgeşte tot mai mult sfera de umanizare a naturii, tot mai restrînsă devine sfera în care obiectul muncii se găseşte în stare naturală. Prin intervenţia sa omul schimbă solul, apele, clima, descoperă noi surse de materii prime etc.

Ca urmare a succeselor obţinute în construirea socialismului, ţara noastră este în întregime, de la un capăt la altul, un imens şantier în care oamenii muncii transformă natura înconjurătoare supunînd-o scopurilor lor comune. În agricultură se extinde suprafaţa terenului arabil prin desţelenirea pămîntului încă necultivat pînă în prezent, prin vastele lucrări de îmbunătăţiri funciare, prin hidroamelioraţii de tot felul. O serie întreagă de păşuni nerentabile sînt introduse în circuitul arabil prin desţelenire. În ultimii 10 ani s-au desţelenit 340.000 de hectare de pajişti slab productive care au fost cultivate cu plante furajere[2]. Suprafaţa arabilă s-a mărit şi mai mult prin lucrările de îndiguiri, desecări, drenaje împotriva inundaţiilor, regularizarea rîurilor etc.[3]. Un front nou

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, *Scînteia* din 7.III.1959, p. 2.

[2] I. Cozma, *op. cit.*, p. 83.

[3] La sfîrşitul anului 1958 suprafaţa acestor lucrări a fost de 830 000 ha iar la sfîrşitul anului 1959 aceste lucrări erau prevăzute să depăşească 1 123 000 ha (*Munca*, nr. 3622 din 27.VI.1959).

al luptei oamenilor din agricultură cu natura este combaterea eroziunilor pe terenurile deluroase şi rîpoase[1]. Extinderea suprafeţelor cultivate de om mai are loc prin defrişarea pămînturilor acoperite cu arborete de invazie din regiunile de cîmp şi din luncile rîurilor, prin fixarea terenurilor nisipoase, prin ameliorarea terenurilor sărătoase etc.

Pentru a spori fertilitatea solului în afară de celelalte măsuri agrotehnice — îngrăşăminte, sistemul multiculturilor, ameliorarea seminţelor etc. — se întreprind vaste lucrări de irigare a regiunilor secetoase. În anii regimului democrat-popular, pînă la sfîrşitul anului 1958 au fost amenajate pentru irigaţii cca 100 de mii ha, iar în 1959 această cifră a fost mai mult decît dublată. În condiţiile transformării socialiste a agriculturii apare posibilitatea reală de a se iriga cel puţin o cincime din întreaga suprafaţă arabilă a ţării[2]. Prin lucrările de irigaţie care s-au extins în cele mai importante regiuni agricole — Bucureşti, Constanţa, Galaţi, Timişoara, Arad şi Oradea — s-a mărit fertilitatea solului de 2 pînă la 3 ori[3].

În condiţiile transformării socialiste a agriculturii creşte forţa şi se lărgeşte considerabil sfera de acţiune a oamenilor împotriva factorilor naturali care sînt nefavorabili existenţei omului. Se ştie că forţele naturii nu întotdeauna au o acţiune propice omului. Adeseori acţiunea lor este potrivnică omului, contrară scopurilor sale, iar omul este silit să le îngrădească acţiunea, să le dea un alt curs pentru a-şi apăra existenţa. Multe bălţi şi mlaştini — din vestul sau din estul ţării, adevărate focare ale diferitelor boli — au fost secate prin drenare, cele care nu s-au putut drena s-au transformat în iazuri şi eleştee productive[4].

Împotriva acţiunii vînturilor nefavorabile se plantează perdele de păduri de protecţie. Acţiunea a luat o mare extindere îndeosebi în Dobrogea pe măsura dezvoltării succeselor obţinute prin colectivizarea completă a agriculturii.

Tot mai mult în agricultură ca şi în industrie, la sat ca şi la oraş obiectul muncii este transformat de omul constructor al socialismului potrivit cerinţelor sale şi pe baza legilor obiective. Ca un rezultat al muncii libere, socialiste nu numai viaţa socială ci însăşi natura devine mai bogată, mai multilaterală pentru viaţa omului. Dezvoltarea care a avut loc în ce priveşte obiectul muncii din domeniul agriculturii ne indică o folosire mai eficace a bogăţiilor ţării noastre.

★

Dominaţia omului asupra naturii în agricultură ca şi în celelalte ramuri ale economiei naţionale se materializează în sporirea producţiei în ansamblu, în superioritatea productivităţii muncii la hectar şi prin

---

[1] În anii puterii populare s-au efectuat lucrări de prevenire a eroziunilor pe o suprafaţă de 500 000 ha (I. Cozma, *op. cit.*, p. 83).

[2] *Munca*, nr. 3.622 din 27.VI.1959.

[3] La G.A.C. Ibrianu, raionul Filimon Sîrbu, reg. Galaţi, producţia la porumbul irigat a fost 5.200 kg la ha, faţă de 2.800 kg. la ha, recoltat din cultura neirigată (Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, 1959, p. 424).

[4] Suprafaţa eleşteelor amenajate în perioada 1947—1957 a crescut de peste 3 ori (*Dezvoltarea economiei R.P.R. pe drumul socialismului, 1947—1957*, Ed. Acad. R.P.R., 1958, p. 254).

urmare în creşterea veniturilor ţărănimii muncitoare, în schimbările în condiţiile lor de existenţă — hrană, îmbrăcăminte, locuinţă, cultură etc.

În cadrul formelor socialiste din agricultura de la noi producţia şi productivitatea muncii au crescut continuu. Întrebuinţarea maşinilor, aplicarea ştiinţei agricole, introducerea şi generalizarea metodelor agrotehnice avansate au făcut posibilă o folosire deplină şi cît mai economică a pămîntului, obţinerea unei înalte productivităţi a muncii, ameliorarea soiurilor de animale, înmulţirea varietăţilor de plante etc. În anii puterii populare, media anuală pe ţară a producţiei vegetale la hectar a crescut la grîu de la 1030 kg în perioada 1934—1938 la 1140 în perioada 1951—1955 ajungînd la 1247 kg în 1957 ; la porumb media anuală la ha pe ţară a crescut în aceeaşi perioadă de la 1040 kg la 1287 kg iar în 1957 la 1703 kg. Asemenea creşteri s-au înregistrat şi la alte culturi [1]. Creşterea productivităţii muncii la ha a făcut ca în ansamblu, producţia totală de cereale şi leguminoase boabe să întreacă cu mult cele mai mari producţii realizate în timpul regimului burghezo-moşieresc [2]. Şi mai concludente devin aceste cifre dacă se compară gospodăriile colective în raport cu gospodăriile individuale ale ţărănimii muncitoare. Faţă de producţia medie la ha pe ţară de 1247 kg de grîu şi 1703 kg de porumb — 40% din numărul gospodăriilor colective au obţinut producţii de peste 1500 kg grîu la ha, iar 35% din gospodăriile colective au obţinut peste 2000 kg de porumb la ha [3].

Aceleaşi constatări se pot face şi cu privire la producţia animală. Efectivul de animale nu numai că a crescut la toate speciile (cu excepţia cabalinelor) [4] dar s-a îmbunătăţit şi calitatea şeptelului. Dacă în trecut producţia de lapte nu depăşea 700 l media pe ţară, în 1957 ea a ajuns la 1000 l media pe ţară [5]. S-a ajuns ca în unele gospodării colective fermele de vaci să dea anual între 2000—2600 l de lapte pe cap de vacă faţă de 300—400 l de lapte cît dădeau mai înainte [6].

Creşterea producţiei şi a productivităţii muncii în gospodăriile colective a avut ca urmare creşterea avutului obştesc. Prin crearea şi mărirea continuă a fondului obştesc de producţie şi rezervă se asigură baza dezvoltării lărgite a producţiei. Fondul de bază al gospodăriilor colective are şi un rol social deosebit de important : ţăranii colectivişti sînt asiguraţi materialiceşte împotriva unor eventuale calamităţi naturale ca seceta, grindina, focul etc.

Ca urmare a creşterii venitului ţăranilor colectivişti, s-au îmbunătăţit în mod evident, cantitativ şi calitativ, hrana, condiţiile de locuit, de îmbrăcăminte ale oamenilor muncii.

În anii de democraţie populară a început să se schimbe înfăţişarea satelor noastre. Pe întreg cuprinsul ţării, în sate pe locul fostelor bordeie

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, 1955—1959, p. 370.

[2] Media anuală a producţiei globale de cereale din perioada de 5 ani 1934—1938 a fost de 8 268 000 tone, iar în anul 1957 producţia a fost de peste 11 100 000 tone (Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 370).

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 389—390.

[4] *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1959, p. 195—196.

[5] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 447.

[6] *Ibidem*, p. 377.

şi al caselor de pămînt acoperite cu paie sau trestie, se ridică azi case noi din cărămidă sau piatră. În multe sate au apărut uliţe sau străzi, cartiere sau sate întregi cu locuinţe noi — îndeosebi ale colectiviştilor. În satul Hagieni, comuna Limanul, raionul Negru Vodă, de pildă, 96% din casele care mai înainte erau adevărate bordeie au fost dărîmate şi zidite case noi din piatră acoperite cu tablă sau ţiglă [1]. În întreaga regiune Constanţa 25% din numărul total al colectiviştilor adică peste 23 000 de familii locuiesc în case noi [2]. În întreaga ţară locuinţele construite numai în ultimii ani în satele noastre ar putea alcătui aproape 400 de sate noi, socotind fiecare sat în medie ca avînd cca 500 de case [3].

Acţiunea transformatoare a omului în satele noastre nu se mai limitează la propria sa gospodărie. Se schimbă pînă şi urbanistica satelor, au loc adevărate lucrări de sistematizare : se pietruiesc uliţe, se pavează trotuare de-a lungul străzilor, se amenajează parcuri şi grădini de vară, terenuri sportive etc. Din acest punct de vedere atrage atenţia tocmai regiunea care era vestită prin înapoierea ei, Dobrogea [4].

În satele Bărăganului, ale Dobrogei sau ale Olteniei, ca urmare a dezvoltării forţelor de producţie, au avut loc şi alte schimbări esenţiale în condiţiile de viaţă. În multe din aceste sate ţăranii trăiau în case şi în sat doar iarna, restul anului, de la semănat şi pînă la cules trăiau în cîmp. La aceste condiţii aproape naturale trebuia să se adapteze ţăranul cu întreaga sa familie. Prin mecanizarea transportului în gospodăria agricolă colectivă s-a anulat distanţa dintre locuinţă şi locul de muncă. Ţăranul nu mai este silit să se rupă de condiţiile sociale ale vieţii din sat [5].

Dezvoltarea producţiei, creşterea veniturilor gospodăriei ţăranului au ca urmare firească sporirea şi apariţia unor necesităţi pe care mai înainte vreme ţăranul nici nu le cunoştea. Ţărănimea noastră muncitoare are necesităţi şi gusturi noi, care au venit în sat de la oraş o dată cu noile produse industriale sosite la cooperative şi i-au intrat în casă şi în viaţă o dată cu veniturile aduse de la gospodăria colectivă [6].

Stăpînirea sporită a naturii lărgeşte domeniul nevoilor sociale şi personale ale oamenilor dar în acelaşi timp cresc şi forţele de producţie care le satisfac.

Măsurile preconizate de plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959 pentru sporirea producţiei vegetale şi animale din agricultura ţării noastre în 1960 prin cultivarea porumbului pentru siloz în vederea creşterii producţiei de lapte şi carne, au o deosebită importanţă din punctul

---

[1] *Scînteia*, nr. 4 390 din 6.XII.1958.

[2] *Scînteia*, din 30.VII.1959.

[3] Cf. *Cercetări filozofice*, nr. 2/1959, p. 21.

[4] Pînă în vara anului 1959 suprafaţa parcurilor şi a suprafeţelor verzi din reg. Dobrogea era de 30 ha, iar numărul pomilor plantaţi pînă la aceeaşi dată pe marginea şoselelor şi străzilor era de 370 mii (*Scînteia* din 3.VI.1959).

[5] *Agricultura nouă*, an. VI, nr. 542.

[6] În ultimii 4 ani de pildă s-au desfăcut la sate peste 225 mii aparate de radio, aproape 120 mii biciclete, peste 50 mii maşini de cusut, cantităţi însemnate de mobilă, motociclete, acordeoane, ceasuri, aparate de fotografiat şi alte obiecte de uz gospodăresc precum şi însemnate cantităţi de materiale de construcţii. Desfacerea articolelor electrice a crescut în 1958 de peste 5 ori faţă de 1954 (*Lucrările celui de al III-lea Congres al Cooperaţiei de Consum*).

de vedere al sporirii stăpînirii naturii de către om. Prin astfel de măsuri dialectica schimbării raportului dintre om şi natură continuă pe o altă treaptă şi în alte condiţii.

*

Marile acţiuni de transformare a naturii de către om din ţara noastră în agricultură sînt de neconceput fără conducerea clasei muncitoare şi a partidului revoluţionar marxist-leninist.

Clasa muncitoare de la noi din ţară a reprezentat şi reprezintă o forţă social-politică esenţială, de prim ordin în dezvoltarea luptei ţărănimii muncitoare. Prin făurirea alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, sub conducerea partidului marxist-leninist al clasei muncitoare, lupta ţărănimii s-a ridicat pe o treaptă nouă, calitativ deosebită.

Clasa muncitoare, în conformitate cu natura sa, cu sarcina sa social-istorică, a devenit acea forţă politică nouă, capabilă să conducă şi să reorganizeze întreaga societate în concordanţă cu legile obiective de dezvoltare a societăţii, în conformitate cu interesele celor ce muncesc. Deşi din punct de vedere obiectiv necesitatea transformării revoluţionare a satului romînesc era dată de înseşi condiţiile lui de dezvoltare, totuşi conştiinţa necesităţii revoluţionării sale s-a născut şi a pornit de la clasa muncitoare.

După cucerirea puterii politice, P.M.R. conduce ţărănimea muncitoare şi o ajută în crearea formelor socialiste în agricultură, asigură dezvoltarea forţelor de producţie şi a conştiinţei ţărănimii muncitoare.

Relaţiile noi de producţie, relaţiile socialiste sînt motorul principal al dezvoltării forţelor de producţie dar ele nu duc în mod automat la dezvoltarea tehnicii. Progresul tehnic, dominaţia omului asupra naturii, se realizează datorită activităţii conştiente şi de organizare a maselor muncitoare îndrumate şi conduse de partid, datorită creşterii iniţiativei maselor. Prin rezoluţiile şi hotărîrile sale partidul prevede modul de înzestrare tehnică a agriculturii, producţia de noi tipuri de maşini, creşterea planificată a producţiei şi productivităţii muncii, ridicarea nivelului de viaţă materială şi culturală a celor care prin munca lor transformă societatea şi natura. Partidul devine exponentul şi purtătorul experienţei înaintate în agricultură, ia măsuri pentru răspîndirea agrotehnicii şi zootehniei înaintate pe scară de masă, combate nepăsarea, rutina care se mai manifestă pe alocuri etc.[1].

P.M.R. în lupta sa urmăreşte cu consecvenţă politica de dezvoltare multilaterală, uriaşă, a forţelor de producţie prin dezvoltarea cu precădere a industriei grele cu pivotul ei, industria constructoare de maşini, prin extinderea şi perfecţionarea relaţiilor socialiste în agricultură, prin aplicarea ştiinţei, ridicarea nivelului material şi cultural al oamenilor muncii din agricultură.

Eroica noastră clasă muncitoare şi-a îndeplinit şi-şi îndeplineşte cu cinste această sarcină istorică. „Clasa muncitoare — spune tovarăşul

[1] Cf. *Expunerea tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959, cap. — Dezvoltarea culturii porumbului pentru siloz, baza creşterii rapide a producţiei de carne.*

Gh. Gheorghiu-Dej — s-a dovedit demnă de misiunea ei de forță conducătoare a societății și aliată de nădejde a țărănimii muncitoare, acordînd oamenilor muncii de la sate un permanent ajutor politic și economic în vederea trecerii lor pe făgașul socialismului"[1].

Lupta clasei muncitoare în alianță cu masele largi ale țărănimii sub conducerea P.M.R. a adus schimbări fundamentale în natura țărănimii, în situația sa materială și culturală. Cucerirea puterii politice a însemnat o schimbare calitativă în situația politică nu numai a clasei muncitoare ci și a țărănimii muncitoare.

Fără alianța sa cu clasa muncitoare sub conducerea partidului marxist-leninist țărănimea nu ar fi reușit să cucerească puterea politică, să devină stăpînă pe pămîntul pe care-l lucrează, să scape de exploatare.

Referindu-se la rolul pe care-l are alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej o numește o armă de luptă în transformarea vieții sociale și în dominația omului asupra naturii. „*Alianța frățească a clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și cu intelectualitatea înaintată sub conducerea partidului* — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — *iată acea armă minunată care dă oamenilor muncii putere de a înfrînge orice vrăjmaș, de a porunci naturii, a o sili să ne dea rod mai bogat, de a asigura victoria deplină a socialismului*"[2].

Acțiunea de transformare vastă a naturii în munca unită a oamenilor din agricultură și industrie a devenit posibilă abia în cadrul statului democrat-popular. În condițiile statului democrat-popular această acțiune se bucură de tot ajutorul din partea societății în întregimea ei. Statul pune la îndemîna oamenilor muncii din agricultură mijloacele societății organizate — mijloace tehnice avansate[3], documentația tehnică a lucrărilor, fondurile necesare[4], creează instituții speciale, cadre, centre științifice, brigăzi speciale de intervenții etc. În Romînia burghezo-moșierească nici vorbă nu poate fi de toate acestea.

În măsura în care schimbările survenite în poziția față de mijloacele de producție au fost urmate de schimbări în raporturile dintre grupurile sociale din agricultură și de celelalte transformări ale vieții sociale, s-a schimbat și raportul dintre om și natură în acest domeniu al vieții sociale. Înainte vreme în fața calamităților naturii, oamenii fugeau sau le suportau resemnați urmările nefaste. Veacuri de-a rîndul a rămas țăranul individual neputincios în fața forțelor naturii, a apei, secetei, focului etc. Situația lor de țărani individuali exploatați, ca și interesele marilor proprietari — moșieri sau chiaburi — le-au stat ca o stavilă de netrecut în calea supunerii naturii. Țăranii din Raionul Giurgiu au încercat și înainte, fiecare de unul singur pe peticul lor de ogor să supună forțele distrugătoare ale apelor Dunării dar

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, p. 629.

[2] *Ibidem*, p. 478.

[3] Planul de stat pe 1960 prevede ca industria să livreze agriculturii 10 750 tractoare fizice, 12 000 semănători, 5000 combine și alte mașini agricole. *Scînteia* din 6.XII. 1959, p. 1.

[4] În 1960 investițiile în agricultură sînt de 4,4 miliarde lei — cu 25% mai mult decît anul trecut. *Scînteia* din 6.XII. 1959.

pînă nu au fost uniți în gospodării colective sau întovărășiri agricole, n-au izbutit să construiască diguri uriașe și să supună stihia dezlănțuită a apei[1].

Țăranii de pe valea Tîrnavei Mici de fiecare dată cînd au încercat să dea curs nou apelor s-au izbit de rezistența proprietarilor de mori de apă de pe cursul rîului și n-au putut să-și pună planul în aplicare. Numai după ce formele de proprietate privată au fost schimbate și înlocuite cu proprietatea colectivă, s-a putut schimba natura.

Eliberarea socială atrage după sine schimbări calitative în raportul omului cu natura. În societatea socialistă omul reglementează în *mod rațional* transformarea naturii, supune natura controlului său colectiv în loc de a se lăsa dominat de ea ca de o forță oarbă. Cu ajutorul statului și sub conducerea partidului se transformă natura cu minimum de risipă de energie și în condițiile cele mai demne și mai potrivite cu nevoile omului.

În cadrul societății socialiste acest raport are un caracter din ce în ce mai *sistematic* controlat, *prevăzut* și *planificat* de societate. Acțiunea omului asupra naturii are un caracter *conștient*, bazat pe înțelegerea legilor obiective ale naturii și societății.

★

În condițiile muncii unite, organizate și conduse de Partidul Muncitoresc Romîn, oamenii muncii din agricultura țării noastre au devenit capabili să limiteze tot mai mult acțiunea stihinică a forțelor oarbe ale naturii și să le supună. Acționînd în concordanță cu legile naturii și supunîndu-și mai mult acțiunea acestor legi se pune în acord voința unită a oamenilor cu necesitatea obiectivă. Forțele străine omului trecînd în felul acesta sub controlul său înseamnă că și conflictul uneori tragic dintre scopurile urmărite de om și acțiunea legilor naturii se restrînge tot mai mult.

Numai societatea socialistă este capabilă să realizeze umanismul deplin pentru că numai ea asigură adevărata înțelegere și stăpînire a omului asupra vieții sale sociale și ca urmare adevărata victorie asupra forțelor stihinice din natură. Așa după cum arăta Engels, numai în socialism : „Condițiile de viață înconjurătoare care i-au dominat pînă acum pe oameni trec acum sub dominația și controlul oamenilor, care devin pentru prima oară stăpînii conștienți adevărați ai naturii, pentru că devin stăpînii propriei lor vieți socializate. Legile propriei lor activități sociale, care pînă acum se opuneau oamenilor ca niște legi ale naturii, ca niște legi străine care îi dominau, vor fi folosite de acum înainte de oameni în deplină cunoștință de cauză, prin urmare, vor fi dominate de ei"[2].

Eliberîndu-se de sub puterea naturii, omul nu se desprinde de ea ci ajunge să o cunoască tot mai adînc și s-o folosească tot mai mult potrivit scopurilor sale. Dependența omului de natură nu dispare, dar dominația lui asupra naturii crește nelimitat. Nu este vorba de o desființare sau anulare a legăturii dintre om și natură și nici de lichidarea contradicției dintre

[1] Cf. *Scînteia*, din 21 mai 1959, și *Probleme agricole*, nr. 12/1958, p. 69. și urm.
[2] F. Engels, *Anti-Dühring*, E.S.P.L.P., 1955, p. 313—314.

om și natură, ci de o schimbare a caracterului acestui raport, a acestei contradicții. Dezvoltarea societății, a omului în condițiile create de societatea comunistă se desfășoară pe baza legilor sociale și a legilor naturii. Aceasta constituie un salt calitativ în dezvoltarea raportului dintre om și natură.

ОБ ИЗМЕНЕНИИ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ЧЕЛОВЕКОМ И ПРИРОДОЙ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ПРЕОБРАЗОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

РЕЗЮМЕ

Вступительная часть статьи содержит сжатое изложение основных положений классиков марксизма-ленинизма, касающихся отношений между человеком и природой. Автор указывает, что проблема отношений между человеком и природой была по-настоящему разрешена только марксистско-ленинской революционной теорией и практикой. Основой для решения этой проблемы послужило открытие, сделанное Марксом и Энгельсом о роли труда в возникновении и развитии человеческого общества.

Развивая положение исторического материализма, согласно которому отношения между человеком и природой являются результатом социально-исторического развития, изменяющимися одновременно с изменением характера социального строя, автор статьи ставит своей задачей изучить эти соотношения в социально-экономических условиях народно-демократического строя РНР. На основании собранных материалов о действительном положении румынской деревни в прежнее время и теперь автор прослеживает диалектику развития отношений между человеком и природой в социалистическом хозяйстве РНР.

В работе указывается, что в деревне буржуазно-помещичьей Румынии воздействие человека на природу было ограниченным и носило противоречивый характер и что действительное овладение человеком силами природы возможно только тогда, когда люди становятся действительными хозяевами своей общественной жизни, т.е. в условиях народно-демократического строя.

В исследовании выявляется значение ликвидации эксплуатации человека человеком, роль рабочего класса в государстве народной демократии, а также ведущая роль марксистско-ленинской партии в борьбе человека за подчинение и обуздание сил природы.

Изучая огромные преобразования, происшедшие в социальной жизни румынской деревни, автор подчеркивает, что эти изменения являются достижениями исторического значения, подлинной революцией во всем жизненном укладе трудового крестьянства.

Последовательно наблюдая за изменениями, происшедшими в области технически-материальной базы, человеческой рабочей силы и объектов труда, автор статьи развивает следующие положения:

Широкое внедрение машин в сельском хозяйстве производит подлинную революцию в отношениях между человеком и природой, поскольку: а) механизация сельского хозяйства освобождает производственные процессы из узких границ, установленных особенностями ручного труда; б) при механизации наука становится на службу трудового крестьянства и расширяет его возможности воздействия на природу; в) создаются возможности использования новых гигантских ресурсов электрической, водяной, ветряной и других видов энергии. Использование новых энергетических ресурсов видоизменяет всю структуру энергетической базы, изменяя соотношение между живой и механической силой, причем последняя становится преобладающей в социалистических предприятиях. Будучи связанным с развитием промышленности, процесс сельскохозяйственного производства выходит за пределы старых местных рубежей.

С внедрением новых машин и орудий в социалистическое сельское хозяйство происходят коренные изменения и в характере труда самого крестьянина: а) будучи главным фактором производительных сил, человек развивается и совершенствуется; б) расширяются возможности совместного труда; в) исчезает прежнее и появляется новое разделение труда, причем создаются предпосылки к развитию нового человека, его способностей и склонностей; г) исчезает явление чрезмерной сельскохозяйственной занятости населения со всеми вытекающими из нее последствиями. Исследование указывает, что сочетание науки и крестьянского труда становится законом развития производительных сил и в сельском хозяйстве; указываются формы, в которых наука обслуживает сельское хозяйство.

Что касается объектов труда, то автор, на основании собранных данных и примеров, приходит к выводу, что в сельском хозяйстве, как и в промышленности, расширяется сфера освоения природы человеком во многих направлениях: расширение поверхности пахотной земли разнообразными способами (землеустройство, гидротехническая мелиорация, освоение целинных земель, выкорчевка участков и т.д.), увеличение плодородия почвы путем различных агротехнических мероприятий, повышение породистости скота, улучшение растительных культур, борьба против явлений природы, неблагоприятных для существования человека (засуха, ветры и т.д.).

Все эти изменения, происходящие в отношениях между человеком и природой и являющиеся результатом новых производственных отношений, в корне меняют условия труда и быта широких масс крестьян — членов сельскохозяйственных кооперативов. Увеличившиеся возможности овладения силами природы расширяют круг общественных и личных потребностей трудового крестьянства, но одновременно вырастают и производительные силы, дающие возможность удовлетворять все эти потребности. Изменяя природу в условиях социалистических отношений, крестьянин меняется сам, меняется его мировоззрение,

его направление мысли, его психика; иным становится его подход к жизни.

Автор приходит к выводу, что при социалистической собственности на орудия производства происходит качественный скачок в отношениях человека к природе, выражающийся в том, что: а) это отношение носит характер не стихийный, а систематический, сознательно контролируемый человеком; б) существование и развитие общества совершается в соответствии с законами природы и законами общественного развития; в) по своим социальным последствиям этот скачок носит освободительный и глубоко гуманный характер; г) хотя зависимость человека от природы не исчезает, но его постоянное и усиливающееся воздействие на природу становится исторической закономерностью.

В конце статьи приводятся в сжатой форме некоторые выводы, вытекающие из изучения сдвигов в жизни деревни РНР, которые могут быть использованы в практической деятельности партии рабочего класса.

LE CHANGEMENT DU RAPPORT ENTRE L'HOMME ET LA NATURE AU COURS DU PROCESSUS DE TRANSFORMATION SOCIALISTE DE L'AGRICULTURE DANS LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

RÉSUMÉ

L'introduction de l'article passe en revue les thèses fondamentales des classiques du marxisme-léninisme sur le rapport entre l'homme et la nature. L'auteur montre que c'est dans la théorie et dans la pratique révolutionnaire marxiste-léniniste que ce problème a trouvé sa véritable solution. Le fondement de cette solution est la découverte de Marx et Engels concernant le rôle du travail dans l'apparition et le développement de la société humaine.

En développant la thèse du matérialisme historique, qui indique que le rapport homme-nature est un produit du développement social-historique et qu'il change avec la transformation du caractère de l'ordre social, l'auteur étudie ce rapport tel qu'il se présente dans les conditions sociales et économiques existant sous le régime de démocratie populaire en R.P.R. S'étayant sur les données offertes par le village roumain dans le passé et de nos jours, l'étude recherche la dialectique du développement de ce rapport entre l'homme et la nature dans l'agriculture socialiste du pays.

Après avoir montré que dans les villages de la Roumaine bourgeoise-agrarienne la domination de l'homme sur la nature était limitée et de caractère contradictoire, l'article démontre que la véritable domination de l'homme sur la nature a été rendue possible seulement après que les hommes sont devenus les maîtres de leur propre vie sociale, c'est-à-dire sous le régime de la démocratie populaire. L'auteur relève l'importance de

la liquidation de l'exploitation de l'homme par l'homme, le rôle qui revient à la classe ouvrière et à l'Etat de démocratie populaire, ainsi que le rôle dirigeant du Parti marxiste-léniniste dans la lutte de l'homme pour soumettre et maîtriser la nature.

Traitant des grandes transformations qui sont survenues dans la vie sociale des villages, l'étude souligne que ces transformations représentent une véritable *révolution* dans le mode de vie des paysans travailleurs.

L'étude successive des transformations qui ont eu lieu quant à la base technique et matérielle, à la force de travail humaine et à l'objet du travail met en évidence les idées suivantes :

— Par l'introduction massive des *machines* dans l'agriculture du pays, une véritable révolution a lieu quant au rapport de l'homme avec la nature, parce que : a) la mécanisation de l'agriculture libère le processus de la production des limites étroites déterminées par le caractère du travail manuel ; b) par la mécanisation, la science se met au service du paysan travailleur et lui permet d'étendre son pouvoir sur la nature ; c) la possibilité est créée d'utiliser de nouvelles et immenses ressources d'énergie (électrique, hydraulique, éolienne, etc.) ; par l'utilisation de nouvelles ressources énergétiques, la structure de la base énergétique change, de même que le rapport entre l'énergie animale et l'énergie mécanique, cette dernière devenant prédominante dans les unités socialistes. Le processus de production dans l'agriculture se trouve libéré des anciennes barrières locales, parce qu'il est relié au développement de l'industrie.

— Parallèlement à l'introduction des machines et des outils nouveaux dans l'agriculture socialiste, des changements fondamentaux ont lieu dans le caractère *du travail des paysans* : a) l'homme en tant qu'élément principal des forces productives évolue, se perfectionne ; b) les conditions du travail en commun s'élargissent ; c) l'ancienne division du travail disparaît et en apparait une nouvelle, ce qui crée les prémisses du développement de l'homme nouveau, de ses capacités et de ses aptitudes ; d) le phénomène du surpeuplement agricole disparaît, ainsi que toutes les conséquences qui y sont reliées. L'auteur affirme que la liaison entre la science et le travail du paysan devient une loi du développement des forces productives. L'article traite aussi des formes par lesquelles la science est mise au service de l'agriculture. En ce qui concerne *l'objet du travail*, l'auteur met en relief, sur la base de données et d'exemples, le fait que dans l'agriculture, de même que dans l'industrie, la sphère de l' «humanisation » de la nature par l'homme s'élargit dans de multiples directions : extension des surfaces arables par différents moyens (améliorations foncières, améliorations hydrauliques, défrichements, etc.), accroissement de la fertilité du sol (par mesures d'agrotechnique), amélioration des races d'animaux et des espèces et variétés des plantes, lutte contre les facteurs naturels défavorables à l'existence de l'homme (sécheresse, vent, etc.).

Tous ces changements survenus dans le rapport entre l'homme et la nature, résultat des nouvelles relations de production, modifient radicalement les conditions de travail et de vie de la grande masse des paysans collectivistes. La domination accrue de l'homme sur la nature élar-

git le domaine des besoins sociaux et personnels des paysans travailleurs, mais, en même temps, la force de production appelée à satisfaire ces besoins s'accroît elle aussi. En transformant la nature, le paysan se transforme lui-même ; il change de conceptions, de mentalité, de psychologie ; son attitude devant la vie devient toute autre.

L'ouvrage aboutit à la conclusion que, dans les conditions de la propriété socialiste des moyens de production, un bond qualitatif se produit dans le rapport de l'homme avec la nature : a) ce rapport n'est plus un processus *spontané*, il en est un *systématique*, contrôlé *consciemment* par l'homme ; b) l'existence et le développement de la société se déroule en harmonie avec les lois de la nature et de la société ; c) par les suites sociales qu'il comporte, ce bond prend un caractère *libérateur* et profondément *humain* ; d) sans que la dépendance de l'homme à l'égard de la nature disparaisse, sa domination accrue et continue sur cette dernière devient une loi générale de l'histoire.

L'article souligne enfin quelques conclusions découlant de l'étude des transformations qui ont lieu dans la vie des villages de la République Populaire Roumaine et qui concernent l'activité pratique du Parti de la classe ouvrière.

MATERIALISMUL DIALECTIC ŞI PROBLEMA REALITĂŢII ÎN FIZICA MODERNĂ

DE

M. E. OMELIANOVSKI
MEMBRU AL ACADEMIEI DE ŞTIINŢE A R.S.S.U.

Fizica a fost întotdeauna legată de filozofie, iar în secolul nostru, secolul cuceririi energiei atomice şi a spaţiului cosmic, ea are nevoie, mai mult decît oricînd în trecut, de concluzii şi de generalizări filozofice pentru dezvoltarea ei ulterioară.

Fizica actuală este rodul unei mari revoluţii ştiinţifice, care a început la hotarul secolelor XIX şi XX şi care continuă pînă în prezent, o revoluţie care nu are seamăn în întreaga istorie a ştiinţelor naturii. Esenţa filozofică şi semnificaţia acestei revoluţii au fost dezvăluite de V. I. Lenin, în nemuritoarea sa carte *Materialism şi empiriocriticism* în momentul în care, în urma descoperirii electronului, a radioactivităţii şi a structurii complexe a atomului, s-au pus bazele fizicii actuale. Sintetizînd analiza făcută celei mai recente revoluţii în ştiinţele naturii, Lenin a tras concluzia de o uriaşă importanţă că fizica modernă „naşte materialismul dialectic".

Dezvoltarea fizicii din zilele noastre confirmă cît se poate de convingător această concluzie a lui Lenin. Tendinţa dialectică, apărută în fizica veche, aşa-numită clasică, s-a extins larg în fizica modernă, în toate ramurile şi capitolele ei, s-a instaurat în fundamentele ei teoretice cele mai adînci. Acestei tendinţe dialectice spontane îi corespunde cel mai deplin materialismul dialectic care, în lupta împotriva concepţiilor idealiste şi agnostice, se întăreşte tot mai mult în fizică, rezolvînd problemele filozofice, puse de noile descoperiri, precum şi de prăbuşirea teoriilor consacrate, legate de aceste descoperiri.

În cele ce urmează, vom demonstra aceasta pe baza unor aspecte ale problemei realităţii, care ocupă în fizica actuală un loc de frunte, alături de celelalte mari probleme filozofice.

1

Pozitiviştii din zilele noastre, de exemplu B. Russell sau Ph. Franck, au declarat că problema realităţii şi noţiunea de realitate sînt lipsite de sens. Însă fizicienii eminenţi ai timpului nostru — A. Einstein, N. Bohr, L. de Broglie, W. Heisenberg, M. Born — au acordat o deosebită atenţie acestei probleme, îndeosebi în ultimele lor lucrări. Esenţa ei se reduce aproximativ la următoarele : există oare electronul şi microparticulele (în genere, fenomenele atomice) ca realitate obiectivă în sensul în care există corpurile macroscopice (şi, în genere, fenomenele microscopice), deşi omul nu le poate percepe direct şi ajunge la cunoaşterea lor numai după informaţia furnizată de aparate — avînd în vedere şi faptul că judecăţile care exprimă această informaţie nu se încadrează în reprezentările fizicii clasice, obţinute la cercetarea fenomenelor macroscopice?

Care este poziţia materialismului dialectic în rezolvarea acestei probleme? Nu există nici un fel de „imuabilitate" metafizică, cum ar fi o substanţă absolut constantă, o „natură" sau o „esenţă" invariabilă a lucrurilor etc. „Esenţa" lucrurilor sau „substanţa" sînt relative, ele exprimă doar pătrunderea mai adîncă a cunoaşterii umane în obiecte. Permanentă este numai reflectarea de către conştiinţa umană (atunci cînd aceasta există) a lumii în dezvoltare, care există independent de conştiinţă. De aceste teze, elaborate de Lenin, se leagă organic celebra sa definiţie a materiei : „... realitatea obiectivă, existentă independent de conştiinţa omului, şi reflectată de aceasta din urmă"[1].

De aici reiese că electronul (la fel ca şi celelalte microparticule) posedă realitate obiectivă, întocmai ca şi corpurile macroscopice obişnuite, deşi electronul, sub raportul proprietăţilor sale fizice (spinul şi celelalte caracteristice cuantice, dualitatea proprietăţilor corpuscular-ondulatorii etc.), se deosebeşte calitativ de corpurile macroscopice. Electronii sînt realitate obiectivă, materie ; ei există independent de subiect, sînt cunoscuţi de acesta pe o cale mediată, cu ajutorul aparatelor, sînt reflectaţi în noţiunile teoriei cuantice. Un alt exemplu foarte cunoscut : aşa-numita anihilare şi procesul invers, generarea de perechi (adică transformarea unor particule de substanţă pozitron-electron, în fotoni şi transformarea fotonilor în particule de substanţă), este transformarea unei forme fizice de materie în alta.

Acelaşi lucru trebuie spus şi despre aşa-numitele antiparticule (ca exemple, putem cita pozitronul, precum şi antiprotonul şi antineutronul, descoperiţi recent). Ele sînt toate diverse forme de materie în mişcare, iar descoperirea lor dovedeşte o dată în plus, că nu există nimic „imuabil", în afară de un singur lucru : reflectarea de către conştiinţa umană (atunci cînd aceasta există) a lumii în dezvoltare, care există independent de conştiinţă.

De definiţia leninistă a materiei se leagă intim teza materialismului dialectic despre inepuizabilitatea materiei şi despre infinitatea naturii, despre inepuizabilitatea oricărei forme de materie, teza leninistă despre inepui-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 255.

zabilitatea atomului şi a electronului. Proprietăţi ale materiei care par absolute, constante, primordiale, se dovedesc a fi relative, inerente numai unor stări anumite ale materiei. Materia este infinită în lărgime şi în adîncime; limitele pînă la care ajunge astăzi cunoaşterea materiei sînt depăşite o dată cu dezvoltarea ştiinţei şi a practicii, iar cunoaşterea materiei devine mai profundă şi mai completă.

Fizica actuală confirmă şi aplică toate aceste teze ale materialismului dialectic. Dacă, de exemplu, la începutul secolului al XX-lea electronul era asimilat unei particule din mecanica clasică şi părea invariabil, astăzi în schimb, electronul este considerat, la fel cu celelalte particule elementare, drept o formaţiune complexă, avînd proprietăţi cuantice surprinzătoare din punctul de vedere al fizicii clasice, putînd să se transforme, în condiţii date, în alte particule elementare etc. În general după reprezentările actuale, particulele elementare nu sînt elemente simple şi imuabile, din care este constituită materia cunoscută ştiinţelor naturii. Transformabilitatea reciprocă a particulelor elementare, posibilitatea generării şi a dispariţiei lor în transformările diverselor forme de materie constituie cea mai importantă trăsătură a atomisticii moderne, care o deosebeşte radical de concepţiile atomistice ale filozofilor antici şi ale savanţilor din epocile trecute. Această trăsătură a atomisticii contemporane este în deplină concordanţă cu învăţătura despre materie a materialismului dialectic.

Aşadar, noţiunea de materie, care este noţiunea fundamentală a filozofiei marxiste, exclude de la bun început orice „imuabilitate" metafizică şi în aceasta rezidă rădăcinile supleţei nelimitate a materialismului dialectic, care determină adecuarea lui, ca filozofie şi ca metodă, la conţinutul care se îmbogăţeşte mereu al fizicii actuale.

În literatura nemarxistă din străinătate consacrată filozofiei fizicii actuale, este răspîndit punctul de vedere pozitivi t asupra problemei realităţii. De exemplu, cunoscutul neopozitivist Ph. Franck, fost cîndva membru activ al cercului de la Viena, astăzi filozof american, a susţinut în comunicarea sa la al XII-lea Congres internaţional de filozofie de la Veneţia (1958) teza că „fizica actuală nu ne spune nimic despre «materie» sau despre «spirit», dar ne vorbeşte foarte mult despre semantică"[1].

După opinia lui Franck fizica nu are nici o legătură cu probleme ca aceea a locului omului în natură şi nu trebuie să sufere influenţa problemelor de acest fel. Cu alte cuvinte, după Franck, fizica este exterioară faţă de lupta materialismului şi a idealismului, deşi „curentele politice şi religioase ale secolului XX — cum susţine Franck — au preferat să-i dea fizicii actuale interpretări filozofice care să confirme convingerile lor favorite, la fel cum a fost interpretată doctrina lui Newton de către curentele religioase şi politice ale secolului XVIII".

Dar cum apar interpretările unei teorii ştiinţifice, în favoarea materialismului sau a idealismului? Franck rezolvă această problemă pe baza următoarelor consideraţii: în loc de a interpreta o teorie ştiinţifică

[1] Vezi *Atti del XII Congresso Internazionale di Filosofia. Relazioni Introduttive*, S. C. Sansoni — Editore, 1958, p. 3—19.

aşa cum procedează fizicienii, prin determinări experimentale, ea este interpretată dînd cuvintelor semnificaţiile bunului simţ; de exemplu, în teoria relativităţii, cuvintele „observator", „dispariţia materiei", „existenţa reală a conţinutului cuadridimensional" nu sînt prezentate în semnificaţia lor empirică, ci cu o semnificaţie analogă expresiilor din limba cotidiană. De aceea, face impresia, conchide Franck, că teoria relativităţii ar sprijini spiritualismul.

Consideraţiile lui Franck par, la prima vedere, convingătoare: în adevăr, în fizică figurează determinări experimentale, nu avem voie să acordăm termenilor fizicii semnificaţia cuvintelor din viaţa de toate zilele etc. (deşi, menţionăm între paranteze, expresia „materia a dispărut", nu există în teoria relativităţii, dar există în schimb aşa-numita lege a lui Einstein). Esenţa chestiunii este însă următoarea: după Franck, fizica are de-a face numai cu „experimente" dar el neagă că aceste „experimente" ne dau realitatea obiectivă, considerînd această problemă drept „metafizică". Cu alte cuvinte, Franck consideră noţiunile „coordonată a unei particule", masa unui corp etc., nu noţiuni care reflectă lumea exterioară, ci cuvinte pentru desemnarea rezultatelor unor observaţii. Aceasta înseamnă însă idealism (de nuanţă subiectivistă), deşi Franck afirmă că el apără numai ştiinţa şi nu recunoaşte nici un fel de speculaţii idealiste.

Aşadar, încercarea lui Franck de a se ridica deasupra materialismului şi a idealismului, atunci cînd rezolvă probleme filozofice ale fizicii, reprezintă, în fond, sprijinirea idealismului, ceea ce era de aşteptat.

Să dăm un exemplu pentru felul în care Franck operează întrucîtva liber — ca să ne exprimăm delicat — cu faptele, pentru a „demonstra" punctul de vedere dorit de el, în ciuda afirmaţiei că el recunoaşte doar faptele. Pornind de la principiile sale, Franck distinge patru poziţii fundamentale în atitudinea filozofilor faţă de teoria relativităţii a lui Einstein: 1) persoanele care dau o interpretare materialistă teoriei şi, de aceea o resping (majoritatea teoreticienilor fascismului şi unii adepţi ai filozofiei catolice); 2) persoanele care dau teoriei o interpretare materialistă şi, de aceea, o susţin (adepţii materialismului din secolul XVII şi unii pozitivişti şi pragmatişti); 3) persoanele care dau teoriei o interpretare idealistă, şi, de aceea o resping (adepţii filozofiei sovietice şi ai tomismului); 4) persoanele care dau teoriei o interpretare idealistă şi o acceptă cu entuziasm (protestantismul liberal şi iudaismul).

Este neplăcut să polemizăm cu Franck în legătură cu această clasificare cel puţin curioasă, care nu corespunde nici aspectului principial al chestiunii, nici stării efective a lucrurilor. Menţionăm numai că teoria relativităţii confirmă materialismul dialectic şi oferă, totodată, material nou pentru dezvoltarea tezelor sale fundamentale, îndeosebi în privinţa teoriei spaţiului şi a timpului, şi tocmai acest lucru îl susţin filozofii sovietici.

Dacă pozitiviştii încearcă să elimine noţiunea de realitate obiectivă (de lume exterioară) din circuitul filozofic al fizicii actuale, combătînd pe faţă materialismul, iar în ultimii ani îndeosebi materialismul dialectic, în schimb mulţi fizicieni care nu se consideră materialişti şi care îşi plătesc realmente tributul faţă de prejudecăţile antimarxiste, tind, de obicei, într-un fel sau altul, să păstreze noţiunea de realitate obiectivă, atunci

cînd cercetează problemele filozofice ale ştiinţei lor. La aceşti fizicieni, convingerea filozofică spontană în realitatea obiectivă a lumii exterioare sau materialismul spontan al cercetărilor naturii precumpănesc adeseori faţă de concepţiile idealiste şi agnostice şi se manifestă într-un fel sau altul. Faptul că aceşti fizicieni nu cunosc materialismul dialectic duce însă, în cele din urmă, la aceea că în analiza problemelor filozofice ale fizicii actuale, obiecţiunile lor împotriva concepţiilor idealiste au un caracter insuficient de clar, iar critica idealismului şi a agnosticismului este unilaterală şi inconsecventă. Aceasta se poate urmări, între altele, în ultimele lucrări ale lui W. Heisenberg şi ale lui M. Born.

Heisenberg nu se consideră pozitivist şi are obiecţii — cum susţine el — faţă de idealişti şi faţă de materialişti (dacă avem în vedere pe reprezentanţii materialismului metafizic, atunci obiecţiunile sale sînt în genere juste). El susţine că „realul", joacă în mecanica cuantică un rol tot atît de hotărîtor ca şi în fizica clasică. El separă însă noţiunea de obiectiv de noţiunea de real. Obiectivul — afirmă el — este descris numai matematic şi este posibilul; în schimb, realul este descris în noţiunile fizicii clasice. În mecanica cuantică, spune Heisenberg, ideea clasică a unor „lucruri obiectiv reale" trebuie să fie, într-un anumit sens, respinsă însă ideea „realului" rămîne, deoarece, în mecanica cuantică, nu ne putem lipsi de noţiunile clasice în descrierea experimentelor atomice[1].

Aşadar, Heisenberg interpretează noţiunea de obiectiv în spiritul idealismului platonic, iar „realul" este pentru el un sinonim al descrierii cu ajutorul noţiunilor fizicii clasice. În privinţa particulei elementare, aceasta înseamnă, cum scrie chiar Heisenberg, că, „în esenţă", ea nu este o formaţiune materială în timp şi în spaţiu, ci doar un simbol, a cărui introducere conferă legilor naturii o formă deosebit de simplă"[2].

Dacă ar fi să sintetizăm întrucîtva cele de mai sus, se vede uşor că concepţia lui Heisenberg asupra realităţii duce la negarea realităţii obiective a lumii fizice.

Pe de altă parte, întîlnim adeseori la Heisenberg enunţuri cu care nu putem să nu fim de acord. Vom cita unul dintre ele, în care este exprimată, după cum credem, ideea filozofică ce stă la baza aşa-numitei teorii unitare a materiei, creată de Heisenberg. „Experimentele din ultimii ani au stabilit — scrie el — că particulele elementare, atunci cînd se ciocnesc cu schimb mare de energie, se pot transforma una în alta. Această stare de lucruri poate fi descrisă în modul cel mai simplu, dacă vom spune că toate particulele sînt constituite, la baza lor, dintr-o aceeaşi substanţă; ele sînt numai stări staţionare diferite ale aceleeaşi materii... Există numai o materie unică, iar aceasta poate să existe în diverse stări staţionare discrete"[3].

Aceasta ar fi o expunere corectă (dacă facem abstracţie de unele inexactităţi terminologice) de pe poziţiile materialismului dialectic a unor fapte fizice determinate, dacă autorul ar urma consecvent con-

[1] Vezi W. Heisenberg, *Dezvoltarea interpretării mecanicii cuantice*, în culegerea *Niels Bohr i razvitie fiziki*, M., 1958, p. 42—43.

[2] W. Heisenberg, *Problemele filozofice ale fizicii atomice*, M., 1953, p. 49.

[3] W. Heisenberg, *Das Naturbild der heutigen Physik*, 1955, p. 32.

cepția existenței materiei (despre care scrie) independent de conștiința umană.

Să trecem acum la Born. El vrea să găsească un anumit fundament constant al datelor variate pe care fizicianul le observă direct sau prin intermediul aparatelor. Spre deosebire de pozitiviști, Born subliniază că în impresiile sale senzoriale, savantul „trebuie să vadă mai mult decît iluzii, anume notificări despre lumea exterioară reală"[1]. Aparatele, electronii, atomii, cîmpurile sînt o parte a lumii exterioare, care există ca atare, spune el, și califică doctrinele care resping această teză drept „solipsism fizic"[2].

Respingînd concepția pozitivistă asupra realității, Born vede „cheia pentru înțelegerea rațională a realului" în ideea de invarianță. După părerea sa, ceea ce omul simplu denumește „lucruri reale" sînt „invarianți ai percepției", pe care „intelectul îi constituie cu ajutorul unui proces inconștient"[3]. În teoria relativității, realitatea este intervalul, adică un invariant al aspectelor spațiale și temporale, în mecanica cuantică, realitatea sînt electronul și celelalte obiecte atomice, care sînt invarianți ai aspectelor corpusculare și ondulatorii.

În concepțiile lui Born, străbate incontestabil ideea caracterului dialectic al realităților fizice. Însă afirmația că invarianții sînt constituiți de intelect contrazice recunoașterea realității obiective a lumii exterioare despre care vorbește Born. Totodată, noțiunea de invarianță ar trebui explicată sub aspectul legăturii ei cu noțiunea de realitate. Noțiunea de invarianță, ca noțiune a științelor fizico-matematice, nu poate înlocui noțiunea filozofică de realitate obiectivă, deoarece noțiunea de invarianță nu răspunde la întrebarea : există oare obiectele obișnuite, atomii, cîmpurile, microparticulele etc. independent de rațiunea care le cunoaște sau ele sînt doar produse ale acestei rațiuni? Or, această din urmă întrebare este tocmai cea care trebuie soluționată, iar soluția ei este dată de filozofie, și nu de teoria invarianților.

2

Mecanica cuantică poate servi drept un indice remarcabil al importanței filozofice pe care o are materialismul dialectic pentru fizica actuală.

Dacă vom sintetiza cercetările experimentale din care s-a dezvoltat această teorie fizică, va trebui să menționăm următoarele două rezultate dintre cele mai uimitoare :

1) S-a constatat că lumina prezintă, pe lîngă proprietățile ei ondulatorii (pe care le cunoaște fizica clasică) și proprietăți corpusculare, discrete. Lumina își manifestă proprietățile discrete, nu numai atunci cînd interacționează cu substanța (cum a admis inițial Planck), ci și atunci cînd se propagă în spațiu, fără a interacționa cu substanța (ideea fotonilor a lui Einstein). Proprietățile ondulatorii și cele corpusculare ale luminii, cu toată opoziția lor, formează ceva unitar. Acest fapt nu este

[1] M. Born, *Physik und Metaphysik*, *Naturwissenschaftliche Rundschau*, 1955, H. 8, S.301.
[2] M. Born, *Physikalische Wirklichkeit*, *Physikalische Blätter*, 1954, H.2, S. 50.
[3] M. Born, *Naturwissenschaftliche Rundschau*, 1955, H. 8, S. 300.

reflectat adecuat de reprezentările ondulatorii şi corpusculare ale fizicii clasice, dar el apare deosebit de reliefat în experimentele vizuale ale lui S. I. Vavilov, în care, după cum scrie însuşi cercetătorul, ochiul, în anumite condiţii de încordare, poate observa, într-un singur act, imaginea unităţii contrariilor : unde regulate şi particule în dezordine.

2) S-a descoperit că electronul (ca şi celelalte particule aşa-numite elementare ale substanţei), au, în afara proprietăţilor lor corpusculare, şi proprietăţi ondulatorii (experimentele lui Davisson şi Germer, care au descoperit difracţia electronilor, un fenomen tipic ondulatoriu). La fel ca în cazul luminii, proprietăţile duale — ondulatorii şi corpusculare — ale microparticulelor substanţei nu sînt reflectate adecuat în noţiunile fizicii clasice ; mai mult, însăşi noţiunea „proprietăţii ondulatorii ale substanţei" este străină mecanicii clasice. Proprietăţile corpusculare şi ondulatorii ale substanţei sînt unitare în opoziţia lor, şi aceasta a fost demonstrat cît se poate de reliefat în experimentele lui L. Biberman, N. Suşkin şi V. Fabrikant asupra difracţiei unor electroni emişi unul cîte unul (1949).

Dacă vom analiza aceste rezultate, considerîndu-le aşa cum sînt, vom ajunge la următoarele concluzii.

Este greşit să opunem substanţa şi lumina, deşi ele se deosebesc una de cealaltă. Străvechea opoziţie dintre lumină, acest element în aparenţă insezisabil, subtil, aproape spiritual, şi substanţă aşa zicînd grosolană, inertă, este depăşită de fizica actuală, care a transformat substanţa şi lumina (mai exact, radiaţia) în forme ale materiei unice, indisolubil legate între ele. Fizica cuantică are meritul, dacă putem spune astfel, de a fi coborît ideea unităţii luminii şi a substanţei de pe Olimpul filozofic pe pămîntul faptelor experimentale. Mecanica cuantică — acest lucru trebuie avut în vedere — nu a mers prea departe pe calea sintezei substanţei şi a luminii : opera ei în această direcţie este continuată şi aprofundată de teoria cuantică a cîmpului, care se dezvoltă impetuos în ultimii ani.

Mai departe, este greşit să opunem undele şi particulele, deşi ele nu sînt identice. În fizica clasică, ele erau de obicei, opuse, şi, totodată, cînd era vorba despre substanţă, fenomenele ondulatorii erau considerate drept secundare în raport cu particula în mişcare. Mecanica cuantică arată că fenomenele ondulatorii şi cele corpusculare nu se reduc unele la celelalte şi că, în acest sens, sînt primare, dar ele sînt totodată şi unitare, adică nu trebuie opuse unele celorlalte, deoarece legătura lor este intimă. Legile mecanicii cuantice, de exemplu, legile mişcării electronilor în interiorul atomului sînt legi care reflectă proprietăţile corpusculare şi totodată ondulatorii ale substanţei, spre deosebire de legile mecanicii clasice, care reflectă legile mişcării substanţei numai sub aspect corpuscular.

Aceste concluzii din datele experimentale asupra fenomenelor atomice concordă cu materialismul dialectic, care, după cum se ştie, ne învaţă cum să îmbinăm contrariile şi să rezolvăm contradicţiile, adică cum să reprezentăm în gîndire, în noţiuni, mişcarea materiei. Pentru cei însă care ignoră materialismul dialectic, îndeosebi pentru cei care au fost influenţaţi de filozofia idealistă reacţionară, problema felului în care trebuie înţelese proprietăţile opuse — ondulatorii şi corpusculare — ale

materiei, despre care ne vorbeşte experienţa, se prezintă cu totul altfel. Heisenberg, de exemplu, nu admite posibilitatea sintetizării reprezentărilor ondulatorii şi a celor corpusculare, din cauza caracterului lor contradictoriu şi crede că pentru înţelegerea experimentelor fizicii atomice care aparent se exclud între ele putem să recurgem doar la consideraţiuni filozofice despre dificultăţile legate de împărţirea lumii în subiect şi obiect.

Menţinîndu-se pe această poziţie, Heisenberg a enunţat idei care asigură în fizică, după propria sa expresie „libertatea necesară pentru o ordonare armonioasă şi necontradictorie a experienţei"[1].

Aceste idei — cunoscute sub numele de „interpretarea de la Copenhaga" a mecanicii cuantice — vor fi discutate mai jos. Acum ne vom opri la unele particularităţi ale aparatului matematic, sau, cum se mai spune, ale formalismului mecanicii cuantice, care îl deosebesc de formalismul mecanicii clasice; problema aceasta este strîns legată de tema noastră principală.

După cum se ştie, fizica a devenit o cercetare ştiinţifică sistematică a naturii, „datorită măsurii şi greutăţii", deci rolul matematicii a fost pentru ea întotdeauna important. Acest rol creşte deosebit de mult în fizica actuală şi matematica a căpătat pentru ea o imensă importanţă euristică.

În fizică, legile fenomenelor cercetate se exprimă cu ajutorul unor mărimi matematice şi al unor relaţii între acestea. În teoria clasică se folosesc în acest scop, aşa-zicînd, mărimi matematice obişnuite; aici dezvoltarea s-a produs de regulă, astfel încît conţinutul fizic al acestor mărimi a fost cunoscut înainte de a fi fost descoperite ecuaţiile care leagă aceste mărimi şi care exprimă legi ale naturii. În fizica teoretică contemporană, dezvoltarea urmează, de obicei, altă cale. Întîi se face încercarea de a găsi o ecuaţie (pe baza unor considerente fizice), în care figurează mărimi matematice despre care sau despre o parte din care nu se ştie ce înseamnă, iar apoi se caută semnificaţia lor fizică. Astfel, Schrödinger a descoperit întîi ecuaţia de undă (care are pentru mecanica cuantică importanţa pe care o au principiile lui Newton în mecanica clasică), în care figurează o mărime fundamentală cum este funcţia de undă, şi abea pe urmă a fost găsită semnificaţia fizică a acestei funcţii.

Descoperirea ecuaţiei de undă a dus la stabilirea formalismului cuantic, în care apar funcţia de undă şi operatori dintr-o anumită clasă, mărimi cu caracter mai abstract decît cele din mecanica clasică.

Dacă vom calcula, potrivit formalismului cuantic, valorile mărimilor cuantice, vom obţine rezultate în concordanţă cu experienţa. Aparatul matematic al mecanicii cuantice ne permite să stabilim care dintre mărimi sînt cuantificate (adică la măsurarea lor căpătăm un şir discret de valori numerice) şi în ce condiţii, şi care nu sînt cuantificate (adică măsurarea lor ne dă un şir de valori continue). Formalismul cuantic presupune şi existenţa unei stări a sistemului atomic în care mărimile nu au o valoare determinată, aşa încît putem vorbi doar despre probabilitatea valorilor lor.

---

[1] W. Heisenberg, *Problemele filozofice ale fizicii moderne*, p. 40.

Care este semnificaţia fizică a cestui formalism, sau, cu alte cuvinte, ce reprezintă funcţia de undă şi operatorii în ecuaţiile cuantice? Această întrebare este tocmai problema relaţiei dintre formalismul cuantic şi realitate.

În prezent, s-au cristalizat două linii principale, după felul în care se răspunde la această întrebare. Una dintre ele (ea a fost formulată istoric cea dintîi) a căpătat o expresie pregnantă în interpretarea şcolii de la Copenhaga a mecanicii cuantice; esenţa ei este o hipertrofiere subiectivistă a rolului aparatului în mecanica cuantică şi înţelegerea indeterministă a comportării microobiectului. În conformitate cu această linie, aparatul matematic al mecanicii cuantice are un caracter exclusiv simbolic şi serveşte numai la descrierea unor experimente atomice.

A doua linie se întemeiază pe recunoaşterea realităţii obiective a proceselor atomice care se desfăşoară legic în spaţiu şi în timp. Potrivit acestei linii, formalismul cuantic reflectă proprietăţi şi legi ale obiectelor atomice, care există independent de conştiinţa omului. În prezent, există în fizică mai multe şcoli care susţin această linie, dar între ele există divergenţe în alte probleme, asupra cărora nu vom insista.

Să cercetăm mai îndeaproape problema relaţiei dintre formalismul cuantic şi realitate. Aparatul matematic al mecanicii cuantice reflectă proprietăţile duale, corpuscular-ondulatorii ale obiectelor atomice. Faptul că materia — adică substanţa şi cîmpul — nu este în întregime nici particulă, nici undă, nici un amestec al acestora, ci posedă concomitent proprietăţi ale undelor şi ale particulelor, îşi găseşte reflectarea şi în noţiunea de stare cuantică (redată matematic de funcţia de undă), şi în mărimile cuantice (reprezentate matematic de operatori), şi în ecuaţiile mecanicii cuantice. De aceea, mărimile cuantice nu se reduc la mărimile mecanicii clasice, deşi au trăsături asemănătoare cu ele. Mărimile cuantice, care au un nou conţinut în comparaţie cu mărimile mecanicii clasice, se leagă, firesc, unele de altele într-un alt mod decît mărimile clasice, ceea ce reiese, între altele, din aşa-numita relaţie de necomutativitate pentru impulsul cuantic şi coordonata cuantică.

Această relaţie este o lege a naturii: reflectînd proprietăţi obiective ale obiectelor atomice, ea ne permite să găsim noi fapte şi este confirmată de datele experimentale. Din relaţia dintre impulsul cuantic şi coordonata cuantică (în formulare operaţională), putem deduce o relaţie care arată limitele de aplicabilitate la un obiect atomic a noţiunii de impuls şi coordonată (sau ale noţiunii de particulă) din mecanica clasică. Această din urmă relaţie, denumită relaţia de nedeterminare, nu este deci nimic misterios, nu duce nicidecum la negarea realităţii obiective, ci exprimă, în felul ei, faptul că microparticulele au proprietăţi ondulatorii (indisolubil legate de cele corpusculare), pe care mecanica clasică nu le putea cunoaşte.

Interpretarea şcolii de la Copenhaga abordează formalismul cuantic de pe poziţia diametral opusă. În expunerea lui Heisenberg, ea se reduce la următoarele. Îmbinarea noţiunilor ondulatorii şi a celor corpusculare este inadmisibilă, din cauza contradicţiilor care apar în acest caz. Pentru a folosi fără contradicţie noţiunile clasice în ordonarea rezultatelor experimentale atomice, trebuie să admitem o interacţiune principial necontrolabilă între particula atomică şi aparat, care face ca, în domeniul atomic,

folosirea unei noțiuni clasice (de exemplu cea de impuls) o exclude pe cealaltă (coordonata), și reciproc. Din acest punct de vedere, pentru determinarea impulsului și a coordonatei unei particule atomice, trebuie folosite aparate *care se exclud reciproc*, iar însuși impulsul și însăși coordonata „capătă" realitate numai dacă observăm o particulă atomică printr-un aparat din clasa corespunzătoare. Dezvoltarea acestor idei duce la afirmația : ori descrierea prin noțiuni clasice, și atunci trebuie să atribuim „realitate" particulelor atomice, ori descriere prin funcția de undă, și atunci trebuie să atribuim particulelor atomice „obiectivitate" (în sensul unei „existențe", ideale, nefizice).

Așadar, interpretarea școlii de la Copenhaga servește filozofiei idealiste reacționare. Nu trebuie să ne mire că fizicianul german P. Jordan, cunoscut prin simpatiile sale fideiste, a ajuns, plecînd de la interpretarea școlii de la Copenhaga, la afirmația că nu există o realitate obiectivă pe care o studiază fizica, ci există doar „o comunitate de rezultate de observații" ; această „comunitate" este tocmai, după opinia sa, „realitatea fizică". Lucrul cel mai uluitor — exclamă Jordan — este tocmai că, în cadrul macrofizicii, putem da cunoașterii o astfel de formă în care nu se spune nimic despre procesul observației.

Un raționament cu adevărat „uluitor" ! După Jordan, omul trebuie să se mire că Luna există, cînd nu se uită la ea.

Concepțiile lui Jordan asupra mecanicii cuantice concordă cu concepțiile lui Franck și ale altor stîlpi ai pozitivismului contemporan, care folosesc în interesul reacțiunii ideologice dificultățile filozofice ale fizicii contemporane. În particular, Franck are o atitudine disprețuitoare față de autorii care consideră electronul drept unitate a proprietăților sale opuse, corpusculare și ondulatorii. După cum susține Franck, acești autori introduc în mecanica cuantică ideea unui fel de obiect de forma unui centaur, care este pe jumătate particulă și pe jumătate undă, în loc să raționeze asupra modului de a folosi anumite cuvinte[1].

Însă unitatea contrariilor, despre care vorbește dialectica, nu are nimic comun cu obiectul în formă de centaur, născocit de Franck. Nu este nici o nevoie să clarificăm această problemă, expusă în manualele de materialism dialectic. Subliniem numai că dezvoltarea progresivă a științei îi silește pe savanți, chiar pe cei care sînt subiectiv departe de materialismul dialectic, să se exprime în spiritul dialecticii asupra caracterului de sinteză a noțiunilor corpusculare și ondulatorii din mecanica cuantică (N. Bohr, M. Born, W. Pauli etc.). Iar acest fapt dovedește, o dată în plus, că afirmațiile lui Franck sînt greșite.

Interpretarea dată de Școala de la Copenhaga tinde către concepțiile respinse de materialism, potrivit cărora noțiunile spațio-temporale folosite în fizică — noțiunile de realitate, materie, cauzalitate, necesitate etc. nu reflectă natura obiectiv-reală, ci sînt doar creații ale conștiinței, indiferent dacă este vorba despre conștiința umană sau despre o idee care ar fi existat anterior naturii.

[1] Vezi Ph. Franck, *Foundation of Physics. International Encyclopædia of Unified Science.*

Acestea sînt cele două linii principale în rezolvarea problemei privind relaţia formalismului cuantic şi a mecanicii cuantice în genere cu realitatea, cu lumea fizică, cu natura.

3

Interpretarea de la Copenhaga cu „necontrolabilitatea ei principială" ilustrează cît se poate de bine justeţea cuvintelor lui Lenin : „Fizica nouă s-a abătut spre idealism, mai ales pentru că fizicienii nu cunoşteau dialectica"[1]. Confundînd noţiunea de realitate obiectivă cu reprezentarea sa din fizica clasică, fizicienii, adepţi ai interpretării de la Copenhaga, din descoperirea proprietăţilor ondulatorii (intim legate de cele corpusculare ale obiectelor atomice), au tras concluzia greşită că trebuie reconsiderată noţiunea de realitate obiectivă, ajungînd apoi să o nege total. Condiţia cunoaşterii tuturor fenomenelor naturii, aşa cum sînt, fără hipertrofierea diverselor laturi ale cunoaşterii, este cunoaşterea lor ca unitate a contrariilor. Această idee leninistă îşi găseşte expresia şi în rezolvarea problemei realităţii în mecanica cuantică, de care ne-am ocupat mai sus.

Este firesc că „necontrolabilitatea principială" — sufletul interpretării de la Copenhaga — nu a dat nici un fel de rezultate ştiinţifice şi nu a dus la noi descoperiri în fizică. Nu este o întîmplare că fizicienii şi filozofii materialişti, care au criticat interpretarea de la Copenhaga, au început prin a considera critic ideea necontrolabilităţii principiale.

Caracterul eronat al ideii necontrolabilităţii principiale a fost demonstrat în lucrările savanţilor sovietici S. I. Vavilov, D. I. Blohinţev, V. A. Fok, A. D. Alexandrov, I. P. Terleţki şi ale altor fizicieni şi filozofi. A avut, de asemenea, mare importanţă filozofică analiza critică a interpretării de la Copenhaga, făcută de savanţii D. Bohm, L. de Broglie, J. Vigier, care, după 1950 au creat, pornind de pe poziţiile determinismului, o nouă interpretare a teoriei cuantice, căreia i-au dat denumirea de „interpretare cauzală". În ultimii ani, mai mulţi reprezentanţi ai interpretării de la Copenhaga au luat poziţie împotriva pozitivismului şi a tendinţelor idealiste în fizică, iar printre aceştia figurează şi N. Bohr, care, împreună cu Heisenberg, este întemeietorul şcolii de la Copenhaga a mecanicii cuantice. Din sfera largă de probleme privitoare la această chestiune, vom analiza pe scurt numai aceea a evoluţiei concepţiilor lui N. Bohr asupra mecanicii cuantice, care prezintă un deosebit interes filozofic în planul temei noastre.

Lucrările lui Bohr în domeniul fizicii atomice au arătat cît se poate de reliefat că fizica actuală trebuie neapărat să se călăuzească după legile dialecticii şi, totodată, că ignorarea materialismului dialectic în rezolvarea problemelor filozofice ale fizicii contemporane duce inevitabil la negarea realităţii obiective.

Astfel, Bohr a afirmat : „... datele obţinute în diferite condiţii experimentale nu pot fi cuprinse într-o singură imagine (numai corpusculară, sau numai ondulatorie — *M.O.*) ; aceste date trebuie, mai curînd, considerate ca fiind *complementare*, în sensul că numai ansamblul diverselor

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, Editura politică, 1959, p. 255—256.

fenomene poate da o reprezentare mai completă asupra proprietăților obiectului"[1].

Așadar, Bohr a arătat necesitatea de a reda fenomenele atomice prin noțiuni corpusculare și ondulatorii opuse, care trebuie să fie intim legate între ele, unitare. Bohr vede însă motivarea acestei necesități, nu în natura duală, corpuscular-ondulatorie a microparticulelor, ci în două aparate care se exclud reciproc și a căror interacțiune cu obiectele atomice nu poate fi delimitată net de comportarea acestor obiecte atomice[2].

Încă o afirmație importantă a lui Bohr. El remarcă just că fenomenele atomice depășesc mult cadrul explicației fizice clasice. Totodată însă, el scrie : „Oricît de mult ar depăși fenomenele cadrul explicației fizice clasice, toate datele experimentale (*evidence*) trebuie descrise cu ajutorul noțiunilor clasice"[3].

Așadar, interpretarea de la Copenhaga nu a pus problema noilor noțiuni fizice, folosite în fizica atomului și a considerat — după cum am mai amintit — aparatul matematic al mecanicii cuantice nu ca fiind intim legat de conținutul ei, ci ca o schemă formală, menită să pună în concordanță indicațiile aparatelor din clase complementare. De aceea a și rezultat că interpretarea de la Copenhaga a recunoscut numai realitatea proprietăților corpusculare ale microparticulei, care apar — conform punctului ei de vedere — în procesul măsurării microparticulei, negînd realitatea proprietăților ondulatorii, interpretînd undele doar drept o imagine a funcției matematice care definește probabilitatea rezultatelor măsurării.

Deoarece, după Bohr, problema interpretării realității în mecanica cuantică se prezenta tocmai în acest fel, este cu atît mai interesantă ultima lucrare a lui Bohr, *Fizica cuantică și filozofia*, publicată în numărul din ianuarie 1959 al revistei *Uspehi fiziceskih nauk*.

În această lucrare, Bohr nu mai folosește noțiunea de necontrolabilitate principială (sau de „interacțiune necontrolabilă"), care a jucat un rol decisiv în lucrările sale anterioare. Termenul de „complementaritate", pe care Bohr îl păstrează, desemnează o relație specifică, între datele referitoare la obiectele atomice, obținute cu ajutorul unor aparate diferite ; aceste date, arată Bohr, deși par contradictorii, la încercarea de a le îmbina într-o singură imagine, epuizează în fapt tot ce putem ști despre obiect.

Bohr spune că descrierea fenomenelor atomice are un „caracter pe deplin obiectiv, în sensul că ea se poate lipsi de o referire explicită la vreun observator individual". El se exprimă împotriva folosirii unor expresii ca „observația perturbă fenomenul" sau „măsurarea creează atribute fizice ale obiectelor". În definitiv Bohr ajunge la concluzia : „...lărgirea cadrelor complementarității nu înseamnă cîtuși de puțin o renunțare arbitrară la idealul cauzalității. Noțiunea de complementaritate exprimă direct poziția noastră în problema redării proprietăților fundamentale ale

---

[1] N. Bohr, *Discuția cu Einstein asupra problemelor teoriei cunoașterii în fizica atomică*, UFN, vol. LXVI, fasc. 4, 1958, p. 577.

[2] *Ibidem*

[3] *Ibidem*, p. 576.

materiei, care erau considerate ca fiind supuse descrierii fizicii clasice, dar s-au dovedit a fi în afara ,,limitelor aplicabilităţii acesteia"[1].

Aşadar, Bohr a făcut un pas important în direcţia unei concepţii materialiste asupra mecanicii cuantice.

Menţionăm, în încheiere, că M. Born, un reprezentant de frunte al interpretării de la Copenhaga, de care ne-am ocupat mai sus, renunţă şi el, în ultimele sale lucrări, la termenul de interacţiune necontrolabilă. Cercetînd problema realităţii în mecanica cuantică, el acordă principala atenţie faptului că experimentele atomice ne dau *cunoştinţe despre obiect.* ,,Bohr a introdus noţiunea de complementaritate — scrie Born, în articolul *Realitatea fizică* — pentru a exprima faptul că cunoaşterea maximă despre entităţile fizice poate fi dobîndită, nu prin intermediul exclusiv al observaţiei sau al unui dispozitiv experimental, ci pentru aceasta este nevoie de diferite dispozitive experimentale, care se exclud reciproc, fiind în acelaşi timp complementare... Rezultatul final al experimentelor complementare este un grup de invarianţi, caracteristic pentru entităţi"[2].

Fizicianul atomist, deşi s-a îndepărtat, după cum se exprimă Born, de cercetătorul naturii de modă veche, are totuşi dreptul să ceară cunoaşterea a ceva independent de observator şi de aparatul său de măsură, tocmai a particularităţilor invariante ale experimentelor organizate în mod corespunzător. Desigur, arată Born, procesul prin intermediul căruia se dobîndeşte această cunoaştere este determinat de subiectul observator, dar aceasta nu înseamnă că se elimină concluziile asupra realităţii, deoarece experimentatorul este, împreună cu aparatul său, o parte a lumii actuale"[3].

Bineînţeles, Born are dreptate cînd subliniază prin toate mijloacele caracterul obiectiv al cunoaşterii fizice şi posibilitatea de a cunoaşte lucrările obiective existente (deşi, după cum s-a analizat mai sus, el interpretează greşit însăşi realitatea obiectivă). Born are dreptate, şi atunci cînd abordează realitatea obiectivă din punctul de vedere al sintezei aspectelor ei care se exclud şi se completează reciproc. În special în privinţa microparticulelor, Born s-a apropiat mult de soluţia dialectică a problemei dualismului undă-corpuscul. Erorile şi deficienţele filozofice ale lui Born se datoresc faptului că el nu cunoaşte materialismul dialectic.

Ce concluzie rezultă din toate cele spuse despre problema realităţii în mecanica cuantică? Materialul analizat arată că problema realităţii în mecanica cuantică este rezolvată în conformitate cu conţinutul acestei teorii fizice, numai pe baza materialismului dialectic şi a concepţiei acestuia despre materie. Aceasta este dovedit de lucrările unor savanţi care aplică conştient în cercetările lor filozofia marxist-leninistă. Aceasta este demonstrat, în esenţă, şi de lucrările savanţilor care, prin concepţiile lor filozofice personale, sînt adeseori mai apropiaţi de idealism decît de materialism, dar pe care cercetarea naturii îi îndrumă, indiferent de concepţiile lor filozofice, spre materialismul dialectic.

---

[1] N. Bohr, lucrarea citată în text, p. 42.
[2] M. Born, *Physikalische Blätter*, 1954, H. 2, p. 58.
[3] *Ibidem*, p. 58—59.

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЙ МАТЕРИАЛИЗМ И ПРОБЛЕМА РЕАЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ФИЗИКЕ

РЕЗЮМЕ

Исходя из того положения, что диалектический материализм — единственная философия, отвечающая требованиям современной физики, автор стремится доказать, что одна из важнейших философских проблем современной физики — проблема реальности — может быть научно разрешена лишь с позиций диалектического материализма. В первой части работы автор указывает, что в современной физике возник следующий вопрос: обладают ли объективной реальностью микрочастицы, предметы микрокосмоса, о которых мы располагаем лишь косвенными сведениями, полученными с помощью аппаратов; имеют ли они объективную реальность в том смысле, в каком обладают ею макроскопические тела вообще. Диалектический материализм считает, что все эти предметы, хотя им присущи свойства, отличающие их от макроскопических тел, будучи отражены в суждениях и понятиях, не входящих в классические теории, имеют ту же объективную реальность, что и макроскопические тела. Объективность природных явлений не связана с каким-либо абсолютно неподвижным веществом, с неизменными формами. Открытия XX в. в области физики блестяще подтверждают учение диалектического материализма о материи, с самого начала они исключают метафизическую неподвижность и раскрывают бесконечный характер — как в протяжение, так и в глубину всех форм материи.

Далее автор разбирает и опровергает идеалистические концепции о реальности, в частности теории неопозитивистов. Говоря о концепциях Филиппа Франка, высказанных на XII съезде философов в Венеции, автор доказывает, что, по своей сущности, это — субъективистские идеалистические концепции. Если, действительно, недопустимо придавать научным понятиям значения обычной речи, как это доказывает Филипп Франк, то трактовку научного опыта, как отражения объективной действительности, нельзя рассматривать как недопустимое использование ненаучного языка в научных вопросах. Сводя роль понятий, которыми оперирует физика, к обозначению результатов наблюдений, Филипп Франк в сущности защищает идеалистические позиции, исходя из соображений, нисколько не связанных с вопросами семантики.

Указывая, что многие физики, занимающие позиции стихийного философского материализма, не в состоянии последовательно разрешать вопрос о реальности, игнорируя диалектический материализм, автор анализирует концепции В. Гейнзеберга и М. Борна в связи с этим вопросом. По Гейнзебергу между объективностью и реальностью существует различие , если рассматривать объективность с позиций платоновского идеализма, а реальность как содержащую явления, описываемые понятиями макроскопической физики. Автор согласен с рядом утверждений немецкого физика, считающего элементарные частицы незаметными стационарными состояниями единого материального вещества.

М. Борн ищет решение вопроса реальности в теории инвариантов. Указывая, что концепция Борна проникнута диалектическим характером физической реальности, автор отмечает, что утверждение, согласно которому инварианты — продукт разума, вступает в противоречие с признанием объективной реальности.

Вторая часть работы представляет собой анализ некоторых проблем микрофизики, породивших дискуссии о вопросе реальности. Экспериментальное определение двойственного — корпускулярного и волнообразного — характера излучения и вещества выявило метафизический характер традиционного противопоставления света и вещества, волны и частицы. Законы квантовой механики отражают корпускулярные свойства материи в неразрывной связи с волнообразными.

Те, кто игнорирует диалектический материализм — единственную концепцию, способную разрешить вопрос о представлении в мышлении противоречий, присущих движущейся материи, пошли по идеалистическому пути, несоответствующему содержанию квантовой механики. Толкование копенгагенской школы представляет собой именно такой идеалистический путь: его сущность заключается в субъективистском преувеличении аппарата и индетерминистическом понимании поведения микрообъектов. Математический аппарат квантовой механики трактуется здесь как символизм, служащий лишь для описания некоторых атомных опытов. Автор показывает, что в действительности установленные в квантовой механике величины и их соотношения обладают новым содержанием по сравнению с величинами и отношениями классической механики, отражая новые свойства микрообъектов. Так отношения некоммутативности между координатами и импульсом, из которых выводится соотношение неопределения, представляет собой закон природы, отражение двойственного характера микрообъектов. Толкование копенгагенской школы, не придающее специфического рефлекторного значения этимоновым понятиям, вводит идею принципиально неконтролируемого взаимодействия между аппаратом и микрообъектом для того, чтобы можно было без противоречия использовать понятия классической физики. Это приводит к толкованию понятий материи, причинности и т. п. как продуктов сознания. Отметив, что советские ученые С. И. Вавилов, Д. И. Блохинцев, В. А. Фок и др. доказали ошибочный характер принципа неконтролируемого взаимодействия, автор вкратце анализирует эволюцию идей Н. Бора о квантовой механике. В отказе Бора от идеи неконтролируемого взаимодействия и в его утверждении объективного характера описания атомных явлений автор усматривает важный шаг, сделанный датским философом по пути к материалистическому мировоззрению. В работе дается также положительная оценка новым концепциям М. Борна, значительно приблизившегося к диалектическому решению двойственного вопроса „волна-частица".

В заключении автор подчеркивает, что работы ученых-материалистов и стихийное приближение к материализму некоторых ученых, склонявшихся ранее к идеализму, свидетельствуют о том, что вопрос реальности в квантовой механике может быть разрешен лишь с позиций диалектического материализма.

LE MATÉRIALISME DIALECTIQUE ET LE PROBLÈME DE LA RÉALITÉ DANS LA PHYSIQUE CONTEMPORAINE

RÉSUMÉ

Convaincu que la philosophie matérialiste dialectique est la seule qui corresponde entièrement aux exigeances de la physique moderne, l'auteur se propose de démontrer que le problème de la réalité, l'un des plus importants problèmes philosophiques de la physique contemporaine, ne peut trouver de solution scientifique que sur la base du matérialisme dialectique. La première partie de l'ouvrage traite d'un nouveau problème de la physique moderne, celui de savoir si les microparticules, objets du microcosme, dont on n'a connaissance qu'indirectement, par l'intermédiaire des appareils, ont une réalité objective, dans le sens de la réalité des corps macroscopiques en général. Le matérialisme dialectique considère que tous ces objets, bien qu'ils aient des propriétés qui les distinguent qualitativement des corps macroscopiques puisqu'ils sont reflétés par des jugements et par des notions qui ne s'encadrent pas dans les théories classiques, ont une réalité objective tout comme les corps macroscopiques. L'objectivité des phénomènes de la nature n'est pas liée à une substance absolument immuable, à des formes invariables. Les découvertes de la physique du XXe siècle constituent de brillantes confirmations de la conception matérialiste-dialectique de la matière, confirmations qui excluent toute immuabilité métaphysique et dévoilent le caractère infini — en étendue aussi bien qu'en profondeur — de toutes les formes de la matière.

L'auteur analyse ensuite, pour les combattre, les conceptions idéalistes du problème de la réalité, particulièrement celles des néo-positivistes. S'attaquant aux conceptions de Philippe Frank, exposées au XIIe Congrès de philosophie de Venise, l'auteur affirme que ce sont des conceptions idéalistes subjectivistes. En effet, si, comme le veut Philippe Frank, il n'est pas permis d'attribuer aux notions scientifiques les significations du langage courant, le fait de considérer l'expérience scientifique comme un reflet de la réalité objective ne peut être tenu pour une application interdite du langage non scientifique à des problèmes scientifiques. En réduisant le rôle des notions employées en physique, à la désignation des résultats de certaines observations, Philippe Frank défend, en réalité, une position idéaliste, pour des motifs qui n'ont aucun rapport avec les problèmes de la sémantique.

Nombre de physiciens, qui se situent sur une position philosophique matérialiste spontanée, ne peuvent résoudre d'une manière conséquente le problème de la réalité car ils ignorent le matérialisme dialectique ; l'auteur est ainsi amené à analyser les conceptions de W. Heisenberg et de M. Born à l'égard de ce problème. D'après Heisenberg, il y a une différence entre l'objectivité et la réalité : la première est conçue au sens de la philosophie idéaliste de Platon, tandis que la seconde voit ces phénomènes décrits par les notions de la physique macroscopique. L'auteur est

d'accord avec une série d'affirmations du physicien allemand lorsqu'il considère les particules élémentaires comme étant des états stationnaires discrets d'une substance matérielle unique.

M. Born cherche la solution du problème de la réalité dans la théorie des invariants. Tout en montrant que dans la conception de Born perce l'idée du caractère dialectique de la réalité physique, l'auteur constate que l'affirmation suivant laquelle les invariants sont constitués par l'intellect est en contradiction avec la reconnaissance de la réalité objective.

La seconde partie de l'ouvrage est consacrée à l'analyse des aspects de la microphysique, qui ont engendré les discussions autour du problème de la réalité. La détermination expérimentale du double caractère — corpusculaire et ondulatoire — de la radiation et de la substance a fait ressortir le caractère métaphysique de la traditionnelle opposition entre lumière et substance et entre onde et corpuscule. Les lois de la mécanique quantique reflètent les propriétés corpusculaires de la matière comme étant indissolublement liées aux propriétés ondulatoires.

Ceux qui ignorent le matérialisme dialectique, la seule conception à même de résoudre le problème de la représentation dans la pensée, des contradictions propres à la matière en mouvement, ont suivi une voie idéaliste, qui ne correspond pas au contenu de la mécanique quantique. L'école de Copenhague en est un exemple : son essence consiste à exagérer subjectivement le rôle de l'appareil et à comprendre d'une manière indéterministe le comportement des microobjets. L'appareil mathématique de la mécanique quantique est considéré, dans cette interprétation, comme un symbolisme ne servant qu'à décrire des expériences atomiques. L'auteur montre que, en réalité, les grandeurs et leurs relations établies par la mécanique quantique ont un contenu nouveau par rapport aux grandeurs et aux relations de la mécanique classique, contenu qui reflète les propriétés nouvelles des microobjects. Ainsi, les relations de non commutation entre coordonnées et impulsions, dont on déduit la relation d'indétermination, représentent une loi de la nature, un reflet du double caractère des microobjets. Par le fait qu'elle n'accorde pas une signification spécifique de reflet à ces notions nouvelles, l'école de Copenhague introduit l'idée d'une interaction, incontrôlable en principe, entre l'appareil et le microobjet, afin de pouvoir utiliser sans contradiction les notions de la physique classique. Cela mène à considérer les notions de matière, de causalité, etc., comme des créations de la conscience. Après avoir insisté sur le fait que ce sont surtout les savants soviétiques S. I. Vavilov, D. I. Blohintzev, V. A. Fock etc. qui ont démontré le caractère erroné du principe de l'interaction incontrôlable, l'auteur analyse succinctement l'évolution des idées de N. Bohr sur la mécanique des quanta. L'auteur considère que c'est un pas important fait par le physicien danois vers une conception matérialiste que d'avoir renoncé à l'idée de l'interaction incontrôlable et d'affirmer le caractère objectif de la description des phénomènes atomiques. De même, certaines conceptions nouvelles de M. Born, qui s'est

beaucoup rapproché de la solution dialectique du problème du dualisme onde-corpuscule, sont appreciées de manière positive par l'auteur.

La conclusion souligne le fait que les ouvrages des savants matérialistes, ainsi que le rapprochement spontané à l'égard du matérialisme des savants qui, par ailleurs, manifestent un penchant pour l'idéalisme, prouvent que le problème de la réalité, en mécanique des quanta, ne peut être résolu qu'à partir des positions occupées par le matérialisme dialectique.

FORMULA CHIMICĂ – FORMĂ SPECIFICĂ DE ABSTRACȚIE ȘTIINȚIFICĂ

DE

TOMIN UROȘ

Istoria științelor arată că simbolurile, semnele științifice — formulele, formulele chimice — au un loc bine determinat și foarte important în dezvoltarea lor. Marea majoritate a științelor — matematica, fizica, chimia, astronomia, biologia, chiar și economia politică — se folosesc de simboluri, semne științifice care nu sînt altceva decît o formă a abstracției științifice.

După cum subliniază clasicii marxism-leninismului, abstracțiile — noțiunile, categoriile, legile, formulele — sînt puncte nodale, jaloane de cunoaștere a lumii obiective, ele reflectînd laturile și relațiile esențiale ale lucrurilor și fenomenelor[1].

Cineva poate să obiecteze și să pună la îndoială faptul că un semn sau o formulă ca, de exemplu, „$tg\alpha$", $\sin \beta$, ΠR^2 etc. (matematică), „m", „s", „t", „s.t", „e" (fizică), „H", „C", „O", „H_2SO_4" (chimie) etc. poate reflecta laturile, relațiile esențiale ale obiectelor și fenomenelor, avînd deci valoarea de abstracție științifică — întrucît abstracția științifică trebuie să aibă, totdeauna, o expresie lingvistică, sub forma cuvintelor.

Într-adevăr, gîndirea abstractă este imposibilă fără limbă. Această teză fundamentală a gnoseologiei marxiste nu contrazice de loc afirmația că simbolurile, formulele științifice reprezintă abstracții științifice, afirmație care nu are nimic comun cu concepția idealistă neopozitivistă în sensul că toate abstracțiile științifice ar fi niște semne convenționale, produse arbitrare ale rațiunii noastre care nu reflectă realitatea obiectivă. Semnele, formulele științifice pot exista, ele pot fi folosite, înțelese fără cuvinte. Simbolica științifică apare pe baza limbii și o presupune. Pentru un fizician, simbolul „m" nu este pur și simplu un semn oarecare, ci o abstracție cu un conținut profund, și care reflectă o latură cantitativă esențială a lucrurilor — masa lor sau cantitatea de materie pe care ele o conțin. Văzînd litera „m" fizicianul are întotdeauna în vedere noțiunea

[1] Vezi V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 65.

de masă, după cum și matematicianul, văzînd semnul = are în vedere noțiunea de egalitate care reflectă anumite laturi cantitative ale obiectelor și fenomenelor.

Pentru un chimist litera „C", de exemplu, sau un complex de litere „H_2SO_4", nu sînt pur și simplu niște semne, ci semne care îi spun multe despre anumite substanțe. Văzînd litera „C" el citește „carbon" — *ceea ce reprezintă o abstracție care oglindește o formă determinată* de materie, o formă determinată de atomi cu proprietăți, însușiri determinate. Semnul „H_2SO_4" vorbește și el despre o anumită substanță chimică, despre proprietățile ei esențiale. El ne spune că o moleculă a acestei substanțe este compusă din atomi de hidrogen (H) din atomul de sulf (S) și din atomii de oxigen (O), reflectă, deci, o latură esențială calitativă a acestei substanțe. Cifra „2" în josul literei H și cifra „4" în josul literei O, reflectă faptul că o moleculă de acid sulfuric nu conține pur și simplu atomii de hidrogen sau de oxigen, ci ea conține doi atomi de hidrogen și patru atomi de oxigen. Faptul că litera „S" nu are nici o cifră în josul ei, vorbește că o moleculă de acid sulfuric conține numai un atom de sulf. În felul acesta formula moleculară „H_2SO_4" oglindește o latură cantitativă esențială a acestei substanțe care este, de fapt, o unitate dialectică a unei calități și cantități bine determinate. Formula chimică „H_2SO_4" redă această unitate care dacă este perturbată duce la apariția unei alte substanțe : înlocuirea celor doi atomi cu un metal, de exemplu, cu calciu (Ca) face ca să apară o nouă substanță chimică — sulfat de calciu (Ca SO_4) cu alte însușiri calitative și cantitative.

Formula „H_2SO_4" reflectă, de altfel, însușirea esențială a acidului sulfuric de a înlocui cei doi atomi H cu un metal sau, în termeni riguros chimici, însușirea de a elibera protoni (H), însușire caracteristică pentru acizi în general. Prin urmare, formula „H_2SO_4" reușește să oglindească încă o însușire calitativă esențială a acidului sulfuric, însușire de o mare importanță atît pentru teorie cît și pentru practica chimică.

În formula „H_2SO_4" chimistul contemporan introduce deci o sumă de cunoștințe despre natura acestei substanțe, despre proprietățile ei esențiale.

Arătînd faptul că formulele chimice reflectă și unele proprietăți ale substanțelor noi trebuie totodată să subliniem că aceste proprietăți nu sînt oglindite direct ci, după cum arată chimistul sovietic G. V. Celințev[1], ele sînt mijlocite de cunoștințele noastre despre dependența proprietăților de structura chimică a moleculelor. Și în această particularitate a formulelor chimice se vădește strînsa legătură dintre simbolica chimică și abstracțiile chimice, teoria chimică în general.

Pentru oamenii de știință materialiști, formulele, semnele științifice reflectă obiectele și fenomenele reale, laturile, însușirile, relațiile lor esențiale și nu reprezintă nicidecum semne lipsite de conținut obiectiv, semne pur convenționale, cum afirmă neopozitiviștii.

Pentru gîndirea științifică, pentru fiecare știință în parte este caracteristic faptul că ea conține anumite elemente de convenționalism, ea

[1] G. V. Celințev, *Discuții despre știință, chimie*, în *Probleme de filozofie*, nr. 6/1953, p. 17.

conține aceste elemente dar nu se reduce la ele. Elaborarea abstracțiilor, în general, elaborarea abstracțiilor științifice în special, se face pe baza cuvîntului, laturile esențiale ale lucrurilor și fenomenelor, natura lor nefiind reflectată direct de cuvînt, ci prin noțiunea pe care el o conține. În acest sens, legătura dintre lucruri, formule și cuvînt nu este convențională, ci fiziologico-socială. Elaborarea abstracțiilor științifice are loc în cadrul unei terminologii bine determinate. Or, stabilirea terminologiei pentru fiecare știință are mai mult sau mai puțin un caracter convențional. Mai departe, pentru ca noțiunile de energie cinetică, de gravitație, de electricitate, de valență, de echivalent, să fie încetățenite în fizică și chimie, de exemplu, nu este destul ca ele să fie elaborate, formulate de un om de știință sau altul. Aceste noțiuni au trebuit să fie acceptate de știință, fizică și chimică în general, de fizicienii și chimiștii în general, care să atribuie noțiunilor sus-menționate același conținut; ele au trebuit, de asemenea, să fie încadrate în terminologia fizică și chimică existentă. În acest sens toate abstracțiile științifice, conțin în sine elemente de convenție. Acest convenționalism nu înseamnă de loc că oamenii de știință atribuie abstracțiilor științifice, în mod arbitrar, un conținut sau altul, ci că recunosc cu toții că o noțiune științifică reflectă o latură, o proprietate, o relație esențială a unui obiect sau fenomen real. Noțiunea de periodicitate elaborată și introdusă în chimie de către D. I. Mendeleev nu a fost încetățenită imediat în chimia modernă, deși ea reflecta de la început în mod just, laturile și relațiile esențiale ale realității obiective, ale elementelor chimice. A trebuit să treacă un timp oarecare pînă cînd chimiștii s-au convins de justețea acestei noi abstracții chimice, pînă cînd noțiunea de periodicitate a fost acceptată de chimie atît din punctul de vedere al conținutului cît și din punctul de vedere al terminologiei. Nu rareori se întîmplă ca o noțiune științifică care reflectă just lucrurile și fenomenele obiective să devină un obiect al discuțiilor oamenilor de știință, din cauza termenului prin care este exprimată. Deseori acești termeni se schimbă pentru ca noțiunea să se încadreze mai bine în terminologia științei respective. Este știut, de exemplu, că chimiștii au convenit nu odată să schimbe termenii, nomenclatura folosită pentru multe substanțe din chimia organică. Astăzi este în vigoare așa-zisa nomenclatură de la Geneva, care asigură o terminologie uniformă pentru chimiștii din lumea întreagă. Tocmai în aceste înțelegeri, în aceste convenții ale oamenilor de știință trebuie căutate elementele de convenționalism în ceea ce privește elaborarea abstracțiilor științifice.

Acest caracter convențional devine și mai pronunțat în cazul simbolicii științifice. În timp ce terminologia este una pentru o știință dată, dar există pe baza diferitelor limbi*, simbolurile științifice sînt înțelese și folosite de oamenii de știință indiferent de limba pe care o vorbesc. Acest lucru este posibil datorită înțelegerii, convenției care există în rîndul

* Noțiunea de valență chimică, ținînd de o terminologie unanim acceptată de chimiștii din lumea întreagă, are forme lingvistice diferite. În limba rusă noțiunea de valență are forma lingvistică de „valentnost", în limba germană „Wertigkeit" etc. Rămînînd în cadrul terminologiei științifice date, abstracțiile științei respective se formează pe baza limbilor naționale.

oamenilor de știință, datorită caracterului convențional al simbolicii științifice — convențional numai în sensul alegerii simbolurilor care să desemneze abstracțiile științifice, care însă au, repetăm, o semnificație obiectivă, reflectînd lucruri și procese reale.

Cînd în 1813 chimistul suedez Berzelius a propus ca pentru desemnarea atomilor fiecărui element să fie întrebuințate litere latine, cu alte cuvinte, cînd a propus formule chimice, care sînt întrebuințate și astăzi, a fost mai întîi nevoie ca această propunere să fie acceptată de chimiștii din lumea întreagă, înainte ca acestor semne propuse de Berzelius să le fie atribuite o valoare cognitivă.

Caracterul convențional al semnelor științifice nu atinge conținutul lor care este obiectiv. Fiind prescurtări ale abstracțiilor științifice, simbolurile științifice reținu toată valoarea cognitivă a acestora. Folosirea simbolurilor științifice presupune o pregătire specială fără de care ele devin inutilizabile. Spre deosebire de limbă, care este un mijloc general de comunicare între oameni, simbolica științifică este un mijloc specific de comunicare între specialiștii, dintr-un anumit domeniu științific. Chiar în acest domeniu, simbolica științifică nu-și atinge scopul fără folosirea limbii.

Simbolica nu este un fenomen întîmplător, ci un fenomen necesar, legic în dezvoltarea diferitelor științe. Posibilitatea gnoseologică a apariției semnelor științifice trebuie căutată, după părerea noastră, mai ales în reflectarea de către diferite științe pe lîngă laturile esențiale calitative și a laturilor esențiale cantitative ale obiectelor și fenomenelor. Dialectica cunoașterii umane în general, dialectica cunoașterii științifice în special, este de așa natură încît omul reușește să reflecte mai întîi o latură calitativă a lucrurilor și fenomenelor și pe urmă latura lor cantitativă. Reflectarea laturilor cantitative, cunoașterea mai adîncă a obiectelor și fenomenelor cere operații științifice, care nu pot fi efectuate decît foarte greu, cu obișnuitele abstracții în forma verbală.

Atomistica în chimie, ale cărei baze le-a pus marele savant rus Lomonosov la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, și care a fost preluată și dezvoltată de savantul englez Dalton la începutul secolului al XIX-lea, a reprezentat de fapt acel factor esențial în dezvoltarea chimiei care a făcut posibilă și necesară aplicarea științifică a simbolicii în chimie, folosirea formulelor chimice și exprimarea matematică a proceselor chimice.

Teoria atomistică, așa cum o concepeau Lomonosov și Dalton, spune că fiecare moleculă a unei anumite substanțe este compusă întotdeauna din unul și același număr de atomi de același fel. În transformările chimice ale substanțelor se schimbă numai distribuția între molecule, numărul general al atomilor în molecule rămînînd neschimbat. Tocmai pe această bază, pe baza dezvăluirii elementelor omogene ale substanțelor chimice, ale elementelor, a devenit posibilă introducerea formulelor în chimie și calcularea matematică a proceselor chimice.

În felul acesta teoria atomistică a înlesnit enorm rezultatele cercetărilor chimiștilor, a înlăturat din chimie folosirea repetată a propozițiilor lungi care oglindeau procesele chimice, propoziții de felul următor : La arderea carbonului, adică la unirea unui atom de carbon cu doi atomi de oxigen se formează bioxid de carbon. În locul unei asemenea fraze,

Dalton a propus ca atomul fiecărui element să fie desemnat cu un simbol; atomul de carbon cu un cerc haşurat, atomul de oxigen cu un cerc nehaşurat, iar întregul proces chimic de ardere să fie reprezentat în felul următor:

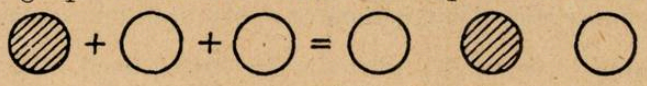

Acestea erau începuturile simbolicii științifice în chimie, care cîțiva ani mai tîrziu la inițiativa chimistului suedez Berzelius, despre care am mai vorbit, a luat forma care s-a păstrat pînă în zilele noastre. În locul cercurilor și altor figuri, Berzelius a propus desemnarea atomului fiecărui element cu prima literă sau cu prima și cu una din următoarele litere ale denumirii latine a elementelor. Pe baza acestui principiu, oxigenul a fost desemnat cu litera O (denumirea latină — Oxigen), hidrogenul cu litera H (denumirea latină — Hydrogenium), azotul cu litera N (denumirea latină — Nitrogenium), carbonul cu litera C (denumirea latină — Carboneum), arsenicul cu literele As (denumirea latină — Arsenium), fierul cu literele Fe (denumirea latină — Ferum) etc.

Pe baza simbolicii propuse de Berzelius procesul arderii are în prezent forma următoare:

$$C + 2O = CO_2(1)$$

Nu e greu de văzut că acest mod de reprezentare a unui proces chimic este mult mai avantajos, mult mai elastic, mai sugestiv decît modul de reprezentare prin propoziții lungi, despre care am dat un exemplu mai sus. Formulele chimice, după cum am mai arătat, la exemplul acidului sulfuric, oglindesc întotdeauna atît latura calitativă a substanțelor, transformările lor calitative cît și latura lor cantitativă, transformările lor cantitative, care duc la transformări calitative. Formula (1) este un exemplu elocvent în această privință. Ea ne arată cum un atom de carbon — o substanță de o calitate determinată cu o latură cantitativă la fel de bine determinată — intrînd în reacție cu doi atomi de oxigen — de asemenea o substanță de o calitate determinată cu o latură cantitativă determinată — dă o substanță nouă cu determinările precise calitative și cantitative.

Faptul că formulele chimice reușesc să înfățișeze în primul rînd transformările calitative pe baza transformărilor cantitative ale substanțelor, reprezintă o trăsătură specifică a simbolicii în chimie.

Aici apare în mod evident legătura directă dintre obiectul cercetării și simbolica științifică, fapt care și el arată caracterul profund cognitiv al semnelor științifice, care confirmă că ele sînt abstracții științifice și dezvăluie falsitatea tezelor neopozitiviste potrivit cărora simbolurile științifice ar fi niște semne pur convenționale, arbitrare, fără nici un conținut obiectiv.

Concepția neopozitivistă nu poate oferi o explicație justă nici pentru însemnările alchimiei; aceste însemnări erau într-adevăr simboluri pur convenționale, aproape fără nici o valoare cognitivă, dar în spatele acestor semne se afla totuși o anumită realitate obiectivă, și nu complexe de senzații, cum afirmă în mod profund eronat concepțiile idealist-subiective ale empiriștilor logici și ale semanticilor. În privința recunoașterii realității

obiective chiar şi concepţiile alchimiştilor de acum cîteva secole erau infinit superioare concepţiilor neopozitiviştilor, care se considerau a fi singurii purtători de „ştiinţă adevărată".

După cum se ştie, alchimiştii notau substanţele anorganice şi organice cu diferite semne — cerculeţe, cruciuliţe etc. Astfel, focul avea semnul aerul , sare 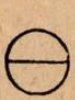 , apa 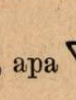 , pămîntul 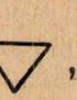 , sulful 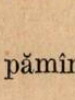 , aurul 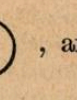 , argintul 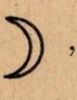 , cuprul , oţelul etc. Deşi presupuneau existenţa real-obiectivă a substanţelor, aceste semne nu spuneau absolut nimic despre natura, proprietăţile, însuşirile acestor substanţe. În acest sens ele nu aveau nici o valoare cognitivă. Desigur că este mai uşor a face un cerc sau o cruce în loc de a scrie „aur" sau „oţel". Dar cu acest avantaj se epuizează tot ce ne pot da simbolurile alchimice. Însemnările alchimice nu aveau nici un caracter cognitiv, deoarece chimia de atunci nu-şi elaborase încă abstracţiile ştiinţifice pe baza cărora ar fi putut apare simbolurile ştiinţifice. Abia după cîteva secole de dezvoltare care au permis chimiei să elaboreze un număr de abstracţii cu caracter ştiinţific, abia după ce a apărut teoria atomistică s-a creat — după cum am văzut — posibilitatea reală pentru apariţia simbolicii ştiinţifice în chimie.

Simbolurile ştiinţifice, formulele chimice apar, după cum am mai spus, pe baza abstracţiilor ştiinţifice existente. Am arătat de asemenea că ele, deşi sînt prescurtări ale acestor abstracţii, reţin toată valoarea cognitivă a acestora, fiind şi mai elastice, mai avantajoase în cercetarea ştiinţifică.

Să luăm din nou exemplul acidului sulfuric. Pentru un chimist această abstracţie spune că substanţa respectivă este compusă din atomii de hidrogen, sulf şi oxigen, că are proprietăţile unui acid tare etc. Explicitarea noţiunii „acid sulfuric" presupune deci anumite cunoştinţe care nu reies nemijlocit din această noţiune. Cînd spunem sau scriem „H_2SO_4", toate aceste proprietăţi, însuşiri ale acidului sulfuric pot fi uşor deduse din formula dată. Acest lucru presupune de asemenea anumite cunoştinţe, dar nu speciale ci generale, pe baza cărora putem trage concluzii mai amănunţite.

De multe ori chimistul făcînd o anumită analiză sau sinteză descoperă sau obţine o substanţă nouă pentru care nu are nici o denumire, dar a cărei formulă o cunoaşte. Pe baza cunoaşterii formulei, structurii substanţei respective, pornind de la principiile, legile de bază ale chimiei, el poate trage concluzii juste cu privire la proprietăţile şi însuşirile substanţei şi invers, cunoscînd proprietăţile chimice ale unei substanţe el poate cunoaşte structura moleculară a substanţei.

Aceasta este teza fundamentală a teoriei structurii despre dependenţa profundă a proprietăţilor unei substanţe chimice de structura moleculelor sale pe care o reflectă formula chimică, teză despre care va fi vorba mai jos.

Formula chimică reușește, prin urmare, să reflecte mai multilateral, mai adecuat, proprietățile, însușirile unei substanțe decît orice altă formă de abstracție chimică.

Apărînd pe baza abstracțiilor chimice în formă de cuvinte, formulele chimice, deși presupun vremelnic cuvîntul vorbit sau scris, se îndepărtează de expresia lor verbală, capătă o oarecare autonomie, pe baza căreia chimiștii reușesc să facă cercetări experimentale și logico-chimice foarte vaste, pătrunzînd astfel mai adînc în esența formei chimice de mișcare a materiei. Rezultatul acestor cercetări este dezvăluirea noilor legități chimice, sinteza noilor substanțe chimice. Aceste substanțe sînt cunoscute la început numai sub formă de structură moleculară, ca formulă. Abia ulterior aceste substanțe capătă denumirea verbală, sau cu alte cuvinte, se elaborează abstracții și în forma lingvistică.

Toate acestea dovedesc caracterul profund cognitiv al formulelor chimice, ca formă specifică de abstracție științifică. Cunoașterea în chimie poate înainta folosindu-se de formulele chimice, deoarece aceste simboluri au caracter obiectiv, reflectînd laturile esențiale ale substanțelor, ale transformărilor lor calitative.

Dezvoltarea științei chimice a dus în mod necesar la apariția formulelor chimice care la rîndul lor au contribuit enorm la evoluția acestei științe. Pe de altă parte, dezvoltarea formulelor a mers paralel cu dezvoltarea cunoașterii în chimie luată în general, fapt care atestă de asemenea că formula este o formă a acestei cunoașteri, avînd un conținut obiectiv.

Am văzut că formulele au apărut în chimie după ce Lomonosov și Dalton au pus bazele teoriei atomistice bazate pe experiment. După aceasta, formulele chimice au trecut prin diferite faze de dezvoltare condiționate de stadiul respectiv al dezvoltării chimiei *. Teoriei electro-chimice a lui Berzelius i-au corespuns așa-numitele formule raționale. Bazîndu-se pe această teorie, care era unilaterală și care nu putea explica natura legăturii chimice în chimia organică, formulele raționale ale lui Berzelius, deși au servit un scurt timp progresului chimiei, au fost repede înlocuite de formulele elaborate pe baza teoriei radicalilor (Gay-Lussac — 1815). Avînd la baza sa o generalizare importantă în sensul că unele grupe de atomi în reacțiile chimice trec adesea nemodificate în moleculele noi formate, în cursul acestor reacții, teoria radicalilor a avut o importanță destul de mare, dînd pentru prima oară chimiștilor un fir conducător în cercetarea substanțelor organice.

Însă, fiind încă strîns legată de ipoteza electrochimică a lui Berzelius, teoria radicalilor s-a dovedit la un moment dat nesatisfăcătoare în explicarea substanțelor și reacțiilor din chimia organică și a fost nevoită să cedeze locul unei noi teorii din chimia organică — teoriei tipurilor a lui Laurent și Gerhardt, teorie căreia îi corespundeau formulele așa-numite empirice.

În timp ce teoria radicalilor atrăgea atenția asupra părții din molecula substanței organice care rămîne nemodificată în cursul reacțiilor chimice obișnuite, teoria tipurilor a atras atenția tocmai asupra acelei părți din molecule care se modifică ușor.

* De aici înainte ne vom ocupa numai de chimia organică, deoarece această ramură a chimiei oferă un material foarte instructiv și sugestiv în ceea ce privește caracterul cognitiv al formulelor chimice.

După teoria tipurilor, reacțiile substanțelor organice prezintă o profundă asemănare cu reacțiile combinațiilor anorganice simple : substanțele organice erau considerate de adepții acestei teorii ca derivînd din cele mai simple substanțe anorganice, prin substituirea unuia sau mai multor atomi din moleculele lor cu grupe de atomi denumite „resturi". Substanțele anorganice simple sînt tipuri pentru substanțele organice derivate din ele, în sensul că moleculele substanțelor organice posedă reacțiile caracteristice, așa-zise tipice, ale moleculelor anorganice respective din tipul din care fac parte. Teoria lui Laurent și Gerhardt a elaborat cîteva asemenea tipuri : tipul apei, tipul amoniacului, tipul metanului.

După concepțiile teoriei tipurilor, substanțele organice pot deriva, de exemplu, de la apă prin substituirea unuia sau doi atomi de hidrogen cu un „rest".

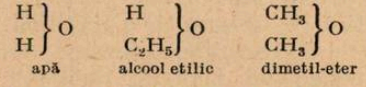

apă alcool etilic dimetil-eter

Reacțiile chimice ale diferitelor substanțe se explicau prin analogie cu apa, amoniacul, metanul.

Pe baza acestor concepții formulele chimice puteau exprima numai reacțiile , mai exact spus, numai modul transformării substanțelor și nu constituția, structura lor. Deoarece una și aceeași substanță poate fi supusă mai multor transformări, după teoria tipurilor, ea poate avea mai multe asemenea formule. Structura unei substanțe neputînd fi cunoscută conform unor asemenea concepții, chimia n-ar avea decît menirea de a clasifica substanțele după funcțiile și proprietățile lor. Gerhardt considera că fenomenele chimice pot fi observate numai atunci cînd substanța s-a schimbat deja. Pe baza acestei concepții, Gerhardt trage concluzia că formulele chimice permit numai cunoașterea trecutului și viitorului unei substanțe și nu a stării ei prezente.

Gerhardt, considerînd posibil să se vorbească despre o constituție moleculară ca despre o așezare reală a atomilor, nega în același timp posibilitatea de a determina această așezare pe baza proprietăților chimice ale unui compus, nega posibilitatea cunoașterii structurii substanțelor organice.

Cu toate deficiențele ei, teoria tipurilor a permis la vremea ei, chimiei să facă progrese, mai cu seamă în direcția clasificării substanțelor organice. Refuzînd principial să studieze problema modului în care sînt construite grupele de atomi — radicali sau resturi — teoria tipurilor a devenit ulterior însă o frînă în dezvoltarea chimiei organice și în special în dezvoltarea formulelor chimice, în ceea ce privește adîncirea caracterului lor cognitiv.

Pentru a se putea dezvolta mai departe, chimia organică trebuia să rezolve problema de ordin fundamental : moleculele sînt o îngrămădire dezordonată de atomi, sau sînt particule cu o structură determinată care poate fi stabilită prin cercetarea proprietăților substanței ?

În strînsă legătură cu această problemă fundamentală se punea și problema dacă formulele chimice pot sau nu reflecta această structură ?

Unele descoperiri importante în chimie și în primul rînd descoperirea valenței de către Frankland (1853) și stabilirea de către Kekulé a tetravalenței carbonului, au dus în mod nemijlocit la ideea că moleculele au o structură determinată.

Problema ca atare a fost însă rezolvată de marele chimist rus A. M. Butlerov, care a creat teoria structurii chimice. Butlerov a arătat că molecula nu este o îngrămădire întîmplătoare de atomi, ci o particulă cu o anumită așezare a atomilor, adică cu o anumită structură chimică. Butlerov a formulat unul din principiile fundamentale ale chimiei organice, după care structura moleculei unei substanțe poate fi determinată prin cercetarea proprietăților chimice ale substanței și invers, dacă este cunoscută structura se pot prevedea multe proprietăți ale unui compus chimic. Stabilind acest principiu care stă la baza teoriei sale, Butlerov dă o nouă definiție naturii substanței. După Butlerov natura chimică a unei particule compuse este determinată de natura elementelor care o compun, de numărul lor și de structura lor chimică. Pe aceste teze formulate de Butlerov se întemeiază toată dezvoltarea ulterioară a chimiei organice. Din ele reiese că structura chimică a unei substanțe poate fi determinată pe baza transformărilor sale, iar proprietățile chimice ale substanței pot fi prevăzute pe baza structurii chimice.

Noua teorie despre structura chimică a dat în mod necesar naștere unei concepții noi despre formulele chimice. Spre deosebire de teoria tipurilor, ai cărei adepți afirmau că nu este posibilă cunoașterea așezării atomilor într-o moleculă, Butlerov, pe baza teoriei sale despre structură, consideră că structura chimică — așezarea atomilor într-o moleculă poate fi oglindită *de formula chimică, de o singură formulă, de formula de structură.*

După teoria structurii a lui Butlerov, compusul organic metan are următoarea formulă de structură :

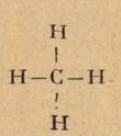

Această formulă reflectă compoziția chimică a metanului, precum și faptul că atomul de carbon C este tetravalent, precum și ordinea în care sînt distribuite legăturile chimice între atomi. Liniuțele din formulă reflectă grafic legătura covalentă dintre atomii C și atomii H. De obicei chimia organică folosește formulele de structură simplificate. Formula simplificată a metanului arată astfel : CH_4, a etanului $CH_3—CH_3$, a propanului $CH_3—CH_3—CH_3$, a butanului $CH_3—CH_2—CH_2—CH_3$ etc. În aceste formule simplificate nu sînt înfățișate toate legăturile, ci numai legăturile între grupe CH_3 și CH_2.

Acest mod de scriere a formulelor, este determinat de faptul că în șirul de hidrocarburi saturate — seria omoloagă — fiecare termen diferă de cel precedent printr-o grupă CH_2. Butlerov fiind un materialist convins, susținea ferm că „prin formule ... trebuie să se exprime în mod logic și

necesar particule reale, adică unele relaţii chimice care există în particule ...”[1].

Butlerov vedea deci în formulele chimice forme de reflectare a lucrurilor şi a proceselor din realitatea obiectivă, vedea abstracţii cu un conţinut obiectiv. Această problemă — problema conţinutului obiectiv al formulelor — Butlerov nu o confundă niciodată cu o altă problemă — cu metodele pe care le folosim pentru a exprima structura unei molecule. El spunea că „orice mod de scriere poate să fie bun, cu condiţia ca el să exprime comod aceste relaţii” (relaţii chimice care există în particule, nota noastră — *T. U.*). Butlerov arată că „etanul C_2H_6 poate fi reprezentat aproape absolut indiferent prin una din următoarele formule :

$$CH_3(CH_3)\,;\ CH_3{-}CH_3\,;\ CH_3.CH_3\,;\ H_2XC{-}CH_3$$

$$\begin{matrix} CH_3 \\ CH_3 \end{matrix}\ ;\ \left\{\begin{matrix} CH_3 \\ CH_3 \end{matrix}\right.$$

Este evident, spune Butlerov, că nu sînt importante punctele, liniuţele, parantezele sau aşezarea orizontală şi verticală a semnelor. Totuşi, în cazul unei înţelegeri insuficient de precise, un alt mod de scriere ar putea să ducă la confuzii”[2].

Deşi nu a fost filozof, Butlerov a înţeles problema gnoseologică foarte importantă că simbolica ştiinţifică are un caracter convenţional numai în sensul alegerii semnelor care să desemneze un conţinut real obiectiv exprimat în formule chimice, aşezarea real-obiectivă a atomilor. De oamenii de ştiinţă depinde numai alegerea semnului, acceptarea şi introducerea lui în chimie dar nu şi conţinutul acestor semne care este obiectiv. Prin urmare, creatorul teoriei structurii chimice a înţeles foarte bine faptul că formulele chimice sînt abstracţii ştiinţifice şi nu semne convenţionale arbitrare, fără nici un conţinut obiectiv, după cum afirmă profund fals neopozitivismul.

Procesul de elaborare a formulelor de structură a abstracţiilor specifice chimiei organice este şi el un proces cu o determinare obiectivă ; el este un proces de cercetare profundă ştiinţifică, bazată pe munca experimentală şi deducţii logice. Baza elaborării formulelor o constituie principiul fundamental al teoriei structurii, în sensul că proprietăţile substanţelor sînt determinate de structura lor şi că invers, structura poate fi cunoscută din studiul proprietăţilor.

Stabilind structura unei substanţe, elaborînd formula ei, chimistul ia în consideraţie toate formulele de structură posibile, comparabile cu formula moleculară. Dintre aceste formule chimice el alege, pe baza proprietăţilor chimice cunoscute, acea formulă care corespunde acestor proprietăţi. Alcoolul etilic, cu formula moleculară C_2H_6O poate avea una din următoarele formule de structură izomere :

$$\underset{\text{I}}{CH_3{-}CH_2{-}OH} \qquad \underset{\text{II}}{CH_3{-}O{-}CH_3}$$

[1] A. M. Butlerov, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., 1953, p. 431—432. Citat, după lucrarea *Stadiul actual al teoriei structurii chimice în chimie*, Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., trad. rom. Editura tehnică, 1957, p. 10.

[2] A. M. Butlerov, *op. cit.*, p. 431—432, trad. rom., *op. cit.*, p. 10.

Datele experimentale, supunerea alcoolului etilic unor reacții de substituție, arată că numai formula I oglindește însușirile chimice ale alcoolului etilic.

Prin urmare, o formulă chimică reflectă o așezare binedeterminată a atomilor într-o moleculă. Din acest punct de vedere, formula chimică nu are nimic convențional. Metodele de reprezentare a acestei așezări a atomilor pot varia, oamenii de știință înțelegîndu-se asupra metodelor celor mai comode. Din acest punct de vedere, formula chimică are un caracter convențional.

Butlerov și-a dat seama de încă un fapt de mare importanță gnoseologică. El scria că o combinație chimică nu trebuie considerată ca ceva mort ci ca ceva ce se află în permanentă mișcare, „proprie celor mai mici particule, care prin relațiile lor reciproce sînt obiectul unor schimbări permanente ce se însumează dînd un anumit rezultat mediu constant ... Într-un cuvînt, noi avem totdeauna înaintea noastră o anumită stare de echilibru mobil" [1].

Pornind de la faptul că particulele substanțelor chimice se află în continuă mișcare, Butlerov considera totuși, că formulele de structură reflectă conform cerințelor practicii aceste substanțe în mișcare. Această concluzie a lui Butlerov a rămas valabilă și astăzi, fiind confirmată de rezultatele chimiei cuantice, care studiază microparticule de atomi, mișcarea lor, rezultate pe care unii oameni de știință și filozofii burghezi, după cum vom vedea mai tîrziu, încearcă să le folosească pentru promovarea agnosticismului, idealismului, pentru negarea caracterului cognitiv al formulelor chimice.

Practica a confirmat în mod strălucit justețea teoriei structurii chimice elaborată de Butlerov. Pe baza acestei teorii a fost explicat, printre altele, fenomenul izomeriei *, care a fost cunoscut prin elaborarea teoriei structurii chimice. Teoria lui Butlerov a permis să se prevadă și posibilitatea obținerii substanțelor noi. Cercetările lui Butlerov despre sinteza alcoolilor terțiari precum și cercetările lui V. V. Marcovnicov în legătură cu obținerea izomerului acidului butiric, au confirmat experimental concluziile teoriei structurii chimice, care, completată de noile cuceriri ale chimiei, își păstrează și astăzi deplina valabilitate.

Teoria structurii chimice, așa cum a fost elaborată de către Butlerov, vorbește numai de modul de legare al atomilor între ei în molecule, despre așezarea lor în plan, ea nu vorbește nimic despre așezarea lor în spațiul tridimensional, deși Butlerov prevedea că dezvoltarea științei poate pune și această problemă. Această problemă a fost pusă în fața chimiei atunci cînd s-a recunoscut că unele forme de izomerie — izomeria spațială sau stereo-izomeria, izomeria optică și izomeria geometrică — nu pot fi explicate pe baza teoriei clasice a structurii. Aceste fenomene le-a explicat stereo-

[1] A. M. Butlerov, *Lucrări alese de chimie organică*, citat după cartea *Principiile fundamentale ale chimiei organice* de A. E. Cicibabin, Moscova 1953, trad. rom., Editura științifică, 1955, p. 10.

* Substanțele cu aceeași formulă moleculară dar cu altă așezare a atomilor unii față de alții, sînt izomere care se deosebesc prin diferite proprietăți chimice. Substanțele cu aceeași formulă moleculară și cu aceeași așezare de atomi sînt identice. De aici reiese concluzia teoriei structurii, despre care am vorbit mai sus, că fiecare substanță are o structură definitivă și numai una.

chimia care studiază așezarea atomilor în spațiu [1]. Stereo-chimia arată că atomii unei substanțe chimice nu sînt așezați într-un plan, ci în spațiu. Pe baza tezei că atomii dintr-o moleculă au o așezare spațială, stereo-chimia a reușit să explice izomeria spațială și izomeria optică. La izomeria spațială două molecule izomere ale substanței respective nu se deosebesc aproape prin nici o proprietate fizică și chimică în afară de două proprie-

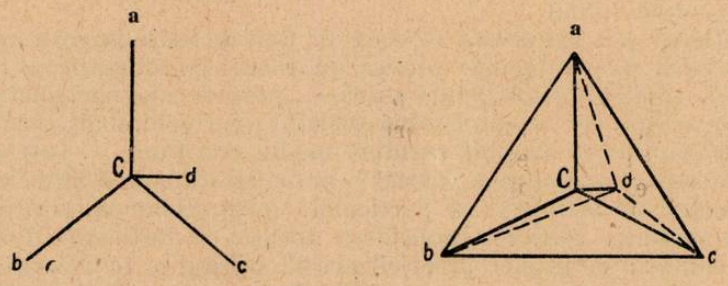

Fig. 1

tăți : prima proprietate este capacitatea acestor substanțe de a cristaliza în forme asimetrice numite *enantiomorfe* care se comportă între ele ca un obiect față de imaginea sa în oglindă. A doua proprietate este capacitatea lor de a roti în starea lichidă, gazoasă și în soluții, planul de polarizare a luminii.

Stereo-chimia, completînd teoria structurii, a pus și a rezolvat problema reprezentării în formulele chimice, a așezării spațiale a atomilor. Rezolvarea acestei probleme chimice a arătat, de pildă, că patru atomi sau radicali legați de un carbon saturat sînt așezați în vîrfurile unui tetraedru al cărui centru este ocupat de atomul de carbon (fig. 1).

Potrivit teoriei stereo-chimice, cei doi antipozi ai acidului tartric pot fi reprezentați prin următoarele două formule tetraedrice sau formule de configurație perspectivice.

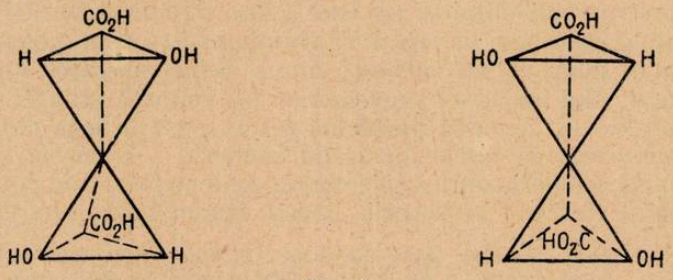

Fig. 2

Stereo-chimia — știința despre așezarea spațială a atomilor într-o moleculă — a trebuit să folosească pe lîngă semne obișnuite — litere,

[1] Van't Hoff și Le Bel în 1874.

cifre, liniuțe — și modele care oglindesc formele spațiale ale moleculelor, modele geometrice. Prin aceasta, formulele chimice și-au îmbogățit conținutul obiectiv, reflectînd nu numai laturile calitative și cantitative ale moleculelor diferitelor substanțe, ci și așezarea în spațiu a atomilor. Reflectarea acestui lucru a permis cunoașterea mai adîncă a laturilor calitative ale substanțelor, a proprietăților și însușirilor lor. Formulele folosite de stereo-chimie se numesc formule de configurație perspectivice.

Forma geometrică folosită în formulele de configurație perspectivice au, după cum am mai spus, un caracter obiectiv. Spre deosebire de alte elemente ale formulelor chimice — litere, cifre, liniuțe care deși au acest conținut obiectiv sînt convenționale în sensul că pentru crearea lor ca semne științifice a fost nevoie de înțelegere între oamenii de știință *, formele geometrice folosite în formulele de configurație nu sînt convenționale în acest sens. Aceste forme reflectă direct așezarea reală a atomilor, care în formulele de configurație poate fi reprezentată numai într-un fel.

Elementul convențional îl găsim numai în faptul că chimiștii se pot înțelege între ei dacă această formă de reprezentare a așezării spațiale a atomilor este comodă pentru chimie sau nu. Chiar dacă ei ajung la concluzia că, în unele privințe, este mai comodă o altă formă de reprezentare a așezării atomilor din molecula respectivă decît configurația perspectivică de tetraedru, ei nu încetează să considere că atomii dintr-o moleculă organică sau mai exact spus, orientarea valențelor atomului de carbon, au o așezare care corespunde formei tetraedrice de reprezentare.

Fig. 3

Astfel în chimie în locul formulelor de configurație perspectivice obișnuite ale acidului tartric se folosește și un tip de formule de configurație schematizate, mai simple din punct de vedere grafic. (fig. 3).

În aceste formule fiecare patrat reprezintă un tetraedru iar atomii de carbon nereprezentați sînt imaginați în planul hîrtiei, diagonala punctată este muchea tetraedrului din dosul planului hîrtiei, cea plină este muchea din fața planului hîrtiei. Tocmai în faptul că chimiștii s-au înțeles să reprezinte forma tetraedrică a așezării atomilor printr-un patrat, ca diagonala punctată să reprezinte muchia tetraedrului din dosul planului

* Aici nu avem în vedere formula de structură ca atare, care reflectă așezarea real-obiectivă a atomilor dintr-o moleculă, ci numai semne cu ajutorul cărora se înfățișează această structură.

hîrtiei etc. rezidă elementul convențional al formulei de configurație schematizate pe care nu-l are formula de configurație perspectivică.

Caracterul convențional al așezării atomilor din molecule crește și mai mult în cazul așa-ziselor formule de proiecție care sînt folosite deseori în locul formulelor de configurație perspectivice și schematizate. În fig. 4 sînt reprezentate formulele de proiecție ale acidului tartric.

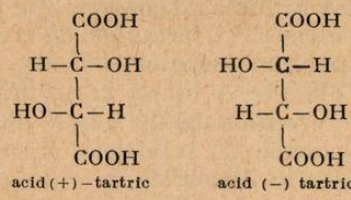

În timp ce formulele de configurație perspectivice și schematizate (fig. 2 și fig. 3) sînt folosite cînd se urmărește exprimarea configurației absolute sau a configurației relative față de o altă moleculă cu configurație absolută cunoscută, formulele de proiecție se utilizează atunci cînd se urmărește exprimarea configurației relative a diferiților atomi asimetrici dintr-o moleculă.

Reprezentînd acidul tartric prin formulele de proiecție, chimiștii fac abstracție de forma tetraedrică de așezare a valențelor atomului de carbon din molecula acidului pentru a reprezenta mai bine o altă latură a substanței — configurația relativă a atomilor asimetrici din molecula acidului tartric. Făcînd această abstracție, chimiștii au însă întotdeauna în vedere faptul că forma spațială de orientare a valențelor atomului de carbon este tetraedrică.

Convenționalismul formulei de proiecție rezidă în faptul că chimiștii în reprezentarea acidului tartric, pentru a scoate în evidență o altă latură de așezare a atomilor, se înțeleg să facă abstracție de forma tetraedrică de așezare a valențelor atomului de carbon, așezare pe care o presupun, care însă, repetăm, reflectă o latură real-obiectivă a structurii moleculei substanței respective.

Toate acestea ne spun că nu trebuie absolutizat caracterul convențional al formulelor chimice, al formulelor de structură, bineînțeles în sensul pe care l-am stabilit — în consensul chimiștilor de a desemna o oarecare substanță cu o formulă bine determinată. Nu toate semnele sînt convenționale sau la fel de convenționale. Unele forme de reprezentare, cum este de exemplu forma tetraedrică de reprezentare a orientării valențelor atomului de carbon, se impune chimiștilor în mod obiectiv. În cazul acestui mod de reprezentare a structurii substanței atît conținutul și unele elemente ale formei abstracției respective — forma tetraedrică — au un caracter, o determinare real-obiectivă, verificată de practica științifică. Chimia a elaborat metode pentru determinarea exactă a formei tetraedrice de legătură a atomului de carbon cu atomii altor elemente într-un compus organic.

Acest lucru nu înseamnă că alte elemente ale formulelor de structură nu sînt determinate real-obiectiv. Și ele au o determinare real-obiectivă,

care este însă indirectă, realizîndu-se prin convenție între chimiști. Liniuța folosită în formulele de structură desemnează, de exemplu, legătura covalentă dintre atomii a două elemente. Liniuța ca atare nu reflectă direct această legătură care nu are o astfel de formă. Ea este numai semnul convențional al acestei legături, adică semnul unei abstracții cu un conținut real-obiectiv, semn care, prin convenție, poate fi înlocuit cu un alt semn. Este știut că pe baza teoriei electronice despre legătura chimică liniuța ca semn pentru legătura între doi electroni este deseori înlocuită cu două puncte — (:). Nici primul nici al doilea semn nu este o copie a legăturii electronice real-obiective, ci este semnul abstracției unei astfel de legături.

De aici reiese că trebuie să distingem mai multe aspecte ale formulei chimice de structură : pe de o parte, ea este un model care reflectă direct așezarea spațială a atomilor dintr-o moleculă iar, pe de altă parte, formula chimică conține elemente care reflectă realitatea indirect, prin abstracțiile pe care le desemnează. Aceste diferite aspecte ale formulei chimice sînt determinate de faptul că formula chimică oglindește atît laturile calitative ale substanțelor cît și laturile cantitative și formele lor spațiale. Laturile calitative sînt reflectate în formulele chimice, după cum am mai arătat, prin diferite semne ca : H, O, N, C, Li, —, H^{+}, $^{-}$ etc. Literele H, O, N, C, Li, desemnează, respectiv, atomii de hidrogen, oxigen, azot, carbon, litium, semnul „—" — legătura dintre atomii de carbon saturați, semnele „=", „≡", — legătura dintre atomii de carbon nesaturați, semnul + și semnul — desemnează în chimia anorganică sarcina pozitivă și sarcina negativă a atomilor dintr-o moleculă iar în stereochimie — rotirea luminii polarizate spre dreapta (+) și spre stînga (—). Aceste simboluri reprezintă abstracții care reflectă laturile calitative ale lucrurilor, sînt semnele acestor abstracții cu un conținut obiectiv bine determinat.

Laturile cantitative și formele spațiale ale așezării atomilor unei substanțe sînt reflectate, respectiv, în formulele chimice prin cifre : 1, 2, 3, 4 ... care desemnează numărul atomilor dintr-o moleculă și prin figuri geometrice, modele care reflectă așezarea spațială a atomilor într-o moleculă. În timp ce pentru unele laturi calitative și cantitative ale lucrurilor și fenomenelor, diferite științe, printre care și chimia creează semne convenționale care reflectă realitatea prin abstracțiile pe care le desemnează, figuri geometrice, modele din diferite științe, deși presupun și ele expresia lingvistică, reflectă direct realitatea obiectivă. În timp ce o oarecare latură poate fi desemnată și cu simbolul „a" și cu simbolul „b" și cu simbolul „c", în funcție de convenția științifică care o dată stabilită, trece și ea printr-o dezvoltare istorică, în timp ce o oarecare latură cantitativă poate fi desemnată, de exemplu, și cu cifră arabă și cu cifră romană, o formă spațială de cerc, de exemplu, poate fi reprezentată numai cu figura geometrică de cerc și nu altfel. Nici o convenție științifică nu poate schimba acest lucru. Ce concluzie putem trage de aici? Concluzia că figurile geometrice, diferite modele științifice nu sînt simboluri, nu țin de simbolica științifică. Simbolurile apar pe baza unor abstracții date, fiind semnele lor și reținînd toată valoarea lor cognitivă. Figurile geometrice, modelele științifice nu apar pe baza unor abstracții ci ele însele sînt abstracții

științifice. Această concluzie este foarte importantă pentru aprecierea caracterului formulelor chimice în general. În timp ce formula moleculară (H_2SO_4, CH_4, C_2H_6 etc.) ține cu totul de simbolica științifică, formula de structură spațială nu mai ține cu totul de simbolica științifică.

Formula de structură spațială reflectă direct, dar în același timp mai adecvat, așezarea reală a atomilor în spațiu și aceasta prin folosirea figurilor geometrice, a modelelor. Formula chimică de structură în spațiu are deci și caracterul unui simbol științific și caracterul unui model. Formula chimică, îmbinînd aceste două forme de cunoaștere științifică — fapt ce reprezintă un specific caracteristic numai pentru ea, — reușește să reflecte în mod adecvat laturile esențiale ale unei substanțe chimice.

Aplicarea mecanicii cuantice la problemele chimiei, crearea unei noi ramuri a chimiei — chimia cuantică — a explicat teoretic multe probleme privind structura substanțelor chimice. Chimia cuantică se bazează pe concepții noi despre natura electronului, concepții care spun că electronul, ca și alte microparticule, are în afară de comportare corpusculară și comportare de undă.

Chimia cuantică studiază electronii și mișcarea lor din punct de vedere cantitativ. Neomogenitatea cîmpului în care se mișcă electronul precum și faptul că energia cinetică a electronului nu este prea mare, face ca mișcarea electronului să fie tratată din punct de vedere al teoriei probabilității, care nu poate să fie exprimată decît printr-o ecuație de undă. Ecuația de undă este o funcție matematică a coordonatelor care definesc pozițiile tuturor particulelor din care sistemul respectiv, molecula respectivă este compusă. Pentru fiecare atom al unui element, pentru fiecare compus chimic pot fi formulate mai multe astfel de ecuații care reprezintă cîte o stare posibilă a atomului. Care este semnificația fizică a acestor ecuații? Ea poate fi exprimată, la exemplul atomului de hidrogen în felul următor: În acest atom electronul se mișcă în jurul nucleului cu o viteză mare, aflîndu-se mereu la o anumită distanță de nucleu. Mișcarea electronului în jurul nucleului face ca acesta din urmă să poată fi considerat ca fiind înconjurat de o sferă de electricitate negativă, de un nor electronic. Funcția de undă sau orbitalul stabil este o măsură a probabilității că electronul să fie întîlnit într-un anumit punct al spațiului. Orbitalii unui atom mai complicat se divid în mai multe straturi.

Tratînd comportarea electronilor, chimia cuantică a aruncat o lumină nouă asupra legăturilor între atomi, asupra influențării reciproce a atomilor dintr-o moleculă, explicînd și confirmînd teoretic postulatele teoriei structurii clasice.

Chimia cuantică a arătat că la formarea de legături covalente, de exemplu, la atomul de carbon, funcțiile de undă se combină în așa fel între ele încît rezultă patru orbitali identici cu energie egală și orientare în spațiu simetrică. Se creează noi orbitali de legătură numiți orbitali hibrizi.

Făcînd calcule în această direcție, chimia cuantică a ajuns la concluzia că unghiurile dintre cei patru orbitali de legătură hibrizi sînt de 109° și 28′, cifre care coincid cu unghiurile tetraedrice ale orientării valențelor atomului de carbon. În felul acesta chimia cuantică ajunge, pe calea calcu-

lului la același rezultat ca și stereochimia clasică adică la confirmarea teoriei structurii care reprezintă fundamentul tuturor cercetărilor teoretice în chimie [1].

Lămurind problema influenței reciproce în molecule, chimia cuantică a dat o explicare teoretică a principiului fundamental al teoriei lui Butlerov, potrivit căruia proprietățile chimice ale moleculei sînt determinate de compoziția și de structura ei chimică. Chimia cuantică a formulat, printre altele, noțiunea de efect inductiv — deplasarea inductivă continuu descrescîndă a perechilor de electroni în aceeași direcție, precum și noțiunea de efect de conjugare, prin care ea înțelege un anumit tip de interacțiune a sistemelor de electroni ai atomilor și, în primul rînd, interacțiunea la care participă electronii de valență.

Concluziile la care a ajuns chimia cuantică, concluzii pe care noi a trebuit să le redăm cît se poate de sumar, s-au răsfrînt într-o măsură oarecare și asupra interpretării formulelor chimice, a formulelor de structură și mai ales asupra înțelegerii lor din punct de vedere teoretic și mult mai puțin asupra modului de a le scrie. De fapt, chimia cuantică nu a introdus nici o schimbare esențială în modul de a scrie formulele de structură. Ea, după cum am arătat, a dat o fundamentare teoretică mai profundă teoriei structurii care în esența ei nu s-a schimbat.

Unele schimbări în ceea ce privește scrierea formulelor au fost introduse în urma explicării de către chimia cuantică a influenței reciproce a atomilor dintr-o moleculă și mai cu seamă în urma formulării noțiunii de efect de conjugare. După cum am spus mai sus, prin această noțiune se înțelege o anumită interacțiune a sistemelor de electroni ai atomilor, deplasarea electronilor de valență care în formule este redată prin săgeți încovoiate, îndreptate, de exemplu, de la o legătură multiplă C=C spre o legătură simplă C—C, sau de la atomul cu perechea de electroni neparticipanți spre legătură simplă, în direcția deplasării.

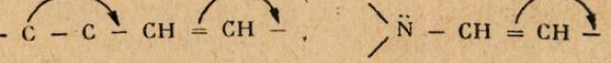

În molecula acetamidei, de exemplu, există o conjugare între perechea de electroni neparticipanți și legătura care se reprezintă în felul următor:

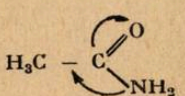

În această formulă a acetamidei se caută a se oglindi fenomene noi stabilite de chimia cuantică. După cum s-a mai spus, electronul, din punctul de vedere al mecanicii cuantice, se comportă și ca corpuscul și ca undă, și, mișcîndu-se în jurul nucleului, el creează o sferă de electricitate negativă, un nor electronic. Atunci cînd vorbim despre o legătură dintre

[1] Vezi cartea *Tratat elementar de chimie organică* de Acad. C. D. Nenițescu, Editura tehnică, 1956, vol. I, p. 50.

atomi care se efectuează prin intermediul electronilor de valență, nu avem în vedere prezența corpusculară a electronilor ci densitatea lor, densitatea norului electric. În formula menționată a acetamidei, se caută să se redea această caracteristică a legăturii chimice stabilită de mecanica cuantică. Potrivit reprezentărilor chimiei cuantice despre influența reciprocă a atomilor în formarea moleculei acetamidei, în speță a grupei NH_2 și a atomului O, electronii de valență se deplasează de la grupa NH_2 spre atomul O și de la atomul C spre atomul O. Această deplasare a densității electronice este reprezentată în formula de mai sus a acetamidei, prin săgețile încovoiate. Cele două puncte în josul atomului de azot N, reprezintă perechea de electroni de valență.

După cum se vede, chimia cuantică, cercetînd comportarea electronilor în continuă mișcare, a dinamizat, ca să spunem astfel, modul de a scrie, de a înfățișa formulele de structură.

Exemplele citate arată că acest mod de a scrie formule ține cont — cît este posibil acest lucru — de unul dintre cele mai importante aspecte ale comportării atomilor, electronilor dintr-o moleculă organică — de dinamica lor internă — problemă care a fost preconizată de Butlerov și pusă concret de chimia cuantică. Multe formule nu înfățișează această dinamică internă a moleculelor, dar orice chimist adevărat o presupune cînd pune pe hîrtie o formulă chimică. O formulă sau alta poate să ni se pară prea statică față de dinamica internă a moleculelor, totuși aceste formule reflectă adecvat fenomenele reale, deoarece se bazează pe o concepție care dă o explicație profund științifică a structurii interne a substanțelor. Elasticitatea, mobilitatea dialectică a abstracțiilor științifice, în speță a fenomenelor chimice, nu trebuie înțeleasă în sensul că o noțiune izolată poate reflecta toată dialectica lumii obiective. Numai concepția științifică, teoria științifică ca atare, care reprezintă un sistem de noțiuni și categorii, un sistem de abstracții științifice, poate oglindi în mod just dialectica lumii reale, în speță dialectica formei chimice de mișcare a materiei.

Chimia cuantică a reușit să tragă unele concluzii prețioase despre structura substanțelor chimice. Această ramură a științei, aflîndu-se încă la începuturile dezvoltării sale, nu a reușit, însă, să elaboreze pînă acum o teorie lipsită de aproximații. În dezvoltarea sa, chimia cuantică întîmpină numeroase dificultăți pe baza cărora unii chimiști din Occident încearcă să tragă concluzii nejuste, subiectiviste despre caracterul structurii substanțelor chimice. Asemenea concluzii sînt apoi preluate de filozofia burgheză reacționară și folosite pentru „fundamentarea" unor concepții idealist-subiective și agnostice.

Teoria rezonanței și a mezomeriei [1] reprezintă în fond asemenea concluzii subiectiviste, arbitrare care își au izvorul în interpretarea eronată a unor calcule mecanico-cuantice aproximative, în aplicarea nejustă a noțiunilor mecanicii cuantice la fenomenele chimice. Chimia cuantică, pentru a-și ușura cercetările în domeniul structurii moleculelor, se folo-

[1] Neavînd posibilitatea, în studiul de față, de a vorbi mai pe larg despre această teorie, eronată din punct de vedere științific, ne vom limita doar la dezvăluirea sensului ei gnoseologic profund greșit.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

seşte de unele mijloace auxiliare în calculul matematic al funcției de undă [1] a moleculelor, de aşa-numite scheme de valență, mijloace care reflectă doar o latură a moleculei respective şi nicidecum molecula întreagă.

În calcularea funcției de undă a benzenului, de exemplu, chimia cuantică, folosindu-se de unele mijloace auxiliare, ia în considerație numai electronii π, obținînd cinci termeni de acest fel. Acestor termeni le corespund următoarele scheme de valență :

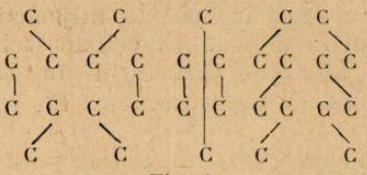

Fig. 4

Adepții teoriei rezonanței — L. Pauling, G. W. Wheland [2], şi alții — au început să reprezinte aceste scheme în mod greşit, şi anume completate şi cu legăturile δ :

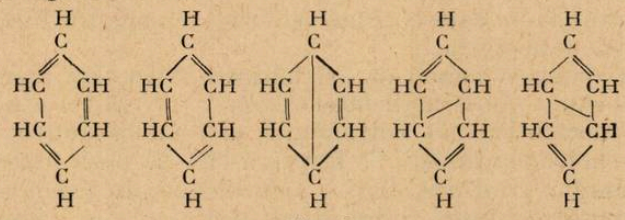

Fig. 5

Prin urmare, atribuind unor scheme auxiliare un conținut pe care ele nu-l au, adepții teoriei rezonanței ajung la concluzia eronată, arbitrară, că o moleculă reală este rezultatul rezonanței, superpoziției unor structuri imaginare, că molecula benzenului, de exemplu, ar fi rezultatul rezonanței celor cinci structuri fictive din fig. 5.

Chimia cuantică, pentru a-şi uşura cercetările în domeniul structurii moleculelor, se foloseşte de unele mijloace auxiliare în calculul matematic al funcției de undă a moleculelor, de mijloace care corespund unor anumite combinări ale electronilor de valență ai atomilor

Adepții teoriei rezonanței au transformat de fapt schemele de valență dintr-un mijloc auxiliar de calcul în ceva primar care determină proprietățile moleculei, iar rezonanța într-un fenomen universal al chimiei. Or, mijloacele auxiliare de calcul în general, deşi au un conținut obiectiv (fără un astfel de conținut ele nu ar putea fi folosite în ştiință),

[1] După cum se ştie, chimia cuantică porneşte de la o concepție nouă asupra naturii electronului, principial diferită de concepțiile fizicii clasice. În chimia cuantică electronul nu are numai proprietățile unei particule dar şi proprietăți de undă. Avînd în vedere acest lucru, chimia cuantică tratează electronii dintr-o moleculă oarecare din punctul de vedere al teoriei probabilității, al mişcării electronului care se supune unor legități exprimate prin aşa-numita ecuație de undă. Soluția acestei ecuații este aşa-numita funcție de undă.

[2] L. Pauling, *La nature de la liaison chimique et la structure des molécules et des cristaux*, Presses Universitaires de France, Paris, 1949. G. W. Wheland, *The theory of resonance and its application to organic chemistry*, New York, John Wiley & Sons, London, 1951.

îl au într-o formă săracă. Aceste mijloace auxililiare de calcul, reflectînd, doar o latură a fenomenului, și aceasta aproximativ, au menirea să contribuie, în lipsa unor metode mai complexe, la obținerea unor rezultate despre diferite fenomene. *În afara calculului respectiv, ele își pierd orice însemnătate.* Încercarea de a le rupe de operația matematică dată, încercarea de a le atribui un conținut pe care ele nu-l au, duce inevitabil la concluzii arbitrare și subiectiviste. Acest lucru îl fac tocmai adepții teoriei rezonanței atunci cînd în spatele mijloacelor auxiliare de calcul inventează unele structuri chimice. Adepții acestei teorii cad pradă idealismului atunci cînd, afirmînd caracterul pur rațional, intelectual, al acestor structuri, vorbesc despre rezonanța lor care ar duce la apariția structurii reale.

De la teza profund greșită că un sistem poate exista în același timp în mai multe stări, adepții teoriei rezonanței ajung la concluzia de asemenea eronată că fiecare dintre aceste stări are propria sa formă de reflectare în conștiința noastră, că o structură moleculară ar putea fi reflectată cu ajutorul mai multor formule chimice.

Următorul pas pe care ei îl fac este ruperea acestor forme de reflectare de obiectul reflectării.

Oare nu spune Wheland că „structurile între care apare rezonanța sînt în mod obișnuit construcții intelectuale ...", că rezonanța, fiind un concept pur speculativ „nu corespunde nici uneia dintre proprietățile intrinsece ale moleculei însăși" [1]? Rupte astfel de baza materială, aceste construcții mintale arbitrare, fictive sînt considerate drept elemente din care este compusă realitatea și din interacțiunea cărora apare o structură moleculară reală. Este clar că aici avem de-a face cu concluzii idealiste care nu au nimic comun cu cercetarea științifică. La aceleași concluzii ajunge și teoria mezomeriei care în esența ei coincide cu teoria rezonanței.

Cu alte cuvinte, în cazul teoriei rezonanței și al mezomeriei este vorba de o tentativă de a studia mișcarea unor abstracții pur speculative, de a „cunoaște" stările și proprietățile acestor entități ideale fără nici o referire la realitatea obiectivă. Ne găsim aici în fața unor teze despre care V. I. Lenin scria că „reprezintă o tentativă de a concepe mișcarea fără materie", care „strecoară gîndirea desprinsă de materie, ceea ce și constituie tocmai idealismul filozofic" [2].

Abstracțiile științifice, formulele chimice nu sînt construcții arbitrare ale rațiunii noastre. Ele reprezintă reflectarea în conștiința noastră a laturilor esențiale ale lucrurilor și fenomenelor real-obiective. Ele se dezvoltă numai în măsura în care reflectă mișcarea veșnică a lumii real-obiective, se mișcă fiindcă înseși lucrurile, fenomenele reale care există în afară și independent de conștiința noastră și pe care aceste abstracții științifice le reflectă se află în mișcare.

Formula chimică de structură nu este un rezultat al rezonanței, al superpoziției diferitelor structuri imaginare, cum pretind adepții teoriei rezonanței, ci este o reflectare a laturilor esențiale calitative și cantitative ale moleculelor reale. O moleculă nu poate avea mai multe formule de

[1] G. W. Wheland, *op. cit.*, p. 6, 28.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14.

structură ci numai una, din simplul motiv că la un moment dat, molecula respectivă este caracterizată de o singură stare și nu de mai multe stări.

Pornind de la toate aceste considerente, chimiștii sovietici, chimiștii din țara noastră și din alte țări au combătut și combat eoriat eronată a rezonanței și a mezomeriei, ca o teorie antiștiințifică, sterilă, care frînează progresul științei și care alimentează concepția idealistă despre lume.

În concluziile subiectiviste arbitrare ale adepților teoriei rezonanței și mezomeriei, filozofii burghezi caută „confirmarea" tezelor lor idealist-subiective, agnostice. Cartea *Le matérialisme rationnel* (Paris 1953) a filozofului francez Gaston Bachelard reprezintă o astfel de excrescență filozofică pe terenul concluziilor idealiste în chimia modernă. În cartea sa, Bachelard caută să minimalizeze caracterul cognitiv al formulelor chimice folosite în chimia modernă, însemnătatea concepțiilor materialiste, realiste, după cum spunea el, pentru elaborarea abstracțiilor chimice, a formulelor chimice.

Interpretînd în mod eronat principiile mecanicii cuantice și, în primul rînd, principiul nedeterminării al lui Heisenberg care vorbește despre imposibilitatea localizării electronilor, a microparticulelor în general, Bachelard ajunge la concluzia generală „că nu ar fi prea filozofic a enunța posibilitatea structurării atomului în termeni strict realiști" (adică materialiști, nota noastră — *T.U.*)[1].

Dezvoltînd această idee, Bachelard spune că „într-un atom totul este o funcție, totul este o posibilitate"[2]. El nu este de acord cu folosirea unor formule de structură, a unor modele tetraedrice clare, deoarece acest lucru ar reprezenta „un exces de filozofie realistă . . .", „înseamnă a pune la baza cunoștințelor noastre, forme prea clare, forme care sînt înțelese prea repede"[3].

În loc de „filozofie realistă", de „forme clare care sînt înțelese prea repede", Bachelard cere ca „știința modernă, simbolică în aplicarea ei variată, să părăsească într-adevăr caracterul său faptic", ca „fenomenele substanțiale să fie studiate mai dinamic", ceea ce, în concepțiile lui Bachelard ar face de prisos utilizarea modelelor geometrice în reprezentarea structurii moleculelor[4].

După Bachelard, toate aceste probleme legate de reprezentarea structurii substanțelor chimice, pot fi rezolvate de pe pozițiile teoriei rezonanței și a mezomeriei care din partea ei cere o filozofie mixtă, o mezofilozofie, pentru înțelegerea problemelor generale ale chimiei. Teoria mezomeriei și mezofilozofia, după Bachelard, duc după sine „eșecul realist de reprezentare a unei structuri" și „întăresc caracterul pur convențional al schemelor" (al formulelor chimice, nota noastră — *T.U.*). Bachelard cere ca chimiștii să nu folosească formulele „de structură ci mediile proprietăților structurale"[5]. În felul acesta, chimistul, după Bachelard, se „întoarce la o filozofie chimică diminuată, la o filozofie care se mulțumește cu un simplu formalism"[6].

---

[1] G. Bachelard, *op. cit.*, p. 148.
[2] *Ibidem*, p. 146.
[3] *Ibidem*, p. 117, 118.
[4] *Ibidem*, p. 159, 160.
[5] *Ibidem*, p. 162.
[6] *Ibidem*, p. 162–164.

Iată pe scurt concluziile generale ale lui G. Bachelard referitoare la modul de reflectare a structurii moleculelor în formulele chimice, concluzii pe care acest filozof le trage din aplicarea mecanicii cuantice în chimia modernă, sau mai binespus, din interpretarea eronată a acestei aplicări de pe poziţiile teoriei rezonanţei şi mezomeriei ; nu este greu de văzut că aceste concluzii au o puternică coloratură idealist-subiectivă neopozitivistă deşi Bachelard se pronunţă pentru adoptarea unei poziţii care nu ar fi nici filozofia materialistă, nici filozofia idealistă, ci o filozofie intermediară, o mezofilozofie, după terminologia sa.

Iată deci o teză veche machistă, pozitivistă în haine noi chimice, teză demascată pînă la capăt de către V. I. Lenin care arată că poate exista sau filozofia materialistă, concepţia despre lume a claselor înaintate, a clasei muncitoare, sau filozofia idealistă, concepţia despre lume a claselor reacţionare, a clasei burgheze. A treia linie în filozofie nu există şi nu poate exista chiar dacă se drapează în haine pseudoştiinţifice şi îşi zice, de exemplu, mezofilozofie. Teza despre linia a treia în filozofie este o teză burgheză, o variantă a filozofiei idealiste.

Cuceririle noi ale ştiinţei în general, ale chimiei în special, departe de a infirma concepţia materialist-dialectică despre lume, constituie dimpotrivă o strălucită confirmare a acesteia. Chimia cuantică nu a infirmat ci a confirmat, a aprofundat concepţia materialistă despre structura substanţelor chimice. Mai sus am arătat că calculul mecanico-cuantic folosit în chimie a ajuns la rezultatul că unghiurile între cei patru orbitali de legătură hibrizi sînt de 109°28′, adică coincid cu unghiurile orientării tetraedrice a valenţelor atomului de carbon, ceea ce reprezintă o confirmare strălucită a concepţiilor clasice despre structura moleculelor organice. Iar Bachelard, vorbind mereu despre mecanica cuantică şi rezultatele ei şi trecînd cu tăcere peste faptul susmenţionat, afirmă că reprezentarea tetraedrică a orientării valenţelor atomului de carbon, ar fi un „exces de realism". Chimia cuantică a confirmat şi reprezentarea hexagonală a moleculei de benzen de către teoria clasică a structurii şi multe alte postulate ale acestei teorii. Teoria structurii substanţelor chimice, a cărei baze au fost puse de marele savant rus Butlerov, rămîne în esenţă valabilă şi astăzi, fiind confirmată de concluziile chimiei moderne, chimiei cuantice.

Chimia cuantică, dezvoltînd dialectica profundă a formei chimice de mişcare a materiei, cere ca în interpretarea concluziilor ei, să fie folosită filozofia materialist-dialectică ca singura metodologie generală ştiinţifică a ştiinţelor speciale. Chimia cuantică confirmă justeţea concepţiilor materialist-dialectice despre lume şi infirmă concepţiile filozofiei idealiste.

ХИМИЧЕСКАЯ ФОРМУЛА КАК СПЕЦИФИЧЕСКАЯ ФОРМА НАУЧНОЙ АБСТРАКЦИИ

РЕЗЮМЕ

Автор анализирует проблему химической формулы как специфической формы научной абстракции. Исходя из положения, что химическая формула связана с научной символикой, он исследует химиче-

скую формулу с гносеологической точки зрения в системе общего вопроса о научной символике. Автор показывает, что символика не случайное, а необходимое, закономерное явление в развитии различных наук. Гносеологическую возможность возникновения научных знаков следует искать, главным образом, в отражении отдельными науками также количественно-существенных сторон явлений, наряду с качественно-существенными. Специфическим для диалектики человеческого познания вообще и диалектики научного познания в частности является то, что человеку прежде всего удается отразить качественную сторону вещей и явлений и потом уже количественную. Когда наука начинает отражать и количественную сторону научных явлений и вещей, рождается гносеологическая возможность научной символики.

Символ в химии, химическая формула возникла на основе атомистической теории Ломоносова и Дж. Дэлтона. Эта теория, утверждавшая, что каждая молекула какого-либо вещества всегда состоит из одного и того же числа однородных атомов, вскрыла гомогенные элементы химических веществ, элементов. Это дало возможность ввести химические формулы (Берзелий) и математически вычислять химические процессы. Химические формулы отражают качественные преобразования веществ на основе количественных превращений, что является спецификой химической формулы как научного символа.

Химическая формула более непосредственно, многосторонне и адэкватно может отразить качества, свойства вещества, чем любая другая форма химической абстракции.

Далее автор показывает, что химические формулы, как и вообще все научные символы, возникают на основе абстракций, существующих в виде слов; символы, научные формулы являются своего рода сокращениями этих абстракций. Лишь внешняя форма формул носит условный характер: их содержание имеет объективный, глубоко познавательный характер, отражающий существенные стороны реальных веществ.

Опираясь на конкретные примеры, автор показывает, что развитие научной символики в химии шло параллельно развитию познания в этой науке, что также доказывает глубоко познавательный характер формул. В связи с этим вопросом автор подчеркивает огромное значение теории структуры Бутлерова для развития научной символики в химии и, прежде всего, в органической химии.

Автор анализирует характер структурных формул, перспективных формул конфигурации, схематических формул конфигурации и проекционных формул. На основании этого анализа автор заключает, что *если в структурных формулах количественные и качественные стороны* химических веществ отражаются опосредствованно, при помощи условных знаков, отражающих действительность обозначаемыми ими абстракциями, то геометрические фигуры, модели, изображающие структуру атомов молекулы, не содержат ничего условного, они являются непосредственным отражением объективной реальности. Геометрические фигуры, различные научные модели — не символы, они не связаны с научной символикой.

Автор также рассматривает вопрос, в какой мере квантовая химия повлияла на теорию структуры и научную символику в химии. Он приходит к заключению, что эта новая отрасль химии существенно не изменила теории структуры и способа написания химических формул. Напротив, квантовая химия подтвердила правильность классической теории о структуре химических веществ.

LA FORMULE CHIMIQUE – FORME SPÉCIFIQUE DE L'ABSTRACTION SCIENTIFIQUE

RÉSUMÉ

L'ouvrage traite du problème de la formule chimique en tant que forme spécifique de l'abstraction scientifique. En partant du fait qu'elle participe de la symbolique scientifique, l'auteur analyse la formule chimique du point de vue gnoséologique, dans le cadre du problème général de la symbolique scientifique. L'auteur affirme que la symbolique n'est pas un phénomène fortuit mais un phénomène nécessaire dans le développement des diverses sciences. La possibilité gnoséologique de l'apparition des signes scientifiques doit être recherchée dans le reflet, par les différentes sciences, des côtés essentiels quantitatifs des phénomènes en plus de leurs côtés essentiels qualitatifs. Le fait que l'homme réussit à refléter d'abord le côté qualitatif des choses et des phénomènes et ensuite leur côté quantitatif est spécifique de la dialectique de la connaissance humaine en général et de la dialectique de la connaissance scientifique en particulier. Lorsque la science reflète aussi le côté quantitatif des choses et des phénomènes scientifiques, la possibilité gnoséologique de la symbolique scientifique fait son apparition.

La symbolique en chimie, la formule chimique, est apparu à la suite de la théorie atomique de Lomonosov et de J. Dalton. Cette théorie, en affirmant que chaque molécule d'une certaine substance est toujours composée d'un seul et même nombre d'atomes de même sorte, a dévoilé les *éléments homogènes* des substances chimiques, des éléments, ce qui a rendu possible l'introduction des formules en chimie (par Berzélius) et le calcul mathématique des processus chimiques. Les formules chimiques reflètent les transformations qualitatives des substances sur la base des transformations quantitatives, fait qui constitue un aspect particulier de la formule chimique en tant que symbole scientifique.

La formule chimique réussit à refléter plus directement, de manière multilatérale et plus adéquate, les propriétés d'une substance, que toute autre forme de notation abstraite en chimie.

L'auteur montre ensuite que les formules chimiques, tout comme les symboles scientifiques en général, sont créées sur la base des abstractions existant déjà sous forme de mots, les symboles et les formules scientifiques étant une sorte d'abréviation de ces abstractions. Seule la forme extérieure des formules a un caractère conventionnel, leur contenu ayant un

caractère objectif, profondément cognitif et reflétant les côtés essentiels des substances réelles.

Sur la base d'exemples concrets, l'auteur affirme que la symbolique scientifique en chimie s'est développée parallèlement à la connaissance dans cette science, fait qui, lui aussi, illustre le caractère profondément cognitif des formules. Dans le cadre de ce problème, l'auteur souligne l'énorme importance de la théorie de la structure, due à Boutlerow, pour le développement de la symbolique scientifique en chimie, et en premier lieu en chimie organique.

L'étude analyse le caractère des formules de structure, des formules de configuration en perspective, de celles de configuration schématisée et de celles de projection. En se fondant sur cette analyse, l'auteur tire la conclusion suivante : tandis que dans les formules de structure les côtés qualitatifs et quantitatifs des substances chimiques sont reflétés immédiatement, par des signes conventionnels qui reflètent la réalité par les abstractions qu'ils désignent, les figures géométriques, les modèles qui représentent la structure des atomes d'une molécule ne contiennent rien de conventionnel, car elles sont le reflet direct de la réalité objective. Les figures géométriques, différents modèles scientifiques, ne sont pas des symboles, elles ne participent pas de la symbolique scientifique.

L'auteur s'occupe aussi du problème de la chimie quantique, en recherchant dans quelle mesure celle-ci a influencé la théorie de la structure et la symbolique scientifique en chimie, et arrive à la conclusion que cette branche nouvelle de la chimie n'a pas modifié, dans son essence, la théorie de la structure, ni le mode de notation des formules chimiques. Au contraire, la chimie quantique a confirmé la justesse de la théorie classique concernant la structure des substances chimiques.

UNELE PRINCIPII ALE CLASIFICĂRII DIALECTICE A JUDECĂŢILOR

DE

G. ÖFFENBERGER

În urma noilor descoperiri ale ştiinţelor naturii contemporane, logica formală tradiţională nu mai poate răspunde sarcinii de a generaliza noile rezultate ale ştiinţei. Materialismul dialectic nu neagă valoarea permanentă şi universală a logicii formale tradiţionale, dar subliniază că ea este o ştiinţă capabilă să reflecte doar repausul relativ, identitatea relativă, aspectul constituit, finit al realităţii obiective; ştiinţele contemporane ale naturii şi societăţii surprind însă mişcarea absolută, constituirea, aspectul dinamic, procesualitatea obiectelor şi fenomenelor. Aspectul finit, constituit al onticului poate fi surprins de logica formală tradiţională, deoarece starea finită este în principiu identică cu sine însăşi, necontradictorie; aspectul dinamic, constituirea infinită a onticului determinată de contradicţii lăuntrice dialectice nu poate fi surprins însă decît de logica dialectică.

Problemele principale ale logicii dialectice materialiste, la rezolvarea cărora converg eforturile logicienilor marxişti care în ultimul timp au adus contribuţii însemnate în acest domeniu, sînt după părerea noastră următoarele: a) elaborarea legilor logicii dialectice, b) surprinderea, scoaterea în evidenţă a dialecticii lăuntrice, subiacente formelor gîndirii, c) întemeierea prin logica dialectică a unor forme ale gîndirii (noţiuni, judecăţi, raţionamente *dialectice*), ceea ce nu este posibil decît prin depăşirea limitelor logicii formale.

Dacă în privinţa legilor logicii dialectice şi a formelor dialectice ale gîndirii nu există încă un punct de vedere unitar printre logicienii marxişti [1], necesitatea de a elabora dialectica lăuntrică a formelor logicii şi

[1] M. N. Alexeev este de părere că nu există forme logic-dialectice explicite ale gîndirii: „Este greşit punctul de vedere potrivit căruia există forme ale noţiunii, judecăţii, raţionamentului, folosite de obicei în gîndirea nedialectică, şi în afara lor ar mai exista forme ale noţiunii, judecăţii, raţionamentului, cu care operează gîndirea dialectică. În realitate, formele noţiunii, judecăţii, raţionamentului, sînt comune pentru toţi oamenii". M. N. Alexeev, *Dialectica formelor gîndirii*, Editura Univ. din Moscova, 1959, p. 4.

necesitatea de a dezvolta moştenirea lăsată de Fr. Engels şi V. I. Lenin cu privire la clasificarea dialectică a judecăţilor, sînt recunoscute de toţi cercetătorii marxişti în domeniul logicii.

Deoarece întemeierea teoretică a formelor dialectice ale gîndirii este încă în curs de elaborare, ne vom ocupa în cele de mai jos — pe baza indicaţiilor clasicilor marxism-leninismului — doar de principiile care stau la baza clasificării dialectice a judecăţilor predicative simple.

Particularităţile de bază ale logicii dialectice — după cum subliniază tov. A. Joja, sînt:

„1 Caracterul concret al logicii dialectice;

2 Caracterul ei reflectoriu de conţinut şi de esenţă" [1].

Printre principiile clasificării dialectice a judecăţilor care derivă în mod direct din trăsăturile de bază ale logicii dialectice am putea cita următoarele:

a) Caracterul reflectoriu al formelor logice; (funcţia cognitivă diferită a diferitelor forme de judecată);

b) Contradicţia lăuntrică a formelor de judecată, precum şi funcţia reflectorie specifică a diferitelor forme de judecată exprimată în formularea categorială dialectică a judecăţilor.

c) Unitatea logicului şi a istoricului, derivarea formelor de judecată cu valoare reflectorie superioară din cele cu valoare cognitivă mai redusă.

I

Caracterul reflectoriu al formelor gîndirii în general şi al formelor de judecată în special reclamă o poziţie materialistă. Intemeietorul logicii formale tradiţionale stă ferm pe această poziţie. Aristotel susţine că „acela spune adevărul care susţine că ceea ce este despărţit este despărţit şi ceea ce este unit este unit, iar cel care judecă invers decît aşa cum stau lucrurile, greşeşte" [2], iar într-o altă parte Stagiritul susţine „... raportul în care un lucru se află cu existenţa, în acelaşi raport se află şi cu adevărul" [3]. Poziţia materialistă a lui Aristotel a respins de la bun început teza falsă a subiectivismului şi a formalismului în logică, subliniind caracterul reflectoriu al formelor logice, în special al celor judicative (atît afirmative cît şi negative). Nu ne vom ocupa pe larg în cele ce urmează de felul în care poziţia materialistă a lui Aristotel a fost deformată în mod subiectivist şi formalist de către logicienii idealişti. Pentru logicienii formalişti, formele de cunoaştere ale gîndirii sînt forme goale, independente de conţinutul lor obiectiv [4]. Vom căuta să prezentăm în primul rînd istoria poziţiei materialist-dialectice în această problemă, poziţie care s-a constituit, am putea spune, prin legea negării negaţiei: dacă poziţia lui Aristotel a fost negată de poziţia lui Kant şi Hegel — în teoria funcţiei

[1] A. Joja, *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, în *Cercetări filozofice*, nr. 3/1957, p. 179.

[2] Aristotel, *Metafizica* (Ed. Firmin Didot, Paris, 1848), cartea VIII, cap. X, 1051, p. 572.

[3] *Ibidem*, cap. I, 993 b., p. 486.

[4] Cu această problemă ne-am ocupat ceva mai pe larg în lucrarea *Rolul judecăţii negative în cunoaşterea realităţii obiective*, apărută în *Probleme de logică*, 1956, Ed. Acad. R.P.R.

cognitive a judecății, aceasta din urmă a fost negată de logica materialist-dialectică dar nu prin simpla reîntoarcere la poziția lui Aristotel, ci prin depășirea ei calitativă, radicală.

La Kant termenii judecății sînt de o natură diferită, eterogenă, subiectul fiind obiectul-fenomen nedeterminat, iar predicatul fiind de natură transcendentală, subiectivă. La Kant se manifestă și în teoria judecății agnosticismul, care rezultă din lipsa concordanței perfecte dintre termenii judecății; Hegel, spre deosebire de Kant, vedea încă în tinerețea sa în sinteza judicativă funcția rațiunii de a uni eterogenul. Ceea ce nu reușește să ducă pînă la capăt intelectul (sinteza lui S și P, care au o natură deosebită, respectiv reală și transcendentală) izbutește rațiunea. Deci la Hegel, există o influență kantiană în teoria judecății. Dar pe cînd poziția lui Kant — imposibilitatea de a uni eterogenul — a dus la agnosticism (imposibilitatea principială a corespondenței perfecte între S și P.), Hegel evoluează în direcția panlogismului, a idealismului obiectiv. Pentru tînărul Hegel subiectul și predicatul deși au o natură opusă, totuși pot intra într-o sinteză judicativă prin rațiune; la maturitate Hegel a ajuns la ideea că posibilitatea unirii termenilor opuși ai judecății se întemeiază pe conceperea atît a subiectului cît și a predicatului ca avînd o existență obiectiv-ideală. Hegel idealizează atît forma cunoașterii, cît și conținutul cunoașterii, în așa fel încît legitatea formei cunoașterii raționale să determine și legitatea conținutului cunoașterii care nu e decît un „Anderssein" al ideii absolute. Prin urmare, poziția lui Hegel este antiformalistă; pentru Hegel, formele logice ale cunoașterii sau mai precis formele de autocunoaștere ale ideii absolute nu sînt forme goale, nu sînt lipsite de „conținut obiectiv"; conținutul lor obiectiv însă nu are decît o existență obiectiv-ideală. „Dacă formele logice ale conceptului ar fi în adevăr tipare moarte, inactive și indiferente față de reprezentări și idei, atunci cunoașterea lor ar fi o îndeletnicire cu totul inutilă și lipsită de sens din punct de vedere al adevărului. Dimpotrivă, ele sînt însă ca forme ale conceptului, *spiritul viu* al *realului*, și despre realitate este adevărat numai ceea ce este *în și prin puterea acestor forme* adevărat. Adevărul acestor forme și legătura lor necesară n-a fost cercetată însă pînă acum"[1].

Hegel concepe esența formelor logice într-un mod panlogist: pentru Hegel, formele logice au un corespondent în „realitatea" obiectiv-ideală, mai mult, ele însele constituie adevărata „realitate". Spre deosebire de interpretarea psihologistă, idealist-subiectivă a formelor logice în general și a celor judicative în special, Hegel consideră că acestea din urmă nu constituie numai o formă necesară a gîndirii dar și a realității. Atunci cînd un lucru își dezvoltă însușirile sale, el se manifestă — după Hegel — ca un subiect care își dezvăluie predicatele sale, adică obiectul se comportă la fel ca o judecată [2]. Pentru Hegel prin urmare „realul" nu există decît în măsura în care se conformează cu formele logice, ceea ce este evident o teorie idealistă, panlogistă: nu „realul" este reflectat în formele cunoașterii ci „realul" (obiectiv-ideal) nu are o existență adevărată decît dacă

[1] Hegel, *Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften*, Ed. Meiner, § 162.
[2] *Ibidem*, § 166.

se conformează cu formele logice. Pentru Hegel, prin urmare, realul şi idealul sînt într-o unitate nediferenţiată dar în aşa fel încît idealul să confere existenţă, temei „realităţii" neideale. Deoarece gîndirea absolută este după Hegel adevărata substanţă a realităţii, iar lumea materială nu este decît o „reflectare", o realizare a planului ideii absolute (plan care s-a expus în *Ştiinţa logicii*), legile logicului se realizează şi în formele de mişcare ale realului şi nu au o natură deosebită ci sînt de aceeaşi natură cu cea a idealului. La Hegel, deci, posibilitatea cunoaşterii este întemeiată prin *unitatea ideală* a formelor logice, în aşa fel încît planul logic, ideal să determine formele de existenţă „neideale", ale Anderssein-ului ideii absolute.

Poziţia idealist-obiectivă a lui Hegel a fost combătută de Feuerbach care scria: „Cît de lipsit de raţiune este să vrei să transformi existenţa metafizică în existenţă fizică, existenţa subiectivă în existenţă obiectivă, existenţa logică sau abstractă iarăşi în existenţă nelogică, reală", Lenin remarcă „abil" (contra lui Hegel şi a idealismului)[1].

Pentru prima dată în teoria clasificării judecăţilor Hegel clasifică judecăţile după valoarea lor de cunoaştere. Fr. Engels apreciind valoarea clasificării dialectice a judecăţilor dată de Hegel arată că: „...ori cît de arbitrară ar apărea cîteodată această clasificare a judecăţilor în unele puncte, totuşi caracterul real şi necesitatea acestei grupări se impune oricui studiază temeinic geniala dezvoltare a acestui subiect în *Logica mare* a lui Hegel" [2]. Pentru Hegel principala problemă este cea de a lega forma logică de „adevăr", adică de a scoate în evidenţă funcţia de cunoaştere — bineînţeles de pe poziţii idealiste — a formelor logice. „Chiar dacă ar fi să nu vedem în formele logicii decît funcţii formale ale gîndirii, apoi şi în acest caz ar merita să cercetăm în ce măsură ele corespund pentru sine adevărului. O logică care nu se ocupă cu aceasta poate să pretindă cel mult a avea valoarea unei *istorii natural-descriptive a fenomenelor gîndirii* sub forma în care ele există efectiv" [3].

V. I. Lenin precizează mai departe: „Aşadar, nu numai descrierea *formelor* gîndirii şi nu numai *istoria naturală descriptivă a fenomenelor gîndirii* (prin ce se deosebeşte aceasta de descrierea formelor??) ci şi acordul cu adevărul, adică?? chintesenţa, sau mai simplu, rezultatele şi bilanţul istoriei gîndirii?? Hegel dă dovadă aici de obscuritate idealistă şi nu spune lucrurile pînă la capăt.... (Nu psihologia, nu fenomenologia spiritului *ci* logica = problema adevărului)"[4]. Pe marginea acestei interpretări V. I. Lenin mai observă că „în această accepţie logica coincide cu *teoria cunoaşterii*. Aceasta este în general o problemă foarte importantă" [5].

Să rezumăm istoria teoriilor privitoare la funcţia de cunoaştere a judecăţii de la Kant pînă la logica dialectică marxistă. La Kant: subiectul este de natura obiectului-fenomen nedeterminat, iar predicatul de

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 53.
[2] Fr. Engels, *Dialectica naturii*, Editura politică, 1959, p. 206.
[3] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 144.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*

o natură transcendentală. De aici rezultă agnosticismul datorită imposibilității unirii acestor termeni. La tînărul Hegel subiectul este de o natură „obiectivă", predicatul de natură ideală, unirea lor este posibilă prin rațiunea dialectică, avînd capacitatea dialectică de a sintetiza eterogenul. Ulterior la Hegel subiectul și predicatul sînt de aceeași natură ideală. De aici rezultă panlogismul, idealismul său obiectiv. Considerarea termenilor ca fiind de aceeași natură, face mai ușor saltul revoluționar pe care-l realizează abia teoria logică marxistă potrivit căreia subiectul și predicatul reflectă un conținut dialectic obiectiv, real, acești termeni avînd o natură subiectivă, ideală, dar *reflectorie*. Subiectul și predicatul sînt funcțiuni ale cunoașterii, ale reflectării, dar așa cum materia este unitară prin materialitatea ei, subiectul și predicatul sînt funcțiuni — în ultimă instanță ale formei de mișcare a materiei superior organizate, ale produsului ei cel mai înalt [1], ale gîndirii, prin care natura ajunge la conștiința de sine [2], prin care materia se cunoaște prin ea însăși și pe ea însăși.

Răsturnarea revoluționară, materialist-dialectică a înțelegerii esenței și a funcției de cunoaștere a termenilor judecății înseamnă o depășire și a teoriei aristotelice a judecății [3].

Marxism-leninismul a arătat că unitatea lumii constă în materialitatea ei. Formele cunoașterii, atît cele senzoriale cît și cele raționale, logice, nu sînt prin urmare de o natură principial diferită de corespondenții lor obiectivi [2]. Prin urmare, în opoziție cu Hegel care a explicat prin poziția sa idealist-obiectivă, panlogistă, în mod fals valoarea de cunoaștere a formelor raționale, filozofia marxist-leninistă întemeiază prin unitatea materială a lumii caracterul reflectoriu al formelor logicii.

Am căutat să subliniem în cele de mai sus importanța fundamentării materialist-dialectice a funcției cognitive, a caracterului reflectoriu al formelor logice în general și al celor de judecată în special, pentru că tocmai funcția specifică de reflectare a diferitelor forme de judecată constituie un principiu de bază al clasificării dialectice a judecăților, care face ca formele de judecată să decurgă unele din altele, cele cu valoare cognitivă superioară din cele cu valoare mai redusă de cunoaștere. Prin urmare, clasificarea dialectică a judecăților nu este posibilă decît pe baza principiului caracterului reflectoriu al formelor logice, adică pe baza materialismului dialectic : idealismul care neagă caracterul reflectoriu al formelor logice nu poate decît să *coordoneze* judecățile.

II

Dacă logica formală are ca principală caracteristică noncontradicția și caută să surprindă erorile gîndirii incorecte, logica dialectică, așa cum arată T. V. Kopnin, va cerceta pe de o parte acele legi potrivit cărora

[1] Vezi Engels, *Dialectica naturii*, p. 22.

[2] *Ibidem*, p. 16.

[3] La Aristotel, așa cum arată V. I. Lenin, se confundă adesea planul obiectiv cu cel subiectiv.

[4] Engels precizează în *Anti-Dühring* ; „Faptul că gîndirea noastră subiectivă și lumea obiectivă sînt supuse acelorași legi și deci nu se pot contrazice nici în rezultatele lor finale, ci trebuie să coincidă, domină în mod absolut întreaga noastră gîndire teoretică" (p. 434).

gîndirea reflectă contradicțiile obiective, iar pe de altă parte, va dezvălui natura dialectică și prin urmare contradictorie a diferitelor forme logice. „Studiul contradicțiilor din gîndire formează principalul conținut al logicii dialectice" [1] ... și puțin mai jos ... „Hegel a căutat să arate dialectica generalului, singularului și a particularului în noțiuni, judecăți și raționamente. Corelația dintre universal, singular și particular a fost pusă de el la baza înțelegerii diferitelor forme ale gîndirii și dezvoltării lor. Prin urmare, cînd arătăm că în raționament ca formă logică nu trebuie să existe contradicții logice, avem în vedere numai *o* formă a contradicțiilor, contradicțiile care apar ca rezultat al încălcării anumitor legi ale logicii formale; alte contradicții, cum sînt contradicțiile dintre singular, general și particular, formează dimpotrivă baza și esența formelor gîndirii logice și fără ele nu este cu putință nici o formă a gîndirii" [2].

Prin urmare, T. V. Kopnin consideră că înlăuntrul formelor logice există contradicții dialectice, care însă nu sînt de aceeași natură cu contradicția care ar da naștere unei gîndiri incoerente; contradicțiile dialectice inerente formelor gîndirii exprimă tocmai esența, natura dialectică a formelor logice, fără de care nici o formă a gîndirii nu este cu putință.

Caracterul dialectic-contradictoriu al formelor logice explică pe de altă parte, capacitatea gîndirii de a reflecta contradicțiile realității obiective.

Explicitarea, înfățișarea acelor forme logice prin care se desfășoară gîndirea, constituie unul din principalele obiective ale științei logicii. La această problemă au fost date trei răspunsuri principial deosebite: 1) formalizarea gîndirii, care a fost elaborată de logica formală tradițională, formalizare care a surprins elementele constitutive ale gîndirii: noțiunea, judecata, raționamentul, diferitele forme ale acestora; 2) formalizarea gîndirii înfăptuită de logica matematică, prin care au fost fără îndoială surprinse aspecte, forme noi și deosebit de complexe ale gîndirii; 3) formalizarea gîndirii analizată de logica dialectică — pe care o numim formalizarea categorial-dialectică a gîndirii, singura formalizare în măsură să evidențieze natura dialectică inerentă formelor logice.

Cu această ocazie am vrea să precizăm că atunci cînd subliniem importanța formalizării gîndirii, ceea ce nu înseamnă decît *explicitarea legilor gîndirii*, a legilor potrivit cărora se mișcă gîndirea, trebuie să combatem cu fermitate *formalismul*, care reprezintă o *interpretare idealistă* a formelor gîndirii surprinse de știința logicii. Formalismul *dă o interpretare idealistă* formelor gîndirii, considerîndu-le forme moarte, lipsite de conținut; formalismul spre deosebire de logica materialistă neagă caracterul reflectoriu al formelor gîndirii elaborate. Prin urmare, în vreme ce formalizarea gîndirii este o preocupare a științei logicii, formalismul *interpretează în mod idealist* formele gîndirii.

---

[1] T. V. Kopnin, *Dialectica și contradicțiile în gîndire*, *Probleme de filozofie*, nr. 7/1958, p. 108.

[2] *Ibidem.*

Noi ne vom ocupa în special de demonstrarea superiorității formalizării gîndirii realizată de logica dialectică față de cea a logicii formale tradiționale. Superioritatea formalizării categorial-dialectice a gîndirii față de cea realizată de logica matematică nu constituie obiectul lucrării de față [1].

Evident că numai corectitudinea gîndirii nu poate reflecta realitatea obiectivă. O gîndire contradictorie, o gîndire care se află în dezacord cu sine însăși este lipsită și de valoare reflectorie. Se pune însă problema cum sînt reflectate contradicțiile obiective prin gîndirea lipsită de contradicții? Răspunsul lui T. V. Kopnin ni se pare și în această problemă edificator. T. V. Kopnin arată că „recunoașterea obiectivității contradicțiilor nu duce de loc, după cum crede Schaff, la admiterea caracterului logic contradictoriu al gîndirii, deoarece contradicțiile logice nu sînt reflectarea contradicțiilor obiective ale realității" [2]. Gîndirea, formele gîndirii au însă o *structură dialectică contradictorie*, capabilă să reflecte realitatea obiectivă. Dezvăluirea contradicțiilor dialectice subiacente formelor gîndirii constituie deci, după părerea noastră, un alt principiu al clasificării dialectice a judecăților. Numai prin scoaterea în evidență a structurii dialectice specifice diferitelor forme de judecată putem determina funcția lor specifică de cunoaștere.

Clasicii marxism-leninismului au dat indicații extrem de prețioase și în dezvăluirea dialecticii lăuntrice a judecăților, deci a unor forme anumite ale gîndirii. „Faptul că identitatea conține în sine deosebirea este exprimat în *orice propoziție*, căci predicatul diferă în mod necesar de subiect. *Crinul* este o *plantă*, *trandafirul* e *roșu*; subiectul ori predicatul conține ceva ce nu e identic cu predicatul, respectiv cu subiectul. Se înțelege de la sine că *identitatea cu sine însuși* are dintru început, ca completare necesară, *deosebirea de tot restul*" [3].

V. I. Lenin a explicitat teza de mai sus a lui Engels arătînd că la nivelul judicativ principalul cuplu categorial este acela al individualului respectiv al particularului și al generalului. „În orice propoziție putem astfel (și trebuie) să distingem, ca într-un „nucleu" („celulă"), embrioanele *tuturor* elementelor dialectice, demonstrînd astfel că dialectica este în general proprie întregii cunoașteri a omului. Iar științele naturii ne arată (și acest lucru trebuie iarăși să fie demonstrat prin *orice* exemplu cît de simplu) natura obiectivă în aceleași însușiri ale ei, trans-

[1] Nu vom intra în analiza formelor gîndirii analizate de logica matematică ci ne vom rezuma la aceste considerații sumare. Deși mai mulți logicieni marxiști dintre care citățm pe Klaus, Bassenge, Schröter, Linke, sînt de părere că logica matematică nici nu se deosebește în fond de logica formală care chiar dacă apare în diferite forme, rămîne în esență aceeași, credem totuși că cel puțin în interpretarea formelor judecății nu putem pune semnul egalității între logica formală și logica matematică. În legătură cu această problemă vom reveni cu alt prilej.

[2] T. V. Kopnin, *op. cit.*, p. 109.

[3] F. Engels, *Dialectica naturii*, Editura politică, 1959, p. 196. Vezi și p. 194 „Caracterul antagonist al determinărilor raționale ale gîndirii: *polarizarea*. Așa cum electricitatea, magnetismul etc. se polarizează, se mișcă în contrarii, tot așa și ideile. Așa cum acolo nici o unilateralitate nu rămîne rigidă, lucru care nu-i trece prin minte nici unui cercetător al naturii tot așa nici aici".

formarea particularului în general, a întîmplătorului în necesar, trecerile, transfuziile, legătura reciprocă a contrariilor"[1].

Dacă logica formală reduce forma judecății la formula S este P, logica dialectică dă o formalizare categorial-dialectică formelor de judecată. Dacă formula judecății date de logica formală are un caracter abstract și conține în sine rădăcina gnoseologică a idealismului, formulările categoriale ale judecății date de logica dialectică au un caracter reflectoriu. Ele arată ce aspect categorial al onticului reflectă diferitele forme judicative, precum și caracterul cognitiv diferit, specific, al fiecărei judecăți în parte.

Formularea categorial-dialectică a judecății leagă formele de conținutul obiectiv reflectat într-o formă mai adecvată decît formularea abstractă; aceasta din urmă putînd fi ruptă de conținutul reflectat. În vreme ce formularea dată de logica formală se referă la un conținut *oarecare* (prin S se înțelege *orice* obiect care este reflectat de subiectul judecății, prin P însușirea vreunui obiect), formularea categorial-dialectică arată ce formă ontică *dialectică* obiectivă reflectă termenii judecății.

După cum știm, problema formulării categoriale a judecăților n-a atras atenția comentatorilor lui Hegel [2]. Filozofii și logicienii marxiști au menirea ca, pe baza indicațiilor clasicilor marxism-leninismului, să valorifice și acest aspect al sîmburelui rațional din filozofia lui Hegel.

Ideea formulării categoriale a formei judicative de cunoaștere o găsim la Hegel încă în lucrarea *Glauben und Wissen* în care susține — sub influența lui Kant — că S reprezintă particularul independent de P, de general care există numai în conștiință, iar S există în domeniul fenomenal. Rațiunea dialectică reușește să opereze sinteza acestor determinări opuse. Am văzut că la maturitate Hegel dă o interpretare idealist-obiectivă panlogistă a judecății. În a doua parte a lucrării noastre vom căuta cu prilejul analizei clasificării dialectice a judecăților să dăm fiecărei forme judicative o formulă categorial dialectică explicînd-o în lumina indicațiilor lui Fr. Engels și V. I. Lenin.

La noi H. Wald în cartea *Introducere în logica dialectică* [3] după ce analizează geneza judecății din concept dă o formulă generală categorială judecăților, arătînd că „judecata : S este P echivalează cu judecata : cantitatea este calitate". În continuare însă deși acordă o atenție deosebită clasificării dialectice a judecăților, nu mai analizează formula categorial-dialectică a diferitelor forme de judecată.

Prin formularea categorial-dialectică a judecății înțelegem așadar scoaterea în evidență a dialecticii subiacente formei logice. Și logica formală dă o formulare categorială judecății. Logica formală arată că orice judecată de tip predicativ poate fi redusă la formula S = obiectul reflec-

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 323. Ceva mai jos, Lenin remarcă de asemenea „Să începem cu cel mai simplu, mai obișnuit, mai curent lucru etc. cu *orice propoziție*. Frunzele sînt verzi, Ivan este un om, Jucica este un cîine etc. Chiar aici este (cum în mod genial a observat Hegel) *dialectică; particularul* ESTE *GENERALUL*".

[2] Rosenkranz, Kuno Fischer, E. Cassirer, nu se referă la această problemă, atunci cînd expun sistemul lui Hegel.

[3] H. Wald, *Introducere în logica dialectică*, Ed. Acad. R.P.R., 1959, p. 137.

tat și P = însușire, stare sau acțiune a obiectului. Forma categorială a judecății dată de logica formală ar fi deci următoarea : obiectul are (nu are) o însușire (stare, acțiune). Dar o asemenea formulare categorială are — după părerea noastră — cel puțin următoarele deficiențe : a) nu scoate în evidență caracterul dialectic, contradictoriu al formei judicative ; b) nu face posibilă marcarea funcției cognitive specifice, a caracterului reflectoriu specific diferitelor forme de judecată. După cum arată tov. acad. A. Joja „abstractul nu permite a distinge esențialul de neesențial, operație care se îndeplinește în logica dialectică"[1] ; c) fiind de o natură abstractă (S nu este P), ea face inutilă și imposibilă derivarea formelor superioare de judecată din cele inferioare. Formularea categorial-dialectică a judecății realizată de logica dialectică în schimb : a) dezvăluie natura dialectică a formei judicative prin indicarea cuplurilor categoriale care stau la baza diferitelor forme de judecată ; b) în formulările categoriale diferite (altele sînt formulările judecăților de existență și altele cele ale judecăților conceptuale) se subliniază funcția cognitivă diferită a judecăților diferite ; c) față de formularea categorială abstractă a logicii formale, cea a logicii dialectice are un caracter concret, anume arată ce aspect al realității și cît de adînc reflectă realitatea forma judicativă analizată. În felul acesta, formularea categorială a logicii dialectice face principial posibilă clasificarea dialectică a judecăților.

III

Logica formală a analizat și ea formele, *elementele* constitutive ale gîndirii, dar nu în procesul cunoașterii, nu în funcțiunea lor cognitivă și nu a dat decît o analiză a raporturilor exterioare ale diferitelor forme ale gîndirii. Logica dialectică nu poate să nu ia în considerație rezultatele logicii formale, elementele gîndirii descoperite de aceasta din urmă ; logica dialectică nu neglijează — ca să ne referim la problema care ne interesează în mod direct —, nici clasificarea judecăților dată de logica formală, dar ținînd seama de ea o depășește calitativ, introducînd punctul de vedere gnoseologic și dialectic al clasificării judecăților.

În logica dialectică, clasificarea judecăților pornește de la unirea vagă a termenilor, de la formula „individualul este general" — formula judecății afirmative de existență, spre unirea lor întemeiată care culminează cu judecata apodictică de concept, cu forma : „individualul avînd însușiri determinate, corespunde legității sale obiective". Problema formulării categorial-dialectice nu o pune decît logica dialectică, realizînd prin ea unitatea logicului și a istoricului. Ea scoate în evidență legitatea logică potrivit căreia derivînd o formă judicativă superioară dintr-una inferioară se rezumă felul în care a avut loc în istoria cunoașterii trecerea formelor judicative inferioare în forme superioare. S este P în logica formală este formula judecății pe care o clasificăm din punctul de vedere al calității, al cantității, al relației și al modalității. În logica dialectică fiecare formă judicativă are o formulă categorială proprie. Prin urmare, logica formală coordonează iar logica dialectică face să se derive formele

[1] A. Joja, *op. cit.*, p. 84.

judicative unele din altele. Această trăsătură a clasificării dialectice a judecăților, este un alt principiu fundamental formulat de Engels [1].

Pentru a explicita acest principiu trebuie ca, pe de o parte, să stabilim criteriul pe baza căruia socotim o judecată inferioară alteia, respectiv superioară celeilalte, iar pe de altă parte să precizăm care este principiul datorită căruia se realizează trecerea de la o judecată inferioară la una imediat superioară ei.

După cum se știe, o judecată este superioară alteia, dacă aduce un spor de cunoaștere față de aceasta. Astfel judecățile de existență sînt inferioare celor reflexive, cele reflexive celor de necesitate, iar acestea din urmă celor conceptuale. De asemenea, doar formularea categorială a judecății va scoate în evidență superioritatea uneia față de cealaltă. Formularea abstractă a judecății (S este P) nu are posibilitatea să evidențieze superioritatea unei forme judicative față de cealaltă; cea categorială însă bazată pe indicațiile clasicilor marxism-leninismului, reușește să indice superioritatea, respectiv inferioritatea formelor judicative. Este evident că forma, „individualul este general" — forma categorială a judecății de existență — este inferioară judecății „individualul deoarece are însușirile a,b,c, speciale, este corespunzător legității sale obiective" — judecata apodictică de concept.

O judecată aduce un spor de cunoaștere, cînd față de o altă judecată, exprimă un adevăr mai determinant, mai concret. Prin urmare, subiectul judecății fiind același, predicatul sau predicatele sale vor trebui să-l determine din ce în ce mai precis.

Un alt aspect al principiului de clasificare dialectică a judecăților pe care-l discutăm, constă în precizarea cauzei datorită căreia se realizează trecerea de la o judecată inferioară la una superioară. Deoarece cunoașterea se apropie în mod asimptotic de o reflectare din ce în ce mai desăvîrșită a realității obiective, fiecărei forme judicative îi va fi inerentă o lipsă care rezultă tocmai din funcția cognitivă imperfectă a respectivei forme judicative în raport cu cea superioară ei.

Am subliniat mai sus, că tocmai formalizarea categorial-dialectică a judecății poate evidenția funcția specifică — inferioară, respectiv superioară — de reflectare a diferitelor forme de judecată. Succesiunea logică a diferitelor forme de judecată, felul în care ele pot fi deduse pe plan logic unele din altele, supraordonarea lor din punctul de vedere al caracterului reflectoriu poate fi scos în evidență numai prin explicitarea formei lor categorial-dialectice. Logica formală tradițională nu pune problema gradului diferit de reflectare a diferitelor forme logice. Datorită caracterului abstract al logicii formale, judecăți care reflectă un conținut obiectiv diferit pot avea aceeași formă: de exemplu, judecățile: „calul este alb" și „calul este mamifer" au aceeași formă: S este P; calitatea, cantitatea, relația și modalitatea acestor judecăți este aceeași. Logica dialectică datorită „caracterului său reflectoriu de conținut și de esență" (A. Joja) ține seama de esențialitatea conținutului obiectiv reflectat

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, Editura politică, 1959, p. 205 și urm.

prin formele logice. Această analiză o găsim pentru prima dată la acad. A. Joja [1]. Pentru logica dialectică judecățile citate mai sus reflectă un conținut diferit *prin forme judicative deosebite* : distingerea formelor judicative cu un caracter reflectoriu diferit poate fi evidențiat numai prin forma categorial-dialectică a judecăților. Dacă prima judecată (calul este alb), fiind o judecată de existență va avea forma „individualul este abstract-general", cea de-a doua (calul este mamifer) va îmbrăca forma — „specialul este general-necesar". Evident că cea de-a doua judecată fiind categorică de necesitate, reflectă realitatea mai adînc decît prima. Trecerea primei forme de judecată în cea de-a doua o putem marca numai prin forma categorial-dialectică deosebită. Cu analiza amănunțită a diferitelor forme categorial-dialectice a judecăților ne vom ocupa în a doua parte a acestei lucrări.

Pe plan istoric trecerea unei forme de judecată în alta a avut loc datorită necesității practicii sociale de a reflecta lumea obiectivă cît mai adecvat ; omul în și prin activitatea sa practică de miliarde de ori repetată și-a dat seama de necesitatea trecerii unei forme judicative cu o valoare de reflectare inferioară într-una cu o funcție de cunoaștere sporită [2]. Istoricul trecerilor unor forme judicative, cu valoare de reflectare inferioară în forme cu o valoare superioară, corespunde succesiunii logice a diferitelor forme judicative.

F. Engels scoate în evidență unitatea logicului și a istoricului între altele și în legătură cu formele raționale ale cunoașterii : „Dezvoltarea unei noțiuni oarecare sau a unui raport de noțiuni (pozitiv și negativ, cauză și efect, substanță și accident), în istoria gîndirii se află față de dezvoltarea lor în capul unui dialectician în același raport în care se află evoluția paleontologică a unui organism oarecare față de evoluția lui embriologică"[3].

V. I. Lenin subliniază de asemenea „În logică istoria gîndirii trebuie să coincidă în linii generale, cu legile gîndirii" [4].

Clasificarea dialectică a judecăților ne dă tocmai — pe baza principiului unității logicului și a istoricului — calea parcursă de gîndirea judicativă în istoria cunoașterii ; de la forma embrionară a legăturii judicative exprimată în judecata afirmativă de existență — individualul este abstract general — pînă la forma reunirii superioare a termenilor prin judecata apodictică conceptuală (individualul avînd determinări specifice, corespunde legității sale obiective), formă care se află în pragul unei forme logice superioare acelei judicative adică al raționamentului.

Din cele de mai sus, rezultă că numai poziția logicii dialectice materialiste a dat o rezolvare justă problemei clasificării dialectice a judecăților : materialismul dialectic prin teza unității materiale a lumii a întemeiat caracterul reflectoriu al judecății ; a dezvăluit contradicția dialectică

---

[1] A. Joja, *op. cit.*, p. 81—84.

[2] M. N. Alexeev discută această problemă în *Dialectica formelor gîndirii*, Ed. Univ. din Moscova, 1959, p. 107. „Gîndirea noastră se dezvoltă necontenit sub influența practicii, a activității legate de muncă... prin urmare, judecata nu ia naștere prin autodeterminarea conceptului, ci prin necesitatea de a reflecta cît mai adevărat obiectele existente în mod real".

[3] *Op. cit.*, p. 204.

[4] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 206.

lăuntrică oricărei judecăţi şi a explicat trecerea unor forme de judecată cu valoare de reflectare inferioară în forme de judecată cu o funcţie reflectorie superioară pe baza practicii social-istorice.

Revoluţia produsă în filozofie de materialismul dialectic şi istoric a pus bazele şi unei logici noi, calitativ superioare faţă de logica formală tradiţională — logica dialectică materialistă. Dar pe lîngă principiile generale ale elaborării logicii dialectice, clasicii marxism-leninismului, în special F. Engels şi V. I. Lenin, ne-au lăsat în problema clasificării dialectice a judecăţilor şi o moştenire directă; valorificarea acestei moşteniri constituie o sarcină importantă a logicienilor marxişti.

НЕКОТОРЫЕ ПРИНЦИПЫ ДИАЛЕКТИЧЕСКОЙ КЛАССИФИКАЦИИ СУЖДЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

Исходя из наследия Фр. Энгельса и В. И. Ленина, автор вкратце анализирует принципы, которые, по его мнению, должны лечь в основу диалектической классификации суждений, а именно: а) различный рефлекторный характер различных форм суждения; б) внутреннее противоречие форм суждения и специфическая рефлекторная функция различных форм суждения, выраженных в диалектико-категорийной формализации суждений; в) единство логического и исторического, вывод суждений со значением высшего отражения из суждений более ограниченного значения.

Разбирая вышеуказанный первый принцип, автор рассматривает главнейшие домарксистские теории (Аристотеля, Канта, Гегеля) в связи с познавательной функцией суждения. Он подчеркивает, что этот вопрос можно правильно разрешить лишь с позиций материалистической диалектической логики, исходя из материального единства мира. Что касается второго принципа (диалектико-категорийной формализации суждений), то автор отделяет формально-логические противоречия мышления от диалектически-противоречивой природы форм суждения. В то время как формально-логические противоречия мышления приводят к софистике, диалектическая логика, вскрывающая внутренние диалектико-категорийные противоречия в формах любого суждения, теоретически обосновывает возможность отражения противоречий объективной действительности: диалектика объективной реальности может отражаться лишь в логических формах — в данном случае в суждениях — являющихся диалектически противоречивыми. Противоречивая действительность может быть отражена лишь в соответственных логических формах. Если формальной логике удается выявить посредством отвлеченного анализа не больше чем *внутреннее* различие форм суждения (S есть P, S не есть P), то диалектическая логика путем диалектико-категорийной формализации суждений вскрывает внутреннее диалектическое *противоречие* форм суждения (напр., „индивидуаль-

ное есть общее", „индивидуальное, будучи особо обусловлено, соответствует своей объективной закономерности" и т.д.). Так выявляется не только внутреннее различие суждений, но и их внутреннее диалектическое противоречие. Также лишь путем диалектико-категорийной формализации можно показать специфическую функцию отражения различных суждений.

В связи с третьим принципом автор подчеркивает, что общественно-историческая практика, необходимость возможно более адэкватного познания объективной действительности обусловили переход одной формы суждения в другую форму высшей степени отражения; не само раздвоение понятия и не чистое движение суждений — как считал Гегель — обусловили переход некоторых форм суждений низшего познавательного значения в формы высшего значения, а общественно-историческая практика. При этом автор вкратце показывает, что логический порядок различных форм суждения соответствует истории их возникновения. Например, подобно тому, как суждение о существовании занимает первое место в диалектической классификации суждений, и с точки зрения образования суждений это суждение появилось раньше других.

В заключение автор указывает, что принципы, лежащие в основе диалектической классификации суждений, следует выводить из общих положений марксистско-ленинской философии и из основных черт диалектической логики.

QUELQUES PRINCIPES DE CLASSIFICATION DIALECTIQUE DES JUGEMENTS

RÉSUMÉ

Le présent ouvrage analyse succinctement, à partir des thèses de Fr. Engels et de V. I. Lénine, les principes qui doivent, suivant l'auteur, résider à la base de la classification dialectique des jugements, à savoir : a) le caractère différent du reflet des diverses formes de jugements ; b) la contradiction interne des formes de jugements, ainsi que la fonction de reflet, particulière aux diverses formes de jugements, exprimées dans la manière catégoriale-dialectique de formuler les jugements ; c) l'unité du logique et de l'historique, la dérivation des jugements qui ont une valeur de reflet supérieure à ceux qui en ont une plus réduite.

En analysant le premier principe, l'ouvrage passe en revue les principales théories prémarxistes (Aristote, Kant, Hegel) concernant la fonction de connaissance des jugements, et fait remarquer que seule la logique dialectique matérialiste, se fondant sur l'unité matérielle du monde, a donné la solution juste de ce problème. Quant au second principe, l'auteur distingue les contradictions logiques formelles de la pensée d'avec la nature dialectique contradictoire des formes de jugement.

Tandis que les contradictions logiques formelles de la pensée mènent à la sophistique, la logique dialectique, en dévoilant les contradictions catégoriales-dialectiques intérieures à toute forme de jugement, fonde théoriquement la possibilité de refléter les contradictions de la réalité objective : la dialectique objective ne peut être reflétée autrement que par celles des formes logiques (en l'espèce par ceux des jugements), qui sont, de manière catégoriale-dialectique, contradictoires. La réalité contradictoire ne peut être reflétée que par des formes logiques qui ont une nature contradictoire. Tandis que la logique formelle ne parvient à mettre en évidence, par l'analyse abstraite du jugement, que tout au plus la *différence* intérieure des formes de jugement (S est P, S n'est pas P), la logique dialectique, en formulant de manière catégoriale-dialectique les jugements, rend explicite la *contradiction* dialectique intérieure des formes de jugement (par exemple : « l'individuel est général », « l'individuel, ayant des déterminations spéciales, correspond à ses lois objectives » etc.) mettant en évidence non seulement la différence interne des jugements, mais aussi la contradiction dialectique intérieure aux jugements. De même, ce n'est qu'en les formulant de *manière catégoriale-dialectique* que l'on peut mettre en valeur la *fonction spécifique* de reflet des différents jugements.

En ce qui concerne le troisième principe, l'auteur insiste sur ce que la pratique sociale-historique et la nécessité de connaître la réalité objective ont déterminé le passage d'une forme de jugement à une autre forme ayant une valeur de reflet supérieure à la première ; ce n'est ni l'auto-dédoublement du concept, ni le mouvement pur des jugements qui ont déterminé le passage de certaines formes de jugement ayant une valeur cognitive inférieure à d'autres formes, supérieures de ce point de vue, comme le pensait Hegel, mais bien la pratique sociale-historique. A ce propos, l'auteur indique encore, brièvement, que l'ordre logique des différentes formes de jugement correspond à l'histoire de leur apparition. Ainsi, le jugement d'existence, qui occupe la première place dans la classification dialectique des jugements, a paru avant les autres.

En conclusion, l'auteur affirme que les principes qui constituent le fondement de la classification dialectique des jugements doivent être déduits des thèses générales de la philosophie marxiste-léniniste et des traits fondamentaux de la logique dialectique.

CRITICA SOCIOLOGIEI BURGHEZE ȘI REFORMISTE DIN ROMÎNIA ÎN PERIOADA 1917—1924

DE

Z. ORNEA

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a deschis în istorie era revoluțiilor proletare, constituind pentru proletariatul mondial un exemplu încurajator, o pildă de urmat. Mișcarea muncitorească trăiește pe plan mondial un adînc proces de radicalizare, periclitînd pozițiile economice și politice ale burgheziei.

În țara noastră, influența Revoluției din Octombrie, grefată pe contradicțiile de clasă și naționale, care s-au ascuțit în Romînia în urma primului război mondial, se face puternic resimțită. Clasele exploatatoare se compromit rușinos prin pozițiile trădătoare de pe front culminate cu pacea de la Buftea. În țară, atît în regiunea ocupată cît și în Moldova, domnesc haosul și dezorganizarea economică, specula și mizeria. Nemulțumirea și revolta maselor luaseră mari proporții. Se evidenția cu tot mai multă claritate faptul că singura clasă capabilă să apere interesele sociale și naționale ale poporului este clasa muncitoare. Mișcarea muncitorească intră într-o perioadă de avînt revoluționar. „Perioada 1917—1923 —a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej — este perioada avîntului revoluționar care a luat naștere în toată lumea în urma victoriei de însemnătate istorică mondială a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Rupînd lanțul mondial al imperialismului și deschizînd epoca revoluțiilor proletare, Revoluția din Octombrie a fost imediat urmată de puternice lupte revoluționare în lumea întreagă"[1].

Anii 1918—1920 se disting între altele prin intensitatea luptelor greviste. Manevrele criminale ale burgheziei de a arunca povara consecințelor economice ale războiului pe umerii clasei muncitoare și ai populației nevoiașe, provoacă scăderea cu mult sub minimul necesar a nivelului de trai al celor ce muncesc. Prețurile crescuseră enorm în timp ce salariile săptămînale scăzuseră sau în cel mai bun caz rămăseseră

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., ed. IV, 1955, p. 365.

la vechiul stadiu. Replica celor ce muncesc a fost promptă şi s-a caracterizat printr-o fermitate deosebită. Revendicările sînt deopotrivă economice şi politice. Clasele exploatatoare încearcă de la început înăbuşirea mişcării revoluţionare prin represiunea sîngeroasă de la 13 decembrie 1918 urmată şi de alte măsuri poliţieneşti. Încercarea se dovedeşte fără rezultate. Luptele greviste continuă, sporind chiar în intensitate. La sfîrşitul anului 1918 şi prima jumătate a anului 1919 se desfăşoară greve ale ceferiştilor, minerilor din Valea Jiului, metalurgiştilor de la Vulcan, ale tipografilor, setebiştilor etc. De menţionat greva pe ţară a ceferiştilor care a durat peste două săptămîni, paralizînd aproape total circulaţia pe căile ferate. Apoi în a doua jumătate a anului 1919 cele mai importante greve au o durată lungă : a petroliştilor din Valea Prahovei — peste şase săptămîni, a metalurgiştilor din Bucureşti — cinci săptămîni, a docherilor din Brăila şi Galaţi — trei săptămîni. Se remarcă solidarizarea unor mase importante de muncitori cu greviştii şi luptele care se dau capătă tot mai mult un caracter de masă. Greva generală se impunea cu necesitate şi combativitatea muncitorilor conduşi de grupurile comuniste a înfrînt şovăiala trădătoare a social-democraţiei de dreapta. La 18 octombrie 1920 greva generală începe şi 200.000 de lucrători încetează lucrul. Înfrîngerea grevei se datoreşte cu exclusivitate modalităţii reformiste, trădătoare de organizare pe care conducătorii social-democraţi de dreapta au impus-o mişcării. Dar greva generală a demonstrat elocvent capacitatea de luptă a celor ce muncesc, procesul de radicalizare a clasei muncitoare din Romînia, necesitatea creării în ţara noastră a partidului de tip nou, partidul comunist. Formarea Partidului Comunist din Romînia în mai 1921 este în egală măsură o consecinţă şi o încununare firească a marilor lupte de clasă din perioada 1917—1921.

În faţa acestui avînt fără precedent al mişcării revoluţionare din ţara noastră, clasele stăpînitoare nu şi-au mai putut menţine dominaţia prin vechile mijloace. Regimul politic burghezo-moşieresc trăieşte o criză puternică şi adoptă metode noi din cele mai perfide cu ajutorul cărora încearcă stăvilirea valului luptelor revoluţionare. Înspăimîntate, clasele dominante se grăbesc să accepte satisfacerea parţială, evident trunchiată a unor revendicări ale oamenilor muncii, voind să creeze iluzia posibilităţii rezolvării lor radicale în cadrele strîmte ale ordinii burgheze. Pildă elocventă este reforma agrară din 1917—1921. Făcînd eforturi de a stăvili spiritul revoluţionar de care fuseseră cuprinşi soldaţii, regele Ferdinand promite reforma încă în primăvara lui 1917. Animat de aceleaşi interese parlamentul de la Iaşi hotărăşte peste cîteva luni exproprierea unei părţi infime din pămîntul moşierilor. Tactica tărăgănelii intră însă de îndată în acţiune, încercîndu-se înmormîntarea prin neaplicare a hotărîrii adoptate. Evenimentele iau însă o asemenea evoluţie, mişcarea revoluţionară devine atît de ameninţătoare pentru ordinea existentă încît peste un an şi jumătate decretul pentru reformă e în grabă promulgat, nu fără semnificaţie, chiar a doua zi după criminala represiune din piaţa teatrului. Cum se ştie însă, aplicarea reformei nu a fost terminată nici în 1938, o bună parte din pămînturile supuse exproprierii neintrînd în posesia ţăranilor.

Forme acute ia criza politică a regimului existent. Nesiguranța și instabilitatea regimului burghezo-moșieresc direct determinate de avîntul luptelor de clasă caracterizează situația din acea perioadă. Pilduitor e faptul că din 1917 (puțin timp după vestea revoluției din februarie din Rusia) și pînă în 1922 în Romînia au avut loc 58 de remanieri și schimbări guvernamentale. Vechile partide ale burgheziei și moșierimii sînt în efectivă disoluție. Partidul conservator foarte puternic în perioada antebelică, acum vădit anacronic, se fărămițează. O parte a membrilor săi intră în partidul liberal, iar peste cîțiva ani ultimele rămășițe au intrat în partidul țărănesc. Partidul liberal anunță zgomotos demagogice schimbări de program, prezentînd vechile lor deziderate în haina mincinoasă pretins nouă a democratismului și „civilizației" burgheze. Devenise evident că vechile partide chiar cu programele mincinos modificate nu puteau face față situației acum cu totul deosebite, care punea în pericol burghezia. Pentru a înăbuși ceea ce P. P. Negulescu numea atunci realitatea „inevitabilelor convulsiuni politice și sociale... care sînt mai totdeauna semnele precursoare ale războaielor civile", încep să apară noi partide cu denumiri înșelătoare, avînd menirea nemărturisită de a neutraliza avîntul revoluționar. În aprilie 1918 ia ființă „liga poporului", transformată apoi în „partidul poporului", condus formal de fals-aureolatul general Averescu, dar dirijat sub raport ideologic de „olimpianul" P. P. Negulescu, încă de atunci preocupat de „destinele omenirii". Partidul acesta, pretins al poporului, se prezenta drept apărătorul intereselor țărănești, izbutind o vreme să înșele opinia publică prin deșănțata agitație propagandistică făcută în jurul anunțatei reforme agrare. Tot în 1918 apare și partidul așa-zis țărănesc. Condus de politicieni burghezi cunoscuți ca C. Stere, I. Mihalache, V. Madgearu și afirmînd pe plan ideologic un poporanism mai adaptat nevoilor de atunci ale burgheziei, partidul fraudulos denumit al „țăranilor" apără de fapt interesele burgheziei rurale, pe care o voia dezvoltată și consolidată în dauna nevoilor reale ale țărănimii muncitoare. Dacă mai amintim de agitația demagogică a partidului condus de N. Iorga „partidul național-democrat", a nou creatului „bloc național-democratic", în fruntea căruia se găsea reacționarul Al. Vaida-Voievod, căpătăm imaginea sumară a noilor organisme politice, cu ajutorul cărora burghezia, și moșierimea se străduiau să înăbușe luptele de clasă din Romînia. De observat că atît noile partide cît și cele vechi arborează grăbit — nu fără scop — anume lozinci aparent democratice, cerințe așa-zis de „stînga", se pretind purtători de cuvînt ai intereselor „maselor de jos", cochetează chiar cu unele idei socialiste, iar personalități cu certă notorietate în opinia publică, precum Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu, D. Gusti, V. Madgearu, Șt. Zeletin, Ion Petrovici etc. își oferă săritori serviciile, pledînd în favoarea burgheziei. Toți acești filozofi sau sociologi părăsesc sferele eterate ale „științei pure", coboară în forum, se înregimentează în activitatea politică unde gireză cu prestigiul personalității lor „justețea" ideilor unuia sau altuia dintre partidele burgheze, încercînd să „demonstreze" că societatea capitalistă e cea mai bună dintre lumile posibile.

Cum se știe, eforturile acestea conjugate ale burghezo-moșierimii de a înăbuși valul luptelor revoluționare nu a dat rezultatele scontate.

Într-adevăr, înfăptuirea revoluționară în Rusia a unor asemenea cerințe vitale, precum încheierea păcii, exproprierea moșierilor și darea în folosință a pămîntului țăranilor muncitori, naționalizarea întreprinderilor capitaliste la orașe, au stîrnit un ecou uriaș în rîndurile clasei muncitoare și țărănimii muncitoare din țara noastră. Într-un manifest semnat de „sfatul muncitorilor și soldaților maximaliști" lansat în mai 1918 se spunea răspicat: „Muncitorimea rusă vedea bine că numai o *revoluție de răsturnare a capitalismului rus îi va aduce fericirea. Și au făcut-o. Această revoluție a dat pămînturile la țărani și fabricile la muncitori.* Ea a adus dreptate pe pămîntul Rusiei, udat de veacuri cu sîngele nevinovat al atîtor revoluționari"[1]. Și peste cîteva luni, la sărbătorirea primei aniversări a Revoluției din Octombrie, în „precuvîntarea" broșurii editate de „muncitorii comuniști din Romînia" se arată că această revoluție „nu a prăbușit numai edificiul social din Rusia, n-a lucrat numai la clădirea noului edificiu social de acolo, ci în același timp a săpat temeliile alcătuirii sociale burgheze de pretutindeni"[2].

În cadrul partidului socialist din Romînia se ascute lupta ideologică între elementele revoluționare care cîștigă tot mai mult teren și cele oportuniste care continuă să apere vederile reformist-lichidatoriste ale Internaționalei a II-a. Elementele revoluționare se organizează în grupuri comuniste în fruntea cărora se aflau neînfricații Leonte Filipescu, Pandele Becheanu, Al. Constantinescu, Const. Ivănuș, Pavel Tcacenco și alții. Grupurile comuniste organizează și conduc proletariatul la însemnate lupte economice și politice. Ele se ridică curajos împotriva regimului de exploatare, împotriva acțiunilor represive ale guvernului și a stării de asediu, împotriva transformării țării într-un avanpost al intervenției împotriva Rusiei sovietice. Ideea afilierii la Internaționala a III-a răspîndită cu hotărîre de grupurile comuniste, cîștigă aprobarea entuziastă a muncitorilor, cuceriți de justețea ideilor leniniste. Lucrările lui Lenin, învățătura conducătorului proletariatului rus, pînă atunci mai puțin răspîndite, încep să fie cunoscute și popularizate.

Între timp, în iulie 1920, apare sub îngrijirea secțiunii București a partidului socialist, revista teoretică *Lupta de clasă*, important factor de răspîndire a învățăturii leniniste în țara noastră. Revista își propunea ca „număr cu număr să lumineze pe cei mai mulți din tovarășii comuniști și să-i întărească în convingeri"[3]. În paginile ei apar lucrări ale lui Lenin (în nr. 1, paragraful 2 al capitolului V din *Statul și revoluția* sub titlul semnificativ *Trecerea de la capitalism la comunism*; în nr. 6—7 raportul lui Lenin la Congresul al VIII-lea al P.C.(b) sub titlul *Bolșevicii și clasa țărănească de mijloc*), articole de popularizare a personalității și operei genialului conducător al proletariatului rus sau care urmăresc să releve aspecte din realitatea sovietică, precum și documentate studii social-economice pătrunse de adevărul învățăturii leniniste. Revista *Lupta de clasă*

---

[1] *Documente din Istoria P.C.R., 1917— 1922*, E.S.P.L.P., 1956, p. 54.
[2] *Ibidem*, p. 90,67.
[3] *Ibidem*, p. 158.

a demascat documentat social-reformismul, contribuind din plin la popularizarea concepţiei marxist-leniniste în Romînia, la procesul de clarificare ideologică pe care îl duceau grupurile comuniste în vederea afilierii la Internaţionala a III-a. Lucrări ale lui Lenin apar în această perioadă şi în broşuri separate.

Greva generală din 1920, cu care a culminat valul de greve şi lupte revoluţionare din anii 1917—1921, sîngeros reprimate de zbirii regimului burghezo-moşieresc, a demonstrat prin numărul impresionant de muncitori care au participat, avîntul fără precedent al mişcării muncitoreşti din ţara noastră. Doar modul defectuos, trădător, tipic reformist de organizare a grevei de către social-reformişti, a făcut posibilă înfrîngerea ei. Necesitatea unui partid puternic al clasei muncitoare, capabil să conducă lupta pentru eliberarea socială, călăuzindu-se după învăţătura marxist-leninistă, apărea încă o dată cu toată evidenţa.

Într-un manifest din 1920 se sublinia că greva generală a arătat muncitorilor că „partidul socialist, trebuie transformat într-un puternic partid politic-comunist", întrucît se spune într-un alt document „ultima grevă generală din Romînia... a scos în evidenţă incapacitatea politică a partidului socialist, adică lipsa de idei clare în ce priveşte lupta socialistă în masele largi ale clasei muncitoare"[1].

Afilierea la Internaţionala a III-a şi transformarea partidului socialist într-un partid de tip nou, marxist-leninist, devine o cerinţă a majorităţii zdrobitoare a partidului socialist. Proiectul de statut al partidului socialist-comunist din Romînia, adoptat la şedinţa Consiliului general din octombrie 1920, semnifică triumful ideilor leniniste în partid. Directivele din noiembrie 1920 cu privire la organizarea grupurilor comuniste prezintă oamenilor muncii „programul practic, programul de acţiune" al viitorului partid comunist. Pornind de la ideea că „programul nostru teoretic este şi va rămîne programul Internaţionalei comuniste"[2], capitolele teoretice prelucrează creator, cum se şi afirmă în *Directive*, „principiile Internaţionalei comuniste la baza cărora ştătea marxism-leninismul".

La capătul unei lupte susţinute împotriva confuziei teoretice ce domnea în partidul socialist, pentru clarificarea ideologică a clasei muncitoare, Congresul partidului socialist votează la 7 mai 1921, cu o zdrobitoare majoritate, înfiinţarea Partidului Comunist din Romînia şi afilierea la Internaţionala comunistă. Aceasta, cum a arătat tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, „a constituit o victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului şi reformismului în mişcarea muncitorească din Romînia"[3]. Condusă de un partid marxist-leninist, clasa muncitoare în ciuda prigoanei continue la care sînt supuşi acei care afirmau cu tărie idealurile leniniste, va duce după congres o intensă activitate. Prin crearea Partidului Comunist în Romînia s-a petrecut o importantă deplasare a forţelor şi relaţiilor

---

[1] *Documente din Istoria P.C.R., 1917—1922*, p. 232.
[2] *Ibidem*, p. 223.
[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, p. 368.

politice. Capacitatea de luptă a clasei muncitoare crește considerabil. Partidul comunist făurit în focul marilor lupte de clasă din 1917—1921 și sub influența Revoluției din Octombrie va strînge în jurul său pe cei ce muncesc, demascînd totodată caracterul diversionist, de agentură a partidului social-democrat înființat după congresul din 1921, de către conducătorii reformiști, din elementele trădătoare, alungate din partid.

★

Avîntul fără precedent al mișcării muncitorești, triumful leninismului în mișcarea muncitorească din țara noastră, zdruncina bazele ordinii sociale burgheze. Față de această situație, burghezia română își pune în mișcare întreaga forță de luptă, dezlănțuie o campanie furibundă împotriva mișcării muncitorești și a ideilor revoluționare. Alături de forțele polițienești și de unele măsuri demagogice de ultimă oră, de felul reformei agrare și a votului universal, ideologii burghezi și îndeosebi sociologii pornesc și ei ostilitățile.

Anii aceștia au cunoscut o ascuțită luptă ideologică, desfășurată între curentele sociologice burgheze pe de o parte și sociologia marxist-leninistă afirmată de grupurile comuniste și apoi de Partidul Comunist din Romînia pe de altă parte. Cele două tabere se delimitează cu claritate, iar ciocnirile au loc, îndeosebi, în jurul problemelor *revoluției* și *reformei*, precum și a definirii *rolului social* al *burgheziei* și *proletariatului* în acea perioadă. Punctele de vedere erau, evident, fundamental opuse și aveau în ultimă analiză ca obiect însăși ordinea socială existentă. Ceea ce se impune a fi subliniat e faptul că sociologia marxist-leninistă din țara noastră, deși în plin proces de formare, va înfrunta cu mult succes ofensiva conjugată a școlilor sociologice burgheze, spulberînd pas cu pas mitul „progresismului" burgheziei și încercarea de a salva societatea capitalistă prin apeluri demagogice la reformă. În organul partidului, *Socialismul*, cicluri întregi de articole erau închinate demascării sistematice a sociologiei liberale, a diversionismului țărănist, a reformismului și a concepțiilor sociologilor naționaliști de tot felul. În opoziție cu tezele reformiste, se afirmau cu tărie învățătura marxist-leninistă, ideile revoluționare, care însufleteau proletariatul condus de partid.

Ce atitudine adoptă și pe ce poziții se situează în această luptă ideologică sociologii burghezi? Începînd cu sociologii de orientare naționalistă (care au degenerat nu peste multă vreme în fascism) și pînă la cei ce exprimau punctul de vedere al social-reformismului, toți își dau mîna, situîndu-se pe platforma comună a luptei pentru apărarea rînduielilor capitaliste, grav amenințate. Deosebirile de vederi între aceste diverse orientări sociologice burgheze își pierd acum din însemnătate, devin de ordinul nuanțelor în fața afirmării tot mai impetuoase a ideologiei marxist-leniniste.

Într-un articol publicat în 1924 în ziarul *Socialismul*, se dezvăluie tocmai această trăsătură esențială a ideologiei burgheze din acea perioadă. Articolul arată că deși în cadrul „intereselor generale capitaliste există deosebiri de *interese speciale*, între diferitele pături ale clasei capitaliste", întotdeauna, dar mai ales acum, în aceste împrejurări excepționale,

„înăuntrul burgheziei nu există deosebiri de interese asupra existenței capitalismului însuși. Asupra acestui punct toate partidele burgheze sînt de acord și își dau unanim sprijinul reciproc necesar"[1].

Ideologia marxist-leninistă este, așadar, ținta atacului dezlănțuit de sociologii burgheziei, care o supun unui foc concentric de combatere, stăvilire sau măcar neutralizare. Reluînd un procedeu larg răspîndit printre unii ideologi burghezi de a opune leninismul marxismului, se încearcă, evident fără succes, „lămurirea" muncitorilor și a țăranilor muncitori, cum că leninismul ar fi o abatere de la marxismul „adevărt", „ortodox" sau că ar reprezenta un produs tipic rusesc, fără valabilitate universală și ca atare fără șanse de izbîndă în țara noastră. Înspăimîntați de pericolul revoluției, sociologii burgheziei recomandă reforma ca unică soluție. Toți sociologii se întrec în a-i „demonstra" valoarea, justețea, rațiunea și eficiența. Împotriva acestor încercări de asanare și cîrpire a contradicțiilor capitalismului, grupurile comuniste au luat atitudine demascînd caracterul lor diversionist: „În haosul din care nu poate ieși sistemul de producție capitalist — se spune într-un manifest —, reformele n-au nici o valoare"[2].

Ceea ce caracterizează sociologia burgheză din Romînia anilor de după primul război mondial este așa-zisa cochetare cu marxismul, cu scopul nemărturisit de a-l nimici. Ideologia marxistă nu e pur și simplu respinsă. Pentru a înșela masele muncitoare care vedeau în ideologia marxistă cea mai sigură armă de luptă împotriva capitalismului, sociologii burghezi, declarînd în mod diversionist că recunosc justețea unei anume idei sau laturi din concepția marxistă, prin citarea unor fragmente din lucrări marxiste, cochetau cu unele teze marxiste. Pentru ca confuzia să fie totală, în publicistica sociologică se angajau dispute sterile în care unii dintre sociologii burghezi notorii pentru strădania lor apologetică erau acuzați de marxism. Zeletin era în permanență „atacat" pentru concepția sa „marxistă". Madgearu „suferea" același tratament, iar în parlament Dr. I. Lupu și alți parlamentari burghezi erau înfierați cu regularitate de către A. C. Cuza și adepții săi drept „veritabili" și „periculoși" marxiști (!?). Într-un ziar țărănist (*Aurora*) a apărut chiar un articol intitulat *Bolșevismul care ne trebuie*. De asemena în numele reformismului social—trădătorul Șerban Voinea, iritat de faptul că „masele dovedesc indiscutabil un avînt pentru bolșevism", într-un raport pentru congresul de la Cîmpina, a luat atitudine violent ostilă împotriva tînărului stat socialist și a răstălmăcit dușmănos leninismul de pe poziții tipic reformiste. Poziția lui reformistă, trădătoare, a fost demascată într-un amplu studiu apărut în *Lupta de clasă* din 1920 și intitulat *De la Marx la Lenin*. Arătînd că în raportul său, Voinea „cu o furie de burghez" și „într-o manieră joasă și meschină" a prezentat leninismul nu ca o dezvoltare creatoare a marxismului, ci ca o depășire negatoare a lui, folosind pentru aceasta sîrguincios „broșurile pătimașe, veninoase și acre ale lui Kautsky", studiul din *Lupta de clasă* sublinia cu tărie: „De la Marx la Lenin, de la *Manifestul Comunist*

[1] *Partidul Comunist și partidele burgheze*, în *Socialismul*, 10 feb. 1924.
[2] *Ibidem*.

la Internaţionala Comunistă este o continuitate doctrinară şi spirituală, tactică şi politică. Noi nu avem nimic de schimbat din ceea ce ne-a învăţat Marx şi Engels"[1]. Falsii „filomarxişti" îşi afirmau public „credinţa" faţă de marxism, pe care se străduiau însă să-l „îmbunătăţească", să-l „adapteze", să-l „cureţe" de aşa-numitele „exagerări" violente ale leninismului. Acest fenomen cu caracter general a fost observat de Lenin şi considerat drept o trăsătură tipică a sociologiei burgheze contemporane, a oportunismului şi revizionismului. „El constituie, scrie Lenin, „o tendinţă internaţională a teoreticienilor burghezi de a nimici marxismul „prin blîndeţe", de a-l sugruma prin îmbrăţişări, prin recunoaşterea, chipurile, a „tuturor" laturilor şi a „elementelor marxismului" cu adevărat ştiinţifice"...Cu alte cuvinte : să iei din marxism tot ce e acceptabil pentru burghezia liberală, inclusiv lupta pentru reformă, inclusiv lupta de clasă (fără dictatura proletariatului), inclusiv recunoaşterea „în linii generale" a „idealurilor socialiste" şi a necesităţii înlocuirii capitalismului printr-o „nouă orînduire", dînd la o parte „numai" sufletul viu al marxismului, „numai" revoluţionarismul lui"[2].

La cîteva luni de la victoria Revoluţiei din Octombrie, cînd o presă venală alimenta opinia publică din ţara noastră cu cele mai deşănţate zvonuri şi calomnii la adresa tînărului stat socialist, iar leninismul era atacat poliţieneşte, Dimitrie Gusti, sociolog şi filozof universitar, formal neafiliat nici unui curent sociologic, deci cu pretenţii de „obiectivitate", se grăbeşte să înfiinţeze în martie 1918 o „societate pentru ştiinţă şi *reformă socială*", al cărei scop îl dezvăluie chiar şi denumirea. Pornind de la falsa idee că „lipsa unei cunoaşteri adîncite şi aprecieri juste a realităţilor sociale romîneşti a fost una dintre cauzele puternicilor zguduiri din temelie ale statului nostru", societatea îşi propune să „studieze" realitatea social-economică romînească şi apoi „să propună *reformele* (subl.ns.) care izvorăsc fiecare din aceste studii"[3]. Societatea editează şi o revistă, cunoscuta *Arhivă pentru ştiinţă şi reformă socială*, care va deveni o largă tribună, de pe care reprezentanţii diverselor curente sociologice burgheze îşi vor expune punctele de vedere. Se organizează, în acelaşi scop, conferinţe publice (care apoi sînt publicate în broşuri sau în volume pe cicluri tematice) urmărindu-se peste tot, cu orice ocazie, ideea combaterii marxism-leninismului şi a popularizării căii „blînde" şi paşnice a reformei. În articolul program al revistei, Gusti face amara constatare că „societatea contemporană se află în prada zbuciumului unei crize de o mare gravitate", care a dus la situaţia în care „se pregăteşte pretutindeni crearea unei noi societăţi"[4]. Adept al conservării „îmbunătăţite" a ordinii capitaliste, D. Gusti îşi manifestă declarat ostilitatea faţă de marxism-leninism, pe care-l califică „idealism ideofob", încercînd să fundamenteze metodologic o soluţie care să constituie, pretindea el, „completarea reciprocă a

---

[1] *De la Marx la Lenin*, în *Lupta de clasă*, 1920, nr. 2, 3, 4.

[2] V. I. Lenin, *Falimentul internaţionalei a II-a*, în *Lenin—împotriva revizionismului*, E.S.P.L.P., 1958, p. 223—224.

[3] *„Apelul" societăţii pentru ştiinţă şi reformă socială*, în *Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială*, nr. 1, aprilie 1919, p. 291.

[4] D. Gusti, *Realitate, ştiinţă şi reformă socială*, în *Arhiva...*, nr. 1, aprilie, 1919, p. VI.

utopismului, marxismului şi sindicalismului"[1], adică un fel de mixtură eclectică menită să extirpe marxismului orice suflu revoluţionar, să-l „îmblînzească" pentru nevoile burgheziei. El oferă deci „un proiect de *reformă*... punctul lui de vedere trebuind să fie acela *de a corecta şi perfecţiona realitatea*"[2] (subl. ns.). Înspăimîntat de ecoul Revoluţiei din Octombrie în ţara noastră şi de marele prestigiu al leninismului, Gusti face eforturi de a şterge deosebirile calitative dintre conceptul de revoluţie şi cel de reformă pe care le egalizează abuziv. „Căci, într-adevăr, prin ce se deosebeşte oare revoluţia de reformă? — întreabă el senin. Care sînt însuşirile specifice ale revoluţiei spre deosebire de acelea ale reformei?"[3]. Antinomia neexistînd, raporturile dintre cele două concepte nefiind — convine el — nici de contradicţie şi nici măcar de contrarietate „definiţia revoluţiei sociale pe care o dă K. Marx trebuie înţeleasă : nu prin schimbarea organizaţiei politice şi juridice (citeşte : luarea puterii pe cale revoluţionară în mîinile proletariatului, n.n.) se produce o revoluţie, ci, dimpotrivă, prin *transformarea evolutivă* (subl. ns.) a categoriilor economice şi sufleteşti (fireşte, în limitele ordinii capitaliste, n.n.) devine necesară o nouă ordine juridică şi politică... totalitatea acestor schimbări solidare constituie esenţa revoluţiei sociale"[4]. Stadiul *ideal* către care *tinde* şi pe care-l preconizează cu stăruinţă D. Gusti, „noua ordine juridică şi politică" pe care o vrea „evolutiv" instaurată, nu va fi însă o societate radical transformată, ci un capitalism corectat şi perfecţionat. Aceasta pentru că — susţine D. Gusti — „realitatea socială constituie un continuu şi neobosit circuit, pe care dacă am voi să ni-l reprezentăm grafic, trebuie să ni-l închipuim ca două linii curbe, care formează un cerc"[5]. Aşadar, pe plan social nu se pot înregistra decît mişcări în cerc, transformările evolutive neizbutind să determine cauzal, la un moment dat, radicale modificări calitative. Sociologul Gusti ignoră devenirea istorică, neagă realitatea deosebirilor structural calitative dintre diferitele orînduiri sociale, toate acestea pentru a justifica necesitatea menţinerii orînduirii capitaliste, menită — după el — să dăinuiască de-a pururi, de vreme ce societatea e fatal condamnată la o veşnică, neobosită rotire în cerc.

Dimitrie Gusti socotea, evident, în primii ani după primul război mondial (adică în perioada avîntului revoluţionar, 1917—1921, din ţara noastră) că sarcina sa principală de ideolog burghez este combaterea ideilor marxist-leniniste. În 1920, în *Arhiva*, a apărut un „erudit" studiu, *Comunism, socialism, anarhism, sindicalism şi bolşevism*, datorat lui Gusti, în care profesorul îşi propune să elucideze „ştiinţific" valoarea acestor concepţii. Bineînţeles, studiul are un violent caracter tendenţios, vădind o penibilă lipsă de informaţie şi o întristătoare incompetenţă şi opacitate în înţelegerea concepţiei marxist-leniniste. Studiul însă aşa cum era (sau poate *pentru* că era aşa) slujeşte scopului propus şi e primit cu aprobări de

[1] D. Gusti, *Realitate, ştiinţă şi reformă socială*, în *Arhiva*..., nr. 1, aprilie 1919, p. VI.
[2] *Ibidem*, p. XVIII
[3] *Ibidem*, p. XIX.
[4] *Ibidem*, p. XX
[5] *Ibidem*, p. XVIII.

recunoştinţă în lumea sociologică burgheză. În *Convorbiri literare*[1], cunoscutul sociolog reacţionar S. Mehedinţi, pe atunci directorul îmbătrînitei reviste junimiste, recenzează studiul, subliniind că „profesorul de sociologie al universităţii din Bucureşti a făcut un real serviciu culturii noastre, luîndu-şi sarcina de a lămuri această noţiune". Problemele luate în discuţie în studiul recenzat prezintă o mare importanţă — precizează Mehedinţi — „îndeosebi sînt de mare actualitate deosebirile dintre adevărata doctrină a lui Marx şi încarnările ei mai mult sau mai puţin revoluţionare din prezent". Mehedinţi se arată foarte îngrijorat de soarta marxismului şi îl avertizează pe cititor — repetîndu-l pe Gusti — că „pe cînd Marx era evoluţionist (?) şi declara că revoluţia nu se face, ci se naşte, şi vine cu încetul... un mare număr de agitatori moderni care se cred discipoli ai lui Marx, socotesc că revoluţia politică poate fi temelia organizării sociale" (ceea ce lui Mehedinţi, „cunoscător" al marxismului, îi apare drept un periculos act incendiar).

Temător şi el pentru consecinţele periculoase ale conceptului de revoluţie, Rădulescu-Motru, adept întîrziat al conservatorismului junimist, afirmă, de asemenea în 1922, că ideea de progres trebuie înţeleasă ca excluzînd categoric prefacerea revoluţionară. „Astăzi cînd omul de ştiinţă întrebuinţează cuvîntul progres, el nu mai înţelege prin progres decît evoluţia"[2].

În tabăra sociologiei reacţionare burgheze din Romînia sociologia reformistă a ocupat poziţii importante.

Începuturile reformismului în Romînia pornesc de la Gherea şi Nădejde, cu legalismul lor necondiţionat şi socotirea luptei parlamentare drept principal (de fapt singurul) front de luptă politică a muncitorimii. Gherea, ale cărui merite în introducerea marxismului în Romînia, în lupta pentru afirmarea materialismului în estetică, vor fi mereu apreciate, a fost însă adeptul şi promotorul ideilor menşevice la noi, fapt care, cum se ştie, s-a soldat cu urmări extrem de nefaste pentru mişcarea noastră muncitorească. Aşa-zisa lege a dezvoltării ţărilor înapoiate formulată de Gherea în *Neoiobăgia* (1910), *Socialismul în ţările înapoiate* (1911), dar care circulase cu mult înainte, chiar înaintea *Cuvintelor uitate*, anexa soarta socialismului din Romînia la carul Apusului. Prin aceasta se nega posibilitatea victoriei socialismului în ţara noastră, înaintea izbîndirii sale în Apusul „înaintat" în care „formele sociale urmează fondului social". Punctul de vedere oportunist şi nefast al lui Gherea, devenit lege pentru reformişti, a constituit în primii ani după Revoluţia din Octombrie şi chiar mai tîrziu platforma teoretică de pe care reformiştii militau împotriva leninismului şi a ideilor Marii Revoluţii Socialiste.

Prin însuşi caracterul ei, sociologia reformistă era o anexă mascată a sociologiei burgheze. Afirmarea tezei posibilităţii integrării paşnice a capitalismului în socialism, îndreptarea luptei clasei muncitoare pe căile neeficiente ale tradeunionismului, transformarea luptei politice a clasei muncitoare într-o luptă exclusiv parlamentară în cadrul căreia era admisă

[1] *Convorbiri literare*, aprilie 1921, p. 297.

[2] C. Rădulescu-Motru, *Concepţia conservatoare şi progresul*, în *Destinele partidelor politice*, 1924, p. 49.

orice formă de colaborare cu burghezia, oglindea, de fapt, unitatea de interese dintre reformism şi burghezie, situarea lor de aceeaşi parte a baricadei. De aceea burghezia românească a văzut în reformism un aliat şi un susţinător, prevenind chiar şi în circularele poliţiei că e necesar să se facă distincţie între socialişti şi comunişti, cei din urmă fiind semnalaţi drept periculoşi, iar primii fiind consideraţi drept aliaţi în lupta împotriva marxism-leninismului. George Mîrzescu, cunoscut politician burghez, decretase inspirat, prin 1920, la o şedinţă a clubului liberal din Bucureşti că partidul socialist (aşa cum îl concepeau conducătorii reformişti) e un partid guvernamental, bineînţeles, în condiţiile regimului burghezo-moşieresc. Că afirmaţia lui Mîrzescu nu e, cum s-ar putea crede, doar o izbutită butadă, o dovedeşte dubla încercare a burgheziei în 1918 (prin Argetoianu şi P. P. Negulescu) de a-i coopta pe liderii socialişti în guvern. Ştefan Zeletin avea aşadar perfectă dreptate cînd sublinia într-un articol din *Arhiva* atitudinea „mai mult decît prietenoasă a gînditorilor noştri politici faţă de partidul socialist"[1]. De asemenea, semnificativ în această direcţie e tonul cu care revista *Ideea europeană* (unde Rădulescu-Motru era, de fapt, spiritus rector) anunţa, în 1920, apariţia revistei reformiste *Viaţa socială* redactată de Şerban Voinea, pe care o moţiune a Comitetului Central Comunist o numea pe drept cuvînt „otravă morală". *Ideea europeană* saluta în revista lui Voinea „îndreptarea realistă în alegerea şi tratarea materialului" şi „*încercarea de ieşire din îngustimea de vederi şi patima exclusivistă a celor mai proaspete şi mai vulcanice curente socialiste*" (subl.n.). „E o publicaţie — îşi exprimă convingerea revista burgheză — unde se va face socialism... *şi cu care cred că se va putea sta de vorbă*"[2] (subl.n.) Speranţele pe care burghezia le punea în sociologii reformişti erau pe deplin îndreptăţite. Într-adevăr, în această perioadă, ca şi mai tîrziu, sociologii reformişti au făcut eforturi susţinute pentru a demonstra că leninismul este o „erezie" condamnabilă, care denaturează „litera" marxismului şi, mai ales, că e un produs tipic rusesc, fără sorţi de generalizare, străin ca atare şi inaplicabil realităţilor social-economice româneşti. Pornind de la aceste principii „teoretice", reformiştii de la conducerea Partidului Socialist au încercat în mod deliberat să stăvilească şi să paralizeze avîntul mişcării revoluţionare din Romînia.

Argumentele „teoretice" folosite în această perioadă de sociologii reformişti din Romînia pentru scopurile amintite se limitau la o simplă reluare a tezelor cunoscute ale Internaţionalei a II-a şi pe care Lenin le demascase, dezvăluindu-le conţinutul lor apologetic burghez. În ciclul de conferinţe organizat în 1922—1923 de reacţionara *Societate pentru ştiinţă şi reformă socială* pe tema *Doctrinele partidelor politice din Romînia*, Ilie Moscovici invitat, cum era şi firesc, să cuvînteze şi el, a ţinut conferinţa *Lupta de clasă şi transformarea socială*, ulterior publicată sub formă de broşură. Aici, fruntaşul reformist, pentru a linişti burghezia şi moşierimea de la noi, argumenta profesoral răsuflata teză oportunistă după care „o ţară care nu are capitalismul dus pînă

[1] *Arhiva*, an. III, nr. 2—3, p. 349.
[2] *Ideea europeană*, 26 dec. 1920.

la ultimul său grad de dezvoltare, în care n-a existat democrația cea mai largă... nu este încă „*coaptă*" pentru transformarea socială socialistă[1]". Și apoi în același spirit trădător „argumenta" că atîta vreme cît capitalismul nu a atins acest stadiu în dezvoltarea sa „puterea politică în mîna proletariatului înseamnă o aventură trecătoare sau cel mult o experiență"[2], vizînd, fără îndoială Marea Revoluție din Octombrie, care însă în ciuda profețiilor răuvoitoare ale reformiștilor s-a dovedit a fi o necesitate istorică.

Împotriva valului de soluții reformiste cu ajutorul cărora sociologii burgheziei — slujbași credincioși ai unui regim perimat — căutau să întărească pilonii șubrezîți ai ordinii burgheze, Partidul Comunist din Romînia ia poziție hotărîtă, afirmînd cu consecvență punctul de vedere revoluționar leninist. Încă în 1918, adică în perioada de început a campaniei întreprinse de sociologii burghezi de slăvire a reformei, broșura editată de nucleele comuniste cu ocazia aniversării unui an de la Revoluția din Octombrie, sublinia cu tărie necesitatea înfăptuirii cerințelor revoluționare. Pornind de la acest principiu limpede exprimat, partidul va duce o luptă ascuțită, desfășurată pe un front larg, împotriva concepțiilor reformiste răspîndite de sociologii burghezi în strînsă colaborare cu social-reformiștii. Vor fi folosite pentru acest scop mijloace multiple : mitingurile și adunările muncitorești, manifestele ilegale și presa legală. La aceasta se adaugă broșurile traduse din operele clasicilor marxism-leninismului. În ciuda prigoanei sălbatice dezlănțuite de puterea de stat burghezo-moșierească, punctul de vedere revoluționar, marxist-leninist se afirma cu tărie, combătînd și demascînd esența socială și de clasă a soluțiilor teoretice ale reformiștilor. În 1922, în ziarul *Socialismul* se sublinia că „măsurile liberalo-reformiste... nu sînt în măsură să aducă dezlegarea marii probleme sociale din epoca revoluției sociale de azi"[3]. Această idee fundamentală, că perioada de care ne ocupăm este „epoca revoluției sociale" este limpede exprimată și în „directivele cu privire la organizarea grupurilor comuniste" elaborate în noiembrie 1920. Prin citate edificatoare din lucrările lui Lenin, comentate și atent explicate se dezvăluie sensul leninist al noțiunii de revoluție, opusă fundamental reformismului de orice fel.

Important era în primul rînd de a demonstra netemeinicia și falsitatea tezei, comună tuturor școlilor sociologice burgheze de la noi, potrivit căreia Romînia ar constitui cu exclusivitate un teritoriu „eminamente agrar" în care capitalismul ar fi liminar inexistent (această teză o apărau în egală măsură sociologii liberali, cei țărăniști, ca și diversele întruchipări sociologice naționaliste și, bineînțeles, social-reformiștii). Realitatea social-economică romînească „cunoștea" însă în suficientă măsură relațiile de producție capitaliste, iar după război, mai ales prin alipirea Transilvaniei, capitalismul se întărește, imprimînd vieții economice

[1] Ilie Moscovici, *Lupta de clasă și transformarea socială*, 1923, p. 18.
[2] *Ibidem*, p. 7.
[3] *Socialismul*, 16 noiembrie 1923.

romînești structura sa. Capitalul financiar monopolist devine treptat atot-stăpînitorul organismului nostru economic. Reflectînd în politica sa realitatea social-economică a țării, Partidul Comunist fundamentează pe baza de nezdruncinat a învățăturii marxist-leniniste perspectivele mișcării revoluționare din Romînia. „Războiul — se spune într-un articol din *Socialismul* — a schimbat structura economică a țării și a transformat Romînia într-un stat cu o dezvoltată și complicată industrie, care ocupă, față de agricultură, un rol mult mai important decît înainte"[1]. Ideea aceasta va fi reluată curînd într-un alt articol, subliniindu-se din nou că „procesul economic, ce se desfășoară în țara noastră, intrată adînc în concertul „lumii civilizate", este răsunetul unui proces mai mare, în care se zbate întreaga societate burgheză de azi. Mergem din ce în ce către o capitalizare extremă a tuturor resurselor economice, către o centralizare în lumea industrială, financiară și comercială a tuturor izvoarelor de bogăție numai în mîinile cîtorva detentori... Din ce în ce se sapă o prăpastie între cele două categorii sociale : un număr restrîns de exploatatori și masele enorme de exploatați, de proletari"[2].

În analiza perspectivelor mișcării noastre revoluționare, sociologii marxiști-leniniști pornesc de la indicația leninistă, cu privire la unitatea frontului economic capitalist în condițiile concrete ale stadiului său imperialist. Se sublinia astfel, că concepția marxist-leninistă despre revoluția socială ține seama de toate „rezervoarele antiimperialiste și revoluționare din colonii și țările înapoiate (paralel cu folosirea contradicției principale a lumii capitaliste : dintre caracterul social al muncii și forma privată a aproprierii), grăbind astfel prăbușirea domniei imperialiste a burgheziei și ușurînd sarcina revoluției"[3]. Avînd la bază aprecierea leninistă a condițiilor economice și social-politice din întreaga lume și, bineînțeles, din Romînia, în programul agrar al partidului, al cărui proiect a fost întocmit la sfîrșitul anului 1920, se preciza : „Condiții favorabile pentru preluarea puterii politice de către proletariat sînt acum în toată lumea. Minciunile, suferințele războiului imperialist, anarhia ce a urmat și producția care nu poate restabili echilibrul economic au provocat o nemulțumire și o creștere a conștiinței revoluționare a maselor la un grad nemaiîntîlnit pînă acum"[4]. Aceeași idee este reluată — cu o argumentare mai amplă — și într-un articol apărut în ziarul *Socialismul*. „Acum, în timpurile acestea de agonie a capitalismului, aparatul de producție al societății refuză de a mai funcționa în forma sa actuală, capitalistă. Criza de acum nu este o criză de lipsă, de sărăcie în mijloacele de producție ale omenirii, ci este exprimarea, dacă putem zice astfel, a revoltei producției sociale, contra aproprierii individuale și a schimbului anarhic, care caracterizează societatea burgheză. Producția socială a luat asemenea formă înaintată, că

[1] *Concentrarea și centralizarea capitalului în Romînia* în *Socialismul*, 26 noiembrie 1922.
[2] Petre Constantinescu-Iași, *Concentrarea și centralizarea bogățiilor*, în *Socialismul*, 7 decembrie 1922.
[3] *Socialismul*, 11 ianuarie 1923.
[4] *Documente din Istoria P.C.R.*, ed. cit., p. 214.

cere neapărat o apropriere socială şi un schimb organizat. Deci, nu o „reglementare paşnică" (în limitele actualei societăţi—n.n.), ci o nouă reglementare a producerii de lucruri, prin îndepărtarea modului de producere capitalist, iată imperativul categoric al vremii !"[1].

Prin cuvîntul său limpede, hotărît leninist, partidul mobiliza masele la lupta revoluţionară, contracarînd tezele diversioniste şi reacţionare ale şcolilor sociologice burgheze.

Pe această linie a alternativei reformă—revoluţie, Partidul Comunist din Romînia a dus o luptă necruţătoare şi împotriva social-reformiştilor, care fără a nega „ în principiu" necesitatea revoluţiei sociale, o decretau numai „inaplicabilă" deocamdată. Cum se spunea categoric într-un articol din *Socialismul*, la problema stringentă a „alternativei fundamentale a epocii noastre istorice : revoluţia comunistă sau reacţiune burgheză... social democraţii dau un răspuns burghez"[2]. Propovăduirea de către social-reformişti a sistemului burghez parlamentar ca formă cu ajutorul căreia „poporul" va avea posibilitatea să „conducă" treburile statului burghez şi totodată ca mijloc „eficace" de trecere de la capitalism la socialism a căpătat o ripostă zdrobitoare : „A voi să schimbi raporturile de azi... prin buletinul de vot este a gîndi nu ca un socialist conştient, ci este ceea ce demult Marx a denumit „cretinism parlamentar"[3]. Teza social-reformiştilor după care victoria socialismului în Romînia era direct dependentă de victoria sistemului socialist în apusul Europei a fost de asemenea aspru combătută. Într-un articol polemic din organul central al partidului, comentîndu-se această teză diversionistă se precizau consecinţele ei nefaste : „Cu alte cuvinte (social-democraţii) sînt de părere că masele muncitoreşti din Romînia exploatate şi terorizate nu au nici o chemare în transformarea socială şi că altceva nu este de făcut decît să ne culcăm pe o ureche şi să aşteptăm ca para mălăiaţă a schimbării regimului capitalist să ne pice în gură, venind din Apus". Finalul extrem de tăios, caustic, demasca poziţia absurdă, rizibilă pe care se situau reformiştii romîni. „Parcă îi vedem pe d-nii C. C. Petrescu, Emil Socor şi ceilalţi partizani în frunte cu Ilie Moscovici, stînd cu cîte un buchet în mînă pe peronul gării şi pregătindu-se să strige ura de îndată ce va intra în staţie trenul sosind din Apus şi purtînd într-un vagon lits, „Revoluţia socială în persoană"[4].

★

Strădania sociologiei burgheze de a „demonstra" că revoluţia e un cataclism uman cu totul fatal, că propovăduirea mijloacelor de luptă revoluţionară trebuie cu violenţă reprimată, se împletea cu slăvirea deşăntată a burgheziei, a valorilor ei „progresiste". Acest lucru va fi făcut pe toate registrele, folosindu-se cele mai variate mijloace, apelîndu-se la toate „personalităţile" care îşi ofereau slugarnic serviciile. De la apologetica ieftină, uşoară, cu pronunţată coloratură politicianistă, pînă la studiul „informat", funda-

[1] *Malthus redivivus*, în *Socialismul*, 9 noiembrie 1922.
[2] *Iarăşi iluzia democratică*, în *Socialismul*, 13 ianuarie 1924.
[3] *Sistemul reprezentativ parlamentar*, în *Socialismul*, 9—11 februarie 1923.
[4] *Pe peron*, în *Socialismul*, 3 februarie 1924.

mentat cu o armătură sociologică şi economică simulînd aparenta seriozitate ştiinţifică, totul e folosit în vederea împlinirii acestei sarcini. Negînd legitatea socială, toate aceste curente sociologice se vor întrece în a „dovedi", fiecare din unghiul său de vedere că forţa motrice chemată să ducă spre progres societatea omenească este chiar acum, — în condiţiile fazei imperialiste a capitalismului şi a crizei generale a sistemului capitalist, burghezia. Această idee, cum vom încerca să arătăm, a fost obiectul unei vii dispute între sociologia burgheză şi sociologia marxist-leninistă.

Un rol important în efortul sociologiei burgheze romîneşti de a „demonstra" caracterul „progresist" al burgheziei i se rezervase lui Ştefan Zeletin. Reprezentatul sociologiei liberale, Zeletin îşi asumă sarcina de a demonstra, în condiţiile avîntului mişcării revoluţionare în Romînia, rolul istoric progresist al burgheziei. Ca şi alţi sociologi burghezi, Ştefan Zeletin nu respinge pur şi simplu marxismul, ci, dimpotrivă, se pretinde un adept al lui Marx, studiile sale sociologice fiind întotdeauna grijuliu presărate cu citate din *Capitalul*, răstălmăcite însă şi folosite tendenţios pentru interesele de clasă ale burgheziei. Zeletin încearcă să demonstreze în anii imediat după noiembrie 1917, cînd Romînia făcuse paşi serioşi pe drumul capitalismului (capitole din *Burghezia romînă* încep să apară din 1921 în *Arhiva*), că ţara noastră abia după 1918 intră în „era" capitalistă şi de aceea burghezia urmează să-şi îndeplinească de-abia de acum încolo rolul ei istoric. Altfel spus, că, în perioada crizei generale a capitalismului, burghezia ar fi încă în Romînia o clasă revoluţionară, progresistă, capabilă şi interesată să ducă înainte societatea. Zeletin nu oboseşte să califice drept reacţionari pe toţi cei care se ridică împotriva burgheziei, amestecînd, nu fără un scop precis, pe conservatorii junimişti cu socialiştii. Centrul atacului este îndreptat, în mod evident, împotriva ideilor socialiste, a căror propagare — atunci — în Romînia ar fi — cum pretinde el — un act reacţionar, „potrivnic" esenţei reale a marxismului.

Să notăm mai întîi că el are o concepţie sui generis despre marxism. Contribuţiile creatoare ale leninismului în dezvoltarea marxismului pentru el nu există. Socialismul s-ar reduce prin excelenţă la tîrîtorul reformism al Internaţionalei a II-a. Succesele ideologiei marxist-leniniste în Romînia, după 1917, s-ar datora în exclusivitate, ignoranţei maselor, care sînt „incapabile" să înţeleagă problematica noastră social-economică. Cuprins de furie, Zeletin declară cu superior dispreţ că oamenii au fost „victima aceleiaşi iluzii", socotind, chipurile nemotivat, „că după război cariera burgheziei este încheiată şi că opera reconstruirii nu mai poate fi îndeplinită decît de clasa muncitoare"[1]. Ceea ce, după el, e o imensă eroare pentru că „problemele care se ridică Romîniei în actuala ei fază de dezvoltare sînt de natură revoluţionară burgheză, nu revoluţionară proletară"[2]. Caracterul apologetic burghez, diversionist al sociologiei lui Zeletin ne apare cu claritate. În ura sa nemărginită faţă de ideile Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, faţă de avîntul mişcării revoluţionare din ţara noastră, căutînd să facă totul pentru a tempera ceea ce numea

[1] Şt. Zeletin, *Ţărănism şi marxism*, în *Arhiva*, an. V, 1924, nr. 1—2, p. 20.
[2] Idem, *Burghezia romînă*, p. 244

„tendințele sociale spre nesupunere", Zeletin nu va ezita să denatureze și să ignore cele mai izbitoare fenomene sociale. Astfel el încearcă să ateste ideea că de fapt nici nu există la noi o luptă de clasă viabilă între proletariat și burghezie, totul fiind — pretinde el — o invenție „răuvoitoare" menită să incite și să submineze bunele raporturi existente între cele două clase „unite" împotriva dușmanului comun : feudalitatea. Și aceste teze, Zeletin le afirmă la puțin timp după greva generală din 1920, care a demonstrat acuitatea procesului luptei de clasă în Romînia, la puțin timp după transformarea partidului socialist în partid comunist, fenomen care a dezvăluit fără posibilitate de tăgadă maturitatea conștiinței de clasă a celor ce muncesc din țara noastră ! Realitatea istorică a infirmat însă tezele lui Zeletin, le-a dezvăluit din plin caracterul apologetic, spulberînd falsul mit al „revoluționarismului" burgheziei în condițiile concrete ale secolului al XX-lea.

Din aceeași tabără sociologică și pentru slujirea acelorași interese de clasă, I. G. Duca se străduia și el să „demonstreze" că ordinea capitalistă este cea mai bună dintre lumi și ca atare lupta proletariatului condus de partid pentru instaurarea societății socialiste trebuie aspru reprimată (ceea ce a și făcut coaliția burghezo-moșierească). Efortul său „teoretic" parcurgea un cerc închis, toate rezervele fiind folosite pentru a demonstra că actualul „echilibru social" trebuie păstrat, că progresul se poate realiza *numai* prin evoluție și armonie socială. De aceea — conchidea el — lupta proletariatului, care urmărește să „rupă" fericitul echilibru social este condamnabilă și periculoasă. I. G. Duca își face un titlu de glorie din faptul că reacționarul partid liberal, pe care îl reprezenta, „n-a cerut, ca socialiștii desființarea capitalului și naționalizarea mijloacelor de producție. El păstrează intactă existența capitalului ca factor de producție și respinge cu hotărîre introducerea comunismului"[1].

Semnificativ pentru zbaterile sociologilor liberali de a găsi „soluții" pentru salvarea burgheziei „revoluționare" și apărarea ordinii capitaliste în fața loviturilor mereu mai puternice ale maselor muncitoare este și neoliberalismul lui Mihail Manoilescu, la care se alăturaseră și P. P. Negulescu, D. Drăghicescu, iar mai tîrziu însuși Șt. Zeletin etc. Reprezentant al partidului poporului în perioada cînd și-a afirmat poziția neoliberală, M. Manoilescu a trecut apoi în partidul țărănesc, a lucrat o perioadă pe „cont propriu", după care în anii treizeci a dus o politică net fascistă „fundamentînd" teoria statului corporativ. Deocamdată, în 1923, îngrijorat de soarta capitalismului în Romînia, se străduia să-i găsească „optime" căi de salvare, pentru că, prevenea el, burghezia nu poate să-și afle „rezolvarea decît în cedări inteligente făcute la timp pentru păstrarea libertății sale de mișcare"[2]. El pornește de la recunoașterea evoluției capitalismului spre faza sa imperialistă și propune sociologiei liberale anume corective menite s-o pună în acord cu progresele social-economice ale timpului. Pentru aceasta cere introducerea pe scară largă a „asociațiilor de producători" adică a societăților pe acțiuni și a monopolurilor de

[1] I. G. Duca, *Doctrina liberală*, în *Doctrinele partidelor politice*, București, 1924, p. 109.
[2] M. Manoilescu, *Neoliberalismul*, în *Doctrinele partidelor politice*, p. 155.

tot felul care „corectează imperfecţiunile tehnice ale sistemului capitalist... ele constituind mijloace de coordonare şi simplificare a organizaţiei economice"[1]. Şi urmărind, firește, să combată influenţa crescîndă a marxism-leninismului în ţara noastră, Manoilescu se grăbeşte să dea asigurări că neoliberalismul ar fi pentru Romînia formula prin excelenţă naţională, pentru că noi „sîntem individualişti, incapabili de disciplină, fără spor la lucru în comun". De aceea — scorneşte viitorul fascist —„ sistemele centralizatoare şi tendinţele de organizare născute dintr-un spirit socialist au la noi totdeauna o slabă eficacitate"[2]. Teza aceasta fascistă din concepţia acum neoliberală a lui Manoilescu nu dovedeşte decît afinităţile sale timpurii cu ideologia fascistă pe care o va cultiva după 1930 şi care va primi o ripostă vehementă din partea literaturii sociologice marxist-leniniste din acea vreme.

Din aceeaşi tabără sociologică burgheză, social-reformiştii se grăbesc să sprijine efortul sociologilor liberali.

Capitalismul, arătau sociologii reformişti, în cel mai adevărat spirit apologetic, pentru a-şi putea îndeplini „rolul său social" are nevoie de pace socială. De aceea reformiştii vor dovedi o atentă preocupare pentru crearea unui asemenea climat „paşnic". Gh. Grigorovici declara categoric într-o şedinţă a Senatului din 1920 că „noi social-democraţii nu dorim explozii sociale şi revoluţionare distrugătoare", adăugînd prevenitor că „mişcarea noastră (reformistă *n.n.*) nu se foloseşte de metode radicale care ar stingheri producţiunea sau ar ţine în loc toate afacerile statului"[3] (capitalist *n.n.*). Această declaraţie satisface desigur burghezia înspăimîntată de efectul revoluţiei socialiste, iar sociologul oficial al acesteia, Dimitrie Gusti, se grăbeşte să-i transmită lui Grigorovici, într-un studiu la care ne-am referit, entuziaste felicitări : „Foarte bine a făcut cel mai cult dintre socialiştii noştri, domnul Gh. Grigorovici, că a afirmat acest lucru cu toată tăria convingerii"[4].

Sociologii reformişti vor milita pe o platformă comună cu apologeţii capitalismului. Vor afirma alături de ceilalţi apologeţi rolul încă... progresist al burgheziei romîneşti — care insistau ei pe diferite tonuri — nu şi-a îndeplinit încă misiunea istorică, încercînd totodată să stăvilească lupta revoluţionară a proletariatului cu teza trădătoare că în condiţiile economico-sociale date, sarcina clasei mucitoare constă în sprijinirea „efortului" economic al burgheziei. Ilie Moscovici declarase fără înconjur că sarcina proletariatului constă nu în lupta împotriva societăţii capitaliste, ci în lupta „pentru înlăturarea tuturor piedicilor puse de oligarhie în calea dezvoltării industriale a ţării, dezvoltare care singură asigură un progres real"[5]. Reformistul înveterat Şerban Voinea, într-o lucrare care angaja o polemică pe teme minore cu Şt. Zeletin (autorul *Burgheziei romîne*),

[1] M. Manolescu, *Neoliberalismul*, în *Doctrinele partidelor politice*, p. 149.

[2] *Ibidem*, p. 155

[3] Gh. Grigorovici, *Discurs rostit în şedinţa Senatului din 9 iulie 1920*, în *Analele Senatului*, p. 99.

[4] D. Gusti, *Comunism, Socialism, Anarhism, Bolşevism*, în *Arhiva* an. II, nr. 1—3, p. 338.

[5] Ilie Moscovici, *Lupta de clasă şi transformarea socială*, 1923. p. 23.

se declara de acord cu opinia apologetică a acestuia cu privire la rolul progresist al capitalismului romînesc în perioada imperialistă a capitalismului. După cum recunoştea chiar Şerban Voinea, asupra unui singur punct (nu mărturisea însă că acesta era punctul *esenţial*) se declară sociologia reformistă de acord cu opiniile apologetice ale lui Zeletin, şi anume cu acea teză (care era *esenţială* în sociologia lui Zeletin) după care „orice politică menită a stînjeni necum a împiedica dezvoltarea capitalistă a ţării trebuie considerată ca reacţionară. Progresul Romîniei e indestructibil legat de propăşirea capitalismului"[1].

★

Replica pe care sociologia marxist-leninistă o dă acestor încercări de a conferi burgheziei reacţionare un pretins caracter progresist, este promptă şi vehementă.

Replicînd tezelor false ale sociologilor burghezi şi reformişti, în publicistica legală şi ilegală a partidului se distinge cu claritate tendinţa de a documenta în spirit leninist faptul că în noile condiţii social-istorice, burghezia nu mai este o clasă progresistă, ci o forţă socială reacţionară. Se sublinia în primul rînd că ordinea capitalistă nu are un caracter etern, ci reprezintă numai un moment în evoluţia societăţii, că „triumful său (al capitalismului — *n.n.*) a fost necesar pentru dezvoltarea industriei şi a comerţului", acum însă „el *a devenit o piedică* prin aservirea şi exploatarea tot mai întinsă a maselor şi popoarelor"[2]. De aceea „capitaliştii noştri liberali sînt de fapt reacţionarii cei mai negri", iar sociologii apologeticii liberale şi guvernul liberal „caută să asigure capitalismul din ţara noastră, creînd un fundament favorabil creşterii burgheziei"[3]. Se evidenţia, utilizîndu-se date statistice concludente, că sub raport economic burghezia romînească nu contribuie la propăşirea economiei naţionale şi societăţii, ci, dimpotrivă, o stînjeneşte, o împiedică. Capitalul de care dispune burghezia romînească, se arată într-un articol din *Socialismul* — „nu-l investeşte decît în parte în industria şi stabilimentele deja existente care produc imediat beneficii mari şi nu prea prezintă risc ; cea mai mare parte din capital îl întrebuinţează însă în afaceri speculative, care aduc o îmbogăţire mai repede, mai puţin riscantă şi care cer mai puţină bătaie de cap. Ea se supune imperativului categoric al capitalului, care nu are în vedere nevoile producţiei, ci ale profitului. . . Toate acestea ne arată pînă la evidenţă *caracterul reacţionar al capitalismului* (subl. n.s) pînă şi la noi în ţară, unde, dragă doamne, este încă tînăr". Era de asemenea subliniat faptul revelator că în Romînia capitalismul, care după război a luat forma capitalului financiar, „nu conţine într-însul acel extraordinar îndemn de progres tehnic şi economic, pe care l-a avut capitalismul în Apus pînă la îmbătrînirea sa, *el este la noi din tinereţea sa numai parazitar şi o piedică pentru dezvoltarea producţiei în ţara noastră*"[4] (subl. ns). Rolul reacţionar, de frînă, pe care îl îndeplineşte burghezia romînească, sub raport economic

[1] Şerban Voinea, *Marxism oligarhic*, p. 215.
[2] *Interesele omenirii şi războaiele de colonizare*, în *Socialismul*, 18 ianuarie 1923.
[3] *Reforma constituţiei — Proiectul liberal*, în *Socialismul*, 10 septembrie 1922.
[4] *Ţară bogată*, în *Socialismul*, 22 octombrie 1922.

se dezvăluia şi în strădania ei de a subjuga economia ţării, capitalului străin, interesat în jefuirea bogăţiilor naturale ale ţării, în transformarea Romîniei într-un hinterland agrar. Numeroase articole apărute în ziarul *Socialismul* evidenţiau limpede această situaţie. „În schimbul unei părţi din plusvaloarea pe care o va stoarce capitalul antantist din munca poporului romîn şi din exploatarea avuţiei ţării şi o va da burgheziei romîne, aceasta va preface Romînia într-o adevărată colonie a bursei din Londra. Ironia soartei — observă incisiv ziarul — a vrut ca aceste aranjamente de înstrăinare a bogăţiilor ţării să fie prezidate de guvernul care şi-a pus, pasă-mi-te, deviza : „prin noi înşine". Se înţelege că partidul liberal, reprezentantul burgheziei noastre industriale, comerciale şi financiare nu a luat niciodată în serios propria sa deviză. Deviza sa adevărată, dar nemărturisibilă este : „profituri cît mai mari, adunate indiferent prin ce mijloace"[1]. Această atît de clarvăzătoare surprindere a esenţei reale a burgheziei romîneşti din acea vreme, dădea temei consideraţiei după care clasa socială care îşi revendica abuziv un rol progresist, era de fapt „numai unealta care dă capitaliştilor străini siguranţa capitalului şi a profitului în ţara noastră"[2].

Întreaga argumentaţie, din care am reprodus cîteva pasaje semnificative, era îndreptată în primul rînd împotriva acelor curente sociologice burgheze (mai ales cel liberal şi social-reformist) care înălţau fără sfială osanale progresismului burgheziei. Uneori, în ciuda multiplelor sarcini şi preocupări, în publicistica marxist-leninistă se angajau polemici aprinse cu unul sau altul dintre sociologii burgheziei. Cînd Zeletin publică în oficiosul liberal *Dreptatea socială* un articol apologetic în care proslăveşte puterea economică şi politică a burgheziei romîneşti, afirmînd că „marea finanţă burgheză din Romînia nu are împotrivă nici o forţă reală", proletariatul fiind decretat „inexistent", *Socialismul*, dă prompt replica. Articolul arată judicios că afirmaţiile lui Şt. Zeletin contravin realităţii şi conclude demascator că „la noi, cu cît dictatura burgheziei liberale va fi mai evidentă, mai clară, mai lipsită de făţărnicie — cu atît vor apare mai mulţi Zeletini — cu atît proletariatul din fabrici şi ogoare se va dezmetici cu un ceas mai devreme pentru a scutura stăpînirea nefastă a capitalismului"[3].

Aliaţi fireşti ai burgheziei, social-democraţii au făcut eforturi — cum am văzut — să convingă clasa muncitoare că sarcina ei este să ajute burghezia să-şi îndeplinească „misiunea istorică". În publicistica Partidului Comunist s-a luat atitudine faţă de aceste teze trădătoare, demascîndu-se caracterul lor de clasă, burghez. Se sublinia de fiecare dată că social-democraţii nu aŭ încredere în forţele muncitoreşti şi negînd lupta revoluţionară slujesc pe-de-a întregul interesele burgheziei : „de îndată ce burghezia este în pericol, social-democraţii îi sar întotdeauna în ajutor. De aceea social-democraţia este teoria trădării, iar aderenţii săi sînt trădători"[4]. Reproducînd sintetic întreaga demonstraţie a tezelor social-democratice,

[1] *Romînia o colonie a Antantei capitaliste*, în *Socialismul*, 9 noiembrie 1922.
[2] *Colonizarea imperialistă a Romîniei*, în *Socialismul*, 18 octombrie 1923.
[3] Petre Constantinescu-Iaşi, *Constituţia marii finanţe*, în *Socialismul*, 1 aprilie 1923.
[4] *De ce sînt social-democraţii trădători*, în *Socialismul* 27 septembrie, 1923.

articolul conclude pe bună dreptate : „Rămîne deci, după teoria social-democraților că singurii care trebuie să facă jertfe pentru susținerea actualei societăți burgheze sînt muncitorii"[1]. Iar într-un alt articol se preciza : „Funcțiunea istorică a social-democrației este de a servi burgheziei ca agent de descurajare, de „domesticire" a mișcării proletariatului"[2].

Evident, combaterea tezelor apologetice ale sociologilor liberali și reformiști era însoțită de analiza marxist-leninistă a raporturilor de forțe pe plan social. Se sublinia că în condițiile imperialismului burghezia e incapabilă de acte revoluționare, că ea a devenit o clasă prin excelență reacționară, ostilă oricăror prefaceri care ar știrbi ordinea existentă. Ca atare chiar reformele cu caracter burghez nu mai pot fi înfăptuite de burghezie-aliată credincioasă a rămășițelor feudalității — ci de proletariatul organizat, condus de un partid de tip nou, adevăratul hegemon al revoluției burghezo-democratice. Realitatea confirma pe deplin justețea acestui punct de vedere. Reforma agrară din 1917—1921 de pildă, înfăptuită de liberali și anunțată zgomotos drept una din marile reforme care modifică „pașnic" structura socială și economică a Romîniei și-a dovedit curînd caracterul demagogic, lipsa de eficiență. Aplicarea reformei a fost în mod interesat tărăgănată pînă în 1938 (și nici atunci terminată), un mare număr de țărani au continuat să rămînă fără pămînt, iar „propri etatea" țăranilor săraci și a multora din mijlocași depindea direct de „bunăvoința" moșierului și a chiaburului. Într-un cuvînt, reforma aceasta prin întreg caracterul ei nu a înlăturat relațiile feudale din agricultura Romîniei, ci le-a conservat într-o însemnată măsură. În publicistica marxist-leninistă se va arăta hotărît acest lucru, subliniindu-se totodată cărei clase sociale îi revine misiunea istorică de a realiza prefacerile necesare, impuse de starea socială și economică a țării : „Misiunii istorice a proletariatului îi revine sarcina de a tăia odată pentru totdeauna ghiarele hrăpărețe ale acestor răpitoare care sînt forțele economice ale burgheziei și de a reface economia — o adevărată refacere care să aducă bunăstarea tuturor celor ce muncesc — ceea ce o exploatare sălbatecă a distrus"[3]. Iar într-un alt articol se preciza cu aceeași fermitate : „Clasa muncitoare... este *singura* clasă chemată ca prin acțiunea ei revoluționară să dea o soluție posibilă a dezastrului economic și financiar al țării"[4]. Forța clasei muncitoare se ridica tot mai puternică în fața burgheziei romînești, și ea nu s-a lăsat înșelată de vorbăria demagogică a ideologilor statului burghezo-moșieresc. Cum se arăta încă în 1921 într-un manifest al partidului, muncitorii erau conștienți de faptul că „noi sîntem *singurii* chemați să chezășuim acestui popor libertățile de care are nevoie și drepturile pentru care s-a jertfit"[5]. Se afirma cu tot mai multă tărie faptul esențial că „proletariatul punînd mîna pe putere va zdrobi *piedica reacționară*

[1] *De ce sînt social-democrații trădători*, în *Socialismul*, 27 septembrie 1923.
[2] *Cum își răsplătește burghezia lacheii ?*, în *Socialismul*, 17 decembrie 1922.
[3] *Consolidarea economică*, în *Socialismul*, 29 noiembrie 1923.
[4] *Din cauzele crizei financiare*, în *Socialismul*, 4 octombrie 1923.
[5] *Documente din Istoria P.C.R., 1917—1921*, p. 213.

a relaţiilor de producţie burgheze (*subl. ns*) şi va lăsa drum liber exploatării tuturor bogăţiilor naturale din ţară, nu pentru profitul unora, ci pentru bunăstarea tuturora" [1].

★

Cum am încercat să arătăm, avîntul mişcării revoluţionare din Romînia în perioada 1917—1921 a constituit un pericol de moarte pentru burghezia şi moşierimea din ţara noastră care îşi vedeau grav ameninţate bazele economice şi politice. Necesitatea stăvilirii influenţelor ideilor leninismului a fost decretată sarcina fundamentală a statului burghez, pentru îndeplinirea căreia au fost folosite toate mijloacele posibile. Rolul sociologiei burgheze în această conjugată acţiune nu a fost de loc minor. Evident, între diferitele curente din sociologia burgheză românească existau deosebiri, dispute, contradicţii, decurgînd din interesele economice şi politice ale acelei pături sau fracţiuni pe care o reprezentau. Aceasta însă în „vremuri normale". Ceea ce ne-am străduit să subliniem în studiul nostru este tocmai faptul că în acele „împrejurări excepţionale", cînd ameninţată era însăşi ordinea de stat burgheză, deosebirile de opinii dintre curentele sociologice şi-au netezit asperităţile, disputele au fost abandonate, fiecare curent sociologic străduindu-se în limitele concepţiei sale, să-şi aducă contribuţia în lupta unită împotriva duşmanului comun : ideile biruitoare ale leninismului. Toate curentele sociologice burgheze româneşti alături de apologetica tînguitoare a reformismului trădător, s-au ridicat într-un singur cor pentru a apăra perimata orînduire burgheză. În pofida piedicilor ridicate de burghezie, marxism-leninismul a cucerit mase tot mai mari de oameni ai muncii. Condusă de Partidul Comunist din Romînia, clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare, a continuat lupta împotriva rînduielilor burgheze, pentru instaurarea societăţii socialiste şi a obţinut victoria.

КРИТИКА БУРЖУАЗНОЙ И РЕФОРМИСТСКОЙ СОЦИОЛОГИИ В РУМЫНИИ В ПЕРИОД 1917—1924 гг.

РЕЗЮМЕ

Автор работы описывает картину идейной борьбы против буржуазной социологии в Румынии в период 1917—1924 гг. Эти годы революционного подъема, порожденного обострением классовых (волна забастовок 1917—1920 гг.) и национальных противоречий в Румынии, а также влиянием Великой Октябрьской социалистической революции, характеризуются в плане надстройки острой идеологической борьбой.

В Румынии, как и повсюду, ленинизм пользовался огромным авторитетом, особенно в рядах рабочего класса. Коммунистические группировки в социалистической партии и вне партии развернули активную

[1] *Ţară bogată*, în *Socialismul*, 29 octombrie 1922.

деятельность. Естественным последствием этого процесса было то, что в мае 1921 г. на съезде социалистической партии подавляющее большинство делегатов высказалось за учреждение Румынской коммунистической партии и за вступление в ряды III Интернационала. Это знаменовало историческую победу ленинизма над оппортунизмом и реформизмом в румынском рабочем движении. С этого момента руководимая марксистско-ленинской партией революционная борьба рабочего класса усиленно растет. В этом невиданном подъеме революционной борьбы буржуазия видит смертельную угрозу самому существованию капиталистического общественного строя. Наряду с полицейскими репрессиями, с демагогическими мероприятиями (вроде фальшивой земельной реформы и всеобщего избирательного права) усиливаются и нападки буржуазной идеологии, в первую очередь буржуазной социологии. Отдельные буржуазные социологические течения на время забывают о разнице в своих взглядах, мелких разногласиях, существовавших между ними, и объединяют свои силы в борьбе против общего противника, идеология которого, воплощенная в материальную форму, принимает грозный облик „социального потрясения".

Четко определившиеся противные стороны ведут борьбу, главным образом, по вопросам революции и реформы, а также определения общественной роли буржуазии и пролетариата в этот период. На основании критического анализа буржуазной социологической литературы того времени автор доказывает, что все буржуазные социологические течения (либерализм, неолиберализм, цэрэнизм и национализм, теоретическая социология и, разумеется, социал-реформизм) соревновались в том, чтобы „доказать" ценность и действенность реформы, предлагая различные реформистские решения с целью „улучшения" и „исправления" существовавшего общественного строя. Следует подчеркнуть, что усилия социолога Д. Густи, апологета капитализма либерала Ш. Зелетина, неолиберала М. Маноилеску или реформистов вроде Илие Московича и Шербана Войни объединялись в общем стремлении опровергнуть или, по крайней мере, нейтрализовать ленинизм и борьбу рабочего класса.

Широко используя партийные документы и легальную партийную печать, автор рассматривает наиболее выдающиеся моменты борьбы, которую успешно вела еще молодая, находящаяся в фазе становления марксистско-ленинская социология против общего наступления всех буржуазных социологических школ.

Останавливаясь на двух главных направлениях, по которым шло наступление буржуазной социологии, автор выявляет попытки буржуазных идеологов возвеличить буржуазию, ее так называемое прогрессивное значение. Автор показывает на основании документов, что в конечном счете, независимо от профиля школы, утверждающей свою установку, социально-политическая цель была одна и та же: „доказать", что в двадцатых годах XX, в период общего кризиса капитализма, буржуазия в Румынии была еще прогрессивным, даже революционным классом. Отсюда ложное и глубоко реакционное заключение, что борьба рабочего класса в Румынии якобы „пока" несвоевре-

менна и что его задача состоит не в том, чтобы выступить против буржуазии, а в том, чтобы помогать последней выполнить ее „историческую миссию". Автор указывает на теоретическое сродство апологетических тезисов в ложно-марксистском облачении Ш. Зелетина и реформизма правых социал-демократов, неустанно „доказывавших" прогрессивную роль румынской буржуазии. Далее автор отмечает быстрый отпор со стороны марксистско-ленинской социологии, научно-документально доказавшей, что в тот период буржуазия играла реакционную общественную роль и что единственным прогрессивным революционным классом был руководимый партией пролетариат.

CRITIQUE DE LA SOCIOLOGIE BOURGEOISE ET RÉFORMISTE DE LA ROUMANIE AU COURS DES ANNÉES 1917—1924

RÉSUMÉ

L'étude se propose de donner une image de la lutte idéologique menée au cours des années 1917—1924 contre la sociologie bourgeoise de Roumanie. Cette période d'élan révolutionnaire déterminé par l'aggravation des contradictions de classe (grèves des années 1917—1920) et des contradictions nationales, et sous l'influence de la Révolution d'Octobre, se caractérise, sur le plan de la superstructure, par une puissante lutte idéologique.

A cette époque, le léninisme jouit en Roumanie, comme partout ailleurs, d'un immense prestige, surtout au sein de la classe ouvrière. Les groupes communistes mènent, à l'intérieur du parti socialiste et hors de ce parti, une activité intense. Comme une conséquence naturelle de ce processus, le Congrès du Parti socialiste, tenu au mois de mai 1921, vote à une écrasante majorité la création du Parti Communiste Roumain et son affiliation à la IIIe Internationale. Cela représente une victoire historique du léninisme contre l'opportunisme et contre le réformisme dans le mouvement ouvrier de Roumanie. Désormais, la lutte révolutionnaire de la classe ouvrière, dirigée par un parti marxiste-léniniste, s'intensifie. En présence de cet élan inouï de la lutte révolutionnaire, la bourgeoisie se voit gravement menacée, l'ordre social existant se trouvant lui-même en péril. A côté des forces policières et des mesures démagogiques de dernière heure, telles que la mensongère réforme agraire et le vote universel, les idéologues bourgeois et, en premier lieu, les sociologues, intensifient leurs attaques. Les divers courants sociologiques bourgeois abandonnent, pour le moment, les différences qui les séparent, les menues frictions, pour unir leurs forces contre l'ennemi commun, dont l'idéologie, matérialisée, revêt la forme menaçante de l'« ébranlement social ».

La lutte des deux camps a pour objet surtout les problèmes de la révolution et de la réforme et la détermination du rôle social de la

bourgeoisie et du prolétariat, à l'époque en question. Sur la base de l'analyse critique de la littérature sociologique bourgeoise de l'époque, l'auteur démontre que tous les courants de la sociologie bourgeoise (libéralisme, néo-libéralisme, courant paysan, nationalisme, sociologie enseignée *ex cathedra* et, évidemment, social-réformisme) voulaient « démontrer » la valeur et l'efficience de la réforme et proposaient différentes solutions réformistes destinées à « améliorer » et à « corriger » l'ordre existant. L'auteur relève le fait que tous les efforts du sociologue D. Gusti, du libéral St. Zeletin, apologiste du capitalisme, du néo-libéral M. Manoilescu ou des réformistes tels Ilie Moscovici et Şerban Voinea, s'encadrent dans l'effort commun qui a pour but de contrecarrer ou, tout au moins, de neutraliser le léninisme et la lutte menée par la classe ouvrière. A l'aide des documents et de la presse légale du Parti, l'auteur met en relief les aspects singnificatifs de la lutte que la sociologie marxiste-léniniste, bien qu'à ses débuts et en pleine formation en Roumanie, a menée avec succès contre l'offensive conjuguée de toutes les écoles sociologiques bourgeoise.

S'attachant à traiter de la seconde grande direction de l'attaque menée par la sociologie bourgeoise, l'auteur met en évidence les efforts des idéologues bourgeois de glorifier la bourgeoisie et ses soi-disant valeurs progressistes. Il démontre, documents à l'appui, qu'en dernière analyse et quel que fût le profil exact de l'école qui affirmait son point de vue, le but social-politique restait le même : l'effort de « démontrer » que pendant cette troisième décennie du XXe siècle, au cours de la crise générale du capitalisme, la bourgeoisie roumaine était encore une classe progressiste, même plus, révolutionnaire. D'où la conclusion, fausse et profondément réactionnaire, que la lutte de la classe ouvrière de Roumanie était « pour le moment » non avenue et que sa tâche n'était pas de militer contre la bourgeoisie, mais de l'aider afin que celle-ci puisse accomplir sa « mission historique ». L'ouvrage insiste sur la parenté théorique entre les thèses apologétiques, drapées dans de faux vêtements marxistes, de St. Zeletin, et le réformisme des sociaux-démocrates de droite qui ne se lassaient pas de « démontrer », eux aussi, le prétendu rôle encore. . . progressiste de la bourgeoisie roumaine. L'auteur relève ensuite la promptitude de la réplique donnée par la sociologie marxiste-léniniste qui a démontré de façon scientifique que la bourgeoisie jouait, à cette époque, un rôle social réactionnaire et que la seule classe progressiste, révolutionnaire, était le prolétariat dirigé par le Parti marxiste-léniniste.

CARACTERUL ŞI ROLUL SOCIAL-POLITIC REACŢIONAR AL CONCEPŢIEI POPORANISTE

DE

I. ENACHE

Poporanismul a reprezentat una din formele de manifestare a ideologiei burgheze de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi primele decenii ale celui de-al XX-lea. Perioada începutului manifestării sale este aceea a unor adînci frămîntări sociale, caracterizată „printr-o tot mai mare aservire economică şi politică a Romîniei de către ţările imperialiste, prin intensificarea exploatării capitaliste a proletariatului, împletită cu o sîngeroasă exploatare de către moşieri şi arendaşi a ţărănimii oprimată şi redusă la cea mai neagră mizerie" [1]. Concepţia poporanistă a reprezentat în acele condiţii expresia intereselor de clasă ale micii burghezii şi burgheziei satelor şi a jucat un rol social corespunzător intereselor acestor categorii sociale care, prin reprezentanţii lor ideologici, au căutat să o înfăţişeze ca purtătoare a unor principii de convieţuire socială. În felul acesta poporanismul, ca şi alte forme ale ideologiei burgheze, menite să apere şi să promoveze interesele claselor exploatatoare, a constituit — aşa cum arată Lenin referindu-se în general la ideologia burgheză — o expresie a „înşelării" maselor [2].

Reprezentanţii ideologici ai burgheziei au încercat să ascundă adevăratul caracter al poporanismului prin „descoperirea" unor tradiţii în literatura cu caracter agrar şi în ideile luptătorilor pentru îmbunătăţirea situaţiei materiale a ţărănimii din generaţia paşoptiştilor [3]. O serie de încercări ale unor teoreticieni burghezi de a defini conţinutul literar-artistic al poporanismului prin eludarea caracterului său social-politic erau menite să servească aceloraşi interese ale claselor exploatatoare [4]. Căutînd să acorde poporanismului o nuanţă oarecum „exotică" şi exagerînd rolul refugia-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1955, p. 364.

[2] Cf. V. I. Lenin, *Opere alese în două volume*, vol. I, ediţia a II-a, E.S.P.L.P., 1954, p. 49.

[3] Cf. *Istoria filozofiei moderne*, vol. V, Bucureşti, 1940, p. 578.

[4] Este vorba de ancheta întreprinsă de revista *Luceafărul* din Sibiu, 1910.

ților politici ruși, adepți ai narodnicismului, în formarea ideologiei poporaniste, unii reprezentanți ai vîrfurilor reacționare ale moșierimii au încercat să-l prezinte, fie ca o „transplantare" a unei concepții străine „în mijlocul unei realități contrare"[1], fie ca o ideologie care are drept scop „să instige poporul contra «ciocoilor» "[2]. Nu se poate nega în întregime rolul refugiaților politici, care aduceau cu ei o serie de idei narodnice ce vor sta la baza poporanismului românesc, însă acestea sînt numai elemente care vor contribui la dezvoltarea ideologiei poporaniste pe terenul propriu al situației social-politice din țara noastră. Declarațiile cu caracter „anticiocoiesc" făcute de unii reprezentanți ai poporanismului, precum și accentele critice la adresa moșierimii nu fac decît să scoată și mai mult în evidență caracterul burghez de clasă al acestei concepții, care folosea frazeologia liberală și chiar unele elemente ale criticii realiste pentru a servi mai mult păturilor sociale pe care le reprezenta. Moșierimea era adversara principală a dezvoltării relațiilor capitaliste la sate, iar atacurile îndreptate de purtătorii acestor relații împotriva marii proprietăți nu au făcut decît să promoveze interesele burgheziei satelor și aspirațiile sale economice și politice.

La baza concepției poporaniste stau deci modificările petrecute în stuctura socială din țara noastră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, modificări care au determinat stabilirea unor relații cu caracter burghez la sate și o reflectare a acestora pe plan ideologic, prin apariția unor idei și concepții menite să apere și să consolideze aceste relații.

Extinderea capitalismului în agricultură prin creșterea numărului arendașilor și acapararea pămînturilor de către o parte a țărănimii înstărite au dus la dezvoltarea unei noi pături sociale la sate, legate prin interese de burghezie. Aceasta a făcut să se accentueze procesul de fărîmițare a proprietății rurale și datorită vînzărilor silite, din cauza datoriilor, un număr din ce în ce mai mare de țărani să nu aibă pămînt sau să posede extrem de puțin. Constrîngerea la muncă, făcută mai mult sau mai puțin sub forma ei „extraeconomică", este înlocuită treptat prin constrîngerea economică, pe care exploatatorii satului o impun țăranului datorită situației mizere în care se află acesta. „*Constrîngerea la muncă prin lege* — spunea Marx referindu-se la o lucrare a lui Townsend — este legată de un efort prea mare... în timp ce *foamea* nu constituie numai o presiune pașnică, tăcută și neîncetată, dar provoacă și cele mai mari eforturi fiind un mobil natural care împinge la hărnicie și la muncă"[3]. Munca în dijmă, practicată pe moșiile particulare sau cele care aparțineau statului, dar care se exploatau prin intermediul arendașilor, este extinsă acum și pe acele loturi personale ale burgheziei satelor, care fuseseră mărite treptat, încît aceasta ajunge aproape generală la data modificării făcute legii învoielilor și tocmelilor agricole în 1882. Peste tot țăranul era silit printr-o „execuție specială, personală la domiciliu, efectuată prin călărași și vătășei" și nevoit să se străduiască „peste puterea sa de muncă"[4].

[1] Victor Iamandi-Adrian, *Poporanismul literar al Vieții românești*, Iași, 1913, p. 71.
[2] August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, ediția I, Iași, 1939, p. 1057.
[3] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ediția a III-a, E.S.P.L.P., 1957, p. 648.
[4] Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, București, 1907, p. 457—458.

Nemulțumirile țărănești se manifestă din ce în ce mai intens. Dar burghezia și mica burghezie orășenească care crescuseră o dată cu creșterea numerică a întreprinderilor și a atelierelor meșteșugărești, o dată cu extinderea comerțului și dezvoltarea industrială după pătrunderea capitalului străin, căutau ca și burghezia sătească o platformă ideologică menită să împiedice mișcările de revoltă ale maselor țărănești exploatate. Burghezia satelor, cu toate că avea interesul să înlăture marea proprietate, se temea de revolta maselor. De aceea, ea va căuta o soluție care să satisfacă pe de o parte tendințele sale de opunere față de marea proprietate, iar pe de alta să împace nemulțumirile maselor exploatate.

În perioada frămîntărilor țărănești de după 1880, diferiți pretinș „reprezentanți ai țărănimii" au căutat calea unei rezolvări convenabile a „problemei rurale", considerată chiar și de unii din aceștia ca fiind încă nerezolvată. Dar o asemenea rezolvare care să corespundă atît intereselor maselor lipsite de pămîntul necesar, cît și intereselor proprietarilor de pămînt, nu era posibilă. O parte a burgheziei sătești găsește în țărănism întruchiparea propriilor sale năzuințe și alimentează după 1880 acest curent care prin Constantin Dobrescu-Argeș intrase acum într-o perioadă de dezvoltare [1]. O altă parte a burgheziei va adera la ideile poporaniste dezvoltate ceva mai tîrziu de C. Stere.

Ideologia poporanistă — lipsită în prima sa perioadă de manifestare de un profil propriu — se definește prin eclectism și prin conjugarea unor idei narodnice și țărăniste cu influențe anarhiste. Ideile narodnice nu mai erau acum cele ale fazei sale incipiente, cu caracter revoluționar, ci cele ale perioadei Mihailovski, cînd narodnicismul cade sub influența ideologiei burghezo-liberale. Ideologia poporanistă reflectă de asemenea influența ideilor reformiste și oportuniste din apus. Sub influența acestor curente de idei burgheze, o parte din intelectualii burghezo-liberali, care „activaseră" în mișcarea socialistă, devin adepții poporanismului. Aceștia vor căuta să acrediteze ideea poporanistă că, dată fiind compoziția socială a populației țării noastre, ea nu poate năzui la socialism decît după o perioadă foarte lungă de timp.

Pînă în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, poporanismul nu se declară încă un curent social-politic, avînd tendința de a se înfățișa doar ca un curent literar [2]. Din punct de vedere literar-artistic, acest curent tinde să apară apropiat de năzuințele țărănimii și menține unele elemente realist-critice, luînd atitudine împotriva curentelor decadente [3], însă în ceea ce privește ideile sale social-politice, el se îndepărtează de năzuințele maselor populare. De la manifestarea sa mai mult sub forma literar-artistică, în care acesta apare ca un curent plin de „compasiune"

[1] După 1880 țărănismul caută prin Dobrescu-Argeș să reprezinte aspirațiile burgheziei sătești, dornică de a participa alături de celelalte pături ale burgheziei la viața politică. În această perioadă el se afirmă cu mai multă evidență ca o ideologie a burgheziei satelor iar o parte din ideile sale vor fi preluate ulterior de poporanism.

[2] Cf. *Evenimentul literar*, nr. 3 și 15 din 1893.

[3] Cf. G. Ibrăileanu, *Studii literare*, Ed. tineretului, 1957, p. 7—8.

pentru păturile sociale pe care pretinde că le apără, el va trece treptat la exprimarea intereselor social-politice ale păturii exploatatoare a țărănimii.

De la unele accente de critică, întîlnite în primele articole din *Evenimentul literar* [1], se trece treptat la exprimarea fățișă a dezideratelor politice ale burgheziei sătești pe care „... o exasperează lipsa de viață cetățenească", sau o înăbușe „neputința oricărei expansiuni și înălțări". Această categorie socială, care se consolidase, căuta alături de mica burghezie să-și impună dezideratele sale politice pentru a scăpa de „amenințarea care le paște să se afunde din nou în gloată" [2].

Burghezia sătească nu mai era în această perioadă o pătură puțin numeroasă. În afară de acea parte a intelectualității satelor care, — în calitate de proprietară de pămînt, în cea mai mare parte peste 10 ha, făcea parte din burghezia sătească — și de negustorii manufacturieri, cîrciumarii și proprietarii de întreprinderi locale, pe care recensămîntul fiscal din 1905 nu-i trecea în rîndul gospodăriilor înstărite de la țară, numărul gospodăriilor înstărite, după datele acestui recensămînt, atingea cifra de 36 318. Exprimarea năzuințelor burgheziei sătești se împletea cu desconsiderarea intereselor majorității țărănimii, cu încercarea de învăluire a țărănimii exploatate și asuprite într-o perdea cețoasă de sentimentalism și demagogie cu scopul de a o îndepărta de la lupta pentru interesele ei fundamentale. Reducînd ideea de popor la țărănime, și considerînd-o ca o clasă omogenă, opusă proletariatului și care poartă în sine elementele viitoarei organizări sociale — lipsită de contradicții și lupte de clasă — poporanismul încerca să creeze o opoziție de interese între țărănime și proletariat și să motiveze imposibilitatea unei lupte comune pentru înlăturarea exploatării. Față de creșterea avîntului revoluționar al maselor populare, curentul poporanist a cultivat o serie de idei social-politice diversioniste. Alături de cultivarea unor idei bacuniniste și lavroviste, poporanismul se inspiră și din ideologia burghezo-liberală apuseană, folosind de pildă argumentele reacționare ale lui F. Lange, H. Spencer sau Proudhon pentru a explica evoluția socială în afara luptei de clasă. Principalul ideolog al poporanismului, Constantin Stere, va folosi aceste argumente încă din primele sale lucrări cu caracter social-politic [3] și le va dezvolta ulterior în alte lucrări ale sale menite să demonstreze imposibilitatea realizării năzuințelor socialiste și lipsa unei baze de acțiune a unui partid socialist în condițiile țării noastre. Pentru a abate atenția de la lupta de clasă, poporanismul încearcă să explice evoluția societății pe baza unor „legi naturale", care ar duce în cele din urmă la stabilirea unui „echilibru al forțelor sociale", fără a fi nevoie de „zguduiri sociale", ce ar putea pune în pericol existența tuturor claselor[4].

[1] Cf. *Evenimentul literar*, nr. 3 și 15 din 1893.

[2] *Viața românească*, vol. I, din 1908, p. 65.

[3] Este vorba de lucrarea de licență a lui Constantin Stere, *Evoluția individualității și noțiunea de persoană în drept*, susținută și publicată la Iași în 1897.

[4] Ideea aceasta a compromisului este propovăduită și de Arnold Toynbee în lecțiile sale de economie politică de la Oxford, din care se inspirase Stere, acestea fiind traduse în limba rusă.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Teoria economică a lui C. Stere este expusă în cîteva numere ale revistei *Viața românească* și în alte lucrări ale sale printre care *Particularitățile economice ale micilor gospodării țărănești* [1]. „Argumentele" sale sînt axate pe principalele teze revizioniste împrumutate de la E. Bernstein, K. Kautski, W. Morris, W. Sombart și alții care încercaseră să denatureze învățătura marxistă cu privire la trecerea de la capitalism la socialism, căutînd să dovedească existența unor „piedici" și „condiții specifice" în dezvoltarea unor țări cu un caracter mai pronunțat agrar. Pe baza unei așa-zise deosebiri între relațiile de producție în agricultură față de cele din industrie, poporanismul încearcă să dovedească inexistența condițiilor care ar putea duce la socializarea mijloacelor de producție. Dacă în agricultură, spunea Stere „nu s-a născut încă o diferențiere a elementelor de producție" [2], țărănimea nefiind împărțită în proprietară a mijloacelor de producție și fără mijloace de producție, ea nu are un teren propriu pe care să-și ducă lupta economică și politică împotriva exploatării. Aceasta nu era însă decît o încercare stîngace de a ascunde deosebirile dintre diferite categorii ale țărănimii, contradicțiile existente în sînul țărănimii și exploatarea care domina la sate.

Poporanismul nu recunoștea deosebirea dintre acei țărani muncitori care își cîștigă mijloacele de existență prin „muncă salariată", între acei care posedă „astfel de mici loturi de pămînt încît acoperind nevoile familiei și ale gospodăriei lor nu recurg la angajarea de brațe de muncă străine" [3] și acei care trăiesc din exploatarea țăranului sărac. Servind interesele celor care exploatau munca țăranului, poporanismul, prin Stere, nu putea decît să declare, că întreaga țărănime a urmat prin secole „același străvechi fel de a fi, în masa uniform împărțită în grupuri omogene așezate pe un pămînt, cu același rol în procesul de producție" [4]. Denaturînd învățătura marxistă cu privire la poziția diferitelor pături ale țărănimii față de mijloacele de producție, în concepția lui Stere, modul de organizare a muncii și caracterul social al țărănimii nu implică relații burgheze, fapt care — după cum crede el — îi asigură „o dezvoltare lipsită de multe neajunsuri și suferinți inutile" [5]. El încearcă prin aceasta să ascundă caracterul burghez al relațiilor existente la sate și să caute o „*altă cale*" specifică dezvoltării țării noastre. Aceasta, însă, nu avea alt scop decît să ducă la concluzia falsă — considerată ca fundamentală de ideologii poporanismului — potrivit căreia „oricare ar fi soluția" pe care un partid socialist ar găsi-o ca fiind cea mai potrivită pentru fiecare țară în parte, „ea nu va fi potrivită pentru Romînia" [6]. Erijîndu-se în purtători ai progresului social și minimalizînd rolul progresist al proletariatului, poporaniștii invocă teza „raportului forțelor sociale", după care numărul redus al proletariatului ar fi un motiv esențial pentru ca întreaga acti-

[1] Articolele au apărut în anii 1907 și 1908 sub titlul general *Social-democratism sau poporanism?*, iar lucrarea în 1927.

[2] *Viața românească*, nr. 9 din 1907, p. 334.

[3] V. I. Lenin, *Opere alese în două volume*, vol. II, ediția a II-a, E.S.P.L.P., 1954, p. 648.

[4] *Viața românească*, nr. 9 din 1907, p. 336.

[5] *Ibidem*, p. 398.

[6] *Ibidem*.

vitate politică să fie dirijată spre atragerea țărănimii, privită nediferențiat. C. Stere încerca să acrediteze ideea că proletariatul industrial nu ar considera ca tovarăși de luptă pe țărani, „findcă aceștia, prin caracterul și rolul lor social, țin la proprietatea lor privată oricît de mizerabilă ar fi condițiunea lor socială și oricît de exploatați ar fi ei de capital"[1]. Cu această teză reacționară se încerca argumentarea necesității menținerii proprietății și relațiilor de exploatare la sate. Noua cale „de dezvoltare a producției agricole ar duce astfel", în mod firesc și necesar, nu la „concentrarea proprietății, la centralizarea producției și la proletarizarea țăranilor" [2], ci la făurirea unui „stat țărănesc", lipsit de contradicții sociale și luptă de clasă, în cadrul căruia rolul principal va aparține „micilor producători independenți". Pentru a-și argumenta poziția, Stere folosește o serie de citate din Marx trecute prin optica denaturantă a oportuniștilor, pe care el îi socotește marxiști „ortodoxi". Astfel, reluînd ideea lui Kautski după care mica proprietate ar oferi anumite avantaje față de marea proprietate, Stere susținea că mica proprietate țărănească, în care încadra și gospodăriile chiaburești, ar fi mai rentabilă decît marea proprietate. În ceea ce privește folosirea tehnicii în agricultură, poporanismul afirmă că aceasta nu poate să ducă la ieftinirea muncii sau a „unității de forță și nici să lărgească producția, aici avînd mai puțină însemnătate decît puterea animalelor de muncă" [3], că chiar dacă ar fi posibilă o folosire a mașinilor, aceasta numai în cadrul „unităților de cooperație ale producătorilor independenți", adică în cooperații de tip capitalist aflate sub conducerea burgheziei. Apologia unităților cooperatiste, ca o eventuală formă de producție în agricultură, era menită să indice și să opună socializării o altă cale, prin care se putea menține proprietatea privată capitalistă. În această problemă, sursa de inspirație a fost lucrarea ideologului burghez F. Hertz [4], care înfățișa o teorie specifică revizionismului din această perioadă în problemele agrare.

Teama față de dezvoltarea proletariatului și de intensificarea luptei sale revoluționare ducea pe ideologul poporanismului la afirmația consolatoare că în țara noastră nu se poate dezvolta „decît agricultura și, cel mult, cu o politică economică sănătoasă, industria mică de tot felul, — industrie care, prin natura sa, se deosebește de cea mare nu numai cantitativ ci și calitativ"[5]. Progresul economic nu putea fi realizat — după poporanism — pe altă cale decît printr-o „organizare a întregii gospodării naționale pe temelii țărănești"[6]. Cu alte cuvinte, reducerea întregului proces de dezvoltare economico-socială la cadrele unei economii patriarhale, care să nu depășească formele economice de acum cîteva sute de ani decît prin apariția unor societăți cooperatiste de tip capitalist. Ideile economice și social-politice poporaniste au fost fundate pe o prezentare denaturată a rolului țărănimii în viața social-econo-

[1] *Viața românească*, nr. 9 din 1907, p. 315.
[2] *Ibidem*, p. 322.
[3] *Ibidem*, p. 329.
[4] F. Hertz, *Die agrarischen Fragen im Verhältniss zum Socialismus*, Viena, 1899.
[5] *Viața românească*, vol. VII din 1907, p. 30.
[6] *Ibidem*, nr. 4 din 1908, p. 60.

mică, a locului acesteia în procesul de producție și a diferențierilor existente în rîndurile sale. Datorită acestui fapt, ea a fost o concepție care a încercat să frîneze procesul dezvoltării sociale și să împiedice lupta maselor exploatate ale țărănimii contra exploatării la sate. Referindu-se la rolul ideologilor oportuniști care caută să ascundă contradicțiile existente în lumea satelor, Lenin spunea : „toată atenția oportuniștilor a fost și este concentrată asupra concilierii în domeniul teoretic și practic cu burghezia, inclusiv țăranii, cu gospodărie mare și țăranii mijlocași ... și nu asupra răsturnării, pe cale revoluționară, de către proletariat a guvernului burghez și a burgheziei" [1].

Întreaga teorie agrară poporanistă nu era decît o însușire și adaptare a ideilor reformiste după care existența unei „structuri particulare a lucrurilor" din unele țări agricole ar face ca evoluția acestora să nu se conformeze unor legi generale de dezvoltare a societății. Concepția lui Stere, expusă în paginile *Vieții romînești*, cu privire la existența unor „condiții specifice" ale țării noastre este o preluare a ideilor lui Bernstein și Kautski pe care a căutat să le concretizeze în teoria sa, încadrîndu-le în cele patru idei de bază expuse, cu privire la caracterul social al populației, gradul de dezvoltare economică a țării, situația națională și „raportul de forțe" pe plan mondial. Toate acestea nu sînt altceva decît încercări lipsite de orice fundament științific de a nega dezvoltarea țării noastre pe făgașul capitalismului și rolul social al proletariatului. În locul clasei căreia îi revenea rolul de hegemon în lupta de eliberare a tuturor exploatașilor sub regimul burghezo-moșieresc, poporanismul consideră țărănimea ca fiind „singurul element social" pe care s-ar putea baza un partid politic pentru a exprima cerințele sociale și pe care o consideră — așa cum am văzut — ca o „bază nediferențiată a societății". De asemenea, Stere vede în intelectualitatea burgheză, pe care o socotea „o clasă", purtătoarea unor idei menite să contribuie la organizarea vieții sociale pe temelii țărănești [2].

În afară de aceasta, poporanismul acordă deosebită atenție și „micii burghezii industriale naționale" care alături de burghezia sătească „are — după cum se exprima ideologul poporanist — încă un mare rol de îndeplinit în viața noastră publică" [3]. De aici se vede modul în care privea poporanismul și atenția pe care o acorda acelor categorii sociale care aveau tot interesul să preîntîmpine răspîndirea socialismului și organizarea luptei proletariatului. Acest fapt reiese și din cuvintele altui exponent al aceleiași burghezii, scrise în paginile unei reviste cu profil politic asemănător celei poporaniste. „Socialismul — spunea Nicolae Iorga — trebuie înlocuit la noi printr-o politică de dreptate și căință, de bună frăție față de moșul și badea din satul fără bogăție și fără cultură" [4]. „Dreptatea", „frăția" și „căința" pe care le fluturau în mod demagogic ideologii semănătoriști și poporaniști, ca și ridicarea culturală a poporului, prin ocolirea sistematică a

[1] V. I. Lenin, *Opere alese în două volume*, vol. II, ediția a II-a, E.S.P.L.P., 1954, p. 649.
[2] Cf. *Viața romînească*, nr. 1 din 1908, p. 69—70.
[3] *Ibidem*, nr. 4 din 1908, p. 62.
[4] *O nouă epocă culturală*, în revista *Semănătorul*, nr. 20 din 1903.

cauzelor mizeriei şi ignoranţei care dominau la sate, nu făceau decît să servească scopurilor politice ale păturilor exploatatoare şi să întreţină iluzia unei acţiuni duse de „reprezentanţii" acestora în folosul maselor largi populare.

Adevăratul caracter şi rol social-politic al poporanismului a fost dat în vileag cu prilejul izbucnirii răscoalei ţărăneşti din 1907, cînd poporanismul dezvoltat ajunsese la forma sa cea mai evoluată şi mai caracteristică sub aspect ideologic.

Valul răscoalelor ţărăneşti determinate de exploatarea nemiloasă care domina la sate a înspăimîntat clasele conducătoare care vreme îndelungată sperau în efectul promisiunilor amăgitoare şi se îndoiau de energia maselor asuprite. În timp ce burghezia coalizată cu moşierimea amîna rezolvarea problemelor acute care agravau situaţia ţărănimii, poporaniştii se ţineau la remorca liberalilor şi ridicau în mod demagogic din cînd în cînd problema mizeriei maselor ţărăneşti încercînd să amăgească prin unele concesii mărunte aceste mase în scopul domolirii stării de spirit care exista la sate. În momentul izbucnirii răscoalei, poporaniştii s-au situat pe o poziţie comună, reacţionară cu vîrfurile liberale căutînd să acrediteze ideea că răscoala n-ar fi decît o „acţiune nesăbuită" pornită din „instincte josnice" care nu mai lasă loc unei îngăduinţe şi răbdări pentru rezolvarea problemelor sale de către „conducătorii" ţărănimii.

În timp ce socialiştii arătau în organele lor de presă că răscoala este „încoronarea sistemului crud de exploatare ... a ţărănimii, rodul neînlăturabil al dominaţiei destrăbălate şi jefuitoare a burgheziei şi boerimii romîneşti" cauzate din „lipsa de hrană, lipsă de pămînt, lipsa de orice garanţie a vieţii de toate zilele" care a făcut ca ţăranul să ducă „traiul de cîine desconsiderat şi bătut"[1], gruparea poporanistă adăpostită în partidul liberal nu şi-a precupeţit eforturile pentru a defăima acţiunile maselor răsculate ale ţăranimii şi a contribui la înăbuşirea lor sîngeroasă.

Cu toate că şeful partidului liberal însărcinat cu formarea noului guvern ceruse şi concursul fracţiunii conservatoare, poporaniştii şi „generoşii" nu ezită de a participa ca membri în guvernul de represalii cărora le-au căzut victimă 11 000 de ţărani. Era cea mai bună dovadă că acei care vorbeau în numele poporului, din care ţărănimea forma după ei „cea mai mare parte a sa", nu erau altceva decît exponenţii unor pături ale burgheziei care-şi simţeau poziţiile zdruncinate prin răscoală. Referindu-se la asemenea „prieteni ai poporului", Lenin spunea pe bună dreptate : „Zgîriaţi-l puţin pe prietenul poporului ... şi veţi da de burghez"[2]. În această luptă, pe care ţărănimea o pierde din cauza lipsei unei coordonări a întregii acţiuni spre un scop precis şi sub conducerea unui detaşament organizat, păturile exploatatoare învinge prin solidaritatea de clasă a burgheziei şi moşierimii care alcătuiau acel „*symbiosis social*"[3] opus luptei revoluţionare a maselor exploatate şi asuprite. Imediat după izbucnirea răscoalelor, burghezia — ale cărei vîrfuri erau grupate în partidul

---

[1] *Romînia muncitoare*, nr. 1, din 4 martie 1907.
[2] V. I. Lenin, *Opere alese în două volume*, vol. I, ediţia a II-a, E.S.P.L.P., 1954, p. 79.
[3] *Viitorul social*, nr. 5 din oct. 1907, p. 357.

liberal, s-a grăbit să dea o proclamație care, departe de a răspunde cerințelor sociale, nu conținea decît amenințări la adresa țăranilor care luptau pentru un trai mai bun. Poporaniștii aflați în guvernul liberal și care folosiseră doleanțele țărănimii numai pentru a pătrunde mai ușor în organele de conducere ca „reprezentanți" ai maselor populare, s-au grăbit să semneze alături de liberali proclamația în care se spune: „...guvernul își va da toate silințele pentru ca legile să fie respectate ... Dar guvernul este totodată hotărît a înfrîna cu energie neorînduielile și a pedepsi cu asprime pe cei care ar căuta să se folosească de prădăciuni" [1].

Reprezentanții burgheziei sătești, în frunte cu Spiru Haret, Vasile Kogălniceanu, „generosul" Morțun și poporanistul Constantin Stere aderă întru totul la politica liberală. Fiecare din aceștia obținînd un loc în noul guvern caută să atragă masele la politica promovată de ei. Astfel, Stere, în calitate de prefect al județului Iași, dă un manifest către țărani în care se spune: „Am luat măsuri ca primarii, preoții și învățătorii să vă dea toate lămuririle și să vă fie mijlocitorii d-voastre. Vă rog ascultați de sfaturile lor ... Iar dacă cu toate silințele ce ne dăm ... nu aveți puțina răbdare ce vi se cere și nu veți asculta de sfaturile noastre ... voi fi silit să înfrînez aceste neorînduieli cu cea mai mare asprime și fără nici o cruțare" [2].

Motivul pentru care Stere apela la burghezia sătească este ușor de presupus. Aceasta era singura categorie socială care trăia în atingere zilnică cu masele țărănești, le cunoștea nevoile și aspirațiile, dar care, datorită intereselor și poziției ei sociale, putea servi cu mai multă eficiență diversiunilor, prin promisiuni amăgitoare și cerința unor revendicări care să satisfacă în primul rînd interesele păturilor exploatatoare. Cerința unei reforme agrare corespunde intereselor burgheziei sătești care intenționa să tragă foloase din aceasta. Ca și votul universal pe care-l preconizaseră reprezentanții ei ideologici, reforma agrară era menită să ducă la consolidarea poziției sociale a chiaburimii, iar Constantin Stere, în calitatea sa de purtător de cuvînt al acesteia, poza în sprijinitor al revendicărilor maselor țărănești, cu toate că activitatea sa, ca și a celorlalți „sprijinitori" ai țărănimii, nu folosea decît acelei minorități de exploatatori care încerca să apară ca avînd aceleași doleanțe și aceleași aspirații ca majoritatea țărănimii.

Reprezentantul poporanismului, care cunoștea nemulțumirile maselor populare și ținea să tărăgăneze fixarea noilor alegeri pentru a împiedica manifestările de nemulțumire ale acestora, declara: „În mijlocul turburărilor în care se află țara, nici vorbă să se poată face alegerile, căci guvernul trebuie să-și încordeze toate puterile pentru a păstra orînduiala la sate și pentru a prinde și pedepsi pe făcătorii de rele și turburătorii care săvîrșesc atît prădăciuni și chiar omoruri" [3]. Atunci cînd „simpla pîrîciune a arendașului ... anonimele, simplele bănuieli, denunțurile mincinoase, pretențiunile arendașului sau proprietarului erau pricini puter-

[1] *Gazeta țăranilor*, nr. 10, din 18 martie 1907.
[2] *Ibidem*, nr. 11, din 25 martie 1907.
[3] *Ibidem*, nr. 4, din 25 martie 1907.

nice de arestare și batjocorire"[1], nici unul din „prietenii țăranilor" nu se ridica în apărarea acestora. Peste tot cuvîntul obișnuit al majorității „țăranofililor" era „supunere" și „ordine".

Ca și poporaniștii, reprezentanții grupării țărăniste propovăduiau „ordinea" în schimbul unor promisiuni demagogice făcute prin intermediul burgheziei sătești „Au sătenii multe nevoi — spunea Spiru Haret — ... și nimeni din noi nu le tăgăduește ... și noi am luat măsuri ca de îndată să se ușureze dările pentru săteni și să li se ușureze mult învoielile pentru muncă; și să se facă judecători care să le judece păsurile și să se dea dreptate; și ca nimeni să nu mai poată ține în arendă mai mult de 2 moșii; și să se ajute băncile sătești, ca să se desființeze camăta; să se ajute sătenii cînd vor găsi pămînt de cumpărat sau de luat în arendă" [2]. Se vede limpede din aceste rînduri modul în care înțelegeau „apărătorii țărănimii" „îmbunătățirea" situației acesteia și pătura socială pe care se sprijineau în acțiunea de diversiune pentru înăbușirea luptei maselor. Tot ce se prevedea în circulara lui Spiru Haret nu era decît o expresie a tendințelor de clasă ale burgheziei tradusă într-o formă menită să înșele buna credință a celor care mai continuau să creadă în „bunele sale intenții".

Elementele consecvente din mișcarea muncitorească își dădeau perfect de bine seama că măruntele concesii ale burgheziei nu vor fi făcute pentru a schimba starea de lucruri, ci numai pentru a consolida formele de exploatare, dominația burgheziei excluzînd orice îmbunătățire reală a situației țărănimii. „Din nenorocire — se spune într-un articol apărut în *Romînia Muncitoare* — această populație a cărei suferință e rodul stăpînirii burgheze, mai crede că cei de sus se vor milostivi pentru dînsa. Ea nu știe că în mîna ei este o putere cu care, organizînd-o și înarmînd-o și-ar putea crea, ca și muncitorimea orășenească, o altă soartă nouă"[3].

Tendința pseudo-sprijinitorilor țărănimii era însă tocmai de a înlătura această posibilitate. Nu se prevedea anularea datoriilor pe care de ani de zile țăranul nu le putea plăti ci doar o „ușurare" a lor, iar în ceea ce privește învoielile agricole, despre care Vasile Kogălniceanu spunea că au dus la o „înrobire a țăranului", era stipulată doar „ușurarea", nu desființarea lor. Se prevedeau în schimb judecătorii menite să-i condamne pe țărani atunci cînd nu vor mai putea face față obligațiilor sau nu vor mai putea suporta mizeria, — căci, așa cum spunea însuși Radu Rosetti, „Legea nu o respectă « cei mari », dreptatea nu i-o dau autoritățile, fiindcă ele nu fac dreptate celui sărac, ci celui bogat" [4]. Se prevedea că nimeni să nu poată ține în arendă mai mult de două moșii însă acest fapt nu schimba nimic din ceea ce fusese pînă atunci, fiindcă întinderea unei moșii prevăzută chiar în manifestul dat de Constantin Stere era limitată la 2 000 hectare, ceea ce era suficient ca un arendaș să poată obține un profit enorm din exploatarea țărănimii.

---

[1] *Viitorul social*, nr. 2, din sept. 1907, p. 193.
[2] *Gazeta țăranilor*, nr. 10, din 18 martie 1907 și *Monitorul oficial* din 14 martie 1907.
[3] *Romînia muncitoare*, nr. 14, din 1 martie 1907.
[4] Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii?* București, 1907, p. 596.

Ajutorul acordat băncilor sătești însemna un ajutor indirect dat burgheziei satelor, care avea putința, fie să stoarcă beneficii din capitalul depus, fie să folosească capitalurile depuse pentru cumpărarea sau arendarea de noi loturi. Caracterul acestor instituții a fost demascat de presa socialistă a vremii care arată că ele sînt „un așezămînt de credit, ca (și) creditul funciar urban, statornicit pentru ciocoi" [1]. Prin realizarea Casei rurale — arăta presa socialistă — „țăranii în imensa lor majoritate vor rămînea tot nesatisfăcuți, iar poporaniștii romîni, rămași fără soluție în chestia țărănească, vor trebui să iasă în căutarea unei noi soluții — mai ideală decît Casa rurală" [2].

Rolul social-politic al burgheziei sătești la care apela poporanismul reiese clar și din circulara pe care Stere o adresează conducerii băncilor populare în calitatea sa de membru al Consiliului de administrație al Casei centrale. „Credem că numai propovăduind sătenilor — spunea el — să fie liniștiți și să se abție de la acte de răzvrătire băncile populare vor putea să se arate demne de încrederea ce lumea a pus-o într-însele și demne de direcțiunea ce le-a dat-o Casa lor centrală" [3]. Stere voia să facă din aceste bănci instituții de propagandă pentru renunțarea la luptă.

Exista o teamă a vîrfurilor conducătoare că orice activitate dusă în numele țărănimii, avea să stîrnească din nou valul agitațiilor sociale. Această teamă împingea burghezia la o propovăduire a „colaborării" între clase pe baza acceptării „legalității" statului burghez. În întreaga perioadă următoare măsurile de represiune s-au împletit cu proclamații demagogice de conciliere pentru a lăsa impresia unei „democrații" visate de păturile mijlocii, deși mulți țărani mai zăceau în închisori sau erau purtați prin sălile tribunalelor.

Elementele consecvente din mișcarea muncitorească subliniind adevărata cauză a răscoalelor, îndemnau muncitorimea orașelor să sprijine prin lupta ei acțiunile țărănești. În *Manifestul cercului Romînia muncitoare* se spunea : „Prin luptele voastre voi dați deja o pildă frumoasă, însă prin întîlnirea voastră directă cu țăranii voi trebuie să le arătați că dușmanul, și al lor și al vostru este exploatarea și că interesele voastre sînt aceleași". Făcînd apel la militarii aflați în concediu și la rezerviști, pentru a sprijini și a se solidariza mișcărilor țărănești, socialiștii arătau în același număr al gazetei lor că țăranii sînt tovarășii lor de muncă ridicați împotriva aceluiași dușman comun și că ei trebuie să treacă de partea acestora : „Voi știți ... ca muncitori cinstiți și bravi și ca luptători neînfricați care e datoria lucrătorului încătușat în livreaua cazonă ; *Să nu tragă niciodată în cei ce sufăr, în tovarășii de muncă, în frați, surori, rude sau părinți* ... Arătați pretutindeni pe dușmanul adevărat și dacă va fi nevoie și dacă va fi cu putință dați-vă de partea răsculaților ca să luptați contra acestui dușman" [4]. În această perioadă însă programul socialist nu conținea revendicări concrete, în problemele agrare. Se prevedea numai desființarea învoielilor agricole, încheierea unor contracte pe baze noi și schimbarea sistemului de impozite. Abia

[1] *Romînia muncitoare*, nr. 14, din 1 martie 1907.
[2] *Viitorul social*, nr. 3, din octombrie 1907, p. 264.
[3] *Gazeta țăranilor*, nr. 10, din 18 martie 1907.
[4] *Romînia muncitoare*, nr. 2 din 11—18 martie 1907.

în 1910 cu prilejul Congresului sindical, Comitetului executiv i se fixează ca sarcină să alcătuiască o comisie care să se ocupe în amănunt atît din punct de vedere teoretic cît şi practic de problema agrară, urmînd să comunice rezultatele cercetărilor la viitorul Congres sindical pentru a fi făcute modificările corespunzătoare şi în program [1].

Cu toate că poporanismul era împotriva dezvoltării capitaliste a ţării şi presupunea că poate fi evitată calea dezvoltării capitalist-industriale, el oglindea de fapt prin întreaga sa teorie agrară intensificarea procesului de schimb, dezvoltarea muncii salariate în agricultură şi despărţirea treptată a micului producător de mijloacele sale de producţie. Exproprierea marilor moşii, prin vînzarea lor către ţărani, preconizată de către poporanişti şi ţărănişti, nu constituia decît o continuare a căii „prusace" — cum o numea Lenin — de dezvoltare a capitalismului în agricultură şi o extindere a pauperizării maselor de jos ale ţărănimii. Acest program convenea în oarecare măsură şi moşierimii care era de acord cu transferarea contra cost a unei părţi a marilor proprietăţi ţăranilor înstăriţi, începînd cu proprietăţile statului şi trecînd apoi treptat la moşiile „scoase în vînzare în mod voluntar de proprietarii lor" [2].

Burghezia ca şi moşierimea erau îngrijorate de eventualitatea aplicării unui sistem de împroprietărire „fără plată", care ar fi putut duce la intensificarea acţiunilor de jos şi la creşterea popularităţii acelui partid care ar fi sprijinit o astfel de revendicare. Dar acest lucru nu era prevăzut în programul nici unui partid politic burghez, contravenind intereselor fundamentale ale burgheziei şi moşierimii româneşti.

Împărţirea fără plată a unei părţi din pămînturile moşierimii ar fi atins însăşi bazele proprietăţii private şi ar fi dus la prejudicierea instituţiilor de credit ale statului burghezo-moşieresc, care aveau bunuri ipotecate sau sume împrumutate şi garantate de renta pămînturilor moşiereşti. De aceea liberalii se grăbesc să declare că ar trebui „să iasă din minţile ţăranilor ideea că statul e dator să le dea pămînt ... La o cerere astfel formulată, societatea românească nu poate să răspundă decît : nu !"[3].

Chiar dacă o parte a burgheziei era de acord cu vînzarea unor loturi ţăranilor, aceasta ducea în fond la consolidarea propietăţii moşiereşti şi nicidecum la o rezolvare o problemei ţărăneşti.

Asemenea „rezolvări" demagogice şi reacţionare ale problemei ţărăneşti au fost demascate — avînd în vedere, desigur, în primul rînd situaţia din Rusia ţaristă — de Lenin, care a arătat că ele se reduc de fapt la tendinţa de a nu schimba prea mult vechea stare de lucruri. „Noi nu privim lucrurile din punctul de vedere că ţăranii au puţin pămînt şi că le trebuie mai mult — spune el. Aceasta este o părere curentă ; noi considerăm că proprietatea funciară moşierească constituie baza jugului care apasă ţărănimea şi face ca ea să fie înapoiată. Esenţialul nu este dacă ţăranii au sau nu puţin pămînt ; jos iobăgia — iată cum se pune problema din punctul de vedere al luptei revoluţionare de clasă, şi nu

[1] *România muncitoare*, nr. 99—100, din 7 februarie 1910.

[2] Traian Lungu, *Poziţia partidelor politice din România faţă de problema agrară între 1913 şi 1921*, în Revista *Studii*, nr. 2—3, 1956, p. 20.

[3] *Steagul*, din 12 mai 1918.

din cel al birocraților care stau și socotesc cît pămînt au și după ce norme trebuie el repartizat"[1].

Încercarea poporaniștilor de a dovedi că gospodăria țărănească poate constitui baza economiei naționale și că de aceea trebuie ca întreaga atenție a păturii conducătoare să fie îndreptată spre consolidarea acestor unități agricole era utopică, diversionistă și reacționară. Gospodăriile țărănești erau supuse unui proces de destrămare specific fazei capitaliste, intrînd în circuitul de vînzare, ipotecare, arendare care făceau imposibilă menținerea gospodăriilor țărănești, ca unități statice nesupuse schimbărilor.

Camuflînd neputința sa politică poporanismul, urmat după aceea și de țărănism, acoperă ca un val străveziu de idei rupte de orice realitate socială contradicțiile vieții țărănești, înfățișîndu-le drept o stare de „armonie" și „tihnă" spre care tinde și trebuie să tindă lumea satelor. Idealul acestei vieți tihnite de „mici producători" era mirajul spre care trebuiau să fie îndreptate speranțele maselor pentru a putea fi mai ușor exploatate. Vorbind despre masele țărănești, ideologii poporaniști se referau de fapt la burghezia satelor și acest fapt reiese cu claritate din comparația pe care o fac între rentabilitatea gospodăriilor acestora și rentabilitatea marii proprietăți. „Nu se poate susține — afirmă Stere — că marile gospodării (— adică moșiile — I. E.) oferă un prisos de produse pentru populația neagricolă mai mare decît micile gospodării" [2]. Prisosul de produse rezultat din exploatarea brațelor de muncă străine, în afară de moșii, nu era propriu decît gospodăriilor chiaburești, însă tendința poporanistă de eludare a deosebirilor din rîndurile țărănimii se manifestă și prin situarea pe același plan a tuturor gospodăriilor țărănești.

În perioada intensificării luptei de clasă, a accentuării stării de mizerie a maselor populare, în anii primului război mondial și ai creșterii avîntului revoluționar al maselor populare sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, clasele exploatatoare din țara noastră intensifică acțiunea lor diversionistă. Se înființează partidul țărănesc ca reprezentant al burgheziei sătești înglobînd și gruparea poporanistă din cadrul partidului liberal.

În felul acesta, mișcarea țărănistă și cea poporanistă, exponente ale aceleiași burghezii sătești, se contopesc ca ideologie și activitate politică. Motivele care au dus la grăbirea creării acestui partid au fost arătate clar de unul din ideologii săi, care spunea, referindu-se la revoluția care avusese loc în Rusia, următoarele : „Ce poate să fie ... mai firesc și mai necesar astăzi după lecția rusă decît organizarea țărănimii pentru ca ea să nu fie un aluat ... în mîinile unei eventuale încercări de dictatură proletară?" [3]. De aceea în momentul în care Parlamentul, aflat la Iași, este silit să modifice Constituția pentru a prevedea o concesie formală în folosul maselor țărănești, cu același scop de a împiedica o manifestare de nemulțumire și revoltă, autorii proiectului de reformă agrară se străduiesc să înfățișeze aceasta ca o măsură de „utilitate națională". Se prevedea „exproprierea terenurilor cultivabile... cu scopul de a se vinde țăranilor cultivatori de pămînt, cu precădere țăranilor mobilizați din această

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, p. 270—271.

[2] C. Stere, *Particularitățile economice ale micilor gospodării țărănești*, București, 1927, p. 29.

[3] Articolul lui Virgil Madgearu din *Țara nouă*, nr. 17 din 1919.

categorie şi familiilor lor, dacă ei au murit din cauza sau în timpul războiului" [1]. Aceste măsuri erau numite impropriu „expropriere"; căci pe lîngă faptul că ele nu se aplicau decît parţial, pămîntul era dat prin vînzare ţăranilor, încît moşierimea, departe de a fi prejudiciată, avea de cîştigat din vînzarea acestor suprafeţe.

Faptul că nu exista încă un partid înarmat cu ideologia marxistă — arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — „a permis manevrele burgheziei şi moşierimii şi trădarea mişcării muncitoreşti de către conducerea social-democratică de dreapta" menite să contribuie la „izolarea luptelor crescînde ale clasei muncitoare de luptele şi frămîntările ţărănimii care se desfăşurau în acelaşi timp, dar paralel. Burghezia şi moşierimea au reuşit astfel să înfrîngă pe rînd mişcarea revoluţionară proletară din 1919—1920 şi mişcările ţărăneşti pentru pămînt şi să-şi prelungească zilele cu un sfert de secol" [2].

Partidul ţărănist, moştenitorul ideilor diversioniste poporaniste a încercat multă vreme să-şi creeze un merit din frîntura de reformă săvîrşită. El a căutat să prezinte aceasta ca o consecinţă a „simpatiei" ideologilor săi pentru păturile ţărăneşti, simpatie manifestată de fapt numai în discursurile parlamentare. Adevărata situaţie se desprinde însă limpede chiar din declaraţiile unuia din reprezentanţii ideologici ai ţărănismului. „Zămislirea noului regim agrar în răsăritul Europei — scrie V. N. Madgearu — se face sub egida revoluţionară. Iniţiativa a fost de astădată în mîna unei revoluţii sociale al cărei steag era idealul socialist ... În Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia, Lituania, Estonia, Letonia, ca şi în Romînia, reformele agrare au fost influenţate de ambianţa revoluţionară "[3]. Tactica concesiilor este o tactică obişnuită burgheziei în căutare de mijloace pentru prelungirea existenţei sale. Ea a fost adoptată de burghezia romînă pentru a tărăgăna o rezolvare a problemei care se impunea cu tot mai multă tărie. Lenin arată că burghezia îşi schimbă metodele în funcţie de evenimente şi că în clipa în care şi-a dat seama că „nu se mai poate domina cu bîta" lucru pe care îl demonstrase în Rusia „două revoluţii iar în ţările din apusul Europei... zeci de revoluţii", burghezia şi moşierimea „învaţă că trebuie să conducă poporul înşelîndu-l, linguşindu-l" [4].

Propovăduind o „cale proprie" de dezvoltare a agriculturii şi necesitatea ca ţara noastră să rămînă o ţară „eminamente agricolă", poporanismul şi după el ţărănismul au servit burgheziei romîneşti legată prin interese de burghezia de peste hotare şi preocupată mai mult de transformarea Romîniei într-un hinterland agricol al puterilor capitaliste. Pentru a justifica această atitudine, V. N. Madgearu nu ezită să denatureze adevărata situaţie, afirmînd că în cadrul economiei rurale nu ar exista categoriile folosite de economia clasică; salariul, profitul, renta şi că orice încercare „de a interpreta fenomenele ei vitale cu ajutorul lor dă greş", iar în altă parte că „nu există nici o indicaţie, care să îndrep-

[1] *Monitorul oficial*, nr. 93 din 20 iulie 1927.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, Bucureşti, 1955, p. 180.

[3] V. N. Madgearu, *Revoluţia agrară şi evoluţia clasei ţărăneşti* în *Arhiva pentru ştiinţă şi reformă socială*, an. IV, nr. 3, p. 289.

[4] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, p. 486.

tăţească aşteptarea că evoluţia socială, cel puţin în această parte a lumii, va urma liniile teoriei marxiste"[1]. Aceleaşi idei erau împărtăşite de întreaga grupare a „ţăranofililor", aliaţii credincioşi ai vîrfurilor burgheziei şi moşierimii romîneşti. Legătura de interese care făcea ca burghezia şi moşierimea să conlucreze pentru preîntîmpinarea oricăror acţiuni cu caracter revendicativ a fost demascată în repetate rînduri în presa muncitorească din acea vreme.

„Oligarhia romînă — se spune într-un manifest — grupată în cele trei partide politice, întruchipată astăzi în Brătianu, Tache Ionescu, Costinescu, Carp, Marghiloman, Stere şi toţi ajutătorii lor, toţi care ne-au dus ţara în război, sau care n-au făcut nimic pentru împiedicarea lui, toţi care au omorît ţăranii la 1907 şi care au înecat în sînge strigătul de pace al muncitorimii de la oraşe, toţi aceştia încearcă iarăşi să vorbească în numele nostru, vor încerca să ne înşele din nou, speră să ne subjuge şi să-i îmbogăţim..."[2].

Perioada dintre cele două războaie mondiale a reprezentat o perioadă de manifestare intensă a ideilor celor mai reacţionare ale ţărănismului. Astfel teoria poporanistă a „statului ţărănesc" preluată de ţărănişti era bazată pe o presupusă „armonie" a tuturor claselor şi păturilor sociale în cadrul „democraţiei ţărăneşti", pe nesocotirea caracterului obiectiv al antagonismului de clasă, pe principiile unei false „înfrăţiri" proprii moralei burgheze. Potrivit acestei teorii, statul romîn „nu poate fi decît un *stat ţărănesc*" în care majoritatea populaţiei este şi trebuie să rămînă ţărănească şi orice încercare de a schimba esenţa agrară a acestuia ar fi lipsită de eficienţă. Pentru acest fapt — se spune în proiectul de program ţărănist — „năzuinţele tuturor felurilor de muncitori trebuie să fie în aşa fel cîrmuite încît să sprijine năzuinţele ... ţărănimii". Prin noţiunea de ţărănime, privită global, ideologii ţărănismului înţelegeau de fapt, aşa cum s-a mai arătat, burghezia satelor în numele căreia autorii Proiectului de program al Partidului ţărănesc declarau că ţara noastră „nu-şi poate îngădui o politică revoluţionară"[3]. Atît Garoflid, cît şi V. Madgearu preiau şi prelucrează tezele fundamentale ale poporanismului pentru a le înfăţişa sub forma unei ideologii corespunzătoare „condiţiilor specifice" ale ţării noastre. Pentru a justifica ideea promovării chiaburimii satelor, ţărănismul apelează la aşa-zisa „selecţionare" a ţăranilor cu „virtuţi gospodăreşti" care, rămînînd la „ocupaţia lor principală", să aibă putinţa de a-şi „mări gospodăria", iar cel „care nu simte în el aptitudinile necesare unei bune gospodării să se apuce de meserie" şi să nu fie împiedicat „să vîndă parcelele de pămînt". Cu alte cuvinte, libertatea de acaparare pentru cei care pot să acapareze şi libertatea jefuirii aceluia care, datorită mizeriei, este nevoit să-şi vîndă parcela de pămînt. Legiferarea acestei libere circulaţii a bunurilor agricole ducea la adîncirea diferenţierilor de clasă din rîndurile ţărănimii. Se lăsa astfel mînă liberă burghe-

[1] Cf. V. N. Madgearu, *Contribuţii la studiul evoluţiei sociale romîneşti*, Buc., 1936, p. 58 şi 136.

[2] *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia, 1917—1922*, vol. I, E.P.L.P., 1953, p. 15.

[3] Cf. *Proiectul de program al Partidului ţărănesc din Romînia*, Bucureşti, 1921.

ziei şi chiaburimii satelor să lipsească şi de minimum necesar pe cei căzuţi pradă vicisitudinilor acelei societăţi în care domina „legea junglei" şi unde cel mai puternic putea exploata în voie.

Ideologia poporanistă şi ţărănistă a fost preluată şi folosită de curentele naţionaliste şi fasciste pentru afirmarea celor mai reacţionare concepţii bazate pe şovinism, individualism şi fatalism.

Stimulată şi sprijinită de oficialităţile regimului burghezo-moşieresc, concepţia poporanistă şi-a primit adevărata ripostă în paginile presei muncitoreşti revoluţionare[1]. Reprezentanţii mişcării muncitoreşti au arătat în repetate rînduri caracterul neştiinţific şi profund antipopular al ideologiei poporaniste menite să denatureze realitatea social-economică a ţării noastre şi să împiedice lupta maselor populare exploatate şi asuprite. Caracterul reacţionar şi diversionist al poporanismului a fost însă demascat cu mai multă tărie de însăşi dezvoltarea economică a ţării noastre după eliberarea sa, dezvoltare care a constituit totodată o infirmare deplină a înseşi tezelor de bază ale concepţiei poporaniste.

Lupta maselor ţărăneşti pentru înlăturarea exploatării la sate şi transformarea socialistă a agriculturii demonstrează lipsa de temei a tezelor poporaniste despre aşa-zisa „cale deosebită" de dezvoltare a agriculturii. Aliată cu clasa muncitoare, ţărănimea din ţara noastră, unită în gospodării agricole colective, realizează prin munca sa un trai cu adevărat omenesc.

[1] Cf. articolul : *Din istoricul luptei presei muncitoreşti din Romînia împotriva ideologiei burgheze (Combaterea poporanismului)* de Radu Pantazi, în *Cercetări filozofice*, nr. 4/1959.

AL-BIRUNI, ÎNVĂŢAT ŞI GÎNDITOR AL ORIENTULUI ARAB

DE

MUSTAFA A. MEHMET

Popoarele din Orient au contribuit mult, de-a lungul vremurilor, la dezvoltarea ştiinţei şi culturii mondiale. Printre aceste popoare un loc însemnat ocupă şi „lumea Orientului islamic". Prin varietatea problemelor abordate şi profunzimea studiului, învăţaţii Orientului musulman au depăşit, deseori, limitele istorice ale acelor timpuri, ajungînd la concluzii înaintate în numeroase domenii ale ştiinţelor naturii, societăţii şi gîndirii.

Începînd mai ales cu veacul al IX-lea, Orientul islamic a cunoscut o adevărată renaştere ştiinţifică şi filozofică.

Una din marile personalităţi ale lumii musulmane şi reprezentant de seamă al gîndirii înaintate din această epocă este şi învăţatul din Horezm, *Abu-l-Reyhan Muhammed bin Ahmed Al-Biruni*. Născut în anul 973 (362 sau 363 Hegira) [1], în localitatea Kass din Horezm — regiune care cuprinde cursul inferior al Amu-Dariei făcînd parte din Uzbekistanul sovietic —, Al-Biruni a fost considerat rînd pe rînd : persan, arab, turc şi chiar indian [2]. Al-Biruni afirmă despre sine că „neamul său este o ramură a marelui arbore al poporului persan" [3] şi că „horezmienii sînt o ramură a rădăcinii iraniene" [4]. El menţionează de asemenea existenţa unei limbi şi a unei civilizaţii horezmiene despre care scrie următoarele : „Şi prin toate mijloacele Kuteiba [5] a împrăştiat şi a nimicit pe toţi cei care cunoşteau scrierea horezmienilor, care păstrau tradiţiile lor, pe toţi cărturarii care erau printre ei, astfel încît toate au fost învăluite în întuneric

[1] Vezi Max Krause, *Al-Biruni ein iranischer Forscher des Mittelalters* în *Der Islam*, 1940, t. 26, nr. 1, p. 2 şi T. I. Rainov, *Al-Biruni-velikii ucenti Srednei-Azii (K 900 — letiu so dnia smerti)* în *Izv. Ak. Nauk SSSR*. Otdelenie literaturî i iazîka, 1949, t. VIII, fasc. II, p. 101.

[2] *Islam Asiklopedisi* — Istanbul — 1943, fasc. 18, p. 635 şi 640 (art. Biruni).

[3] *Kitab al-asar al-bakiya an al-kurun al-haliya* (*Cartea despre urmele trecutului*). Această operă e cunoscută sub numele de *Cronologia popoarelor vechi*. Vezi şi T. I. Rainov, *op. cit.*, p. 101.

[4] *Islam Ansiklopedisi*, 1943, fasc. 18, p. 636.

[5] Emir arab care în anul 712 (93 Heg.) a cucerit Horezmul.

şi nu există cunoştinţă adevărată despre ceea ce era cunoscut din istoria lor în timpul venirii islamului la ei" [1]. În timpul îndelungatei sale vieţi, de aproape 80 de ani, Al-Biruni a cunoscut îndeaproape multe din evenimentele social-politice care au înrîurit dezvoltarea grupurilor de populaţii din Orientul islamic. A fost martorul prăbuşirii dinastiei iraniene a samanizilor, din pricina frămîntărilor interne şi al ascensiunii dinastiei gaznevizilor, luînd parte şi la expediţiile acestora în ţinuturile Afganistanului şi Indiei. A văzut şi decăderea acestei dinastii paralel cu ridicarea selciuchizilor, care în veacurile următoare (XII—XIII) vor forma un imperiu în regiunile Asiei mici şi centrale. În aceste împrejurări, Al-Biruni a fost nevoit să se refugieze dintr-un loc în altul, să-şi părăsească patria, care trecea des de la o stăpînire la alta. În peregrinările sale el a cercetat cu interes istoria şi cultura popoarelor cu care a venit în contact.

La baza formării şi evoluţiei concepţiei sale despre lume stau, pe de o parte, condiţiile social-economice ale acelor vremi, iar pe de altă parte, ansamblul factorilor ideologici, culturali, din Orient în general, şi din lumea musulmană, în special.

Se ştie că în veacurile X—XI, epocă de dezvoltare şi consolidare a relaţiilor feudale, Horezmul a cunoscut o înflorire economică şi comercială caracterizată îndeosebi printr-un avînt al diferitelor ramuri ale industriei meşteşugăreşti şi prin intensificarea relaţiilor comerciale. S-au dezvoltat diferite centre meşteşugăreşti şi comerciale ca : Buhara, Samarkand, Merw (Marw), Bagdad, Ray ş.a. unde începe să pulseze totodată şi o bogată activitate ştiinţifică şi culturală. Numeroşi învăţaţi, prin cunoştinţele lor multilaterale, întruneau calităţi de geografi, matematicieni, astronomi, medici şi filozofi. Amintim de preocupările şi rezultatele obţinute în domeniul matematicii sau astronomiei de diverşi învăţaţi ca : Al-Battanii (858—929), Al-Buzdjani (940—997), Al-Hodjendi, Al-Horezmi (m. 850) ş.a. Acelaşi renume aveau, de pildă, cunoscutul medic-naturalist, fizician, chimist şi totodată gînditor Al-Razi, astronomul Al-Farghani, sau geografii Ibn-Hurdadbih, Al-Yakubi şi alţii.

Contradicţiile sociale din Orientul islamic se manifestau nu numai prin lupte politice între diverse grupări sociale, ci şi prin conflicte religioase intense între reprezentanţii unei sau altei doctrine islamice, folosite pentru aceleaşi ţeluri politice. Aceste curente religioase împiedicau dezvoltarea unei gîndiri ştiinţifice înaintate. Una din consecinţele directe ale acestei situaţii a fost spargerea unităţii religiei islamice şi divizarea ei în numeroase şcoli teologico-filozofice. În cadrul acestor şcoli s-au conturat treptat îndeosebi două curente filozofice, dintre care unul reprezenta linia aristotelică (curentul filozofic *meşşai*) iar celălalt linia neoplatonică (curentul filozofic *işraki*). Important de relevat este faptul că deşi în unele privinţe aceste două linii filozofice se întrepătrundeau, ele difereau totuşi într-o serie de probleme şi mai ales în *problema fundamentală a filozofiei*. Opoziţia dintre linia aristotelică, meşşai, şi cea neoplatonică, işraki, reprezintă, de fapt, aspecte ale luptei dintre materialism şi idealism în lumea Orientului musulman.

[1] Vezi S. P. Tolstov, *Biruni i ego vremia*, în *Biruni Sbornik*, Moscova-Leningrad, 1950, p. 14.

Reprezentanții gîndirii progresiste a popoarelor din Asia centrală în lupta împotriva dogmelor islamice, se bazau atît pe concepțiile materialiste ale antichității greco-romane cît și pe tradițiile înaintate din Orientul islamic. Ei reprezentau, în general, punctul de vedere al păturilor înaintate ale clasei feudale, precum și ale păturilor orășenești interesate în dezvoltarea diferitelor ramuri ale științei și producției [1].

Alături de alți oameni de știință și gînditori ai Orientului, Al-Biruni a adus o valoroasă contribuție la dezvoltarea și consolidarea științelor, în general, formulînd, în același timp și o serie de teze materialiste despre natură și societate, care loveau în principiile teologiei islamice.

Deși a trăit într-o epocă agitată, Al-Biruni a găsit totuși posibilitatea să desfășoare o rodnică activitate științifică în diferite centre însemnate ca : Ray, Djurdjan, Gazna ș.a. Preocupările sale cuprind domenii din cele mai variate. Astfel, el s-a ocupat de probleme de geologie, geografie, mineralogie, cronologie, etnografie, literatură sau morală tot așa de bine ca și de probleme de matematică, astronomie, istorie, zoologie, botanică, medicină sau filozofie, manifestîndu-se ca un adevărat enciclopedist al acelor vremi. El s-a interesat atît de științele care se dezvoltaseră într-o măsură oarecare pînă atunci, cît și de cele care abia se conturau.

Cercetările științifice întreprinse de Al-Biruni au contribuit mult la cristalizarea elementelor materialiste ale gîndirii sale. Metoda sa de cercetare se caracterizează prin importanța deosebită acordată *demonstrației* și *experienței* și prin cerința unei *atitudini obiective* în studierea diverselor fenomene.

„Noi trebuie să eliminăm din mintea noastră — recomanda el — toate împrejurările întîmplătoare, care dăunează majorității oamenilor, toate cauzele care pot face ca oamenii să fie orbi în fața adevărului și anume : obiceiurile învechite, fanatismul, rivalitatea, dorința pătimașă de putere etc." [2].

Al-Biruni a scris numeroase lucrări (peste 100) dintre care unele s-au păstrat iar altele sînt cunoscute doar prin mențiuni. Caracteristice pentru operele sale sînt complexitatea și varietatea problemelor tratate. El găsea în felul acesta posibilitatea punerii în lumină a unor probleme noi cu privire la cercetarea naturii și a societății.

Preocupările lui Al-Biruni legate de studiul naturii sînt ilustrate în primul rînd de vastitatea cunoștințelor sale de geografie universală, într-o vreme cînd oamenii știau prea puțin despre forma continentelor sau oceanelor. Tratatele de geografie ale lui Al-Biruni nu au ajuns pînă la noi ; totuși unele informații cuprinse în diverse opere ale sale cu privire la înfățișarea generală a pămîntului prezintă un interes deosebit. Călătoriile personale pe care le-a întreprins în diferite împrejurări, informațiile culese de la cei veniți din Africa, din nordul Europei sau din nordul Asiei pînă în părțile Afganistanului, unde se afla Al-Biruni, precum și cunoștințele sale geografice căpătate din studierea operelor predece-

[1] *Istoria filozofiei*, vol. I., Editura științifică, București, 1958, p. 207—208.

[2] După Zahidov, *Al-Biruni kak mîsliteli*, în *Izv. Ak. Nauk SSSR*, ist.—filosof. 1949, t. VI, 2, p. 120—134.

sorilor săi, i-au dat posibilitatea să tragă unele concluzii şi să facă unele presupuneri, apropiate de realitate, atît asupra formei generale a planetei noastre, cît şi asupra configuraţiei continentelor şi oceanelor. El a dedus, de pildă, că anotimpurile se succed în cele două emisfere [1], iar pe baza rămăşiţelor unor corăbii din China, descoperite în părţile nordice ale Oceanului Atlantic, Al-Biruni a făcut presupuneri deosebit de însemnate pentru cunoştinţele limitate de geografie ale epocii sale. El a emis ipoteza că aceste rămăşiţe de corăbii ar fi putut ajunge acolo fie prin Oceanul Îngheţat de Nord, ocolind partea de răsărit a Asiei, fie prin sudul Africii. El aminteşte chiar de existenţa unui cap în ţărmurile sudice ale Africii denumindu-l Barasun (Yarasun sau Rasun) [2] ceea ce desemnează, probabil, tocmai capul Bunei-Speranţe, descoperit de europeni abia cu cîteva secole mai tîrziu.

Curiozitatea ştiinţifică a lui Al-Biruni, precum şi pasiunea sa pentru cercetare, l-au determinat să se informeze pe larg asupra continentelor şi oceanelor, dîndu-ne descrieri detaliate cu privire la ţărmurile dinspre Africa şi Europa ale Oceanului Atlantic şi cu privire la ţărmurile asiatice ale Oceanului Pacific.

Cercetînd configuraţia generală a pămîntului, Al-Biruni întreprinde şi adevărate studii geologice. Pe baza observaţiilor făcute mai cu seamă asupra regiunilor Asiei centrale, el trage concluzia că suprafaţa pămîntului este supusă unor mişcări şi transformări permanente. Deşi aceste concluzii ale lui Al-Biruni nu se întemeiază pe calcule strict ştiinţifice, ele prezintă totuşi importanţă pentru istoricul cercetărilor asupra globului pămîntesc şi mai cu seamă asupra mişcărilor terestre.

Al-Biruni a studiat şi diferite elemente chimice componente ale naturii, încercînd să determine şi raporturile cantitative în care aceste elemente se găsesc în natură. El a stabilit, de pildă, cu exactitate, greutatea specifică a unor elemente ca : aurul (19,26), cuarţul (2,58), smaraldul (2,73) ş. a. şi a studiat diferenţa de densitate dintre apa caldă şi cea rece [3]. Rezultatele obţinute de Al-Biruni în domeniul fizicii experimentale, reprezintă — pentru acea epocă — , cele mai importante realizări ale acestei ştiinţe.

În lucrarea sa *Kitab-al-Saydana fi-l Tîb* (Farmacopeea în medicină), scrisă pe la 1050, Al-Biruni se dovedeşte a fi nu numai un bun cunoscător al ştiinţelor naturii şi îndeosebi al botanicii dar şi un om de ştiinţă preocupat de tainele medicinii şi ale farmacologiei, demonstrînd, şi cu acest prilej, caracterul enciclopedic al cunoştinţelor sale.

Ca *matematician* şi *astronom* Al-Biruni a mers şi mai departe. El a studiat vreme îndelungată latitudinile şi longitudinile unor oraşe mari ca : Bagdad, Djurdijan, Gazne ş.a. ca şi dimensiunile planetei noastre. El a încercat să calculeze înclinaţia pămîntului pe care a găsit-o în valoare de 23°, 36′, 00″ [4] ceea ce diferă puţin de valoarea reală (23°, 34′, 10″). El a

[1] *Isl. Ansikl.*, 1943, fasc. 19, p. 642.
[2] *Ibidem*, p. 642.
[3] Aldo Mielli, *La science arabe*, Leiden, 1938—1939, p. 101.
[4] *Isl. Ansikl.*, 1943, fasc. 19, p. 645.

cercetat de asemenea mișcarea soarelui și a lunii, eclipsele, preocupîndu-se și de studiul stelelor.

Al-Biruni s-a interesat mult de problema rotației pămîntului. Deși recunoștea că „soluția unei asemenea probleme este foarte dificilă" [1] el se asocia totuși părerii acelora care considerau că „mișcarea universală vizibilă este de fapt a pămîntului și nu a cerului" [2]. Din punctul său de vedere aceasta este o ipoteză astronomică posibilă și el afirmă că „este greu să combați doctrina rotației pămîntului" [3]. Vorbind de temperatura soarelui, el consideră soarele un foc [4] de la care primesc lumină planetele ce-l înconjoară [5]. Ceea ce îl determină pe Al-Biruni să se îndoiască totuși de propria sa părere cu privire la mișcarea pămîntului, era mărimea și viteza de rotație a acestuia considerate de el ca contraargumente la ipoteza rotației [6].

Este cert că stadiul încă înapoiat al științelor naturii nu-i permitea lui Al-Biruni să ia atitudine fermă în asemenea probleme grele. Totuși, faptul că punea în discuție certitudinea teoriei geocentrice, într-o vreme cînd ea domina în lumea oamenilor de știință, ne îndreptățește să-l considerăm printre precursorii concepției heliocentrice.

Tot pe bază de calcule matematice și astronomice Al-Biruni a trecut în revistă și sistemele calendaristice ale diferitelor popoare, ca : arabi, greci, evrei, turci, sirieni ș.a., ridicînd știința cronologică pe o treaptă mai înaltă față de cunoștințele predecesorilor săi [7].

Al-Biruni nu a rămas însă un simplu cercetător empiric al naturii. Reflexiile sale asupra imensității naturii și a varietății aspectelor ei, asupra desfășurării în timp a naturii depășesc limitele înguste ale empirismului.

Al-Biruni nu a scris tratate speciale în care să-și expună sistematic concepțiile sale filozofice asupra naturii. Nu găsim la el un sistem filozofic bine închegat. Cercetările întreprinse de Al-Biruni îi impuneau însă să se pronunțe asupra unor probleme generale ca : materia și mișcarea, structura generală a universului, teoria creaționistă ș.a., punînd, adeseori, în discuție valabilitatea principiilor religioase, a superstițiilor, a magiei sau astrologiei etc.

În lumea Orientului musulman dominația religiei islamice a fost deosebit de puternică. Influența ei se resimte și în concepțiile unor oameni de știință reprezentativi pentru acea perioadă, ca : Al-Kindi, Ibn-Sina (Avicena), Al-Biruni ș.a. Acolo unde încercările lui Al-Biruni de a explica fenomenele naturii prin cauze proprii se ciocneau cu principiile religioase, el recurgea la compromisuri, atribuind această neconcordanță „neputinței" științei omenești de a rezolva unele probleme fundamentale.

---

[1] *Tahkik ma-li-l Hind*... (Istoria Indiei), vezi I. H. Sadîkov, *Astronomiceskoe ucenie Biruni*, în *Biruni Sbornik*..., p. 85.

[2] Al-Biruni, *Fi isti'ab al-wudjuh al munkina fi san'at al-asturlab* (Studiu despre posibilitatea tehnică a construirii astrolabului) vezi S. Pines, *La théorie de la rotation de la terre à l'époque d'Al-Biruni*, în *Journal asiatique*, 1956, fasc. 3, p. 301 și urm.

[3] *Ibidem*, p. 306, nota 14.

[4] *Isl. Ansikl.*, 1943, fasc. 19, p. 646.

[5] Vezi Zahidov, *op. cit.*, p. 131.

[6] Vezi S. Pines, *op. cit.*, 1956, fasc. 3, p. 306.

[7] Opera sa despre cronologie este intitulată : *Kitab al-Asar al-Bakiya an al-Kurun al-Aliya* (Cronologia popoarelor vechi) și a fost scrisă în jurul anului 1000.

De remarcat este însă faptul că Al-Biruni recunoaşte existenţa unei forţe naturale pe care el o denumeşte „Kuvva-i tabia" (forţă naturală sau forţa naturii) şi pe care nu o concepe ca existînd prin sine însăşi, ruptă de realitate, „Existenţa — scrie el — se află în transformare şi dezvoltare şi în aceasta constă forţa naturii" [1]. Aceasta înseamnă că pentru Al-Biruni forţa naturii este însăşi legea transformării şi dezvoltării existenţei care nu numai că se află în continuă mişcare, dar nici nu poate fi concepută fără aceasta.

Pentru a putea determina dacă *existenţa*, de care vorbeşte Al-Biruni, este de natură *materială* sau *spirituală*, trebuie ţinut seama şi de concepţia lui despre materie în general. „Toate acţiunile — scrie el — ţin de materie. Însăşi materia încheagă şi schimbă forma lucrurilor. Prin urmare, materia este creatorul" [2].

Deşi, în operele sale, Al-Biruni foloseşte, mai ales în problemele fundamentale ale filozofiei, noţiunea de divinitate, el acordă totuşi o deosebită importanţă materiei, ca bază a întregului edificiu al existenţei. Conţinutul *materialist* al concepţiei sale despre *existenţă* se relevă şi în teoria sa cu privire la cele cinci elemente (*anasîr-î-hamsa*) în care recunoaştem influenţa unor idei ale materialiştilor antici greci. Aceste elemente care stau, după el, la baza lumii, sînt: pustietatea (adică spaţiul), vîntul (adică aerul), focul, apa şi pămîntul [3].

Cercetînd natura, studiind trecutul geologic al unor vaste regiuni din Asia, urmărind aspectele variate ale naturii în diferite epoci, apare firesc ca Al-Biruni să seziseze atît mişcarea cît şi evoluţia în natură. El a încercat să dea explicaţii ştiinţifice problemelor legate de existenţa materiei şi mişcării, şi însuşi faptul că s-a oprit asupra lor, ca rezultat al preocupărilor sale practice şi teoretice şi s-a străduit să le analizeze în operele sale, prezintă importanţă pentru dezvoltarea elementelor de gîndire materialistă nu numai în cadrul istoriei filozofiei medievale din Orientul musulman, ci şi în cadrul istoriei filozofiei în general.

Deşi Al-Biruni susţine într-un loc că „în aceleaşi condiţii fenomenele naturii sînt totdeauna unele şi aceleaşi" [4], această afirmaţie nu implică teza mişcării în cerc. Ea se referă la procesul reapariţiei unor fenomene din natură în condiţii asemănătoare. Al-Biruni afirmă sensul *ascendent al mişcării şi transformării generale*. Cele cinci elemente sînt concepute de el în continuă apariţie şi dispariţie, în continuă mişcare şi trecere dintr-o formă în alta [5]. Vorbind despre plante şi mai cu seamă despre animale el înclină să arate că ele sînt „un rezultat firesc al procesului îndelungat de transformare şi dezvoltare" [6].

Trebuie menţionat totodată că în evoluţia vieţuitoarelor, Al-Biruni acordă o primă importanţă, pe de o parte spaţiului şi hranei, iar pe de altă parte tendinţelor de înmulţire şi conservare ale acestora. Pentru el spaţiul

---

[1] *Tahkik ma li-l Hind* (Istoria Indiei). Vezi V. I. Zahidov, *op. cit.*, p. 126.
[2] *Ibidem*, p. 126.
[3] *Ibidem*, p. 127.
[4] *Tahkik*... vezi T. I. Rainov, *op. cit.*, p. 110.
[5] Vezi V. I. Zahidov, *op. cit.*, p. 127.
[6] *Ibidem*.

şi hrana sînt limitate, iar vieţuitoarele au tendinţa permanentă de înmulţire şi conservare. De aici ia naştere o luptă acerbă între animale, căreia reuşesc să-i supravieţuiască cele puternice şi mai bine înzestrate [1].

Dacă ideea spaţiului şi hranei „limitate" cuprinde acele elemente care vor sta la baza teoriei antiştiinţifice a malthusianismului, în schimb ideea supravieţuirii animalelor puternice şi bine înzestrate, în cadrul luptei pentru existenţă, conţine germenii principiului selecţiei naturale, explicat mai tîrziu, pe baze ştiinţifice, de către Ch. Darwin.

Deşi adept al unei concepţii evoluţioniste, Al-Biruni se opreşte în faţa rezolvării problemelor legate de apariţia omului. Răspunsul său la această problemă reflectă influenţa concepţiilor religioase. Deşi respinge, în general, amestecul religiei în ştiinţă, el afirmă că problema apariţiei omului „se găseşte în afara limitelor raţiunii cu adevărat ştiinţifice" [2]. Acelaşi scepticism se observă şi în atitudinea sa faţă de dogma teologică privind „începutul" şi „sfîrşitul" lumii. Analizînd atît teoriile idealiste creaţioniste cît şi teoriile care afirmă veşnicia lumii, Al-Biruni declară : „în ultimă instanţă aceste afirmaţii nu pot fi dovedite" [3].

După cum se vede, el nu neagă în mod categoric teoriile creaţioniste, dar ca un pasionat cercetător şi cunoscător al fenomenelor naturii, nu poate neglija nici datele ştiinţelor, care, cu tot stadiul lor neevoluat, îi impuneau să adopte cel puţin o atitudine de nesiguranţă atunci cînd trebuia să se pronunţe asupra unor asemenea probleme centrale.

În schimb Al-Biruni a luat o atitudine hotărîtă împotriva superstiţiilor, magiei şi astrologiei. El s-a străduit să pună în lumină, pe baza experienţelor, netemeinicia diferitelor superstiţii şi practici ale magiei, înrădăcinate adînc în conştiinţa oamenilor de atunci, şi să demonstreze caracterul neştiinţific al astrologiei, care constituia una din cauzele puternice ale fatalismului şi resemnării. Combătînd, de pildă, părerea, dominantă pe atunci, precum că smaraldul impresionează vederea şarpelui, Al-Biruni scrie : „vara şi iarna, la căldură şi la frig, timp de 9 luni, am continuat această experienţă ... şi, pînă la urmă am constatat că acesta nu a avut nici un efect asupra vederii animalului. Dimpotrivă, mă tem ca strălucirea ochilor lui să nu fi crescut şi mai mult" [4]. El a combătut în acelaşi timp şi credinţa în puterea magică a aşa-zisei „pietre de ploaie", care ar determina precipitaţiile atmosferice, şi s-a străduit să le explice pe acestea prin cauze naturale. Luînd în derîdere pe unul care-i adusese o asemenea piatră, Al-Biruni relatează : „Acel care s-a apucat să producă ploaia cu ajutorul acestei pietre, a introdus-o în apă şi a început să mormăie ceva, dar nu a apărut nici un semn de ploaie ; căzuseră pe pămînt doar apele pe care el le aruncase în aer" [5].

Acelora care credeau în astfel de „minuni" şi afirmau că piatra respectivă şi-ar pierde efectul în alte regiuni de cît acolo unde ea este

[1] Vezi T. I. Rainov, *op. cit.*, p. 110 şi V. I. Zahiďov, *op. cit.*, p. 130.
[2] Vezi T. I. Rainov, *op. cit.*, p. 110.
[3] Al-Asar... vezi T. I. Rainov, *op. cit.*, p. 109.
[4] *Kitab al-Dţumahir...* (Cartea despre pietre preţioase) vezi M. Şerefeďďin Yaltkaya, *Eburreyhanîn bir kitabî* (O operă a lui Al-Biruni) în *Tûrkyat mecmuasî*, 1952, vol. V, p. 15.
[5] *Ibidem*, p. 22.

găsită, el le răspundea astfel : „Eu le spun că ploaia și lipsa de ploaie (seceta) depind de poziția munților, de direcția vînturilor precum și de locurile de trecere ale aburilor care se ridică din mări" [1].

Tot prin cauze naturale explică Al-Biruni și apariția fîntînilor arteziene naturale pe care oamenii acelor vremuri le atribuiau forței divine. El s-a apropiat chiar de înțelegerea principiului vaselor comunicante atunci cînd arăta că apele care curg de jos în sus nu se datoresc nici unei minuni, ci pur și simplu *presiunii* apelor aflate la diferite niveluri sub pămînt [2].

Eliminînd cauzele supranaturale, Al-Biruni tindea să explice fenomenele naturii prin legi firești. El critica pe toți cei care atribuiau atotputerniciei divine tot ce nu puteau cunoaște singuri. „Părerea unor oameni — scrie Al-Biruni — care își reprezintă înțelepciunea divină, se explică prin aceea că ei nu cunosc științele fizice (naturii). Ei își justifică neștiința lor prin afirmația că divinitatea e atotputernică" [3].

În privința astrologiei, spre deosebire de mulți învățați de atunci, Al-Biruni scrie : „De acum trebuie să analizăm termenii cunoscuți în astrologie ... căci, după părerea celor mai mulți dintre oameni, această știință este produsul (am putea spune coroana) științelor matematice. Părerea noastră asupra acestui produs și asupra acestei arte se aseamănă cu a celor mai puțini dintre ei" [4]. Al-Biruni relatează cu detalii polemica sa cu acei care, crezîndu-se prea învățați, încearcă să descopere influența stelelor asupra omului și evenimentelor de pe pămînt.

„Eu am vrut — scrie Al-Biruni, vorbind despre unul din aceștia — să-l opresc să urmeze calea greșită și să-i ofer o cale rațională, dar el nu a vrut să-și părăsească ideile greșite deși în privința cunoștințelor sale era mai prejos decît mine în toate domeniile" [5].

Activitatea desfășurată de Al-Biruni în diferite sectoare ale științei și lupta sa împotriva superstițiilor de tot felul, demonstrează convingerea sa fermă în posibilitatea cunoașterii realității înconjurătoare de către om. Pentru Al-Biruni nu numai că realitatea poate fi cunoscută, dar cunoașterea trebuie să urmeze o cale ascendentă de la apropiat la depărtat, îmbogățindu-se din generație în generație, în drumul ei spre adevăr. „Sîntem datori — spune el — să mergem de la ceea ce este apropiat la ceea ce este îndepărtat. ... să ajutăm prin munca noastră pe cel ce caută adevărul și iubește știința <să-l ajutăm > în cercetarea altor obiecte <asemănătoare > și să-l îndemnăm să afle ceea ce noi nu am putut afla" [6].

Pe lîngă cunoașterea naturii, Al-Biruni s-a preocupat și de studiul fenomenelor sociale, pentru care a arătat un interes deosebit. De aceea preocupările lui în domeniul istoriei și mai ales al istoriei culturii diferitelor popoare ocupă un loc important în operele sale. Metoda de cercetare a

---

[1] *Kitab al-Djumahir* ... (Cartea despre pietre prețioase) vezi M. Şerefeddin Yaltkaya. *Eburreyhanîn bir kitabî* (O operă a lui Al-Biruni) în *Türkyat mecmuasî*, 1952, vol. V, p. 22.

[2] *Isl. Asikl.*, 1943, fasc. 19, p. 646.

[3] Al-Asar... vezi T. I. Rainov, *op. cit.*, p. 110.

[4] După M. Krause, *op. cit.*, p. 11.

[5] Al-Asar... (Cronologia...) vezi V. I. Zahidov, *op. cit.*, p. 129.

[6] *Ibidem*, p. 124.

trecutului societății este enunțată de Al-Biruni astfel: „Calea pentru aceasta — spune el — este cunoașterea istoriei și a tradiției popoarelor, a generațiilor care au fost înaintea noastră, deoarece majoritatea tradițiilor sînt opera lor și rămășițe ale obiceiurilor și rînduielilor lor. Această cunoaștere nu poate fi dovedită prin deducții, prin idei filozofice sau prin inducții întemeiate pe datele simțurilor noastre ci numai prin folosirea informațiilor care conțin tradițiile scrise ale membrilor diferitelor comunități religioase, ... care au existat potrivit acestor rînduieli, transformînd astfel mărturia lor în fundament al viitorului edificiu. Pe lîngă aceasta trebuie să comparăm afirmațiile și părerile pe care ei le aduc în sprijinul susținerilor lor" [1].

Folosirea comparativă, deci critică, a izvoarelor și relatărilor predecesorilor este utilă întrucît, după părerea sa, „cronicile și tradițiile conțin multe neadevăruri", care „nu pot fi totdeauna descoperite și eliminate" [2]. Bazîndu-se pe principiul său general, de a ne elibera conștiința de tot ceea ce ar putea dăuna studierii naturii și societății, Al-Biruni cere respectarea obiectivității în asemenea împrejurări. În fața realității, rațiunea este, pentru el, mai presus decît sentimentul. Pentru aflarea adevărului Al-Biruni acordă o mare importanță relatărilor, mai cu seamă celor scrise, dar socoate că ele pot conține, la fel de bine, fie adevărul fie minciuna, datorită intervenției personale a povestitorilor, intențiilor lor diferite ș.a. „Sînt povestitori — scrie Al-Biruni — care transmit date false din interes personal, pentru a mări grupul de oameni din care fac parte, sau fiindcă vor să fie pe placul lor, sau pentru că prin aceasta urmăresc să înjosească pe membrii grupului advers și astfel să-și realizeze intențiile lor. Este știut că toate acestea sînt determinate de pornirile patimei sau ale mîniei, ambele criticabile. De asemenea sînt povestitori care fac relatări mincinoase privitoare la anumiți oameni, fie pentru că îi iubesc dintr-un sentiment de recunoștință, fie că îi urăsc din cauza nedreptății lor. Această faptă se aseamănă cu cea precedentă, deoarece cauza ei este sentimentul iubirii sau al urii. Unii povestitori — continuă Al-Biruni — relatează minciuni cu scopul de a dobîndi avantaje proprii, sau din cauza josniciei firii lor, alții din lașitate și frică pentru a se apăra de răutățile oamenilor, iar alții o fac deoarece așa le poruncește firea lor ca și cînd s-ar simți atrași irezistibil de minciună și nu ar fi în stare de altceva" [3].

Căutînd să explice și fenomenele sociale prin aceleași cauze firești, el consideră ca fiind contrară științei interpretarea evenimentelor istorice prin prisma religiei [4].

Accentuînd mai mult aspectele sociale și culturale ale epocii decît evenimentele politice curente, Al-Biruni abordează într-un fel nou pentru acele vremuri istoria popoarelor. Un exemplu în acest sens îl constituie una din cele mai importante opere ale sale intitulată *Tahkik-ma-li-l Hind* (Istoria Indiei) în care autorul analizează aproape toate aspectele societății indiene, trecînd în același timp în revistă știința și filozofia greacă și pe cea islamică în comparație cu știința și filozofia indiană.

[1] Al-Asar ... (Cronologia ...) vezi V. I. Zahidov, *op. cit.*, p. 125.
[2] *Ibidem.*
[3] *Tahkik-ma-li-l Hind* (Istoria Indiei) la V. I. Zahidov, *op. cit.*, p. 125—126.
[4] După *Isl. Ansikl.*, 1943, fasc. 18, p. 638.

Cele mai multe din lucrările istorice ale lui Al-Biruni nu au ajuns pînă la noi. Ideile sale social-politice pot fi totuşi reconstituite într-o măsură oarecare din unele scrieri păstrate fragmentar, cît şi pe baza referirilor la aceste probleme în alte lucrări.

Al-Biruni subliniază în repetate rînduri desfăşurarea firească a fenomenelor atît în natură cît şi în societate, mersul lor evolutiv.

În dezvoltarea socială un rol preponderent este acordat ideilor, dar această poziţie iluministă, rod al preocupărilor sale din istoria culturii, îndeplinea un rol pozitiv în acele condiţii istorice. „Ideile şi opiniile oamenilor — scrie de pildă Al-Biruni — sînt fel de fel şi prosperitatea lumii continuă (se menţine) tocmai prin varietatea acestor idei" [1].

Opera istorică a lui Al-Biruni conţine idei valoroase şi cu privire la dezvoltarea societăţii, împărţirea oamenilor în grupuri sociale, apariţia puterii statale cu instituţiile ei politice, juridice etc.

Astfel, întreg edificiul civilizaţiei, tot complexul raporturilor sociale şi politice sînt considerate de Al-Biruni drept o consecinţă a necesităţii oamenilor de a duce o viaţă comună, de a munci laolaltă şi de a se ajuta reciproc pentru a-şi asigura cele necesare. „Deoarece — scrie el — oamenii nu puteau să-şi rezolve singuri nevoile lor de hrană, îmbrăcăminte şi altele, ei au fost nevoiţi să trăiască în grupuri compacte şi să-şi ducă viaţa ajutîndu-se reciproc unii pe alţii. De aici s-a născut civilizaţia şi oamenii au rămas uniţi între ei" [2]. Mergînd mai departe în analiza vieţii sociale, Al-Biruni încearcă să explice în mod raţional, independent de intervenţia unor forţe supranaturale, apariţia, în cadrul acestei comunităţi de oameni, a conducătorilor şi a unor instituţii politice. „Ei (adică oamenii) — scrie Al-Biruni — au avut nevoie de profeţi şi mai apoi de conducători care să împartă şi să asigure între ei dreptatea, iar în schimbul de obiecte ei au folosit bani de aur şi argint şi pentru ca aceştia să nu fie imitaţi prin emisiuni de monede false precum şi pentru organizarea vieţii sociale, a apărut nevoia de politică şi de demnităţi" [3].

Transpunînd, în mod greşit, în viaţa socială ideea luptei pentru existenţă, Al-Biruni devine susţinătorul monarhiei absolute şi al religiei, singurii factori — după părerea lui — în stare să frîneze pornirile instinctive ale oamenilor spre violenţă. „Predispoziţia şi natura oamenilor — scrie el — îi determină şi îi va determina să rîvnească la ceea ce se află în mîinile altora ... Frica de dumnezeu şi teama de suverani îi determină pe oameni să se abţină" [4].

Dezbătînd problema originii suveranităţii, Al-Biruni răspunde în mod realist la o serie de aspecte ale acestei chestiuni, şi neagă, totodată, tezele susţinute de apărătorii religiei cu privire la originea pretins divină a conducătorului absolut. „Suveranitatea (dominaţia — *nota noastră*) — scrie el — a început prin agresiunea unui trib asupra altui trib, şi prin impunerea

[1] După *Isl. Ansikl.*, 1943, fasc. 18, p. 640.

[2] *Kitab al-Djumahir*. .., vezi M. Şerefeddin Yaltkaya (*Cartea despre pietrele preţioase*), *op. cit.*, p. 3.

[3] *Ibidem*, p. 3.

[4] *Ibidem*, p. 6.

poruncilor unui individ sau a unei familii cu însuşiri vitejeşti ; apoi, treptat, s-a început să se atribuie acestei suveranităţi trăsături sfinte. În cele din urmă s-a ajuns la presupunerea că suveranitatea dispune de forţă cerească"[1]. Explicînd cauzele care au determinat ca dominaţia unui trib, a unei familii sau a unui individ să se extindă asupra unui grup de oameni, fără ca această dominaţie să fi avut vreun conţinut divin, Al-Biruni continuă : „Suveranitatea, care este absolut lipsită de orice conţinut sacru, a fost, în cele din urmă întărită atribuindu-i-se o forţă cerească. În felul acesta, puterea şi forţa suveranităţii au fost ridicate la treapta cea mai înaltă" [2].

Al-Biruni a analizat îndeaproape şi diferitele mijloace folosite de stăpînitori pentru a se impune şi pentru a se diferenţia de masele populare deşi după el ei nu se deosebeau prin naştere cu nimic de ceilalţi semeni ai lor. „Aceştia (adică suveranii, stăpînitorii — *nota noastră*) — scrie Al-Biruni — nu diferă cu nimic, la naştere şi nu au nimic mai mult faţă de ceilalţi oameni. De aceea, ei îşi pun pe cap coroane şi tichii, îşi fac palate ş.a., vrînd cu acestea să arate că diferă de ceilalţi ..." [3]. Pentru Al-Biruni „toate acestea nu înseamnă nimic altceva decît dorinţa cuiva de a impune tuturor că este superior celorlalţi şi de a le arăta că dispune de forţă" [4].

Al-Biruni dezvăluie şi scopul pentru care suveranii tind spre îmbogăţire şi caută în acelaşi timp alianţa cu păturile avute ale societăţii. Suveranii — arată el — în acţiunile lor impuse de împrejurări, cum ar fi războaiele ca şi în toate celelalte acţiuni ale lor, au nevoie de avuţie precum şi de posesorii de avuţii, deoarece „numai prin bogăţie ei pot să-şi asigure stăpînirea lor" [5].

Ideile social-politice ale lui Al-Biruni reflectă aceeaşi încercare, prezentă şi în scrierile sale asupra fenomenelor din natură, de abordare ştiinţifică a problemelor, pătrunsă de încrederea în posibilităţile de cunoaştere şi dezvoltare a omului. Limitele concepţiei sale despre societate, constituie acel balast idealist pe care ştiinţa istoriei îl va purta cu sine încă veacuri de-a rîndul, şi care nu va fi înlăturat decît o dată cu apariţia materialismului istoric.

Vastele cunoştinţe dobîndite de Al-Biruni în toate domeniile ştiinţei şi gîndirii epocii sale, ca şi rezultatele valoroase obţinute în studierea diferitelor ştiinţe particulare constituie elementele de bază ale concepţiei sale despre natură şi societate.

Al-Biruni ocupă un loc de seamă nu numai în istoria ştiinţei şi gîndirii lumii islamice, dar şi în istoria ştiinţei şi gîndirii filozofice în general, fiind considerat, pe drept, ca „maestru" (*al-ustaz*) de către cei care au urmat drumul deschis de el.

---

[1] *Kitab al-Djumahir* ..., vezi M. Şerefeddin Yal'kaya (Cartea despre pietrele preţioase), *op. cit.*, p. 6.
[2] *Ibidem*, p. 6.
[3] *Ibidem*, p. 7.
[4] *Ibidem*, p. 7.
[5] *Ibidem*, p. 7—8.

Istoria P.C.U.S. — un manual al marxism-leninismului militant

I

Apariţia noului manual de istorie a P.C.U.S. reprezintă un eveniment politic şi ideologic de cea mai mare importanţă pentru întreaga mişcare comunistă internaţională. Manualul — apărut recent şi în traducere românească — se înscrie ca o realizare deosebit de însemnată pe planul generalizării experienţei şi practicii de făurire a lumii noi, socialiste în Uniunea Sovietică, prima ţară care a trecut la construirea comunismului.

Noul manual de istorie a P.C.U.S. este o expresie a dezvoltării şi întăririi muncii ideologice a partidului, a eforturilor creatoare făcute de cercetătorii sovietici pentru sintetizarea experienţei istorice a partidului, a luptei practice pentru construirea socialismului şi comunismului.

Elaborarea de către oamenii de ştiinţă sovietici a noului manual de istorie a P.C.U.S. înseamnă o contribuţie preţioasă la popularizarea teoriei şi practicii construirii socialismului şi comunismului. Manualul constituie o carte de bază pentru educaţia noilor generaţii de comunişti din ţările socialiste, pentru răspîndirea şi popularizarea ideilor socialismului victorios în rîndul oamenilor muncii din toate ţările.

Cunoaşterea drumului istoric străbătut de P.C.U.S., detaşamentul cel mai înaintat al mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, a legilor universal-valabile ale revoluţiei şi construcţiei socialiste, a devenit de mult o armă puternică a mişcării muncitoreşti internaţionale, a partidelor comuniste şi muncitoreşti. Studiind istoria P.C.U.S., oamenii muncii de pretutindeni se conving că succesele de însemnătate istorică mondială repurtate de Uniunea Sovietică în dezvoltarea forţelor de producţie, a ştiinţei şi culturii, în ridicarea nivelului de viaţă material şi cultural al poporului a putut să le înfăptuiască numai clasa cea mai înaintată a societăţii — clasa muncitoare — condusă de partidul său marxist-leninist, înarmat cu cunoaşterea legilor obiective de dezvoltare a societăţii şi folosind conştient aceste legi pentru eliberarea oamenilor muncii şi pentru înflorirea deplină a vieţii lor.

Elaborarea cît mai completă şi mai profundă a istoriei P.C.U.S. este o operă de o mare valoare politică şi care are un rol important pentru educaţia maselor de oameni ai muncii care construiesc socialismul. Istoria P.C.U.S. reprezintă un izvor din cele mai însemnate de educare a comuniştilor şi a oamenilor muncii în spiritul tradiţiilor luptei revoluţionare, un mijloc important de înarmare a oamenilor muncii cu teoria marxist-leninistă, cu cunoaşterea legilor dezvoltării sociale, a legilor şi a experienţei luptei de clasă. Din studierea glorioasei experienţe a P.C.U.S., oamenii muncii de pretutindeni sorb încre-

dere şi curaj în victoria socialismului şi comunismului în întreaga lume.

Studiul istoriei P.C.U.S. devine astfel un mijloc şi o armă indispensabilă pentru educarea comuniştilor, a proletariatului, a tuturor oamenilor muncii în spiritul luptei hotărîte pentru lichidarea exploatării şi asupririi, în spiritul fidelităţii nestrămutate faţă de învăţătura marxist-leninistă, călăuza sigură a luptei pentru zdrobirea forţelor reacţiunii şi pentru făurirea societăţii comuniste.

În lumina succeselor de o amploare fără precedent obţinute de Uniunea Sovietică şi de celelalte ţări ale lagărului socialist s-a confirmat pe deplin concluzia leninistă că drumul revoluţiei socialiste străbătut pentru prima oară de proletariatul din Rusia este singurul drum istoric just care duce la zdrobirea capitalismului şi la victoria socialismului. Grija deosebită a C.C. al P.C.U.S. pentru elaborarea noului manual de istorie a partidului a fost determinată de înţelegerea rolului excepţional pe care o astfel de lucrare îl are în dezvoltarea conştiinţei socialiste a popoarelor sovietice, constructoare ale comunismului. În raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat de N. S. Hruşciov la Congresul al XX-lea al partidului se spunea: „Glorioasa istorie a partidului nostru trebuie să fie şi de acum înainte unul din principalele izvoare de educare a cadrelor. De aceea este necesar să se întocmească un manual marxist-popular, de istorie a partidului, manual care să se bazeze pe fapte istorice, în care să fie generalizată în mod ştiinţific experienţa de importanţă istorică mondială a luptei partidului pentru comunism şi care să cuprindă istoria partidului pînă în zilele noastre". Aceste indicaţii profund ştiinţifice date de Congresul al XX-lea al P.C.U.S. au stat la baza întocmirii noului manual de istorie a partidului.

În perioada construcţiei desfăşurate a societăţii comuniste în U.R.S.S., munca ideologică a partidului, propaganda de partid, în cadrul căreia ocupă un loc important cunoaşterea istoriei P.C.U.S., capătă o importanţă excepţională. Viaţa partidului, istoria luptei sale eroice şi a victoriilor sale, viaţa şi activitatea făuritorului său V. I. Lenin, a discipolilor şi a tovarăşilor săi de luptă, reprezintă un izvor de educare a generaţiilor de constructori ai comunismului în spiritul devotamentului faţă de cauza clasei muncitoare, în spiritul patriotismului şi al internaţionalismului proletar. Istoria P.C.U.S. contribuie la formarea concepţiei comuniste despre lume, la educarea şi dezvoltarea înaltelor calităţi morale proprii constructorului conştient al socialismului şi comunismului.

Elaborarea unui nou manual de istorie a P.C.U.S. se impunea ca o sarcină politică, ideologică de prim ordin. Lucrările şi manualele existente, şi în primul rînd *Cursul scurt de istorie a P.C. (b) al U.R.S.S.*, au reprezentat o contribuţie de seamă la elaborarea istoriei partidului şi au jucat un rol important în educarea oamenilor sovietici, în educarea oamenilor muncii din alte ţări în spiritul marxism-leninismului. Însă aceste lucrări, ca şi *Cursul scurt*, prezentau anumite lipsuri în ceea ce priveşte prezentarea şi expunerea istoriei partidului, conţineau anumite greşeli faptice şi teze eronate legate de cultul personalităţii lui I. V. Stalin.

Pe lîngă aceasta, deoarece *Cursul scurt*, — principala lucrare în care era elaborată şi care era folosită pentru studierea istoriei P.C.U.S. — se oprea cu expunerea la anul 1937, o perioadă de cea mai mare însemnătate din istoria partidului a rămas necuprinsă într-o lucrare de sinteză, indispensabilă pentru urmărirea drumului istoric străbătut de primul partid de tip nou, creat de V. I. Lenin. În ultimii ani, studiile privind istoria partidului au adus date şi concluzii noi în legătură cu anumite etape şi momente din dezvoltarea P.C.U.S. Datele şi concluziile acumulate între timp, ridicarea nivelului ştiinţei istorice, convergeau spre o îmbunătăţire a expunerii istoriei P.C.U.S., făcînd necesară şi posibilă redactarea unui manual în care să fie evitate lipsurile lucrărilor anterioare şi care să cuprindă pînă la zi glorioasa experienţă a P.C.U.S.

Colectivul de autori ai noului manual a folosit întreaga experienţă pozitivă anterioară

în prezentarea istoriei partidului, a adus noi precizări şi date privind istoria P.C.U.S. În munca lor, autorii s-au bizuit pe studierea amănunţită a lucrărilor lui V. I. Lenin, ale celor mai de seamă militanţi ai partidului, a hotărîrilor şi documentelor congreselor, conferinţelor de partid, ale plenarelor C.C. al partidului. Utilizînd un mai bogat material de fapte, generalizate mai profund, la nivelul actual al ştiinţei istorice sovietice, noul manual este o amplă lucrare de sinteză, profund ştiinţifică şi partinică, un model de analiză istorică concretă. Cititorii găsesc în manualul recent apărut o imagine mai completă a istoriei marelui partid întemeiat şi educat de Lenin, găsesc noi învăţăminte temeinic fundamentate cu privire la practica construirii societăţii socialiste şi comuniste.

II

Manualul expune întreaga istorie a P.C.U.S., de la pregătirea şi înfiinţarea sa şi pînă în zilele noastre. Drumul istoric străbătut de P.C.U.S. este amplu prezentat, scoţîndu-se în evidenţă învăţămintele preţioase ale activităţii sale de valoare universală. Marile victorii ale clasei muncitoare ruse care au deschis cea mai măreaţă epocă din istoria omenirii, epoca victoriei socialismului şi comunismului, sînt rodul activităţii, fără seamăn în istoria partidelor politice, desfăşurate de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. Manualul ne explică cum într-o perioadă eroică de peste o jumătate de secol, P.C.U.S. a repurtat victorii de însemnătate istorică mondială, a condus popoarele sovietice spre realizări care uimesc întreaga lume. Prezentînd pas cu pas drumul dezvoltării istorice a P.C.U.S., de la micile cercuri marxiste care activau în mişcarea muncitorească din Rusia către sfîrşitul secolului trecut, manualul ne ajută să înţelegem cum partidul creat de Lenin a devenit cea mai puternică forţă ideologică, politică şi organizatorică, putînd mobiliza mase uriaşe la creaţie istorică conştientă, la transformarea revoluţionară a societăţii în propriul lor folos. Întreaga activitate a P.C.U.S. — activitate cu consecinţe asupra destinelor întregii omeniri — este multilateral prezentată, cu obiectivitate ştiinţifică şi partinică în noul manual. Autorii manualului arată care este factorul determinant al succeselor istorice repurtate de P.C.U.S.: justeţea politicii sale, care a cuprins masele de milioane ale Ţării Sovietice şi care a cîştigat simpatia oamenilor muncii din întreaga lume. Din manual se desprinde concluzia fundamentală că în toate etapele dezvoltării sale, P.C.U.S. a elaborat şi a aplicat, pe baza cunoaşterii profunde a realităţii istorice, o linie politică marxist-leninistă fermă, corespunzătoare intereselor tuturor maselor muncitoare din Uniunea Sovietică, intereselor victoriei comunismului în Uniunea Sovietică şi cauzei socialismului internaţional.

Pagină cu pagină, manualul demonstrează că fără un partid de tip nou, călit în lupte, înarmat cu teoria înaintată marxist-leninistă, adînc legat de popor, care a unit în jurul său clasa muncitoare în alianţă cu ţărănimea muncitoare, care şi-a alăturat popoarele altă dată asuprite şi a cîştigat simpatia şi sprijinul proletariatului internaţional, popoarele din fosta Rusie ţaristă n-ar fi putut realiza primele sarcina uriaşă a construirii socialismului şi a trecerii la construcţia desfăşurată a comunismului, situîndu-se astfel în fruntea progresului social.

Noul manual de istorie a P.C.U.S. reprezintă din punct de vedere metodologic un model de analiză istorică marxist-leninistă. Aplicarea cu rigurozitate de către autori a principiilor metodologice fundamentale de cercetare istorică conferă noului manual o deosebită valoare ştiinţifică, acesta putînd servi ca exemplu de studiu istoric. Călăuzindu-se permanent de metodologia marxist-leninistă, de principiile ştiinţifice de analiză a istoriei vieţii sociale: principiul istorismului, al tratării concret-istorice a evenimentelor, al legăturii indisolubile a teoriei cu practica, al cercetării obiective şi partinice, colectivul de autori a reuşit să înfăţişeze istoria P.C.U.S., în toate etapele şi momentele sale, în adevărata sa lumină.

De aceea structura noului manual de istorie a P.C.U.S. este superioară lucrărilor anterioare. Ținîndu-se seama de dezvoltarea obiectivă a procesului istoric, de etapele obiective din activitatea P.C.U.S. și de rezultatele cercetărilor științifice în domeniul periodizării istoriei partidului, noul manual dă o periodizare mai bună, în deplină concordanță cu faptele. Elementele noi în periodizare sînt de natură să scoată mai bine în relief etapele principale din istoria P.C.U.S., cu specificul lor, să marcheze momentele principale pe drumul făuririi partidului și întăririi rolului său conducător. Trebuie subliniat ca un lucru deosebit de valoros, în legătură cu structura noului manual, faptul că aproape două treimi din paginile sale sînt consacrate istoriei partidului din perioada de după Revoluția din Octombrie, generalizîndu-se astfel, pentru prima oară într-o lucrare de ansamblu bogata experiență de valoare universală a construirii statului socialist, a economiei și culturii socialiste.

Elementele noi de periodizare se îmbină cu importante precizări privind locul pe care îl ocupă în istoria partidului anumite momente importante, anumite congrese sau conferințe de partid. Îmbunătățirea periodizării istoriei partidului s-a făcut pe baza aplicării indicațiilor date de către V. I. Lenin. Astfel pentru perioada anterioară instaurării Puterii Sovietice, s-au folosit precizările făcute de V. I. Lenin în lucrarea sa *Stîngismul — boala copilăriei comunismului* și în alte lucrări.

În legătură cu periodizarea din actualul manual trebuie amintită crearea unui capitol separat în care se expune activitatea revoluționară a lui V. I. Lenin începînd cu *Uniunea de luptă a clasei muncitoare* și lupta pentru crearea partidului de tip nou. Acest capitol nou este intitulat *Lupta pentru crearea partidului marxist în Rusia. Formarea P.M.S.D.R. Apariția bolșevismului* (1894—1904). Noua structură cu privire la această perioadă de început are meritul că permite să se evidențieze mai clar și mai pe larg procesul de creare a P.M.S.D.R. și rolul excepțional pe care l-a avut Lenin în acest proces.

Perioada cuprinsă între anii 1907—1914 capătă în noul manual o structură mai adecvată cu cronologia faptelor istorice; astfel perioada reacțiunii este datată cu anii 1907—1910 în loc de 1908—1912, iar perioada de avînt revoluționar cu anii 1910—1914 în loc de 1912—1914.

Un capitol nou este consacrat *luptei* partidului pentru dezvoltarea revoluției socialiste și consolidarea puterii sovietice, în perioada octombrie 1917—1918. Structura adoptată în noul manual concordă mai bine cu dezvoltarea reală a procesului istoric și permite o tratare mai aprofundată a luptei partidului, a uriașei sale activități organizatorice imediat după instaurarea puterii sovietice. Capitolul X cuprinzînd perioada 1921—1925, perioadă ce are drept conținut *trecerea* la lupta pentru refacerea economiei naționale și *terminarea* în linii mari a acestei sarcini a căpătat o formulare mult mai precisă, care cuprinde ambele momente arătate, și anume: *Partidul în lupta pentru refacerea economiei naționale* (1921—1925). Denumirea capitolului privind anii 1926—1929 este de asemenea mai precisă, indicîndu-se faptul că această perioadă este caracterizată nu numai prin începutul industrializării socialiste a țării ci și prin pregătirea condițiilor pentru colectivizarea generală a agriculturii.

Problemele privind înfăptuirea industrializării socialiste, transformării socialiste a agriculturii, victoria socialismului în U.R.S.S. sînt de asemenea tratate în capitole cu o structură nouă, punîndu-se un accent deosebit în expunerea perioadei de trecere la desăvîrșirea reconstrucției socialiste a economiei după anul 1933. În sfîrșit, în cinci capitole absolut noi se face periodizarea evenimentelor ce au avut loc în cursul anilor 1937—1959. Astfel se continuă expunerea istoriei partidului pînă în zilele noastre, analizîndu-se lupta poporului sovietic pentru consolidarea și dezvoltarea societății socialiste, lupta plină de abnegație dusă de poporul sovietic, în frunte cu Partidul Comunist în perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei — cînd și-a cucerit merite nepieritoare în fața întregii omeniri — iar

apoi în perioada refacerii şi dezvoltării economiei naţionale, a desăvîrşirii construirii socialismului şi a trecerii la construcţia desfăşurată a societăţii comuniste.

În noul manual se fac precizări cu privire la unele momente importante din istoria partidului. Astfel, oprindu-se pe larg asupra procesului complex al naşterii şi construirii partidului de tip nou, se subliniază potrivit indicaţiei lui V. I. Lenin după care „Bolşevismul ca un curent de gîndire politică şi ca partid politic există din 1903", că bazele partidului de tip nou au fost puse în 1903. Se rectifică în acest fel teza greşită după care partidul de tip nou a fost înfiinţat la Conferinţa de la Praga din 1912. Manualul subliniază că Congresul al II-lea al partidului din 1903 are o importanţă istorică mondială, precizîndu-se că *Crearea partidului revoluţionar marxist, partidul bolşevicilor, este principalul rezultat al Congresului al II-lea al P.M.S.D.R.* Mişcarea muncitorească din Rusia a străbătut un drum lung şi spinos pînă ce şi-a făurit forma ei cea mai înaltă — un partid politic de sine stătător. Acest partid a fost creat pe baza principiilor ideologice şi organizatorice elaborate de *Iskra* leninistă, principalele lui cadre erau „revoluţionari de profesie, călîţi în luptă, iar conducătorii lor erau bolşevici-leniniştii" (p. 68).

În analiza perioadei care a urmat Congresului al II-lea, din 1903, manualul se opreşte pe larg asupra luptei duse de bolşevici în frunte cu V. I. Lenin, pentru întărirea partidului de tip nou, pentru curăţirea rîndurilor sale de menşevici, precizîndu-se împotriva unor teze eronate, că în cursul revoluţiei din 1905—1907 bolşevicii s-au despărţit definitiv de menşevici în problemele fundamentale ale revoluţiei. Conferinţa de la Praga din 1912 a consolidat victoria bolşevicilor împotriva menşevicilor. În manual se accentuează locul deosebit de important al Conferinţei de la Praga în istoria P.C.U.S. „... *Ea a făcut bilanţul* unei întregi etape istorice a luptei bolşevicilor împotriva menşevicilor, *a consolidat* victoria bolşevicilor, a menţinut în mîinile lor steagul P.M.S.D.R." (p. 166). „...Conferinţa a întărit partidul ca organizaţie pe întreaga Rusie. Uşurat de balastul oportunist, partidul a putut conduce noul avînt puternic al luptei revoluţionare a maselor" (p.167).

Precizări importante se fac în manual în legătură cu perioada de pregătire şi înfăptuire a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, relevîndu-se uriaşa activitate organizatorică şi educativă dusă de partid, în frunte cu Lenin. De asemenea, în noul manual se dezvăluie mult mai profund rolul C.C. al partidului şi al lui V. I. Lenin în organizarea apărării tinerei puteri sovietice împotriva intervenţiei străine şi a contrarevoluţiei interne.

Cititorii găsesc date noi, importante generalizări şi concluzii ştiinţifice în capitolele care prezintă lupta uriaşă a poporului sovietic pentru înfăptuirea planului leninist de construire a socialismului. În aceste capitole este expusă pe larg lupta bolşevicilor împotriva duşmanilor leninismului — troţkişti, zinovievişti, buharinişti, naţionalişti burghezi — care se împotriveau liniei generale a partidului de construire a socialismului. Victoria socialismului în U.R.S.S. ar fi fost imposibilă — arată manualul — fără zdrobirea acestor grupuri antileniniste.

O deosebită valoare prezintă ultimele cinci capitole, care sînt cu totul noi şi care analizează o perioadă îndelungată şi de cea mai mare însemnătate pentru istoria P.C.U.S., pentru istoria Uniunii Sovietice, pentru destinele socialismului şi ale omenirii. Deosebit de importante şi de actuale sînt datele şi concluziile noi privind perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei şi în legătură cu perioada postbelică. Trebuie relevat ca un merit deosebit al colectivului de autori faptul că au reuşit, într-un timp scurt, să facă o prezentare şi o analiză profund ştiinţifică a evenimentelor contemporane legate de istoria P.C.U.S.

Indicaţiile metodologice leniniste de analiză a proceselor sociale sînt utilizate de autori pe tot parcursul manualului. Aceştia s-au călăuzit cu consecvenţă de principiul fundamental al elaborării ştiinţifice a istoriei partidului: principiul partinităţii în ştiinţă. Este ştiut că

partinitatea proletară — prezentarea faptelor prin prisma intereselor de clasă ale proletariatului — se află în deplină concordanţă cu cerinţele obiectivităţii şi probităţii ştiinţifice. Prezentînd şi sintetizînd faptele din perspectiva adînc şi rodnic călăuzitoare a poziţiei proletare în ştiinţă, colectivul de autori a reuşit să dea o reflectare cît se poate de exactă şi profundă a istoriei P.C.U.S., a reuşit să pătrundă esenţa fiecărei etape din istoria partidului.

Principiul cercetării concret-istorice este de asemenea respectat cu toată rigurozitatea. Autorii fac o largă analiză a condiţiilor interne şi internaţionale ale fiecărei perioade din dezvoltarea partidului, generalizările şi concluziile pornesc de la un material faptic mult mai bogat, acumulat de ştiinţa istorică în decursul ultimilor ani. Faptele nu sînt luate izolat sau selectate în mod subiectiv, ci sînt prezentate în ansamblul lor, în conexiunea lor internă multilaterală. Aceasta permite cititorilor să-şi facă o imagine de ansamblu mai clară asupra activităţii şi rolului partidului, să înţeleagă mult mai bine politica urmată de partid în decursul etapelor străbătute. Faptul că istoria P.C.U.S. este tratată în legătură organică cu dezvoltarea de ansamblu a procesului istoric şi a luptei de clasă în Rusia, cu desfăşurarea procesului de construire a socialismului şi comunismului, în strînsă legătură cu mişcarea muncitorească internaţională îl ajută pe cititor să pătrundă mai bine sensul politicii partidului în diversele etape.

Partinitatea proletară, analiza concret istorică — laturi indisolubile şi condiţii indispensabile pentru un studiu strict ştiinţific în domeniul istoriei — se reflectă cu toată forţa în fiecare pagină a noului manual de istorie a P.C.U.S. Studiind acest manual, cititorul înţelege şi se convinge pe deplin că procesul de apariţie şi dezvoltare a P.C.U.S., de întărire a rolului său conducător reprezintă un proces legic, un rezultat al necesităţii istorice obiective. Apariţia partidului de tip nou — P.C.U.S. fiind primul partid de acest fel — şi rolul imens jucat de acesta în istorie reprezintă înfăptuirea unei cerinţe obiective, a necesităţii unei avangarde a proletariatului care să-l conducă spre victoria finală. Prezentată în acest mod partinic, ştiinţific, în lumina concepţiei materialiste despre societate, istoria P.C.U.S. ne apare ca un proces necesar al naşterii, întăririi şi dezvoltării partidului, proces generat de necesităţile obiective interne ale mişcării muncitoreşti din Rusia, în strînsă legătură cu mişcarea muncitorească internaţională, cu lupta practică a poporului sovietic pentru socialism şi comunism.

Noul manual are astfel o deosebită *valoare metodologică* principială pentru cercetarea diferitelor domenii ale vieţii sociale. Cercetătorii care lucrează în domeniul ştiinţelor istorice găsesc în acest manual un exemplu de studiere a proceselor sociale de pe poziţiile marxism-leninismului — singura atitudine consecvent ştiinţifică în analiza şi prezentarea diferitelor laturi ale vieţii sociale. Modul cum este elaborată istoria P.C.U.S. în noul manual, conform cu principiile metodologice marxist-leniniste, poate servi ca exemplu în primul rînd, pentru elaborarea istoriei partidelor comuniste din alte ţări. Cercetătorii istoriei partidului nostru găsesc în noul manual de istorie a P.C.U.S. învăţăminte importante pentru munca de elaborare a unui manual de istorie a P.M.R.

III

Meritele noului manual atît sub raportul structurii cît şi al interpretării faptelor se datoresc înainte de toate faptului că autorii au ţinut seama în întocmirea şi elaborarea sa de indicaţiile ştiinţifice ale lui V. I. Lenin, întemeietorul şi conducătorul partidului.

Analiza detaliată a lucrărilor teoretice în care Lenin a fundamentat, sub toate aspectele, organizarea, activitatea şi rolul partidului, tezele leniniste despre problemele fundamentale ale vieţii interne de partid, despre politica şi activitatea organizatorică a partidului în rîndul maselor, sînt tratate în strînsă legătură cu activitatea practică a partidului. Geniala moştenire teoretică a lui Lenin, care a răspuns în fiecare etapă sarcinilor fundamentale puse în faţa partidului şi în care este

generalizată cu o inegalabilă forţă de sinteză experienţa istorică a partidului, este amplu prezentată în paginile manualului. Manualul arată cum apariţia şi dezvoltarea leninismului se contopeşte cu însăşi istoria P.C.U.S., cu lupta împotriva curentelor antipartinice, revizioniste şi reformiste. Istoria P.C.U.S. este istoria luptei şi victoriei leninismului asupra oportunismului şi reformismului, demascat de Lenin ca manifestare a influenţei burgheziei în sînul mişcării muncitoreşti. Această tratare a istoriei partidului dezvăluie în toată profunzimea rolul lui Lenin în crearea partidului, în elaborarea problemelor fundamentale ale teoriei revoluţionare, în conducerea directă a partidului, atît înainte cît şi după instaurarea dictaturii proletariatului. Geniul organizatoric al lui Lenin, manifestat în toată măreţia sa în crearea partidului, în îndrumarea lui, în pregătirea şi înfăptuirea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, în organizarea statului sovietic şi a economiei socialiste — îşi găseşte în manual o deplină înfăţişare.

Activitatea teoretică şi practică a lui Lenin, de la începuturile ei şi pînă la moartea genialului teoretician şi strateg al revoluţiei, este prezentată în strînsă legătură cu istoria formării şi întăririi partidului. Aceasta este cu totul firesc deoarece Lenin are meritul nepieritor de a fi dat expresie unei necesităţi istorice şi de a fi luptat cu toate forţele pentru construirea primului partid de tip nou, care a devenit modelul tuturor partidelor revoluţionare consecvente. Ca o primă expresie a atenţiei acordate de autori reliefării rolului excepţional jucat de Lenin în crearea partidului, în manual s-a acordat un capitol întreg etapei leniniste a luptei pentru crearea unui partid revoluţionar, de tip nou. În acest capitol (al II-lea) este evidenţiată lupta practică desfăşurată de Lenin pentru crearea partidului marxist în Rusia, sînt analizate primele lucrări ale lui Lenin în care au fost fundamentate principiile construirii partidului de tip nou, începutul etapei leniniste în dezvoltarea marxismului.

În noul manual fiecare etapă din istoria partidului este tratată în unitate cu operele lui Lenin, în care se sintetiza experienţa nouă a partidului şi se fundamentau noile sarcini de luptă. Este un merit deosebit al noului manual cuprinderea, în ansamblul istoriei partidului, a unei analize mult mai largi şi mai adînci a principalelor lucrări scrise de Lenin. Aceasta îşi găseşte justificarea în faptul că toate lucrările lui Lenin au fost destinate fundamentării practicii revoluţionare, luptei revoluţionare a P.C.U.S. Pe lîngă genialele lucrări — *Ce-i de făcut?, Un pas înainte, doi paşi înapoi, Două tactici ale social-democraţiei în revoluţia democratică, Materialism şi empiriocriticism* — scrise de către Lenin în perioada de construire a partidului de tip nou, în noul manual mai sînt caracterizate succint următoarele : *Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Sarcinile social-democraţilor ruşi, Sarcinile vitale ale mişcării noastre, Către sărăcimea satelor, Note critice cu privire la problema naţională, Despre dreptul naţiunilor la autodeterminare, Statul şi revoluţia, Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky, Stîngismul — boala copilăriei comunismului, Despre impozitul în natură, Despre cooperaţie, Despre însemnătatea materialismului militant, Despre revoluţia noastră* etc. Ultimelor articole scrise de Lenin şi în care a fundamentat şi dezvoltat planul construirii socialismului le este consacrat un întreg paragraf în capitolul X al manualului.

Planul leninist de construire a socialismului, plan care are o valoare internaţională, este expus pe larg şi mai complet în cuprinsul manualului. Principiile de bază ale genialului plan, trăduse în viaţă în U.R.S.S. şi aplicat în politica lor de partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste, sînt următoarele (p. 406—408) :

1. Ţara Sovietică are tot ce e necesar şi suficient pentru construirea deplină a societăţii socialiste. Pentru crearea bazei tehnico-materiale a socialismului este necesară *industrializarea* ţării, dezvoltarea cu precădere a industriei grele, electrificarea întregii ţări, creşterea continuă şi rapidă a productivităţii muncii.

2. Proletariatul socialist trebuie să atragă la construirea socialismului ţărănimea munci-

toare, s-o ajute să treacă de la gospodăria individuală fărămiţată la marea gospodărie socialistă. Calea cea mai bună de trecere a ţărănimii la socialism este *cooperativizarea* treptată, crearea de mari gospodării socialiste pe măsură ce ţărănimea se convinge de avantajele muncii în comun şi o dată cu înzestrarea agriculturii cu maşini, cu o tehnică nouă, în cursul procesului de industrializare socialistă, de dezvoltare cu precădere a industriei grele.

3. Dezvoltarea marii industrii, înzestrarea deplină a economiei naţionale cu tehnica modernă, cooperativizarea ţărănimii, conducerea statului şi a economiei naţionale socialiste cer înfăptuirea unei *revoluţii culturale*. Fără revoluţie culturală, fără crearea de cadre de intelectuali ridicaţi din popor, nu e cu putinţă construirea şi consolidarea socialismului.

4. Condiţia fundamentală pentru construirea socialismului este *dictatura proletariatului*. Fără exercitarea dictaturii proletariatului, în care partidul comunist are rolul conducător iar statul devine un instrument de construire a socialismului, nu este posibilă organizarea socialistă a societăţii, înfăptuirea comunismului.

5. Construirea socialismului este posibilă numai în condiţiile păstrării şi întăririi alianţei dintre muncitori şi ţărani. Rolul conducător în această alianţă îl are clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist. De o însemnătate hotărîtoare pentru trăinicia alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare este unitatea rîndurilor partidului. Numai un partid monolit şi politica lui justă constituie chezăşia trăiniciei de nezdruncinat a alianţei dintre muncitori şi ţărani şi pot să asigure construirea socialismului.

6. Construirea socialismului în U.R.S.S. este pe deplin asigurată şi din punct de vedere internaţional, întrucît contradicţiile din lumea capitalistă şi lupta de clasă dintre proletariat şi burghezie vor continua să se adîncească, mişcarea de eliberare naţională, îndeosebi din Orient, va submina tot mai mult dominaţia imperialistă, orînduirea capitalistă însăşi. Orice încercări de a nimici prima ţară socialistă vor suferi un eşec.

7. Ţinînd seama de încercuirea capitalistă (pe atunci) a Ţării Sovietice şi de situaţia internaţională, partidul comunist şi guvernul sovietic trebuie să ducă o politică externă înţeleaptă pentru evitarea războaielor şi menţinerea păcii.

Lupta perseverentă pentru pace, pentru coexistenţă paşnică şi întrecere economică între sistemul socialist şi cel capitalist — iată care trebuie să fie politica fermă a partidului.

Aplicînd în viaţă acest plan, popoarele sovietice au obţinut realizări fără seamăn, într-un ritm necunoscut, în dezvoltarea economiei şi culturii socialiste, urmînd ca într-un timp scurt Uniunea Sovietică să se situeze pe primul loc în lume în ce priveşte producţia pe cap de locuitor. Experienţa celorlalte ţări care construiesc socialismul urmînd drumul indicat de Lenin, demonstrează valabilitatea universală a tezelor planului leninist de construire a socialismului. Călăuzit de planul leninist şi de experienţa P.C.U.S., Partidul Muncitoresc Romîn a elaborat şi a organizat traducerea în viaţă a politicii de industrializare socialistă şi transformare socialistă a agriculturii, astfel că poporul nostru a obţinut succese hotărîtoare în construirea bazei economice a socialismului, urmînd ca în anii următori să termine în linii mari construirea socialismului şi să treacă la desăvîrşirea construcţiei socialiste.

Locul important acordat analizei lucrărilor lui Lenin are, printre altele şi rolul de a înfăţişa dezvoltarea istorică a marxismului pe baza noii etape a luptei revoluţionare inaugurate de P.C.U.S., pe baza practicii primei revoluţii socialiste victorioase.

În acelaşi timp cu sublinierea rolului lui Lenin, manualul acordă atenţia cuvenită, în concordanţă cu faptele istorice, prezentării activităţii desfăşurate de adepţi şi discipoli ai lui Lenin, revoluţionari de profesie, de activişti de partid şi oameni de stat. Pe această linie este prezentată în adevărata sa lumină rolul lui I. V. Stalin în viaţa şi activitatea partidului şi a statului sovietic, în mişcarea muncitorească internaţională. Sînt arătate de asemenea, greşelile făcute de I. V. Stalin, mai

ales în ultimii ani ai vieţii sale, se analizează cauzele care au dus la dezvoltarea cultului personalităţii precum şi măsurile hotărîte luate de partid pentru lichidarea lor.

IV

În paginile noului manual de istorie a P.C.U.S. a căpătat expresie în toată adîncimea sa, principiul marxist fundamental al unităţii dintre *teorie şi practică*. Manualul arată convingător că P.C.U.S. n-ar fi repurtat victoriile istorice care îi conferă locul de detaşament de avangardă al mişcării comuniste internaţionale, dacă nu s-ar fi călăuzit în întreaga sa activitate după teoria marxist-leninistă şi dacă n-ar fi îmbogăţit necontenit teoria pe baza generalizării practicii. Istoria Partidului Comunist este marxism-leninismul în acţiune. Ceea ce caracterizează întreaga istorie a P.C.U.S. este fidelitatea faţă de marxism-leninism, atitudinea intransigentă faţă de orice abatere de la marxism-leninism, lupta hotărîtă împotriva oricăror încercări de revizuire a marxismului. Aceasta s-a îmbinat în întreaga activitate a partidului cu atitudinea creatoare în teorie şi practică, cu dezvoltarea creatoare a învăţăturii marxist-leniniste. Istoria partidului este din acest punct de vedere istoria luptei neîmpăcate pentru puritatea teoriei marxist-leniniste, împotriva revizionismului, care este în etapa actuală principalul pericol pentru mişcarea muncitorească, şi împotriva dogmatismului, a ruperii de viaţă, de practica luptei revoluţionare.

Avînd ca model lupta lui Lenin pentru apărarea purităţii teoriei marxist-leniniste în îmbinare cu dezvoltarea ei creatoare şi mergînd pe drumul indicat de Lenin, P.C.U.S., Comitetul său Central în frunte cu tov. N. S. Hruşciov, au dezvoltat mai departe învăţătura marxist-leninistă în practica construirii socialismului şi comunismului.

Raportul prezentat de N. S. Hruşciov la Congresul al XXI-lea extraordinar al partidului precum şi alte documente ale Congresului reprezintă exemple grăitoare de dezvoltare creatoare a teoriei marxist-leniniste într-o serie întreagă de probleme ale gîndirii şi practicii sociale din perioada istorică a construirii comunismului cum ar fi: cele două faze de dezvoltare a societăţii comuniste şi legile transformării socialismului în comunism, crearea bazei tehnico-materiale a comunismului, căile de dezvoltare şi apropiere a formelor proprietăţii socialiste, organizarea politică de stat a societăţii în perioada de trecere la comunism, trecerea mai mult sau mai puţin în acelaşi timp a ţărilor socialiste la comunism etc.

Manualul arată pe larg cum în lupta pentru victoria comunismului, P.C.U.S. a îmbogăţit învăţătura marxist-leninistă cu noi idei, a elaborat în mod multilateral şi profund problemele legităţii transformării socialismului în comunism, creării bazei tehnico-materiale a societăţii comuniste, dezvoltării democraţiei socialiste, problemele legităţii dezvoltării sistemului socialist mondial, problemele coexistenţei paşnice a statelor cu orînduiri sociale diferite. Ţinînd seama de factorii noi ai vieţii internaţionale, de condiţiile actuale, P.C.U.S. a pus într-un chip nou problemele păcii şi războiului.

Manualul subliniază importanţa *teoretică* excepţională pe care o are rezolvarea, pentru prima dată, a problemelor practice ale construirii socialismului şi comunismului. Victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, construirea cu succes a socialismului şi trecerea la construcţia desfăşurată a comunismului, sub conducerea P.C.U.S., reprezintă totodată o mare contribuţie la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste.

În condiţiile actuale, cînd teoria marxist-leninistă s-a contopit cu practica construcţiei comuniste, cînd rezolvarea problemelor practice ale construirii comunismului în Uniunea Sovietică constituie concomitent o rezolvare a unor mari probleme teoretice, noul manual de istorie a P.C.U.S. mergînd cu expunerea pînă în zilele noastre, aduce un aport însemnat în generalizarea practicii construcţiei comuniste şi reprezintă un izvor preţios pentru studierea teoriei marxist-leniniste în strînsă legătură cu practica.

Experienţa P.C.U.S. în lupta pentru victoria socialismului şi comunismului are o valoare internaţională. În legătură cu aceasta în manual sînt citate cuvintele lui V. I. Lenin : ... „Exemplul rus arată *tuturor* ţărilor cîte ceva — dar cu totul esenţial — din viitorul lor inevitabil şi apropiat" (p. 358). Prin generalizarea într-o amplă lucrare de sinteză a experienţei P.C.U.S., aceasta devine un bun al întregii mişcări comuniste internaţionale. Manualul are meritul important de a sintetiza aportul creator adus de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice la îmbogăţirea practicii şi teoriei marxist-leniniste. Tocmai de aceea studierea manualului prezintă o importanţă deosebită pentru toate partidele comuniste şi muncitoreşti.

Relevînd însemnătatea experienţei P.C.U.S. în mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională, tov. Gh. Gheorghiu-Dej spunea : „Ca rezultat al dezvoltării istorice a mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a devenit detaşamentul ei de frunte, a cărui experienţă istorică reprezintă un bun de nepreţuit al întregii mişcări muncitoreşti, o permanentă sursă de inspiraţie pentru activitatea partidelor marxist-leniniste..." [1].

În manual este urmărită pe larg politica naţională leninistă a P.C.U.S. care este un model de rezolvare deplină şi definitivă a problemei naţionale. Se subliniază că Partidul Comunist al Uniunii Sovietice promovează cu consecvenţă în întreaga sa activitate principiile internaţionalismului proletar.

Pe linia activităţii internaţionaliste consecvente a P.C.U.S., manualul accentuează asupra importanţei exemplului bolşevicilor în frunte cu V. I. Lenin pentru unirea grupurilor şi curentelor internaţionaliste de stînga pe baza cărora au început să se formeze partidele comuniste. Se arată rolul P.C.U.S. în crearea şi în desfăşurarea activităţii Internaţionalei a III-a Comuniste, importanţa istorică a acesteia.

[1] *Materiale ale Congresului al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică, 1959, p. 329.

În manual se subliniază că : „În decursul celor 40 de ani de după victoria Revoluţiei din Octombrie prin activitatea lor transformatoare desfăşurată înăuntrul ţării, partidul comunist şi poporul sovietic au exercitat *o influenţă uriaşă asupra întregului mers al istoriei mondiale*, asupra destinelor omenirii. Credincioşi principiilor internaţionalismului proletar, partidul comunist şi poporul sovietic s-au considerat întotdeauna şi se consideră parte integrantă a mişcării comuniste internaţionale de eliberare. Uniunea Sovietică îşi exercită influenţa ei asupra progresului istoric în primul rînd prin transformările ei social-economice, prin succesele ei pe tărîm economic. Rezolvarea în spiritul progresului a problemelor sociale din zilele noastre şi ritmul gigantic al dezvoltării economice dovedesc superioritatea socialismului faţă de capitalism, sporesc forţa de atracţie a socialismului, slăbesc şi zdruncină poziţiile capitalismului, grăbesc dezvoltarea progresistă a omenirii. U.R.S.S. a croit drum larg spre socialism pentru celelalte ţări" (p. 726).

Principiul internaţionalismului proletar reprezintă principiul fundamental al istoricei Declaraţii a Consfătuirii de la Moscova din noiembrie 1957, despre care manualul spune că „face o sinteză teoretică a uriaşei experienţe practice a luptei pentru socialism şi pace, aducînd prin aceasta o importantă contribuţie colectivă la dezvoltarea creatoare a marxism-leninismului" (p. 729). — Confirmînd unitatea de vederi a partidelor comuniste şi muncitoreşti în problemele fundamentale ale revoluţiei şi construcţiei socialiste şi generalizînd experienţa în acest domeniu, Declaraţia dezvăluie principalele legi care stau la baza luptei pentru socialism, subliniindu-se încă o dată unitatea de esenţă a revoluţiilor socialiste din orice ţară, identitatea legilor fundamentale ale Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi ale revoluţiilor socialiste din ţările de democraţie populară.

Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie care a marcat începutul procesului istoric mondial de trecere de la capitalism la socialism a scos la iveală, în desfăşurarea ei, o serie de

legi generale, proprii tuturor ţărilor care păşesc pe calea socialismului. V. I. Lenin a evidenţiat acest fapt, spunînd, acum 40 de ani: „Astăzi avem deja în faţa noastră o experienţă internaţională destul de însemnată, care ne arată cu o precizie absolută că unele trăsături fundamentale ale revoluţiei noastre au o însemnătate nu locală, nu specific naţională, nu numai rusă, ci una internaţională".

Sintetizînd experienţa construirii socialismului în U.R.S.S., experienţa revoluţiilor din ţările de democraţie-populară, Consfătuirea reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste (noiembrie 1957) a evidenţiat principalele legi universal-valabile ale revoluţiei şi construcţiei socialiste.

În legătură cu aceste legi, din manual se desprinde un învăţămînt deosebit de important pentru întreaga mişcare comunistă internaţională: experienţa istorică a P.C.U.S. a confirmat una dintre cele mai importante concluzii ale marxism-leninismului şi anume că trecerea de la capitalism la socialism şi rezolvarea cu succes a sarcinilor construirii comunismului nu sînt posibile decît pe baza *dictaturii proletariatului*, adică a conducerii politice, de stat, a societăţii, de către clasa muncitoare.

Această concluzie este confirmată astăzi de experienţa tuturor celorlalte ţări socialiste, inclusiv a ţării noastre, demonstrîndu-se astfel în mod convingător că drumul socialismului, început şi străbătut pentru prima oară de U.R.S.S. este singurul drum just pentru întreaga omenire.

Legile generale ale revoluţiei şi construcţiei socialiste acţionează în condiţiile istorice concrete proprii unei ţări sau alteia, fiecare avînd particularităţile sale formate ca rezultat al dezvoltării istorice. Partidele comuniste şi muncitoreşti aplică creator legile luptei pentru socialism, elaborează forme şi metode specifice de construire a socialismului, în funcţie de particularităţile fiecărei ţări, de realităţile concrete, aducînd prin aceasta o contribuţie colectivă la dezvoltarea continuă a teoriei marxist-leniniste.

Valoarea internaţională a experienţei P.C.U.S. şi a statului sovietic este pe deplin confirmată şi în activitatea constructivă a poporului nostru care sub conducerea partidului clădeşte edificiul noii societăţi socialiste. Politica P.M.R. de industrializare socialistă, de transformare socialistă a agriculturii precum şi în ceea ce priveşte revoluţia culturală, reprezintă un model de aplicare creatoare la condiţiile concrete ale ţării noastre, a bogatelor învăţăminte ce se desprind din experienţa P.C.U.S. şi de intransigenţă şi fermitate în apărarea şi promovarea programului leninist al construirii socialismului.

Sintetizînd legile fundamentale ale revoluţiei şi construcţiei socialiste, şi demonstrînd valabilitatea lor generală, Declaraţia Consfătuirii de la Moscova a dat o lovitură zdrobitoare tezelor revizioniste care încercau să opună experienţei Uniunii Sovietice pe aceea a ţărilor de democraţie populară, cu scopul de a lovi în unitatea de nezdruncinat a ţărilor socialiste.

Consfătuirea de la Moscova — se subliniază în manual — a avut o importanţă deosebită pentru întărirea coeziunii mişcării comuniste internaţionale, pentru unirea forţelor progresiste, iubitoare de pace, din întreaga lume. Unitatea strînsă dintre ţările lagărului socialist reprezintă o întruchipare măreaţă a principiilor internaţionalismului proletar, de care est pătrunsă întreaga istorie a P.C.U.S.

Manualul acordă un spaţiu larg generalizării activităţii P.C.U.S. în domeniul relaţiilor internaţionale. Manualul arată că întreaga politică externă a statului sovietic — politică îndrumată şi condusă de P.C.U.S. — a avut şi are la bază principiile leniniste ale coexistenţei paşnice, consfinţite încă în primul decret sovietic. În manual se reflectă activitatea intensă a P.C.U.S. pentru triumful politicii de pace şi colaborare între popoare, politică ce îşi are izvorul în esenţa orînduirii socialiste.

În mod just în manual se spune: „Socialismul aduce popoarelor pacea, izbăvirea de războaiele sîngeroase" (p. 225).

Relaţiile internaţionale postbelice, cînd socialismul s-a transformat într-un sistem

mondial, sînt analizate multilateral urmărindu-se nobila activitate a P.C.U.S., a C.C. al partidului şi a guvernului sovietic, în frunte cu N. S. Hruşciov, îndreptată spre asigurarea unei păci trainice, a înţelegerii şi colaborării reciproce dintre ţări. Existenţa puternicului lagăr socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, precum şi alţi factori noi care acţionează în prezent în istorie sînt o garanţie sigură a justeţei previziunii tov. N. S. Hruşciov că războiul poate fi, în condiţiile actuale, eliminat din viaţa omenirii. Această concluzie, de importanţă istorică, profund ştiinţifică, este o încununare a activităţii P.C.U.S., a existenţei şi întăririi locului şi rolului socialismului pe arena internaţională.

V

Noul manual pune mult mai pregnant în evidenţă manifestarea partidului ca forţă conducătoare, îndrumătoare a mişcării revoluţionare, ca organizator şi conducător al clasei muncitoare şi al tuturor oamenilor muncii în lupta pentru înfăptuirea idealurilor comuniste. Pe baza unui imens material de fapte, manualul dezvăluie lupta gigantică a partidului comunist pentru conducerea şi organizarea maselor în şuvoiul luptei revoluţionare. Se evidenţiază cu acest prilej creşterea, cu caracter legic, a rolului conducător al partidului în construirea socialismului şi comunismului, întărirea legăturilor partidului cu masele, creşterea neîncetată a iniţiativei şi activităţii creatoare a maselor.

După cum se subliniază în capitolul de încheiere, istoria P.C.U.S. ne învaţă că clasa muncitoare poate obţine victoria, poate rezolva sarcinile istorice ale cuceririi dictaturii proletariatului, ale construirii socialismului şi comunismului numai sub conducerea partidului comunist, partid revoluţionar faţă de burghezie şi faţă de puterea ei de stat şi intransigent faţă de capitularzi şi trădători, liber de orice oportunism, atît în teorie cît şi în practică. În opoziţie cu partidele reformiste, partide de tip vechi, care practică o politică de conciliere şi împăcare a proletariatului cu burghezia, partidul comunist exprimă interesele fundamentale ale proletariatului, clasă care luptă pentru victoria revoluţiei socialiste, pentru lichidarea orînduirii bazate pe exploatare, pentru crearea societăţii socialiste şi comuniste. Numai sub conducerea înţeleaptă, fermă, ştiinţifică a P.C.U.S. a fost posibilă crearea în U.R.S.S. — în condiţii interne şi internaţionale grele şi complexe, a primei societăţi socialiste din lume şi trecerea cu succes la construirea comunismului. Generalizînd activitatea istorică a P.C.U.S., manualul subliniază următoarea lege : *creşterea continuă a rolului partidului în construirea comunismului, în conducerea politică şi ideologică a societăţii, în viaţa economică şi culturală a ţării.* Aceasta este o indicaţie extrem de preţioasă pentru partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste.

În noul manual este lichidată o lipsă principală a lucrărilor anterioare de istorie a P.C.U.S. : analiza insuficientă a activităţii organizatorice a partidului, a modului concret de exercitare a rolului conducător al partidului, mai ales în perioada de după Revoluţia din Octombrie, cînd partidul a devenit forţa conducătoare în stat. Noul manual nu se mai mărgineşte la înfăţişarea rezultatelor politicii partidului şi a luptei maselor de oameni ai muncii, ci evidenţiază modul concret, creator în care partidul şi-a elaborat politica sa în fiecare etapă şi a militat pentru traducerea ei în viaţă. Acordînd o atenţie deosebită muncii organizatorice a partidului, formelor organizatorice adoptate de partid în raport cu sarcinile şi condiţiile specifice fiecărei etape, noul manual îl ajută pe cititor să înţeleagă mai bine modul de exercitare a rolului conducător de către partid şi importanţa excepţională pe care o are pentru victoria socialismului şi comunismului conducerea societăţii de către partidul comunist.

După cum se ştie, exercitarea cu succes a rolului conducător al partidului comunist depinde în primul rînd de unitatea rîndurilor sale. Tocmai de aceea, manualul acordă o importanţă deosebită luptei intransigente împotriva oportuniştilor, conciliatorilor, a grupărilor antileniniste de toate nuanţele, sub-

liniind că fără zdrobirea lor partidul nu şi-ar fi putut păstra unitatea de luptă, nu şi-ar fi putut îndeplini rolul de conducător al revoluţiei şi construcţiei socialiste. Zdrobirea ideologică şi organizatorică a grupărilor antileniniste din interiorul partidului a constituit o condiţie necesară pentru victoria socialismului şi pentru trecerea la construirea cu succes a comunismului. Manualul subliniază că în prezent, ca urmare a justeţei politicii duse de Comitetul Central leninist, rîndurile P.C.U.S. sînt mai unite ca oricînd, că unitatea poporului sovietic în jurul partidului a devenit tot mai puternică.

Istoria P.C.U.S. confirmă pe deplin că în procesul construcţiei socialismului şi comunismului rolul partidului marxist-leninist creşte necontenit, atît în conducerea procesului de dezvoltare a economiei socialiste, cît şi în domeniul ideologic, în dezvoltarea necontenită a conştiinţei comuniste a oamenilor muncii. Noul manual de istorie a P.C.U.S. constituie o armă importantă în întărirea muncii ideologice a P.C.U.S., în rezolvarea sarcinilor importante care stau în faţa propagandei de partid în Uniunea Sovietică în legătură cu trecerea la construirea comunismului. În recenta hotărîre a C.C. al P.C.U.S. *Cu privire la sarcinile propagandei de partid în condiţiile actuale* se arată că : „Sarcina principală a propagandei de partid constă în a lămuri în mod profund şi multilateral ideile marxism-leninismului, în a înfăţişa traducerea lor cu succes în viaţă în cadrul luptei partidului pentru victoria socialismului şi comunismului în Uniunea Sovietică, în a învăţa să se folosească în activitatea practică şi să se dezvolte în mod creator bogăţia teoretică acumulată de partid, în a mobiliza pe oamenii muncii la lupta pentru traducerea în viaţă a politicii partidului, în a educa luptători activi şi dîrzi pentru comunism".

Pentru munca ideologică intensă desfăşurată de P.M.R. la noi în ţară, pentru munca activiştilor frontului ideologic de la noi, noul manual de istorie a P.C.U.S. constituie un exemplu şi un imbold spre studierea creatoare a marxism-leninismului, în legătură cu practica construirii socialismului ; un exemplu de apărare a purităţii învăţăturii marxist-leniniste atotbiruitoare. Exemplul P.C.U.S., care păşeşte în avangarda progresului întregii omeniri este urmat de toate partidele marxist-leniniste.

★

Manualul de istorie a P.C.U.S. sintetizează o uriaşă experienţă de importanţă internaţională ; în el este expusă şi generalizată cea mai înaltă treaptă a practicii omeneşti : practica construirii socialismului şi a trecerii la construirea comunismului. Capitolul final al manualului înmănunchiază preţioasele învăţăminte care se desprind, pentru întreaga mişcare comunistă, din istoria primului partid de tip nou, P.C.U.S. Întreaga istorie a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, din care se inspiră şi învaţă toate partidele comuniste, este o mărturie elocventă a forţei invincibile a ideilor comunismului.

Oamenii muncii din ţara noastră au la dispoziţie, în tradücere romînească, noul manual de istorie a P.C.U.S. Acest fapt are o covîrşitoare importanţă pentru însuşirea şi folosirea de către oamenii muncii din ţara noastră a experienţei P.C.U.S. în lupta pentru victoria socialismului şi comunismului.

Studierea istoriei P.C.U.S., care a transformat pentru prima dată socialismul într-o realitate vie arătînd oamenilor muncii de pretutindeni căile concrete pentru înfăptuirea noii societăţi, este de un mare ajutor pentru oamenii muncii din ţara noastră, angajaţi sub conducerea P.M.R. pe drumul construirii socialismului şi comunismului. Noul manual de istorie a P.C.U.S. este o lucrare de bază a cărei studiere este indispensabilă pentru însuşirea marxism-leninismului şi a experienţei luptei revoluţionare, a luptei pentru socialism şi comunism.

Succesele istorice obţinute de popoarele sovietice sub conducerea P. C. U. S., demonstrează forţa invincibilă a ideilor marxism-leninismului, marea forţă organizatorică şi mobilizatoare a partidului comunist în lupta clasei muncitoare pentru victoria

socialismului şi comunismului. Cunoaşterea istoriei P.C.U.S., a realizărilor epocale înfăptuite în Uniunea Sovietică prin tradŭcerea în viaţă a politicii înţelepte a P.C.U.S. dă încredere oamenilor muncii de pretutindeni în victoria comunismului în lumea întreagă, generează forţe noi în lupta oamenilor muncii din lumea întreagă pentru progres social, pentru apărarea păcii.

I. Drăgan

O analiză marxist-leninistă a societăţii americane contemporane*

Recent apărută în traducere romînească, cartea *Monopolurile şi poporul* de V. Korionov se integrează, prin tematica sa, în bogata literatură sovietică consacrată cercetării ştiinţifice multilaterale a problemelor capitalismului contemporan. La capătul lecturii, constatarea ce se desprinde este aceea că autorul reuşeşte să îmbine în mod fericit o analiză sociologică menită a degaja trăsăturile generale, cu o relatare vie a faptelor concrete, particulare, în toată prospeţimea lor. Rezultatul este elaborarea unui volum care se distinge atît prin rigurozitatea cercetării teoretice marxist-leniniste, cît şi prin vioiciunea antrenantă, proprie aspectelor de publicistică pe care le încorporează.

Titlul cărţii sintetizează lapidar dar elocvent esenţa problemei, indicînd în termenii săi — monopolurile şi poporul — relaţia contradictorie fundamentală ce explică procesele de bază ale capitalismului intrat în faza sa imperialistă. Evident, sub aspectul său general, problematica lucrării înscrie stări de lucruri prezente în toate acele ţări în care sistemul capitalist mai persistă, cu trăsăturile proprii stadiului său imperialist. Faptul însă că volumul ia în discuţie exclusiv stările de lucruri din S.U.A., nu împiedecă cu nimic asupra perspectivei de ansamblu. Cert este că, datorită poziţiei pe care o ocupă S.U.A. ca ţara cea mai dezvoltată din sistemul capitalist procesele pe care le urmăreşte autorul cu prilejul examinării situaţiei acestei ţări, sintetizează de fapt aspectele fundamentale ale capitalismului contemporan.

Studiul lui Korionov asupra dezvoltării contemporane a Statelor Unite reprezintă astfel o contribuţie la reliefarea temeiurilor general istorice ce dovedesc superioritatea socialismului asupra capitalismului şi fac inevitabilă trecerea istorică a omenirii la socialism.

Volumul publicistului sovietic constată pe bună dreptate că o direcţie principală a eforturilor ideologilor burghezi şi reformişti este denaturarea problemei locului şi rolului ce revin corporaţiilor capitaliste în S.U.A., camuflarea naturii şi menirii reale a acestora prin calificarea lor diversionistă drept „slujitor al societăţii", „exponent al progresului", „instrument al poporului pentru binele general" etc. Oprindu-se asupra acestor străduinţe, cartea le supune confruntării nimicitoare cu datele cele mai concrete ale realităţii, le dezvăluie pe această cale falsitatea şi reala lor funcţie de clasă. Atenţia deosebită acordată de către ideologii burghezi problemei monopolurilor — arată Korionov — se explică prin faptul că tocmai de determinarea şi fundamentarea ei depinde în cel mai înalt grad caracterizarea reală sau mistificatoare a stărilor de lucruri în S.U.A. Într-un spirit militant, combativ, lucrarea de care ne ocupăm demonstrează acest adevăr. Tocmai îmbrăţişarea problemei locului şi rolului monopolurilor în lumina indicaţiilor marxist-leniniste, în strînsă legătură cu principalii factori şi principalele domenii ale vieţii economice, politice spirituale din S.U.A., — a dus în paginile cărţii la reliefarea elementelor esen-

*) V. Korionov, *Monopolurile şi poporul*, Editura politică, Buc., 1959, 277 p.

ţiale ale dezvoltării acesteia, a contradicţiilor pe care le generează şi pe baza cărora se obţine caracterizarea ştiinţifică generală a orînduirii economice contemporane din S.U.A.

★

În mod firesc, lucrarea consemnează în primul capitol faptul ca atare, prezenţa uniunilor monopoliste în economia S.U.A. ca organisme de concentrare monstruoasă a puterii economice în mîinile unei oligarhii financiar-industriale şi de exercitare, pe această bază, a acţiunii de control şi dictat monopolist asupra întregii societăţi. Datele pe care le aduce Korionov în concretizarea acestei prezenţe se impun cu tăria evidenţelor. Spicuim din mulţimea lor : 250 mari corporaţii (2‰ din numărul total) deţin 192 miliarde dolari adică peste 42% din activul tuturor corporaţiilor ; o singură corporaţie furnizează o treime din producţia metalurgică a ţării ; din rîndul celor „60 de familii" alcătuind mănunchiul „regilor neîncoronaţi" ai Americii, se detaşează sumbru fizionomia dinastiei Morgan, stăpînă a 70 bănci şi corporaţii cu un capital apreciat între 50 şi 72 miliarde dolari [1]. Asemenea date dezvăluie totala lipsă de consistenţă a vorbăriei despre o pretinsă „difuziune populară" a puterii economice în S.U.A. ; aceleaşi date atestă în schimb deplina valabilitate a învăţăturii marxist-leniniste cu privire la concentrarea şi centralizarea capitalului în general, la forma contemporană a concentrării în cadrul uniunilor monopoliste şi la semnificaţia monopolurilor ca element esenţial al stadiului imperialist.

O dată existenţa monopolurilor reliefată în manifestarea conţinutului economic - material, adîncirea ulterioară a analizei este săvîrşită în direcţia desprinderii premiselor, a izvoarelor şi condiţiilor ce au adus istoriceşte monopolurile la poziţia ce le revine astăzi în societatea americană. Născocirile propagandei imperialiste pe această temă constau în esenţă în brodarea la nesfîrşit pe motivul aşa zisei „origini de rînd", al „îndemînării", al „spiritului de economie" — calităţi ce ar aparţine toate, chipurile, magnaţilor aflaţi la conducerea monopolurilor. Cu bogatul său material documentar, cartea lui Korionov reuşeşte să ofere cititorilor adevărata imagine a „drumului lor", reconstituit în tot odiosul şi neomenescul său. Adevăratele pietre de hotar pe acest drum sînt devastarea bogăţiilor naturale şi exterminarea populaţiei băştinaşe, exploatarea muncii emigranţilor, înghiţirea rivalilor, frauda şi înşelăciunea, însuşirea bogăţiilor produse în colonii şi în ţările ameninţate de tendinţele spre dominaţie mondială. Unghiul de vedere al autorului îi permite reconstituirea succintă a istoriei contemporane a S.U.A., ca o istorie străbătută de lupta acerbă a monopolurilor pentru putere absolută. Adăugată materialului ce ilustrează amplu situaţia prezentă, perspectiva istorică completează tabloul unei societăţi în care un mănunchi restrîns de proprietari de corporaţii au acaparat poziţiile cheie şi ţin într-o strînsoare de fier întreg organismul economiei americane

Fenomenul concentrării maxime a puterii economice îşi află corolarul său în exploatarea şi asuprirea majorităţii societăţii, în adîncirea continuă a prăpastiei ce separă vîrfurile monopoliste de masa oamenilor muncii. Înfăţişarea în cartea lui Korionov a situaţiei oamenilor muncii din S.U.A. se impune atenţiei prin caracterul concret-istoric, extrem de nuanţat, al analizei, avertizînd împotriva oricăror simplificări superficiale. Sînt cunoscute sloganurile burgheze privind aşa-zisa „prosperitate americană" şi „nivelul ridicat" pe care l-ar asigura ea oamenilor muncii. Pe temeiul unei aprecieri care ia în considerare întreaga complexitate a factorilor ce determină nivelul de trai în capitalism, Korionov dezvăluie denaturarea grosolană a adevărului cuprinsă în aceste sloganuri.

Cel puţin două criterii — arată Korionov — se cer respectate în aprecierea aşa-zisei „prosperităţi americane" : caracterul cu necesitate tipic al „mostrelor" de nivel de trai din S.U.A. 1) pentru capitalism în general şi 2) pentru ansamblul populaţiei din S.U.A. Or, din motive lesne de înţeles, amîndouă aceste criterii sînt

[1] V. Korionov, *Monopolurile şi poporul*, p. 29, 46.

flagrant nesocotite și ascunse de orice cercetare burgheză. În aceeași măsură, înțelegerea procesului de pauperizare a oamenilor muncii în S.U.A. presupune considerarea unui întreg ansamblu de indici cum ar fi : situația șomajului, nivelul și fluctuația salariului real, intensitatea muncii etc. Științific analizată, reala condiție de trai a oamenilor muncii din S.U.A. — dovedește Korionov — o alcătuiesc elemente din cele mai întunecate : spectrul șomajului și nesiguranța zilei de mîine, transformarea muncitorului într-o anexă a mașinii, urmările nefaste ale automatizării, o organizare a muncii ce îmbină rafinamentul cu bestialitatea exploatării, venituri coborîte mult sub minimul de existență oficial și aflate în continuă coborîre, ca urmare a creșterii impozitelor și costului vieții. La capătul trecerii în revistă a întregii multitudini de factori, ceea ce se demonstrează este că acele aspecte din S.U.A. constînd în creșterea relativă a venitului național, anumite progrese în organizarea muncii, retribuirea preferențială a anumitor pături etc., au de fapt un caracter secundar, particular. Reclama despre „modul de viață american" ascunde de fapt creșterea fabuloasă și constantă a profiturilor monopolurilor, faptul că majoritatea populației plătește cu lipsuri și privațiuni luxul parazitar și îmbuibarea unor cercuri restrînse de potentați.

★

Avînd contrastul dintre domnia monopolurilor și subjugarea oamenilor muncii drept coordonată de bază, economia americană își găsește un reflex corespunzător la nivelul politicii și activității de stat, în întregime subordonată intereselor monopolurilor și integral opusă intereselor și năzuințelor oamenilor muncii. Korionov întreprinde o operă de disecare intimă a mecanismului pe care îl alcătuiește raportul dintre economic și politic, pe traiectele sale cele mai importante. Cercetarea înregistrează invariabil influența strivitoare a monopolurilor, afirmarea lor ca forță ce concentrează puterea politică și o folosesc arbitrar în vederea exercitării dictaturii lor de clasă.

În ce privește de pildă conținutul politicii externe, solicită atenția legătura indisolubilă dintre orientarea agresiv războinică și militaristă din cuprinsul acestei politici, și interesele celor mai reacționare cercuri monopoliste legate organic de producția materialelor de război. Beneficiile uriașe obținute de monopoluri, în anii războiului și în conjunctura „războiului rece" — iată izvorul, substratul economic al politicii aventuriste promovate de către cercurile monopoliste agresive americane. Pătrunderea adîncă a militarismului în întreg organismul economic reliefează concludent un simptom al putrefacției și parazitismului propriu stadiului imperialist al capitalismului.

Conținutul politicii interne exprimă într-o largă măsură manifestarea dominației monopolurilor asupra vieții politice a țării. Plină de semnificație s-a dovedit în acest sens simpla notare în paginile cărții a prevederilor diferitelor acte adoptate în ultimii ani de către organele legislative americane. Activitatea Congresului celei de-a 83-a și 84-a legislaturi s-a dovedit de pildă a fi marcată de acțiuni cum ar fi cedarea unor bunuri de stat în valoare de miliarde de dolari către monopoluri, de o „reformă" a impunerilor într-un sens care a adus monopolurilor beneficii suplimentare de peste 7 miliarde dolari, iar, pe de altă parte, de o intransigentă respingere a acelor proiecte ce păreau a îmblînzi asprimea legiuirilor anti-muncitorești[1].

Avînd o asemenea orientare și o asemenea compoziție, aparatul guvernamental și modul organizării sale sînt străbătute de spiritul aceleiași slujiri fidele a monopolurilor capitaliste. Cartea ce o recenzăm demască viguros, cu date și relatări de necontestat, mecanismul aservirii administrației guvernamentale și stăruie îndeosebi asupra particularităților contemporane ale acestui fenomen ca : angajarea nemijlocită a cercurilor monopoliste în exercitarea funcțiilor de stat, invazia militarilor în viața de stat, stabilirea unui dublu circuit ce deplasează neîncetat conducă-

[1] *Monopolurile și poporul*, p. 71—76.

tori ai monopolurilor din fotoliile lor de preşedinţi de societăţi în cele guvernamentale şi din guvern la conducerea marilor corporaţii. Influenţa hotărîtoare a monopolurilor a inundat cu tendinţe deschis antipopulare întreaga arenă de desfăşurare a vieţii politice din S.U.A., trecînd deschis toate laturile orînduirii de stat sub imperiul intereselor monopoliste. Korionov disecă minuţios sistemul vieţii politice şi al orînduirii de stat americane în componentele sale de bază, regăsind la fiecare nivel acelaşi dictat monopolist şi acelaşi refuz de a acorda accesul sau responsabilităţi politice efective maselor largi cetăţeneşti. Procesul subminării şi restrîngerii continue a drepturilor democratice cunoaşte o largă gamă de aspecte, mergînd de la alcătuirea unui sistem electoral profund antipopular pînă la prigonirea poliţienească a organizaţiilor democratice, şi de la retragerea din circulaţie a unor recunoscute valori culturale pînă la întemeierea relaţiilor naţionale din stat pe criterii rasiste. Cu argumente furnizate de înseşi datele oficiale, materialele de presă, declaraţiile aparţinînd cercurilor conducătoare, lucrarea lui Korionov urmăreşte pas cu pas acţiunea complicatului ansamblu de pîrghii de transmitere şi impunere a voinţei monopolurilor în sfera politicii, ansamblu ce impregnează fiecare părticică a vieţii politice de acel spirit „reacţionar pe toată linia" surprins de către Lenin încă la începuturile stadiului imperialist.

Aflîndu-şi rădăcinile în relaţiile economice, dictatura monopolurilor se revarsă mult dincolo de limitele politicului, manifestîndu-se cu o forţă specifică pe întinsul domeniu al relaţiilor spirituale. Fără a uita să avertizeze împotriva vreunei aprecieri globale primitiviste, cartea lui Korionov ne introduce în filierele multiple ale acestui proces. În domeniul eticii de exemplu, criteriile de apreciere morală sînt determinate de goana după profit; omul muncii, producător al tuturor valorilor, este umilit, frustat de împlinirea şi satisfacţia efortului creator, în timp ce figura bussinesmanu-lui, alcătuită din venalitate, individualism, lipsă de scrupule, este proslăvită şi indicată drept culmea idealului moral. În aceste împrejurări fizionomia opiniei americane este afectată contradictoriu de elogiul violenţei şi al „goanei după bani", vădind totodată înclinaţia spre resemnare dezolantă, pierderea personalităţii şi neîncredere în eficienţa vreunei acţiuni. Modelarea opiniei publice de către cercurile monopoliste vizează o conştiinţă dezorientată, standardizată, sucombată în mlaştina ideilor amorale larg difuzate de o anume literatură, artă sau cinematografie. Cît priveşte sistemul de învăţămînt şi instrumentele de stimulare a ştiinţei şi tehnicii, carenţele lor structurale, sterilitatea, criza acută în care le-a împins domnia monopolurilor s-au relevat definitiv, în lumina marii confruntări cu succesele istorice obţinute în aceste domenii de către Uniunea Sovietică pe temeiul socialismului eliberator.

★

Trecînd treptat de la fenomenele de bază spre cele suprastructurale, cu grija constantă de a epuiza la fiecare nivel problematica, făcînd mereu o riguroasă demarcaţie între obiectul criticii demascatoare şi masa talentată şi energică a poporului american, volumul *Monopolurile şi poporul* deschide o vastă secţiune în societatea americană contemporană, întreprinsă cu încercatele mijloace de investigaţie pe care le oferă ştiinţa marxist-leninistă. O calitate de seamă a cărţii constă în aceea că operînd o asemenea secţiune, integrează stările de lucruri unei viziuni profund dinamice, cu procese vii surprinse în plină mişcare şi dezvoltare. Semnificativ intitulat *Viitorul aparţine forţelor progresiste*, capitolul de încheiere dezbate, în virtutea perspectivei dialectice, problema importantă a *tendinţelor*, liniilor de forţă pe care le semnalează evoluţia contemporană a societăţii americane.

Se înţelege că ridicînd această problemă, cartea o dezbate într-un mod materialist ştiinţific, ca o problemă pe care o formulează înseşi procesele obiective ale realităţii americane şi în soluţionarea căreia nu-şi pot găsi locul nici un fel de imixtiuni străine acestei legităţi.

În această direcţie, datele culese de cartea lui Korionov vădesc trezirea tot mai accentuată a conştiinţei unor cercuri largi ale poporului, în ce priveşte răspunderea ce le revine pentru destinul istoric al Americii. În condiţiile în care premisele create nivelului de viaţă contrastează violent cu starea de exploatare şi asuprire a maselor, în sînul poporului american se produc schimbări substanţiale, ce au ca punct de plecare o clarificare tot mai evidentă a rolului monopolurilor de principală forţă responsabilă pentru impasul economic, marasmul din cultură, încălcarea rînduielilor democratice şi ameninţarea păcii în întreaga lume. În procesul maturizării conştiinţelor, graţie îndeosebi îndelungatelor eforturi depuse de comunişti, în viaţa publică din S.U.A. apar şi se consolidează în zilele noastre factori ca cei relevaţi în încheiere de cartea lui Korionov: creşterea spiritului combativ în rîndul proletariatului; dezvoltarea mişcării de masă pentru apărarea libertăţilor cetăţeneşti; creşterea considerabilă a presiunii publice urmărind reconsiderarea politicii externe în sensul promovării unei linii paşnice; întîlnirea pe aceeaşi platformă antimonopolistă a unor forţe sociale cuprinzînd deopotrivă muncitori, fermieri, minorităţi naţionale, intelectuali progresişti şi chiar cercuri burgheze nemulţumite de domnia corporaţiilor.

Schimbările în curs de săvîrşire în conştiinţa şi acţiunea poporului american dovedesc în ultimă instanţă totala neputinţă a monopolurilor, în ciuda mijloacelor de care dispun, de a înăbuşi tendinţele legice ale evoluţiei societăţii. Plastica apreciere leninistă la adresa monopolurilor, drept „coloşi cu picioare de lut", îşi vădeşte o dată mai mult întemeierea profund ştiinţifică.

M. Lupan

Un studiu marxist asupra categoriilor esteticii *

În noua sa lucrare intitulată *Categoriile esteticii*, cercetătorul sovietic Iurii Borev îşi pune drept ţintă abordarea de pe poziţiile materialismului dialectic şi istoric a celor mai importante categorii aparţinînd sferei esteticului, cu alte cuvinte, a frumosului, sublimului, tragicului şi comicului. Fără a avea pretenţia unei tratări exhaustive a problematicii propuse, lucrarea sa constituie de fapt consemnarea lecţiilor ţinute de autor în cadrul unui curs special destinat studenţilor din ultimii ani ai facultăţii de filozofie. Cu toate acestea ea nu are numai o valoare pedagogică — nefiind un manual, în care se ordonează şi se sintetizează rezultatele obţinute pînă la un anumit moment dat în explorarea domeniului respectiv al gîndirii filozofice — ci reprezintă o contribuţie ştiinţifică originală, de sine stătătoare. Calitatea ei principală constă în aceea că, urmărind definirea din punctul de vedere marxist-leninist a categoriilor estetice studiate, modul în care ele îşi manifestă prezenţa atît în viaţa reală cît şi în opera de artă, supune discuţiei două probleme fundamentale. Prima se referă la faptul că între cele patru categorii există relaţii strînse de interdependenţă dialectică ele fiind laturi deosebite ale unuia şi aceluiaşi domeniu unic, modalităţi particulare, ale unuia şi aceluiaşi concept al esteticului, considerat ca expresie a unei anumite forme a

* I. B. Borev, *Kategorii estetiki*, Izd. mosk. univ., 1959, 184 p.

conştiinţei sociale cu trăsături specifice bine determinate. Iar a doua priveşte tendinţa autorului de a sublinia, cu ajutorul unui bogat aparat ştiinţific de argumentare, îndeosebi laturile obiective ale fenomenului estetic.

După I. Borev categoriile esteticii marxiste, întocmai celor ale dialecticii marxist-leniniste sînt puncte nodale în istoria gîndirii umane. Ele reflectă însuşiri şi relaţii importante ale lumii materiale, ale naturii şi societăţii. Dar nu numai atît. Însuşi procesul dezvoltării lor este reflectarea în conştiinţa umană a practicii sociale. Pe de altă parte, categoriile estetice, făcînd posibilă îmbrăţişarea realităţii în unele momente însemnate ale ei, constituie totodată un factor de activizare a conştiinţei, ajutîndu-ne să acţionăm asupra lumii reale. N-am putea avea o reprezentare completă a acestei lumi, dacă nu ne-am folosi şi de categorii ca frumosul, sublimul, tragicul şi comicul, menite a reflecta unele din însuşirile şi relaţiile pe care le include. Ele au un caracter obiectiv, fiind independente de voinţa omului: în opoziţie cu ceea ce afirmă kantienii, machiştii, pragmatiştii şi alţi filozofi idealişti reacţionari, categoriile estetice nu sînt un produs al fanteziei omeneşti. Constituite pe baza practicii sociale şi material-productive, ele nu au un caracter aprioric — cu alte cuvinte nu sînt anterioare oricărei experienţe umane. O particularitate importantă a lor este aceea că, pe lîngă rolul lor cognitiv, îndeplinesc şi o funcţie social-educativă.

Dacă însă accentul pe care I. Borev îl pune pe latura obiectivă a fenomenului estetic apare justificat din punctul de vedere al criticii îndreptate împotriva concepţiilor subiectiviste, nu-i mai puţin adevărat că reducerea acestuia la latura lui obiectivă nu este de natură să lămurească întreaga lui complexitate internă contradictorie. Însăşi noţiunea de practică socială pe care el o aşază la temelia fenomenului estetic presupune un raport dialectic între obiectul perceput şi subiectul percepător. Caracterul obiectiv real al fenomenului estetic este rezultatul modului în care contradicţia între subiect şi obiect se pune şi se rezolvă în cursul dezvoltării istorice.

În continuare, Borev subliniază că potrivit concepţiei marxiste, categoriile estetice nu pot fi pur şi simplu topite una într-alta şi mai ales nu pot fi înglobate în chip mecanic în sfera frumosului. Ele sînt şi relativ *independente* şi *interdependente*. Aceasta înseamnă că fenomenul concret este mai bogat în nuanţe decît îl poate defini încadrarea lui într-o categorie sau alta. Însă, nu mai puţin adevărat este că acelaşi fenomen concret se raportează mai mult sau mai puţin, prin trăsăturile sale dominante, la una din categoriile amintite. Borev are dreptate cînd critică teza vehiculată de unele din sistemele estetice ale trecutului, potrivit căreia sublimul, tragicul şi comicul ar fi aspecte variate ale frumosului. Căci dacă am accepta o asemenea teză, implicit ar trebui să cădem de acord că frumosul ar fi domeniul exclusiv al operei de artă, deci produsul unei conştiinţe umane considerate drept demiurgice şi am cădea aşadar în subiectivism. Uneori tragicul şi comicul, de pildă, sînt aspecte ale frumosului numai prin reflectarea lor în opera de artă, în viaţa reală se întîmplă ca ele să fie manifestări ale unor aspecte negative. Astfel în condiţiile sociale de exploatare a omului de către om tragicul înseamnă în viaţa reală înfrîngerea frumosului în lupta deschisă cu forţele negative ale urîtului dinafară. În aceleaşi condiţii comicul dimpotrivă presupune subminarea lui dinăuntru. De aceea Borev socoteşte pe drept cuvînt că atît tragicul cît şi comicul, ca de altfel şi sublimul nu pot fi raportate în chip mecanic la frumos, fiecare constituind entităţi relativ de sine stătătoare. Fără îndoială ele se găsesc, cum am văzut — în raporturi de interdependenţă reciprocă, interdependenţă determinată de faptul că aparţin uneia şi aceleiaşi sfere a esteticului, care este mai largă şi mai bogată în conţinut decît cea a frumosului. Frumosul, sublimul ca şi tragicul şi comicul sînt deopotrivă cazuri particulare ale esteticului şi însuşiri ale vieţii reale. Se pune deci întrebarea: ce este aşadar esteticul? Fără răspunsul la această întrebare, arată Borev, nu

este cu putinţă nici elaborarea categoriilor esteticii şi nici soluţionarea problemei privind obiectul, conţinutul, natura artei şi a metodei artistice. În istoria esteticii s-au manifestat două poziţii diametral opuse în ceea ce priveşte modul de a aborda problema esteticului. Aceste poziţii sînt cel mai bine ilustrate de Socrate şi Kant, deşi, după cum arată cercetătorul sovietic nici unul din ei *„n-a nimerit la ţintă"*. Concepţia socratică asupra esteticului este îngust utilitaristă. *„Dacă un scut, oricît ar fi de ornamentat nu-l apără pe luptător, acel scut nu este frumos"* — spune Socrate. Kant, dimpotrivă, socoteşte esteticul de domeniul dezinteresului absolut. Desigur că în raport cu Socrate, Kant are meritul de a se apropia mai mult de natura esteticului, de specificul acestuia, disociindu-l de sfera utilităţii pure, pragmatice. Dar, în acelaşi timp, tot Kant, din pricina idealismului său absolutizează factorul dezinteres pînă la excluderea esteticului din sfera de determinări sociale ce-i stă la bază. Sub acest raport teza sa este funciarmente falsă şi Socrate, deşi raţiona în chip simplist, se afla mai aproape de adevăr.

Evident — arată Borev — esteticul prin însăşi natura sa exclude orice amestec al utilităţii pure, pragmatice, de ordin personal şi imediat, al utilităţii înţeleasă ca atribut al bunurilor materiale. În acest sens — putem adăuga noi — o lucrare de artă care şi-ar pune drept ţel să-i instruiască de pildă pe oameni asupra felului cum se manevrează un tractor s-ar afla dinainte condamnată eşecului. Didacticismul şi schematismul ce apar în unele opere literare se datoresc tocmai călcării acestui principiu. Căci în perceperea esteticului, de obicei lipsesc consideremente folosului personal. Dar lipsa unui interes utilitar, pragmatic, personal şi imediat nu atrage după sine cîtuşi de puţin eliminarea din procesul perceperii esteticului a vastei reţele de interese sociale complexe, formate în cursul practicii omului în societate şi care sînt destul de departe de satisfacerea necesităţilor nemijlocite, strict materiale. În perceperea esteticului, interesul larg social joacă un rol precumpănitor, deşi apare într-o or mă mijlocită, indirectă.

În consecinţă, după cum arată I. Borev, potrivit concepţiei marxiste *„Esteticul în realitate este deci importanţa obiectivă într-un sens larg, social-practică (directă sau mijlocită) pe care o au obiectele şi fenomenele pentru societate, pentru dezvoltarea ei progresivă* (p. 11).

Aprecierea estetică a fenomenelor sociale nu înlocuieşte nici pe cea morală şi nici pe cea politică. Deşi e mai generală decît cea politică, aprecierea estetică se supune acesteia deoarece aceasta este mai importantă, privind obiectul prin prisma hotărîtoare a luptei şi relaţiilor dintre clase. Din punct de vedere estetic obiectul apare considerat sub unghiul celei mai largi însemnătăţi pe care el o dobîndeşte pentru omenire ca specie şi de aceea aprecierea estetică este şi cea mai generală. Dacă de pildă spunem : „acest om este revoluţionar" facem o apreciere politică, dacă afirmăm că acelaşi om „este un tovarăş bun" ne exprimăm despre el într-un chip moral, dacă îl socotim „bun muncitor" judecata noastră are un caracter practic. Dacă însă exclamăm : „acest om este admirabil" ! aprecierea noastră va avea un caracter estetic şi le va îngloba pe toate celelalte.

Definiţia dată de Borev esteticului, credem noi, nu epuizează totuşi conţinutul noţiunii. Un articol de ziar de pildă poate avea o largă importanţă social-practică fără să constituie un fenomen estetic. Aprecierea estetică se referă mai ales la caracterul concret sensibil al perceperii obiectului şi este dată în funcţie de felul în care importanţa social-practică a obiectului se impune prin însuşirile sale obiective ca o imagine ce impresionează sensibilitatea şi afectul, fără însă să excludă şi factorul intelectual. De aceea considerăm ca susceptibilă de discuţie teza după care aprecierea estetică ar fi cea mai generală. Cel mult am putea spune că aprecierea estetică priveşte obiectul ca totalitate a însuşirilor complexe şi contradictorii, ca individualitate vie ce include în sine atît particularul cît şi generalul.

După Borev, proprietatea estetică a fenomenului decurge din însemnătatea sa socială văzută sub raportul dezvoltării mereu ascendente a speciei umane.

Operele artei clasice sînt valabile şi astăzi pentru că în cuprinsul lor obiectele şi fenomenele epocii în care ele au apărut erau considerate în funcţie de importanţa cea mai generală pe care o aveau pentru dezvoltarea omenirii pe calea progresului social şi uman. Borev critică tezele unor esteticieni burghezi, ca de pildă cele susţinute de N. Hartmann în *Estetica* sa, apărută în 1953 prin care aceştia încearcă să tăgăduiască natura socială a fenomenului estetic. Hartmann afirmă că în fiecare dintre obiecte există un strat real, perceput prin simţuri şi unul ireal pe care-l detectăm cu ajutorul subconştientului. Hartmann leagă perceperea esteticului tocmai de sondarea abisalului şi de aceea, după cum arată Borev, poziţia sa este profund iraţionalistă şi subiectivistă. „*Obiectul* — scrie Hartmann — *în importanţa sa estetică există numai pentru subiectul care percepe estetic*". Marxismul dimpotrivă pornind de la recunoaşterea obiectivităţii esteticului în realitate afirmă că frumosul, tragicul, comicul şi sublimul există *în afara subiectului şi independente de el.*

„*Esteticul* — scrie însă Borev — *nu este o proprietate naturală anumită existentă independent de societatea omenească. Esteticul este o calitate obiectivă socială care se sprijină pe proprietăţile naturale ale obiectului* (p. 15).

Esteticul artistic nu se reduce numai la reproducerea celui natural, ci mai mult, presupune şi dezvăluirea poziţiei artistului faţă de obiect. În consecinţă imaginea artistică cuprinde, deopotrivă cu materialul de viaţă, cu proprietăţile concrete ale fenomenelor reale şi gîndurile creatorului operei, idealurile sale, poziţia sa faţă de obiect.

„*Esteticul în artă înseamnă deci unitatea dintre gînd, dintre ideal şi materialul de viaţă — unitatea dintre particular şi general, dintre obiectiv şi subiectiv*" (p. 15).

O observaţie deosebit de interesantă a autorului este aceea că, realitatea obiectivă fiind foarte variată sub raport estetic, arta izbuteşte să-i cuprindă întreaga multilateralitate şi diversitate, treptat, într-un chip tot mai larg în cursul dezvoltării ei istorice. De aceea categoriile estetice, frumosul, sublimul, tragicul şi comicul nu sînt apriorice — aşa cum sînt ele considerate de către metafizică — ci au un caracter istoric, schimbător, depinzînd de caracterul practicii sociale. În cursul istoriei sînt descoperite proprietăţi estetice noi sau .se acordă — în funcţie de natura relaţiilor sociale — precădere unora dintre ele, celelalte fiind trecute pe un plan secundar. Astfel în arta veche greacă frumosul şi tragicul se impun pe primul plan, o dată cu Lucian începe să fie preţuit comicul iar în evul mediu sublimul sub forma lui religioasă, este acela care, capătă prioritate. În literatura realistă a secolului al XIX-lea dramaticul devine proprietatea estetică dominantă. Imaginea artistică multilaterală, în care toate proprietăţile estetice descoperite în cursul practicii social-istorice se împletesc în chip armonios, apare abia în literatura şi arta realistă.

Trecînd la idealul estetic, Borev subliniază că acesta este expresia concentrată a practicii sociale. El însă exagerează cînd susţine că ar fi şi cea mai largă, mai generală înţelegere a ţelurilor dezvoltării sociale.

Caracterul obiectiv al frumosului, sublimului, tragicului şi comicului provine din practica social-istorică a poporului şi astfel idealurile estetice înalte exprimă năzuinţele omenirii către dezvoltarea ascendentă a forţelor sociale nu însă în pofida individului ci prin el, cu alte cuvinte aspiraţiile spre o armonie deplină între personalitatea individuală şi societate.

Între idealul estetic înaintat şi idealul social înaintat există o legătură foarte strînsă şi de aceea amîndouă îşi găsesc deplina lor realizare în societatea comunistă. Căci, aşa cum remarcă Borev cu multă justeţe, momentul estetic nu apare numai în artă ci în întreaga activitate omenească. Arta, însă, constituie expresia desăvîrşită a momentului estetic ea fiind, pe lîngă un mod de asimilare (de însuşire) practic spirituală a lumii, şi cea mai înaltă formă de cultivare a idealului estetic.

Particularităţile obiective ale esteticului condiţionează proprietăţile subiective ale

omului de a percepe esteticul, cu alte cuvinte, generează acele însuşiri umane specifice ca simţul umorului, sensibilitatea la frumos etc. Sentimentul estetic are un caracter activ în raport cu realitatea obiectivă apreciind-o potrivit poziţiilor ideologice şi sarcinilor practicii. El îşi găseşte justificarea — după Borev — în împrejurarea menţionată de Lenin, potrivit căreia, fenomenul este mai bogat decît legea. Legea ştiinţifică ne face cunoscută numai esenţa fenomenelor, lăsînd în afară o gamă întreagă de trăsături individuale. Pentru cunoaşterea acestora este necesar sentimentul estetic ca formă specifică a conştiinţei sociale, formă ce reziidă în desfătarea în faţa frumosului, în simţul umorului etc.

Trecînd la analiza fiecărei categorii estetice în parte, Borev începe prin a examina critic concepţiile asupra lor în estetica premarxistă. Astfel capitolul referitor la categoria frumosului este deschis printr-o trecere în revistă a modurilor în care s-a pus problema în cursul istoriei gîndirii estetice, de la începuturile sale şi pînă în zilele noastre. Nu credem necesar să reproducem aci expunerea aceasta întrucît în economia întregii lucrări ea are mai mult un caracter didactic, instructiv. Vom remarca însă că deşi vădeşte meritul de a accentua superioritatea acelor momente din istoria esteticii care — punînd în lumină caracterul eteronom al frumosului (legătura lui cu eticul şi utilul) se înfăţişează ca germeni precursori ai esteticii marxiste, — expunerea se prezintă doar ca o suită abstractă a ideilor despre frumos, desprinsă de dezvoltarea social-istorică ce i-a stat la bază şi în afara ei. Deşi ulterior, autorul subliniază că ideea de frumos se schimbă de-a lungul timpurilor nu ni se arată în chip concret istoric în funcţie de ce împrejurări se produce această schimbare.

De pildă în cursul expunerii sale Borev menţionează doar că în estetica creştinismului medieval tot ceea ce este material constituia obiect de urît, numai idealul conceput ca expresie a divinului fiind socotit generos şi demn de admiraţie. Citîndu-l pe Augustin el ne arată că acesta socotea divinitatea izvor al frumuseţii veşnice, absolute şi suprasenzoriale, arta reproducînd doar formele ei inferioare. Apoi autorul trece direct la estetica Renaşterii în care conceptul de frumos era legat în primul rînd de corpul uman. Această opoziţie tranşantă se cerea explicată, credem, prin ascensiunea unor noi forţe sociale în primul rînd a burgheziei comerciale — ce luase o considerabilă dezvoltare în urma descoperirilor geografice. Dezvoltarea forţelor de producţie şi a schimbului de mărfuri de care era legată această nouă clasă, orizontul larg pe care cuceririle ştiinţifice ale Renaşterii îl creaseră puneau pe primul plan combaterea misticismului şi ascetismului creştin şi determinau apariţia unui nou ideal în care accentul principal cădea pe fericirea terestră a omului, ceea ce explică interesul acordat în această epocă epicureismului.

Dogmele bisericii deveniseră căduce, iar artistul îşi îndrepta privirile spre natură.

Omul dobîndise mai multă încredere în propria sa capacitate de a înfrunta stihiile oarbe şi de aceea îşi cobora privirile de pe cerul mistic care-l înşelase şi şi le îndrepta asupra lui însuşi.

Într-un chip similar — bineînţeles dezvăluind întregul complex de împrejurări ce se înlănţuie şi se determină reciproc, — s-ar fi cerut tratate expunerile istorice care anticipează analiza fiecăruia din cele patru categorii estetice.

Referindu-se la categoria frumosului în estetica marxist-leninistă, Borev subliniază înainte de toate caracterul ei obiectiv. *Frumosul reziidă în primul rînd în însuşirile proprii* ale obiectelor. Drept argument în favoarea acestei obiectivităţi stă observaţia lui Plehanov potrivit căreia valoarea de întrebuinţare a obiectelor a apărut înaintea valorii lor estetice. Numai după ce obiectele i s-au impus omului cu toate însuşirile lor, însuşiri ce-i satisfăceau în primul rînd necesităţile practice, omul şi-a putut da seama că ele răspund şi necesităţilor de ordin spiritual, îi creează şi îi satisfac gustul estetic. Marx arată că omul creează şi după legile frumosului, adică în concordanţă cu măsura fiecărei specii în parte, spre

deosebire de animale care creează numai în concordanţă cu măsura speciei respective (de exemplu albinele, castorii etc.). Dar în afară de bazele sociale ale sentimentului de frumos mai există şi cele biologice şi fizice ale acestuia. La început esteticul a luat fiinţă chiar pe baza lor. Astfel frumosul nu este inerent numai artei şi naturii ci chiar oricărei creaţii umane. De aci însă nu trebuie trasă concluzia că agreabilul s-ar identifica cu frumosul. În artă de pildă dezagreabilul poate sluji frumosului (disonanţa în muzică; culorile galben-murdare în pictură etc) dacă este pus în slujba reflectării veridice a realităţii. Aşadar frumosul nu este doar o chestiune de formă ci în primul rînd una de conţinut.

Sentimentul frumosului apare numai în procesul practicii umane (urechea muzicală şi ochiul în stare să vadă frumuseţea formelor). La oamenii sovietici, subliniază Borev, acest sentiment nu este pasiv, contemplativ ci activ, împletit cu lupta pentru comunism. El are deci un caracter de clasă, reflectînd în acelaşi timp şi un anume specific naţional, fiind condiţionat de particularităţile social-istorice ale experienţei unui popor anumit. Arta constituie forma cea mai înaltă a însuşirii estetice a realităţii (a însuşirii după legile frumosului). Frumosul în artă presupune reproducerea creatoare şi reflectarea frumosului din natură şi societate. Această reflectare însă nu se rezumă numai la forma obiectului ci, în primul rînd, la conţinutul său ideologic. De aceea realismul socialist vede izvorul frumosului în dezvoltarea revoluţionară a realităţii.

Borev, însă, stabileşte o identitate aproape completă între frumosul realităţii şi frumosul artistic ceea ce nu este de natură să ajute la soluţionarea unor probleme importante. Valoarea estetică pe care oamenii o conferă unui fenomen al realităţii nu este totuşi echivalentă cu cea pe care acelaşi obiect o are dacă este reflectată într-o operă de artă. Opera de artă poate fi frumoasă chiar dacă obiectul reflectării este urît. Balzac ne oferă în acest sens un strălucit exemplu. În ce constă frumuseţea operei lui Balzac? Tocmai în faptul că realitatea capitalistă pe care oamenii o simt în chip obiectiv ca urîtă se înfăţişează aidoma în opera marelui scriitor clasic francez.

Dar urîtul realităţii capitaliste nu înseamnă cîtuşi de puţin că *acest urît este esenţialmente uman*. Marx a arătat foarte bine că în societăţile bazate pe exploatare el este generat de înstrăinarea omului de propriul său produs. Omul dobîndeşte sentimentul frumosului tocmai în împrejurările în care a izbutit să confere obiectelor create de el însuşiri similare cu cele ale naturii ce-i satisfac în chip nemijlocit necesităţile, atît materiale cît şi spirituale. Fără muncă nu există o adevărată percepere nici măcar a frumosului natural. Omul a observat frumuseţea florilor sălbatice de cîmp în clipa cînd el însuşi a început să cultive plante — la început pentru cu totul alte considerente decît cele de ordin ornamental. Frumosul naturii sălbatice a avut întotdeauna drept termen de comparaţie pe cel al naturii domestice, adică a celei însuşite de către om în cursul practicii sale social-istorice. Tipul ideal al unei specii de pildă de animale, i-a apărut omului doar în clipa în care el însuşi a crescut animale, putînd astfel să-şi reprezinte trăsăturile ei caracteristice, ridicîndu-se deasupra particularităţilor fiecărui individ în parte. Cînd omul însă, datorită înstrăinării, generată de apariţia schimbului de mărfuri a fost despărţit de propriul său produs, frumosul a devenit exterior propriei sale existenţe, transformîndu-se în obiectul unei activităţi specializate — activitatea artistică — ale cărei produse erau destinate claselor exploatatoare, legate, datorită propriilor lor condiţii de existenţă socială, de consum şi nu de producţie. În acea clipă frumosul a încetat să mai fie *real* şi a devenit *ideal*, real devenise urîtul. Arta era singurul domeniu în care activitatea omenească se desfăşura în virtutea propriilor ei însuşiri naturale şi umane, resorturile ei fiind deplina exprimare a potenţelor creatoare ale omului şi nu producerea în vederea schimbului, aşadar singurul domeniu al frumosului. Sentimentul de insatisfacţie pe care omul îl trăia în condiţiile înstrăinării se transforma în

contrariul său, în satisfacție, de îndată ce, prin mijlocirea imaginii artistice, *urîtul* acestei înstrăinări îi devenise conștient. El simțea astfel o eliberare virtuală interioară de acest urît și de aceea opera îi apărea frumoasă. În consecință frumosul realității și frumosul artistic sînt două categorii estetice deosebite.

Așadar frumosul artistic nu este pur și simplu numai reflectarea frumosului realității ci și calitatea operei de artă de a ne oferi prin reflectarea urîtului din realitate sentimentul unei eliberări virtuale de acest urît.

Raportul dintre frumosul realității și frumosul artistic poate fi precis stabilit numai dacă vedem în categoria frumosului în general un raport de implicație dialectică între subiect și obiect. Borev menționează acest din urmă raport, dar nu insistă asupra lui, mulțumindu-se să trateze separat și nu în relații de determinare reciprocă cei doi termeni ai lui. Dacă însă îi vom analiza mai îndeaproape, vom putea observa că simțul frumosului, ca proprietate subiectivă a omului de a percepe frumusețea lumii exterioare, se formează în decursul luptei acestuia cu natura, printr-un exercițiu îndelungat al simțurilor. Așa cum știm însă din psihologie, un anume obiect nu provoacă numai excitația organului de simț corespunzător și apoi senzația respectivă. Uneori se produce și fenomenul contrar de inhibiție. Anumite obiecte, după cum menționează însuși Borev, îi produc omului nu satisfacție ci repulsie. Problema ce obiecte urîte și în ce condiții pot sta la baza unor opere de artă frumoase, credem noi, se poate rezolva numai dacă urmărim ce reacție are artistul față de obiectul său urît. Dacă artistul are un sentiment de inhibiție, de respingere a urîtului opera sa va fi frumoasă, dacă, dimpotrivă, se complace în a-l savura, opera va fi urîtă. Evident, cele două atitudini deosebite față de urît își au izvorul în condiții social-istorice determinate și corespund unei anumite conștiințe sociale, sînt produsul unei anumite ideologii. Ieșirea omului din animalitate a fost urmată de dobîndirea unei conștiințe corespunzătoare și în consecință de adoptarea unor reflexe-repulsii față de anumite obiecte caracteristice acestei stări ca : omuciderea, sanguinitatea, dragostea incestuoasă, raportul sexual animalic, lăcomia etc. Acestora li s-au adăugat o serie de trăsături specific umane dobîndite ca urmare a înstrăinării în condițiile sociale bazate pe exploatare. Ele au devenit *urîte* pentru că reprezentau fie inumanul, fie umanitatea alienată de propria ei esență. Savurarea lor nu poate duce la frumosul artistic, Ceea ce îndeobște numim trivialitate în judecarea unei opere de artă este tocmai această complacere în urît.

Dacă însă, dimpotrivă, aceste obiecte sînt fie privite de artist cu repulsie și indignare, fie subsumate unui țel esențialmente uman, (uciderea balaurului în epica populară, pedepsirea unui criminal, asasinarea unui rege asupritor etc.) opera de artă va fi frumoasă.

Pe bună dreptate observa Marx că farmecul artei vechi grecești rezidă în faptul că reprezintă prima treaptă — faza ingenuității — de depășire a animalității.

În continuare Borev, analizînd categoria sublimului, se împotrivește acelora care neagă acestuia calitatea de categorie estetică. Ofensiva împotriva sublimului a început mai ales către sfîrșitul secolului al XIX-lea o dată cu intrarea capitalismului în ultima sa fază, ceea ce este cu totul firesc întrucît în capitalism și în arta existențialismului nu mai există într-adevăr nici urmă de sublim. Ar fi totuși greu de contestat sublimul unor fenomene ca Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Marele Război pentru Apărarea Patriei, Revoluția Chineză, lupta partizanilor păcii sau lansarea primei rachete în direcția lunii. Fără această categorie nu poate fi înțeles patosul revoluționar al poeziei lui Maiakovski sau al unui întreg șir de opere ale artei și literaturii sovietice (de pildă *Muncitorul și Colhoznica* al Verei Muhina). Sublimul ca și frumosul este legat de etic — în forma specifică a eroicului — dar nu constituie o categorie etică ci una estetică. Dintre toate însușirile este cea mai aproape de ideal neputînd constitui subiect de satiră. Există însă și excepții generate de caracterul elastic al categoriilor estetice. În ciuda faptului că sub-

limul se află la antipodul comicului, anumite forme ale lui se pot apropia de unele laturi ale comicului. Tragicul este însă mai aproape de sublim deşi uneori se întîmplă să asistăm în faţa unui sublim lipsit de tragism sau a unui tragic lipsit de trăsăturile sublimului.

În ceea ce priveşte legătura sublimului cu frumosul părerile sînt împărţite. Kant şi mai ales Schiller au considerat sublimul opus frumosului iar şcoala esteticienilor francezi a considerat sublimul ca un superlativ al frumosului. Pentru alţi esteticieni sublimul este o formă a frumosului. Borev nu se raliază nici uneia din aceste poziţii. El consideră sublimul o categorie independentă, dar nu opusă frumosului — şi pe bună dreptate — întrucît antiteza dintre sublim şi frumos în estetica lui Kant îşi avea izvorul în metafizica sa. În natură sublimul există în chip obiectiv şi apare sub forma a două ipostaze : una care-l copleşeşte pe om, alta care-l înalţă. Faţă de prima simţim teamă, faţă de cea de-a doua extaz, exaltare. În societate sînt sublime acele obiecte şi procese care au o însemnătate colosală pentru omenire.

„*Sublimul* — scrie Borev — *este o însuşire estetică obiectivă proprie obiectelor şi fenomenelor a căror largă importanţă socială este deosebit de mare, avînd un caracter universal istoric şi care determină conţinutul vieţii unor popoare întregi sau a întregii omeniri*" (p. 87).

El consideră că Immanuel Kant avea într-un fel dreptate cînd afirma că sublimul este rezultatul mîndriei ce se zămisleşte în om datorită învingerii fricii în procesul creaţiei. Filozoful german însă *exagera rolul fricii* în procesul constituirii sentimentului de sublim. Căci „*magnifice şi sublime* — continuă cercetătorul sovietic — *sînt acele fenomene şi procese care fac posibilă dezvoltarea tumultuoasă a societăţii şi aduc progres şi fericire*" (p. 89).

Oglindirea sublimului în artă solicită din partea artistului o intensificare la maximum a mijloacelor sale de expresie.

Importanţa sa pentru metoda realismului socialist este cu totul deosebită. Dezvăluirea pe cale artistică a esenţei dictaturii proletariatului şi în general a realităţii sovietice, a măreţiei construcţiei comunismului, nu este cu putinţă în afara sublimului. „*Una din sarcinile principale ale artei sovietice este crearea eroului pozitiv al vremii noastre. Această sarcină n-ar putea fi rezolvată cu succes fără soluţionarea justă a problemei categoriei estetice a sublimului*" (p. 92).

Ultimele două capitole ale cărţii sînt consacrate tragicului şi comicului. Asupra celui din urmă nu vom mai insista întrucît nu aduce nimic în plus faţă de studiul despre comic la care ne-am referit într-unul din numerele anterioare ale revistei.

După Borev tragicul se defineşte prin curmarea firului existenţei unei persoane sau acţiuni justificată din punct de vedere istoric, fiind importantă şi folositoare pentru societate. Dar nu numai pieirea ci şi o nenorocire mare de natură să pună capăt unor aspiraţii înalte poate constitui un izvor de tragism. În general tragică este pieirea persoanei care luptă pentru un ideal sau curmarea unei acţiuni îndreptată spre atingerea unui ţel grandios.

Estetica idealistă a legat tragicul de aşa-numitul *fatum*, de destin. Fără îndoială legile obiective ale societăţii, necesitatea istorică au un rol important în deznodămîntul tragic. Marxismul însă nu concepe necesitatea istorică drept o fatalitate inexorabilă de natură transcendentală ci drept o împrejurare imanentă dezvoltării sociale, născută din relaţiile pe care oamenii le stabilesc cu prilejul activităţii lor comune. Necesitatea istorică nu exclude hazardul ci dimpotrivă îl implică în chip dialectic. Tragicul va fi aşadar determinat de raportul dialectic între întîmplare şi necesitate, între particular ca expresie a hazardului şi general ca expresie a necesităţii obiective. Caracterul tragic închide în sine contradicţiile sociale nesoluţionate într-un anumit moment istoric dat şi care au ajuns la un conflict acut. Contradicţiile sociale antagonice de clasă au adeseori un caracter tragic.

Însă reflectarea tragicului în opera de artă — accentuează Borev — nu se reduce la evenimentul obiectiv ci presupune şi aprecierea pe care noi o acordăm, în funcţie de idealul nostru, acestui eveniment.

Deosebit de important, credem, este în expunerea autorului modul de aplicare a consideraţiilor generale de mai sus la metoda realismului socialist.

Conflictele tragice în societatea socialistă se datoresc în primul rînd rămăşiţelor capitaliste în conştiinţa oamenilor, cu alte cuvinte, acelor comportări ce nu au la bază conştiinţa necesităţii obiective ci tendinţa de a impune problemelor de viaţă o soluţie contrară acestei necesităţi. Se mai pot însă ivi şi tragedii legate de lupta împotriva naturii.

Dar *„în arta şi estetica realismului socialist tragicul apare ca un caz izolat, ca una din manifestările eroicului"* (p. 119).

Faţă de tragedia clasică tragicul realist-socialist prezintă după Borev următoarele particularităţi :

Pieirea eroului nu este acceptată pasiv, aşa cum propovăduieşte creştinismul ci este un rezultat al luptei pentru idealul socialist. De aceea metoda realismului socialist nu concepe decît un tragic optimist. Tot astfel şi umanismul constituie o trăsătură specifică a tragicului realist-socialist întrucît pieirea, moartea nu poate fi socotită în sine o justificare morală a unei acţiuni. Ideea de tragic se leagă şi în estetica realismului socialist de aceea de nemurire. Evident nu în sensul mistic-creştin de prelungire a existenţei într-o altă lume ci în conştiinţa că rezultatul activităţii în timpul vieţii va ocupa un loc în memoria popoarelor.

Reflectînd realitatea din punctul de vedere al celor mai înalte idealuri, tragedia, ca gen artistic specific, are un rol educativ deosebit de însemnat.

Deşi stîrneşte compătimire pentru erou tragedia poate desfăta din punct de vedere estetic, deoarece prilejuieşte cunoaşterea multilaterală a psihologiei eroului pozitiv, punînd în evidenţă cele mai nobile însuşiri ale sale. Tragedia realist-socialistă are un rol purificator dar nu în sensul catharsisului aristotelic care accentua mai ales asupra „milei şi fricii". Compătimirea ce-o resimţim faţă de eroul tragediei realist-socialiste nu este echivalentă cu mila de care vorbea Aristotel în estetica sa ci are un rol activ. Cu atît mai puţin se poate vorbi despre inspirarea fricii ca obiectiv al tragediei realist-socialiste.

Borev, însă, nu acordă un conţinut prea precis noţiunii de compătimire activă şi de aceea critica la adresa catharsisului aristotelic nu este dusă pînă la ultimele sale consecinţe. Noi credem că însăşi folosirea noţiunii de compătimire este un tribut plătit catharsisului aristotelic. Dar catharsisul exprima stadiul primitiv al conştiinţei umane în care individul era dominat de afectele primare, consecinţă a faptului că nu constituia decît un obiect al jocului unor forţe oarbe.

Tragedia realist-socialistă inspiră însă dimpotrivă încredere lucidă în viitorul cauzei pentru care luptă eroul, ea oţeleşte, nu întristează. Propriu-zis ea nu stîrneşte compătimire ci doar regretul că „unul dintre cei mai buni luptători" a fost lipsit de satisfacţia izbînzii. Sentimentul de compătimire ca şi cel de milă, de care se apropie, prezintă o nuanţă oarecum minimalizantă în raport cu forţa şi demnitatea persoanei la care se referă. Ai milă şi compătimire faţă de un om slab, nenorocit, neputincios, dar un erou nu-ţi inspiră milă, ci regret. Dacă Aristotel considera că mila şi frica sînt de natură a împiedica pe spectatorul timpurilor sale să aleagă drumul care l-a dus pe erou la deznodămîntul tragic, noi socotim dimpotrivă că tragedia realist-socialistă are drept scop să-l înarmeze în aşa fel pe spectator şi cititor încît, atunci cînd va fi nevoie, el să nu ezite a alege calea eroului, conştient fiind că anumite împrejurări ar putea da un final tragic acţiunilor sale.

Prin profunzimea ideilor, prin subtila analiză a conceptelor, prin interesantele soluţii pe care le preconizează, cartea lui I. Borev, *Categoriile esteticii* este demnă de a fi socotită un îndreptar preţios pentru cercetătorul problemelor de estetică din ţara noastră.

Editarea ei în limba romînă ar contribui cu multă eficienţă la înarmarea nu numai a specialiştilor, dar şi a publicului larg cu noţiunile de bază ale esteticii marxiste.

V. Moglescu şi
V. Florea

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Esenţa antiştiinţifică şi reacţionară a gnoseologiei pragmatiste *

Unul dintre cele mai influente curente în filozofia burgheză contemporană este fără îndoială pragmatismul. Apărută la sfîrşitul veacului trecut în America, filozofia pragmatistă a fost prezentată cu mult zgomot de adepţii săi drept o filozofie „nouă", şi elogiată ca o „filozofie a vieţii", „filozofie practică", „terestră", opusă speculaţiilor metafizice ş.a.m.d. Toată această publicitate, în cel mai pur stil american, era menită să mascheze adevăratul caracter al pragmatismului de filozofie a imperialismului american, filozofie care nu aduce în esenţă nimic nou ci pur şi simplu reia sub o altă formă teze vechi ale idealismului, pentru a sluji capitalului monopolist.

Filozofia pragmatistă a găsit încă de la început adepţi în ţările capitaliste şi în special în ţările imperialiste vest-europene. Ea a căpătat însă o largă răspîndire în ţările capitaliste mai ales în anii care au urmat celui de-al doilea război mondial, o dată cu stabilirea supremaţiei economice şi politice a S.U.A. printre celelalte ţări capitaliste. Gînditorii marxişti au supus unei critici ştiinţifice filozofia pragmatistă, i-au dezvăluit caracterul ei idealist-subiectiv, rolul ei reacţionar.

Un loc important între problemele filozofiei pragmatiste îl ocupă chestiunile de teoria cunoaşterii. Lucrarea lui G. A. Kursanov, *Gnoseologia pragmatismului contemporan* este consacrată analizei ştiinţifice multilaterale a aspectelor gnoseologice ale filozofiei pragmatiste, constituind prima monografie sovietică în acest domeniu. Autorul lucrării menţionate analizează un material extrem de bogat făcînd o analiză amănunţită şi o critică ştiinţifică marxist-leninistă atît gnoseologiei pragmatismului „clasic" cît şi a teoriilor gnoseologice mai noi ale acestei şcoli. În lucrare sînt analizate în adîncime problemele gnoseologiei pragmatiste sub toate aspectele lor, este urmărită istoric evoluţia gnoseologiei pragmatiste, este supusă unei critici convingătoare gnoseologia uneia dintre cele mai influente şcoli filozofice burgheze contemporane.

Autorul începe prin a cerceta rădăcinile social-istorice şi izvoarele teoretice ale pragmatismului. Mai departe demonstrează, pe baza analizei răspunsului dat de pragmatism problemei fundamentale a filozofiei, caracterul idealist-subiectiv al acestei şcoli. El urmăreşte în continuare concepţia pragmatistă asupra practicii, adevărului, asupra legilor procesului cunoaşterii, pentru a încheia cu cercetarea implicaţiilor social-politice ale gnoseologiei pragmatiste.

Perioada de geneză a pragmatismului se poate stabili în ultimul pătrar al veacului trecut : este epoca apariţiei monopolurilor, a transformării capitalismului „liber" în imperialism, caracterizat prin dominaţia monopolurilor şi reacţiune pe toată linia.

Pentru Statele Unite ale Americii a fost o perioadă de rapidă dezvoltare a capitalismului care a urmat după războiul civil din 1861—1865, în care Nordul industrial a obţinut victoria asupra Sudului sclavagist. Situarea Statelor Unite pe primul loc între ţările capitaliste, expansiunea economică pe plan mondial, exploatarea rezervelor umane şi naturale ale altor ţări constituie baza economică a tendinţelor capitaliştilor americani spre dominaţia mondială politică şi ideologică.

Lăsînd la o parte vechile idealuri şi principii, burghezia americană în plină expansiune subordonează totul unui singur ţel : business-ul. Aceasta înseamnă succesul practic obţinut pe orice cale, aceasta înseamnă fordism în toate aspectele vieţii, totul pentru a obţine profituri cît mai mari. Lupta pentru succes în activitatea practică, tendinţa nestăvilită spre business dau naştere pe plan ideologic unor

* Г. А. Курсанов, *Гносеология современного прагматизма*, Издательство социально-экономической литературы, Москва, 1958.

teorii corespunzătoare, unei filozofii a succesului, a business-ului.

Condiţiile economice şi social-politice de la sfîrşitul secolului trecut explică de bună seamă caracterul general şi trăsăturile principale ale pragmatismului ca filozofie a imperialismului american. Forma specifică şi particularităţile acestei filozofii se explică însă prin izvoarele sale ideologice şi modul cum au fost folosite, adaptate scopului urmărit de pragmatism.

În elaborarea tezelor filozofiei lor, pragmatiştii au făcut referiri la datele ştiinţei, au preluat şi au dezvoltat unele idei din filozofia anterioară. Vorbind despre unele teorii ştiinţifice, pragmatiştii au urmărit mai degrabă să se folosească de autoritatea acestora spre a justifica relaţiile capitaliste : este cazul darwinismului pe care ei îl preiau în varianta neştiinţifică, reacţionară a darwinismului social.

Dintre curentele filozofiei burgheze pe atunci la modă, cel mai mult a convenit pragmatismului, pozitivismul. Succesele ştiinţelor naturii, progresul tehnic din ultimele decenii ale veacului trecut, au compromis sistemele filozofice abstracte care porneau de la principii „absolute". În cadrul filozofiei burgheze se dezvoltă pozitivismul care preconizează cercetarea exclusivă a faptelor, a datelor concrete şi respinge „metafizica", dar o dată cu ea şi legile generale ale dezvoltării lumii. Baza teoretică a pragmatismului o constituie tocmai empirismul pozitivist care de altfel defineşte şi esenţa gnoseologiei sale. Faptul este recunoscut şi de mulţi dintre istoricii şi cercetătorii burghezi ai pragmatismului ca F. Mayer, W. B. Gallie şi alţii, care îi consideră pe Pearson, James, Dewey —principalii reprezentanţi ai pragmatismului —, continuatori ai tradiţiei empiriste. Cercetătorul sovietic, spre deosebire de aceştia, precizează că pragmatismul continuă linia empirismului lui Berkeley, care a dat o interpretare idealist-subiectivă noţiunii de experienţă. V. I. Lenin în *Caiete filozofice* a stabilit, scoţînd la iveală subiectivismul şi agnosticismul pragmatismului, apartenenţa la aceeaşi linie filozofică a lui James, Mach şi a popilor. De aceea nu există nici un temei pentru o apropiere între pragmatism şi Bacon cum încearcă să susţină exegeţii burghezi ai acestei şcoli filozofice. Ei nu ţin seama că punctul de plecare la Bacon şi la pragmatişti este numai aparent acelaşi : în fond, poziţiile lor în înţelegerea rolului şi însemnătăţii practicii sînt deadreptul opuse. Bacon a rezolvat în chip materialist problema fundamentală a filozofiei, problema raportului dintre existenţă şi gîndire, în timp ce pragmatiştii se situează în rezolvarea acesteia pe o poziţie idealistă. Fără îndoială că Bacon acordă multă atenţie problemei metodei, experienţei, dar în timp ce părintele materialismului englez consideră al său *Novum organum* drept instrument al cunoaşterii legilor naturii, pragmatiştii consideră metoda logică drept un mijloc de realizare a folosului practic, un mijloc de a obţine succese în adaptarea biologică a omului la mediu, iar experienţa o interpretează în mod idealist, pe linia lui Berkeley. Analogia cu Bacon este nefundată, conchide autorul.

Dacă baza teoretică a pragmatismului este empirismul pozitivist, precizează autorul lucrării recenzate, totodată în filozofia pragmatistă se îmbină în mod eclectic elemente ale diferitelor şcoli pozitiviste şi teze materialist-vulgare. Eclectismul este o trăsătură generală a filozofiei burgheze contemporane, care vădeşte tendinţa de a ascunde caracterul idealist al acesteia, de a prezenta filozofia burgheză drept „nouă", „originală", „mai presus de materialism şi idealism". Cu tot caracterul său eclectic, pragmatismul, ca şi întreaga filozofie burgheză contemporană, nu poate ascunde poziţia sa net antimaterialistă, tendinţa de a slăbi rolul şi influenţa materialismului, dovedind prin aceasta inconsistenţa pretenţiilor filozofilor burghezi de a crea o nouă linie în filozofie. De altfel caracterul idealist-subiectiv al pragmatismului se vede şi din cercetarea elementelor dominante în ansamblul acesta eclectic. Pragmatistul italian Papini compara această filozofie cu coridorul unui hotel în care se deschid uşile mai multor camere. Într-una din aceste camere, spunea el, lucrează un cercetător al

naturii, în alta se roagă un credincios în genunchi, în următoarea un metafizician idealist îşi construieşte sistemul său etc., dar pentru a intra şi a ieşi din camerele lor toţi aceşti oameni trebuie să treacă prin coridorul pragmatismului. Dar în acest coridor, adăugăm noi, se deschid în special uşile idealismului. Pe acest coridor se întîlnesc intuitivismul, personalismul, empirismul logic, idealismul semantic, biologismul, se întîlnesc elemente ale filozofiei lui Platon, elemente ale filozofiei idealiste germane, toate pe aceeaşi bază : antimaterialismul.

Caracterul idealist-subiectiv al filozofiei pragmatiste este pus în evidenţă de autorul lucrării *Gnoseologia pragmatismului contemporan* prin analiza amănunţită, temeinică, convingătoare, a poziţiei pragmatiste în problema fundamentală a filozofiei, în înţelegerea practicii şi a adevărului, în interpretarea datelor ştiinţei.

Pragmatiştilor le place să înfăţişeze filozofia lor ca o filozofie realistă, terestră, să vorbească despre criteriul practicii, despre ştiinţă. Nu trebuie să ne lăsăm induşi în eroare şi să-i judecăm după etichetele pe care şi le pun ei înşişi. Aprecierea trebuie să le-o dăm după felul cum interpretează ei realitatea, practica, adevărul, ştiinţa. Afirmînd că imaginea pe care ne-o formăm asupra obiectelor reale este determinată de acţiunea acestor obiecte asupra noastră, Peirce, părintele pragmatismului, susţine totodată că obiectul se reduce la totalitatea senzaţiilor şi reprezentărilor subiectului cunoscător. James de asemenea consideră că ideile noastre despre realitate „depind de perspectiva prin care o privim". Recunoscînd în vorbe realitatea, obiectele ei, pragmatiştii o pun în ultimă instanţă în dependenţă de subiectul cunoscător, de senzaţiile acestuia, de perspectiva prin care e privită, adică de conştiinţa omului.,, Prezenţa realităţii, afirmă James, îi aparţine ; dar conţinutul ei depinde de alegere, iar alegerea depinde de noi". În felul acesta filozoful american goleşte realitatea de orice conţinut, o transformă într-un flatus vocis, într-o „realitate nereală". James însuşi afirma de fapt că realitatea e o „creaţie a omului" — „manmade".

Pe aceeaşi linie merg şi reprezentanţii contemporani ai pragmatismului. Pentru Dewey obiectul cunoaşterii nu există independent de procesul cunoaşterii ci este creat de subiectul cunoscător în acest proces. Descompunînd apa în O şi H_2, afirmă el, creăm o „nouă situaţie" a cunoaşterii şi prin aceasta noi obiecte care nu existau înainte cînd aveam de-a face numai cu apa ca o „situaţie nedeterminată". Dewey nu vrea să ţină seama de faptul că independent de momentul cînd începem să cunoaştem apa, elementele componente ale acesteia, oxigenul şi hidrogenul, care formează molecula apei, au existat în mod obiectiv. Şi după cum au arătat ultimele cercetări, oxigenul cosmic şi hidrogenul cosmic au existat cu sute de miliarde de ani înainte de apariţia pe pămînt a omului cu ideile şi reprezentările sale.

Susţinînd ideea că subiectul cunoscător construieşte obiectul în procesul experienţei practice, Dewey încearcă să-şi sprijine teza sa idealistă pe interpretarea denaturată a procesului complex şi contradictoriu al cunoaşterii lumii. Teza că la baza activităţii de cunoaştere a omului stă activitatea practică, că procesul de cunoaştere are un caracter activ şi constituie o premisă a transformării lumii de către om este justă. Dar această teză nu îndreptăţeşte concluzia pe care o trage Dewey de aci. Omul în procesul cunoaşterii nu „creează" obiectele ci cunoaşte lucrurile existente independent de conştiinţa lui, iar schimbarea, transformarea naturii nu o face în mod arbitrar, ci tocmai pe baza cunoaşterii realităţii obiective, a legilor ei şi în conformitate cu acestea. Legătura reală care există între obiect şi subiect în procesul cunoaşterii şi care se stabileşte în procesul practicii, este tratată de Dewey în spiritul idealist-subiectiv, în spiritul concepţiei episcopului G. Berkeley.

Toate construcţiile menite să imprime o aparentă ştiinţifică sau de noutate acestui punct de vedere se dovedesc a fi în cele din urmă numai „cuvintele" noi prin care se încearcă să se ascundă un conţinut vechi.

Astfel principiul „continuităţii naturii şi experienţei", susţinut cu pretenţii de originalitate de Dewey, neagă în fond orice determinare în relaţia obiect-subiect, mergînd pe linia unui relativism dus la extrem, iar concepţia sa cu privire la „funcţiile logice de control" pe care le-ar avea obiectele deja cunoscute (conform căreia valabilitatea unor noţiuni, teorii, ipoteze este determinată de utilitatea lor în procesul cercetării, ele neavînd un corespondent în realitate) neagă orice conţinut real noţiunilor ştiinţifice, demonstrînd prin aceasta încă o dată esenţa idealist-subiectivă a gnoseologiei pragmatiste.

Esenţa idealist-subiectivă a gnoseologiei pragmatiste iese şi mai bine în evidenţă de îndată ce se analizează concepţia pragmatistă asupra practicii, una din categoriile centrale ale acestei filozofii. Cu analiza noţiunii de practică intrăm în însuşi miezul filozofiei pragmatiste : pragmatiştii îşi definesc filozofia lor tocmai prin categoria de practică, opunîndu-o aproape tuturor celorlalte concepţii filozofice. Însăşi denumirea de pragmatism pleacă de la această noţiune interpretată în chip idealist (în elină *pragma* înseamnă *acţiune, practică*). Punînd în centrul atenţiei ideea de practică, pragmatismul nu poate ascunde însă idealismul acestei concepţii filozofice, întrucît practica este interpretată în spiritul idealismului subiectiv.

Idealist-subiectivă în esenţă, interpretarea practicii de către pragmatism se mai înfăţişează ca un amestec eclectic de idealism şi materialism vulgar (ceea ce deosebeşte gnoseologia pragmatistă de alte variante ale pozitivismului).

Prin ce se caracterizează concepţia pragmatistă despre practică? Autorul lucrării recenzate ajunge la concluzia că acesteia îi sînt proprii următoarele trăsături : 1) practica este concepută de pragmatism ca experienţă internă a subiectului, a individualului, aşanumita „experienţă pură" ; 2) practica este interpretată ca activitate personală, biologică, a individualului ca organism ce se adaptează la mediul înconjurător ; 3) în noţiunea de practică, pragmatismul include şi psihicul omului şi chiar visurile, superstiţiile, nebunia etc.

James defineşte pragmatismul ca o filozofie a „experienţei pure", conform căreia în lume ar exista o substanţă primară din care sînt formate toate lucrurile şi fenomenele, iar această substanţă ar fi „experienţa pură". El dezvoltă, pornind de la această teză, o întreagă teorie denumită „empirism radical", radicalismul său exprimîndu-se în faptul că autorul acestei teorii elimină din noţiunea de practică orice rămăşiţă de obiectivitate şi identifică practica cu „suma a tot ceea ce gîndim într-un moment. dat". Experienţa este, conform acestei teorii, un proces continuu care include în sine şi natura, ca un aspect exterior al său.

Deci faptul că pragmatiştii pornesc de la experienţă nu înseamnă de loc că ei s-ar situa pe o poziţie materialistă. După cum a arătat V. I. Lenin, nici definirea experienţei ca obiect de cercetare, nici definirea ei ca mijloc de cunoaştere nu este hotărîtoare pentru a caracteriza drept materialistă o concepţie filozofică. Esenţialul este recunoaşterea obiectului cunoaşterii ca fiind independent de procesul cunoaşterii [1]. Este tocmai ceea ce lipseşte pragmatismului lui James, pentru care experienţa pură este „starea internă" a subiectului cunoscător.

Criticînd „empirismul" predecesorului său, Dewey, un reprezentant mai recent al pragmatismului, lărgeşte noţiunea de practică, experienţă, dîndu-i însă în esenţă aceeaşi interpretare idealist-subiectivă. Dewey deosebeşte două aspecte principale ale practicii : „aspectul percepţiei" şi „aspectul gîndirii". În ultimă instanţă, experienţa rămîne însă pentru el procesul în care se „creează" însuşi obiectul cunoaşterii. Mai mult, lărgind şi „adîncind" noţiunea de practică, Dewey include în ea toate formele activităţii psihice a omului, funcţiile organismului şi chiar religia. Este cît se poate de caracteristică pentru a dovedi esenţa eclectic-idealistă a gnoseologiei pragmatiste următoarea defi-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 144.

niţie dată de Dewey experienţei : „Experimentul, scrie el, include în sine visele, nebunia, boala, moartea, munca, războiul, confuzia, echivocul, minciuna şi greşelile ; el include atît sistemele transcendentale cît şi pe cele empirice, atît magia şi superstiţia, cît şi ştiinţa" [1]. După cum se vede, în această definiţie arbitrară filozoful american a inclus tot ceea ce are vreo legătură cu omul, fără a se simţi obligat însă să enumere măcar principalele trăsături ale noţiunii de experiment (activitatea materială a omului de cunoaştere şi transformare a lumii înconjurătoare cu ajutorul diferitelor obiecte materiale şi instrumente).

În ce priveşte factorul determinant al practicii, al activităţii umane în genere, Dewey, privind omul sub aspectul naturii sale biologice, găseşte că rolul hotărîtor în comportarea acestuia îl are activitatea psihică a organismului uman, condiţionată de instincte. În felul acesta, în concepţia lui Dewey asupra practicii se împleteşte subiectivismul pozitivist cu biologismul vulgar.

Supunînd criticii concepţia pragmatistă asupra practicii, autorul lucrării recenzate îi opune concepţia ştiinţifică marxist-leninistă. El arată că concepţia pragmatistă asupra practicii nu are nimic comun cu înţelegerea materialist-dialectică a acestei noţiuni ca activitate materială, social-istorică a oamenilor.

Practica în concepţia pragmatistă are un caracter individualist, voluntarist, este practica omului înţeles ca fiinţă biologică, izolat de viaţa socială, de relaţiile sociale reale, de lupta de clasă. Concepţia pragmatistă asupra practicii reprezintă un pas înapoi chiar şi faţă de concepţiile filozofilor burghezi din perioada capitalismului premonopolist. Pentru Bacon de exemplu, practica, experienţa era un mijloc de cunoaştere a naturii, existentă independent de conştiinţa omului, în timp ce interpretarea idealist-subiectivă dată practicii de către pragmatism vine să împiedice cunoaşterea ştiinţifică, închide cunoaşterea între limitele reprezentărilor subiective, o îndepărtează de la calea descoperirii legilor lumii exterioare.

Cu atît mai puţin se poate vorbi despre un punct de vedere comun al concepţiei pragmatiste asupra practicii cu al filozofiei marxiste aşa cum susţin unii reprezentanţi ai pragmatismului.

În opoziţie radicală cu pragmatismul, filozofia marxistă dă o interpretare ştiinţifică practicii, rolului şi însemnătăţii ei în procesul cunoaşterii. În concepţia marxistă practica este activitatea materială, social-istorică a omului îndreptată spre schimbarea lumii obiective, existentă independent de conştiinţa umană. După cum am văzut, pragmatismul reduce practica la activitatea subiectivă, individuală a omului, a subiectului cunoscător, care „creează" în procesul practicii obiectele cunoaşterii, obiectele lumii externe. Privind activitatea practică a omului sub aspectul ei social-istoric, marxismul dezvăluie conţinutul ei concret, diferitele elemente ale acesteia : 1) activitatea materială de producţie a omului, care constituie latura principală şi determină întreaga activitate umană în genere ; 2) lupta de clasă revoluţionară în care rolul hotărîtor îl are lupta maselor populare, a oamenilor muncii — făuritori ai istoriei ; 3) experimentul ştiinţific şi observaţia ştiinţifică a căror însemnătate şi eficacitate depind de nivelul de dezvoltare al tehnicii care este determinat la rîndul său de gradul de dezvoltare al producţiei materiale într-o perioadă istorică dată. Practica este baza şi forţa motrice a cunoaşterii, de aceea ea nu poate fi redusă la interpretarea limitată dată de pragmatism. Înţeleasă în mod ştiinţific, sub aspectul ei social-istoric, practica este în concepţia marxistă criteriul obiectiv al adevărului. Activitatea creatoare a oamenilor care dezvoltă forţele de producţie este bazată, arată marxismul, pe cunoaşterea adîncă a legilor realităţii ; ea este opusă oricărui voluntarism şi subiectivism. Marxismul priveşte practica ca activitatea revoluţionară al cărei scop este transformarea societăţii, lichidarea oricărei asupriri şi exploatări, în timp ce pragmatiştii

[1] J. Dewey, *Experience and Nature*, Chicago-London, 1925, p. 10. Apud G. A. Kursanov, *op. cit.*, p. 60—61.

tind să justifice practica monopoliştilor şi a businessmenilor cu interesele lor egoiste opuse maselor muncitoare. Deosebirea fundamentală dintre filozofia marxistă şi pragmatism, determinată de esenţa de clasă deosebită a acestora, se exprimă şi în rezolvarea în chip diferit a problemelor principale ale teoriei cunoaşterii ca: problema practicii, a adevărului etc.

Un alt capitol al cărţii recenzate este consacrat analizei concepţiei pragmatiste asupra adevărului. Categoriile de practică şi adevăr constituie două aspecte indisolubil legate între ele ale gnoseologiei pragmatiste. Teza pragmatistă de bază în problema adevărului afirmă că este adevărat ceea ce este folositor în practică, ceea ce aduce succese în viaţă. Succesul practic este, după filozofia pragmatistă, scopul vieţii şi de aceea teoriile şi concepţiile omului, susţin ei, sînt adevărate numai în măsura în care servesc la realizarea succesului. Aceasta este, după cum se vede, o concepţie instrumentalistă asupra adevărului, întrucît recunoaşte ca adevărat tot ceea ce se dovedeşte un instrument comod în viaţă. Conform acestei teorii, adevărul noţiunilor nu este determinat de conţinutul lor obiectiv, de faptul că oglindesc în mod exact însuşirile lumii externe. Adevărul este determinat, după James, de anumite împrejurări şi evenimente avantajoase, convenabile nouă. Pragmatiştii ajung în felul acesta la aşa-zisa „teorie etică a adevărului", care nu face nici o deosebire între „ceea ce este mai bun" pentru individ şi ceea ce este adevărat. O asemenea teorie conduce la relativism şi subiectivism: indiferent de faptul că o teorie sau o noţiune oglindeşte realitatea sau nu, ea este declarată adevărată dacă este socotită bună, utilă, comodă de către subiectul cunoscător.

Unii pragmatişti declară ca inutilă chiar noţiunea de adevăr. Pentru Dewey judecăţile sînt numai mijloace ale adaptării la mediu şi „întrucît mijloacele nu sînt nici adevărate nici false, nici adevărul şi nici falsitatea nu sînt atribute ale judecăţilor. Mijloacele sînt eficace sau ineficace, potrivite sau nepotrivite. economice sau neeconomice" [1]. Valoarea judecăţilor ar fi determinată deci de folosul lor. Acest utilitarism îngust şi-a găsit la reprezentanţii contemporani ai pragmatismului o expresie de-a dreptul cinică: „adevărul este ceea ce este plătit" afirmă unul dintre aceştia[2].

După cum se vede, şi variantele mai moderne ale pragmatismului, oricît l-ar „înnoi" prin elemente ale filozofiei semantice sau de altă natură, se menţin pe aceeaşi poziţie a ignorării esenţialului în cunoaştere: caracterul reflectoriu al adevărului demonstrat în practica social-istorică.

Filozofia marxistă arată că adevărul este un proces istoric, procesul apropierii permanente a gîndirii de obiect, procesul oglindirii mai adînci şi mai veridice a realităţii în conştiinţă. Filozofia marxistă subliniază conţinutul obiectiv al adevărului, oglindirea însuşirilor, legăturilor, obiectelor mediului înconjurător, care există independent de om. Adevărul este totodată concret, ceea ce presupune o analiză obiectivă a situaţiei istorice date, sau a unui grup de fenomene în legăturile lor materiale sau istorice. Prin dialectica adevărului absolut şi adevărului relativ, filozofia marxistă dezvăluie caracterul complex şi contradictoriu al procesului cunoaşterii. Concepţia marxistă asupra adevărului este pătrunsă de ideea legăturii acestuia cu practica socială a oamenilor. Practica este înţeleasă de marxism în mod ştiinţific, ca activitatea *materială* a oamenilor în sferele mai importante ale vieţii lor. Nu este permis să se identifice practica cu întreaga activitate a omului în genere. În acest caz s-ar ajunge, aşa cum se întîmplă cu gnoseologia pragmatistă care include în sfera practicii diferitele forme ale activităţii psihice, să se transforme ideile, conştiinţa, în forţă motrice şi criteriu al cunoaşterii. Tot astfel nu poate servi drept criteriu obiectiv al adevărului practica înţeleasă în sens îngust ca activitate individuală în care subiectul verifică teoriile numai prin

[1] J. Dewey, *Logic. The Theory of Inquiry*, p. 287. Apud G. A. Kursanov, *op. cit.*, p. 81.

[2] W. B. Gallie, *Peirce and Pragmatism*, p. 21. Apud G.A. Kursanov, *op. cit.*, p. 85.

experienţa sa. În nici unul din cazurile amintite pragmatismul nu stabileşte un criteriu obiectiv al adevărului şi ajunge la arbitrar şi la idealism. Teoria instrumentalistă a adevărului duce la agnosticism : o asemenea concepţie neagă existenţa adevărului obiectiv, legînd adevărul numai de folosul pe care-l poate aduce individului.

Critica ştiinţifică a teoriei pragmatiste a adevărului este posibilă numai de pe poziţiile filozofiei marxiste. Filozofii burghezi critică şi ei în unele cazuri pragmatismul, dar tot de pe poziţii idealiste, fie că vorbesc în numele „neorealismului" (G. Santayana) fie în numele „adevărului religios". Numai de pe poziţii marxiste se poate demonstra totala inconsistenţă a gnoseologiei pragmatiste şi i se poate opune o concepţie ştiinţifică asupra cunoaşterii.

Pentru a da mai multă greutate gnoseologiei pragmatiste, reprezentanţii acesteia încearcă să-şi susţină tezele prin referiri la ştiinţă, la rezultatele cunoaşterii ştiinţifice. Dar de fapt pragmatismul se caracterizează prin aceea că, în ciuda declaraţiilor reprezentanţilor săi în favoarea ştiinţei, neagă rolul raţiunii, rolul abstracţiilor ştiinţifice în cunoaştere. Pragmatismul opune în mod arbitrar abstracţiilor ştiinţifice studiul faptelor, rupînd abstractul de concret, absolutizînd unul din momentele cunoaşterii. Pragmatiştii privesc gîndirea numai ca rezultat al reacţiilor biologice la „stimulii externi". Prin diferite teorii intitulate pompos „naturalism", „operaţionalism" etc., reprezentanţii acestei şcoli reduc la minimum rolul intelectului în cunoaştere fie identificîndu-l cu percepţia, fie limitîndu-i activitatea la operaţia de denumire a obiectelor, faptelor percepute de om.

Antiintelectualismul de care este pătrunsă gnoseologia pragmatistă nu înseamnă nicidecum că reprezentanţii săi nu încearcă să-şi fundamenteze filozofia lor cu ajutorul ştiinţelor pozitive. Ei pretind că pragmatismul ar avea o bază ştiinţifică în fiziologia şi biologia modernă. În acest scop ei se referă la darwinism, behaviorism, malthusianism. Pragmatiştii dau însă o interpretare tendenţioasă, denaturată darwinismului, aplicîndu-l la viaţa socială şi exagerînd unele părţi slabe ale acestuia. Psihologia behavioristă, care joacă un rol principal în fundamentarea teoretică a gnoseologiei pragmatiste are un caracter empiric-vulgar : ea dizolvă activitatea conştientă a omului în reacţii mecanice ale organismului, ignorînd specificul conştiinţei umane. „Baza ştiinţifică" a pragmatismului mai enumeră între teoriile care o compun şi altele, tot atît de „ştiinţifice" ca behaviorismul şi malthusianismul : studiul psihologic al „experimentului mistic", filozofia vitalistă a lui Bergson şi Renouvier, teoria indeterminismului, promovată de reprezentanţii idealismului fizic etc. Firește, o bază cu adevărat ştiinţifică pragmatismul nu are şi nici nu poate să aibă întrucît tezele susţinute de reprezentanţii acestei şcoli contravin cunoaşterii ştiinţifice.

În concluziile lucrării sale, G. A. Kursanov arată că gnoseologia pragmatismului contemporan este menită să dea o justificare teoretică concepţiilor social-politice reacţionare ale burgheziei imperialiste. Subiectivismul voluntarist al gnoseologiei pragmatiste serveşte drept fundamentare teoretică individualismului şi aventurismului, trăsături de bază ale politicii imperialismului ; instrumentalismul justifică politica agresivă de pe poziţii de forţă, politica militaristă a capitalismului monopolist contemporan.

Pe de altă parte, gnoseologia pragmatistă, în special teoria adevărului, aduce mari servicii religiei, căreia caută să-i dea o justificare cu aparenţe ştiinţifice, venind chiar cu pretenţia de a crea o „religie pragmatistă".

O serie de trăsături specifice pragmatismului, ca utilitarismul şi empirismul vulgar, sînt expresia şi justificarea practicismului şi afacerismului businessmenilor a căror viaţă nu are alt ţel decît realizarea cu orice preţ a unor profituri cît mai mari.

Autorul lucrării recenzate a reuşit să dezvăluie prin analiză detaliată a unui material vast, urmărit pînă la zi, esenţa idealist-subiectivă a gnoseologiei pragmatiste şi rolul său reacţionar. În lucrare este demonstrată în chip convingător fiecare din afirmaţiile critice la

adresa pragmatismului prin analiza textelor filozofiei pragmatiste, prin indicarea exactă a erorilor acestei filozofii, prin punerea în lumină a procedeelor de denaturare a datelor ştiinţifice de către reprezentanţii pragmatismului. Autorul lucrării deosebeşte şi unele momente pozitive ale gnoseologiei pragmatiste (cum ar fi de exemplu legarea gnoseologiei de practică), dar demonstrează totodată că aceste elemente sînt denaturate, răstălmăcite în chip idealist de către pragmatişti şi transformate în contrariul lor. În lucrare se vede grija autorului de a stabili şi unele particularităţi ale filozofiei pragmatiste în raport cu celelalte curente ale filozofiei burgheze contemporane, pe lîngă faptul că este demonstrată esenţa idealistă a tuturor acestor curente. Combaterea gnoseologiei pragmatiste este realizată de autor prin folosirea datelor ştiinţei, prin rezolvarea marxistă, materialist-dialectică a problemelor ridicate de gnoseologia pragmatistă.

Lucrarea *Gnoseologia pragmatismului contemporan* oferă o imagine exactă a gnoseologiei uneia dintre cele mai răspîndite şcoli în filozofia burgheză contemporană, demonstrînd în chip convingător că pragmatismul este expresia teoretică a intereselor capitalului monopolist american, a tendinţelor sale către profituri maxime, către dominaţia mondială, a tendinţelor de a lichida toate libertăţile democratice cucerite în trecut de poporul american.

N. Gogoneaţă

Despre unele probleme filozofice ale chimiei

Chimia, ca şi alte ştiinţe ale naturii, ridică numeroase probleme de ordin filozofic, care pot fi rezolvate numai cu ajutorul metodei materialist-dialectice. Or, lucrări în domeniul problemelor filozofice ale chimiei sînt destul de rare în literatura filozofică marxistă. Printre aceste lucrări, prin importanţa problemei tratate, prin modul de abordare al ei, se distinge lucrarea lui B. M. Kedrov *Evoluţia noţiunii de element chimic* [1].

Această lucrare reprezintă generalizarea unui material vast din istoria chimiei, de pe poziţiile filozofiei materialist-dialectice. Abordînd problema evoluţiei noţiunii de element chimic, B. M. Kedrov porneşte de la indicaţiile lui V. I. Lenin despre importanţa cercetării istoriei diferitelor ştiinţe pentru dezvoltarea filozofiei marxiste, a gnoseologiei şi logicii materialist-dialectice. Autorul urmăreşte să dezvăluie conţinutul obiectiv al noţiunii de element chimic şi prin aceasta să apere şi să fundamenteze concepţia materialistă despre obiectul chimiei (p. 3).

În lucrarea sa autorul se foloseşte atît de logica dialectică cît şi de logica formală. Atunci cînd noţiunea de element este tratată ca ceva deja constituit, autorul foloseşte în analiza sa logica formală. Atunci cînd noţiunea de element este tratată în schimbarea şi dezvoltarea sa — şi acesta este cazul în cea mai mare parte a cărţii — autorul foloseşte logica dialectică, care cere ca noţiunile ştiinţifice să fie analizate ca noţiuni care se mişcă, se schimbă, trec una în alta.

Analiza noţiunii de element chimic este făcută pe două planuri: 1) pe planul raportului element-substanţă compusă; aici atomul apare ca limită a divizibilităţii corpurilor din punct de vedere chimic; 2) pe planul raportului *element-atom*, unde elementul apare ca un anumit fel de atom şi este analizat din punctul de vedere al caracterului discontinuu al formelor concrete ale materiei; prin urmare acest plan de tratare a problemei presupune studierea elementelor din punct de vedere al *structurii substanţei*.

Noţiunea empiric-analitică de element chimic ţine de primul mod de abordare a pro-

[1] B. M. Kedrov, *Эволюция понятия элемента в химии*, Москва, 1956.

blemei. Autorul se ocupă de ea în prima parte a cărţii, urmărind evoluţia acestei noţiuni de-a lungul ultimilor 200 de ani ai dezvoltării chimiei. Caracteristic pentru toate definiţiile empirico-analitice date elementului chimic este faptul că ele se rezumau la indicarea indecompozabilităţii chimice sau fizice a elementelor. Astfel este tratat elementul chimic de către Robert Boyle (sec. XVII), de către M. V. Lomonosov şi A. L. Lavoisier (sec. XVIII), de către John Dalton (sec. XIX), de către F. Paneth (sec. XX) etc.

În legătură cu noile descoperiri făcute în chimie şi în special în legătură cu descoperirea radioactivităţii, a radioactivităţii artificiale, a izotopilor etc. în definiţiile sus-menţionate intra sau însuşirea indecompozabilităţii naturale sau cea a indecompozabilităţii artificiale, noţiunea indecompozabilităţii păstrîndu-se însă în toate aceste definiţii. Fiecare descoperire mai importantă în chimie răsturna definiţiile empirico-analitice ale elementului, silind pe adepţii analizei empirico-analitice să excludă succesiv din aceste definiţii indicarea tuturor procedeelor cu ajutorul cărora elementele pot fi descompuse, şi să formuleze definiţii noi.

B. M. Kedrov critică abordarea empirico-analitică a elementelor chimice, caracterizînd-o ca fiind lipsită de o bază solidă ştiinţifică şi filozofică. Este firesc, spune autorul, ca, pe măsura acumulării noilor date experimentale, noţiunile noastre ştiinţifice să-şi extindă sfera şi să-şi îmbogăţească conţinutul. Logica materialist-dialectică demonstrează că în cursul progresului ştiinţific se observă dependenţa directă dintre schimbarea sferei noţiunilor şi schimbarea conţinutului lor, şi anume : *extinderea treptată a sferei obiectului cunoaşterii însoţeşte aprofundarea conţinutului cunoaşterii*. În cadrul tratării empirico-analitice a elementului chimic, conţinutul noţiunii de element, în cursul dezvoltării chimiei, devenea însă tot mai sărac, iar sfera lui se îngusta. Această anomalie *paradoxală* în dezvoltarea acestei noţiuni a fost provocată de faptul că la Lavoisier şi adepţii lui, noţiunea de element cuprindea nu acel domeniu de fenomene care fusese deja cucerit de către analiza ştiinţifică, ci, dimpotrivă, acel domeniu rămas încă necucerit. Autorul arată că nota distinctivă—„indecompozabilitate",— era un indiciu pur subiectiv : el nu privea de loc elementele chimice, ci acea sferă a substanţelor care, în momentul dat, erau încă inaccesibile cunoaşterii noastre tocmai datorită indecompozabilităţii lor. Elementele chimice puteau fi, sau înăuntrul sferei substanţelor nedescompuse sau înafara ei, sau parţial înăuntru şi parţial înafara ei. Această poziţie a lor nu era condiţionată de natura obiectivă proprie lor, ci numai de raportul lor faţă de procedeele analitice experimentale aplicate la momentul respectiv. Nedecurgînd din natura obiectivă a elementelor, acest raport era de aceea vremelnic, trecător şi cu totul incontingent faţă de elementele înseşi.

În felul acesta, noţiunea empirico-analitică a elementelor nu exprima de loc ceea ce era *deja cunoscut*, ci, dimpotrivă, exprima aceea ce *încă nu era cunoscut*. Tocmai de aceea noţiunea iniţială de element trebuia să sufere schimbări în sfera şi conţinutul său, schimbări opuse celor pe care în mod obişnuit le suferă toate noţiunile ştiinţifice. Procesul dezvoltării ştiinţei, provocînd extinderea şi aprofundarea cunoştinţelor noastre despre elementele chimice, duce la micşorarea sferei substanţelor şi fenomenelor care ne sînt încă necunoscute, împingînd mai departe şi aprofundînd cunoştinţele noastre despre materie. În conformitate cu aceasta, sfera substanţelor nedescompuse, deci în acest sens şi necunoscute, trebuia să se îngusteze mereu, în măsura în care substanţele erau cunoscute, descompuse şi eliminate din cercul substanţelor definite drept „elementare", pe baza indecompozabilităţii.

B. M. Kedrov subliniază necesitatea tratării distinctive a elementului nu în forma lui negativă (indecompozabilitate), ci în forma lui pozitivă. Cu alte cuvinte, dacă noţiunea de element este legată nu de sfera substanţelor necunoscute, cum făcea Lavoisier, ci de sfera substanţelor *cunoscute* şi a proprietăţilor lor, cum făcea Mendeleev şi cum se face în mod obişnuit cu prilejul elaborării noţiunilor ştiinţifice, atunci noţiunea de element va

exprima însușiri pozitive care, în mod obiectiv, sînt proprii elementelor chimice.

În concepția lui B. M. Kedrov singura tratare justă, științifică a noțiunii de element chimic este tratarea atomist-teoretică. O astfel de tratare a noțiunii de element are un caracter obiectiv, sprijinindu-se pe concepția despre structura discretă, atomică a substanței.

Înainte de a înfățișa geneza istorică a noțiunii atomist-teoretice de element, autorul expune principii generale ale logicii dialectice în problema dezvoltării noțiunilor științifice, oprindu-se mai ales la *definirea noțiunii fizico-chimice* prin intermediul noțiunii de lege. Pornind de la teza leninistă că „legea este fenomenul esențial", că *„legea și esența* sînt concepte de același gen (de același ordin) sau, mai bine-zis, de aceeași treaptă, care exprimă aprofundarea de către om a cunoașterii fenomenelor lumii"[1], autorul subliniază că, în concordanță cu această teză, dezvăluirea esenței obiectului, care e reflectată de noțiunea respectivă, trebuie legată de cercetarea legii corespunzătoare a naturii; noțiunea obiectului respectiv se află în corelație cu noțiunea legii respective.

Concretizînd aceste teze generale, B. M. Kedrov vorbește despre formularea, definirea noțiunii de element chimic pe baza legii periodicității a lui Mendeleev, definirea elementelor chimice pornind de la *locul* pe care ele îl ocupă în sistemul periodic. B. M. Kedrov subliniază că această definiție nu are un caracter formal logic, ci unul profund dialectic. O asemenea definire se bazează pe logica dialectică, deoarece în ea particularul este definit pornind de la unitatea lui cu generalul, deci pe baza unității contrariilor, căci generalul este opus particularului. Definirea elementului prin *locul* elementului în sistemul periodic de elemente al lui Mendeleev — spune B. M. Kedrov — are drept bază raportul dintre general și particular, raport care a fost dezvăluit de către V. I. Lenin în celebrul său fragment *În jurul problemei dialecticii*... „Particularul nu există decît în legătură cu ceea ce duce spre general. Generalul nu există decît în particular, prin particular. Orice particular este (într-un fel sau altul) general. Orice general este (o părticică, sau o latură, sau esență) a particularului. Orice general nu înglobează decît aproximativ toate obiectele particulare. Orice particular nu intră decît incomplet în general etc. etc." [2].

„Definirea particularului (elementului) prin general (prin locul lui în sistemul elementelor, adică prin sistemul general al elementelor) reprezintă concretizarea tezei sus-menționate a logicii dialectice" (p. 142).

În cadrul acestei tratări generale a problemei, autorul vorbește și despre rolul practicii ca izvorul dezvoltării și criteriul veridicității noțiunilor fizico-chimice. B. M. Kedrov subliniază că noțiunile sînt rezultate în care sînt generalizate datele experimentale. Acumularea noului material experimental obținut în procesul activității de producție duce la necesitatea schimbării noțiunilor existente, la necesitatea extinderii sferei lor și aprofundării conținutului lor, sau a creării noțiunilor noi în scopul generalizării datelor noi, experimentale. Această schimbare permanentă a noțiunilor științelor naturii în general, a noțiunilor chimice în special, reprezintă dezvoltarea lor. Sursa acestei dezvoltări și schimbări a noțiunilor este practica sub forma producției industriale și a experimentului, care condiționează acumularea noului material experimental ce trebuie cuprins de noțiunile științifice. Tot pe baza și sub impulsul practicii aceste noțiuni se dezvoltă, se extind și se aprofundează. În felul acesta practica apare ca factorul determinant, motorul dezvoltării noțiunilor științifice.

Totodată, practica este criteriul adevărului noțiunilor științifice despre natură. Practica arată cît de fidel, de profund, de exact sînt generalizate datele experimentale de gîndirea omului. După cum subliniază V. I. Lenin, prin practică se dovedește justețea obiectivă a ideilor, conceptelor, cunoștințelor, științei [3].

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 120.

[2] *Ibidem* p. 322.

[3] *Ibidem*, p. 158.

O atenţie deosebită merită consideraţiile autorului în legătură cu dezvoltarea noţiunilor fizico-chimice pe baza contradicţiilor. Autorul pune problema expresiei fizice concrete a laturilor contradictorii ale elementelor chimice şi ale atomilor lor, a tendinţelor contradictorii în dezvoltarea elementelor chimice. Subliniind că proprietăţile principale ale atomilor elementelor sînt masa şi sarcina nucleelor lor, autorul arată că aceste proprietăţi se află în legătură lăuntrică reciprocă, într-o unitate contradictorie. Fizica nucleară contemporană arată că stabili pot fi numai acei atomi (deci şi elemente) care se caracterizează printr-un anumit raport dintre masa şi sarcina nucleului atomic. Prin mărirea masei, stabilitatea nucleului este tulburată, nucleul devine radioactiv, îşi schimbă sarcina şi se transformă în nucleul unui element nou. Acest lucru înseamnă în primul rînd că în atom există tendinţe contradictorii, îndreptate una — spre menţinerea elementului existent, iar alta — spre transformarea lui într-un element nou, şi că, în spatele acestor tendinţe contradictorii, se ascunde un anumit raport dintre masa nucleului atomic şi sarcina lui, raport care condiţionează atît stabilitatea cît şi variabilitatea elementelor. În al doilea rînd, acest lucru înseamnă că legea periodică a lui Mendeleev reprezintă legea dezvoltării elementelor, întrucît schimbarea cantitativă a masei nucleului provoacă şi schimbarea cantitativă a sarcinii nucleului, iar aceasta din urmă duce în mod necesar la schimbarea calitativă a elementului însuşi, la transformarea unui element în altul, la formarea unui element nou. Sistemul lui Mendeleev — subliniază autorul — apare de aceea ca reflectare a istoriei substanţei, a istoriei dezvoltării ei.

Mai departe, autorul pune o altă problemă foarte importantă: aceea a mersului istoric al cunoaşterii substanţelor, în cadrul căreia a fost dezvăluită natura contradictorie a elementelor chimice şi a atomilor lor. Autorul arată că gîndirea umană nu a putut imediat şi nemijlocit să pătrundă în esenţa obiectului studiat, nu a putut să reflecte dintr-o dată unitatea laturilor contradictorii ale elementelor chimice. Procesul cunoaşterii elementelor a avut şi el un caracter contradictoriu. El a început prin contemplarea nemijlocită a elementelor considerate ca un tot unic, nediferenţiat. După aceea chimiştii au trecut la descompunerea în gîndire a naturii elementelor în laturi contradictorii, în scopul cunoaşterii abstracte a acestor laturi izolate. Numai după ce ei au reuşit să cunoască aceste laturi esenţiale ale elementelor, izolate una de alta, gîndirea ştiinţifică a putut dezvălui unitatea lor lăuntrică, dialectică.

În paginile care urmează, B. M. Kedrov analizează, din punct de vedere al dezvoltării istorice a chimiei, tratarea atomistă a elementului. El vorbeşte despre concepţiile atomiste ale filozofilor antici — Democrit, Epicur şi Lucretius, despre concepţii atomiste la Galileo Galilei, Newton; autorul acordă o atenţie deosebită concepţiilor lui Lomonosov despre structura substanţelor, ajungînd la concluzia că Lomonosov a fost întemeietorul tratării atomist-teoretice a elementului.

Munca rodnică începută de Lomonosov a fost continuată de J. Dalton care a fundamentat teoria atomistă pe baze ştiinţifico-experimentale. Pe baza acestei teorii a fost stabilit că una dintre însuşirile principale ale elementelor este masa atomilor lor, greutatea atomică. Definirea elementului ca fiind un anumit fel de atomi, care au o anumită greutate atomică, este caracterizată de B. M. Kedrov ca tratare chimico-mecanică a elementului. Aceasta era prima ramificare, a tratării atomiste a elementului.

Descoperirea electrolizei (Petrov, Davy), formularea legilor electrolizei (Faraday), elaborarea noţiunii de ion (Faraday), elaborarea teoriei electrice despre atomi (Berzelius) a dus în prima jumătate a secolului al XIX-lea la tratarea chimico-electrică a elementului. Aceasta era cea de-a doua ramificare a tratării atomiste a elementului.

Aceste două tratări ale elementului chimic — tratarea chimico-mecanică, ce reflecta legătura dintre chimismul şi masa atomilor, şi

tratarea chimico-electrică, care reflecta legătura dintre chimismul şi proprietăţile electrice ale atomilor — erau opuse una alteia, ele se excludeau reciproc.

Dezvoltarea continuă a chimiei a dus la elaborarea altor noţiuni fundamentale în chimie, care reflectau laturile esenţiale ale atomilor elementelor : au fost formulate noţiunea de valenţă (Frankland în 1852), noţiunea de spectru optic al elementelor (Bunsen, Kirchof în 1860) etc. Toate aceste descoperiri au stat la baza legii periodicităţii elementelor chimice elaborată de către D. I. Mendeleev în 1869, lege care arată că „elementele ordonate după mărimea greutăţii lor atomice, reprezintă o periodicitate evidentă a proprietăţilor lor" [1].

Marea descoperire făcută de Mendeleev a dat o lovitură puternică concepţiilor vechi despre elemente, despre care am vorbit mai sus, concepţii care erau în esenţa lor metafizice. Noţiunea nouă, mendeleevistă, de element chimic a apărut pe baza legii periodicităţii elementelor. De fapt, la baza definirii de către Mendeleev a elementului stă ideea legăturii dintre noţiunea de element şi legea periodicităţii.

În esenţa ei, noţiunea de element chimic elaborată de Mendeleev este dialectică, marele savant rus aplicînd dialectica în mod spontan şi pornind de la concepţii conştient materialiste. Mendeleev afirma că toate elementele se află într-o legătură organică reciprocă. Ideea complexităţii elementelor susţinută de Mendeleev ducea direct la concluzia dialectică cu privire la transformabilitatea elementelor. Dacă se recunoaşte că elementele sînt unitare în ceea ce priveşte structura lor, că ele sînt formate din aceleaşi particule ale materiei, urmează în mod firesc — bineînţeles în condiţiile noilor descoperiri făcute de chimie — că ele pot să se transforme unul în altul, să treacă unul în altul. Cu alte cuvinte, recunoaşterea unităţii structurii (a complexităţii) elementelor ducea la recunoaşterea unităţii originii lor (a transformabilităţii lor) concluzie la care nu a ajuns Mendeleev, dar care decurgea din legea periodicităţii, din sistemul periodic al elementelor elaborate de acesta.

De asemenea, concepţia mendeleevistă despre elementele chimice, spre deosebire de concepţia metafizică ce reducea deosebirile calitative dintre elemente la deosebiri cantitative, arată că deosebirile calitative dintre elemente sînt condiţionate de deosebirile lor cantitative (greutatea atomică) dar nu se reduc la acestea din urmă, fapt care reliefează de asemenea caracterul profund dialectic al legii periodicităţii.

Caracterizînd concepţia lui Mendeleev potrivit căreia „proprietăţile chimice ale elementelor sînt o funcţie periodică a greutăţilor atomice" — concepţie care i-a permis lui Mendeleev să prevadă existenţa unor elemente încă nedescoperite — F. Engels spune că Mendeleev a aplicat „fără să ştie legea hegeliană a trecerii cantităţii în calitate", săvîrşind astfel „pe tărîmul ştiinţei o faptă măreaţă, care poate să stea cu îndrăzneală alături de descoperirea lui Leverrier, care a calculat orbita unei planete încă necunoscute — Neptun" [2].

Concepţiile lui Mendeleev despre elementele chimice sînt caracterizate de B. M. Kedrov tot ca o tratare chimico-mecanică a elementelor, deoarece ele se bazează în primul rînd pe concluzii trase din analiza raportului greutatea atomică — locul elementului în sistemul periodic şi proprietăţile chimice ale elementelor.

Noile descoperiri în chimie şi fizică — descoperirea legităţilor disocierii electrolitice (1887), descoperirea razelor Röntgen (în 1896), descoperirea radioactivităţii (Becquerel în 1896), descoperirea electronului (Thomson în 1897), apariţia teoriei structurii atomului şi a teoriei descompunerii radioactive (Rutherford şi Soddy în 1903) — au dus din nou la tratarea chimico-electrică a elementului, dar acum pe baza legii periodicităţii a lui Mendeleev. Această nouă tratare a elementelor a lichidat cu totul vechile teorii despre imuabilitatea atomilor, stabilind pe bază experimentală că elementele chimice sînt decompozabile şi că se pot transforma unul în altul, concluzie

[1] D. I. Mendeleev, *Izbrannie socinenia*, vol. II, p. 15.

[2] F. Engels, *Dialectica naturii*, Editura politică, 1959, p. 50.

pe care, după cum am arătat, o impunea în mod necesar, însuşi sistemul periodic al lui Mendeleev.

Autorul arată în continuare cum alte descoperiri făcute în chimie — descoperirea transmutaţiei elementelor în legătură cu radiaţiile α şi β (în 1912), descoperirea numărului de ordine (Moseley în 1913), descoperirea sarcinii nucleului (Van-der-Brek în 1913), concluziile lui Bohr legate de raportul dintre învelişul electronic al atomilor elementelor şi locul elementelor în sistemul periodic, formularea principiului lui Pauli (în 1926), concluziile mecanicii cuantice (1924—1927), descoperirea izotopilor, descoperirea particulelor elementare — a pozitronului, neutronului, mezonului etc., descoperirea radioactivităţii artificiale (Irène şi Frédéric Joliot-Curie) descoperirea legităţilor dezintegrării atomilor şi a proceselor termo-nucleare etc., — au dus la îmbogăţirea şi dezvoltarea noţiunii de element elaborată de Mendeleev.

Autorul se opreşte în mod special asupra greutăţii atomice, masei nucleului atomic A şi asupra sarcinii nucleului Z, asupra raportului dintre aceste două laturi esenţiale ale elementului chimic. După descoperirile lui Moseley şi Van-der-Brek s-a ajuns la concluzia că nu greutatea atomică, masa atomului, este proprietatea esenţială a elementului ci sarcina nucleului atomic. Descoperirile ulterioare şi mai ales descoperirea radioactivităţii artificiale au stabilit un raport strîns între masa nucleului şi sarcina nucleului. Autorul arată că, potrivit noilor descoperiri, mărimea masei nucleului A determină schimbarea sarcinii nucleului Z; A determină stabilitatea lui Z, deci şi stabilitatea elementului, deoarece Z este proprietatea care defineşte elementul — spune autorul.

În felul acesta este reluată ideea lui Mendeleev despre masă ca o caracteristică determinantă a elementului. Autorul nu ajunge la o concluzie categorică în acest sens, dar spune că în orice caz rolul masei în definirea elementului trebuie să stea pe primul plan.

În felul acesta, noţiunea modernă de element chimic ţine atît de tratarea chimico-mecanică cît şi de tratarea chimico-electrică, ambele tratări aflîndu-se în unitate dialectică.

Trăgînd concluzii din această trecere în revistă a dezvoltării istorice a noţiunii mendeleeviste de element, B. M. Kedrov subliniază că această dezvoltare are un caracter contradictoriu, dialectic, decurge în salturi. Descoperirea de către Mendeleev a legii periodicităţii şi elaborarea pe baza ei a noţiunii moderne de element, a constituit un salt uriaş, o adevărată revoluţie în dezvoltarea chimiei şi fizicii. Această descoperire nu a fost întîmplătoare ci a fost pregătită de evoluţia precedentă a ştiinţei chimice şi a practicii, adică de schimbări cantitative care la un anumit moment au dus la schimbarea calitativă în tratarea elementelor.

De asemenea, conţinutul noţiunii mendeleeviste de element se schimbă în salturi. Astfel descoperirea izotopilor a însemnat o nouă cotitură în ceea ce priveşte abordarea problemei elementelor. Cîteodată dezvoltarea noţiunii de element capătă un caracter revoluţionar — spune autorul. Dar niciodată dezvoltarea ştiinţei, dezvoltarea cunoaşterii ştiinţifice nu a avut loc şi niciodată nu are loc pe calea distrugerii instantanee, complete a vechiului, ci pe calea negării dialectice a vechiului, adică pe calea înlăturării concepţiilor perimate şi a păstrării acelor concepţii care duc la aprofundarea cunoaşterii.

Ultima parte a lucrării sale, B. M. Kedrov o consacră problemei luptei dintre materialism şi idealism în jurul tratării atomiste a elementului. Aici autorul vorbeşte despre lupta dusă de Lomonosov împotriva monadologiei lui Leibniz, despre lupta atomiştilor de la începutul secolului al XIX-lea, în special despre lupta lui Dalton împotriva „dinamismului" lui Kant care afirma caracterul primordial al „forţelor" şi caracterul secund al materiei, despre lupta împotriva concepţiilor lui Lavoisier care nega rolul ipotezei şi punea la îndoială existenţa reală a atomilor, precum şi despre lupta împotriva concepţiilor idealiste ale lui Hegel care nega valabilitatea teoriei atomiste.

Autorul vorbeşte pe larg despre lupta lui Mendeleev pentru recunoaşterea caracterului obiectiv al legii periodicităţii — împotriva subiectivismului lui L. Meyer şi a energetismului lui Ostwaldt care nega teoria atomistă.

Un loc deosebit autorul îl acordă luptei duse de către materialişti împotriva negării machiste a caracterului obiectiv al atomilor şi moleculelor, împotriva concepţiilor chimiştilor machişti V. V. Şarvin, M. Goldstein şi ale altora. Aceşti adepţi ai machismului căutau să convingă pe chimişti că în spatele termenului „atom" nu trebuie căutate lucruri real-obiective. Caracterizînd în acest spirit idealist semnificaţia ipotezei atomiste, machistul Goldstein afirma că această ipoteză „exprimă nu structura corpurilor, ci mai degrabă structura capacităţii noastre cognitive".

Combătînd aceste teze pozitiviste, autorul vorbeşte despre concepţiile materialiste ale lui Mendeleev, Stoletov, Langevin, Boltzman şi ale altora, care afirmau caracterul obiectiv al conţinutului noţiunilor noastre ştiinţifice, noţiuni care reflectă laturile esenţiale ale obiectelor şi fenomenelor materiale, existente în mod obiectiv.

În critica sa adusă concepţiilor idealist-subiective ale adepţilor machismului în chimie, autorul se bazează pe geniala operă a lui V. I. Lenin *Materialism şi empiriocriticism*, în care a fost dată o lovitură nimicitoare concepţiilor pozitiviste.

Pornind de la teza că între chimia modernă şi fizica modernă există o legătură organică, B. M. Kedrov vorbeşte şi despre lupta materialismului şi idealismului în jurul atomisticii în fizica şi chimia contemporană. El combate concluziile idealiste ale adepţilor „Şcolii de la Copenhaga" (N. Bohr, W. Heisenberg, P. Jordan şi alţii) şi ale adepţilor „Şcolii de la Cambridge" (J. Jeans, A. Eddington, P. A. M. Dirac, Milne şi alţii) expunînd în acelaşi timp, tezele unor eminenţi savanţi materialişti ca Langevin, Vavilov şi alţii.

În cadrul criticii concluziilor idealiste despre natura fizicii şi chimiei moderne, autorul se opreşte şi asupra combaterii teoriei mezomeriei şi rezonanţei a lui Pauling, Whelandt, Ingoldt. Autorul arată că teoria mezomeriei şi rezonanţei este cu totul opusă structurii chimice elaborate de Butlerov, care consideră formulele chimice de structură drept reflectarea structurii reale a moleculelor, care recunoaşte realitatea obiectivă şi cognoscibilitatea atomilor, a structurilor reale ale moleculelor, în forma noţiunilor ştiinţifice şi a formulelor.

Teoria mezomeriei şi rezonanţei respinge toate acestea. În locul recunoaşterii existenţei reale a obiectului, a moleculei chimice, independent de conştiinţa noastră, această teorie susţine teza despre dependenţa proprietăţilor şi stărilor acestei molecule şi chiar a însăşi existenţei ei, de rezultatele gîndirii noastre, de rezonanţa „structurilor" fictive. Cu alte cuvinte, teoria rezonanţei pune obiectul în dependenţă de subiect, şi chiar înlocuieşte obiectul prin subiect. În locul recunoaşterii posibilităţii cunoaşterii structurii reale, obiective a moleculei, şi a cognoscibilităţii acestei structuri în forma unei singure formule chimice de structură, teoria rezonanţei proclamă imposibilitatea cunoaşterii structurii adevărate a moleculelor şi necesitatea înlocuirii unei singure formule de structură prin combinaţii de structuri fictive care se află în rezonanţă.

Este evident — subliniază B. M. Kedrov, — că teoria rezonanţei şi teoria lui Butlerov se exclud reciproc. Este clar că acela care stă pe poziţiile materialiste ale teoriei lui Butlerov, trebuie să respingă teoria rezonanţei.

★

Cartea *Evoluţia noţiunii de element chimic* a lui B. M. Kedrov este o carte valoroasă, ea reprezentînd o aplicare fructuoasă a materialismului dialectic la unele probleme fundamentale ale chimiei, în special la problema noţiunii de element chimic.

Istoria noţiunii de element chimic oferă un material bogat pentru generalizarea lui în logica dialectică. Prin aceasta se confirmă teza lui V. I. Lenin că dialectica este generalizarea istoriei gîndirii şi că „În logică istoria gîndirii *trebuie* să coincidă, în linii generale, cu legile gîndirii" şi că în această privinţă „excep-

ţional de rodnică pare a fi sarcina de a urmări acest lucru mai concret, mai amănunţit în domeniul istoriei diferitelor ştiinţe" [1].

B. M. Kedrov a urmat această indicaţie preţioasă a lui V. I. Lenin şi a urmărit în mod amănunţit tezele logicii dialectice în istoria elaborării uneia dintre noţiunile cele mai importante ale ştiinţelor naturii.

Avînd în vedere acest lucru, cartea lui B. M. Kedrov prezintă interes atît pentru filozofi cît şi pentru chimişti. După cum filozofii nu pot concretiza pînă la capăt conţinutul unor categorii fundamentale ale materialismului dialectic fără analiza dialecticii cunoaşterii în ştiinţele speciale, tot aşa cercetarea oamenilor de ştiinţă, a chimiştilor poate da roade numai în lumina filozofiei materialist-dialectice, singura metodologie generală ştiinţifică justă.

T. U.

O carte sovietică despre filozofia lui Hegel *

În filozofia burgheză contemporană interesul pentru Hegel este condiţionat în primul rînd de nevoile luptei împotriva filozofiei marxist-leniniste. În timp ce clasicii marxismului au preluat şi prelucrat critic conţinutul obiectiv (sîmburele raţional) al dialecticii hegeliene, criticii burghezi (ca de pildă Lasson, Croce etc.) au falsificat tocmai această latură a filozofiei lui Hegel.

Această falsificare se înfăptuieşte prin *iraţionalizarea* filozofiei clasicului german, aşa încît dialectica sa devine o trăire psihologică asupra lumii, se subiectivizează (Dilthey, Merleau-Ponty, Jean Lacroix etc.); problema „cum este lumea în sine", care a fost în centrul preocupării lui Hegel (fie şi în formă idealistă), este respinsă.

Toţi falsificatorii lui Hegel ignoră sîmburele raţional al operei hegeliene.

În filozofia marxist-leninistă o asemenea falsificare nu a rămas fără ripostă. Este de ajuns să ne referim la unele lucrări asupra lui Hegel apărute în ultimii ani, ca de pildă, *Metodă şi sistem la Hegel* de acad. C. I. Gulian, în ţara noastră, *Sistemul şi metoda filozofiei lui Hegel* de K. Bakradze — în U.R.S.S., studiile lui Roger Garaudy asupra noţiunii de înstrăinare etc. în care se face o analiză ştiinţifică de pe poziţiile materialismului dialectic filozofiei clasicului german. De curînd la această literatură marxist-leninistă s-a adăugat şi cartea docentului Facultăţii de Filozofie din Moscova, M. F. Ovseannikov: *Filozofia lui Hegel*.

În partea introductivă, autorul arată că un studiu atent şi critic al acestei filozofii, pe baza indicaţiilor clasicilor marxism-leninismului, este important pentru: 1) înţelegerea esenţei saltului săvîrşit în filozofie de clasicii marxismului; 2) rezolvarea unei serii de probleme ridicate de filozoful german (sau de filozofia anterioară lui dar în care Hegel a adus o contribuţie preţioasă) şi care astăzi cer o prelucrare aprofundată; 3) lupta cu filozofia burgheză şi revizionistă contemporană care falsifică pe Hegel şi-l foloseşte în lupta cu marxism-leninismul, speculînd faptul că filozofia clasică germană în general şi a lui Hegel în special, reprezintă unul din izvoarele teoretice ale marxismului.

Autorul şi-a propus să dezvăluie drumul complex, întortocheat al dezvoltării filozofice a lui Hegel. El studiază procesul formării şi desăvîrşirii dialecticii hegeliene şi a concepţiilor sale social-politice pe baza unei analize critice concise, plină de conţinut, a sistemului hegelian — concepţia sa asupra istoriei filozofiei, asupra dreptului, religiei, esteticii şi naturii. O deosebită atenţie se

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 206.

* М. Ф. Овсянников, *Философия Гегеля*, Издательство Социально-Экономической Литературы, Москва, 1959.

acordă *Fenomenologiei spiritului* și *Logicii*, ca celor mai bogate în conținut dialectic.

M. F. Ovseannikov analizează temeinic apariția și cristalizarea filozofiei hegeliene ca expresie a unor anumite condiții social-istorice. Marile evenimente revoluționare care exprimă prăbușirea Europei feudale și ridicarea celei capitaliste; dezvoltarea specifică a burgheziei în Germania — înapoierea și slăbiciunea ei economică și politică; experiența teoretică, ideologică a întregii culturi universale în general, și avîntul ideologic-cultural din Germania acelei epoci în special, constituie elementele obiective și subiective care au determinat în ultimă instanță direcția generală a operei hegeliene. Astfel, „filozofia germană ca și literatura clasică reprezintă o parte componentă a dezvoltării ideologice a întregii burghezii... Totodată nu trebuie să se uite trăsăturile lor specific germane: ... Măreția universal-istorică în punerea problemelor și caracterul limitat idealist burghez în rezolvarea lor — aceasta este trăsătura caracteristică a filozofiei clasice germane" (p. 19) și cu atît mai mult a lui Hegel, care reprezintă punctul ei culminant.

Autorul este preocupat de caracterizarea lui Hegel ca ideolog al burgheziei germane, al acelei burghezii care, după expresia lui Marx, n-ajunsese încă la putere și devenise deja reacționară, încheind compromisul de clasă cu juncherii prusaci. Astfel, dezvoltarea sa ideologică și politică este complicată și contradictorie: pe de o parte, Hegel apare ca reprezentant al tendințelor progresiste ale burgheziei germane și de aceea „nimeni dintre contemporanii lui Hegel, afară de Goethe, nu a înțeles așa de profund însemnătatea revoluției franceze" (p. 41) și necesitatea ei istorică; pe de altă parte, Hegel a devenit filozoful oficial al monarhiei prusace și în această calitate a încercat să eternizeze o serie de elemente reacționare ale orînduirii sociale, politice semifeudale. Autorul sovietic, subliniind tendința spre conservatorism în evoluția filozofului german, previne totodată o înțelegere schematică a acestei evoluții: „aceasta nu înseamnă că în tinerețe Hegel a fost pe deplin democrat iar spre sfîrșit el s-a transformat într-un reacționar de duzină. Momente conservatoare se cuprind și în operele sale timpurii, la fel cum în perioada tîrzie sînt multe lucruri instructive și interesante" (p. 19).

Lucrarea *Filozofia lui Hegel* acordă un loc important analizei perioadei timpurii a formării filozofice a lui Hegel și a operelor sale. Deoarece în special în jurul acestei perioade filozofia burgheză contemporană duce bătălia pentru falsificarea lui Hegel, este necesar să desprindem o serie de idei dezvoltate de autorul lucrării recenzate în capitolul *Operele filozofice ale tînărului Hegel*.

În filozofia burgheză contemporană, tînărul Hegel, falsificat în spiritul iraționalismului, este opus lui Hegel cel logic și raționalist din perioada maturității. Or, autorul arată în primul rînd că Hegel, la începutul primei perioade a activității sale filozofice, s-a afirmat prin critica idealismului subiectiv al lui Fichte și a romantismului iraționalist al lui Schelling (față de care a rămas neînduplecat și adversar convins pînă la sfîrșitul vieții) și, în al doilea rînd, că principalele elemente raționaliste, dialectice și idealist-obiective ale sistemului său filozofic s-au constituit încă în această perioadă timpurie. În legătură cu aceasta, M. F. Ovseannikov subliniază faptul semnificativ că tocmai interesul viu al lui Hegel pentru istorie și viața socială a stat la baza elementelor dialectice ale concepției acestuia, ca de pildă modul istoric de a pune problema în studiul fenomenelor sociale și al problemelor gnoseologice. Acest principiu se concretizează, de exemplu, în ideea dialectică a dezvoltării prin salturi a procesului istoric; în respingerea vestitei teze a „stării inițiale, naturale a omului", luat ca o ființă individuală, abstractă (Hobbes, Rousseau); în „intuiția genială a devenirii omului în procesul muncii" (p. 42); etc. Însă, desprinzînd aceste începuturi ale gîndirii dialectice, autorul totodată, pe baza unei analize concrete, arată că înțelegerea idealistă a realității ca rezultat al activității spiritului, duce la aceea că embrionul conceperii dialectice a istoriei „se constituie la Hegel" într-o formă „ciuntită și contradictorie"

(p. 30), fapt care îşi pune pecetea sa negativă pe întregul sistem de gîndire hegelian.

În analiza *Fenomenologiei spiritului*, — caracterizată de Marx drept „adevăratul izvor şi taina filozofiei hegeliene" — M. F. Ovseannikov reuşeşte să traducă în viaţă cu măiestrie indicaţiile clasicilor marxism-leninismului. Abordînd problemele acestei lucrări a cărei idee fundamentală, după autor, „constă în a studia drumul de la conştiinţa individuală şi pînă la cea socială" (p. 59), el se conduce după teza marxistă enunţată în *Sfînta familie* că „Hegel, adeseori, înlăuntrul expunerii *speculative* dă o expunere adevărată care se referă la însuşi obiectul real". Astfel această analiză arată cum în concepţia mistificată asupra procesului istoric (redus de către Hegel, în ultimă analiză, la „o învîrtire pură fără oprire, în sine"[1]) se evidenţiază elementele „dialecticii negării, ca principiu motric şi creator"[2] şi ale istorismului, care priveşte „autocreaţia omului ca proces"[3]. Este necesar să subliniem observaţia utilă şi preţioasă a autorului că încercarea de a aplica principiul istorismului la cunoaştere s-a oglindit în însăşi structura *Fenomenologiei spiritului*: analizînd drumul cunoaşterii de la percepţia nemijlocită la „cunoştinţă absolută" (ştiinţifică) „Hegel urmează acest drum de trei ori şi de fiecare dată parcă la alt nivel" (p. 53). La primul nivel, punctul iniţial al mişcării „conştiinţa obişnuită a individului" se opune lumii obiective (independentă de subiect) şi recepţionează lumea în oglinda dezvoltării individuale; la al doilea nivel, conştiinţa urmărind acest drum, sprijinindu-se pe experienţa anterioară, înţelege că ea nu reprezintă ceva izolat, ci are un conţinut social şi se concepe pe sine ca participant la viaţa istorică, iar evenimentele şi istoria le concepe ca rezultat al activităţii comune a indivizilor legaţi între ei; însă la acest nivel conştiinţa nu înţelege adevăratul sens al istoriei, aceasta se petrece la al treilea nivel, unde Hegel arată că spiritul aruncă „o privire retrospectivă asupra tuturor etapelor trecute ale istoriei şi-şi aminteşte conştient etapele parcurse, sintetizînd acele momente ale cunoaşterii care au avut loc în trecut" (p. 51). Numai urmînd aceste trei etape conştiinţa se ridică pînă la „noţiunile ştiinţifice". Trebuie subliniat că aci se oglindeşte nu numai aplicarea principiului istorismului la cunoaştere ci de asemenea găsim şi elementele abordării istorico-dialectice a vieţii sociale.

Printr-o asemenea punere a problemei Hegel a depăşit cu mult modul cum înţelegeau procesul istoric filozofii anteriori lui şi tocmai aci este baza de pe care clasicul filozofiei germane a putut face o critică, deşi limitată, însă consistentă, caracterului contemplativ, abstract şi metafizic al tratării problematicii gnoseologice şi istorico-sociale din filozofia anterioară. Aceasta nu înseamnă că el a depăşit caracterul contemplativ al filozofiei premarxiste: în măsura în care Hegel „are în vedere doar un singur gen de activitate şi anume spirituală... el nu a putut depăşi caracterul contemplativ al vechiului materialism" (p. 123). În legătură cu aceasta este necesar să arătăm că autorul, deşi relevă critica făcută de Hegel unor concepţii anterioare (în special ale lui Kant) asupra metodei de cunoaştere, nu desprinde nici ceea ce este comun lui Hegel şi filozofiei care l-a precedat, nici punctele în care filozoful german a mers înainte, depăşindu-şi precursorii. Acest fapt dă lucrării, într-o anumită măsură, un caracter unilateral; se arată doar raportul filozofiei lui Hegel faţă de marxism, dar locul acestei filozofii în dezvoltarea filozofiei moderne premarxiste nu este dezvăluit suficient.

Principiul idealist al identităţii absolute a gîndirii şi existenţei, a obiectului şi subiectului, ca teză fundamentală a filozofiei hegeliene „reprezintă baza tuturor construcţiilor artificiale ale lui Hegel" (p. 95) şi *Fenomenologia spiritului* este menită să fundamenteze în amănunţime acest principiu. „Aci se face încercarea de a arăta mecanismul autoobiectivării spiritului". În *Fenomenologia spi-*

[1] К. Маркс, Ф. Энгельс, *Из ранних произведений*, Москва, 1956, p. 628.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 620.

ritului se evidențiază foarte clar actul mistic al nașterii naturii de către spirit și reîntoarcerea ei, din nou, în sînul matern — în spirit (p. 84). Totodată în carte este dezvăluită și o altă consecință a acestei teze, care rezultă din momentul rațional cuprins în ea. Esența acestui moment constă — cum arată Lenin — în aceea că între gîndire și existență, subiect și obiect „nu există o prăpastie de netrecut". Această teză hegeliană reflectă într-o formă mistificată și răsturnată faptul unității materiale a lumii. Afară de aceasta, pentru Hegel, unitatea obiect-subiect nu este inertă ci în devenire și reprezintă un proces istoric bilateral în care, atît obiectivul cît și subiectivul în dezvoltare se întrepătrund. În acest proces subiectul înțelege atît natura sa cît și cea a obiectului. Autorul subliniază faptul, adeseori neobservat, că pentru Hegel obiectul este nu atît un obiect natural cît o realitate creată prin activitatea socială a omului colectiv. Întrucît acest proces se înfăptuiește la Hegel în „interiorul gîndirii", el apare foarte sărăcit de conținut și complet mistificat. Totuși, abordarea istorică a relației obiect-subiect, faptul că „Hegel elaborează legile și categoriile dialecticii idealiste în special pe baza fenomenelor sociale și în mod deosebit, a conștiinței sociale" (p. 84), după profunda remarcă a lui M. F. Ovseannikov, a permis filozofului german să depășească agnosticismul lui Kant. Totodată i-a permis să privească categoriile nu numai ca esențe pure, care l-ar înfățișa, chipurile, pe dumnezeu, așa cum este el în sine, ci și ca noțiuni avînd conținut obiectiv, interpretate în mod istoric „adică în planul unității logicului și istoricului" (p. 95). Astfel, în *Fenomenologia spiritului* se dezvăluie geneza dialecticii hegelienie.

În lumina acestor particularități ale fundamentului concepției filozofice hegeliene, M. S. Ovseannikov analizează în mod critic cum apare la Hegel „rezolvarea pozitivă a problemei naturii și condițiilor apariției cunoașterii umane" (p. 60). De asemenea autorul analizează relația dintre individ și societate, privită de Hegel, de regulă, pe planul procesului cunoașterii. Această problemă este urmărită în diferite aspecte atît în *Fenomenologia spiritului*, în *Filozofia istoriei* cît și mai ales, în *Filozofia dreptului*. Este semnificativ faptul că totdeauna în spatele raportului individ-societate apare problema muncii.

Pentru prima oară această problemă apare în partea din *Fenomenologia spiritului* intitulată „sclav și stăpîn", unde „filozoful, în formă mistificată, exprimă ideea extrem de rodnică, că omul se înțelege pe sine ca om numai în societatea umană, mijlocind relația sa față de sine prin relația față de alți indivizi" (p. 60), relația mijlocitoare fiind munca sclavului, prelucrătoare de obiecte. Întrucît „tocmai în dialectica muncii apare după Hegel conștiința reală" (p. 61), progresul în istorie se înfăptuiește prin muncă. M. F. Ovseannikov subliniază cu tărie că aci este vorba nu numai despre un anumit stadiu al dezvoltării conștiinței umane, ci de însăși latura esențială a conștiinței sociale în general „în măsura în care este vorba de rolul muncii în formarea conștiinței și nu numai despre soarta acesteia la un anumit stadiu al istoriei" (p. 60).

Analizînd în mod detaliat forma în care apare această idee la Hegel, autorul folosește tezele fundamentale ale lui Marx din *Manuscrisele economico-filozofice*. Astfel, pe de o parte, Hegel „intuiește esența muncii și înțelege omul obiectivat, adevărat pentru că este real, omul ca rezultat al *propriei munci*"[1], iar pe de altă parte, totul este transpus de Hegel doar în lumea conștiinței și însuși „obiectul" la Hegel nu este altceva decît conștiința. „De aceea întreaga istorie reală umană, dezvoltarea spiritului, sînt reduse de Hegel la dezvoltarea tipurilor de conștiință" (58). Odată cu analiza treptelor conștiinței, prezentate de Hegel în mod artificial, cu ajutorul cărora se face trecerea spre „subiectul absolut", în împărăția spiritului — adică, unde, de fapt, este vorba de conștiința socială ca atare — autorul tratează un nou aspect în înțelegerea relației individ-societate și de asemenea în înțelegerea rolului muncii. La început, conștiința individuală (studiată de Hegel în prima

[1] К. Маркс, Ф. Энгельс, *Из ранних произведений*, Москва, 1956, p. 627.

parte a *Fenomenologiei spiritului*) i se opune viaţa socială ca o forţă străină pe care conştiinţa singulară, urmîndu-şi doar ţelurile sale individuale, nu o recunoaşte şi în ultima analiză se loveşte de această viaţă socială. Apoi, Hegel arată sterilitatea raportării teoretice, moralizatoare la realitate şi necesitatea recunoaşterii şi cunoaşterii „curentului obişnuit al vieţii", aşa cum este el. În cercetarea acestei probleme M. F. Ovseannikov dezvăluie, într-o formă extrem de condensată, bogăţia gîndurilor dezvoltate aici de Hegel. Astfel el arată că la o nouă treaptă a dezvoltării „conştiinţa se convinge că... ţelurile ei se pot realiza numai în calitate de ţeluri cu sens social... devine conştientă de faptul că însăşi viaţa socială nu este altceva decît rezultatul şi produsul propriei sale activităţi individuale" (p. 66). Aci apare marea diferenţă între Hegel şi filozofii care l-au precedat în tratarea raportului individ-societate ; la Hegel acest raport apare ca relaţia spiritului individual şi general. În opoziţie cu materialiştii şi idealiştii metafizicieni, care tratau omul ca o unitate de sine stătătoare, Hegel afirmă ideea următoare : „A lua individualitatea conştientă fără suflet, ca un fenomen separat... contrazice faptului că esenţa ei este generalizarea spiritului"[1]. Dar această generalitate nu este generalul gol, pustiit de conţinut, al lui Kant, ci unitatea concretă dintre individ şi societate, creată în procesul muncii societăţii luată ca întreg. Aci, în primul rînd, trebuie amintită ideea deosebit de preţioasă a lui Hegel, potrivit căreia „substanţa generală a individului este tot ceea ce cuprinde în sine starea dată a lumii"[2]. Idei asemănătoare se găsesc şi la Helvétius, dar acesta s-a oprit la simpla afirmare abstractă a acestui adevăr, pe cînd Hegel îl aprofundează : individul nu oglindeşte, nu absoarbe în sine pur şi simplu „curentul realităţii", ci „el îl întrerupe şi transformă"[3], iar „substanţa generală a individului" nu este un fapt particular, ea este substanţa generală îmbibată, pătrunsă de individualitate. În activitate „individualitatea este tot atît de ea însăşi, sau *această* individualitate, cît şi *toţi* indivizii. Generalul este existenţă numai în calitatea acestei activităţi a tuturora şi a fiecăruia şi are realitate numai prin recunoaşterea sa de către conştiinţa dată — atît a realităţii sale particulare cît şi a realităţii sale generale"[4]. Făcînd abstracţie de idealismul său, manifestat aici în expunerea greoaie şi în ideea falsă că generalul este real „numai prin recunoaşterea sa de către conştiinţă", în aceste idei se reflectă o serie de aspecte ale realităţii umane, ale raportului individ-societate şi chiar ale vieţii sociale ; aşa de pildă, se afirmă esenţa socială a individului uman, conţinutul social-colectiv al personalităţii umane, caracterul activ transformator al mişcării individuale, al relaţiilor sociale ale omului şi, în sfîrşit, că realitatea socială este produsul activităţii comune a oamenilor.

Autorul urmăreşte de asemenea concepţia lui Hegel asupra muncii în *Ştiinţa logicii* şi în *Filozofia dreptului* ; în aceasta din urmă categoria muncii este tratată în special sub aspectul economic. Mai concret este urmărit raportul individ-societate în *Filozofia dreptului* şi *Filozofia istoriei*. M. F. Ovseannikov arată că şi aci munca este privită ca „factor fundamental în procesul devenirii omului". În procesul muncii se dezvoltă „întreaga activitate teoretică, bogăţia de reprezentări şi cunoştinţe... limba, gîndirea" (p. 97). Însă munca la Hegel este doar un moment în mişcarea spre spiritul absolut. Autorul atrage atenţia asupra faptului că Hegel, intuind natura muncii, aşa cum aceasta apare în relaţiile capitaliste, în procesul schimbului de mărfuri, cînd forma individuală a rezultatului muncii nu contează pentru producător, cînd esenţială este doar munca abstractă, el absolutizează această situaţie şi declară că munca abstractă reprezintă esenţa spiritului, o categorie, şi numai în această calitate joacă un rol în mişcarea spre spiritul absolut. Munca,

[1] Г. Ф. В. Гегель, *Феноменология* духа С. П., 1913, p. 137.
[2] *Ibidem*, p. 138.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 189.

ca activitate materială, concretă, pentru Hegel este întîmplătoare şi reprezintă doar un înveliş menit să fie eliminat. Afară de aceasta, Hegel eternizează forma în care apare munca în capitalism, deoarece el nu înţelege că ea apare în diferite forme istorice ale producţiei.

Autorul consideră că marele merit al lui Hegel constă în aceea că, analizînd şi caracterizînd relaţia individ-societate în procesul muncii, „el ajunge la intuiţia genială a caracterului fetişist al acestei relaţii" (p. 67). În *Manuscrisele economico-filozofice*, Marx a arătat că Hegel se sprijină pe punctul de vedere al economiei politice din acea vreme. Autorul a reuşit să aplice această idee în analiza operei hegeliene. El arată cum folosirea cuceririlor economiei politice contemporane lui Hegel i-au ajutat acestuia să pătrundă mai profund în dialectica vieţii sociale. În afară de aceasta, Hegel a reflectat aceeaşi realitate cercetată de economiştii burghezi — societatea capitalistă — şi studiind-o în mod istoric, a ajuns la aceleaşi concluzii de clasă ca şi ei (problema proprietăţii ca latură eternă a esenţei umane, ideea dezvoltării producţiei de dragul producţiei etc.). „Meritul lui Hegel — scrie N. F. Ovseannikov — constă nu numai în aceea că el a apreciat, după merit cuceririle economiei politice engleze, dar şi în faptul că el a încercat să includă rezultatele ei teoretice în concepţia sa generală filozofică asupra istoriei umane" (p. 96). Pornind de aci autorul analizează în mod temeinic problema înstrăinării, de care se leagă atîtea intenţii „teoretice" ale revizioniştilor contemporani.

În primul rînd înstrăinarea la Hegel este baza concepţiei sale idealiste asupra lumii, „este înainte de toate naşterea obiectelor lumii materiale, a naturii şi societăţii din spirit... Spiritul parcă ar crea natura şi societatea după asemănarea sa, pentru ca apoi să se cunoască pe sine în alteritatea sa" (p. 85). Mişcarea se împlineşte aci, exclusiv, în domeniul gîndirii şi negarea înstrăinării se realizează prin cunoaştere.

O altă latură, apreciată mult de Marx, a categoriei hegeliene a înstrăinării este dezvăluită profund în *Manuscrisele economico-filozofice* : problema înstrăinării la Hegel coincide într-o anumită măsură cu problema determinării muncii. După Hegel, munca apare ca mijlocitor între subiect şi obiect, „munca este simultan obiectivare, adică transformarea capacităţilor spirituale ale omului în obiecte, şi dezobiectivare, adică însuşirea de către om a forţelor sale esenţiale, transformarea în obiecte precum şi cunoaşterea faptului că obiectele sînt produse ale activităţii umane, iar toate acestea reprezintă *înstrăinarea* şi *negarea înstrăinării*" (p. 89). Tocmai o asemenea concepţie i-a permis lui Hegel să privească istoria ca rezultat al înstrăinării activităţii umane, iar genul uman drept autentic subiect al istoriei. În sfîrşit, uneori Hegel vorbeşte, într-o formă confuză, despre înstrăinare ca particularitate specifică a societăţii burgheze. Aceasta este condiţionat de faptul că el a intuit caracterul fetişizat al relaţiilor sociale capitaliste. Deosebit de clar apare această concepţie a înstrăinării în *Filozofia dreptului*. Dar nici o clipă nu trebuie uitat că Hegel a observat „înstrăinarea" numai pe planul activităţii spirituale, al vieţii sociale : „Meritul lui Hegel constă în aceea că el este primul care a arătat că în condiţiile dominaţiei proprietăţii private, toate sferele vieţii sociale (statul, familia, religia) apar în faţa individului într-o formă înstrăinată, i se opun ca forţe exterioare, şi nu drept creaţii proprii, conforme naturii sale sociale date. Dar legătura între înstrăinarea spirituală şi înstrăinarea materială Hegel nu a putut-o înţelege. Aceasta nimeni nu a înţeles-o pînă la Marx. De aceea nimeni, în afară de Marx, nu a putut indica faptul că ieşirea reală din starea de înstrăinare o reprezintă distrugerea proprietăţii private" (p. 220). Astfel, autorul demonstrează concret diferenţa radicală în tratarea problemelor realităţii umane de către Marx şi Hegel.

În analiza atît a *Fenomenologiei spiritului* cît şi a *Ştiinţei logicii*, în analiza concepţiei hegeliene asupra eticii şi a altor părţi ale filozofiei sale, autorul este permanent preocupat să dezvăluie concret rolul negativ pe care l-a jucat idealismul lui Hegel în înnăbuşirea

conţinutului real reflectat de el în opera sa. De exemplu, în analiza *Ştiinţei logicii*, M. F. Ovseannikov arată foarte limpede cum „falsitatea premiselor iniţiale ale filozofiei lui Hegel s-au manifestat în mod fatal în concepţia sa asupra contradicţiei" (p. 115): 1. Hegel găseşte contradicţia numai în noţiuni şi în categorii şi nu în natură şi viaţa socială; în plus contradicţia nu este văzută ca oglindire a autodezvoltării realităţii; 2. contradicţia nu apare din natura lucrurilor, ci se deduce din mişcarea anterioară a spiritului şi 3. cea mai esenţială deficienţă o reprezintă concepţia sa asupra modului de rezolvare pe plan spiritual doar — al contradicţiei — ca neutralizare şi armonizare a conflictului. Aci, în mod deosebit, se manifestă trăsătura de compromis a întregii filozofii clasice germane şi a lui Hegel în mod special.

Deosebit de clar arată autorul rolul negativ al idealismului hegelian în analiza problemelor cuprinse în *Filozofia naturii* (p. 159). În ciuda cunoştinţelor enciclopedice în domeniul ştiinţelor naturii, Hegel a făcut extrem de puţin şi adeseori el coboară sub nivelul filozofiei naturii la Kant.

M. F. Ovseannikov, folosind bogăţia moştenirii leniniste, în special indicaţiile din *Caiete filozofice*, caracterizează metoda dialectică idealistă de-a lungul operei *Ştiinţei logicii* şi arată cum oglindirea în ea a laturii lumii reale se face într-o formă idealistă, mistificată. Acest *caracter contradictoriu* propriu filozofiei lui Hegel în întreaga sa evoluţie se reflectă în modul de tratare a problemelor. De exemplu, „domeniul logicii este împărăţia umbrelor, lumea esenţelor pure, eliberate de orice concret sensibil... Şi totuşi Hegel permanent se referă la fenomenele concrete ale naturii" (p. 108) şi societăţii. Prin aceasta, metoda lui Hegel nu este ştiinţifică. Totodată, autorul arată că „nu este just a studia dialectica după Hegel... dar nu se poate studia istoria dialecticii fără Hegel..." (p. 151). În această privinţă „Hegel ocupă unul din cele mai de seamă locuri" (p. 108) şi din acest punct de vedere dialectica sa reprezintă o „treaptă importantă în preistoria dialecticii autentic ştiinţifice" (p. 10).

În recenzia de faţă am acordat atenţie preponderentă modului în care autorul analizează *Fenomenologia spiritului*, pentru a caracteriza concret atitudinea sa faţă de opera lui Hegel în general. În lucrarea sa autorul sovietic luptă permanent cu idealismul hegelian, cu concepţiile reacţionare asupra naturii şi societăţii şi totodată se străduieşte să valorifice sîmburele raţional al filozofiei hegeliene. M. F. Ovseannikov dovedeşte în acest proces complex cum principialitatea marxist-leninistă în critica filozofiei premarxiste presupune o analiză ştiinţifică, străină oricărei vulgarizări; tocmai de aceea materialismul dialectic a luat tot ce este valoros la Hegel şi l-a dezvoltat mai departe"[1]. Analiza riguros ştiinţifică şi aprofundată a sistemului filozofiei hegeliene şi principialitatea marxist-leninistă care stă la baza ei, fac ca lucrarea lui M. F. Ovseannikov — *Filozofia lui Hegel* — să reprezinte o contribuţie valoroasă la interpretarea marxist-leninistă a operei marelui clasic al filozofiei germane. Totodată ea contribuie la o înţelegere justă a caracterului profund militant şi intrasigent al filozofiei marxiste, care, preluînd sîmburele raţional al dialecticii hegeliene şi valorificîndu-l în mod materialist, a supus în acelaşi timp filozofia idealistă hegeliană celei mai necruţătoare critici, dezvăluind esenţa ei mistică şi speculativă.

Nadejda Stahovskaia-Dumitru

Neotomismul — filozofie a burgheziei reacţionare contemporane

Neotomismul reprezintă unul din cele mai însemnate şi influente curente ale filozofiei burgheze contemporane.

Dacă la sfîrşitul secolului al XIX-lea filozofia burgheză lansase lozinca „înapoi la Kant", astăzi ea cere să se facă „un pas înainte"... în trecut, prin reîntoarcerea la

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, 1956, p. 207.

o filozofie şi mai retrogradă, la scolastica teologică a lui Toma d'Aquino. Neotomismul este curentul filozofic idealist care exprimă deschis esenţa teologică a filozofiei burgheze contemporane. Ca doctrină oficială a bisericii catolice, neotomismul nu este o filozofie destinată unui cerc îngust de iniţiaţi, nu este nici un curent la modă, trecător, ci se adresează maselor largi, fiind răspîndită cu perseverenţă în rîndul acestor mase, mai ales în ţările din apusul Europei şi în S.U.A. Filozofia neotomistă se predă în şcolile catolice, este răspîndită prin biserică, prin intermediul a numeroase reviste (*New Scolasticism, Thomist, Thought, Revue philosophique de Louvain, Economie et humanisme, Rivista di filosofia neoscolastica* etc.). Neotomiştii justifică prin filozofia lor politica antimuncitorească şi antisocialistă a imperialiştilor sprijiniţi de Vatican şi se numără printre cei mai înverşunaţi „critici ai marxismului".

„Critica" lor primeşte însă o ripostă nimicitoare atît din partea marxiştilor din ţările capitaliste cît şi din partea filozofilor marxişti din ţările lagărului socialist. În ultima vreme în filozofia sovietică s-a acordat o atenţie sporită criticii filozofiei idealiste contemporane, în numeroase rînduri obiectul acestei critici fiind filozofia neotomistă. Criticii acestui curent reacţionar al gîndirii filozofice burgheze contemporane îi este închinată şi lucrarea recentă a cunoscutului filozof sovietic, prof. dr. T.I. Oizerman, intitulată *Neotomismul filozofia burgheziei reacţionare contemporane*[1].

Filozoful sovietic urmăreşte să demonstreze de-a lungul întregii lucrări că neotomismul nu reprezintă numai o simplă reluare a filozofiei medievale a lui Toma d'Aquino, ci o adaptare a acesteia la noile „cerinţe ideologice" ale imperialismului contemporan, o încercare de împăcare a ştiinţei cu religia, de influenţare a maselor muncitoare prin propovăduirea unei „noi căi" de salvare a societăţii burgheze de racilele prezente, fără distrugerea capitalismului, fără socialism.

[1] Т. И. Оизерман, *Неотомизм—философия современной реакционно й буржуазии* Москва, 1959.

Făcînd o analiză pătrunzătoare şi nuanţată a conţinutului filozofic al neotomismului, T. I. Oizerman scoate rînd pe rînd în evidenţă care sînt motivele determinante ale reîntoarcerii la tomism, ce anume a preluat neotomismul din vechea scolastică a evului mediu şi în ce mod promotorii noului tomism au schimbat teoria teologică a lui Toma d'Aquino, modernizînd-o.

Filozofia neotomistă s-a născut ca expresie a intereselor de clasă ale burgheziei contemporane, care în prezent, de teama proletariatului, îşi reneagă propria sa luptă istorică revoluţionară împotriva feudalismului şi clericalismului, preferînd reîntoarcerea la concepţiile de mult apuse ale evului mediu şi închiziţiei. Urmărind justificarea teoretică a tendinţelor reacţionare ale burgheziei contemporane, "ideologii burghezi—scrie T. I.Oizerman—respingtradiţiile progresiste ale trecutului şi reactivează doar ideile cele mai reacţionare şi mai pline de ură faţă de om ale fostelor clase exploatatoare". Autorul sovietic se raliază părerii filozofului german G. Klaus care, demascînd falsificarea neotomistă a materialismului dialectic, arată că burghezia are nevoie de o filozofie legată în modul cel mai strîns de religie, accesibilă prin terminologia ei simplă unui cerc larg de oameni şi justificînd formele brutale ale exploatării fără de care capitalismul muribund nu poate exista. O astfel de filozofie este tocmai neotomismul. Neotomismul are ca punct de plecare ideea necesităţii legăturii organice dintre filozofie, şi religie, opunîndu-se ideologiei burgheze din secolele XVII—XVIII care se ridica împotriva rolului înjositor pe care-l avea filozofia, de slujnică a teologiei. Ca reprezentanţi ai ideologiei imperialiste contemporane, neotomiştii declară că slujirea bisericii este chemarea însăşi a filozofiei. Ei justifică această concepţie cu ajutorul prăfuitei teorii idealiste a „realismului", după care noţiunile generale ar exista în afara conştiinţei omului, fiind lipsite însă de conţinut material şi aparţinînd unei lumi divine care precede şi generează lucrurile sensibile. De aceea, „neorealiştii" — neotomiştii contemporani susţin că orice

filozofie, ocupîndu-se de noţiunile generale, trebuie în ultimă instanţă să recurgă la religie şi să se întemeieze pe aceasta.

Filozofia concepută ca anexă a religiei este şi ideea fundamentală a sistemului teologico-filozofic al „sfîntului" Toma. Toma d'Aquino nu opunea credinţa raţiunii, ci afirma că acestea se completează reciproc, credinţa dînd raţiunii acel „ce" superior care depăşeşte capacitatea omenească de a raţiona, care se datoreşte revelaţiei divine şi completează cunoştinţele raţionale cu cunoaşterea adevărului absolut al lui dumnezeu.

Neotomiştii consideră această teorie a „sfîntului" Toma cheia rezolvării tuturor problemelor filozofice şi social-politice contemporane. De aceea, J. Maritain îl numeşte pe „sfîntul" Toma, „apostolul vremurilor noi", „profetul destinat veacurilor ce vin" etc.

Scoţînd în evidenţă caracterul superficial şi arbitrar al încercării neotomiştilor de a găsi în filozofia scolastică răspuns la problemele contemporane, T. I. Oizerman scrie : „Idealizînd în fel şi chip pe învăţătorul lor, neotomiştii îşi închipuie concepţia lui Toma d'Aquino ca o sinteză teoretică superioară, o descoperire a veşnicelor idealuri general-umane, ca o fundamentare a principiului cauzalităţii, ca o unire a extremelor empirismului şi raţionalismului, ca armonizarea subiectului cu obiectul, a credinţei cu raţiunea, a voluntarismului şi intelectualismului, ca o previziune... a descoperirei energiei atomice etc., etc." Autorul ridiculizează încercarea de-a dreptul absurdă, tipic scolastică, de a înghesui toate problemele trecutului, prezentului şi... viitorului în învăţătura „absolută" a „sfîntului" Toma.

Neotomiştii susţin ideea *Enciclopediei catolice* editată de Vatican că „adevărul este unul şi absolut — acela al bisericii catolice". Absolutizarea unor teorii osificate, admiterea unor adevăruri veşnice, de ultimă instanţă, este însă în contradicţie cu ştiinţa, pe care neotomiştii vor să şi-o apropie şi pe care o decretează aliata cea mare a filozofiei lor. Deaceea, deşi credo-ul afişat al neotomismului este unirea ştiinţei cu religia, contradicţia între religie şi adevărurile stabilite de ştiinţă apare la iveală în interpretarea obiectiv-practică a oricărui rezultat al ştiinţei. Neotomiştii însă disimulează această contradicţie, încercînd să folosească mitul alianţei între ştiinţă şi religie pentru a interpreta în mod idealist, teologic, descoperirile ştiinţelor contemporane ale naturii, opunînd între ele ştiinţa şi materialismul dialectic. De aceea, după cum bine observă T. I. Oizerman, „cu toată admiraţia şi supunerea faţă de învăţătura lui Toma d'Aquino, neotomismul nu este o filozofie medievală, feudală, ci o filozofie burgheză contemporană".

Pledînd pentru necesitatea concilierii între ştiinţă şi religie, neotomiştii critică poziţia extremistă a fideismului care recunoaşte contradicţia ştiinţă-religie şi se situează pe poziţia negării oricărei necesităţi de cunoaştere ştiinţifică. Dar respingerea aparentă a fideismului nu este decît o mască folosită de neotomişti pentru a apăra ideea religiei ca treaptă superioară a cunoaşterii. Astfel, tot neotomiştii afirmă că problemele filozofice cele mai însemnate nu pot fi rezolvate doar cu ajutorul raţiunii umane, doar prin mijloace ştiinţifice, fără revelaţie divină şi credinţă religioasă.

Ca şi Toma d'Aquino, neotomiştii se străduiesc să construiască, pe baza reprezentării religioase despre lume, un sistem idealist-obiectiv. Criticînd idealismul subiectiv, senzualismul, neotomiştii declară lumea obiectivă ca existentă în afara senzaţiilor şi conştiinţei noastre ; ei sînt de acord că senzaţiile noastre reprezintă copia obiectelor care acţionează asupra organelor de simţ. Dar această aşa-zisă realitate obiectivă, independentă de conştiinţa omului, nu este materială ci, în concepţia neotomistă ea reprezintă o creaţie... dependentă de spiritul divin ! De aceea, neotomiştii afirmă că cunoştinţele noastre despre obiectele exterioare, cunoaşterea ştiinţifică a legilor lumii obiective este limitată, deoarece ea nu poate descoperi cauza, izvorul mişcării acestei lumi. O asemenea cunoaştere, după părerea lor, ar putea fi realizată doar cu ajutorul credinţei şi al religiei.

Ştiinţa, pretind neotomiştii, nu este în stare să înlăture subiectivismul şi agnosticismul, căci organele noastre de simţ sînt lipsite de orice putere în faţa tainelor divinităţii. Secretarul general al Academiei „Toma d'Aquino", neotomistul Karl Boyer scrie : „Fără ajutorul lui dumnezeu, raţiunea nu e în stare să explice nici crearea lumii, nici morala". De asemenea neotomistul E. Gilson afirmă că raţiunea capătă forţă numai dacă se împărtăşeşte din sfînta simplitate a credincioşilor. În concepţia neotomiştilor deci, raţiunea se datoreşte credinţei şi nu poate exista fără ea ; „credinţa e raţională" şi „raţiunea e religioasă". Credinţa e necesară — afirmă ei — pentru ca raţiunea să ajungă pe drumul adevărului spre cunoaşterea lui dumnezeu. Ca prietenă a raţiunii, credinţa e declarată de neotomişti prietenă a ştiinţei, ajutor al ştiinţei în cunoaşterea divinităţii.

Ripostînd acestei concepţii profund neştiinţifice, filozoful sovietic demonstrează că niciodată ştiinţa nu s-a întărit prin înălţarea la cer, ci, dimpotrivă prin **legătura trainică cu practica social-istorică,** legătură cu ajutorul căreia ştiinţa a dobîndit succese uriaşe pe drumul cunoaşterii şi transformării lumii obiective. T. I. Oizerman demască falsa „prietenie" a neotomiştilor faţă de ştiinţă, arătînd că aceştia nu fac decît „să justifice şi să continue — e drept, într-o formă nouă — lupta împotriva ştiinţei, dusă de către biserica catolică de-a lungul istoriei. „Ea (filozofia neotomistă — *S.C.*) — scrie autorul — este chemată să fundamenteze teoretic diferitele orientări ale Vaticanului, care în trecut a tins spre nimicirea ştiinţei prin autodafé şi care astăzi se străduieşte să o înăbuşe cu îmbrăţişările sale".

Declarîndu-se înfocaţi partizani ai ştiinţei, neotomiştii pretind că au depăşit învăţătura lui Toma d'Aquino care nu admitea nici un loc sub soare pentru ştiinţă. Desigur că, în condiţiile de astăzi, această desconsiderare a ştiinţei ar apărea cu totul anacronică şi compromiţătoare. De aceea neotomiştii admit posibilitatea ştiinţei, însă numai cu condiţia ca aceasta să recunoască că ar avea un caracter limitat şi în măsura în care ea rezervă religiei capacitatea supremă de cunoaştere a adevărului. Neotomiştii admit doar că ştiinţa poate să afirme tot ce crede de cuviinţă despre diferite fapte empirice, cum ar fi de pildă aceea că molecula de apă este formată din doi atomi de hidrogen şi unul de oxigen, că atomii au nuclei cu sarcină pozitivă şi electroni cu sarcină negativă etc. Ei ocolesc însă adevărurile fundamentale stabilite de ştiinţă, care se opun radical concepţiei religioase, ca acelea că lumea e infinită în spaţiu şi timp, că omul a apărut ca rezultat al dezvoltării naturii etc. T. I. Oizerman dă ca exemplu de „recunoaştere" tipic neotomistă a ştiinţei, cuvîntarea din 1951 a lui Pius al XII-lea, ţinută în faţa Academiei „Toma d'Aquino". Acesta afirma că biserica nu respinge concepţia evoluţionistă a lui Darwin cu condiţia recunoaşterii că Adam a fost strămoşul oamenilor. „Noi cerem de la ştiinţă — spunea Pius al XII-lea — să dovedească creaţia lumii în timp". Dezintegrarea nucleului atomic este interpretată de filozoful-papă ca o dizolvare a materiei, ca o manifestare a morţii şi distrugerii ceea ce, după părerea lor, vădeşte caracterul corporal şi trecător a tot ce e material.

În realitate, toate aceste fenomene dovedesc contrariul celor susţinute de neotomişti ; ele dovedesc că materia este veşnică, indistructibilă, că doar unele forme ale materiei dispar, transformîndu-se în alte forme ale materiei. Subliniind falsitatea interpretării neotomiste a cuceririlor ştiinţelor naturii, T. I. Oizerman demască metodele pur scolastice şi sofistice folosite de neotomiştii care încearcă să susţină că aceste cuceriri ar infirma, chipurile, concluziile materialismului dialectic. Astfel, de pildă, neotomistul G. Wetter recunoaşte mişcarea, dar o consideră ca fiind datorată unui impuls exterior, refuzînd să recunoască automişcarea obiectelor şi fenomenelor. Acestea — afirmă el — sînt imperfecte şi de aceea trebuie să se supună impulsului exterior de la dumnezeu „fiinţa cea mai perfectă". Cu seninătate şi mult tupeu, neotomistul Wetter afirmă că ştiinţa ar fi recunoscut astăzi teoria demult dezminţită a

motorului prim al lumii. Teoreticienii neotomişti încearcă de asemenea să acrediteze ideea că a patra dimensiune a spaţiului, folosită în fizica modernă, n-ar reprezenta altceva decît... dimensiunea divină, sau că cosmogonia modernă a calculat vîrsta universului — dovadă sigură după părerea lor — a începutului lumii în timp. Acest sofism nu ţine seama — arată răspicat filozoful sovietic — de faptul că „dacă admitem că în prezent nu există fenomene cu o vîrstă mai mare de 10 miliarde de ani, aceasta nu înseamnă că pînă la aceste fenomene n-ar fi existat nimic". Neotomiştii însă îmbrăţişează vechea şi falsa idee a creaţiei lumii de către dumnezeu. J. Maritain declară de-a dreptul că totul în lume se săvîrşeşte sub conducerea lui dumnezeu, de către îngerii săi, care, ca „spirite pure", întronează în lume ordinea divină.

În acest fel, neotomiştii înjosesc de fapt ştiinţa, se opun dezvoltării ei.

Neotomiştii îi rezervă filozofiei acelaşi rol minor, acordîndu-i „independenţa" doar în măsura în care aceasta aduce argumente şi date care să dovedească „adevărul" credinţei, adică „adevărul" dogmelor catolice. Unul dintre învăţăceii lui E. Gilson îşi imagina chiar întreaga cunoaştere omenească ca o piramidă cu mai multe etaje, al cărei vîrf îl formează religia.

Aşadar, recunoaşterea de către neotomişti a ştiinţei şi filozofiei nu înseamnă de fapt decît *o încercare nu prea dibace de a adapta vechiul tomism noilor condiţii contemporane*, în care negarea directă a oricăror rezultate ale cunoaşterii omeneşti apare ca o absurditate chiar şi pentru oamenii cei mai simpli.

Tot pe linia modernizării tomismului, neotomiştii întreţin o polemică intensă împotriva iraţionalismului, care afirmă că tot ce există se datoreşte unor forţe oarbe, iraţionale, incognoscibile. Este cunoscută filipica antibergsoniană a lui J. Maritain. Erijîndu-se în apărători ai raţiunii, filozofii neotomişti apără în realitate nu raţiunea, ci se străduiesc să dovedească de fapt doar un pretins caracter raţional al concepţiei religioase despre lume.

Demascînd „raţionalismul" neotomiştilor, filozoful marxist francez Roger Garaudy scria că „tomismul păstrează într-o oarecare măsură raţionalismul şi Vaticanul se foloseşte de aceasta pentru satisfacerea cerinţelor acelor intelectuali care nu vor să arunce raţiunea „peste bord". T. I. Oizerman relevă cu perspicacitate că „opoziţia între neotomism şi iraţionalism nu are un caracter programatic ci unul tactic : ambele aceste orientări propovăduiesc antiintelectualismul. Dacă raţionaliştii pun deasupra raţiunii instinctul, voinţa, neotomiştii pun deasupra raţiunii revelaţia, credinţa religioasă". Neotomismul este deci un pseudoraţionalism, care supune raţiunea credinţei şi prezintă această înjosire a raţiunii drept „adevărata sa eliberare şi înălţare".

Neotomiştii se ocupă pe larg şi de problemele social-politice contemporane, încercînd să găsească şi acestora o rezolvare în spiritul scolasticii tomiste medievale. Ei urmăresc apărarea apologetică a orînduirii capitaliste de lupta clasei muncitoare, de socialism.

Sociologia neotomistă porneşte de la vechea concepţie organicistă după care în societate, ca şi în orice organism viu, diferitele părţi, clase şi grupuri sociale sînt coordonate şi se interacţionează reciproc, fiecare avînd funcţia sa de îndeplinit. Filozofii neotomişti consideră astfel organizarea societăţii capitaliste ca veşnică, ca o creaţie divină în afara timpului şi care nu va dispărea niciodată. Nevoiţi totuşi să recunoască că societatea capitalistă nu e chiar o societate ideală, neotomiştii justifică racilele capitalismului afirmînd că ele se datoresc însăşi naturii umane care este limitată, îngreunată de latura materială, purtînd pecetea „păcatului originar". De aceea, după părerea neotomiştilor, salvarea de aceste neajunsuri n-ar putea veni decît din partea spiritului, prin căinţa oamenilor. Cu ajutorul acestei argumentaţii tipic religioase, neotomiştii încearcă să convingă masele de caracterul inutil al oricărei lupte împotriva capitalismului. Filozofia neotomistă declară categoric că maxima greşeală în ideologie

este admiterea tezei privind caracterul obiectiv al luptei de clasă în societate. Ei încearcă să acrediteze ideea că lupta de clasă s-ar datora răspîndirii marxismului, în timp ce neotomiştii se declară sprijinitori ai oricăror încercări de împăcare a claselor. Neotomistul american J. P. Cronin afirmă deschis că filozofia sa urmăreşte „să dea posibilitatea creării armoniei între muncă şi capital, pentru rezolvarea problemelor şi nevoilor generale". Neotomiştii apără de asemenea proprietatea privată pe care o socotesc o „necesitate spirituală a omului"; de aceea, ei acuză socialismul că, este o orînduire care, după părerea lor, ignoră tocmai necesităţile spirituale ale oamenilor.

Analizînd concepţiile sociologice ale neotomiştilor, T. I. Oizerman subliniază faptul că, în ultima vreme, ideologia socială, religioasă a acestora capătă un caracter tot mai mascat, pe faţă ei acuzînd capitalismul de unele neajunsuri, în fond, însă, urmărind apărarea lui. Autorul sovietic observă, pe bună dreptate, că apologia deschisă a capitalismului a pierdut astăzi credit în ochii maselor şi de aceea pînă şi neotomiştii se văd nevoiţi să mascheze această apologie printr-o „critică" a capitalismului, străduindu-se totodată să dovedească că schimbarea capitalismului s-ar putea produce şi fără revoluţie, în chiar cadrul acestei orînduiri. „În vremea noastră — scrie T. I. Oizerman — capitalismul este într-atît de discreditat în conştiinţa maselor largi muncitoare, încît critica capitalismului devine metoda generală, recunoscută a apărării ideologice a orînduirii burgheze". Pe această linie K. Boyer, de pildă, propune patronilor capitalişti să satisfacă unele cerinţe ale clasei muncitoare care în acest fel — asigură K. Boyer pe acei ce vor să-l creadă — vor susţine capitalismul, respingînd propaganda comunistă. Alţi neotomişti (Cronin, Maritain etc.) văd rezolvarea „neajunsurilor" din capitalism pe aşa-zisa „a treia cale" — renaşterea unor oarecari trăsături ale economiei feudale (ca de ex. atelierele corporatiste, descentralizarea puterii, păstrarea proprietăţii private şi a dictaturii bisericii). Neotomistul american Harrington declară de-a dreptul că dacă capitalul ar aparţine bisericii, ar dispărea ... exploatarea! Realitatea arată însă că muncitorii din acele întreprinderi americane ale căror acţiuni sînt deţinute, în parte, de biserică, sau argaţii de pe moşiile bisericeşti din Italia, nu sînt cu nimic mai puţin exploataţi — uneori dimpotrivă, sînt supuşi unei exploatări mai nemiloase decît alţi muncitori sau argaţi care nu aparţin bisericii.

Neotomiştii „critică" şi democraţia burgheză dar, după cum observă T. I. Oizerman, ei fac această critică de la dreapta, acuzînd democraţia burgheză de liberalism şi propunînd înlocuirea ei cu o democraţie evanghelică, religioasă.

Critica neotomistă a capitalismului nu urmăreşte progresul social, ci dimpotrivă împingerea societăţii înapoi, la vremurile negre ale închiziţiei şi feudalismului. Acest fel de „critică" serveşte de minune intereselor burgheziei care a renunţat de mult la ideea progresului social.

În încheiere, în lumina consideraţiilor de mai sus, trebuie să subliniem că lucrarea lui T. I. Oizerman reprezintă o puternică demascare a neotomismului, care se declară doar în vorbe prieten al ştiinţei şi raţiunii, „critic" al orînduirii capitaliste; ea arată încăodată că numai de pe poziţiile marxismului poate fi făcută o critică profund justă, nu numai a filozofiei burgheze în diferitele ei variante şi nuanţe ci şi **a orînduirii care a generat-o.** Această critică demască filozofia neotomistă ca duşmană înverşunată a ştiinţei, a progresului uman, ca o filozofie potrivnică intereselor maselor muncitoare, care urmăreşte deservirea ideologică a ţelurilor reacţionare ale burgheziei imperialiste.

Dacă în prima parte a lucrării sale, filozoful sovietic face o critică profundă şi combativă a bazelor teoretice ale *filozofiei* neotomiste, în partea a doua, consacrată criticii concepţiilor *sociologice* ale acestor filozofi burghezi, analiza este mai puţin unitară şi tratarea nu tot atît de adîncită ca în prima parte. Pe de altă parte, ar fi fost util şi necesar,

ca în critica sociologiei neotomiste pe lîngă argumentele de ordin logic, să fie folosite cifre şi fapte din realitatea socială a ţărilor capitaliste, care să fie opuse acestor concepţii sociologice — fapte şi cifre în special din acele ţări în care neotomismul este mai puternic. Asemenea date ar fi constituit o demascare mai pregnantă a sociologiei catolice neotomiste ca falsă, necorespunzătoare realităţii.

Lucrarea lui T. I. Oizerman reprezintă o contribuţie la lupta marxismului împotriva ideologiei burgheze contemporane; ţinînd seama că în ţara noastră nu au fost publicate încă studii mai ample de critică a filozofiei neotomiste, traducerea în limba romînă a lucrării filozofului sovietic ar pune la îndemîna cititorilor — într-o problemă puţin cunoscută — o lucrare accesibilă, frumos scrisă, folositoare educaţiei marxiste, ateiste, a oamenilor muncii.

Stela Cernea

Noi studii sovietice în domeniul logicii dialectice

Studiul aprofundat al problemelor de logică dialectică concentrează în ultimul timp în mod deosebit atenţia filozofilor sovietici datorită actualităţii şi importanţei lor multiple. Elaborarea logicii dialectice răspunde cerinţii de a generaliza din punct de vedere filozofic rezultatele dobîndite de ştiinţele contemporane, necesităţii adoptării conştiente de către ele a modului de gîndire dialectic, precum şi problemelor ridicate de practica construirii socialismului şi de frontul luptei ideologice. Recent apărută în Editura Universităţii din Moscova, culegerea de articole intitulată *Probleme de logică dialectică*[1] reprezintă o continuare a discuţiilor fecunde care se poartă în acest sens în ultimii ani de către filozofii din Uniunea Sovietică, o nouă contribuţie la cristalizarea punctelor pe care discuţia le-a argumentat cel mai solid şi în care s-a ajuns la acord de păreri şi totodată ridică noi probleme şi aspecte insuficient elucidate, care vor constitui obiectul cercetărilor ulterioare.

Două dintre cele cinci articole cuprinse în culegere se ocupă de definirea obiectului logicii dialectice, a locului ei în ansamblul filozofiei marxiste şi a raportului ei faţă de logica formală. Autorii lor sînt cunoscuţii logicieni V. I. Cerkesov („*Despre obiectul logicii dialectice marxiste*") şi M. N. Alexeev („*Ce este logica dialectică*"). Cu toate că în modul concret în care fiecare din ei concepe obiectul logicii dialectice şi sarcinile ei există mari deosebiri, punctele lor de vedere coincid într-o serie de consideraţii mai generale, de cea mai mare însemnătate.

Este vorba, în primul rînd de recunoaşterea logicii dialectice marxiste drept logica universală şi superioară, corespunzătoare nivelului actual de dezvoltare a cunoaşterii ştiinţifice, avînd obiectul ei distinct, existînd prin urmare ca logică, ca ştiinţă despre gîndire. Logica formală este considerată ca ştiinţa legilor şi regulilor elementare ale gîndirii, ştiinţa care studiază gîndirea, formele, procedeele şi operaţiunile ei dintr-un singur punct de vedere — cel al acţiunii legilor identităţii, noncontradicţiei, terţiului exclus şi raţiunii suficiente, neputînd, prin urmare, epuiza întreaga bogăţie a gîndirii în continuă dezvoltare.

În lumina acestor considerente, autorii celor două articole analizează critic părerile exprimate de diferiţi logicieni marxişti asupra modului în care trebuie definit obiectul logicii dialectice, oprindu-se cu mai multă insistenţă asupra combaterii punctului de vedere foarte răspîndit, formulat în „*Logica*" profesorului Bakradze şi susţinut şi de alţi logicieni, printre care V. P. Rojin. În esenţă acest punct de vedere identifică logica dialectică cu teoria materialist-dialectică a cunoaşterii, definindu-i domeniul de cercetare prin probleme cum ar

[1] *Проблемы диалектической логики* Издательство Московского Университета, Москва, 1959.

fi posibilitatea cunoaşterii, teoria despre adevăr, corelaţia dintre cele două trepte în procesul cunoaşterii, rolul practicii în cunoaştere etc., contestîndu-i interesul pentru studiul formelor şi legilor gîndirii logice, reducînd-o la o metodologie generală. Indicînd greşelile acestui punct de vedere — ruperea conţinutului gîndirii de corectitudinea ei formală, universalizarea nejustificată a aplicabilităţii logicii formale, compartimentarea artificială a filozofiei marxiste şi mai ales neglijarea problematicii logice specifice ridicată de diferitele manifestări ale gîndirii dialectice în ştiinţă, — cei doi autori îşi dezvoltă propriile puncte de vedere, delimitîndu-se cu acest prilej atît între ei cît şi faţă de alţi logicieni care recunosc existenţa logicii dialectice ca ştiinţă cu obiect de cercetare deosebit, prin felul specific în care înţeleg raportul ei cu teoria cunoaşterii şi cu dialectica materialistă.

V. I. Cerkesov afirmă identitatea dintre dialectica materialistă, logica dialectică şi teoria cunoaşterii : „dialectica marxistă, logica dialectică şi teoria cunoaşterii se confundă", ele sînt „denumiri diferite ale unuia şi aceluiaşi lucru" (p. 45).

Punctul lui de vedere pleacă de la ideea unităţii filozofiei marxiste ca concepţie despre lume, în ea existînd „o singură teorie a dialecticii, care studiază legile cele mai generale ale dezvoltării lumii obiective (naturii şi societăţii). Aceste legi generale sînt totodată legi ale cunoaşterii şi gîndirii căci acestea din urmă nu sînt decît reflectarea celor dinainte. Cît despre specificul legilor naturii, societăţii şi gîndirii, în dialectica marxistă cercetarea lui nu e separată de cercetarea legilor generale. În dialectica marxistă se formulează legile generale ale dezvoltării, menţionîndu-se totodată specificul manifestării lor în domeniile respective" (p. 36). Logica dialectică nu numai că nu se poate mulţumi cu studiul formelor şi legilor gîndirii exclusiv sub aspectul corectitudinii ei formale, dar, cercetînd legile mişcării unei gîndiri pline de conţinut ea nu poate omite din sfera preocupărilor sale problemele cunoaşterii nemijlocite, senzoriale, problema practicii, a raportului ideii faţă de obiect, ea nu poate evita deci cercetarea niciuneia din laturile cunoaşterii. Şi nu numai atît : dacă dialectica materialistă e recunoscută ca metodă de cunoaştere, „rezultă că ea cuprinde indicaţii asupra felului cum trebuie efectuate generalizarea, definiţia, clasificarea, inferenţele adevărate etc., în împrejurări, se înţelege, diferite de cele prevăzute în logica formală" (p. 40). Logica nu studiază numai ideile ci şi lucrurile : „Înţeleasă astfel, logica ne dă cunoştinţe nu numai despre legile gîndirii, ci totodată şi despre legile lumii obiective. O asemenea logică este concepţie despre lume" (p. 43).

Autorul consideră că principalele merite ale acestui punct de vedere constau în afirmarea puternică a unităţii filozofiei marxiste, în înţelegerea dialecticii materialiste ca concepţie filozofică unitară despre lume, „ceea ce ne previne împotriva simplificărilor nepermise ale dialecticii marxiste, împotriva reducerii ei la cîteva indicaţii foarte vagi, de ordin aproape metodic" (p. 44), impunînd elaborarea multilaterală a problemelor ei. De aceea termenul „unitate" pe care unii filozofi îl preferă în definirea raportului dintre dialectică, logică şi teoria cunoaşterii termenului de „identitate" este considerat de V. I. Cerkesov necorespunzător.

Altfel concepe obiectul logicii dialectice M. N. Alexeev. El înţelege identitatea dialecticii şi logicii dialectice în sensul că ambele studiază aceleaşi legităţi dialectice — prima însă se referă la întreaga existenţă, cea de a doua doar la manifestarea lor specifică în gîndire ; dialectica este baza, punctul de plecare al logicii dialectice, iar aceasta — aplicarea tezelor dialecticii la procesul gîndirii. Logica dialectică este deosebită în anumite privinţe atît de ştiinţa dialecticii cît şi de metoda dialectică, logica dialectică nefiind altceva decît „dialectica dezvoltării fenomenelor şi lucrurilor obiective *răsfrîntă* în conştiinţă, în formele de mişcare a gîndirii"[1]. Pentru a dezvolta impli-

[1] Această formulare aparţine lui M. M. Rosenthal, autorul articolului o acceptă, dezvăluind în cele ce urmează sensul precis care trebuie dat după părerea lui, acestei expresii.

caţiile acestui punct de vedere, autorul articolului operează un şir de distincţii importante care au meritul de a dezvălui sfera cercetărilor logicii dialectice. Distincţia dintre dialectica gîndirii şi gîndirea dialectică se bazează pe modul dublu în care se manifestă legile dialectice în gîndire : prin prima se înţelege acea manifestare necesară şi universală a dialecticii în procesele de gîndire, care nu depinde de voinţa şi conştiinţa oamenilor, dialectica proprie oricărei gîndiri şi tuturor formelor ei precum şi dezvoltării istorice a gîndirii. Cu totul altceva este gîndirea dialectică : „Gîndirea dialectică este dialectica subiectivă în adevăratul sens al cuvîntului, şi aceasta nu numai în sensul că există în mintea subiectului (în mintea subiectului există şi dialectica obiectivă a gîndirii) ci şi în sensul folosirii dialecticii în scopul cunoaşterii. Gîndirea dialectică este realmente cunoaşterea, reflectarea în conştiinţă a dialecticii lumii exterioare" (p. 59) deci „nu simpla reflectare a dialecticii obiectului (aşa este dialectica gîndirii), ci şi cunoaşterea ei. Gîndirea dialectică cunoaşte dialectica obiectului asupra căruia se îndreaptă, dîndu-şi pe deplin seama de aceasta" (p. 61). În sînul gîndirii dialectice mai trebuie făcută distincţia dintre gîndirea spontan-dialectică, „care dezvăluie legile dialectice nu bazîndu-se pe ştiinţa dialecticii, ci sub impulsul nemijlocit al dialecticii obiective a lucrului însuşi" (p. 62) şi gîndirea dialectică conştientă care-şi ia principiile metodologice din ştiinţa dialecticii, posedînd o eficienţă superioară în cunoaşterea lumii obiective. Aceste distincţii se găsesc, deşi nu explicit formulate, în operele clasicilor marxism-leninismului, îndeosebi în *„Anti-Dühring"* şi *„Caiete filozofice"*.

Obiectul logicii dialectice îl constituie, pe de o parte, cercetarea dialecticii gîndirii, aşa cum se manifestă ea în orice act şi formă de gîndire, cît şi în planul istoriei cunoaşterii, iar pe de alta, cercetarea gîndirii dialectice, adică a metodei dialectice, a dialecticii ca metodă, a sistemului de procedee şi modalităţi de cercetare dialectică. Pentru a da o imagine mai concretă a conţinutului acestor noţiuni autorul face scurte referiri la diferitele momente de manifestare spontană a dialecticii în noţiune, judecată şi raţionament, precum şi la caracterul dialectic al dezvoltării istorice a conţinutului cunoaşterii şi capacităţii omeneşti de cunoaştere ; el se opreşte însă mai mult asupra conţinutului noţiunii de gîndire dialectică, dînd o enumerare a procedeelor, modalităţilor şi mijloacelor cu ajutorul cărora gîndirea reproduce pentru sine dialectica obiectului (unele mai generale — ridicarea de la abstract la concret, cercetarea logică şi istorică, altele mai speciale — cercetarea obiectului în formă pură, abstracţiile de un gen deosebit, trecerea de la fenomen la esenţă şi de la esenţă la fenomen, deducerea superiorului din inferior, precum şi analiza şi sinteza, inducţia şi deducţia în aplicarea lor dialectică), ilustrînd manifestarea unora din ele cu exemple elocvente din *„Capitalul"* lui Marx. (O valoroasă şi minuţioasă cercetare asupra procedeului ridicării de la abstract la concret a efectuat-o acelaşi autor în articolul *„Ridicarea de la abstract la concret în metoda dialectică „de cercetare"* din *„Buletinul Universităţii din Moscova"* nr. 2/1958). În acest fel M. N. Alexeev dă indicaţii concrete asupra liniilor principale pe care ar trebui să fie îndreptate, după părerea sa, eforturile logicienilor marxişti în elaborarea sistematică a logicii dialectice.

Ideile principale dezvoltate în articol au fost schiţate de M. N. Alexeev încă cu cîţiva ani în urmă (vezi de exemplu *„Despre esenţa dialectică a judecăţii"* în *„Probleme de filozofie"* nr. 2/1956). Remarcăm însă că, într-o problemă importantă, autorul adoptă, de data aceasta, o poziţie oarecum deosebită atît de cea expusă de el în 1956 cît şi de părerea altor autori (N. B. Şur, V. I. Malţev etc.) : dacă înainte el considera că, o dată cu distincţia dintre dialectica gîndirii şi gîndirea dialectică, se impune şi distincţia dintre dialectica noţiunii, judecăţii, raţionamentului şi, respectiv, noţiunea, judecata, raţionamentul dialectic admiţînd prin urmare existenţa unor forme logice dialectice deosebite de cele pe care le studiază logica formală, în articolul de care ne-am ocupat el consideră în schimb că :

„înțelegînd astfel logica dialectică nu va mai fi nevoie să căutăm niște închipuite forme noi de noțiune, judecată și raționament, deosebite de cele studiate de logica formală" (71). „Procedeele și modalitățile cercetării dialectice pe care le-am scos în evidență ar putea fi denumite și forme de gîndire, anume *forme ale gîndirii dialectice*... dar este evident că aceste forme au un alt caracter decît formele obișnuite studiate de logica formală (noțiunea, judecata și raționamentul). Ele privesc latura subiectivă a gîndirii, dialectica subiectivă (adică sînt luate într-un cu totul alt plan decît noțiunea, judecata, raționamentul [din logica formală])" (p. 70). Asupra acestui punct ar mai trebui, credem, discutat și anume în sensul lămuririi raportului dintre ceea ce autorul denumește latura subiectivă a gîndirii și structura formelor logice, a noțiunilor, judecăților și raționamentelor, în manifestările gîndirii dialectice, adică în ce măsură dialectica conștientă se repercutează și asupra structurii intime a formelor logice însele și nu numai asupra structurii *sistemului* de noțiuni, judecăți și raționamente. Articolul nu se oprește în măsură suficientă asupra acestei probleme importante, fără dezvoltarea căreia nu poate fi dată o imagine completă și concretă a obiectului logicii dialectice.

Avînd în vedere în primul rînd ceea ce au comun părerile celor doi autori în problema obiectului și sarcinilor logicii dialectice, considerăm că punctul de vedere al lui M. N. Alexeev definește mult mai concret sfera problematicii ei specifice, determinînd în mod adecvat, fără neglijarea unității filozofiei marxiste, raportul dintre dialectică și logica dialectică, prevenind împotriva neglijării unor probleme importante ale filozofiei marxiste. (O ilustrare a clarității perspectivei pe care o deschide această viziune este apariția recentă a cărții lui M. N. Alexeev, *Dialectica formelor gîndirii*, care tratează probleme specifice de logică dialectică). De altminteri și V. I. Cerkesov consideră acceptabil, avînd totuși nevoie de precizare, punctul de vedere al mai multor filozofi marxiști care consideră logica dialectică și teoria cunoașterii ca „laturi", „aspecte" ale filozofiei marxiste, întrucît trebuie accentuat ceea ce unește în esență toate aceste păreri; lămuririle și concretizările vor fi aduse, credem, în mare măsură prin cercetarea problemelor mai speciale privind manifestarea legilor dialectice în gîndire.

★

Articolul lui V. I. Malțev, *Problema definiției noțiunilor în logica dialectică* dezbate probleme importante și de mare actualitate privind teoria noțiunii în logica dialectică, în speță operația definirii, scoțînd în evidență existența unor noi tipuri de definiție — definiții dialectice, și analizînd unele din ele. Specificul calitativ și ireductibilitatea acestora la tipurile de definiție cunoscute în logica formală este motivată cu multă stringență, prin sublinierea existenței noțiunilor dialectice care reflectă obiectul multilateral, în toate conexiunile și mijlocirile, în automișcarea, în dezvoltarea lui, posedînd și o structură deosebită de cea a noțiunii din logica formală, căci forma nu este decît o reflectare sui generis a celor mai generale trăsături ale conținutului. Noțiunile studiate de logica formală reflectă, de regulă, cel mai elementar tip de legături dintre obiectele și fenomenele realității obiective, cele de identitate — diferență, care se exprimă în sistemul noțiunilor, în raporturile de subordonare a noțiunilor mai puțin generale față de cele mai generale și se definesc în consecință prin gen proxim și diferență specifică. În dezvoltarea ei neîntreruptă, cunoașterea omenească pătrunde însă mai adînc în realitate dezvăluind raporturi mai profunde, mai esențiale: legătura genetică a verigilor lanțului dezvoltării, scindarea lăuntrică a identicului în laturi contradictorii dar reciproc condiționate ș.a.m.d., ceea ce are drept consecință apariția noțiunilor dialectice; și în acestea și păstrează firește sensul momentul identității și diferenței, respectiv subordonarea particularului față de general dar nu cu aceeași importanță (ci, cum se arată, doar în mod latent, ca o condiție negativă a corectitudinii gîndirii), pe primul plan apărînd relațiile mai profunde. În consecință, o definiție științifică, o dezvă-

luire adecvată a conţinutului unei noţiuni dialectice va trebui să aibă ca moment de bază păstrarea acestui raport de valori — accentuarea a ceea ce este nou şi esenţial în cunoştinţele date în noţiunea dialectică; pentru a fi viabilă şi utilă ştiinţei, definiţia unei noţiuni dialectice trebuie să exprime nu ceea ce sare în ochi, momentul identităţii abstracte, ci acele laturi „care se cer demonstrate sau care se dezvăluie printr-o analiză profundă a obiectului în determinarea lui concretă" (p. 9); fără a putea cuprinde întreaga complexitate a legăturilor fenomenului în dezvoltare (căci, după cum arăta Lenin, orice definiţie are doar o însemnătate condiţionată şi relativă), definiţiile dialectice trebuie să selecţioneze din multitudinea de note ale conceptului şi să exprime cele mai generale şi esenţiale trăsături ale obiectului şi fenomenului, dezvăluite de gîndirea dialectică. Autorul constată existenţa a patru tipuri de definiţii noi, dialectice. Primul din ele — „definiţia prin indicarea bazei şi a noii trepte de dezvoltare a ei" (ca exemple putînd servi cunoscuta definiţie dată de V. I. Lenin imperialismului şi definiţia dată de I. V. Stalin leninismului) se referă la acele noţiuni care exprimă stadiul nou, superior în dezvoltarea unui anume obiect sau fenomen. „În această definiţie accentul cade nu pe stabilirea diferenţei speciei date faţă de celelalte specii care alcătuiesc genul ci pe fixarea trăsăturilor specifice ale unui stadiu deosebit de dezvoltare... Indicarea notei genului proxim şi a diferenţei specifice este înlocuită în definiţia dată prin indicarea primei faze a existenţei obiectului şi a trăsăturilor distinctive ale noii lui trepte de dezvoltare" (p. 14). „Definiţia prin exprimarea în note a contradicţiei", exemplificată cu definiţia claselor dată de V. I. Lenin în articolul *Marea iniţiativă*, corespunde dezvăluirii caracterului contradictoriu al naturii obiectului. Autorul demonstrează cu multă pătrundere ireductibilitatea acestei definiţii la tipul clasic din logica formală: „Cu prilejul indicării trăsăturilor distinctive este subliniată nu deosebirea claselor faţă de alte grupuri mari de oameni, ci deosebirea (contradicţia) dintre acele grupuri mari de oameni care se cheamă clase, deosebiri ce exprimă esenţa noţiunii de definit. În aceasta constă momentul principal al acestei definiţii. Prin aceasta se explică şi împrejurarea că noţiunea de definit este luată nu la singular (cum se iau de regulă noţiunile de definit) ci la plural („clase", nu „clasă") căci definiţia corectă a ceea ce reprezintă clasele sociale poate fi dată numai dacă se scoate în evidenţă poziţia contradictorie şi raportul reciproc al acestor grupuri mari de oameni într-un sistem determinat de producţie socială, prin urmare atunci cînd luăm nu o clasă ci clasele" (p. 19).

Ultimele două tipuri de definiţie se referă la categoriile dialecticii materialiste: „definiţia prin raportarea la noţiunile cu sfera cea mai largă" serveşte la definirea categoriilor de materie şi conştiinţă iar „definiţia cu ajutorul noţiunii «formă, mod de existenţă a materiei»" pentru definirea categoriilor de mişcare, spaţiu şi timp. În primul caz raportarea celor două categorii, afirmarea primordialităţii materiei şi a caracterului derivat al conştiinţei este singurul procedeu ştiinţific de a le defini; încercările de a le subordona altor noţiuni nu sînt de regulă decît diferite variante ale idealismului subiectiv. Modul în care sînt definite categoriile materialist-dialectice de mişcare, spaţiu şi timp, accentuează legătura lor lăuntrică, inextricabilă, cu materia, „raportul atributiv dintre definit şi definitor". Imposibilitatea de a încadra aceste două tipuri de definiţie în cea din logica clasică este evidentă.

În articolul *Despre dialectica categoriilor „forţă de muncă" şi „muncă" în cercetările economice ale lui Marx*, P. S. Popov arată că natura dialectică a unor fenomene economice face să apară insuficientă abordarea lor exclusiv cu mijloacele logicii formale. Marx a depăşit impasul la care ajunsese economia politică burgheză, tocmai prin folosirea unei logici superioare, logica dialectică. Forţa de muncă este dialectică prin natura ei; „întruchipîndu-se în muncă ea trece oarecum dincolo de limitele sale, se transformă, creşte" (p. 79) or, cu mijloacele logicii formale mişcarea nu

poate fi înfăţişată fără să fie oprită, deformată, întrucît logica formală pune condiţia ca noţiunile utilizate într-un proces de gîndire să rămînă în tot decursul lui egale cu sine. Dialectice sînt şi celelalte fenomene ale economiei capitaliste, bunăoară munca şi plusvaloarea precum şi raporturile lor cu celelalte fenomene. În gîndire, înfăţişarea adecvată a obiectului se va caracteriza implicit prin natura dialectică a noţiunilor folosite şi a raporturilor dintre ele, a mişcărilor. În legătură cu aceasta, autorul subliniază specificul abstracţiei folosite de Marx, ea fiind „pe de o parte opusă concretului, renunţare la concret, iar pe de altă parte, cu privire la acelaşi fenomen, aflîndu-se în unitate cu concretul". „Expresia adecvată a acestei interacţiuni a abstractului şi concretului este caracterizarea ei ca unitate şi luptă a contrariilor". Autorul arată că şi rezolvarea altor paradoxe ale ştiinţei, bunăoară cele ale teoriei mulţimilor sau aporiile lui Zenon, ţine de domeniul preocupărilor logicii dialectice.

S. I. Popov analizează în articolul său *Cu privire la problema rolului legii unităţii şi luptei contrariilor în logica dialectică* manifestări multiple ale acestei legi fundamentale a logicii dialectice în istoria cunoaşterii ştiinţifice şi în procesele şi formele gîndirii. Legea unităţii şi luptei contrariilor, pe de o parte, „stă la baza tuturor procedeelor de reproducere în gîndire a dialecticii obiectului", (ridicarea de la abstract la concret este un proces de mişcare şi dezvoltare a contradicţiilor, de rezolvare a unora şi de apariţie simultană a altora, iar pe de alta, reprezintă „rezumatul schematic al istoriei cunoaşterii omeneşti în întregul ei şi a fiecărei ştiinţe concrete în particular" (p. 92—93). În lumina acestor consideremte, autorul articolului expune dezvoltarea istorică a reprezentărilor fizice despre natura luminii, explicînd felul cum în istoria cunoaşterii laturile diferite ale unităţii de contrarii a obiectului sînt descoperite fiecare izolat, aprofundarea ulterioară a cunoştinţelor tinzînd spre reunirea lor într-o sinteză dialectică. Un alt exemplu elocvent al locului central pe care-l ocupă în gîndire legea fundamentală a dialecticii sînt aporiile lui Zenon. La baza lor stă efortul de a reda pe plan conceptual natura contradictorie a mişcării, spaţiului şi timpului, ceea ce le conferă calitatea de autentice paradoxe ale gîndirii, fiind respinsă tratarea lor ca simple sofisme. Neştiinţifice sînt poziţiile adoptate faţă de ele de Kant şi Trendelenburg, poziţii agnostice, precum şi cea a lui Russel, de acceptare a consecinţelor metafizice trase de Zenon din constatarea contradicţiei. S. I. Popov critică şi poziţia logicienilor polonezi A. Schaff şi K. Ajdukiewicz de reducere a aporiilor lui Zenon la simple confuzii semantice, soluţia lor aflîndu-se chipurile în distincţiile sensurilor multiple pe care le are termenul „a se afla" în formularea dialectică a mişcării. Prin acest procedeu, arată S. I. Popov, contradicţia dialectică este doar ascunsă, mascată, analiza semantică neputînd fi substituită problemei exprimării cu mijloace logice a contradicţiei obiective inerente mişcării. Istoria ştiinţelor particulare şi a filozofiei oferă nenumărate exemple de manifestare a legii unităţii şi luptei contrariilor; este vorba mai ales de acele momente pe care V. I. Lenin le-a denumit puncte nodale ale cunoaşterii.

Studiul tuturor formelor logice din punctul de vedere al acţiunii legilor dialectice, elaborarea procedeelor logice prin care să poată fi reprodusă în gîndire dialectica lumii obiective constituie principalul în logica dialectică.

Prin importanţa şi actualitatea problematicii abordate şi prin tratarea ei aprofundată, culegerea de studii *Probleme de logică dialectică* constituie o nouă contribuţie importantă la efortul filozofilor marxişti de constituire a logicii dialectice, de discutare multilaterală şi sistematică a problemelor ei de bază.

D. Stoianovici

Pagini din lupta poporului nostru împotriva forțelor reacțiunii *

O lucrare închinată „marilor bătălii de clasă din anii nașterii orînduirii democrat-populare" (p. 3) — cum își caracterizează autorii tema — trezește de la bun început interesul și emoția cititorului de azi, el însuși participant activ și conștient la făurirea noii societăți.

Evocare a unei perioade hotărîtoare pentru istoria patriei noastre, cînd forțele sociale înaintate, în frunte cu clasa muncitoare călăuzită de partidul ei revoluționar, s-au încleștat într-o luptă de clasă decisivă cu forțele, puternice încă, ale reacțiunii — volumul intitulat concluziv *„Zdrobiți de popor"* și semnat de Gh. Țuțui și Al. Popescu, răspunde unei cerințe larg resimțită în activitatea frontului nostru ideologic.

Înțelegînd deosebita însemnătate a luptei politice — formă principală și hotărîtoare a luptei de clasă — autorii au urmărit cu consecvență și pricepere, bazați pe o documentare amplă, firul acestei lupte, pentru a-i înfățișa cititorului secvențele sale cele mai reprezentative, menite să reînvie tabloul sinoptic al anilor de după eliberarea țării. Această idee directoare a întregii lucrări este pusă în lumină nu numai de subtitlul cărții (*Falimentul partidelor burghezo-moșierești — 1944 — 1947*), ci și de modul în care autorii au înțeles să rezolve problemele de structură ale volumului.

Astfel, o dată încheiată prefața, din rîndurile căreia răzbate, datorită mai mult stilului în care este redactată, un neașteptat și, după părerea noastră, nerecomandat iz cronicăresc, ce pare să situeze faptul istoric dezbătut undeva în negura vremii unde doar aducerile aminte mai străbat („scrierea de față își propune să evoce cîteva momente încrustate pe răbojul istoriei frămîntate a poporului nostru ca aduceri aminte ale timpurilor cînd clasele reacționare și partidele lor politice încercau să urzească din vechiul lor ghem de venalitate și crime..." etc.), capitolele lucrării, scrise viu și accesibil, converg spre reliefarea aceleiași idei centrale: rolul hotărîtor al maselor populare conduse de partidul comunist în zdrobirea împotrivirii dușmanului de clasă, în opera de construcție socialistă.

Pentru caracterizarea social-politică a celor două tabere în luptă, autorii schițează succint drumul de trădare și crimă, împotriva intereselor fundamentale ale poporului, parcurs de așa-zisele partide „istorice" din țara noastră — partidul național-țărănesc și partidul național-liberal. Reprezentînd interesele forțelor celor mai reacționare ale societății romînești, cei care se intitulau demagogic „înfăptuitorii Romîniei moderne" — liberalii și țărăniștii — au desfășurat o activitate profund

---

* Editura politică, Buc., 1959, 120 p. Gh. Țuțui și Al. Popescu, *Zdrobiți de popor*,

antinațională și antipopulară. Autorii subliniază legătura de interese și sprijinul reciproc care a existat între aceste partide și organizațiile fasciste, teroriste, unite în jurul aceluiași obiectiv principal: consolidarea dominației claselor exploatatoare, înfeudarea țării capitalului străin, reprimarea sălbatică a organizațiilor muncitorești și democratice, ilegalizarea lor, suprimarea presei democratice, măsuri menite să întărească regimul de exploatare capitalist și să deschisă drum fascismului.

Masele populare însă, — arată autorii — și-au croit un alt drum. Dintre toate partidele politice din Romînia partidul comunist a fost singurul partid care s-a situat deschis și consecvent pe pozițiile de luptă ale maselor populare, pentru independență națională, împotriva fascizării țării. În anii criminalului război antisovietic, în întreaga țară se intensifică lupta maselor populare sub conducerea partidului comunist, împotriva dictaturii antonesciene, se formează un front patriotic antihitlerist. Încă din toamna anului 1943, cadrele de bază ale P.C.R. în frunte cu tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, pe baza unei analize științifice, au indicat calea insurecției armate, ca singura ieșire din situație. Victoria insurecției armate de la 23 August 1944 constituie cea mai glorioasă pagină din istoria luptelor purtate de masele populare din țara noastră pentru independență și suveranitate națională.

Prezentînd cititorului istoria anilor de după 23 August 1944, autorii reliefează, pe de o parte, procesul de mobilizare și organizare de către partidul comunist a maselor populare celor mai largi de la orașe și sate, în frunte cu clasa muncitoare, pentru apărarea, consolidarea și lărgirea drepturilor cucerite, pentru dezvoltarea revoluției populare, iar pe de altă parte, acțiunea comună a vechilor partide reacționare, pe același drum al trădării, pentru frînarea procesului revoluționar, pentru menținerea vechilor privilegii ale claselor exploatatoare și împiedicarea participării Romîniei la războiul antihitlerist.

Verigă cu verigă autorii cărții demască întregul lanț de trădări și crime ale burgheziei și moșierimii din țara noastră, reprezentate de partidele lor politice. Sînt urmărite acțiunile lor provocatoare din spatele frontului antihitlerist, măcelurile groaznice înfăptuite de „voluntarii crimei" — bandele de legionari adăpostite sub pulpana acelorași partide „istorice", sabotarea sistematică a procesului de refacere a economiei țării grav prejudiciată de jaful hitlerist și de distrugerile provocate de război, sabotarea armistițiului cu scopul salvării pozițiilor dominante ale claselor exploatatoare, sabotarea înfăptuirii reformei agrare etc. Lipsite de orice bază de masă, partidele burghezo-moșierești și-au găsit susținători fideli în monarhie și în acoliții ei. Același rege sub încuviințarea căruia și-au desfășurat activitatea organizațiile fasciste-teroriste și s-a pregătit și dezlănțuit războiul criminal antisovietic, participă în mod firesc și la complotul urzit împotriva puterii populare.

Manevrele reacțiunii au fost însă zdrobite. Împotriva lor, arată autorii — s-au ridicat masele largi, organizate și conduse de partidul comunist, hotărîte să ducă pînă la capăt revoluția populară. „Nicio forță din lume nu poate să oprească poporul nostru de la calea începută la 23 August", — aceste cuvinte ale tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, rostite la manifestația populară din februarie 1945, exprimau încrederea fermă a partidului comunist în forța clasei muncitoare, în tăria alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, în atașamentul maselor față de politica partidului comunist.

Autorii lucrării dezvăluie cititorului, filă cu filă, drumul parcurs de masele muncitoare călăuzite de partid, pentru zdrobirea împotrivirii claselor exploatatoare, subliniind principalele momente de însemnătate istorică ale acestei lupte.

Instaurarea la 6 martie 1945 a unui guvern în care clasa muncitoare avea rol conducător, a însemnat totodată smulgerea puterii politice din mîinile claselor exploatatoare și instaurarea regimului democrat-popular ca formă a

dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii.

În noile condiții istorice lupta de clasă îmbracă aspecte noi. Reacțiunea doborîtă de la putere încearcă organizarea de provocări și atentate împotriva regimului democrat.

Autorii subliniază însemnătatea ajutorului primit de poporul nostru din partea Uniunii Sovietice în zdrobirea uneltirilor criminale ale forțelor reacțiunii pentru consolidarea politică și economică a regimului democrat-popular.

Întreaga perioadă pînă în noiembrie 1946 se caracterizează printr-o continuă întărire a coaliției forțelor democratice și destrămarea partidelor reacționare. Victoria forțelor democratice conduse de P.C.R. în alegerile din 1946 a confirmat completa izolare de mase a partidelor burghezo-moșierești, demonstrînd totodată legătura indisolubilă care s-a făurit între partidul clasei muncitoare, guvern și popor.

Noua regrupare a forțelor de clasă, schimbarea categorică a raporturilor de forțe pe plan intern în favoarea proletariatului și a aliaților săi, au permis luarea unor însemnate măsuri economice și politice menite să ducă la refacerea și dezvoltarea economiei naționale, la continua democratizare a vieții politice.

Urmărind cu atenție evoluția evenimentelor politice pînă la sfîrșitul anului 1947, cînd a fost abolită monarhia și proclamată Republica Populară Romînă ca formă de stat a dictaturii proletariatului, reliefînd succesele istorice ale regimului democrat-popular, autorii demască totodată noile acte de trădare ale partidelor reacționare, afundate tot mai mult în mocirla spionajului și asasinatelor, acțiuni încheiate cu judecarea și condamnarea aspră a conducătorilor acestor partide, deveniți agenți ai spionajului occidental. Zdrobirea bandei de complotiști și criminali ai imperialismului străin, adăpostiți în partidele burghezo-moșierești, a însemnat falimentul politic definitiv al acestor partide. „Poporul muncitor, liber și stăpîn pe soarta sa — arată autorii — a aruncat la lada de gunoi a istoriei, pe cei care, reprezentînd interesele de clasă ale burgheziei și moșierimii din Romînia și ale cercurilor imperialiste din Occident au promovat o politică criminală, profund ostilă intereselor sociale și naționale ale poporului romîn" (p. 115). „Soarta le-a fost aceea a dușmanilor poporului — au fost *zdrobiți de popor*" (p. 4).

Scrisă convingător și argumentat, lucrarea tovarășilor Gh. Țuțui și Al. Popescu îmbogățește cunoștințele cititorului, îl înarmează în lupta pentru apărarea și dezvoltarea cuceririlor poporului nostru, în respingerea și demascarea acțiunilor dușmănoase îndreptate împotriva regimului democrat-popular.

Trecerea în revistă a celor mai semnificative momente din perioada anilor 1944—1947, pe baza unui material faptic bogat, și selectat cu discernămînt de autori — caracterizează aspectul pozitiv al acestei lucrări. Această abundență de material faptic, impunea însă, după părerea noastră și o analiză teoretică aprofundată și judicios contopită cu datele istorice.

Or, tocmai sub raportul analizei teoretice a materialului faptic expus, lucrarea își dezvăluie deficiențele de structură.

Astfel, prezentînd cititorului variatele manevre ale forțelor reacțiunii din țara noastră, de subminare și anulare a cuceririlor istorice ale regimului democrat-popular, autorii subliniază, cu multă justețe, că eșuarea acestor planuri criminale, zdrobirea împotrivirii dușmanului de clasă, au fost posibile datorită acțiunii unite a întregului popor, în frunte cu clasa muncitoare călăuzită de partidul ei revoluționar. Unitatea de monolit dintre partid, guvern și popor stă la baza succeselor istorice dobîndite pe drumul construcției socialiste. Aceste teze se cereau însă, după părerea noastră, argumentate nu numai *faptic*, ci și *teoretic*.

Tot de aici decurge și totala neglijare a unui aspect fundamental al luptei desfășurate în acești ani : lupta pentru victoria ideologiei marxist-leniniste împotriva concepțiilor reacționare apărate de clasele exploatatoare prin

reprezentanții lor ideologici. Lupta politică constituie forma principală de manifestare a luptei de clasă. Acest lucru, după cum am mai subliniat și înainte, este prezentat convingător de autorii lucrării. Lupta politică constituie însă, totodată, și *expresia cea mai cristalizată* a luptei de clasă. În ea se *reflectă* nu numai lupta de clasă pe tărîm economic — transformată în *mod legic* în luptă politică —, ci și *lupta ideologică*. Or, dacă autorii, în cuprinsul lucrării, fac dese referiri la implicațiile economice ale luptei pentru putere, lupta pe tărîm ideologic, pentru *zdrobirea ideologică* a dușmanului de clasă și victoria concepției marxist-leniniste despre lume — nu este nici măcar menționată,.

Există, desigur, și un proces spontan prin care masele largi populare ajung la înțelegerea justeții politicii partidului clasei muncitoare, convingîndu-se practic de țelurile și eficiența acestei politici. Dar principalul într-o epocă de mari prefaceri revoluționare este tocmai o îndelungată și o stăruitoare muncă de lămurire a maselor, de răspîndire a concepției marxist-leniniste despre lume. Lupta împotriva vechilor rînduieli și munca de construire a socialismului implică o participare conștientă. A elibera masele populare nu numai de relațiile de producție capitaliste ci și de ideile și prejudecățile lumii burgheze, pentru înțelegerea științifică marxist-leninistă a procesului revoluționar — constituie o sarcină de căpetenie a luptei de clasă pe tărîm ideologic.

Analiza și prezentarea unor aspecte esențiale pentru înțelegerea desfășurării luptei ideologice în anii bătăliei pentru putere ar fi ridicat probleme noi autorilor și ar fi extins nu numai aria muncii de cercetare, ci și problematica lucrării, îmbogățind-o și completînd-o. Și tocmai acest lucru am dori să-l sugerăm autorilor, pentru o eventuală reeditare a lucrării.

Oct. Chețan

O carte de critică a idealismului fizic *

Cerințele cercetării științifice, ca și epocalele succese realizate de savanții sovietici în toate domeniile științei, au determinat o serie de fizicieni de seamă ai epocii noastre din țările occidentale — în ciuda „idealismului fizic" al ideologilor reacționari burghezi — să se apropie, încă timid și spontan, de materialism. Este cunoscută poziția intransigentă a lui L. de Broglie față de „indeterminismul fizic" și încercările școlii sale de a clădi o mecanică cuantică denumită „cauzală", adică deterministă. În articolul său din Вопросы философии (nr. 6/1959), renumitul fizician sovietic D. I. Ivanenko apreciază în mod favorabil această încercare. Și la Heisenberg ca și la Niels Bohr, de altfel, apar din ce în ce mai des luări de poziții, care înseamnă o îndepărtare netă de pozițiile lor anterioare, pozitiviste și o apropiere de pozițiile interpretării materialiste. Dar, cum se întîmplă de obicei cu fizicienii care trăiesc și lucrează în condițiile capitalismului și cu fizica ce se dezvoltă în asemenea condiții, «spre această unică metodă justă și unică filozofie justă a științelor naturii (materialismul dialectic —nota noastră) ea nu pășește în linie dreaptă, ci în zig-zag-uri, nu în mod conștient, ci spontan, nevăzînd clar „scopul" ei „final", ci apropiindu-se de acesta pe dibuite, ezitînd, iar cîteodată mergînd chiar cu spatele spre el»[1].

Autorul lucrării la care ne referim, cunoscînd această situație din fizica contemporană, își propune, drept scop, să dezvăluie, pe baza unei bogate bibliografii (din care nu lipsesc clasicii marxism-leninismului, nici autorii mai vechi D'Alembert, Aristotel, Berkeley, Descartes,

* Helmut Korch, *Zur Kritik des physikalischen Idealismus C.F.v. Weizsäckers* (VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1959), 332 p.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol 14, Editura politică, 1959, p. 306—307.

Kant, Newton din domeniul filozofiei și al științei, — bibliografie în care se vădește consultarea atentă a lucrărilor fizicienilor contemporani și a lucrărilor de interpretare apărute în U.R.S.S.), să analizeze și să critice cît se poate de concret „idealismul fizic contemporan" și în particular activitatea de „interpretare" a lui *Carl Friedrich Freiherr von Weizsäcker*, unul din teoreticienii de seamă ai Germaniei occidentale.

Alegerea acestei personalități marcante a fizicii contemporane nu este întîmplătoare. Von Weizsäcker aparține generației zise „tinere" de fizicieni (născut la 28 iunie 1912, la Kiel), e originar dintr-o familie aristocratică. Bunicul său a fost între 1906 și 1918 primul ministru al regatului german Württemberg. Tatăl, Ernst Freiherr v. Weizsäcker și-a început cariera ca ofițer de marină, a intrat apoi în diplomație. În 1933, cînd hitlerismul ajunge la putere în Germania, era ministru plenipotențiar la Berna, fiind avansat secretar de stat de către Ribbentrop. Între 1943 și 1945 a reprezentat Germania nazistă pe lîngă Vatican, ca ambasador. Chiar și tribunalul militar american de la Nürnberg a fost nevoit să-l condamne la 7 ani închisoare, pentru pregătirea diplomatică a celui de-al doilea război mondial. În mod firesc, o asemenea apartenență de clasă a lăsat adînci influențe asupra mentalității lui C. F. v. Weizsäcker, care a aparținut cercului de prieteni ai geopoliticianului german Albrecht Haushofer. Se știe că acesta a fost executat în aprilie 1945, bănuit fiind de participare la complotul organizat împotriva lui Hitler. La un moment dat, păturile conducătoare din Germania hotărîseră înlăturarea lui Hitler spre a putea încheia pacea separată cu puterile occidentale și a arunca oprobiul războiului exclusiv pe spatele grupului condus de „Führer". Pînă la acest complot Haushofer a fost adeptul înfocat al nazismului și a elaborat, în fond, întreaga teorie a „spațiului vital", reducînd explicația fenomenelor sociale și economice la cauze pur geografice. Se pare, că această împrejurare, în legătură cu omorîrea părintelui său „spiritual", Haushofer, l-a influențat într-o oarecare măsură pe C. F. v. Weizsäcker în sensul adoptării unei poziții critice față de unele aspecte ale nazismului. El evocă memoria lui Haushofer în două scrieri, datînd din 1948 și 1952, în care critică nazismul pentru orientarea sa politică, prin care înțelegea pe de o parte greșeala luptei pe două fronturi și imposibilitatea obținerii „spațiului vital" în Occident. Poziția lui C. F. v. Weizsäcker este, deci, deosebit de clară : rămîne un adept al expansionismului (imperialismului) german spre răsărit. Totuși, dîndu-și seama, probabil, de efectele îngrozitoare ale bombelor atomice și influențat fiind de hotărîrea celorlalți fizicieni germani din Occident, el iscălește documentul din 12 aprilie 1957 al fizicienilor atomiști vest-germani, îndreptat împotriva înarmării atomice a Bundeswehr-ului. Rămîne el consecvent acestei luări de atitudine a celor mai de seamă fizicieni vest-germani? Nu. H. Korch pomenește de multe articole și declarații ale lui C. F. v. Weizsäcker, ulterioare datei de 12 aprilie 1957, în care el justifică actul criminal de la Hiroshima prin necesități militare, „spre a scăpa și pe americani și pe japonezi de la sacrificii și mai mari", după cum declară, la 29 aprilie 1957, la abia 2 săptămîni după iscălirea apelului fizicienilor atomiști vest-germani, într-o lecție festivă ținută la Bonn în fața reprezentanților asociațiilor studențești germane. Această așa-zisă „explicație" a crimei de la Hiroshima apare des[1] în scrierile unor politicieni din Occident și după cum se știe este complet eronată, căci în momentul lansării bombei, Japonia era deja pe cale de a capitula, fiind învinsă complet pe continent de forțele eliberatoare sovietice și chineze. În această lecție C. F. v. Weizsäcker merge, în general, pe linia binecunoscutei propagande anticomuniste din Occident, deși sub o formă adesea voalată.

În astfel de împrejurări și cu astfel de păreri despre lume să nu ne mirăm, că v. Weizsäcker este un înverșunat adept al filozofiei idealiste, cu toate că lucrările sale științifice

[1] Fizicianul englez Blakett arată că acest act a fost primul gest al „războiului rece" față de U.R.S.S.

din domeniul fizicii teoretice a nucleului atomic, sînt unanim recunoscute și arată o viziune realistă a lumii materiale, atunci cînd abordează problemele științifice. Tocmai din această cauză este mai necesară criticarea pozițiilor sale ideologice, fundamental greșite.

Autorul lucrării recenzate folosește acest prilej, pentru a trece în revistă, cu multă competență, natura, rădăcinile și rolul idealismului fizic, în general, — abordînd această chestiune de pe pozițiile indicate de V. I. Lenin. Capitolul I din lucrare este dedicat exclusiv acestei introduceri principiale. În capitolul II autorul analizează oscilările lui v. Weizsäcker în problema armelor atomice. Primele două capitole reprezintă cam un sfert din întreaga lucrare. Discutarea pozițiilor filozofice ale lui v. Weizsäcker începe abia în capitolul III, în care se conturează pozițiile sale greșite în problema materialismului. Von Weizsäcker recunoaște că fizica modernă necesită o filozofie justă, adecvată, dar crede că această filozofie nu este elaborată încă, arătînd totodată deficiențele materialismului metafizic, fără a cunoaște materialismul dialectic. El consideră materialismul o doctrină „periculoasă" și admite cel mult realismul, care se prezintă, după v. Weizsäcker în trei forme deosebite: realismul practic (care recunoaște existența lucrurilor, independent de oameni și despre care oamenii își fac reprezentări), realismul principial (prin care înțelege concepția după care au o bază reală doar lucrurile care sînt „obiectivabile" = „objektivierbar", care, deci, conform interpretării date de v. Weizsäcker acestui cuvînt, sînt date în intuiție, în senzații și aici se vădește influența machismului), și în sfîrșit realismul metafizic, care se bazează pe teza că lucrurile există în realitate (independent de reprezentabilitatea lor, independent de adevărul sau falsitatea declarațiilor noastre despre ele), dar, prin aceste „*lucruri*" v. Weizsäcker nu înțelege nicidecum obiecte sau corpuri materiale, ci doar o noțiune metafizică de care are nevoie rațiunea pentru înțelegerea esenței. Începînd din acest punct, gîndirea lui v. Weizsäcker parcurge calea obișnuită a tuturor acelor care au ajuns la idealism, cale care începe, de obicei, prin criticarea materialismului metafizic, prin critica de la „dreapta" a acestui materialism.

În restul capitolelor (V—VIII) se poate urmări foarte bine caracterul, adesea subiectivist, al concepției lui v. Weizsäcker. După ce H. Korch prezintă orientarea ortodoxă-dogmatică a școlii de la Copenhaga în mecanica cuantică, arată în ultimele capitole ale cărții sale, punctul de vedere al lui v. Weizsäcker asupra bazelor mecanicii cuantice, o variantă a tratării ortodoxe-dogmatice a școlii de la Copenhaga: v. Weizsäcker este partizanul principiului complementarității, al subiectivismului, al „neobiectivabilității" fenomenelor din microcosmos, la deosebirii fundamentale dintre lucruri și reprezentările lor (în general și nu numai în mecanica cuantică), al relativismului filozofic etc. v. Weizsäcker insistă pentru o reîntoarcere la Kant: el este de părere că „mecanica este apriori-ul metodic al electrodinamicii, iar fizica clasică apriori-ul fizicii cuantice". Majoritatea afirmațiilor lui v. Weizsäcker se găsesc și la alți reprezentanți ai idealismului fizic. El se deosebește de ceilalți reprezentanți doar prin nuanțe de exprimare și exemple noi, sau printr-un spirit combinativ mai puternic, în ceea ce privește îmbinarea diferitelor afirmații idealist-subiectiviste, exprimate adesea sub o formă estetică sau de stil nouă. Din această cauză idealismul lui v. Weizsäcker este un idealism tipic care merita să fie analizat de către autor, spre a combate în mod concret această tară a fizicii de astăzi.

Regretăm că autorul nu a vorbit nimic despre cosmogonia lui v. Weizsäcker, care posedă și ea elementele idealismului fizic, sub forma schematismului. De asemenea, H. Korch nu a urmărit și în lucrările științifice ale lui v. Weizsäcker influența filozofiei sale, cunoscut fiind că pe lîngă multe lucrări juste din punct de vedere științific, acest fizician posedă și o serie de cercetări în care aplică, fără succes, metoda dogmatică-indeterministă din fizică.

Teofil Vescan

Utopia lui Thomas Morus — un exemplu de gîndire socialistă critică și vizionar-utopică

De curînd Editura științifică a pus la îndemîna cititorilor una din cele mai interesante lucrări din bogatul patrimoniu al socialismului utopic: *De optimo reipublice statu — Utopia* — cunoscuta lucrare a lui Thomas Morus, scrisă în 1516.

Desigur, în condițiile apariției și răspîndirii socialismului științific, scrierile utopiștilor și-au pierdut de mult însemnătatea pe care au avut-o la timpul lor, păstrîndu-și doar semnificația istorică. Însă studiul lor continuă să rămînă deosebit de atrăgător, întrucît — dezbrăcate de învelișul fantastic — multe din ideile lor sînt sclipiri geniale, minunate precursoare ale unora din cele mai importante teze ale socialismului științific. Utopia lui Th. Morus este bogată din acest punct de vedere și tocmai de aceea mereu interesantă și atrăgătoare.

Umanist cu o vastă și multilaterală cultură, inteligență pătrunzătoare și caracter integru, Th. Morus a sezisat și a prins în paginile acestei lucrări de mici dimensiuni, principalele contradicții ale epocii sale, epoca de formare a societății capitaliste.

Alegîndu-și ca mijloc de exprimare a îndrăznețelor sale idei „descrierea fantezistă" a unei călătorii într-o țară necunoscută, *Utopia*, Th. Morus, prin eroul principal al povestirii — Hythlodeus — critică cu vehemență societatea din timpul său. Relevînd contradicția fundamentală a orînduirii feudale ca și parazitismul nobililor și al slugilor lor și suferința cruntă a oamenilor muncii, Th. Morus stigmatizează cu hotărîre și curaj monarhia absolută, tirania și exploatarea pe care aceasta o exercită asupra supușilor, demască ipocrizia și minciuna societății „înalte", nepăsarea ei față de popor și grija pentru satisfacerea propriilor sale interese egoiste.

Mai mult, el reușește să pătrundă unele aspecte caracteristice procesului acumulării primitive a capitalului.

Analiza pe care o face Th. Morus procesului deposedări de pămînt a țăranilor din Anglia secolului al XVI-lea este citată de două ori de K. Marx în cap. 24 din primul volum al *Capitalului*, capitol consacrat problemei acumulării primitive a capitalului, precum și aproape în toate studiile ce privesc Anglia acelui secol.

Vestitul și amarul adevăr „oile i-au mîncat pe oameni" este sinteza aprecierilor făcute de Th. Morus asupra acestui proces. Marii proprietari funciari, văzînd în creșterea cererii de lînă un izvor de cîștig și îmbogățire, au transformat pămînturile în pășuni, alungînd pe agricultori și distrugînd toate așezările lor; o dată cu țărănimea s-au ruinat și meșteșugarii care se îndeletniceau pînă atunci cu prelucrarea lînii și confecționarea îmbrăcămintei.

Rămași fără mijloace de producție, fără lucru și fără adăpost, acești oameni erau siliți să cerșească sau să fure, îngroșînd rîndurile vagabonzilor, tîlharilor și ale căutătorilor de lucru în orice condiții.

Dezvăluind racilele societății timpului său, Th. Morus a reușit cu o profundă perspicacitate să descopere și cauza cea mai profundă și esențială a acestei stări de lucruri: existența proprietății private. Nu vom găsi la el o analiză științifică, o argumentare științifico-economică a acestei concluzii; ceea ce trebuie însă apreciat ca valoros este justețea punctului său de vedere. În condițiile proprietății private — arată Th. Morus — se dezvoltă mai ales trăsăturile egoiste ale omului, dorința nestăvilită de a avea mai mult și cu orice mijloace. Oricît de mare ar fi avuția socială, ea revine unui număr mic de oameni, care fiind bogați se bucură de toate bunurile vieții, în vreme ce imensa majoritate trăiește în mizerie. De aici, cultul nejustificat și atît de înrobitor al aurului, prețuirea omului nu după calitățile sale reale, ci după cantitatea de bani pe care

o are ; de aici absurdul și revoltătorul dispreț față de oamenii simpli, modești și muncitori și atitudinea servilă respingătoare față de bogații trîndavi. „Este oare drept ca un nobil, un giuvaergiu, un cămătar sau oricine din acest soi de oameni, care nu fac nimic, ori fac lucruri care nu prea sînt de folos statului. să ducă un trai plăcut și strălucit... în vreme ce muncitorul cu ziua, căruțașul, fierarul, plugarul prin necurmata lor muncă atît de trudnică... abia dacă izbutesc să-și agonisească un trai atît de păcătos... încît pare mult mai bun traiul vitelor de povară?" (p. 115).

Pentru Morus apare ca evident și indiscutabil faptul că numai desființarea proprietății private și transformarea ei în proprietate obștească poate aduce salvarea societății, celelalte soluții rămînînd simple paliative.

„Atît timp cît dăinuie acest soi de proprietate, partea obștii cu mult mai numeroasă și cu mult cea mai bună va avea de purtat povara chinuitoare și de neînlăturat a sărăciei cu tot alaiul ei de griji".

Spiritul cercetător al lui Th. Morus nu se mărginește însă la simpla sezisare a cauzei inechității sociale. El făurește un plan — utopic prin cele mai multe din prevederile sale — asupra felului cum poate fi organizată producția socială pe bază de egalitate. Astfel, el prezintă societatea ca o unitate economică, în cadrul căreia se ține evidența a tot ceea ce se produce în diferite regiuni, făcîndu-se totodată, la nevoie și o redistribuire a produselor. Pămîntul aparține tuturor, iar muncile agricole sînt organizate după principiul prestației în muncă, fiecare cetățean fiind obligat să presteze munci agricole un timp determinat, după care revine la meșteșugul său de bază. Domiciliul permanent al tuturor cetățenilor și centrul organizatoric al tuturor lucrărilor este orașul, căruia îi este repartizat un anumit teritoriu folosit pentru muncile agricole. Deși într-o formă naivă, utopică, se preconizează totuși aici, perspectiva înlăturării contradicției dintre oraș și sat.

Este interesant de subliniat felul cum rezolvă Morus repartiția bunurilor în statul său ideal, *Utopia*. Principiul de repartiție a bunurilor este principiul satisfacerii după necesități, căci — precizează Th. Morus — abundența produselor va permite aceasta și „nu trebuie să ne temem că cineva va lua mai mult decît are nevoie".

În condițiile social-economice ale secolului al XVI-lea cu un progres tehnic încă mult limitat, Th. Morus nu găsește adevărata soluție pentru obținerea unei abundențe de produse : creșterea forțelor de producție. El preconizează dispariția parazitismului și realizarea unui belșug de produse prin introducerea obligativității muncii și organizarea muncii forțate pentru două categorii de oameni : Cei care iau asupra lor muncile neplătite din motive religioase și cei pedepsiți la munca forțată pe viață pentru încălcarea normelor convețuirii obștești. O astfel de organizare a muncii trebuie să aducă și posibilitatea reducerii zilei de muncă la 6 ore precum și posibilitatea folosirii timpului liber pentru dezvoltarea omului din punct de vedere fizic și mai ales intelectual.

Printre problemele care l-au preocupat în mod deosebit pe Th. Morus a fost și problema orînduirii politice, a statului. Această problemă, larg dezbătută de filozofii antici și-a regăsit importanța în perioada de avînt a capitalismului cînd problematica socială a început să ocupe un loc tot mai mare în preocupările filozofice. Spre deosebire de ideologii burghezi, apologeți ai orînduirii burgheze și ai statului centralizat pus în slujba burgheziei, gînditorii socialiști utopici au încercat să prezinte punctul de vedere al păturilor de jos, al poporului în această problemă. Thomas Morus este primul mare utopist care a sezisat rolul statului ca instrument în mîna clasei dominante. Referindu-se la statele contemporane lui, Th. Morus scrie : „statele nu apar decît ca un fel de complot al bogătașilor ce se îngrijesc, sub numele și firma statului, de avantajele lor personale" (*Utopia*, p. 12).

Fără cruțare, Th. Morus demască acest „complot", această înțelegere între bogătași menită să le sporească bogățiile pe seama jefuirii poporului. Îndeplinind înalte funcțiuni

în stat, fiind multă vreme sfetnicul cel mai apropiat al lui Henric al VIII-lea, regele Angliei, Th. Morus a cunoscut prin propria lui experiență felul în care asupritorii poporului folosesc puterea de stat. Ei pun biruri mari și exploatează oamenii muncii pentru a-și umple visteria cu galbeni.

Deosebit de interesante sînt și părerile sale despre funcția externă a statului bazat pe exploatare, și în special despre război. El consacră acestei teme un capitol întreg în cartea a II-a din *Utopia*. Dezaprobînd războiul „ca pe o pornire de fiară, deși la nici un soi de sălbăticiune nu este atît de obișnuită ca la om" Th. Morus admite totuși războiul drept, de apărare a hotarelor, de ajutor pentru un stat aliat sau de eliberare a unui popor asuprit. Cu toate deficiențele și felul naiv în care prezintă războaiele drepte — printre acestea include chiar și războaiele pentru repararea anumitor nedreptăți comerciale — Th. Morus exprimă ideea necesității luptei pentru evitarea războiului. Desigur el nu găsește soluția științifică reală și dă soluții idealiste ; însă își dă seama de imensele pagube materiale și umane pe care le aduc războaiele și exprimă foarte hotărît ideea luptei prin toate mijloacele pentru evitarea războiului.

Încărcată cu numeroase elemente naive, inevitabil neștiințifice datorită condițiilor istorice în care a fost elaborată, concepția lui Th. Morus asupra statului ideal atrage atenția prin umanismul și democratismul său. El preconizează sistemul de organizare a statului într-un fel democratic, cu totul opus situației din vremea sa, în care stăpînea nestînjenit absolutismul. În țara sa imaginară, toți funcționarii indiferent de categorie erau aleși și promovați în funcții după aptitudinile lor și demiși dacă abuzau de puterea lor. În privința învățămîntului Th. Morus arată că toți copiii, indiferent de sex, trebuie să primească o educație complexă atît teoretică cît și practică, pregătindu-se printr-un studiu temeinic pentru viața de adult. De altfel, toți cetățenii din *Utopia* sînt iubitori de învățătură și consacră cea mai mare parte din timpul lor liber „luminării minții". Învățămîntul superior este organizat sub forma unor cursuri obștești obligatorii pentru cei ce s-au dedicat activității științifice, dar accesibile și celor ce se ocupă cu munca fizică.

Lucrarea lui Th. Morus are o notă de originalitate și prin metoda folosită pentru fundamentarea principiilor sale socialist-utopice. El și-a argumentat aceste principii în mod raționalist considerînd că orînduirea din *Utopia* este cea mai bună deoarece este cea mai rațională și corespunzătoare din punctul de vedere al intereselor pămîntești ale oamenilor : „Virtutea înseamnă viața conformă cu poruncile naturii". Pentru o mai bună organizare a unei vieți fericite, rațiunea și natura îi cheamă pe oameni să se sprijine reciproc. Utilitarismul și îndemnul optimist al lui Morus de a urma înclinațiile naturale ale omului au avut în epoca sa o mare însemnătate. Cu toate că găsim și la el tendința caracteristică tuturor umaniștilor epocii de a ajunge la un compromis între religie și rațiune, el lasă să se vadă o concepție în care apare destul de evident elementul laic, raționalist.

Transformînd socialismul din utopie în știință, Marx și Engels au prețuit întotdeauna contribuția modestă ca valoare însă incontestabilă a utopiștilor în dezvoltarea gîndirii socialiste. Deschizător de drumuri, Th. Morus ocupă un loc deosebit printre gînditorii utopiști căci a lăsat generațiilor următoare o prezentare interesantă și reală a societății timpului său, a celor mai pregnante contradicții care au caracterizat-o.

Prin conținutul său bogat în idei îndrăznețe și originale, lucrarea lui Th. Morus poate și trebuie să fie studiată și astăzi cu interes.

Cornelia Rusnac

Pe marginea nr. 2 al „Buletinului Comisiei Naţionale a Republicii Populare Romîne pentru UNESCO"

Apărut într-o frumoasă prezentare grafică al doilea număr al publicaţiei trimestriale: „Buletin al Comisiei Naţionale a Republicii Populare Romîne pentru UNESCO" se caracterizează de asemenea printr-un conţinut bogat în informaţii culturale şi în articole substanţiale. Fie că vorbesc despre grandioasele cuceriri ale poporului nostru pe drumul construirii socialismului, fie că informează asupra feluritelor probleme ale culturii de pe toate meridianele globului, articolele şi ştirile publicate în acest număr sînt străbătute de la un capăt la altul, ca de un fir roşu, de principiile fundamentale ale coexistenţei paşnice. Scrisă în spiritul colaborării şi solidarităţii internaţionale a oamenilor, revista de care ne ocupăm aduce o contribuţie de seamă la cunoaşterea reciprocă a popoarelor, a tradiţiilor lor specifice şi a dezvoltării lor culturale. Cunoscîndu-se mai bine unii pe alţii, oamenii muncii din toate continentele, aparţinînd nordului îngheţat sau sudului torid, răsăritului sau apusului, se întîlnesc cu toţii pe acelaşi drum al păcii şi înţelegerii.

Urmînd cu principialitate şi consecvenţă nobilele idealuri paşnice ale omenirii, convinse de triumful lor definitiv, popoarele lagărului socialist mondial, în frunte cu glorioasa Uniune Sovietică, luptă pe toate planurile pentru instaurarea unei păci trainice în lume.

În primul articol cu care se deschide revista, intitulat *La a XV-a aniversare a eliberării patriei*, acad. M. Ralea expunînd marile cuceriri ale poporului nostru în crearea unei vieţi noi, evidenţiază cu claritate semnificaţia profundă a actului revoluţionar de la 23 August 1944. Ziua naţională a eliberării patriei noastre de sub jugul fascist marchează în acelaşi timp şi momentul celei mai mari cotituri pe care o cunoaşte istoria Romîniei. La 23 August 1944, poporul romîn sfărîmînd lanţurile seculare ale unui trecut de asuprire s-a îndreptat pe drumurile luminoase ale viitorului socialist. După vindecarea rănilor războiului, ţara noastră angajată în imensa operă de construire a vieţii noi, a cunoscut de atunci şi pînă în prezent profunde transformări revoluţionare în toate domeniile de activitate. Dintr-un stat „eminamente agricol" şi prin urmare eminamente dependent de marile trusturi şi monopoluri, Romînia şi-a dezvoltat în aşa măsură industria şi economia în general încît astăzi, Republica Populară Romînă este cunoscută şi apreciată în străinătate pentru produsele sale industriale exportate.

Pe această bază economică puternică, sub conducerea înţeleaptă a clasei muncitoare în frunte cu partidul său, educaţia, ştiinţa, cultura progresează într-un ritm fără precedent. Analfabetismul, această pată ruşinoasă

pe care burghezia a lăsat-o pe obrazul poporului nostru, este astăzi stîrpit cu desăvîrşire. Profund populară, cultura noastră nouă este realizată de popor şi pentru popor. „În Romînia noastră nouă — spune autorul — unde există 39 000 de biblioteci publice şi un milion de artişti amatori, unde tirajul cărţilor a atins din 1949 pînă în 1959 mai mult de 440 de milioane de exemplare şi unde în fiecare an se organizează 70 000 de conferinţe pentru educaţia adulţilor — cultura a devenit un bun spiritual al celor mai largi mase — adevărata noastră elită". Fericit de înfăptuirile sale, poporul romîn este dornic de a cunoaşte realizările altor popoare şi este prezent în fiece clipă în lupta pentru „victoria umanismului într-o lume pe care pacea o va elibera de orice nelinişte", conchide acad. Mihai Ralea.

În interviul său acad. Horia Hulubei, directorul Institutului de fizică atomică al Academiei R.P.R., arată că din 1956, prin întemeierea acestui institut studiile de fizică nucleară şi aplicările ei au cunoscut un mare avînt.

Dezvoltarea sa ulterioară constituie în concertul general al ştiinţei mondiale, un viu exemplu de folosire paşnică a energiei atomice. Deşi tînăr, Institutul, ne informează conducătorul său, a obţinut în activitatea sa, îndrumată şi sprijinită de partid şi guvern, rezultate satisfăcătoare atît în domeniul cercetării de bază cît şi în cel al aplicării paşnice a energiei nucleare. Lucrînd în colaborare cu alte laboratoare similare din străinătate şi în special cu Centrul unificat de cercetări nucleare de la Dubna, Institutul de fizică atomică al Academiei R.P.R., precum şi toate celelalte institute cu care este în legătură îşi închină întreaga lor activitate omului şi dezvoltării sale.

Cunoscutul matematician, logician specialist în problemele calculului electronic, acad. Gr. C. Moisil expune în articolul său *Filozofia matematicilor şi tehnica nouă* cîteva din perspectivele şi aplicaţiile epocale pe care cuceririle ştiinţei în acest domeniu le oferă celor mai variate sectoare ale culturii şi civilizaţiei. Trecînd în revistă realizările efectuate în această direcţie în ţara noastră, autorul atrage atenţia că este „momentul ca problemele filozofice legate de tehnica nouă să fie şi ele studiate. Matematicienilor, filozofiilor, lingviştilor şi economiştilor din Republica Populară Romînă la revine misiunea de a aprofunda şi duce mai departe studiul filozofic al acestor probleme".

În continuare, Alexandru Balaci, preşedintele secţiei de traducători a Uniunii scriitorilor din Republica Populară Romînă în articolul intitulat *Despre importanţa şi dezvoltarea traducerilor* analizînd conceptul de traducere şi relevîndu-i profundele lui semnificaţii sociale şi culturale, arată rostul şi însemnătatea traducerilor în viaţa literară romînească.

Datorită faptului că în trecut munca de traducător, ca de altfel orice muncă pe tărîm artistic şi literar era dispreţuită şi neglijată, acest sector important al culturii a fost extrem de sărac. Cu excepţia cîtorva traduceri excepţionale datorite unor scriitori de renume, ca de pildă versiunea romînească a lui G. Coşbuc a *Divinei Comedii*, dusă la bun sfîrşit de autor în condiţiile cele mai grele, traducerile din literatura străină care se efectuau în Romînia burghezo-moşierească, fiind încredinţate unor agramaţi, trădează şi prin orientarea lor, ignoranţa şi dispreţul pentru adevărata cultură a oficialităţilor vremii. Aşa se explică faptul că pînă la 23 August 1944, noi nu aveam tradusă integral opera nici unui clasic al literaturii universale.

În contrast cu această situaţie deplorabilă, în cei 15 ani ce s-au scurs de la eliberare, traducerile, atît cele din literatura clasică universală şi din cea contemporană cît şi din literatura romînă în alte literaturi au luat un extraordinar avînt. Convinşi că orice operă clasică sau contemporană însufleţită de umanism şi tradusă în graiul unui popor vecin sau îndepărtat constituie un adevărat sol al păcii, un mesager al prie-

teniei popoarelor, oamenii de cultură, scriitorii și traducătorii din Republica Populară Romînă, sînt însufleţiţi în activitatea lor de o unanimă dorinţă de a primi și a trimite la rîndul lor peste hotare cărţile, aceşti adevăraţi ambasadori literari ai păcii mondiale.

Vorbind despre *Aspecte ale educaţiei adulţilor în Romînia* scriitorul Demostene Botez, vicepreşedinte al Societăţii pentru răspîndirea ştiinţei şi culturii, arată că la baza acestei acţiuni fundamentale întreprinsă de statul nostrul democrat-popular stă învăţătura leninistă, conform căreia cultura este structurală socialismului pentru că „socialismul începe acolo de unde milioane de oameni îşi însuşesc cultura", după cum lapidar s-a exprimat V. I. Lenin.

Avînd de lichidat o moştenire grea de peste 4 milioane de analfabeţi, regimul socialist din Romînia a trebuit să pună pe prim plan problema alfabetizării. De aceea, abia după rezolvarea ei, în cursul a 10 ani de străduinţe perseverente, problema educaţiei adulţilor a putut să primească amploarea cuvenită. Această acţiune vastă a fost încredinţată în general, Aşezămintelor culturale, uriaşă organizaţie de stat, dependentă de Ministerul Învăţămîntului şi Culturii, organizaţie care numără în prezent 12.000 de cămine culturale cu biblioteci, radio, săli de lectură, săli de conferinţe şi de spectacole şi mii de echipe artistice, astfel încît căminul cultural a devenit seara şi în orele libere locul de întîlnire al tuturor oamenilor de la sate. Prin cele 4000 de cluburi ale sale Consiliul Central al Sindicatelor desfăşoară zilnic o intensă activitate, care foloseşte toate formele verbale şi vizuale ale răspîndirii culturii. Societatea pentru răspîndirea ştiinţei şi culturii, creată în 1949 întregeşte prin variatele sale forme de acţiune (conferinţe, broşuri de popularizare, revista *Ştiinţă şi tehnică*, lectoratul şi universităţile populare) procesul complex al educării adulţilor în R.P.R.

Încheind, autorul sintetizează în cîteva cuvinte obiectivele principale ale activităţii S.R.S.C. : „Legătura cu viaţa, procesul de construcţie a socialismului cu multiplele lui aspecte, abordarea celor mai variate probleme din toate domeniile ştiinţei şi culturii, popularizarea hotărîrilor partidului şi guvernului, formarea unei concepţii ştiinţifice despre natură şi societate, educarea în spiritul patriotismului socialist şi al internaţionalismului proletar, lărgirea orizontului cultural al poporului, educarea lui estetică". Prin întreaga sa structură, educaţia adulţilor în R.P.R. constituie una din formele specifice de formare a conştiinţei socialiste a maselor populare.

Celelalte articole cum sînt al lui Ion Marin Sadoveanu, intitulat *Bucureştiul a împlinit 500 de ani*, consacrat festivităţilor prilejuite de acest eveniment, al lui J. Garza Y De Garate, privind *Radioul şi televiziunea — — mijloace de educaţie* sau al lui N. Gorski (*Oceanul e în primejdie*) în care autorul atrage atenţia asupra contaminării oceanelor şi mărilor cu substanţe radioactive dizolvate în apele lor de pe urma experienţelor nucleare, întregesc un sumar bogat şi variat.

Dări de seamă asupra *Conferinţei internaţionale a învăţămîntului public* ţinută la Geneva 6—15 iulie 1959 şi asupra celei de *A XII-a conferinţă anuală a Consiliului Internaţional de muzică populară*, care a avut loc la Sinaia între 12—17 august 1959, sub auspiciile UNESCO, rubricile „Ştiri de la comisia naţională" „Scurte ştiri" şi „Informaţii UNESCO" fac cunoscute cititorilor diferitele aspecte culturale ale istoriei contemporane.

Contribuind la cunoaşterea reciprocă a tradiţiilor şi aspiraţiilor lor comune de pace şi prietenie, revista „Buletin al Comisiei Naţionale a Republicii Populare Romîne pentru UNESCO" este de un real folos nu numai cercetătorilor, activiştilor în domeniul culturii ci şi cercurilor largi de cititori interesaţi în problemele vitale ale zilelor noastre.

B. O.

Probleme de estetică în revista „Arta plastică"

(numerile 1 — 4 din 1959)

Primele patru numere ale revistei *Arta plastică* din anul trecut, revistă editată de Ministerul Învăţămîntului şi Culturii şi de Uniunea artiştilor plastici din R.P.R., cuprind, pe lîngă un bogat şi variat material legat de sarcinile şi profilul specific al revistei şi cîteva articole cu caracter teoretic mai general, menite a exprima concepţia şi orientarea estetică marxistă a revistei în domeniul de artă a cărui activitate o reflectă.

Ne vom opri în cele ce urmează asupra conţinutului unora dintre aceste articole, pentru a releva acele preocupări şi probleme de estetică sau de teoria artei plastice pe care le-a ridicat în faţa revistei sarcinile creaţiei realismului socialist. Vom semnala totodată şi unele lipsuri ale revistei în acest sens.

În editorialul din nr. 1/1959, intitulat *Pentru o legătură mai strînsă cu viaţa poporului*, semnat de Mircea Popescu, se scoate în evidenţă semnificaţia ideologică profundă pe care o are chemarea adresată de Uniunea artiştilor plastici în legătură cu participarea artiştilor la munca de culturalizare a satelor şi cu documentarea „mai directă, mai vie şi mai consecventă" a artiştilor creatori de artă plastică. Îndrumînd pe artişti spre cunoaşterea realităţii prin participare stăruitoare la viaţa şi problemele practice ale poporului nostru, chemarea Uniunii a urmărit realizarea acelui contact al artei cu viaţa pe care îl cer estetica marxist-leninistă şi sarcinile fundamentale ale construcţiei culturale din ţara noastră. Numai printr-un contact viu şi îndelungat al artistului cu viaţa reală se pot asigura acele condiţii ale creaţiei artistice, care îi vor permite să evite atît schematismul şi documentarea de circumstanţă, cît şi viziunea rece, pasivă şi naturalistă, asupra vieţii şi activităţii poporului nostru. Crearea de imagini autentice şi veridice ale vieţii noi a celor ce muncesc cere o înţelegere profundă şi o familiarizare cu condiţiile concrete ale oamenilor muncii, un efort susţinut de a surprinde esenţialul şi amănuntul semnificativ din viaţa lor de muncă, din fizionomia lor spirituală şi morală. În acest sens, chemarea adresată artiştilor de către partid şi de Uniunea artiştilor plastici este o indicaţie cu profunde şi permanente semnificaţii estetice pentru arta realismului socialist.

O serie întreagă de probleme teoretice pe care le atinge sau tratează revista *Arta plastică* (numerele 1,2,3) au fost ocazionate de importantul eveniment cultural al *Expoziţiei de artă plastică a ţărilor socialiste* deschisă la Moscova la sfîrşitul lui decembrie 1958. După cum se ştie, acest important eveniment cultural din ţările socialiste a prilejuit şi o consfătuire a artiştilor participanţi la Expoziţie, în cadrul căreia s-a dezbătut un întreg complex de probleme speciale şi generale legate de domeniul artei plastice şi de artă în general. Şi-au spus cuvîntul numeroşi artişti, critici şi teoreticieni ai artei din ţările socialiste participanţi la Expoziţie, s-au formulat aprecieri şi idei atît în legătură cu expoziţia cît şi cu orientarea generală a artei din ţările socialiste.

Revista *Arta plastică* relatează în două articole problemele teoretice principale care au format obiectul discuţiei pe marginea temei centrale a consfătuirii: Realismul socialist şi actualitatea. În articolul semnat de Mircea Popescu *Forma artistică şi arta realismului socialist* (nr. 2 din 1959) se arată că expoziţia de la Moscova a dovedit în chip grăitor şi intuitiv, faptul că *unitatea* de orientare şi mesajul socialist al conţinutului artei din ţările socialiste se realizează în mod practic printr-o *diversitate* de stiluri, procedee şi mijloace artistice individuale sau naţionale. Autorul arată că în cadrul consfătuirii, problema inovaţiei, a căutărilor creatoare ale artiştilor a fost analizată în strînsă legătură cu problema destinaţiei şi accesibilităţii operei de artă, cu problema funcţiei ideologico-educative a artei realismului socia-

list. Condiția și chezășia succeselor în căutarea formelor și mijloacelor celor mai adecvate pentru a exprima conținutul umanist al artei realist-socialiste rezidă în legătura artiștilor cu viața poporului și în călăuzirea lor după concepția marxist-leninistă asupra vieții și artei. În arta realistă, măiestria artistică nu este o problemă exclusiv a formei, întrucît realizarea formală a operei se află în strînsă legătură cu conținutul pe care îl exprimă, cu atitudinea artistului față de acest conținut. „Frumusețea operei — spunea pictorul sovietic B. V. Ioganson — se naște din conținut, ca un rezultat al pasiunii artistului pentru acest conținut" (p. 3).

În articolul *Din problemele fundamentale ale artei plastice realist-socialiste* (nr. 2/1959), Mircea Deac relevă problemele cele mai importante luate în dezbatere de către participanții la consfătuire. O temă importantă a cercetărilor a constituit-o *lupta împotriva abstracționismului*. Autorul arată că aproape toți artiștii și criticii de artă participanți la consfătuire au respins și condamnat orientarea abstracționistă ca fiind o expresie a culturii burgheze în descompunere. Arta abstractă, rupînd orice legătură cu viața reală, fiind ostilă funcției de cunoaștere, educative și estetic-plastice a artei și încercînd să exprime subiectivitatea „pură" a artistului, a ajuns la o nivelare cenușie a personalităților creatoare, la desființarea în fapt a ceea ce constituie esența artei ca formă estetică de cunoaștere a realității. De asemenea, pretenția unor abstracționiști de a prezenta arta abstractă ca pe un gen cu o importanță și o frumusețe decorativă, a fost respinsă ca nefundată, ca o încercare de a strecura sub pretextul invocării artei decorative, o viziune și o concepție mistică și diversionistă asupra vieții și a lumii. Arta decorativă ca gen are menirea de a înfrumuseța mediul înconjurător al omului, viața lui de toate zilele. Arta abstractă urmărește însă cu totul altceva atunci cînd încearcă să elibereze principiile artei decorative, desenele abstracte, stilizările și elementele ornamentale de funcția lor practică, utilitară, transformîndu-le într-un scop în sine.

O altă problemă de importanță generală discutată la consfătuire a fost aceea a *specificului național* în artă. Specificul național — *negat de artiștii abstracționiști — este o trăsătură*, o cerință care, așa cum au demonstrat operele prezentate la Expoziție, are menirea de a exprima legătura profundă a artistului și a creației artistice cu viața poporului și cu tradițiile artistice naționale cele mai bune. „Prin caracterele sale — spune Mircea Deac — specificul național este o problemă a legăturii artistului cu viața și năzuințele poporului, cu alte cuvinte, el implică pe lîngă respectarea tradiției, simțul puternic al actualității" (nr. 2, p. 10). În operele artiștilor realist-socialiști simțămîntul patriotismului, legătura sufletească a artiștilor cu poporul în care trăiesc, se îmbină armonios cu umanismul socialist, cu internaționalismul proletar. Această îmbinare armonioasă este asigurată de faptul că în condițiile contemporane adevăratul patriotism și internaționalismul proletar se manifestă în mod obiectiv ca fenomene inseparabile unul de altul. „Frumosul creat de orice popor, deși exprimă originalitatea națională, găsește un viu ecou în inimile oricărui alt popor. Aceasta se întărește și mai mult, cînd cele două popoare au scopuri comune, cînd calea lor este luminată de marele ideal al socialismului" — spunea la consfătuire C. Ladoidamba (R. P. Mongolă).

Problema raportului dintre artă și realitate, a legăturii cu viața, ca temă principală a consfătuirii, a ridicat cele mai numeroase și mai importante chestiuni teoretice. Criticul de artă sovietic Nedoșivin sublinia în intervenția sa că conținutul esențial al epocii contemporane este lupta popoarelor pentru socialism. Arta cu adevărat mare este chemată să exprime acest conținut, să trateze și să rezolve problemele pe care acesta le ridică în fața oamenilor și popoarelor. Analizînd părerile expuse la consfătuire în legătură cu felul cum trebuie înțeleasă contemporaneitatea, Mircea Deac arată că pentru secolul nostru sînt caracteristice patosul și voința cu care omul contemporan tinde să stăpînească lumea și universul, trezirea la viață activă și vigu-

roasă a maselor populare de pe toate continentele. De aceea opera artistului plastic trebuie să oglindească aceste fenomene, reflectînd totodată *participarea* sa vie la ele.

Editorialul din nr. 3/1959 al revistei *Arta plastică* face o caracterizare sumară a rezultatelor și ideilor pe care le-a evidențiat expoziția de la Moscova și consfătuirea ce i-a urmat. Pornind de aici, revista *Arta plastică* își fixează pentru viitor, ca sarcină, popularizarea ideilor conținute în concluziile teoretice care s-au desprins din dezbateri, antrenarea creatorilor, criticilor, teoreticienilor și istoriografilor de artă din țara noastră la dezbaterea largă a fenomenelor noi și caracteristice care stau la baza artei realist-socialiste.

Nr. 4 al *Artei plastice* este consacrat aniversării a 15 ani de la eliberarea Romîniei. Editorialul revistei pune în lumină realizările și semnificația majoră a creațiilor din domeniul artei plastice romînești în cei 15 ani de la eliberare.

În paginile revistei sînt publicate note și aprecieri în legătură cu sărbătoarea națională a poporului nostru — 23 August — semnate de cei mai buni creatori de artă plastică din țara noastră. Relevăm aici aprecierea prin care talentatul pictor Corneliu Baba dezvăluie sarcina artei plastice romînești în etapa actuală : „Cîștigîndu-ne demnitatea de oameni și de cetățeni — spune maestrul picturii noastre — avem la îndemînă toate posibilitățile de a lăsa pentru prezent și viitor opere care să ilustreze eforturile poporului nostru pentru realizarea unor idealuri înalte, nobile. Astăzi avem ce crea, cu ce crea, și, mai ales, pentru cine crea" (p. 3). Aceste cuvinte ale unuia din cei mai valoroși artiști ai noștri, reflectă umanismul și înalta concepție pe care o au creatorii noștri de artă despre menirea și funcția socială a artelor plastice chemate să ilustreze munca și idealurile întregului popor în drumul spre socialism.

Tot în numărul 4 al revistei, Mircea Popescu semnează articolul *Probleme de măiestrie artistică în dezbaterea artiștilor sovietici*, în care autorul prezintă cititorilor romîni părerile diferiților artiști și critici sovietici în problema importantă a măiestriei artistice, a stilului etc.

Bazat pe un bogat material selecționat din publicațiile sovietice, autorul oferă publicului nostru, într-o cuprindere sumară, o foarte utilă informație asupra dezbaterilor teoretice legate de măiestria artistică. Ar fi indicat ca revista *Arta plastică* să continue a publica astfel de referate sau recenzii informative, pe probleme, care să reflecte preocupările și discuțiile de estetică și teoria artei din Uniunea Sovietică. Ele ar permite cititorilor și în special artiștilor noștri să-și lămurească preocupările proprii în acest domeniu. E drept că la noi apare trimestrial culegerea *Probleme de artă plastică* (în traducerea Institutului de Studii Romîno-Sovietic) care informează publicul nostru asupra frontului estetic din Uniunea Sovietică. Însă acest fapt nu este suficient. E nevoie ca prin articole de genul celui menționat mai sus să fie relevate și prezentate cititorilor noștri problemele și discuțiile teoretice din U.R.S.S. care se leagă nemijlocit de preocupările artiștilor noștri în acest domeniu.

Asemenea recenzii și note s-ar putea face și în legătură cu discuțiile de estetică din celelalte țări socialiste sau chiar din țările capitaliste, acestea din urmă oferind exemple elocvente pentru ilustrarea rolului negativ în creație al concepțiilor estetice formaliste și antirealiste, precum și exemple pozitive de concepții sănătoase, realiste în domeniul esteticii și teoriei artei legate de orientarea artei progresiste din Apus. Însă, în primul rînd, asemenea referate, recenzii și note, ar fi indicate în legătură cu studiile de estetică apărute în țara noastră.

Tot în ordinea sugestiilor de mai sus, credem că revista *Arta plastică* ar putea însoți tratarea problemelor de estetică cu exemplificări și reproduceri de opere de artă, care să ilustreze în chip viu, intuitiv, ideile și tezele esteticii marxist-leniniste. De pildă, reproducînd și confruntînd opere cunoscute ale realismului socialist cu așa-zisele „creații" abstracționiste occidentale, ar deveni mai

vizibilă sărăcia de conținut și de mesaj uman a acestora din urmă, precum și valoarea și umanismul metodei de creație realist-socialistă. Pe marginea unor opere de artă se pot face nu numai analize cu caracter de critică artistică, ci și comentarii în spirit filozofic generalizator. Operele de artă ca valori estetice dezvăluie în concret, prin conținutul și forma lor, măsura în care talentul artistului a reușit să respecte legile și condițiile generale ale artei pe care le studiază estetica. Domeniul artelor plastice poate oferi un bogat material reflexiei și generalizării teoretico-filozofice, precum îl oferă literatura, muzica și celelalte arte. Socotim, de aceea, că însoțirea cu reproduceri adecvate a dezbaterii unor probleme de estetică în revistă, de pildă cu prilejul tratării problemelor de măiestrie artistică, stil, formă și conținut, specific național, combaterea formalismului, abstracționismului etc. ar spori forța de convingere a demonstrațiilor teoretice. Am cita, ca exemplu în acest sens, cartea apărută anul trecut la noi, *Conținut și formă în artă* de Andrei Băleanu, în care autorul își ilustrează cu reproduceri elocvente părerile și considerațiile estetice privitoare la arta plastică. Între altele, credem că revista *Arta plastică* ar fi putut semnala, măcar într-o notă, apariția acestei cărți în care referirile la opere de artă plastică de la noi și de peste hotare ocupă un loc deosebit. Trezirea interesului teoretic la artiști în legătură cu problemele generale ale artei, inclusiv ale domeniului artei plastice, nu poate decît să se răsfrîngă pozitiv asupra concepției și metodei de creație a artiștilor.

Un alt aspect pe care vrem să-l relevăm aici în legătură cu primele patru numere din 1959 ale revistei *Arta plastică*, îl formează tratarea și dezbaterea problemelor teoretice speciale ale domeniului plasticii. E drept că în numerele la care ne referim n-au apărut articole mai ample, consacrate special acestor probleme. Totuși, în cîteva articole cuprinse în numerele revistei au fost atinse unele chestiuni importante pentru teoria artei, cum sînt, de pildă, problema specificului și ierarhiei genurilor în domeniul plasticii, — chestiuni ridicate de dezvoltarea creației plastice în țara noastră. Pe această linie au apărut articolele și discuțiile privitoare la *Compoziția monumentală*, la locul și rolul ei în sfera creației plastice (în numerele 2 și 3 din 1959). Revista relatează discuțiile ce au avut loc la cele două simpozioane organizate anul trecut de Uniunea artiștilor plastici și consacrate dezbaterii problemelor *picturii* și *sculpturii monumentale*. Un articol substanțial și bogat în reflexii asupra importanței și specificului *portretisticii* este și cel intitulat *Creația portretistică după 23 August 1944*, semnat de A. Pavel (vezi nr. 4, 1959, p. 36). Autoarea articolului pornește de la următoarea observație profundă a lui Goethe despre pictorii de portrete : „Ei trebuie să includă, spunea Goethe, în imaginile pe care le creează propriile lor raporturi față de oamenii înfățișați, simpatia sau antipatia lor ; dar, pe lîngă aceasta, ei trebuie să arate nu numai ceea ce cred ei despre acei oameni, ci ceea ce oricine s-ar cuveni să creadă". În articol se face o critică justă a tendinței revizioniste și formaliste din portretistica burgheză, relevîndu-se totodată condițiile ce dau viață și valoare portretisticii realiste și realist-socialiste : „Decisivă în ultimă instanță, pentru portretist, indiferent de tehnica și genul în care lucrează, este atitudinea față de om, concepția lui fundamentală despre viață. Dacă în sistemul de gîndire al artistului există o ierarhie a problemelor, dacă pentru el adevărul că umanismul este o trăsătură definitorie a artei contemporane și trăiește, este o prezență vie, arzătoare, atunci normele estetice ale artei portretistice vor izvorî de la sine din conștiința lui, și nu vor apărea niciodată ca niște «rețete» prescrise de o autoritate din afară" (p. 37).

Considerăm deosebit de prețioase și indicate asemenea articole, în care se lămuresc cu pasiune și cu competență probleme particulare ale artelor plastice, deopotrivă legate de practica creației în acest domeniu și de problemele generale ale esteticii. Din păcate însă, în numerele pe care le recenzăm, ele sînt puține și abordate adeseori tangențial.

Teoria artelor plastice ridică probleme numeroase şi de mare actualitate pentru creaţia artiştilor noştri. Consacrînd mici studii acestor probleme, revista *Arta plastică* ar spori interesul teoretic al cititorilor şi artiştilor pentru chestiunile ce frămîntă pe creatorii noştri de artă plastică.

În acelaşi timp, revista *Arta plastică* va trebui să continue şi să lărgească publicarea de articole consacrate problemelor generale ale artei din care să reiasă cu claritate, pentru cititori şi în special pentru artişti, orientarea ideologică şi estetică fermă, marxist-leninistă a revistei şi a frontului creaţiei plastice din ţara noastră. Această sarcină, aşa cum a subliniat-o şi editorialul din nr. 3 al revistei, este cu atît mai importantă, cu cît roadele valoroase, pe care metoda realismului socialist le-a obţinut pe tărîmul artei plastice din ţara noastră, stau într-o legătură indisolubilă cu concepţia filozofică generală a marxismului şi cu umanismul profund al ideologiei proletare.

M. Ciurdariu

Problema actualităţii în revista „Studii şi cercetări de istoria artei", 1, 1959

Consacrată în general problemelor trecutului nostru artistic aşa cum programatic se afirmă încă în titlu — revista *Studii şi cercetări de istoria artei*, întreprinde valorificarea lui din perspectiva actualităţii. Trecutul fiind astfel înţeles, el încetează să mai fie un trecut oarecare, devenind trecutul *acestui* prezent. Examinînd adică formele pe care arta, în modalităţile sale tradiţionale, plastică, teatru, muzică, le-a luat în istoria culturii noastre, colaboratorii şi cercetătorii institutului îşi propun în mod explicit, nu numai să le arate configuraţia, cît mai ales să releve legătura lor cu actuala etapă a dezvoltării lor, cu alte cuvinte, să scoată la lumină tradiţiile realiste, autohtone, ale realismului socialist. De aceea în paginile revistei îşi găsesc un loc firesc, chiar dacă nu cu regularitate, şi studii al căror obiectiv principal îl constituie *istoria* fenomenului artistic contemporan.

Transformările revoluţionare realizate în ţara noastră în cei 15 ani de la eliberarea de sub jugul fascist, au cuprins o asemenea sferă încît a devenit posibilă şi necesară exprimarea lor într-o sinteză. Aşa s-a făcut că trecerile în revistă ale realizărilor prilejuite de aniversarea din 1959 au pus în circulaţie expresia cu ample rezonanţe simbolice : Anul XV.

Fără să-şi părăsească rubricile sale obişnuite (*Artă populară, Artă medievală, Arta modernă şi contemporană, Teatru, Muzică* şi *Probleme ale teoriei de artă*) revista de care ne ocupăm dedică primul său volum pe anul 1959 anului XV.

Articolul care deschide revista semnat de acad. G. Oprescu : *Artele plastice, muzica şi teatrul în perioada dintre 1944 şi 1959*, reprezintă un bilanţ festiv, consemnînd sintetic realizările artistice ale acestei glorioase perioade istorice. Arătînd că „descătuşarea forţelor creatoare ale poporului a dus în aceşti cincisprezece ani la o dezvoltare fără precedent a culturii şi artei", academicianul George Oprescu subliniază că esenţialul în această direcţie a fost îndrumarea şi grija partidului şi guvernului a căror preocupare permanentă este asigurarea condiţiilor materiale şi spirituale necesare promovării unei culturi naţionale în formă şi socialiste în conţinut. La capătul acestei relativ scurte perioade de timp se poate vorbi, cu o legitimă mîndrie, de o artă plastică, o muzică şi o artă teatrală realist-socialiste, ale căror realizări prin caracterul lor revoluţionar şi nivelul artistic superior au depăşit oarecum sfera prezentului devenind obiecte ale cercetării istorice.

Creînd condiţiile unei dezvoltări multilaterale a artelor, regimul democrat-popular a operat schimbări în însăşi conştiinţa artiştilor. Înarmaţi cu concepţia materialismului

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

dialectic și istoric, aceștia sînt feriți în căutările lor creatoare de sterilitatea experiențelor idealiste aprioric falimentare. Artiștii de toate generațiile s-au convins de superioritatea metodei realismului socialist „singura capabilă să asigure maxima înflorire a unei arte puse în slujba vieții și adevărului".

Sub îndrumarea partidului creatorii de arte au combătut cu succes abaterile individualiste și antirealiste. Ambianța optimă în care se desfășoară viața artistică a prezentului, apare de-a dreptul uimitoare și de neconceput „cu douăzeci de ani în urmă".

Crescută din solul viguros al creației populare și inspirată din contemporaneitate, fie că este artă plastică, teatru sau muzică, arta zilelor noastre se adresează maselor largi „pe care năzuiește să le educe în spiritul adevărului, al dragostei de viață și de frumos" conchide academicianul George Oprescu.

În fruntea rubricii *Artă modernă și contemporană* se află articolul semnat de Radu Bogdan intitulat *Reflectarea actualității în pictura românească contemporană*, iar mai departe în cadrul sectorului teatral, Simion Alterescu dezbate tema *Concepția materialistă în noua dramă istorică* în timp ce Anca Costa-Foru se ocupă de *Scenografia originală în ultimii cincisprezece ani*. Despre dezvoltarea muzicii, sub semnătura regretatului muzicolog Andrei Tudor întîlnim un amplu studiu intitulat *Aspecte noi în creația simfonică românească*. În sfîrșit, la rubrica susținută cu mai puțină regularitate, profesorul Marcel Breazu supune criticii principiale marxist-leniniste *Formalismul în estetica burgheză contemporană*.

După cum se vede, din succinta enumerare de mai sus, problema cea mai dezbătută în coloanele revistei de istoria artei este aceea a actualității. Fie că este vorba de artă plastică, teatru sau muzică, preocuparea principală a autorilor studiilor este problema reflectării artistice a prezentului nostru revoluționar. Chiar și atunci cînd este vorba de studii al căror subiect pare să fie departe de tumultul epocii noastre, ecourile actualității se fac auzite. Astfel Corina Nicolescu cercetează *Începuturile artei feudale din țara noastră în lumina ultimilor descoperiri arheologice*, iar Olga Flegont aduce *Cîteva mărturii despre spectacolele străvechi din ținuturile carpato-dunărene*. Cu prilejul aniversării centenarului unirii, Ion Frunzetti dezvoltă tema *Pictorii și Unirea Țărilor Române*. În aceste studii nu numai descoperirile aparțin prezentului ci mai ales principiile în lumina cărora fenomenele artistice ale trecutului sînt interpretate.

Fără să facă o analiză propriu-zisă a conceptului de actualitate și a semnificațiilor lui generale, Radu Bogdan, Simion Alterescu și Andrei Tudor se preocupă fiecare în parte de caracterul specific al reflectării actualității raportat la domeniul respectiv de cercetare. Astfel, Radu Bogdan în articolul citat urmărește prefacerile revoluționare petrecute în țara noastră și reflectarea lor în creația artistică. Chemat să „sprijine prin creația sa edificiul socialist" artistului i se conferă o funcție socială de mare răspundere. Rătăcirile idealiste ale individualismului anarhic, promovat de ideologii burgheziei între cele două războaie mondiale, erau incompatibile cu idealurile umaniste ale realismului socialist. Înțelegînd de timpuriu acest lucru, artiștii s-au aplecat asupra realității înconjurătoare, căreia au căutat să-i descifreze sensurile majore și să le exprime apoi într-un limbaj plastic corespunzător. Evidentă, mai întîi pe planul tematic, cotitura revoluționară s-a cristalizat treptat în realizări artistice unanim acceptate, prin pînzele unor Corneliu Baba, Alexandru Ciucurencu, Camil Ressu, Gavril Miklossy și alții.

Dacă în general s-a realizat o sudură organică, mergînd aproape pînă la suprapunere între tematică și actualitate, s-au întîmplat și unele cazuri izolate în care, dintr-o greșită înțelegere a realismului socialist, o seamă de pictori n-au disociat elementul interpretării de cel al reprezentării corect-descriptive, închipuindu-și că singură alegerea unei teme și exprimarea ei într-o formă accesibilă îi

conferă și valoare artistică". Aceste destul de rare abateri naturaliste au fost însă repudiate pe de o parte explicit de critica de specialitate și de exigențele unui public nou deja format, iar pe de altă parte, implicit, prin crearea unor opere de mare valoare artistică (ca de exemplu *Odihna pe cîmp* din ciclul 1907 de Corneliu Baba sau *Semnarea apelului păcii într-o gospodărie agricolă colectivă* de Camil Ressu și altele).

Tematica istorică de actualitate s-ar putea intitula articolul lui Simion Alterescu *Concepția materialistă în noua dramă istorică*. Inspirația istorică nu este incompatibilă cu tematica actualității. Cunoașterea multilaterală a trecutului din perspectiva prezentului, clarificîndu-l pe cel dintîi, dă în același timp o fundamentare istorică temeinică celui din urmă.

Analizînd principalele succese ale dramaturgiei noastre originale de inspirație istorică (*Bălcescu* de Camil Petrescu, *Horia* de Mihail Davidoglu, *Ion Vodă cel Cumplit* de Laurențiu Fulga, *Matei Millo* de Mircea Ștefănescu ș.a.) Simion Alterescu arată, pe drept cuvînt, că pentru scriitorii noștri situați pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, este comună „dorința de a explica științific fenomenul istoric", reflectîndu-l în „ceea ce are el mai esențial și mai semnificativ". Scriitorul se apleacă asupra trecutului nu pentru a evada din prezent, ci dimpotrivă pentru a descoperi și interpreta cu mijloacele artei teatrale, tradițiile revoluționare ale istoriei contemporane, făcîndu-le astfel accesibile unui public din ce în ce mai larg. Într-o epocă de adînci prefaceri revoluționare ca a noastră, reactualizarea artistică a tradițiilor revoluționare ale înaintașilor constituie o contribuție esențială la construirea socialismului.

În articolul *Aspecte noi în creația simfonică românească*, Andrei Tudor abordează problema actualității din punctul de vedere al creației muzicale. Ca în toate domeniile artei și culturii, actul revoluționar de la 23 August 1944 înscrie și aci începutul celei mai bogate și mai fecunde perioade din întreaga istorie a poporului nostru.

Încetînd să mai fie un bun al claselor privilegiate, pusă în slujba poporului muncitor, făuritor al unei vieți noi, muzicii i s-a restituit în întregime un rol social bine definit. „De la cîntecul de masă, mesager direct și imediat al ideilor noi, la fresca monumentală a oratoriului, de la melodia de dans la amplele construcții simfonice, întregul domeniu al muzicii noastre a fost fecundat de suflul vieții noi".

Combătînd teoriile decadente ale „artei pentru artă", formalismul și apolitismul al căror țel comun este îndepărtarea muzicii de popor, muzicienii, sub îndrumarea directă a partidului, au căutat să reflecte în creația lor dinamica proprie și sensurile măreție ale actualității. Aceasta a pus pe prim plan problema accesibilității muzicii, a caracterului ei popular nu numai în ce privește limbajul ci și în ceea ce privește conținutul tematic. „Inspirată din actualitate — spune autorul — din viața oamenilor care construiesc socialismul, muzica are premisele accesibilității, fiindcă prin toate împrejurările înfățișate, prin viața pe care o descrie, prin eroii pe care îi întruchipează, ea apelează la însăși experiența de viață a maselor, la fondul lor aperceptiv".

Reflectarea actualității este așadar o garanție a accesibilității și valorii creației muzicale. De aci decurg programatismul, monumentalismul și fresca, caractere specifice muzicii noi, pe care autorul le degajă din analiza simfonismului românesc contemporan.

Studiul profesorului Marcel Breazu *Formalismul în estetica burgheză contemporană*, denunțînd aberațiile principiale și consecințele funeste ale antirealismului pentru destinele artei, argumentează indirect în favoarea aceleiași teze, a eficienței principiului reflectării actualității.

Bazat pe o variată și riguroasă documentație, autorul arată că „fie că este vorba despre pledoaria pentru „forma pură", fie că se înalță osanale „forțelor subconștientului" sau „misterului de dincolo de viața noastră

banală", abstractismul lui Mondrian, Malevici sau Paul Klee, suprarealismul lui Bréton sau Salvador Dali, neotomismul lui Maritain, purismul abatelui Brémond, hieratismul lui André Malraux se întîlnesc cu pozițiile existențialiștilor, fenomenologilor sau semanticilor, care teoretizează în problemele de estetică, pentru a încerca să compromită obligația artei autentice de a *oglindi veridic* realitatea". Refuzînd deci reflectarea realității, formalismul, care caracterizează toate curentele decadentismului estetic burghez, renunță de fapt la conținut, la miezul vital al oricărei opere de artă. Cu aceasta se neagă programatic și se infirmă în fapt funcția cognitivă a artei, ceea ce subminează însăși funcția estetică a artei. Dacă este adevărat că funcția cognitivă și funcția social-educativă a artei se realizează prin intermediul funcției estetice, nu este mai puțin adevărat că garanția eficienței acesteia din urmă rezidă implicit în realizarea celor dintîi.

Articolul evidențiază cu claritate rădăcinile de clasă ale atitudinii formaliste. Pierzînd contactul cu realitatea istorică pe care nu o mai poate stăpîni și nefiind de loc interesată în cunoașterea acestei situații, burghezia afișează o indiferență *formală* față de un conținut real inacceptabil pentru ea, legănîndu-se cu iluzii definitiv condamnate. Antirealismul abstracționist, „muzicalismul" excesiv, lipsa oricărei „literaturi", în ultimă instanță formalismul pur, sînt ultimele refugii ale unei clase pe care istoria a lăsat-o în urmă. Ecou suprastructural al acestei situații, estetica burgheză încearcă să stabilească drept obiect al artei „universul artistului", propagînd un subiectivism acerb și anarhic a cărei consecință ultimă este dezumanizarea artei. Ruptă de actualitate ale cărei probleme nu le mai reflectă, golită de orice conținut, arta formalistă devine ea însăși inactuală. În comparație cu impasul dizolvant al artei burgheze contemporane ale cărei baze teoretice le-a analizat prof. Marcel Breazu, demascîndu-le precaritatea și caracterul diversionist, succesele repurtate de arta realist-socialistă constituie o dovadă elocventă, incontestabilă, că în fața acesteia se află viitorul.

Analiza celor cîteva articole de mai sus, în care — într-o revistă al cărui specific îl formează cercetarea istorică — problemele valorificării moștenirii culturale se îmbină în mod organic cu problemele artistice ale prezentului, confirmă încă o dată justețea și fecunditatea principiilor realismului-socialist.

Dacă, în bilanțurile festive pe care le-au făcut, pentru fiecare domeniu al artei în parte, autorii ar fi îmbinat în cercetările lor prezentarea înfăptuirilor cu o subliniere mai accentuată a perspectivelor luminoase pe care acestea le deschid, adîncimea studiilor ar fi crescut, de bună seamă, considerabil.

În încheiere se poate afirma că numărul 1/1959 al revistei *Studii și cercetări de istoria artei*, consacrat anului XV a izbutit să pună în lumină cuceririle grandioase ale artelor plastice, teatrului și muzicii în această etapă a construirii socialismului.

O. Barbosa

INTERESANTE DISCUŢII ÎN JURUL UNOR PROBLEME IMPORTANTE ALE MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI DIN FRANŢA

Partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările capitaliste duc o luptă susţinută pe frontul ideologic împotriva tuturor atacurilor ideologiei burgheze, reformiste şi revizioniste demascîndu-le esenţa de clasă şi caracterul lor reacţionar. Această critică a ideologiei burgheze şi revizioniste se bazează pe tezele fundamentale ale marxism-leninismului, aplicate în mod creator la situaţia concretă din fiecare ţară.

Discuţia organizată de revista *La Nouvelle critique* nr. 110 (noiembrie 1959) pe tema *Partidul Muncitoresc şi lumea modernă* este o valoroasă contribuţie a gîndirii marxiste franceze în această direcţie.

Trebuie subliniat de la început caracterul polemic al articolelor publicate în cadrul discuţiei. Toate sînt luări de poziţie hotărîte, în spirit marxist, ale comuniştilor francezi împotriva reformiştilor şi revizioniştilor de diferite grade şi nuanţe. Ele reprezintă poziţia filozofilor marxişti în legătură cu o serie de probleme foarte actuale pentru mişcarea muncitorească din ţările capitaliste : problema sensului istoriei, a existenţei clasei muncitoare, a necesităţii unui partid politic distinct al ei, partidul comunist, şi a sarcinilor intelectualităţii.

Primul articol *Există un sens al istoriei?* este publicat sub forma unei convorbiri între Jacques Arnauld, Claude Duché, André Gisselbrecht, Jacques Chambaz şi Pierre Juquin. Autorii disting trei linii care caracterizează în mare frontul ideologic din ţările capitaliste în faţa problemelor societăţii capitaliste actuale şi a viitorului ei :

1. O linie *conservatoare* care se exprimă în teama de viitor, pesimism, lipsă de încredere în om. Reprezentanţii ei, apologeţi făţişi ai capitalismului, identifică viitorul sumbru pentru capitalism, cu viitorul întregii omeniri, sofistică de loc nouă, demascată încă de către Lenin.

2. O linie *ştiinţifică*, promovată de reprezentanţii clasei muncitoare, care leagă progresul social de lupta pentru pace, democraţie şi socialism ; construirea socialismului în Uniunea Sovietică, apariţia ţărilor de democraţie populară, creşterea neîncetată a rolului sistemului socialist în viaţa economică şi politică a lumii, reprezintă manifestările cele mai grăitoare ale progresului social.

3. O linie *de mijloc* care nu e decît o variantă a primei, nu neagă în vorbe progresul social, dar nu-l vede decît în menţinerea capitalismului căruia ... ar trebui să i se aducă mici modificări nestructurale ; se observă uşor încercarea camuflată de sprijinire a unei orînduiri anacronice.

Participanţii la convorbire subliniază caracterul anti-progresist, reacţionar al primei tendinţe, care nu vrea decît să salveze cocioaba „lumii libere", „felul de viaţă occidental". Antinomia progres material — umanism pe care o pun în mod abstract ideologii burghezi,

de exemplu R. Aron, este „rezolvată" de aceștia prin transferarea sa în acele regiuni ale sufletului care sînt feude de „gîndire liberă, occidentală și creștină". Printre valorile pe care ideologii burgheziei vor să le „apere" se află chiar ... socialismul. În realitate acest „nou socialism", oricîte denumiri i s-ar da, „socialism modern", „socialismul secolului al XX-lea" etc., se dovedește a fi, la o analiză serioasă, științifică, același vechi capitalism măcinat de puternice contradicții interne și căruia lupta clasei muncitoare îi apropie pe zi ce trece sfîrșitul.

Cei care reprezintă așa-zisa „linie a treia", ca Maurice Duverger de exemplu, au o concepție „originală" despre viitor, sau mai bine-zis despre felul în care ar vrea să fie viitorul. Ei consideră că toate racilele capitalismului ar dispărea dacă s-ar împrumuta de la lumea socialistă tehnica planificării spre a obține o „expansiune economică regulată"; de asemenea, susțin ei, socialismul s-ar „îmbogăți" prin adoptarea „democrației politice" capitaliste. Caracterul antiștiințific și reacționar al unor asemenea „teorii" nu e greu de demonstrat. Capitalismului îi este *imposibilă* planificarea datorită însăși esenței lui, proprietatea privat-capitalistă asupra mijloacelor de producție; la fel, „democrația politică" din capitalism este complet opusă adevăratei democrații care *există* și se *dezvoltă neîncetat* în socialism.

În continuare, autorii articolului ne prezintă cea de-a doua linie, cu adevărat științifică. Existența progresului în societate este legată de transformarea societății, de trecerea la o nouă formațiune social-economică, superioară, de trecerea la socialism. În multe domenii progresul este evident : trecerea la construirea desfășurată a comunismului în Uniunea Sovietică, construirea socialismului în țările de democrație populară, intensificarea luptei clasei muncitoare din țările capitalismului, creșterea rolului opiniei publice, apariția posibilității izgonirii războaielor din viața omenirii.

Autorii arată că ideea progresului are un evident *caracter de clasă*; ceea ce poporul din Guineea consideră ca un mare progres (posibilitatea de a dispune de sine însuși) nu e considerat astfel de către ideologii burgheziei franceze. Care este motorul progresului? Singurul răspuns just e următorul : acțiunea directă sau indirectă a clasei muncitoare condusă de partidele de tip marxist-leninist. Trebuie scos în evidență faptul că mișcarea comunistă a fost și este adevăratul *animator* al dezvoltării sociale pe scară mondială. Acest lucru se vede și mai clar dacă avem în vedere succesele realizate de Uniunea Sovietică, China și celelalte țări de democrație populară.

Viitorul Franței și al celorlalte țări capitaliste *încă* se arată în încheiere, este socialismul. Trecerea la socialism se va face diferit în funcție de condițiile concret-istorice. Formele pe care le poate lua dictatura proletariatului, vor fi diverse, dar în toate *„rolul hotărîtor al clasei muncitoare și al partidului său în procesul transformării trebuie să fie recunoscut"* (p. 20). Tocmai din această cauză reformiștii încearcă să nege și rolul clasei muncitoare și necesitatea unui partid comunist. Combaterea unor asemenea puncte de vedere antimarxiste formează obiectul următoarelor două materiale din discuție.

André Barjonet în *Realitatea clasei muncitoare* dă o ripostă hotărîtă „analizelor" lui Turaine, Jules Moch, André Philip, Serge Mallet etc., cu privire la „diminuarea" sau „dispariția" clasei muncitoare. Aceste pseudoteorii, încearcă să „demonstreze" că clasa muncitoare nu mai progresează, că ea s-a transformat într-o clasă „salarială" avînd caractere deosebite, că remunerația socială înlocuiește salariul individual etc.

Autorul expune mai întîi definiția marxistă a claselor, după care o clasă socială se caracterizează în primul rînd în funcție de raportul în care se află față de mijloacele de producție, în funcție de rolul pe care-l joacă în producția socială. Un lucrător algerian care muncește greu într-o turnătorie pentru un salariu de mizerie, un tractorist cu un salariu mediu și un muncitor electro-tehnician cu o înaltă calificare, au condiții de viață și preocupări foarte diferite. Și totuși, analiza economică serioasă ne arată că acești muncitori nu pot trăi decît

cu condiția de a-și vinde zi de zi, forța de muncă patronului. Felul deosebit în care *apare* acest patron, fermier, mic industriaș sau consiliu anonim de administrație nu schimbă cu nimic caracterul relațiilor de exploatare capitalistă.

Adversarii marxismului obiectează că dacă, cu toată pretinsa apartenență la clasa comună, modul de viață, felul de gîndire al oamenilor se deosebesc, noțiunea de clasă muncitoare nu e, *finalmente*, decît o abstracție goală de orice conținut. La acest argument A. Barjonet remarcă faptul că *un* muncitor poate să nu se gîndească la politică sau să se creadă asociat cu patronul, muncitorii însă, în *totalitatea lor*, ca clasă, nu o pot face. De ce? Pentru că „muncitorii vînzîndu-și forța de muncă, nu vînd o marfă inertă, ci o marfă *vie* care face parte integrantă din personalitatea lor. E vorba de o asemenea înstrăinare fundamentală încît este *socialmente imposibil* ca muncitorii, *în totalitatea lor* să nu aibe, în diferite grade — conștiința" (p. 29). În însuși procesul de producție capitalist existența exploatării se face simțită cu mare putere oricît ar dori să ascundă acest lucru ideologii burgheziei. În general, muncitorii știu prea bine că ei constituie o clasă a exploataților; ceea ce le lipsește uneori, este știința luptei care trebuie să decurgă de aici (necesitatea unui partid politic distinct pentru clasa muncitoare etc.). Dar această știință, indispensabilă pentru transformarea lumii, nu este necesară pentru a fonda o clasă. Adevărata dovadă a realității oricărui lucru este acțiunea lui practică. Dovada existenței clasei muncitoare este dată de lupta ei, de acțiunile ei.

O problemă care trebuie să fie lămurită — arată autorul — este aceea a așa-zisei stagnări a efectivelor muncitorilor și paralel, progresul clasei „de mijloc", „a treia clasă" (funcționari, avocați, liberi profesioniști etc.). E adevărat, că clasa muncitoare *în Franța* nu s-a mărit *în ultimul timp*. Acest fenomen e în legătură cu „malthusianismul economic" al marii burghezii capitaliste și în special cu politica colonialistă. Dar situația din alte țări capitaliste, Germania federală, S.U.A etc. demonstrează cît de falsă este o asemenea teorie. Pe de altă parte, chiar în Franța dacă în unele sectoare industriale numărul muncitorilor a scăzut datorită automatizării, în altele (metalurgie de exemplu) a crescut.

În legătură cu clasa „salarială", — „creația" lui André Philip — sînt două posibilități spune André Barjonet: sau salariul e considerat ca preț al forței de muncă și atunci clasa „salarială" nu-i altceva decît clasa muncitoare, sau se *înțelege prin „salarii" o remunerație* mai mult sau mai puțin fixă și atunci recădem în definiția claselor dată în mod neștiințific, după venit și bogăție. Altă „descoperire" a lui A. Philip, „salariul social" este respinsă la fel de hotărît. Originea acestui venit provine din supramunca neplătită a muncitorilor, creatori ai plusvalorii. Salariul „social" e un salariu și nimic altceva. Distribuirea lui astfel (asigurare socială, prestații familiare etc.) se face datorită luptei clasei muncitoare și de asemenea, din cauza diferitelor necesități obiective ale capitaliștilor. (Asigurarea unei reînnoiri a forței de muncă).

În încheiere, autorul arată, că toate aceste erori formează un tot coerent a cărui concluzie este logică: „Dacă clasa muncitoare e în regres (cantitativ și calitativ) ea nu ar mai constitui o forță autentică de progres, n-ar mai fi necesară alianța dintre ea și alte pături exploatate ale populației". În realitate însă, clasa muncitoare și lupta de clasă există în mod obiectiv, oricîte încercări se fac pentru a le desființa; iar activitatea clasei muncitoare condusă de către partidul ei revoluționar demonstrează în mod practic, faptul că ea este astăzi mai puternică decît oricînd.

Guy Besse în articolul său *Necesitatea unui partid comunist* expune succint caracterul necesar obiectiv al unui partid muncitoresc revoluționar, importanța și trăsăturile sale esențiale.

Arătînd că analiza științifică a societății i-a dus pe Marx și Engels la formularea necesității existenței unui partid politic distinct al clasei muncitoare, autorul demască o serie de „teorii" burgheze și revizioniste care sugerează renunțarea la conceptul de „partid al clasei

muncitoare" sub pretextul că nu toți muncitorii sînt comuniști. Marxiștii n-au spus însă niciodată că un partid politic se identifică cu toți membrii clasei căreia îi apără interesele. Comuniștii, arată Marx și Engels, „față de restul masei proletariatului au avantajul de a înțelege limpede condițiile, mersul și rezultatele generale ale mișcării proletare" [1].

Lupta lui Lenin pentru formarea unui partid revoluționar, fidel indicației *Manifestului Partidului Comunist*, demascarea de către el a acelora care negau necesitatea unei discipline interne de partid și sublinierea tendințelor lor mic-burgheze are o deosebită însemnătate în perioada actuală, fiind aplicabilă și revizioniștilor contemporani : „Cînd Lenin făurea partidul muncitoresc revoluționar, campionii «libertății de critică» recurgeau, pentru a-l caracteriza pe Lenin și partidul său, la următorul vocabular : osificație, formalism, birocrație, dogmatism. Se vede că Henri Lefebvre n-a inventat nimic nou !" (p. 46).

Nici un partid comunist nu-și poate salvgarda existența și asigura viitorul său dacă nu respectă *principiile* fără de care n-ar mai fi decît un agregat de mici comitete : unitatea ideologică ; centralismul democratic pe toate treptele ; aplicarea strictă a tuturor deciziilor luate după discutarea lor, minoritatea se supune majorității ; exercitarea permanentă a criticii și autocriticii.

Guy Besse remarcă în încheiere : „De mult timp îndrăzneții navigatori ai revizionismului «au depășit» marxismul. Istoria însă nu l-a depășit". Dimpotrivă istoria confirmă pe zi ce trece viabilitatea și prospețimea învățăturii marxist-leniniste.

În ultimul articol al discuției, *Intelectualii și mișcarea muncitorească*, André Gisselbrecht analizează raporturile dintre intelectuali și partidul comunist. Franța se găsește față de alte țări într-o situație specială. Cei mai de seamă intelectuali ai săi au fost întotdeauna și cetățeni militanți ; dar, intelectualii francezi sînt accesibili în același timp ideii, tipic social-democratice, după care socialismul nu e decît lărgirea sau realizarea *Declarației drepturilor omului* și nu ceea ce este în fapt : luarea puterii economice și politice de către o clasă nouă, clasa muncitoare. De aceea este necesară atragerea și educarea lor de către partidul comunist, cu grijă, sistematic.

O dată cu marxismul o eră nouă s-a deschis pentru intelectuali. Mișcarea muncitorească nu poate construi socialismul fără a crea în același timp o nouă civilizație, o civilizație care se va deosebi de cea burgheză, între altele, prin faptul că în ea nu va mai fi o prăpastie, *din punct de vedere cultural*, între savanți și literați pe de o parte și muncitori pe de altă parte.

Rolul deosebit al intelectualilor a fost arătat de mult timp de către Marx. Trebuie amintită celebra frază — „ideile devin o forță materială de îndată ce cuprind masele". Intelectualii de azi au șansa să se găsească în fața unei mișcări de transformare socială care nu se poate dispensa de ei. Această mișcare se întemeiază pe clasa muncitoare. Dar este necesar ca și *specialiștii* din diferite ramuri ale cunoașterii, filozofie, economie politică, istorie etc. să ia parte activă la această mișcare. Cu cît partidul comunist trebuie să se pregătească pentru funcția sa conducătoare în Franța de mîine, cu atît are nevoie să valorifice cunoștințele particulare ale intelectualilor : ei deci trebuie să-și aducă contribuția la opera de transformare socială, ajutînd în acest sens clasa muncitoare și partidul ei.

A. Gisselbrecht subliniază în continuare faptul că dacă intelectualii au fost „întotdeauna factori ai evoluției sociale, doar marxismul le-a dat *conștiința* propriei lor funcții istorice". Intelectualii trebuie să devină oameni politici, rămînînd în același timp savanți și artiști. Diferiți ideologi ai burgheziei (R. Aron de exemplu) trag o linie netă de demarcație între *vocația de om politic* și *vocația de savant*. Scopul acestei concepții este unul singur : de a despărți mișcarea muncitorească de intelectuali, de a săpa o

[1] K. Marx, F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, E.S.P.L.P., 1958, p. 50.

prăpastie între muncitori (și partidul lor) și intelectuali.

O iluzie, de altfel foarte veche, vînturată și în prezent de J. P. Sartre, a „libertății" intelectualului — care ar fi o ființă fără pasiuni, fără dorințe, fără o viață particulară — este demascată de către autor în lumina indicațiilor clasicilor marxism-leninismului.

În încheiere autorul arată că atunci cînd lupta dintre cele două sisteme se va concentra din ce în ce mai mult din domeniul politic în cel ideologic ar fi *anormal* ca intelectualii să conceapă rolul lor ca o mediație, imposibilă de altfel; *comanda socială* a proletariatului este garanția maximă a justeței și eficacității ideilor.

Din cele de mai sus, reiese clar importanța discuției inițiată de *La Nouvelle critique*. Articolele apărute în revistă, prin conținutul lor fundamentat științific, prin critica profundă pe care o fac diverselor teorii burgheze, prin contribuția lor valoroasă într-o serie de probleme actuale ale mișcării muncitorești din țările capitaliste și prin stilul lor atrăgător se înscriu în rîndul însemnatelor rezultate obținute în ultimul timp de filozofii marxiști francezi în lupta pentru pace, pentru o Franță democratică, pentru socialism.

V. Popescu

BIOLOGIA MODERNĂ ȘI BERGSONISMUL

În anul 1959 a fost aniversat centenarul lui Bergson, unul dintre filozofii spiritualiști cu cea mai mare influență asupra filozofiei burgheze în primele decenii ale secolului al XX-lea. Revistele idealiste de filozofie din Franța au dedicat cu acest prilej numere întregi comentării diverselor aspecte ale filozofiei bergsoniene, continuînd elogierea și acceptarea fără rezerve a concepțiilor filozofice idealiste ale lui Bergson. Diferiți autori au relevat cu acest prilej, ceea ce li se părea mai reprezentativ și actual din filozofia bergsoniană, cum ar fi problema iraționalismului (E. Minkowski, Ph. Merleau), problema interiorității (J. Delhomme), etica bergsoniană (J. Maritain), problema teoriei cunoașterii biologice (M. Capet), a teoriei filozofice a libertății (Champigny) și multe altele. Mai mult, pentru a marca influența bergsonismului, între 17—20 mai 1959 a fost ținut un „Congres Bergson" la care au participat somitățile idealismului filozofic din Franța (Gabriel Marcel, Maurice Merleau-Ponty, Jean Wahl, Vl. Jankélévitch), arătînd — rînd pe rînd, „tot ce au descoperit ... grație lui Bergson și filozofiei sale" [1]. Un aspect puțin discutat a fost acela al raportului dintre filozofia lui Bergson și teoriile și faptele biologice, pe care Bergson le-a utilizat și pe care le-a adus drept „argument" și ilustrare a concepțiilor lui spiritualiste. Nu s-a discutat acest aspect tocmai pentru că *Evoluția creatoare* [2], cartea în care H. Bergson urmărește desfășurarea „elanului vital" este o manifestare tipică a modului subiectivist de interpretare a fenomenelor naturii și spiritului, a felului în care gîndirea idealistă denaturează și viciază cuceririle științei.

În rîndurile de față nu ne propunem nicidecum o critică exhaustivă a ideilor expuse în *Evoluția creatoare*, ci numai discutarea din punct de vedere științific a unor probleme de biologie pe care Bergson a pretins că le-a rezolvat în cartea lui.

Cei cincizeci și trei de ani care au trecut de la apariția cărții pe care o cercetăm au înregistrat progrese esențiale în diferite direcții ale biologiei, verificarea și în consecință și modificarea multor constatări și teorii. De aceea, nu vom discuta valoarea actuală a faptelor și exemplelor citate de Bergson, ci ne vom opri asupra lor numai în măsura în care ilustrează felul în care datele științifice au fost

[1] A. L. Leroy, *Le Congrès Bergson*, în *Revue Philosophique de la France et de l'étranger*, nr. 3/1959.

[2] Henri Bergson, *L'évolution créatrice*, Paris, F. Alcan, 1929.

denaturate de către Bergson. Această denaturare este practicată şi azi pe scară largă de către filozofii burghezi care se pretind competenţi în fizică, astronomie, biologie etc. Elucubraţiile unui R. Ruyer, falsificările fideiste ale lui Teilhard de Chardin răstălmăcirile reacţionare din lucrările ultra-selecţioniştilor contemporani, sînt cîteva exemple grăitoare pentru chipul în care filozofii burghezi contemporani deformează rezultatele experimentale la care s-a ajuns în ştiinţele naturii vii.

Bergson a început să scrie în epoca în care darwinismul devenise un bun al biologiei de pretutindeni, cînd principiile evoluţioniste cuceriseră întreaga lume ştiinţifică. Tot în acelaşi timp însă, începuse reacţiunea idealistă antidarwinistă atît sub steagul „neodarwinismului" weismannist cît şi al diferitelor teorii neo-lamarckiste (Cope, Eimer etc.). Este totodată începutul epocii imperialismului, al intensificării atacurilor filozofilor burghezi împotriva ştiinţei şi materialismului, a eforturilor de falsificare a datelor fizicii şi biologiei. Cei care au proslăvit originalitatea lui Bergson, au afirmat că el a reuşit să elaboreze un sistem filozofico-biologic unic în felul lui, care ar depăşi limitările tuturor teoriilor de pînă atunci şi ar crea o punte de legătură între lumea vie şi morala umană. Dacă însă cercetăm ideile lui Bergson în comparaţie cu cele ale contemporanilor săi şi nu ne lăsăm ameţiţi de metaforele şi figurile de stil ce-i colorează cartea, vom vedea că în fond Bergson nu propune o interpretare proprie a fenomenelor naturii vii, ci el combină de fapt unele teze neo-darwiniste cu unele teze neo-lamarckiste, şi întregeşte acest amalgam cu idei vitaliste şi finaliste.

Astfel, Bergson adoptă teza weismannistă clasică, după care „*viaţa pare ca un curent ce trece de la germen la germen prin intermediul unui organism dezvoltat*" [1], iar organismul însuşi pare a fi o simplă excrescenţă, necesară pentru a asigura continuitatea germenului.

Pentru a explica problema esenţei vieţii şi a cauzelor evoluţiei, Bergson apelează la argumente neo-lamarckiste. După cum se ştie, neo-lamarckismul este acel curent teoretic din biologie care preia tezele de bază pozitive ale lui Lamarck (acţiunea mediului asupra organismului, rolul exersării şi neexersării în dezvoltarea organelor etc.) dar dezvoltă în special ideea „principiului gradaţiei", conform căreia complicarea progresivă a organismelor, specifică animalului, s-ar datora unui principiu intern. Bergson are în vedere, bineînţeles, nu ideile care se referă la acţiunea mediului asupra organismului, ci acelea care se referă la „impulsul intern". Bergson susţine că la originea vieţii se află conştiinţa sau supraconştiinţa, care reprezintă de fapt o „exigenţă de creaţie" (a cui?) şi că ea se găseşte pe toate treptele de evoluţie a regnului animal şi vegetal. Aceeaşi temă fusese expusă zi de alţii, în special de Cope în cartea *Factorii primari ai evoluţiei organice*, unde acest autor afirmă că „conştiinţa coincide cu aurora vieţii". Bergson şi-a mărturisit de altfel simpatia pentru teoria lui Cope, şi a neolamarckiştilor în general, care singură ar fi capabilă „să admită un principiu intern şi psihologic al dezvoltării" [2]. Totuşi, Bergson îi reproşează lui Cope şi celorlalţi neo-lamarckişti că nu merg pînă la capăt în psihologizarea lumii vii; el însuşi nu s-a oprit la jumătatea drumului, ci a înzestrat plantele şi animalele cu grade diferite de conştiinţă (în funcţie de mobilitatea lor) şi a subliniat că „conştiinţa apare ca principiu motor al evoluţiei" [3]. De aici şi pînă la concepţia vitalistă a lumii nu mai era decît un pas, pe care Bergson l-a făcut uşor, concretizînd specificul vieţii în „elanul vital". După Bergson, elanul vital este principiul creator care, străbate întreaga materie, însufleţind-o modelînd-o în chip divers, provocînd în ultimă instanţă variaţiile profunde din natură. Vitalismul nu era la începutul secolului XX o teorie nouă, dar datorită lucrărilor lui H. Driesch şi a altora, el cunoscuse o răspîndire destul de largă. „Entelechia" lui Driesch seamănă însă foarte mult cu „elanul vital" bergsonist,

[1] H. Bergson, *L'évolution créatrice*, p. 29.

[2] *Ibidem*, p. 84.

[3] *Ibidem*, p. 198.

fiind „un agent individualizant", nu o energie sau substanță materială; „entelechia este un agent *sui generis*, nematerial și nespațial care acționează „în" spațiu ..." [1], afirmă Driesch. Desigur, că între „elanul vital" și „entelechie" subzistă și unele deosebiri de detaliu, acestea însă nu reușesc să mascheze vitalismul de care e impregnată opera lui Bergson și înrudirea celor două noțiuni „biologico-spirituale".

Ca spiritualist convins și consecvent, el a construit un sistem întreg bazat pe elanul vital, considerat ca izvorul (nematerial de altfel) al mobilității permanente, specifice a lumii vii. Tocmai din ciocnirea elanului vital cu materia care-l înlănțuie și stînjenește, care îi opune rezistență, rezultă multiplicitatea formelor existente în natură, varietatea succesivă a speciilor. De aceea, dezvoltarea vieții are traiectorii multiple, divergente, constituind ceea ce Bergson intitulează *evoluția creatoare*. Dacă traducem metaforele bergsoniene în limbaj științific, găsim că Bergson vorbește de fapt despre originea monofiletică a organismelor, dezvoltarea lor ulterioară realizîndu-se în moduri diferite conform binecunoscutei scheme a arborelui filogenetic. Evoluția este într-adevăr creatoare, dar aceasta nu se datorește elanului vital, ci așa cum a demonstrat Darwin și mai tîrziu biologia materialistă miciurinistă, pe baza unui imens material faptic, ea se datorește selecției naturale și interacțiunii creatoare dintre organism și mediu.

Problema mișcării necontenite, permanente, apariția unor forme mereu noi, ocupă, după cum am văzut, un loc important în filozofia bergsoniană. Din acest punct de vedere, Bergson a criticat unele aspecte ale mecanicismului, scoțînd în evidență toate racilele metafizice ale acestui mod de gîndire. Întreaga lui carte este o pledoarie în favoarea conceperii lumii organice ca un tot în evoluție, în schimbare, în mișcare. Dar la Bergson atenția pentru mișcare este un pretext pentru a strecura teza spiritualistă, după care la baza universului se află conștiința. Bergson identifică și subordonează în fond mișcarea conștiinței. Deosebirea fundamentală dintre plantă și animal este astfel formulată,... organismul cel mai umil este conștient în măsura în care se mișcă *liber*" [2]. În acest sens, algele unicelulare sînt socotite de Bergson a fi mai „conștiente" decît plantele superioare, tot așa cum vertebratele fiind mai mobile, deci mai conștiente, sînt considerate superioare față de moluște, cu mai mică capacitate de locomoție. Mobilitatea este condiția vieții conștiente, ca și a vieții în general. Dar nu numai atît. Bergson susține chiar că „ființa vie este în special un loc de trecere, iar esențialul vieții se află în mișcarea care o transmite"[3]. Astfel, Bergson ajunge să absolutizeze mișcarea, să considere chiar orice formă a vieții drept o degradare materială a elanului vital, o oprire a acestuia din drumul său creator. Este vizibil că Bergson subordonează categoria devenirii conștiinței, deoarece naturii nevii, care se află și ea în mișcare, el îi refuză devenirea. Bergson criticînd din unghiul de vedere al mișcării pure, metafizica mecaniciștilor, care concepeau lumea static, face parte dintre acei pe care Lenin îi numea oameni „care vor să conceapă din spirit de „economie", mișcarea fără materie" [4], asemenea energetistului Ostwaldt și altor machiști. În fond, critica mecanicismului a fost totodată pentru Bergson preludiul și critica materialismului, pentru denaturarea spiritualistă, idealistă a datelor biologiei.

Bergson își proclamă filozofia drept o filozofie a mișcării absolute, a duratei „pure". Dar interpretarea acestei durate nu e de loc „pură", ci expresia concepției lui finaliste, spiritualiste. Finalismul clasic, după cum se știe, subordonează întreaga dezvoltare realizării unui scop de atins, considerînd natura ca un mijloc al realizării spiritului libertății (Hegel). Bergson, în sistemul pe

[1] Hans Driesch, *The history and theory of vitalism*, Macmillan, London, 1914, p. 204.

[2] N. Bergson, *op. cit.*, p. 121.

[3] *Ibidem*, p. 139.

[4] V. I. Lenin, *Materialism și empiriocriticism*, Ed. P.M.R., 1948, p. 301.

care l-a construit, nu poate renunța la explicația finalistă, dar în același timp, fiind conștient de contradicția flagrantă dintre finalism și durata pură, propune un finalism propriu, deosebit de explicația comună despre cauzele finale.

Bergson consideră că lumea e organizată ca un ansamblu armonios. „Dacă există finalitate în lumea vieții — scrie el — ea cuprinde viața întreagă într-o singură îmbrățișare indivizibilă"[1]. Bergson explică armonia prin aceea că viața se datorește unui elan originar comun la tot ce e viu, ea ține de o identitate de impuls și nu de o aspirație comună. Finalitatea, afirmă Bergson, e imanentă vieții „ea este dată la început ca un impuls, ea nu este pusă la sfîrșit ca o atracție"[2]. Evoluția diferitelor specii e divergentă, dar ea păstrează urme ale elanului primitiv, care le face să-și continue mișcarea. Reiese deci că Bergson, care critică finalismul „radical", cum îl denumește el, pentru faptul că în această concepție evoluția e predeterminată, cade singur în acest păcat atunci cînd afirmă că în evoluția diferitelor viețuitoare se păstrează ceva din elanul originar. „Finalitatea" lui Bergson constă deci în a răsturna raportul obișnuit pentru finaliști, între scop și dezvoltarea vieții.

Biologia științifică, materialistă nu admite însă nici o formă de finalism, nici „clasic" și nici „renovat". Biologia miciurinistă, fundamentată pe învățătura materialist-dialectică a izgonit definitiv din știință finalismul, scoțînd în evidență factorii reali ai evoluției, adevăratele forțe motrice ale dezvoltării lumii vii, care sînt selecția naturală, interacțiunea multilaterală între organism și mediu etc. Aplicînd principiile finaliste în biologie, Bergson ridică problemele adaptării și ortogenezei[3] cărora le dă o explicație consecvent finalistă. Astfel, Bergson consideră că armonia inițială nu-i absolut perfectă și admite anumite discordanțe, adaptarea constînd în utilizarea energiei vitale (rest al elanului vital inițial) în interesul propriu al speciei. Cu alte cuvinte, adaptarea nu este altceva decît umplerea lacunelor lăsate de impulsul originar, de finalitatea primitivă. De pe această poziție idealistă, Bergson critică teoria lui Eimer care admite condițiile externe drept cauze ale variației organismelor, cît și pe darwiniștii consecvenți care văd în selecția naturală condiția adaptării. Împotriva acestora, el aduce ca exemplu ochiul a cărui structură nu poate fi, după el, explicată din punct de vedere evoluționist. Comparînd ochiul moluștelor cu al vertebratelor și găsind între ele asemănări izbitoare, Bergson consideră că aici nu poate fi vorba decît de convergența unor schimbări simultane care să asigure continuitatea de direcție a variațiilor succesive, cu alte cuvinte de o ortogeneză. „De bună voie sau nu, trebuie făcut apel la un principiu intern de direcționare pentru a obține această convergență de efecte"[4]. Dacă judecăm însă fenomenele obiectiv științific, și nu de pe poziții preconcepute idealiste, ca Bergson, vedem că între ochii unor moluște cefalopode (și nu ai moluștelor în general) și cei ai vertebratelor există pe lîngă asemănări incontestabile și deosebiri evidente, în special în ce privește originea ochilor (ochii moluștelor sînt de tip epitelial pe cînd ai vertebratelor sînt de origine nervoasă). De asemenea, trebuie remarcat că pînă la ochiul perfecționat al cefalopodelor s-a trecut printr-o serie de trepte intermediare printre care formarea fosetelor vizuale, a cupelor optice și veziculelor optice, cît și apariția principalelor adaptări dioptrice, specifice ochilor camerali ai animalelor superioare, la meduze nu este decît un exemplu. Bergson a adus un exemplu de convergență, dar asemenea exemple nu sînt rare și pot fi multiplicate cu ușurință. Ele nu vin însă cu nimic în sprijinul ortogenezei, al existenței unui principiu intern al dezvoltării, tot așa cum nu demonstrează existența „armoniei" inițiale.

[1] H. Bergson, *op. cit.*, p. 47.

[2] *Ibidem*, p. 113.

[3] Termen introdus de Haeckel (*Gestaltung und Vererbung* 1893) prin care se înțeleg variații cu sens definit.

[4] *Ibidem*, p. 83.

Exemplul de mai sus arată nu numai că Bergson nu adînceşte studiul faptelor, ci că recurge la interpretarea lor subiectivistă, în ultimă instanţă psihologizantă, forţînd faptele să intre în „patul lui Procust" al filozofiei sale. Pornind de la postulatul că „evoluţia trebuie să comporte în orice moment o interpretare psihologică"[1]. . .Bergson pune la baza evoluţiei un curent de conştiinţă care devine principiul motor al evoluţiei. Bergson cunoaşte datele de fiziologie care arată legătura cauzală dintre sistemul nervos şi conştiinţă, fapt unanim recunoscut de oamenii de ştiinţă din vremea lui. El însă nu acceptă acest adevăr, afirmînd că „ar fi tot atît de absurd să refuzăm conştiinţa unui animal pentru că n-are creier, pe cît ar fi să-l declarăm incapabil de a se hrăni pentru că n-are stomac"[2]. Spiritualistul contemporan R. Ruyer, într-o argumentare cu privire la problema conştiinţei reia aproape textual cuvintele lui Bergson, cînd afirmă că „eroarea obişnuită constă în . . . a crede că acolo unde lipseşte orice sistem nervos, trebuie să lipsească de asemenea orice conştiinţă"[3]. Dar ştiinţa care a arătat că digestia nu numai că nu e legată — la organismele inferioare — de existenţa unui organ specializat cum ar fi stomacul, a arătat totodată că la organismele lipsite de sistem nervos central nu poate fi vorba decît de excitabilitate, şi nicidecum de conştiinţă. Totuşi, Bergson este nevoit să ţină seama de sistemul nervos, care ar ocupa în organism un fel de loc privilegiat, întreg corpul conlucrînd spre menţinerea creierului în condiţii bune. Această poziţie excepţională a creierului, a sistemului „sensori — motor", după cum îl numeşte Bergson, s-ar explica printr-o anumită „solidaritate", „corespondenţă" între creier şi conştiinţă. Solidaritatea aceasta o compară Bergson cu aceea dintre un cuţit ascuţit şi vîrful acestuia : creierul e vîrful ascuţit prin care conştiinţa pătrunde în ţesătura compactă a evenimentelor dar nu este coextensiv cu conştiinţa. Bergson delimitînd strict ştiinţa de filozofie admite, pentru analiza ştiinţifică, teoria după care conştiinţa ar fi ataşată de anumiţi neuroni şi s-ar degaja din activitatea lor ca o lumină fosforescentă ; dar admite această teorie numai pentru că e extrem de uşor de combătut, căci la începutul secolului al XX-lea teoria conştiinţei materializate, susţinută cu cîteva decenii în urmă de materialiştii vulgari, era de mult abandonată. „În realitate — subliniază Bergson — conştiinţa nu ţîşneşte din creier"[4] căci „fiinţa vie este un centru de acţiune"[5], adică o cantitate variabilă de acţiune posibilă. Sistemul nervos nu face altceva decît să marcheze în linii flexibile căile pe care se va desfăşura acţiunea conştiinţei.

În 1913, cu prilejul alegerii sale ca preşedinte al „Societăţii pentru cercetări psihice" din Londra, Bergson declara că sufletul depăşind corpul se bucură de o neatîrnare care îngăduie supravieţuirea lui. Această declaraţie nu făcea de altfel decît să confirme ideile expuse în *Evoluţia creatoare*, unde a identificat elanul vital cu dumnezeu, definit ca „viaţă necontenită, acţiune, libertate"[6]. De la finalism la nemurirea sufletului, prin intermediul conştiinţei „libere" de creier, iată rezultatul spiritualismului bergsonian.

De aici decurge şi modul în care Bergson concepe cunoaşterea proceselor vitale. După el, „gîndirea noastră, sub forma sa pur logică, e incapabilă de a-şi reprezenta adevărata natură a vieţii, semnificaţia profundă a mişcării evolutive"[7]. Într-adevăr, esenţa vieţii fiind, după Bergson, de natură psihică supranaturală, la ea se poate ajunge numai printr-un contact direct. Inteligenţa se caracterizează printr-o neînţelegere naturală a vieţii, ea nu este capabilă decît de a dirija acţiunile practice. Instinctul în schimb poate da cheia operaţiilor vitale, el este îndreptat spre viaţă, pătrunde în interiorul ei, căci „instinctul e simpatie"[8]. Bergson aduce o

[1] H. Bergson *op. cit.*, p. 56.
[2] *Ibidem*, p. 120.
[3] R. Ruyer, *Néo-finalisme*, P.U.F., Paris, 1952, p. 78.
[4] H. Bergson, *op. cit.*, p. 285.
[5] *Ibidem*, p. I.
[6] *Ibidem*, p. 270.
[7] *Ibidem*, p. II.
[8] *Ibidem*, p. 191.

mulțime de exemple de instincte (instincte sociale la Apide, instincte de paralizare a unor viespi etc.) și din analiza lor trage concluzia că acestea ar reprezenta, niște teme asemănătoare motivelor muzicale, care se transpun în întregime la diverse organisme, și pe care s-ar fi executat apoi variații diverse. Concepții asemănătoare susține R. Ruyer în articolul *Bergson și Sphexul ammeophil*, scris cu ocazia centenarului Bergson. Ruyer îi dă dreptate lui Bergson de a fi criticat concepția despre instinct ca mozaic de reflexe juxtapuse și aduce ca sprijin și argumentele ethologiștilor germani, olandezi și americani. Ca și aceștia, Ruyer face apel la o lume subsenzorială și subconștientă și împreună cu Bergson este de acord că instinctul este „o știință (un savoir) și o conștiință primară, mai fundamentale decît conștiința și știința individuală"[1], care nu au alt rol decît de punere la punct.

Dacă lăsăm de o parte tot verbalismul care înconjoară această teorie pseudo-științifică despre instincte, vedem că ea se reduce la negarea posibilității de a cunoaște rațional, științific lumea vie, făcînd chiar din instincte niște complexe de necunoscute incognoscibile.

Studierea științifică a fiziologiei sistemului nervos central și în special a activității nervoase superioare, de către Pavlov și elevii săi, a dus la concluzii opuse, științific fundamentate. I. P. Pavlov, ridicîndu-se hotărît împotriva tuturor tentativelor idealiste în fiziologie a demonstrat că instinctele sînt reflexe îmbinate în lanțuri succesive complexe, efectuîndu-se prin intermediul sistemului nervos central și care au devenit ereditare.

Dar teoria instinctului nu-i pentru Bergson decît un pretext pentru a-și dezvolta ideea cunoașterii prin intuiție, care reprezintă „instinctul devenit dezinteresat", a instinctului conștient de sine însuși. Lenin, în însemnările făcute pe marginea cărții lui Abel Rey, *Filozofia modernă*, a demascat pînă la capăt idealismul bergsonian în teoria cunoașterii „... a vedea în cunoașterea embrionară și instinctivă, confuză, aproape în întregime subiectivă și instantanee a conștiinței care trezește experiența inițială și reală, spre care înclină Bergson... nu înseamnă oare a răsturna întreaga experiență ? Experiența primitivă, impregnată complet de subiectivitate, — da, însă impregnată în întregime și de eroare, și de irealitate"[2].

Teoria bergsoniană a cunoașterii, bazată pe instinct = simpatie și instinct dezinteresat = intuiție, reflectă pe deplin idealismul gnoseologic al autorului ei și vădește, în fond, neputința idealismului față de problemele ridicate de știință.

★

Ideologii burghezi au proslăvit filozofia bergsoniană și au considerat-o ca un fel de program teoretic pe baza căruia să se interpreteze și să se generalizeze realizările biologiei. Dar, din scurta expunere de mai sus a unor idei ale lui Bergson referitoare la probleme biologice, reiese că filozofia lui reprezintă nu numai un instrument ineficace de cunoaștere a fenomenelor din natura vie, dar chiar unul care le întunecă și falsifică.

Se pune întrebarea : pe ce drum a mers biologia ? Pe drumul indicat de Bergson — de răscolire a materiei pentru a descoperi elanul vital, de care să se ia cunoștință prin simpatie sau pe drumul descifrării legilor materiei vii, a determinării cauzelor evoluției și a găsirii metodelor optime de cunoaștere a fenomenului vital ?

Întreaga dezvoltare a științelor naturii arată că ele s-au depărtat din ce în ce mai mult de orice speculații spiritualiste și și-au întemeiat existența pe un fundament solid experimental. Biochimia și biofizica se apropie cu pași repezi de elucidarea condițiilor necesare apariției vieții pe pămînt și a formei și componenței primelor viețuitoare. În felul acesta, supraconștiința bergsoniană = dumnezeu a trebuit să cedeze locul unor complexe moleculare cu o structură deosebită, care au reprezentat primele manifestări de viață.

Biochimia, biofizica, microbiologia și genetica, într-un efort comun reușesc din ce în ce

[1] *Revue de Métaphysique et de Morale*, nr. 2/1959, p. 171.

[2] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 383, E.S.P.L.P., 1956.

mai mult să dezvăluie cauzele și mecanismul eredității, să ne dea imaginea desfășurării în timp a lumii vii, eliminînd pentru totdeauna reprezentările despre elanul vital ce însuflețește materia.

Embriologia și fiziologia, ecologia și microbiologia, reușesc să scoată în evidență legile ce guvernează organismele individuale și grupele de organisme, variația și constanța însușirilor lor, nelăsînd loc nici unui impuls intern ce ar determina dezvoltarea.

Fiziologia activității nervoase superioare a dovedit fără putință de tăgadă legătura nemijlocită dintre scoarța emisferelor cerebrale și gîndire, izgonind și din acest domeniu reprezentările idealiste despre o conștiință „coextensivă" cu creierul, dar independentă de acesta.

Biologia modernă merge pe drumul materialismului dialectic, în ciuda speculațiilor unui Bergson de acum jumătate veac sau a continuatorilor lui de astăzi.

Edith Gulian

CONSFĂTUIRE PRIVIND ACTIVITATEA EDITORIALĂ A S. R. S. C.

În procesul complex al revoluției culturale din țara noastră, Societatea pentru răspîndirea științei și culturii (S.R.S.C.) are un rol important și anume, de a contribui în mod susținut la popularizarea cunoștințelor științifice, politice și culturale în rîndul oamenilor muncii. Activitatea de editare a broșurilor, care apar în colecția S.R.S.C., constituie una din formele principale și eficiente care contribuie la îmbogățirea cunoștințelor și formare conștiinței socialiste a maselor largi. În legătură cu activitatea de popularizare a cunoștințelor științifice dusă de S.R.S.C. prin broșuri, aspecte importante au fost relevate în cadrul Consfătuirii organizată sub auspiciile Consiliului de conducere S.R.S.C. în luna noiembrie 1959 la București.

Creșterea nivelului cultural-politic al maselor populare din țara noastră și, legat de aceasta, existența unor cerințe culturale mereu sporite ce derivă din însești sarcinile construcției socialiste, arată că s-a format un nou cititor ale cărui exigențe impun continua îmbunătățire a activității de popularizare a cunoștințelor științifice. Îndrumarea de către partid și sprijinul material acordat în acest sens au dus la obținerea unor rezultate însemnate în activitatea editorială a S.R.S.C. din anul 1959, cum ar fi : apropierea tematicii de problemele actualității, îmbogățirea conținutului științifico-ideologic, sporirea numărului de tipărituri etc.

Continua perfecționare a activității în aceste direcții, orientarea ideologică ferm științifică, marxist-leninistă și realizarea accesibilității corespunzătoare broșurilor S.R.S.C., împreună cu sporirea eforturilor de îmbogățire a tematicii și a conținutului științific, constituie aspectele cele mai importante ce se cer relevate și spre care trebuie să tindă munca de popularizare a cunoștințelor științifice prin broșuri.

★

Urmărind *tematica* broșurilor apărute în colecția S.R.S.C. în anul 1959, constatăm preocuparea către problemele actuale privind popularizarea noilor cuceriri în domeniul fizicii nucleare, răspunsuri în legătură cu problemele producției industriale și agricole din țara noastră critica ideologiei mistico-religioase, educația patriotică a oamenilor muncii etc. Pînă la sfîrșitul lunii noiembrie 1959 au apărut 54 de noi titluri de broșuri însumînd un tiraj de aproape 700.000 exemplare, urmînd ca pînă la sfîrșitul anului să mai apară 22 noi titluri, într-un tiraj de aproximativ 400.000 de exemplare. În limbile minorităților naționale, în aceeași perioadă, au apărut 24 titluri iar alte 12 se află sub tipar. Broșuri ca : *Știința și socialismul, Despre patrie și patriotism, Somnul și visele, Cum a apărut viața pe pămînt, Electronica în știință și industrie, Cum să ne educăm copiii* etc. constituie numai cîteva exemple pozitive în ceea ce privește orientarea tematică și conținutul științific al broșurilor apărute în anul 1959. În măsură mult mai mare ca pînă acum trebuie acordată atenție și unor probleme ale filozofiei marxiste, istoriei

științelor, etică și estetică, probleme internaționale etc. Îmbunătățirea tematicii și orientarea ei către problemele majore ale actualității constituie o necesitate mereu prezentă determinată de sarcinile actuale ale economiei și culturii din țara noastră, de faptul că masele de cititori de la oraș și sat, avînd un nivel cultural și de conștiință tot mai ridicat, caută răspunsuri la problemele pe care le pun sarcinile lor de zi cu zi. Eficacitatea educativă a broșurilor S.R.S.C. și cuprinderea tematică a tuturor aspectelor în acest sens necesită ca o dată cu continuarea publicării de broșuri din domeniul științelor naturii, și cu sporirea combativității lor, să fie sporită editarea literaturii pe teme ideologico-educative. Astfel de probleme sînt izvorîte din însuși procesul construcției socialiste și al creșterii rolului factorului subiectiv prin participarea conștientă a unor mase tot mai largi la creația istorică. Tematica editorială a S.R.S.C. ar putea fi îmbunătățită și prin analiza propunerilor făcute de către participanții la lucrările Consfătuirii în aceste direcții, prin includerea în planul următor a unor teme privind tradițiile revoluționare de luptă ale poporului și partidului nostru, dezvoltarea democrației socialiste în țara noastră (pe baza cercetării activității unor sfaturi populare), educarea atitudinii socialiste față de muncă, umanismul socialist, problema muncii fizice și a rolului ei în societate, educația estetică, analiza problemelor internaționale etc.

Procesul formării conștiinței socialiste a oamenilor muncii din țara noastră și lupta împotriva rămășițelor capitaliste din conștiința membrilor societății, impun o și mai mare contribuție din partea S.R.S.C. la dezbaterea unor astfel de teme, continuînd eforturile meritorii de altfel și realizările sale de pînă acum în ceea ce privește educația patriotică și demascarea diferitelor curente ale ideologiei mistice și religioase[1].

Valoarea și semnificația profundă a marilor transformări sociale petrecute în epoca noastră pot și trebuie să fie explicate pe înțelesul celor mai largi mase de oameni ai muncii, în strînsă legătură cu problemele construcției socialiste din țara noastră. În același timp problemele practice ale economiei socialiste ce stau în atenția creatorilor ei, trebuie să-și găsească răspunsuri mai complete în broșurile S.R.S.C., prin abordarea unor astfel de teme *referitoare la* : însemnătatea creșterii productivității muncii și scăderii prețului de cost (pe baza unor studii concrete în diverse ramuri ale producției economice), rolul acumulărilor socialiste etc.

În strînsă legătură cu noile ramuri industriale și agricole ce se dezvoltă în țara noastră, S.R.S.C. trebuie să contribuie la înarmarea oamenilor muncii cu cunoștințe menite să-i familiarizeze cu termenii tehnici și cu procedeele tehnologice cele mai noi. Sarcinile trasate de către partid privind îndeplinirea planului de electrificare, dezvoltarea industriei chimice, dezvoltarea producției agricole etc., la care S.R.S.C. a răspuns prin orientarea tematică a planului editorial, trebuie să stea și pe viitor în centrul atenției literaturii de popularizare a științei și culturii. De asemenea, tematica referitoare la lupta pentru formarea unei concepții materialiste și ateist-științifice a oamenilor muncii necesită abordarea unor teme privind lupta dintre materialism și idealism în istoria științelor, explicarea fenomenelor de conștiință socială în strînsă legătură cu evenimentele contemporane. Este meritorie tematica anteproiectului planului editorial pe anul 1960, care prevede în acest sens apariția unor broșuri cum sînt : *Adevărurile științifice și plăsmuirile religioase despre dezvoltarea societății, Științele naturii și religia, Lupta dintre materialism și idealism în biologie, Imperialismul și religia, Morală și religie, Educația ateistă a copiilor în familie* etc.

★

Problema *orientării ideologice* este în indisolubilă legătură cu orientarea tematică. Popularizarea cunoștințelor științifice urmărește în mod evident un scop educativ cerut de însuși scopul lor și de sarcinile lor în ceea ce privește formarea con-

[1] Recenziile unor broșuri pe aceste teme, apărute în revista *Cercetări filozofice*, nr. 4/1959 au elucidat aspecte pozitive și negative în acest sens.

științei socialiste și demascarea prejudecăților. Așa cum se sublinia și în referatul Consiliului de conducere (prezentat la Consfătuire de M. Radian), broșuri ca : *Darwin și creaționismul* de acad. V. Mîrza, *Universul văzut de știință și religie* de asist. univ. I. Dima, *Semnele cerești și tălmăcirea lor adevărată* de I. M. Ștefan etc., explicînd fenomenele esențiale în legătură cu tema propusă și legile obiective ce le guvernează și combătînd în mod argumentat legendele biblice obscurantiste contemporane, conving pe cititori de caracterul dăunător al „teoriilor" idealiste și metafizice și al diferitelor lor nuanțe. Acestea sînt numai cîteva exemple care arată că orientarea ideologică fermă marxist-leninistă constituie o cerință obligatorie necesară tuturor broșurilor și oricărui alt studiu, atît celor de științe sociale cît și celor din domeniul științelor naturii. Fără călăuza materialismului dialectic și istoric și fără a evidenția concluziile educative necesare, literatura științifică ar pierde întregul său scop și conținut științific. Ea s-ar reduce cel mult la o descriere plată și obiectivistă. Explicarea materialist-dialectică partinică și militantă ajută cititorul să seziseze esența lucrurilor, cauzele și legăturile dintre diferitele aspecte ale fenomenelor. Totodată acestea îl ajută pe cititor ca o dată cu cunoștințele acumulate să-și formeze și o gîndire științifică materialistă. De aceea orientarea ideologică ține de conținutul, de scopul și de eficiența broșurilor S.R.S.C. Practica a arătat, de altfel, că îmbunătățirea calității propagandistice s-a făcut simțită mai ales în broșurile în care autorii lor au analizat toate aspectele ideologice educative ce se desprind din explicarea tematicii de specialitate.

Valoarea educativă a unor broșuri cu conținut științific este estompată atunci cînd unii autori nu acordă suficientă atenție nu numai demascării idealismului în general, ci și a diferitelor variante idealiste contemporane, precum și luptei împotriva rămășițelor burgheze din conștiința oamenilor. Pe bună dreptate, în articolul *Tematică, combativitate, accesibilitate* apărut în *Scînteia*, nr. 4701 din 7 decembrie 1959, se arăta că broșuri cu conținut științific valoros ca de exemplu : *Cum a apărut viața pe pămînt* de conf. univ. P. Raicu, își îndreaptă focul criticii împotriva unor teorii idealiste din vremuri străvechi, neglijînd combaterea variantelor moderne ale diferitelor teorii obscurantiste. Desigur, că cititorul trebuie să afle din broșurile S.R.S.C. și felul cum omenirea s-a ridicat de la necunoaștere la cunoaștere, și lupta dintre materialism și idealism în istoria științei și filozofiei, însă aceasta trebuie subordonată înțelegerii acestei lupte, care continuă în diferite forme și în zilele noastre.

Broșura *Socialismul și familia* de conf. univ. T. Truțer tratînd probleme generale ale familiei socialiste, se referă prea puțin la familia socialistă din țara noastră în etapa actuală și nu critică în mod suficient unele manifestări ale ideologiei burgheze și ale mentalității mic-burgheze în relațiile familiale. Astfel de lipsuri duc la scăderea eficienței educative a broșurilor de acest gen.

Faptul că există o tendință de rămînere în urmă a conștiinței sociale față de schimbările petrecute în existența socială, face cu atît mai necesară intervenția militantă și sporirea combativității broșurilor în vederea punerii de acord a conștiinței cu aceste schimbări petrecute în existența socială. Existența instituțiilor statale și organizațiilor obștești care îndeplinesc, sub îndrumarea partidului, sarcinile revoluției culturale, influențează hotărîtor familia socialistă din țara noastră, determinînd necesitatea educării copiilor în spiritul dragostei față de patrie, față de clasa muncitoare și partidul ei, în spiritul atitudinii socialiste față de muncă.

Toate noile cuceriri în domeniul științelor naturii și societății confirmă principiile materialismului dialectic. În același timp, aceste descoperiri sînt cu atît mai remarcabile cu cît sînt luminate din punctul de vedere teoretic, științific și educativ al filozofiei marxist-leniniste. Urmează de aici că și în cadrul broșurilor S.R.S.C. principiile materialismului dialectic trebuie să decurgă organic din expunerea datelor științifice, și nu în mod formal sau artificial. Propagînd cunoștințe științifice din cele mai diferite domenii, broșurile S.R.S.C., pe baza principiilor materialismului dialectic și

istoric, dezvăluie interdependența fenomenelor din natură și societate, cauzalitatea, unitatea și lupta contrariilor, mișcarea lor și arată posibilitatea omului de a cunoaște aceste legi, de a-și organiza viața ținînd seama de ele. O astfel de analiză ar fi putut completa răspunsurile exacte date unor probleme particulare de specialitate în broșurile *Zile și nopți* de cand. în științe Cornelia Cristescu, *Cum s-au format și cum au evoluat continentele și oceanele* de conf. univ. I. Rădulescu.

Bineînțeles, că broșurile S.R.S.C. nu pot să-și atingă scopul decît folosind cunoștințe exacte și de specialitate. Tot atît de adevărat este însă și faptul că scopul educativ popularizator și ținuta științifică a lor pot fi realizate numai pe baza aplicării consecvente a principiilor materialismului dialectic și istoric.

★

Caracterul popularizator al broșurilor S.R.S.C., adică realizarea accesibilității lor, a constituit un alt obiectiv dezbătut atît în referat cît și în intervențiile participanților la discuție. Fiind lucrări de popularizare a științei, broșurile S.R.S.C. trebuie să se adreseze celor mai largi pături de oameni ai muncii, să fie *accesibile* pentru masa largă a cititorilor. Autorii broșurilor, folosind un material concret expus logic și avînd la bază o concepție filozofică materialist-dialectică, ajută la înțelegerea celor mai grele probleme. După cum sublinia și referatul, folosirea unui limbaj adecvat, prezentarea într-o formă atractivă care îmbină conținutul științific cu forma populară, alegerea exemplelor potrivite etc. înlătură pericolul de a reduce popularizarea la prezentarea schematică a problemelor și se evită astfel slaba argumentare, neclaritatea și confundarea popularizării cu vulgarizarea. Lenin arăta că popularizarea... „e foarte departe de vulgarizare, de banalizare. Scriitorul popularizator apropie pe cititor de o idee profundă, de o învățătură profundă, plecînd de la datele cele mai simple și îndeobște cunoscute, arătînd cu ajutorul unor raționamente simple sau al unor exemple bine alese *concluziile* principale care se pot trage din aceste date, pune mereu pe cititorul care gîndește în fața a noi și noi probleme"[1].

Aceste principii leniniste călăuzesc munca autorilor noștri. În unele broșuri însă, de altfel meritorii în ceea ce privește conținutul lor, se întîlnesc formulări și noțiuni științifice greu inteligibile și chiar inaccesibile maselor largi de cititori. Astfel, broșura *O nouă ramură industrială — petrochimia* de prof. univ. I. V. Nicolescu și ing. V. Mitrofanovici, prezintă tabele și formule insuficient explicate, fiind diminuată astfel posibilitatea înțelegerii de către cititori a proceselor științifice expuse și a importanței lor precum și concluziile ideologice educative ce decurg din explicarea acestora. Scăderi datorate lipsei de accesibilitate și proporționării nejuste a materialului în funcție de ideea centrală prezintă și broșurile *Strămoșii omului* de Olga Nekrasov, *Există oare soartă* de Al. Tănase, *Adevărul despre unele „mistere" ale psihicului* de dr. R. Floru etc., analizate critic din aceste puncte de vedere și în articolul din ziarul *Scînteia*, mai sus citat.

Problema accesibilității, înțelasă în primul rînd ca o problemă de conținut, presupune concordanța între tema cercetată și cerințele vieții, între fenomenele și procesele prezentate și sublinierea explicită și clară a concluziilor practice ce derivă din ele. Broșura *Legile dezvoltării naturii și societății și activitatea omului* de St. Popescu, arătînd că partidul se bazează în activitatea sa pe cunoașterea legilor obiective, ilustrează această idee doar cu un singur exemplu de la Congresul al V-lea al P.C.R., fără să dezvăluie mai pe larg felul cum astăzi partidul, pe baza cunoașterii legilor obiective, conduce activitatea celor ce muncesc pentru construirea socialismului. Folosirea exemplelor esențiale, îmbunătățind accesibilitatea broșurilor, realizează o strînsă apropiere a conținutului științific și ideologic de problemele majore ale actualității.

★

Obținerea unei accesibilități sporite este indisolubil legată și de îmbunătățirea formei

1 Lenin, *Opere*, vol. 5, E.P.L.P., 1953, p. 297.

de prezentare și difuzării broșurilor. Ilustrarea grafică adecvată a textelor, alegerea unor caractere de litere corespunzătoare, editarea aceloraşi teme în raport cu nivelul diferit al masei de cititori, mărirea tirajelor, o bună difuzare a broșurilor în fabrici și la sate au constituit pe bună dreptate obiectivele unor propuneri valoroase făcute de către participanții la discuții. Ele au exprimat atît experiența specialiștilor cît și cerințe ale cititorilor, de care S.R.S.C., ținînd seama în activitatea de viitor, poate perfecționa și în această direcție accesibilitatea broșurilor.

Un înalt nivel teoretic, o prezentare logică accesibilă care să meargă de la simplu, la complex, însoțită de exemple legate de viața de zi cu zi a oamenilor, o argumentare a problemelor majore ale temei și înlăturarea amănuntelor nesemnificative, vor duce în mod negreșit la creșterea eficienței broșurilor S.R.S.C. care sînt atît de mult cerute și citite de către muncitori, țărani, intelectuali, elevi și studenți. Pentru autorii de broșuri și pentru colectivele de muncă ale conducerii S.R.S.C. și redacției sale aceste cerințe ale cititorilor constituie un stimulent prețios pentru editarea ulterioară a unor broșuri cu o înaltă ținută științifică și orientare ideologică și cu un conținut valoros de cunoștințe și explicații.

Analizînd propunerile făcute în cadrul Consfătuirii și măsurile ce se impun din punct de vedere practic, consultînd mai des masele de cititori în legătură cu aceste probleme — conducerea și redacția S.R.S.C. pot îmbunătăți activitatea editorială și mai mult, făcînd să crească aportul broșurilor ca instrumente active și efective în procesul larg și complex al revoluției culturale din țara noastră.

A. B.

UNELE OBSERVAȚII PE MARGINEA TEMATICII CERCURILOR ȘTIINȚIFICE STUDENȚEȘTI DE ȘTIINȚE SOCIALE

Ceea ce pentru studenții de odinioară era un deziderat și o excepție, rod al unor pasionați izolați care în condiții vitrege se aventurau pe căile spinoase ale cunoașterii științifice, a devenit în țara noastră, în viața universitară nouă, o realitate cu istoric și tradiții. Munca de cercetare științifică a studenților constituie astăzi prin întreaga sa orientare o parte integrantă a procesului de învățămînt, căpătînd în fiecare facultate și pe specialități valoarea unui criteriu real de apreciere a posibilităților și muncii generale a studenților. Beneficiind de condiții optime de cercetare în biblioteci și laboratoare, de îndrumarea competentă a cadrelor didactice și de o organizare a activității în care asociațiile studenților obțin de la o sesiune științifică la alta succese noi, studenții noștri demonstrează că cercurile științifice sînt niște veritabile surse de talente și o completare firească și binevenită a activității lor profesionale.

Cu doi ani în urmă, pe lîngă catedrele de științe sociale sau pe lîngă comitetele U.T.M. ale unor institute, a apărut o formă nouă, specifică a muncii de cercetare științifică studențească : e vorba de cercul științific de științe sociale care de la început a fost organizat fie pe profilul catedrei respective (socialism științific, economie politică, materialism dialectic și istoric) fie pe ideea cercetării unor probleme de mare forță educativă : studierea istoriei U.T.C., din trecutul de luptă a studențimii democrate etc.

Pentru studenți, crearea acestor cercuri a însemnat cuprinderea unei zone noi în aria preocupărilor lor științifice, zonă de o importanță cu totul deosebită pentru formarea lor ca specialiști multilateral instruiți și ca cetățeni. Ca și în cercurile celelalte, studentul își dezvoltă aici pasiunea plină de satisfacții a cercetării, conturîndu-și profilul intelectual, formîndu-și spiritul critic, obișnuindu-se să

lucreze singur cu tot ce presupune formația adevărată a unui specialist : literatură de specialitate, fișiere sistematice, trimiteri bibliografice etc. Ca și în celelalte cercuri — studentul învață să îmbine observația științifică și chiar experimentul (la unele teme de economie politică, sondaje, încercări repetate pentru obținerea unor statistici etc.) cu activitatea de generalizare proprie muncii teoretice.

Prin natura activității lor însă, cercurile de științe sociale au un rol deosebit. Ele înarmează pe studenți cu posibilități noi de înțelegere a legilor generale ale naturii, societății și cunoașterii și de luptă calificată împotriva oricărei încercări de denaturare a marxism-leninismului ; ele contribuie la lărgirea orizontului ideologic și politic al studenților din *orice* specialitate, oferindu-le singura perspectivă teoretică științifică ce le permite fructificarea cercetărilor și creațiilor din propriul lor domeniu de specialitate. Consolidînd și lărgind volumul cunoștințelor căpătate la cursurile de științe sociale, aceste cercuri științifice sînt în același timp și un factor puternic de educare a conștiinței socialiste a tineretului studios.

Experiența celor doi ani de activitate demonstrează că în marea majoritate a institutelor cercurile de științe sociale și-au îndeplinit în mod satisfăcător menirea. La începutul acestui an ele s-au generalizat în toate instituțiile de învățămînt superior din țară, atrăgînd în activitatea lor un număr destul de mare de studenți. În centrul universitar București, de pildă, unde anul trecut au funcționat 23 de cercuri care cuprindeau aproximativ 600 de studenți, s-au deschis pînă în prezent peste 30 de cercuri, cifra participanților fiind de aproximativ 900. S-au deschis cercuri în institute care pînă acum nu cunoșteau această formă de activitate : I.M.F. Tg. Mureș, Institutul agronomic București, I.M.F. Iași.

Principala cucerire a acestor cercuri în perioada care a trecut este justa orientare ideologică și politică a tematicii care în marea majoritate a cazurilor tratează probleme importante ale construcției socialismului, luînd poziție fermă și combativă față de variantele mai „noi" sau mai vechi ale ideologiei burgheze. Asemenea teme ca : *Demascarea teoriilor burgheze contemporane în problema statului* (Facultatea de științe juridice a Universității „C. I. Parhon"), *Formele legăturii sfatului popular Orașul Stalin cu masele de oameni ai muncii în scopul atragerii lor la conducerea treburilor obștești* (Facultatea de silvicultură Orașul Stalin), *Aspecte ale cooperativizării agriculturii în raionul Drăgănești Olt în legătură cu consfătuirea de la Constanța* (I.S.E. „V. I. Lenin" București), *Problemele introducerii normării tehnice la întreprinderea „Electromotor"* (Facultatea de electrotehnică, — Institutul politehnic Timișoara) teme care au fost studiate și prezentate anul trecut în diferite sesiuni de comunicări, arată că din punctul de vedere al tematicii, cercurile de științe sociale se află pe o cale bună. Dacă spicuim la întîmplare din tematica intrată anul acesta în lucru, orientarea preocupărilor spre realitate, spre practică, apare și mai pregnant ; iată cîteva exemple : *Aplicarea documentelor de partid și de stat cu privire la transformarea socialistă a agriculturii în regiunea Iași* (Institutul agronomic Iași), *Din istoricul G.A.C. „Drumul lui Lenin", comuna Păulești, regiunea Oradea* (I.S.E. „V. I. Lenin" București), *Probleme filozofice actuale ale geneticii moderne* (I.M.F. Tg. Mureș), *Întreprinderile socialiste — sprijin important pentru formarea și dezvoltarea trăsăturilor moralei comuniste la studenți* (Institutul politehnic București).

Străduința de a orienta cercetarea studenților spre problemele arzătoare ale vieții s-a împletit în unele cazuri cu încercarea de a adapta tematica la specificul facultăților, lucru mai ușor pentru *facultățile umanistice*, dar mai complicat pentru cele *tehnice*. Astfel, dacă tema *Căile de reducere a prețului de cost la „Electro Banat"* prezentată în sesiunea Institutului politehnic Timișoara era obișnuită pentru viitorii ingineri care trebuie să cunoască și aspectul tehnico-economic al procesului de producție, teme ca *În jurul unor probleme filozofice ale fizicii moderne* sau *Cîteva considerațiuni filozofice cu privire la spațiu și timp* (Institutul politehnic București) nu figurau în programul trecutelor

sesiuni la aceste institute. Totuși, pînă acum, cazurile în care studenții abordează în lucrări aspecte ale bazelor filozofice ale specialității lor sînt destul de rare. Mai găsim încă teme ca acestea: *Influența transformării socialiste a agriculturii asupra ridicării nivelului de trai al țărănimii* — la anul II al Facultății de metalurgie din Institutul politehnic București, sau *Pauperizarea relativă și absolută a proletariatului în țările capitaliste în perioada postbelică* la Institutul agronomic Iași, teme fără îndoială interesante dar care-și găsesc mai degrabă locul într-un cerc științific de la I.S.E. sau de la una din facultățile de științe sociale ale universităților. Această situație are mai multe cauze dintre care ne vom opri la două — după părerea noastră, principale. Se consideră în mod greșit de către unele cadre didactice din specialitățile nefilozofice că îndrumarea cercurilor de științe sociale e în competința exclusivă a catedrelor de științe sociale. În multe cazuri însă aceste catedre — cu tot efortul pe care-l depun — nu reușesc să cuprindă totalitatea cercurilor (un exemplu e Institutul politehnic din București unde există 12 cercuri de științe sociale) iar alteori, nu dispun de forțele științifice necesare conducerii unor cercuri filozofice într-o specialitate anumită a științelor naturii sau tehnicii. Se simte deci nevoia imperioasă ca acele cadre didactice din facultățile neumanistice care lucrează la catedrele cu profil teoretic să participe direct la îndrumarea unor cercuri de științe sociale.

În al doilea rînd, e posibilă și necesară organizarea unor cercuri de științe sociale complexe în care să participe studenți din facultăți diferite sau chiar din institute diferite. Nu e posibil oare ca în colectivele de lucru ale unui cerc de estetică de la Institutul de teatru să participe alături de studenții de acolo și studenți de la Filozofie, Filologie, Psihologie sau la un cerc de cibernetică, să participe studenți de la Politehnică, Medicină, Matematică și Fizică, Filozofie? Credem că e posibil și că această colaborare ar fi un stimul în activitatea studenților permițînd și elaborarea unor monografii de un deosebit interes. De altfel colaborarea a și început să se schițeze. La I.M.F. Iași cercul de probleme filozofice ale științelor moderne a și trecut la o asemenea formă de activitate: tema *Legea unității și luptei contrariilor și metabolismul* a intrat în lucru împreună cu cercul de biologie, *Materialitatea lumii* cu cercul de chimie etc.

Varietatea tematicii cercurilor de științe sociale mai impune o observație care vizează indirect rolul acestei forme de activitate studențească. În unele locuri, întîlnim în tematica *de cercetare*, teme sau chiar capitole din programa analitică a cursului de Socialism științific, Economie politică sau Materialism dialectic și istoric. La I.M.F. Iași, o temă de cercetare comună cu cercul de fiziologie are titlul *Teoria marxist-leninistă a cunoașterii*, o alta *Materialitatea lumii*. Înafara faptului că asemenea teme sînt mult prea largi și duc la superficialitate, ele nu-și au locul într-un cerc științific deoarece studentul nu va putea face — în cel mai bun caz — decît o compilație mai mult sau mai puțin reușită a cursului sau manualului de materialism dialectic și istoric. Ideea de cercetare științifică implică — fie și într-un grad mai mic — pe cea de creație, de aport personal. Și chiar dacă nu orice student poate aduce un aport personal la temele din domeniul științelor sociale care sînt atît de complexe, totuși, atunci cînd e pus în fața unei *probleme noi* el se va frămînta, va căuta izvoarele bibliografice, va purta discuții lămuritoare și va prezenta o realizare prin filtrul propriei sale gîndiri.

O asemenea orientare a cercetării în unele cercuri de științe sociale în care doar se amplifică referate de seminar sau teme de curs (și care trădează o oarecare comoditate a îndrumătorului lor) are drept rezultat nivelul științific scăzut al lucrării. E indicat însă ca pentru studenții din primii ani (I și II) ai facultăților nefilozofice să nu se treacă direct la munca de cercetare în cercuri științifice, ci să se organizeze cercuri de informare și referate în care studenții să-și îmbogățească bagajul de cunoștințe asimilat la

cursurile și seminariile de științe sociale și să facă primii pași în munca de culegere a datelor și de organizare a lor într-o expunere personală.

Concluzia acestor rînduri este că deși cercurile de științe sociale s-au încetățenit în viața facultăților noastre, ele se mai află încă în perioada de creștere. Mergînd mai departe pe linia orientării cercetărilor spre o problematică actuală, combativă, eficientă din punct de vedere educativ, se cere o mai mare exigență în alegerea temelor de cercetare, atît în sensul evitării unor obiective prea largi care depășesc posibilitățile studenților și nu pot aduce nimic nou, cît și în sensul adecvării lor la specificul facultății în care funcționează cercul respectiv. Pentru aceasta ar fi nimerită organizarea unor consfătuiri în institute la care, să participe pe lîngă cadrele didactice de la catedrele de științe sociale, reprezentanții organizațiilor U.T.M. și asociațiilor studenților și cadre didactice de la catedrele de specialitate cu profil teoretic și în care să se discute atît tematica cercurilor de științe sociale, cît și formele cele mai nimerite de îndrumare a lor și de desfășurare a muncii de cercetare a studenților. Trebuie de asemenea organizate mai multe schimburi de experiență între cercurile de științe sociale din diferitele facultăți și institute, sesiuni de comunicări comune și într-o perspectivă mai îndepărtată — chiar un seminar după modelul recentului seminar național științific studențesc, lucru pentru care tematica ar trebui orientată încă de pe acum spre un obiectiv bine precizat (*Problemele formării conștiinței socialiste a oamenilor muncii, problemele educației comuniste* etc.). Încă în acest an se poate trece la colaborarea dintre cercurile de științe sociale și cercurile de specialitate; pentru a obține rezultate mai bune și a se apropia mai mult de viață, cercurile de la facultățile de filozofie, aproape toate cercurile de la I.S.E. și unele cercuri de la facultățile de istorie și filologie ar putea lua în lucru teme comune cu cercurile de specialitate din institutele tehnice, institutele de medicină și farmacie și institutele de artă, pentru a dezvolta partea filozofică, economică sau istorică a unor lucrări abordate de studenții acestor institute.

Primind un sprijin susținut atît din partea cadrelor didactice cît și a organizațiilor U.T.M. și asociațiilor studenților, cercurile științifice de științe sociale au posibilitatea de a ajunge la nivelul și realizările celorlalte cercuri științifice studențești, îndeplinindu-și astfel menirea de prețios mijloc la îndemîna studenților pentru cercetarea și răspîndirea științei marxist-leniniste.

E. Iordache

NOTE DE LECTURĂ

Spiritul critic și revoluționar al marxismului

Marxismul, filozofie critică — este intitulat studiul pe care-l publică în revista franceză *La nouvelle critique* nr. 109 cunoscutul filozof marxist și militant politic Roger Garaudy. În esență, studiul analizează elementele teoretice ce stau la baza spiritului critic și revoluționar de care e străbătut marxism-leninismul.

Desprinzînd drept problematică reală a unei filozofii critice, preocuparea de a da un *fundament* gîndirii și acțiunii, Garaudy semnalează străduința exegeților burghezi de a denatura acest conținut, în sensul indicării subiectului ca fundament principal al gîndirii și acțiunii. Expresia sintetică a acestei poziții o oferă existențialismul și fenomenologia lui Husserl, după care a funda o valoare, o cunoștință etc., echivalează cu a introduce o „intenționalitate", un *sens* care o depășește și care ar aparține exclusiv subiectului. Ceea ce vizează o asemenea exegeză — arată Garaudy — este pe de o parte răstălmăcirea întregii filozofii anterioare ca pe o pregătire a existențialismului, iar pe de altă parte, excomunicarea oricărei filozofii care pornește de la un dat de dincolo de subiect. În această din urmă străduință își caută acoperirea reproșurile formulate în unison de către filozofii burghezi la adresa marxismului, vizînd o pretinsă neglijare în fundarea critică a gîndirii și acțiunii.

Servindu-le o replică zbrobitoare, Garaudy demonstrează convingător că actul reflexiei și acțiunii critice reprezintă o trăsătură inalienabilă a filozofiei marxiste. Fundarea spiritului critic în marxism a fost săvîrșită nu printr-o transpunere mecanică a termenilor și soluțiilor lui Hegel — cum pretinde tendențios un P. Bigo — ci printr-o răsturnare radicală și reașezare pe picioare a dialecticii hegeliene.

Filozoful francez insistă în continuare asupra adîncimii și rigurozității acestei delimitări. La Hegel natura, viața, sînt prin ele însele incomplete, revendicînd o conștiință de sine care singură le fundează. Dimpotrivă, la Marx, conștiința, abstracția este aceea care reprezintă ceva incomplet, care se fundează și-și devine suficientă numai ca abstracție și conștiință a unui lucru existent. „Printr-o veritabilă revoluție copernicană — apreciază Garaudy această răsturnare materialistă — omul a ieșit din universul său mintal considerat ca izolat și autonom". Pentru prima dată, marxism-leninismul a oferit pe această bază posibilitatea degajării *condițiilor materiale reale* ale gîndirii și acțiunii.

În rîndul acestor condiții, Garaudy înscrie mai întîi *nevoia*, element de ordin *natural*, legat de condiția naturală a omului. A doua condiție — corelată primei — este de ordin *social*, legată de prezența omului nu

numai ca ființă naturală ci și socială, activă, ca *ansamblu al relațiilor sociale*, relații ce oferă actului de reflexie cadrul afirmării și elaborării sale istorice.

Cel puțin două consecințe ale acestui mod materialist-științific de punere a problemei — atrage atenția Garaudy — dovedesc superioritatea categorică a filozofiei marxist-leniniste. În primul rînd — explicarea iluziilor de optică ale idealismului, condiționate tocmai de interpretarea întoarsă pe dos a raportului dintre conștiință și existență. În al doilea rînd — element extrem de semnificativ — spiritul critic fundat în marxism nu mai operează exclusiv pe plan intelectual ci și pe plan material, indicînd drept origine și soluție a problemelor teoretice — practica materială și social-istorică.

În filozofia burgheză, acțiunea spiritului critic are în cel mai bun caz semnificația interogării sterile asupra validității unor încercări teoretice vagi, epuizîndu-se, în consecință, la acest nivel, și rătăcind — cum se exprimă plastic Garaudy — doar la subsolul cunoașterii. În marxism, fundarea operațiilor teoretice are semnificația unui singur moment din desfășurarea acțiunii, ce-i drept, necesar, dar care se cere abia depășit și împlinit într-o acțiune practică reală. Cum în orice construcție fundația e o simplă fundație, care nu epuizează ci abia presupune ridicarea ulterioară a edificiului, întemeietorii marxismului au trecut în mod firesc de la fundarea teoretică a principiilor la opera constructivă de ridicare a edificiului propriu-zis — descoperirea legilor reale ale naturii, societății și gîndirii.

În această lumină — subliniază Garaudy — lucrările de tinerețe ale lui Marx în care își găsesc loc problemele fundării critice a gîndirii nu numai că nu se opun lucrărilor de mai tîrziu — cum pretind „marxologii" burghezi și reformiști — dar dimpotrivă, formulează o adevărată prefață, un „discurs asupra metodei" la măreața operă de maturitate.

Studiul lui Roger Garaudy are meritul de a invita la o oprire mai stăruitoare asupra unor probleme a căror însemnătate rezultă îndeosebi din aceea că atestă teoretic funcția filozofiei marxist-leniniste de instrument și călăuză în activitatea practică revoluționară.

M. L.

Psihologia socială ca știință

Problema existenței psihologiei sociale ca științe, după cum arată A. G. Kovalev în studiul său *Despre psihologia socială* din nr. 11/1959 al revistei sovietice *Vestnik Leningradskovo Universiteta* se află în centrul discuțiilor filozofilor sovietici. Unii, pornind de la critica sociologiei burgheze, neagă dreptul la existență psihologiei sociale în general, iar alții, considerînd că are un obiect real de cercetare, afirmă posibilitatea existenței psihologiei sociale ca știință. Situîndu-se pe al doilea punct de vedere, autorul articolului, arată că psihologia socială poate fi materialistă sau idealistă după bazele ei metodologice, în ultimă instanță după faptul dacă slujește și exprimă interesele claselor progresiste sau reacționare.

Astfel, teoriile imitației, constrîngerii morale, sentimentelor comune, instinctelor sociale, generate de școala psihologică apărută în a doua jumătate a secolului XIX în sociologia burgheză, teorii susținute și astăzi de ideologii burghezi, caută să opună materialismului istoric, ideilor progresiste care cuprind din ce în ce mai mult masele de oameni ai muncii, idei reacționare și antiștiințifice despre natura zoologică a psihicului uman, despre inevitabilitatea războiului imperialist, pe de o parte și despre pacea între clase în statul burghez, pe de altă parte.

Respingînd psihologia socială burgheză ca reacţionară şi antiştiinţifică, arată A. G. Kovalev, nu putem nega în acelaşi timp şi psihologia socială sovietică care prin natura sa este o ştiinţă socială de mare importanţă.

Psihologia socială ştiinţifică are drept obiect de cercetare psihologia maselor, a claselor, a diferitelor pături sociale, a colectivelor, psihologie determinată de viaţa economică şi politică şi de schimbările ei istorice. Interacţiunea reciprocă dintre oameni în procesul producţiei materiale şi spirituale face ca pe baza gîndirii şi sentimentelor, a voinţei şi trebuinţelor, diferiţilor indivizi să se formeze păreri şi sentimente comune, o voinţă unică care se manifestă în acţiunile lor politice, în moravuri, obiceiuri, tradiţii, limbă, cultură materială şi spirituală. Clasicii marxism-leninismului, arată autorul, au subliniat necesitatea studierii şi au studiat conştiinţa maselor, psihologia claselor, factura psihică naţională, schimbările ei, avînd în vedere faptul că viaţa economică a societăţii determină fenomenele psihice. F. Engels, în *Situaţia clasei muncitoare din Anglia* a caracterizat strălucit psihologia proletarilor şi a arătat opoziţia dintre ea şi psihologia burgheziei. O caracterizare la fel de valoroasă a dat-o Lenin micii burghezii şi psihologiei proprietarului privat. Stalin a vorbit pe larg de factura psihică naţională.

Pornind de la indicaţiile clasicilor marxism-leninismului, unii cercetători sovietici s-au ocupat de problemele psihologiei sociale. Astfel, savantul sovietic V. A. Wagner a formulat legea după care suma forţelor unor indivizi care acţionează separat este mai mică decît suma forţelor aceloraşi indivizi care acţionează în comun pentru înfăptuirea aceluiaşi scop, lege pe care psihologia socială materialistă o explică prin factori sociali. De asemenea, cunoscutul pedagog sovietic A. S. Makarenko a studiat psihologia colectivului, problemă de mare importanţă în faţa psihologiei sociale materialist-dialectice, căci serveşte educării personalităţii în colectiv, prin colectiv şi pentru colectiv.

După cum se vede, în domeniul psihologiei sociale s-au adunat o serie de date şi s-au descoperit cîteva legi care trebuie să fie sistematizate şi generalizate. Dezvoltarea psihologiei sociale sovietice, arată A. G. Kovalev, este cerută de însăşi societatea sovietică care se bazează pe relaţiile de tovărăşie, colaborare şi ajutor reciproc.

În faţa psihologiei sociale stau mari sarcini ca acelea de a cerceta : formarea psihologiei unitare a colectivului, problemele psihologice ale unităţii socialiste a colectivelor etc. De mare importanţă este de asemenea cercetarea psihologiei naţionale şi schimbările ei în legătură cu transformările istorice din viaţa naţiunilor. O mare însemnătate o prezintă studiul gusturilor şi trebuinţelor poporului şi schimbarea lor în legătură cu dezvoltarea producţiei şi a culturii oamenilor. Prin cunoaşterea acestor aspecte se poate face o judicioasă planificare a producţiei în scopul satisfacerii nevoilor materiale şi culturale mereu crescînde. De asemenea este actuală şi problema atmosferei psihice sănătoase în cadrul familiei, concepută ca microcolectiv.

Autorul subliniază în mod just, că rezolvarea acestor probleme ale psihologiei sociale nu se poate face decît prin unirea eforturilor specialiştilor în materialism istoric, sociologie şi psihologie. Pentru această colaborare, autorul emite ideea înfiinţării unor institute comune de cercetare ştiinţifică.

A. G. Kovalev arată că dezvoltarea psihologiei sociale, care se poate face numai pe baze materialist-dialectice, va duce la o dezvoltare a psihologiei şi personalităţii individului prin acţiunea colectivului. Pentru o rezolvare justă a problemelor sale, psihologia socială nu trebuie să piardă din vedere psihologia individului ca parte integrantă a colectivului.

Autorul arată că etapa actuală în care se găseşte Uniunea Sovietică, construcţia desfăşurată a comunismului, incluzînd în sine necesitatea educaţiei comuniste a poporului, a formării relaţiilor comuniste de muncă şi a colectivismului ca trăsături esenţiale ale

omului de tip nou, cere dezvoltarea rapidă a psihologiei sociale, care să aducă prin cercetările sale un sprijin esențial la rezolvarea acestor sarcini de uriașă importanță.

Articolul lui A. G. Kovalev, combătînd fundamentat încercările reacționare și antiștiințifice ale psihologiei sociale burgheze, argumentează pe larg, folosind un material faptic bogat, necesitatea constituirii și dezvoltării rapide a psihologiei sociale materialist-dialectice, care va contribui într-o măsură destul de mare la rezolvarea unor sarcini de seamă puse de construirea comunismului în Uniunea Sovietică și de construirea socialismului în țările de democrație populară.

P. B.

Familia și societatea

În paginile revistei progresiste franceze *Cahiers internationaux*, sociologul marxist Gilbert Mury a publicat mai multe studii consacrate fenomenului familial contemporan. Observații atente și judicioase găsim și în studiul său *Sociologie și acțiune familială* apărut în nr. 102/1959 al acestei reviste.

Introducerea studiului atrage atenția asupra însemnătății pentru această problemă a lucrărilor lui Engels, ale cărui indicații formulează principiile și metoda ce urmează a sta la baza oricărei cercetări sociologice sau etnografice cu caracter științific. Gilbert Mury urmărește modul în care aceste indicații își găsesc o deplină confirmare într-o analiză concretă actuală, și anume, în urmărirea transformărilor și contradicțiilor fenomenului familial contemporan în Statele Unite ale Americii.

Pe fondul evoluției structurii și relațiilor de familie, Mury constată, ca element de ansamblu, contrastul dintre ceea ce el numește America pionierilor și America zilelor noastre. Contrastul devine evident în lumina condițiilor social-economice ce au caracterizat aceste etape și a repercusiunii lor pe plan familial.

În faza inițială a dezvoltării — arată sociologul francez — America a cunoscut o generație de coloniști stăpînind pămînturi întinse care cereau numeroase brațe de muncă, întemeind gospodării închise în cadrul cărora nevoia forței de muncă trecea înaintea înavuțirii cu orice preț la contractarea căsătoriei, iar prezența economică a femeii îi rezerva o anumită demnitate și putere familială. Asemenea condiții au favorizat crearea unei imagini despre o familie care, fără a putea elimina cu totul brutalitatea, conflictele pentru putere sau lupta dintre generații, vădea tendințe egalitare sau de un patriarhat moderat.

Condițiile dezvoltării capitaliste rapide și ale trecerii la imperialism, ale proletarizării fermierilor și creșterii generale a exploatării, au acționat în direcția lichidării acestei structuri familiale idilice. În cîteva trăsături definitorii, studiul din *Cahiers internationaux* înfățișează procesul trecerii brutale a căminului american de la un relativ echilibru familial la o instabilitate conjugală, devenită astăzi un fenomen social de un real caracter patologic.

Printre numeroșii indici ce oglindesc acest proces, Mury se oprește asupra indicelui divorțului și consemnează prin intermediul cifrelor — 1 divorț la 6 căsătorii în 1920, la 5 căsătorii în 1940, la 3 căsătorii în 1945 — un simptom care acordă Statelor Unite o adevărată întîietate în materie de divorț abuziv. Indicele ridicat al divorțurilor este legat în mod nemijlocit de manifestarea tot mai gravă în viața de familie a unor tensiuni psihologice, stări de anxietate etc. Situînd însă aceste elemente în contextul social-economic, Mury reliefează la originea lor factori determinanți, ținînd de însăși natura orînduirii capitaliste. În rîndul lor, studiul enumeră, de pildă, fenomenul de șomaj — cu tensiunea conjugală pe care o provoacă o concediere sau chiar o simplă reducere de salariu — precum și sistemul de ierarhii și norme discriminatorii instituit de clasa conducătoare și exprimat în viața de familie printr-o opresiune subtilă, un sentiment de frustrare și de depreciere de sine.

Pentru relevarea substratului de clasă al acestui proces, semnificativ este faptul că,

deşi în rîndul clasei muncitoare asemenea factori acţionează cu o violenţă specifică, absenţa problemelor de proprietate şi prestigiu bănesc, feresc într-o măsură sporită familia muncitorească de dezechilibru sau ruptură; statisticile indică puţine cazuri de divorţ în familiile muncitorilor calificaţi — notează Mury — ceea ce dovedeşte rezistenţa lor accentuată în raport cu restul menajelor urbane.

Dezordinea din viaţa de familie din S.U.A. — arată în încheiere Gilbert Mury — nu poate fi îndepărtată printr-un apel la psihiatri şi şarlatani, cum procedează diverşi americani creduli şi dezorientaţi. Oglindind la nivelul structurilor şi relaţiilor familiale tarele de bază ale orînduirii capitaliste, elementele de mai sus pun în discuţie această orînduire ca atare şi indică drept principală premisă a renaşterii familiei eliberarea de sub jugul capitalului.

M. L.

Logica şi progresul tehnic

Realizările remarcabile ale logicii simbolice asigură acestei ştiinţe un loc însemnat în rezolvarea unor probleme legate de dezvoltarea ştiinţelor teoretice ale naturii şi a disciplinelor tehnice. Într-un articol publicat în *Voprosî Filosofii** G. N. Povarov se ocupă, căutînd să-i definească problematica, de una din ramurile cele mai fructuoase ale logicii formale moderne, care se dezvoltă astăzi în mod impetuos în U.R.S.S. şi în alte ţări, inclusiv ţara noastră: este vorba de aşa-numita *logică tehnică*, un element principal în complexul disciplinelor ştiinţifice care stau la baza automatizării. Logica tehnică este definită ca „aplicarea nemijlocită, operatorie, a logicii la sinteza şi analiza diferitelor sisteme tehnice, mecanisme, maşini, în special automate". Acţiunea (destinaţia) unui sistem tehnic prezintă două aspecte: *fizic* şi *funcţional*. În primul caz este vorba de transformările de substanţă şi energie; în al doilea caz, de legăturile funcţionale dintre cele trei categorii de procese care asigură acţiunea eficientă a sistemului: 1) procesele prin care lumea exterioară acţionează asupra lui, solicitîndu-l; 2) procesele terminale prin care sistemul „răspunde", acţionînd asupra lumii exterioare; 3) procesele interioare, din cadrul sistemului, care influenţează de asemenea „răspunsul". Complicarea legăturilor funcţionale în sistemele tehnice moderne impune studierea lor în mod de sine stătător iar calculul logic devine în anumite cazuri indispensabil în studierea şi proiectarea structurii funcţionale a sistemelor.

Posibilităţile, greutatea specifică şi modalităţile concrete de aplicare a logicii matematice la analiză, sinteză, programare şi alte sarcini legate de crearea sistemelor tehnice depind în mod substanţial de tipul funcţional căruia îi aparţin acestea. Sistemele tehnice se divid după modul discontinuu sau continuu de schimbare a stărilor lor, în: discrete, continue şi mixte. Pe de altă parte, ele se împart în sisteme *determinate* (bazate pe dependenţe univoce) şi *stohastice* (în cadrul cărora dependenţele funcţionale au un caracter probabilist). Pînă în prezent, logica tehnică îşi verifică în cel mai înalt grad utilitatea în elaborarea teoriilor funcţionale ale sistemelor discrete şi determinate. Întrucît aceste sisteme se bazează pe dependenţe funcţionale univoce, „... legăturile funcţionale ale sistemului pot fi descrise în mod complet printr-o totalitate finită de judecăţi condiţionale, care enunţă existenţa relaţiilor de dependenţă condiţională între evenimente, iar cercetarea acţiunii sistemului poate fi redusă la o serie de raţionamente condiţionale (silogisme ipotetice)".

Autorul distinge două direcţii principale în *logica tehnică*: o primă direcţie, în cadrul căreia logica tehnică a înscris pînă în prezent cele mai mari triumfuri ale sale, ţine de „logica tehnicii"; este vorba tocmai de problemele teoriilor funcţionale logice ale sistemelor determinate discret. Această direcţie se contopeşte indisolubil cu problemele automatizării şi poate fi denumită *logica automatizării*.

* G. N. Povarov, *Logica în slujba automatizării şi a progresului tehnic* (*Voprosî filosofii*, nr. 10/1959).

A doua direcție, împletită dealtfel strîns cu cea dintîi, ține de ceea ce autorul numește „tehnica logicii" : *modelarea logică*, studiul mecanismelor care modelează procesele logice ale gîndirii (așa-zisele mașini logice). Autorul nu ia în discuție mult controversata problemă a limitelor principiale ale posibilității de modelare și mecanizare a proceselor logice ale gîndirii, mărginindu-se să remarce că aceste posibilități sînt extrem de promițătoare și anunță deschiderea unei etape noi în dezvoltarea automatizării. „Automatica viitorului — scrie Povarov — o reprezintă mașinile logice".

Autorul se preocupă de asemenea de dezvoltarea istorică a logicii tehnice, și de locul acestei discipline în complexul logicii formale moderne. Logica tehnică s-a dezvoltat din *algebra logicii* apărută în secolul XIX. Spre deosebire de altă ramură a logicii matematice — teoria demonstrațiilor matematice, — care era identificată adesea în trecut cu însăși logica matematică în ansamblul ei, și în care un loc central îl ocupă noțiunea infinitului, logica tehnică are ca obiect finitul : „Logica tehnică analizează domenii *finite* de obiecte, în special totalități finite de evenimente, și se preocupă în principal de traducție—de transformări echivalente ale legăturilor logice din anumite forme în altele, de pildă dintr-o formă convenabilă pentru înțelegerea acțiunii unui sistem tehnic într-o formă convenabilă pentru realizarea acestui sistem (sinteză logică), sau invers (analiză logică)". Teoria demonstrațiilor matematice este dominată de principiul inducției matematice ; în logica tehnică, dimpotrivă, domină principiul inducției complete (prin enumerare). Logica tehnică se sprijină însă pe o serie de elemente ale teoriei demonstrațiilor matematice, precum și pe o ramură mai recentă a logicii simbolice, teoria algoritmelor.

Aplicabilitatea logicii, simbolice la studiul conexiunilor materiale se datorește faptului că aceste calcule logice admit diverse interdretări, subsumate aceleiași structuri formale. Astfel calculul propozițional poate fi interpretat ca tratînd judecăți, sau ca tratînd evenimente (fapte). În acest din urmă caz valorilor de adevăr „fals-adevărat", în cazul calculelor bivalente, le corespunde dihotomia „are loc — nu are loc" : însușirii judecăților de a fi adevărate sau false le corespunde însușirea evenimentelor de a avea loc sau de a nu avea loc (prezența sau absența). Între evenimente și judecăți se stabilește astfel o corespondență biunivocă, și cele două interpretări devin reciprocabile. Logica tehnică — opinează Povarov — poate fi astfel privită ca un calcul al evenimentelor, deși îi convine și o interpretare în termenii calculului enunțurilor.

Istoria propriu-zisă a logicii tehnice începe o dată cu descoperirea aplicabilității algebrei booliene la studiul schemelor cu relee și contacte. Această observație remarcabilă aparține fizicianului rus P. Ehrenfest (1910) iar primii care au tradus în viață ideea lui sînt fizicianul sovietic V. I. Șestacov și americanul C. E. Shannon (1938). Savantul sovietic N. M. Ghersevanov a aplicat încă din 1923 logica matematică la sinteza fizică a sistemelor tehnice etc.

Articolul lui G. N. Povarov trasează un istoric amănunțit al dezvoltării logicii tehnice, pe diferite compartimente, și aduce substanțiale indicații bibliografice. În această ordine de idei, trebuie menționat faptul că autorul citează în cîteva rînduri nume și lucrări ale oamenilor de știință din Romînia, consemnînd contribuția adusă la dezvoltarea logicii tehnice de către acad. Gr. C. Moisil, G. Ioanin și L. Livoschi.

S. V.

Moartea existențialismului

Într-un articol intitulat *Filozofia zilelor noastre. Moartea existențialismului* (Filosofia) de Nuestros Dias. La Muerte del Existencialismo), și publicat în *Revista Mexicana de Filosofia* nr. 2/1959, Emilio Uranga întreprinde o lucidă analiză critică asupra cauzelor apariției și prăbușirii existențialismului.

Faptul că se vorbește deja de moartea acestui curent, încă destul de la modă în rîn-

durile intelectualității burgheze indică, dacă nu chiar o expiere definitivă — așa cum susține autorul — în orice caz iminența ei. Adoptînd o poziție justă în această problemă, autorul constată din capul locului caracterul de clasă al existențialismului, ca expresie teoretică a tendințelor burgheziei într-o anumită etapă a evoluției sale. Pentru că este cert că existențialismul n-a apărut o dată cu burghezia, ci în momentul în care aceasta a intrat în conflict cu dezvoltarea istorică.

Încrezătoare în puterile sale și în orînduirea pe care o instaura, în prima etapă a dezvoltării ei, burghezia era interesată în cunoașterea și transformarea realității pe care o domina și în consecință promova o filozofie optimistă. Dar pe măsură ce contradicțiile proprii modului de producție capitalist ies la iveală și se ascut amenințînd întregul sistem capitalist cu prăbușirea, burghezia este cuprinsă de neliniște și dă naștere unei filozofii a disperării.

În această a doua etapă, optimismul pare o „ironie insuportabilă". Așa a apărut existențialismul cu toate variantele sale. Dacă în prima etapă, filozofia promovată de burghezie făcea apologia capitalismului în mod direct, în a doua, existențialismul o face în mod indirect. Cum? Printr-o diversiune logică. Răul social, istoricește determinat, este universalizat și deci indeterminat. Drama socială, izvorîtă din contradicțiile unei orînduiri bazată pe exploatarea omului de către om, este absolutizată conferindu-i-se dimensiuni universale. Astfel încît se ajunge la concluzia absurdă că nedreptatea socială nu este rezultatul exploatării capitaliste ci este inevitabilă condiției umane în general, care ar fi funciar viciată. Concluzia ultimă a acestui fatalism implacabil ar fi disperarea. Caracterul diversionist al filozofiei existențialiste este bine scos în lumină de autor. În loc să se vorbească de „tragedia" burgheziei, existențialismul, printr-o extindere nelegitimă, vorbește de, „sentimentul tragic" al existenței umane. În consecință orice revoltă devine inutilă căci nefericirea și răul apar ca inerente condiției umane.

Mai departe, autorul arată că, dîndu-și seama de caracterul apologetic indirect al existențialismului, unii filozofi încearcă să părăsească acest curent, apropiindu-se mai mult sau mai puțin direct de marxism.

Pe de altă parte, burghezia însăși, nemulțumită de ineficiența resurselor apologetice ale existențialismului, și-a mai diminuat zelul în susținerea lui, îndreptîndu-și atenția spre alte sisteme filozofice. „După al doilea război mondial — observă autorul — burghezia a început să-și dea seama că nu prea avea ce exploata din aceste revelații metafizice. Mijloacele apologetice pe care le furniza existențialismul fiind epuizate, ea întîndea mîna după alte producții ale genului" (p. 85). Așa fiind, conchide Emilio Uranga, existențialismul a murit din motive pragmatice: „pentru că nu mai servea la nimic".

În concluzie se poate spune că examenul critic pe care autorul îl face situației filozofiei existențialiste la ora actuală, străduința sa în determinarea cauzelor și în denunțarea punctelor sale de minoră rezistență, conține unele idei juste care pot fi reținute. Disprețul pentru realitate al existențialismului pentru care orice luare de poziție împotriva nedreptăților sociale caracteristice orînduirii capitaliste, este stigmatizată drept vulgaritate sau „revoltă a maselor", subliniază îndeosebi caracterul antiumanist și diversionist al acestui curent, al decadenței și marasmului filozofiei burgheze contemporane.

D. B.

„După părerea mea" sau despre subiectivismul semanticii

Tot în *Revista Mexicana de Filosofia*, nr. 2/1959, Rogelio Diaz Guerrero publică textul unei conferințe privind *Semantica generală ca factor în comunicare* (*La Semantica general como Factor en la Comunicacion*). Ocupîndu-se de eficiența *instrumentelor de extensiune* (utensilos para la extencionalizacion), prin introducerea cărora semantica pretinde că înlătură toate sursele neînțelegerii dintre

oameni, autorul propune folosirea unor formule elementare de tipul acelera pe care filozoful idealist A. Korzybski le numea „extensional devices", „indici" sau „ghilimelele semantice".

Distingînd în vorbirea cotidiană două categorii de propoziţii, unele care satisfac pe deplin interlocutorul iar altele a căror comprehensiune scapă înţelegerii directe, autorul citează în rîndul celor dintîi propoziţia „legea gravitaţiei este certă". Această propoziţie este evidentă prin ea însăşi şi nu ridică nici un fel de controverse, putînd fi oricînd dovedită. Dar propoziţii de felul acestora : „Muzica lui Beethoven este cea mai frumoasă din cîte există", „Arruza este cel mai bun toreador din lume", „Caviarul este o mîncare delicioasă" ş.a.m.d., pot suscita obiecţii şi puncte de vedere opuse, a căror confruntare este producătoare de confuzii şi dispute interminabile. Asupra lor, cititorul este rugat să reflecteze îndelung pentru a aprecia mai bine importanţa „instrumentelor de extensiune" propuse de autor. Temîndu-se însă probabil că meditaţia acestuia nu va duce la rezultatul scontat, şi că, dimpotrivă, s-ar putea să dea la iveală noi încurcături semantice, autorul îi atrage binevoitor atenţia că toate controversele posibile ale propoziţiilor de mai sus pot fi evitate prin simpla adăugire a expresiei „după părerea mea" (para mi). Mai mult, formula elementară „după părerea mea" măreşte eficienţa semantică a limbii întrucît ne arată că „vorbele nu au aceeaşi semnificaţie pentru toate persoanele". De unde în mod riguros logic, ar urma următoarea concluzie absurdă : „pentru a ne înţelege trebuie să cădem de acord asupra faptului că, vorbind, fiecare din noi se gîndeşte la altceva". Ceea ce înseamnă că, înaintea oricărei discuţii sau convorbiri, fiecare om trebuie să prezinte un dicţionar propriu privind sensurile originale pe care le dă cuvintelor.

Fără a neglija însemnătatea nuanţei în limbajul curent, mai ales în cel artistic, a pune problema în aceşti termeni înseamnă de fapt a împinge discuţia în apele moarte ale unui subiectivism absolut, care, departe de a preveni deficienţele limbajului, le exacerbează. Pentru că formula „după părerea mea" poate cel mult să precizeze un punct de vedere, o atitudine personală şi deci subiectivă faţă de o problemă, dar nu constituie în nici un caz o explicitare sau o argumentare a ei. Comunicarea interindividuală nu este uşurată de fel prin sublinierea accepţiunilor diferite pe care fiecare dintre noi poate să le acorde uneori noţiunilor, ci prin relevarea celor similare sau identice. Altfel înseamnă a pretinde că ne apropie ceea ce în realitate ne separă. Rigoarea şi precizia limbajului ştiinţific constau tocmai în sensul univoc, universal acceptat al termenilor folosiţi.

A spune că „Muzica lui Beethoven este cea mai frumoasă din cîte există" şi a prezenta argumente obiective în sprijinul acestei afirmaţii ne dispensează de a mai invoca magicul „după părerea mea". Mai mult, introducerea acestei formule subliniază dimpotrivă caracterul subiectiv al aserţiunilor noastre, caducitatea, netemeinicia lor. În loc să fie, după cum îşi propune autorul, un instrument de extensiune sau de comprehensiune, formula „după părerea mea" restrînge sfera valorică a oricărei propoziţii, sustrăgînd-o obiectivităţii.

Dar problema nu se reduce la atît. Analizată îndeaproape, substratul său de clasă iese la iveală cu pregnanţă. Filozofia semantică în general şi poziţia autorului în special, se dezvăluie ca o încercare perfidă de apologie indirectă a capitalismului. În calitatea sa de ideolog al burgheziei, puţin îl interesează pe autor dacă „muzica lui Beethoven este cea mai frumoasă". Dezbaterile care s-ar isca pe această temă, pretinde el, s-ar curma prin adăugirea pur şi simplu, la capătul oricărei afirmaţii a expresiei „după părerea mea".

Ceea ce urmăreşte de fapt autorul să susţină pe această cale este că orice conflict politic, economic sau social rezultă în cele din urmă dintr-o neînţelegere „semantică", dintr-o impreciziune a limbii. Astfel încît — fără să o spună direct — autorul susţine că lupta de clasă şi toate celelalte conflicte sociale sau politice nu reprezintă, în ultimă instanţă,

decît puncte de vedere subiective. (De altfel, teama şi grija cu care ocoleşte exemplele realităţii politice şi sociale este concludentă în acest sens). Aşa, de exemplu, propoziţiile: „Capitalismul este o orînduire socială exploatatoare", „Războiul este o consecinţă a imperialismului", „Statul are un caracter de clasă" şi altele constituie, în concepţia autorului, doar păreri subiective a căror exprimare ar trebui să fie precedată sau cel puţin urmată de indicele semantic „după părerea mea". Cu alte cuvinte, insinuează autorul, numai „după părerea muncitorului", de pildă, capitalismul este o orînduire bazată pe exploatarea omului de către om, căci „după părerea patronului", conform „logicii" sale de clasă, prin faptul că el depune capital iar proletarul forţă de muncă, întreprinderea capitalistă poate fi denumită şi „cooperativă", în care fiecare aduce ce are şi ce poate. Această „logică" de clasă a fost nimicitor combătută de clasicii marxism-leninismului. Încercarea ei de a pătrunde în mod indirect, prin intermediul semanticii, se cuvine să fie riguros demascată.

De alfel, acest relativism subiectiv generalizat nu este decît corolarul firesc al premiselor neştiinţifice pe poziţiile cărora autorul se situează de la început. Ignorînd caracterul reflectoriu al noţiunilor, şi prin urmare al funcţiei lor cognitive, semantica generală pretinde că studiază limbajul numai în calitatea sa de instrument de comunicare, dar independent de conţinutul comunicat. Ca şi cum între conţinutul unei noţiuni şi expresia sa lingvistică, între limbă şi gîndire, ar exista o contradicţie şi nu o unitate organică, o legătură dialectică indisolubilă. Gîndirea şi limbajul nu pot fi opuse una altuia, întrucît între ele există un raport de implicaţie reciprocă. Prin intermediul limbii, gîndirea se obiectivează, după cum în afara gîndirii limba n-ar avea cum să se manifeste. Aşa fiind, apare limpede că limbajul nu poate exprima decît ceea ce realmente gîndim. A susţine că pentru fiecare persoană cuvintele pot avea un înţeles deosebit înseamnă a ieşi, cu bună sau mai degrabă cu rea ştiinţă, din cadrul psihologiei normale şi a intra în cel al psihologiei patologice, unde, într-adevăr, formula elementară „după părerea mea" stă la baza unei comunicări de fapt imposibile.

Dacă n-ar fi evident caracterul diversionist al principiilor fundamentale ale semanticii, rătăcirile sale ar putea fi privite drept curiozităţi psihologice. Dar a reduce problema conflictelor sociale sau politice la problema unor conflicte între sensurile „diferite" ale aceloraşi noţiuni, constituie o aberaţie tendenţioasă, cu caracter de clasă, care trebuie denunţată ca atare.

O. B.

Iraţionalismul ca expresie a decăderii filozofiei burgheze reacţionare

Articolul *The Origin of Causal Necessity*, apărut sub semnătura lui Bernard Wand (Carleton University — Canada) în *The Journal of Philosophy* nr. 11/1959, atrage atenţia asupra unei caracteristici de bază a filozofiei burgheze reacţionare contemporane şi anume alunecarea acesteia spre iraţionalism. Conţinutul articolului ilustrează faptul că iraţionalismul nu se conturează numai ca un curent bine determinat, ci tinde să-şi întindă ramificaţiile, invadînd domeniile altor curente filozofice de sine stătătoare. Acest lucru dovedeşte decăderea tot mai accentuată a filozofiei burgheze reacţionare contemporane în general, care devine din ce în ce mai antiştiinţifică şi reacţionară.

Cruciada împotriva raţiunii se duce cu mijloace şi în domenii diverse: în studii de filozofie şi psihologie, în eseuri filozofice şi literare, în beletristică şi dramaturgie. Trăsăturile specifice iraţionalismului sînt de mult determinate şi recunoscute. Adepţii cultului pentru iraţional proclamă în locul domniei raţiunii, atotputernicia instinctului, a sentimentului şi a stărilor emotive, în locul cercetării raţionale a realităţii, ei îşi afirmă predilecţia pentru depistarea unor pretinse rămăşiţe ale primitivismului din adîncurile neexplorate ale inconştientului, gustul pentru obscur şi supranatural, pentru atavic şi miraculos. Cum însă eficienţa întreprinderii iraţionaliştilor este zădărnicită de prestigiul mereu sporit al cunoaşterii raţionale, lupta

împotriva raţiunii ia forma atacului direct împotriva legilor şi categoriilor raţiunii. O astfel de încercare e scoasă în evidenţă de Bernard Wand în articolul citat. Autorul arată că empiriştii contemporani, în încercările lor de a exclude elementul necesităţii din principiul cauzalităţii, consideră acest principiu o credinţă a cărei origine îndepărtată este o atitudine primitivă în faţa fenomenelor lumii. Ei pretind că atitudinea primitivă care a dat naştere credinţei în necesitatea cauzală este animismul. Astfel Ayer susţine că credinţa în necesitatea cauzală este o supravieţuire a părerii că oamenii ca şi fenomenele naturii constituie o societate subordonată puterilor supranaturale. Feigl consideră că credinţa în necesitatea cauzală e strîns legată de ideea care pune la baza relaţiei dintre cauză şi efect o constrîngere în sensul unei tensiuni interne, iar Hosperos afirmă că această credinţă îşi are rădăcinile în caracteristica limbajului primitiv de a descrie fenomenele naturii în termeni emoţionali. Dezvăluind chiar de la începutul articolului scopul originalei „descoperiri" a filozofilor citaţi, autorul arată că ideile lor nu au numai o importanţă psihologică sau istorică, ci tind să submineze însăşi ideea de necesitate cauzală şi prin aceasta, adăugăm noi, însuşi conceptul de cauzalitate. Căci arată Bernard Wand, „...dacă credinţa în necesitate poate fi privită ca izvorînd dintr-o atitudine... de multă vreme abandonată, atunci nici o persoană raţională nu mai poate menţine însăşi credinţa". Dar în locul unei atitudini hotărîte împotriva tendinţei iraţionale de a explica originea „credinţei" în necesitatea cauzală, autorul corectează numai, cu multă bunăvoinţă, încercările iraţionaliştilor arătînd că nu originea *necesităţii* cauzale poate fi explicată prin referire la animism, ci originea unui alt element neempiric (?) cuprins în conceptul de cauzalitate şi anume acela de acţiune sau *putere*. Prin aceasta Bernard Wand se situează pe aceeaşi poziţie iraţională ca şi filozofii citaţi. În primul rînd, ce înţelege autorul prin putere sau activitate, ca element conţinut în conceptul de cauzalitate? Într-o accepţie ontologică ştiinţifică, e suficient să se arate că relaţia cauză — efect (în care se iau în considerare şi termenii relaţiei şi relaţia), ca trecere materială, procesuală a posibilităţii în realitate, este o relaţie esenţială, şi prin aceasta şi necesară. Prin introducerea noţiunii de putere în conceptul de cauzalitate, fie că se identifică necesitatea cu puterea (punct de vedere combătut de autor, fie că ele se consideră ca două elemente separate, nu explică nimic, ci complică analiza cu un punct de vedere de nuanţă animistă. Rămîn valabile şi interesante, în perspectiva istorică, argumentele pe care le invocă autorul pentru a combate ideea unei legături dintre credinţa în necesitatea cauzală şi animism. Astfel, Bernard Wand arată că animismul, subordonînd fiinţele şi lucrurile unor puteri externe supranaturale, consideră legătura dintre fenomene : 1) arbitrară şi nu necesară ; 2) producîndu-se accidental şi individual şi nu în serii nedefinite şi 3) fiind determinată de mai multe puteri are izvoare multiple, ceea ce duce la imposibilitatea de a considera efectele similare provocate de cauze similare. Dar în loc să tragă de aici concluzia unei elaborări istorice pe baza practicii social-istorice a noţiunii de cauzalitate, ale cărei rădăcini nu pot fi prelungite dincolo de o atitudine raţională a omului faţă de lumea exterioară, în loc să combată cu putere încercările de dezraţionalizare a conceptului de cauzalitate şi să înfiereze cu indignare scopul încercărilor iraţionaliştilor, scop ce-i este, aşa cum am arătat, pe deplin cunoscut, Bernard Wand încheie articolul, satisfăcut că a descoperit slăbiciunea *logică* a poziţiei combătute : „Părerea că animismul este originea necesităţii cauzale — scrie Wand — se datoreşte probabil confuziei dintre conceptul necesităţii şi conceptul cu totul diferit de putere sau activitate". În acest fel, lăsînd neatinsă esenţa poziţiei analizate şi anume iraţionalismul ca expresie a urii împotriva progresului ştiinţific, critica lui Bernard Wand se menţine la suprafaţa problemei abordate.

L. M.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

FLOREA ŢUŢUGAN

În 24 ianuarie a.c. s-a stins din viaţă, măcinat de o boală necruţătoare, profesorul Florea Ţuţugan.

Cercetător pasionat în domeniul logicii, profesor respectat şi preţuit de seriile de studenţi la a căror formare a contribuit, Florea Ţuţugan dispare la o vîrstă cînd puterile sale de creaţie erau în plină desfăşurare.

Fiu de ţăran muncitor, născut la 18 iunie 1908 în Comuna Orădoi, raionul Plenița, regiunea Craiova, Florea Ţuţugan a biruit cu energie greutăţile ce se iveau în calea tinerilor săraci, care aspirau la o cultură superioară, în timpul regimului burghezo-moşieresc. Încheindu-şi cu succes studiile universitare, a obţinut titlul de doctor în filozofie.

Totuşi calea spre o catedră universitară i-a rămas închisă pînă în anii regimului nostru de democraţie populară, cînd a fost promovat conferenţiar la Catedra de logică a Universităţii „C. I. Parhon" din Bucureşti.

Această perioadă a fost de altfel cea mai rodnică în activitatea sa ştiinţifică, deşi a fost scurtă, datorită suferinţelor provocate de boală şi morţii premature.

În acest timp a elaborat lucrarea *Silogistica judecăţilor de predicaţie*, analiză profundă şi înnoitoare a tradiţionalei silogistici aristotelice, precum şi studiile logice despre problema modalităţii judecăţilor şi problema paradoxelor logice. În special ultimele sale studii, conturează în mod clar concepţia sa originală în ceea ce priveşte înţelegerea structurii logicii clasice, pe baza tratării ei în lumina materialismului dialectic şi a întrebuinţării instrumentului de investigaţie oferit de logica matematică.

Devotat cauzei Partidului Muncitoresc Romîn, al cărui membru a fost, Florea Ţuţugan a unit în personalitatea sa omul de ştiinţă şi cetăţeanul, intelectualul legat de popor, de epoca măreaţă a construirii socialismului în patria noastră.

Toţi cei care lucrează în domeniul filozofiei şi toţi cei care manifestă interes pentru problemele filozofice, prietenii, colaboratorii şi foştii săi elevi îi vor păstra lui Florea Ţuţugan o amintire neştearsă.

BULETIN BIBLIOGRAFIC

V. I. LENIN — Despre învăţământul public. Articole şi cuvîntări. Bucureşti, Editura de stat didactică şi pedagogică, 1959, 571 p.

* * * — Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. (Traducere), Bucureşti, Editura politică, 1959, 844 p.

* * * — Artele plastice în Romînia după 23 August 1944. Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959, 186 p. + 264 p.

DZERJINSKI, F. E. — Opere alese. (Traducere). Bucureşti, Editura politică, 1959, 416 p.

ADAMSKI, V. — Henrik Ibsen. (Traducere). Bucureşti, ESPLA., 1959, 73 p.

DIMITRIEV, A. S. — Heinrich Heine, (Traducere) Bucureşti, ESPLA, 1959, 86 p.

* * * — Documente privind istoria Romîniei. Răscoala din 1821. Documente interne Vol. I, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959, 442 p.

GIURCĂNEANU, CLAUDIU, NICOLAE SUTĂ — Republica Populară Chineză, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1959, 367 p.

NICOLESCU, MIRCEA — Haendel, Bucureşti, Editura muzicală, 1959, 342 p.

* * * — Recensămîntul populaţiei din 21 februarie 1956. Rezultatele generale. Bucureşti, Direcţia generală de statistică, 1959, 1081 p.

WALD, HENRI — Introducere în logica dialectică, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1959, 229 p.

В. И. ЛЕНИН, О международном и коммунистическом движении. Государственное издательство политической литературы, Москва, 1958, 352 стр. (V. I. Lenin despre mişcarea muncitorească şi comunistă internaţională. Editura de Stat pentru literatură politică, Moscova, 1958, 352 pag.

В. И. ЛЕНИН, О социалистической идеологии и культуре. Государственное издательство политической литературы, Москва, 1959, 84 стр. (V. I. Lenin despre ideologia socialistă şi cultura socialistă. Editura de Stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 84 pag.).

БОЛ Д., Причинность и случайность в современной физике. Издательство иностранной литературы, Москва, 1959, 248 стр. (Bol D. — Cauzalitatea şi întîmplarea în fizică contemporană. Editura pentru literatură străină, Moscova, 1959, 248 pag.).

ГУРКО Л., Кризис американского духа. Издательство иностранной литературы, Москва, 1958, 310 стр. (Gurko L. — Criza spiritului american. Editura pentru literatura străină, Moscova, 1958, 310 pag.).

Из истории формирования и развития марксизма. Государственное издательство политической литературы, Москва, 1959, 392 стр. (Din istoria formării şi dezvoltării marxismului, Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 392 pag.).

История философии III, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1959, 614 стр. (Istoria filozofiei vol. III, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Moscova, 1959, 614 pag.).

Книга В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм" — важнейший этап в развитии марксистской философии. Издательство Московского университета, 1959, 450 стр. (Cartea lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism", cea mai importantă etapă în dezvoltarea filozofiei marxiste. Editura Universităţii din Moscova, 1959, 450 pag.).

КОЛЬМАН Э., Ленин и новейшая физика. Государственное Издательство политической литературы, Москва, 1959, 152 стр. (Kolman E., Lenin şi fizica modernă. Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 152 pag.).

Критика „регулируемого капитализма", Соцэкгиз, Москва, 1959, 180 стр. (Critica teoriilor „capitalismului dirijat". Editura pentru literatura social-economică, Moscova, 1959, 180 pag.).

Международный политико-экономический ежегодник. Государственное Издательство политической литературы, Москва, 1959, 752 стр. (Analele politico-economice internaţionale. Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 752 pag.).

ОЛЕЙНИК И. П., Развитие промышленности Румынии в условиях народно-демократического строя. Производственно-издательский комбинат ВИНИТИ, Москва ,1959, 442 стр. (Oleinic I. P., Dezvoltarea industriei Romîniei în condiţiile regimului democrat-popular. Editura Combinat V.I.N.I.T.I. Moscova, 1959, 442 pag.).

Основы марксизма-ленинизма. Государственное издательство политической литературы, Москва, 1959, 774 стр. (Bazele marxism-leninismului. Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 744 pag.).

РАНОВИЧ А. Б., О раннем христианстве. Издательство Академии Наук СССР,Москва, 1959, 524 стр. (Ranovici A. B., Despre creştinismul timpuriu. Editura Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Moscova 1959, 524 pag.).

ФОСТЕР У., Закат мирового капитализма. Госполитиздат, Москва, 1959, 322 стр. (Foster W., Declinul capitalismului mondial. Gospolitizdat, Moscova, 1959, 322 pag.).

ЧАЛОЯН В. К., История армянской философии. Издательство АН Армянской ССР, Ереван, 1959, 374 стр. (Cialoian V. K., Istoria filozofiei armene. Editura Academiei de ştiinţe a RSS Armene, Erevan, 1959, 374 pag.).

ЧЕРКОВЕЦ В. Н., Предмет политической экономии. Государственное издательство советской науки, Москва, 1959, 66 стр. (Cercovet V. N., Obiectul economiei politice. Editura de stat „Ştiinţa sovietică", Moscova, 1959, 66 pag.).

BAGBY, PH., Culture and History. Longmann, Green and Co, London — New York—Toronto 1958, 244 p.
(Cultura şi istoria. Longmann, Green and Co, London-New York—Toronto 1958, 244 p.).

HEER, Fr. — Europäische Geistes Geschichte. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 1957, 728 p. (Istoria spiritului european, W. Kohlhammer, Verlag, Stuttgart, 1957, 728 p.).

WHITE, M. — The Age of Analysis. A Mentor Book, New York, 1958, 254 p. (Era analizei, A, Mentor Book, New York, 1958, 254 p.)

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ

№ 10/1959

В. В. Николаев — Возрастание руководящей роли КПСС в период развернутого строительства коммунизма.
(V. V. Nikolaev — Creşterea rolului conducător al P.C.U.S. în perioada construcţiei desfăşurate a comunismului).

Академик В. С. Немчинов — Социологический аспект планирования.
(Acad. V. S. Nemcinov — Aspectul sociologic al planificării).

К. А. Шварцман — Апология индивидуализма в экзистенциалистской этике.
(K. A. Svarţman — Apologia individualismului în etica existenţialistă).

Член-корр. АН СССР Д. И. Блохинцев — Некоторые вопросы развития современной физики.
(Membru coresp. al Acad. de Şt. din U.R.S.S. — D. I. Blohinţev — Unele probleme ale dezvoltării fizicii contemporane).

Д. П. Горский — Понятие как предмет изучения диалектической логики.
(D. P. Gorski — Noţiunea ca obiect de studiu al logicii dialectice).

Г. Н. Поваров — Логика на службе автоматизации и технического прогресса.
(G. N. Povarov — Logica în slujba automatizării şi a progresului tehnic).

М. Г. Макаров (Тарту) — К истории категории „цель" в домарксовой философии.
(M. G. Makarov (Tartu) — Despre istoria categoriei de „scop" în filozofia premarxistă).

Научные сообщения и публикации
Comunicări ştiinţifice şi publicaţii.

А. А. Соколов — Некоторые методологические вопросы теории несохранения четности.
(A. A. Sokolov — Unele probleme metodologice cu privire la teoria neconservării parităţii).

Л. А. Коган — Философская драматургия Н. А. Серно-Соловьевича.
(L. A. Kogan — Dramaturgia filozofică a lui N. A. Serno-Solovievici).

Дискуссии и обсуждения
Discuţii şi dezbateri.

Академик Н. Н. Семенов — О соотношении химии и биологии.
(Acad. N. N. Semenov — Despre corelaţia dintre chimie şi biologie).

Академик Т. Д. Лысенко — К вопросу о взаимоотношениях биологии с химией и физикой.
(Acad. T. D. Lîsenco — Despre problema legăturilor reciproce ale biologiei, cu chimia şi fizica).

Иван Панчев (Болгария) — О некоторых методологических проблемах изучения наследственности.
(Ivan Pancev (Bulgaria) — Despre unele probleme metodologice cu privire la studierea eredităţii).

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ
№ 11/1959

М. Н. Батурин — О мирном сосуществовании двух мировых систем — социализма и капитализма.
(M. N. Baturin — Despre coexistenţa paşnică dintre cele două sisteme mondiale — socialismul şi capitalismul).

В. И. Евдокимов — Полная и окончательная победа социализма в СССР.
(V. I. Evdokimov — Victoria deplină şi definitivă a socialismului în U.R.S.S.).

О. Г. Юровицкий (г. Куйбышев) — Общественное производство и личные потребности.
(O. G. Iurovitki (Kuibişev) — Producţia socială şi trebuinţele personale).

Виктор Перло (США) — Социальные последствия научно-технической революции.
(Victor Perlo (S.U.A.) — Urmările sociale ale revoluţiei ştiinţifico-tehnice).

Член-корр. АН СССР М. Т. Иовчук — О некоторых методологических проблемах истории философии.
(Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. M. T. Iovciuc — Despre unele probleme metodologice ale istoriei filozofiei).

А. Г. Волков, И. А. Хабаров — К вопросу о природе языкового знака.
(A. G. Volkov, I. A. Habarov — Despre problema naturii semnului lingvistic).

И. М. Поляков (Харьков) — Философские воззрения Ламарка.
(I. M. Poleakov (Harkov) — Concepţiile filozofice ale lui Lamark).

В. А. Алексеев — Некоторые проблемы теории антропогенеза.
(V. A. Alexeev — Unele probleme ale teoriei antropogenezei).

Гарольд Вессель (ГДР) — Проблемы теории эволюции в современных идеологических дискуссиях в Германии.
(Harold Vessel (R. D. G.) — Problemele teoriei evoluţiei în discuţiile ideologice actuale din Germania).

В. Ф. Асмус — Учение о непосредственном знании в истории философии нового времени.
(V. F. Asmus — Învăţătura cu privire la cunoaşterea nemijlocită în istoria filozofiei din epoca nouă).

Л. Р. Харахоркин (Ленинград) — Из истории идеологической борьбы вокруг эволюционного учения Дарвина в России.
(L. R. Harahorkin (Leningrad) — Din istoria luptei ideologice în jurul învăţăturii despre evoluţie a lui Darwin în Rusia).

Лекции и консультации
Lecţii şi consultaţii.

Т. И. Ойзерман — Современная буржуазная философия и религия.
(T. I. Oizerman — Filozofia burgheză contemporană şi religia).

Научная жизнь
Viaţa ştiinţifică.

В. В. Столяров — Научная конференция философов-марксистов ГДР.
(V. V. Stolearov — Conferinţa ştiinţifică a filozofilor marxişti din R.D.G.).

FILOSOFICKÝ ČASOPIS,
nr. 6/1959

Jiřina Popelova — Metodologické problémy dejin filosofie (Probleme metodologice ale istoriei filozofiei).

Discuse
Discuții.

Josef Přenosil — Ke kritice positivistického revizionismu (Asupra criticii revizionismului pozitivist).

Eužen Menert — Kritika současného freudismu (Critica freudismului contemporan).

A. I. Ujemov — Předchází příčina účínku? (Precede oare cauza efectului?).

A. A. Zinověv — Kotazce hodnoceni soudu jako abstraktních a konkretnich (Cu privire la aprecierea judecăților ca abstracte și concrete).

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ
№ 3/1959.

Я. Е. Стуль (Омск) — Социалистическое соревнование на современном этапе.
(I. E. Stul (Omsk) — Întrecerea socialistă în etapa actuală).

Константин Боржеану (Румынская Народная Республика) — Научное понятие о прогрессе и его современные буржуазные критики.
(Constantin Borgeanu (R.P.R.)-Noțiunea științifică a progresului și criticii lui burghezi contemporani).

В. М. Калугин (Свердловск) — Философское обоснование В. И. Лениным научного атеизма.
(V. M. Kalughin (Sverdlovsk) — Fundamentarea filozofică de către V. I. Lenin a ateismului științific).

П. И. Симуш — Некоторые вопросы диалектики в труде В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм".
(P. I. Simuș — Unele probleme ale dialecticii în lucrarea lui V. I. Lenin „Materialism și empiriocriticism").

Г. П. Збандут (Одесса) — О своеобразии познания общественных явлений.
(G. P. Zbandut (Odesa) — Despre particularitatea cunoașterii fenomenelor sociale).

Б. М. Кедров — О повторяемости особого рода в процессе развития.
(B. M. Kedrov — Despre repetarea de un gen deosebit în procesul dezvoltării).

М. Н. Алексеев — Диалектика умозаключения.
(M. N. Alexeev — Dialectica raționamentelor).

В. А. Смирнов (Томск) — Категории категорического силлогизма.
(V. A. Smirnov (Tomsk) — Categoriile silogismului categoric).

А. А. Зиновьев — Следование как свойство высказываний о связях.
(A. A. Zinoviev — Implicația ca însușire a enunțurilor despre legături).

А. Л. Субботин — О цепях классических силлогизмов .
(A. L. Subotin — Despre lanțurile silogismelor clasice).

М. Н. Андрющенко (Ленинград) — Некоторые философские вопросы кибернетики.
(M. N. Andruscenko (Leningrad) — Unele probleme filozofice ale ciberneticii).

Л. И. Сторчак (Барнаул) — Физика Эйнштейна и материализм.
(L. I. Storciac (Barnaul) — Fizica lui Einstein și materialismul).

А. И. Титаренко — Критика марксистами США ревизионистской теории „государства всеобщего благосостояния".
(A. I. Titarenko — Critica de către marxiștii din S.U.A. a teoriei revizioniste cu privire la „statul bunăstării generale").

С. И. Попов — Против неотомистской фальсификации диалектического материализма.
(S. I. Popov — Împotriva falsificării neotomiste a materialismului dialectic).

В. Г. Левен (Рязань) — Проблема материи у Теофраста Парацельса (1493—1541).
(V. G. Leven (Reazan) — Problema materiei la Teofrast Paracelzius (1493—1541).

И. Попелова-Отагалова (Чехословакия) — Философские и общественные взгляды Я. А. Коменского (1592—1670).
(I. Popelova — Otagalova (Cehoslovacia) — Concepţiile filozofice şi sociale ale lui I. A. Comenski 1592—1670).

М. Беленький — Об атеизме Спинозы.
(M. Belenkii — Despre ateismul lui Spinoza).

В. В. Воронов (Пермь) — Прогрессивные тенденции социологических воззрений Томаса Пэна.
V. V. Voronov (Perm) — Tendinţele progresiste ale concepţiilor lui Tomas Paine).

А. И. Мудров (Иваново) — О философских взглядах В. В. Берви-Флеровского.
(A. I. Mudrov (Ivanovo) — Despre concepţiile filozofice ale lui V. V. Bervi — Flerovski).

А. И. Резников (Бердянск) — Критика К. А. Тимирязевым проявлений махизма в естествознании.
(A. I. Reznikov (Berdiansk) — Critica de către K. A. Timiriazev a manifestărilor mahismului în ştiinţele naturii).

Научные сообщения
Comunicări ştiinţifice.

И. А. Рустамов (Баку) — Гасан-бек Зардаби в борьбе с суевериями.
(I. A. Rustamov (Baku) — Hazan-bek Zardabi în lupta împotriva superstiţiilor).

М. А. Степинский (Курск) — Новые материалы о Л. В. Рутковском.
(M. A. Stepinski (Kursk) — Materiale noi despre L. V. Rutkovski).

STUDIA FILOZOFICZNE
Nr. 4 (13) 1959

Maria Ossowska — Główne modele „systemów" etycznych (Principalele modele ale „sistemelor etice").

Stanislaw Ossowski — Koncepcje ladu spolecznego i typy przewidywań (Teoria ordinei sociale şi tipurile de previziune).

Maria Hirszowicz — Ideologia i nauka — próba wstępnej analizy (Ideologia şi ştiinţa — analiză introductivă).

Hanna E. Malewska — O przyczynach uprzedzeń etnicznych (Despre cauzele prejudecăţilor etnice).

Colin Cherry — Teoria informacji — jej podloże spoleczne i zastosowania w socjologii (Teoria informaţiei — baza ei socială şi aplicaţiile ei sociologice).

Irena Szumilewicz — Koncepeja przyczynowosci u Macha w świetle współczesnego determinizmu (Concepţiile lui Mach despre cauzalitate în lumina determinismului modern).

Andrzej Walicki — Materializim „antropologiczny" Mikolaja Czernyszewskiego (Materialismul „antropologie" al lui N. G. Cernişevski).

LA PENSÉE
Nr. 87/1959

(Număr închinat memoriei lui Fr. Joliot-Curie).

Lacassagne, A. — Frédéric Joliot-Curie biologiste (Frédéric Joliot-Curie biologist).

Teillac, J. — L'œuvre et la pensée scientifique de Frédéric Joliot-Curie (Opera şi gîndirea ştiinţifică a lui Frédéric Joliot-Curie).

Orcel, J. — La pensée et l'action de Frédéric Joliot-Curie. La valeur humaine de la science et la responsabilité du savant (Gîndirea şi activitatea lui Frédéric Joliot-Curie. Valoarea umană a ştiinţei şi responsabilitatea savantului).

Louis de Broglie — Jean-Frédéric Joliot (Jean-Frédéric Joliot).

Pontecorvo, B. — Un savant, un combattant, un homme (Un savant, un luptător, un om).

Skobeltzyne D. V. — Frédéric Joliot-Curie et les découvertes fondamentales du XX-e siècle (Frédéric-Joliot-Curie şi descoperirile fundamentale ale secolului al XX-lea).

Cogniot, G. — Un homme véritable (Un om adevărat).

*** Quelques textes de Frédéric Joliot-Curie (Cîteva texte ale lui Frédéric Joliot-Curie). Quatre lettres de Paul Langevin à Frédéric Joliot-Curie (Patru scrisori ale lui Paul Langevin către Frédéric Joliot-Curie).

REVUE INTERNATIONALE DE PHILOSOPHIE
Nr. 48/1959

Vittorio Mathieu — Bergson technicien (Bergson tehnician).

F. Fabre Luce de Gruson — Sens commun et bon sens chez Bergson (Simţul comun şi bunul simţ la Bergson).

Jeanne Delhomme — Le problème de l'intériorité : Bergson et J. P. Sartre (Problema interiorităţii : Bergson şi J. P. Sartre).

R. P. Arbour, O. M. I. — Le bergsonisme dans la littérature française (Bergsonismul în literatura franceză).

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

FILOZOFIE

* * * **Din istoria filozofiei în Romînia**, vol. II, 402 p., 21 lei.

C. I. GULIAN, **Metodă şi sistem la Hegel**, vol. I, 379 p., 28, 50 lei.

FL. ŢUŢUGAN, **Silogistica judecăţilor de predicaţie. Contribuţii. Adaosuri şi rectificări la silogistica clasică**, 315 p., 12,50 lei.

FRANCIS BACON, **Noul Organon**, cu un studiu introductiv de Al. Posescu, 236 p., 10, 50 lei.

* * * **Lomonosov**, cu un studiu introductiv de C. I. Gulian, 212 p., 6,35 lei.

* * * **Radiscev**, cu un studiu introductiv de N. N. Bolboaşă, 316 p., 11 lei.

* * * **Saint Simon, Fourier, Owen**, cu studii introductive de I. Cernea, 360 p., 9 lei.

* * * **Decembriştii**, cu un studiu introductiv de L. Miroş, 334 p., 9,75 lei.

PSIHOLOGIE

MIHAI RALEA şi CONST. I. BOTEZ, **Istoria psihologiei**, 742 p., 36 lei.

TATIANA SLAMA-CAZACU, **Relaţiile dintre gîndire şi limbaj în ontogeneză** (3—7 ani), 510 p., + 4 pl., 30 lei.

ECONOMIE

V. P. MALINSCHI, **Marxism-leninismul şi problema agrară**, 252 p., 14,50 lei.

* * * **Dezvoltarea economiei R.P.R. pe drumul socialismului 1948—1957**, 428 p. + 19 pl., 30 lei.

* * * **Economia Romîniei între anii 1944—1959**, 649 p. + 43 pl., 69,50 lei (epuizat).

DAVID RICARDO, **Opere alese**, vol. 1.

JURIDICE

* * * **Probleme privind dezvoltarea şi apărarea proprietăţii socialiste în dreptul Republicii Populare Romîne**, 276 p., 19,60 lei.

ERATĂ

Pag.	rîndul	în loc de:	se va citi:	din vina:
20	17 de sus	sub 5000	sub 50.000	edit.
20	nota 2, rîndul 2	ţărani	ţărani muncitori	autor
44	nota 1	drumul dezvoltării socialismului	drumul socialismului	autor
66	8 de sus	microscopice	macroscopice	edit.
68	4 ,, ,,	conţinutului	continuumului	tipogr.
84	nota 1	ştiinţă, chimie	ştiinţa chimiei	autor
91	2 de sus	Kekculé	Kekulé	autor
91	7 de jos	$CH_3 - CH_3 - CH_3$	$CH_3 - CH_2 - CH_3$	autor
92	12 de sus	$H_2 X C - CH_3$	$H_3C - CH_3$	autor
97	20 ,, ,,	H, O, N, C, Li, –, H^{+}'–	H, O, N, C, Li,	autor
99	10 de jos	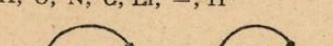 ,	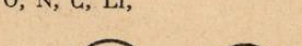	edit.
103	4 de sus	eoriat	teoria	tipogr.
208	nota	поняиия	понятия	edit.
239	6 de sus	reipublice	reipublicae	autor

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI

Lei 6.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

ANUL VII 1960

Dibl
I 7870

DIN SUMAR

ELABORAREA LOGICII DIALECTICE DE CĂTRE V. I. LENIN ÎN RAPORT CU EVOLUŢIA GENERALĂ A LOGICII — ATH. JOJA

VICTORIA LENINISMULUI ÎN GÎNDIREA ŞI PRACTICA SOCIALĂ REVOLUŢIONARĂ DIN ROMÎNIA — C. I. GULIAN şi MIHAIL CERNEA

ÎNVĂŢĂTURA LENINISTĂ ŞI PROBLEMELE ŞTIINŢELOR NATURII — V. NOVACU

DEZVOLTAREA DE CĂTRE V. I. LENIN A ÎNVĂŢĂTURII MARXISTE DESPRE STAT ŞI DICTATURA PROLETARIATULUI — I. CETERCHI

ETICUL ŞI POLITICUL ÎN TEORIA LENINISTĂ — NICULAE BELLU

ACTUALITATEA LUPTEI LUI V. I. LENIN ÎMPOTRIVA POZITIVISMULUI — AL. BOBOC

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 JUI 2005

7870

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

2014

CERCETĂRI FILOZOFICE

2022

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

2

ANUL VII

1960

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

3193

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTA DE FILOZOFIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. DR. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROȘCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU.

REDACȚIA, BUCUREȘTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.17.30

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VII, nr. 2 1960

SUMAR

Pag.

ATH. JOJA, Elaborarea logicii dialectice de către V. I. Lenin în raport cu evoluţia generală a logicii 7
C. I. GULIAN şi MIHAIL CERNEA, Victoria leninismului în gîndirea şi practica socială revoluţionară din Romînia 41
V. NOVACU, Învăţătura leninistă şi problemele ştiinţelor naturii 65
I. CETERCHI, Dezvoltarea de către V. I. Lenin a învăţăturii marxiste despre stat şi dictatura proletariatului 91
NICULAE BELLU, Eticul şi politicul în teoria leninistă 113
AL. BOBOC, Actualitatea luptei lui V. I. Lenin împotriva pozitivismului 149

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

Învăţătura marxist-leninistă despre internaţionalismul proletar (*Ov. Trăsnea*); Despre o cercetare monografică a operei lui V. I. Lenin „Caiete filozofice" (*S. Vieru*); Pentru însuşirea măreţei moşteniri leniniste (*I. Rebedeu*); O lucrare consacrată apărării şi dezvoltării ideilor leniniste în domeniul problemelor filozofice ale fizicii (*Călina Mare*); Programul leninist în problema naţională (*N. Dinuţ*); V. I. Lenin despre partidul clasei muncitoare ca forţă conducătoare în statul socialist şi în construcţia comunistă (*Gh. Berescu* şi *Em. Drob*); Lenin despre învăţămîntul public (*B. Grigoriu*); Un reprezentant de seamă al tradiţiei materialiste din filozofia romînească (*N. Gogoneaţă*) 171

PE SCURT DESPRE CĂRŢI

Probleme ale mişcării muncitoreşti şi comuniste internaţionale în opera lui V. I. Lenin (*Gh. Şipoş*); V. I. Lenin despre ideologia socialistă şi cultura socialistă (*E. Golu*); O lucrare utilă pentru studierea izvoarelor marxismului (*Florence Costin*); O lucrare monografică sovietică asupra problemei finitului şi infinitului (*T. Papadopol*) 243

DIN VIAŢA CATEDRELOR

Unele probleme ale activităţii catedrelor de materialism dialectic şi socialism ştiinţific din învăţămîntul superior (*E. B.* şi *I. D.*) 259

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

Dezbaterea machetei „Istoria filozofiei romîneşti" (*O. Ch.*) 267

MIŞCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

O sesiune ştiinţifică închinată problemelor logicii dialectice (*M. Handrabura* — U.R.S.S.); Dezbateri în legătură cu obiectul materialismului istoric (*R. Kosolapov* — U.R.S.S. şi *I. Aluaş*) 271

NOTE

Note de lectură 287
Buletin bibliografic 295
Din sumarele revistelor străine 297
ASEN HRISTOV KISELINCEV 301

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIIe année, n° 2 1960

SOMMAIRE

Page

ATH. JOJA, L'élaboration de la logique dialectique par Lénine, en rapport avec l'évolution générale de la logique 7
C. I. GULIAN et MIHAIL CERNEA, La victoire du léninisme dans la pensée et dans la pratique sociale révolutionnaire de Roumanie 41
V. NOVACU, La théorie léniniste et les problèmes de sciences des la nature . 65
I. CETERCHI, Le développement, par Lénine, de la théorie marxiste de l'Etat et de la dictature du prolétariat 91
NICULAE BELLU, L'éthique et la politique dans la théorie léniniste 113
AL. BOBOC, L'actualité de la lutte de Lénine contre le positivisme 149

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

La théorie marxiste-léninistes de l'internationalisme prolétarien (*Ov. Trăsnea*) ; Une étude monographique des « Cahiers philosophiques » de V. I. Lénine (*S. Vieru*) ; Pour l'étude du grandiose héritage léniniste (*I. Rebedeu*) ; Un ouvrage consacré à la défense et au développement des idées léninistes dans le domaine des problèmes philosophiques de la physique (*Călina Mare*) ; Le programme léniniste sur le problème national (*N. Dinuț*) ; V. I. Lénine, à propos du parti de la classe ouvrière, en tant que force dirigeante dans l'Etat socialiste et dans l'édification du communisme (*Gh. Berescu* et *M. Drob*) ; Lénine, à propos de l'enseignement public (*B. Grigoriu*) ; Un représentant de marque de la tradition matérialiste dans la philosophie roumaine (*N. Gogoneață*). 171

BRÈVE REVUE DES LIVRES

Problèmes du mouvement ouvrier et communiste international dans les ouvrages de V. I. Lénine (*Gh. Șipoș*) ; V. I. Lénine, sur l'idéologie et la culture socialistes (*E. Golu*) ; Un ouvrage utile pour l'étude des sources du marxisme (*Florence Costin*) ; Un ouvrage monographique soviétique sur le problème du fini et de l'infini (*T. Papadopol*). 243

L'ACTIVITÉ DES CHAIRES UNIVERSITAIRES

Problèmes de l'activité des chaires de matérialisme dialectique et de socialisme scientifique de l'enseignement supérieur (*E.B.* et *I.D.*) 259

LA VIE SCIENTIFIQUE

Débats autour du traité d'« Histoire de la philosophie roumaine » (*O. Ch.*) . . . 267

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE À L'ÉTRANGER

Une session scientifique consacrée aux problèmes de la logique dialectique (*M. Handraboura* — U.R.S.S.) ; Débats concernant l'objet du matérialisme historique (*R. Kossolapov* — U.R.S.S. et *I. Aluaș*) 271

NOTES

Notes de lecture 287
Bulletin bibliographique 295
Extraits des sommaires des revues étrangères 297
ASSÈNE KHRISTOV KYSSÉLINTCHEV 301

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VII, № 2 1960

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

А. ЖОЖА, Разработка В. И. Лениным диалектической логики в связи с общим развитием логики 7
К. И. ГУЛИАН и МИХАИЛ ЧЕРНЯ, Победа ленинизма в революционном мышлении и практике в Румынии 41
В. НОВАКУ, Ленинское учение и вопросы естествознания 65
И. ЧЕТЕРКИ, Развитие В. И. Лениным марксистского учения о государстве и диктатуре пролетариата 91
Н. БЕЛЛУ, Этика и политика в ленинской теории 113
А. БОБОК, Актуальность борьбы В. И. Ленина против позитивизма . 149

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Марксистско-ленинское учение о пролетарском интернационализме (*О. Трэсня*); Монографическое исследование произведения В. И. Ленина „Философские тетради" (*С. Виеру*); Об усвоении великого ленинского наследства (*И. Ребедеу*); Работа, посвященная защите и развитию ленинских идей в области философских проблем физики (*Кэлина Маре*); Ленинская программа по национальному вопросу (*Н. Динуц*); В. И. Ленин о партии рабочего класса как о руководящей силе социалистического государства и построения коммунизма (*Г. Береску и Э. Дроб*); Ленин о народном образовании (*Б. Григориу*); Выдающийся представитель материалистического направления в румынской философии (*Н. Гогоняцэ*) 171

КОРОТКО О КНИГАХ

Вопросы международного рабочего и коммунистического движения в произведениях В. И. Ленина (*Г. Шипош*); В. И. Ленин о социалистической идеологии и культуре (*Е. Голу*); Полезная работа для изучения источников марксизма (*Флоранс Костин*); Советская монография по вопросу конечного и бесконечного (*Т. Пападопол*) 243

ИЗ ЖИЗНИ КАФЕДР

Некоторые вопросы деятельности кафедр диалектического материализма и научного социализма в высших учебных заведениях (*Е.Б.* и *И.Д.*) 259

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Обсуждение макета „История румынской философии" (*О. К.*) 267

ФИЛОСОФСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЗА РУБЕЖОМ

Научная сессия, посвященная проблемам диалектической логики (*М. Гандрабура*, СССР); Обсуждение вопроса о предмете исторического материализма (*Р. Косолапов*, СССР, и *И. Алуаш*) 271

ЗАМЕТКИ

По страницам печати 287
Библиографический бюллетень 295
Из содержания иностранных журналов 297
АСЕН ХРИСТОВ КИСЕЛИНЧЕВ 301

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

ELABORAREA LOGICII DIALECTICE DE CĂTRE V. I. LENIN ÎN RAPORT CU EVOLUȚIA GENERALĂ A LOGICII

DE

ACAD. ATH. JOJA

I. **Prolegomena.** Se știe că Immanuel Kant socotea că logica este o știință fără istorie, o știință isprăvită, ieșită gata și perfectă din capul lui Aristotel, ca Pallas-Athena din capul înțeleptului Zeus [1]. Însă concepția lui Kant despre logică e contrazisă violent de însăși istoria logicii pînă la Kant și, mai ales, după Kant. Departe de a fi o știință fără istorie, logica are o istorie dramatică. Logica formală, notează Engels „a rămas de la Aristotel pînă astăzi un cîmp de discuții violente" [2]. Aceasta e firesc, deoarece, cum observa tot Engels, „gîndirea teoretică a fiecărei epoci, prin urmare și a epocii noastre, este un produs istoric care în perioade diferite ia forme foarte diferite și, totodată, un conținut foarte diferit. Știința gîndirii este, prin urmare, ca oricare alta, o știință istorică, știința dezvoltării istorice a gîndirii omenești ... Teoria legilor gîndirii nu este cîtuși de puțin acel „adevăr etern" stabilit o dată pentru totdeauna pe care rațiunea filistină îl leagă de termenul „logică" [3].

Într-adevăr, dacă considerăm istoria logicii în lumina cercetărilor moderne, constatăm că, deși Aristotel este genialul întemeietor al logicii formale, creația sa nu este *ex nihilo* — așa cum pretindea el însuși în *De Sophisticis Elenchis* [4]. Totuși, Aristotel recunoaște că Socrate a descoperit raționamentul inductiv și definiția [5] și că Platon a creat metoda diviziunii, acest „silogism neputincios" (syllogismus infirmus) [5]. Aristotel subprețuia însă, în mod vădit, importanta încercare platoniciană de a constitui o logică în dialogurile și în special în *Sofistul*. Din punct de vedere logic, recunoaștem în dialogurile platonice nu numai o încercare de logică formală, ci și importante elemente de dialectică —

---

[1] Imm. Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, pref. la ed. a II-a, Ed. Renner.
[2] F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., 1954, p. 28.
[3] *Ibidem*.
[4] Aristotel, *De Sophisticis Elenchis*, 184 b.
[5] Aristotel, *Analytica*.

dialectica idealistă a noțiunilor, căreia Hegel îi datorează mult (în bine și în rău).

Cum spune un istoric al logicii „nu găsim o logică corectă în opera lui Platon ; totuși, el a fost gînditorul care, toată viața, a cercetat logica și a deschis calea pentru întemeietorul ei" [1].

Dar problemele logicii au fost tratate nu numai de Socrate și Platon, ci și de sofiști „flori strălucitoare și magnifice ale bogatului spirit grec" [2], — de Anthisthenes cinicul, de Zenon din Elea, de Parmenide și Heraclit. Aristotel însuși numește pe Zenon „inventatorul dialecticii" — al dialecticii ca metodă subiectivă de cercetare a problemelor. În ce-i privește pe Parmenide și Heraclit, ei sînt cei doi poli logici între care a pendulat întreaga filozofie greacă : identitatea abstractă (Parmenide) și identitatea concretă bazată pe autodinamica și autodedublarea unității evoluînd în lupta contrariilor (Heraclit).

Propoziția fundamentală a heracliteismului este „unul care se diferențiază (se dezbină) de sine însuși concordă cu sine" [3] = aceasta e baza obiectivă a principiului identității concrete față de care principiul identității abstracte (A = A) este un moment, un aspect al fluxului celei dintîi.

Împotriva principiului heraclitean al identității concrete și al opoziției imanente s-a ridicat, cu vehemență, Parmenide din Elea. Heraclit afirmă devenirea, prima noțiune concretă, „conceptul total și superior" (zice Hegel)[4], în care existența și nonexistența apar ca momente componente egal de abstracte și de goale, egal de ireale, deoarece cu adevărat existent e numai concretul, adică ceea ce e dat în complexitatea legăturilor sale. Parmenide nu admite decît abstracția existenței = e necesar a spune și a gîndi că numai existentul există : „căci ființa *este* iar neființa nu *este*" [5]. Obsesia identității abstracte obligă pe Parmenide să nege noțiunea concretă a devenirii și să absolutizeze unul din momentele ei (ființa), negînd pe celălalt (neființa). Consecințele duelului Heraclit-Parmenide au fost imense nu numai pentru istoria filozofiei grecești, ci pentru toată istoria logicii. John Burnet [6] tăgăduiește că Heraclit a cunoscut noțiunea de logică — și, totuși, logica este *implicită* în aforismele efesianului. Heraclit n-a degajat o logică din genialele sale intuiții, dar o logică le este subjacentă. Încercarea ar fi fost prematură. Și cum ar fi putut-o face, în momentul istoric cînd, în Grecia, se profilau elementele logicii formale, cînd evoluția gîndirii impunea apariția acesteia, la început sub formă rudimentară (implicită) și metafizică, absolută, la Parmenide, ulterior dezvoltată, sistematizată și înmlădiată la Aristotel.

---

[1] I. M. Bochenski, *Ancient Formal Logic*, North-Holand Publishing Company.

[2] A. I. Herzen, *Textes philosophiques choisi*, Edition en langues étrangères. Moscou, 1950, p. 184.

[3] în Platon, *Symposion*, 187 = Τό ἕν γόρ φησι διαφερόμενον αὐτὸ αὐτῷ ξυμφέρεσθαι, ὥσπερ ἁρμονίαν τόξου τε καὶ λύρας. Ed. L. Robin, „Les Belles Lettres", Paris, 1929.

[4] G. W. F. Hegel, *Science de la Logique*, trad. Jean Rélévitch, Aubier éd., I, t. p. 74.

[5] Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, I, p. 232 : χρή τὸ λέγειν νοεῖν τ' ἐὸν ἔμμεναι. ἔστι γάρ εἶναι, μηδὲν δ' οὐκ ἔστιν

[6] J. Burnet, *L'Aurore de la Philosophie Grecque*, I, tr. Reymont.

Dialectica — explicitare a identității concrete (adică auto-contradictorii) — s-a refugiat în metoda de abordare a problematicii, inclusiv la eleați. Ea a apărut strălucitoare, în dialogurile platonice (îndeosebi în *Theetet*, *Parmenide*, *Sofistul*, *Politicul*); a apărut obiectivă în *Fizica* și în *Logica* lui Aristotel (cf. cap. XIX din *Analiticile Secunde*, II; *Categoriile* IX, *De futuris Contingentibus*), în opoziția *den-miden* (ceva-nimic, atom-vid) la Democrit, în perspectiva structural-emanatistă a neoplatonicilor (Plotin, Proclus, Jamblic). Dialectica s-a manifestat, ca atare, subiectiv sau obiectiv, sau amîndouă în gîndirea unor filozofi ca Nicolaus Cusanus, Giordano Bruno, Boehme, Spinoza, Rousseau, Diderot, Kant, Fichte și Schelling.

De fapt dialectica n-a fost cercetată „mai îndeaproape" decît de Aristotel și Hegel. Deja în *Fenomenologia Spiritului* Hegel afirmase existența unui „intelect al lucrurilor" [1], unei afirmări cu aparență de autonomie a momentelor devenirii. Acestui intelect al lucrurilor îi corespunde intelectul care desparte ceea ce e unit în natură, absolutizează momentele relative, le înfățișează ca independente. Acestui intelect îi corespunde logica formală, care juxtapune formele gîndirii, le înșiră unele lîngă altele, fără a le deduce unele din altele, așa cum trebuie să facă logica dialectică.

Hegel dezvăluie lacunele logicii formale cu o vigoare care îl face să nimerească dincolo de țintă. El condamnă formalismul și însăși logica formală, care — în comparație cu celelalte științe, care au ca obiect adevărul, „în forma sa abstractă, în recea și incolora simplicitate a determinărilor sale pure" îi apare „mai de grabă incapabilă să-și țină făgăduiala și rămîne lipsită de conținut" [2].

Desigur, Hegel a desfășurat în lucrările sale o gîndire dialectică de o mare bogăție și fluiditate. Ideea de trecere, de proces, de negativitate determinată și creatoare comunică gîndirii sale o mare forță. El a avut meritul excepțional de a distinge, în formele logice, trăsăturile realității, de a considera că formele logice au un conținut și acest conținut este acela al realității. Contradicția nu este numai o lege logică, ci o lege ontologică. Din păcate, la Hegel nu gîndirea reflectă, *more logico*, realitatea obiectivă, materială, ci lumea materială reflectă gîndirea, mai mult încă, natura e un moment în procesul ideii. „Natura, zice Hegel, s-a dezvăluit ca idee în forma alterității (in der Form des Andersseins)" [3]. Natura este exteriorizarea ideii. Exterioritatea (die Ausserlichkeit) constituie determinarea ideii ca natură [4]. Hegel consideră natura ca un „sistem de straturi" (System von Stufen), în care unul purcede din celălalt, dar nu în sensul că unul e produs în mod natural (natürlich) din celălalt, ci este produs în ideea interioară care formează temeiul

---

[1] G. W. F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, Eckardt Verlag Leipzig, 1909; conf. nota lui J. Hippolyte, notă la I, 10—49, p. 45.

[2] G. W. F. Hegel, *Science de la Logique*, p. 44.

[3] G. W. F. Hegel, *Encyklopedie der philosophischen Wissenschaften*, § 247.

[4] *Ibidem.*

naturii — (sondern in der innerren, den Grund der Natur ausmachenden Idee) [1].

Metamorfoza, scrie Hegel, se potrivește conceptului ca atare, deoarece numai schimbarea acestuia este o dezvoltare [2].

Prin urmare, nu există evoluție a naturii, trecere de la inferior la superior, există numai o evoluție a ideii, care se metamorfozează în diferitele trepte ale naturii.

Hegel condamnă, în mod categoric, ideea de evoluție naturală, el declară „nebuloase" asemenea reprezentări. Hegel e consecvent cînd afirmă că logica „este domeniul adevărului, așa cum există — în sine și pentru sine —, fără mască și înveliș. Astfel, se poate spune că acest conținut e o reprezentare a lui dumnezeu, așa cum este în esența sa eternă, *anterior creării naturii și a unui spirit finit*" (subl. ns.) [3]. Desigur, nici nu se poate o concepție mai caracterizat idealistă. Idealismul hegelian depășește pe cel platonician, întrucît, la Platon, materia, deși vecină cu neantul, este coeternă (συναίδιος) ideilor. Totuși, pe acest fond de idealism obiectiv Hegel a grefat un sistem dinamic al categoriilor logice. El nu a juxtapus unele lîngă altele categoriile logice, ci a încercat să le *deducă* unele din altele. Hegel a indicat lipsa de sistem deductiv a vechii logici : „Ordinea adoptată constă în a reuni ceea ce e de aceeași natură, a pune simplul înaintea compusului și în alte dispoziții exterioare de același gen" [4].

Dimpotrivă, într-o logică cu adevărat sistematică, „necesitatea legăturii care reunește unele cu altele diferitele părți ale sistemului și opozițiile sau diferențele care le separă trebuie să reiasă din însăși expunerea subiectului, altfel zis — din determinarea progresivă a conceptului" [5]. Nervul acestei sistematizări, acestui proces logic și al înfățișării sale deductiv-organice în știința logicii este „negativitatea ca principiu determinat și creator" [6].

„Ceea ce determină progresiunea conceptului, zice Hegel, este negativul pe care-l conține".

Hegel explică astfel natura negativului : „Progresul științific ... constă în recunoașterea propoziției logice, după care negativul e în același timp pozitiv, sau că ceea ce e contradictoriu, departe de a se rezolva într-un nimic abstract, duce numai la negarea conținutului său particular, sau că o asemenea negare nu e negarea totului, ci numai aceea a unui lucru determinat și că, în consecință, rezultatul cuprinde esențialmente, elementul din care decurge ca rezultat, ceea ce e, la drept vorbind, o tautologie, altfel nu ar fi un rezultat, ci un dat nemijlocit. În același timp cu rezultatul, negația e o negație definită și precisă, ea posedă un conținut. E vorba aci de un nou concept, dar mai bogat

---

[1] G. W. F. Hegel, *Encyklopedie der philosophischen Wissenschaften*, § 249.
[2] *Ibidem.*
[3] G. W. F. Hegel, *Science de la Logique*, vol. I, p. 35.
[4] *Ibidem*, p. 41.
[5] *Ibidem.*
[6] Karl Marx, *Œuvres Philosophiques*, Tr. Molitor Costes éd., 1937, vol. I, p. 69.

decît precedentul, superior aceluia, căci el s-a îmbogăţit cu negarea primului, cu contrariul său, prin urmare îl conţine" [1].

Hegel declară că numai pe această cale se poate constitui sistemul conceptelor, sistemul logicii [2]. Această metodă e singura adevărată, căci „nu se deosebeşte întru nimic de obiectul şi de conţinutul său, căci conţinutul în sine, dialectica ce îi e inerentă, dă impulsul dezvoltării sale" [3].

Logica trebuie să urmeze această metodă, să se conformeze ritmului ei, căci acesta e mersul şi ritmul lucrului însuşi [4].

Pe scurt, logica trebuie să adopte principiul deductibilităţii categoriilor şi formelor sale, reflectînd deductibilitatea categoriilor obiective.

Cu Hegel, dialectica a irupt, tumultuos şi sistematic, în logică; ea a încetat să fie pur subiectivă, exterioară obiectului, ea a devenit sufletul conţinutului.

Clasicii marxismului au dat o înaltă apreciere contribuţiei lui Hegel la edificarea dialecticii, dar au arătat şi limitele şi viţiul său radical: idealismul.

„Mistificarea pe care dialectica a suferit-o în mîinile lui Hegel, zice Marx, n-a împiedicat cîtuşi de puţin ca el să fi expus pentru prima oară în mod corespunzător şi conştient, formele ei generale de mişcare. La el dialectica stă cu capul în jos. Ea trebuie răsturnată pentru a descoperi sub învelişul mistic sîmburele *raţional* (subl. ns.) [5].

Iar Engels indică în aceşti termeni direcţia rectificării dialecticii hegeliene: „Hegel era idealist, cu alte cuvinte, pentru el ideile din mintea lui nu erau imagini mai mult sau mai puţin abstracte ale obiectelor şi ale proceselor reale, ci, invers, obiectele şi dezvoltarea lor nu erau pentru el decît imaginile concretizate ale „ideii", existente undeva înaintea lumii" [6].

Încă în manuscrisul economico-filozofic din 1844, Marx a pus în evidenţă, în acelaşi timp, marea însemnătate, ca şi mistificarea dialecticii hegeliene. Deja în acest manuscris, Marx a arătat latura fantasmagorică a dialecticii hegeliene.

„Filozoful, zice Marx, se ia pe el însuşi — deci o formă abstractă a omului înstrăinat — ca normă a lumii înstrăinate. Toată istoria înstrăinării şi toată recucerirea acestei înstrăinări nu sînt decît istoria producerii gîndirii abstracte, adică absolute, a gîndirii logice, speculative" [7].

Marx demonstrează că gîndirea este reflectarea naturii de către omul social. Marx nu a indicat numai adevărata natură a formelor şi categoriilor logice, ci el a realizat, într-o formă paradigmatică, dialectica în *Capitalul*. De aceea Lenin observă: „Marx nu a lăsat o „*Logică*" (cu literă mare), el a lăsat *logica* Capitalului" [8]. Cu acest prilej, Lenin

---

[1] G. W. F. Hegel, *Science de la Logique*, p. 40.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, E.S.P.L.P. 1957, p. 54.
[6] F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., 1959, p. 32.
[7] Karl Marx, *Œuvres Philosophiques*, VI, p. 49.
[8] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 207.

enunță celebra sa teorie a unității logicii, dialecticii și teoriei cunoașterii : „În *Capitalul*, spune Lenin, Marx aplică la o singură știință logica, dialectica și teoria cunoașterii a materialismului (nu e nevoie de trei cuvinte = e un singur și același lucru) luînd de la Hegel tot ce are valoare și dezvoltîndu-l"[1]. Această formulă poate servi ca deviza logicii dialectice. Este clar că Lenin nu s-a referit la *orice* logică, ci numai la logica dialectică, căci logica formală — clasică sau matematică — nu este cosubstanțială cu dialectica. Credem că, pentru a înțelege formula leninistă, e necesar să o raportăm la alte indicații leniniste. Logica, spune Lenin în alt pasaj, nu trebuie să fie „numai descrierea *formelor* gîndirii și nu numai *istoria naturală descriptivă a fenomenelor* gîndirii (prin ce se deosebește aceasta de descrierea *formelor*??) ci și *acordul cu adevărul* (subl. ns.), adică chintesența sau, mai simplu, rezultatele și bilanțul istoriei gîndiri??"[2]. Și Lenin adaugă în concluzie : „Nu psihologia, nu fenomenologia spiritului, ci Logica = problema Adevărului"[3].

Pe margine, Lenin adnotează : „*În această concepție, Logica coincide cu teoria cunoașterii. E, în definitiv, o problemă foarte importantă*" (subl. ns.).

În același text, Lenin adaugă : „Cf. *Enciclopedia*, tom. VI, p. 319 = „Dar în fapt formele logice constituie dimpotrivă, ca forme ale conceptului, spiritul viu al realului". În margine, adnotează : „Legi generale ale mișcării universului și a gîndirii".

Deci, logica dialectică nu e istoria naturală descriptivă a fenomenelor gîndrii ci pune problema *adevărului*, e raportare la adevăr — or, adevărul e o problemă gnoseologică, problema raportului dintre subiect și obiect, a posibilității reflectării obiectului în subiect. În acest sens, logica coincide cu teoria cunoașterii. Înseamnă oare că logica *e* teoria cunoașterii ? Într-un sens, da : în sensul că logica dialectică implică noțiunea gnoseologică de adevăr. Logica formală *poate* funcționa în afara noțiunii de adevăr, ea se poate mulțumi cu validitatea și corectitudinea.

Logica matematică, în special, poate funcționa — metodic și provizoriu, *pînă la întîlnirea cu practica* — în domeniul purei validități și a coerenței interne. Metodic, ceea ce se cere e ca sistemul să nu fie auto-contradictoriu, să fie consistent. În logica simbolică, adevărul e o valoare formală, reamintind întrucîtva noțiunea kantiană de adevăr formal sau logic, care este oarecum echivalent cu validitatea și corectitudinea. Adevărul și falsul sînt considerate doar ca semne sau simboluri ale propozițiilor. Ocupîndu-se de propoziții, nu de judecăți, logica simbolică a putut fi considerată ca o sintaxă, în care adevărul și falsul sînt valori de adevăr ale propozițiilor, valori sintactice, valori ale unui limbaj, care se preocupă de propria sa coerență, de acordul cu sine însuși, care prin definiție e indiferent față de adevăr, care nu se preocupă de corespondența gîndirii, pe care o vehiculează, cu realitatea.

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 207.
[2] *Ibidem*, p. 144.
[3] *Ibidem*.

Această atitudine a logicii simbolice ni se pare acceptabilă *cu condiția ca*, în cele din urmă, construcția logică să poată fi *interpretată*, să capete un *sens*, să se aplice la un fragment al realității. Fără împlinirea, în ultimă instanță, a acestei condiții, fără posibilitatea acestei verificări, calculul logic riscă să rămînă la nivelul jocului [1].

„Adevărul formal" este, desigur, necesar pentru întemeierea adevărului ca atare, ca reflectare exactă a realității, însă în cazul cînd el nu poate conduce, finalmente, la reflectare, cînd nu poate ieși din formalism, el rămîne o simplă coerență sintactică, propozițională, dar nu judicativă. În consecință, logica simbolică poate face abstracție de adevăr, dar numai pînă în momentul aplicării și interpretării. Noțiunea de adevăr nu poate fi expulzată definitiv din logica simbolică decît cu prețul întîlnirii ei cu nonsensul.

Logica dialectică e legată însă de adevăr prin definiție. De aceea ea coincide cu teoria cunoașterii, cu teoria reflectării. De aceea tezele expuse de Lenin în *Materialism și empiriocriticism* prezintă o importanță capitală pentru logica dialectică. Deosebit de interesante, din acest punct de vedere, sînt capitolele relative la *dialectica adevărului* și la *criteriul practicii* în teoria cunoașterii. Deja Marx, în *Tezele asupra lui Feuerbach*, arătase că „chestiunea de a ști dacă adevărul obiectiv revine gîndirii umane nu e o chestiune teoretică, ci o chestiune practică. Omul trebuie să demonstreze în practică adevărul, adică realitatea și puterea, materialitatea gîndirii sale. Disputa asupra realității sau nerealității gîndirii — izolată de practică — este o chestiune pur scolastică".

Dar logica dialectică e în unitate nu numai cu teoria cunoașterii, ci, cum arată însăși denumirea ei, cu metoda dialectică. Lenin descoperă dialectica în orice propoziție. Hegel observase că dialectica există deja într-o propoziție simplă, căci particularul e general, particularul e și apare ca general. Astfel, în propoziția „Ion e om", particularul Ion e generalul om, iar generalul om e și se realizează în contrariul său logic, Ion. „Deci, spune Lenin, contrariile (particularul este opus generalului) sînt identice : particularul nu există decît în legătură cu ceea ce duce spre general. Generalul nu există decît în particular, prin particular" [2].

„În orice propoziție, conchide Lenin, putem astfel (și trebuie) să distingem ca într-un „nucleu" („celulă"), embrioanele *tuturor* elementelor dialecticii, demonstrînd astfel că dialectica este în general inerentă întregii cunoașteri a omului... Dialectica *este tocmai* teoria cunoașterii (a lui Hegel și) a marxismului" [3].

Conceptele nu sînt moarte. „Elasticitatea multilaterală, universală a noțiunilor, elasticitate care merge pînă la identitatea contrariilor — iată în ce constă esențialul. Această elasticitate aplicată în mod subiectiv = eclectism și sofistică. Elasticitatea aplicată în mod *obiectiv*, adică reflectînd multilateralitatea procesului material și unitatea lui, este dialectica, este

---

[1] cf. R. Poirier, *Logique et modalité*, Hermann et Co. éd., 1952, Paris, p. 11.
[2] Lenin, *Caiete filozofice, În jurul problemei dialecticii*, p. 323.
[3] *Ibidem*, p. 323—324.

reflectarea justă a dezvoltării eterne a lumii"[1]. Spre deosebire de logica formală, logica dialectică nu este juxtapunere, înşiruire a formelor, ci sistem, deductibilitate, derivare a formelor, stabilirea legăturii necesare interne între toate părţile, „« trecerea » unora în altele"[2].

De acord cu Hegel, Lenin subliniază două cerinţe fundamentale ale logicii dialectice şi anume :

1) necesitatea legăturii

şi

2) generarea imanentă a deosebirilor — ceea ce înseamnă că

1) „Este *necesară* legătura, legătura obiectivă între toate laturile, forţele, tendinţele etc. într-un domeniu de fenomene dat.

2) „*generarea* imanentă a deosebirilor" — logica internă obiectivă a evoluţiei şi a luptei dintre deosebirile polare"[3]. Logica subiectivă trebuie să reflecte aceste trăsături obiective. Aşadar, logica dialectică coincide cu teoria cunoaşterii şi cu metoda dialectică, fiindcă

este logica adevărului,

este sistem organic.

De aceea Lenin spune că Hegel cere „o logică ale cărei forme să fie forme pline de conţinut, forme cu conţinut viu, real, indisolubil legate de conţinut"[4].

Logica dialectică e, prin urmare, *ştiinţă formală*, însă ea concepe formele gîndirii — reflexe sui generis ale formelor obiective — ca *formele unor conţinuturi*, după cum, în realitatea obiectivă, formele exprimă, modelează şi sînt modelate de un conţinut dat. Astfel, logica dialectică dezvăluie nu numai aparenţa, ci însăşi esenţa şi conţinutul formelor, categoriilor şi legilor gîndirii.

Iată de ce logica (dialectică), teoria cunoaşterii şi dialectica coincid, sînt substanţial unul şi acelaşi lucru, sînt o triplicitate în unitate.

Legile dialecticii sînt, astfel, şi legile logicii, întrucît corelativitatea, autodinamica, transformarea calitativă şi polaritatea guvernează sistemul logicii dialectice.

Într-adevăr, corelativitatea se aplică prin însuşi faptul că formele şi categoriile constituie un sistem ; autodinamica se reflectă specific în elasticitatea noţiunilor, în însăşi dezvoltarea formelor logice ; transformarea calitativă se vădeşte în înseşi transformările gîndirii în cadrul noţiunii, în trecerea de la noţiune la judecată şi raţionament etc., iar opoziţia imanentă este proprie noţiunii (ex. general şi particular), judecăţii (ex. S=P), raţionamentului (inductiv-deductiv etc.).

Cu toate acestea, unitatea logicii, gnoseologiei şi metodei nu înseamnă identitatea *abstractă*, moartă, lipsită de deosebiri[5]. Este vorba, dimpotrivă, despre o *unitate concretă, diferenţiată, vie* : unitatea logicii, metodei dialectice

---

[1] Lenin, *Caiete filozofice*, p. 82.
[2] *Ibidem*, p. 69.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 64.
[5] T. I. Oizerman, *Materialismul dialectic şi concepţia hegeliană a coincidenţei dialecticii, logicii şi teoriei cunoaşterii*, în *Voprosi filosofii*, nr. 1, 1958, p. 139.

și teoriei cunoașterii ca momente ale cunoașterii dialectice, ale dialecticii. Fiecare are deci probleme specifice, însă în cadrul unității generale[1]. De aceea legile generale ale dialecticii pot căpăta o formă specială în logica dialectică, de pildă legile *identității concrete și predicației complexe contradictorii*[2]. Într-adevăr, Lenin arată astfel că noțiunile nu sînt moarte, ci în mișcare, în devenire, elastice : „Concepte care de obicei par moarte, zice Lenin, Hegel le analizează și arată că în ele *există* mișcare"[3]. Efectiv, conceptele care apar de obicei ca expresia purei și imobilei identități și egalități cu sine-însuși, au — ca tot ce este — *o intensă viață interioară propulsată de autodezbinarea lor* = ἓν διαφερόμενον ἑαυτῷ. Ceea ce Hegel numește „munca negativului" (die Arbeit des Negativen)[4] operează și în interiorul conceptului și al formelor și legilor logice. Conceptul este, desigur, identitate și egalitate cu sine, dar o egalitate concretă, care se mișcă, care cuprinde *in nuce* opoziția particularului și generalului și alte polarități, care nu pot fi exprimate și guvernate de principiul identității (abstracte). Fiind o polaritate, el se desface în momente (general-particular-singular, abstract-concret, colectiv-distributiv, pozitiv-negativ, relativ-absolut etc.) ; bogăția și mișcarea conceptului — rezultate din dezvoltarea *practicii* și cunoașterii omenești — nu pot fi redate de principiul identității abstracte. Hegel observă că „identitatea cuprinde deosebirile" și aceasta nu prin intervenții exterioare, ci prin însăși natura sa[5]. Cu adaosul materialist : auto-mișcarea, auto-diferențierea gîndirii este *cum fundamento in re*. Gîndirea, noțiunea se comportă dialectic, fiindcă realitatea obiectivă este dialectică.

Identitatea abstractă e *imobilă* și *unilaterală*[6], însă Hegel cade în sofistică atunci cînd consideră identitatea abstractă ca logicește falsă, ca „lipsită de conținut"[7]. Principiul identității abstracte nu e logicește fals, ci numai *limitat*, unilateral. Nu e fals deoarece, în cursul unui raționament, e necesar ca conceptele să-și păstreze identitatea, altminteri cădem în sofistică sau chiar în confuzie. Conceptul este într-adevăr, elastic și multiscopic, însă, în această diferențiere interioară, rezultată din diversitatea practicii omenești, diferitele aspecte constituie aspectele *aceluiași* concept și acest concept este identic cu sine în raport cu celelalte concepte. Identitatea include deci deosebirea care, în temeiul unei dialectici interioare (reflex al dialecticii obiective), trece în opoziție, care e fundamentul principiului (non)contradicției. *Printr-o mișcare dialectică, identitatea trece în contradicție, respectiv = identitatea abstractă în* (non) *contradicție iar identitatea concretă în contradicție imanentă, care se traduce logicește prin predicație complexă contradictorie*. Contradicția concretă își are sursa în identitatea concretă, identitate care e *deja* contradictorie, iar identitatea concretă își

[1] T. I. Oizerman, *Materialismul dialectic și concepția hegeliană a coincidenței dialecticii, logicii și teoriei cunoașterii*, în *Voprosî filosofii*, nr. 1, 1958, p. 139.

[2] A. Joja, Comunicare la Academia R. P. R., în ședința din 7.II.1956, apărută în *Cercetări filozofice*, an. IV, nr. 5/1957.

[3] Lenin, *Caiete filozofice*, p. 80.

[4] G. W. F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, p. 15.

[5] Hegel, *Science de la Logique*, II, p. 34.

[6] Lenin, *Caiete filozofice*, p. 105.

[7] Hegel, *Science de la Logique*, II, p. 33.

află desăvîrşirea în contradicţie. *Identitatea şi contradicţia nu sînt două realităţi străine, ci a doua e deja cuprinsă în prima pe care o explicitează, devenind, într-adevăr, determinarea cea mai profundă şi mai esenţială*[1]. Potrivit cntradicţiei imanente, orice formă logică e contradictorie = conceptul e contradictoriu, fiindcă implică momentele general-particular şi fiindcă, în stare embrionară, conţine judecata, deoarece, luat în sine, conceptul e deficient şi reclamă afirmaţia, negaţia, sau relaţia, adică propoziţionalizarea sa, ca pe telos-ul său. Conceptul există în vederea judecăţii. După cum contradicţia nu se juxtapune identităţii, ci ţîşneşte din ea, tot aşa judecata nu se juxtapune conceptului, ci irumpe din el cu o forţă incompresibilă. Cum spune Hegel, „a judeca e o *altă* funcţie decît conceperea sau, mai de grabă, e *cealaltă* funcţie a conceptului"[2]. Judecata scoate la suprafaţă contradicţiile latente ale conceptului[3]. Contradicţia se manifestă, apoi, în silogism în care premise şi concluzie, termeni şi propoziţie, se contrapun în mişcarea silogismului. Principiul predicaţiei complexe contradictorii, expresie a contradicţiei imanente, se aplică, la nivelul propoziţional, prin afectarea contradictorie a subiectului, sau — la nivelul interpropoziţional — în judecăţi compuse cu conţinut antitetic, exprimînd contradicţiile reale. Propoziţiile filozofice şi ştiinţifice sînt deseori formulate pe baza principiului predicaţiei contradictorii. Astfel, propoziţia heracliteană „unul care se dezbină de sine se îmbină cu sine" e inexplicabilă în termenii (non) contradicţiei (abstracte), însă capătă deplină validitate logică în termenii predicaţiei contradictorii. Propoziţia hegelo-heracliteană „fiinţa şi nefiinţa sînt acelaşi lucru" (Sein und Nichts sind dasselbe)[4] este ilogică din punctul de vedere al (non) contradicţiei, dar valabilă din punctul de vedere al predicaţiei complexe contradictorii. Faptul că materia apare în unele experienţe ca formată din corpuscule, iar în altele ca ondulatorie este o contradicţie, care nu poate fi explicată pe baza principiului (non) contradicţiei, ci numai pe baza contradicţiei imanente, logiceşte exprimabilă prin principiul predicaţiei complexe contradictorii. Prin asocierea undelor şi corpusculelor, sîntem în prezenţa unor fenomene ondulatorii de formă clasică, iar pe de altă parte în faţa unor fenomene de aspect corpuscular şi cuantic, explicabile în general prin mecanica clasică punctuală. Dar aceste două aspecte se exclud, căci o teorie ondulatorie clasică dovedeşte inexistenţa fenomenelor de aspect corpuscular, iar o teorie punctuală clasică dovedeşte inexistenţa fenomenelor ondulatorii. Paulette Février susţine că aceste „contradicţii pot fi suprimate prin mijlocirea unei logici de complementaritate"[5].

În realitate, contradicţia nu trebuie „*suprimată*" (levée), ci pur şi simplu *exprimată* prin principiul predicaţiei complexe contradictorii. În

---

[1] G. W. F. Hegel, *Science de la Logique*, II, p. 67.

[2] *Ibidem*, p. 298.

[3] Hegel, *Encyklopädie*, par. 166 : „Judecata e conceptul în particularitatea sa, ca relaţie deosebitoare a momentelor sale, care sînt puse, nu ca identice unele cu altele, ci ca existînd — pentru sine şi deopotrivă cu sine".

[4] *Ibidem*, par. 88.

[5] P. Destouches-Février, *La Structure des théories physiques*, Presses Universitaires de France, 1951, p. 44.

asemenea cazuri, P. Février afirmă că „Întrebuințarea unei logici de complementaritate este esențială"[1]. Autoarea este preocupată să evite contradicția pentru că nu cunoaște teoria leninistă a contradicției dialectice, pentru că e obsedată de principiul (non) contradicției, pentru că nu pleacă de la teza că logica reflectă și *trebuie*, să reflecte realitatea. De aceea P. Février scrie : „*ca să nu fie contradicție*" (subl. ns.), e necesar ca tot ce e de aspect ondulatoriu să fie descris fără a contrazice ceea ce e de aspect corpuscular, și invers ; aceasta impune o logică de complementaritate pentru toate raționamentele teoriei"[2]. Nu ! E nevoie de logica dialectică, de principiul contradicției imanente tradus logicește prin principiul predicației complexe contradictorii.

W. Heisenberg scrie că, în ce privește lupta contrariilor, „fizica modernă e, într-un anumit sens, foarte apropiată de doctrina lui Heraclit"[3]. Dar aceasta trebuie să însemne că eris ton enantíon este o lege ontologică și deci trebuie să fie o lege logică. Însă teoria complementarității *juxtapune* aspecte contrarii în loc să facă din ele *momente ale unei unități*, iar logica complementarității își propune să evite contradicția, în loc să o exprime.

Această idee ar fi trebuit să se impună Paulettei Février — dacă ar cunoaște dialectica — cu atît mai mult cu cît, pentru ea, logica nu e nici o formă *a priori* a rațiunii pure, nici sintaxă arbitrară, ci exprimă un anumit conținut de cunoaștere[4].

Logica dialectică își dovedește, astfel, concordanța cu realul, așa cum aceasta se dezvăluie în cercetarea științifică modernă.

Aceste considerente invită la cercetarea a ceea ce putem numi :

II. **Orizonturi logice.** Se știe că Aristotel nu cunoaște termenul „logică", în sensul de știință a logicii, Λογικός are, la el, mai de grabă un sens peiorativ, egal cu probabil (ἔνδοξον, διαλεκτικός). Λογικός (adverb = λογικῶς) se opune lui ἀναλυτικός (ἀναλυτικῶς), de pildă în *Anal. Post.* I, 22, 84. Aristotel desemnează logica prin termeunl analitica (ἀναλυτικά), adică știința care ne învață să analizăm, ἀναλύειν, să dezlegăm, să desfacem un tot în părțile sale, deci să desfacem raționamentul în părțile, în elementele, în cauzele sale. Adverbul și propoziția ἀνὰ înseamnă „în sus, de jos în sus", a desface deci raționamentul (λόγος, συλλογισμός) de jos în sus, mergînd de la forma nemijlocită, dată în gîndirea curentă, la componentele sale, la cauzele care îl generează = premise, termeni etc. Trendelenburg explică astfel = *nihil aliud est quam, quod compositum est, ad elementa tanquam* AD CAUSAS *reducere*[5]. Trendelenburg adaogă : „Tot așa cum geometrii, pentru ca să fie cunoscute, reduc figurile la cele mai simple dintre ele, ca poligoanele la triunghiuri, așa în logică

[1] P. Destouches-Février, *La Structure des théories physiques*, Presses Universitaires de France, 1951, p. 44.

[2] *Ibidem*, p. 46.

[3] W. Heisenberg, *Physics and Philosophy*, Harper and Brothers publishers, New York, 1958, p. 63.

[4] P. Février, *op. cit.*, p. 3.

[5] F. A. Trendelenburg, *Elementa logicae aristoteleae*, editio quinta, Berolini-Sumtibus G. Bethge. MDCCCLXII, p. 47.

rațiunile cunoașterii sînt readuse la primele lor forme ca la cauzele lor" [1].

Același autor trimite la un pasaj din *Analytica Priora*, I, 32, 466. Aristotel și-a constituit silogistica în opoziție cu metoda platoniciană a diviziunii (διαίρεσις), a cărei critică o face în *Anal. Pr.* I. XXXI, și pe care o numește „un silogism neputincios". Stagiritul își propune să creeze o metodă riguros științifică. Țelul său e să contemple, să examineze (θεωρεῖν) nașterea, producerea (γένεσις) silogismelor și să capete puterea de a le descoperi (δύναμιν τοῦ εὑρίσκειν) și de a reduce (ἀναλύειν) silogismele construite în formă definită (ἔτι γεγενημένους, jam factos) la figurile anterior descrise. Aristotel a urmărit, în acest chip, crearea unei teorii a silogismului, adică a deducției în genere [2]. Este necesar să amintim definiția clasică și eminamente dialectică a silogismului (= deducției): Συλλογισμός δέ ἐστι λόγος, ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων, ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ τοῦτο εἶναι [3] „silogismul (raționamentul deductiv riguros) este un dis-curs în care, anumite (teze) fiind puse, altceva decît cele puse survine în mod necesar prin simplul fapt că aceste (teze puse, premise) sînt".

Aceste indicații trebuie neapărat completate cu indicarea obiectului logicii ἀπόδειξις, demonstratio, și cu caracterizarea logicii ca ἐπιστήμη ἀποδεικτική, știința demonstrației. Logica trebuie să ne învețe să demonstrăm, să dovedim, să aducem dovezi (ἀπιδείκνυμι) în sprijinul afirmațiilor noastre în diferitele științe căci logica (analitica) e un organon, o propedeutică pentru celelalte științe, deoarece toate științele folosesc raționamentul, dovada prin raționament. *Organon* în raport cu celelalte științe, logica e însă ea însăși o știință fiindcă are obiectul său propriu = περί ἀπόδειξιν.

După Aristotel, gîndirile reflectă lucrurile și se exprimă prin cuvinte. Iată textul faimos din *De Interpretatione*, 1 : „Așadar, emisiunile vocale sînt semnele (σύμβολα) stărilor psihice (ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων), iar cuvintele scrise (τά γραφόμενα) sînt, la rîndul lor, semnele emisiunilor vocale. Și după cum literele nu sînt identice la toți, tot așa nici cuvintele nu sînt aceleași la toți, totuși, stările mentale, ale căror semne sînt în primul rînd acestea, sînt aceleași (τὰ αὐτά) pentru toți oamenii, iar lucrurile ale căror imagini sînt stările mentale, sînt și ele identice" [4].

Prin urmare, gnoseologia și logica aristotelică pornesc de la ideea că noțiunile sînt ὁμοιώματα, imagini, reflectări ale lucrurilor. Acest lucru e fundamental. Combinat cu admirabilul capitol XIX din *Analytica Posteriora* II, în care se expune o teorie empirist-materialistă a formării noțiunilor și cu teza formulată în *De Anima* — ἐν τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητά ἐστι formele logice sînt în formele sensibile [5] — caracterul materialist al logicii

---

[1] F. A. Trendelenburg, *Elementa logicae aristoteleae*, editio quinta, Berolini-Sumtibus G. Bethge. MDCCCLXII, p. 47.

[2] I. M. Bochenski, *Ancient Formal Logic*, p. 25 : This is in fact a definition of deduction in its whole generality (Aceasta este de fapt o definiție a deducției în toată generalitatea ei).

[3] Aristotel, *Anal. Pr.*, I, 1, 4.

[4] Idem, *De Interpretatione*, 1.

[5] *De Anima*, Ex. recensione Im. Bekkeri-Berolini, 1829, p. 60.

aristotelice apare manifest. Formele logice au valoare fiindcă reflectă, reproduc forme obiective. Just interpretează caracterul logicii aristotelice J. Tricot, cînd observă că, de la primele propoziții ale *Analiticelor Prime*, Aristotel ne încunoștiințează că el nu construiește o teorie generală a raționamentului degajată de orice conținut (analogic cu *Noua Analitică* a lui Hamilton, definită ca știința posibilului ca posibil), ci o ἀναλυτική ἐπιστήμη, o știință care ne învață ἀναλύειν, a ne sui la cauze și la condiții prin demonstrație [1]. Aforismul empiriștilor *nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu* trebuie completat în spirit aristotelic : *nihil quoque est in sensu quod non prius fuerit IN RE.*

Dar, deși genialul creator al logicii era el-însuși un mare dialectician, deși a gîndit categoriile ca mobile, nu ca fixe [2], deși Organon-ul e străbătut de spirit dialectic, deși a creat edificiul aproape miraculos al *Analiticelor*, logica formală *cum fundamento in re*, el nu a ajuns la concepția logicii dialecticii. Cauza trebuie căutată în necesitatea istorică a afirmării logicii formale și în faptul că nu a putut accepta principiul heraclitean hèn diaphrómenon, dedublarea unului în părți contradictorii. „În *Metafizica* sa, notează Lenin, Aristotel *se zbate* mereu în jurul acestei probleme, *combătîndu-l* pe Heraclit, respectiv ideile lui Heraclit" [3].

Într-adevăr, în *Metaph.* 3, discută pe larg principiul unității contrariilor, opunîndu-i principiul contradicției. „Este imposibil, scrie Aristotel, să concepem că același lucru este și nu este cum cred unii că spune Heraclit" [4]. În consecință, Aristotel formulează exclusiv principiul contradicției : τὸ αὐτό ἅμα ὑπάρχειν καί μή ὑπάρχειν ἀδύνατον τῷ αὐτῷ καί κατὰ τὸ αὐτο... ἀδύνατον γάρ ὀντινοῦν ταὐτόν ὑπολαμβάνειν εἶναι καί μή εἶναι [5]. Principiul e enunțat și în *Organon*, *Anal. Post.* I, 11 și passim : τό δὲ μή ἐνδέχεσφαι ἅμα φάναι καί ἀποφάναι οὐδεμία λαμβάνει ἀπίδειξις. Hegel n-a avut dreptate declarînd că principiul contradicției „departe de a fi o lege a gîndirii, e chiar contrariul ei" [6], după cum Aristotel și-a îngustat orizontul logic, contestînd principiul unității contrariilor. În concluzie, logica aristotelică este o logică concepută emipirist-materialist ca o știință a formelor și legilor gîndirii corecte în vederea realității obiective, formele și legile logice fiind ele-însele reflectări ale unor forme și legi obiective, fiind deci forme *cu conținut*. A spune numai că logica aristotelică e numai știința formelor gîndirii este inadecvat și se ajunge la o imagine mutilată, subiectivistă și psihologistă a logicii așa cum îi impută Jan Lukasiewicz lui Keynes. Dar e tot atît de incompletă și unilaterală afirmația lui Lukasiewicz că logica nu are de-a face mai mult cu gîndirea

---

[1] J. Tricot, notă la *Les Premiers Analytiques*, I, 1, p. 1.

[2] F. Engels, *Dialectica naturii*, p. 204.

[3] Lenin, *Caiete filozofice*, p. 322.

[4] Aristotel, *Metaph.* 3, 10056.

[5] *Ibidem.* (Este imposibil ca același lucru să aparțină sau să nu aparțină aceluiași subiect sub același raport ... pentru că este imposibil să considerăm că același lucru este și nu este. Nu este necesar de a fi demonstrat că este imposibil de a afirma și de a nega în același timp).

[6] Hegel, *Science de la Logique*, II, p. 38.

şi cu legile ei decît matematica [1]. E unilateral a spune că „logica lui Aristotel este o teorie a relaţiilor A, E, I şi O în domeniul termenilor universali" [2]. Credem că e exact a spune că logica aristotelică e ştiinţă a formelor, legilor şi structurilor gîndirii, întrucît acestea au fundamentul lor în realitatea obiectivă, pe care o reflectă, însă trebuie să recunoaştem categoric că Aristotel nu arată raportul de reflectare.Lukasiewicz consideră că logica aristotelică e formală, fără a fi formalistă (formalistic) [3] — şi într-adevăr e formală, deoarece se ocupă de termeni abstracţi şi nu concreţi, de forme ale gîndirii şi nu de un conţinut concret. Totuşi, ea e — deşi acest lucru poate părea monstruos logisticienilor — şi o logică de conţinut, întrucît formele sînt forme ale unor conţinuturi şi au în vedere cunoaşterea unor conţinuturi de gîndire.

Logica stoică, spune Lukasiewicz, e deopotrivă formală şi formalistă, fiindcă tindea spre o sintaxă logică, desprinzînd formele de conţinutul lor. Logica stoică este un preludiu al calculului propoziţional. Ea se apropie de logica modernă, de asemenea, prin nominalismul ei. Ea neagă generalul = ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος ἐστιν, οὐ γάρ ἐστι τις ὁ κοινός, relatează Simplicius (căci omul în general nu este nimeni, deoarece nu există un individ comun) [4]. Dar, dacă ideea de general dispare, stoicii îi substituie pe cea de necesar, necesitatea legăturilor propoziţionale. Stoicismul a evoluat în direcţia unui adevăr formal, construind o logică nominalistă a consecvenţei; la Stoicii tineri, numai propoziţiile analitice, numai cele identice sînt adevărate [5]. Stoicismul a avut meritul de a fi studiat formele logice în şi pentru sine. Aceasta e, desigur, o procedură formalistă, care nu se justifică decît provizoriu, însă această procedură a favorizat studierea formei formelor logice. Deslipirea formelor logice de conţinutul lor, de formele obiective, este o abatere formalistă, însă această abatere, dacă avem conştiinţa că e o abatere, poate fi admisă în sistemul general al logicii, ca logică simbolică. Stoicii sînt, în acest sens, precursori ai simbolismului logic.

Este interesant de observat că Descartes a depreciat logica aristotelică (sau mai exact, adaptarea scolastică a acesteia), acuzînd-o de formalism. El considera că formele silogistice sînt primejdioase, fiindcă validitatea lor e independentă de conţinutul lor, pe cîtă vreme, în logica autentică, forma şi conţinutul de adevăr al raţionamentelor sînt indisociabile. Descartes voia o logică a invenţiei şi credea că aceasta trebuie să procedeze prin intuiţia directă a naturilor simple sau prin compararea intuiţiilor între ele.

„Logica carteziană, spune Gilson, va fi, dimpotrivă, astfel încît conţinutul raţionamentului va genera ipso facto forma, aceasta din urmă nefăcînd nimic mai mult decît să formuleze însăşi mişcarea îndeplinită de spirit în analizarea ideilor" [6]. Gilson subliniază că analiza carteziană poartă asupra

---

[1] J. Lukasiewicz, *Aristotle's Syllogistic*, Oxford, At the Clarendon Press, 1957, p. 12.
[2] *Ibidem*, p. 14.
[3] *Ibidem*, p. 15.
[4] Citat de V. Brochart, *Etudes de Philosophie ancienne et moderne*, Alcan, 1912, p. 221.
[5] *Ibidem*, p. 229.
[6] *Ibidem*.

unor idei de tip matematic şi că deci metoda nu va mai purta asupra formei raţionamentelor, ci asupra conţinutului ideilor şi asupra raporturilor lor[1]. Descartes condamnă logica scolastică, pe care o numeşte „dialectică" (în sens antic), deoarece ne învaţă să vorbim despre toate lucrurile (de omnibus rebus disserere). Obiectul logicii e pentru el, — ca şi pentru Aristotel, silogismul demonstrativ — demonstraţia necesară [2].

Descartes era fascinat de succesele geometriei şi analizei : „Aceste lungi înlănţuiri de argumente, cît mai simple şi mai uşoare, de care obişnuiesc să se folosească geometrii pentru a ajunge la cele mai grele dintre demonstraţiile lor, mi-au dat prilejul să-mi închipui că toate lucrurile care pot fi cunoscute de oameni urmează unele după altele în acelaşi fel" [3].

Descartes n-a constituit o logică, ci o metodă, dar critica sa împotriva formalismului este interesantă, subliniind faptul că formele logice nu sînt *fără conţinut*. Reacţiunea lui Descartes împotriva formalismului exprima insatisfacţia ştiinţei moderne faţă de logica scolastică. Scolastica se îndrepta spre abstract ; ea deducea dintr-un principiu general consecinţele, căzînd într-un simplu verbalism. Descartes respinge această metodă abstract-deductivă şi îi opune una concret-deductivă. Într-adevăr, metoda carteziană prescrie intuiţia şi deducţia ca operaţii fundamentale ale cunoaşterii ştiinţifice. Intuiţia degajează adevărurile evidente, adică acelea care apar atît de „clar şi distinct" gîndirii „încît nu am nici un prilej de a mă îndoi" [4]. Un adevăr este evident cînd el apare nemijlocit gîndirii, adică nu cere nici o altă justificare decît propria sa evidenţă. După Descartes, intuiţia e punctul de plecare al cunoaşterii, deducţia este explicitarea intuiţiilor. Descartes transpunea astfel metoda spontană a matematicii vremurilor sale într-o metodă reflectată, într-o *mathesis universalis*. În această privinţă, preceptul al treilea e deosebit de semnificativ : „Le troisième, de conduire par ordre mes pensées, en commençant par les objets les plus simples et les plus aisés à connaître, pour *monter* peu à peu, comme par degrés, jusques à la connaissance des plus composés ; et supposant même de *l'ordre* entre ceux qui ne procèdent point naturellement les uns des autres" [5] (subl. n.). El avea permanent în faţă paradigma matematicilor : „ces longues chaînes de raisons". Logică şi matematică se întrepătrund ; în acest sens un comentator scrie : „Pe cînd logica, astfel, se însinuează în matematică prin materializare, matematica pătrunde logica prin dematerializare, iar forma gîndirii devine strict identică cu ordinea conţinutului său" [6].

---

[1] Citat de V. Brachart, *Etudes de Philosophie ancienne et moderne*, p. 185.

[2] *Ibidem.*

[3] Descartes, *Discurs asupra metodei*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 49.

[4] *Ibidem*, p. 48.

[5] *Ibidem.* „Al treilea, de a conduce ordonat gîndurile mele, începînd prin obiectele cele mai simple şi cele mai uşoare de cunoscut, pentru a ne *ridica* puţin cîte puţin, ca pe nişte trepte, pînă la cunoaşterea celor mai compuse ; şi presupunînd chiar *ordine* printre cele care nu provin în mod natural unele din altele" (subl. ns. — *Ath. J.*).

[6] Roger Lefèbre, *La vocation de Descartes*, Presses Universitaires de France, Paris, 1956, p. 138.

Prin intuiție și deducție, Descartes năzuia la cunoașterea realității, prin îndepărtarea sterilității scolastice ; la unirea formei logice și a conținutului noetic, împotriva formalismului scolastic. El aspira spre o logică concretă. Eroarea sa era însă de a considera intuiția într-un sens idealist, ca intuiție pur intelectuală, nu ca intuiție senzorială, ca primă treaptă a cunoașterii, mijlocită de practică. Acest lucru a fost stabilit însă numai de materialismul dialectic [1]. Oricum, încercarea sa apare ca un protest împotriva formalismului pur. Același protest se manifestă, cu vigoare dar și cu părtinire, în *Novum Organum* al lui Francis Bacon, care, la logica de tip deductiv-matematic a lui Descartes, a adăogat o logică inductivă de tip experimental. Bacon reprezintă o puternică manifestare a materialismului împotriva formalismului idealist al scolasticii [2].

Începînd cu Leibniz, un alt curent se desemnează în logică : simbolismul algoritmic. Pentru Leibniz, matematica e o aplicație a logicii[3], ca și pentru B. Russell. Logica leibniziană este interesantă pentru că : a) este începutul logicii matematice ; b) pentru că ea reprezintă o atitudine anti-scolastică ; c) pentru că la Leibniz se află elementele unei logici a infinitului. „Formula logicii tradiționale, constituită prin considerarea finitului și închisă cu grijă în cadrul finitului, n-ar putea fără contradicție să se extindă infinitului"[4]. Într-adevăr, Leibniz deduce finitul din infinit[5] : „Itaque Matheseos universalis pars superior nihil aliud est quam Scientia infiniti quatenus ad inveniendas finitas quantitates prodest"[6]. Din acest punct de vedere, Leibniz interesează nu numai logica matematică, ci, poate, și cea dialectică. Referitor la Leibniz, Engels observă că „matematica elementară, matematica mărimilor constante, se mișcă, înăutrul limitelor logicii formale cel puțin în linii mari ; matematica mărimilor variabile, a cărei parte mai însemnată o formează calculul infinitezimal, nu este în esență decît aplicarea dialecticii la raporturile matematice"[7].

Însă tentativa lui Leibniz de a crea o *ars combinatoria* a rămas infecundă pînă cînd — o dată cu dezvoltarea matematicilor — la mijlocul secolului XIX, exact în 1847, George Boole publică *The Mathematical Analysis of Logic*, încercare de calcul al raționamentului deductiv. Boole observă că „cei ce cunosc starea prezentă a teoriei algebrei simbolice știu că validitatea proceselor nu depinde de interpretarea simbolurilor interpretate, ci numai de *legile combinării lor* (subl. ns.)"[8]. Boole afirmă că „generalitatea metodei ne va permite chiar să exprimăm operațiuni arbitrare ale intelectului și astfel conduce la demonstrarea teoremelor gene-

---

[1] V. F. Asmus, *Descartes*, Ed. științifică, 1958, nota 88, p. 363.

[2] Ath. Joja, *Bacon și Descartes ca logicieni materialiști*, în Analele Universității „C. I. Parhon", 1955, p. 28.

[3] L. Brunschwicg, *Les Etapes de la philosophie mathématique*, Alcan, éd. 1947, p. 199.

[4] *Ibidem*, p. 203.

[5] *Ibidem*, p. 208.

[6] *Ibidem*.

[7] Engels, *Anti-Dühring*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., p. 152.

[8] G. Boole, *The Mathematical Analysis of Logic*, Oxford, Basil Blackwell, 1952, p. 3,

rale în logică, analoge, nu într-o mai mică măsură, cu teoremele generale ale matematicilor obișnuite"[1].

„Generalitatea metodei ne va permite chiar să exprimăm operații arbitrare ale intelectului". Nu e oare aceasta esența simbolismului logic? Iată deci o nouă concepție a logicii, concepție ce va fi dezvoltată de Morgan, Schröder, Frege, Peano, Padoa, Poretchi, Russell Whitehead, Carnap, Quine, Church, Tarski etc.

Despărțirea logicii (simbolice) de filozofie capătă un caracter antifilozofic, în tot cazul afilozofic, pozitiv, cum se zice. Logica aristotelică (clasică, tradițională) este o logică filozofică, în sensul că studiază formele și procesele reale ale gîndirii prin mijlocirea cărora cunoaștem realitatea obiectivă. Kant a disociat însă cunoașterea de realitate; formele pure ale sensibilității, ca și formele și categoriile intelectului, nu reflectă realitatea, deoarece sînt *a priori*, independente de experiență și făcînd ele posibilă experiența. Kant a deschis, astfel, larg poarta unei concepții convenționaliste a logicii, care se manifestă în faimosul principiu al convenționalității sau al toleranței, formulat de Rudolf Carnap. „Nu e treaba noastră, spune Carnap, să stabilim interdicții, ci să ajungem la CONVENȚII"[2]. Interdicțiile (*prohibitions*) trebuie să fie înlocuite printr-o „diferențiere definițională". În multe cazuri, zice Carnap, această diferențiere se operează prin cercetarea simultană (analogă cu cea a geometriei euclidiene și neeuclidiene) a unor forme lingvistice (language forms) de diferite feluri — de exemplu un limbaj definit și unul indefinit, sau un limbaj care admite și unul care nu admite legea terțiului exclus[3].

„În *logică*, scrie Carnap, *nu există morală*. Oricine are libertatea să construiască propria sa logică, adică propria sa formă de limbaj, așa cum dorește. Tot ce se cere de la el este ca, dacă dorește să discute, să declare limpede metodele sale și să dea reguli sintactice în loc de argumente filozofice"[4].

Logica devine un ansamblu de sisteme logice, adică de limbaje comportînd o sintaxă. Pe cînd logica clasică se ocupă de judecăți, logica simbolică (matematică) se ocupă de propoziții, dar cum însăși propozițiile par a se fi dovedit mai greu de mînuit, logica simbolică preferă să trateze despre fraze (sentences). O sentență este o serie de semne în care se exprimă propozițiile[5]. De exemplu propoziția

Sinaia e la nord de București numai dacă București e la sud de Sinaia — se exprimă astfel:

$$p \equiv q$$

p și q reprezentînd propozițiile atomice din care se compune propoziția moleculară, iar $\equiv$ este conectiva bicondițională, care leagă cele două propoziții atomice. Evoluția în formalism e evidentă — conținutul

---

[1] G. Boole, *The Mathematical Analysis of Logic*, Oxford, Basil Blackwell, 1952, p. 6.
[2] R. Carnap, *The Logical Syntax of Language*, Routledge and Kegan Ltd. London, p. 51.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 52.
[5] J. Ferrater Mora y H. Leblanc, *Logica matematica*, Fondo de Cultura Economica, Mexico-Buenos Aires, 1955, p. 22.

judecății s-a volatilizat complet în sentență, care nu mai e decît o schemă. Totuși, orice enunț rămîne susceptibil de a avea unul din predicatele : adevărat — fals. Aceste predicate sînt de natură metalogică și ele se numesc valori de adevăr. Valorile de adevăr ale oricărui enunț molecular sînt determinate de valorile de adevăr ale formulelor componente. Folosind cele două principii enunțate mai sus, se formează tablele de adevăr. Prin mijlocirea lor, se determină în chip mecanic adevărul unei formule moleculare, dacă sînt date valorile de adevăr ale formulelor componente[1].

Iată, de exemplu, tabla de adevăr pentru $p \cdot q$ („$\cdot$" = și) =

p	q	$p \cdot q$
V	V	V
F	V	F
V	F	F
F	F	F

care se citește = dacă p e adevărat și q e adevărat, p și q e adevărat ; dacă p e fals și q adevărat, $p \cdot q$ e fals ; dacă p e adevărat și q e fals, p și q e fals ; dacă p e fals și q e fals, atunci p și q e fals.

Cum se vede, simbolismul se substituie limbajului curent, iar adevărul moleculare $p \cdot q$ se determină mecanic. Nu mai raționăm asupra unor conținuturi de gîndire, ci asupra unor semne indiferente la conținut. Nu ne interesează semnificația simbolurilor. Avantajul este că sîntem scutiți de a gîndi personal. Pare bizar, dar așa e. Totuși, tabla înmulțirii sau tabela logaritmilor au tocmai misiunea de a ne dispensa să facem noi înșine operațiile ; n-avem, decît să consultăm tabla, pentru a afla rezultatul — și acest lucru e excelent. În general, într-un calcul, trebuie să cunoaștem numai regulile de calcul. Desigur, un calcul poate fi interpretat, însă interpretarea nu intervine decît înainte de calcul, pentru a formula simbolic problema, și după calcul pentru a interpreta soluția găsită. În afară de momentul inițial și final al interpretării, totul într-un calcul se reduce la citirea materială a formulelor materiale[2].

Un calcul este „calcul logic" dacă permite să se calculeze validitatea raționamentelor[3]. Calculul logic trebuie, în cele din urmă, să fie supus CRITERIULUI PRACTICII pentru a-și dovedi valoarea, adică trebuie, cel puțin, să permită organizarea experienței. Deci calculul logic e justiabil de gîndire, de logica filozofică prin interpretarea sa și prin utilitatea sa practică. Altminteri, sîntem în domeniul jocului pur, ca, de pildă, în jocul de șah. Adevărul, *verificarea prin practică, străjuiește deci începutul și sfîrșitul mecanismului logic.* Logica matematică se eliberează de sens, de conținut, de adevăr, numai pe ceea ce aș numi traseul operațional. Principiul carnapian al toleranței nu este valabil, în

---

[1] J. Ferrater Mora y H. Leblanc, *Logica matematica*, Fondo de Cultura Economica, Mexico-Buenos Aires, 1955, p. 28.

[2] J. Dopp, *Leçons de logique formelle.* I. *Logique moderne*, I, Louvain, Éditions de l'Institut Supérieur de Philosophie, 1950, p. 8.

[3] *Ibidem*, p. 9.

logica matematică, decît dacă îl amendăm esențial, dacă precizăm că nu e suficient să-mi declari metodele d-tale și să-mi dai regulile sintactice. *Numai cu aceasta n-am ieșit din domeniul jocului de șah.* Ca să ieșim din joc, e necesar să-mi dai metalogica d-tale, *interpretarea simbolurilor d-tale în funcție de realitate*, și să supunem construcția d-tale pietrei de încercare a PRACTICII. Ne dispensăm a face critica teoriilor neopozitiviste, care se suprapun în chip parazitar, logicii matematice, deoarece am făcut-o — desigur, foarte sumar — cu altă ocazie[1]. Logica simbolică și algebra booleană se dispensează *provizoriu-metodic* de problema adevărului, de problema corespondenței; ele se mulțumesc provizoriu-metodic (pe traseul operațional) cu coerența internă și non-contradicția, dar ele pleacă *în fond* de la realitatea obiectivă și ajung la ea. Firește, operațiile de calcul se pot efectua de așa-zisele „mașini inteligente", construite pe baza algebrei booleene. Aceste mașini pot construi silogisme în formă. Se pune întrebarea : ce nevoi au determinat apariția logicii simbolice? Răspunsul la această întrebare lămurește atît conținutul, natura logicii simbolice, cît și raportul ei cu logica formală tradițională și cu logica dialectică.

Este evident că, pînă la începutul epocii moderne, logica tradițională și științele naturii au făcut casă bună : Elementele lui Euclid nu sînt decît o magnifică aplicare a *Analiticelor* în geometrie[2]. O dată cu apariția epocii moderne și cu crearea științei noi, un divorț începe să se învedereze între logică și știință. Acest divorț e semnificat de încercările lui Descartes, Bacon, Leibniz, de a crea o logică a invenției. Ulterior, logica și știința experimentală par a se ignora reciproc, pînă cînd, sub impulsul dezvoltării furtunoase a matematicilor și a științelor experimentale la mijlocul secolului XIX, sub presiunea matematizării crescînde a fizicii și chimiei, din necesitatea explicării fundamentelor matematicii, a reieșit nevoia adaptării logicii la matematică, creării unui organon al gîndirii matematice noi. Logica simbolică s-a format sub influența matematicii, dar, la rîndul ei, matematica pare a fi încetat, în parte, de a fi o știință a cantității sau a numărului, pentru a deveni o știință a relațiilor și a ordinei. S-a produs, astfel, un fel de unificare logico-matematică[3]. Termenul de „axiomă" în logica simbolică își schimbă complet sensul = el nu mai e, ca la Aristotel sau Euclid, o propoziție evidentă prin sine, care nu are nevoie de demonstrare, care e constrîngătoare și care definește însăși natura lucrurilor. In logica simbolică, axiomele sînt doar enunțuri primitive, termeni *a quibus* ; le acceptăm ca adevărate, fără a stabili în vreun mod oarecare validitatea lor[4]. Legile gîndirii — identitatea, contradicția, terțiul exclus — nu sînt mai importante — dimpotrivă — decît legea comutativității, compoziției, trans-

---

[1] *Viața Romînească*, nr. 9 și 10/1959.
[2] L. Brunschvicg, *Les Eléments de la philosophie mathématique*, p. 84.
[3] Dubarle, *Initiation à la logique*, Gauthier-Villars, Paris, 1957, p. 21.
[4] A. Tarski, *Introduction to logics*, Oxford University Press. New York, p. 118.

poziției etc.[1]. În domeniul simbolismului, logica e liberată de legătura ei cu procesele efective ale gîndirii și cu trăsăturile cele mai generale ale realității obiective. Aici stă puterea ei ca și călcîiul lui Achile. Puterea ei, fiindcă, cu condiția non-contradicției, poate imagina orice sistem logic. Călcîiul lui Achille, fiindcă riscă să se piardă în pure construcții lucide, în formalism coerent dar nefundat în natura lucrurilor. Caracterul foarte abstract al logicii simbolice, degajată de strînsoarea imediată a realului, „îi permite să aprofundeze analiza unor noțiuni subtile ca cele legate de problema fundării matematicii, de teoria mulțimilor, unde s-au înregistrat succese importante în rezolvarea problemei conținutului, sau în calculul probabilităților. Numai ea a permis logicii să devină un instrument al ciberneticii, care servește la crearea unor mașini ce „prelungesc" creierul omului. Logica tradițională, incontestabil mai puțin abstractă, s-a dovedit neputincioasă în fața acestor sarcini"[2].

Axiomatizată, logica simbolică servește la stabilirea structurii logice a matematicii și apoi a științelor care folosesc matematica[3].

Kolman subliniază că logica simbolică a înglobat importante elemente de dialectică, fapt ce l-am afirmat și noi în altă ocazie[4]. Kolman susține, credem, pe bună dreptate, că elementul dialectic nu intră în logica simbolică în mod explicit, dar că această dialecticitate se manifestă implicit într-o mai mare suplețe a noțiunilor decît în logica tradițională, sau, de pildă, în teorema lui Gödel[5].

Kolman notează că „logica simbolică modernă a reușit, în mod fericit, să lichideze divorțul dintre logică și științele concrete, îndeosebi matematica și științele naturii... Logica relațiilor, logicile polivalente, calculele logice constructive, logicile neasociative și alte logici nearistotelice, apărute în epoca noastră, cercetările de semiotică și celelalte cercetări de metalogică, care au dat rezultate importante și fecunde, arată că, în urma aplicării metodei simbolice în logică, au cîștigat atît logica cît și științele concrete"[6].

Kolman notează, de asemeni, și limitarea logicii simbolice. „Logica simbolică actuală, scrie el, păstrează în întregime cea mai importantă trăsătură caracteristică a logicii formale; ea nu consideră conținutul ideilor, ci numai forma lor. La fel cu logica tradițională, logica simbolică desmembrează gîndirea, o anatomizează, o reduce la combinații de elemente simple. Rămînînd totuși formală, ea nu este în stare să cuprindă realitatea în toată plinătatea ei"[7].

Cu toate avantajele ei incontestabile, cu toate aplicațiile ei fructuoase în cibernetică și telemecanică, cu toată suplețea ei, logica simbolică nu epuizează conceptul de logică. Logica formală gnoseologică își

---

[1] L. S. Stebbing, *A Modern Introduction to Logic*, London, Methuen, p. 195.
[2] E. Kolman, *Importanța logicii simbolice*, în *Studii de Logică*, Moscova.
[3] *Ibidem.*
[4] *Marx și Logica modernă* în *Acta Logica*, nr. 1/1958, *Analele* Univ. „C. I. Parhon", p. 11.
[5] E. Kolman, *op. cit.*
[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem.*

păstrează rostul ei de analiză (anatomică sau, dacă vreți, atomistică) a proceselor reale ale gîndirii și a semnificației acestor procese. De acest aspect azi logica simbolică se dezinteresează în virtutea însăși pozitivității sale. În consecință logica formală gnoseologică nu dispare, sau, cel puțin, nu se resoarbe în logica simbolică.

Orizontul formal-gnoselogic și cel formal-simbolic rămîn valabile fără exclusivitate. Însă orizontul formal-gnoseologic ca și cel simbolic se subordonă unui orizont mai comprehensiv cel logic dialectic. Logica formală-gnoseologică și simbolică aspiră, prin înseși natura lor deficientă, spre :

III. **Logica dialetică.** Într-adevăr, trecerea de la logica formală la logica dialectică se efectuează *în chiar interiorul* logicii formale. Conținutul, esența, înlăturate metodic din logica formală, apar chiar în contextul logicii formale. Ce poate părea mai degajat de conținut, mai formal, decît logica simbolică? Și totuși, atunci cînd logica simbolică se modelează după diferitele discipline științifice, cînd se aplică la cutare sector al realității obiective, conținutul disciplinei respective, reflectînd aspecte determinate ale realității obiective, se insinuează în formele logice și le imprimă pecetea specificului său. În acest sens interpretăm teza Paulettei Février, după care „o logică a complementarității nu e o logică pur formală, în sensul că valorile logice date rezultatelor operațiilor nu sînt complet independente de CONȚINUTUL PROPOZIȚIILOR (subl. ns.), deoarece acest rezultat nu va fi același după cum consideră o pereche compozabilă, sau o pereche incompozabilă"[1]. Și mai departe adaogă : „vedem că nu există o logică unică și universală, normativă *a priori*, exprimînd legile unei rațiuni pure și independentă de orice cunoaștere. De altă parte, ne dăm seama că logica nu e nici arbitrară, ci că e adaptată la fiecare domeniu de cunoaștere, îndeosebi la fiecare teorie fizică și că, în consecință, primește un anumit *conținut de cunoaștere*" (subl. ns.)[2]. P. Février consideră că logica clasică a adecvată teoriilor fizicii clasice (inclusiv relativitatea), iar legile complementarității sînt adecvate teoriilor cuantice"[3].

Teza aceasta reamintește pe cea carteziană, relativă la rolul conținutului în logică. În tot cazul, ea dovedește cum, în sînul logicii simbolice, sub presiunea faptelor științifice, se introduce noțiunea de conținut. Logica formală matematică neagă propriul ei formalism. În acest fapt vedem o manifestare a dialecticii, un element important dialectic, așa cum observă, în general, E. Kolman. După cum remarcă Paulette Février, în practica științei nu există o singură logică, ci mai multe logici, în raport cu conținutul domeniului respectiv. Dar astfel „logicile" apar determinate de conținutul obiectiv — ceea ce înseamnă o confirmare a materialismului dialectic. Este pozitiv faptul că P. Février nu consideră logica drept normativă *a priori*, rod al unei rațiuni pure și neexpri-

---

[1] P. Destouches-Février, *La Structure des théories physiques*, p. 41.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*

mînd nici un conținut de cunoaștere, nici ca o sintaxă arbitrară, independentă de orice cunoaștere și de o structură a gîndirii. E pozitiv, desigur, faptul că autoarea susține că *practica* tehnicii științifice trebuie, în cele din urmă, să precizeze natura logicii[1]. E negativ însă faptul că autoarea se situează pe o poziție filozofică subiectivistă, potrivit căreia un sistem fizic nu poate fi descris decît de pe „poziția centrală a subiectivității"[2]. Este ciudat să citești că mecanica ondulatorie e o teorie necesarmente subiectivistă[3]. Autoarea se situează pe pozițiile bine cunoscute ale școlii de la Copenhaga. De fapt însă, practica tehnicii științifice o silește să deroge de la concepția ei subiectivistă și, spontan, să se îndrepte, uneori, spre poziții dialectice și materialiste, care contrazic propria ei poziție de principiu. Într-adevăr, deși afirmă că, în domeniul mărimilor incompozabile, logica propozițiilor experimentale e, în același timp, o logică de complementaritate și de subiectivitate[4] — totuși, autoarea emite ideea că „logicile" (în fond *sistemele* sau *calculele logice*) se modelează după conținutul fenomenelor studiate, ceea ce implică ideea că logicul e reflectare a lucrului. Teza autoarei e apropiată de cea a lui F. Gonseth, care consideră logica *en tant que physique de l'objet quelconque*. După Gonseth, legile logice sînt isomorfe legilor existențiale ale lucrurilor, de aceea logica îi apare ca o fizică, o fizică în general, o fizică a obiectului oarecare. R. Poirier distinge o logică simbolică, o altă logică a lumii reale, în care adevărul unei judecăți reprezintă existența efectivă a obiectului său — aceasta, zice el, e atitudinea curentă de la Aristotel la Gonseth — și, în fine, o logică operatorie sau organică, purtînd asupra operațiunilor gîndirii (a afirma, a nega, a deduce). Aceasta din urmă ar fi logica esențială, primitivă[5]. Poziția lui Poirier e, în general, realistă, ceea ce nu-l împiedică însă să susțină că unele legi ale certitudinii, deci ale logicii organice, sînt aventuri semi-verbale, care se justifică prin faptul că servesc cunoașterii realului[6].

După cum se vede, ideea că legile și formele logice sînt pline de conținut, corespund unui conținut dat și îl exprimă, găsește partizani printre logicienii de azi. Formă și conținut nu se exclud, așa cum afirmă formaliștii inveterați, care nu vor să renunțe la această abstracție. Forma este structură și ca atare structurează *ceva*, un conținut. *Dialectica formei și conținutului logic începe să-și facă loc în logică în chip spontan.* În cadrul formalismului absolut al logicii simbolice apar calcule logice care se prezintă ca forme capabile să încadreze conținutul unui anumit grup de fenomene. Lukasiewicz observă că „logica nu e o știință despre oameni sau plante, ea e doar aplicabilă la aceste obiecte întocmai ca și la alte obiecte. Pentru a produce un silogism în afara logicii pure, trebuie să îndepărtăm din silogism ceea ce putem numi materia lui, păstrînd numai

---

[1] Destouches-Février, *op. cit.*, p. 3.
[2] *Ibidem*, p. 326.
[3] *Ibidem*. p. 335.
[4] *Ibidem*, p. 327—328.
[5] R. Poirier, *Logique et modalité*, p. 10—11.
[6] *Ibidem*, p. 12.

forma lui. Aceasta s-a făcut de către Aristotel, care a introdus literele în locul subiectelor şi predicatelor concrete"[1].

Desigur, logica nu păstrează termenii concreţi, ea înlătură „materia" silogismului şi păstrează numai forma, dar această formă a fost abstrasă dintr-un σύνολον de formă şi conţinut, e o izolare abstractă *in vitro logico*, însă, în cele din urmă, această formă, cum recunoaşte Lukasiewicz, e aplicabilă la obiecte, adică la conţinuturi. Chiar definind logica lui Aristotel, cum face Lukasiewicz, ca teoria relaţiilor A, E, I, O în domeniul termenilor universali[2] — tot nu putem îndepărta definitiv conţinutul, fiindcă termenii universali sînt tot referinţe la un conţinut. Prezenţa conţinutului în logică se vădeşte, cum spuneam, chiar în interiorul simbolismului logic, unde calculele logice vizează conţinuturi obiective, iar dacă se adeveresc inaplicabile la astfel de conţinuturi pierd calitatea de calcule logice şi cad în sfera jocului de şah. Credem că, pe măsura dezvoltării vertiginoase a ştiinţei contemporane, logica evoluează, spontan, spre reflectarea anumitor conţinuturi uneori de extremă, alteori de mai restrînsă generalitate, şi această evoluţie explică exuberanţa logicii simbolice, calculele ei multiple destinate să permită interpretarea unor grupuri de fenomene variate. *Aplicaţiile multiple şi încununate de succes ale logicii simbolice dovedesc legătura ei cu realitatea obiectivă, cu formele ei inepuizabile, cu infinitatea proceselor ei.* Ele dovedesc că logica simbolică nu e o simplă sintaxă arbitrar marcată numai de semnul coerenţei interne, sau, dacă e o sintaxă, ea nu e o sintaxă pur subiectivă, fantezistă, capricioasă, ci o *sintaxă subiectivă* reflectînd *sintaxa obiectivă*, sintaxa lucrurilor, obiectivitatea considerată în desfăşurarea şi procesualitatea ei guvernată de legi. Calculele logice se adaptează la diferitele domenii ale realităţii = în aceasta rezidă valoarea şi eficacitatea logicii simbolice. Totuşi, logica simbolică atomizează realitatea, o fragmentează, nu o consideră SISTEMATIC în interconexiunea, în autodinamica şi dezvoltarea ei contradictorie — rol ce revine logicii dialectice.

Vorbim de o logică formală clasică, de o logică simbolică cu multiple sisteme şi calcule logice, de o logică dialectică — ce constituie tot atîtea orizonturi ale LOGICII UNICE, orizonturi care nu se contrapun, ci se completează, se presupun, se întregesc pentru a forma Organon-ul, unealta capabilă să dirijeze cunoaşterea ştiinţifică a universului.

Astfel, logica ni se înfăţişează nu ca un simplu formalism, ca un inventar de forme subiective, ci ca o reflectare a realităţii obiective. În această ipoteză, cum să definim logica?

Lenin o defineşte astfel : „Logica nu este ştiinţa formelor exterioare ale gîndirii ci ştiinţa legilor de dezvoltare a tuturor lucrurilor materiale, naturale şi spirituale, adică a legilor de dezvoltare a întregului conţinut concret al lumii şi a cunoaşterii acestuia, adică bilanţul, suma, concluzia istoriei cunoaşterii lumii".

---

[1] J. Lukasiewicz, *Aristotle's Syllogistic*, p. 2.
[2] *Ibidem*, p. 14.

O definiție trebuie să convină *omni et soli definito*. Este limpede că această definiție nu convine logicii formale în general (clasică și simbolică) — pentru că, în raport cu ea, definiția e prea largă. Într-adevăr, logica formală clasică este numai știința legilor și formelor gîndirii ; evident aceste forme reflectă forme obiective, totuși ele sînt subiective. Definiția leninistă de mai sus depășește deci cadrul logicii formale tradiționale.

Definiția leninistă nu convine integral, *omni et soli*, nici logicii simbolice, deși, după părerea noastră, convine într-o mai mare măsură logicii simbolice (mă refer expres la logica simbolică *talis qualis* și nu la interpretările ei subiectiviste). Convine mai mult logicii simbolice, întrucît aceasta — așa cum se manifestă efectiv — consideră atît formele și operațiile gîndirii corecte, cît și exprimarea anumitor structuri obiective. Logica simbolică studiază clase și relații subiective și obiective. E adevărat că logica simbolică e definită curent, ca și logica tradițională, drept știința metodelor de a distinge argumentele corecte de cele incorecte [1], în realitate însă o mare deosebire le desparte. Căci, pe cînd logica tradițională cercetează structurile noetice subiective (conceptul, judecata, raționamentul), ca operațiuni psihice[2] formal corecte sau incorecte, valabile sau nevalabile, punînd accentul pe subiectivitatea acestor operații și chiar făcînd abstracție de convenienta sau inconvenienta lor cu formele obiective — logica simbolică, rezultată din întîlnirea logicii aristotelice cu matematica[3] — cercetează, desigur, structurile noetice (deși pe un plan oarecum behavioristic) dar deseori întrucît acestea exprimă sau permit interpretarea unor structuri obiective sau, cel puțin care ne sînt date în experienta științifică, în întîlnirea noastră cu realitatea obiectivă (pentru a vorbi în termenii unor logisticieni). Într-adevăr, logica simbolică a evoluat de la un paralelism cu logica tradițională, pe care logisticienii voiau să o transforme în calcul logic, spre o atitudine diferită, constînd în introducerea a ceea ce aș numi constructivism, ceea ce se numește, obișnuit, arbitrar în logică. „Acum, scrie J. Dopp, logicianul își dă diverse simbolisme construite cu un oarecare arbitrar și se întreabă dacă proprietățile constatate ale acestor simbolisme găsesc undeva paralele lor în domeniul poate parțial inexplorat al gîndirii logice. Simbolismul nu e alcătuit pentru a suporta o interpretare logică dată dinainte ; axiomele nu sînt paralele intuirii intelectuale a unor anumite esențe logice cunoscute. Dimpotrivă, se caută ce interpretare în ordinea logică s-ar putea atribui unui simbolism dat puțin arbitrar, se definesc noțiunile de bază în chip pur nominal propunînd un sistem de axiome ... apoi se cercetează dacă consecințele ce se pot deduce din aceste axiome corespund sau nu legilor particulare ale experienței logice" [4].

În realitate, experienta logică nu este o pură experiență logică ci pur și simplu experienta științifică tradusă în termeni de logică simbolică. Logicianul își dă un simbolism, exact ca și matematicianul,

[1] J. M. Copi, *Symbolic Logic*, The Macmillan Comp. New York, 1959, p. 1.
[2] Aceasta nu înseamnă de loc acceptarea psihologismului.
[3] F. B. Fitch, *Symbolic Logic*, The Ronald Press Company. New York, 1952, p. 3.
[4] J. Dopp, *Leçons de Logique formelle*, II-e partie, *Logique moderne*, I, p. 12—13.

APARENT ARBITRAR, urmînd să constate ulterior dacă această construcție aparent strict subiectivă și chiar arbitrară, exprimă (= corespunde, reflectă) o structură obiectivă. Cînd se studiază, de pildă, proprietățile relațiilor, este vizibil că acestea sînt relații logice, numai pentru că, în primă instanță, sînt relații obiective. Reflexivitatea, simetria, transitivitatea sînt relații logice, fiindcă sînt relații și structuri obiective. Cînd P. Février spune că logica e adaptată la fiecare domeniu de cunoaștere, ea exprimă tendința logicii simbolice de a furniza tipare logice adecvate pentru diferitele teorii științifice, adică pentru diferitele aspecte ale realității. Căutarea unei logici adecvate teoriei cuantelor exprimă încercarea logicii de a fi o teorie a formelor noetice apte de a traduce formele obiective, așa cum acestea se reflectă în diferitele discipline științifice. „Fizica cuantică, scrie V.G. Kuznețov nu se supune complet relațiilor logicii bivalente. Există încercări de logici polivalente care nu cuprind principiul terțiului exclus și care introduc, în afară de valorile de adevăr (A) și fals (F) și alte valori"[1]. Kuznețov leagă precis logicile polivalente de fizica cuantică, Kuznețov notează că identitatea cu sine a subiectului a — existența conjuncției unor a, E, x certe — presupune constanta unui anumit predicat x. Prin urmare, identitatea cu sine este o noțiune relativă, avînd sens în raport cu predicatul respectiv. Subiectul elementar poate intra în diferite subiecte complexe identice cu sine[2].

Autorul arată, astfel, reflectarea formelor obiective în cele subiective în logica fizicii cuantelor. Orice logică, spune Kuznețov — și aceasta e semnificația ei — ne permite să enunțăm relații, obținute empiric printr-un număr finit de observații, certe pentru domenii fizice, sub formă de judecăți universale, valabile pentru domenii infinite. Logica ne permite să infinitizăm legi aflate experimental, dar NUMAI EXPERIMENTUL (subl. ns.) poate stabili limitele în care această infinitizare nu ia relațiilor și legilor *sensul fizic și semnificația obiectivă* (subl. ns.). Cele de mai sus sînt valabile pentru orice logică, însă numai logica trivalent-bivalentă cuprinde explicit condiția de comprehensivitate fizică, stabilind ranguri obiective — structura spațiului judecăților[3].

În rezumat, logica simbolică este, desigur, teorie a formelor logice subiective, dar ea a evoluat spre un studiu conjunct al formelor logice subiective și al celor obiective.

Cu toate acestea, ea nu corespunde *omni et soli definito*, conform definiției leniniste, întrucît, cel puțin în prezent, ea nu studiază, sistematic, formele obiective, nu e bilanțul cunoașterii, nu are caracter gnoseologic, nu studiază în chip filozofic obiectul său și nu leagă într-un sistem elementele sale componente, nu este sistematic și metodic gnoseologie și metodă.

Definiția leninistă a logicii este caracteristică logicii dialectice, a cărei identitate substanțială cu metoda și cu teoria cunoașterii am văzut-o

---

[1] V. G. Kuznețov, *Despre fundamentele logicii cuantice relativiste*, în *Studii de logică*, Moscova.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem.*

mai sus. Într-adevăr, logica dialectică este știința legilor de dezvoltare a întregului conținut concret al lumii și a cunoașterii acestuia, adică *unitatea subiectivului cu obiectivul.*

Firește, obiectul logicii dialectice nu sînt lucrurile înseși, ci LOGOSUL [1] lor, adică legile mișcării lor — LOGOSUL OBIECTIV (= legitatea naturii) și LOGOSUL SUBIECTIV (raționalitatea ca reflex al legității naturale).

Lucrurile și legile lor particulare sînt obiectul științelor particulare, pe cîtă vreme trăsăturile, legile și formele generalissime ale lucrurilor sînt obiectul dialecticii (logică, metodă, teorie a cunoașterii). Logica dialectică reunește logica subiectului și logica lucrurilor (adică legitatea, procesualitatea, înlănțuirea, sistemul lor).

Logica dialectică studiază formele și categoriile logice în conexiunea, în raporturile și deductibilitatea lor, deci întrucît sînt un sistem noetic coerent, necesar și imanent-contradictoriu. În acest punct ea nu se confundă cu logica formală tradițională, întrucît aceasta juxtapune formele logice, le așează unele lîngă altele, le asamblează mecanic, în loc să arate filiația lor prin deducție.

Logica dialectică studiază formele logice în caracterul lor de reflectare a formelor obiective și în complexul relațiilor *sociale în care au apărut.* „În fața omului, scrie Lenin, se află *rețeaua* fenomenelor naturii. Omul instinctelor, sălbaticul, nu se desprinde pe sine din natură. Omul conștient se desprinde pe sine, categoriile sînt treptele acestei desprinderi, adică ale cunoașterii lumii, puncte nodale în rețea care-l ajută s-o cunoască și s-o cucerească"[2].

Spre deosebire de logica formală, care consideră formele gîndirii ca exterioare, „distincte de conținut și numai aderente la el"[3] și deci „incapabile să cuprindă adevărul"[4], așadar goale, — logica dialectică consideră formele logice ca forme ale unor conținuturi, ca forme pline de conținut, fiind nu exterioare, ci interioare procesului lucrurilor, exprimînd laturi, trăsături, legi fundamentale ale lucrurilor, exprimînd subiectiv logica obiectivă. Astfel, opacitatea formelor logice devine transparență, iar aparenta lor gratuitate e fundată în natura lucrurilor.

Gîndirea ni se înfățișează ca dezvoltîndu-se în necesitatea ei[5] și nu ca pură contingență.

În opoziție cu logica formală (tradițională și simbolică), în logica dialectică, ne învață Lenin, „categoriile trebuie *deduse* (și nu luate în mod arbitrar sau mecanic) (nu „*povestind*", nu „dînd asigurări", ci *demonstrînd*), pornind de la cele mai simple, de la cele mai fundamentale (existență, nimic, devenire) (ca să nu numim altele) — aici, în ele, „întreaga dezvoltare este în acest germen"[6].

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 65, unde „logos" și „legi" sînt unite printr-o săgeată.
[2] *Ibidem*, p. 65.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem*, p. 66.

Logica dialectică este ea-însăşi un proces, un sistem, o deducţie, o explicitare a unui germen iniţial.

Gîndirea este o unitate organică, de aceea şi logica dialectică e o unitate organică, în care formele logice sînt înfăţişate în unitatea lor concretă şi vie[1].

Spre deosebire de logica veche, în care nu există *trecere*, dezvoltare a concepţiilor şi gîndirii, nu există *legătură necesară* internă între toate părţile şi *trecerea unora în altele*[2] — logica dialectică e caracterizată prin dialecticitate, e o dialectică a conceptelor, ca reflectare a dialecticii lucrurilor. E dialectică fiindcă arată necesitatea legăturii formelor; *generarea* imanentă a deosebirilor[3]; cuprinderea contrariilor în unitatea lor[4]; reflectă esenţa intimă a spiritului şi a lumii[5]; exprimă universalul concret, care întruchipează în el bogăţia particularului, a individualului[6]; e rezultatul experienţei ştiinţifice[7]; este domeniul formelor esenţiale[8]; este dedusă din dezvoltarea naturii şi vieţii omului în societate[9]; prezintă formele în dezvoltarea necesară[10]; nu este ştiinţă pură, cum pretindea Hegel, ci ştiinţă mediată (de activitatea omului) în toată amploarea dezvoltării ei[11]; istoria gîndirii coincide, în linii generale, cu legile gîndirii[12]; logica dialectică înfăţişează unitatea logicului şi istoricului; fiindcă, deşi formală — întrucît se ocupă de forme — aceste forme sînt pline de conţinut; fiindcă atribuie logicii formale clasice şi logicii formale simbolice rolul lor în cunoaştere, fixează valoarea lor cognitivă ca şi limitele lor, le dezvăluie sensul în raport cu funcţionarea gîndirii şi cu sezisarea realităţii obiective. Obţinem astfel, următorul tablou înfăţişînd orizonturile logicii:

LOGICA.

A) formală filozofică = studiază formele logice subiective aşa cum sînt în procesul real de cunoaştere;

B) formală simbolică = studiază atît formele subiective, cît şi formele noetice putînd exprima varietatea formelor obiective, studiate de diferitele discipline;

C) dialectică = este unitatea completă a subiectivului şi obiectivului, cercetează formele noetice în valoarea lor de reflectare, cît şi formele obiective foarte generale în raport cu posibilitatea lor de exprimare ştiinţifică. Este prin urmare ştiinţa legilor de dezvoltare a întregului conţinut concret al lumii şi al cunoaşterii acesteia, unitate a logicii, dialecticii şi teoriei cunoaşterii.

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 67.
[2] *Ibidem*, p. 69.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 70.
[5] *Ibidem*.
[6] *Ibidem*, p. 71.
[7] *Ibidem*.
[8] *Ibidem*.
[9] *Ibidem*, p. 60.
[10] *Ibidem*, p. 61.
[11] *Ibidem*, p. 75.
[12] *Ibidem*, p. 206.

Contribuția lui Lenin la elaborarea logicii dialectice este de o însemnătate capitală. Logica dialectică nu este, cum se crede uneori, o creație *ex nihilo* a lui Hegel. Hegel, acest genial gînditor, a încercat o construcție sistematică a elementelor dialectice risipite în operele marilor filozofi care l-au precedat : Heraclit, Platon, Aristotel, Nicolaus Cusanus, Boehme, Diderot, Rousseau, Kant. În încercarea lui de a construi logica dialectică, Hegel a vădit lipsuri fundamentale și care viciază întreg edificiul :

1) a răsturnat raportul dintre existență și gîndire, considerînd că ideea creează lumea, considerînd că dialectica gîndirii, a conceptului (= abstracția logică) este realitatea autentică ce se exteriorizează în natură și se regăsește interiorizată, în sine și pentru sine, în gîndirea umană (idealism obiectiv) ;

2) a negat rolul logicii formale ca știință a formelor noetice subiective ;

3) n-a înțeles valoarea formalismului și simbolismului.

Cu toate acestea, meritele sale în logică sînt excepționale, atît pentru considerațiile sale generale, cît și pentru clasificarea judecăților.

Marx a denunțat idealismul lui Hegel, dar a reținut „sîmburele rațional" al logicii sale și, mai ales, ne-a lăsat o logică dialectică în acțiune : *Capitalul*. Lenin ne-a îndemnat să studiem *Capitalul* și din punct de vedere logic[1].

În articolul său *În jurul problemei dialecticii*, Lenin arată cum, aplicînd logica dialectică, Marx pornește, în *Capitalul*, de la raportul cel mai simplu, mai obișnuit, mai fundamental din societatea capitalistă și anume schimbul de mărfuri. Aceasta e *celula* societății burgheze, dar ea cuprinde *toate* contradicțiile, respectiv este embrionul *tuturor* contradicțiilor societății capitaliste. Capitalul arată mișcarea acestor contradicții și a societății capitaliste în Σ diferitelor ei părți, de la începutul ei și pînă la capăt[2].

Vedem, astfel, cum marfa este o identitate concretă care evoluează, se dezvoltă în contradicție : în valoare de întrebuințare și valoare de schimb. Acest unu dedublat și contradictoriu își explicitează formele contradictorii în cursul dezvoltării capitalismului, opunînd clasele sociale, determinînd nu numai apariția proletariatului ca clasă în sine, ci și constituirea sa ca clasă pentru sine, conștientă de resortul și de forța sa revoluționară, care l-a dus la crearea societății socialiste și, apoi, a celei comuniste.

Desigur, logica formală e la fiecare pas prezentă în *Capitalul* și Marx, spre deosebire de Hegel, îi atribuie o mare însemnătate, punînd gîndirea în gardă împotriva sofisticii și eclectismului. Nicăieri, rigoarea conceptelor și raționamentelor nu apare atît de pregnantă, parcă tangibilă, ca în paginile strălucite ale *Capitalului*. În aceasta se manifestă, cu o forță incompresibilă, exigențele logicii formale.

---

[1] Lenin, *Caiete filozofice*, p. 207.
[2] *Ibidem*, p. 322—323.

Însă această rigoare şi precizie a conceptelor se înscrie în subtilitatea, flexibilitatea şi multiformitatea gîndirii, în *elasticitatea* conceptelor, în supleţea argumentării, care face din *Capitalul* o genială logică dialectică *in actu*.

Engels a cercetat îndeaproape logica dialectică şi a dat o interpretare materialistă a clasificării hegeliene a judecăţilor. *Anti-Dühring* şi *Dialectica Naturii* sînt un preţios tezaur pentru logicianul dialectician. Tot Engels a indicat, în mod explicit, raportul dintre logica formală şi logica dialectică.

Lui Lenin i-a revenit însă sarcina *elaborării sistematice* a logicii dialectice. El a realizat această operă fundamentală în special în *Caiete filozofice*, în care a indicat natura, trăsăturile esenţiale şi fundamentul materialist al logicii dialectice. Însă contribuţia genială a lui Lenin la elaborarea logicii dialectice nu trebuie căutată numai în celebrele *Caiete*, ci şi în *Materialism şi empiriocriticism*, ca şi în întreaga sa operă străbătută de la un capăt la altul de metoda şi logica dialectică.

Acest studiu nu şi-a propus decît sarcina modestă de a pune în lumină unele din aspectele logicii dialecticii marxist-leniniste, unele laturi ale contribuţiei geniale a lui V.I. Lenin la edificarea logicii dialectice.

РАЗРАБОТКА В. И. ЛЕНИНЫМ ДИАЛЕКТИЧЕСКОЙ ЛОГИКИ В СВЯЗИ С ОБЩИМ РАЗВИТИЕМ ЛОГИКИ

РЕЗЮМЕ

Автор приводит высказывание Ф. Энгельса о том, что наука о мышлении как и всякая наука является исторической, то есть наукой об историческом развитии человеческого мышления. Действительно, логика Аристотеля не является созданием ex nihilo, как утверждает сам Аристотель (De Sophisticis elenchis, 184b) и как считал Кант (предисловие к второму изданию „Критики чистого разума").

Появление логики Аристотеля было подготовлено философскими концепциями его предшественников: платоновским разделением, сократовским открытием определения и индуктивного умозаключения; воззрениями софистов, Антистена, Зенона Элейского, особенно, подразумеваемой логической, дуэлью, в которой взгляды Парменида противопоставлялись взглядам Гераклита.

Автор считает, что основное положение концепции Гераклита следующее: „hén diapherómenon auto hauto xymphéresthai" — „явление, противоположное самому себе, двойственное, отличное от самого себя, составное, находится в согласии с самим собой". Это положение является выражением конкретного тождества явлений, которые, благодаря внутренней диалектике вещей (и понятий) раскрываются как eris tōn henantiōn (борьба противоположностей) как противоречие,

порождающее становление) (pánta kat' erin ginesthai), как взаимосвязь и единство вещей (Kibérnesis pánton dià pánton).

Задача логики заключается не в искажении явлений природы, а в познавательном выражении их, в создании инструмента (organon), который позволил бы адекватно отразить действительность. Следовательно, необходимо, чтобы конкретное тождество явлений и борьба противоположностей in re нашли свое логическое выражение, (а не только методологическое). Принципы конкретного тождества и противоречивой сложной предикации соответствуют логически содержанию методологических принципов.

Согласно принципу конкретного тождества a = (aw), a представляет собой совокупность собственного процесса своего самодвижения. По принципу противоречивой сложной предикации субъект может быть связан с предикативным противоречивым целым (природа материи — корпускулярна, волнообразна, атом является и положительным и отрицательным и т.д.), или два атомических противоположных предложения могут сформировать одно молекулярное диалектическое предложение (напр., положение Гераклита, объявленное мистическим Б. Расселом : мы входим и не входим в одну и ту же реку, мы существуем и не существуем). Конечно, принципы конкретного тождества и противоречивой сложной предикации не упраздняют принципа (абстрактного) тождества и (не) противоречия, а определяют только горизонт последних.

Следовательно, логика является составной частью в диалектике Гераклита, диалектике, против которой резко выступал Парменид, и с логическими следствиями которой не был согласен Аристотель (хотя он был одним из крупнейших диалектиков).

Только с появлением Гегеля диалектическая логика утвердилась как таковая. Но, в противоположность классикам марксизма, Гегель не понял значения и необходимости формальной логики; он объявил логические принципы (тождества, противоречия, исключенное третье) „лишенными содержания". А отрицание принципов формальной логики ведет к софистике.

Маркс, Энгельс и Ленин, высоко оценивая истинные заслуги Гегеля, в то же время вскрыли идеализм и мистицизм, снижающие ценность диалектики Гегеля. Маркс разработал in actu материалистическую диалектическую логику в „Капитале". Анализ товара, этой „ячейки" буржуазного общества, содержит в зародыше все противоречия этого общества. Вся история капитализма заключена in nuce в этом анализе товара, являющемся образцом того, как конкретное общее включает в себя все богатство частного.

„Анти-Дюринг" и „Диалектика природы" содействовали в огромной мере формированию диалектического метода и диалектической логики. Перед В. И. Лениным встала задача систематической разработки „novum organum dialecticum". Он дал определение логики не как теории внешних форм мышления, а как науки о законах развития всего конкретного содержания мира и его познания, другими словами, как итога, суммы, вывода из истории мира и его познания.

Это определение относится omni et soli definitio к диалектической логике, которая исследует формы мышления в той мере, в какой это мышление отражает формы объективных процессов; логика рассматривает формы мышления не как параллельные явления, а как вытекающие одни из других и образующие систему логических форм в их закономерном развитии. Логика представляет собой диалектику понятий, категорий и форм, отражающих диалектику вещей. Ленин установил тождество логики с методом и теорией познания, потому что, говорит он, диалектическая логика выдвигает, в сущности, вопрос об истине и выявляет общие законы движения мира и мышления". Следовательно, диалектическая логика включает в себя не только внешнюю форму, но и содержание познания, которое отражает объективно существующее содержание. Это определение содержания означает, что логика занимается не самими вещами, а законами вещей, законами их движения, logos их материальных процессов.

Ленинское определение диалектической логики имеет то преимущество, что оно включает в себя и формальную логику — как логику Аристотеля, так и символическую. Действительно, логика Аристотеля исследует формы мышления, реальные формы абстрактного мышления, в то время как символическая логика, по-видимому, занимается изучением форм мышления, понимаемого как поведение (behavior), а также и ноэтических форм, чтобы иметь возможность отразить определенные области науки и физической реальности (например, теории квантовой механики). Здесь автор упоминает о концепции Декарта относительно логики содержания.

Вклад В. И. Ленина в создание диалектической логики составляют не только „Философские тетради", но и „Материализм и эмпириокритицизм", а также, вообще, все его огромное гениальное творчество, проникнутое от начала до конца духом диалектического метода и диалектической логики.

L'ÉLABORATION DE LA LOGIQUE DIALECTIQUE PAR LÉNINE, EN RAPPORT AVEC L'ÉVOLUTION GÉNÉRALE DE LA LOGIQUE

RÉSUMÉ

L'auteur rappelle la remarque de Frédéric Engels que la science de la pensée est, comme n'importe quelle science, une science historique, la science du développement historique de la pensée humaine. En effet, la logique aristotélicienne n'est pas une création *ex nihilo*, comme l'affirmait Aristote lui-même (*De Sophisticis elenchis*, 184 b) et comme le croyait Kant (préface à la IIe édition de la *Critique de la raison pure*). La logique aristotélicienne a été précédée et préparée par la division (*diairesis*) platonicienne, par la découverte socratique de la définition et du raisonnement inductif, par les essais des Sophistes, d'Antisthènes, de Fénon d'Elée

et surtout par le duel implicitement logique qui opposait Parménide à Héraclite. L'auteur estime que la proposition fondamentale de l'héraclitéisme, c'est l'*hèn diapherómenon autò hauto xymphéresthai* = l'un qui s'oppose à lui-même, qui se dédouble, qui se différencie de soi-même, se compose, est d'accord avec soi-même. C'est là l'expression de l'identité concrète des phénomènes, laquelle, par une dialectique intérieure des choses (et des concepts), se révèle comme *eris tōn henantiōn* (lutte des contraires), comme contradiction génératrice du devenir (*pánta kat' erin ginesthai*), comme interdépendance et solidarité des choses (*kibérnesis pántōn dià pántōn*).

La tâche de la logique n'est pas de dénaturer la nature, mais de *l'exprimer* conceptuellement, de forger l'outil (organon) qui permette l'expression adéquate du réel. Par suite, il faut que l'identité concrète et la lutte des contraires *in re* trouvent leur expression logique (et non pas simplement méthodologique). Ce sont les principes de l'identité concrète et le principe de la prédication complexe contradictoire qui traduisent logiquement le contenu des principes méthodologiques.

Suivant le principe de l'identité concrète, a = /a ω /, a est la totalité de son propre processus, de son autodynamique. Suivant le principe de la prédication complexe contradictoire, un sujet peut être valablement affecté par une unité prédicative contradictoire (la matière est corpusculaire-ondulatoire, l'atome est positif-négatif etc.), ou bien deux propositions atomiques opposées peuvent valablement former une proposition moléculaire dialectique (par exemple, la proposition héraclitéenne, dénoncée comme «mystique» par B. Russell : nous descendons et ne descendons pas dans les mêmes rivières, nous sommes et nous ne sommes pas). Certes, les principes de l'identité concrète et de la prédication complexe contradictoire n'abolissent guère les principes de l'identité (abstraite) et de la (non) contradiction, il en fixent simplement l'horizon.

Une logique est donc sous-jacente à la dialectique d'Héraclite, dialectique que Parménide a violamment combattue et dont Aristote n'a pas accepté les conséquences logiques (bien qu'il ait été l'un des plus grands dialecticiens).

Il a fallu attendre finalement Hegel, pour que la logique dialectique s'affirme comme telle. Mais — contrairement aux classiques du marxisme — Hegel n'a pas compris la valeur et la nécessité de la logique formelle ; il a déclaré « vides de contenu » les principes logiques (de l'identité, de la contradiction, du tiers exclu). Or, la négation des principes de la logique formelle fraye la voie à la sophistique.

Marx, Engels et Lénine ont hautement apprécié les mérites réels de Hegel, mais ont mis à nu l'idéalisme et le mysticisme qui vicient la dialectique hégélienne. Marx a réalisé *in actu* la logique dialectique matérialiste dans le Capital. La marchandise, cette « cellule » de la société bourgeoise, recèle les embryons de toutes les contradictions de la société bourgeoise ; toute l'histoire du capitalisme est *in nuce* dans cette analyse de la marchandise = l'universel concret qui inclut toute la richesse du particulier.

Anti-Dühring et *Dialectique de la Nature* sont des contributions inestimables à la constitution de la méthode et de la logique dialectiques. Mais c'est à Lénine qu'est échue la tâche d'élaborer systématiquement le *novum organum dialecticum*. Lénine a défini la logique non comme la théorie des formes extérieures de la pensée, mais comme *la science des lois du développement de tout le contenu concret de l'univers et de la connaissance de celui-ci*, c'est-à-dire le bilan, la somme, la conclusion tirée de l'histoire du monde et de la connaissance du monde.

Cette définition convient *omni et soli definito* à la logique dialectique, laquelle étudie les formes de la pensée en tant que celles-ci reflètent les formes des processus objectifs ; elle présente les formes de la pensée non comme juxtaposées, mais comme se déduisant les unes des autres, comme formant un système des formes logiques dans leur développement nécessaire. La logique est conçue comme dialectique des concepts, des catégories et des formes qui reflètent la dialectique des choses. Lénine pose l'identité de la logique, de la méthode et de la théorie ce la connaissance, car , dit-il , la logique dialectique pose essentiellement le problème du vrai et nous révèle les « lois générales du mouvement de l'Univers et de la pensée ». Par suite, la logique dialectique englobe non seulement la forme extérieure, mais aussi le contenu, contenu de la connaissance reflétant un contenu existant objectivement. Mais, du fait de cette considération du contenu, la logique ne porte pas sur les objets, mais sur *les lois de leur mouvement*, sur le *logos* des processus matériels.

Si elle convient intégralement à la logique dialectique, la définition léniniste a l'avantage d'englober aussi la logique formelle, tant aristotélicienne que symbolique. En effet, la logique aristotélicienne étudie les formes de la pensée, les formes réelles de la pensée abstraite, tandis que la logique symbolique se propose, paraît-il, d'étudier les formes de la pensée, considérée comme un comportement (behaviour), mais aussi les formes noétiques comme faisant possible l'expression de certains domaines de la science et de la réalité physique, par exemple l'expression des théories de la mécanique des quanta. A ce propos, l'auteur rappelle la conception cartésienne d'une logique du contenu.

Mais la contribution de Lénine à la constitution d'une logique dialectique, il ne faut pas la chercher uniquement dans ses *Cahiers Philosophiques*, mais aussi dans *Matérialisme et Empiriocriticisme* et, en général, dans son œuvre immense et géniale, que parcourt et qu'anime d'un bout à l'autre l'esprit de la méthode et de la logique dialectiques.

VICTORIA LENINISMULUI ÎN GÎNDIREA ŞI PRACTICA SOCIALĂ REVOLUŢIONARĂ DIN ROMÎNIA

DE

ACAD. C. I. GULIAN şi MIHAIL CERNEA

Crearea partidului de tip nou al clasei muncitoare din ţara noastră şi întreaga sa luptă, desfăşurată aproape patru decenii, eliberarea Romîniei de sub jugul fascist, răsturnarea regimului burghezo-moşieresc şi victoria revoluţiei socialiste, făurirea bazei economice a socialismului — sînt de neconceput fără uriaşa influenţă exercitată în ţara noastră de ideile leninismului, fără aplicarea fidelă şi totodată creatoare de către partidul nostru a învăţăturilor genialului conducător al proletariatului mondial.

În Romînia, încă din ultimul sfert al secolului XIX, o dată cu crearea primelor cercuri muncitoreşti, dezvoltarea mişcării revoluţionare a fost puternic influenţată de cursul mişcării revoluţionare din Rusia.

Începutul răspîndirii marxismului în Romînia datează din deceniul 9 al sec. XIX, într-o perioadă cînd burghezia romînă devenise demult o clasă potrivnică progresului. Existenţa unor elemente burgheze în conducerea partidului social-democrat al muncitorilor din Romînia şi influenţa ideologiei oportuniste a Internaţionalei a II-a au dăunat profund mişcării muncitoreşti, la sfîrşitul sec. XIX şi începutul sec. XX. Această influenţă dăunătoare n-a putut însă împiedica ridicarea elementelor revoluţionare la lupta pentru promovarea leninismului în Romînia.

Iskra leninistă era cunoscută unor militanţi ai mişcării muncitoreşti din Romînia încă din 1903. V.I. Lenin a adresat personal în anul 1911 o scrisoare lui I.C. Frimu; primul articol al lui Lenin reprodus în presa muncitorească din Romînia, a apărut în *Romînia muncitoare* în 1912[1].

---

[1] O bibliografie amănunţită a lucrărilor şi articolelor lui V. I. Lenin tipărite în ziarele şi revistele din Romînia între anii 1912—1921 este dată de C. Mocanu şi A. Moşco în articolul *Începuturile răspîndirii leninismului în Romînia* din Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., nr. 2/1959.

Încă înainte de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, militanții revoluționari din Romînia au cunoscut și și-au însușit linia leninistă în unele probleme ale teoriei și practicii revoluționare. În presa muncitorească din Romînia au fost combătute tezele burgheze și oportuniste despre imposibilitatea victoriei socialismului în Romînia, s-au arătat perspectivele luptei revoluționare a proletariatului și rolul lui de conducător în revoluție, importanța alianței cu țărănimea muncitoare, s-a subliniat rolul partidului în organizarea luptei proletariatului.

O dată cu marea victorie a proletariatului rus, cunoașterea și răspîndirea leninismului în Romînia a intrat într-o nouă etapă. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a fost salutată de către proletariatul din Romînia cu cea mai adîncă însuflețire. Elementele revoluționare s-au organizat în grupuri comuniste, care au condus mari greve politice de masă, au chemat la luptă împotriva regimului burghezo-moșieresc, au demascat planurile lui de cotropire a tînărului stat sovietic.

Pe cunoașterea din ce în ce mai serioasă a leninismului s-a sprijinit munca de clarificare politică și ideologică pe care au dus-o grupurile comuniste, în scopul transformării partidului socialist din Romînia într-un partid comunist și aderării partidului comunist la Internaționala făurită de Lenin.

În această perioadă, în țara noastră, dintr-un complex întreg de cauze, s-a creat o situație revoluționară, s-au format și s-au manifestat cu tărie simptomele de ordin obiectiv care, așa cum a arătat Lenin, caracterizează existența unei asemenea situații. Lenin însuși, în februarie 1918, referindu-se la situația din țara noastră spunea : „Văpaia insurecției proletare a cuprins Finlanda. Flăcările s-au extins și asupra Romîniei"[1]; iar la scurt timp după aceea, tot Lenin a adăugat : revoluția a făcut „un strălucit marș triumfal prin Rusia europeană, pentru a se întinde în Finlanda, pentru a începe să cucerească Caucazul și Romînia"[2].

Factorul principal care nu a permis însă, pînă la urmă, transformarea acestei situații revoluționare obiective în revoluție a fost inexistența condițiilor subiective necesare, despre care de asemenea a vorbit Lenin, — în primul rînd inexistența unui partid marxist-leninist al proletariatului. Spre făurirea unui asemenea partid, după modelul înalt al partidului întemeiat de Lenin, au fost îndreptate eforturile celei mai înaintate părți a proletariatului romîn — eforturi încununate de succes în 1921.

Crearea partidului de tip nou al clasei muncitoare din țara noastră a fost precedată de o puternică pregătire ideologică, a cărei *trăsătură caracteristică principală* a fost lupta leninismului împotriva oportunismului și reformismului. În Romînia primelor două decenii ale sec. XX, ideologia burgheză și oportunistă s-a manifestat prin numeroase doctrine, concepții și teorii social-politice, prin diferite curente filozofice etc., împotriva cărora elementele revoluționare, exponente ale ideilor marxist-leniniste, duceau o luptă înverșunată. Tezele teoretice și politice — caracteristice Internațio-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, p. 55.
[2] *Ibidem*, p. 77.

nalei a II-a — care stăteau la baza activităţii conducerii de dreapta a partidului socialist din Romînia, suferiseră un faliment total în împrejurările crizei revoluţionare izbucnite în ţara noastră. Grupurile comuniste, conştiente de aceasta, au luat asupra lor sarcina de a face ca masele largi ale proletariatului şi ale oamenilor muncii să înţeleagă falsitatea acestor teze şi de a face să pătrundă în conştiinţa lor ideile noi, însufleţitoare, ale leninismului. Trebuia înfăptuită o cotitură radicală în mersul istoric al mişcării noastre muncitoreşti şi asigurată orientarea dezvoltării ei viitoare pe drumul leninismului.

În iulie 1920 apare revista teoretică *Lupta de clasă*, care se angajează să militeze pentru răspîndirea leninismului, pentru formarea partidului comunist şi afilierea la Internaţionala a III-a publicînd, chiar în primul număr, traducerea unui paragraf din lucrarea lui Lenin, *Statul şi revoluţia*. În editorialul primului număr se subliniază că „*Lupta de clasă* îşi propune tocmai, în primul rînd, să furnizeze acestor elemente conştiente şi militante din mişcarea muncitorească din Romînia cît mai mult din armamentul de care ele au nevoie... Cu cît mai adînc va pătrunde în comoara acestor învăţături proletariatul conştient şi militant, cu atît mai bine va putea dînsul folosi armele minunate pe care experienţa revoluţionară a Internaţionalei Comuniste i le pune la îndemînă"[1]. Procesul pătrunderii crescînde a ideilor leniniste în însăşi practica mişcării muncitoreşti din aceşti ani este oglindit în numeroase alte lucrări şi documente, cu toate slăbiciunile inerente lor : broşura *Un an de la revoluţia rusă*, *Declaraţia de principii* din decembrie 1918, *Programul agrar* şi *Proiectul de statut* din 1920 şi altele.

Foarte concludent, din punct de vedere teoretic şi politic, pentru dezvoltarea gîndirii marxist-leniniste în Romînia în procesul luptei ideologice desfăşurate în vederea constituirii partidului comunist, este şi un alt document : *Directivele cu privire la organizarea activităţii grupurilor comuniste* elaborate de consfătuirea din noiembrie 1920. Remarcabil este faptul că aceste *Directive*, care au un puternic caracter teoretic, se sprijină, în cea mai mare parte, pe lucrarea lui Lenin, *Stîngismul — boala copilăriei comunismului*, apărută atunci recent la Moscova, ca şi pe alte lucrări leniniste. *Directivele* scot în evidenţă tezele de mare importanţă teoretică şi practică dezvoltate de Lenin privind legea generală a revoluţiei, raportul între obiectiv şi subiectiv în revoluţie, principiile de constituire ale partidului, rolul şi sarcinile dictaturii proletariatului, legătura între formarea conştiinţei socialiste a maselor şi propria lor experienţă politică etc., trăgînd concluziile practice care se impuneau pentru situaţia istorică concretă de atunci din ţara noastră.

Astfel, ca urmare a unei intense lupte ideologice şi a unei vaste activităţi organizatorice, desfăşurate de grupurile comuniste, ca urmare a marelui avînt al luptelor clasei muncitoare, a maturizării mişcării muncitoreşti în condiţiile situaţiei revoluţionare din ţară şi a influenţei Revo-

---

[1] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1917—1922*, E.S.P.L.P., 1956, ed. a II-a, p. 176.

luţiei din Octombrie, a luat naştere în mai 1921 Partidul Comunist din Romînia, afiliat imediat la Internaţionala a III-a. Atît din punct de vedere ideologic, cît şi din punct de vedere politic, crearea Partidului Comunist din Romînia—aşa cum a arătat tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — „*a constituit o victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului şi reformismului în mişcarea muncitorească din Romînia*"[1].

Călăuzindu-se după învăţătura leninistă despre partidul de tip nou, Partidul Comunist din Romînia a luptat cu succes împotriva oportunismului şi reformismului din rîndurile clasei muncitoare şi din propriile rînduri, a trecut cu succes proba grea a ilegalităţii, a condus neabătut clasa muncitoare la lupta împotriva burgheziei şi moşierimii.

Însuşirea profundă a leninismului a ajutat nemijlocit partidul şi mişcarea noastră muncitorească în combaterea concepţiei neoiobăgiste a lui C. Dobrogeanu-Gherea, concepţie care a exercitat vreme îndelungată o influenţă dominantă asupra conducerii partidului socialist şi şi-a prelungit apoi influenţa nefastă şi în partidul comunist, fiind nimicită pe deplin abia la Congresul al V-lea al P.C.R.[2]. Deşi la începuturile activităţii sale a formulat platforma de revendicări general-democratice a cercurilor muncitoreşti şi a avut merite însemnate în promovarea unei estetici materialiste, Gherea a introdus în sînul partidului socialist numeroase idei menşevice, oportuniste. În lucrările sale teoretice — *Neoiobăgia* (1910) şi *Socialismul în ţările înapoiate* (1911) — Gherea a dezvoltat o teorie antiproletară, de esenţă narodnică şi menşevică, care subaprecia dezvoltarea şi capacitatea de luptă a forţelor revoluţionare din ţările capitaliste înapoiate. Gherea considera că victoria revoluţiei în Romînia ar fi posibilă numai după victoria definitivă a socialismului în occidentul Europei; în consecinţă, el propovăduia concepţia tactică mic-burgheză a menşevicilor, — pe care Lenin o caracterizase la vremea sa drept tactica „de trădare a revoluţiei, de transformare a proletariatului într-o jalnică anexă a claselor burgheze"[3] —, pretinzînd pentru burghezie rolul de hegemon în revoluţia burghezo-democratică şi contestînd necesitatea alianţei între proletariat şi ţărănime.

În aceste împrejurări, este limpede de ce lucrările lui Lenin împotriva narodnicismului şi menşevismului au reprezentat în mod direct un factor hotărîtor în lupta grupurilor comuniste şi apoi a Partidului Comunist împotriva gherismului, în dezvoltarea unei viguroase gîndiri marxist-leniniste în Romînia.

Concluziile teoretice şi practice ale acestei lupte, în focul căreia s-a dezvoltat călirea ideologică leninistă a Partidului Comunist din Romînia, le-a tras Congresul al V-lea al Partidului din 1931.

Bizuindu-se pe învăţătura leninistă care arată că în epoca imperialismului şi a revoluţiilor proletare burghezia nu mai poate reprezenta o forţă revoluţionară, Congresul al V-lea a făcut pentru prima oară o analiză profundă, multilaterală, a perspectivelor mişcării revoluţionare din ţara

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. a IV-a, 1955, p. 368.
[2] *Ibidem*, p. 363.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, p. 78.

noastră. Congresul a arătat că „hegemonul acestei revoluţii poate fi numai proletariatul, care se sprijină, la ţară, pe elementele proletare şi semiproletare, duce după sine ca aliat păturile sărace şi principalele pături *mijlocaşe ale ţărănimii şi care se luptă cu burghezia sătească* (chiaburimea) *pentru conducerea maselor principale ale ţărănimii*"[1].

Totodată, Congresul a respins şi teza sectaristă de „stînga" după care Romînia ar fi stat nemijlocit în faţa revoluţiei proletare, arătînd însă, pe baza analizei condiţiilor obiective interne şi internaţionale, valabilitatea şi pentru Romînia a tezei leniniste despre transformarea revoluţiei burghezo-democrate în revoluţie socialistă.

Ideile leninismului au înrîurit puternic şi dezvoltarea culturii democrate în ţara noastră în anii dintre cele două războaie mondiale, lupta împotriva diferitelor teorii sociologice pozitiviste, subiectiviste, rasiste, fasciste etc. Acad. P. Constantinescu-Iaşi, unul dintre istoricii de frunte ai ţării noastre, a cunoscut lucrările lui Lenin şi a scris despre ele în presă încă din anul 1920. Opera lui Lenin, *Materialism şi empiriocriticism* este studiată şi devine cunoscută unui cerc din ce în ce mai larg de oameni de ştiinţă, oameni de cultură, muncitori etc. În anii 1933—1934, în condiţiile ilegalităţii, comuniştii au iniţiat formarea la Cluj a unui cerc de oameni de ştiinţă, intelectuali, studenţi, în cadrul căruia erau studiate problemele fizicii, în lumina operei lui Lenin. Asemenea cercuri au fost iniţiate de partid, în diferite perioade, şi în Bucureşti şi alte centre ale ţării. În diferite reviste ca *Era nouă*, condusă de N.D. Cocea, *Ţara nouă* condusă de M. Beniuc şi alţi intelectuali progresişti etc.—au fost publicate studii şi articole despre „criza fizicii" şi despre însemnătatea metodologică a tezelor cuprinse în *Materialism şi empiriocriticism* pentru cercetarea ştiinţifică în diferite domenii. În literatură, scriitori înaintaţi ca Al. Toma, Al. Sahia, unii critici literari etc. au cunoscut lucrările lui Lenin şi au militat prin pana lor în slujba ideilor marxist-leniniste.

Însuşirea şi aplicarea fidelă a învăţăturii leniniste a înarmat partidul nostru şi pe militanţii săi în luptele grele desfăşurate în toţi aceşti ani, lupte încununate la 23 August 1944 prin eliberarea patriei de sub jugul fascist. Această zi a devenit cea mai mare sărbătoare naţională a poporului romîn.

TEORIA LENINISTĂ DESPRE GENERAL ŞI PARTICULAR ÎN REVOLUŢIE ŞI CELE DOUĂ ETAPE ALE REVOLUŢIEI ÎN ŢARA NOASTRĂ

Insurecţia armată victorioasă declanşată în august 1944 a răsturnat dictatura militaro-fascistă şi a constituit începutul revoluţiei populare în ţara noastră. Ea a deschis drum unei perioade de profunde transformări politice, social-economice şi ideologice, de o amploare necunoscută pînă acum în istoria poporului romîn. Atunci cînd, la Congresul al V-lea al partidului, fusese elaborată strategia şi tactica partidului în lupta pentru

[1] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1929 — 1933*, vol. III, E.S.P.L.P., 1956, p. 254.

putere, n-au putut fi desigur prevăzute noile condiţii care s-au creat în ţara noastră în urma celui de-al doilea război mondial, condiţii determinate îndeosebi de ofensiva eliberatoare a Armatelor Sovietice pe teritoriul ţării noastre şi de faptul că mişcarea revoluţionară se dezvolta nemijlocit din lupta întregului popor pentru eliberarea de sub jugul fascist. Meritul partidului nostru este că a ştiut să ţină seama de noile condiţii complexe ale luptei pentru putere şi s-a orientat pe deplin just în rezolvarea tuturor problemelor ridicate de cele două etape distincte, cu obiectivele lor diferite, ale procesului revoluţionar unic din ţara noastră. Izvorul acestei orientări ferme, temelia ei, a fost teoria leninistă despre revoluţia burghezo-democratică în condiţiile imperialismului şi transformarea ei în revoluţie socialistă, despre asigurarea rolului hegemon al proletariatului în revoluţia burghezo-democratică, despre aliaţii proletariatului în revoluţie şi despre folosirea în interesul revoluţiei a tuturor contradicţiilor din lagărul burgheziei.

Sarcina de bază a revoluţiei populare era „lichidarea rămăşiţelor feudale din Romînia şi desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice, înfăptuirea unui şir de reforme democratice care să deschidă larg drumul progresului economic şi social"[1]. La începutul procesului revoluţionar în ţara noastră, burghezia şi moşierimea deţineau încă poziţiile-cheie precumpănitoare în guvern şi în aparatul de stat. Dar, pe de altă parte, victoria insurecţiei armate, în îmbinare cu misiunea eliberatoare îndeplinită de Armata Sovietică, dăduse o lovitură decisivă claselor exploatatoare, creînd condiţii favorabile instaurării puterii populare. Puterii politice deţinute de guvernele cu majoritate reacţionară i se opunea puterea maselor populare conduse de partid.

În această situaţie, Partidul Comunist din Romînia a acţionat potrivit tezei lui Lenin care arată că în procesul luptei pentru răsturnarea puterii exploatatorilor trebuie promovate, dezvoltate şi întărite embrioanele noii puteri revoluţionare, care se sprijină direct pe cuceriri revoluţionare, pe iniţiativa directă, de jos, a maselor populare, *nu* pe legile promulgate de puterea de stat centralizată. Asemenea elemente, asemenea embrioane ale noii puteri au fost : Frontul Naţional-Democrat, care reunea partidele şi grupările democratice sub conducerea P.C.R. şi care cucerise unele poziţii în guvern şi în aparatul de stat, gărzile patriotice înarmate, comitetele sindicale din întreprinderi, înfiinţate după o lungă perioadă de interzicere a activităţii sindicale, faptul că masele muncitoare „stăpîneau strada", comitetele ţărăneşti, care, cu ajutorul şi sub îndrumarea muncitorilor trimişi la sate, izgoneau pe moşieri şi înfăptuiau de jos reforma agrară. Din aceste embrioane, s-a dezvoltat şi a învins noua putere populară a cărei victorie a fost hotărîtă de lupta maselor de la oraşe şi sate. Tactica leninistă justă a partidului nostru a permis astfel, în martie 1945, instaurarea dictaturii revoluţionar-democratice a proletariatului şi ţărănimii. Au fost lichidate rămăşiţele feudale la sate şi desfiinţată

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Ed. politică, p. 12.

moşierimea ca clasă, ţara noastră s-a desprins pentru totdeauna din sistemul mondial al imperialismului.

Aprofundînd şi dezvoltînd dialectica generalului şi particularului în lumina experienţei mişcării muncitoreşti revoluţionare din perioada imperialismului, Lenin a subliniat că esenţa — aceeaşi pentru toate ţările — a trecerii de la capitalism la socialism *este dictatura proletariatului, existenţa unor legi şi trăsături generale obligatorii*, dar că, totodată, unitatea în ceea ce este principal, esenţial, nu este încălcată ci asigurată prin varietatea în particularităţi, printr-o „aplicare a principiilor *fundamentale* ale comunismului... care să modifice just aceste principii *în amănunte*, să le adapteze just şi să le aplice la deosebirile naţionale şi ale fiecărui stat naţional" [1]. Politica suplă a partidului nostru în pregătirea şi înfăptuirea revoluţiei socialiste a pornit tocmai de la aceste indicaţii leniniste, asigurînd realizarea acestor legi generale, ceea ce a dus la succesul revoluţiei. Totodată, partidul a urmărit ca cerinţele legilor generale ale acestui proces să fie înfăptuite într-o corespondenţă dialectică cu particularităţile concret-istorice ale Romîniei.

Astfel, printre aceste particularităţi se numără faptul că alianţa muncitorească-ţărănească, dat fiind raportul intern al forţelor de clasă şi condiţiile situaţiei internaţionale în care se desfăşura revoluţia, a colaborat o vreme cu o parte a burgheziei pentru a putea da lovitura de graţie forţelor principale ale claselor exploatatoare; faptul că, în vreme ce în ţară masele muncitoare luptau pentru putere, armata romînă, la chemarea partidului, a întors armele şi a participat cu toate forţele ei, alături de Armata Sovietică, la războiul împotriva Germaniei hitleriste pînă la victoria finală; de asemenea, o altă trăsătură specifică rezidă în aceea că în ţara noastră a dăinuit un timp monarhia, deşi palatul era pilonul principal de sprijin al reacţiunii interne şi al imperialismului internaţional. La rîndul ei, făurirea aparatului de stat şi a diferite organe ale puterii populare a avut loc de asemenea în alte condiţii şi prin alte forme şi metode decît în Rusia anului 1917. Folosind în interesul maselor populare forma paşnică a revoluţiei, pe care Lenin o socotea preferabilă pentru proletariat, folosind faptul că în ţara noastră a fost evitat războiul civil, partidul a făcut ca o serie de importante măsuri pregătitoare ale trecerii la revoluţia socialistă (ca de pildă, controlul asupra producţiei, etatizarea Băncii Naţionale, reforma monetară ş.a.) să fie promovate şi legiferate cu ajutorul parlamentului, în care forţele democratice dobîndiseră majoritatea covîrşitoare.

În condiţiile complexe ale unor asemenea particularităţi, tocmai aplicarea creatoare şi dezvoltarea teoriei leniniste a revoluţiei de către partid a asigurat victoria luptei maselor muncitoare. Trebuie subliniat în mod deosebit că, în tot decursul primei etape a procesului revoluţionar, partidul s-a călăuzit fidel de teza leninistă potrivit căreia condiţia de bază a trecerii de la desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice la revoluţia socialistă şi la dictatura proletariatului este consolidarea şi dezvoltarea rolului hegemon al proletariatului în revoluţie, în viaţa politică a statului. Tocmai aceasta a asigurat *succesul transformării rapide a primei etape a*

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 75.

revoluției în revoluție socialistă. La sfîrșitul anului 1947 au fost eliminați din guvern ultimii reprezentanți ai intereselor marelui capital și moșierimii expropriate și a fost rezolvată contradicția antagonică între caracterul nou al puterii de stat și forma învechită, monarhică, a statului, — prin actul istoric al înlăturării monarhiei. Proclamarea Republicii Populare Romîne a marcat începutul revoluției socialiste, instaurarea dictaturii proletariatului în țara noastră. După scurt timp, prin naționalizarea principalelor mijloace de producție din industrie, — în iunie 1948 — s-a făcut un pas istoric spre lichidarea contradicției apărute ca urmare a faptului că în domeniul politic Romînia evoluase foarte repede, ajungînd în rîndul celor mai înaintate state din lume, în vreme ce pozițiile de comandă ale vieții economice rămăseseră în mîinile aceleiași clase care dispunea de ele și înainte de 23 August. Naționalizarea a creat relații de producție socialiste în industrie, realizîndu-se concordanța relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție în ramurile naționalizate ale economiei. S-a trecut la construirea bazei economice a socialismului în întreaga economie.

Astfel, întreaga desfășurare a procesului revoluționar din Romînia a adus o nouă confirmare strălucită teoriei marxist-leniniste despre inevitabilitatea pieirii orînduirii capitaliste și victoria revoluției socialiste. Victoria revoluției în țara noastră s-a realizat ca o traducere consecventă și creatoare în viață a teoriei lui Lenin asupra revoluției socialiste în condițiile imperialismului. De aceea, subliniind importanța leninismului pentru triumful revoluției în Romînia, Raportul Comitetului Central prezentat de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la al doilea Congres al P.M.R. apreciază că „*desfășurarea revoluției în țara noastră a demonstrat încă o dată că leninismul este o teorie și o tactică universal valabilă, care dă partidului marxist-leninist putința de a se orienta în cele mai diferite și complexe împrejurări ale luptei de clasă... Partidul nostru și-a dovedit capacitatea de a aplica în mod creator teoria leninistă a revoluției la condițiile istorice concrete ale Romîniei, de a stabili în fiecare etapă a luptei sarcinile strategice și tactice, metodele și mijloacele menite să ducă clasa muncitoare și pe aliații ei la victorie*"[1].

PROGRAMUL LENINIST AL CONSTRUIRII SOCIALISMULUI ȘI APLICAREA SA CREATOARE

Trecerea de la capitalism la socialism reprezintă, după cum a spus Engels, saltul istoric al societății din imperiul necesității în imperiul libertății, saltul de la perioada dezvoltării stihinice a societății la epoca organizării și conducerii conștiente a procesului dezvoltării sociale. Aceasta presupune însă cunoașterea precisă a legilor și căilor acestei dezvoltări și existența unui vast program, teoretic și practic, corespunzător. Dacă Marx și Engels au formulat primele principii științifice ale trecerii la socialism, Lenin a elaborat în mod amplu programul concret al edificării

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Buc., 1959, p. 24—25.

noii orînduiri, adică un program de activitate conştientă, sistematică, pentru milioanele de constructori ai noii societăţi. Planul leninist de construire a socialismului, împreună cu vasta experienţă acumulată de Uniunea Sovietică în realizarea lui, au stat şi stau la temelia construcţiei socialiste în ţara noastră.

Încă în octombrie 1945, Conferinţa Naţională a P.C.R. elaborînd programul dezvoltării economice a ţării, a luat drept principiu călăuzitor fundamental teza leninistă potrivit căreia „baza materială a socialismului poate fi numai marea industrie mecanizată". De pe poziţiile ştiinţifice ale marxism-leninismului, partidul a respins falsa teorie despre Romînia ca „ţară eminamente agrară"teorie decenii de-a rîndul promovată de sociologia reacţionară, predată în şcoli şi ridicată la rangul de doctrină oficială a statului de către diferiţi politicieni ai regimului burghezo-moşieresc. Această „teorie", menită să justifice înapoierea semicolonială a ţării, susţinea că ţara noastră şi poporul romîn ar fi, chipurile, organic refractari dezvoltării industriei grele, că „specificul naţional" al ţării ar consta în „destinul ei agrar" şi că dezvoltarea puternică a industriei n-ar putea decît să dăuneze economiei naţionale. Partidul a dus o luptă îndîrjită împotriva acestei ideologii a înapoierii şi primitivismului, demonstrînd deplina valabilitate, şi în condiţiile ţării noastre, a teoriei leniniste despre industrializare şi electrificare, despre dezvoltarea cu precădere a industriei grele ca pivot al progresului întregii economii naţionale. Aplicarea în practică a politicii leniniste a industrializării socialiste a deschis ţării noastre căile unui progres uriaş şi rapid.

Înaintînd cu fermitate pe această cale, poporul nostru a obţinut succese hotărîtoare. Într-un singur deceniu de dezvoltare planificată a economiei socialiste, din 1949 pînă în 1959, producţia industrială a crescut de 4,5 ori. Au fost create noi ramuri industriale, inexistente înainte, ca, de pildă, industriile de utilaj petrolifer, electrotehnic, de tractoare şi maşini agricole, mase plastice etc.; au fost construite 138 fabrici şi uzine noi, iar alte peste 300 au fost reutilate cu instalaţii noi. În vreme ce în regimul burghezo-moşieresc Romînia importa 95% din utilajul industrial, astăzi industria construcţiilor de maşini şi de prelucrare a metalelor reprezintă nu mai puţin de 23% din totalul producţiei industriale, reuşind să satisfacă o mare parte din necesarul intern şi să exporte în numeroase ţări maşini şi instalaţii industriale.

Înţelegînd în întreaga ei profunzime concepţia leninistă asupra importanţei electrificării şi formării unei puternice baze energetice, atît din punct de vedere economic şi politic, cît şi pentru succesul revoluţiei culturale, partidul nostru a elaborat, în afara celor două planuri cincinale, un plan decenal de electrificare a ţării (1951—1960). „Ne dăm seama prin propria noastră experienţă, a spus tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, cît de justă este învăţătura leninistă potrivit căreia electrificarea trebuie să meargă cu un pas înaintea industrializării... Electrificarea va duce la întărirea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare, la întărirea rolului conducător al clasei muncitoare. Ea asigură mersul înainte al construcţiei socialiste a ţării şi dezvoltarea ei mai departe spre

comunism"[1]. Seminificativ pentru rezultatele practice obţinute pînă acum este chiar şi numai un singur indice : producţia de energie electrică calculată pe un muncitor industrial s-a ridicat de la 2148 kWh în 1950 la 4190 kWh în 1958.

Se ştie cît de pregnant a dezvăluit Lenin importanţa ridicării productivităţii muncii pentru victoria noii orînduiri asupra celei vechi. Vladimir Ilici, cu geniala sa capacitate de a descoperi şi promova noul, a recomandat metoda întrecerii socialiste ca una din formele fundamentale de stimulare a activităţii de construcţie, în strînsă îmbinare cu cointeresarea materială. Toate aceste indicaţii ale lui Lenin sînt traduse în viaţă în ţara noastră. „Învăţăturile lui Lenin despre întrecerea socialistă ca metodă comunistă de construire a socialismului, a arătat tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, despre ridicarea productivităţii muncii ca o condiţie indispensabilă a trecerii de la capitalism la socialism, despre necesitatea întronării unui regim sever de economii, despre lichidarea risipei, despre evidenţă şi control, călăuzesc partidul nostru în activitatea sa"[2].

Reconstrucţia socialistă a agriculturii reprezintă o lege generală a făuririi noului mod de producţie, socialist. În rezolvarea acestei probleme fundamentale — trecerea micii producţii agricole pe făgaşul socialismului — celebrul plan cooperatist constituie un îndreptar de nepreţuit, găsindu-şi o bogată dezvoltare creatoare, teoretică şi practică, în procesul întăririi continue a alianţei muncitoreşti-ţărăneşti şi al cooperativizării agriculturii în ţara noastră.

Lozinca leninistă — sprijină-te pe ţărănimea săracă, înfăptuieşte o alianţă trainică cu ţărănimea mijlocaşă, nu înceta nici o clipă lupta împotriva chiaburimii — a fost pusă de Comitetul Central al Partidului nostru la temelia politicii partidului şi statului la sate, de la începutul revoluţiei socialiste. În Romînia situaţia istorică nu a impus — aşa cum s-au petrecut lucrurile la vremea lor în Uniunea Sovietică — aplicarea unei politici temporare de neutralizare a ţărănimii mijlocaşe. În focul luptei pentru reforma agrară s-a făurit alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare ; faţă de chiaburime, s-a aplicat atunci o politică de neutralizare. Plenara din 3 — 5 martie 1949 a C.C. al P.M.R., care a elaborat linia politică a partidului la sate în etapa socialistă o revoluţiei, a făcut o profundă analiză marxist-leninistă structurii sociale a ţărănimii noastre, luptei de clasă la sate, problemelor dezvoltării agriculturii spre socialism, arătînd necesitatea consolidării continue a alianţei muncitoreşti-ţărăneşti, sub conducerea clasei muncitoare, şi aplicării unei politici de îngrădire şi eliminare a elementelor chiabureşti.

Politica leninistă a partidului nostru de transformare socialistă a agriculturii şi capacitatea sa deosebită de a găsi rezolvări creatoare multiplelor şi complexelor probleme ale satului romînesc, îşi găsesc o încununare strălucită în rezultatele obţinute pe calea creării relaţiilor socialiste la sate. Formele socialiste şi semisocialiste de cooperaţie agricolă de producţie,

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 326—327.
[2] *Ibidem*, p. 440.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

împreună cu sectorul agricol de stat, cuprind deja cca. 75% (în martie 1960) din suprafaţa arabilă a ţării. Studiind condiţiile existente în ţara noastră partidul a ajuns la concluzia necesităţii de a se crea forme diferite de cooperare în producţie (gospodării colective, întovărăşiri, cooperative agricole de producţie cu rentă, asociaţii) care să uşureze trecerea treptată la socialism a gospodăriilor individuale mici şi mijlocii. Din totalul de 3.600.000 familii ţărăneşti, peste 2.500.000 fac parte din gospodăriile colective şi întovărăşirile agricole. Procesul colectivizării determină înlăturarea deosebirilor social-economice între ţărani. În sînul ţărănimii, care constituie în prezent o clasă neomogenă, se formează o nouă clasă socială — ţărănimea colectivistă. Baza tehnico-materială a agriculturii, creată în anii puterii populare, devine din ce în ce mai mult o temelie trainică a socialismului la sate.

Succesele transformării socialiste a agriculturii au făcut posibilă rezolvarea pînă la capăt a sarcinii istorice de lichidare a rămăşiţelor oricărei forme de exploatare la sate. În martie 1959, statul nostru a interzis darea pămîntului în arendă, în parte etc. iar pămînturile aparţinînd gospodăriilor chiabureşti, dar care depăşesc puterea de muncă a chiaburilor şi familiei lor, au trecut în folosinţa gospodăriilor colective sau altor unităţi agricole socialiste. Proprietarii acestor terenuri primesc în bani o compensaţie corespunzătoare; cei care în urma aplicării acestor măsuri nu mai exploatează munca altora, trec în categoria socială ce corespunde noii lor stări economice, avînd posibilitatea să muncească cinstit şi, alături de ceilalţi oameni ai muncii să contribuie la construirea socialismului. Astfel, chipul în care a fost desfiinţată baza economică a chiaburimii reprezintă încă o expresie a contribuţiei proprii, originale, pe care practica construcţiei socialiste în ţara noastră o aduce la îmbogăţirea şi dezvoltarea experienţei acumulate în celelalte ţări socialiste în această privinţă.

Victoriile construcţiei socialiste în ţara noastră, pe toate tărîmurile, sînt, în fond, victorii ale politicii marxist-leniniste a Partidului Muncitoresc Romîn. Ideile leninismului sînt materializate în cifrele şi faptele ce oglindesc aceste victorii, cifre şi fapte din care în articolul de faţă am putut aminti numai o parte. Ideile leninismului au devenit şi devin în ţara noastră o forţă materială tot mai puternică, deoarece ele au cuprins masele largi muncitoare ale poporului nostru.

Ideologia marxist-leninistă este astăzi ideologia dominantă în ţara noastră. Purtătorul de frunte al ideilor leniniste, educatorul maselor largi muncitoare în spiritul marxism-leninismului, făuritorul conştiinţei lor socialiste, este partidul clasei muncitoare. În această privinţă, partidul se călăuzeşte cu fermitate după tezele lui Lenin privind dialectica obiectivului şi subiectivului în viaţa socială. Premisele materiale care alcătuiesc baza economică a transformărilor revoluţionare în continuă înfăptuire în ţara noastră, există şi se dezvoltă, dar ele asigură numai posibilitatea obiectivă a acestor transformări. Formînd şi dezvoltînd sistematic noua conştiinţă socialistă a maselor pe baza noii lor existenţe sociale, nelăsînd acest proces în voia mersului de la sine, organizînd aceste mase, partidul creează şi premisele subiective ale înfăptuirii acestor transformări revolu-

ţionare, premisele trecerii de la posibilitate la realitate. Marx şi Lenin au subliniat că cu cît este mai profundă o transformare istorică, cu atît mai largă este — şi trebuie să fie — masa care o înfăptuieşte. Referindu-se la latura subiectivă a acestui proces, Lenin spunea: „Cu cît este mai profundă transformarea pe care dorim s-o înfăptuim, cu atît mai mult trebuie să *trezim interesul* pentru această transformare şi *atitudinea conştientă* faţă de ea, convingînd de necesitatea acestei transformări alte miloane şi zeci de milioane de oameni"[1]. Tocmai prin faptul că Partidul Muncitoresc Romîn, ţinînd seama de aceste postulate fundamentale ale materialismului istoric, a ştiut să ridice mase foarte largi la *creaţie istorică conştientă*, se explică atît amploarea şi adîncimea radicalelor prefaceri revoluţionare săvîrşite în ţara noastră, cît şi ritmul lor foarte rapid, ritm în care istoria poporului nostru nu s-a mai dezvoltat niciodată pînă acum.

Unul din factorii care au determinat şi determină acest proces larg de ridicare a maselor populare la creaţie istorică conştientă este desfăşurarea cu succes şi în ţara noastră a revoluţiei culturale parte integrantă a planului leninist de construire a socialismului, lege generală, obligatorie, a acestei construcţii. Partidul nostru a elaborat şi aplică consecvent o politică leninistă de dezvoltare a unei culturi noi, socialiste, cu un profund caracter popular, de lărgire continuă a reţelei de şcoli de toate gradele, creare a unei intelectualităţi noi, ieşite din popor. Dezvoltarea conştiinţei noi, socialiste, a poporului nostru, ca şi însăşi avîntul activităţii pe ţărîmul filozofiei în R.P.R., reprezintă tocmai momente ale operei ample a revoluţiei culturale.

În procesul formării noii conştiinţe a oamenilor muncii, Partidul Muncitoresc Romîn a acordat o mare atenţie învăţăturii leniniste despre importanţa dezvoltării unei morale comuniste în rîndurile oamenilor muncii, însuşindu-şi teza lui Lenin: „...morala noastră este pe deplin subordonată intereselor luptei de clasă a proletariatului. Morala noastră izvorăşte din interesele luptei de clasă a proletariatului"[2]. În locul moralei pasivităţii, fatalismului şi umilinţei, partidul a introdus în conştiinţa maselor muncitoare mlădiţele moralei noi, revoluţionare, ale luptei dîrze şi demne pentru cucerirea drepturilor sale. Totodată, valorificînd teza leninistă despre importanţa uriaşă a noii atitudini faţă de muncă, partidul a arătat maselor, încă din 1945, că sarcina ridicării producţiei este o manifestare fundamentală a patriotismului. „În ceea ce priveşte avîntul patriotic al clasei muncitoare pentru ridicarea producţiei, avînt iniţiat şi dezvoltat de către partidul nostru — spunea tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — fără îndoială că acest element principal a existat şi s-a manifestat în forme impresionante"[3].

Partidul nostru a aplicat consecvent teza leninistă conform căreia educaţia comunistă se realizează cu succes în primul rînd în practică, în procesul muncii şi luptei pentru socialism, arătînd oamenilor muncii valoarea

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 482 (sublinierea ns.).
[2] Idem, *Opere alese*, Ed. P.M.R., 1954, vol. II, p. 672.
[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, p. 47.

întrecerii în producţie şi a muncii volunatare nu numai pentru construirea bazei tehnico-materiale a socialismului, ci şi pentru făurirea noii opinii de masă în spiritul moralei socialiste. Reeducarea intelectualităţii vechi, transformarea mentalităţii de mic-proprietar a maselor ţărănimii muncitoare, s-au făcut şi se fac în lumina profundelor indicaţii de principiu date în acest sens de Lenin, încă în primii ani ai construcţiei socialiste în U.R.S.S.

Cultura nouă, socialistă, în plină dezvoltare în ţara noastră, care înfloreşte pe temelia ideologică a marxism-leninismului, este şi ea un factor esenţial în educaţia maselor muncitoare, în formarea conştiinţei lor socialiste. Acţiunea, sistematică şi perseverentă de educare comunistă de luptă împotriva rămăşiţelor vechiului în conştiinţă a cuprins în anii puterii populare masele cele mai largi. Pe baza rezolvării marxist-leniniste a problemei naţionale, s-a desfăşurat şi se desfăşoară cu succes lupta împotriva oricăror manifestări ale naţionalismului şi şovinismului, pentru întărirea frăţiei între poporul romîn şi minorităţile naţionale, pentru formarea şi dezvoltarea unităţii moral politice a poporului muncitor. Cultivarea patriotismului socialist se împleteşte cu grija continuă pentru educarea ideeologică marxist-leninistă a oamenilor muncii, pentru creşterea nivelului lor politic, a solidarităţii lor internaţionaliste cu clasa muncitoare din întreaga lume. „Patriotismul se împleteşte în mod armonios cu ideologia internaţionalismului proletar. Numai în frontul unic socialist, numai ca prieten şi aliat al Uniunii Sovietice poporul Romîn şi-a împlinit cea mai arzătoare năzuinţă a sa : libertatea şi independenţa naţională"[1].

*

Partidul clasei muncitoare din ţara noastră este el însuşi o întruchipare vie a biruinţei şi viabilităţii ideilor leniniste în Romînia. Congresul unificării partidului comunist cu partidul social-democrat, desfăşurat la începutul etapei socialiste a revoluţiei, încă în februarie 1948, a lichidat dezbinarea care a măcinat timp de trei decenii forţele proletariatului romîn, a sporit considerabil rolul lui ca hegemon al revoluţiei, al maselor largi populare, al întregii vieţi sociale şi de stat. Acest eveniment a avut nu numai o asemenea mare însemnătate internă, ci, totodată, şi una internaţională, prin faptul că unificarea s-a realizat pe temelia ideologică, organizatorică, strategică şi tactică a marxism-leninismului, că ea a fost urmarea unei colaborări între cele două partide, că însuşi Congresul P.S.D., defăşurat puţin înaintea Congresului de unificare, a votat cu o majoritate covîrşitoare pentru unificare, în ciuda împotrivirii vîrfurilor social-democrate de dreapta. În anii revoluţiei şi construcţiei socialiste partidul nostru s-a dezvoltat şi întărit necontenit, desfăşurîndu-şi întreaga activitate pe baza normelor leniniste ale democraţiei interne de partid şi luptînd pentru apărarea unităţii şi coeziunii rîndurilor sale.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, p. 261.

Exercitarea rolului conducător al partidului în opera de construire a socialismului, în întreaga viață de stat și obștească, — rol consfințit și în Constituția R.P.R. — a fost și este chezășia desfășurării cu succes a acestei opere, la înfăptuirea căreia partidul mobilizează și organizează întregul popor muncitor. Se confirmă pe deplin teza leninistă după care *forța partidului constă în legătura sa indisolubilă cu poporul, forța poporului constă în coeziunea lui strînsă în jurul partidului.*

Pentru partidul și țara noastră, ca și pentru toate țările de democrație populară, leninismul nu se prezintă numai sub forma unei geniale concepții filozofice și teoretice, ci și sub chipul uriașei experiențe vii a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, primul partid revoluționar de tip nou care a condus proletariatul la victorie, partid care, ca rezultat al dezvoltării istorice a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, a devenit detașamentul ei de frunte. Un înalt exemplu pentru poporul nostru este întreaga luptă eroică a P.C.U.S. pentru construirea socialismului și activitatea uriașă actuală pentru trecerea la comunism, spiritul creator în care Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, Comitetul său Central leninist în frunte cu tovarășul Hrușciov, sintetizînd experiența și înțelepciunea colectivă a maselor, descoperă, sprijină și promovează noul, înlătură din cale tot ce și-a trăit traiul, tot ce frînează mersul înainte, generalizează teoretic concluziile experienței practice. „Noi, comuniștii din Republica Populară Romînă, a spus tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, socotim că succesele obținute de partidul nostru, de poporul nostru muncitor în înfăptuirea revoluției proletare, în construirea socialismului se datoresc faptului că ne-am călăuzit și ne călăuzim de învățătura lui Marx, Engels, Lenin, că am învățat și învățăm neîncetat din experiența P.C.U.S."[1].

Aplicînd creator teoria generală a socialismului științific la realitățile specifice ale Romîniei, partidul nostru a contribuit și contribuie la dezvoltarea și îmbogățirea marxism-leninismului. În documentele de partid, în lucrările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej și ale altor conducători ai partidului, au fost elaborate și dezvoltate din punct de vedere teoretic, în focul luptei pentru victoria noii orînduiri, numeroase probleme ale transformărilor revoluționare din țara noastră, au fost aplicate și îmbogățite creator teze ale materialismului dialectic și istoric, teoria socialismului științific. Rapoartele prezentate de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința Națională și la Congresele partidului nostru , precum și la numeroase plenare ale Comitetului Central al P.M.R., sînt modele înalte de tratare teoretică leninistă a problemelor abordate ; în probleme privind teoria statului și revoluției, lupta de clasă, legile obiective ale construcției socialiste, dictatura proletariatului și alianța muncitorească-țărănească, formarea conștiinței socialiste, relațiile de tip nou între țările socialiste, ca și în alte probleme, în lucrările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej sînt formulate concluzii teoretice de însemnătate principială, care îmbogățesc marxism-leninismul. Previziunile științifice asupra căilor transformărilor revoluționare din țara noastră, cuprinse în aceste lucrări, au fost și sînt pe deplin

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 633—634.

confirmate de realitatea istorică. Totodată aceste lucrări au subliniat importanţa luptei pentru puritatea leninistă a liniei partidului, împotriva tuturor devierilor oportuniste. Ideile noi, cuprinse în documentele partidului nostru, intră astfel în istoria gîndirii teoretice din Romînia ca o pagină strălucită de marxism creator, ca o generalizare ştiinţifică a experienţei noastre şi reprezintă totodată contribuţia adusă de Partidul Muncitoresc Romîn, alături de celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, la îmbogăţirea continuă a tezaurului învăţăturii marxist-leniniste în condiţiile contemporane.

AVÎNTUL FILOZOFIEI ÎN ŢARA NOASTRĂ PE DRUMUL MARXISM-LENINISMULUI

După cum s-a văzut, încă cu mult înainte de 23 August 1944 au fost cunoscute şi răspîndite în Romînia unele din operele de seamă ale lui Lenin. Procesul marilor prefaceri sociale inaugurate în ţara noastră prin insurecţia armată de la 23 August a pus la ordinea zilei sarcini complexe în legătură cu răspîndirea şi însuşirea materialismului dialectic şi istoric. Pătrunderea, răspîndirea şi dezvoltarea filozofiei marxiste în ţara noastră au avut loc în condiţiile luptei aprige împotriva concepţiilor filozofice idealiste şi metafizice burgheze. Lupta desfăşurată în această direcţie de către partid pînă la 23 August a intrat într-o etapă nouă, în care împrejurările erau radical schimbate. În condiţiile revoluţiei populare, partidul intrat în legalitate şi dispunînd de mijloace editoriale, a declanşat o puternică ofensivă ideologică pe toate planurile.

În această etapă s-a desfăşurat în primul rînd o activitate intensă pe tărîmul traducerii, editării, studierii şi popularizării lucrărilor clasicilor marxism-leninismului. Operele lui Lenin au fost traduse integral în limba romînă iar tirajul total al lucrărilor sale editate pînă acum în ţara noastră este de cca. 5 500 000 exemplare.

Cunoaşterea şi însuşirea tezaurului filozofiei leniniste a avut o însemnătate deosebită pentru lucrătorii pe tărîmul filozofiei. Luînd ca model aplicarea creatoare a leninismului de către partidul nostru, filozofii din Romînia s-au străduit să-şi aducă contribuţia la făurirea conştiinţei socialiste a maselor prin răspîndirea concepţiei materialiste marxiste despre lume, prin apărarea purităţii marxism-leninismului, prin efortul de a dezvolta etica şi estetica, logica şi cercetările în domeniul istoriei filozofiei romîneşti şi universale de pe poziţiile materialismului dialectic şi istoric, prin demascarea şi respingerea ideologiei burgheze.

Pe baza studierii operelor lui Lenin şi luînd drept model documentele de partid, cercetătorii din domeniul materialismului istoric au început studiul larg al practicii revoluţionare, al transformărilor care s-au petrecut şi continuă să se petreacă în baza şi suprastructura societăţii din Romînia. Pe primul plan a stat şi continuă să stea tema centrală a bazelor ştiinţifice ale politicii partidului nostru, chipul în care partidul a elaborat teoretic şi a aplicat practic măsurile necesare dezvoltării forţelor de producţie, rolul conducător al partidului în sistemul dictaturii pro-

letariatului, determinarea schimbărilor în structura de clasă a ţării şi procesul închegării noii naţiuni socialiste, politica partidului în vederea făuririi noii culturi socialiste.

Numeroase studii şi articole care s-au scris în domeniul materialismului istoric — în presa de partid în frunte cu *Scînteia* şi *Lupta de clasă*, în revistele *Cercetări filozofice*, *Contemporanul*, *Probleme economice*, *Viaţa romînească* etc. i-au ajutat pe oamenii muncii să devină conştienţi de rolul lor istoric, să înţeleagă măreţia epocii pe care o trăiesc şi valoarea civică, patriotică, a străduinţelor fiecăruia în sfera sa de activitate. Printre lucrările apărute subliniem în acest domeniu volumele colective *Zece ani de la Conferinţa Naţională a P. C. R.* şi *Rolul maselor populare în făurirea istoriei*.

O latură însemnată a activităţii în domeniul materialismului istoric o constituie lupta desfăşurată împotriva ideologiei burgheze şi revizioniste. Partidul a cerut filozofilor marxişti din ţara noastră să lupte cu principialitate partinică şi maximă exigenţă împotriva oricăror manifestări ale obiectivismului burghez în filozofie, împotriva cosmopolitismului, împotriva influenţei teoriilor reacţionare de orice nuanţă. Înţelegînd acuitatea acestei lupte în condiţiile contemporane, filozofii au publicat o serie de studii şi articole în care au fost demascate concepţiile reacţionare ale apologeţilor capitalismului şi teoriile antimarxiste ale revizioniştilor în problemele rolului partidului şi statului în perioada de trecere de la capitalism la socialism, ale luptei de clasă şi antagonismelor din această perioadă etc.

O problemă centrală care se pune în prezent cu şi mai multă tărie în faţa filozofilor ce lucrează în domeniul materialismului istoric este studierea mai aprofundată a practicii vii a construcţiei socialiste în ţara noastră. Este necesară *abordarea curajoasă a celor mai importante probleme filozofice ale construcţiei noii orînduiri, ridicarea nivelului teoretic al studiilor şi lucrărilor de materialism istoric, sporirea eficienţei lor*. Trebuie studiate mai adînc şi în directă legătură cu noile fenomene social-politice categoriile principale ale materialismului istoric. Filozofii marxişti-leninişti din ţara noastră trebuie să-şi aducă contribuţia la îmbogăţirea categoriilor materialismului istoric şi ale materialismului dialectic pe baza generalizării filozofice a experienţei transformărilor revoluţionare din perioada contemporană — în primul rînd a celor din ţara noastră.

În domeniul materialismului dialectic, studierea genialelor lucrări ale lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism* şi *Caiete filozofice* au determ nat în ţara noastră o activitate pozitivă în dublă direcţie : însuşirea concepţiei materialist-dialectice de către oamenii de ştiinţă din diferite domenii şi elaborarea unor studii asupra legilor şi categoriilor dialectice. Sub conducerea partidului, care încă din ilegalitate a atras oamenii de ştiinţă înaintaţi spre studierea materialismului dialectic, — s-a desfăşurat o intensă activitate pentru orientarea cercetătorilor naturii în lupta împotriva concepţiilor idealiste din matematici, fizică, biologie, ştiinţele medicale, ştiinţele tehnice etc. Savanţi cu renume, alături de tineri cercetători au studiat cu hărnicie lucrările filozofice ale lui Lenin care i-au înarmat din punct de vedere metodologic în cercetările lor, i-au înarmat

de asemenea în combaterea idealismului matematic, fizic, împotriva concepţiilor idealiste şi mecaniciste în biologie şi fiziologie. Aceasta a stimulat activitatea creatoare a multor oameni de ştiinţă, a *ridicat materialismul lor spontan pe treapta superioară a materialismului dialectic şi a permis combaterea consecventă a influenţelor pozitiviste.*

Dezbaterile teoretice în jurul unor probleme ale fizicii, matematicii, mecanicii, biologiei etc., organizate de către Academia R. P. R. au dezvăluit folosirea competentă a metodei dialectice în interpretarea naturii şi au demascat absurdităţile idealiste şi fideiste, care desfigurează creaţia ştiinţifică a savanţilor din ţările capitaliste. Printre rezultatele concrete ale colaborării rodnice a savanţilor noştri în ramurile ştiinţelor naturii cu filozofii marxist leninişti, *colaborare care a dus şi duce la dezvoltarea gîndirii filozofice şi ştiinţifice în Romînia*, trebuie amintite cele două volume de studii : *Probleme de filozofie a ştiinţelor naturii* (1957) şi *Materialismul dialectic şi ştiinţele contemporane ale naturii* (1959). De asemenea, a apărut de curînd volumul *50 de ani de la apariţia lucrării lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism"*, cuprinzînd studii şi articole care demonstrează actualitatea nemuritoarei opere a lui Lenin pentru cercetările din toate domeniile ştiinţei şi pentru orientarea savanţilor în lupta ideologică din zilele noastre. În aceste volume semnează oameni de ştiinţă din Romînia : astfel academicianul Traian Săvulescu scrie despre „Problemele gnoseologice ale ştiinţelor naturii în lumina lucrării lui Lenin" ; acad. M. Ralea analizează rolul fundamental pe care îl joacă teoria leninistă a reflectării în psihologie ; acad. dr. Kreindler extinde aceeaşi problemă în domeniul neurofiziologiei. Pornind de la critica făcută de Lenin idealismului subiectivist în filozofie şi fizică, acad. S. Stoilov respinge idealismul matematic, iar acad. Ţiţeica — pe aceeaşi bază — demonstrează caracterul antiştiinţific al indeterminismului.

O bogată valorificare a teoriei leniniste a reflectării este prezentă în studiile psihologilor şi filozofilor care se ocupă de problemele teoriei cunoaşterii (de ex. lucrările acad. Athanase Joja îndreptate împotriva neopozitivismului şi volumul *Studii de filozofie şi psihologie* al acad. M. Ralea).

În domeniul *logicii*, filozofii marxişti din Romînia pun pe primul plan tocmai acea ramură a logicii — logica dialectică — în care se reflectă cu necesitate structura realităţii, în care se realizează — conform tezei leniniste — sinteza dintre dialectică, logică şi teoria cunoaşterii.

Studierea serioasă a *Caietelor filozofice* a permis începutul dezvoltării logicii dialectice în Romînia. În ultimii ani au fost publicate în acest domeniu, studii ample semnate de către acad. A. Joja referitoare la principiile logicii dialectice, la legea identităţii concrete, legea predicaţiei complexe contradictorii. Tot în această ramură a logicii, H. Wald a publicat o *Introducere în logica dialectică*, I. Banu a analizat importanţa multilaterală a lucrării *Caiete filozofice*, iar R. Stoichiţă a publicat un studiu amplu despre *Caiete filozofice* din punctul de vedere al logicii.

Tot pe baza aprofundării acestei clasice lucrări a lui Lenin au fost elaborate studii despre categoriile dialectice în strînsă legătură cu proble-

mele construirii socialismului (monografia despre *Libertate și necesitate* de Al. Tănase, apărută recent), studii despre general și individual, cauzalitate, negarea negației etc.

În domeniul eticii marxiste, filozofii marxiști au dezvoltat și popularizat tezele leniniste despre importanța și formarea noii morale socialiste, despre tradițiile morale înaintate ale maselor asuprite în trecut, despre superioritatea moralei socialiste asupra moralei burgheze și despre activitatea partidului în educarea comunistă a oamenilor muncii. În presă, în studii și în numeroase broșuri, în revistele *Lupta de clasă* și *Cercetări filozofice* au fost dezbătute, în lumina condițiilor concrete din Romînia, problemele teoriei leniniste despre caracterul de clasă al moralei, despre formarea moralei socialiste în perioada de trecere de la capitalism la socialism; pe baza tezei leniniste despre caracterul de clasă al moralei au fost criticate și respinse concepțiile oportuniste și revizioniste despre „socialismul uman", (în articole semnate de C. I. Gulian, N. Bellu). Plecînd de la tezele lui Lenin despre rolul maselor populare în istorie și de la aprecierea pe care el a dat-o creației populare s-a încercat valorificarea conținutului ideologic înaintat din folclorul romînesc (C. I. Gulian).

Progrese importante au fost realizate și pe tărîmul dezvoltării unei estetici noi, marxist-leniniste, în țara noastră. Sarcinile pe acest tărîm au fost și sînt strîns legate de dezvoltarea artei și literaturii realist-socialiste, de necesitățile clarificării teoretice, filozofice, a creatorilor de artă și ale educării estetice a oamenilor muncii. Orientarea hotărîtoare în acest domeniu de activitate a dat-o permanent presa de partid, care a purtat steagul luptei împotriva esteticii formaliste, decadente, burgheze, arătînd tuturor celor legați de problemele artei că unica metodă creatoare pe acest tărîm este aceea a realismului socialist. În acest sens pot fi amintite articole semnate de N. Ignat, Paul Georgescu, S. Iosifescu, N. Moraru și alții.

Scriitori și artiști din cei mai valoroși că Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Mihai Beniuc etc. au înțeles însemnătatea învățăturii leniniste despre caracterul de partid al literaturii și artei. Astfel, marele scriitor Mihail Sadoveanu, expunîndu-și, în anul 1948, crezul său artistic, scria: „Într-o republică populară ce-și deschide drum nou după pilda fericită a Uniunii Sovietice, literatura nu poate fi izolată de interesul permanent al obștei muncitoare. Treburile literare devin parte integrantă și organizată a muncii de partid. Țara nouă n-are ce face cu literații „care nu fac politică" și cu cei care pretind că dormitează într-un turn de fildeș. Țara nouă are nevoie de scriitori militanți, în vederea progresului ei necontenit..."

Tezele lui Lenin despre caracterul de partid al literaturii și artei au fost dezvoltate în numeroase studii și dezbătute în formele de învățămînt ideologic destinate scriitorilor și tuturor oamenilor de artă, contribuind hotărîtor la îndrumarea de către partid a literaturii și artei. În revistele *Cercetări filozofice*, *Viața Romînească*, au apărut studii despre categoriile esteticii în baza analizei creației artistice realist-socialiste și au fost respinse concepțiile burgheze și revizioniste în estetică. M. Breazu a publicat o serie de studii de estetică generală marxist-leninistă, pri-

vind îndeosebi problemele cunoaşterii artistice şi caracterului obiectiv al valorii estetice, iar A. Băleanu a publicat volumul *Despre conţinut şi formă în artă.* Istorici şi critici literari de seamă ca acad. G. Călinescu, acad. T. Vianu, prof. Panaitescu-Perpesicius etc. analizează literatura clasică şi contemporană în lumina principiilor leniniste.

Teza fundamentală leninistă despre cele două culturi se află la baza întregii munci care se desfăşoară în Romînia pentru reconsiderarea culturii din trecut. Plecînd de la această teză, precum şi de la modelele pe care le-a dat Lenin pentru valorificarea gîndirii progresiste ruse şi mondiale, istoricii marxişti ai filozofiei au pornit să scoată la lumină gîndirea înaintată din trecut, falsificată sau ascunsă de către ideologii burghezi din Romînia.

Lucrarea *Texte privind dezvoltarea gîndirii social-politice din Romînia* (1954) a prezentat larg o parte din antologia strălucită a gîndirii progresiste din ţara noastră, iar cele două volume de studii *Din istoria filozofiei din Romînia* — un al treilea se află în pregătire — au concentrat rezultatul cercetărilor asupra unora din figurile cele mai de seamă din istoria gîndirii revoluţionare din trecut — cum a fost marele democrat-revoluţionar Nicolae Bălcescu — sau asupra gîndirii materialiste a unor mari savanţi ca dr. Babeş, Marinescu, Voinov, Racoviţă etc. Aceste studii (semnate de acad. M. Ralea, acad. C. I. Gulian, M. Florian şi alţii), reprezintă bazele pregătirii unui manual de istoria filozofiei romîneşti, sarcină de seamă care stă în faţa noastră. O încercare de analiză şi aprofundare a principiilor leniniste călăuzitoare pentru orice cercetare în domeniul istoriei filozofiei a făcut I. Banu în volumul *Introducere în istoria filozofiei.*

Călăuzindu-se după aprecierea Congresului al II-lea al partidului cu privire la faptul că, în etapa actuală a trecerii de la capitalism la socialism, duşmanul de clasă, zdrobit în sectoarele hotărîtoare ale economiei, îşi îndreaptă tot mai mult eforturile pe tărîmul ideologiei, filozofii marxişti-leninişti din ţara noastră privesc lupta împotriva influenţelor ideologiei burgheze drept una din cele mai importante sarcini ale lor militînd pentru apărarea purităţii marxism-leninismului, împotriva manifestărilor filozofiei idealiste, ale concepţiilor şovine, naţionaliste, ale esteticii şi moralei burgheze, ale obiectivismului şi împăciuitorismului. Lucrările lui Lenin, şcoală a materialismului militant, sînt un îndreptar de nepreţuit în lupta împotriva tuturor acestor manifestări ale filozofiei burgheze, ca şi în străduinţele de a dezvolta creator ştiinţele filozofice, juridice, economice.

Progresul continuu al construcţiei socialiste, dezvoltarea ştiinţelor contemporane şi faptul că ideologia marxistă este în ţara noastră ideologia dominantă, obligă pe filozofii romîni la intensificarea activităţii lor ştiinţifice, la aprofundarea cercetărilor lor creatoare. Chiar dacă, în lumina unor exigenţe critice şi autocritice, rezultatele obţinute pe tărîmul cercetărilor filozofice apar încă modeste, au încă slăbiciuni şi sînt departe de a fi suficiente, ele poartă însă semnul triumfător al noului, relevă cu limpezime hotărîtoarea schimbare de destin a filozofiei din Romînia

în condiţiile revoluţiei socialiste, relevă cu limpezime că ea se dezvoltă necontenit.

Una din sarcinile principale cele mai actuale pentru filozofii din R.P.R. este aceea de a-şi aduce contribuţia la valorificarea cît mai deplină a moştenirii filozofice leniniste şi de a se strădui să contribuie la dezvoltarea ei în lumina practicii sociale contemporane, şi, îndeosebi, în lumina necesităţilor şi experienţei construcţiei socialiste în patria noastră.

Institutul de filozofie al Academiei R.P.R., elaborîndu-şi planul de perspectivă pe anii 1960—1965, şi-a propus să pregătească, cu forţele colaboratorilor săi şi ale filozofilor care lucrează în afara Institutului, cîteva lucrări monografice, volume colective şi culegeri de studii consacrate unor probleme fundamentale ale construcţiei socialiste şi materialismului dialectic şi istoric. Una din acestea va fi o lucrare colectivă, avînd ca temă *Dialectica apariţiei şi dezvoltării societăţii socialiste în R.P.R.* Studierea acestei probleme va trebui să reprezinte o contribuţie a filozofilor din Romînia la îmbogăţirea dialecticii marxist-leniniste, prin desprinderea aspectelor calitative noi pe care le îmbracă acţiunea legilor universale ale dezvoltării în condiţiile revoluţiei şi construcţiei socialiste. Vor fi elaborate şi publicate de asemenea numeroase lucrări în domeniul materialismului dialectic, logicii dialectice, eticii, esteticii, istoriei filozofiei printre care şi primul tratat marxist de *Istorie a filozofiei româneşti.*

*

Astăzi, în condiţiile existenţei a două sisteme mondiale şi ale întrecerii dintre ele, capătă un sens nou şi este mai actuală ca oricînd aprecierea profundă făcută încă acum patru decenii de Lenin : „în momentul de faţă, spunea Vladimir Ilici, *principala noastră înrîurire asupra revoluţiei internaţionale o exercităm prin politica noastră economică*... În acest domeniu lupta a fost transpusă pe scară mondială. Dacă vom rezolva această problemă, *vom cîştiga în mod sigur şi definitiv pe scară internaţională*"[1].

Într-adevăr, noi înţelegem astăzi foarte bine că succesele pe care ţara noastră — alături de U.R.S.S. şi celelalte ţări-membre ale lagărului socialist — le dobîndeşte pe drumul dezvoltării economiei şi culturii naţionale, reprezintă contribuţia clasei muncitoare, a întregului popor muncitor al Republicii Populare Romîne la obţinerea victoriei în întrecerea istorică dintre cele două sisteme mondiale — socialist şi capitalist.

Pe baza realizărilor deja obţinute în procesul înfăptuirii planului leninist de construire a socialismului, partidul nostru a păşit la elaborarea planului de dezvoltare a economiei naţionale pe perioada 1960—1965 şi a schiţei programului de perspectivă pe o perioadă de 15 ani. Perspectiva deschisă de partid poporului nostru este măreaţă : *aceea de a*

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, p. 441 (sublinierea ns.).

termina în anii apropiaţi construirea socialismului şi a trece la etapa desăvîrşirii construcţiei socialiste. Aceasta va fi o nouă afirmare a forţei uriaşe, de nebiruit, a ideilor leninismului, a înrădăcinării lor adînci în faptele şi conştiinţa oamenilor muncii din ţara noastră.

Pas cu pas, alături de poporul sovietic, de poporul chinez, de popoarele tuturor ţărilor socialiste, poporul romîn înaintează cu fermitate pe calea marxism-leninismului, însufleţit de hotărîrea de a aduce prin munca sa o contribuţie cît mai mare la dezvoltarea în ritm accelerat a întregului sistem socialist, la pregătirea zilei luminoase de mîine, cînd popoarele socialiste, dînd viaţă celor mai îndrăzneţe idei ale lui Marx, Engels, Lenin, vor păşi împreună în comunism.

ПОБЕДА ЛЕНИНИЗМА В РЕВОЛЮЦИОННОМ МЫШЛЕНИИ И ПРАКТИКЕ В РУМЫНИИ

РЕЗЮМЕ

Проникновение и распространение ленинизма в Румынии, начиная со второго десятилетия XX в. и до настоящего времени, оказало большое влияние как на развитие социально-политического и философского мышления, так и на революционную борьбу румынского рабочего класса.

В первые два десятилетия XX в. буржуазная и реформистская идеология Румынии выражалась в многочисленных учениях, системах и социально-политических теориях, в различных течениях и философских школах. Против этих направлений ожесточенную борьбу вели революционные элементы, носители идей марксизма-ленинизма. Идеологическая и политическая разъяснительная работа, которая велась коммунистическими группами ввиду преобразования социалистической партии Румынии в коммунистическую и вступления ее в III Интернационал, созданный Лениным, основывалась на все более серьезном изучении и растущем распространении ленинизма. Создание в мае 1921 года Коммунистической партии явилось глубоким поворотным пунктом в истории пролетарского революционного движения в Румынии, отразив как в политическом, так и в идеологическом плане историческую победу ленинизма над оппортунизмом в румынском рабочем движении.

Подчеркивая значение идеологической борьбы, развернутой Коммунистической партией в последующие годы против оппортунистических взглядов Доброджану-Геря и других буржуазных социологических реформистских теорий, авторы показывают роль усвоения ленинских идей в укреплении марксистско-ленинского мышления в Румынии и формировании демократической культуры.

Далее в статье рассматриваются вопросы революционных преобразований, начавшихся в Румынии вооруженным восстанием в августе 1944 года; авторы показывают, с одной стороны, как ленинское учение об общем и своеобразном в революции направляет стратегию и тактику партии в эти годы и, с другой стороны, как бурное развертывание двух периодов революции в Румынии с их особенностями блестяще подтвердило и обогатило новым опытом и выводами ленинские тезисы.

Ленинская программа построения социалистического общества находит глубокое творческое применение и развитие в самом процессе социалистической индустриализации в Румынии, кооперировании сельского хозяйства, культурной революции, осуществленных под руководством и на основе марксистско-ленинской политики Румынской рабочей партии. Анализируя многосторонние исторические изменения, политические, экономические и социальные, происшедшие в последние пятнадцать лет, авторы одновременно выявляют процесс формирования нового мировоззрения трудящихся, развитие их социалистического сознания и способ отражения этого процесса в социально-политической практике. Итак, авторы подчеркивают не только победу ленинских идей в мышлении, то есть факт, что марксистско-ленинская идеология стала господствующей в стране, но и плоды этих идей в практическом созидательном труде народных масс, поднятых таким образом на сознательную общественную деятельность.

Подчеркивая вклад Румынской рабочей партии в дело развития и обогащения марксистско-ленинской теории, авторы раскрывают значение партийных документов и работ Г. Георгиу-Деж и других руководителей партии, в которых были разработаны и теоретически развиты многочисленные вопросы революционных преобразований в РНР. Новые идеи, содержащиеся в этих партийных документах и работах руководителей партии, вошли в историю теоретического мышления в Румынии, как блестящая страница творческого марксизма, как научное обобщение опыта народа, как выражение вклада Румынской рабочей партии, совместно с другими коммунистическими и рабочими партиями, в дело постоянного обогащения сокровищницы марксизма-ленинизма в современную эпоху.

В последней главе обобщается философская деятельность, развернутая в последние годы в Румынской Народной Республике. О развитии философских исследований в стране говорят работы в области диалектического и исторического материализма, философии, естественных наук, истории философии, логики, этики и эстетики, а также все более ценный вклад румынских философов в дело разработки и обсуждения актуальных проблем марксистской философии, в усвоение богатого ленинского философского наследия и в международную борьбу, ведущуюся философами-марксистами против современной буржуазной философии и социологии.

LA VICTOIRE DU LÉNINISME DANS LA PENSÉE ET DANS LA PRATIQUE SOCIALE RÉVOLUTIONNAIRE DE ROUMANIE

RÉSUMÉ

La pénétration et la propagation du léninisme en Roumanie, à partir de la deuxième décennie du XXe siècle jusqu'à nos jours, a exercé une forte influence sur le développemnt de la pensée sociale-politique et philosophique roumaine, ainsi que sur le développement de la lutte révolutionnaire de la classe ouvrière.

Dans la Roumanie des vingt premières années du XXe siècle, l'idéologie bourgeoise et réformiste se manifeste par de nombreuses doctrines, systèmes et théories sociales-politiques, par divers courants et écoles philosophiques, etc. Contre ceux-ci, les éléments révolutionnaires, représentant les idées marxistes-léninistes, ont mené une lutte acharnée. Le travail d'éclaircissement idéologique et politique, entrepris par les groupements communistes afin de transformer le parti socialiste de Roumanie en un parti communiste, et de faire ce dernier adhérer à la IIIe Internationale, créée par Lénine, s'appuyait sur la connaissance toujours plus approfondie et sur la propagation toujours plus active du léninisme. La création, en mai 1921, du Parti Communiste a représenté un tournant décisif dans l'histoire du mouvement prolétarien révolutionnaire de Roumanie, car il reflétait, tant sur le plan politique que sur le plan idéologique, la victoire historique du léninisme contre l'opportunisme dans le mouvement ouvrier du pays.

Tout en soulignant l'importance de la lutte idéologique menée par le Parti Communiste Roumain, au cours des années qui ont suivi, contre les conceptions opportunistes de Dobrogeanu-Gherea et contre d'autres théories sociologiques réformistes et bourgeoises, l'article met en relief l'importance de la propagation des idées léninistes pour le développement d'une pensée marxiste-léniniste vigoureuse en Roumanie, pour la formation d'une culture démocratique.

Les auteurs examinent ensuite les problèmes que soulève le processus révolutionnaire inauguré en Roumanie par l'insurrection armée d'août 1944, et montrent comment, d'un coté, la conception léniniste de ce qui est général et de ce qui est particulier dans la révolution a guidé la stratégie et la tactique du parti au cours des années qui ont suivi et, d'un autre côté, comment le vif développement des deux étapes de la révolution de Roumanie, avec leurs particularités, a confirmé de façon éclatante et a enrichi de son expérience et de conclusions nouvelles les thèses léninistes.

Plus loin, les auteurs soulignent que le programme léniniste d'édification du régime socialiste a trouvé en Roumanie une application et un développement profondément créateurs, dans les processus mêmes d'industrialisation socialiste du pays, de passage de l'agriculture au système coopératiste et de révolution culturelle, réalisés sous la direction

du Parti Ouvrier Roumain. En analysant les transformations historiques multilatérales — d'ordre politique, économique, social — qui ont eu lieu au cours des quinze dernières années, l'article relève le processus de la formation d'une nouvelle conception que se font du monde les masses laborieuses, du développement de leur conscience socialiste, ainsi que la manière dont ce processus influence la pratique sociale-historique. Ainsi, ce qui résulte de l'article c'est non seulement la victoire remportée par les idées léninistes dans la pensée roumaine, le fait que l'idéologie marxiste-léniniste est aujourd'hui l'idéologie dominante du pays, mais aussi le résultat de ces idées dans la pratique historique des masses élevées à une activité sociale consciente.

En soulignant la contribution du Parti Ouvrier Roumain au développement et à l'enrichissement du marxisme-léninisme, l'ouvrage montre l'importance des documents du parti, des travaux du camarade Gh. Gheorghiu-Dej ainsi que ceux d'autres dirigeants du parti, travaux dans lesquels ont été élaborés et développés, au point de vue théorique, de nombreux problèmes soulevés par les transformations révolutionnaires du pays. Les idées nouvelles, contenues dans les documents du parti et dans ces travaux, s'inscrivent dans l'histoire de la pensée théorique de Roumanie comme une page brillante de marxisme créateur, généralisation scientifique de l'expérience du peuple, expression de la contribution apportée par le Parti Ouvrier Roumain, à coté des autres partis communistes et ouvriers, à l'enrichissement continuel du trésor du marxisme-léninisme à l'époque contemporaine.

Dans le dernier chapitre, est esquissée une synthèse de l'activité philosophique déployée dans la République Populaire Roumaine au cours de ces dernières années. Les travaux entrepris dans les domaines du matérialisme dialectique et historique, des problèmes philosophiques des sciences naturelles, de l'histoire de la philosophie, de la logique, de l'éthique et de l'esthétique témoignent de l'élan des recherches de philosophie en Roumanie, de la contribution de plus en plus importante des philosophes roumains à l'étude des problèmes actuels de la philosophie marxiste, à la mise en valeur du riche héritage philosophique léniniste, ainsi qu'à la lutte menée sur le plan international, par les philosophes marxistes, contre la philosophie et la sociologie bourgeoises contemporaines.

ÎNVĂŢĂTURA LENINISTĂ ŞI PROBLEMELE ŞTIINŢELOR NATURII

DE

PROF. V. NOVACU
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI R.P.R.

Victoria Marii Revoluţii din Octombrie a deschis o nouă eră în dezvoltarea ştiinţei. Prin desfiinţarea barierelor puse de orînduirea capitalistă între ştiinţă şi popor, prin aplicarea consecventă a indicaţiilor lui V. I. Lenin de către partidul clasei muncitoare, cuvintele profetice ale genialului conducător al proletariatului revoluţionar „toate minunile tehnicii, toate cuceririle culturii vor deveni un bun al întregului popor şi de azi înainte inteligenţa şi geniul omenirii nu vor mai fi transformate niciodată în mijloace de constrîngere, în mijloace de exploatare"[1] au devenit o realitate atît în U.R.S.S. cît şi în celelalte ţări ale lagărului mondial al socialismului.

Ultimele succese de epocală importanţă ale ştiinţei sovietice demonstrează în mod peremptoriu superioritatea orînduirii socialiste, a culturii socialiste şi ideologiei marxist-leniniste asupra orînduirii, culturii şi ideologiei capitaliste; ele confirmă în mod strălucit justeţea principiului leninist al conducerii de către partid atît a vieţii economice şi politice cît şi a întregului front al culturii şi ştiinţei.

Ritmul fără precedent de dezvoltare a ştiinţei în regimul socialist este consecinţa firească a creşterii neîncetate a nivelului tehnic şi cultural al maselor, reflectată în activitatea creatoare a sutelor de mii de inovatori din rîndurile oamenilor muncii. Dezvoltarea impetuoasă a ştiinţei în socialism este rezultatul direct al condiţiilor optime pentru activitatea ştiinţifică pe care le-a asigurat partidul clasei muncitoare, traducînd în viaţă teza leninistă a legării teoriei de practică în ştiinţă potrivit sarcinilor măreţe ale construirii socialismului şi comunismului — prin crearea unei vaste reţele de institute de cercetare, prin planificarea muncii ştiinţifice pe scară naţională şi pe termen îndelungat, prin alocaţii bugetare care cresc neîncetat. Ea se bazează pe învăţămîntul, organizat conform

[1] *V. I. Lenin despre cultură şi artă*, Bucureşti, E.S.P.L.P., 1957, p. 244–245.

indicațiilor lui V. I. Lenin, cuprinzînd în sistemul său de diferite grade masele cele mai largi ale poporului, ceea ce a asigurat formarea unei noi intelectualități ridicate din rîndul clasei muncitoare și a țărănimii muncitoare.

Pentru dezvoltarea sa rodnică și sănătoasă știința are însă nevoie nu numai să fie înzestrată cu mijloace materiale și de organizare — laboratoare, instalații experimentale, instrumente de măsurat, de documentare etc. — ci și de o ideologie călăuzitoare pentru ca esența obiectului studiat să fie dezvăluită profund și multilateral. Activitatea și opera lui V. I. Lenin este de o însemnătate excepțională și pentru „înarmarea cu idei" a oamenilor de știință.

În multe din operele sale și în special în geniala sa lucrare *Materialism și empiriocriticism*, V. I. Lenin a arătat că științele naturii presupun o concepție materialistă despre lume, chiar dacă unii naturaliști nu sînt conștienți de acest fapt sau chiar încearcă să-l nege. Materialismul spontan, metafizic, arată Lenin, nu mai este însă în măsură să răspundă cerințelor științelor moderne ale naturii. Singura concepție capabilă să răspundă acestor cerințe s-a dovedit a fi materialismul dialectic. Lenin a demonstrat printr-o analiză minuțioasă a dezvoltării științelor naturii, legătura indisolubilă, internă, multilaterală dintre științele naturii și materialismul dialectic, materialismul dialectic fiind fructul întregii cunoașteri științifice și al progresului științelor contemporane. Dezvoltarea ulterioară a științelor naturii confirmă întrutotul adevărul acestei teze leniniste, fapt recunoscut și de cei mai de seamă savanți din zilele noastre.

Numărul savanților adepți ai materialismului dialectic crește neîncetat în rîndurile cercetătorilor naturii din întreaga lume. În Marea Uniune Sovietică, țara construirii desfășurate a comunismului, o armată imensă de oameni de știință sub conducerea unor savanți cu renume mondial, călăuziți de materialismul dialectic, însuflețiți de ideologia marxist-leninistă cercetează pe un front impresionant tainele naturii nemărginite, înregistrînd cuceriri îndrăznețe și descoperiri epocale care au stîrnit admirația omenirii întregi. În țările libere ale marelui lagăr al socialismului se cunoaște o înflorire și dezvoltare a științelor naturii fără precedent, datorită influenței rodnice a concepției revoluționare despre lume a proletariatului. În epoca noastră, epoca trecerii de la capitalism la socialism, inaugurată de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, ideologia marxist-leninistă a cucerit mase de sute de milioane devenind forța de nebiruit a zilelor noastre. Ideile marxism-leninismului s-au dovedit în stare să arate popoarelor calea spre eliberarea lor reală, să le dea răspuns la problemele cele mai arzătoare ridicate de epoca noastră.

V. I. Lenin a subliniat în mod deosebit importanța legăturii organice între știință și baza ei teoretico-ideologică pentru dezvoltarea creatoare a științelor naturii. Poziția leninistă în această problemă necesită o analiză multilaterală. În cele ce urmează dorim să ne oprim de aceea mai pe larg asupra ei.

Știința reprezintă procesul complex al cunoașterii naturii și societății de către om. Ea a luat naștere și se dezvoltă pe baza practicii social-istorice a omenirii. În științele naturii sînt reflectate, prin concepte adecvate, realitatea obiectivă, legile obiective ale naturii.

Dezvoltarea științei este un proces social, fiind determinată de cerințele existenței sociale a oamenilor, de nevoile producției, ale tehnicii. În acest proces un rol important îl deține și filozofia ca bază general teoretică și metodologică a științelor. Concepția generală despre lume a unei clase sau alteia influențează dezvoltarea științelor naturii. Nu există știință care să nu fie legată de ideologie, iar ideologia unei anumite orînduiri sociale influențează dezvoltarea științei și este legată într-o măsură sau alta de cunoașterea științifică.

În general, oricare ar fi organizarea societății, oricare ar fi clasa stăpînitoare, societatea umană are nevoie de cunoștințe obiective despre natură, necesare în procesul producției, pentru dezvoltarea tehnicii. De aceea partea faptică, experimentală și legile speciale ale științelor naturii, nu au un caracter de clasă, ideologic. Aceasta însă nu înseamnă de loc că știința este independentă de ideologie. Prin baza ei teoretică și metodologică, prin funcția sa socială știința este indisolubil legată de filozofie, de ideologie.

Ideologia reprezintă un sistem de concepții, idei, noțiuni și reprezentări determinate pe care le împărtășește cutare sau cutare clasă sau partid politic. Orice ideologie este reflectarea existenței sociale, a orînduirii economice într-o epocă dată, de pe pozițiile unei anumite clase. Separarea muncii intelectuale de cea fizică, care a avut loc o dată cu împărțirea societății în clase antagoniste a creat posibilitatea reflectării denaturate a realității în ideologie. Ideologii clasei exploatatoare încearcă să prezinte interesul special al clasei lor drept interes general, să atribuie ideologiei clasei lor un caracter universal, calitatea de a sta deasupra claselor. Dar în perioadele istorice cînd o clasă socială în ascensiune nu a cucerit încă puterea, cînd interesele ei coincid într-adevăr, într-o anumită măsură, cu interesele majorității, cînd „vîntul istoriei" o impinge din spate, atunci, această clasă exercitînd un rol progresist are interesul să oglindească obiectiv starea de lucruri. Ideologia burgheziei ascendente avea un caracter materialist opus religiei și bazat pe științele naturii, în timp ce ideologia aceleași clase ajunse la putere a devenit reacționară avînd caracter idealist. Apărînd și exprimînd interesele unei clase reacționare a societății contemporane, ideologii burghezi păşesc inevitabil pe calea reflectării denaturate a realității. Ideologia burgheză vine astfel în contradicție cu obiectivitatea și spiritul științific ajungînd la subiectivism. Ideologii imperialismului reînvie scolastica medievală, misticismul, preluînd din ideologia feudalismului unele idei reacționare „modernizîndu-le". Dacă ideologia progresistă favorizează dezvoltarea științei, cea reacționară are o influență negativă asupra orientării cercetărilor științifice. Astfel, științele naturii au luat naștere într-o luptă acerbă cu religia. Aceasta se explică prin faptul că clasele reacționare încearcă să conteste tezele obiective, care vin în contradicție directă cu interesele și concepția lor despre lume. Purtătorii de cuvînt ai acestor clase, ideologii lor, caută să denatureze semnificația reală a adevărului științific, să impiedice pe toate căile descoperirea adevărurilor care sînt în opoziție cu dominația claselor exploatatoare. Acest fapt influențează negativ însăși dezvoltarea științelor naturii.

Proletariatul este singura clasă ale cărei interese coincid pentru prima oară în istorie întrutotul cu cerințele obiective ale dezvoltării sociale. Înaintarea conștientă spre socialism și comunism are la bază cunoașterea și folosirea legilor obiective ale dezvoltării sociale. De aceea proletariatul, clasa care are rolul istoric de a rezolva problemele trecerii de la capitalism la socialism și construirii socialismului, este interesată într-o oglindire obiectivă, științifică a realității. Ideologia proletară, marxism-leninismul „îmbină un înalt și riguros spirit științific — a scris V. I. Lenin — cu spiritul revoluționar... le îmbină în însuși cadrul teoriei în mod întrinsec și indisolubil"[1].

Încercînd să separe știința de ideologia marxistă, ideologii burghezi pretind că marxismul introduce în știință un criteriu care este străin acesteia deoarece ar reclama nu concordanța cu faptele, ci cu principiile concepției despre lume. Or, este absurd a se opune concordanța cu faptele, concordanței cu tezele ideologiei marxiste de vreme ce tezele ideologiei marxiste oglindesc cu cea mai riguroasă exactitate cele mai generale legi ale dezvoltării naturii, societății și cunoașterii. Marxiștii luptă pentru eliberarea științei nu de orice ideologie, ci de ideologia falsă, neștiințifică, idealistă reacționară, de influența idealismului, fideismului și a religiei, pentru triumful în știință al ideologiei înaintate revoluționare, proletare bazată pe materialismul dialectic. „Eliberarea" științei de ideologia marxistă duce la subordonarea științei față de ideologia burgheză, deci la denaturarea spiritului științific.

Marxismul consideră că nici un om de știință nu este liber de influența unei filozofii sau alteia. Toată problema constă în a vedea dacă savantul este influențat de filozofia care arată calea sigură spre cunoaștere sau dacă se află sub influența unei filozofii ce-l duce în labirintul scolasticii, misticismului, fideismului. În lupta multiseculară dintre știință și religie, idealismul s-a situat de regulă de partea religiei, iar materialismul de partea științei. V. I. Lenin a arătat că „materialismul s-a dovedit singura filozofie consecventă, fidelă învățăturii științelor naturii, dușmană superstițiilor..."[2]. Orice explicație științifică este în esență materialistă, deoarece materialismul explică lumea prin ea însăși, fără să recurgă la nici un element străin naturii, la vreo forță supranaturală.

În științele contemporane ale naturii se dă o luptă înverșunată între materialism și idealism în interpretarea noilor descoperiri.

În problema raportului reciproc ce există între știință și filozofie o importanță covîrșitoare are teza leninistă despre partinitatea filozofiei.

În cartea sa, *Materialism și empiriocriticism*, consacrată apărării concepției materialiste despre lume și luptei neîmpăcate împotriva filozofiei idealiste, V. I. Lenin a caracterizat materialismul și idealismul ca două partide în filozofie. Filozofia modernă, sublinia Lenin, este tot atît de partinică cum era și acum două mii de ani. Lupta dintre materialism și idealism exprimă, în ultimă analiză, lupta între clasele adverse ale societății. Dar lupta dintre materialism și idealism nu se duce întotdeauna

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 1, p. 321.
[2] *Ibidem*, vol. 19, p. 4.

pe față și nu întotdeauna filozofii declară deschis că aparțin cutărui sau cutărui lagăr. În istoria filozofiei au existat numeroase încercări de a ocoli opoziția dintre materialism și idealism, de a crea o a treia orientare în filozofie care să nu fie nici materialistă, nici idealistă. Aceste încercări au fost însă înfructuoase; ele au dus la eclectism sau la un idealism camuflat. În filozofia burgheză contemporană au reapărut numeroase curente de acest fel. Astfel pozitiviștii neagă în general, în vorbe, filozofia, susținînd că ei nu recunosc decît cunoștințele pozitive. Influența diferitelor variante ale pozitivismului asupra dezvoltării științelor naturii este cît se poate de periculoasă, deoarece împinge știința într-un impas. Pozitiviștii susțin că știința nu are nevoie de nici un fel de filozofie, lozinca lor fiind: „știința își este ea însăși filozofie". Dar, îndemnînd pe oamenii de știință să se bazeze pe cunoștințe pur experimentale, pozitive, pozitivismul nu respinge filozofia decît prin vorbe. După cum a arătat V. I. Lenin printr-o analiză necruțătoare, pozitiviștii propovăduiesc în realitate și ei o filozofie, dar una neștiințifică, care reduce experiența la un complex de percepții senzoriale, renunțînd să stabilească ce anume generează aceste percepții senzoriale. Drept rezultat pozitiviștii ajung la negarea posibilității de cunoaștere a lumii obiective, la agnosticism și idealism subiectiv. În realitate, știința nu se poate mulțumi cu constatarea faptelor în sine, cu descrierea lor, ea trebuie să le explice. Acolo unde știința trece de la culegerea și descrierea faptelor la stabilirea legilor și la concluzii teoretice nu se mai poate lipsi de filozofie, de teoria cunoașterii, de o concepție despre lume. A separa știința de filozofie înseamnă a lipsi pe cercetătorul științific de concepțiile și ideile metodologice călăuzitoare izvorîte din filozofia materialistă dialectică.

În condițiile îndîrjitei lupte ideologice, specialistul dintr-un anumit domeniu al științelor naturii are nevoie să fie înarmat cu filozofia științifică a materialismului dialectic, pentru a nu deveni prizonierul idealismului. „Pentru a susține această luptă și a o duce la capăt cu deplin succes — a subliniat Lenin — naturalistul trebuie să fie un materialist modern, un adept conștient al materialismului reprezentat de Marx, adică un materialist dialectician"[1].

Principiul leninist al partinității, care ne învață că filozofia clasei muncitoare este singura concepție filozofică riguros științifică, impune combaterea tendințelor idealiste reacționare, tendințe care se manifestă în științele contemporane ale naturii. Această sarcină nu poa e fi îndeplinită cu succes numai prin mijloacele proprii fiecărei științe în parte, ci prin situarea conștientă pe pozițiile materialismului dialectic și prin promovarea lui consecventă.

V. I. Lenin a subliniat cu tărie și a dovedit, printr-o analiză minuțioasă și pătrunzătoare în *Materialism și empiriocriticism* că necunoașterea dialecticii înlesnește alunecarea oamenilor de știință naturaliști spre idealism. Numai materialismul dialectic poate să ajute științele

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, p. 224.

naturii în soluționarea problemelor complexe ce li se pun, căci este singura concepție și metodă științifică de cunoaștere a celor mai generale legi obiective ale materiei în mișcare. Combătînd ideea tipic burgheză a „nepartinității" științei Lenin critică aspru pe acei oameni de știință care se arată nepăsători față de filozofie sau neagă importanța ei pentru știință, crezînd că științele naturii se pot dispensa de ajutorul filozofiei înaintate în rezolvarea tuturor problemelor teoretice, inclusiv epistemologice, care se ivesc în dezvoltarea științelor naturii. „Mare chimist, mare fizician și matematician, dar mărunt și confuz filozof" — așa îi caracterizează Lenin pe Ostwald, pe Poincaré sau pe alți reprezentanți ai curentelor pozitiviste la modă, care negau legătura științelor naturii cu filozofia materialistă pentru a le înhăma, în realitate, la carul filozofiei idealiste. Lenin ne învață că: „Nepartinitatea în filozofie nu e decît un servilism odios, camuflat în fața idealismului și a fideismului"[1].

Lenin a arătat că dezvoltînd metoda de cunoaștere și principiile logice ale gîndirii pe baza noilor descoperiri ale științei, filozofia marxistă este menită să înarmeze cunoașterea științifică cu o metodă justă de rezolvare a problemelor ivite și de înțelegere a proceselor dialectice complexe ale reflectării legilor naturii. Dezvăluind semnificația filozofică a descoperirilor științifice din acel timp, Lenin a putut să prevadă, cu o uimitoare precizie, evoluția fizicii pentru multe decenii și să facă o serie de presupuneri concrete, confirmate ulterior într-un mod strălucit.

Principiul leninist al partinității înseamnă intransigență față de cele mai mici concesii făcute idealismului și critică hotărîtă a oricăror șovăieli și abateri de la materialism, respingerea categorică a obiectivismului burghez, care sub masca nepartinității încearcă să promoveze concepții reacționare. Aceasta reclamă o atitudine critică și un spirit de vigilență sporit față de curentele la modă în filozofia burgheză care, de multe ori, sub o etichetă aparent „înnoitoare" pot să inducă în eroare oamenii de știință puțin inițiați în filozofie. Aplicarea justă a principiului partinității în filozofie implică evidențierea caracterului materialist sau idealist al concepției despre lume care predomină la un filozof sau om de știință. După cum a subliniat Lenin, această atitudine marxistă față de problemele filozofice ale științelor naturii înseamnă critica necruțătoare a devierilor de la materialism spre idealism sub orice formă și în același timp menținerea elementelor valoroase, pozitive ce rezultă din lucrările oamenilor de știință. Pe de altă parte nu este permis să confundăm realizările științei cu interpretările filozofice reacționare pe care le dau idealiștii.

Pentru a ilustra importanța uriașă a învățăturii leniniste și a metodei dialectice materialiste pentru dezvoltarea științelor contemporane vom da cîteva exemple.

Pozitivismul se pretindea o teorie situată deasupra materialismului și idealismului, o filozofie „neutră" care renunță la orice fel de probleme „metafizice" și care se ocupă „exclusiv" de explicarea gnoseologică a datelor științei. Apoi punîndu-și masca „realismului" urmărea să ateste strînsele sale legături cu „experiența" și numai cu ea. Demascînd

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 349.

rădăcinile gnoseologice și de clasă ale pozitivismului, Lenin l-a definit ca o strategie de luptă a idealismului împotriva științei și materialismului.

Critica leninistă a pozitivismului rămîne și azi actuală. Ea se referă la diferite nuanțe ale filozofiei pozitiviste contemporane, precum și la teoriile idealiste înrudite cu aceasta, ca *operaționalismul*, instrumentalismul etc. Istoria contemporană a științelor fizice confirmă justețea analizei leniniste a pozitivismului. Sub firmele cele mai diferite și cele mai țipătoare, pozitivismul rămîne principala forță de șoc a idealismului filozofic, care încearcă să se adapteze la noile realizări ale științei. Astfel pozitivismul s-a înfiltrat în teoria relativității, în mecanica cuantică, fizica nucleară, cosmologie etc., încercînd să folosească cuceririle acestor noi ramuri ale fizicii moderne în lupta împotriva materialismului. Aceste încercări au fost demascate azi pe deplin de pe pozițiile materialismului dialectic de filozofii și fizicienii din Uniunea Sovietică și din țările lagărului socialist, folosind arma ascuțită a principiului partinității leniniste.

De altfel dacă am încerca să enumerăm cît de sumar toate pseudoinvențiile teoretice pe care pozitivismul le-a „dăruit" științelor naturii și pe care știința le-a respins, mai de vreme sau mai tîrziu, s-ar obține o listă apreciabilă care ar constitui prin ea însăși puterea unei dovezi de necombătut împotriva acestei filozofii. Cîte ironii din partea adepților filozofiei machiste a prilejuit teoria structurii atomice a materiei. Ei declarau categoric că atomii nu sînt altceva decît plăsmuirea imaginației bolnăvicioase a unor savanți și cereau cercetătorilor naturii să renunțe la astfel de himere. Dar științele naturii au renunțat nu la atomi, ci la concepția pozitivistă antiatomistă. Cînd existența atomilor a fost dovedită și recunoscută, pozitiviștii au „recunoscut" atomii, însă numai ca pe niște „construcții logice" utile. Dar atomii nu sînt „construcții logice" ci particule materiale reale și secolul nostru, cel puțin în prima lui jumătate, se caracterizează ca secolul fizicii atomice. Pozitiviștii au decretat existența „himerică" a electronilor, dar fizica a dezvoltat studiul lor descoperind mereu proprietăți noi. Azi nimeni nu se mai îndoiește de existența electronilor, ca niște particule materiale elementare reale și tehnica electronică a devenit una din marile realizări ale secolului nostru !

Una din dogmele pe care adepții pozitivismului caută s-o impună științelor naturii este directiva categorică pe care au emis-o sub forma unui „principiu" : „știința trebuie să folosească doar mărimi principial observabile". Această directivă sună foarte just, părînd a fi îndreptată exclusiv împotriva speculațiilor sterile ale celor ce pierd de sub picioare terenul experienței. Ea se găsește formulată în cele mai multe cărți de fizică modernă apărute în țările capitaliste, fiind folosită în mod curent de mulți fizicieni burghezi fără discernămînt. Împotriva acestei dogme s-a revoltat, după ce a admis-o tacit 25 ani, celebrul savant L. de Broglie fondatorul mecanicii ondulatorii, ajungînd la concluzia că interpretarea mai sus amintită a mecanicii cuantice duce la „un subiectivism înrudit cu idealismul". În adevăr, această dogmă ascunde o schemă rigidă care încătușează activitatea creatoare a savantului. Fizicienii care limitează cunoașterea fenomenelor fizice numai la „observabil" și nu acordă ipotezei nici o valoare euristică susțin prin aceasta, în esență, linia idea-

lismului nerecunoscînd adevărul obiectiv. Din punctul de vedere al materialismului dialetic este principial observabil absolut tot ce există în lumea materială înconjurătoare, indiferent dacă ne este sau nu cunoscut în prezent, dacă este sau nu oglindit în teoriile actuale. Se vede aşadar că pozitivismul restrînge posibilitatea teoretizărilor la nivelul actual al dezvoltării ştiinţei sau al teoriei actualmente în vigoare, ceea ce este dăunător dezvoltării ştiinţelor, punînd piedici în calea iniţiativei creatoare a savantului. Materialismul dialectic a fundamentat caracterul infinit al cunoaşterii, deschizînd ştiinţei perspective nelimitate. Pozitivismul închide aceste perspective printr-un avertisment sever adresat savantului: „Opreşte, nu merge mai departe, acest lucru este principial inobservabil". Din fericire ştiinţele naturii n-au ţinut niciodată seama de astfel de interdicţii şi tocmai de aceea s-au dezvoltat cu succes înaintînd din ce în ce mai departe. Ne stă mărturie pentru aceasta istoria descoperirii razelor cosmice, şi prin studiul acestora, a numeroaselor particule elementare noi ca mezonii de diferite feluri, mezonii K, hiperonii. Azi se sondează şi se discută structura nucleonilor, adică a protonilor şi neutronilor. Toate acestea sînt o strălucită confirmare a tezei leniniste despre inepuizabilitatea atomilor şi electronului, despre inepuizabilitatea materiei!

Este interesant de observat că unii antimarxişti contemporani care se erijează în „adevăraţi marxişti" apelează tot la filozofia pozitivistă. Ei consideră cu seriozitate concepţiile idealiste ale pozitiviştilor drept „forme de tranziţie" de la idealism la materialism. În realitate, nu există şi nu pot exista nici un fel de forme de „tranziţie". Clasificarea riguroasă, „rigidă" a celor două orientări din filozofie nu este născocită de marxişti, ci reflectă fronturile reale ale luptei din istoria bimilenară a filozofiei, luptă ce s-a intensificat în mod deosebit în zilele noastre. Lenin a smuls pozitivismului aureola de sistem „aparte" care l-ar deosebi de idealism combătînd cu rigurozitate ştiinţifică făţarnica afirmaţie că problema filozofică fundamentală despre primordialitatea materiei faţă de conştiinţă ar fi „metafizică", ar fi o „pseudoproblemă". Or, pozitiviştii contemporani au transformat „antimetafizica" în steagul lor de luptă.— „Antimetafizică", după cum a arătat Lenin, înseamnă antimaterialism. Lenin a demonstrat că, dacă nu sînt abordate materialist, ştiinţele naturii nu pot deveni adevărate ştiinţe. Tendinţa de a estompa acest punct de plecare al oricărei cercetări, a naturii, de a distruge această temelie a ştiinţelor naturii, este considerată de Lenin trăsătura principală a pozitivismului. Lenin era convins că „mersul dezvoltării ştiinţelor naturii, cu toate oscilările şi ezitările acestora, cu tot caracterul inconştient al materialismului naturaliştilor, cu toată pasiunea manifestată ieri pentru „idealismul fiziologic" la modă, iar azi pentru „idealismul fizic" la modă *dă la o parte* toate sistemele şi toate subterfugiile, scoţînd iarăşi şi iarăşi în evidenţă „metafizica" *materialismului istoric-naturalist*"[1].

Faptele din ultima vreme arată cît de întemeiată era această convingere a lui Lenin. Cîtă zarvă a făcut în jurul său pozitivismul, asu-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 345.

mîndu-și rolul de filozofie „unică" și „autentică" a științelor naturii. El a numărat în rîndurile sale chiar și mulți savanți cu renume a căror operă a fost negativ influențată de această filozofie. Dar marii oameni de știință îl abandonează astăzi unul după altul, determinați de însăși progresul propriei lor discipline științifice.

Este interesant de menționat cazul lui A. Einstein, unul din marii savanți ai veacului nostru, care a fost influențat de filozofia pozitivistă, îndeosebi în elaborarea teoriei relativității dar care a refuzat să se considere adept al acestei școli filozofice. El a privit cu ostilitate tendința pozitiviștilor de a prezenta teoria relativității ca o exemplificare a argumentelor lor. Deși în numeroase lucrări folosește formulări filozofice inconsecvente, Einstein a luat poziție categorică împotriva interpretării pozitiviste a mecanicii cuantice dată de Bohr — Heisenberg. În cartea dedicată operei marelui savant, *A. Einstein, philosopher-scientist*, o serie de fizicieni în frunte cu N. Bohr își dau concursul alături de filozofi pozitiviști ca Philip Frank, H. Reichenbach etc. pentru a răstălmăci încă odată opera lui Einstein în sens pozitivist, reproșîndu-i în diverse moduri, recunoașterea, deseori repetată a realității obiective a materiei. La vîrsta de 70 ani, Einstein a replicat acestor critici cu o vigoare impresionantă într-un articol inserat, la dorința lui, la sfîrșitul aceleași cărți. Astfel el declară: „ceea ce nu-mi place în acest fel de argumentare este atitudinea bazată pe pozitivism, care din punctul meu de vedere nu poate fi susținută și care mi se pare că se reduce la același lucru cu principiul lui Berkeley..." (p. 669). Iar în altă parte găsim mențiunea: „Merită atenție corelația dintre teoria cunoașterii și știință. Ele depind una de alta. Teoria cunoașterii fără știință devine o schemă goală. Știința, fără teoria cunoașterii, în măsura în care ea poate fi în genere concepută fără ea, este primitivă și dezordonată".

În aceste declarații Einstein atacă, după cum ne dăm cu ușurință seama, una dintre concepțiile de bază ale pozitivismului în general, aducînd argumente foarte convingătoare.

Nu vom insista asupra luării de poziție a lui L. de Broglie împotriva pretenției filozofiei idealiste de a fi exponenta năzuințelor teoretice ale fizicii moderne. În această direcție este deosebit de semnificativ faptul că un foarte mare număr de eminenți cercetători ai naturii se conving de incompatibilitatea științelor naturii cu pozitivismul.

Astfel marele savant german M. Born, care a avut un rol însemnat în crearea mecanicii cuantice se exprimă categoric pentru apărarea ideii „realității" în contra pozitiviștilor care se străduiesc din toate puterile să elimine ideea realității obiective din știință. Poate oare omul de știință să renunțe la ea? „Răspunsul meu la această întrebare — scrie M. Born — este următorul: renunță la folosirea acestei noțiuni numai acei oameni care trăiesc izolați, în turnul lor de fildeș, departe de orice experiență și orice acțiuni reale și observații, prin urmare, acel tip de om care se adîncește atît de mult în matematica pură, în metafizică sau logică încît ajunge să se rupă de viață"[1].

[1] M. Born, *Physikalische Wirklichkeit*, Phys-Blätter, 1954, H. 2, p. 51.

În ultimul timp chiar și N. Bohr — șeful ideologic al școlii de la Copenhaga — renunță la concluziile subiectiviste extremiste ale pozitivismului. În articolul intitulat *Fizica cuantică și filozofia*[1] declară că schimbarea condițiilor de studiere a obiectelor atomice față de condițiile de cercetare a obiectelor macrocosmice nu schimbă caracterul principial obiectiv al cercetării, că descrierea fenomenelor atomice are „un caracter cu totul obiectiv", că teoriile din zilele noastre reprezintă, înfățișează însușirile fundamentale ale materiei, că indicațiile aparatului nu se consideră drept obiect adevărat al cercetării, ci servesc la analiza proprietăților microobiectelor. În sfîrșit, N. Bohr recunoaște cauzalitatea și respinge determinismul laplacean. Această schimbare importantă a concepțiilor filozofice ale lui N. Bohr trebuie să exercite o influență serioasă și asupra înțelegerii întregii mecanici cuantice, în primul rînd asupra interpretării trăsăturilor ei specifice fundamentale.

De asemenea menționăm că însuși W. Heisenberg se îndepărtează de pozitivism. Într-un articol recent, *Descoperirea lui Planck și problemele filozofice fundamentale ale teoriei atomilor*, el se ocupă în primul rînd de raporturile dintre filozofie și științele naturii, subliniind importanța ideilor filozofice pentru acestea. Heisenberg părăsește poziția celor care neagă existența a două tendințe diametral opuse în filozofie, materialismul și idealismul, adică părăsește obiectivismul burghez exprimînd în mod limpede caracterul fundamental al opoziției dintre linia lui Democrit și linia lui Platon care străbat întreaga filozofie. Ocupîndu-se de geneza teoriei cuantelor, Heisenberg infirmă pretențiile pozitivismului de a fi contribuit la apariția acestei teorii arătînd că geneza ei se leagă de filozofia materialistă. Heisenberg se exprimă clar împotriva părerii că teoria cuantică ar îndreptăți negarea existenței lumii obiective și reale. Dar aceasta nu înseamnă că Heisenberg s-ar situa acum pe poziții materialiste. Pozițiile lui Heisenberg sînt complexe și contradictorii; în definitiv se pare că Heisenberg acordă în această lucrare o vădită preferință concepțiilor filozofice ale lui Platon, adică idealismului obiectiv. Desigur, acest punct de vedere apare datorită unei formulări personale a țelului fizicii pe care o face sub influența filozofiei idealiste: Țelul care stă în fața fizicienilor este „înțelegerea structurii atomice a materiei din proprietățile materiale simple de simetrie". De aici Heisenberg trage concluzia că „fundamentul ultim"[2] al structurii atomice este „forma matematică", deci o teză idealistă susținută și de Pitagora și de Platon. Or, această afirmație fiind greșită, idealistă, este inacceptabilă, căci ideea nu creează obiectul sau fenomenul și nu stă la baza esenței lui, ci doar reflectă ceea ce se află în afara ei, ceea ce există independent de ea. În mod corect putem spune deci că „formele matematice" reflectă adecvat ceea ce există în structura atomică a materiei. În articolul lui Heisenberg întîlnim declarații (fără fundamentare filozofică) potrivit cărora particulele „elementare" sînt „făcute" din energie, particulele „s-ar forma" din

[1] Н. Бохр, *Успехи физических наук*, vol. LXVII, nr. 1 (1959).
[2] Vezi *Вопросы философии*, 1951, nr. 11, p. 75.

energie cinetică, energia „se transformă" în masă, energia „devine" materie. Cu cîțiva ani în urmă a fost discutată cu aprindere problema relației dintre materie, masă și energie, care a fost rezolvată pe baza definiției leniniste a materiei. S-a arătat, în mod convingător, că nu avem nici un fel de temeiuri reale pentru a vorbi de transformarea energiei în materie sau invers. Este evident că rezultatele acestor discuții nu au ajuns la cunoștința lui Heisenberg. De altfel afirmațiilor de mai sus se opun alte afirmații din același articol conform cărora particulele elementare sînt manifestările unui cîmp material unic, universal.

Studierea problemelor filozofice ale științelor naturii este necesară ca mijloc de curățire a drumului cunoașterii științifice de tot felul de piedici idealiste, asigurîndu-se progresul necontenit al științei. În același timp filozofia științifică contemporană, materialismul dialectic, este direct interesată în rezolvarea acestor probleme pentru dezvoltarea și îmbogățirea tezelor sale.

Practica dezvoltării științelor a invederat, chiar și pentru cercetătorii naturii, necesitatea abordării problemelor teoretice generale ca : problema realității obiective, problema raportului dintre subiect și obiect sau dintre obiectul observat și aparatul de măsură, problema legii statistice și dinamice, problema cauzalității, problema esenței spațiului și timpului etc. Fizica modernă progresează cu un avînt extraordinar, ceea ce face necesară reconsiderarea critică a noțiunilor anterioare, restructurarea fundamentală și aprofundată a noțiunilor și teoriilor, transformarea concepțiilor înrădăcinate și apariția unor noi teorii fizice radical deosebite de cele vechi.

Dar nici o revoluție din știință nu poate știrbi conținutul obiectiv al acestor noțiuni filozofice care constituie baza cunoștințelor omenești. Combătînd confuzia ce se face între categoriile filozofice generale și noțiunile fizice concrete, Lenin previne în același timp împotriva oricărei tendințe de a absolutiza deosebirea între ele. Variabilitatea teoriilor din fizică despre materie, spațiu, timp, luate ca atare în afara elementului permanent și stabil din cunoaștere duce inevitabil la aberații relativiste și agnostice. Călăuzindu-ne după ideea leninistă cu privire la raportul dintre categoriile filozofice generale și noțiunile concrete ale științei, putem lămuri problemele ridicate de teoria relativității și mecanicii cuantice. Astfel, în cazul problemei cauzalității ridicată de mecanica cuantică trebuie să facem distincție între reprezentările fizice concrete, despre relațiile cauzale din natură și cauzalitatea însăși care există în mod independent de conștiința noastră și nimic nu ne poate sili să renunțăm la ea în mod arbitrar. Adevărul filozofiei materialiste începe să fie recunoscut chiar și de acei cercetători ai naturii care susțineau cu încăpățînare că noile cuceriri ale fizicii ar fi incompatibile cu principiile cauzalității. Astfel, N. Bohr, în articolul citat, înfățișînd tot specificul condițiilor și metodelor de cercetare a obiectelor atomice în comparație cu metodele mecanicii clasice arată că aceasta nu înseamnă nicidecum o renunțare la cauzalitate, că noile procedee ale experimentului asigură „succesiunea dintre cauză și efect în concordanță cu cerințele evidente și elementare ale cauzalității".

Elaborarea categoriilor filozofice şi a noţiunilor fundamentale ale ştiinţelor naturii pe baza materialismului dialectic este o sarcină importantă care necesită colaborarea strînsă între filozofi şi naturalişti. Aceasta nu se poate realiza decît pe baza alianţei dintre filozofii marxişti şi oamenii de ştiinţă contemporani, pe baza organizării unor discuţii şi dezbateri creatoare.

Rezolvarea problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii trebuie să aibă loc numai pe baza unei munci armonioase în comun între filozofi şi cercetătorii naturii, în care să se evite orice tendinţă grosolan vulgarizatoare, care nu poate aduce decît piedici serioase. Astfel este de condamnat atitudinea nihilistă a unor filozofi faţă de o serie de realizări pozitive din domeniul ştiinţelor naturii manifestată prin încercarea de a respinge întregul conţinut fizic al teoriei relativităţii din cauza unor interpretări idealiste ale ei datorită influenţei pozitiviste. De asemenea este de condamnat aplicarea dogmatică a tezelor materialismului dialectic pentru a forţa concluziile unor teorii fizice, cum a fost de exemplu respingerea relaţiilor lui Heisenberg din mecanica cuantică şi încercarea de a le înlocui prin relaţii de „determinare", declararea drept materialist-dialectice a unor idei şi teorii unilaterale sau pur şi simplu eronate din ştiinţele naturii.

În concluzie, partinitatea leninistă ne învaţă că oamenii de ştiinţă nu pot şi nu trebuie să stea la o parte de lupta ideologică dintre socialism şi capitalism. Nu e posibilă nici o coexistenţă paşnică între cele două ideologii, ea nu ar putea duce decît la o dezarmare ideologică a ştiinţei. Dacă nu vom opune ideilor burgheze, ideologia noastră marxist-leninistă, aceasta poate duce la creşterea influenţei ideologiei burgheze, deci la subminarea fundamentului teoretic al cercetărilor ştiinţifice. Sînt intolerabile în mediul nostru orice nehotărîre, orice neutralism sau obiectivism în ştiinţă.

O altă trăsătură a partinităţii în ştiinţă, pe care Lenin a subliniat-o cu tărie, este legătura indisolubilă a ştiinţei cu viaţă. După cum arată experienţa Uniunii Sovietice şi a celorlalte ţări socialiste, ştiinţa nu se poate dezvolta în mod creator decît dacă este organic legată de practica transformării revoluţionare a societăţii.

Traducerea în viaţă sub conducerea Partidului a ideilor marxism-leninismului în ţara noastră a deschis o nouă eră şi pentru ştiinţa românească. Descătuşînd mijloacele de producţie în ţara noastră mai întîi de sub aservirea capitalului străin şi de sub dominaţia marii proprietăţi funciare, apoi de sub proprietatea privată capitalistă, Partidul nostru a creat premisa hotărîtoare a avîntului ştiinţific ce este în plină desfăşurare după 23 August 1944. Deschizînd şi asigurînd poporului nostru calea spre socialism, regimul democrat-popular a creat posibilităţi nelimitate pentru dezvoltarea ştiinţelor în R.P.R.

În regimul burghezo-moşieresc reacţionar, pe timpul dominaţiei capitalului străin, activitatea de cercetare ştiinţifică în ţara noastră a evoluat în mod contradictoriu, cu zig-zaguri şi stagnări, dezvoltîndu-se numai din iniţiativa unor personalităţi care în general nu găseau sprijinul şi înţelegerea oficialităţilor. Astfel, putem spune că exista o carenţă aproape totală a cercetărilor în domeniul ştiinţelor tehnice. În domeniul ştiinţelor naturii cercetările ştiinţifice erau făcute exclusiv la universităţi şi în labora-

toare slab echipate și de către un număr redus de cadre didactice. Realizările strălucite ale unor oameni de știință (Victor Babeș, D. Hurmuzescu, I. Cantacuzino, G. Marinescu, Gh. Țițeica, D. Pompeiu, E. Racoviță, P. Poni) din domeniul matematicii, fizicii, chimiei, ale științelor naturale sau medicale nu puteau acoperi această realitate; ele apăreau ca niște excepții. Ce rezultate pot avea de exemplu cercetările menite să îmbunătățească procesul tehnologic al producerii unor mărfuri sau să introducă metodele moderne ale agrotehnicii, în condițiile de stagnare, ale crizelor economice? Ce eficiență putea să aibă devotamentul unui cercetător în combaterea și prevenirea unei maladii sociale, dacă se lovea de progresul insurmontabil al înfometării maselor populare, de întunecimea generală a unui regim al analfabetismului, care ridica opresiunea de clasă la rangul de principiu? Dimpotrivă, instituții de cultură fundate prin eforturi uriașe ale unor spirite luminate, menite să întrețină flacăra adevărului științific și să o propage în popor, au devenit cu timpul tributare celor mai reacționare forme ale idealismului mistic, fiind transformate în cetăți ideologice ale politicianismului burghez. Chiar în Academia Romînă, mai ales în ultimii ani înainte de 1944, au ocupat poziții predominante elemente aservite dictaturii legionare care au propagat politica de clasă a vîrfurilor celor mai reacționare ale burgheziei, dogmele mistice, ura de rasă, disprețul față de clasele asuprite.

Politica partidului pentru asigurarea dezvoltării științei în țara noastră a fost trasată de la început cu cea mai mare fermitate în documente de partid privitoare la dezvoltarea economiei și culturii, prin numeroase măsuri luate pe plan organizatoric și teoretic.

Astfel, prin Hotărîrea Plenarei C.C. al P.M.R. din decembrie 1948 asupra stimulării activității științifice, literare și artistice, se prevedea, pentru prima oară în țara noastră, o planificare a muncii științifice în conformitate cu sarcinile dezvoltării economiei naționale, urmărindu-se coordonarea planurilor de cercetare științifică cu prevederile planului de stat.

Revoluția culturală care se desfășoară în țara noastră are ca scop asigurarea pătrunderii culturii și științei în cele mai adînci straturi ale poporului. Ea a început cu lucrul cel mai important în condițiile noastre, lichidarea analfabetismului, înfăptuită cu succes în primul plan cincinal. De asemenea prin reforma învățămîntului din 1948 s-a schimbat radical caracterul și conținutul învățămîntului public.

Învățămîntul superior a fost reorganizat creîndu-se un număr mare de institute și facultăți pentru specializările cele mai variate. Au fost organizate învățămîntul seral și cel fără frecvență pentru calificarea celor aflați în producție. Datorită condițiilor tot mai favorabile, create prin grija Partidului și Guvernului, a apărut o intelectualitate nouă, provenită din rîndurile poporului, care-și pune toate cunoștințele și toată puterea ei de muncă în slujba construirii socialismului.

Un eveniment important în dezvoltarea științei în țara noastră l-a constituit reorganizarea pe baze noi a Academiei. La baza noii orientări a Academiei R.P.R., for activ și creator, au stat directivele trasate de Partid, conform cărora toate cercetările pe care le întreprind oamenii

de știință trebuie să-și găsească cît mai repede o valorificare practică în construirea socialismului. Astfel, Academia, dintr-o instituție conservatoare cum era în trecut, s-a transformat într-un înalt for științific și cultural, strîngînd în jurul său pe cei mai reprezentativi oameni de știință și cultură ai patriei noastre care au înțeles că adevărata știință și cultură este organic legată de interesele poporului.

Dacă înainte de 1948 Academia nu poseda nici un institut de cercetare științifică și nici personal științific, cadre de cercetători în afară de membrii Academiei, după reorganizare ea a devenit un adevărat centru al științei în țara noastră. Ea posedă astăzi un număr de peste 30 de institute și colective de cercetări științifice grupînd mii de cercetători de diferite grade.

În afară de institutele de cercetări științifice a fost înființată o rețea de peste 20 de institute de cercetări departamentale atașate Ministerelor, în care cîteva mii de cercetători se ocupă cu rezolvarea problemelor tehnice.

De asemenea școlile din învățămîntul superior au devenit focare de cercetări științifice care înglobează toate cadrele didactice, antrenînd în același timp cercurile științifice studențești și ale tineretului în general.

Trăsătura esențială a dezvoltării științelor naturii în regimul de democrație populară este legătura cu practica, planificarea muncii științifice în funcție de necesitățile producției industriale și agricole, luîndu-se în considerare aspectele cele mai diverse ale vieții noi ce se construiește în R.P.R. Aceasta a dus la o înflorire și dezvoltare a științelor naturii nemaiîntîlnită în istoria țării noastre.

Astfel numai în cadrul Academiei R.P.R. au fost înscrise în planul de cercetări în ultimii ani, 500 probleme cu circa 1 800 teme. În ultimii cinci ani au fost elaborate 680 protocoale privind aplicațiile practice, din care 230 au fost înfăptuite efectiv în industrie, agricultură și medicină. Rezultatele cercetărilor au fost publicate în numeroasele reviste de specialitate editate de secțiile și institutele Academiei R.P.R., care în această scurtă perioadă totalizează 161 de titluri cu 9 690 coli editoriale, iar cele mai importante sînt publicate în diferitele reviste apărute în limbi străine de circulație universală. Au fost publicate în această perioadă în total 511 cărți diferite, tratate și monografii științifice. Multe din aceste cărți au fost distinse cu premiul de stat, sau cu premii ale Academiei R.P.R. și au fost traduse în limbi străine. Rezultatele cercetărilor au fost comunicate la congresele internaționale și numărul articolelor publicate de oamenii de știință romîni în revistele științifice internaționale este în creștere continuă. În numeroase ramuri ale științelor naturii ca matematica, fizica, chimia, aeronautica, agrobiologia, știința romînească este azi la nivelul științei mondiale.

În țara noastră procesul revoluției culturale se desfășoară în condițiile luptei împotriva rămășițelor ideologice reacționare din trecut, împotriva influențelor burgheze contemporane din țările capitaliste dînd o înaltă prețuire bogatei moșteniri culturale progresiste, democratice a poporului nostru. Formarea conștiinței socialiste a maselor de oameni

ai muncii și reeducarea filozofică materialist-dialectică a oamenilor de știință, a intelectualității largi a pus problema răspîndirii și dezvoltării filozofiei marxiste. În primul rînd s-a desfășurat o activitate întensă de traducere, editare și difuzare a lucrărilor fundamentale ale clasicilor marxism-leninismului. Pentru studierea acestor lucrări, Partidul Muncitoresc Romîn a organizat multiple forme ale învățămîntului de partid care cuprinde cercuri de studii, școli superioare și universități serale de marxism-leninism etc.

Pentru cunoașterea îndeaproape a cuceririlor științei sovietice, care rezolvă cu succes grandioasele probleme ridicate de construirea comunismului, a fost creat în țara noastră un institut special de documentare : Institutul de studii romîno-sovietic. Înființat în 1947 acest institut a avut un rol important în popularizarea la noi în țară a celor mai importante și recente cuceriri ale științei sovietice. De la început, pe lîngă organizarea de conferințe, simpozioane, cercuri de studii, Institutul a desfășurat o importantă activitate editorială publicînd *Analele romîno-sovietice* care mai tîrziu s-au transformat în reviste consacrate diferitelor domenii speciale ale științelor naturii și sociale, apoi revista de referate, contribuind în mod activ la organizarea unei documentări sistematice a oamenilor de știință cu materialul tehnico-științific sovietic. Prin aceste publicații, prin organizarea de dezbateri pe domenii speciale ale științelor Institutul a îndrumat de la început oamenii noștri de știință către aprofundarea problemelor teoretice ale științelor naturii, care pentru a fi rezolvate cer o concepție despre lume materialist-dialectică fermă. Prin articolele și studiile critice originale și traduse, Analele romîno-sovietice au contribuit atît la răspîndirea filozofiei marxiste cît și la combaterea ideologiei burgheze și a influențelor idealiste în științele contemporane. În această acțiune de o mare importanță a fost publicarea de către Institut a traducerii revistelor *Probleme de filozofie* și *Kommunist*.

Presa de partid, revistele *Contemporanul* și *Studii* precum și apariția într-o nouă serie a revistei *Lupta de clasă*, organul teoretic și politic al C.C. al P.M.R., au contribuit în mod susținut la o cît mai largă răspîndire a ideologiei marxiste în țara noastră.

În lupta partidului nostru pentru instaurarea unui curent sănătos în știință și pentru făurirea unei noi intelectualități, un rol important îi revine Academiei Republicii Populare Romîne. Sub conducerea partidului, Academia R.P.R. încă de la înființarea ei a dus și duce o luptă necontenită împotriva rămășițelor ideologice reacționare, obiectiviste, idealiste, formaliste, cosmopolite. Țelul și metodele de lucru ale Academiei R.P.R. precum și drumul pe care urma să se îndrepte activitatea oamenilor noștri de știință a fost arătat de primul secretar al C.C. al P.M.R., tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, cu ocazia înființării în octombrie 1948 a Academiei R.P.R. : „Ne exprimăm credința — spunea atunci tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — că savanții noștri vor găsi în izvoarele culturii marxist-leniniste un călăuzitor, un sprijin pentru eliminarea influențelor culturii burgheze, pentru a crea noul tip al intelectualului care nu disprețuiește problemele ridicate de viața practică. Punînd la temelia activității lor concepția materialismului dialectic, putem prevedea creșterea

avîntului ştiinţific în ţara noastră. Farul luminos care trebuie să călăuzească oamenii noştri de ştiinţă este ţara culturii celei mai înaintate, Uniunea Sovietică"[1].

Academia R.P.R. a urmat în tot cursul activităţii ei acest drum. Sub conducerea Partidului, care încă din ilegalitate a atras oamenii de ştiinţă înaintaţi spre studierea materialismului dialectic, s-a desfăşurat o intensă activitate pentru orientarea lor în lupta împotriva concepţiilor idealiste din matematici, fizică, biologie, ştiinţele medicale etc. Aceasta a stimulat activitatea creatoare a oamenilor de ştiinţă, a ridicat materialismul lor spontan — care are vechi tradiţii în cultura românească, reprezentat prin Cantemir, Bălcescu, Conta, Bacaloglu, Cobîlcescu, Babeş, Michăilescu, Marinescu etc. — pe treapta superioară a materialismului dialectic şi a permis combaterea consecventă a influenţelor diferitelor curente ale filozofiei burgheze şi îndeosebi a pozitivismului. Academia R.P.R. a organizat, din primii ani de la înfiinţare, dezbateri largi pe teme teoretice pentru a ajuta pe oamenii de ştiinţă la înţelegerea şi lămurirea unor probleme ale legării ştiinţei de practica construirii socialismului şi a arăta că aceasta înseamnă realizarea adevăratei meniri a ştiinţei, punerea ei în slujba intereselor fundamentale ale clasei muncitoare şi sub conducerea ei ideologică. Deci, obiectivele urmărite erau legarea activităţii ştiinţifice de cea practică revoluţionară a clasei muncitoare, legătura indisolubilă dintre teorie şi practică. Pe de altă parte, lupta împotriva ploconirii, împotriva servilismului faţă de cultura burgheză, împotriva obiectivismului burghez care ignorează profunda deosebire dintre cultura socialistă progresistă şi cultura burgheză reacţionară.

În lupta împotriva obiectivismului burghez s-au înregistrat o serie de succese, atît prin vasta activitate de popularizare a ştiinţei celei mai avansate, ştiinţa sovietică, cît şi prin axarea activităţii ştiinţifice în institutele Academiei R.P.R. pe problemele ridicate de construirea socialismului în patria noastră. Hotărîrea Prezidiului Academiei R.P.R. cu privire la lupta împotriva cosmopolitismului a marcat o etapă hotărîtoare în această direcţie.

Au fost organizate largi dezbateri asupra problemelor filozofice ale biologiei şi anume în legătură cu problema eredităţii şi evoluţiei, a unităţii între organism şi mediu, pentru combaterea teoriilor reacţionare ale lui Morgan şi Weismann. În urma acestor dezbateri pe linia darwinismului creator şi a miciurinismului s-au realizat numeroase succese obţinute de selecţionişti în producerea de linii şi soiuri noi pe calea hibridării vegetative sau pe calea încrucişării între sorturi şi linii. A fost aplicată creator teoria stadialităţii elaborată de acad.Lîsenko la cereale, porumb şi cartofi ceea ce a dus la sporiri însemnate de recoltă.

Pe baza unor largi dezbateri a fost restructurată psihologia, dîndu-se o luptă susţinută împotriva freudismului şi behaviorismului. De mare însemnătate au fost pentru ştiinţele medicale dezbaterile asupra teoriei pavloviste care au condus la axarea cercetărilor în acest domeniu pe concep-

[1] Inaugurarea celei dintîi sesiuni generale a Academiei R.P.R. din octombrie 1948, Bucureşti 1949, p. 19.

ția nervistă. Continuînd tradițiile materialiste ale întemeietorului școlii neurologice românești, Gh. Marinescu, Institutul de neurologie a pus la baza cercetărilor sale principiul determinismului, al unității dintre organism și condițiile lui de viață. Discuțiile din 1952 au orientat pe un făgaș metodologic just cercetările, îndemnînd la o critică activă bazată pe fapte și date experimentale, a concepțiilor idealiste și metafizice în studiul activității nervoase superioare ca freudismul, holismul etc. Aceste premise ideologice au asigurat strălucitele succese în studiul complexelor relații cortico-subcorticale, al relațiilor între cerebel și scoarță, în tratarea encefalitelor și neurovirozelor, a epilepsiei și nevrozei astenice, succese recunoscute și în străinătate.

Problemele filozofice ridicate de teoriile noi ale fizicii moderne, îndeosebi de teoria relativității și de mecanica cuantică, problema spațiului și timpului, problema masei și energiei, problema determinismului și cauzalității în microcosmul atomic, discutate larg în Uniunea Sovietică, au avut un ecou puternic în rîndul fizicienilor și filozofilor din țara noastră. Ele au fost analizate în cadrul conferinței ținută în cadrul Institutului de studii româno-sovietic, Institutul de fizică al Academiei R.P.R., în articole publicate în *Analele româno-sovietice*, *Contemporanul*, *Studii și cercetări de fizică*, *Gazeta matematică și fizică* etc. Această activitate a avut ca rezultat pozitiv lămurirea majorității fizicienilor asupra naturii deviațiilor idealiste ce se manifestă în aceste teorii importante moderne ale științelor fizice. Mulți dintre ei și-au restructurat cursurile, căutînd să le fundamenteze pe baza concepției materialist-dialectice. Astfel au apărut cărți de fizică teoretică în care se încearcă în mod sistematic fundamentarea teoriei relativității și altor teorii importante din fizica modernă pe bazele materialismului științific prin analiza consecventă a noțiunilor lor fundamentale. În această primă perioadă s-au manifestat și unele lipsuri în tratarea problemelor filozofice care au fost în mod insuficient adîncite. Participarea filozofilor noștri la aceste dezbateri a fost destul de slabă, unii dintre ei urmărind problemele doar pentru a găsi exemplificări din fizica modernă prin care să confirme tezele materialismului dialectic. Au existat de asemenea și unele manifestări de vulgarizare a marxismului prin prezentarea dogmatică a tezelor sale și prin aplicarea lor formală în analiza problemelor ridicate de fizica teoretică modernă, fără să fie date răspunsuri satisfăcătoare și valabile la chestiunile dificile ridicate prin transformarea revoluționară a noțiunilor datorită evoluției cercetărilor teoretice.

De o mare importanță istorică sînt aprecierile Congresului al II-lea al Partidului cu privire la însemnătatea însușirii creatoare a concepției marxist-leniniste. S-a subliniat că întărirea partinității leniniste în domeniul filozofiei e mai necesară ca oricînd datorită faptului că în etapa actuală a trecerii de la capitalism la socialism dușmanul de clasă, zdrobit în sectoarele hotărîtoare ale economiei, își îndreaptă tot mai mult eforturile pe tărîmul ideologiei. Lupta ideologică reflectă lupta de clasă, fiind deci un fenomen obiectiv al societății noastre actuale. Atît filozofilor cît și oamenilor de știință li se impune ca o sarcină importantă să lupte cu hotărîre împotriva obiectivismului burghez în proble-

mele științei și culturii. Trebuie criticate cu fermitate manifestările obiectiviste care se mai observă în atitudinea unora dintre oamenii de știință față de știința și cultura țărilor capitaliste, trebuie combătută atitudinea necritică și ploconirea servilă în fața culturii și științei burgheze. Se cere mai multă fermitate și claritate în combaterea influențelor ideologice burgheze și a confuziilor teoretice ce se manifestă în scrierile, conferințele publice și cursurile universitare. De asemenea oamenii de știință ridicînd continuu nivelul teoretic al activității științifice, trebuie să combată totodată tendințele de rupere a ei de preocupările practice sau practicismul îngust.

Congresul al II-lea al P.M.R. a arătat necesitatea desfășurării și stimulării dezbaterilor creatoare între oamenii de știință specialiști: „Pentru avîntul activității științifice în toate domeniile este neapărată nevoie de dezbateri asupra problemelor celor mai actuale ale științei, dezbateri care să îmbogățească gîndirea științifică, să dea un fundament teoretic rezultatelor acumulate de cercetători și să ducă la dezvăluirea și combaterea concepțiilor idealiste, neștiințifice. *Activa participare la astfel de dezbateri și luarea de atitudine împotriva concepțiilor retrograde este o îndatorire de onoare a fiecărui om de cultură înaintat*"[1].

De asemenea, în urma indicațiilor Congresului al II-lea al P.M.R. Institutul de filozofie al Academiei R.P.R. a primit un ajutor substanțial în ceea ce privește îndrumarea activității sale. Astfel s-a trasat sarcina colaborării și ajutorului reciproc între filozofi și oamenii de știință.

În urma acestor indicații ale partidului nostru în Academia R.P.R. au fost organizate cu concursul Institutului de filozofie, dezbateri pe teme teoretice și simpozioane pe probleme filozofice ale științelor naturii: *Masă și energie în fizica modernă*, *Noțiunea de probabilitate*, *Problema determinismului în fizică*, *Problema evoluției în biologia modernă*. Aceste dezbateri pe probleme filozofice au reunit alături de savanți ca acad. S. Stoilov, acad. H. Hulubei, acad. Gr. C. Moisil, acad. S. Țițeica și numeroși cercetători științifici, tineri și mai în vîrstă, care au luat cuvîntul discutînd diferitele aspecte ale problemelor respective.

Cu prilejul comemorării în cadrul Academiei R.P.R. a 50 de ani de la apariția operei lui Lenin *Materialism și empiriocriticism*, oamenii de știință din țara noastră și-au manifestat odată mai mult atașamentul la ideile leniniste. Analizînd într-o serie de comunicări situația actuală din domeniile proprii de cercetare, matematicieni, fizicieni și biologi de seamă ca acad. S. Stoilov, acad. S. Țițeica, acad. Kreindler și alții, au pus în lumină importanța excepțională a ideilor leniniste pentru elucidarea celor mai complexe probleme ridicate de știința contemporană. Referindu-se la unele aspecte concrete ale matematicii, fizicii și biologiei contemporane, autorii comunicărilor au arătat în mod deosebit de convingător că depășirea dificultăților legate de aceste aspecte, combaterea consecventă a oricăror forme de idealism în știință, este posibilă numai pe baza filozofiei materialist dialectice.

---

[1] Raportul C.C. al P.M.R. prezentat de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej.

De asemenea, au fost organizate numeroase consfătuiri cu privire la aplicația unor metode noi în tehnică ca : Spectroscopia, Automatizarea, Semiconductori, Mașinile electronice de calcul etc. care au stîrnit deosebit interes, reunind oamenii de știință, ingineri și tehnicieni.

Sub conducerea organizațiilor de partid au fost inițiate în Institutele Academiei R.P.R. și unele facultăți ale învățămîntului superior, cercuri ideologice cu tematică specială în care se prezintă referate asupra unor probleme filozofice din domenii speciale ale științelor naturii întocmite de oameni de știință care sînt apoi dezbătute în seminar. Acolo unde referatele sînt întocmite cu grijă și competință, analizînd sistematic, pe baza tezelor materialismului dialectic, problemele ridicate de progresul științei într-un domeniu special, iar discuțiile sînt bine îndrumate spre aspectele esențiale ale problemei filozofice ridicate, aceste cercuri au dovedit eficacitatea lor în însușirea creatoare a marxism-leninismului, contribuind la ridicarea nivelului teoretic al cercetătorilor. Unele din aceste referate au fost publicate aducînd contribuții originale.

Oamenii de știință și cercetătorii din Institutele Academiei R.P.R. precum și cadrele didactice din învățămîntul superior iau parte activă la munca rodnică și importantă de răspîndire a cunoștiințelor științifice și a materialismului dialectic desfășurată de S.R.S.C.

În ultimii ani Institutul de filozofie a Academiei R.P.R. a depus un efort mai susținut în vederea înarmării cercetărilor din domeniul științelor naturii, cu concepția marxist-leninistă, fie prin participarea filozofilor la dezbaterile desfășurate în cercurile ideologice din Institutele Academiei R.P.R., fie prin atragerea unor oameni de știință în elaborarea unor studii filozofice pentru revista *Cercetări filozofice*, și pentru alte publicații ale Institutului. De asemenea, unii cercetători tineri din cadrele Institutului au publicat studii în legătură cu problemele filozofice ale științelor contemporane ale naturii.

Un succes deosebit în această direcție s-a realizat prin publicarea a două volume de studii : *Problemele de filozofie ale științelor naturii* (*1957*) și *Materialismul dialectic și științele contemporane ale naturii* (*1958*). Ele cuprind studii diverse din domeniul geometriei neeuclidiene, mecanicii cuantice, teoriei relativității, biologiei și medicinei. Alături de filozofi, printre autorii studiilor găsim oameni de știință ca acad. St. Milcu, acad. A. Kreindler, acad. E. Makovski, prof. Sanielevici, prof. V. Botnariuc etc. Merită să subliniem importanța deosebită a publicării acestor volume care arată că în jurul problemelor filozofice ale științelor naturii s-a închegat și se dezvoltă în țara noastră o colaborare rodnică între filozofii marxiști și cercetătorii naturii, care apără în știință pozițiile materialismului dialectic. Oamenii de știință de la noi, în colaborare cu cercetătorii Institutului de filozofie, urmînd indicațiile date de Congresul al II-lea al Partidului, contribuie azi din plin la elaborarea creatoare a problemelor teoretice ale științelor naturii. Studiile cuprinse în volumele amintite conțin contribuții prețioase la rezolvarea justă, de pe pozițiile materialismului dialectic, a problemelor celor mai actuale și mai importante ale științelor naturii. În același timp, în aceste studii sînt combătute interpretările idealiste, neștiințifice ale rezultatelor cercetărilor teoretice.

Față de aceste constatări pozitive trebuie să menționăm că în domeniul științelor naturii, principiul luptei de opinii nu este întotdeauna urmat cu consecvență de oamenii noștri de știință. Deasemenea, trebuie să constatăm că mai sînt publicații ale Academiei R.P.R. în care nu se desfășoară suficient lupta de opinii. Astfel nu se recenzează decît sporadic cărțile apărute în domeniul respectiv de specialitate și nu întotdeauna aceste recenzii sînt combative.

În unele cazuri asemenea recenzii sînt înregistrări formale ale conținutului și observații asupra formei cărții, deci sînt de gen minor.

În domeniul fizicii s-au publicat un număr prea mic de articole, studii scrise de fizicieni care să analizeze problemele noi ridicate de dezvoltarea impetuoasă a acestei științe. Ar fi necesar să fie analizate problemele ridicate de fizica particulelor elementare, de noile progrese ale fizicii teoretice, să se treacă la generalizarea teoretică a ultimelor descoperiri cu privire la structura materiei.

În legătură cu cibernetica trebuie să remarcăm că s-au scris prea puține lucrări de generalizare a rezultatelor sale. De asemenea nu s-au analizat în mod suficient de adînc efectele sociale ale folosirii mașinilor electronice, posibilitatea extinderii calculului matematicii în economie și sociologie. Interpretarea filozofică a ciberneticii, a problemelor ridicate de acest nou domeniu al științelor naturii este insuficient aprofundat la noi în țară ; trebuie să depășim etapa preliminară de informare și popularizare care a fost larg desfășurată la noi în țară cu atît mai mult cu cît avem posibilități reale oferite de activitatea științifică, desfășurată de unii din matematicieni în colaborare cu inginerii noștri.

În domeniul astronomiei, problemele astrofizicii și cosmogoniei moderne au fost insuficient analizate sub aspect filozofic. Va trebui să se ia o poziție mai combativă împotriva teoriilor idealiste asupra universului. Să fie analizate din punctul de vedere al materialismului dialectic rezultatele noi asupra structurii galaxiilor, a stelelor etc. Va trebui să fie îndreptată mai mult atenția asupra acestor probleme, să fie combătute și lămurite afirmațiile greșite, pozitiviste ca „universul staționar", „dezagregarea materiei" care uneori mai sînt folosite.

Biologii de la noi manifestă încă timiditate și oscilări teoretice. Mai există biologi care se feresc de problemele filozofice atît de importante ridicate de dezvoltarea specialității lor și nu iau poziție clară combativă în problema eredității, evoluției etc. Problemele mecanismului eredității, în urma descoperirii acizilor nucleici și a rolului lor în transformarea ereditară, problema limitelor aplicabilității metodelor fizice și chimice în biologie, problema corelației vieții ca formă specifică de mișcare cu procesele fizice și chimice, toate acestea cer o colaborare mai largă între biologi și filozofi. Ele prezintă un interes deosebit pentru generalizarea teoretică și dezvoltarea materialismului științific.

Această analiză succintă arată că studiile de generalizare teoretică a rezultatelor științelor naturii se află abia la început la noi în țară și ele au rămas în urmă față de dezvoltarea cercetărilor din institutele noastre, față de baza tehnico-materială înaintată a acestor cercetări realizate în regimul nostru de democrație populară.

Opera grandioasă de construire a socialismului în patria noastră care însufleţeşte întregul popor muncitor este strîns legată de înflorirea şi dezvoltarea ştiinţelor în ţara noastră. Intelectualităţii noastre progresiste îi revine sarcina de onoare de a lua o atitudine clară, hotărîtă, fără echivoc de partea proletariatului, de partea cauzei măreţe a socialismului. Oamenii noştri de ştiinţă nu pot şi nu trebuie să stea departe de lupta ideologică care se desfăşoară între cele două sisteme sociale mondiale, îndeosebi acum cînd se pune cu tărie problema coexistenţei şi întrecerii paşnice între cele două sisteme. Logica luptei de clasă impune o luare de poziţie combativă împotriva influenţei neopozitivismului, obiectivismului burghez. Trebuie să fim luptători activi pentru ideologia noastră marxist-leninistă, combătînd în toate articolele şi cărţile noastre orice îndepărtare de la ideologia socialistă. Să ne îndeplinim datoria de onoare faţă de poporul nostru, făuritorul şi constructorul societăţii socialiste.

ЛЕНИНСКОЕ УЧЕНИЕ И ВОПРОСЫ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ

РЕЗЮМЕ

Опираясь на работы классиков марксизма-ленинизма, главным образом на выдающееся произведение В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм", — немеркнущие образцы партийности, — автор раскрывает на многочисленных примерах Важность ленинской теории для развития науки. Указав на то, что в обществе, разделенном на антагонистические классы, так называемая непартийность в науке и философии является ничем иным, как коварной реакционной тактикой, фактически подчиняющей, под маской объективности, науку интересам эксплуататорских классов, автор утверждает, что только твердо и открыто выступая с передовых позиций диалектического материализма наука получает неограниченные возможности для своего развития. Последние достижения советской науки и техники, нашедшие широкий отклик во всем мире, конкретно показывают превосходство социалистического строя над капиталистическим, социалистической культуры над капиталистической и марксистско-ленинской идеологии над буржуазной. Эти достижения подтверждают бесспорную правоту ленинского принципа партийности руководства как экономической и политической жизнью, так и всем культурным и научным фронтом.

В противоположность бурному развитию советской науки и техники, доказавшему, неявно и явно, правильность философских положений диалектического и исторического материализма, буржуазная наука зашла в тупик и подпала под пагубное влияние идеализма. Все большее число ученых всего мира становятся сторонниками диалектического материализма.

Далее автор разоблачает клеветнические утверждения буржуазных идеологов, которые, пытаясь отделить науку от идеологии, заявляют, что марксизм вводит в науку чуждый ей критерий, потому что якобы марксизм полагает соответствие не с фактами, а с принципом мировоззрения. Однако принципы марксистской идеологии, точно отражая самые общие законы развития природы, общества и науки, не могут быть противоположными фактам, поскольку в действительности соответствуют им. Подчеркивая неразрывную связь науки с философией и идеологией рабочего класса, марксисты борются за освобождение ее от влияния реакционной идеологии, которая, ложно отражая явления действительности, искажает научный подход в рассмотрении их. Стремясь скрыть несостоятельность своих позиций, буржуазные идеологи поддерживают ,,независимость'' науки, которую не могут открыто связать с явно обанкротившейся идеологией.

Часто ссылаясь на практику, автор показывает, как в процессе ее развития наука на каждом шагу подтверждает марксистско-ленинское учение, диалектический и исторический материализм.

Во второй части работы автор иллюстрирует применение ленинского принципа партийности в науке примерами из жизни Румынии. Претворение в жизнь, под руководством Румынской рабочей парти, идей марксизма-ленинизма открыло новую эру в развитии румынской науки.

Политика партии в области развития науки и культуры в стране с самого начала была разработана в партийных документах, относящихся к развитию экономики и культуры, отражающих многочисленные мероприятия организационного и теоретического характера.

Постоянно руководствуясь ленинским учением и используя опыт Советского Союза — страны, перешедшей к развернутому строительству коммунизма, Румынская рабочая партия создала экономические и теоретические условия для невиданного до сих пор развития науки и культуры.

Автор делает обзор больших достижений народно-демократического строя в области науки и культуры, начиная от ликвидации безграмотности и до создания атомного реактора. Начиная с реорганизации на новых началах Академии РНР и образования всех ступеней и кончая самыми незначительными сторонами культурной революции, во всех отраслях научной деятельности имеет место последовательное применение ленинского принципа партийности.

Грандиозное строительство социализма, вдохновляющее всех трудящихся страны, неразрывно связано с расцветом и развитием науки Румынской Народной Республики. Требование партийности ставит перед интеллигенцией новую почетную задачу—решительно и непоколебимо отстаивать позиции пролетариата, служить великому делу социализма.

LA THÉORIE LÉNINISTE ET LES PROBLÈMES DES SCIENCES DE LA NATURE

RÉSUMÉ

Prenant pour base les travaux des classiques du marxisme-léninisme et surtout le livre de Lénine, qui a marqué son époque, *Matérialisme et Empiriocriticisme*, modèles impérissables de l'esprit de parti, l'auteur expose, s'appuyant sur de nombreux exemples, l'importance de la théorie léniniste pour le développement de la science. En montrant que, dans la société divisée en classes antagonistes, la soi-disant indépendance de la science et de la philosophie n'est qu'une perfide attitude réactionnaire qui, sous le masque de l'objectivité, asservit en fait la science aux intérêts des classes exploiteuses, l'auteur démontre qu'en se situant ouvertement et fortement sur les positions du matérialisme dialectique la science voit s'ouvrir devant elle des possibilités illimitées de développement. Les récents succès, à retentissement mondial, de la science et de la technique soviétiques illustrent d'une manière concrète la supériorité du régime socialiste, de la culture et de l'idéologie marxiste-léniniste sur le régime, la culture et l'idéologie capitalistes, et confirment, sans conteste, la justesse du principe léniniste de la direction par le parti de la vie économique et politique, aussi bien que du front idéologique de la culture et de la science.

Devant ce développement impétueux de la science qui démontre implicitement et explicitement la justesse des thèses philosophiques du matérialisme dialectique et historique, contrastant profondément avec l'impasse évidente de la science bourgeoise, tombée sous l'influence néfaste de l'idéalisme, le nombre des savants adeptes du matérialisme dialectique devient toujours plus grand, dans le monde entier.

Plus loin, l'auteur démasque les affirmations calomnieuses des idéologues bourgeois qui, essayant de séparer la science de l'idéologie, prétendent que le marxisme introduit dans la science un critérium qui lui est étranger, qui réclamerait non pas la concordance avec les faits, mais avec les principes d'une conception du monde. Mais les principes de l'idéologie marxiste, qui reflètent avec l'exactitude la plus rigoureuse les lois les plus générales du développement de la nature, de la société et de la connaissance, ne peuvent être opposés aux faits avec lesquels ils concordent réellement. Soulignant le lien indissoluble de la science avec la philosophie, avec l'idéologie de la classe ouvrière, les marxistes luttent justement pour la soustraire à l'influence d'une idéologie réactionnaire qui, reflétant faussement la réalité, dénature l'esprit scientifique. C'est bien parce qu'ils se rendent compte de la caducité de leur position, que les idéologues bourgeois soutiennent « l'indépendance » de la science, qu'ils ne peuvent plus relier ouvertement à une idéologie qui est évidemment en pleine faillite.

Se reportant souvent à la pratique, l'auteur montre comment, au cours de son développement, la science confirme à chaque pas l'enseignement marxiste-léniniste, le matérialisme dialectique et le matérialisme historique.

Dans la seconde partie de son étude, l'auteur illustre l'application du principe léniniste de l'esprit de parti dans la science, par des exemples de la République Populaire Roumaine. La mise en pratique, sous la direction du Parti Ouvrier Roumain, des idées du marxisme-léninisme, a ouvert une ère nouvelle pour la science roumaine.

La politique du Parti Ouvrier Roumain en vue d'assurer le développement de la science et de la culture du pays, a été tracée, dès le début, avec la plus grande fermeté, dans les documents du parti.

Prenant sans cesse pour guide les idées léninistes et l'expérience de l'Union Soviétique, qui entreprend l'édification en grand du communisme, le Parti Ouvrier Roumain a créé les conditions économiques et théoriques d'un développement sans précédent de la science et de la culture.

L'auteur passe en revue les grandes réalisations du régime de démocratie populaire, depuis la liquidation de l'analphabétisme jusqu'au réacteur atomique. En commençant par la réorganisation, sur des bases nouvelles, de l'Académie et de l'enseignement de tous les degrés, et en finissant par les moindres aspects de la révolution culturelle, dans tous les domaines de l'activité scientifique, le principe léniniste de l'esprit de parti est méthodiquement appliqué.

L'œuvre grandiose d'édification du socialisme dans le pays, œuvre qui anime le peuple travailleur tout entier, est étroitement liée à l'épanouissement et au développement des sciences dans la République Populaire Roumaine. L'esprit de parti impose à nos intellectuels d'aujourd'hui la tâche d'honneur de prendre une attitude claire, ferme, sans équivoque, aux côtés du prolétariat, pour la grande cause du socialisme.

BIBLIOGRAFIE

A. Topciev — Construirea comunismului şi ştiinţa, Kommunist, nr. 13/1957.
„ — Să respectăm cu stricteţe principiul leninist al partinităţii în ştiinţa istorică, Kommunist, nr. 4/1957.
M. D. Kammari — Mitul revizionist despre „eliberarea" ştiinţei de ideologie, Probleme de filozofie, nr. 7/1958.
B. Kedrov — V. I. Lenin, despre legătura dintre filozofie şi ştiinţele naturii, Kommunist, nr. 15/1958.
V. Kelle, M. Kovalzon — Ideologia şi ştiinţa, Kommunist, nr. 18/1958.
D. Parnov — Ştiinţa şi socialismul, Kommunist, nr. 1/1958.
F. Zauzolkov — Formarea şi creşterea intelectualităţii socialiste în U.R.S.S., Kommunist, nr. 11/1958.
I. V. Kuznetov — Unde are dreptate şi unde greşeşte W. Heisenberg, Probleme de filozofie, nr. 11/1958.
T. Oizerman — Un măreţ model de critică ştiinţifică a idealismului, Kommunist, nr. 6/1959,
* * * — Să întărim alianţa dintre ştiinţele naturii şi filozofie, Probleme de filozofie nr. 3/1959.
M. M. Rosenthal — O importantă contribuţie la teoria marxistă a cunoaşterii. Probleme de filozofie, nr. 5/1959.

Acad. Tr. Săvulescu — Baza și orientarea ideologică a Academiei R.P.R., Ed. Academiei R.P.R., București, 1952.

St. Vencov — Oamenii de știință din R.P.R. în slujba ridicării nivelului de trai material și cultural al poporului, Lupta de clasă, nr. 2 (1954).

* * * — 90 de ani de viață a Academiei în țara noastră, Ed. Academiei R. P. R., București, 1956.

DEZVOLTAREA DE CĂTRE V. I. LENIN A ÎNVĂŢĂTURII MARXISTE DESPRE STAT ŞI DICTATURA PROLETARIATULUI

DE

I. CETERCHI

Se împlinesc 90 de ani de la naşterea lui Vladimir Ilici Lenin, genialul învăţător al proletariatului mondial, conducătorul primei revoluţii socialiste victorioase, făuritorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi al statului socialist sovietic. Aportul lui V. I. Lenin la dezvoltarea gîndirii marxiste în noile condiţii ale imperialismului este de nepreţuit. V. I. Lenin a îmbogăţit marxismul în toate problemele sale — economia politică marxistă, socialismul ştiinţific şi filozofia — elaborînd legi şi aducînd soluţii noi care au orientat şi orientează ca o busolă sigură lupta revoluţionară a proletariatului mondial cît şi lupta generală de eliberare a oamenilor muncii, ţinînd seama de împrejurările complexe în care ea se desfăşoară.

Un loc central în opera şi activitatea lui Lenin îl ocupă problema statului în general, a revoluţiei socialiste şi dictaturii proletariatului în special. Aceasta nu este întîmplător. Ca şi Marx şi Engels, Lenin a fost nu numai un teoretician, un gînditor, ci şi un luptător consecvent pentru realizarea practică a ideilor socialismului ştiinţific. De aceea problemele organizării şi conducerii luptei de clasă a proletariatului, a strategiei şi tacticii revoluţiei, a organizării partidului revoluţionar marxist-leninist, a cuceririi şi organizării noii puteri de stat proletare, au fost puse şi rezolvate în toată complexitatea lor în operele lui Lenin. În celebrele teze asupra lui Feuerbach, Marx arată că filozofii în trecut doar au intrepretat lumea, ori sarcina este de a o schimba. Marx, Engels şi Lenin au dat un exemplu strălucit de atitudine filozofică militantă, de îmbinare a activităţii teoretice cu practica revoluţionară.

În perioada imperialismului, cînd revoluţia proletară a ajuns la ordinea zilei, V. I. Lenin a dat răspunsuri concrete, fundamentate ştiinţific problemelor complexe ce se ridicau în legătură cu revoluţia socialistă şi problema puterii de stat. Demascînd fără cruţare atitudinea trădătoare şi capitulantă a revizioniştilor şi oportuniştilor Internaţionalei a II-a,

care au eliminat din marxism tocmai sîmburele său revoluționar — Lenin a ridicat pe o treaptă nouă învățătura marxistă despre stat și dictatura proletariatului.

Clasele exploatatoare pentru a-și apăra privilegiile lor au camuflat natura de clasă a statului, creînd tot soiul de „teorii" prin care statul exploatator este prezentat ca un organ „deasupra claselor", care ar reprezenta și apăra, chipurile, bunăstarea și interesul general. V. I. Lenin a atras în numeroase rînduri atenția asupra faptului că în diversele concepții asupra statului își găsește expresia lupta dintre diferite clase și că nu ne putem aștepta la o tratare științifică a problemei statului din partea ideologilor claselor exploatatoare, întrucît ei folosesc feluritele doctrine despre stat pentru a justifica menținerea privilegiilor sociale și existența exploatării. „Doctrina asupra statului — scrie Lenin — servește ca justificare a privilegiilor sociale, ca justificare a existenței exploatării, ca justificare a existenței capitalismului; iată de ce ar fi cea mai mare greșeală să te aștepți la imparțialitate în această problemă, să-ți închipui că cei care au pretenții de spirit științific în această materie ar putea să aducă aici un punct de vedere pur științific" [1].

Numai teoria marxistă a dezvăluit esența de clasă și caracterul istoric al statului care a apărut o dată cu împărțirea societății în clase antagoniste, ca o mașină în mîna clasei dominante pentru reprimarea dușmanilor săi de clasă.

Clasicii marxismului au înarmat proletariatul cu o teorie clară, științifică asupra statului. În momentele hotărîtoare ale luptei revoluționare a clasei muncitoare, ei au generalizat experiența revoluționară și au formulat concluziile pe care le impunea noua experiență. Amintim doar faptul că Lenin a scris geniala sa operă *Statul și revoluția* în cele mai frămîntate și decisive momente ale luptei revoluționare a proletariatului rus, în august-septembrie 1917, cînd se pregătea asaltul final împotriva dominației burgheziei.

V. I. Lenin, fundamentînd teza posibilității victoriei revoluției socialiste la început într-o singură țară sau în cîteva țări, a dovedit totodată posibilitatea și necesitatea instaurării statului dictaturii proletariatului în țara revoluției socialiste victorioase.

Se știe că problema fundamentală a revoluției socialiste este problema puterii, a răsturnării puterii de stat burgheze și înlocuirii ei cu puterea de stat a clasei muncitoare. Dar, pentru îndeplinirea acestei misiuni, proletariatul trebuie să aibă o poziție clară într-o serie de probleme cum sînt: atitudinea față de vechea mașină de stat burgheză, esența noului stat proletar, rolul, sarcinile, funcțiile acestui stat, mecanismul și forma lui, legitatea dezvoltării statului pînă la construirea societății comuniste. Fără a avea lămurite aceste probleme, ar fi însemnat ca proletariatul să pășească la asaltul capitalismului neînarmat, așa cum o armată ar porni la luptă fără să aibă elaborate în prealabil strategia și tactica pe care trebuie să le urmeze. Meritul istoric al lui Lenin constă în faptul că a pătruns cu geniul său esența procesului transformării revoluționare a capitalismului în

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 456.

socialism şi comunism, a dat răspunsuri fără echivoc la toate aceste probleme principiale.

Nu este posibil să cuprinzi în limitele unui articol întreaga bogăţie a tezelor leniniste cu privire la stat. De aceea ne vom mărgini doar la cîteva probleme privind sfărîmarea maşinii de stat burgheze şi necesitatea istorică a instaurării dictaturii proletariatului, ca instrument principal al construcţiei socialiste şi comuniste care asigură instituirea pentru prima dată în societate a unei democraţii reale, a democraţiei socialiste care se lărgeşte continuu.

Pentru determinarea atitudinii clasei muncitoare faţă de statul capitalist era necesară dezvăluirea esenţei reacţionare a statului burghez şi mecanismului său. Statul burghez cu uriaşul său aparat birocratic-militar este organul cel mai eficace în mîinile burgheziei monopoliste pentru apărarea orînduirii capitaliste, pentru reprimarea luptei revoluţionare a maselor în interior şi înfăptuirea politicii externe agresive, îndreptată împotriva altor popoare. În condiţiile imperialismului cînd contradicţiile de clasă se ascut continuu, tendinţa burgheziei monopoliste este de a întări tot mai mult aparatul represiv al statului, de a limita şi — dacă s-ar putea — de a desfiinţa chiar, instituţiile democratice impuse şi apărate de masele populare. V. I. Lenin arată că în imperialism are loc trecerea la reacţiunea politică pe toată linia, iar o dată cu transformarea capitalismului monopolist în capitalism monopolist de stat se învederează, de asemenea, «o extraordinară întărire a „maşinii de stat", o nemaipomenită lărgire a aparatului birocratic şi militar» [1].

Revoluţia burgheză a schimbat doar o formă de exploatare cu alta, de aceea aparatul de stat feudal care realiza funcţiile de reprimare a maselor exploatate a fost preluat de burghezie, perfecţionat şi adaptat intereselor sale. Revoluţia socialistă care instaurează dominaţia clasei muncitoare şi lichidează orice exploatare a omului de către om nu poate prelua şi folosi în interesul său vechiul aparat de stat burghez exploatator, ci, dimpotrivă, ea trebuie să-l sfărîme pe acesta şi să-şi creeze un nou aparat de stat proletar.

Dezvoltînd teza lui Marx privitoare la necesitatea sfărîmării maşinii de stat burgheze, Lenin a arătat că aceasta este o condiţie necesară a revoluţiei proletare din toate ţările. Numai respectînd această cerinţă, Revoluţia din Octombrie, ca şi revoluţiile populare din ţările de democraţie populară au reuşit să lichideze definitiv puterea claselor exploatatoare.

Pentru a determina atitudinea revoluţiei socialiste faţă de diferitele elemente componente ale statului burghez trebuie făcută distincţia în cadrul aparatului de stat burghez între diferitele părţi ale sale ca : instituţiile de reprimare nemijlocită (poliţia, jandarmeria, justiţia, parchetul, serviciul de informaţii, închisorile, funcţionărimea birocratică) şi instituţiile „reprezentative" (parlamentele, organele autoadministrării locale care în fond şi ele sînt organe de reprimare a maselor, reprezentînd doar interesele

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, p. 404.

minorității exploatatoare). Forma în care se realizează sfărîmarea acestei mașini poate să se deosebească de la un organ la altul și chiar de la țară la țară. Esențialul este însă că peste tot aparatul birocratic, militaro-polițienesc burghez care servește pentru reprimarea nemijlocită a maselor, trebuie lichidat și înlocuit cu un nou mecanism de stat pus în slujba oamenilor muncii. V. I. Lenin a demascat esența de clasă a parlamentarismului burghez subliniind totodată că ieșirea din parlamentarism nu constă în desființarea instituțiilor reprezentative și a principiului eligibilității, ci în transformarea instituțiilor reprezentative din locuri de pălăvrăgeală în instituții „active" care să unească munca legislativă cu cea executivă, să înlăture situația privilegiată a deputaților și să-i facă revocabili și responsabili de activitatea lor în fața alegătorilor lor. „Instituțiile reprezentative — spune Lenin — rămîn, dar parlamentarismul, ca sistem special, ca separare a activității legislative de cea executivă, ca situație privilegiată a deputaților, *nu există* aici. Fără instituții reprezentative nu putem să ne închipuim democrația, nici chiar democrația proletară; fără parlamentarism putem și *trebuie* să ne-o închipuim ..." [1]. În Revoluția din Octombrie masele populare au creat Sovietele — instituții reprezentative noi, care s-au transformat din organe ale revoluției în organe ale puterii.

Congresul al XX-lea al P.C.U.S., analizînd căile de trecere la socialism în noile condiții istorice, a arătat existența în prezent a posibilității folosirii căii parlamentare de trecere la socialism în unele țări. Această idee reprezintă o dezvoltare creatoare a tezelor leniniste. Ea presupune cucerirea, printr-o luptă de clasă intensă împotriva burgheziei, a unei majorități democratice stabile și trainice, majoritate care să se sprijine pe lupta revoluționară a maselor largi populare în fruntea cărora trebuie să se găsească partidul marxist-leninist al proletariatului. Cucerirea puterii politice pe această cale reprezintă de asemenea, prin conținutul său, o revoluție, și ea trebuie urmată de un șir întreg de alte transformări revoluționare pe plan economic, politic, ideologic potrivit legilor generale ale revoluției și construcției socialiste. Numai în felul acesta parlamentul — această instituție tradițională pentru multe țări capitaliste — poate fi transformat dintr-un organ al democrației burgheze într-un instrument al democrației socialiste, reprezentant real al voinței populare.

În alte condiții istorice parlamentul poate fi folosit de asemenea în scopul consolidării puterii populare deja instaurate prin lupta revoluționară a maselor. Călăuzită de învățătura leninistă despre trecerea de la desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice la revoluția socialistă, clasa muncitoare din țara noastră condusă de partid, în condiții în care deținea un rol precumpănitor în cadrul puterii de stat, a dat un exemplu strălucit de folosire a parlamentului, în interesul consolidării unei puteri de stat care reprezenta prin conținutul său dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și a țărănimii muncitoare. Acesta a suferit însă o serie de transformări radicale (desființarea senatului, democratizarea

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, p. 418.

sistemului electoral etc.), devenind cu adevărat un instrument de realizare a voinţei maselor populare în frunte cu clasa muncitoare. Totodată, organele mecanismului de stat burghezo-moşieresc (armata, poliţia, jandarmeria, justiţia, aparatul administrativ-birocratic) au fost unele lichidate, iar altele transformate şi înlocuite în mod treptat, în decurs de cîţiva ani, cu un mecanism de stat popular.

Afară de acest aparat, Lenin arăta [1] că în statul burghez mai există un aparat de evidenţă-înregistrare, legat de bănci, poştă, telegraf, asociaţiile de consum. Acest aparat, care în capitalism nu este pe deplin de stat dar care în socialism devine pe deplin statal, nu poate fi şi nu trebuie sfărîmat. El trebuie smuls din mîna capitaliştilor şi subordonat pe deplin organelor statului proletar.

Clasa muncitoare îşi creează un nou mecanism de stat menit să exercite multiplele sarcini ale dictaturii proletariatului. Astfel revoluţia socialistă creează un nou stat proletar care se deosebeşte fundamental de vechiul stat burghez atît prin esenţa sa de clasă cît şi prin mecanismul şi sarcinile sale. Acesta este statul dictaturii proletariatului.

Dictatura proletariatului este problema fundamentală, care străbate ca un fir roşu miezul întregii creaţii leniniste. V. I. Lenin a fundamentat multilateral necesitatea instaurării dictaturii proletariatului şi totodată a dezvăluit întregul conţinut al acesteia. El a subliniat în mod categoric faptul că învăţătura marxistă despre stat şi-a însuşit-o pe deplin numai acela care recunoaşte necesitatea dictaturii proletariatului ca esenţă obligatorie a statului socialist, a statului perioadei de trecere de la capitalism la comunism. «Esenţa învăţăturii lui Marx despre stat — scrie Lenin — şi-a însuşit-o numai acela care a înţeles că dictatura *unei singure* clase e necesară nu numai oricărei societăţi împărţită în clase în general, nu numai *proletariatului* care a doborît burghezia, ci şi pentru întreaga *perioadă istorică* ce desparte capitalismul de „societatea fără clase", de „comunism"; iar mai departe Lenin arată că „trecerea de la capitalism la comunism nu poate să nu dea, firește, o abundenţă şi o diversitate enormă de forme politice, dar esenţa lor va fi inevitabil aceeaşi: *dictatura proletariatului*» [2].

Instaurarea dictaturii proletariatului este o legitate obiectivă, universal-valabilă pentru trecerea de la capitalism la comunism. Instaurarea ei înseamnă, aşa cum arată Lenin, nu înlocuirea unei forme de guvernămînt cu alta, ci crearea unui *nou tip* de stat principial deosebit de toate statele anterioare. În opoziţie cu toate tipurile de stat exploatator a căror menire este asuprirea şi oprimarea poporului muncitor, statul socialist reprezintă puterea clasei muncitoare şi a tuturor oamenilor muncii, el este, cum spune Lenin, un stat în chip nou democratic (pentru proletari şi neavuţi în genere) şi în chip nou dictatorial (împotriva burgheziei). Statul socialist realizează cu adevărat puterea poporului, — în condiţiile căreia muncitorii, ţăranii muncitori, toţi cei ce muncesc — în calitatea lor de adevăraţi creatori ai

[1] Vezi, V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, p. 86—87.
[2] *Ibidem*, vol. 25, p. 406—407.

tuturor valorilor materiale şi culturale, — îşi exercită dreptul de a-şi organiza propria lor viaţă socială în conformitate cu interesele şi aspiraţiile lor.

Subliniind caracterul proletar al statului socialist, Lenin a arătat importanţa şi necesitatea alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare şi ceilalţi oameni ai muncii pentru menţinerea dominaţiei clasei muncitoare, pentru ca aceasta să exercite conducerea de stat a societăţii (dictatura). Alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare în care rolul conducător îl are clasa muncitoare, clasă consecvent revoluţionară, legată de cel mai înaintat mod de producţie, avînd o ideologie ştiinţifică şi un partid revoluţionar, este apreciată de Lenin ca principiul suprem al dictaturii proletariatului. V. I. Lenin vede această alianţă în dezvoltarea ei dialectică care va duce la transformarea comunistă a societăţii şi la dispariţia oricăror deosebiri de clasă în societate. În acest scop este necesară lichidarea influenţei burgheziei, a ideologiei şi moralei sale asupra ţărănimii muncitoare şi a celorlalţi oameni ai muncii şi atragerea acestor mase pe făgaşul socialismului. În cursul acestui proces, prin victoria modului de producţie socialist în agricultură, ţărănimea muncitoare se transformă într-o ţărănime nouă, colectivistă. Aplicarea în viaţă a învăţăturii leniniste cu privire la alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare a dus în Uniunea Sovietică la uriaşele transformări şi succese ale agriculturii socialiste. Trecerea la construcţia desfăşurată a comunismului va duce treptat la ştergerea deosebirilor esenţiale care mai există între clasa muncitoare şi ţărănimea colhoznică. Experienţa ţării noastre arată de asemenea că fără instaurarea dictaturii proletariatului şi ajutorul permanent al statului socialist dat agriculturii, fără lupta necruţătoare împotriva duşmanului de clasă şi fără educarea şi convingerea maselor ţărăneşti nu este de conceput înfăptuirea sarcinii uriaşe, revoluţionare de transformare socialistă a agriculturii.

Împotriva duşmanilor marxismului de toate nuanţele care prezentau dictatura proletariatului în mod unilateral şi denaturat, Lenin a dezvăluit întreaga bogăţie a conţinutului dictaturii proletare ca o putere cu adevărat populară ce serveşte drept armă hotărîtoare, instrument principal al transformării revoluţionare a societăţii, a construirii socialismului şi comunismului. El a subliniat aspectele şi sarcinile complexe ale statului dictaturii proletariatului atît în interior cît şi pe plan extern.

În interiorul ţării, atîta vreme cît se mai menţin rămăşiţe ale claselor exploatatoare şi uneltelor lor, dictatura proletariatului are sarcina de a folosi întreaga ei forţă pentru reprimarea împotrivirii acestora. V. I. Lenin a arătat caracterul obiectiv al luptei de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism, faptul că în această perioadă lupta de clasă îmbracă cele mai variate aspecte, potrivit cu formele de rezistenţă şi împotrivire ale duşmanului. „Dictatura proletariatului — scrie Lenin — nu înseamnă sfîrşitul luptei de clasă ci continuarea ei în forme noi. Dictatura proletariatului este lupta de clasă a proletariatului care a învins şi a luat în mîinile sale puterea politică împotriva burgheziei învinse dar care n-a fost nimicită" [1].

[1] Vezi, V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 365.

Propaganda burgheză şi toţi duşmanii comunismului caută să calomnieze dictatura proletariatului, prezentînd-o ca o putere arbitrară, care ar folosi, chipurile, exclusiv măsuri violente de reprimare.

În realitate, măsurile de reprimare pe care statul socialist le ia pentru a lichida împotrivirea burgheziei şi a uneltelor ei, depind de intensitatea acestei împotriviri. Urmărind realizarea scopurilor sale înalt umanitare, clasa muncitoare caută să folosească mijloacele adecvate realizării lor şi înlăturării definitive a condiţiilor care fac posibilă existenţa claselor exploatatoare, a exploatării omului de către om, potrivit indicaţiei lui Lenin care a arătat că „idealul nostru nu e violenţa împotriva oamenilor" [1]. Desigur că atunci cînd clasele exploatatoare răsturnate de la putere opun o rezistenţă violentă faţă de măsurile noii puteri, dictatura proletariatului este nevoită să recurgă la măsuri violente de reprimare şi lichidare a acestor acţiuni contrarevoluţionare. Dictatura proletariatului creează în ţară o legitate şi ordine de drept trainică, revoluţionară şi cere tuturor cetăţenilor, organelor de stat şi obşteşti, să o respecte neabătut.

Învăţătura leninistă despre lupta de clasă şi lichidarea claselor exploatatoare, despre sarcinile statului de dictatură a proletariatului în această privinţă, a fost aplicată creator de Partidul Muncitoresc Romîn şi de statul nostru, ceea ce a făcut posibilă obţinerea unor succese de importanţă istorică pentru poporul nostru : rînd pe rînd în ţara noastră, în anii puterii populare, au fost desfiinţate clasele exploatatoare. Aceasta a avut loc ca urmare a reformei agrare, a actului revoluţionar al naţionalizării principalelor mijloace de producţie din industrie, a băncilor, ca urmare a aplicării politicii de îngrădire şi eliminare a elementelor chiabureşti şi apoi a aplicării Decretului nr. 115 din martie 1959 pentru lichidarea rămăşiţelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură. Unele elemente exploatatoare se mai menţin — cu o greutate specifică neînsemnată în economia naţională — în comerţ ca şi unii proprietari de mici întreprinderi, ce exploatează munca salariată, proprietari de mori ţărăneşti, cazane de ţuică etc.

Trebuie să subliniem că atît cucerirea şi consolidarea puterii populare cît şi lichidarea claselor exploatatoare şi desfăşurarea operei de construire a socialismului au avut şi au loc în condiţiile unei neîntrerupte lupte de clasă ; clasele exploatatoare nu au cedat de bună voie puterea şi s-au împotrivit în diferite forme procesului de transformare socialistă a societăţii noastre. Statul nostru a aplicat măsurile de reprimare judiciară şi de condamnare, potrivit legilor ţării, împotriva acelor elemente care, nedorind să se încadreze cinstit în muncă şi să se supună noilor rînduieli democrat-populare, s-au dedat la organizarea de comploturi, acte de subminare şi sabotare a economiei naţionale, spionaj în favoarea unor state imperialiste, furturi şi jafuri din avutul obştesc. În condiţiile perioadei de trecere în ţara noastră, aşa cum a arătat tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, „îşi păstrează întreaga însemnătate funcţia statului de reprimare a oricăror încercări ale duşmanilor interni şi externi de a submina cuceririle revoluţionare ale oamenilor muncii. Totodată are loc un proces de continuă dezvoltare a democraţiei socialiste, care asigură participarea activă, în forme multiple

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, p. 59—60.

a maselor oamenilor muncii la conducerea treburilor obşteşti în strînsă îmbinare cu dezvoltarea funcţiilor economice şi educative ale statului socialist" [1].

Reprimarea, în orice formă, aplicată de statul socialist se deosebeşte radical de reprimarea pe care o aplică statul capitalist şi în general statele exploatatoare. Dacă pentru statul capitalist funcţia de reprimare — care se realizează în primul rînd prin mijloace de constrîngere violentă împotriva maselor — este funcţia fundamentală a statului, pentru statul socialist funcţia de reprimare se aplică doar împotriva unei infime minorităţi, de către şi în numele imensei majorităţi a maselor populare ce deţin puterea de stat. Statul socialist se bazează în activitatea sa, în primul rînd, nu pe forţa aparatului represiv, ci pe încrederea maselor largi de oameni ai muncii. V. I. Lenin a subliniat în repetate rînduri acest aspect al statului socialist care-l face să fie un stat cu totul diferit, nou faţă de statul capitalist. „În perioada de *trecere* de la capitalism la comunism, reprimarea mai este *încă* necesară, însă de astă dată este necesară reprimarea minorităţii exploatatorilor de către majoritatea exploatată. Un aparat special, o maşină specială de reprimare, „statul" mai este *încă* necesar, dar acesta este deja un stat de tranziţie, el nu mai este un stat în sensul propriu al cuvîntului, căci reprimarea minorităţii exploatatorilor de către majoritatea robilor salariaţi de *ieri* este un lucru relativ atît de uşor, de simplu şi de firesc, încît va costa mult mai puţin sînge decît reprimarea răscoalelor sclavilor, iobagilor şi muncitorilor salariaţi, va costa mult mai ieftin omenirea" [2]. Şi ea este compatibilă — arată Lenin mai departe — cu extinderea democraţiei asupra unei majorităţi covîrşitoare a populaţiei.

În Uniunea Sovietică funcţia internă de reprimare nu mai există. Vorbind despre funcţia de reprimare înţelegem activitatea statului îndreptată contra acţiunilor de împotrivire a vechilor clase exploatatoare. Ca urmare a lichidării acestor clase dispare şi funcţia de reprimare a statului. La Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. tovarăşul Hruşciov arată că în Uniunea Sovietică nu mai există cazuri de dare în judecată pentru delicte politice, ceea ce atestă unitatea convingerilor politice şi coeziunea întregului popor în jurul partidului comunist şi Puterii Sovietice. Tăişul organelor represive este îndreptat în primul rînd împotriva agenturii strecurate de statele imperialiste. Existenţa pericolului unei agresiuni imperialiste externe determină statele socialiste să ia măsurile necesare şi să-şi întărească organele menite să asigure capacitatea de apărare a ţării.

Aceasta nu înseamnă însă că o dată cu funcţia de reprimare în interior dispare orice constrîngere de stat. Şi după desăvîrşirea construcţiei socialiste mai rămîn unele elemente cu o conştiinţă înapoiată care încalcă legile statului socialist. De aceea instituţiile de stat — miliţia, justiţia, procuratura îşi mai păstrează anumite atribuţii pentru a influenţa persoanele care cu rea credinţă nu se supun normelor societăţii socialiste şi sînt refractare faţă de măsurile educative. Faţă de astfel de elemente trebuie să se ia şi măsuri coercitive. În acelaşi timp însă, pe măsura trecerii la comunism,

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, p. 623.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, p. 460. vezi şi vol. 24, p. 66.

o dată cu creşterea continuă a nivelului de conştiinţă al maselor, terenul de aplicare a constrîngerii de stat se îngustează tot mai mult. La Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. s-a prevăzut — pe linia transmiterii treptate a unor funcţii exercitate de organele de stat în competenţa organizaţiilor obşteşti — ca problemele asigurării ordinii publice, problemele respectării normelor convieţuirii sociale să treacă tot mai mult în atribuţiile organizaţiilor obşteşti de tipul detaşamentelor populare voluntare, tribunalelor tovărăşeşti, inspecţiilor obşteşti şi altor organe de iniţiativă. Alături de instituţiile de stat (miliţie, justiţie, procuratură) acestea sînt chemate să educe cetăţenii pe cale de convingere şi de influenţare obştească, în scopul prevenirii încălcării legilor şi a faptelor ce aduc prejudicii societăţii. În acest scop au fost supuse dezbaterii publice proiectul Legii cu privire la ridicarea rolului opiniei publice în lupta împotriva încălcărilor legalităţii sovietice şi a regulilor de convieţuire socială ca şi proiectele Regulamentului model cu privire la tribunalele tovărăşeşti şi a Regulamentului model cu privire la comisiile pentru problemele minorilor. Lupta pentru respectarea strictă a legalităţii socialiste şi a regulilor de convieţuire socialistă, constituie o sarcină importantă nu numai a organelor statului, dar şi a organizaţiilor obşteşti, a colectivelor de oameni ai muncii. Aşa cum se arată în preambulul proiectului legii citate, împotriva acelor care încalcă legalitatea sovietică şi regulile de convieţuire socialistă, trebuie dusă o luptă hotărîtă fără a fi însă necesar ca întotdeauna să se aplice măsuri cu caracter administrativ sau penal. Astfel de elemente se pot îndrepta adesea sub influenţa colectivului. Participarea celor mai largi pături ale populaţiei la opera vastă de respectarea legalităţii sovietice şi regulilor de convieţuire socialistă, va contribui la stîrpirea criminalităţii, va crea o atmosferă de neîngăduit faţă de infracţiuni şi comportări antisociale.

★

Dar, dictatura proletariatului nu se epuizează prin activitatea de reprimare şi nu aceasta formează conţinutul esenţial al ei. Pe cîtă vreme pentru statul capitalist reprimarea este principalul, pentru statul socialist principala sa sarcină este transformarea economiei şi a întregii vieţi social-politice pe baze noi, socialiste, spre a asigura un nivel de trai material şi cultural tot mai ridicat celor ce muncesc. În salutul adresat muncitorilor unguri, Lenin a dezvoltat o teză de mare însemnătate teoretică şi practică, arătînd că „esenţa dictaturii proletare nu constă numai în violenţă şi nu constă mai ales în violenţă. Esenţa ei principală o constituie organizarea şi disciplina detaşamentului înaintat al celor ce muncesc. Scopul acestuia este să făurească socialismul, să desfiinţeze împărţirea societăţii în clase, să transforme pe toţi membrii societăţii în oameni ai muncii, să desfiinţeze condiţiile care fac posibilă orice exploatare a omului de către om" [1]. V. I. Lenin a subliniat importanţa uriaşă a dictaturii proletariatului în construirea socialismului şi comunismului, considerînd aceasta drept sarcina cea mai grea, dar şi cea mai nobilă a statului socialist. Acest rol creator al statului socialist decurge în mod obiectiv din carac-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 372, vezi şi p. 356.

terul economiei socialiste care nu se poate dezvolta în mod spontan. Construcția socialismului nu poate fi opera unei dezvoltări spontane, cum susțin oportuniștii — ci numai rezultatul unei activități conștiente, creatoare a maselor. Statul socialist ca reprezentant al tuturor oamenilor muncii organizează, sub conducerea partidului marxist-leninist, pe baza cunoașterii legilor economice ale socialismului, construirea noii orînduiri sociale. Puterea politică este folosită pentru transformările socialiste din economie pe baza trecerii principalelor mijloace de producție în proprietatea socialistă.

Totodată Lenin a elaborat și principiile de bază ale conducerii economiei socialiste de către stat.

Încă în primele luni ale puterii sovietice, V. I. Lenin spunea că principiul centralismului democratic, care oferă posibilitatea de a îmbina just conducerea de stat centralizată a economiei cu dezvoltarea la maximum a inițiativei creatoare a oamenilor muncii, trebuie să devină principiul fundamental al gospodăririi socialiste.

Planificarea este cel mai important principiu al dezvoltării economiei naționale în statul socialist. „Numai acea construcție care se va face pe baza unui vast plan general, tinzînd să folosească în mod uniform valorile economice și gospodărești, își poate merita numele de construcție socialistă" [1] — a scris Lenin.

Statul socialist îndrumă dezvoltarea întregii vieți economice — industria, transportul, schimbul de mărfuri, finanțele, creditul, agricultura. Statul asigură o evidență și un control strict asupra mărimii muncii și consumului prin stabilirea normelor de muncă și a sistemului de salarizare. Experiența și succesele economice obținute de Uniunea Sovietică și țările de democrație populară au demonstrat pe deplin justețea tezei leniniste cu privire la conducerea de stat a economiei socialiste.

Succesele construcției socialiste în țara noastră au la bază tocmai linia leninistă a partidului și statului nostru, aplicarea acestor teze teoretice elaborate de Lenin despre funcția economico-organizatorică a statului socialist precum și a experienței statului sovietic, la realitățile țării noastre. Statul nostru democrat-popular, în care forța politică conducătoare este partidul, a acționat și acționează ca instrument principal al construcției socialiste. Aceasta s-a vădit în elaborarea, pe baza directivelor partidului a planurilor de stat și în organizarea și coordonarea eforturilor oamenilor muncii și a mijloacelor economiei noastre, pentru îndeplinirea acestor planuri. Perspectiva deschisă de partid de a termina în linii mari, în anii 1960—1965, construirea socialismului și a trece la desăvîrșirea construcției socialiste impune dezvoltarea și întărirea continuă a statului nostru, a organelor sale, strîngerea continuă a legăturilor sale cu masele.

La fel ca și în problemele construcției economice, tezele lui Lenin despre rolul uriaș social-cultural și educativ al dictaturii proletariatului călăuzesc activitatea statului nostru pe acest tărîm. Pentru trecerea la socialism și comunism este necesar un înalt nivel de cultură, de învățătură și de conștiință al tuturor membrilor societății. Or, se știe că regimul burghezo-moșieresc a căutat să mențină masele muncitoare din țara noastră

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, p. 20.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

în stare de obscurantism și ignoranță. Statul nostru socialist a devenit și un instrument de realizare a revoluției culturale — parte integrantă a revoluției socialiste. Milioanele de oameni ai muncii din țara noastră sînt chemați — în condițiile în care ei își făuresc în mod conștient istoria —, sub conducerea partidului, la însușirea științei și culturii. Imensa lor energie creatoare este descătușată. O artă nouă, care exprimă năzuințele maselor populare și este destinată bucuriei artistice a acestor mase, ia naștere în patria noastră, o dată cu valorificarea critică a tot ce a fost de preț în arta secolelor anterioare. Conștiința nouă, socialistă, se încheagă în procesul construcției noii societăți, prin educarea și reeducarea oamenilor, în spiritul socialismului, al dragostei de muncă, al patriotismului și internaționalismului socialist, al intransigenței față de manifestările ideologiei burgheze și fidelității față de marxism-leninism. „... Sub dictatura proletariatului, vor trebui reeducați milioane de țărani și mici patroni, sute de mii de funcționari și slujbași ai statului, de intelectuali burghezi, vor trebui subordonați cu toții statului proletar și conducerii proletare, vor trebui învinse într-înșii obiceiurile și tradițiile burgheze" [1], spune Lenin.

Dezvoltarea științei și culturii în țările socialiste dovedește importanța deosebită pe care statul socialist o acordă acestei activități. Astăzi este unanim recunoscut faptul că știința sovietică se află pe primul loc în lume, lăsînd în urmă cele mai dezvoltate țări capitaliste, inclusiv Statele Unite ale Americii.

V. I. Lenin a elaborat și sarcinile externe ale dictaturii proletariatului, trasînd astfel jaloanele politicii externe a statului socialist după care se călăuzesc partidele comuniste și muncitorești din toate țările socialiste.

Subliniind necesitatea întăririi continue a capacității de apărare a statului socialist, care să fie gata oricînd să dea riposta cuvenită oricărei agresiuni imperialiste, Lenin a fundamentat totodată principiile politicii de pace și coexistență pașnică ale statului socialist. El arăta că statul socialist sovietic există și se dezvoltă alături de statele capitaliste și, în interesul tuturor popoarelor, trebuie ca ele să coexiste în mod pașnic, să promoveze relații de bună vecinătate și să lărgească continuu legăturile statale, economice și culturale. Pentru prima dată, statul socialist a pus la baza relațiilor cu alte state în mod real principiile egalității depline, respectării suveranității și neamestecului în treburile interne ale altor state.

Statul sovietic s-a născut sub steagul ideilor păcii și prieteniei dintre popoare. Primul guvern muncitoresc-țărănesc, în fruntea căruia a stat V. I. Lenin, a considerat ca o obligație sfîntă a sa de a se ridica împotriva războiului imperialist și de a propune tuturor popoarelor o pace dreaptă și îndelungată. În raportul său asupra păcii din 8 noiembrie 1917, Lenin sublinia că „Problema păcii este o problemă arzătoare, o problemă acută la ordinea zilei" [2], iar primul Decret al Puterii Sovietice a fost Decretul asupra păcii. V. I. Lenin a atras totodată atenția că partidul și statul sovietic trebuie să țină seama în politica lor de toți factorii de clasă existenți, interni și externi, subliniind că pacea nu va veni de la sine. Popoa-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 100.
[2] *Ibidem*, vol. 26, p. 217, ed. rusă.

rele trebuie să fie prudente și vigilente față de diversele uneltiri ale dușmanilor păcii.

Învățătura leninistă despre dictatura proletariatului este pătrunsă de spiritul internaționalismului proletar. Proletariatul victorios din statul socialist trebuie să strîngă tot mai mult legăturile cu proletariatul din celelalte țări. În urma apariției statelor de democrație populară s-a format lagărul socialist care unește pe baza principiului leninist al solidarității internaționale a oamenilor muncii, toate țările socialiste, țări între care s-au stabilit relații de tip nou, socialist, de colaborare și ajutor reciproc. Ca urmare, statele socialiste au căpătat o nouă funcție externă — aceea a colaborării și într-ajutorării frățești în scopul întăririi sistemului mondial socialist și al păcii. În urma dezvoltării acestei colaborări și în special a ajutorului pe care statul sovietic îl acordă celorlalte state socialiste, lagărul socialist în totalitatea sa și fiecare țară în parte au înregistrat un ritm rapid de dezvoltare creîndu-se premisele — așa cum s-a arătat la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. — ca ele să intre mai mult sau mai puțin în același timp în comunism [1].

Politica externă a Uniunii Sovietice și a celorlalte state socialiste, clarvăzătoare, suplă și realistă, în spiritul leninist, a asigurat o uriașă creștere a prestigiului statelor socialiste în viața internațională. Astăzi pînă și burghezia este nevoită să recunoască faptul incontestabil că pe arena internațională inițiativa și rolul conducător în determinarea relațiilor în spiritul coexistenței pașnice, aparține neîncetat Uniunii Sovietice. Politica leninistă a coexistenței pașnice a căpătat o nouă fundamentare și dezvoltare în rezoluțiile și hotărîrile Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a celorlalte partide comuniste și muncitorești, în rapoartele și cuvîntările tovarășului N. S. Hrușciov. În noile condiții istorice, cînd în lume există două lagăre, iar raportul de forțe s-a schimbat în favoarea socialismului, războiul nu mai este inevitabil, el poate fi și trebuie înlăturat pentru totdeauna din viața societății omenești.

În acest sens, Uniunea Sovietică a făcut propuneri concrete care au culminat cu programul dezarmării generale și totale propus de N. S. Hrușciov la 18 septembrie 1959 spre examinare Organizației Națiunilor Unite. Așa cum arată tovarășul Hrușciov în Raportul prezentat la Sesiunea Sovietului Suprem al U.R.S.S. din ianuarie 1960, „dezarmarea generală și totală este calea luminoasă spre izbăvirea omenirii de nenorocirile războiului".

★

O deosebită însemnătate teoretică și practică-politică o are învățătura leninistă despre democrația socialistă ca o democrație de tip nou, ce se poate realiza numai în condițiile dictaturii clasei muncitoare.

Ideologii burghezi și împreună cu ei, cei reformiști și revizioniști dau o imagine falsă despre democrație, privind-o ca o categorie abstractă, deasupra claselor, incompatibilă, chipurile, cu dictatura. Ei vorbesc despre

[1] Vezi, N. S. Hrușciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S., pe anii 1959—1965*, Ed. politică, p. 140.

o democraţie „generală", „integrală" şi „pură", care ar fi întruchipată de democraţia burgheză.

V. I. Lenin a demascat inconsistenţa acestor afirmaţii arătînd că democraţia este una din formele statului şi prin urmare ea are neapărat un caracter de clasă. „Este clar că, dacă nu ne batem joc de bunul simţ şi de istorie, nu putem vorbi despre „democraţie pură" atîta timp cît există diferite *clase*, dar putem vorbi numai despre democraţia de *clasă*", scrie Lenin împotriva tezelor revizioniste ale renegatului Kautsky [1]. În capitalism democraţia este formală prin esenţa ei, un rai pentru cei bogaţi, o capcană şi o minciună pentru cei exploataţi şi săraci. Acest lucru îl dovedeşte şi realitatea contemporană din ţările capitaliste, unde sînt tot mai accentuate tendinţele cercurilor monopoliste spre reacţiunea politică.

Dictatura proletariatului aduce cu sine lichidarea democraţiei burgheze şi instaurarea unei democraţii noi, socialiste. Democraţia socialistă este inerentă statului socialist, deoarece aici puterea aparţine pentru prima oară, în mod efectiv maselor largi ale celor ce muncesc, marii majorităţi a poporului. Statul socialist îmbină dictatura şi democraţia în chip nou, el fiind o dictatură pentru o infimă minoritate şi o democraţie pentru marea majoritate. „Numai dictatura proletariatului — scrie Lenin — este în stare să elibereze omenirea de sub jugul capitalului ; de minciuna, falsitatea şi ipocrizia democraţiei burgheze, democraţie *pentru cei bogaţi*, numai ea este în stare să instaureze democraţia *pentru cei săraci*, adică să facă în aşa fel ca binefacerile democraţiei să fie *efectiv* accesibile muncitorilor şi ţăranilor săraci..." [2]. Dezvoltarea şi lărgirea continuă a democratismului socialist, atragerea unor mase tot mai largi, a întregului popor muncitor la conducerea vieţii politice, economice, culturale este o legitate obiectivă a dezvoltării statului socialist, de realizarea căreia este legată însăşi soarta socialismului şi comunismului. V. I. Lenin ne învaţă că „istoriceşte învinge clasa care poate să ducă după sine masa populaţiei" şi că ori de cîte ori opera de construire a socialismului se loveşte de greutăţi, există un singur mijloc de a lupta împotriva lor acela de a atrage noi pături tot mai largi de oameni ai muncii în opera construcţiei socialiste [3]. Această participare trebuie să fie activă, reală şi directă. Ea necesită pe lîngă crearea unor organe reprezentative democratice, şi „construirea de jos a întregii construcţii de stat de către masele însăşi ; participarea lor activă la fiecare pas făcut în viaţă, rolul lor activ în conducere" [4].

Puterea de stat proletară este democratică atît în esenţă cît şi în formă. V. I. Lenin a subliniat importanţa pentru statul socialist a problemei formelor şi metodelor înfăptuirii puterii de stat.

Generalizînd experienţa celor două revoluţii ruse (1905 şi februarie 1917), care au creat Sovietele ca formă politică de organizare a clasei muncitoare, Lenin în celebrele sale *Teze din Aprilie 1917*, — ajunge la

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, p. 234.
[2] *Ibidem*, p. 366.
[3] *Ibidem*, vol. 30, p. 164, vezi şi vol. 28, p. 402.
[4] *Ibidem*, vol. 24, p. 163.

concluzia cu privire la Republica sovietică ca formă de stat a dictaturii proletariatului [1]. Totodată Lenin subliniază că formele dictaturii proletariatului pot fi şi vor fi diferite în funcţie de condiţiile istorice concrete, de raportul forţelor de clasă interne şi externe, de specificul naţional dintr-o ţară sau alta. Aceste teze leniniste continuă să aibă o deosebită importanţă pentru lupta revoluţionară a proletariatului. Ele au fost confirmate de istorie. Astăzi, alături de forma sovietică a dictaturii proletariatului a apărut şi forma democraţiei populare care are — la rîndul ei — în fiecare ţară, anumite particularităţi specifice.

Lenin a acordat o însemnătate principială rezolvării problemei naţionale de către statul socialist, pe baza egalităţii depline a tuturor naţionalităţilor şi a dreptului naţiunilor la autodeterminare. Sub conducerea nemijlocită a lui Lenin s-a constituit federaţia sovietică socialistă bazată pe unirea liber consimţită a republicilor sovietice, egale în drepturi, în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. În lucrarea sa *Statul şi revoluţia*, Lenin a indicat pentru prima dată necesitatea şi posibilitatea structurii de stat federale a Rusiei multinaţionale, iar în ianuarie 1918 de la tribuna celui de-al III-lea Congres al Sovietelor, V. I. Lenin a declarat : „La noi în Rusia, în domeniul politicii interne a fost acum definitiv recunoscută noua orînduire de stat a Republicii Sovietice Socialiste, ca o federaţie de republici libere ale diferitelor naţiuni care populează Rusia" [2].

Problema organizării şi a perfecţionării continue a statului sovietic, a muncii tuturor organelor sale, a căpătat în opera lui Lenin o dezvoltare multilaterală. Amintim doar rolul tezelor leniniste şi de participarea sa nemijlocită la adoptarea primei Constituţii sovietice şi a primelor coduri ale puterii sovietice, care au consacrat pe cale legislativă principii noi, socialiste de organizare a statului şi societăţii în general.

Acordînd o importanţă deosebită organizării formei sovietice a dictaturii proletariatului, Lenin a elaborat totodată principiile fundamentale de organizare a statului socialist, metodele de guvernare ale acestuia, care şi-au aflat deplina lor confirmare — ţinînd desigur seama de particularităţile naţionale — în toate statele socialiste. Astfel la baza sistemului electoral şi a creării organelor reprezentative stau tezele leniniste privind unirea muncii legislative cu cea executivă, eligibilitatea, responsabilitatea şi revocabilitatea deputaţilor. Principiul de organizare al statului socialist este centralismul democratic care oferă posibilitatea organizării aparatului de stat pe cele mai democratice baze şi atragerea celor mai largi mase la conducerea statului. Toate statele socialiste folosesc metodele leniniste de guvernare, caracterizate prin aplicarea convingerii ca metodă principală şi a constrîngerii în subsidiar, prin aplicarea principiului conducerii colective, a criticii şi autocriticii, legalităţii socialiste.

Toate acestea contribuie la adîncirea şi dezvoltarea continuă a democratismului socialist, a cărui sferă se lărgeşte şi cuprinde nu numai domeniul politicii dar şi pe acela al conducerii economiei şi culturii. Această lărgire se realizează totodată şi prin faptul că, în cadrul sistemului dicta-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 24, p. 5.
[2] *Ibidem*, vol. 26, p. 463.

turii proletariatului, la realizarea sarcinilor statului socialist, masele sînt atrase nu numai prin organele de stat, dar şi prin numeroase organizaţii obşteşti, cum sînt sindicatele, organizaţiile de tineret, cooperativele, organizaţiile de femei, numeroase alte organizaţii culturale, ştiinţifice etc. Lenin a subliniat că pentru exercitarea dictaturii proletariatului este necesar „un aparat suplu şi larg", foarte puternic care să cuprindă sub conducerea *partidului* organele de stat şi alte „curele de *transmisie*", *prin* care să se asigure legătura partidului şi statului cu clasa muncitoare şi cu masele cele mai largi ale celor ce muncesc [1]. V. I. Lenin a stăruit în mod deosebit — pe lîngă analiza muncii sovietelor — asupra rolului şi importanţei sindicatelor în cadrul acestui mecanism arătînd că ele „... trebuie să fie colaboratorul permanent şi cel mai apropiat al puterii de stat", că ele sînt o şcoală a comunismului, în special „o şcoală de conducere a industriei socialiste" [2]. De asemenea, el se ocupă de activitatea Uniunii tineretului, a organizaţiilor cooperatiste şi a altor forme de organizare a maselor, arătînd importanţa sprijinului lor în realizarea sarcinilor dictaturii proletariatului.

Urmînd învăţătura leninistă, partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste au creat pe lîngă organele de stat un sistem larg de organizaţii obşteşti nestatale — potrivit condiţiilor şi specificului fiecărei ţări — prin care maselor li se creează largi posibilităţi de participare la conducerea tuturor treburilor ţării. La noi în ţară un rol de seamă îl au, de pildă, în mobilizarea maselor de muncitori la rezolvarea problemelor producţiei, consfătuirile de producţie organizate de sindicate, sau în cadrul activităţii generale a sfaturilor populare — comisiile permanente, comitetele de cetăţeni, precum şi alte organe, cum sînt comisiile de împăciuire, comisiile pentru rezolvarea litigiilor de muncă, comisiile de judecată etc. În Uniunea Sovietică, Congresul al XXI-lea Extraordinar al P.C.U.S. a trasat sarcina ca o dată cu trecerea la construcţia desfăşurată a comunismului să se lărgească şi mai mult baza politică a societăţii socialiste, prin activizarea continuă a organizaţiilor obşteşti şi transmiterea unor funcţii ale organelor de stat, organizaţiilor obşteşti, cum sînt problemele privind deservirea culturală a populaţiei, organizarea ocrotirii sănătăţii şi folosirii staţiunilor balneo-climaterice, organizarea mişcării de cultură-fizică, asigurarea ordinei publice şi a respectării normelor conviefuirii sociale etc [3].

V. I. Lenin ne învaţă, însă, că instaurarea şi dezvoltarea dictaturii clasei muncitoare, realizarea tuturor transformărilor socialiste şi comuniste sînt posibile numai cu condiţia înfăptuirii rolului conducător şi îndrumător al partidului revoluţionar, de avangardă al clasei muncitoare — partidul comunist. Luptînd împotriva devierilor oportuniste, anarho-sindicaliste ale aşa-numitei „opoziţii muncitoreşti", care denigrau teza rolului conducător al partidului, Lenin subliniază — la al X-lea Congres al partidului, ca şi în numeroase alte împrejurări — teza marxistă potrivit căreia „numai

[1] Vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 30—33; vol. 32, p. 2 şi urm.; vol. 33, p. 178 şi urm.
[2] *Ibidem*, vol. 33, p. 179.
[3] Vezi N. S. Hruşciov, *op. cit.*, p. 133—136.

partidul politic al clasei muncitoare, adică partidul comunist, este în stare să unească, să educe, să organizeze avangarda proletariatului şi a întregii mase muncitoare, avangardă care este singura în stare să ţină piept inevitabilelor oscilări mic-burgheze ale acestei mase, inevitabilelor tradiţii şi recidive de îngustime de breaslă sau de prejudecăţi de breaslă în rîndurile proletariatului şi să conducă întreaga activitate unită a întregului proletariat, adică să-l conducă din punct de vedere politic, şi prin el să conducă toate masele muncitoare. Fără aceasta, dictatura proletariatului nu poate fi înfăptuită[1]. Cît de actuale sînt aceste cuvinte ale marelui Lenin şi azi, cînd revizionişti, mergînd pe aceleaşi căi ale trădării, se ridică împotriva rolului conducător al partidului în statul socialist şi construcţia socialistă, rezervîndu-i partidului doar rolul de aşa-zis „factor ideologic" !

Partidul marxist-leninist, înarmat cu ideologia ştiinţifică materialist-dialectică, este singur capabil să îndrume atît statul socialist, cît şi celelalte organizaţii ale oamenilor muncii spre victorie, pe drumul complicat al construcţiei socialismului şi comunismului. Marelui Lenin, creatorul partidului de tip nou, i se datorează meritul de a fi elaborat normele privind raportul între partid, organele de stat şi organizaţiile obşteşti menite să asigure întărirea continuă a statului socialist, a rolului conducător al partidului în stat.

Urmînd cu cea mai mare sfinţenie poruncile lui Lenin, partidele comuniste şi muncitoreşti se îngrijesc în permanenţă de întărirea unităţii lor, a rolului lor conducător în stat, zdrobind fără cruţare pe oricine încearcă să slăbească acest rol, ştiut fiind că „cine slăbeşte cît de puţin disciplina de fier a partidului proletariatului (în special în timpul dictaturii lui) ajută în fapt burghezia împotriva proletariatului" [2]. Reliefînd încă o dată rolul hotărîtor pe care îl are Partidul Muncitoresc Romîn în mersul ţării noastre spre socialism, tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în expunerea făcută la cea de-a XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist, a spus : „Poporul romîn este conştient că realizările sale au fost cu putinţă datorită faptului că el are în fruntea sa un conducător încercat, Partidul Muncitoresc Romîn" [3]. Aplicînd în mod creator învăţătura marxist-leninistă şi experienţa partidului comunist al Uniunii Sovietice şi a mişcării comuniste internaţionale, partidul nostru a ştiut să rezolve cele mai complexe probleme legate de instaurarea dictaturii proletariatului şi construirea socialismului în patria noastră.

Învăţătura leninistă este mereu vie, înfloritoare. Aceasta se datoreşte caracterului său dialectic, forţei sale de dezvoltare şi adaptare, potrivit noilor condiţii create de viaţă. Partidele comuniste şi muncitoreşti îşi au izvorul victoriilor lor, în fidelitatea faţă de leninism. Totodată, ele au o atitudine creatoare faţă de învăţătura marxist-leninistă pe care o aplică şi dezvoltă potrivit noilor condiţii istorice. Partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste manifestă o grijă neobosită pentru întărirea puterii politice şi economice a statelor socialiste, pentru dezvoltarea demo-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, p. 240.

[2] *Ibidem*, vol. 31, p. 28.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Ed. politică, p. 31.

craţiei socialiste, pentru ridicarea spiritului creator al maselor populare şi atragerea lor pe scară largă la conducerea construcţiei de stat, economice şi culturale. Sînt elocvente în acest sens măsurile luate în ultimii ani în toate ţările socialiste privind îmbunătăţirea conducerii economiei, lărgirea atribuţiilor organelor locale şi conducerilor întreprinderilor, activizarea iniţiativei colectivelor muncitorilor etc.

La noi în ţară, pe baza hotărîrilor Congresului al II-lea al P.M.R., ale Plenarelor C.C. al P.M.R., s-au luat o serie de măsuri privind perfecţionarea şi democratizarea continuă a aparatului de stat, au fost lărgite atribuţiile ministerelor, direcţiilor generale, conducerilor întreprinderilor, s-a îmbunătăţit munca şi lărgit competenţa sfaturilor populare, s-au prevăzut noi măsuri şi forme de atragere a maselor populare la viaţa obştească cum este, de pildă, directiva dată de la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959, de a se înfiinţa în fiecare regiune consilii economice ale sfaturilor populare regionale, care să se ocupe de problemele economice de ansamblu ale regiunii şi altele.

Congresul al XXI-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a dezvoltat în mod magistral învăţătura leninistă despre construirea comunismului în general, despre dezvoltarea statului, ca şi căile dispariţiei lui în comunism. Tovarăşul Hruşciov arată că „Problema dispariţiei treptate a statului, înţeleasă în mod dialectic, este problema dezvoltării statului socialist, pînă la trecerea la autoadministrarea obştească comunistă"[2]. În comunism vor exista unele funcţii sociale analoage cu cele ale statului, dar caracterul lor şi modul de exercitare vor fi altele, ele îşi vor pierde caracterul politic.

Tovarăşul Hruşciov a subliniat că în perioada construcţiei desfăşurate a comunismului principala orientare în perfecţionarea şi dezvoltarea statului socialist este desfăşurarea prin toate mijloacele a democraţiei, atragerea tuturor cetăţenilor la conducerea treburilor ţării. Se înţelege că aceasta nu înseamnă de loc slăbirea rolului statului socialist în procesul construirii comunismului ci ea va lărgi şi întări şi mai mult baza politică a societăţii socialiste.

Ideile lui Lenin despre stat şi dictatura proletariatului au fost pe deplin confirmate de viaţă. Aceasta dovedeşte justeţea învăţăturii leniniste, caracterul ei de nebiruit. Nu încape nici o îndoială că steagul leninismului va lumina şi mai departe calea tuturor popoarelor spre comunism, spre fericire.

РАЗВИТИЕ В. И. ЛЕНИНЫМ МАРКСИСТСКОГО УЧЕНИЯ О ГОСУДАРСТВЕ И ДИКТАТУРЕ ПРОЛЕТАРИАТА

РЕЗЮМЕ

Автор показывает, что центральное место в произведениях и деятельности В. И. Ленина занимают вопросы государства вообще и социалистической революции и диктатуры пролетариата в особенности.

[1] N. S. Hruşciov. *Op. cit.*, p. 133.

Беспощадно разоблачая предательскую тактику ревизионистов и оппортунистов II Интернационала, устранивших из марксизма его революционную сущность, Ленин на основе новых, созданных им революционных теорий, поднял на новую ступень марксистское учение о государстве и диктатуре пролетариата.

Из богатой ленинской теории государства автор останавливается только на нескольких основных вопросах, касающихся слома буржуазной государственной машины и необходимости установления диктатуры пролетариата — главного инструмента социалистического и коммунистического строительства, обеспечивающего впервые в истории общества установление единственно подлинной демократии, социалистической демократии.

Развивая учение Маркса о необходимости слома буржуазного государственного аппарата, Ленин показал, что он является необходимым условием пролетарской революции во всех странах. Рабочий класс создает новый государственный аппарат, призванный осуществлять многообразные задачи диктатуры пролетариата. Таким образом, в результате социалистической революции создается новое государство, коренным образом отличающееся от старого буржуазного государства как по своей сущности и форме, так и по устройству и задачам. Это государство диктатуры пролетариата.

Вопрос диктатуры пролетариата — это главный вопрос, проходящий красной нитью через все творчество В. И. Ленина. Установление диктатуры пролетариата является объективной закономерностью, действительной для всех стран, осуществляющих переход от капитализма к социализму. В. И. Ленин категорически подчеркивал тот факт, что сущность марксистского учения о государстве может усвоить только тот, кто на деле признает необходимость диктатуры пролетариата как неотъемлемой сущности социалистического государства в период перехода от капитализма к коммунизму.

В борьбе против врагов марксизма, представлявших диктатуру пролетариата односторонне и извращенно, Ленин открыл все богатство диктатутры пролетариата как подлинной народной и демократической власти, являющейся главным инструментом революционного преобразования общества, построения социализма и коммунизма.

Все эти задачи рассматриваются в работе с точки зрения внутренних и внешних отношений страны.

Необходимость диктатуры пролетариата внутри страны вытекает из задач подавления сопротивления эксплуататорских классов, организации строительства социалистической экономии и культуры.

После ликвидации эксплуататорских классов социалистическое государство перестает использовать функцию подавления внутри страны. В период развернутого строительства коммунизма на основе указаний XXI съезда КПСС главной задачей становится борьба за строгое соблюдение правил социалистического общежития, которую ведут как государственные органы, применяющие некоторые административные и уголовные меры против лиц, не соблюдающих нормы социалистического общества, так и общественные организации и трудовые коллек-

тивы, призванные воспитывать граждан методами убеждения и общественного воздействия с целью избежать нарушения закона. Непрерывно возрастает экономическая и культурная роль социалистического государства, направленная на создание материально-технической базы социализма, а затем и коммунизма, на воспитание трудящихся в духе социализма.

В. И. Ленин разработал также и внешние задачи диктатуры пролетариата, наметив основные вехи внешней политики социалистического государства, сводящиеся к обеспечению обороны страны против возможной империалистической агрессии, к мирному сосуществованию стран с различными социально-политическими системами. В основе отношений между социалистическими странами также лежит ленинский принцип пролетарского интернационализма.

Особое теоретическое и практическо-политическое значение имеет ленинское учение о социалистической демократии. Разоблачая буржуазные тезисы о „чистой демократии", Ленин показал, что демократия представляет собой одну из форм государства, а поэтому она обязательно носит классовый характер. Социалистическая демократия присуща социалистическому государству, поскольку власть в нем принадлежит рабочему классу в союзе с трудовым крестьянством и всеми трудящимися, то есть народным массам. Социалистическое государство по-новому сочетает диктатуру и демократию, являясь диктатурой для незначительного меньшинства и демократией для подавляющего большинства народа.

В. И. Ленин сформулировал тезис о возможности существования многочисленных государственных форм диктатуры пролетариата. Какими бы ни были эти формы, социалистическое государство должно постоянно развивать и расширять социалистическую демократию.

Следуя ленинскому учению, коммунистические и рабочие партии социалистических стран создали при государственных органах широкую систему общественных организаций. Этим самым они создают возможность участия широких масс в руководстве всей общественной жизнью страны.

В работе подчеркивается решающее значение, придаваемое Лениным руководящей и направляющей роли партии, без которой невозможно установление и развитие диктатуры рабочего класса.

В. И. Ленин показал необходимость сохранения государства до полного построения коммунизма. Коммунистические и рабочие партии социалистических стран проявляют неустанную заботу об укреплении политической и экономической мощи этих стран, о росте творческой инициативы масс и широком вовлечении их в дело руководства государственным, экономическим и культурным строительством.

XXI Внеочередный съезд КПСС творчески развил ленинское учение о построении коммунизма, о государстве и путях его отмирания при коммунизме. В своем выступлении на съезде Н. С. Хрущев подчеркнул, что в период развернутого строительства коммунизма главное направление в развитии и совершенствовании социалистического государства заключается в развитии всеми способами демократии,

вовлечении всех граждан в руководство общественной жизнью страны, в постепенной передаче функций, выполняемых государственными органами, общественным организациям. Это, однако, совершенно не означает ослабление роли социалистического государства в строительстве коммунизма, а, наоборот, дальнейшее еще большее расширение и укрепление политической основы, социалистического общества.

LE DÉVELOPPEMENT, PAR LÉNINE, DE LA THÉORIE MARXISTE DE L'ÉTAT ET DE LA DICTATURE DU PROLÉTARIAT

RÉSUMÉ

Dans l'œuvre et dans l'activité de Lénine, le problème de l'Etat, en général, de la révolution socialiste et de la dictature du prolétariat, en particulier, occupe une place centrale. En démasquant impitoyablement l'attitude traîtresse et accommodante des révisionnistes et des opportunistes de la IIe Internationale, qui ont éliminé du marxisme justement son noyau révolutionnaire, Lénine a élevé à un degré nouveau la théorie marxiste concernant l'Etat et la dictature du prolétariat, et cela sur la base de sa nouvelle théorie de la révolution.

De toute la richesse des thèses léninistes sur l'Etat, l'auteur a choisi seulement quelques-uns des problèmes principaux concernant la destruction de la machine d'Etat bourgeoise et la nécessité d'instaurer la dictature du prolétariat, comme principal instrument de l'édification socialiste et communiste, qui, pour la première fois, assure à la société une démocratie réelle, la démocratie socialiste.

En développant la thèse de Marx sur la nécessité de briser la machine d'Etat bourgeoise, Lénine a montré que c'est là une condition nécessaire de la révolution prolétarienne de tous les pays.La classe ouvrière crée un nouveau mécanisme d'Etat, destiné à réaliser les multiples tâches de la dictature du prolétariat. Le nouvel Etat, créé par la révolution socialiste, à son usage, diffère d'une manière fondamentale de l'ancien Etat bourgeois, par son essence et sa forme, aussi bien que par son mécanisme et par les tâches qui lui incombent. C'est l'Etat de la dictature du prolétariat.

Le problème de la dictature du prolétariat est le problème fondamental qui traverse, tel un fil rouge, la substance même de l'entière création léniniste. L'instauration de la dictature du prolétariat est une loi objective, universellement valable pour la transition du capitalisme au socialisme. V. I. Lénine a catégoriquement souligné le fait que seuls ont su s'approprier l'essence de l'enseignement marxiste, concernant l'Etat, ceux qui reconnaissent la nécessité de la dictature du prolétariat en tant qu'essence de l'Etat socialiste au cours de la période de transition du capitalisme au communisme.

Contre les ennemis du marxisme qui présentaient la dictature du prolétariat de façon unilatérale et dénaturée, Lénine a dévoilé toute la richesse de la dictature du prolétariat, en tant que pouvoir véritablement populaire et démocratique, qui sert de principal instrument de transformation révolutionnaire de la société, d'édification du socialisme et du communisme.

L'auteur passe en revue les tâches qui reviennent à la dictature du prolétariat, tant sur le plan intérieur du pays, que sur le plan extérieur.

A l'intérieur du pays, la dictature du prolétariat est nécessaire pour réprimer l'opposition des classes exploiteuses et les instruments de celles-ci, et pour organiser l'édification économique et culturelle socialiste.

Après la liquidation des classes exploiteuses, l'Etat socialiste cesse d'exercer, à l'intérieur, la fonction de répression. Au cours de la période d'édification en grand du communisme, sur la base des indications fournies par le XXIe Congrès du P.C.U.S., la lutte pour le respect strict des règles de la coexistence socialiste constitue une tâche importante non seulement pour les organes de l'Etat — qui appliquent certaines mesures administratives et pénales contre les personnes qui, de mauvaise foi, ne se soumettent pas aux normes de la société socialiste —, mais aussi pour les organisations sociales, appelées à éduquer les citoyens par la voie de la persuasion, de l'influence de l'opinion publique, afin de prévenir les violations de la loi. Le rôle économique et culturel de l'Etat socialiste, d'assurer l'édification de la base technique et matérielle du socialisme, et ensuite du communisme, et d'éduquer les citoyens dans l'esprit socialiste, s'accroît sans cesse.

V. I. Lénine s'est occupé aussi des tâches qui incombent à la dictature du prolétariat sur le plan extérieur, en fixant les jalons de la politique étrangère de l'Etat socialiste, politique destinée à assurer la défense du pays, contre une éventuelle agression impérialiste, et la coexistence pacifique entre Etats ayant des systèmes sociaux et politiques différents. Le principe léniniste de l'internationalisme prolétarien réside à la base des relations entre Etats socialistes.

Les enseignements léninistes portant sur la démocratie socialiste ont une particulière importance politique (théorique et pratique). En démasquant les thèses bourgeoises sur la « démocratie pure », Lénine a montré que la démocratie est une des formes d'Etat et que, par conséquent elle a nécessairement un caractère de classe. La démocratie socialiste est inhérente à l'Etat socialiste, car, dans cet Etat, le pouvoir appartient à la classe ouvrière, alliée à la paysannerie travailleuse et à toutes les catégories de travailleurs, donc aux masses populaires. L'Etat socialiste associe d'une manière nouvelle la dictature et la démocratie, car il exerce la dictature pour une infime minorité, et la démocratie pour la grande majorité du peuple.

Lénine a formulé la thèse de la possibilité des formes multiples d'Etat de dictature du prolétariat. Quelles que soient ces formes, l'Etat socialiste doit développer et élargir sans cesse la démocratie socialiste.

Appliquant les principes léninistes, les partis communistes et ouvriers des pays socialistes ont créé, auprès des organes de l'Etat, un

large système d'organisations sociales, ce qui offre aux masses la possibilité de participer largement à la direction de toutes les affaires publiques.

L'ouvrage souligne l'importance décisive accordée par Lénine au rôle dirigeant du parti, sans lequel l'instauration et le développement de la dictature de la classe ouvrière est impossible.

Lénine a démontré la nécessité de maintenir l'Etat jusqu'à l'édification définitive du communisme. Les partis communistes et ouvriers des pays socialistes sont particulièrement soucieux de l'accroissement du pouvoir politique et économique de leurs pays, de l'élévation de l'esprit créateur des masses populaires ainsi que des mesures propres à attirer ces dernières à la direction de l'édification économique et culturelle de l'Etat.

Le XXIe Congrès extraordinaire du P.C.U.S. a développé de façon magistrale la théorie léniniste concernant l'édification du communisme, le développement de l'Etat, les voies qui mèneront à la disparition, dans le communisme, de celui-ci. Le camarade Khrouchtchev a montré que, dans la période d'édification en grand du communisme, la principale orientation, dans le développement et le perfectionnement de l'Etat socialiste, est de développer, par tous les moyens, la démocratie, d'attirer tous les citoyens à la direction des affaires publiques, de transmettre graduellement, à des organisations publiques, les fonctions remplies jusqu'ici par les organes de l'Etat. Cela ne signifie nullement un affaiblissement du rôle de l'Etat socialiste dans l'édification du communisme, mais au contraire, elle mènera à l'élargissement et à l'affermissement toujours accrus de la base politique de la société socialiste.

ETICUL ŞI POLITICUL ÎN TEORIA LENINISTĂ

DE

NICULAE BELLU

„. . . cît timp oamenii nu au ştiut să treacă la studiul faptelor, mereu au inventat apriori teorii generale, care au rămas totdeauna sterile" (Lenin)[1]

Pentru a se dezvolta ca ştiinţă, etica marxist-leninistă trebuie să se aşeze pe un teren istoric concret. Este o cerinţă teoretică şi metodologică fundamentală a materialismului istoric, singura în măsură să apere cercetarea proceselor etice de recidive idealiste sau metafizice, singura în măsură să o orienteze cu rigurozitate spre caracteristicile esenţiale ale fiecărei epoci istorice, făcînd-o totodată aptă — pe această bază — să răspundă nevoilor nemijlocite ale practicii sociale. Etica se confirmă ca teorie, ca ştiinţă socială avînd obiectul ei propriu de cercetare, numai în măsura în care ajută practicii sociale să se orienteze, să prevadă şi să determine generalizarea acelor deprinderi morale care corespund în cel mai înalt grad nevoilor reale, materiale şi spirituale ale societăţii contemporane.

„Pe primul plan se pune întotdeauna în mod indiscutabil — sublinia Lenin — activitatea practică . . . ca urmare a faptului că activitatea teoretică soluţionează numai problemele pe care le ridică cea dintîi" [2].

Ceea ce este organic pentru orice disciplină ştiinţifică trebuie să orienteze, cu aceeaşi stringenţă, fiecare pas, fiecare încercare de a cunoaşte, în forme istorice concrete, problematica reală a fenomenelor etice. Şi aici generalul nu există, nu apare, nu se manifestă decît prin particular.

Definirea concepţiei ştiinţifice marxist-leniniste cu privire la fenomenele de conştiinţă socială, fundamentală pentru toate formele conştiinţei,

[1] V. I. Lenin, *Ce sînt „prietenii poporului"*, *Opere*, vol. 1, p. 134.
[2] *Ibidem*, p. 293.

are în vedere : 1. caracterul derivat, reflectoriu al conştiinţei sociale faţă de existenţa socială, şi totodată 2. caracterul istoric al tuturor formelor conştiinţei sociale, determinat înainte de toate de apariţia succesivă a unor condiţii modificate de existenţă socială, care se reflectă de fiecare dată într-un mod diferit pe planul conştiinţei.

Ţinem aşadar seama, în primul rînd de teza fundamentală generală a materialismului istoric, potrivit căreia „modul de producţie al vieţii materiale condiţionează în genere procesul vieţii sociale, politice şi spirituale. Nu conştiinţa oamenilor le determină existenţa ci, dimpotrivă, existenţa lor socială le determină conştiinţa"[1]. Totodată Marx a arătat că „pe diferite forme de proprietate, pe condiţiile sociale de existenţă se ridică o întreagă suprastructură de sentimente, de iluzii, de mentalităţi şi de concepţii de viaţă diferite caracteristice. Întreaga clasă le creează şi le modelează pe baza condiţiilor ei materiale şi din relaţiile sociale corespunzătoare" [2]. Prima definiţie stabileşte ceea ce este universal valabil, ca o maximă generalitate, pentru raportul dintre existenţă şi conştiinţă. A doua, întărind-o, precizînd-o şi determinînd-o într-o formă mai concretă pe cea dintîi, pune în lumină totodată dialectica procesului, caracterul său istoric, indicînd necesitatea de a cerceta problemele conştiinţei sociale, acea întreagă suprastructură de sentimente, de iluzii, de mentalităţi şi de concepţii de viaţă, în corelaţie nemijlocită cu condiţiile sociale de existenţă care le-au dat naştere.

Orice alt mod de abordare a problemelor de conştiinţă socială, şi în cazul de faţă al eticii, împinge la metafizică şi la recidive idealiste în fond şi formă, implicit la o abordare neştiinţifică,datorită imposibilităţii efective de a se descoperi izvoarele, forţele motrice primordiale ale unui anumit climat moral sau ale unor anumite trăsături morale caracteristice, fie pentru o anumită formaţiune social-istorică, fie pentru o clasă a ei, decît în măsura în care — de fiecare dată — va fi stabilită legătura cauzală între planul existenţei sociale concrete şi cel al conştiinţei corespunzătoare.

Insistînd asupra acestei laturi, care pune în lumină discontinuitatea proceselor de ordin moral în dezvoltarea istorică a societăţii omeneşti, nu facem abstracţie de existenţa simultană a unui fenomen de continuitate în apariţia şi dezvoltarea trăsăturilor morale, ci subliniem numai că în timp ce elementele de continuitate apar, pentru fiecare nouă etapă istorică, pentru fiecare nouă formaţiune social-economică, drept produsul unei elaborări sociale trecute, numai noile condiţii ale existenţei sociale sînt în măsură fie să confirme, fie să infirme — parţial sau integral, valoarea unor deprinderi morale moştenite. Că noile condiţii ale existenţei sociale îşi pun pecetea lor puternică şi hotărîtoare asupra întregii moşteniri, astfel încît chiar ceea ce este preluat şi incorporat noii conştiinţe morale, suferă modelări şi prefaceri, îndeosebi în conţinut, pînă cînd fiecare trăsătură morală, fiecare deprindere, iar pe planul teoriei fiecare categorie etică

---

[1] K. Marx, *Contribuţii la critica economiei politice*, Buc., E.S.P.L.P., 1954, p. 9.

[2] Idem, *Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte*, Marx-Engels, *Opere alese*, vol. 1, Buc., E.S.P.L.P., 1955, p. 271.

reflectă în modul cel mai adecvat cu putință nu împrejurările care i-au determinat geneza și dezvoltarea, ci pe acelea care le-au adoptat și le-au metamorfozat în mod corespunzător, folosindu-se de ele în scopuri noi, uneori chiar radical opuse celor inițiale. „... Înseși categoriile cele mai abstracte — observa Marx — în ciuda faptului că sînt valabile, tocmai din cauza caracterului lor abstract, pentru toate epocile,în *însăși determinarea acestei abstracții* ele sînt în aceeași măsură produsul unor condiții istorice, *avînd deplina lor valabilitate numai pentru și în cadrul acestor condiții*" *(s.n.)* [1].

Pentru a se dezvolta ca o știință riguroasă, și numai în felul acesta eficientă, etica marxist-leninistă s-a delimitat ea însăși,de la bun început, de tradiția tuturor teoriilor filozofico-istorice generale, bazate pe raționamente apriorice și speculative, care „au apărut și s-au spulberat — cum subliniază Lenin — ca niște baloane de săpun, fiind în cel mai bun caz un simpton al ideilor și raporturilor sociale ale timpului lor, nefăcînd să progreseze ... putința omului *de a înțelege* fie chiar și unele raporturi sociale izolate, dar în schimb reale (și nu acelea care „corespund naturii omenești")". „Giganticul pas înainte făcut de Marx în această privință constă tocmai în faptul că el a înlăturat toate aceste raționamente asupra societății și progresului în general, făcînd în schimb analiza *științifică a unei singure* societăți și a *unui singur* progres..." [2].

Giganticul pas înainte înfăptuit de clasicii marxism-leninismului în cercetarea proceselor etice ale conștiinței sociale, constă, de asemenea, tocmai în faptul că, punînd la baza ei teoria materialismului istoric, abordînd problema în mod *materialist* și *istoric*, ei au supus analizei fenomenele de ordin etic ale societății contemporane, iar din ansamblul acestora și-au concentrat atenția înainte de toate și în mod dominant asupra clasei celei mai noi, mai înaintate și mai revoluționare a acestei orînduiri, au supus unei analize multilaterale manifestările de ordin moral din unghiul de vedere al acestei clase și potrivit cu interesele ei. Pe această bază, etica a putut fi desprinsă, ca formă distinctă a conștiinței sociale, din ansamblul fenomenelor de conștiință, punîndu-se astfel pentru prima dată fundamentul și liniile directoare ale științei etice.

În amplul său studiu clasic asupra situației clasei muncitoare din Anglia, Engels face o analiză monografică a condițiilor de viață și de muncă ale clasei muncitoare, acumulează și generalizează un material faptic extrem de bogat, ajungînd pe această cale — după cum nota Marx — „la același rezultat ca și mine"[3], respectiv la concepția științifică a materialismului istoric, elaborînd în același timp o riguroasă metodologie științifică pentru cercetarea fenomenelor de conștiință socială, printre care un loc important revine fenomenului etic.

Pasul înainte care trebuia făcut în elaborarea teoriei materialiste cu privire la domeniul eticii consta în a dezvălui modalitatea specifică, verigile intermediare, mecanismul prin intermediul căruia existența socială, condițiile materiale ale vieții sociale ajung să se reflecte în mod corespun-

[1] K. Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, p. 231.
[2] V. I. Lenin, *Ce sînt „prietenii poporului"*, *Opere*, vol. 1, p. 135—136.
[3] K. Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, p. 11.

zător pe planul etic, iar dintre acestea, care anume joacă rolul director în angrenajul procesului de reflectare. Toate teoriile etice de pînă atunci, cu excepția cîtorva pătrunzătoare dar vagi ipoteze științifice nedezvoltate au oscilat între soluția teologică și aceea a „naturii umane" aprioric, au rătăcit și capitulat în fața acestui necunoscut.

Toate teoriile etice de pînă atunci nu reușeau să iasă din vîrtejul concepțiilor idealiste despre morală, explicau spiritul prin spirit, noblețea sau josnicia unor trăsături morale prin noblețe și josnicie. Societatea, privită ca un tot nediferențiat, fără determinări contradictorii, fără opoziții de clasă de natură să confere categoriilor morale sensuri diametral opuse și fără înțelegerea liniei de dezvoltare și rezolvare a acestor contradicții, nu putea să indice — evident — direcția în care trebuiau căutați *stimulii imediați* ai manifestărilor morale, nici — cu atît mai puțin — *stimulii materiali*, determinanți în ultimă analiză și mecanismul reflectării lor pe planul spiritului.

În schimb Engels, supunînd unei analize științifice minuțioase nu societatea în general, nu „istoria" umanității, ci manifestările concrete de viață și muncă ale clasei muncitoare în condițiile exploatării capitaliste, a izbutit să înainteze pînă la esența întregii problematici etice în condițiile orînduirilor bazate pe exploatare, dezvăluind și formulînd încă de atunci teza caracterului de clasă al moralei, teză care s-a confirmat și impus ca fundamentală pentru orice abordare științifică a domeniului etic. Burghezia, constata Engels, „are mai multe afinități cu toate celelalte națiuni de pe pămînt, decît cu muncitorii care trăiesc în imediata ei apropiere"....„Sînt două națiuni cu totul diferite, atît de diferite ca și cînd ar aparține unor rase diferite"[1].

Cu acest punct de plecare, cu busola criteriului de clasă în observarea manifestărilor de ordin moral, Engels ajunge la următoarea concluzie : „Dacă, după cum am văzut, muncitorului nu i se lasă nici un alt tărîm de manifestare a calității sale de om decît protestul împotriva situației sale, este firesc ca tocmai în acest protest muncitorii să apară cei mai simpatici, cei mai generoși, cei mai umani. Vom vedea că toate forțele, toată activitatea muncitorilor se concentrează asupra acestui singur punct, că toate străduințele lor de a dobîndi o oarecare cultură umană sînt în directă legătură cu el..."[2].

Din multitudinea de laturi și aspecte care compun condițiile existenței sociale ale clasei muncitoare, Engels dezvăluie relația de clasă dintre proletariat și burghezie — respectiv situația de mizerie materială și spirituală la care capitalismul condamnă clasa muncitoare — ca fiind cea esențială și caracteristică. Întregul univers spiritual al maselor de oameni ai muncii înrobiți de uzina, de orașul și de ansamblul orînduirii capitaliste, se axează în jurul *protestului* împotriva acestor condiții materiale de existență. În acest *protest* muncitorii apar cei mai generoși și mai umani. Toate forțele, toată activitatea muncitorilor se concentrează asupra acestui *singur punct*, care constituie într-o formă embrionară,

[1] Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, E.P.L.P., 1953, p. 127.
[2] *Ibidem*, p. 202.

nucleul întregii dezvoltări ulterioare a conştiinţei de clasă muncitoreşti şi trăsătura cea mai fundamentală, nediferenţiată încă, lipsită la acea epocă de alte determinări, a moralei proletare revoluţionare. Imposibilitatea obiectivă a clasei muncitoare în formare de a se împăca cu existenţa socială care îi era impusă şi tendinţa permanentă de a protesta, sub o formă sau alta, împotriva tuturor caznelor la care era supusă au făcut din *exercitarea protestului* indicele distinctiv şi caracteristic al comportării timpurii a clasei muncitoare în condiţiile orînduirii şi exploatării capitaliste. *Protestul* împotriva exploatării şi a sălbăticiei capitaliste, constituie de aceea categoria cea mai simplă şi mai globală totodată a conştiinţei proletare de clasă în formare.

Sub impulsul acestui protest, determinat el însuşi de condiţiile materiale ale existenţei sociale, dar devenind la rîndul său o forţă motrică a comportării muncitoreşti, avea să se contureze şi să se dezvolte multilateral întregul sistem de principii de conduită ale moralei proletare.

Dar protestul însuşi nu rămîne mult timp în starea lui simplă, nedezvoltată. În forma lui iniţială, primitivă, exclusiv spontană şi lipsită de eficacitate, protestul nu constituia decît indiciul inevitabilităţii unor reale ciocniri de clasă între proletariat şi burghezie. El nu constituia lupta propriu-zisă, ci numai expresia necesităţii şi posibilităţii ei. Forma protestului măsoară gradul de conştiinţă şi de organizare al clasei muncitoare, influenţînd la rîndul ei ritmul propriu de dezvoltare a conştiinţei şi organizării de clasă. De la protestul individual la forme colective de protest sau de la formele colective de protest dar greşit orientate (cum ar fi de pildă, distrugerea maşinilor), absolut spontane, care nu făceau decît să indice existenţa unui uriaş rezervor de energie revoluţionară a clasei muncitoare, dar şi incapacitatea de a o canaliza într-o direcţie eficace, pînă la apariţia primelor forme organizate de luptă, limitate şi ele dar totuşi superioare, clasa muncitoare a înaintat, a parcurs o experienţă proprie, dureroasă, plină de jertfe, dar profundă şi hotărîtoare. Ea şi-a făurit în acest interval, dacă nu încă conştiinţa rolului ei istoric, conştiinţa superiorităţii şi a invincibilităţii ei în lupta cu burghezia, cel puţin linia ei generală de orientare ostilă burgheziei şi ansamblul deprinderilor morale proprii de comportare, izvorîte din condiţiile ei materiale de existenţă, din hărţuielile şi ciocnirile neîntrerupte cu reprezentanţii şi apărătorii ordinii burgheze. Alături de exploatare şi mizerie, această guerilă cotidiană, infinit de variată în aspectele ei concrete, a devenit de asemenea o latură a existenţei sociale proletare. Muncitorul nu mai trăia numai ca *exploatat şi în condiţii de mizerie, ci şi într-o permanentă stare de conflict* cu toţi reprezentanţii orînduirii capitaliste. Tocmai această latură a existenţei sale sociale a determinat pe planul conştiinţei morale trăsăturile cele mai esenţiale şi caracteristice ale fizionomiei muncitoreşti. Apar asociaţiile muncitoreşti, ca semn al separării conştiente a clasei muncitoare de burghezie, ca semn al dezvoltării conştiente a solidarităţii muncitoreşti. Apar grevele organizate, ca formă a luptei împotriva exploatării şi asupririi capitaliste.

„Aceste greve — scrie Engels — sînt firesc, doar hărţuieli de avantposturi, şi numai uneori încăerări mai serioase, ele nu au un efect hotă-

rîtor, dar sînt dovada cea mai sigură că se apropie bătălia decisivă între proletariat şi burghezie. Grevele sînt şcoala de război a muncitorilor, în care ei se pregătesc pentru lupta cea mare" ... „Iar ca şcoală de război, aceste «pronunciamente» (prin care muncitorii din diferite ramuri de muncă se alătură la marea mişcare muncitorească) sînt de o valoare neasemuită" [1].

. . . . . .

„Că pentru grevă este nevoie de curaj şi adesea de mult curaj, de un curaj mult mai mare, de o energie mai cutezătoare, mai dîrză decît pentru răscoală, se înţelege de la sine. Căci nu e lucru de nimic pentru un muncitor, care cunoaşte din experienţă mizeria, s-o înfrunte de bună voie împreună cu soţia şi copiii, să îndure foamea şi lipsurile luni întregi, şi totuşi să rămînă statornic şi neclintit... Şi tocmai în această calmă putere de rezistenţă, în această hotărîre fermă, care este supusă zilnic la sute de încercări, tocmai în aceasta îşi dezvăluie muncitorul latura cea mai vrednică de stimă a caracterului său. Oamenii care îndură atîtea pentru a îngenunchia un singur burghez, vor fi în stare să zdrobească şi puterea întregii burghezii" [2].

Această „latură cea mai vrednică de stimă" a profilului moral al muncitorului, care sintetizează tot ceea ce era mai esenţial, pentru acel timp, în morala clasei muncitoare, apare evident ca reflectarea condiţiilor ei proprii de existenţă materială, dar se înscrie şi înrădăcinează în conştiinţă, se transformă în deprindere morală de comportare, nu într-un mod nedeterminat sau imposibil de determinat, nu datorită unor facultăţi apriorice şi imanente naturii umane, ci numai şi exclusiv în condiţiile unei lupte de fiecare zi, în condiţiile acestei guerile de clasă, pe care capitalismul a impus-o de timpuriu clasei muncitoare.

Marx subliniază, în acelaşi sens, drumul propriu de formare a conştiinţei clasei muncitoare. „Dacă primul scop al rezistenţei (proletariatului — *n.n.*) a fost numai acela de a menţine salariile, mai tîrziu, pe măsură ce capitaliştii se unesc, la rîndul lor, în vederea represiunii muncitorilor, coaliţiile, la început izolate, se grupează şi, în faţa capitalului întotdeauna unit, menţinerea asociaţiei devine pentru ei mult mai însemnată decît menţinerea salariului". „Cît de adevărat este acest lucru rezultă din faptul că economiştii englezi sînt foarte miraţi cînd văd că muncitorii sacrifică o bună parte din salariul lor în folosul asociaţiilor create, după părerea acestor economişti, numai în vederea apărării salariului. *În această luptă* — adevărat război civil — *se îmbină şi se dezvoltă toate elementele necesare bătăliei care va să vină* (*s.n*). O dată ajunsă la acest punct, asociaţia capătă un caracter politic" [3].

Ideile, categoriile etice sînt expresia abstractă a deprinderilor de comportare determinate de relaţiile sociale, dar de *anumite* relaţii sociale istoriceşte determinate. Ele devin de neînţeles, ba chiar de-a dreptul mistice, iraţionale şi arbitrare (aşa cum se petrece, de pildă, cu orice „teorie a valorilor" în publicistica filozofică burgheză) îndată ce sînt

[1] Fr. Engels, *Situaţia clasei muncitoare din Anglia*, E. P. L. P., 1953, p. 211.
[2] *Ibidem*, p. 212.
[3] K. Marx, *Mizeria filozofiei*, Marx-Engels, *Opere*, Ed. politică, 1958, vol. 4, p. 177.

rupte de terenul lor propriu și abordate la modul universal. După cum sînt relațiile sociale de producție, așa vor fi și deprinderile de comportare morală.

Mai mult. Natura acestor relații obiective, materiale, determină și particularitatea specifică a procesului de reflectare însuși, mecanismul interior al acestui proces, care trebuie văzut la rîndul lui ca o lege istorică, determinată de forma specifică a relațiilor sociale obiective și purtînd pecetea lor.

Fiecare clasă cunoscută în istorie a avut o morală a ei. Fiecare orînduire social-economică a avut o morală dominantă, care reflecta interesele clasei conducătoare, modul ei de existență socială și contribuia la apărarea poziției pe care aceasta o deținea. Dar întrucît condițiile în care aceste morale s-au elaborat și cristalizat în principii și norme de comportare au fost diferite, ținînd de particularitățile clasei și ale orînduirii corespunzătoare, căile de formare a fiecărei morale în parte au fost cu aceeași necesitate, diferite la rîndul lor.

Specificul căii de formare a moralei burgheze de pildă, a fost determinat de necesitatea, primordială pentru burghezie, a fructificării capitalului, necesitatea înlăturării oricăror opreliști în calea extinderii și universalizării dominației lui. Stimulentul era mărirea capitalului, fructificarea lui. În lumina și în subordinea acestei cerințe fundamentale, izvorîtă din condițiile burgheze ale existenței sociale, s-a elaborat și cristalizat o morală corespunzătoare.

Și aici politica influențează morala, dar în direcția subordonării ei mai depline interesului fructificării capitalului. Această relație și această direcție de dezvoltare a moralei sub influența politicii burgheze apare cel mai clar în perioada contemporană, cînd marii financiari și conducători de trusturi acaparează mereu mai deschis, mai direct frînele conducerii politice în țările capitaliste. Pe măsura creșterii influenței politicii burgheze asupra moralei, aceasta devine cu atît mai mult înrobită capitalului, concurenței, cu atît mai mult dispare din tabla de valori și din deprinderile de comportare morală a burgheziei, orice urmă de interes pentru omul însuși, pentru „ființa umană" pe care o proslăvesc în schimb cu inegalabilă ipocrizie toate tratatele burgheze de etică. Fascismul, rasismul, colonialismul și ultracolonialismul contemporan sînt tot atîtea confirmări ale modului în care politica burgheză, cu cît este mai activă, mai energică, împinge pînă la extrema limită a dezumanizării trăsăturile cele mai specifice ale moralei unei clase exploatatoare.

Pentru clasa muncitoare, stimulentul luptei politice revoluționare de clasă s-a dovedit a fi de o cu totul altă natură. Condițiile ei de existență au îndreptat-o cu o irezistibilă tenacitate pe calea rezistenței, apoi a protestului, în sfîrșit a luptei spontane iar mai tîrziu conștiente și organizate împotriva exploatării și asupririi capitaliste, vizînd cu necesitate — ca singura ei cale reală de eliberare — la lichidarea oricărei exploatări și asupriri. Morala, în aceste condiții, nu poate fi decît o morală care reflectă interesele de acest ordin ale omului muncii și modul său de comportare corespunzător, o morală de luptă pentru drepturile maselor exploatate, în măsură să contribuie la formarea cadrelor și a stării de spirit necesare pentru purtarea ei cu maximum de eficiență.

Stimulentele nemijlocite ale formării acestei noi morale izvorăsc din cerințele luptei revoluționare ale întregii clase. Este clasa care nu are nimica de pierdut, ci totul de cîștigat cu condiția răsturnării burgheziei exploatatoare de la putere și a construirii unei noi orînduiri sociale. Este clasa care nu are nici un spate al frontului de luptă, nici un loc ferit în care să se retranșeze, nici un răgaz în intervalul căruia să se odihnească. Este clasa pentru care orice „împăcare" cu ordinea burgheză, orice inerție, orice stare de repaus, este sinonimă cu înrăutățirea condițiilor ei materiale și spirituale de existență, smulse burgheziei numai cu prețul unor lupte îndelungate și pentru a căror pierdere este suficient un singur moment de delăsare, de pierdere a vigilenței revoluționare și a combativității. Este clasa prin excelență revoluționară, a cărei politică pătrunde — ca niciodată în trecut — în sferele cele mai variate ale preocupărilor ei de fiecare zi.

Toate preocupările într-adevăr importante ale membrilor clasei, fie ele și strict personale, sînt într-o măsură sau alta legate de rezistența, protestul și lupta lor împotriva tiraniei burgheze de clasă. În acest sens observa Engels că muncitorii „își pot păstra conștiința și sentimentul umanității lor numai prin ura cea mai fierbinte, printr-o permanentă revoltă interioară împotriva clasei stăpînitoare. *Ei sînt oameni numai atîta timp cît simt mînie împotriva clasei stăpînitoare . . .*" (*s. n.*) [1].

Tocmai de aceea, o relație calitativ nouă, inexistentă ca atare în trecut, se stabilește, în viața clasei muncitoare, între forma politică și cea morală a conștiinței sociale. Reflectînd așadar în chipul cel mai nemijlocit condițiile sale proprii de existență socială și cerințele pe care acestea le determină, politica clasei îi comandă moralei, orientează direcția ei de dezvoltare, cultivă în rîndurile clasei cu precădere acele trăsături morale, în măsură să facă întreaga clasă aptă pentru îndeplinirea misiunii sale istorice. Acțiunea politicii revoluționare a clasei muncitoare asupra dezvoltării propriei sale morale are un rol critic și constructiv în același timp. Critic față de morala burgheză dominantă, a cărei influență se exercită puternic asupra întregii societăți, inclusiv asupra oamenilor muncii. Eliberarea cît mai radicală de efectul paralizant al acestei influențe constituie o condiție a oricărei acțiuni muncitorești de sine stătătoare și este în același timp efectul, rezultatul luptei de clasă, în cursul căreia oamenii muncii învață, prin propria lor experiență, să aprecieze „valoarea" deprinderilor morale burgheze, influența lor demobilizatoare, dizolvantă. Întreaga etică marxist-leninistă, ca știință despre formarea, dezvoltarea și rolul activ al moralei muncitorești în lupta revoluționară pentru răsturnarea capitalismului și construirea orînduirii socialiste, pleacă de aceea de la teza lui Marx și Engels potrivit căreia „revoluția este deci necesară nu numai pentru că clasa *dominantă* nu poate fi răsturnată în nici un alt mod, ci și pentru că clasa *care răstoarnă* poate să se descotorosească numai în cursul revoluției de întregul putregai vechi și să devină capabilă să întemeieze o societate nouă" [2].

[1] F. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, p. 120.
[2] K. Marx și Fr. Engels, *Ideologia germană*, vol. cit., p. 70.

★

„Sub raport teoretic, el (marxismul) subordonează «punctul de vedere etic», «principiului cauzalităţii», sub raport practic, el reduce punctul de vedere etic la lupta de clasă" (Lenin)[1]

Această legătură necesară şi influenţa reciprocă între politică şi morală, imposibilitatea separării lor, şi-a căpătat o elaborare şi fundamentare multilaterală în opera lui Lenin, care a reliefat deosebit de distinct rolul director al politicii revoluţionare de clasă în formarea şi dezvoltarea moralei proletare ca şi rolul activ pe care îl deţine morala clasei muncitoare în procesul dezvoltării luptei politice pentru răsturnarea capitalismului şi construirea socialismului.

După cum se ştie, în procesul propriei sale dezvoltări, clasa muncitoare a trecut de la perioada spontană a formării conştiinţei sale de clasă,la o etapă nouă, superioară, caracterizată înainte de toate prin rolul preponderent, hotărîtor pe care îl capătă ştiinţa marxist-leninistă şi activitatea organizată a clasei muncitoare, sub conducerea unui partid consecvent revoluţionar, în dezvoltarea şi maturizarea conştiinţei sale de clasă. Pentru unirea mişcării muncitoreşti spontane, care se simte atrasă de socialism prin însăşi situaţia ei socială, cu socialismul ştiinţific, Lenin a desfăşurat o luptă ideologică şi practic-organizatorică de proporţii necunoscute în istoria omenirii şi de o însemnătate crucială pentru destinul, pentru prezentul şi viitorul întregii societăţi umane. În societatea capitalistă există două ideologii, ideologia burgheză şi cea socialistă, două concepţii diametral opuse asupra lumii şi societăţii, care reflectă interesele contradictorii fundamentale ale principalelor clase din orînduirea burgheză. Înclinarea spontană a clasei muncitoare spre ideologia socialistă şi spre socialism, este — în condiţiile capitalismului — contracarată de ideologia dominantă a burgheziei, care face toate eforturile, toate încercările posibile şi imaginabile pentru a insufla proletariatului propria ei ideologie, pentru a canaliza într-o direcţie compatibilă cu interesele de clasă ale burgheziei, aspiraţiile socialiste ale clasei muncitoare şi lupta purtată în vederea înfăptuirii lor.

Această preocupare a ideologiei burgheze dominante, sprijinită prin toate mijloacele de înrîurire a maselor de care dispune statul burghez modern, este uşurată — în condiţiile imperialismului — de posibilitatea economică a burgheziei monopoliste de a corupe unele straturi de muncitori, atrăgîndu-i de partea burgheziei. „Uriaşele profituri pe care capitaliştii... le obţin datorită monopolurilor — arată Lenin — le dă posibilitatea economică de a corupe unele straturi de muncitori şi, pentru un timp oarecare, chiar o minoritate destul de însemnată a acestora, atrăgîndu-i de partea burgheziei ...". „Şi accentuarea antagonismului dintre naţiunile imperialiste în legătură cu împărţirea lumii, întăreşte această tendinţă. Astfel se creează legătura dintre imperialism şi oportunism" [2].

[1] V. I. Lenin, *Conţinutul economic al narodnicismului*, *Opere*, vol. 1, p. 417.

[2] V. I. Lenin, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*, *Opere*, vol. 22, p. 295—296.

Pe acest teren a apărut reformismul în mișcarea muncitorească, în partidele social-democrate ale Internaționalei a II-a. Sub influența ideologiei burgheze, a intelectualilor mic-burghezi, revoluționari de paradă, care încercau să acapareze socialismul și să-l reducă la o platformă general-democratică, convenabilă burgheziei, marxismul era golit de conținutul său revoluționar, iar activitatea clasei muncitoare era îndreptată exclusiv pe linia revendicărilor economice și a reformelor democratice, a împăcării cu orînduirea burgheză. Formele de activitate politică erau restrînse în limitele legalității burgheze, parlament, sindicate și asociații culturale. În partidele socialiste din Europa occidentală spiritul revoluționar al clasei muncitoare era în mare măsură anihilat de dominația liderilor reformiști, ieșiți din rîndurile „aristocrației" muncitorești și ale micii burghezii. Sub îndrumarea acestora, partidele social-democrate se dezinteresau de condițiile reale de viață și muncă ale clasei muncitoare, nu conduceau toate formele de manifestare ale luptei de clasă a proletariatului, nu-l ajutau să pătrundă conținutul general, de clasă al răfuielilor și ciocnirilor cu burghezia, care izbucneau inevitabil în fiecare zi. Ele se limitau în linii generale la activitatea parlamentară, lăsau cîmp deschis pătrunderii în rîndurile muncitorilor a influențelor ideologiei politice și morale dominante și cultivau la rîndul lor o gamă întreagă de iluzii mic-burgheze cu privire la posibilitatea colaborării de clasă cu burghezia, toceau ascuțișul contradicțiilor, tindeau să educe clasa muncitoare în spiritul împăcării cu burghezia. Ele nu pregăteau cadrele de partid și masele muncitorești în vederea revoluției [1].

Acest climat, în care pînă și acțiunile de sine stătătoare ale diferitelor detașamente de muncitori erau frînate, veștejite ca anarhice și dăunătoare (cînd nu erau pur și simplu denunțate preventiv autorităților burgheze), frîna lupta de clasă a proletariatului, condamna clasa muncitoare la letargie politică și morală, tindea să o reducă la funcția unei mase de manevră în lupta diferitelor fracțiuni ale burgheziei exploatatoare.

Încercarea de paralizare politică a clasei muncitoare corespundea, pe plan etic, cu o adevărată asfixie morală. Ura sa de clasă împotriva orînduirilor capitaliste, spiritul și energia sa revoluționară, capacitatea ei de eroism dus pînă la sacrificiu, solidaritatea de clasă specifică, internaționalismul ei proletar, încrederea în forțele proprii, toate aceste trăsături care sînt generate într-o formă embrionară de condițiile materiale de existență ale clasei muncitoare, dar care nu se pot dezvolta și cristaliza decît în cursul nenumăratelor ciocniri de clasă cu burghezia dominantă, decît în cursul amplificării acestor lupte și al unei stăruitoare munci educative desfășurate de partid pe baza ideologiei marxist-leniniste, erau contracarate de orientarea oportunistă pe care reformismul o imprima mișcării muncitorești. Viața însăși s-a însărcinat astfel să demonstreze interdependența organică dintre morală și politică, imposibilitatea formării și dezvoltării unor trăsături morale revoluționare, mai ales imposibilitatea generalizării lor în rîndurile largi ale clasei muncitoare, cîtă vreme pe planul activității politice această masă însăși este condamnată la inactivitate,

[1] *Istoria P. C. al U. S.*, p. 54.

sau activitatea ei este redusă, constrînsă la o practică de colaborare cu burghezia, iar forma acestei activităţi este preluată pur şi simplu din arsenalul burgheziei.

Orice teorie etică, oricît de materialistă s-ar declara ea, care nu ţine seama de această reală încrucişare de planuri a moralei de clasă cu politica clasei, se condamnă la sterilitate.

Morala, sub aspectul ei practic, este o deprindere de comportare în relaţiile dintre indivizi în viaţa publică şi particulară, în relaţiile individului faţă de clasa sa, faţă de celelalte clase, duşmane sau prietene, faţă de stat şi familie. Ea reflectă interesele clasei, aspiraţiile ei, modul propriu de viaţă, determinate toate de condiţiile materiale de existenţă. Ca reflectare, morala înregistrează, sedimentează, modelează în felul ei şi înscrie în conştiinţă un ansamblu de obiceiuri, deprinderi de comportare. Abia din acest moment ea însăşi devine activă, influenţează la rîndul ei, determină chiar într-un sens sau altul comportarea oamenilor, a maselor. Procesul este, prin natura lui, mai lent, presupune o anumită practică socială repetată. Ea este vioara a doua în orchestră, secondează, acompaniază, deşi — fără ea — prima vioară însăşi este lipsită de rezonanţă, de efect.

Pe planul conştiinţei, prima vioară este politica. Politica este o relaţie între clase, forma concentrată a economiei. Ea sintetizează în modul cel mai nemijlocit activitatea întregii clase în direcţia apărării şi promovării intereselor proprii, dă o expresie concentrată acestei activităţi, fixează obiectivele principale şi pune în mişcare toate mijloacele necesare pentru atingerea lor. Politica revoluţionară a clasei muncitoare reflectă condiţiile materiale de existenţă ale clasei şi ale maselor de oameni ai muncii, dar le reflectă într-o formă specifică şi anume în sensul dezvăluirii cerinţelor care decurg din aceste condiţii, şi al elaborării planurilor de acţiune pentru satisfacerea lor. Politica clasei muncitoare este prin excelenţă dinamică, critică, revoluţionară, înnoitoare. Pasul ei premerge întotdeauna prezentului, pe care îl modelează. Ca reflectare, ea pune în lumină nu atît ceea ce există ci direcţia de dezvoltare, mişcarea, tendinţele. Ea ajută clasei să vadă mai departe, să înţeleagă sensul dezvoltării, o organizează şi mobilizează la activitate practică revoluţionară în vederea grăbirii întregului proces necesar.

Totodată, specific acţiunii politice revoluţionare a clasei muncitoare este că pune în mişcare masele cele mai largi de oameni ai muncii, că uneşte înăuntrul taberei revoluţionare masele principale ale societăţii şi le determină — în cursul acţiunii — să pună mai presus de interesele individuale, de moment, ale fiecăruia, interesele obşteşti. Abia în cursul, prin intermediul şi ca rezultat al propriei sale lupte, clasa muncitoare se ridică la nivelul acelei cutezanţe revoluţionare, la acea capacitate de jertfă şi eroism constructiv, în măsură să schimbe mersul istoriei.

„Actuala ordine — scrie Lenin — impune clasei muncitoare mereu şi în mod inevitabil victime nenumărate, chiar şi în timpurile cele mai paşnice. Mii şi zeci de mii de oameni, care muncesc toată viaţa pentru a crea bogăţii altora, pier de pe urma foamei şi a subnutriţiei permanente, mor înainte de vreme de boli provocate de condiţiile infecte de muncă,

de locuințele mizerabile și de insuficienta odihnă. Cel care preferă morții încete a unei mîrțoage abrutizate, istovite și supuse, moartea în lupta dreaptă împotriva apărătorilor și păstrătorilor acestei ordini ticăloase, acela merită de o sută de ori numele de erou'' [1].

Dar predominarea reformismului și oportunismului în mișcarea muncitorească, respectiv a așa-numitei „aristocrații'' muncitorești, contrapunea — în chiar interiorul mișcării — o politică de așteptare și reforme celei revoluționare, și o morală corespunzătoare, o morală de sclav, celei specific și autentic muncitorești.

Împotriva predominării oportunismului internațional în mișcarea muncitorească, împotriva tuturor variantelor și a consecințelor lui, s-a ridicat Lenin încă de la începutul activității sale revoluționare. Lenin a dus o luptă intransigentă împotriva denaturărilor revizioniste și oportuniste ale teoriei marxiste, a demascat cu fermitate și înflăcărare revoluționară pe capitulanți, a acordat o deosebită însemnătate teoretică și organizatorică educării cadrelor de partid și a maselor de oameni ai muncii în spirit revoluționar, inaugurînd astfel o nouă etapă, etapa leninistă în dezvoltarea marxismului [2].

Ca pentru toate domeniile ideologiei marxiste, și pentru etică etapa leninistă are o însemnătate științifică principială.

Experiența practică a mișcării muncitorești confirmase pe deplin teza lui Marx, potrivit căreia, fără o teorie revoluționară nu poate exista nici o mișcare revoluționară, de unde decurgea necesitatea unirii mișcării muncitorești spontane cu socialismul științific, ca o condiție fundamentală a dezvoltării ei la nivelul marilor bătălii de clasă care deveniseră iminente. Toate contradicțiile de clasă se ascuțeau la maximum, capitalismul intrase în ultimul stadiu al dezvoltării sale, se transformase în imperialism, în capitalism muribund. În același timp teoriile reformiste, oportuniste ale liderilor capitulanți ai Internaționalei a II-a, toate savantele preziceri despre „mersul de la sine'' al societății capitaliste spre socialism, constituiau încercări de a paraliza clasa muncitoare, de a o pune la remorca burgheziei, care izbutise să corupă o minoritate avantajată a clasei muncitoare și să atragă sub influența ei o bună parte a conducătorilor ei. În aceste condiții, clasa muncitoare era lipsită de propria ei teorie revoluționară, lipsită totodată de un stat major revoluționar intransigent, capabil *să pregătească* întreaga clasă și *să o conducă* la asalt împotriva capitalismului.

Lenin a declanșat lupta împotriva denaturărilor antimarxiste care preamăreau virtuțile spontaneității și negau sau minimalizau *rolul factorului conștient* în dezvoltarea socială. „Orice ploconire în fața spontaneității mișcării muncitorești, orice diminuare a rolului „elementului conștient'', a rolului social-democrației *înseamnă* implicit ... *o întărire a influenței ideologiei burgheze asupra muncitorilor*'' [3]. Răspunsul atotcuprinzător la această problemă de bază pentru întreaga dezvoltare

[1] V. I. Lenin, *Un nou măcel*, *Opere*, vol. 5, p. 13.
[2] *Istoria P.C. al U.S.*, p. 42—43.
[3] V. I. Lenin, *Ce-i de făcut?*, *Opere*, vol. 5, p. 367.

ulterioară a evenimentelor, nu-l putea da decît crearea unui partid proletar marxist-revoluționar, clădit pe principii care să corespundă în cel mai înalt grad misiunii istorice revoluționare a clasei muncitoare, clădit în așa fel încît să reflecte interesele sale fundamentale, să o poată pregăti multilateral, să o poată mobiliza și conduce în vîltoarea luptelor pînă la victoria ei. Dezvoltînd ideile lui Marx și Engels cu privire la partidul proletar, Lenin a elaborat și fundamentat pentru prima dată teoria partidului de tip nou, care, reprezentînd *unirea* mișcării muncitorești cu socialismul științific, este *conducătorul* politic al proletariatului, *forța conducătoare* a mișcării muncitorești. El *unește* și *îndrumă* întreaga luptă de clasă a proletariatului. În acest scop Lenin a fundamentat și demonstrat necesitatea organizării întregii activități a partidului „în spiritul educării și al pregătirii maselor pentru revoluție", „a arătat că sursele ideologice ale oportunismului rezidă în primul rînd în ploconirea în fața spontaneității mișcării muncitorești și în diminuarea rolului conștiinței socialiste în mișcarea muncitorească" [1].

Aceste teze politice ale teoriei despre partidul de tip nou au o însemnătate principială pentru știința marxist-leninistă a eticii și se înscriu ca elemente constitutive ale acesteia.

Am văzut că forma morală a conștiinței sociale muncitorești își vădește dependența ei de condițiile existenței materiale nu numai printr-o legătură directă, și nu în primul rînd printr-o legătură directă între existență și morală, ci că reflectarea are loc mai ales indirect, și cu precădere prin intermediul politicii. Acest rol director care-i revine politicii în procesul de formare și dezvoltare a moralei muncitorești este determinat de funcția politicii, respectiv de rolul luptei de clasă în rezolvarea tuturor problemelor de viață și muncă ale clasei muncitoare.

Morala clasei este modelată de politica clasei.

O politică revoluționară consecventă, care poate fi asigurată numai de un partid marxist-leninist revoluționar, cultivă prin toate mijloacele trăsăturile morale care se nasc spontan în rîndurile clasei muncitoare, accelerează dezvoltarea, maturizarea, cristalizarea lor în deprinderi de comportare.

O politică reformistă, care se așază la coada burgheziei, sau pur și simplu absența unei politici revoluționare în măsură să activizeze masele cele mai largi ale clasei, lasă dimpotrivă morala muncitorească la discreția influenței puternice pe care o exercită morala burgheză, modul de viață burghez, corupția, concurența și anarhia burgheză, individualismul burghez. Pînă acolo încît chiar și revolta spontană, împotriva burgheziei, a unor muncitori izolați, poate căpăta forme de manifestare compatibile nu cu morala proletară ci cu cea burgheză.

Etica nu face nici un pas înainte dacă nu ține seamă că orice morală nouă și cu atît mai mult morala clasei muncitoare, apare și se formează în condițiile unei lupte cu vechea morală, pe care tinde să o înlăture și să-i ia locul. Dar în condițiile istorice ale existenței luptei de clasă, această ciocnire dintre două morale, nu constituie decît cealaltă față

[1] *Istoria P.C. al U. S.*, p. 55.

a luptei politice pe terenul căreia are loc de fapt, și în modul cel mai ascuțit, încleștarea principală și hotărîtoare.

În același timp însă, politica revoluționară a clasei muncitoare nu se poate lipsi de o morală corespunzătoare. Societatea se dezvoltă conform legilor obiective ale fiecărei orînduiri social-economice, dar legile obiective acționează prin intermediul oamenilor, al claselor, prin oamenii acestor clase, de care depinde pînă la urmă modul practic de soluționare a diferitelor crize istorice. Revoluția proletară și construirea socialismului este — în proporții nemăsurat mai largi și mai profunde decît orice revoluție și orice înfăptuire istorică din trecut — creația directă, nemijlocită a maselor. O dată ce s-au născut și maturizat condițiile obiective necesare dezvoltării luptei de clasă pînă la asaltul general împotriva orînduirii capitaliste, totul depinde de gradul de conștiință și organizare a clasei muncitoare, de pregătirea ei politică de a înțelege pînă la capăt cuvintele de ordine ale partidului, de capacitatea ei morală, de disciplina, inițiativa și cutezanța ei, de solidaritatea eroismului și neînfricarea ei în traducerea în viață a directivelor și lozincilor partidului.

Nu orice masă nemulțumită este în același timp o forță socială revoluționară capabilă să determine modificarea radicală a propriei sale existențe sociale și apariția unei noi conștiințe sociale. Au dovedit-o sclavii din antichitate și iobagii evului mediu. Nici faptul că o dată cu dezvoltarea capitalismului, a uriașelor sale forțe de producție, s-au creat condiții istorice pentru întemeierea — pe ruinele exploatării — a unei societăți fără exploatare și asuprire, nu asigură efectuarea de la sine a acestor transformări radicale. Ele sînt posibile, dar trebuie făcute de oameni, anume de o clasă revoluționară pe care condițiile obiective o împing la revoluția socialistă, la construirea unei noi societăți, cu condiția ca ea însăși să se fi ridicat la nivelul cerut de această cea mai măreață înfăptuire istorică.

„Ar fi greșit să credem — arată Lenin — că clasele revoluționare dispun întotdeauna de suficientă forță pentru a înfăptui revoluția, atunci cînd această revoluție s-a copt pe deplin în virtutea condițiilor dezvoltării social-economice. Nu, elementele înaintate nu au de-a face cu o societate omenească atît de rațională și atît de „maleabilă". Revoluția poate fi coaptă, dar forțele creatorilor revoluționari ai acestei revoluții se pot dovedi insuficiente pentru înfăptuirea ei ; în acest caz societatea începe să se descompună și acest proces de descompunere se prelungește uneori timp de decenii întregi" [1].

Pentru a se pregăti, așadar, în vederea propriei sale eliberări și a îndeplinirii misiunii sale istorice, clasa muncitoare are nevoie de o teorie științifică revoluționară, de un partid care să o înarmeze cu această teorie științifică, care să unească — cum spunea Lenin — mișcarea muncitorească cu socialismul științific, de un conducător politic revoluționar intransigent și de un educator care s-o pregătească — în focul luptelor ca și în perioadele de relativă acalmie — pentru revoluție. Numai în aceste condiții își poate ea dezvolta toate acele calități morale pe care le posedă

[1] V. I. Lenin, *Ultimul cuvînt al tacticii „Iskriste"*, *Opere*, vol 9, p. 361.

prin natura ei de clasă revoluționară, dar care nu se pot maturiza și transforma în deprinderi ferme decît în condițiile activității revoluționare organizate și conduse de partid, sub înrîurirea permanentă a ideologiei marxist-leniniste de clasă. Clasa muncitoare are nevoie nu numai de o politică științifică, dar și de o teorie etică științifică, fără elaborarea și mînuirea căreia ar fi rămas netraduse în viață complexele sarcini privitoare la educarea și pregătirea morală a clasei muncitoare, în vederea traducerii în viață a sarcinilor atît de covîrșitoare pe care le poartă pe umerii ei.

Or, ceea ce a afirmat Lenin despre Marx în legătură cu elaborarea, în *Capitalul*, a logicii dialectice, deși Marx nu a scris un tratat de logică cu L mare, se repetă aidoma în ceea ce privește elaborarea de către Lenin a eticii marxiste în întreaga sa operă, deși o etică cu E mare nu se află printre lucrările sale.

Iar la baza acestei vaste și multilaterale elaborări se află teza că, sub raport teoretic, marxismul subordonează punctul de vedere etic, principiului cauzalității, în timp ce sub raport practic, reduce punctul de vedere etic la lupta de clasă.

★

Esențial în teoria etică leninistă este dezvăluirea permanentă a unității necesare dintre momentul istorico-natural al genezei moralei muncitorești de clasă și momentul dezvoltării ei conștiente sub înrîurirea ideologiei științifice marxiste și sub conducerea efectivă a clasei de către partidul proletar consecvent revoluționar.

„Sarcina partidului — scrie Lenin — nu este aceea de a născoci niște mijloace la modă pentru ajutorarea muncitorilor, ci de a se alătura mișcării muncitorilor, de a introduce lumina în această mișcare, de a ajuta pe muncitori în această luptă, pe care ei au și început s-o ducă singuri" [1].

Lenin pleacă întotdeauna de la condițiile obiective ale existenței sociale, materiale. Morala care se înscrie în conștiința muncitorilor încă sub dominația capitalismului, de pildă, solidaritatea muncitorească de clasă, apare în opoziție cu morala burgheză dominantă, în opoziție cu concurența și individualismul burghez, în opoziție chiar cu concurența la care sînt împinși muncitorii pe piața muncii, ca urmare a faptului că „societatea capitalistă sporește nevoile populației de *a se uni*, de *a se asocia* (*s. n.*) și prin aceasta dă acestor asociații un caracter deosebit față de asociațiile de altă dată" [2]. Evident, un anumit grad de solidaritate a apărut încă în formațiile social-economice anterioare, înainte de apariția clasei muncitoare. Ea s-a manifestat, cu excepția comunei primitive, îndeosebi în rîndurile maselor exploatate, care luptau împotriva asupritorilor lor. Dar ceea ce distinge calitativ o asemenea trăsătură morală aparținînd clasei muncitoare, de ceea ce masa oamenilor muncii putuse să elaboreze încă în trecut, este — înainte de toate — caracterul

[1] V. I. Lenin, *Proiect de program al partidului social-democrat*, *Opere*, vol. 2, p. 101.
[2] Idem, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, *Opere*, vol. 3, p. 568.

de generalitate al manifestărilor ei, cu tendința de a cuprinde întreaga clasă și dezvoltarea ascendentă continuă a noii morale, a trăsăturilor ei, întrucît neîntrerupt clasa muncitoare este supusă unor noi încercări, în fața unor noi lupte, ceea ce acționează asupra ei în direcția dezvoltării trăsăturilor sale morale. „Distrugînd îngustele asociații corporatiste, locale, ale societății medievale — arată Lenin — creînd o concurență îndîrjită, capitalismul scindează în același timp întreaga societate în grupuri mari de persoane ... și dă un imbold puternic unirii înlăuntrul fiecăruia din aceste grupuri". „Toate modificările ... determinate de capitalism, duc în mod inevitabil și la modificarea fizionomiei spirituale a populației" [1].

Morala proletară este una din laturile acestei fizionomii spirituale modificate de capitalism și își înscrie ca una din caracteristicile ei de bază, independența spirituală față de exploatatori și nevoia de a se uni, solidaritatea de clasă.

„Unirea devine o necesitate pentru muncitor, în fața căruia stă deja marele capital"[2]. Cît privește aptitudinea, capacitatea reală spirituală a muncitorului de a se uni, înclinarea lui spre activitate colectivă, deprinderea și plăcerea de a trăi în contactul cel mai strîns cu ceilalți oameni ai muncii, această trăsătură atît de specifică a moralei muncitorești și atît de opusă individualismului, închiderii în sine caracteristice pentru burghez, este produsul condițiilor de existență și muncă ale clasei muncitoare.

Aceste condiții sînt următoarele, arată Lenin :

1. Marea fabrică îl rupe complet pe muncitor de orice legătură cu pămîntul și cu gospodăria proprie. Îl transformă în proletar deplin. Gospodăria proprie dusă pe un petec de pămînt îi dezbină pe muncitori, face ca fiecare să aibă interese deosebite, împiedică unirea lor. Despărțirea muncitorului de pămînt distruge aceste piedici.

2. Munca în comun a sute și mii de muncitori îi deprinde de la sine să-și discute în comun nevoile, să acționeze în comun, arătîndu-le în mod concret că întreaga masă a muncitorilor se află în aceeași situație și au aceleași interese.

3. Deplasările permanente ale muncitorilor de la o fabrică la alta îi deprind să pună față în față condițiile și rînduielile din diferite fabrici, să le compare, să se convingă că exploatarea este aceeași în toate fabricile, să-și însușească experiența dobîndită de alți muncitori în ciocnirile lor cu capitalismul și în felul acesta întăresc unirea, solidaritatea muncitorilor [3].

Dar dacă caracterul de proces istorico-natural indică necesitatea obiectivă a întregului fenomen, el dă totodată și măsura lipsei lui de maturitate cîtă vreme nu depășește acest stadiu inițial. Caracteristica acestui proces este dibuirea în întuneric și vicierea permanentă a ceea ce este nou, sub influența dizolvantă a ideologiei și moralei dominante burgheze. Noul, înainte de a se consolida și îndeosebi dacă este lipsit

[1] V. I. Lenin, *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, *Opere*, vol. 3, p. 569.
[2] Idem, *Proiect de program*, p. 91.
[3] *Ibidem*.

de sprijinul ferm al unei teorii ştiinţifice, dacă este lipsit de o forţă socială conştientă în măsură să-l scoată la lumină, să-l promoveze, este susceptibil de deformări, poate stagna sau evolua în direcţii divergente, mistice-religioase de pildă, manifestări anarhice mic-burgheze etc.*.

Elementul spontan, subliniază Lenin, „nu este în fond altceva decît *forma embrionară* a conştiinţei. Şi răscoalele primitive exprimau deja o oarecare deşteptare a conştiinţei : muncitorii începeau să piardă credinţa străveche în imuabilitatea rîndurilor care-i striveau, începeau ... nu zic să înţeleagă, dar să simtă necesitatea unei împotriviri colective şi rupeau hotărît cu supunerea de rob faţă de autorităţi. Totuşi asta era mai mult o manifestare de deznădejde şi de răzbunare decît *o luptă*"[1].

Trecerea de la deznădejde şi tendinţă de răzbunare la o luptă efectivă, durabilă, tenace, constituie domeniul politicii revoluţionare şi nu poate fi asigurată decît ca urmare a conducerii clasei de către partidul ei revoluţionar. Morala urmează drumul, direcţia şi ritmul dezvoltării acţiunii politice. Dar ea întăreşte, din punctul de vedere al deprinderilor revoluţionare întreaga clasă, o face aptă să se ridice la nivelul celor mai înalte şi complexe cerinţe ale luptei politice de clasă, întăreşte şi multiplică această luptă pe întreaga linie de contact dintre proletariat şi burghezie, devine astfel o cerinţă a politicii, de care aceasta din urmă nu se poate lipsi fără a-şi micşora amploarea, profunzimea şi eficacitatea. O relaţie de maximă interdependenţă guvernează dezvoltarea luptei politice şi procesul maturizării moralei muncitoreşti, în care politica ocupă rolul director, face masele conştiente de necesitatea acţiunii, le mobilizează şi conduce în acţiune, iar morala comunică acestei acţiuni dinamismul ei specific, eroismul şi capacitatea de sacrificiu a maselor care o duc pe umerii lor, disciplina şi tenacitatea, aşadar o sumă de trăsături născute pe cîmpul luptei şi sub efectul educaţiei revoluţionare, dar care constituie — la rîndul lor — una din condiţiile de căpătîi ale victoriei sau înfrîngerii în fiecare bătălie de clasă.

---

* Descriind primele simptome ale spiritului revoluţionar, care începeau să se dezvolte în preajma războiului ţărănesc german, Engels scria : „Găsim deja aci, la primul precursor al mişcării, acel ascetism pe care îl găsim la toate răscoalele medievale cu nuanţă religioasă şi, în timpuri mai noi, la începuturile oricărei mişcări proletare. Această austeritate ascetică a moravurilor, această cerere de a se renunţa la toate plăcerile şi bunurile vieţii, pune pe de-o parte în faţa claselor stăpînitoare principiul egalităţii spartane, şi este pe de altă parte o fază de trecere necesară, fără de care stratul cel mai de jos al societăţii nu se poate pune niciodată în mişcare. Pentru a-şi dezvolta energia revoluţionară, pentru a-şi clarifica atitudinea faţă de toate celelalte elemente ostile ale societăţii, pentru a se concentra în calitate de clasă, ea trebuie să înceapă prin a se dezbăra de tot ceea ce ar putea să o împace cu ordinea socială existentă, ea trebuie să renunţe la puţinele plăceri care îi fac suportabilă pentru moment existenţa împilată ... *Acest ascetism plebeu şi proletar* se deosebeşte cu totul, atît prin forma sa de fanatism sălbatic, cît şi prin conţinutul său, de ascetismul burghez ... al cărui mister este *spiritul de economie burghez*. Se înţelege pe de altă parte că acest ascetism-plebeu-proletar îşi pierde caracterul revoluţionar în aceeaşi măsură în care, pe de o parte, dezvoltarea forţelor de producţie moderne măreşte la infinit materialul plăcerii, făcînd inutilă în felul acesta egalitatea spartană, şi în care, pe de altă parte, condiţia de viaţă a proletariatului şi prin aceasta proletariatul însuşi devine mereu mai revoluţionar ... Masei proletare trebuie să i se predice cu atît mai puţin renunţarea, cu cît nu mai are aproape nimic la care ar putea renunţa". F. Engels, *Războiul ţărănesc german*, Ed. P.C.R., 1947, p. 69—70.

[1] V. I. Lenin, *Ce-i de făcut?*, *Opere*, vol. 5, p. 360.

Practica mişcării muncitoreşti a scos la iveală, cu o deosebită ascuţime, această relaţie de interdependenţă.

Conţinutul moral al politicii revoluţionare a clasei muncitoare, izvorăşte din caracterul acestei politici, al cărei scop suprem este eliberarea omului muncii de orice exploatare şi asuprire. Aşa se explică şi faptul că oamenii angajaţi în această politică revoluţionară, se transformă în cursul activităţii lor revoluţionare, devin ei înşişi alţii, ridicîndu-se pînă la idealul etic al demnităţii umane, înainte chiar ca lupta maselor să fi creat condiţiile materiale optime ale unei asemenea demnităţi. Activitatea revoluţionară însăşi, ţinînd seama de stimulii şi scopurile ei, formează şi cizelează înalte trăsături morale. „Principala forţă a revoluţiei constă în înrîurirea ei morală şi politică asupra maselor revoluţionare" [1]. Pentru Marx — sublinia Lenin — „înaintea oricărei alte consideraţiuni, stă faptul că clasa muncitoare face istorie universală într-un mod plin de eroism, de abnegaţie şi de iniţiativă". „Marx şi-a dat seama că există momente în istorie în care o luptă disperată a maselor, chiar pentru o cauză fără şanse de reuşită, este necesară pentru educarea acestor mase şi pentru lupta lor viitoare" [2].

„Ce elasticitate, ce iniţiativă istorică, ce spirit de jertfă la aceşti parizieni!" — observa Marx. „După o înfometare şi o distrugere de şase luni ... ei se răscoală, sub domnia baionetelor prusiene, ca şi cum ... duşmanul nu s-ar afla la porţile Parisului! Istoria nu cunoaşte un exemplu asemănător, de măreţie asemănătoare" [3]. Dar chiar în aceste pagini de glorificare a legendarei măreţii de care tocmai dădea dovadă proletariatul parizian, Marx nu omite să noteze critic, deficienţa unei comportări care vădea prezenţa, în practica proletariatului, a unor manifestări străine, liberaliste, de origine burgheză. „Dacă vor fi învinşi, faptul nu se va datora decît «blîndeţii» lor. Ar fi trebuit s-o pornească imediat spre Versailles ... Momentul prielnic a fost pierdut din cauza unor scrupule de conştiinţă. N-au vrut să *înceapă războiul civil*, ca şi cum stîrpitura primejdioasă de Thyers nu l-ar fi început de mult prin încercarea sa de a dezarma Parisul. A doua greşeală: Comitetul Central a predat prea devreme puterea, pentru a face loc Comunei. Tot dintr-o scrupulozitate exagerat de «cinstită»" [4]. (Marx pune *cinstită* în ghilimele pentru a sublinia caracterul străin, burghez al unui asemenea mod de a înţelege cinstea).

Practica revoluţionară de masă a clasei muncitoare, ridicată pînă la nivelul unor adevărate ciocniri deschise şi hotărîtoare dintre proletariat şi burghezie, se afla abia la începuturile ei, cînd clasa şi chiar o bună parte a conducătorilor ei, operau încă — împotriva burgheziei — sub influenţa criteriilor morale propagate de burghezie, de care burghezia însăşi nu ţinea seama, dar care îşi arătau virulenţa şi eficacitatea prin felul în care izbuteau să paralizeze acţiunea revoluţionară a maselor. Cu o asemenea morală,

[1] *Rezoluţiile şi hotărîrile P.C.U.S.*, E.P.L.P., 1954, partea I, p. 131 (Congresul al patrulea — de unificare al P.M.S.D.R.).

[2] K. Marx, *Scrisori către Kugelman*, Ed. P.C.R., 1947 (V. I. Lenin, Prefaţă, p. 15).

[3] *Ibidem*, p. 124—125.

[4] *Ibidem*.

sau chiar numai sub influenţa ei, clasa muncitoare se dovedea încă inaptă să-şi înfrîngă în lupte hotărîtoare duşmanul de clasă. Experienţa tuturor ciocnirilor dintre proletariat şi burghezie care au urmat, au confirmat şi pus mereu mai mult în lumină această concluzie a lui Marx.

Revoluţia este un examen, cel mai suprem examen al maturităţii politice şi morale al clasei revoluţionare. Pentru acest examen trebuie să te pregăteşti, iar pregătirea trebuie să aibă în vedere nu numai latura politică a conştiinţei sociale, ci şi cea morală, atît a masei, cît şi a conducătorilor ei. Şi poate fi eficace numai în focul luptei pentru că existenţa însăşi a clasei muncitoare în condiţiile capitalismului este o existenţă de luptă cotidiană, în cursul căreia ciocnirile cresc sau scad în amploare, fără să dispară niciodată. Or, a folosi fiecare stadiu pentru pregătirea luptelor ulterioare şi intensificarea lor, a folosi fiecare experienţă, fiecare succes ca şi fiecare înfrîngere trecătoare, fiecare dovadă de maturitate politică, de disciplină colectivă, de fermitate, de eroism ca şi fiecare greşeală sau slăbiciune pentru a înarma şi educa mai bine clasa cu acele calităţi fără de care o revoluţie socialistă nu poate fi victorioasă, în aceasta constă sinteza experienţei clasei muncitoare cu privire la propria ei educaţie revoluţionară, pe care Lenin a extras-o, căreia i-a dat o expresie teoretică în spiritul concluziilor lui Marx şi a încorporat-o în teoria sa ştiinţifică despre rolul partidului marxist revoluţionar, ca forţă conducătoare a întregii clase, a tuturor luptelor şi acţiunilor ei.

„Istoria devastărilor din 1885 — scria Lenin — ne arată ce forţă uriaşă conţine protestul unit al muncitorilor. Să avem grijă numai ca această forţă să fie întrebuinţată într-un mod mai conştient, ca ea să nu se irosească în vînt, în răzbunări împotriva cutărui sau cutărui proprietar de fabrică sau uzină ... ca toată forţa acestei revolte şi uri să fie îndreptată împotriva tuturor proprietarilor de fabrici şi uzine laolaltă, împotriva întregii clase a proprietarilor de fabrici sau uzine, şi să fie folosită în vederea luptei permanente şi perseverente împotriva acestei clase"[1].

Protestul izolat al muncitorilor, deşi el însuşi o formă a luptei de clasă, deşi dezvăluie o oarecare independenţă politică şi morală faţă de burghezie, iniţiativă şi curaj, păstrează totuşi semnul influenţei burgheze prin caracterul ei izolat, ca şi cum ar fi vorba numai de un diferend local şi întîmplător, pe care fiecare colectiv de muncitori l-ar putea rezolva aparte, pe calea disputei şi a înţelegerii cu patronul respectiv, cu iluzia că aşa va fi mai uşor, că pe această cale patronul va fi mai dispus la concesii etc. După cum se ştie, burghezia, sprijinită de liderii reformişti, se străduie întotdeauna să canalizeze în acest spirit conflictele ei cu clasa muncitoare. Orice protest, atîta timp cît este circumscris într-un cadru restrîns, nu exclude încă posibilitatea unei „înţelegeri", poate fi — chiar dacă printr-o cedare de mică însemnătate din partea patronului — muşamalizat. Abia extins pe o scară cît mai largă, conflictul apare în lumina lui adevărată, ca un conflict de clasă, îşi dovedeşte maxima lui eficacitate pentru clasa

[1] V. I. Lenin, *Explicarea legii amenzilor*, *Opere*, vol. 2, p. 25.

muncitoare, atît în ceea ce privește revendicarea sau protestul care a generat izbucnirea lui, cît mai ales prin aceea că o educă în spiritul solidarității de clasă, al obișnuinței de a judeca și acționa ca atare. Să se recunoască pe sine, ca clasă, în fiecare dintre bătăliile purtate de muncitori împotriva capitalismului, constituia pentru Lenin unul dintre rezultatele cele mai însemnate pe care trebuia să le producă educația revoluționară, exercitată de partid asupra clasei întregi.

„Am arătat întotdeauna muncitorilor — scria Lenin — că este în propriul lor interes ... să canalizeze orice nemulțumire spre sprijinirea luptei organizate a partidului revoluționar" [1]. Și tocmai în vederea întăririi permanente a acestei suduri, Lenin vedea activitatea educativă desfășurată de partid ca decurgînd din viața și lupta practică, de toate zilele a clasei muncitoare, asupra căreia partidul trebuie să-și exercite rolul său de educator și conducător.

„Sarcina noastră este să contopim activitatea noastră cu problemele practice de toate zilele ale vieții muncitorilor, să-i ajutăm pe muncitori să se descurce în aceste probleme, să atragem atenția muncitorilor asupra abuzurilor mai grave, să-i atragem să-și formuleze mai precis și mai practic revendicările față de patron, să dezvoltăm în rîndurile muncitorilor conștiința solidarității lor, conștiința intereselor lor comune și a cauzei comune tuturor muncitorilor ruși, ca clasă muncitoare unică, formînd o parte a armatei mondiale a proletariatului" [2].

În vederea acestui scop Lenin a luptat pentru dezvoltarea muncii de propagare în masele cele mai largi a ideologiei marxiste, împletită cu agitația politică și economică, subliniind rolul acestor forme în trezirea conștiinței muncitorilor, în disciplinarea lor în vederea unei activități solidare, cu totul independente față de burghezie. Agitația împotriva abuzurilor și nedreptăților de tot felul era considerată de Lenin ca alfabetul oricărei munci educative de clasă în condițiile dominației capitaliste. Nici un abuz din partea burgheziei, nici o încălcare a demnității muncitorești, nu trebuia trecută cu vederea, ci demascată, popularizată, subliniindu-se modul în care au știut să reacționeze, solidari și demni, muncitorii, astfel încît întreaga clasă să urmeze asemenea exemple înaintate, să participe într-un fel sau altul la desfășurarea fiecărei ciocniri, să resimtă ca o victorie sau o înfrîngere colectivă fiecare detaliu al luptei dintre clasa muncitoare și burghezie.

Pentru formarea unei înalte conștiințe politice și a unor deprinderi morale revoluționare, lui Lenin îi era clar că trebuie înlăturată orice izolare a diferitelor grupe sau detașamente de muncitori, orice fărîmițare a acțiunilor de clasă. „Fărîmițarea are un efect apăsător asupra oamenilor, care «stau ca în groapă»" [3].

Încercarea de a concepe societatea ca o sumă mecanică de indivizi-atomi este una din expresiile cele mai desăvîrșite ale individualismului burghez, principiu de care burghezia nu s-a folosit de altfel decît mai ales

[1] V. I. Lenin, *Un nou măcel*, *Opere*, vol. 5, p. 13.
[2] Idem, *Sarcinile social-democraților ruși*, *Opere*, vol 2, p. 319.
[3] Idem, *Ce-i de făcut?* *Opere*, vol. 5, p. 156.

pe planul teoriei, şi încă intermitent, niciodată, de pildă, cînd făcea apel la mase pentru ducerea războaielor ei. Totuşi el exprima, în felul său, o realitate, anume faptul că, în capitalism, condiţiile existenţei sociale înrădăcinează pe planul raporturilor dintre oameni spiritul războiului tuturor împotriva tuturor, care pătrunde pînă şi în sînul clasei celei mai exploatate şi revoluţionare, sub forma concurenţei pe piaţa muncii, ca o tendinţă de supralicitare mai ales în perioadele de acută lipsă de muncă. Cum lipsa de muncă a devenit în capitalism un fenomen general, această tendinţă se permanentizează, ceea ce corespunde în cel mai înalt grad intereselor fiecărui capitalist în parte, care profită pentru a reduce preţul forţei de muncă a muncitorilor, cît şi întregii clase capitaliste care ştie că poate domina numai o clasă muncitoare fărîmiţată, apăsată, demoralizată.

Dacă această influenţă nocivă exercitată de existenţa socială burgheză, şi de ideologia dominantă, asupra clasei muncitoare, este contracarată de nevoia pe care o simt muncitorii de a se uni, de a opune o conştiinţă proprie celei burgheze, forţa acestei opoziţii stă în activarea ei permanentă, în dezvoltarea ei sistematică pe baza practicii revoluţionare continue, a propagandei şi agitaţiei revoluţionare, conduse de un partid marxist legat de mase, care se bucură de încrederea şi sprijinul masei, capabil să stea în fruntea ei şi s-o mobilizeze la activitatea revoluţionară conştientă.

Lui Lenin i-a fost pe deplin clar că numai în cursul activităţii politice revoluţionare, desfăşurate sub conducerea organizată a partidului, muncitorii înaintaţi şi-au format „acea călire pentru lupta revoluţionară, fără care... n-ar fi fost posibilă o revoluţie victorioasă a proletariatului din Rusia"[1].

Lenin a pătruns pînă în detaliu însemnătatea generală a moralei ca formă a conştiinţei sociale, dar ca conducător şi exponent al intereselor clasei muncitoare, el a dezvăluit ca specific moralei muncitoreşti, legătura ei organică cu politica revoluţionară a clasei, întrucît numai dezvoltîndu-se în subordinea ei, numai urmînd etapele principale ale luptei istorice de clasă dintre proletariat şi burghezie, morala îşi poate căpăta cu cea mai mare rigurozitate profilul ei de clasă, neviciat de elemente străine. În acelaşi timp, numai astfel elaborată şi cristalizată, ea poate servi cu totală eficienţa interesele generale ale clasei, reprezentate în modul cel mai expresiv şi sintetic de politica ei revoluţionară.

Asupra deprinderilor de comportare morală a oamenilor acţionează condiţiile materiale ale existenţei lor sociale şi întreaga suprastructură a unei anumite orînduiri social-economice. Acţiunea tuturor acestor condiţii, materiale şi spirituale, este însă — în condiţiile împărţirii societăţii în clase antagoniste — profund contradictorie, astfel nu este exagerat să observăm că, adeseori, ca rezultat al unor asemenea acţiuni contrarii apar fenomene morale caracterizate prin instabilitate, împletirea unor trăsături morale înaintate cu altele care viciază calitatea lor, fenomene de descompunere crescute pe acest teren etc. Morala fiecărei clase exploatate

[1] V. I. Lenin, *Cuvîntare în memoria lui I. M. Sverdlov. Opere*, vol. 29, p. 73.

din trecutul istoric, cu toate înaltele trăsături umane pe care le-a conținut, a rămas totuși tributară în mare măsură acestor influențe divergente și contradictorii, ceea ce a constituit viciul ei principal.

Morala proletară, prin însăși funcția ei în viața de luptă și în drumul istoric al clasei muncitoare, deși născută în condițiile capitalismului, se caracterizează cu necesitate prin profilul ei unitar, prin claritatea și consecvența trăsăturilor ei, prin intoleranța față de influențe și corpuri străine. Orice infiltrat este nociv, dizolvant. Un asemenea profil moral nu se poate elabora și cristaliza, decît în condițiile luptei unite a întregii clase în vederea înfăptuirii unui ideal comun, decît în condițiile conducerii acestei mari lupte istorice și a tuturor manifestărilor care o compun de către un stat major revoluționar, înarmat cu teoria științifică a marxism-leninismului. Ținînd tocmai seama de greutatea specifică nouă pe care morala o deține în viața clasei muncitoare și, ca urmare, de nivelul, principialitatea și fermitatea de care trebuie să dea dovadă, Lenin a văzut necesitatea înlăturării influenței pe care fenomenele întîmplătoare, colaterale și neesențiale o pot avea asupra dezvoltării ei, cerea activistului de partid să știe să concentreze „într-un singur tablou" [1] variatele manifestări ale exploatării și asupririi oamenilor muncii de către capitalism, pentru ca întreaga conștiință politică și morală a oamenilor muncii să se maturizeze și călească ca o replică vie, plină de ură și demnitate umană la acest „tablou", ca un stimulent în măsură să dinamizeze la maximum lupta pentru răsturnarea capitalismului și construirea unei noi orînduiri sociale.

„Morala este ceea ce servește la distrugerea societății vechi, exploatatoare — spunea Lenin — și la unirea tuturor celor ce muncesc în jurul proletariatului, care făurește societatea nouă, comunistă... Noi spunem că morala noastră este pe deplin subordonată intereselor luptei de clasă a proletariatului. Morala noastră izvorăște din interesele luptei de clasă a proletariatului"[2].

★

Însemnătatea teoriei elaborată de Lenin despre relația dintre politică și morală ca o dezvoltare creatoare multilaterală a concepției etice marxiste, a fost confirmată nu numai pe terenul luptei revoluționare pentru răsturnarea capitalismului și cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, ci și de întreaga practică, atît de concludentă, a construirii socialismului în Uniunea Sovietică și în celelalte țări socialiste.

Literatura burgheză de toate nuanțele, dublată cu fidelitate de remorca ei ideologică reformistă și revizionistă, se grăbise să prezică — în anii care au urmat marelui Octombrie 1917 — că geniul bolșevicilor și al conducătorului lor Lenin este prin natura lui destructiv, că masele de oameni care au putut fi puse în mișcare și conduse la răsturnarea capitalismului, își vor dovedi — împreună cu conducătorii lor — incapacitatea

[1] V. I. Lenin, *Ce-i de făcut?*, vol. cit., p. 406.
[2] Idem, *Sarcinile uniunilor tineretului*, *Opere alese*, E.P.L.P. 1954, vol. 2, p. 673.

spirituală de a face altceva decît să distrugă, că vor fi victimele sigure ale aviditătii lor răzbunătoare şi nimicitoare, ale neputinţei de a trece de la practica sfărîmării unei orînduiri seculare, la construirea disciplinată, coordonată şi eficace a unei noi societăţi. Burghezia nu înţelesese nimic din cele petrecute. Pentru ea, masele de oameni ai muncii, nesfîrşitele milioane, nu puteau fi concepute decît ca acţionînd orbeşte, dezlănţuite, năvalnic, ca apele oceanului inundînd puhoi ţinuturi întregi, pînă mai ieri ocrotite de diguri, azi sparte. Ideologii burgheziei nu izbutiseră să depăşească puterea de pătrundere a acelor gînditori despre care încă Hegel spunea—bătîndu-şi joc—că pentru ei, noaptea, toate vacile sînt negre. Că tocmai pentru spargerea zidurilor de apărare ale orînduirii burgheze şi pentru luarea acestei cetăţi care părea inexpugnabilă, clasa muncitoare a trebuit să se pregătească îndelung, să-şi creeze un stat major proletar înarmat cu o ştiinţă riguroasă asupra societăţii, să se organizeze ca clasă şi să se disciplineze, devenind astfel aptă să treacă la sarcinile constructive ale revoluţiei socialiste, — această calitate reală a masei, la care lucrase cu migală ani îndelungaţi partidul şi clasa însăşi, ideologii burgheziei nici nu puteau, nici nu voiau să o vadă şi înţeleagă. Dar tocmai ea şi-a spus cuvîntul hotărîtor în cea mai complexă şi grea perioadă prin care trece cu necesitate orice revoluţie socialistă, îndată după cucerirea puterii.

La crearea acelui înalt nivel de conştiinţă politică şi morală fără de care noua societate nu poate fi construită, concurau acum : 1. faptul existenţei unei noi orînduiri, bazată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie şi în care dominaţia burgheziei exploatatoare a fost lichidată, ceea ce aducea la suprafaţă şi stimula activarea uriaşelor rezerve de aptitudini şi forţă creatoare constructivă care sălăşluia în popor şi 2. valorificarea într-o direcţie nouă a uriaşei experienţe politice şi a înaltelor calităţi morale acumulate de partid şi de clasa muncitoare în îndelungata perioadă a luptei pentru putere. „Revoluţia noastră s-a deosebit de toate revoluţiile anterioare — spunea Lenin — tocmai prin aceea că a stîrnit o sete de construcţie şi de creaţie în mase, cînd în cele mai îndepărtate sate, masele muncitoare umilite, împilate, asuprite de ţari, de moşieri, de burghezie, se ridică"[1].

Nici de astă dată însă, lucrurile nu puteau merge de la sine. Masele cele mai largi de oameni ai muncii abia se trezeau dintr-un cumplit coşmar milenar, în cuprinsul căruia fuseseră îndepărtate de la munca de organizare şi conducere a producţiei. Or, sarcina de căpetenie a maselor în revoluţia socialistă — şi în opoziţie cu îndatoririle care îi reveneau masei în toate revoluţiile anterioare—„este munca pozitivă sau constructivă în vederea creării unei reţele extrem de complexe şi de fine de noi relaţii organizatorice, menite să cuprindă producţia şi repartiţia planificată a produselor necesare existenţei a zeci de milioane de oameni"[2]. „O asemenea revoluţie poate fi înfăptuită cu succes—arată Lenin—numai prin

[1] V. I. Lenin, *Raport cu privire la ratificarea tratatului de pace (Al IV-lea Congres al Sovietelor din Rusia)*, *Opere*, vol. 27, p. 167.

[2] Idem, *Sarcinile imediate ale puterii sovietice*, *Opere*, vol. 27, p. 222—225.

activitatea creatoare istorică independentă a majorității populației, și în primul rînd a majorității celor ce muncesc. Numai dacă proletariatul și țăranii săraci vor ști să găsească în ei înșiși destulă conștiință, principialitate, abnegație și perseverență, numai astfel va fi asigurată victoria revoluției socialiste"[1].

Politica clasei muncitoare devine mai complexă, după cucerirea puterii. În luptă cu burghezia și moșierimea răsturnate din interior, în luptă cu coaliția internațională a capitalismului și cu toate curentele contrarevoluționare pe care aceasta le alimentează cu o și mai mare înverșunare, trebuie reconstruită întreaga economie pe baze socialiste, după cum trebuie creat din nou întregul angrenaj al suprastructurii corespunzătoare, noul aparat de stat și toate instituțiile de masă ale unei reale democrații populare. Înseși condițiile existenței sociale, s-au schimbat. Acum toate bunurile, începînd cu mijloacele de producție, cu bogățiile solului și subsolului și terminînd cu căile de transport, marile clădiri ale orașelor, de folos public sau particular, instalațiile, toate sînt ale poporului. Ele trebuie păzite, apărate, îngrijite.

Munca însăși, activitatea zilnică de producție a maselor celor mai largi, încetează să fie o cheltuire silnică de forță fizică în folosul exploatatorilor, și devine principala activitate socială a fiecărui om, întrucît de felul în care ea se desfășoară, de cantitatea și calitatea ei, depinde acum bunăstarea întregului popor. Devenită clasă conducătoare și rămînînd principala producătoare a bunurilor materiale necesare societății, clasa muncitoare își înscrie acum în politica ei, ca principală sarcină hotărîtoare alături de lupta împotriva dușmanului de clasă intern și extern, ridicarea rapidă a nivelului producției sociale, a productivității muncii, izvorul belșugului general.

Iar morala clasei și, pe măsura dezvoltării construcției socialiste, morala întregului popor muncitor, urmează aceste sarcini hotărîtoare ale politicii, reflectînd astfel — prin intermediul ei, stimulată și activată de ea — noile condiții materiale ale existenței sociale.

Lenin a arătat că de fapt construirea noii orînduiri socialiste este mai grea chiar decît răsturnarea burgheziei, „pentru că ea nu poate fi rezolvată în nici un caz prin eroismul unui avînt izolat, și cere un eroism foarte îndelungat, foarte perseverent, foarte dificil, în munca de zi cu zi a maselor"[2].

În subotnicele comuniste, pe care le socotea cristalizări ale moralei noi socialiste, Lenin vedea „începutul unei revoluții mai grele, mai esențiale, mai radicale, mai hotărîtoare decît însăși răsturnarea burgheziei, căci ea înseamnă victoria asupra propriei noastre rutine, asupra dezmățului, asupra egoismului mic-burghez, asupra acestor deprinderi pe care capitalismul blestemat le-a lăsat moștenire muncitorului și țăranului"[3]. În direcția unei asemenea munci stăruitoare de zi cu zi a orientat Lenin activitatea politică, organizatorică și educativă a partidului. Preocu-

[1] V. I. Lenin, *Sarcinile imediate ale puterii sovietice*, *Opere*, vol. 27, p. 222—225.
[2] Idem, *Marea inițiativă*, *Opere alese*, E.P.L.P., 1954, vol. 2, p. 486.
[3] *Ibidem*, p. 477.

parea pentru formarea, într-un timp istoric cît mai scurt, a unor deprinderi morale socialiste în rîndurile maselor largi de oameni ai muncii, se confirma ca una din sarcinile însemnate ale politicii partidului, sarcină a cărei înfăptuire se dovedea totodată posibilă numai în focul luptei de fiecare zi pentru atingerea obiectivelor concrete ale construcţiei socialiste. Numai în condiţiile unei ferme politici de clasă, care nu ezită şi nu dă înapoi în faţa greutăţilor, care stabileşte pe bază de criterii ştiinţifice obiectivele activităţii maselor de oameni ai muncii, le convinge şi mobilizează pentru atingerea lor, — numai o asemenea politică este totodată în măsură să stimuleze dezvoltarea acelor trăsături morale, strict necesare pentru construirea orînduirii socialiste şi comuniste. Şi numai o asemenea politică asigură un teren într-adevăr prielnic pentru ca uriaşa muncă ideologică educativă, defăşurată de partid, să fie eficace, să dea roade.

Uriaşele rezultate pe care le-au obţinut ţările lagărului socialist, şi înainte de toate Uniunea Sovietică, în opera de edificare a noii orînduiri confirmă, prin intermediul practicii celei mai convingătoare, caracterul profund ştiinţific al rezolvării teoretice pe care Lenin a dat-o problemei educaţiei în spiritul moralei comuniste a maselor largi de oameni ai muncii.

Indicele care măsoară nivelul moral al unui popor este exprimat de faptele sale, de stimulii care le generează şi orientează.

Capitalismul a pus la baza activităţii oamenilor, goana după cîştig; şi numai clasa muncitoare — datorită locului pe care îl ocupă în orînduirea capitalistă şi al luptei permanente pe care o poartă împotriva ei — s-a putut rupe din mirajul dezumanizant al unui asemenea stimul.

Orînduirea socialistă este rezultatul activităţii revoluţionare creatoare a clasei muncitoare şi a maselor largi de oameni ai muncii, conduse de partidul lor marxist-leninist, care au învăţat prin practica proprie că pentru a fi liberi, întreaga lor activitate trebuie să se inspire din idealul spre care tind, şi s-au deprins să se comporte în mod corespunzător.

„Sentimentele majorităţii oamenilor sovietici — arată tovarăşul Hruşciov — sînt subordonate idealului înalt de a fi folositori societăţii, de a crea pentru ea mereu noi bunuri materiale şi culturale. Tocmai acesta este principalul stimulent al activităţii oamenilor sovietici, şi nu goana după cîştig, ca în capitalism"[1].

În ţara noastră, în anii luptei pentru putere şi ai construirii socialismului şi ca urmare a unei vaste munci desfăşurate de partid pentru educaţia ideologică, politică şi morală a oamenilor muncii, s-a înfăptuit o revoluţie din cele mai profunde şi pe planul deprinderilor morale ale oamenilor muncii. Fără să se fi putut şterge încă pe deplin deprinderile generate de capitalism în conştiinţa morală, prin faptele lor, ca şi prin stimulii care le generează şi orientează, oamenii muncii din ţara noastră se dovedesc a fi purtătorii unei morale noi, socialiste. Realitatea acestor noi deprinderi este confirmată, înainte de toate, prin atitudinea de mare răspundere de care dă dovadă clasa muncitoare în problemele hotărîtoare ale construirii noii orînduiri socialiste.

[1] N. S. Hruşciov, *Raport la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.*, Ed. politică, 1959, p. 69.

„Concentrînd eforturile spre crearea bazei tehnice-materiale a socialismului — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — partidul nostru se călăuzește consecvent după învățătura leninistă că socialismul poate fi construit numai prin participarea activă și conștientă a milioanelor de oameni ai muncii. Pentru construirea cu succes a noii orînduiri are o mare însemnătate faptul că în rîndurile oamenilor muncii din țara noastră, ca rezultat al activității educative duse de partid, crește și se dezvoltă atitudinea socialistă față de muncă, față de proprietatea socialistă și de bunul obștesc, patriotismul fierbinte, devotamentul față de cauza socialismului"[1].

Pe terenul real al vieții de fiecare zi se confirmă sau infirmă valoarea, caracterul științific sau speculativ al teoriilor etice. Ideologii burgheziei au scris tomuri peste tomuri, grăbiți parcă să inunde omenirea sub un potop fără sfîrșit de prelegeri, predici și teorii morale, încredințați sau iluzionîndu-se că vor modela astfel păturile largi ale oamenilor muncii pe tiparul necesar orînduirii capitaliste. Și nu întîmplător fiecare moralist burghez sfîrșește în postura de procuror al moralei, devine furios pe „lumea" care nu-l ascultă și nu-l urmează, îi reproșează ingratitudinea, insensibilitatea, ba chiar o incurabilă josnicie, viciul structural al imoralității.

Ca știință, etica elaborată de Lenin nu este numai radical opusă tuturor postulatelor morale burgheze, prin idealurile profund umane pe care le slujește și cultivă, ci — în aceeași măsură — prin soluția pe care o dă în vederea transformării cerințelor ideale ale clasei muncitoare pe planul moralei, în deprinderi de comportare propriu-zise. Un principiu moral este și rămîne o abstracție, o idee sau cel mult un deziderat, chiar cînd este rațional și necesar, cîtă vreme o practică mai mult sau mai puțin îndelungată, repetată, nu i-a format omului muncii deprinderea de a reacționa în conformitate cu acel principiu. Oricît va raționa un individ izolat, de pildă, despre rolul și valoarea vieții în colectiv, despre frumusețea morală a deprinderilor colectiviste și despre eficiența unor asemenea deprinderi pentru maxima dezvoltare a fiecărui individ, cîtă vreme el însuși nu va fi sau nu se va lăsa cuprins — în practica vieții — într-o activitate colectivă, va rămîne prizonierul propriului său individualism și va purta cu sine, ca trăsătură morală distinctă, indicele acestui individualism.

Aplicînd cu fermitate teoria și concluziile leniniste cu privire la educația morală a oamenilor muncii în spiritul socialismului, partidul nostru a ținut seama de această indicație principială fundamentală și tocmai aici, în această orientare profund științifică, stă secretul marilor transformări revoluționare care au avut loc în țara noastră și pe planul deprinderilor morale, transformări care au schimbat în linii generale fizionimia morală a poporului nostru muncitor, și înainte de toate pe aceea a clasei muncitoare.

Conștiința nu poate fi niciodată altceva decît existența conștientă, iar existența oamenilor este procesul real al vieții lor[2]. Aplicînd această teză a lui Marx și Engels la teoria educației morale, Lenin spunea : „Edu-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, Buc., 1959, p. 631.
[2] K. Marx-Fr. Engels, *Ideologia germană*, E.P.L.P., 1956, p. 22.

cația tineretului comunist trebuie să constea nu în tot felul de discursuri și reguli dulcegi cu privire la moralitate. Nu în aceasta constă educația... La baza moralei comuniste stă lupta pentru întărirea și desăvîrșirea comunismului"[1].

În raportul politic la Congresul P.M.R. (februarie 1948), tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta necesitatea și obligativitatea pentru întregul partid de a aborda în acest spirit problema educației morale a oamenilor muncii, subliniind că întrecerile în producție și munca voluntară „aceste două mișcări înrudite între ele... trebuie încurajate și stimulate prin toate mijloacele". „Ar fi inadmisibil să subapreciem rezultatele politice, morale și economice ale acestor noi fenomene ale vieții noastre"[2].

Aceste două mișcări înrudite între ele, care au apărut la noi în cursul revoluției și ca urmare a luptei maselor îndrumate de partid pentru rezolvarea sarcinilor curente ale luptei pe plan politic și economic, îndeplinesc astfel o funcție dublă : 1. contribuie la rezolvarea sarcinilor construcției socialiste, și 2. educă și reeducă întreaga masă a oamenilor muncii, inclusiv tineretul, în vederea formării deprinderilor morale necesare îndeplinirii cu succes sporit a sarcinilor viitoare, mereu mai complexe, cît și în în vederea maturizării noii vieți spirituale a oamenilor muncii, corespunzătoare umanismului socialist. Construind socialismul în luptă cu greutățile dar în spiritul într-ajutorării colective, al întrecerii și al muncii voluntare, morala oamenilor muncii se îmbogățește mereu mai mult cu trăsături caracteristice orînduirii socialiste.

Partidul educă masa oamenilor muncii în spiritul moralei socialiste. A educa însă — în înțelesul științific pe care i l-a conferit acestei noțiuni teoria leninistă — înseamnă înainte de toate a mobiliza întreaga masă de oameni ai muncii la participarea activă și conștientă pentru îndeplinirea pas cu pas a sarcinilor construirii socialismului, și a împleti această activitate practică revoluționară cu propagarea concepțiilor științifice despre lume ale clasei muncitoare, cu punerea în lumină a principiilor și normelor de comportare morală socialiste, care structurează, cizelează și dezvoltă noile deprinderi morale, atribuind o greutate specifică mereu mai mare rolului activ al factorului conștient în cristalizarea și înrădăcinarea lor. Aplicînd cu fermitate principiul leninist al cointeresării materiale a oamenilor muncii în rezultatele producției ; dezvoltînd și asigurînd perfecționarea mereu crescîndă a întrecerilor socialiste ; făcînd să crească rolul consfătuirilor de producție și eficacitatea lor ; însuflețind mișcarea raționalizatorilor și a inovatorilor ; ridicînd necontenit ponderea stimulentelor morale în muncă, alături de cele materiale — precumpănitoare dar nu unice ; creînd astfel condițiile necesare pentru participarea mereu mai intensă a oamenilor muncii la planificarea, conducerea și controlul producției și încurajînd inițiativa lor creatoare în realizarea practică a sarcinilor de plan, partidul ridică clasa la nivelul rolului ei istoric, o face conștientă de aptitudinile ei proprii, de talentele pe care le posedă, de inepuizabila ei forță revoluționară constructivă.

[1] V. I. Lenin, *Sarcinile Uniunilor Tineretului*, *Opere alese*, E.S.P.L.P., 1954, vol. 2, p. 674.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., p. 151.

Îndrumați de partid și ajutați prin toate mijloacele de statul democrat-popular să învețe, să-și ridice necontenit calificarea la nivelul tehnicii celei mai înalte, stimulați din punct de vedere material și moral în acest scop, oamenii muncii capătă deprinderea de a adăuga, la orele lor de muncă în producție, alte ore de muncă la masa lor de studiu, în biblioteci, audiind cursuri și conferințe, își lărgesc astfel orizontul cunoștințelor iar curiozitatea științifică, pasiunea pentru inovații și raționalizări, devine — pe zi ce trece, mai mult — o trăsătură caracteristică a omului muncii, liber de exploatare.

În practica luptei pentru atingerea obiectivelor trasate de planul de stat, are loc — sub conducerea organizațiilor de partid — un adevărat asalt împotriva rutinei și nepăsării, împotriva risipei și a dezorganizării și din nou — de astă dată pe fiecare loc de muncă lupta împotriva „mersului de la sine". Locul de muncă devine un loc de luptă între nou și vechi, între spiritul de răspundere al celor înaintați și nepăsarea sau rutina celorlalți, între inițiativa creatoare, rod al unor preocupări serioase, și lenea de a gîndi.

Orele de producție își pierd caracterul lor silnic, banal și demoralizant din trecut. Oamenii muncii lucrează astfel mai bine, ridicînd productivitatea muncii și calitatea produselor, nu numai dintr-un interes pur individual, material, și nici numai dintr-un sentiment al datoriei și răspunderii, care le-ar impune o concentrare mai mare, dar și din bucuria de a face mai mult și mai bine, dintr-o pasiune nouă pentru munca lor și rezultatele ei, stimulată permanent de respectul cu care este înconjurat, în țara noastră, acest mod de comportare.

Partidul pleacă de la principiul fundamental al marxism-leninismului că oamenii muncii sînt adevărații creatori ai istoriei; că în condițiile conducerii lor de către partid pe calea construirii socialismului, educația comunistă a maselor își capătă întreaga ei eficacitate numai prin participarea lor mereu mai activă, mai intensă, mai plină de grijă și inițiativă creatoare la îndeplinirea sarcinilor pe frontul construcției, la traducerea în viață a politicii partidului.

„Organizînd munca ideologică — arată tovarășul Hrușciov — noi pornim de la premisa că cultivarea moralei comuniste trebuie să fie legată de rezolvarea sarcinilor construcției comuniste. Adevărul adînc al comunismului științific, că în schimbarea condițiilor de viață și a concepțiilor oamenilor, un rol hotărîtor îl are practica revoluționară, ni l-am însușit nu numai din punct de vedere teoretic, ci și dintr-o mare experiență de viață. Cea mai bună școală de educare, învățătorul cel mai sever este viața, realitatea noastră sovietică. Cunoașterea din cărți a tezelor comuniste, ruptă de practică, nu valorează nimic. Este necesar în primul rînd ca educația să fie legată în mod organic de viață, de producție, de activitatea practică a maselor"[1]. Aici se deprinde cel mai bine omul muncii, să se comporte ca un om al epocii socialismului. Și tot aici apare la lumină, ca sub o lupă, rezultatul, eficiența socială a acestei noi comportări.

[1] N. S. Hrușciov. *Raport la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.*, p. 70.

Referindu-se la condițiile care fac posibile marile realizări pe frontul industrializării, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej subliniază că rolul hotărîtor îl are „masa largă a oamenilor muncii, care, sub conducerea organizațiilor de partid și cu sprijinul organizațiilor sindicale, a găsit căi reale de îmbunătățire a gospodăririi întreprinderii"...„Inițiativele manifestate în fiecare ramură, în fiecare întreprindere, zecile de mii de propuneri izvorîte din experiența oamenilor muncii, *au arătat ce este în stare să realizeze înțelepciunea colectivă a muncitorilor, inginerilor, și tehnicienilor* (*s.n.*) și au exprimat în chip hotărît participarea activă a acestora la conducerea producției, la gospodărirea întreprinderilor, au dovedit creșterea conștiinței socialiste a maselor" [1].

În primul rînd aici, în lupta pentru plan, pentru economii și o cît mai înaltă productivitate a muncii, în cadrul întrecerilor socialiste, al mișcării largi de raționalizări și inovații, în timpul orelor agitate ale consfătuirilor de producție, în brigăzile utemiste de producție și control, în brigăzile de muncă patriotică, în această multilaterală participare conștientă a clasei muncitoare la făurirea noii orînduiri, aici așadar se află uriașa retortă istorică în care oamenii muncii învață și se dezvață, în care se formează și maturizează deprinderile morale de comportare, socialiste, ale oamenilor muncii.

Morala nu are nici o altă unitate de măsură și comparare, decît faptele oamenilor. Faptele sînt, ca nici o altă formă de manifestare a omului, oglinda cea mai fidelă a conștiinței sale, o oglindă care exprimă mai profund, mai esențial și mai multilateral ceea ce altfel s-ar părea că zace ascuns înăuntrul conștiinței, ceea ce omului însuși poate — uneori — să-i scape în judecata pe care o face asupra sa. Apreciem un om, după faptele sale. Apreciem un popor, conștiința sa, morala sa, după faptele sale, după creațiile sale istorice nemuritoare.

Or, nici o creație istorică a maselor de oameni ai muncii nu atinge nici pe departe opera durabilă, de o inegalabilă măreție, la care lucrează astăzi, conștient și tenace, popoarele lagărului socialist. Nici o creație istorică trecută nu a pus cu atîta ascuțime și într-un mod atît de concret, în fața fiecărui om al muncii, problema locului și a răspunderii sale personale în angrenajul general, nu a creat atît de vaste condiții de manifestare a capacității oamenilor muncii, nu a solicitat și stimulat într-o atît de mare măsură talentele, spiritul de inițiativă și tendința de afirmare pozitivă, de realizare a fiecărui individ. Pentru că nici o orînduire din trecutul istoric al omenirii nu îmbină, și nu putea să îmbine interesele individuale ale fiecărui om al muncii de a trăi mai bine, de a-și putea înfăptui propriile sale aspirații, cu interesele generale ale statului, de a asigura progresul economic și social-cultural al patriei și o viață civilizată, socialistă, poporului muncitor.

În țara noastră Partidul Muncitoresc Romîn a aplicat cu fermitate teoria și concluziile leniniste cu privire la educația morală a oamenilor muncii. Tocmai datorită acestei orientări profund științifice s-au putut

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R., din 26—28 noiembrie 1958*, Ed. politică, 1958, p. 70.

obține, în procesul luptelor revoluționare și al construirii socialismului mari tran formări revoluționare și pe planul deprinderilor morale, transformări care au schimbat în linii generale fizionomia morală a poporului nostru muncitor, și înainte de toate pe aceea a clasei muncitoare. Într-un interval istoric infim morala oamenilor muncii din țara noastră se confirmă pe zi ce trece mai mult ca o morală socialistă, ilustrată în chipul cel mai convingător prin noua atitudine față de muncă și față de avutul obștesc, prin încrederea în forțele creatoare ale poporului și înaltul simț de răspundere de care au dat dovadă în toate problemele importante de stat și obștești, prin devotamentul față de regimul democrat-popular și față de partid, prin avîntul și dinamismul cu care răspund la sarcinile mobilizatoare pe care partidul le trasează în vederea construirii cu succes a orînduirii socialiste, prin patriotismul lor socialist și adînca înrădăcinare a sentimentelor de solidaritate internațională cu țările lagărului socialist în frunte cu Uniunea Sovietică și cu mișcarea muncitorească internațională, în sfîrșit, prin dragostea lor de pace și prietenie între toate popoarele.

Acum 40 de ani Lenin spunea : „Făurirea unei discipline noi în muncă, făurirea unor forme noi de legături sociale între oameni. . . aceasta este o muncă care necesită mulți ani și multe decenii". Și continua : „Aceasta este o muncă dintre cele mai nobile, o muncă ce-ți dă o foarte mare satisfacție. Pentru noi este o fericire că, răsturnînd burghezia și zdrobind împotrivirea ei, am putut cuceri terenul pe care o astfel de muncă **a devenit posibilă**"[1].

Previziunea aceasta a fost deplin confirmată. Și încă într-o asemenea măsură, încît putem observa că Partidul Comunist din Uniunea Sovietică și ulterior partidele comuniste și muncitorești din țările democrat-populare, urmînd cu fidelitate învățătura leninistă despre construirea socialismului, aplicînd cu consecvență indicațiile lui Lenin cu privire la formarea noii morale, au realizat și realizează în fapt această previziune, într-un timp istoric care depășește prin scurtimea lui prevederile inițiale.

Mai mult. Noua atitudine față de muncă ca trăsătură fundamentală a moralei socialiste, a devenit la rîndul ei baza de plecare și stimulentul pentru dezvoltarea multilaterală a omului muncii în orînduirea socialistă. Viața a dovedit că omul nu poate munci bine, nu poate să se achite cu toată răspunderea de sarcinile care-i revin, atît în producție cît și în alte sectoare ale muncii sociale, fără să-și însușească mereu cunoștințe noi, fără să-și ridice permanent nivelul său cultural. Totodată a apărut mereu mai evidentă incompatibilitatea dintre o nouă atitudine față de muncă (care presupune devotament față de interesele generale, un simț înalt de răspundere personală) și o comportare negativă, antisocială în viața particulară de toate zilele, care se răsfrînge inevitabil în atitudinea față de muncă. Astfel că „noua disciplină în muncă" le conține, în germene, pe toate celelalte.

---

[1] V. I. Lenin, *De la distrugerea unei orînduiri seculare spre făurirea uneia noi*, „Opere", vol. 30, p. 511.

Întruchiparea superioară, conştientă şi organizată a acestei legături lăuntrice, a apărut în Uniunea Sovietică, din iniţiativa tineretului, sub forma brigăzilor muncii comuniste. Membrii acestor brigăzi îşi propun: 1. să muncească în mod comunist; 2. să fie fruntaşi în producţie şi în viaţa de toate zilele; 3. să-şi însuşească mereu cunoştinţe noi, să-şi ridice nivelul cultural[1].

Lupta pentru titlul nobil de brigadă a muncii comuniste devine astfel, un adevărat examen de atitudine comunistă multilaterală a unor colective întregi şi a fiecăruia din membrii care le compun.

Trecînd la construirea desfăşurată a comunismului, poporul Uniunii Sovietice, condus de partid, îşi elaborează forme noi de activitate colectivă, în măsură să contribuie în cel mai înalt grad la înfăptuirea măreţelor sarcini care stau în faţa lui, la dezvoltarea acelor deprinderi morale fără de care orînduirea comunistă însăşi nu este posibilă.

Istoria continuă să-i dea dreptate lui Lenin.

În procesul luptei politice conduse de partid pentru construirea socialismului şi comunismului, sub puternica influenţă exercitată de ideologia marxist-leninistă şi ca urmare a muncii educative desfăşurate de organizaţiile de partid, de instituţiile statului, are loc procesul dezvoltării şi maturizării noii morale, profund umane, pe care comunismul o aduce omenirii. Acea morală care — aşa cum spunea Lenin — ajută societăţii omeneşti să se dezvolte, să se ridice mereu mai sus şi pentru victoria căreia partidele comuniste şi muncitoreşti desfăşoară cu fermitate şi principialitate leninistă „o muncă dintre cele mai nobile".

★

Etica este ştiinţă numai în măsura în care dezvăluie cauza primă, materială şi determinantă în ultimă instanţă a apariţiei principiilor şi normelor morale, numai în măsura în care arată cum are loc geneza deprinderilor morale de comportare exprimate ideal în aceste principii, mecanismul procesului prin intermediul căruia deprinderile morale se înrădăcinează, se cizelează şi dezvoltă. Numai fiind aptă să descifreze aceste legităţi, punîndu-le la îndemîna clasei muncitoare, a activiştilor de partid, de stat şi ai organizaţiilor obşteşti, la îndemîna profesorilor şi educatorilor, făcînd astfel posibilă intervenţia conştientă a oamenilor muncii în procesul de formare şi maturizare a propriei lor morale, etica se confirmă ca ştiinţă prin funcţia socială pe care o îndeplineşte.

Elaborînd şi fundamentînd învăţătura despre corelaţia dialectică dintre politică şi morală ca mecanism practic al reflectării condiţiilor existenţei materiale pe planul etic, Lenin a dezvoltat şi definit bazele teoretice ale eticii ştiinţifice marxiste, indicînd totodată liniile directoare ale programului de lucru pentru cercetările ulterioare.

---

[1] *Kommunist*, nr. 11 din 1959, p. 5.

ЭТИКА И ПОЛИТИКА В ЛЕНИНСКОЙ ТЕОРИИ

РЕЗЮМЕ

Для развития марксистской этики как науки она должна была находиться в прямой связи с общественно-революционной практикой, высшим выражением которой является политика партии рабочего класса, опирающаяся на научную основу.

С этой точки зрения автором подчеркиваются критерии, используемые Марксом и Энгельсом для раскрытия исторического и логического процесса формирования пролетарской морали. Эти критерии были объединены Лениным в одну систему основных этических принципов, развитую им одновременно с его учением о революционной партии нового типа и ее исторической роли как руководителя и воспитателя революционного рабочего класса.

Высказывание В. И. Ленина о Марксе, разработавшем в своем „Капитале" основы диалектической логики, хотя и не написавшем трактата о логике с большим „Л", относится и к В. И. Ленину, который в течение всей своей деятельности занимался вопросом марксистской этики, хотя сре диего произведений и нет работ об этике с большим „Э".

Развивая положения Маркса и Энгельса о морали, используя важнейшие выводы, почерпнутые из опыта рабочего революционного движения, В. И. Ленин дал научное обоснование теории этики, осветив все наиболее существенное в понимании внутреннего механизма процесса формирования и развития коммунистической морали, закономерность этого процесса, превратив таким образом этику из бесплодной спекуляции в научный инструмент, способный служить делу формирования и постоянного совершенствования самой высокой человеческой морали — коммунистической.

Моральная форма социального сознания является по своей природе навыком. Можно себе представить самые высокие моральные принципы поведения, признавать качества, превосходство и благородство их. Однако это не означает, что они становятся, путем их простого воображения, оценки и даже проповедывания, навыком, присущим поведению людей, принадлежащих к какому-либо классу или обществу. Этика является наукой только в той мере, в какой она раскрывает первоначальную и определяющую причину оценки этих принципов как идеальных, только в той мере, в какой она раскрывает происхождение моральных навыков в поведении, идеально выраженных в этих принципах, и механизм процесса, благодаря которому моральные принципы укореняются, совершенствуются и развиваются. Только став способной расшифровать эти закономерности и предоставить их в распоряжение рабочего класса и его руководящей партии, создав, таким образом, возможность сознательного вмешательства трудящихся в дело формирования и выработки их собственной морали, этика утверждается как наука благодаря присущей ей социальной функции.

Мораль как форма социального сознания определяется условиями материальной жизни какого-либо класса или общества. Но условия материальной жизни влияют на формирование морали не только непосредственно, а в первую очередь не непосредственно через соответствующую политику. Эта ведущая роль революционной политики рабочего класса в процессе формирования и развития коммунистической морали определяется функциями политики, а именно ролью классовой борьбы в разрешении всех жизненных и трудовых вопросов рабочего класса.

В. И. Ленин доказал, что последовательная революционная политика, которую может проводить только революционная марксистская партия, способная руководить всем классом, всеми способами поддерживает моральные черты рабочего класса, рождаемые стихийно в рядах рабочего класса, ускоряет развитие, созревание и кристаллизацию их в моральные навыки поведения. Одновременно моральное содержание революционной политики рабочего класса вытекает из характера этой политики, цель которой — освобождение трудящихся от всякой эксплуатации и угнетения, создание объективных условий для удовлетворения их постоянно растущих материальных и духовных потребностей.

Значение разработанной В. И. Лениным теории о соотношении морали и политики, как творческое многостороннее развитие марксистской концепции этики, подтвердилось не только во время революционных битв за свержение капитализма и завоевание политической власти рабочим классом, но и всей убедительной практикой построения социализма в Советском Союзе и других народно-демократических странах.

После завоевания власти революционная политика рабочего класса становится более комплексной по мере новых задач, выдвигаемых перед ним как перед руководящей общественной силой государства и одновременно главным производящим классом общества, развитие которого полностью зависит от его деятельности. Изменение условий жизни общества и сложные задачи, стоящие перед трудящимися в период перестройки общества, производят подлинную революцию и в моральных навыках; революцию, начавшуюся под влиянием политической классовой борьбы, руководимой партией, во имя успешного выполнения новых исторических задач, стоящих перед победоносным рабочим классом. По линии такой неустанной каждодневной работы направлял В. И. Ленин политическую организационную и воспитательную деятельность партии, а КПСС смогла в исторически короткий период повести советский народ не только по пути полной и окончательной победы социализма, на основе которой ведется в наши дни развернутое строительство коммунизма, но и по пути самой глубокой и величественной моральной революции, известной когда-либо в истории человечества.

Румынская рабочая партия уверено применила ленинские положения и выводы о моральном воспитании трудящихся. Благодаря этому глубоко научному направлению были достигнуты в процессе революцион-

ной борьбы и построения социализма глубокие революционные изменения в моральных навыках, изменивших в общих чертах моральный облик трудящихся и главным образом рабочего класса. В исторически короткий срок, день за днем, мораль трудящихся Румынии превращается в социалистическую мораль, о чем свидетельствуют новое отношение к труду и общественной собственности, вера в творческие способности народа и большое чувство ответственности в разрешении всех государственных и общественных вопросов, преданность народно-демократическому строю и партии, вдохновение, с которым трудящиеся отвечают на задачи, ставящиеся перед ними партией во имя успешного построения социалистического общества, их социалистический патриотизм и глубокое чувство международной солидарности со странами социалистического лагеря во главе с СССР и с международным рабочим движением, их миролюбие и дружба со всеми народами мира.

L'ÉTHIQUE ET LA POLITIQUE DANS LA THÉORIE LÉNINISTE

RÉSUMÉ

Pour se développer en tant que science, l'éthique marxiste doit être immédiatement liée à la pratique sociale révolutionnaire, dont l'expression la plus haute est la politique scientifique du parti de la classe ouvrière.

C'est dans cet esprit que sont soulignés, dans le présent ouvrage, les critères utilisés par Marx et Engels pour dévoiler le processus historique et logique de formation de la morale prolétarienne. Ces critères ont été développés par Lénine en un système unitaire de principes éthiques fondamentaux, parallèlement à l'élaboration de ses thèses concernant le parti révolutionnaire de type nouveau et le rôle historique de ce parti, rôle de dirigeant et d'éducateur de la classe ouvrière révolutionnaire. Ce que Lénine affirmait relativement à l'élaboration par Marx, dans le *Capital*, de la logique dialectique, bien que celui-ci n'ait jamais écrit un traité de logique, avec un grand L, peut être répété pour ce qui est de l'élaboration, par Lénine, de l'éthique marxiste, dans son œuvre toute entière, bien qu'une éthique, avec un grand E, ne se trouve point parmi ses ouvrages.

Développant les thèses de Marx et d'Engels sur la morale, et mettant en valeur les principales conclusions qui se détachent de l'expérience acquise par le mouvement ouvrier révolutionnaire, Lénine a fondé scientifiquement la théorie éthique et a mis en lumière tout ce qui est essentiel pour comprendre le mécanisme intérieur du processus de formation et de développment de la morale communiste, les lois de ce processus, en transformant ainsi l'éthique, de spéculation stérile qu'elle était auparavant, en un instrument scientifique, apte à servir la formation et le parachèvement de la morale humaine la plus haute, la morale communiste.

La forme morale de la conscience sociale est, par sa nature, une accoutumance. Les principes moraux de comportement les plus élevés peuvent être imaginés ; leurs qualités, leur supériorité et leur noblesse peuvent être reconnues. Cela ne signifie pourtant pas que ces principes soient déjà devenus, par le seul fait qu'ils ont été imaginés et appréciés, éventuellement même prônés, des habitudes de comportement propres aux hommes appartenant à une classe ou à une société données. Or, l'éthique n'est une science que dans la mesure où elle peut dévoiler la cause première qui, en dernière instance, détermine l'apparition de ces principes comme idéaux, que dans la mesure où elle montre la manière dont apparaissent ces habitudes morales de comportement, exprimées idéalement dans ces principes, et le mécanisme du processus par l'intermédiaire duquel les habitudes morales s'enracinent, se développent et se cisèlent. Ce n'est que grâce à la fonction sociale qu'elle remplit, à son aptitude à déchiffrer ces lois qu'elle met à la portée de la classe ouvrière et du parti qui la dirige, rendant ainsi possible l'intervention consciente des travailleurs dans la formation et le mûrissement de leur propre morale, que l'existence de l'éthique se confirme en tant que science.

La morale, en tant que forme de la conscience sociale, est déterminée par les conditions de l'existence matérielle d'une classe ou d'une société. Mais les conditions de l'existence matérielle n'agissent pas seulement de façon immédiate — surtout pas en premier lieu de façon immédiate — sur la formation de la morale, mais, de préférence, par l'intermédiaire d'une politique correspondante. Ce rôle dirigeant, qui incombe à la politique révolutionnaire de la classe ouvrière dans le processus de formation et de développement de la morale communiste, est déterminé par la fonction politique, respectivement par le rôle de la lutte de classe dans la solution de tous les problèmes liés à la vie et au travail de la classe ouvrière.

Lénine a démontré qu'une politique révolutionnaire conséquente, qui ne peut être réalisée que par un parti marxiste révolutionnaire, capable de diriger la classe toute entière, cultive, par tous les moyens, les traits moraux qui prennent naissance spontanément au sein de la classe ouvrière, en accélère le développement, le mûrissement et la cristallisation en des habitudes morales de comportement.En même temps, le contenu moral de la politique révolutionnaire de la classe ouvrière prend sa source dans le caractère de cette politique, dont le but est la libération du travailleur de toute exploitation et de tout asservissement, la création de conditions objectives en vue de la satisfaction de tous ses besoins matériels et spirituels en perpétuel accroissement.

L'importance de la théorie élaborée par Lénine à l'égard de la relation entre la morale et la politique, comme développement créateur multilatéral de la conception éthique marxiste, a été confirmée non seulement sur le terrain de la lutte révolutionnaire pour le renversement du capitalisme et pour la conquête du pouvoir politique par la classe ouvrière, mais aussi par toute la pratique, tellement concluante, de l'édification du socialisme en Union Soviétique et dans les pays de démocratie populaire.

Après la conquête du pouvoir, la politique révolutionnaire de la classe ouvrière devient plus complexe, pour répondre aux nouvelles, tâches qui lui incombent en tant que force sociale dirigeante dans l'Etat et en même temps, comme principale classe productive de la société, dont l'activité commande tout le développement de celle-ci. Les conditions nouvelles de l'existence sociale et les exigences complexes que la tâche de l'édification socialiste de la société impose aux travailleurs, déterminent une véritable révolution aussi en ce qui concerne les habitudes morales, révolution qui a lieu, avant tout, sous l'empire de la lutte politique de classe, dirigée par le parti, en vue de réaliser avec succès les nouvelles tâches historiques qui reviennent à la classe ouvrière victorieuse. C'est vers un tel effort, persévérant, de tous les instants, que Lénine a orienté l'activité politique, organisatrice et éducative du parti. Et c'est justement par cette voie que le Parti Communiste de l'Union Soviétique est parvenu à conduire les peuples soviétiques, en une période historique extrémement courte, non seulement à la victorie totale et définitive du socialisme, sur la base de laquelle se poursuit aujourd'hui l'édification en grand du communisme, mais encore à la réalisation de la plus radicale, de la plus grandiose révolution morale, jamais encore connue dans l'histoire de l'humanité.

Le Parti Ouvrier Roumain a fermement appliqué la théorie et les conclusions léninistes concernant l'éducation morale des travailleurs. C'est justement grâce à cette orientation profondément scientifique que l'on a pu obtenir, sur le plan des habitudes morales, au cours du processus des luttes révolutionnaires et de l'édification du socialisme, de grandes transformations révolutionnaires, qui ont changé, dans ses lignes générales, la physionomie morale des travailleurs roumains, et avant tout celle de la classe ouvrière. La morale des travailleurs de la R.P.R. s'avère être chaque jour davantage une morale socialiste, illustrée de la manière la plus convaincante par l'attitude nouvelle vis-à-vis du travail et de l'avoir public, par la confiance dans les forces créatrices du peuple et par le sens élevé de la responsabilité dont ils ont fait preuve dans toutes les questions importantes d'Etat, dans toutes les affaires publiques, par le dévouement à l'égard du régime de démocratie populaire et à l'égard du parti, par l'élan et par le dynamisme qu'ils mettent au service des tâches mobilisatrices imposées par l'édification de l'ordre socialiste, par leur patriotisme socialiste et par les sentiments profonds de solidarité internationale avec les pays du camp socialiste, à la tête duquel se situe l'Union Soviétique, et avec le mouvement ouvrier international, enfin, par leur amour de la paix et de l'amitié entre tous les peuples.

ACTUALITATEA LUPTEI LUI V. I. LENIN ÎMPOTRIVA POZITIVISMULUI

DE

AL. BOBOC

Printre curentele filozofice idealiste contemporane, care exprimă atitudinea reacționară a burgheziei imperialiste, pozitivismul vine cu pretenția de a fi cea mai „nouă" și cea mai „științifică" filozofie. El se înfățișează ca pozitivism logic, semantică, operaționalism, instrumentalism, idealism fizic, pragmatism etc., între care însă deosebirile de principiu sînt neesențiale, toate fiind forme ale idealismului subiectiv și toate făcînd front de luptă împotriva filozofiei marxiste. De aceea — cum spune Lenin — ... „marxismul nu combate ceea ce deosebește pe un pozitivist de altul, ci ceea ce le este comun, ceea ce-l face pe un filozof să fie pozitivist spre deosebire de un materialist" [1].

În cele ce urmează, folosindu-ne de critica făcută de Lenin machismului, vom încerca a arăta cum una dintre „nuanțele" de pozitivism enumerate mai sus, și anume pozitivismul logic, este în esență idealism subiectiv și agnosticism, care, negînd valabilitatea obiectivă a cunoașterii, urmărește negarea valorii acțiunii astfel umane, urmărește demobilizarea forțelor revoluționare, îndeplinind astfel o funcție socială reacționară.

★

Întrucît pozitivismul logic este o adaptare a pozitivismului la condițiile luptei împotriva științei secolului XX și împotriva materialismului dialectic, socotim necesară o scurtă referire la pozitivism ca orientare filozofică în gîndirea modernă.

Pozitivismul a apărut ca o doctrină social-politică și filozofică a burgheziei reacționare franceze a anilor 1830—1848, îndreptată împotriva ideilor liberalismului, materialismului și ateismului secolului XVIII. Întemeietorul lui este August Comte cu al său *Curs de filozofie pozitivă*.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 197.

A fost dezvoltat apoi în Anglia de Spencer și Mill, iar în Germania de școala machistă și imanentă și, în sfîrșit, preluat de machiștii ruși, demascați de Lenin ca revizioniști ai marxismului.

Orientarea pozitivistă este condiționată de momentul istoric în care experiența științifică confirma pe deplin materialismul și constituie o încercare a liniei idealiste de a nega materialismul sub masca „neutralității" față de cele două partide adverse în filozofie (materialism și idealism). Teza principală a pozitivismului, relativismul, este consecința rezolvării idealiste a problemei fundamentale a filozofiei, prin declararea drept „metafizică" a oricărei concepții care admite o existență în afara conștiinței și printr-un „empirism pur", care face din senzațiile subiectului măsura și obiectul cunoașterii. Trebuie menționat aci că pozitivismul are doar pretenția că nu-și pune problema fundamentală a filozofiei. În mod inevitabil, nici o concepție filozofică nu poate ocoli problema raportului dintre existență și conștiință. Relativismul pozitivist, care constă în negarea valorii obiective a cunoștințelor, e rezultatul închiderii în trăirile subiectului, e rezultatul luării conștiinței ca factor prim. Lenin arată că... „relativismul nu înseamnă numai recunoașterea relativității cunoștințelor noastre, ci și negarea existenței, independent de omenire, a oricărei măsuri sau a oricărui model obiectiv de care se apropie cunoașterea noastră relativă" [1].

Funcția relativismului pozitivist se precizează în negarea explicării cauzale și înlocuirea acestei explicări cu descriptivismul, cu căutarea „legilor", care sînt pentru orice pozitivist raporturi de succesiune și coexistență între datele sensibile. Este evidentă aci interpretarea subiectivistă a legilor, negarea obiectivității legii care „este reflectarea esențialului în mișcarea universului" [2], reflectare pe care o realizează treapta logică a cunoașterii. Pozitivismul reduce totul la datele subiective ale senzației și combinarea acestora. De aci trage concluzia că esența lucrurilor nu există, ci doar raporturile de succesiune între fenomenele experienței sensibile, experiență pe care pozitivismul o ia drept factor prim (idealism subiectiv).

Teza îngrădirii cunoașterii la „faptele" experienței sensibile, care nu se pot depăși niciodată, exprimă deci atitudinea filozofică specifică pozitivismului. Ea nu este nouă însă, ci este o reluare a scepticismului humeist și a idealismului subiectiv al lui Berkeley, așa încît pozitivismul este o formă camuflată a idealismului subiectiv și a agnosticismului și nicidecum „o a treia linie" în filozofie, cum pretind reprezentanții lui. Aderarea pozitivismului la partidul idealist în filozofie este vizibilă chiar începînd cu explicarea termenului „pozitiv". Ce înseamnă „pozitiv" pentru pozitiviști? Înseamnă „faptul" ca atare, adică faptul pur senzorial. Astfel, pozitivismul plecînd de la conștiință, ia ca obiect de cercetare experiența senzorială, ignorînd realitatea obiectivă, și construind o realitate imanentă conștiinței, în care lucrurile există ca conținuturi ale conștiinței.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 128.
[2] Idem, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 121.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Teza pozitivistă a limitării cunoașterii la „fapte" exprimă însă o atitudine filozofică reacționară, exprimă fuga de înțelegerea obiectului (natura și societatea), înțelegere care ar arăta sensul legic al dezvoltării sociale, ar arăta necesitatea pieirii capitalismului. Teza relativismului apare aci ca fiind modul specific prin care se realizează această atitudine, în condițiile în care ideea evoluției, a progresului se impunea categoric prin dezvoltarea științelor și prin practica revoluționară, dar dezvoltarea nu putea fi acceptată ca reală de conștiința burgheză, pentru că contrazicea interesele reacționare de clasă ale burgheziei. Pozitivismul are o atitudine nihilistă față de filozofie, privînd-o de obiectul ei și reducînd-o la o „coordonatoare" a datelor științei, singurele care, după ei, dau soluția tuturor problemelor filozofice. O asemenea teză urmărește în fond ocolirea problemei concepției despre lume. Astfel, pozitivismul sub masca luptei împotriva „metafizicii", respingea materialismul și juca rolul de diversiune idealistă, din care se trăgeau concluzii social-politice cu caracter reacționar, urmărind justificarea unei „stabilități" a orînduirii în care domina marea burghezie.

★

Pozitivismul logic sau „noul" pozitivism, care continuă linia reacționară a celui de „al doilea" pozitivism (machismul), reeditează teza negării pozitiviste a obiectului filozofiei și ieșind din „empirismul pur", combină relativismul cu formalismul extrem al școlilor idealismului matematic și cu convenționalismul, descinzînd în sfîrșit într-un idealism subiectiv de formă voluntaristă. Aparțin acestei orientări : B. Russell, Wittgenstein, faimosul „cerc vienez" (Schlick, R. Carnap, H. Reichenbach, O. Neurath, H. Hahn, Franck, Popper, V. Kraft, F. Kaufmann și H. Feigel etc.), A. J. Ayer și „școala analitică" engleză, logicienii Tarski, Rougier etc. Se disting de obicei trei etape în evoluția „noului" pozitivism : etapa „empirismul logic" propriu-zis (1922—1934), etapa „sintaxei logice a limbajului științei" (1934—1940) și etapa „semanticii", în care se face fuziunea cu pragmatismul [1]).

Studiul citat al lui Roger Garaudy constituie o valoroasă analiză critică de pe poziții marxiste a „noului" pozitivism, demonstrînd eșecul teoretic al adversarilor „metafizicii" și esența idealist-subiectivă a „noii" direcții „în care... se pleacă de la solipsismul sub forma berkeleyană, și se revine la solipsismul sub forma sa voluntaristă" [2].

Prima manifestare de amploare a școlii neopozitiviste a fost *Tractatus logico-philosophicus* al lui L. Wittgenstein, apărut în 1922, căruia i s-au adăugat „Manifestul-program" al „cercului vienez", apărut în 1929, revista *Erkenntnis* și apoi *Philosophie de la science* și alte publicații, cum și operele principalilor reprezentanți, la care ne vom referi mai jos.

---

[1] Roger Garaudy, *De l'empirisme logique à la sémantique*, în *Revue philosophique de la France et de l'étranger*, Paris, P.U.F. 1956, nr. 2 avril, juin, p. 217—235.

[2] *Op. cit.*, p. 233.

Ele constituie încercările neopozitiviştilor de a-şi masca solipsismul, adaptîndu-se continuu la condiţiile luptei împotriva noilor ştiinţe [1].

Pozitivismul logic, fără a mai proclama făţiş „neutralitatea" ca Mach, vine tocmai cu pretenţia că a „demonstrat" absurditatea oricărei „metafizici", respingînd ca „lipsite de sens" materialismul şi idealismul. Astfel, Ayer, cel care redă într-un fel de catechism întreaga orientare, declară că „enunţurile metafizice", adică enunţurile asupra realităţii, ar fi „fără sens". Filozofia — spune Ayer — nu dă adevăruri „speculative" (adică nu reflectă realitatea — *n.n.*), nici nu formulează judecăţi apriori asupra validităţii teoriilor ştiinţifice, ci... „funcţia ei este de a clarifica propoziţiile ştiinţei ... definind simbolurile care se întîlnesc aci..." [2]. De aci, Ayer trage concluzia... „că nu există nimic în natura filozofiei care să fie propriu în a justifica existenţa şcolilor filozofice rivale... că filozofia este o activitate de analiză" [3]. După cîte vedem, reia vechea teză pozitivistă a negării obiectului filozofiei şi teza „neutralităţii" faţă de cele două partide adverse din filozofie (materialism şi idealism), prezentînd-o însă prin reducerea filozofiei nu la o activitate de coordonare a datelor ştiinţelor ca August Comte, ci la o activitate formal-abstractă şi sterilă de definire a „simbolurilor", lăsînd iluzia că ar recunoaşte valoarea teoretică deosebită a raţiunii.

Esenţa „noului" pozitivism este însă identică cu esenţa vechiului idealism subiectiv al lui Berkeley şi Hume, ceea ce se poate constata în teza negării sceptice a realităţii obiective şi a valabilităţii cunoaşterii. De altfel, faptul că pozitivismul logic îşi are izvorul în idealismul lui Berkeley şi Hume e afirmat de Russell. „Empirismul analitic contemporan se distinge de empirismul lui Locke, Berkeley şi Hume prin pătrunderea matematicilor şi dezvoltarea unei puternice tehnici logice" [4]. Logicianul Rudolf Carnap mărturiseşte şi el următoarele : „Noi împărtăşim maniera de a vedea a lui Hume, pentru care nu există în ştiinţă, în afară de tautologiile logico-matematice (judecăţi analitice) decît enunţurile experimentale..." [5]. De asemenea, Ayer mărturiseşte deschis că „Vederile care sînt expuse în această lucrare derivă din doctrinele lui B. Russell şi Wit-

[1] Concepţii neopozitiviste au susţinut în ţara noastră Anton Dumitriu, Al. Mironescu şi alţii. De pildă, Anton Dumitriu în lucrarea *Bazele filozofice ale ştiinţei* (Bucureşti, 1938) neagă caracterul obiectiv al explicării ştiinţifice : „...explicaţia ştiinţifică nu este înlăuntru unei teorii, ci în imaginaţia noastră... Explicaţia este o simplă construcţie arbitrară" (p. 186, *op. cit.*). Faptul ştiinţific ar fi — după Anton Dumitriu — o construcţie arbitrară, nu ar oglindi realitatea obiectivă : ... „faptele date de ştiinţă ca atare sînt artificiale, nenaturale, impuse savantului din motive de simplificare, nu din motive esenţiale" (*op. cit.*, p. 20).

De asemenea, Alexandru Mironescu în lucrarea *Limitele cunoaşterii ştiinţifice* (Bucureşti, Fundaţia, fără dată), susţine că „Legea, astfel, apare mai curînd ca o necesitate a spiritului nostru, decît ca o expresie a unei realităţi".

Colecţia *Caiete de filozofie*, îngrijită de Anton Dumitriu, antrena o serie de oameni de ştiinţă spre metodologia neopozitivistă. Trebuie spus însă că nu toate articolele apărute în *Caiete de filozofie* aveau orientare pozitivistă. Uneori oamenii de ştiinţă apărau poziţiile naturalismului. Remarcăm totodată că împotriva orientării neopozitiviste de la noi au reacţionat oamenii de ştiinţă înaintaţi şi chiar gînditori burghezi cu tendinţe raţionaliste ca P. P. Negulescu.

[2] A. J. Ayer, *Langage, vérité et logique*, Paris, Flamarion, 1956, p. 37.

[3] *Ibidem*, p. 37.

[4] B. Russell, *Histoire de la philosophie occidentale*, Paris, Gallimard, 1952, p. 862.

[5] R. Carnap, *Le problème de la logique de la science*, Paris, Hermann, 1935, p. 6.

tgenstein, care sînt ele însele rezultatul empirismului lui Berkeley şi al lui D. Hume" [1]. Acelaşi Ayer declară apoi că este de acord cu fenomenismul lui Berkeley. Ayer apreciază ca cea mai mare „descoperire" a lui Berkeley, teza „...că lucrurile materiale trebuie definite în termeni de conţinut senzorial" [2]. Îi aduce însă o singură „corectare" (un „nou cuvîntel" de altfel) şi anume înlocuieşte cuvîntul „idee" prin termenul „neutru" de „conţinut senzorial", prin care desemnează „datele imediate ale senzaţiei". Ayer preia apoi teza lui Hume asupra cauzalităţii : „... punctul nostru de vedere asupra naturii cauzalităţii rămîne esenţialmente acelaşi ca al său" [3] (adică cu al lui Hume — n.n.).

Toate cele de mai sus arată că îndărătul „scolasticii gnoseologice" neopozitiviste se ascunde partidul idealist în filozofie. Trebuie subliniat aci că pozitivismul logic se îndreaptă împotriva materialismului şi în primul rînd împotriva formei lui superioare — materialismul dialectic. Acesta este sensul aşa-numitei lupte împotriva „metafizicii" şi al reducerii filozofiei la „analiza logică a limbajului ştiinţific" : să respingă concepţia despre lume a clasei muncitoare. Lupta aceasta este dusă cu o metodologie eclectică care îmbină vechiul mod de gîndire metafizic (la care s-a ajuns prin absolutizarea principiilor logicii formale) cu relativismul sofistic.

Înainte de a explica modul în care pozitivismul logic îşi maschează esenţa idealist-subiectivă este necesară lămurirea condiţionării sale de clasă, precizarea funcţiei pe care el o are între celelalte curente ale filozofiei burgheze contemporane.

Rădăcinile de clasă ale pozitivismului logic, ca şi ale întregului idealism contemporan de altfel, se află în orientarea reacţionară a burgheziei imperialiste, ostilă progresului social. El exprimă alături de celelalte curente idealiste atitudinea acestei clase, dar într-un mod specific, propagînd, nu o atitudine de evadare mistică din realitate, ca idealismul obiectiv contemporan care e făţiş fideist, ci încercînd să abată atenţia de la ceea ce este esenţial, de la cunoaşterea legilor sociale şi a cauzelor care se află la baza conflictelor societăţii capitaliste [4].

Pozitivismul logic deci face apologia orînduirii burgheze nu direct, prin susţinerea categorică a eternităţii ei, ci prin demobilizarea efortului uman de cunoaştere şi de transformare a realităţii naturale şi sociale. Acesta este sensul social al agnosticismului neopozitivist. Această atitudine se manifestă pe de o parte ca o tendinţă empirist-subiectivistă de

---

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 36.

[2] *Ibidem*, p. 69.

[3] *Ibidem*, p. 72.

[4] Înrudirea dintre neopozitivism şi revizionismul contemporan este evidentă, amîndurora fiindu-le comună fuga de ceea ce este esenţial, atitudinea de ignorare a contradicţiilor esenţiale ale societăţii contemporane. De pildă, revizionismul, ignorînd deosebirea de esenţă dintre capitalism şi socialism, neagă valabilitatea legilor generale ale trecerii de la capitalism la socialism. De altfel, înrudirea dintre neopozitivism şi revizionismul contemporan este evidentă în atitudinea faţă de problema fundamentală a filozofiei. De exemplu, Lukács în lucrarea *Distrugerea raţiunii*, pune pe primul plan conflictul raţiune-iraţionalism, lăsînd pe al doilea plan problema luptei dintre materialism şi idealism şi încercînd să sugereze ideea că iraţionalismul ar putea fi tratat independent de problema idealismului. Totodată, Lukács substituie problemei fundamentale a filozofiei, problema metodelor.

limitare a cunoașterii la „fapte", tendință a cărei urmare este relativismul, iar pe de altă parte ca tendință spre formalism și convenționalism, prin care neopozitivismul, îndepărtîndu-se de „empirismul pur", acceptă formal activitatea gîndirii, pentru a-i nega apoi valabilitatea obiectivă.

Tendința empirist-subiectivistă apare foarte evident în sociologia neopozitivistă care, consideră că societatea e un complex de fenomene individuale, nesupuse vreunei legități și că cercetătorul nu se poate ridica deasupra faptelor, la generalizări. După sociologii neopozitiviști, în esență nu există progres social, ci doar «evenimente», evenimente care se descriu, nu se explică, pentrucă, altfel am ajunge la „metafizică". Sociologia este considerată și ea ca o „știință pozitivă", și deci cercetătorul descrie, „faptele" sociale individuale și nu poate depăși limitele constatării și înregistrării lor.

Această tendință empirist-idealistă a ieșit la iveală din plin la al IV-lea Congres Internațional de Sociologie (care s-a ținut la Milano-Sresa în septembrie 1959) prin poziția microsociologiei, manifestare contemporană a psihologismului în sociologie, care sub o terminologie diversionistă („atomi sociali", „molecule sociale" etc.) urmărește negarea legității sociale și mascarea structurii economice a capitalismului, care stă la baza conflictelor sociale din societatea capitalistă contemporană [1].

Cealaltă tendință, tendința spre formalism și convenționalism, apare prin teza că generalul ține de domeniul filozofiei, și mai ales că este pur formal și stabilit arbitrar. E reeditarea nominalismului, bineînțeles în sensul berkeleyan care pleacă de la individualul gnoseologic (senzația) ca factor prim.

Fuga de cunoașterea esenței, de cunoașterea legității apare evidentă în faimosul *Manifest-program* al „cercului vienez" : „În descrierea științifică — se spune în „manifestul-program" — nu poate intra decît structura obiectelor (ordonanța formală) și nu esența lor" [2]. Pozitivismul logic își realizează îndepărtarea de cunoașterea esenței lucrurilor prin cele două tendințe de care am amintit mai sus, tendințe ce se împletesc în „noul" pozitivism pe baza unei originări comune a lor în denaturarea rolului activ al gîndirii în cunoaștere, denaturare ce constă în reducerea activității gîndirii la o ordonare formală a datelor senzoriale.

Ambele tendințe au rolul de a demonstra agnosticismul și idealismul subiectiv, dar în mod diferit. Astfel, tendința empirist-idealistă se manifestă în interpretarea idealist-subiectivă a experienței prin care se susține relativismul cunoștințelor științelor naturii, iar tendința formalist-convenționalistă se manifestă prin constructivismul gîndirii în procesul cunoașterii, prin care se neagă obiectivitatea legilor logicii și matematicii.

Întrebarea cea mai firească care se pune acum este următoarea : de ce se numește „pozitivism logic" sau „empirism logic"? În ce constă

[1] Pentru o mai bună înțelegere a orientării empirist-idealiste a sociologiei burgheze contemporane (orientare ce-și găsește fundamentarea teoretică în idealismul subiectiv sub diferitele lui variante) a se vedea informarea acad. C.I. Gulian și a prof. Manea Mănescu *Despre al IV-lea Congres Internațional de Sociologie*, în *Lupta de clasă*, nr. 11, 1959, p. 81—90.

[2] *Wissenschaftliche Weltauffassung, Der Wiener Kreis*, Wien, 1929, p. 20, citat în Louis Rougier, *Traité de la connaissance*, Paris, Gauthier Willars, 1955, p. 185.

deci specificul acestei forme a idealismului subiectiv. De la început trebuie să menționăm că pozitivismul logic adaugă vechiului empirism idealist folosirea denaturată a formalismului logico-matematic, metoda „analizei logice" a lui Russell (o metodă subiectivistă de creare a obiectului prin definirea lui), și convenționalismul lui Poincaré. Astfel Ayer arată că punctul lor de vedere poate fi descris „ca o formă a empirismului", dar bazat pe considerații „pur logice" [1]. Această îmbinare eclectică de berkeleysm, humeism, kantianism, machism, în formalism și convenționalism a fost botezată cu emfază „empirism logic" sau „pozitivism logic".

Postulatul inițial al pozitivismului logic îl constituie îndepărtarea agnostică de realitatea obiectivă și declararea punerii problemei realității obiective ca fiind „fără sens". Într-o asemenea perspectivă, realitatea obiectivă ca obiect al cunoașterii este ignorată și pozitivismul logic trece la construirea unui obiect în planul conștiinței, trece la idealism subiectiv deci, al cărei postulat fundamental este următorul : elementele abstracte, structurile logice în care sînt fixate datele senzoriale, constituie factorul prim ; lucrurile sînt derivate, sînt „construcții logice". Astfel rezolvă pozitivismul logic problema fundamentală a filozofiei. După cum vedem pozitivismul logic ca orice pozitivism are doar pretenția că nu-și pune problema fundamentală a filozofiei, deoarece, în mod inevitabil îi dă o rezolvare și anume, rezolvarea idealistă. Obiectul cunoașterii însă este realitatea obiectivă, existentă în afară și independent de conștiință. „Idealismul — spune Lenin — susține : fără subiect nu există obiect. Istoria pămîntului ne demonstrează că obiectul a existat cu mult înaintea apariției subiectului, adică cu mult înaintea apariției organismelor, avînd un grad apreciabil de conștiință" [2]. Obiectul cunoașterii îl constituie deci lucrurile înseși și nu conștiința noastră despre ele. Conștiința despre obiect și obiectul nu se confundă decît în perspectiva unei rezolvări idealiste a problemei fundamentale a filozofiei, cum este cazul pozitivismului logic.

Pentru înțelegerea esenței pozitivismului logic în problema obiectului cunoașterii este necesară o analiză mai amănunțită a celor două tendințe ale lui.

Prima tendință, tendința empirist-idealistă, moștenită de la Berkeley, Hume și Mach este prezentă prin interpretarea idealist-subiectivă a experienței. Astfel, negînd faptul că experiența este rezultatul acțiunii obiectelor materiale asupra organelor noastre de simț, pozitivismul logic consideră experiența ca factor prim, ca pe o realitate primordială. Dispare astfel pentru neopozitivist realitatea obiectivă ca obiect al cunoașterii, iar datele senzoriale devin elemente primordiale. Se desființează astfel granița dintre subiect și obiect, înlocuindu-se reflectarea cu o construcție mintală în care gîndirea se reduce la o activitate sterilă de ordonare a datelor senzoriale. Pentru neopozitivism „Lumea este ansamblul faptelor nu al lucrurilor... Faptele în spațiul logic sînt esența lumii..." [3].

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 97.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 72.

[3] Wittgenstein, *Tractatus Logico-Philosophicus*, p. 30. Citat în *Idealismul subiectiv contemporan*. Ed. științifică, Buc., 1958, p. 157.

Aceasta înseamnă desigur idealism-subiectiv. Experienţa este într-adevăr constituită din ansamblul senzaţiilor şi percepţiilor, dar acestea sînt rezultatul acţiunii obiectelor exterioare asupra organelor noastre de simţ, cum spune Lenin, sînt imagini, reflectări ale lumii obiective. În mod materialist „Natura este considerată... factor prim, iar senzaţiile şi experienţa factor derivat" [1]. Lenin arăta că „În deplin acord cu ştiinţele naturii, materialismul consideră materia ca factor prim, iar conştiinţa, gîndirea, senzaţia de factor secund..." [2].

Spre deosebire însă de „empirismul pur", pozitivismul logic nu pleacă direct de la datele senzoriale, ci de la „faptele atomare" (Wittgenstein), care sînt „construcţii logice" din date sensoriale, de la propoziţiile simple, care exprimă aceste date, propoziţii pe care Schlick le numeşte „enunţuri protocolare" şi pe care le consideră independent de realitatea obiectivă [3]. Empirismul logic construieşte obiectul cunoaşterii din aceste structuri logice elementare, construcţie ce constă într-o definiţie, dar nu o definiţie prin esenţă (aceasta ar fi raţionalism clasic — spune Ayer — care ar permite gîndirii să fie sursă de cunoştinţe, să depăşească deci experienţa), ci printr-o simplă descriere empirică a structurilor logice. Deci, refugiul în logic, înspre recunoaşterea rolului activ al gîndirii, dar nu în sens reflectoriu, ci în sens constructivist. Pozitivismul logic pare astfel un raţionalism-idealist. Dar pozitivismul logic este şi empirism-idealist, care fuge de cunoaşterea esenţei, nu declarîndu-se împotriva treptei logice a cunoaşterii, ci reducînd-o la o activitate de ordonare formală a datelor senzoriale. Astfel rămîne într-un idealism subiectiv nominalist. Folosind metoda metafizică şi subiectivistă a „analizei logice" „noul" pozitivism consideră astfel că obiectul cunoaşterii se creează prin definirea lui. Se ignoră astfel faptul că obiectul există înaintea definirii sale şi doar aşa poate fi obiect al definiţiei. Această metodă a „analizei logice" e preluată de la B. Russell, care în cel mai autentic spirit pozitivist, considera lumea înconjurătoare ca fiind creată de subiect în procesul prelucrării logice a datelor senzoriale. „Proclamînd logica drept esenţă a filozofiei — spune Gorski despre Russell — el a elaborat metoda subiectivistă a „analizei logice". Din punctul său de vedere, menirea filozofiei este analiza logică a ştiinţei. Obiectivul ei principal este punerea în evidenţă a faptelor primare, indecompozabile („faptele atomare") fixate în propoziţiile cele mai simple din care, prin aplicarea succesivă a mijloacelor logice, construim cutare sau cutare teorie ştiinţifică... metoda „analizei logice" este profund retrogradă... tocmai pentru că este o metodă de construcţii subiectiviste. În procesul acestei „analize", putem construi după voie obiecte, putem să le atribuim proprietăţi ale existenţei reale sau, dimpotrivă, să le tăgăduim aceste proprietăţi" [4]. Astfel, pentru neopozitivism, cunoaşterea logică nu se dezvoltă din cunoaşterea sensibilă, ci este organizarea ei. E aci cea mai crasă depreciere a valorii raţiunii.

[1] Lenin, *op. cit.*, p. 141.
[2] *Ibidem*, p. 35.
[3] Vezi Roger Garaudy, *op. cit.*
[4] *Idealismul subiectiv contemporan*, Ed. ştiinţifică, Buc., 1958, p. 228—229.

Iată acum texte edificatoare pentru înțelegerea interpretării pozitivist-logice a obiectului cunoașterii.

În acest sens, Reichenbach, criticînd „conceptul de experiență", arată că „Pentru pozitivism percepția cucerită în experiența trăită trebuie să constituie elementul unic de care se leagă noțiunea de realitate. Ceea ce noi îi anexăm cu titlul de obiect al lumii nu este decît o construcție a gîndirii, care, grupează într-un anumit fel datele percepției" [1]. Tot Reichenbach redă sintetic esența orientării pozitivist-logice arătînd că „școala vieneză" realizează unirea „empirismului" și a „idealismului", primul afirmînd că „orice cunoștință provine din experiență" și al doilea „că conștiința cugetătoare își crează mai întîi obiectul ei" [2].

Tot atît de edificatoare pentru demascarea esenței idealist-subiective a pozitivismului logic este și poziția lui Ayer, care arată că „Ceea ce ne dă dreptul de a crede în existența unui oarecare lucru material este pur și simplu faptul că cineva are anumite senzații, căci... a spune că un lucru există, echivalează cu a spune că anumite senzații pot fi obținute"[3]. Sau, și mai clar, Ayer afirmă că „Noi exprimăm faptul că a vorbi de lucruri materiale, pentru fiecare dintre noi, este un mijloc de a vorbi de conținuturi senzoriale, zicînd că fiecare dintre noi „construiește" lucrurile materiale pornind de la conținuturile senzoriale" [4]. Obiectul cunoașterii este după Ayer „...construit în mod logic, pornind de la datele senzoriale" [5].

Pozitivismul logic reia totodată teza machistă a elementelor „neutre", nici fizice, nici psihice care ar fi „conținuturile senzoriale" și care „... Nu pot fi ele însele numite nici mentale, nici fizice... distincția între spirit și materie se aplică numai construcțiilor logice [6]. Astfel, — după Ayer — "... cînd noi distingem un obiect mintal de un obiect fizic dat... noi distingem în fiecare caz între construcțiile logice diferite", care sînt diferite pentru că sînt constituite „din conținuturi senzoriale diferite, sau din conținuturi senzoriale legate diferit" [7].

Trebuie menționat că tendința empirist-idealistă e dominată de interpretarea denaturată a formalismului logico-matematic, care este urmarea transformării metodelor logicii matematice într-o metodologie universală conform căreia pornind de la abstract, de la „structuri logice", pozitiviștii logici, uitînd că construiesc doar noțiunile despre lucruri, își închipuie că construiesc lucrurile însele.

Această orientare se vede chiar în lucrarea citată a lui Ayer, care consideră lucrurile ca „construcții logice" drept consecința formală a unei definiții și anume a definirii lucrurilor materiale în termeni de conținuturi senzoriale: „... referindu-ne la un obiect, ca o construcție logică ... noi nu zicem ... că conținuturile senzoriale îi sînt într-un anumit fel

[1] H. Reichenbach, *La philosophie scientifique*, Paris, Hermann, 1932 p. 34.
[2] Idem, *Atome et Cosmos*, Paris, Flamarion, 1934, p. 260.
[3] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 69.
[4] *Ibidem*, p. 87.
[5] *Ibidem*, p. 74.
[6] *Ibidem*, p. 174—175.
[7] *Ibidem*, p. 174.

părți, ci că el exprimă în mod simplu, într-o manieră *convenabilă* (subl. ns.— *Al.B.*)... faptul sintetic că toate frazele care se referă la obiect sînt traductibile în fraze care se raportă la conținuturile senzoriale"[1]. Aici se vede ce înseamnă descrierea empirică a structurii logice luate ca punct de plecare. Structura logică nu preexistă descrierii sale, adică definirii prin care se construiește lucrul. Pozitivismul logic neagă unitatea dintre senzorial și logic. Aceasta deoarece pozitivismul logic ignoră realitatea obiectivă ca obiect al cunoașterii și atunci coordonarea logică a datelor senzoriale devine pentru neopozitivism arbitrară.

Această tendință este dominantă însă la Carnap, care ca logician, folosind aparatul logico-matematic, a încercat să mascheze solipsismul empirismului logic.

În lucrarea *Der logische Aufbau der Welt*, Carnap, prin „teoria constituirii", a trecut la admiterea unor „realități prime", independente de experiența sensibilă. Ce sînt aceste „realități prime" de care vorbește Carnap? Sînt structurile logice. Dar „structura" e construită de subiect, așa încît a fi real, adică după Carnap element al unei structuri, înseamnă a fi construit de subiect, ceea ce înseamnă că realitatea este construită de subiect și că deci Carnap rămîne tot în plin solipsism, cu deosebirea că-l susține la un nivel mai abstract. Carnap dizolvă aci obiectul în structura formal-logică a propoziției. Înlocuiește astfel procesul real cu structura lui, pe care desprinzînd-o, a și absolutizat-o.

Întrucît logica formală dă o pură descripție a structurilor logice, descrierea alăturată a formelor logice și nu geneza lor dialectică, Carnap făcînd din metoda logicii-formale (în expunerea ei logico-matematică) o metodologie universală ajunge la interpretarea structurilor logice ca date, și întrucît în sens formal (structural) cunoașterea și ceea ce este exprimat în ea pot fi identice (deoarece structura cunoașterii reflectă structura obiectului), Carnap identifică subiectul și obiectul, în planul idealismului subiectiv însă, nu în sens hegelian. El însuși mărturisește că „descrierea structurală ... constituie treapta superioară a formalismului și a dematerializării"[2]. În cunoaștere deci, după Carnap, se petrece și construirea deductivă a lumii. „Orice pas constitutiv poate fi înțeles ca o aplicare de reguli formale la o situație empirică dată"[3]. Aci se vede în esență ce înseamnă pozitivismul logic; este un idealism subiectiv ce îmbină empirismul idealist cu raționalismul idealist. Carnap însuși o mărturisește: „Teoria constituirii și idealismul subiectiv au comun faptul că toate afirmațiile noastre privind obiectele cunoașterii, pot, în principiu, să se transforme în afirmații asupra legăturilor structurii. Concepția după care ceea ce este dat, sînt impresiile mele, este comună solipsismului și teoriei constituirii. Teoria constituirii și idealismul transcendental susțin teza după care toate obiectele cunoașterii sînt construite; deci, lucrurile astfel construite nu sînt obiecte ale cunoașterii conceptuale decît în cali-

---

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 175.
[2] R. Carnap, *Der logische Aufbau der Welt*, Berlin, Schlachtensee, 1928, p. 15.
[3] *Ibidem*, p. 143.

tate de forme logice"[1]. Pentru Carnap deci structurile logice există independent de experiență și din ele se construiește deductiv lumea cu ajutorul operațiilor logice. Rolul datelor senzoriale rămîne la Carnap numai acela de a arăta care dintre aceste structuri să intre în construirea lumii, de a „ocaziona", cum ar spune Poincaré, legăturile logice pe care trebuie să le folosească gîndirea în activitatea ei arbitrară de construire a lumii. Carnap neagă astfel oglindirea realității în gîndire și reduce gîndirea la o activitate „constructivă" arbitrară, menținînd scepticismul nu prin empirism idealist, ci prin formalism extrem și convenționalism.

Întrucît Carnap nu admite „enunțurile protocolare", adică punctul de plecare absolut al empiriștilor logici din „cercul vienez" alegerea ipotezelor inițiale pentru construirea deductivă a lumii e arbitrară („principiul toleranței")[2]. Prin acest „principiu" se manifestă convenționalismul „noului" pozitivism. Mai mult, propoziția despre fapt este echivalată cu faptul, de aci formularea propozițiilor se identifică la Carnap cu construirea logică a faptelor iar lumea experienței care pentru ei este constituită din fapte coincide cu lumea logicii. Wittgenstein însuși era de acord cu o asemenea poziție încă din 1922 : „Logica umple lumea ; hotarele lumii sînt și hotarele ei"[3]. Teza se găsește și la Schlick : „... efectiv tot ceea ce, la un moment dat, trebuie să fie gîndit „logic" este considerat ca existent"[4]. Concluzia inevitabilă este că sub toate aceste formulări de la Wittgenstein la Schlick și apoi la Carnap se reeditează „a fi, înseamnă a fi perceput" al lui Berkeley, cu deosebirea că e „argumentat" cu ajutorul formalismului logico-matematic și în cadrul convenționalismului, negîndu-se astfel orice dependență față de ceva absolut, tendință ce, evident, urmărește justificarea unei anumite practici și anume a practicii voluntariste, care constituie condiționarea socială a convenționalismului.

Din analiza interpretării pozitivist-logice a obiectului cunoașterii, pe care am înfățișat-o vedem că „noul" pozitivism nu respinge orice ontologie, orice „metafizică", ci în primul rînd ontologia materialistă, și, își construiește apoi o ontologie idealist-subiectivă, prin denaturarea rolului activ al gîndirii în cunoaștere, denaturare ce constă în absolutizarea cunoașterii deductive și înțelegerea ei în sensul constructivist, nu reflectoriu.

Negarea realității obiective ca obiect al cunoașterii de către pozitivismul logic urmărește negarea teoriei reflectării, negarea adevărului obiectiv și susținerea unei teorii abstracte și formaliste a adevărului. Ayer, de exemplu, respinge direct teoria reflectării — „pretinsa problemă a percepției" ... care „poate fi numită problema „reducerii" lucrurilor materiale la conținuturile senzoriale"[5]. În acest fel, după Ayer, obiectul unei teorii a adevărului ar fi doar „... de a arăta cum propozițiile sînt

[1] R. Carnap, *op. cit.*, p. 248—249.
[2] Vezi Roger Garaudy, *op. cit.*
[3] H. Wittgenstein, *op. cit.*, p. 148. Citat în *Idealismul subiectiv contemporan*, p. 162.
[4] Schlick, *Allgemeine Erkenntnislehre*, Berlin, Zweite Auflage, Verlag von Julius Springer, 1925, p. 178.
[5] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 86—87.

valide[1]. Analizînd cunoaşterea, independent de reflectarea realităţii, ca pe ceva dat (atitudine metafizică), pozitivismul logic susţine o teorie idealist-subiectivă a adevărului, după care ar exista adevăruri „de fapt" şi adevăruri „formale" sau „logice". De la început trebuie însă spus că aceasta este o teză falsă, deoarece adevărul este unic, el fiind reflectarea realităţii materiale unice şi fiind adevăr concret. Teza celor două feluri de adevăruri este susţinută în scopul negării adevărului obiectiv oglindit în teoriile ştiinţei şi în filozofie. Ayer susţine că în cunoaştere avem de-a face cu „afirmaţii despre afirmaţii" şi „afirmaţii despre fapte".

Trebuie menţionat aci că noi putem face „afirmaţii despre afirmaţii", dar afirmaţiile despre care afirmăm ceva sînt făcute pe baza reflectării realităţii obiective. Teza lui Ayer e falsă deoarece e agnostică, negînd caracterul reflectoriu al „afirmaţiilor" pe care le face gîndirea la nivelul sistemului deductiv. Falsă este de asemenea şi teza despre „afirmaţii despre fapte", deoarece „faptele" sînt pentru Ayer „fapte" ale conştiinţei şi deci prin afirmaţiile despre ele gîndirea după Ayer nu poate ajunge la cunoaşterea realităţii obiective. Orice afirmaţie asupra realităţii obiective este declarată de Ayer ca fiind „lipsită de sens". „Afirmaţiile despre afirmaţii" sînt adevărurile logice şi matematice, care sînt — după Ayer — necesare şi certe pentru că sînt apriori, dar pe care le declară analitice şi deci tautologice. „Afirmaţiile despre fapte" sînt considerate adevărurile ştiinţelor naturii, după Ayer. Pe scurt, adevărurile cu certitudine (tautologiile logico-matematice) nu au nici o legătură cu realitatea, iar adevărurile „de fapt" sînt legate de domeniul „faptelor", ceea ce le face să nu aibă certitudine. Aici se evidenţiază scepticismul empirismului logic, care, cu toate că admite existenţa tautologică, logico-matematică a generalului, nu este deosebit de scepticismul lui Hume decît prin modul mai abstract în care e formulat. Uzul tautologiilor este doar de a ajuta la explicarea unei aserţiuni, dar, „... ele nu adaugă nimic la cunoaşterea noastră. Căci ele ne arată numai ceea ce noi ştim deja"[2]. „... ele ne lămuresc mult ilustrînd maniera în care noi întrebuinţăm anumite simboluri"[3].

Scepticismul „noului" pozitivism a fost sezisat şi de logicianul I. M. Bochenski[4]. Acesta apreciază „anunţurile protocolare" ca „scepticism radical şi solipsism[5]", iar neopozitivismul ca un fel de „neoscolastică"[6].

După Ayer, deci, cunoaşterea nu poate avea o valoare obiectivă. Aceasta deoarece se neagă realitatea materială ca obiect al cunoaşterii, şi problema adevărului devine pentru Ayer o problemă pur scolastică. Aceeaşi teorie despre două feluri de adevăruri susţine şi Carnap. Astfel, el arată că adevărurile matematice „nu sînt nici propoziţii scoase din experienţă, nici propoziţii apriori, ci propoziţii analitice"[7]. Despre ade-

[1] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 120.
[2] *Ibidem*, p. 109.
[3] *Ibidem*, p. 108.
[4] I. M. Bochenski, *La philosophie contemporaine en Europe*, Paris, Payot, 1951.
[5] *Ibidem*, p. 59.
[6] *Ibidem*, p. 55.
[7] R. Carnap, *L'ancienne et la nouvelle logique*. Paris, Hermann, 1933, p. 30.

vărurile de fapt, enunțurile „experimentale" cum le numește el, susține că sînt legate de „conținuturile imediate ale conștiinței"[1]. La fel Rougier susține despre legile logicii că ele sînt tautologii ... „ele sînt adevărate în virtutea propriei lor forme, absolut independente de experiență ... pentru că ele sînt vide de conținut ..."[2]. În felul acesta pozitivismul logic, negînd adevărul obiectiv, nu vede că „... formele și legile logice nu sînt un înveliș gol, ci reflectarea lumii obiective"[3]. Conform acestei împărțiri arbitrare între adevăruri „de fapt" și adevăruri „logice", pozitivismul logic caută un criteriu deosebit pentru fiecare. Astfel, pentru adevărurile „de fapt" se formulează „principiul verificabilității" în conformitate cu care totul se reduce la verificarea senzorială. Iată acest principiu în formularea lui Ayer : „... un enunț are „în mod factual" un sens pentru o persoană dată, dacă și numai dacă, ea știe cum să verifice propoziția pe care urmărește s-o exprime, adică dacă știe care observații l-ar conduce, în anumite condiții, la a accepta propoziția ca adevărată sau a o respinge ca falsă"[4]. Este un criteriu subiectivist care urmărește negarea valorii obiective a cunoștințelor științifice, care fuge de criteriul obiectiv de verificare a cunoștințelor : practica social-istorică. Prin acest „principiu" se manifestă în fond relativismul, iar relativismul însemnînd negarea valorii obiective a cunoașterii duce la agnosticism. Sensul reacționar al relativismului a fost demascat de Lenin : „Din punctul de vedere al relativismului pur, orice sofistică poate fi justificată ... poate fi declarată, pur și simplu „comodă" pentru om sau pentru omenire acceptarea, alături de ideologia științifică („comodă" într-o privință) și a ideologiei religioase (foarte „comodă" în altă privință) etc.[5].

În faza „empirismului logic" propriu-zis (pînă în 1934, la lucrarea lui Carnap *Sintaxa logică a limbajului științific*) criteriul de verificare a propozițiilor științifice era referirea la anumite „enunțuri protocolare" considerate ca definitiv verificate. Convenționalismul nu afecta decît propozițiile logico-matematice. Carnap renunță la „enunțurile protocolare", desființînd orice „dat" și duce relativismul la extrem, la convenționalism integral prin faimosul „principiu al toleranței", care arată că nu importă care propoziție poate fi considerată enunț protocolar, că nu există punct de plecare absolut, alegerea lui fiind arbitrară[6]. Scopul acestui „principiu" este în primul rînd de a nega valoarea obiectivă a legilor logicii și matematicii, pe care le proclamă drept construcții arbitrare. În acest fel, fiecare poate să-și construiască un sistem logic al său, independent de realitatea obiectivă, după bunul plac. În virtutea acestui principiu se admite construirea oricăror idei și sisteme inclusiv idei religioase. De aci teologii, cu toată opoziția lor de pe poziții mistice și idealist-obiective față de neopozitiviști, au construit „argumentul logico-

[1] R. Carnap, *L'ancienne et la nouvelle logique*, Paris, Hermann, 1933, p. 31.
[2] Rougier, *op. cit.*, p. 38.
[3] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 149.
[4] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 42.
[5] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 128.
[6] R. Carnap, *Logische Syntax der Sprache*, Verlag von Julius Springer, Wien, 1934, p. 44–45.

lingvistic'' al existenței lui dumnezeu. Adevăratul sens al convenționalismului este de a declara concepția despre lume drept produs al unei convenții, de a considera în primul rînd materialismul în această perspectivă.

Scopul „principiului toleranței'' este apoi: introducerea convenționalismului în interpretarea științei, în scopul negării valorii științei, ceea ce se face prin trecerea în teoria adevărului de la referirea la „date prime'', de la „principiul verificabilității'' în raport cu „enunțurile protocolare'', la „teoria coerenței'', o teorie subiectivistă după care adevărul propozițiilor este stabilit prin acordul intern al propozițiilor între ele. Aceasta întrucît Carnap duce idealismul subiectiv, formalismul și convenționalismul la extrem. El vorbește numai de propoziții fără nici o legătură cu realitatea. Pentru Carnap, ca și pentru întregul neopozitivism, căutarea unui criteriu absolut al adevărului e privită ca o problemă falsă. Pentru a evita folosirea unui asemenea criteriu, pozitivismul logic a evoluat spre formalismul „sintaxei logice a limbajului științei'' prin care „Filozofia este înlocuită prin logica științei, adică prin analiza logică a noțiunilor și propozițiilor ce intervin în știință; logica științei nu este altceva decît „sintaxa logică a limbajului științific'' [1]. Nu avem de-a face în cunoaștere — după Carnap — cu lucruri și proprietățile lor, ci doar cu probleme de limbaj. Criteriul adevărurilor propozițiilor este asigurat după Carnap nu de compararea lor cu faptele, ci cu alte propoziții admise anterior. Aceasta este „teoria coerenței'', după care orice propoziție este adevărată, dacă nu contrazice ansamblul propozițiilor stabilite mai înainte, teorie construită pe absolutizarea noncontradicției formale. Acest criteriu de adevăr este însă fals. Am garanția adevărului unei propoziții nu pur și simplu prin raportarea ei la un sistem dat arbitrar cum spune Carnap, ci prin raportarea ei la realitatea obiectivă sau la un sistem care a fost construit pe baza oglindirii realității obiective. Așa încît criteriul adevărului este unic și el este practica social-istorică. Lenin arată că „... prin practica sa omul dovedește justețea obiectivă a ideilor, a conceptelor, a cunoștințelor, a științei sale'' [2] că „... practica omului și a omenirii este verificarea, este criteriul obiectivității cunoașterii'' [3]. Fuga pozitivismului logic de unicul criteriu obiectiv al adevărului (practica) și rămînerea la un criteriu subiectiv, formal este determinată de faptul că practica revoluționară ar infirma tezele pozitivist-logice, iar practica reacționară nu ar putea să le confirme, deoarece neopozitiviștii înșiși în viața zilnică nu fug deloc de obiecte și de folosirea lor, ci aceasta o propagă doar în scopul de a distrage atenția forțelor revoluționare de la problemele realității sociale. Din moment ce fug de criteriul obiectiv, nu le mai rămîne decît un criteriu subiectiv, arbitrar și aceasta îl găsesc în perspectiva rezolvării idealiste a problemei fundamentale a filozofiei.

Adevărul nu este însă formal, abstract, cum susțin neopozitiviștii, ci adevărul este concret, este oglindirea realității obiective, el nu este „creat''

[1] Carnap, *Logische Syntax der Sprache*, Verlag von Julius Springer, Wien, 1934, p. III—IV, a se vedea și p. 1—4, 207—208, 259—261.

[2] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 158.

[3] *Ibidem*, p. 176.

în procesul cunoașterii din gîndirea însăși. „De la intuirea vie — spune Lenin — la gîndirea abstractă și de la aceasta la practică — aceasta este calea dialectică a cunoașterii adevărului, a cunoașterii realității obiective"[1].

„Teoria coerenței" a lui Carnap urmărește a demonstra existența unui „criteriu logic al adevărului", criteriu susținut și de A. Tarski, M. Schlick și chiar de D. Hilbert și V. Ackerman în *Grundzüge der theoretischen Logik*. Acest criteriu este însă — așa cum se exprimă G. A. Kursanov[2] — un „pretins" criteriu al adevărului. „Ideea generală este aci — arată Kursanov — că numai propozițiile în legătură logică cu altele sînt reale"[3]. Acest criteriu duce în mod inevitabil la negarea conținutului obiectiv al propozițiilor științifice — „Criteriul logic al veridicității" nu poate să fie un criteriu cu semnificație reală obiectivă pentru propozițiile științifice și celelalte. El nu are semnificație, „rațiune de a fi", decît cu condiția unică și exclusivă a unei veridicități obiective a propozițiilor de plecare — principii, postulate axiome etc...„ din care rezultă deducțiile, concluziile și construcțiile sistemelor științifice"[4], Criteriul ca atare este fundat pe absolutizarea noncontradicției formale și e manifestarea unui formalism extrem și steril. Prin el însuși nu poate fi criteriul veridicității obiective a cunoașterii. El poate avea însă o semnificație relativă numai în legătură cu adevăratul criteriu al cunoașterii — practica social-istorică. Numai fiind dependent de criteriul practicii sociale „criteriul logic" poate fi folosit în procesul de construire a sistemelor deductive.

Carnap a folosit „teoria coerenței" pentru a reduce problema materialismului sau idealismului la o problemă de limbaj, respingînd materialismul. Orice propoziție — spune Carnap — poate fi tradusă în termeni de lucruri (mod material) sau în termeni de succesiune a experienței subiective (mod formal). Dar „Pentru mai multă securitate, ar fi preferabil să se evite complet uzul modului material al limbajului"[5]. Carnap respinge astfel teoria reflectării, refugiindu-se într-un formalism extremist. De aci, a evoluat apoi spre „semantică", preocupîndu-se de studiul raportului între expresie și ceea ce exprimă. În această nouă fază se revine într-un anumit fel la empirismul logic inițial, abandonîndu-se parțial formalismul. Nu se abandonează însă convenționalismul, și, mai ales, nu este abandonat idealismul subiectiv. Aceasta se vede în faptul că se menține teza caracterului abstract al adevărului, iar referirea la „fapte", la „semnificat" nu este referirea la realitatea obiectivă, ci la datele sensibile.

În acest fel pozitivismul logic neagă adevărul obiectiv susținînd o teorie formalistă și abstractă a adevărului.

★

[1] V. I. Lenin, *Caiete Filozofice*, p. 140.

[2] G. A. Kursanov, *A propos du prétendu critère logique de la vérité*, în *Analele Univ. C. I. Parhon*, Buc., seria *Acta Logica*, nr. 1, p. 1958, Ed. tehnică, p. 19—23.

[3] *Ibidem*, p. 19.

[4] *Ibidem*, p. 21—22.

[5] R. Carnap, *La science et la métaphysique devant l'analyse logique du langage*, Paris, Hermann, 1934, p. 26.

Redăm în încheiere, pe scurt, urmările negative ale pozitivismului logic, urmări ce impun cu necesitate respingerea lui ca fiind o filozofie reacționară.

În primul rînd, trebuie spus că pozitivismul logic servește indirect fideismul. Astfel Ayer arată că un conflict între știință și religie nu ar avea fundament logic pentru că — spune el — dacă existența lui dumnezeu nu se poate demonstra, ea nu se poate nici infirma[1]. După cîte vedem, nu este nimic nou aci. Este vorba doar de reluarea argumentării lui Kant din *Critica rațiunii pure*. Pretinsa filozofie „științifică" își dezvăluie în felul acesta sensul de apărătoare a fideismului. Se adeveresc astfel cele spuse de Lenin despre machiști. „Din moment ce negați realitatea obiectivă care ne este dată prin senzații, ați pierdut orice armă împotriva fideismului, întrucît v-ați și rostogolit în brațele agnosticismului și subiectivismului, iar fideismului atît îi trebuie. Dacă lumea senzorială este o realitate obiectivă, este închis drumul oricărei alte « realități »" [2].

În al doilea rînd, pozitivismul logic negînd cauzalitatea, legitatea, susținînd incapacitatea rațiunii de a cunoaște realitatea obiectivă prin reducerea ei la o activitate de ordonare a datelor senzoriale, este un iraționalism mascat, care luptă împotriva rațiunii folosindu-se de rațiunea însăși.

În al treilea rînd, pozitivismul logic are un caracter apologetic ceea ce se vede prin idealismul și agnosticismul său și prin teza apărării valorilor morale burgheze. Ayer de exemplu, declarînd că „aserțiunile axiologice" nu sînt nici adevărate, nici false pentru că sînt „emotive"[3], susține că discutăm numai asupra chestiunilor de fapt și niciodată asupra celor de valoare[4], interzicînd astfel punerea în discuție a valorilor burgheze. Această apărare este implicit o apologie a orînduirii burgheze.

În al patrulea rînd, pozitivismul logic este în strînsă alianță cu „idealismul fizic", negînd caracterul contradictoriu și legitatea obiectului microfizic cu ajutorul a două principii în esență pozitiviste : „principiul complementarității" și „principiul inobservabilității". Pozitivismul logic furnizează deci o bază teoretică pentru denaturările idealiste săvîrșite în microfizică. De aceea, demascarea caracterului său antiștiințific este necesară pentru a contribui la îndepărtarea savanților de neopozitivism. Trebuie menționat că această îndepărtare a fizicienilor de neopozitivism și orientarea spre materialism este astăzi în plină desfășurare, ceea ce arată eșecul pozitivismului logic tocmai acolo unde el se pretindea mai tare. Știința contemporană, de altfel, arată ineficacitatea metodologiei neopozitiviste și infirmă permanent teza imposibilității de cunoaștere a legilor.

În al cincilea rînd, pozitivismul logic trebuie demascat ca furnizor de teze teoretice pentru orientarea empirist-idealistă a sociologiei burgheze contemporane, pentru ideologia revizionist-reformistă și pentru revizionismul filozofic contemporan.

---

[1] A. J. Ayer. *op. cit.*, p. 165.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 338.
[3] A. J. Ayer, *op. cit.*, p. 150.
[4] *Ibidem*, p. 155.

АКТУАЛЬНОСТЬ БОРЬБЫ В. И. ЛЕНИНА ПРОТИВ ПОЗИТИВИЗМА

РЕЗЮМЕ

Опираясь на ленинскую критику махизма, автор ставит своей задачей раскрыть субъективистскую и агностическую сущность логического позитивизма, а также его реакционную социальную роль. В работе исследуются два вопроса: 1) критика неопозитивистской концепции о предмете познания; 2) критика неопозитивистского истолкования вопроса об истине.

Краткое рассмотрение позитивизма как философского направления в современном мышлении показывает, что позитивизм появился как реакционная социально-политическая и философская доктрина, выражающая интересы буржуазии в период упрочения капитализма. Он представлял собой реакцию на материализм, однако был замаскирован диверсионистским тезисом „нейтральности" по отношению к материализму или идеализму. Краткий анализ показывает, что из-за своего релятивизма позитивизм стал формой субъективного идеализма и агностицизма.

Рассмотрев происхождение логического позитивизма от субъективного идеализма Беркли и Юма и махизма, автор выявляет его классовые корни: логический позитивизм особым образом выражает реакционную позицию империалистической буржуазии, не проповедуя мистическое бегство от действительности, а пытаясь отвлечь внимание от познания социальной закономерности и причин, лежащих в основе конфликтов современного общества.

Идея бегства от понимания сущности, распространяемая с целью ослабить стремление человека познать и изменить действительность, поддерживается „новым" позитивизмом двумя главными направлениями: а) эмпирическо-субъективистское направление, ограничивающееся познанием „фактов", ведущее из-за своего релятивизма к отрицанию объективного значения естественных наук, б) формально-условное направление, из-за которого неопозитивизм, удаляясь от „чистого" эмпиризма, формально соглашается с деятельностью мышления, чтобы затем отрицать его объективный характер. Извращенное употребление логическо-математической формализации и метод „логического анализа" Расселя (по которому мир является созданием субъекта в процессе логической обработки данных, полученных ощущением) приводит неопозитивизм к субъективному идеализму.

Начальным постулатом логического позитивизма является агностическое удаление от объективной действительности. Отсюда объективная действительность игнорируется как объект познания, и позитивизм переходит к созданию объекта в сознании, то есть к субъективному идеализму, основным постулатом которого являются абстракт-

ные элементы, логические структуры, в которых отражаются данные ощущения и которые представляют собой первичный фактор, а предметы — производные, или ,,логические конструкции''. Таким образом, согласно неопозитивизму, познание объекта смешивается с самим объектом, а отображение действительности заменяется умственной конструкцией, которой мышление сводится к простой деятельности, приводящей в порядок данные ощущений. Опираясь на работу В. И. Ленина ,,Материализм и эмпириокритицизм'', автор показывает, выступая против позитивизма, что предметом познания является природа, материальный мир, который существовал гораздо раньше субъекта-человека, и что познание является не произвольной умственной конструкцией, а отражением объективной действительности.

Рассматривая логический эмпиризм Айера, Рейхенбаха и Карнапа, видим, что предмет познания создается из первичных логических структур, так называемых ,,атомных фактов'', конструкция, которая заключается в таком-то определении, но не в действительном определении, а в простом эмпирическом описании логических структур, то есть в простом формальном упорядочении ощущений. Сущность так называемого ,,логического эмпиризма'' лучше всего видна при анализе ,,теории составления'' Карнапа, теории, по которой предмет познания растворяется в формально-логической структуре предложений, и в процессе познания имеет место дедуктивная конструкция мира.

Вывод, вытекающий из критического анализа истолкования позитивизмом объекта познания, заключается в том, что он отрицает не всякую онтологию, а в первую очередь материалистическую, и извращением активной роли мышления в познании превращается в субъективный идеализм.

Отрицание логическим позитивизмом объективной действительности как объекта познания имеет целью отрицание теории отображения и объективной истины. Логический позитивизм отстаивает абстрактную и формалистическую теорию истины, согласно которой существуют истины ,,фактические'' и логические или тавтологии. В этом ярко проявляется скептицизм логического эмпиризма, который, называя ,,бессмысленным'' всякое утверждение о существовании объективной действительности, считает, что «фактическая истина» (по их утверждению, истина естественных наук) относится только к ощущениям, а логически-математическая истина является простой тавтологией. Согласно этому разделению истины неопозитивисты утверждают, что существует два ,,критерия'' истины, утверждение, являющееся явным отвлечением от единственного объективного критерия познания социально-исторической практики. Анализируя так называемый ,,принцип проверяемости'' (сформулированный Шликом и Айером) и ,,теорию связи'' Карпана, автор показывает, что они являются чисто субъективными критериями истины и не могут иметь значения сами по себе, независимо от объективного критерия познания.

Исходя из ленинских указаний, автор показывает несостоятельность неопозитивистской концепции, ее ненаучный характер и антиматериалистическую сущность. Отсюда вытекает необходимость отри-

цания логического позитивизма как реакционной философии, стоящей на службе фидеизма и иррационализма, являющейся апологией буржуазного строя и теоретической основой идеалистических извращений в области микрофизики и современной буржуазной социологии.

L'ACTUALITÉ DE LA LUTTE DE LÉNINE CONTRE LE POSITIVISME

RÉSUMÉ

Ayant recours à la critique du machisme faite par Lénine, l'auteur se propose de dévoiler l'essence subjectiviste et agnostique du positivisme logique ainsi que sa fonction sociale réactionnaire. L'étude examine deux questions : 1) la critique de la conception néo-positiviste à l'égard de l'objet de la connaissance ; 2) la critique de l'interprétation néo-positiviste du problème de la vérité.

Une brève référence au positivisme, en tant qu'orientation philosophique dans la pensée moderne, nous montre qu'il a apparu comme une doctrine sociale-politique et philosophique réactionnaire, exprimant les intérêts de la bourgeoisie au cours de la période de consolidation du capitalisme. Il représentait une réaction contre le matérialisme, masquée cependant sous la thèse diversionniste de la « neutralité » à l'égard du matérialisme ou de l'idéalisme. Une analyse succincte montre néanmoins comment, par son caractère relativiste, le positivisme est une forme de l'idéalisme subjectif et de l'agnosticisme.

Après avoir démontré que l'origine du positivisme logique se trouve dans l'idéalisme subjectif de Berkeley et de Hume et dans le machisme, l'auteur en dévoile les attaches de classe : le positivisme logique exprime la position réactionnaire de la bourgeoisie impérialiste d'une manière spécifique, non pas en propageant une évasion mystique hors de la réalité, mais en essayant de distraire l'attention de la connaissance des lois sociales et des causes qui résident à la base des conflicts de la société contemporaine.

La fuite devant la connaissance de l'essence des choses — attitude propagée pour démobiliser l'effort humain de connaître et de transformer la réalité — est soutenue, dans le « nouveau » positivisme, pas deux tendances principales : a) la tendance empiriste-subjectiviste de limiter la connaissance aux «faits», tendance qui, à travers le relativisme, mène à la négation de la valeur objective des sciences naturelles ; b) la tendance formaliste-conventionaliste, par laquelle le néo-positivisme, s'éloignant de l'empirisme « pur », accepte d'une manière purement formelle l'activité de la pensée, pour en nier ensuite la validité objective. Par l'utilisation dénaturée du formalisme logico-mathématique, et en se basant sur la méthode de « l'analyse logique » de Russell (d'après lequel le monde

est créé par le sujet au cours du processus de remaniement logique des données sensorielles), le néo-positivisme aboutit à l'idéalisme subjectif.

Le postulat initial du positivisme logique est constitué par l'éloignement agnostique de la réalité objective. Dans cette perspective, la réalité objective, en tant qu'objet de la connaissance, est ignorée, et l'on passe à la construction d'un objet sur le plan de la conscience, à l'idéalisme subjectif, donc à un idéalisme dont le postulat fondamental est le suivant : les éléments abstraits, les structures logiques dans lesquels sont fixées les données sensorielles constituent le facteur premier, tandis que les choses sont dérivées, ce sont des « constructions logiques ».

Ainsi, d'après les néo-positivistes, la connaissance de l'objet se confond avec l'objet même, le reflet en étant remplacé, chez eux, par une construction mentale dans laquelle la pensée se réduit à une activité qui ne ferait qu'ordonner les données sensorielles. Sur la base des indications fournies par Lénine dans son ouvrage *Matérialisme et Empiriocriticisme*, l'auteur affirme, à l'encontre du positivisme, que l'objet de la connaissance est constitué par la nature, par le monde matériel qui a existé longtemps avant le sujet, avant l'homme, et que la connaissance n'est pas une construction mentale arbitraire, mais un reflet de la réalité objective.

L'examen de l'empirisme logique d'Ayer, Reichenbach et Carnap montre comment ils construisent l'objet de la connaissance à l'aide des structures logiques élémentaires, appelées « faits atomaires ». C'est une construction qui consiste en une définition, non pas par l'essence, mais par une simple description empirique des structures logiques, c'est-à-dire une simple ordonnance formelle des sensations. L'essence de ce que signifie « empirisme logique » se comprend le mieux par l'analyse de la « théorie de la constitution » de Carnap, où l'objet de la connaissance est dissous dans la structure formelle-logique de la proposition, la construction déductive du monde s'élaborant ainsi au cours de la connaissance.

La conclusion qui se détache de l'analyse critique de l'interprétation positiviste de l'objet de la connaissance est que celui-ci ne repousse pas toute ontologie, mais, en premier lieu, l'ontologie matérialiste, et aboutit, par la dénaturation du rôle actif de la pensée dans la connaissance, à l'idéalisme subjectif.

La négation, par le positivisme logique, de la réalité objective en tant qu'objet de la connaissance vise à la négation de la théorie du reflet, à la négation de la vérité objective. Le positivisme logique soutient une théorie abstraite et formaliste de la vérité, d'après laquelle il y aurait des vérités « de fait » et des vérités « logiques » ou tautologies. C'est ici qu'apparaît avec évidence le scepticisme de l'empirisme logique qui, en déclarant « privée de sens » toute affirmation sur la réalité objective, considère ensuite que les vérités « de fait » (dans cette doctrine, les vérités des sciences naturelles) concernent uniquement les sensations, tandis que les vérités logico-mathématiques sont de pures tautologies. Conformément à cette division de la vérite, les néo-positivistes soutiennent l'existence de deux « critères » de la vérité, thèse qui, évidemment constitue une

façon de se soustraire au seul critère objectif de la connaissance — la pratique sociale-historique. Analysant le principe dit « de la vérifiabilité » (formulé par Schlick et Ayer), ainsi que la « théorie de la cohérence » de Carnap, l'auteur montre que ce sont là des critères strictement subjectifs de la vérité, et qui ne sauraient avoir de valeur par eux-mêmes, indépendamment du critère objectif de la connaissance.

A l'aide des indications de Lénine, l'auteur dévoile l'inconsistance de la conception néo-positiviste, le caractère non scientifique de celle-ci et sa fonction antimatérialiste. Toutes ces considérations imposent nécessairement le rejet du positivisme logique, philosophie réactionnaire, qui sert le fidéisme et l'irrationalisme, apologie de l'ordre bourgeois, base théorique pour les dénaturations idéalistes de la microphysique et pour la sociologie bourgeoise contemporaine.

Învăţătura marxist-leninistă despre internaţionalismul proletar*

Culegerea pe care o recenzăm înmănunchează — cum se arată în prefaţă — lucrările (articole, teze programatice, cuvîntări şi scrisori) ale lui K. Marx, F. Engels şi V. I. Lenin consacrate fundamentării şi dezvoltării măreţei idei a internaţionalismului proletar.

De la apariţia marxismului, internaţionalismul proletar a devenit unul din principiile fundamentale ale mişcării muncitoreşti internaţionale, temelia trainică a unităţii sale. Iar unitatea a fost şi rămîne arma cea mai puternică a clasei muncitoare în lupta pentru pace, democraţie şi socialism.

Astăzi mai mult ca oricînd solidaritatea internaţională, unitatea de luptă a clasei muncitoare, are o importanţă deosebită, hotărîtoare. Progresele continui ale socialismului pe plan mondial, prăbuşirea sistemului colonial al imperialismului şi, datorită acestora, agravarea contradicţiilor capitalismului au făcut să crească sarcinile naţionale şi internaţionale ale clasei muncitoare. În aceste condiţii imperialismul şi agenţii lui se străduiesc pe toate căile să submineze unitatea şi prietenia frăţească dintre ţările lagărului socialist, coeziunea de monolit a partidelor *comuniste şi muncitoreşti din diferite ţări*, răspîndind otrava naţionalismului burghez.

De aceea tezele clasicilor marxism-leninismului cu privire la internaţionalismul proletar au o deosebită actualitate, iar apariţia unei astfel de culegeri în limba romînă reprezintă un preţios ajutor pentru toţi lucrătorii frontului ideologic.

Marx şi Engels au proclamat ideea internaţionalismului proletar încă din 1845 (în articolul *Sărbătoarea naţiunilor la Londra*, scris de Engels), demonstrînd ştiinţific *necesitatea* unităţii clasei muncitoare din întreaga lume. Subliniind că în acea perioadă „fraternizarea naţiunilor are mai mult ca oricînd şi o semnificaţie *pur socială*" (*s.n.*) şi că împotriva visurilor deşarte despre crearea unei republici europene şi a frazelor ridicole, burghezo-cosmopolite, despre unirea popoarelor sub egida libertăţii generale a comerţului „proletarii tuturor naţiunilor au şi început... *să fraternizeze cu adevărat* sub steagul demo-

*K. Marx, F. Engels, V. I. Lenin — *Despre internaţionalismul proletar*, Editura politică, Bucureşti, 1959, 667 p. Traducere după culegerea în limbă rusă pregătită de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C. C. al P.C.U.S. şi apărută în Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1957.

craţiei comuniste", articolul demonstrează că *numai* proletariatul poate fi cu adevărat internaţionalist (p. 6—7). În articolul menţionat, ca şi în cuvîntările despre Polonia rostite de Marx şi Engels la 29 noiembrie 1847 şi mai ales în *Manifestul Partidului Comunist*, primul document programatic al mişcării muncitoreşti revoluţionare, sînt puse în lumină rădăcinile adînci ale poziţiei consecvent internaţionaliste a proletariatului. Internaţionalismul îşi are originea în însăşi interesele de clasă ale proletariatului, este generat de condiţiile de viaţă şi de muncă ale clasei muncitoare. Proletarii din toate ţările sînt fraţi de clasă, iar solidaritatea lor internaţională este principala armă a clasei muncitoare în lupta împotriva duşmanului comun — burghezia, pentru eliberarea socială. Pretutindeni mişcarea muncitorească are acelaşi scop final : înlăturarea exploatării omului de către om şi construirea societăţii comuniste. Mişcarea comunistă are prin esenţa ei un caracter internaţional. Îndatoririle internaţionaliste ale proletariatului nu vin în contradicţie cu sarcinile lui naţionale. Criticînd interpretările eronate date cunoscutei teze marxiste din *Manifestul Partidului Comunist* — muncitorii nu au patrie — V. I. Lenin, într-o scrisoare adresată Inessei Armand, în 30.XI.1916, explica astfel sensul acestei teze : „... aceasta înseamnă că (α) situaţia lui (*le salariat*) economică nu este naţională, ci internaţională ; (β) duşmanul lui de clasă este internaţional ; (γ) condiţiile eliberării lui de asemenea ; (δ) unitatea internaţională a muncitorilor este *mai importantă* decît cea naţională" (p. 407). Internaţionalismul este un element fundamental al luptei de clasă proletare, pentru că numai eforturile unite ale muncitorilor de pretutindeni pot să scuture jugul exploatării capitaliste din toate ţările. Numai o dată cu victoria proletariatului asupra burgheziei se va realiza „biruirea tuturor conflictelor naţionale şi industriale, care provoacă în zilele noastre ura dintre popoare", această victorie constituind „în acelaşi timp semnalul de eliberare a tuturor naţiunilor asuprite" (p. 121). În *Manifest* Marx şi Engels arată că „O dată cu dispariţia antagonismului dintre clase în sînul naţiunii, va dispare şi duşmănia dintre naţiuni..." (p. 16).

Justeţea deplină a acestei importante teze marxiste o dovedeşte tăria de nezdruncinat a statului sovietic multinaţional, ca şi relaţiile frăţeşti care leagă astăzi ţările puternicului lagăr socialist.

Aceeaşi linie politică consecvent internaţionalistă se desprinde din lucrările lui Marx şi Engels, consacrate problemei naţionale. În discursul lui Engels din 29 noiembrie 1847, despre Polonia, se enunţă pentru prima dată unul din principiile de bază ale internaţionalismului proletar : „O naţiune nu poate deveni liberă atîta timp cît asupreşte alte naţiuni" (p. 13), exprimat într-o formulare devenită clasică două zeci şi şapte de ani mai tîrziu, în lucrarea *Literatura din emigraţie* : „Nu poate fi liber un popor care asupreşte alte popoare" (172). Acest principiu străbate toate materialele culegerii.

Principiile internaţionalismului proletar, proclamate în *Manifest* au fost apărate şi dezvoltate de Marx şi Engels în lupta practică pentru înfăptuirea unităţii internaţionale a muncitorilor. În documentele programatice ale Asociaţiei Internaţionale a muncitorilor, incluse în culegere (*Manifestul constitutiv, Statutul general al Asociaţiei Internaţionale a muncitorilor, Instrucţiuni pentru delegaţii Consiliului Central Provizoriu, Darea de seamă prezentată de Consiliul General la Congresul de la Bruxelles*) se demonstrează cerinţa obiectivă a unirii proletariatului mondial, însemnătatea organizării pe scară internaţională a muncitorilor.

Aceste documente constituie mărturii ale luptei statornice, neclintite, dusă de Marx şi Engels împotriva proudhonismului şi anarhismului, pentru a face din Internaţională, această „contraorganizaţie internaţională a muncii împotriva conjuraţiei cosmopolite a capitalului" (p. 122), o „organizaţie de luptă al cărei scop este eliberarea muncii şi lichidarea vrajbei naţionale" (p. 158), „o organizaţie reală, de luptă, a clasei muncitoare din toate

ţările, care-i uneşte pe muncitori, în lupta lor comună împotriva capitaliştilor şi a proprietarilor funciari, împotriva dominaţiei lor de clasă organizată ca putere de stat" (p. 151). Ele atestă străduinţele neobosite ale lui Marx şi Engels de a lărgi necontenit şi de a consolida legăturile frăţeşti ale muncitorilor din diferitele ţări nu numai ale Europei, ci şi ale celor două Americi, „de a uni într-o singură mare armată şi sub un singur steag pe proletarii celor două emisfere..." (p. 210).

Luptînd pentru educarea tuturor oamenilor muncii în spiritul unităţii frăţeşti, al adevăratului internaţionalism, Marx îi îndemna pe muncitorii din fiecare ţară să lupte pentru o politică externă care să împiedice aţîţarea vrajbei naţionale şi declanşarea războaielor de jaf. „Dacă eliberarea clasei muncitoare reclamă unirea şi colaborarea frăţească a muncitorilor — scrie el în *Manifestul constitutiv* —, cum va putea fi atinsă această înaltă ţintă cu o politică externă care urmăreşte scopuri criminale, care exploatează prejudecăţile naţionale, care varsă sîngele şi risipeşte averea poporului în războaie de jaf?" (p. 47).

Declarînd război naţionalismului burghez, şovinismului, Marx condamnă în acelaşi timp cu asprime orice tendinţe de nihilism naţional (cf. scrisorile sale din 7 şi 20 iunie 1866 către Engels, p. 60—62), întruchipate în concepţiile de natură proudhonistă ale unor membri francezi ai Internaţionalei, după care orice naţionalitate, ca şi naţiunea însăşi, n-ar fi decît nişte „prejudecăţi învechite". El arată că în spatele unor astfel de concepţii de negare a naţionalităţilor se ascunde tendinţa absorbirii acestora de către naţiunea franceză, ca naţiune „model" şi le califică drept „stirnerianism proudhonist".

Într-o serie de lucrări şi scrisori se afirmă poziţia întemeietorilor marxismului în problema colonială. Urmărind cu simpatie lupta de eliberare naţională a Irlandei — această primă colonie a Angliei — Marx şi Engels demascau neîncetat politica de asuprire naţională promovată de clasele guvernante ale Angliei şi arătau că ea este vătămătoare intereselor poporului englez. „Un popor care înrobeşte alt popor îşi făureşte propriile sale lanţuri" — scria K. Marx în 1870 şi, conchizînd că eliberarea Irlandei va fi nu rezultatul, ci premisa necesară a victoriei proletariatului englez, recomanda să fie introdusă în rezoluţia Consiliului General teza că „*condiţia preliminară a eliberării clasei muncitoare din Anglia* este transformarea *uniunii forţate* existente, adică a înrobirii Irlandei, într-o *uniune egală şi liberă*, dacă este posibil, sau *despărţirea totală*, dacă este necesar..." (p. 86 şi 87).

Pe baza experienţei Irlandei, Marx şi Engels s-au apropiat de ideea necesităţii unirii luptei revoluţionare a proletariatului din metropolă cu mişcarea de eliberare naţională a popoarelor din colonii. Această idee va căpăta însă o dezvoltare deplină abia în lucrările lui V. I. Lenin, în perioada imperialismului.

Cu deosebită tărie şi amploare este dusă de Marx şi Engels lupta pentru triumful principiilor internaţionalismului proletar în anii războiului franco-german şi în timpul Comunei din Paris. În prima şi a doua adresă a Consiliului General al Internaţionalei cu privire la războiul franco-german, în fragmentul din lucrarea lui Marx, *Războiul civil în Franţa*, în scrisorile lui Marx şi Engels şi în alte materiale cuprinse în culegere se arată poziţia dascălilor proletariatului în această perioadă. Subliniind importanţa unităţii clasei muncitoare, Marx arată că oricare ar fi sfîrşitul monstruosului război „alianţa muncitorilor din toate ţările va stîrpi în cele din urmă războiul" (p. 99).

Din momentul instaurării Comunei din Paris, Marx şi Engels, din fruntea Consiliului General al Internaţionalei, au chemat toate secţiile acesteia, întregul proletariat internaţional să sprijine lupta comunarzilor, să apere primul stat al muncitorilor. Referindu-se la importanţa istorică mondială a Comunei din Paris, Engels le scria socialiştilor francezi la a 21-a aniversare a acesteia: „Măreţia istorică a Comunei constă în caracterul ei eminamente internaţional, în sfidarea îndrăzneaţă aruncată oricărui şovinism burghez" (p. 228).

Prelucrînd în scrierile şi cuvîntările lor învăţămintele istorice ale Comunei, Marx şi Engels arătau că dictatura proletariatului — cauza pentru care a luptat Comuna din Paris — este strîns legată de întărirea solidarităţii internaţionale a muncitorilor. „Revoluţia trebuie să fie solidară. Acesta este unul dintre marile învăţăminte ce decurg din experienţa Comunei din Paris...", conchidea Marx, proclamînd solidaritatea proletară drept principiu de bază al Internaţionalei. Învăţătorii proletariatului considerau că sprijinirea neprecupeţită a ţării în care puterea a fost cucerită de proletariat este o datorie de prim ordin a întregii mişcări muncitoreşti internaţionale (p. 161).

Clasicii marxismului au dat o înaltă apreciere activităţii Internaţionalei I, subliniind rolul imens pe care l-a jucat pentru dezvoltarea ulterioară a întregii mişcări muncitoreşti internaţionale. „Timp de 10 ani — scrie Engels către Sorge — Internaţionala a dominat o latură a istoriei europene, şi anume aceea în care se află germenul viitorului, şi-şi poate privi cu mîndrie opera" (p. 177).

În perioada următoare Internaţionalei I — cum se vede într-o serie de lucrări: *Critica programului de la Gotha*, *Muncitorii din Europa în 1877*, *Contribuţii la istoria Ligii comuniştilor*, precum şi în scrisorile către diferiţi militanţi ai mişcării muncitoreşti din numeroase ţări — problema care-i preocupă pe Marx şi Engels este înarmarea cu ideile socialismului ştiinţific şi principiile internaţionalismului proletar a partidelor socialiste care apăruseră în multe din ţările europene pe terenul pregătit de Asociaţia Internaţională. Ei luptau pentru educarea acestor partide în spiritul „sprijinului reciproc", al luptei împotriva oricărui naţionalism îngust, în spiritul luptei revoluţionare intransigente şi al internaţionalismului proletar. Un exemplu ni-l dă fragmentul din *Critica programului de la Gotha*, în care sînt criticaţi social-democraţii germani care, în compromisul cu lassalleienii, au renunţat în programul lor tocmai la principiul internaţionalismului proletar.

Lucrările lui Marx şi Engels cuprinse în culegere preconizează ideea că internaţionalismul proletar nu presupune întotdeauna necesitatea unirii organizatorice formale a partidelor muncitoreşti din diferite ţări. În anumite perioade, fără să existe o astfel de unire organizatorică, mişcarea muncitorească internaţională şi organizaţiile ei continuă să trăiască... „într-o mult mai vastă alianţă de unitate şi solidaritate, în comunitatea de acţiune şi de politică..." (p. 185—186). Engels subliniază în *Contribuţii la istoria Ligii comuniştilor* că una dintre principalele temelii ale unei astfel de colaborări este existenţa unei *teorii revoluţionare unice*, ale cărei principii să fie însuşite de milioane de oameni din diferite ţări ale lumii. Temelia acestei unităţi o constituie deci *coeziunea ideologică* a mişcării muncitoreşti internaţionale. În fragmentul din articolul amintit, ca şi în prefaţa la ediţia germană din 1890 a *Manifestului*, Engels subliniază că principiile teoretice ale acestuia au constituit „cea mai puternică *legătură* internaţională (*s.n.*) a întregii mişcări proletare din Europa şi din America..." (p. 203), că *Manifestul*, opera „cea mai internaţională din întreaga literatură socialistă", constituie „programul comun al multor milioane de muncitori din toate ţările, — din Siberia pînă în California" (p. 217).

La sfîrşitul deceniului al 9-lea al secolului trecut, cînd s-a simţit din nou nevoia unirii organizatorice în mişcarea muncitorească internaţională, Engels a desfăşurat o activitate neobosită luptînd ca noua Internaţională să se constituie pe baze marxiste. Şi într-adevăr, Internaţionala a II-a a fost creată pe baze marxiste. La începutul primului război mondial imperialist, însă, elementele oportuniste care cîştigaseră preponderenţă în rîndurile ei, puse în faţa necesităţii de a-şi preciza în mod practic atitudinea faţă de politica imperialistă a burgheziei „proprii" au abandonat în mod făţiş principiile internaţionalismului proletar, ducînd Internaţionala a II-a la un faliment ruşinos.

În ultimii ani de viaţă, Engels a apărat cu deosebită perseverenţă principiile internaţionalismului proletar împotriva încercărilor de a inocula otrava naţionalistă în rîndurile clasei muncitoare. El demască astfel politica de dezbinare şi aţîţare şovină a burgheziei americane, germane şi franceze. El înfierează cu hotărîre diversiunea antisemită a claselor stăpînitoare. Cu simpatie deosebită salută el pe socialiştii unguri, remarcînd că „acest partid se dezvoltă şi devine tot mai puternic, avînd aici avantajul de a fi din capul locului un partid internaţional, în care stau alături maghiari, germani, romîni, sîrbi şi slovaci . . . " (p. 222—223). Engels formulează astfel ideea necesităţii întemeierii partidului pe baza principiului internaţionalist — idee care va fi dezvoltată şi fundamentată în continuare în lucrările lui V. I. Lenin.

Citind culegerea ce face obiectul recenziei noastre, apare limpede continuitatea organică, neîntreruptă a ideilor revoluţionare de la Marx şi Engels la Lenin. Ea rezultă în primul rînd din conţinutul acestor lucrări, şi poate fi urmărită şi în succesiunea lor istorică. Ultimul articol publicat în prima parte a culegerii de faţă (un fragment din prefaţa lui Engels la volumul III al lucrării lui Marx *Capitalul*) este scris în 1894 ; iar primul material publicat din scrierile lui Lenin, în partea a doua a culegerii, este un fragment din *Ce sînt prietenii poporului*, carte apărută, după cum se ştie, tot în 1894.

Trăind şi luptînd într-o perioadă istorică nouă, cînd capitalismul a trecut în ultima sa fază, epoca imperialismului şi a revoluţiilor proletare, V. I. Lenin a dezvoltat şi a elaborat teoria marxistă potrivit noilor condiţii istorice, respingînd totodată atacurile revizioniştilor şi oportuniştilor de tot felul.

V. I. Lenin a creat o teorie unitară şi armonioasă în problema naţională şi naţional-colonială, a dezvoltat în mod creator ideile internaţionalismului proletar în toate lucrările sale cu privire la problemele mişcării muncitoreşti internaţionale.

Tezele întemeietorilor marxismului cu privire la necesitatea unirii proletariatului din lumea întreagă, sub steagul internaţionalismului proletar, şi-au găsit o strălucită fundamentare în lucrările lui V. I. Lenin. În cartea *Ce sînt prietenii poporului şi cum luptă ei împotriva social-democraţilor?*, în *Proiectul de program al partidului social-democrat şi explicarea programului*, în Prefaţa la broşura *Zilele de mai la Harkov*, în cele două proclamaţii de 1 Mai, în *Tezele în legătură cu problema naţională*, prezentate fragmentar în culegere, V. I. Lenin dezvoltă ideile marxiste cu privire la unitatea reală de interese ale muncitorilor de diferite naţiuni, la necesitatea unei solidarităţi depline între partidele muncitoreşti şi între organizaţiile muncitoreşti din toate ţările, în vederea luptei comune împotriva capitalului. „Dominaţia capitalului — scrie V. I. Lenin — este internaţională. Iată de ce şi lupta muncitorilor din toate ţările pentru eliberarea lor reuşeşte numai atunci cînd muncitorii luptă împreună împotriva capitalului internaţional" (p. 251—252). Duşmănia dintre muncitorii de naţionalităţi diferite sau de religii diferite „este folositoare numai jefuitorilor şi tiranilor, care sînt beneficiarii ignoranţei şi dezbinării proletariatului . . . Toţi muncitorii sînt fraţi şi unirea lor puternică este singura chezăşie pentru binele şi fericirea întregii omeniri muncitoare şi asuprite" (p. 272).

Pornind de la aceste teze, Lenin a desfăşurat încă de la început o luptă susţinută pentru construirea partidului pe baza principiului internaţionalist, împotriva tendinţelor elementelor burghezo-naţionaliste din rîndurile social-democraţiei care încercau să divizeze proletariatul prin împărţirea organizaţiilor de partid pe criteriul naţional. Punctul de vedere leninist, urmărind „nu *dezbinarea*, ci unirea muncitorilor", prin „*contopirea* muncitorilor de toate naţionalităţile . . . în organizaţii proletare *unice*" (p. 329), a fost adoptat de Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.

Într-o serie de lucrări (în *Proiectul de platformă pentru Congresu a IV-lea al social-democraţilor din ţinutul Ieton*, în *Tezele în legătură cu problema naţională*, în lucrarea *Note critice în problema naţională*, în articolul

Pervertirea muncitorilor prin naţionalism rafinat, ş.a.) Lenin dezvăluie conţinutul burghezo-naţionalist, antisocialist al lozincii „autonomiei cultural-naţionale", supunînd unei critici nimicitoare concepţiile adepţilor acestei lozinci „care *uneşte* proletariatul şi burghezia *unei* naţiuni şi *dezbină* proletariatul *diferitelor* naţiuni" (p. 297). Aceasta înseamnă în fapt legarea muncitorilor de elementele reacţionare şi burgheze ale fiecărei naţiuni în parte.

Lozincii burghezo-naţionaliste a „autonomiei cultural-naţionale" V. I. Lenin i-a opus revendicarea programatică a marxiştilor revoluţionari — dreptul naţiunilor la autodeterminare, adică dreptul de a se despărţi şi de a constitui state independente. În *Teze în legătură cu problema naţională* (p. 301) Lenin concretizează conţinutul acestei revendicări arătînd că problema dreptului naţiunilor la autodeterminare trebuie rezolvată pentru fiecare caz în parte potrivit cu interesele generale ale luptei de clasă a proletariatului.

În condiţiile imperialismului, de asuprire crescîndă a naţiunilor de către un pumn de „mari" puteri, proletariatul trebuie să-şi intensifice lupta împotriva oricărei asupriri naţionale, pentru egalitatea deplină în drepturi a naţiunilor, pentru dreptul lor la autodeterminare. De pe poziţiile internaţionalismului proletar a dus partidul bolşevic, în frunte cu Lenin, lupta împotriva politicii, de asuprire naţională dusă de ţarism, demascînd acţiunile poporaniste, diversioniste-şovine. El a întreprins o largă operă de educaţie internaţionalistă a oamenilor muncii, „în spiritul unei *totale* egalităţi naţionale şi al fraternităţii" (p. 350), împotriva oricărui spirit naţionalist. „Cel care vrea să aducă servicii proletariatului trebuie să contribuie la unirea muncitorilor tuturor naţiunilor, luptînd neîncetat împotriva naţionalismului burghez, atît „*propriu*" cît şi străin" (p. 322).

O contribuţie hotărîtoare a adus Lenin în problema naţional-colonială. În articolele *Material inflamabil în politica mondială*, *Războiul cu China*, în rezoluţiile Conferinţei de la Praga, cît şi în alte lucrări, Lenin a demascat politica colonialistă de jaf a puterilor imperialiste, salutînd în acelaşi timp mişcarea de eliberare naţională din China, India, Persia şi din alte ţări. El a subliniat cu tărie datoria internaţionalistă a fiecărui socialist de a lupta împotriva politicii de înrobire colonială, promovată de clasele dominante din propria ţară. „Proletariatul nu poate să nu lupte împotriva menţinerii prin violenţă a naţiunilor asuprite în cadrul frontierelor statului respectiv, iar aceasta înseamnă tocmai a lupta pentru dreptul la autodeterminare. Proletariatul trebuie să revendice libertatea despărţirii politice a coloniilor şi a naţiunilor asuprite de naţiunea „sa" (p. 388). Oricine procedează altfel, „nu este în realitate socialist, ci şovinist" (p. 372). Această „demarcaţie" se face şi astăzi. În faţa luptei legitime a poporului algerian pentru libertate, pentru dreptul de autodeterminare, şovinismul burgheziei reacţionare franceze a luat forma agresivă a ultracolonialismului. În timp ce social-democraţia de dreapta a trecut pe poziţiile reacţiunii colonialiste, Partidul Comunist Francez stă în fruntea luptei pentru dreptul la autodeterminare al poporului algerian, împotriva războiului criminal dus de clasele stăpînitoare din Franţa pentru sugrumarea luptei de eliberare a forţelor patriotice din Algeria.

Lenin a fundamentat necesitatea *unirii* mişcării proletare din metropole cu mişcarea de eliberare naţională, cu lupta revoluţionară a maselor muncitoare din ţările coloniale şi dependente, ca o condiţie hotărîtoare a victoriei revoluţiei socialiste (p. 515—516, 554, 558).

Pornind de la principiul fundamental marxist — „nu poate fi liber un popor care asupreşte alte popoare" — V. I. Lenin a demonstrat în o serie de lucrări (printre care: *Despre mîndria naţională a velicoruşilor*, *Revoluţia socialistă şi dreptul naţiunilor la autodeterminare* (Teze), *Bilanţul discuţiei asupra autodeterminării* şi altele incluse în culegere), că interesele cu adevărat naţionale coincid cu cele internaţionale, că patriotismul şi

internaţionalismul nu numai că nu se contrazic dar se îmbină în mod organic, fiind pentru fiecare popor două aspecte fundamentale, inseparabile ale luptei de clasă împotriva burgheziei. El a arătat de asemenea că educaţia internaţionalistă trebuie abordată concret, diferenţiat, că ea nu poate fi aceeaşi la naţiunile mari, asupritoare, şi la naţiunile mici, asuprite. În ţările asupritoare, educarea internaţionalistă a muncitorilor trebuie inevitabil să pună accentul pe datoria internaţionalistă a muncitorilor din aceste ţări de a apăra fără rezerve libertatea ţărilor asuprite de a se despărţi pe plan politic, pe datoria lor frăţească de a sprijini mişcarea de eliberare naţională din aceste ţări. Iar socialiştii din ţările asuprite trebuie să lupte împotriva îngustimii, închistării şi izolării naţionale, pentru unitatea politică şi organizatorică cu muncitorii naţiunilor asupritoare (p. 399—401).

O deosebită amploare a luat lupta dusă de Lenin şi de partidul bolşevic pentru apărarea internaţionalismului proletar în anii primului război mondial imperialist, cînd oamenii muncii erau aruncaţi unii asupra altora de politica criminală a puterilor imperialiste, şi cînd elementele oportuniste instalate la conducerea majorităţii partidelor Internaţionalei a II-a se situau deschis pe poziţii social-şovine. Într-o serie de lucrări, din care culegerea publică interesante extrase (*Războiul şi social-democraţia din Rusia, Situaţia şi sarcinile Internaţionalei socialiste, Şovinism mort şi şovinism viu, Socialismul şi războiul (Atitudinea P.M.S.D.R. faţă de război, Tezele din aprilie* etc.), Lenin a demascat caracterul imperialist, cotropitor, nedrept al războiului, precizînd atitudinea internaţionalistă a social-democraţiei revoluţionare, incriminînd trădarea social-şoviniştilor. „Social-şoviniştii sînt *adversarii* noştri *de clasă*, burghezi în sînul mişcării muncitoreşti", scrie Lenin în *Sarcinile proletariatului în revoluţia noastră* (p. 425). În aceste lucrări Lenin a explicat cu deplină claritate cauzele falimentului Internaţionalei a II-a, formulînd totodată sarcina unirii strînse pe scară internaţională a internaţionaliştilor consecvenţi şi adresînd chemarea făuririi unei noi Internaţionale, eliberată de oportunism. Realizarea acestui lucru pretindea însă cu imperioasă necesitate demascarea oportunismului şi ruperea hotărîtă cu orice variantă a lui. „În momentul de faţă sarcinile socialismului nu pot fi îndeplinite, adevărata unire internaţională a muncitorilor nu poate fi înfăptuită fără a rupe în mod hotărît cu oportunismul şi fără a explica maselor că eşecul lui este inevitabil" (p. 336).

Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie înfăptuită sub steagul marxism-leninismului de către gloriosul proletariat rus condus de partidul revoluţionar al bolşevicilor, a dat o lovitură de moarte ideologiei burgheze naţionaliste, oportunismului şi social-şovinismului din rîndurile mişcării muncitoreşti. Întruchipare a ideilor internaţionalismului proletar, pe care ea le-a tradus cu consecvenţă în viaţă, Revoluţia din Octombrie a încetăţenit mai adînc în conştiinţa a sute de milioane de oameni ideea solidarităţii muncitorilor din toată lumea şi a tuturor popoarelor oprimate de imperialism. Victoria ei a ridicat pe o treaptă nouă mişcarea muncitorească mondială şi mişcarea de eliberare naţională. În lucrări ca : „*Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky*, « *Stîngismul* » *boala copilăriei comunismului*, *Cele cucerite şi înregistrate* etc. Lenin a arătat însemnătatea internaţională, istorico-mondială a Revoluţiei din Octombrie, caracterul internaţional al bolşevismului, al cărui program şi tactică a servit drept model proletariatului din lumea întreagă, fundamentînd totodată bazele ideologice şi tactice ale Internaţionalei a III-a : „. . . bolşevismul a arătat calea justă pentru salvarea de grozăviile războiului şi ale imperialismului, . . . bolşevismul *poate servi ca model de tactică pentru toţi*" (p. 485).

Lenin cerea comuniştilor să realizeze unitatea generalului cu particularul în tactica revoluţionară, cerea ca tactica proletariatului să îmbine în mod just principiile internaţionale, general-valabile, cu particularităţile concrete care decurg din specificul naţional al fiecărei ţări. „Atîta timp cît există între

popoare şi ţări deosebiri naţionale şi statale — scrie Lenin în *Stîngismul* — şi aceste deosebiri vor dăinui încă foarte multă vreme chiar şi după înfăptuirea dictaturii proletariatului pe scară mondială — unitatea tacticii internaţionale a mişcării muncitoreşti comuniste din toate ţările nu cere înlăturarea diversităţii, suprimarea deosebirilor naţionale (ceea ce ar fi un vis absurd în momentul de faţă), ci cere o aplicare a principiilor *fundamentale* ale comunismului (puterea Sovietelor şi dictatura proletariatului) care *să modifice just* aceste principii în *amănunte*, să le adapteze just şi să le aplice la deosebirile naţionale şi naţional-statale" (p. 542)[1]. Aceste teze au fost dezvoltate şi actualizate în *Declaraţia Consfătuirii de la Moscova* din noiembrie 1957 a partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste.

Crearea în martie 1919 a Internaţionalei a III-a, comuniste, din iniţiativa lui V. I. Lenin, a marcat o nouă etapă în întărirea solidarităţii proletare internaţionale; ea a însemnat victoria principiilor marxist-leniniste ale internaţionalismului proletar asupra oportunismului, o mare victorie a proletariatului revoluţionar mondial. Ea realiza pentru prima dată în mod real „unirea proletarilor revoluţionari din ţările capitaliste, înaintate, cu ...masele asuprite din ţările coloniale..." (p. 554). Articolele *Cele cucerite şi înregistrate, Congresul al II-lea al Internaţionalei Comuniste, Schiţa iniţială a tezelor cu privire la problema naţională şi problema colonială*, cuvîntarea *Internaţionala a III-a Comunistă*, precum şi alte articole şi cuvîntări redate în culegere, caracterizează rolul lui Lenin ca organizator şi conducător al Internaţionalei comuniste, ca luptător neobosit pentru înfăptuirea unităţii internaţionale de acţiune a partidelor comuniste şi muncitoreşti din toate ţările.

Împotriva liderilor Internaţionalei a II-a, Lenin arăta: „Internaţionalismul în fapt este unul, şi numai unul: munca plină de abnegaţie pentru dezvoltarea mişcării revoluţionare şi a luptei revoluţionare *în propria* ţară, sprijinirea (prin propagandă, simpatie, ajutor material) *a aceleiaşi lupte*, a aceleiaşi linii, şi *numai a acesteia*, în *toate* ţările, fără excepţie" (p. 423—424).

Subliniind primejdia naţionalismului în noile condiţii, Lenin scria: „Lupta împotriva acestui rău... trece pe primul plan cu atît mai mult cu cît devine mai actuală sarcina de a transforma dictatura proletariatului dintr-o dictatură naţională (adică existentă într-o singură ţară şi incapabilă să determine politica mondială) într-o dictatură internaţională (adică o dictatură a proletariatului care să existe cel puţin în cîteva ţări înarmate şi care să fie în măsură să exercite o influenţă hotărîtoare asupra întregii politici mondiale)" (p. 549).

Într-o serie de lucrări (printre care *Raportul cu privire la politica externă prezentat la şedinţa comună a C.E.C. din Rusia şi a Sovietului din Moscova, 14 mai 1918, Despre «stîngismul» copilăros şi despre spiritul mic-burghez, Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky*), Lenin arată că adevăratul internaţionalism constă în a realiza „maximum din ceea ce se poate realiza într-o singură ţară *pentru* dezvoltarea, sprijinirea şi trezirea revoluţiei *în toate ţările*", în a apăra cu toate forţele şi cu toată abnegaţia revoluţia victorioasă împotriva atacurilor imperialiste.

Istoria popoarelor Uniunii Sovietice, a P.C.U.S. şi a Statului Sovietic oferă nenumărate exemple de internaţionalism proletar, de înalt spirit de sacrificiu în construirea socialismului şi comunismului, în apărarea cuceririlor revoluţionare, în luptele crîncene împotriva alb-gardiştilor, intervenţiei străine a celor 14 state, împotriva fascismului german, în apărarea celorlalte popoare împotriva înrobirii fasciste. Obţinînd succese grandioase în construirea desfăşurată a comunismului, clasa muncitoare din Uniunea Sovietică dă şi azi cel mai înalt exemplu proletariatului din toate ţările lumii. „Luptînd pentru noi victorii în construirea comunismului, poporul sovietic îşi va îndeplini datoria internaţionalistă faţă de

[1] Cf. în această problemă extrasul din *Raportul prezentat la cel de-al doilea Congres general din Rusia al organizaţiilor comuniste ale popoarelor din Orient — 22 noiembrie 1919 —*, în culegere între p. 512—516, 566.

clasa muncitoare internaţională" [1], spune N. S. Hruşciov, în raportul prezentat la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.

Clasa muncitoare internaţională, la rîndul ei, şi-a înţeles datoria faţă de primul stat al muncitorilor şi ţăranilor. Solidaritatea oamenilor muncii din lumea întreagă cu revoluţia s-a manifestat din plin în perioada intervenţiei militare străine din 1918—1920. Sub lozinca „Jos mîinile de pe Rusia" s-a desfăşurat o puternică mişcare de solidaritate şi ajutorare a revoluţiei, la care a participat muncitorimea din toate ţările capitaliste. „Aceasta este prima şi cea mai importantă victorie a noastră — scrie Lenin — pentru că este o victorie nu numai militară, ba chiar nicidecum militară, ci *o victorie efectivă a solidarităţii internaţionale a oamenilor muncii* (*s.n.*), în numele căreia am început întreaga revoluţie . . ." (p. 523—524).

În lucrările scrise de V. I. Lenin după Revoluţia din Octombrie, teoria internaţionalismului proletar s-a îmbogăţit cu generalizarea noii experienţe a statornicirii relaţiilor frăţeşti dintre popoarele statului sovietic multinaţional, dintre proletariatul care a cucerit puterea politică şi mişcarea muncitorească din celelalte ţări, care n-au săvîrşit revoluţia, dintre proletariatul victorios şi mişcarea de eliberare naţională din ţările coloniale şi dependente. Subliniind că internaţionalismul are întotdeauna un caracter concret, Lenin arăta că în fiecare etapă istorică el are forme determinate de manifestare, presupunînd îndatoriri precise pe baza unităţii intereselor de clasă. În noile condiţii — scria el — „. . .nu ne putem limita la a admite sau a proclama apropierea între oamenii muncii aparţinînd diferitelor naţiuni, ci trebuie să ducem o politică care să asigure înfăptuirea unei alianţe cît mai strînse între Rusia Sovietică şi toate mişcările de eliberare naţională şi colonială . . ." (p. 547).

În *Proiectul de program al P.C. (b) din Rusia*, în *Raportul asupra programului partidului prezentat la Congresul al VIII-lea al P.C.(b) din Rusia*, în *Schiţa iniţială a tezelor cu privire la problema naţională şi problema colonială*, în scrisoarea *În legătură cu problema naţionalităţilor sau a «autonomizării»*, ca şi într-o serie de alte documente prezentate în culegere, Lenin a formulat principiile de bază ale statornicirii comunităţii multinaţionale a statelor socialiste pe baza egalităţii efective în drepturi, a suveranităţii şi prieteniei între popoare. Aceste principii au stat la baza constituirii U.R.S.S., primul stat din lume în care problema naţională a fost rezolvată în spiritul adevăratului internaţionalism proletar. O deosebită grijă nutrea Lenin pentru crearea condiţiilor învingerii neîncrederii reciproce dintre popoare, moştenită de la ţarism şi recomanda, pentru aceasta, atitudinea cea mai atentă faţă de sentimentele naţionale ale popoarelor în trecut asuprite, avertizînd totodată împotriva rămăşiţelor de naţionalism burghez. Cu deosebită vehemenţă condamna Lenin orice deviere şovină de naţiune dominantă: „Şovinismului velicorus îi declar o luptă pe viaţă şi pe moarte" (p. 569). Transpunerea în viaţă a principiilor leniniste ale internaţionalismului proletar de către P.C.U.S. a dus la cimentarea tot mai puternică a relaţiilor de prietenie dintre toate popoarele Uniunii Sovietice.

De la moartea lui Lenin, mişcarea comunistă, sub steagul marxism-leninismului, a cunoscut o dezvoltare puternică, expresia cea mai deplină a succeselor proletariatului internaţional fiind constituirea sistemului socialist mondial. Astăzi există partide comuniste şi muncitoreşti în 83 de ţări şi ele numără în rîndurile lor peste 33.000.000 de membri, iar ţările lagărului socialist înglobează aproape un miliard de oameni. Aceste cifre reprezintă o uriaşă victorie a marxism-leninismului, o mare cucerire a clasei muncitoare din întreaga lume. Dezvoltarea mişcării muncitoreşti internaţionale este de fapt istoria succeselor dobîndite de oamenii muncii călăuziţi de marxism-leninism.

Unitatea mişcării comuniste a crescut mereu şi s-a întărit ajungînd astăzi la o coeziune mai puternică decît oricînd. La baza acestei unităţi stau relaţiile dintre partidele

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naţionale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965*, Editura politică, 1959, p. 107.

comuniste şi muncitoreşti din întreaga lume relaţii frăţeşti, de deplină egalitate şi strînsă colaborare, pe baza învăţăturii marxist-leniniste atotbiruitoare.

O ilustrare a acestor relaţii de colaborare frăţească o constituie Consfătuirea de la Moscova din noiembrie 1957, care a reunit reprezentanţii partidelor din 64 de ţări. Declaraţia adoptată cu acest prilej, ca rezultat al unui schimb de vederi larg şi rodnic, „a devenit carta unităţii internaţionale a mişcării comuniste mondiale" [1]. Declaraţia a subliniat necesitatea întăririi permanente a unităţii şi coeziunii comunităţii frăţeşti a ţărilor lagărului socialist şi a întregii mişcări comuniste internaţionale, a mişcării internaţionale muncitoreşti, democratice şi de eliberare naţională. Ea a reafirmat cu tărie teza leninistă : „Baza relaţiilor dintre ţările sistemului mondial socialist şi a relaţiilor dintre toate partidele comuniste şi muncitoreşti o constituie principiile marxism-leninismului şi ale internaţionalismului proletar, principii verificate de viaţă" [2].

În actuala etapă istorică, subliniază Declaraţia, atitudinea faţă de lagărul socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, faţă de sarcina întăririi continue a unităţii acestui lagăr este un criteriu esenţial al internaţionalismului proletar.

Ţările socialiste îşi bazează relaţiile reciproce pe principiile egalităţii depline în drepturi, respectării integrităţii teritoriale, independenţei de stat şi suveranităţii, neamestecului în treburile interne ale altora. Dar aceste principii importante nu epuizează întreaga esenţă a relaţiilor dintre ţările socialiste. O parte integrantă a relaţiilor dintre ele o constituie ajutorul reciproc frăţesc. În acest ajutor reciproc se manifestă efectiv principiul internaţionalismului socialist.

Între ţările socialiste, internaţionalismul nu poate fi redus doar la principiile bunei convieţuiri între state cu orînduiri diferite, la principiile coexistenţei paşnice sau la înţelegerea pur negustorească a avantajului reciproc — cum pretind unele concepţii revizioniste. Relaţii în spiritul acestor concepţii nu ar fi putut duce la marile înfăptuiri din ţările lagărului socialist, înfăptuiri ce uimesc întreaga lume. „Unitatea şi colaborarea frăţească a ţărilor lagărului socialist se întemeiază pe caracterul orînduirii social-economice a ţărilor socialiste, pe unitatea intereselor lor vitale şi pe identitatea scopului lor final, pe concepţia unică, marxist-leninistă, a partidelor comuniste şi muncitoreşti care conduc aceste ţări, concepţie care îmbină în mod armonios internaţionalismul proletar cu patriotismul socialist" [3].

Relaţiile dintre ţările socialiste sînt deci relaţii frăţeşti, de tip cu desăvîrşire nou în istoria relaţiilor interstatale, care se concretizează în într-ajutorarea reciprocă multilaterală în construirea socialismului şi comunismului, în apărarea cuceririlor revoluţionare. În cadrul acestor relaţii, Uniunea Sovietică, credincioasă principiilor internaţionalismului proletar, şi-a îndeplinit şi îşi îndeplineşte cu prisosinţă obligaţiile ce-i revin ca prima şi cea mai puternică dintre ţările socialiste, acordîndu-le acestora un ajutor multilateral, deosebit de eficient. Ajutorul internaţionalist al Uniunii Sovietice, relaţiile de într-ajutorare dintre ţările socialiste acţionează ca o puternică *forţă materială*, care sporeşte considerabil eficacitatea eforturilor creatoare ale fiecărui popor din aceste ţări, accelerează dezvoltarea lor. Specificul dezvoltării economice a ţărilor socialiste constă în faptul că pe măsura mersului lor înainte se întăresc continuu legăturile reciproce, creşte tot mai mult coeziunea sistemului mondial socialist. Lărgirea continuă a legăturilor de cooperare între ţările socialiste, înfăptuirea unor forme tot mai înalte de colaborare, cum este coordonarea planurilor economice de perspectivă, au adus şi vor aduce popoarelor frăţeşti economii de timp şi de mijloace care sînt folosite în interesul propăşirii economice mai rapide a tuturor acestor ţări. Singură, nici o

[1] N. S. Hruşciov, *op. cit.*, p. 111.

[2] *Declaraţia Consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste*, în *Lupta de clasă*, nr. 11, 1957, p. 6.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului*, E.S.P.L.P., 1955, p. 6.

ţară nu s-ar putea dezvolta într-un ritm atît de impetuos ca în sistemul statelor socialiste. „Noi înaintăm în front unit, ajutîndu-ne reciproc şi sprijinindu-ne frăţeşte", spunea N. S. Hruşciov la tribuna Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. În felul acesta, dezvoltarea economică a tuturor ţărilor socialiste va ajunge treptat la acelaşi nivel, creîndu-se posibilitatea de a trece „mai mult sau mai puţin simultan la faza superioară a societăţii comuniste".

Consfătuirea de la Moscova a arătat rolul U.R.S.S. ca factor esenţial al solidarităţii ţărilor socialiste. Lucrul acesta are o importanţă uriaşă. Rolul U.R.S.S. ca centru de coeziune este un fapt obiectiv, format în cursul istoriei. U.R.S.S. este primul stat socialist şi cel mai puternic din lume. „Împreună cu celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, noi considerăm că rolul U.R.S.S. în fruntea lagărului socialist este rezultatul firesc al unui proces istoric şi constituie un factor esenţial al unităţii ţărilor socialiste, al coeziunii mişcării comuniste internaţionale, în interesul cauzei păcii şi socialismului" [1], sublinia tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej. P.C.U.S. dispune comparativ de experienţa cea mai deplină, cea mai bogată şi cea mai verificată în cele mai aspre încercări. Poziţia permanent internaţionalistă a P.C.U.S., partidul făurit de Lenin, a constituit şi constituie un mijloc puternic de orientare şi educare a tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti în spiritul principialităţii internaţionale.

Declaraţia a demascat revizionismul contemporan care, prin falsificarea tezelor de bază ale învăţăturii marxist-leniniste, tinde să abată partidele comuniste de la politica bazată pe principiile internaţionalismului proletar. Purtător al ideologiei burgheze în mişcarea muncitorească, revizionismul proferează calomnii împotriva relaţiilor de colaborare şi ajutor reciproc dintre ţările socialiste, denigrează trecutul de luptă eroic al partidelor comuniste şi muncitoreşti. Prin afirmaţiile lor antimarxiste, revizioniştii caută să tocească ascuţişul luptei popoarelor împotriva imperialismului, să prezinte denaturat poziţia fermă şi consecventă de apărare a păcii şi libertăţii popoarelor dusă de ţările lagărului socialist în frunte cu Uniunea Sovietică.

Manevrele revizioniştilor s-au sfărîmat în faţa unităţii mişcării comuniste internaţionale. Întreaga mişcare comunistă internaţională şi-a sporit combativitatea împotriva încercărilor burgheziei şi agenţilor ei de pervertire ideologică a maselor. Astăzi, întărirea coeziunii lagărului socialist, în frunte cu U.R.S.S., întărirea coeziunii mişcării comuniste internaţionale pe baza principiilor revoluţionare ale marxism-leninismului, al căror purtător înaintat este P.C.U.S., corespunde nu numai intereselor popoarelor din ţările socialiste, intereselor proletariatului internaţional, ci şi intereselor cauzei păcii şi a progresului din întreaga lume, intereselor întregii omeniri.

Întărirea spiritului internaţionalist în mişcarea muncitorească, creşterea unităţii mişcării muncitoreşti internaţionale presupune în primul rînd întărirea *coeziunii ideologice* a mişcării muncitoreşti revoluţionare, pe baza de nezdruncinat a marxism-leninismului. Întărirea unităţii ideologice a mişcării comuniste, apărarea purităţii teoriei marxist-leniniste şi lupta împotriva oricăror încercări de denaturare a ei este o sarcină vitală pentru întărirea unităţii şi coeziunii partidelor comuniste şi muncitoreşti din lumea întreagă, o cerinţă fundamentală a internaţionalismului proletar. De aceea se impune cu deosebită tărie pentru fiecare partid comunist şi muncitoresc necesitatea de a intensifica munca de educare a tuturor oamenilor muncii în spiritul îmbinării internaţionalismului cu patriotismul, de a duce o luptă hotărîtă pentru învingerea rămăşiţelor naţionalismului burghez şi ale şovinismului.

Sarcini importante decurg de aici pentru frontul ideologic din ţara noastră. Şi în lumina acestor sarcini o importanţă deosebită capătă studierea operelor clasicilor marxism-leninismului, operele lui Marx, Engels şi Lenin referitor la problemele internaţionalismului proletar şi ale prieteniei între popoare.

Ov. Trâsneu

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Sub steagul marxism-leninismului şi al internaţionalismului proletar*, E.S.P.L.P., 1957, p. 19.

Despre o cercetare monografică a operei lui V. I. Lenin „Caiete filozofice"*

Pe ordinea de zi a cercetărilor filozofilor sovietici se află înscrisă la loc de frunte problema elaborării unor monografii filozofice consacrate operelor lui Lenin. Necesitatea acestor monografii este dictată de o serie întreagă de considerente. Este vorba, înainte de toate, de a veni în sprijinul celor care se apleacă asupra operei leniniste, făurindu-şi o concepţie ştiinţifică despre lume. O lucrare cum este aceea pe care o recenzăm, prima monografie închinată *Caietelor filozofice* — este în acest sens un punct de plecare, un ghid, un consultant permanent, o unealtă de studiu a filozofiei lui Lenin. Deceniile care s-au scurs de la elaborarea *Caietelor filozofice* au verificat extraordinara suplete şi profunzime a ideilor leniniste, însuşirea lor atît de preţioasă de a surprinde ceea ce este esenţial şi general în dezvoltarea revoluţionară a practicii umane, a materiei şi cunoaşterii. Ideile leniniste îşi verifică neîncetat, în miezul contemporaneităţii, adevărul şi marea lor eficienţă practică. Studiul moştenirii filozofice a lui Lenin este reclamat de sarcinile luptei ideologice împotriva curentelor celor mai noi ale gîndirii burgheze şi ale revizionismului contemporan, pentru apărarea purităţii marxism-leninismului, pentru aplicarea sa creatoare. *Caietele filozofice* ale lui Lenin trasează totodată un program vast de dezvoltare multilaterală a filozofiei marxiste. În vederea îndeplinirii acestor sarcini complexe, monografia filozofilor sovietici deschide drumul altor cercetări, mai analitice, mai specializate, care vor asigura explorarea în mare profunzime a domeniului vast de probleme ce se ridică.

Cartea este concepută după un plan precis conturat în linii mari, bine gîndit în cele mai mici detalii. Prin evitarea repetiţiilor, a suprapunerilor, care se puteau ivi în redactarea unei asemenea lucrări, monografia oferă un model de coordonare eficientă a eforturilor unui întreg colectiv redacţional.

Capitolul întîi al cărţii, intitulat „*Caietele filozofice* ale lui V. I. Lenin — contribuţie de prim rang în tezaurul marxism-leninismului" — analizează împrejurările istorice în care a fost elaborată geniala lucrare, caracterizează problematica generală a *Caietelor filozofice*, relieînd deplina actualitate şi marea însemnătate ştiinţifică a ideilor lui Lenin.

Munca lui Lenin asupra *Caietelor filozofice*, se desfăşoară într-un interval de timp mai îndelungat, şi în special între anii 1910—1916. Cercetările sale filozofice consacrate dezvoltării materialismului dialectic şi istoric trebuie privite în strînsă unitate cu restul operei lui Lenin, cu analiza marxistă a imperialismului, cu teoria leninistă a revoluţiei proletare, cu lupta lui Lenin împotriva revizionismului. După cum se arată în monografie, tocmai „condiţiile luptei ideologice în epoca imperialismului ne permit să înţelegem caracterul preocupărilor filozofice ale lui V. I. Lenin, direcţiile fundamentale ale cercetărilor sale în acest domeniu" (p. 11). Apărarea purităţii marxismului împotriva revizionismului şi oportunismului, precum şi dezvoltarea marxismului în conformitate cu noile condiţii istorice, amîndouă aceste sarcini impuneau perfecţionarea continuă a metodei dialectice, dezvoltarea filozofiei marxiste în ansamblul ei.

Cercul de probleme elaborate în *Caiete filozofice* este extrem de larg, el cuprinzînd aproape toate sectoarele filozofiei. Încercînd a-l sistematiza, autorii monografiei desprind patru aspecte de bază: 1. Dezvoltarea dialecticii materialiste ca ştiinţă, în multiplele ei determinări ca teorie a dezvoltării realităţii materiale, ca teorie a cunoaşterii şi logică

* О „Философских тетрадях" В. И. Ленина — monografie filozofică redactată sub egida Institutului de filozofie a R.S.S. Bieloruse şi a Universităţii Bieloruse de Stat „V. I. Lenin" (lucrarea a apărut la Editura pentru literatură social-economică, Moscova, 1959). Colectivul de autori cuprinde 25 de cercetători care activează pe tărîm filozofic şi ştiinţific.

a marxismului, ca metodă revoluționară de cunoaștere și transformare a lumii. Aceasta reprezintă conținutul principal al *Caietelor filozofice*. 2. Problemele filozofice ale științelor naturii; *Caietele filozofice* pun un fundament trainic alianței dintre materialismul dialectic și științele naturii — alianță a cărei importanță este subliniată de Lenin în celebrul său articol *Cu privire la însemnătatea materialismului militant*, scris în 1922. 3. În al treilea rînd trebuie amintite problemele materialismului istoric, elaborate în strînsă legătură cu critica doctrinelor sociologice premarxiste. 4. În sfîrșit, problemele istoriei filozofiei sînt amplu tratate în *Caiete filozofice*, care reprezintă „un model inegalabil de abordare materialist-dialectică a moștenirii filozofice a trecutului" (p. 21).

Caracterizînd însemnătatea *Caietelor filozofice* în dezvoltarea filozofiei marxiste, se subliniază neobișnuita lărgime a preocupărilor filozofice ale lui Lenin, rolul materialismului dialectic și istoric în dezvoltarea teoriei marxiste, în rezolvarea sarcinilor luptei revoluționare, importanța indicațiilor leniniste pentru lupta împotriva idealismului ultramodern și a revizionismului contemporan.

În monografie sînt criticate două orientări greșite în ceea ce privește aprecierea rolului *Caietelor filozofice*. Pe de o parte, trebuie ținut seama de faptul că „conspectele, observațiile, extrasele care intră în componența *Caietelor filozofice* nu erau destinate de V. I. Lenin în mod nemijlocit tiparului. Această împrejurare nu diminuează cîtuși de puțin valoarea științifică a *Caietelor filozofice*, dar impune un mod deosebit de abordare. Greșesc și acei autori care, citind din această carte, nu țin seama de caracterul ei și prezintă unele expresii și observații nedefinitivate de Lenin drept formulări definitive ale anumitor teze ale materialismului dialectic" (p. 28—29).

Pe de altă parte este profund greșită opinia cîtorva filozofi — aspru criticată în monografie — care „înclinau să considere *Caietele filozofice* numai ca niște „conspecte pentru sine", alcătuite de Lenin", în timp ce, în realitate, *Caietele filozofice* reprezintă „o contribuție excepțională la tezaurul teoriei marxist-leniniste". *Caietele filozofice* trebuie privite în unitate organică cu întreaga operă a lui Lenin, în cuprinsul căreia «„conspectele pentru sine" întocmite de Lenin se transformau în „conspecte pentru toți"» (p. 27 — 28).

Definind principalele probleme elaborate în *Caiete filozofice*, capitolul de care ne-am ocupat conturează implicit și profilul monografiei, conținutul și metodologia ei. Evident, autorii monografiei nu se puteau limita la o „exegeză" abstractă de texte. În literatura filozofică burgheză, exegezele sînt adesea o formă comodă și „elegantă" de mascare a obiectivismului prin pretenția de a studia obiectul cercetării „în puritatea lui", de fapt însă, în mod abstract și neistoric, atemporal. Pentru cercetătorii marxiști, studierea moștenirii filozofice a clasicilor marxism-leninismului este o sarcină de uriașă răspundere care nu se poate rezuma la simpla exegeză abstractă; îndeplinirea ei presupune dezvăluirea marii valori metodologice și a actualității tezelor clasicilor, aplicarea lor la critica celor mai noi și periculoase variante ale ideologiei burgheze și reformiste.

Autorii monografiei au ținut seama de aceste cerințe, au legat ideile leniniste de problemele arzătoare ale contemporaneității, au făcut legătura dintre conținutul *Caietelor filozofice* și operele lui Marx și Engels, precum și celelalte opere ale lui Lenin. Rezultatul îl constituie o lucrare temeinic documentată, combativă, de incontestabilă valoare didactică, fără a cădea totuși în didacticism; fără a fi un manual, lucrarea sistematizează, colorează cu exemple noi tezele de bază ale filozofiei marxist-leniniste.

Capitolul al doilea al monografiei intitulat *V. I. Lenin despre obiectul și sarcinile dialecticii materialiste* analizează indicațiile leniniste în problemele definirii dialecticii ca știință. Criticînd dialectica hegeliană a Ideii, Lenin subliniază că obiectul dialecticii materialiste, ca știință filozofică de sine stătătoare, îl constituie legile cele mai generale ale mișcării lumii exterioare și a gîndirii omenești. Concre-

tizînd şi dezvoltînd definiţia marxistă a dialecticii, *Caietele filozofice* dezvăluie, într-un şir de determinări profunde, conţinutul multilateral al dialecticii, — conţinut, se poate spune, inepuizabil. Într-un pasaj din *Caietele filozofice*, criticînd definiţia hegeliană a dialecticii pentru neclarităţile şi confuziile ei, Lenin formulează într-un sistem desfăşurat 16 elemente fundamentale ale dialecticii [1]. „Noţiunea de „element al dialecticii" îi dă lui Lenin posibilitatea de a dezvălui bogăţia conţinutului dialecticii materialiste" (p. 45).

Vorbind despre esenţa dialecticii ca ştiinţă trebuie subliniate, de asemenea : 1. unitatea indisolubilă a dialecticii cu materialismul marxist, 2. opoziţia ei ireconciliabilă faţă de metafizică.

În *Caiete filozofice*, Lenin „citeşte în mod materialist", pe Hegel, respinge integral idealismul ; dezvăluind contradicţia dintre metoda şi sistemul hegelian, el apreciază şi preia în mod *critic* „grăuntele de profund adevăr sub învelişul mistic al hegelianismului" [2].

În repetate rînduri, Lenin subliniază valoarea excepţională a *Capitalului* lui Marx, ca model de aplicare a metodei dialectice. Punînd dialectica pe o bază materialistă, curăţind-o de hegelianism, clasicii marxismului au transformat dialectica în ştiinţă : dialectica este la Marx şi Engels ca şi la Lenin, o metodă generală de cunoaştere, o călăuză în activitatea practică revoluţionară. Valoarea universală a dialecticii constă în *obiectivitatea* acesteia, în sensul major al cuvîntului. Ca metodă generală de cunoaştere, dialectica nu conţine nimic artificios în ea ; ea exprimă însăşi legile mişcării universale, indiferent dacă este vorba de natură, societate sau procesul cunoaşterii. Capitolele al treilea, al patrulea şi al cincilea ale monografiei : *Legile şi categoriile fundamentale ale dialecticii materialiste*, *Dialectica — teorie a cunoaşterii şi logică a marxismului*, *Probleme filozofice ale ştiinţelor naturii*, sînt consacrate problemelor de materialism dialectic, elaborate în *Caiete filozofice*. Luate împreună aceste capitole formează substanţa unui curs de dialectică materialistă.

Cadrele didactice care lucrează în domeniul ştiinţelor sociale găsesc în această monografie un bun exemplu al felului cum trebuie studiate problemele dialecticii materialiste în strînsă legătură cu opera şi întreaga activitate a clasicilor marxism-leninismului. Contribuie în bună măsură la aceasta şi faptul că autorii monografiei apelează în permanenţă la tezaurul întregii opere leniniste, fac bogate referiri istorico-filozofice care elucidează premisele chestiunii, şi în sfîrşit demonstrează prin exemple vii, convingătoare, valoarea indicaţiilor leniniste pentru dezvoltarea problemelor arzătoare ale contemporaneităţii.

Astfel, în tratarea legilor dialecticii materialiste, deosebit de bine reliefat ni s-a părut conţinutul legii unităţii şi luptei contrariilor. La aceasta contribuie definirea şi delimitarea riguroasă a noţiunilor „contradicţie", „unitate", „luptă", a tipurilor şi formelor de contradicţie. În monografie sînt criticate teoriile revizioniste care camuflează contradicţiile antagoniste ce macină societatea capitalistă contemporană conducînd-o la pieire. Reluînd concluziile sociologilor burghezi care privesc realitatea capitalistă prin ochelarii trandafirii ai apologeticii, revizioniştii contemporani vorbesc despre „stingerea" luptei de clasă în capitalism, despre „dispariţia claselor" în „statul prosperităţii generale" etc. În monografie se arată absurditatea şi caracterul deosebit de dăunător al teoriilor revizioniste. Realitatea dovedeşte că lupta de clasă nu încetează nici un moment, că contradicţiile sistemului capitalist în destrămare nu pot fi aplanate ci dimpotrivă se adîncesc în mod continuu.

Monografia abordează şi problema contradicţiilor în socialism, problemă care este astăzi viu discutată de filozofii sovietici. Pornind de la indicaţiile leniniste se subliniază că în societatea socialistă continuă să acţioneze în forme specifice legea unităţii şi luptei contrariilor. În socialism dispar contradicţiile *antagoniste* ; există însă o serie de contradicţii

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 38, p. 215—217.
[2] *Ibidem*, p. 101.

neantagoniste, a căror dezvăluire şi rezolvare în cadrul activităţii conştiente a oamenilor asigură dezvoltarea ascendentă neîntreruptă a societăţii socialiste.

„În condiţiile societăţii socialiste — arată autorii monografiei — rămîne valabilă teza cu privire la posibilitatea transformării fenomenelor în contrariul lor. În procesul dezvoltării societăţii socialiste necesarul se poate transforma în întîmplător, şi dimpotrivă, noul se poate transforma în vechi, pozitivul — în negativ, utilul — în dăunător. Forţa politicii partidului nostru constă tocmai în aceea că ea dezvăluie la timp faptul că un anumit fenomen sau instituţie socială s-a învechit şi ia toate măsurile pentru încetăţenirea fenomenelor noi, mai progresiste în condiţiile date. Hotărîrile Plenarelor C.C. al P.C.U.S. cu privire la reorganizarea conducerii industriei, construcţiilor, agriculturii, hotărîrile istorice ale Congresului al XX-lea al P.C.U.S. sînt exemple ale unei asemenea activităţi, desfăşurate în ultimii ani" (p. 92).

Multe observaţii şi precizări interesante conţin şi celelalte paragrafe ale capitolului în cauză. Să cităm, printre altele, precizările aduse cu privire la noţiunea de schimbare calitativă care priveşte „nu numai schimbarea întregului obiect, fenomen (ca întreg, unitar) ci şi schimbarea oricărei laturi, însuşiri esenţiale ale acestuia în raport cu vechea stare a acestei însuşiri, în cazul cînd însuşirea sau particularitatea respectivă a fenomenului s-a schimbat radical, transformîndu-se în ceva complet nou" (p. 113).

Alt exemplu. În literatura noastră filozofică se insistă uneori în mod unilateral asupra trecerilor, schimbărilor cantitative în schimbări calitative. Monografia menţionează, deşi numai în treacăt, celălalt aspect, mai puţin studiat, al trecerii schimbărilor calitative în schimbări cantitative; fenomenul catalizei este un exemplu sugestiv al acestei forme de manifestare a raportului dialectic dintre cantitate şi calitate.

În problema salturilor, ca formă de trecere de la calitatea veche la noua calitate, se subliniază — în lumina tezelor Congresului al XX-lea al P.C.U.S. — varietatea formelor de trecere pe cale revoluţionară de la capitalism la socialism, demascîndu-se reacţionarismul teoriilor revizioniştilor contemporani. Într-o formă sau alta, aceste teorii susţin că în societatea capitalistă de astăzi se acumulează treptat şi spontan elementele noii orînduiri socialiste. Demonstrînd întreaga falsitate a acestor idei de esenţă reformistă, autorii subliniază că imperialismul nu poate dispare decît pe calea revoluţiei socialiste. În sînul societăţii capitaliste nu poate apare socialismul, dar se creează premisele obiective, necesitatea şi inevitabilitatea revoluţiei socialiste.

Analiza categoriilor fundamentale ale dialecticii marxiste urmăreşte bogatele indicaţii leniniste din *Caiete filozofice*. Lenin caracterizează categoriile dialecticii ca „puncte nodale" şi trepte ale cunoaşterii lumii de către om.

Conexiunea şi intercondiţionarea dialectică a categoriilor reflectă dialectica realităţii obiective. Analizînd conţinutul indicaţiilor leniniste, autorii monografiei scriu: „Legătura dialectică, unitatea contradictorie a diferitelor perechi de categorii ... reflectă dezvoltarea fenomenului şi a esenţei sub un anumit raport" (p. 141). Un interes deosebit prezintă analiza indicaţiilor leniniste cu privire la subordonarea categoriilor după gradul lor de complexitate, după legătura şi trecerea categoriilor unele în altele. Principalele categorii analizate cărora le sînt închinate paragrafe separate sînt: esenţa şi fenomenul, cauza şi efectul, legea, necesitatea şi întîmplarea, conţinutul şi forma, posibilitatea şi realitatea, libertatea şi necesitatea. În legătură cu aceste categorii de bază sînt tratate şi alte categorii ca generalul şi individualul. Autorii monografiei demonstrează însemnătatea criticii leniniste a kantianismului şi hegelianismului în problema categoriilor, pentru demascarea şcolilor idealiste contemporane.

Categoriei esenţei i se dau în literatura marxistă variate definiţii. Definiţia esenţei dată în monografie, definiţie care leagă categoria esenţei de contradicţia lăuntrică a lucrului, ţine seama de indicaţiile leniniste.

Esența este definită ca „reflectarea contradicții lor specifice care determină legăturile și raporturile lăuntrice, necesare, repetate în fenomenele realității materiale" (p. 149).

Categoriile necesității și întîmplării sînt analizate în conexiunea lor cu *legea*. Se subliniază de asemenea că înțelegerea marxistă a necesității este incompatibilă cu fatalismul. Demascînd, de pildă pe conducătorii oportuniști ai Internaționalei a II-a care încercau să justifice războiul imperialist, pe baza caracterului necesar, neîntîmplător al acestuia, Lenin demască sofismul acestei poziții. Lenin punea problema transformării războiului imperialist în războiul civil, revoluționar, al maselor exploatate împotriva claselor dominante. „Analizînd necesitatea — remarcă autorii monografiei — trebuie avut în vedere că o necesitate poate fi preludiul altei necesități" (p. 178). Dialectica cere analiza multilaterală concretă a caracterului necesar al fenomenelor sociale, în raport cu interesele și sarcinile luptei clasei muncitoare.

Capitolul IV studiază unitatea concretă a dialecticii, teoriei cunoașterii și a logicii marxismului. Aci sînt analizate în primul rînd formele de reflectare ca imagini subiective ale lumii obiective. Latura subiectivă a cunoașterii își găsește expresia în următoarele : 1. caracterul limitat relativ, al cunoașterii omenești pe o anumită treaptă a dezvoltării sale, 2. „prezentarea mișcării de către gîndire este întotdeauna o simplificare, o mortificare și nu numai de către gîndire, ci și de către senzații și nu numai a mișcării, ci și a **oricărui** concept" [1]. Dar momentul subiectiv în cunoaștere este subordonat celui obiectiv și este depășit în cadrul unui proces dialectic, prin dezvoltarea contradicțiilor. Nu numai cuantumul de cunoștințe acumulate, ci înseși formele de oglindire ale realității, structura gîndirii, se modifică, devin mai complexe. Rezolvarea neîntreruptă a contradicției între obiectiv și subiectiv, concret și abstract are loc în procesul interacțiunii și subordonării cunoașterii față de practica social-istorică.

Din cuprinsul aceluiași capitol mai desprindem analiza a două probleme, care în unele manuale și cursuri de materialism dialectic sînt omise sau expediate prin cîteva generalități : 1. problema domeniilor cunoașterii din care trebuie să se constituie teoria cunoașterii și dialectica, 2. dialectica formelor gîndirii.

Lenin cerea ca fiecare latură, fiecare principiu al dialecticii materialiste „să fie verificată de istoria științei" [2] ; dialectica și teoria cunoașterii a marxismului nu sînt o corelație de scheme abstracte ci un sistem concret de legi și categorii abstrase din realitatea obiectivă și istoria cunoașterii, verificate de întregul proces al dezvoltării și oglindind în formă generalizată esența acestei dezvoltări. Prin acestea se și explică valoarea metodologică a teoriei cunoașterii. Gnoseologia este inseparabilă de dialectică, deoarece atît obiectul cunoașterii cît și cunoașterea obiectului sînt prin excelență dialectice. Lenin a elaborat un program vast de cercetări în domeniul dialecticii ca teorie a cunoașterii, a cărui înfăptuire integrală constituie una din sarcinile de perspectivă ale filozofilor marxiști. Este vorba de generalizarea filozofică a datelor următoarelor domenii ale cunoașterii : istoria diferitelor științe, istoria cunoașterii, istoria limbii, istoria dezvoltării inteligenței copilului, cercetarea psihicului animalelor, și în sfîrșit problemele fiziologiei și psihologiei organelor simțurilor.

Monografia închinată *Caietelor filozofice* explorează, desigur succint, fiecare dintre aceste domenii, arătînd însemnătatea specifică a fiecăruia în parte pentru dezvoltarea teoriei materialist-dialectice a cunoașterii. În monografie sînt citate o serie de concluzii — unele de dată recentă — care aruncă lumină asupra particularităților procesului de cunoaștere.

În ceea ce privește dialectica formelor gîndirii, problema este cercetată în lumina indicațiilor lui Lenin despre raportul dintre logica formală și logica dialectică ; dacă Hegel

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 38, p. 257.

[2] *Ibidem*, p. 363.

împinge critica legilor logicii formale pînă la nihilism, materialismul dialectic dezvăluie *limitele* logicii formale, fără a-i nega însă valoarea sa obiectivă, deşi relativă. Logica formală studiază formele *exterioare* ale gîndirii omeneşti. Legile logicii formale reprezintă „structura elementară a actelor de gîndire"; sub raport gnoseologic ele reprezintă condiţiile minimale înafara cărora este imposibil a gîndi indiferent care conţinut obiectiv" (p. 263).

Elucidarea sarcinilor şi particularităţilor logicii formale este una din multiplele sarcini ale logicii dialectice, al cărei obiect general îl constituie „studiul legilor de dezvoltare ale gîndirii umane în ansamblul ei" (p. 263). Logica dialectică coincide în esenţă cu teoria cunoaşterii; principala problemă a logicii dialectice este dezvăluirea conţinutului reflectoriu al formelor logice de cunoaştere, dezvăluirea dialecticii acestor forme şi în primul rînd analiza determinărilor lor contradictorii. Asemenea determinări contradictorii sînt de pildă: subiectivitatea şi obiectivitatea, momentul relativ şi cel absolut, apoi singularul-particularul-generalul. Judecata — atît actul judecăţii cît şi rezultatul său — fixează dialectica singularului şi generalului, identităţii şi diferenţei, întîmplătorului şi necesarului, fenomenului şi esenţei.

Problemele filozofice ale ştiinţelor naturii fac obiectul unui capitol special care expune lupta lui Lenin împotriva idealismului şi metafizicii în domeniul ştiinţelor naturii. Critica leninistă a machismului şi a altor curente agnostice şi subiectiviste îşi păstrează valabilitatea pentru critica orientărilor idealiste de dată mai recentă, ca pozitivismul logic şi semantica; de la Mach la Carnap, de la Pearson la Frank, idealismul parcurge diferite forme dar nu-şi modifică esenţa sa intimă ci încearcă s-o adapteze la ultimele rezultate ale ştiinţei. Speculînd caracterul limitat, slăbiciunile materialismului metafizic, idealiştii contemporani propagă fideismul şi relativismul agnostic.

Analiza în detaliu a unor probleme filozofice ale matematicii, fizicii şi biologiei arată că Lenin, a atins esenţa cea mai profundă a divergenţelor ireconciliabile între materialism şi idealism în interpretarea noilor date furnizate de dezvoltarea ştiinţelor naturii. Fie că este vorba despre natura spaţiului şi timpului în lumina teoriei relativităţii şi a fizicii cuantice, sau de paradoxele teoriei matematice a mulţimilor, de critica ultimelor variante ale energetismului idealist sau de critica vitalismului şi finalismului modern în biologie etc., opera lui Lenin oferă soluţii rodnice, materialiste. Aplicarea dialecticii materialiste permite rezolvarea dificultăţilor filozofice în domeniul ştiinţelor particulare, dificultăţi care provin — după cum demonstra Lenin — din abandonarea materialismului şi ignorarea sau nepriceperea de a aplica dialectica. Orientate ferm pe direcţia indicată de materialismul marxist ştiinţele capătă un fundament teoretic solid care asigură dezvoltarea lor rapidă şi armonioasă. În aceasta constă şi una din explicaţiile succeselor de mare prestigiu ale ştiinţei sovietice.

Ca şi în toate celelalte lucrări ale lui Lenin, materialismul dialectic este elaborat în *Caiete filozofice* în strînsă legătură cu concepţia materialistă a istoriei. Un capitol special din monografie studiază, în consecinţă, *Problemele de materialism istoric*, elaborate în *Caiete filozofice*.

O atenţie deosebită a acordat Lenin în *Caiete filozofice* studierii critice a filozofiei hegeliene, în vederea desprinderii sîmburelui raţional al unor idei ale marelui dialectician german. Deşi nici Hegel şi nici vreun alt gînditor premarxist nu a putut ajunge la teoria ştiinţifică, materialistă a dezvoltării vieţii sociale, totuşi filozofia hegeliană a istoriei conţine cîteva idei remarcabile prin substratul lor dialectic (conceperea istoriei universale ca proces necesar de dezvoltare ascendentă, guvernat de legi, contradictoriu în esenţa sa etc). Aplicînd dialectica, Hegel ajunge chiar la unele intuiţii materialiste, cu totul remarcabile (Lenin reţine astfel tratarea hegeliană a raportului între scop şi mijloc, precum şi modul de a pune problema relaţiilor dintre om şi natură).

Cu toate acestea, concepţia hegeliană asupra istoriei este o concepţie integral idealistă care consideră raţiunea, ideea absolută drept forţa motrice a procesului istoric. Ideile dialectice ale lui Hegel rămîn învăluite în ceaţa densă a misticismului şi deformate de construcţia speculativă. Intuiţiile materialiste sînt desfigurate de idealism pînă la a ajunge de nerecunoscut. Lenin demonstrează că, în ansamblu, concepţia hegeliană asupra istoriei este neştiinţifică şi reacţionară; ea poartă pecetea contradicţiei dintre sistem şi metodă, atît de caracteristică pentru întreaga filozofie a lui Hegel.

Critica leninistă a hegelianismului este deosebit de actuală, în lupta contra tendinţelor de hegelianizare a marxismului, care s-au manifestat în scrierile revizioniştilor ca G. Lukács şi a unei întregi cohorte de filozofi burghezi ca Hippollyte, Kojéve, Calvez etc.

În *Caiete filozofice*, Lenin a analizat de asemenea concepţiile sociologice ale lui Ludwig Feuerbach. Ca şi ceilalţi filozofi premarxişti, Ludwig Feuerbach nu a putut ajunge la materialismul dialectic şi istoric; concepţia sa idealistă despre istorie, după cum a arătat Engels, se situează în unele privinţe chiar şi sub nivelul concepţiei hegeliene a istoriei. Principiul antropologic al lui Feuerbach nu a dat şi nu putea da nimic pentru înţelegerea naturii reale, social-istorice, a omului, pentru înţelegerea specificului relaţiilor sociale, materiale şi ideologice.

Conspectînd *Prelegerile cu privire la esenţa religiei* ale lui Feuerbach, Lenin observă că Feuerbach nu a înţeles revoluţia de la 1848, a cărei natură de clasă şi ale cărei forţe motrice nici nu puteau fi întrevăzute prin prisma umanismului abstract feuerbachian.

Subliniind caracterul idealist, limitat, al concepţiilor sociologice ale lui Feuerbach, Lenin a desprins, totodată (ca şi Marx în *Manuscrisul economico-filozofic*), unele idei sociologice şi etice mai profunde, aparţinînd lui Feuerbach, idei apropiate de materialism.

Un loc de seamă în *Caiete filozofice* îl ocupă conspectul cărţii lui Marx şi Engels *Sfînta Familie*. Lenin a urmărit îndeaproape constituirea concepţiei materialiste asupra istoriei, trecerea lui Marx şi Engels de la idealism la materialism, de la democratismul revoluţionar la comunism. Lenin se opreşte asupra unor idei de bază ale materialismului istoric, formulate în *Sfînta Familie*, — cu privire la rolul hotărîtor al maselor populare în istorie, cu privire la misiunea istorico-mondială a proletariatului ca gropar al capitalismului şi constructor al noii societăţi comuniste, sau despre rolul activ al conştiinţei sociale ş.a.

Problemele ateismului militant sînt, la rîndul lor, unul din firele directoare ale *Caietelor filozofice*. Luptînd împotriva religiei şi fideismului, Lenin demască misticismul filozofiei hegeliene a ideii absolute, şi analizează critic concepţia despre religie a lui Feuerbach. Deşi fervent adversar al religiei, Feuerbach — arată Lenin — nu a înţeles esenţa religiei, rădăcinile sale sociale, după cum nu a pătruns nici rădăcinile ei gnoseologice.

De la „căutătorii de dumnezeu" din Rusia ţaristă şi machism, împotriva cărora a luptat Lenin, şi pînă la personaliştii şi neotomiştii de astăzi, se întinde un şir lung de tentative filozofice burgheze, de a prinde în mrejele concepţiilor fideiste pături sociale cît mai largi. Prin atitudinea sa conciliatoare, iar în multe cazuri de-a dreptul servilă faţă de religie, social-democraţia de dreapta din zilele noastre dovedeşte că continuă să servească, ca şi în vremea lui Lenin, interesele burgheziei. Lupta lui Lenin împotriva curentelor oportuniste din mişcarea muncitorească se situează şi sub acest unghi, în plină actualitate.

Ultimul capitol al monografiei intitulat *V. I. Lenin despre istoria filozofiei ca ştiinţă*, reprezintă în substanţa sa, o introducere marxistă succintă în istoria filozofiei. Nu există problemă esenţială a metodologiei istoriei filozofiei ca ştiinţă în care *Caietele filozofice* să nu aducă indicaţii şi precizări esenţiale. Cunoştinţele enciclopedice de istorie a filozofiei, domeniu care nu a încetat niciodată să-l intereseze, i-au permis lui Lenin generalizarea unui vast material filozofic elaborat de-a

lungul a două milenii, desprinderea legilor care guvernează istoria filozofiei.

În ceea ce priveşte obiectul istoriei filozofiei ca ştiinţă, autorii monografiei consideră că din întreaga operă a lui Lenin se desprinde concluzia că „prin istoria filozofiei trebuie să se înţeleagă dezvoltarea doctrinelor despre relaţiile reciproce între existenţă şi gîndire, dezvoltarea concepţiei despre lume a diferitelor clase sociale" (p. 361).

Importanţa studierii istoriei filozofiei ca ştiinţă este uşor de înţeles, dacă avem în vedere legătura indisolubilă — evidenţiată de Lenin — între dialectica materialistă şi *istoria cunoaşterii*. Una dintre sarcinile esenţiale ale istoriei filozofiei — se arată în monografie — este „studierea dezvoltării cunoaşterii, a trecerii de la necunoaştere la ştiinţă, istoria descoperirilor legilor generale ale existenţei şi gîndirii" (p. 360).

Dezvoltînd concepţiile lui Marx şi Engels, Lenin considera lupta dintre cele două linii filozofice, materialism şi idealism, ca lege fundamentală a întregii istorii a filozofiei. V. I. Lenin a arătat locul idealismului în istoria filozofiei, rolul său social, reacţionar, rădăcinile sale de clasă şi gnoseologice. În acelaşi timp, el a dezvăluit lipsurile şi limitele materialismului premarxist. Luptînd împotriva interpretărilor vulgarizatoare a istoriei filozofiei, Lenin a criticat cu ascuţime materialismul vulgar al lui Şuleatikov, Deborin ş.a. Lenin a arătat cum trebuie aplicat materialismul dialectic şi istoric ca metodă de cercetare a istoriei filozofiei.

De însemnătate capitală este învăţătura lui Lenin despre caracterul partinic al oricărei filozofii. Arătînd întreaga inconsistenţă a obiectivismului burghez, Lenin a demonstrat teoretic caracterul de clasă şi de partid al oricărei ideologii, al oricărui sistem filozofic, urmărind totodată felul cum acest fenomen general se manifestă în diferite forme concrete de-a lungul întregii istorii a filozofiei. Apolitismul, căutările sterile a unei „a treia linii în filozofie", pretenţia „lacheilor cu diplomă" ai burgheziei de a se situa în afara claselor şi partidelor, sînt respinse intrasigent de către Lenin, ca un subterfugiu şi o şarlatanie reacţionară.

Lenin a arătat că interesele singurei clase consecvent revoluţionare din istorie — proletariatul — sînt de aşa natură încît partinitatea ideologiei sale coincide în mod necesar cu adevărul obiectiv, deoarece adevărul este în esenţa sa dialectic şi revoluţionar. De aceea apariţia marxismului reprezintă momentul cel mai însemnat din întreaga istorie a filozofiei, saltul revoluţionar prin care filozofia devine ştiinţă.

Monografia închinată *Caietelor filozofice* analizează şi alte teze şi formulări leniniste în diverse probleme ale istoriei filozofiei. Fie că este vorba despre istoria filozofiei occidentale sau de istoria filozofiei ruse, despre criteriile de periodizare ale istoriei universale a filozofiei sau despre critica denaturărilor burgheze ale evoluţiei ideilor filozofice, indicaţiile lui Lenin asigură ghidarea teoretică precisă a studiului ştiinţific, marxist, al istoriei filozofiei.

Monografia filozofilor sovietici închinată nemuritoarei lucrări a lui Lenin *Caiete filozofice* este o lucrare utilă, valoroasă care realizează în cea mai mare parte obiectivele propuse. Desigur s-ar putea formula şi unele obiecţii sau sugestii de detaliu în una sau alta din numeroasele probleme atinse în monografie. Astfel, în capitolul închinat problemelor de istorie a filozofiei s-ar fi cerut dezvoltarea principiului unităţii dintre logic şi istoric în evoluţia doctrinelor filozofice. Asemenea observaţii de detaliu nu ni se par însă esenţiale. Trebuie să avem în vedere, de altfel, că monografia aceasta este un *început* care se cere continuat. Tema fiecărui capitol şi chiar paragraf al monografiei poate constitui celula unei lucrări de sine stătătoare, germenele din care se vor dezvolta noi creaţii filozofice de mai mare amploare. În aceasta se răsfrînge, din nou, excepţionala rodnicie a ideilor lui Lenin.

S. Vieru

Pentru însuşirea măreţei moşteniri leniniste *

Culegerea de articole *Cartea lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism" — cea mai importantă etapă în dezvoltarea filozofiei marxiste*, apărută în 1959 la Moscova este închinată măreţei opere a lui Lenin care a jucat un rol uriaş în elaborarea bazelor teoretice ale partidului de tip nou, în apărarea şi dezvoltarea filozofiei marxiste.

Lucrarea lui Lenin reprezintă un minunat model de dezvoltare creatoare a concepţiei marxiste despre lume, un model de critică puternică, militantă a oricărei ideologii duşmane marxismului. Datorită acestui fapt, *Materialism şi empiriocriticism* a constituit şi va constitui şi de acum înainte o puternică armă a luptei ideologice împotriva oricărui fel de idealism, revizionism, fideism şi clericalism. Cu atît mai mult această operă fundamentală a lui Lenin rămîne cartea de căpătîi a oricărui comunist în epoca noastră, cînd burghezia imperialistă şi-a întărit ofensiva împotriva marxism-leninismului şi cînd revizionismul internaţional încearcă să denatureze teoria marxist-leninistă, să o înlocuiască cu ideologia burgheză, cu scopul subordonării mişcării muncitoreşti intereselor burgheziei imperialiste.

„Dar cartea lui Lenin, fiind generalizarea unei uriaşe munci de cercetare, înfăptuită de autor — după cum scrie A. I. Vasilcova în prefaţa la lucrarea recenzată — prezintă o anumită greutate în însuşirea ei de către cititorul care nu are o pregătire suficientă în domeniul filozofiei şi în deosebi în domeniul istoriei filozofiei premarxiste şi al filozofiei contemporane, burgheze, al teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii şi istoriei dezvoltării actuale a ştiinţelor naturii" (p. 4).

De aceea, iniţiativa Universităţii Lomonosov din Moscova de a edita culegerea de articole intitulată *Cartea lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism" — cea mai importantă etapă în dezvoltarea filozofiei marxiste* în scopul uşurării studierii lucrării lui Lenin de către cititori, este o iniţiativă preţioasă, care aduce o însemnată contribuţie la înarmarea comuniştilor, a oamenilor muncii în general, cu măreaţa şi veşnic actuala moştenire leninistă.

Culegerea cuprinde douăzeci şi cinci de articole, scrise de un colectiv de profesori şi conferenţiari din cadrul Insitutului de ridicare a calificării profesorilor de ştiinţe sociale de la Universitatea de stat din Moscova, în colaborare cu falcultatea de filozofie şi cu alte facultăţi ale Universităţii. Printre autori se numără şi o serie de cercetători cu mare autoritate în domeniul filozofiei marxist-leniniste, cunoscuţi publicului nostru prin multe lucrări valoroase.

Deşi conţinutul articolelor este axat pe principalele probleme teoretice abordate de Lenin în *Materialism şi empiriocriticism*, ele, aşa cum arată şi colegiul de redacţie al culegerii, pot fi împărţite în patru grupe.

Prima grupă include articolele consacrate însemnătăţii istorice a lucrării lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism* pentru dezvoltarea filozofiei marxiste în lupta împotriva filozofiei burgheze şi a revizionismului contemporan şi în elaborarea principiului partinităţii filozofiei (Autori : I. D. Panţhava, V. S. Molodţov şi G. S. Vaseţki).

Grupa a doua este alcătuită din articolele în care este expusă dezvoltarea creatoare de către V. I. Lenin a teoriei marxiste a cunoaşterii şi a materialismului dialectic în ansamblu : învăţătura despre materie (V. N. Golovanov), despre legătura dintre categoria filozofică de materie şi dezvoltarea fizicii noi (B. I. Pahomov), învăţătura despre mişcare (I.E. Dudnikov), despre spaţiu şi timp (K.B. Batoroev), despre caracterul obiectiv al cauzalităţii şi legităţii (L. F. Kuzmin), despre cate-

* *Книга В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм" важнейший этап в развитии марксистской философии.* Изд. Московского Университета, 1959, 450 стр.

goriile materialismului dialectic (D. E. Furman), despre libertate şi necesitate (N. N. Pospelov), despre dialectica procesului de cunoaştere (E. A. Kurajkovskaia), învăţătura despre adevăr (R. O. Karapetian) şi criteriul practicii (M. A. Tarhova).

Articolele cuprinse în cea de-a treia grupă arată şi analizează acele curente din filozofia premarxistă şi burgheză contemporană care constituie obiectul principal al criticii făcute în cartea lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism*: despre concepţiile filozofice ale lui Berkeley, Hume, Kant, Fichte, ale imanenţilor, machiştilor apuseni şi ruşi, despre idealismul „fiziologic" şi cel „fizic" (Autori: M. F. Ovsiannikov, S. F. Anisimov, M. C. Cecin, F. T. Zinnurov, H. A. Kiseleva şi L. I. Florenova).

Grupa a patra cuprinde o serie de articole care explică conţinutul celui de-al şaptelea capitol al lucrării, respectiv critica făcută de Lenin sociologiei machiste, critica încercărilor de revizuire a materialismului istoric şi a economiei politice marxiste, ca şi critica făcută de către Lenin formelor rafinate ale religiei (Autori: Z. V. Stefanscaia, A. I. Kuptîrev, A. K. Kurîlev şi G. P. Alekseev).

Meritul culegerii *Cartea lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism" — cea mai importantă etapă în dezvoltarea filozofiei marxiste* constă, între altele, în analiza, la un nivel larg accesibil, a dezvoltării filozofiei marxiste de către Lenin în această lucrare: în sublinierea însemnătăţii istorice şi a actualităţii acestei nemuritoare opere a marxism-leninismului; în aplicarea principiilor elaborate de Lenin în *Materialism şi empiriocriticism* la critica principalelor curente ale filozofiei burgheze din epoca noastră şi a revizionismului contemporan; în abordarea unor noi descoperiri ale ştiinţei, îndeosebi ale fizicii, de pe poziţiile leniniste, în reliefarea concluziilor ateiste ce se desprind din tezele elaborate de Lenin.

Articolele închinate însemnătăţii cărţii lui Lenin, care au — sub un anumit aspect — un caracter introductiv, analizează condiţiile social-istorice interne şi internaţionale ale apariţiei lucrării, cauzele care l-au determinat pe Lenin să consacre problemelor filozofice un studiu de o asemenea amploare (apărarea filozofiei marxiste în faţa atacurilor făţiş revizioniste, necesitatea generalizării de pe poziţii materialist-dialectice a cuceririlor ştiinţei şi a combaterii idealismului „fizic", necesitatea elaborării bazelor teoretice ale partidului de tip nou etc.), specificul luptei ideologice din perioada respectivă, însemnătatea pe planul mişcării muncitoreşti ruse şi internaţionale a operei *Materialism şi empiriocriticism* şi actualitatea tezelor elaborate de Lenin în această operă pentru lupta ideologică contemporană.

După cum era de aşteptat, însemnătatea elaborării multilaterale de către Lenin a principiului partinităţii filozofiei, ocupă de la început locul cuvenit în culegere. Deşi această problemă este evident prezentă, sub diverse aspecte, în mai toate articolele, culegerea îi dedică totodată un articol special, semnat de V. S. Molodţev. Aceeaşi problemă ocupă un spaţiu destul de important şi în articolul lui G. S. Vaseţki [1].

Pornind de la genialele idei asupra partinităţii filozofiei cuprinse în lucrarea lui Lenin, V.S. Molodţev scoate în evidenţă în mod deosebit coincidenţa dintre partinitatea materialismului dialectic şi obiectivitatea sa ştiinţifică, spre deosebire de partinitatea filozofiei burgheze, care coincide cu subiectivismul. „Partinitatea materialismului dialectic este strict obiectivă, ea decurge din situaţia socială obiectivă a claselor şi a luptei de clasă, ea este expresia intereselor clasei muncitoare care coincid cu dezvoltarea progresivă a procesului social-istoric. Partinitatea filozofiei marxist-leniniste este în concordanţă şi cu mersul cunoaşterii ştiinţifice" (p. 44).

Culegerea subliniază în mod convingător ideea leninistă după care principiul marxist-leninist al partinităţii filozofiei reprezintă baza ştiinţifică a cercetării materialiste, atît a feno-

[1] V. S. Molodţov, *V. I. Lenin despre partinitatea filozofiei* şi G. S Vaseţki, *Însemnătatea cărţii lui V.I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism" în lupta împotriva revizionismului.*

menelor naturii cît şi a problemelor sociale. „Pe baza idealismului, scrie V. S. Molodţov, este imposibilă rezolvarea problemelor ştiinţifice — aceasta este concluzia lui Lenin" (p. 45).

Cerinţa legăturii organice a filozofiei cu viaţa, cu practica transformării revoluţionare a lumii — se arată în continuare — constituie o altă trăsătură importantă a principiului marxist al partinităţii, elaborat de Lenin. O largă expresie şi aplicare îşi găseşte în culegere teza leninistă după care partinitatea filozofiei marxist-leniniste presupune lupta neobosită împotriva oricăror încercări de denaturare a marxismului şi critica adîncă a ideologiei contemporane burgheze.

Pornind de la tezele leniniste de bază ale principiului partinităţii filozofiei şi arătînd stringenta lor actualitate în lupta ideologică, V. S. Molodţov şi îndeosebi G. S. Vaseţki demască încercările revizionismului contemporan de a revizui şi deci nega în esenţă acest principiu. Pe această linie, sînt supuse criticii concepţiile revizionistului francez H. Lefebvre, după care teza despre cele două lagăre în filozofie ar fi o născocire, precum şi încercările revizioniste de a împăca principiul marxist al partinităţii cu obiectivismul burghez. Este demascată de asemenea ideea neştiinţifică şi oportunistă potrivit căreia caracterul de clasă e incompatibil cu obiectivitatea ştiinţifică. Un loc important îl ocupă dezvăluirea substratului real social-politic al tezei revizionismului contemporan cu privire la aşa-zisa „libertate de critică".

Arătînd sensul reacţionar al acestor concepţii, autorii demonstrează că, dacă existenţa celor două lagăre filozofice radical opuse reprezintă un fapt obiectiv, atunci de aici se poate trage o singură concluzie justă : principiul marxist al partinităţii este cu adevărat un principiu ştiinţific, care reflectă esenţa contradicţiilor de neîmpăcat în filozofie şi care constituie un îndreptar de bază în înţelegerea luptei actuale dintre filozofia proletariatului şi cea a burgheziei, principiul marxist-leninist al partinităţii, situarea fermă pe poziţiile clasei muncitoare reprezintă condiţia hotărîtoare a dezvoltării unei concepţii ştiinţifice, materialist-dialectice despre lume.

Opunînd ideile leniniste lozincii „libertăţii de critică", al cărei adevărat conţinut se reduce la libertatea de a propaga şi de a infiltra în sînul mişcării muncitoreşti ideologia burgheză reacţionară, G. S. Vaseţki scrie : „Teza lui Lenin după care teoriile vechi, reacţionare nu trebuie să fie propagate în mod liber, ci demascate şi înlocuite prin teoriile cu adevărat ştiinţifice, verificate în focul luptei revoluţionare, constituie unul din principiile importante ale luptei împotriva revizionismului" (p. 62).

Un loc important în cadrul culegerii îl ocupă critica revizionismului internaţional contemporan, căreia îi este consacrat şi un articol cu caracter introductiv [1].

G. S. Vaseţki caută mai întîi să desprindă principalele indicaţii ale lui Lenin în critica revizionismului şi, pe această linie arată că : 1. După Lenin, critica principială, militantă, cu adevărat ştiinţifică a revizionismului care să permită aprecierea justă a rolului real politic al revizionismului, constă în a explica ce loc ocupă şi ce rol joacă el în lupta ideologică ; 2. Lenin a arătat că sarcina criticii marxiste constă de asemenea în a arăta legătura reală dintre filozofia revizionismului şi acele denaturări idealiste care au loc în diferite domenii ale cunoştinţelor despre natură ; 3. Pentru a fi argumentată şi efectivă, critica revizionismului trebuie să se bazeze şi pe experienţa secolară a luptei celor două partide din filozofie — materialism şi idealism (p. 64).

Pe baza acestor principii, G. S. Vaseţki combate tentativa revizionistă a lui Ernst Bloch de a înlocui tezele filozofiei marxiste prin teze împrumutate de la existenţialişti, potrivit cărora nu existenţa socială, totalitatea relaţiilor de producţie, cum afirmă marxismul, determină esenţa omului, ci trăirile psihice luate izolat. Autorul articolului arată caracterul neştiinţific şi prejudiciile practic-politice

[1] G. S. Vaseţki, *Însemnătatea cărţii lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism" în lupta împotriva revizionismului.*

ale tezei revizioniştilor după care ideile în-seşi, rupte de mişcarea socială a maselor reprezintă o forţă materială, ştiut fiind că marxism-leninismul a arătat demult că ele devin o forţă materială atunci cînd cuprind masele.

Cea mai mare parte a conţinutului culegerii cercetează modul strălucit în care Lenin a apărat cu consecvenţă tezele filozofice fundamentale elaborate de Marx şi Engels şi a dezvoltat aceste teze pe baza generalizării celei mai noi cuceriri ale ştiinţei şi practicii social-istorice, îndeosebi a practicii luptei de clasă a proletariatului.

Pe această linie — şi subliniindu-se critica zdrobitoare făcută de Lenin filozofiei machismului şi altor curente, culegerea arată însemnătatea elaborării noţiunii leniniste a materiei şi marea ei actualitate pentru ştiinţă şi practică. „Din definiţia leninistă a materiei decurge că noţiunea de materie este o noţiune ultralargă care cuprinde toate lucrurile, toate fenomenele, toate procesele fără excepţie, tot ce există independent de conştiinţă, indiferent de formă ; ca substanţă, electricitate, lumină sau cîmp" (p. 71).

Pornind de la indicaţia leninistă că prima latură importantă a problemei mişcării e întrebarea : ce se mişcă şi că modul de rezolvare a acestei întrebări dă posibilitatea de a înţelege poziţia unui filozof sau om de ştiinţă, culegerea scoate în evidenţă uriaşa contribuţie a lui Lenin îndeosebi pe linia demonstrării caracterului obiectiv al mişcării şi a legăturii indisolubile dintre materie şi mişcare.

Un loc important în culegere îl ocupă problema categoriilor materialismului dialectic. Culegerea arată cum Lenin, în lupta împotriva machismului şi pornind de la indicaţiile preţioase ale lui Marx şi Engels, a formulat o serie întreagă de teze generale importante cu privire la originea, esenţa, conţinutul obiectiv, caracterul dialectic al categoriilor etc. Mai mult, culegerea arată cum Lenin în *Materialism şi empiriocriticism* elaborează pe larg asemenea categorii ca necesitate şi libertate, legitate şi cauzalitate, spaţiu şi timp etc. Autorii scot în evidenţă în mod convingător uriaşa însemnătate teoretică şi practică a tezelor leniniste cu privire la categorii.

Culegerea cuprinde şi două articole care, după cît se pare, analizează pentru prima dată în mod separat contribuţia lui Lenin la elaborarea logicii dialectice în lucrarea *Materialism şi empiriocriticism* [1]. Unul din articole se ocupă de problema extrem de importantă şi actuală a unităţii dintre logică, dialectică şi teoria cunoaşterii. În această problemă, B. A. Barasev ajunge la următoarea concluzie : „Unitatea dialecticii, teoriei cunoaşterii şi logicii în concepţia ştiinţifică materialist-dialectică despre lume e rezultatul reflectării şi înţelegerii de către gîndirea filozofică a unităţii indisolubile dintre materie şi conştiinţă, obiect şi imagine, dialectica obiectivă şi dialectica gîndirii" (p. 203—204).

Ţinînd seama de rolul extrem de important pe care l-au jucat problemele gnoseologice în perioada leninistă, de specializare a filozofiei burgheze în gnoseologie ca şi de uriaşa contribuţie a lui Lenin în elaborarea teoriei cunoaşterii (teoria leninistă a reflectării), culegerea acordă o importanţă deosebită problemelor teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii.

Pornind de la tezele lui Lenin în legătură cu corelaţia obiect-subiect — obiectul material fiind primordial şi determinant (noi nu insistăm asupra unor probleme relativ cunoscute ridicate în articol), E. A. Kurajkovscaia ajunge la următoarea concluzie : „Problema corelaţiei dintre subiectiv şi obiectiv are trei aspecte. Unul exprimă unitatea dintre subiectiv şi obiectiv ca unitate a psihicului (senzaţie, gîndire) şi a substratului său material (creierul). Celălalt caracterizează unitatea dintre subiectiv şi obiectiv ca unitate a conţinutului (material) şi a formei (ideală) .... Cel de-al treilea aspect constă în legătura cu caracterul reflectării" (p. 192).

---

[1] B. A. Barasev, *Problemele unităţii dialecticii, teoriei cunoaşterii şi logicii în cartea lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism"* şi P. S. Popov, *Problemele logicii dialectice în cartea lui V. I. Lenin, „Materialism şi empiriocriticism"*.

R. O. Karapetian reliefează pregnant aportul hotărîtor al lui Lenin în elaborarea multilaterală a principiului practicii ca criteriu de verificare al adevărului, insistînd asupra ideii, formulată pentru prima dată de către Lenin, cu privire la caracterul absolut şi relativ al practicii ca criteriu de verificare al adevărului şi cu privire la practică drept „verigă" sau trecere de la ideea subiectivă la esenţa obiectivă a lucrurilor (p. 260—263).

Analiza detaliată a capitolului al şaselea al lucrării lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism* oferă cititorului o extrem de bogată argumentare în combaterea sociologiei idealiste şi îl ajută în însuşirea tezei fundamentale a materialismului istoric cu privire la raportul dintre existenţa socială şi conştiinţa socială.

Combaterea de către Lenin a ideii despre identitatea dintre conştiinţa socială şi existenţa socială, a teoriei „energeticii sociale", a biologismului în interpretarea fenomenelor sociale etc., constituie pentru noi — arată culegerea — un exemplu pentru demascarea sociologiei burgheze şi revizioniste contemporane. Din păcate însă, autorii acestor articole nu încearcă să aplice tezele leniniste la critica concretă a unor teorii sociologice caracteristice capitalismului contemporan.

O latură pozitivă a culegerii o constituie faptul că redacţia a căutat să uşureze înţelegerea lucrării lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism* prin analiza critică leninistă a izvoarelor machismului (Berkeley, Kant, Fichte etc.), a tovarăşilor de drum ai machiştilor (imanenţii), a empiriocriticismului rus şi a idealismului „fiziologic".

Culegerea se încheie cu un articol consacrat ideilor leniniste despre formele rafinate ale religiei, în care se subliniază că lucrarea lui Lenin ridică ateismul proletar, ştiinţific pe o nouă treaptă. Autorul articolului (G. P. Alekseev) arată pe baza unor date concludente că „epoca contemporană a dezvoltării sociale confirmă ca niciodată teza lui Lenin după care filozofia idealistă întotdeauna a fost şi va fi o formă rafinată, voalată a religiei care îndeplineşte, la fel ca şi religia, un rol de diversiune spirituală" (p. 425).

În articol, ca şi în întreaga culegere de altfel, se arată necesitatea luptei împotriva religiei şi clericalismului, subliniindu-se sarcina de mare însemnătate de a demasca baza pseudoştiinţifică a concepţiilor filozofico-religioase şi de a promova activ ateismul militant.

O latură pozitivă a lucrării o constituie de asemenea faptul că o serie întreagă de autori, după ce au expus relativ detaliat critica necruţătoare făcută de Lenin filozofiei burgheze, uriaşa contribuţie adusă de Lenin la dezvoltarea creatoare a filozofiei marxiste pe baza generalizării de pe poziţiile materialismului a celor mai noi cuceriri ale ştiinţei şi îndeosebi ale fizicii din vremea sa, arată valabilitatea tezelor leniniste în condiţiile dezvoltării contemporane a ştiinţei, faptul că cea mai mare parte a tezelor idealiste susţinute de filozofii burghezi şi de unii oameni de ştiinţă contemporani, nu se deosebesc în esenţă cu nimic de tezele idealismului „fizic", nimicite la timpul său de Lenin. Pe această bază, unele articole arată în mod convingător că dezvoltarea fizicii, ca şi a altor ştiinţe, în ultima jumătate de secol, a confirmat pe deplin caracterul profund ştiinţific al materialismului dialectic şi demască de pe poziţii leniniste încercările unor filozofi sau savanţi de a folosi cele mai noi descoperiri ale ştiinţei pentru „infirmarea" materialismului.

„Deşi generalizarea filozofică a datelor noi ale ştiinţelor naturii — scrie V. N. Golovanov — a fost făcută de Lenin în perioada cînd fizica nouă se afla abia în pragul dezvoltării sale, cînd asemenea teorii fizice ale veacului nostru ca teoria relativităţii şi teoria cuantică încă nu existau, iar fizica atomică se afla încă în stare embrionară, nimeni nu a înţeles atît de fidel şi de profund ca Lenin spiritul fizicii noi" (p. 76).

Toate descoperirile ulterioare, cu toate încercările asidue ale ideologilor burgheziei de a le denatura sensul, au confirmat concluziile trase de Lenin în *Materialism şi empiriocriticism*. Printre acestea, descoperirea naturii luminii, a antiparticulelor, a transformării reciproce generale a particulelor elementare, introducerea în fizica teoretică a reprezentărilor despre „particulele virtuale", „procesele

virtuale" şi despre „vacuum", confirmă ideea unităţii materiale a lumii, categoria filozofică de materie.

Un interes deosebit prezintă după părerea noastră articolul lui B. I. Pahomov :„ Categoria filozofică de materie şi unele probleme ale fizicii". Acest articol abordează teza leninistă despre reflectare ca însuşire generală a materiei (p. 83—84) şi încearcă să concretizeze o serie de teze filozofice pe baza noilor descoperiri din fizică.

Articolul lui N. A. Kiseleva *Cartea lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism" armă ascuţită în lupta împotriva idealismului „fizic"* atrage de asemenea în mod deosebit atenţia mai ales prin analiza profundă şi pe baza unui vast material documentar, a problemelor matematizării fizicii, a rolului aparatului matematic în fizică şi prin critica competentă a idealismului „matematic" şi „fizic" contemporan. Se arată că întrucît în fizica contemporană rolul matematicii a crescut şi, ca pe vremea lui Lenin, matematica este folosită de idealişti pentru „infirmarea" materialismului, cartea lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism* prezintă o deosebită însemnătate actuală în lupta împotriva idealismului „fizic".

Autorul arată, pe baza unor exemple concrete, rolul pozitiv al modelării matematicii, al extrapolării matematice sau ipotezei matematice (p. 110—113).

Ca idei principale, N. A. Kiseleva subliniază în acest articol următoarele : rolul crescînd al matematicii este rezultatul progresului ştiinţei ; posibilităţile denaturărilor idealiste apar atît prin creşterea rolului aparatului matematic în cunoaşterea legăturilor fizice ale naturii, care permite să se facă încercări de a se substitui teoria fizică prin aparatul ei matematic, cît şi prin caracterul extrem de abstract al matematicii contemporane, care uşurează pătrunderea idealismului în matematică şi prin ea în fizică ; idealismul declară că întrucît în teorie rămîn doar relaţiile exprimate prin ecuaţii matematice, materia a dispărut şi de aceea introducerea ecuaţiilor în fizică infirmă materialismul ; considerînd abstracţiile matematice drept rod al raţiunii pure, idealismul declară noţiunile fizice exprimate în forma matematică o construcţie arbitrară a minţii şi trage concluzia că fizica contemporană are un caracter arbitrar, subiectiv, ajungîndu-se la negarea lumii obiective ; istoria dezvoltării ştiinţelor arată în mod clar că fizica nu se reduce la matematică, ci foloseşte doar aparatul ei pentru o reflectare mai precisă a legilor fizice ale lumii ; ignorarea conţinutului fizic al teoriei duce la subiectivism ; teoria fizică oferă material pentru prelucrarea matematică şi leagă aparatul matematic de realitate ; ar fi absolut nejust să subestimăm însemnătatea matematicii în virtutea faptului că idealismul foloseşte matematica în scopurile sale.

Interesul faţă de culegerea editată de Universitatea din Moscova creşte, între altele, datorită faptului că autorii ei demonstrează în mod concret actualitatea criticii făcută de Lenin idealismului de la începutul secolului al XX-lea, prin aplicarea ei creatoare în critica idealismului contemporan. Autorii constată în unanimitate că aceleaşi cauze care au generat idealismul „fizic" criticat de Lenin, generează şi astăzi diverse curente ale filozofiei burgheze contemporane, că metodele folosite pentru „infirmarea" materialismului sînt în esenţă aceleaşi, că idealismul contemporan, ca şi acum cinci decenii, foloseşte descoperirile ştiinţei (interpretîndu-le greşit) pentru a „fundamenta" idealismul şi religia, că singura cale de ieşire din criza fizicii în ţările capitaliste este cea indicată de Lenin.

Astfel, în multe articole se arată cum confundarea noţiunii filozofice de materie duce pe mulţi oameni de ştiinţă la concluzii idealiste, ajungînd să afirme — ca fizicianul austriac A. March — că dezvoltarea fizicii noi duce la „desubstanţializarea" particulelor elementare, care reprezintă forme pure ale structurii „nesubstanţiale" „ce pot fi descrise pe deplin numai prin intermediul matematicii" (p. 78). Interpretarea şcolii de la Copenhaga a mecanicii cuantice (N. Bohr, W. Heisenberg) după care particularităţile mecanicii cuantice se explică prin amestecul subiectului care observă, teorie care nu se deosebeşte în esenţă de „coordonarea principială" a machiştilor, „prin-

cipiul complimentarității" al aceleiași școli la care s-a ajuns cu ajutorul interpretării denaturate a aparatului matematic, concluziile profund eronate trase din matematizarea fizicii (caracteristice pentru A. E. Eddington, A. March, P. Iordan, P. W. Bridgman etc), ca și reînvierea și „dezvoltarea" energetismului lui Ostwald, sînt supuse unei critici științifice bazată pe indicațiile și tezele leniniste (p. 85—95; 118—126; 138). De asemenea, teoriile idealiste, reacționare, mistice contemporane care își dau alură „științifică" ca aceea despre „sfîrșitul lumii", care denaturează presupunerea savanților despre existența antisubstanței și deci a antilumilor; teoria „morții termice a universului", care interpretează eronat cea de-a doua lege a termodinamicii; teza despre „libertatea de voință" a unora sau a altora dintre particulele elementare, care nu înțelege specificitatea mișcării în microcosmos (p. 20; 137; 167), sînt demascate cu competență științifică, arătîndu-se substratul lor reacționar de clasă și în același timp felul cum descoperirile științifice la care se „referă" aceste teorii trebuie să fie interpretate.

Pozitivismul logic, existențialismul, neotomismul, pragmatismul, convenționalismul contemporan etc. sînt prezentate în culegere în adevărata lor esență și se arată că tezele lor fundamentale au fost nimicite de Lenin încă acum o jumătate de veac. Dar unii autori se rezumă la afirmații generale, cunoscute și nu încearcă să pătrundă mai adînc în critica idealismului contemporan. Astfel, E. A. Kurajkovscaia în articolul *V. I. Lenin, despre dialectica procesului de cunoaștere* enunță pur și simplu în două pagini esența idealistă a pragmatismului, neotomismului, existențialismului pozitivizmului logic etc., iar în decursul articolului nu încearcă să combată aceste curente pe baza tezelor lui Lenin.

Subliniind utilitatea unei asemenea lucrări care ușurează însușirea de către mase largi de cititori a prețioasei moșteniri leniniste, a filozofiei marxist-leniniste, considerăm totuși că culegerea ar fi cîștigat dacă articolele s-ar fi prezentat la un nivel relativ egal, atît din punctul de vedere al conținutului științific cît și al accesibilității, dacă autorii ar fi încercat să pătrundă mai profund în analiza filozofiei burgheze și a revizionismului contemporan pe baza indicațiilor leniniste (între altele în articolul lui D. E. Furman, *V. I. Lenin despre categoriile materialismului dialectic*, lipsește cu desăvîrșire demascarea idealismului contemporan) și dacă redacția culegerii ar fi urmărit ca unele probleme să nu se repete.

După părerea noastră, o lipsă a culegerii o constituie faptul că autorii, cu unele excepții, au prezentat insuficient concluziile practic-politice ce se desprind din lucrarea lui Lenin *Materialism și empiriocriticism*.

De asemenea, considerăm că în articolele consacrate materialismului istoric se uită uneori cu desăvîrșire însemnătatea indicațiilor leniniste în privința criticii sociologiei burgheze contemporane.

Cu toate acestea, apreciem că apariția unei culegeri de articole închinate operei fundamentale a marxism-leninismului *Materialism și empiriocriticism* constituie o realizare valoroasă. Culegerea *Cartea lui Lenin „Materialism și empiriocriticism" — o etapă foarte importantă în dezvoltarea filozofiei marxiste*, reprezintă o lucrare ce merită să fie studiată de toți cei care luptă pentru promovarea concepției marxist-leniniste despre lume.

I. Rebedeu

O lucrare consacrată apărării și dezvoltării ideilor leniniste în domeniul problemelor filozofice ale fizicii

Viabilitatea, forța filozofiei materialist-dialectice sînt demonstrate de fiecare pas înainte, pe care îl înregistrează cunoașterea umană. Acest adevăr se evidențiază ori de cîte ori sînt confruntate tezele elaborate de întemeietorii marxismului cu realitatea.

Cu scopul de a reliefa actualitatea ideilor filozofice leniniste pentru fizica nouă și princi-

palele direcţii, pe care se poate dezvolta gîndirea filozofică astăzi, E. Kolman a elaborat o interesantă lucrare, intitulată *Lenin şi fizica modernă* [1]. Scrisă în limbajul simplu, accesibil unui cerc foarte larg de cititori, cartea urmăreşte în primul rînd să dezvăluie ideile leniniste directoare în rezolvarea problemelor filozofice ale fizicii din zilele noastre, pornind de la modul strălucit în care Lenin a soluţionat la timpul său o serie de probleme filozofice ale fizicii de la începutul veacului şi subliniind necesitatea aplicării creatoare a concluziilor leniniste, ca manifestarea cea mai consecventă a fidelităţii faţă de ele.

„Cu cît mai mult va urma gîndirea noastră filozofică drumul indicat de Lenin, cu cît vom realiza mai consecvent principiul partinităţii în filozofie, cu cît vom ridica mai curajos probleme şi soluţii noi şi le vom discuta în mod tovărăşesc — iar în marxism, ele nu sînt mai puţine decît în oricare ştiinţă particulară — cu atît mai mult va creşte forţa creatoare, transformatoare a teoriei noastre invincibile şi cu atît mai mult va creşte şi forţa de atracţie a filozofiei noastre pentru oamenii de ştiinţă" (p. 150).

Această frază redă pe scurt principalele intenţii ale autorului în conceperea şi realizarea lucrării sale.

A fi consecvent cu ideile filozofice leniniste înseamnă, în primul rînd, a le utiliza ca armă în lupta filozofică contemporană.

A fi consecvent cu ideile leniniste înseamnă, în al doilea rînd, a fi prezent — ca gînditor marxist — în eforturile de a generaliza noile descoperiri, în aşa fel încît să fie imposibilă strecurarea idealismului.

A fi credincios ideilor leniniste înseamnă, în sfîrşit, a ridica pe prim plan, cu curaj, aspecte filozofice noi, pentru a contribui la clarificarea lor.

Aşa cum remarca într-o recenzie I. Jdanov, procedeul folosit de E. Kolman de a stîrni discuţii vii prin soluţii, care — în tratarea diferitelor teze ale fizicii contemporane — nu se limitează la concepţiile existente pe frontul filozofic marxist, este just şi util [2].

Să vedem acum mai îndeaproape cum se realizează aceste linii directoare în elaborarea lucrării.

Respectînd principiul unităţii logicului cu istoricul , E. Kolman începe expunerea cu apariţia crizei în fizică la începutul secolului al XX-lea şi o termină cu prezentarea ultimelor peripeţii ale idealismului „fizic" pus în slujba revizionismului din zilele noastre. Critica istorică a idealismului „fizic" se îmbină cu interpretarea materialist-dialectică a problemelor legate de structura materiei, a spaţiului şi a timpului, de proprietăţile particulelor elementare. Autorul izbuteşte să facă cunoscute unui public larg de cititori problemele importante din punct de vedere filozofic, pe care le ridică cele mai recente descoperiri din fizică, cum ar fi conservarea parităţii în cazul particulelor elementare, încercările de elaborare a unei teorii unitare a materiei etc.

Din acest ansamblu de probleme, ne vom opri asupra cîtorva, care ni se par mai importante pentru stadiul actual al discuţiilor legate de fizica nouă : problema determinismului, aceea a dezvoltării universului infinit, a caracterului finit sau infinit al spaţiului şi, în cele din urmă, problema mai generală — dacă în momentul de faţă mai poate fi vorba sau nu de o criză a fizicii.

★

Ceea ce caracterizează întreaga lucrare este efortul de a demonstra că gîndirea marxist-leninistă este consecvent deterministă, evidenţiind varietatea calitativă a diferitelor forme de determinare a fenomenelor din univers.

Chiar din primele pagini ale lucrării, E. Kolman ia poziţie împotriva fizicienilor care au negat condiţionarea legică a fenomenelor şi caracterul obiectiv al cauzalităţii, pornind de la interpretarea greşită a fenomenului dezintegrării naturale (p. 16), subiectivizînd legile statistice ale mecanicii cuantice (p. 24).

[1] Е. Кольман, *Ленин и новейшая физика*, Гос. Изд. Пол. Лит. Москва, 1959, 152 p.

[2] Vezi I. Jdanov, *Este oare lichidată criza ştiinţelor naturii în ţările capitaliste?*, *Kommunist*, 11, 1959, p. 138.

Acest prim pas spre soluţia problemei determinismului este întregit în cuprinsul lucrării cu noi aspecte.

După analiza limitelor determinismului clasic, mecanicist, autorul se opreşte asupra unui aspect deosebit de important al teoriei relativităţii, care reprezintă un pas înainte faţă de înţelegerea determinării fenomenelor în fizica clasică.

Reluînd o idee expusă anterior de A. D. Alexandrov şi V. A. Fok, autorul arată însemnătatea teoriei relativităţii pentru întregirea înţelegerii deterministe a fenomenelor. În raport cu fizica clasică, teoria relativităţii precizează şi adînceşte concepţia despre cauzalitate şi despre interacţiune în general. În lumina teoriei relativităţii, nu orice fenomen poate acţiona asupra oricărui alt fenomen. Dacă fenomenul B are loc înainte ca să fi ajuns la el semnalul luminos despre fenomenul A, care a avut loc la o anumită distanţă, nu se poate vorbi despre o interacţiune între ele (p. 42—43). Iar mai departe, E. Kolman subliniază din nou că, strict vorbind, cauza unui fenomen E_1 nu este un alt fenomen E_2, ci restul universului, cu excepţia acelor părţi ale sale, care, datorită vitezei limitate a diferitelor semnale nu pot acţiona asupra fenomenului E_1 (p. 69).

Această completare pe care teoria relativităţii o aduce pentru înţelegerea conexiunii dintre fenomene înlătură implicaţiile mistice ale ideii despre aşa-numita acţiune la distanţă. Ea lărgeşte înţelegerea dialectică a determinismului, permiţînd conceperea lui ca „legătură legică generală a fenomenelor din natură" (p. 71). Astfel, arată E. Kolman, determinismul „nu trebuie înţeles în mod simplist, nedialectic, ca dependenţă obligatorie directă sau indirectă a unui anumit fenomen al naturii de oricare altul".

De la analiza însemnătăţii pe care a avut-o teoria relativităţii pentru dezvoltarea concepţiilor deterministe, autorul trece la cercetarea elementului nou pe care îl aduce mecanica cuantică în această problemă. Spre deosebire de fizica clasică şi de teoria relativităţii care consideră că fiecare fenomen are cauza sa necesară şi efectul său necesar, legea cauzalităţii în mecanica cuantică include probabilitatea reflectînd faptul că necesitatea cuprinde în sine întîmplarea.

În interpretarea fizicii cuantice, E. Kolman respinge poziţiile indeterministe şi dă o interpretare materialistă a probabilităţii, arătînd că natura probabilistă a caracteristicilor electronului în mişcare se explică prin dualismul corpuscular-ondulatoriu şi de aceea este iluzorie încercarea de a-i căuta corespondenţe în anumite mărimi din fizica clasică. Aceasta ar însemna neluarea în considerare a specificului calitativ din microcosm.

Din această cauză, deşi apreciază ideile lui de Broglie ca fiind valoroase prin critica viguroasă a concepţiilor subiectiviste larg răspîndite, le consideră totuşi drept o tendinţă de întoarcere spre determinismul metafizic, mecanicist (p. 115—116).

În eforturile ce se fac acum pentru explicarea domeniilor subcuantice, autorul este de părere că încercarea lui W. Heisenberg are mai mari şanse de reuşită decît cea a lui de Broglie.

Şi cu acest prilej el subliniază existenţa determinării fenomenelor la nivel subatomic, arătînd că însuşi W. Heisenberg îşi propune ca scop în noua teorie să explice „care este legitatea materiei în sine, de ce este ea tocmai aşa cum ne-o arată experienţa şi nu altfel" (p. 115).

În esenţă, ideile expuse de autor cu privire la problema determinismului pot fi rezumate la o pledoarie pentru definirea mai largă a determinismului, pentru înţelegerea mai nuanţată a legăturii universale şi a diferitelor tipuri de legături cauzale.

★

O altă problemă interesantă pe care autorul o abordează cu curaj este aceea a dezvoltării. Pornind de la faptul că noţiunile valabile pentru anumite domenii, pentru o parte a existenţei, îşi pierd valabilitatea cînd sînt extinse la întreaga existenţă, E. Kolman consideră drept imposibil de susţinut că universul în ansamblu se dezvoltă de la simplu la complex, de la inferior la superior. Atunci cînd se extinde asupra întregului univers, ideea

dezvoltării materiei trebuie înţeleasă ca un circuit veşnic.

„Aplicînd la Univers în ansamblu — afirmă E. Kolman — noţiunea unilaterală de dezvoltare în linie ascendentă, ca şi noţiunea veşnicei reîntoarceri, gîndim în mod metafizic. Lenin a înţeles în mod dialectic infinitatea materiei şi a mişcării ca inepuizabilitate, ca diversitate în unitate şi unitate în diversitate" (p. 65).

„Mişcarea materială este infinit mai bogată decît mişcarea ascendentă, decît dezvoltarea de la simplu la complex, de la inferior la superior. Ea nu se reduce doar la dezvoltarea în linie ascendentă. Ea reprezintă un circuit veşnic nu în sensul reîntoarcerii la ceea ce a fost, nu în sensul repetării eterne a celor parcurse, ci în sensul transformării neîntrerupte a unei forme de mişcare în alta. Are loc o alternare permanentă a mişcării ascendente cu cea descendentă şi invers".

Am reprodus pasajul de mai sus tocmai pentru a reliefa poziţia autorului, deoarece, în general, în tratarea problemei dezvoltării, acest aspect nu este abordat. Totuşi, el se ridică din ce în ce mai pronunţat în diferite domenii de cercetare ştiinţifică, cum ar fi problema originii elementelor chimice, a originii corpurilor cereşti etc., deci mai cu seamă în domeniul cosmogoniei şi cosmologiei. Numai adoptînd poziţia dialectică expusă încă de Engels în *Dialectica naturii*, putem rămîne credincioşi unui materialism consecvent, care să combată cu tărie tezele despre începutul şi sfîrşitul universului. Delimitîndu-se strict de idealism, materialismul dialectic susţine ideea circuitului veşnic al materiei, înţelege dezvoltarea ca unitate a momentului ascendent şi a celui descendent. Delimitîndu-se de modul de gîndire metafizic, dialectica marxistă concepe acest circuit în forme infinit de diverse din punct de vedere calitativ, în care necesarul se îmbină cu întîmplătorul. Aceasta este distincţia netă între determinismul marxist şi cel mecanicist, laplacean. Inexistenţa unei repetări absolut identice a proceselor provine din aceea că mersul necesar al fenomenelor este îmbinat cu aspecte întîmplătoare.

Aceste teze filozofice îşi găsesc confirmarea ştiinţifică.

Astfel, I. R. Plotkin, analizînd statistica lui Boltzman, a arătat că din ea rezultă cu necesitate nu echilibrul absolut, ci absenţa totală a oricărui echilibru în cazul sistemelor infinit de mari şi dezvoltarea nelimitată a universului. Dacă numărul particulelor dintr-un sistem este infinit, atunci este infinită şi mulţimea mijloacelor de realizare a oricărei stări a sistemului. Sistemul infinit de mare nu poate realiza toate stările posibile pentru el în veşnicie. De aceea, fiecare stare a sistemului infinit de mare este nerepetabilă. Dezvoltarea universului nu are loc într-o singură direcţie, ci înseamnă realizarea posibilităţilor inepuizabile [1].

În soluţia propusă de E. Kolman nu se evidenţiază însă suficient rolul factorului necesar şi nu se precizează însemnătatea aspectelor întîmplătoare. Această latură a problemei este mai profund analizată de S. T. Meliuhin în studiul intitulat *Despre particularităţile dezvoltării în natura anorganică*, care subliniază în mod deosebit existenţa unei tendinţe de autodezvoltare a materiei.

„Întreaga complicare a materiei — arată S.T. Meliuhin, are ca izvor intern acea tendinţă de autodezvoltare, care se află în structura materiei şi care are drept rezultat schimbări ireversibile în interacţiunile dintre microprocese. Dacă interacţiunile dintre particule ar fi pe deplin reversibile, nici o formare şi dezvoltare de sisteme complexe nu ar fi posibilă" [2].

„Circuitele şi schimbările reversibile constituie un caz particular al dezvoltării şi al schimbărilor ireversibile ... în universul infinit. Ireversibilitatea schimbărilor în toate sistemele materiale îşi găseşte expresia concretă în caracterul scurgerii timpului, care exprimă succesiunea existenţei corpurilor" [3].

---

[1] И. Р. Плоткин, *О флуктуационной гипотезе Больтмана*, *Вопросы философии*, 4, 1959.

[2] În culegerea *Проблемы развития в природе и обществе*, Изд. Ак. Наук СССР, М.-Л., 1958, p. 25.

[3] *Ibidem*, p. 26.

De aceea, este de părere Meliuhin, se poate vorbi în raport cu materia în general despre veşnicia dezvoltării ei, care rezultă cu necesitate din infinitatea existenţei ei, ca substanţă a lumii. În concluzie, S. T. Meliuhin reia ideia lui Engels cu privire la cicluri subliniind faptul că natura trăieşte o adevărată istorie prin cicluri, care nu repetă total mersul anterior, deoarece condiţiile de existenţă ale sistemului, cît şi forţele interne se deosebesc de etapele anterioare.

Generalizarea noilor descoperiri din domeniul cosmologiei, astrofizicii şi astrochimiei a impus reluarea şi dezvoltarea ideilor lui Engels despre circuitul universal al materiei, întregit de analiza leninistă a inepuizabilităţii în adîncime a materiei.

Am semnalat această problemă, considerînd că este deosebit de actuală. În esenţă, soluţia lui E. Kolman ni se pare acceptabilă, cu precizările pe care i le poate aduce poziţia lui S. T. Meliuhin în legătură cu existenţa unei tendinţe spre autoorganizare ireversibilă, fără de care nu s-ar putea înţelege complicarea obiectivă a formelor de mişcare şi de structură a materiei.

★

Din seria problemelor cuprinse în lucrare merită să fie subliniată şi prezentarea discuţiei despre caracterul finit sau infinit al universului.

Spre deosebire de problema dezvoltării, a cărei soluţie poate fi acceptată, în discuţia cu privire la caracterul finit al universului, poziţia autorului nu este convingătoare.

Deşi E. Kolman precizează că discutarea problemei despre caracterul finit al universului nu trebuie înţeleasă ca şi cum el însuşi ar susţine că spaţiul este finit, totuşi efortul depus pentru a dovedi netemeinicia argumentelor utilizate în favoarea infinităţii universului, pare să demonstreze tocmai contrariul.

Reluînd o ideie expusă anterior [1], E. Kolman consideră că datele faptice nu dau răspuns, la problema infinităţii sau finităţii universului în spaţiu. A rămîne pe terenul ştiinţei fără a recurge la speculaţii „naturfilozofice" înseamnă a ne limita la cercetarea universului astronomic în mod necesar finit. Cunoaşterea noastră, oricît se va lărgi, va rămîne mereu cunoaşterea unui spaţiu finit.

Dar E. Kolman nu se opreşte la aspectul gnoseologic al problemei. El crede că poziţia materialist-dialectică nu este incompatibilă cu ideea caracterului finit al spaţiului. Argumentele aduse de obicei pentru a susţine ideea infinităţii spaţiului nu ar fi stringente din punct de vedere logic după autor.

Astfel, a afirma că spaţiul nu poate fi finit, deoarece ar trebui să presupunem într-un asemenea caz că în afara universului material ar exista ceva nematerial, înseamnă — susţine autorul — a confunda noţiunile de „finit" şi „limitat".

De asemenea este inadmisibil — susţine autorul în continuare — să se nege caracterul finit al spaţiului, pornind de la unitatea dintre spaţiu şi timp. Proprietăţile spaţiului nu pot fi extinse în mod obligatoriu asupra timpului, deoarece între ele există deosebiri calitative. A considera timpul finit înseamnă a recunoaşte creaţionismul, în vreme ce recunoaşterea caracterului finit al spaţiului nu ar implica aceasta.

În sfîrşit, autorul se opune ideii că finitatea universului în spaţiu implică negarea posibilităţii de schimbare infinită a materiei. După părerea sa, materia îşi păstrează inepuizabilitatea în adîncime şi în cazul spaţiului finit. În acest sens, fiecare particulă a ei constituie o lume infinită şi prin aceasta se asigură posibilitatea varietăţii infinite a formelor structurale ale materiei şi a formelor ei de mişcare (p. 59—60).

Pe aceste temeiuri, E. Kolman, consideră că nu trebuie respinsă presupunerea că universul ar fi finit, oricît de improbabilă ar părea această idee. Pentru a-şi argumenta poziţia, E. Kolman se referă la afirmaţia leninistă că unica problemă filozofică referitor la spaţiu este aceea a caracterului său obiectiv.

[1] Е. Кольман, *Философские проблемы современной физики*, Изд. Знание, Москва, 1957.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Dar aceasta înseamnă a sărăci ideile leniniste. Avînd în vedere că materialismul marxist este un materialism *dialectic*, în cercetarea problemei spaţiului se ridică şi aspectul esenţei sale dialectice. Aşa cum în cazul materiei, mişcării, timpului nu se pune din punct de vedere marxist numai problema caracterului lor obiectiv, ci şi aceea a caracterului lor dialectic, acest lucru este valabil şi pentru categoria de spaţiu. Argumentele aduse de E. Kolman sînt insuficient de temeinice şi nu pot zdruncina teza general acceptată în filozofia marxistă a infinităţii spaţiului.

Credem, dimpotrivă, că această problemă poate şi trebuie să fie rezolvată de filozofie cu sprijinul ştiinţelor naturii. Ideea inepuizabilităţii, a indestructibilităţii materiei şi ideea că în univers nu există nimic altceva decît materie în mişcare sînt argumente suficiente, pe care le are filozofia marxistă la dispoziţie pentru a trage concluzia infinităţii universului în timp şi spaţiu. De aceea, a considera asemenea raţionamente ale filozofiei marxiste drept „naturfilozofie", cum face autorul, nu este de loc întemeiat.

De altfel, principiul materialităţii lumii cuprinde în mod implicit şi teza infinităţii în spaţiu şi timp a materiei. Este încă un argument în favoarea ideii că materialismul dialectic nu poate fi compatibil cu modelul universului închis (finit) în spaţiu.

★

În sfîrşit, am vrea să ne oprim asupra poziţiei autorului în privinţa „crizei din fizică".

E. Kolman consideră că în momentul de faţă, oricare ar fi concluziile reacţionare pe care filozofii idealişti şi chiar unii savanţi burghezi contemporani se străduiesc să le deducă din fizica actuală, nu mai există nici un temei pentru a susţine că în ştiinţele naturii ar continua criza.

Chiar dacă idealismul „fizic" continuă să paraziteze ştiinţa, fizica a reuşit să se smulgă din criză.

Cum argumentează E. Kolman această teză?

Criza fizicii de la începutul veacului a fost legată de saltul pe care cunoaşterea umană l-a săvîrşit, trecînd din domeniul macrocosmosului în cel al microcosmosului. Însă din momentul în care fizicienii şi-au însuşit treptat noile noţiuni neobişnuite pentru fizica anterioară nu se mai poate vorbi despre o criză a fizicii. Dacă am considera că se continuă şi astăzi criza pentru faptul că nu au dispărut denaturările idealiste, ar trebui să recunoaştem că această criză a început cu apariţia fizicii şi se va continua în eternitate (p. 26—27).

Analiza făcută de E. Kolman se dovedeşte a fi unilaterală. „Criza" fizicii despre care vorbea Lenin a izvorît din neputinţa fizicienilor de a înţelege caracterul material şi dialectic al realităţii pe care o studiau. Ea a apărut în condiţii sociale speciale, care nu pot fi ignorate cînd facem analiza unui fenomen ideologic şi anume în condiţiile declinului orînduirii burgheze.

În recenzia amintită mai sus, I. Jdanov, observă în mod întemeiat, că E. Kolman prezintă unilateral cauzele crizei din fizică, ocolind bazele de clasă şi caracterul ei filozofic.

Or, analiza pe care Lenin a făcut-o crizei din ştiinţele naturii cuprinde ambele aspecte. Ea reliefează atît neputinţa cercetătorilor burghezi ai naturii de a se ridica de la materialismul metafizic la cel dialectic, cît şi cotitura generală spre reacţiune proprie capitalismului muribund, care pe tărîm ideologic s-a manifestat prin refugiul în idealism.

Existenţa crizei s-a manifestat de-a lungul anilor prin apariţia unor noi variante ale idealismului fizic, cum ar fi atacurile împotriva determinismului în microcosmos sau numeroasele încercări de a denatura datele astronomiei pentru a scoate concluzii creaţioniste, fideiste.

E. Kolman, însuşi indica faptul că în zilele noastre se remarcă o cotitură spre idealism obiectiv a unor eminenţi oameni de ştiinţă cum e W. Heisenberg, deci o şi mai mare apropiere de fideism.

Pierzînd din vedere rădăcinile de clasă ale crizei din fizică şi acordînd o importanţă exagerată transformării noţiunilor „neobiş-

nuite" în noţiuni, „obişnuite", E. Kolman ajunge la concluzia falsă că a încetat criza din fizică.

★

Cu toate neajunsurile parţiale dintre care unele au fost semnalate mai sus, lucrarea prezintă interes pentru cei ce doresc să ia cunoştinţă de problemele filozofice ale fizicii actuale. În acelaşi timp, ea va interesa şi pe cei ce se ocupă de problemele filozofice ale fizicii.

Lucrarea are meritul principal că demonstrează viabilitatea, tăria, triumful filozofiei marxiste. Trăinicia tezelor filozofiei marxiste se explică prin aceea că ea a reuşit să descopere cele mai generale aspecte şi legi ale realităţii materiale, atît ale formelor sale macrocosmice cît şi a celor microcosmice.

Autorul s-a străduit şi a reuşit să dezvolte această idee de-a lungul întregii sale lucrări, subliniind în permanenţă însemnătatea învăţăturii leniniste pentru progresul filozofiei marxiste şi al ştiinţei în general.

Călina Mare

Programul leninist în problema naţională *

Fondatorii socialismului ştiinţific, K. Marx şi Fr. Engels au acordat o mare atenţie problemei naţionale, ca parte integrantă a problemei generale a luptei revoluţionare a clasei muncitoare pentru doborîrea de la putere a claselor exploatatoare şi construirea noii orînduiri socialiste. Subliniind importanţa rezolvării problemei naţionale şi a înfăptuirii solidarităţii internaţionale a proletariatului în lupta pentru transformarea revoluţionară a societăţii, K. Marx scria : „Noi vom realiza marele ţel, către care tindem, dacă vom întări puternic acest principiu însufleţitor între muncitorii din toate ţările"[1].

V. I. Lenin, de-a lungul întregii şi extrem de bogatei sale activităţi revoluţionare a acordat o mare atenţie problemei naţionale, ca uneia dintre cele mai complexe probleme sociale. V. I. Lenin, folosind indicaţiile lui K. Marx şi Fr. Engels, a creat pentru prima dată în istoria marxismului un program teoretic şi politic ştiinţific al partidului revoluţionar al clasei muncitoare pentru rezolvarea problemei naţionale. Marele merit al lui V. I. Lenin constă în faptul că, elaborînd programul revoluţionar de rezolvare a problemei naţionale pentru condiţiile din Rusia, a acordat în acelaşi timp o atenţie deosebită problemei naţionale sub aspect internaţional, descoperind legităţile luptei de eliberare a popoarelor asuprite din întreaga lume şi elaborînd, pe această bază, teoria şi tactica mişcărilor de eliberare naţional-colonială ca parte integrantă a revoluţiei socialiste mondiale.

Apărută la Moscova în anul 1959 sub semnătura lui S. K. Erîghin şi F. D. Rîjenko lucrarea *Programul leninist în problema naţională* cuprinde un bogat material, selecţionat şi sistematizat cu calificată măestrie. În paginile volumului este oglindit procesul elaborării de către genialul învăţător şi conducător al proletariatului din întreaga lume — V. I. Lenin — a teoriei, tacticii şi programului naţional al partidului, este înfăţişat triumful politicii leniniste în rezolvarea strălucită a problemei naţionale în U.R.S.S. şi în ţările de democraţie populară şi este scoasă în evidenţă importanţa internaţională, pentru condiţiile contemporane a învăţăturii leniniste cu privire la problema naţională şi a experienţei sovietice şi a celorlalte ţări socialiste în acest domeniu.

★

Primul capitol al lucrării (p. 10—44), semnat de F. D. Rîjenko, se ocupă cu studierea elaborării de către V. I. Lenin a pro-

---

* С. К. Ерыгин, Ф. Д. Рыженко, „Ленинская программа по национальному вопросу", Государственное Издательство „Советская наука", Москва, 1959.

[1] K. Marx şi Fr. Engels, *Opere*, vol. XIII, partea a II-a, p. 670 (ediţia în limba rusă).

gramului în problema națională pentru perioada burghezo-democratică a revoluției (1894—1914). Din acest capitol rezultă cu claritate faptul că teoria și programul leninist de rezolvare a problemei naționale își are punctul de plecare în analiza profund științifică a contradicțiilor sociale, naționale și internaționale ale imperialismului, în studierea atentă a situației social-economice, și a trăsăturilor specifice problemei naționale în Rusia.

Autorul se ocupă pe larg de fundamentarea de către V. I. Lenin a principiilor programatice și tactice ale social-democrației în problema națională în perioada premergătoare și în timpul Congresului al II-lea al P.M.S.D.R. (1903).

În lucrările sale din această perioadă V. I. Lenin, dezvoltînd învățătura lui K. Marx și Fr. Engels, arăta că baza economică a asupririi naționale în societatea burgheză o constituie existența proprietății private asupra mijloacelor de producție, iar purtătorii ei sînt clasele exploatatoare interesate în dezbinarea muncitorilor și slăbirea unității lor de acțiune împotriva exploatării. Deci, pentru a lichida asuprirea națională este necesară înlăturarea proprietății private și a exploatării omului de către om.

Pentru înfăptuirea acestei sarcini V. I. Lenin arăta că nu există alt mijloc decît „organizarea și unirea strînsă a clasei asupriților în vederea luptei împotriva clasei asupritorilor din fiecare țară în parte"[1], iar datorită faptului că domnia capitalului are un caracter internațional, clasa muncitoare din toate țările trebuie, de asemenea, să acționeze în front comun[2].

Bolșevicii în frunte cu V. I. Lenin au desfășurat o luptă aprigă împotriva manifestărilor naționaliste în mișcarea muncitorească și în partid. În acest sens o mare importanță a avut-o lupta lui V. I. Lenin la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. pentru includerea în programul partidului a punctului cu privire la recunoașterea dreptului la autodeterminare pentru toate națiunile din Rusia. Lenin a desfășurat o susținută activitate pentru educarea internaționalistă a muncitorilor; el arăta, folosind exemplul Bundului, că naționalismul duce în mod inevitabil la oportunism în problemele tactice și în alte probleme[3]. Autorul se ocupă de lupta desfășurată de bolșevici la Congresele al III-lea, al IV-lea și al V-lea pentru asigurarea păstrării și întăririi principiului internaționalist de organizare și activitate a organizațiilor social-democrate naționale în cadrul P.M.S.D.R., arătînd că această „politică justă a bolșevicilor... a jucat un rol însemnat în unificarea internațională a muncitorilor tuturor naționalităților Rusiei în revoluția din 1905—1907".

Importanța pe care o acorda V. I. Lenin în perioada premergătoare primului război mondial problemei naționale este vădită de cele peste douăzeci de lucrări publicate de el în această problemă. Astfel, între anii 1913—1914 Lenin a elaborat lucrările: *Tezele în problema națională* (1913), *Note critice în problema națională* (1913), *Despre dreptul națiunilor la autodeterminare* (1914) etc. Tot atunci a apărut lucrarea lui I. V. Stalin *Marxismul și problema națională* (1913). În aceste lucrări a fost fundamentat caracterul social-istoric al națiunii, au fost zdrobite teoriile rasiste, biologice reacționare burgheze cu privire la națiune, a fost lămurită problema dezvoltării națiunilor și a statelor naționale în Apusul și în Răsăritul Europei și au fost dezvăluite și formulate de către Lenin cele două tendințe contradictorii ale capitalismului în problema națională[4] și cele două epoci în istoria mișcărilor naționale în capitalism[5]. Tot în această perioadă au avut loc Conferința a VI-a (de la Praga), 1912, consfătuirile partidului din ianuarie și august 1913 și importanta consfătuire a partidului

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 1, p. 146.
[2] *Ibidem*, vol. 2, p. 96—97.
[3] *Ibidem*, vol. 8, p. 492—495.
[4] *Ibidem*, vol. 20, p. 11—12.
[5] *Ibidem*, p. 403—404.

de la Poronin (sept.-oct. 1913) la care a fost precizată cu claritate poziţia bolşevicilor în problema autodeterminării naţiunilor şi s-a dat o rezolvare justă pentru acea perioadă unor probleme cu privire la forma de organizare a statului multinaţional, a folosirii limbii natale etc.

V. I. Lenin formula esenţa şi principalele revendicări ale programului naţional al partidului în felul următor: recunoaşterea egalităţii depline a tuturor naţiunilor, dreptul naţiunilor la autodeterminare, la separare, apărarea unităţii luptei proletare şi a organizaţiilor proletare, unirea lor internaţională [1].

Susţinînd dreptul tuturor naţiunilor la autodeterminare pînă la separarea în stat, V. I. Lenin atrăgea în acelaşi timp atenţia asupra pericolului confundării acestui drept cu necesitatea, cu oportunitatea separării naţiunii. Problema folosirii dreptului la autodeterminare pînă la separarea în stat a naţiunii trebuia să fie rezolvată de social-democraţi în mod concret în funcţie de interesele generale ale proletariatului. Revendicînd dreptul naţiunilor la separarea în stat, bolşevicii recunoşteau, în acelaşi timp, necesitatea unirii popoarelor pe baza liberului consimţămînt şi a deplinei egalităţi în drepturi în cadrul unui stat unitar centralizat pe baze democratice, care să satisfacă autonomia regională a acestor popoare ce nu doreau să se separe.

În capitolul de care ne ocupăm, autorul acordă un spaţiu important luptei hotărîte pe care V. I. Lenin şi bolşevicii au desfăşurat-o în ajunul primului război mondial împotriva naţionalismului burghez şi mic-burghez sintetizat de oportuniştii austrieci în programul „autonomiei cultural-naţionale". V. I. Lenin arăta că acest program avea un caracter profund reacţionar deoarece, propovăduind principiul federalist de organizare a partidului, ducea la scindarea unităţii partidului social-democrat în grupuri naţionale social-democrate, semăna în rîndurile muncitorilor neghina naţionalismului burghez îndepărtîndu-i de la problemele transformărilor consecvent-democratice fără de care nu putea fi rezolvată problema naţională.

V. I. Lenin se ridică în acelaşi timp şi împotriva lozincii oportuniste a „culturii naţionale" şi fundamentează teza marxistă de importanţă teoretică şi practică covîrşitoare cu privire la existenţa a două culturi naţionale în sînul fiecărei naţiuni în condiţiile societăţii burgheze. Lozinca „culturii naţionale", revendicată de social-democraţii din Austria (O. Bauer, R. Springer, Pernersterfer etc.) în programul din 1899 propovăduia izolarea clasei muncitoare în limitele culturii naţionale, împiedică realizarea unităţii internaţionale a proletariatului împotriva exploatării capitaliste.

„Există două naţiuni în sînul fiecărei naţiuni contemporane — spunem noi tuturor social-naţionaliştilor. Există două culturi naţionale în sînul fiecărei culturi naţionale" [2].

V. I. Lenin opunea lozincii „culturii naţionale" lozinca culturii internaţionale, a democratismului şi mişcării muncitoreşti internaţionale şi se pronunţa cu hotărîre împotriva împărţirii şcolii după naţionalităţi, subliniind necesitatea educării comune a copiilor muncitorilor de toate naţionalităţile în şcoli unice.

În ultimele pagini ale primului capitol este înfăţişată poziţia lui V. I. Lenin faţă de lupta de eliberare a popoarelor asuprite şi se subliniază că, încă în perioada premergătoare primului război imperialist, Lenin a formulat tezele cu privire la căile de rezolvare a problemei naţional-coloniale pe plan mondial şi politica mişcării comuniste internaţionale. Programul partidului bolşevic în problema naţională, elaborat de V. I. Lenin în perioada creării partidului de tip nou al clasei muncitoare şi îndeosebi fundamentat în ajunul izbucnirii primului război mondial

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 20, p. 456.

[2] *Ibidem*, p. 17.

şi-a dovedit justeţea în încercarea aspră a războiului imperialist.

★

Capitolul doi al lucrării (p. 44—86), semnat de S. K. Erîghin, prezintă lupta lui V. I. Lenin pentru elaborarea programului partidului comunist în problema naţională, pentru perioada revoluţiei socialiste. În anii primului război mondial şi în perioada pregătirii Revoluţiei din Octombrie bolşevicii au susţinut în problema naţională revendicările programului elaborat de V. I. Lenin în perioada ce a precedat războiului şi au dezvoltat mai departe concepţiile lor asupra conţinutului şi importanţei programului naţional cît şi asupra mijloacelor de înfăptuire a lui în noile condiţii istorice. Problema naţională căpătase o acuitate deosebită în anii războiului imperialist şi aceasta se datora răspîndirii de către burghezia reacţionară a lozincilor naţional-şovine, precum şi transformării social-oportunismului din Internaţionala a 2-a în social-şovinism, social-naţionalism, social-imperialism.

În această perioadă V. I. Lenin dezvoltă toate problemele teoriei şi practicii revoluţionare marxiste. S. K. Erîghin subliniază: „Meritul nemuritor al lui Lenin constă în faptul, că *el a fost primul dintre marxişti care a făcut o profundă analiză ştiinţifică capitalismului monopolist*, creînd teoria marxistă a imperialismului, şi, pe această bază, *a elaborat o nouă teorie a revoluţiei socialiste*" (p. 47).

În noile condiţii bolşevicii trebuiau să elaboreze astfel programul şi tactica partidului, încît să poată suda organic lupta pentru eliberarea milioanelor de oameni ai popoarelor coloniale şi naţionalităţilor asuprite din statele multinaţionale cu lupta revoluţionară a proletariatului împotriva imperialismului, pentru pace democratică şi socialism. V. I. Lenin arăta, că marxiştii trebuie să lege „lupta revoluţionară pentru socialism cu programul revoluţionar în problema naţională"[1]. Tratînd problema naţională în noile condiţii istorice ale imperialismului ca problema naţional-colonială, V. I. Lenin vedea rezolvarea ei numai în urma victoriei revoluţiei socialiste.

Autorul scoate în evidenţă ideea lui V. I. Lenin, că esenţa imperialismului în problema naţională constă în împărţirea naţiunilor în naţiuni asupritoare şi naţiuni asuprite şi subliniază că tocmai această teză a stat la baza programului partidului în problema naţională în această perioadă (vezi p. 49—52).

V. I. Lenin, fundamentînd deosebirea radicală a războaielor de eliberare naţională faţă de războaiele imperialiste, a subliniat rolul lor progresist-revoluţionar şi a descoperit că inevitabilitatea acestora rezidă în acţiunea legii obiective a celor două tendinţe ale capitalismului în problema naţională.

Ocupîndu-se de lupta desfăşurată de Lenin împotriva socialiştilor de stînga (R. Luxemburg etc.) care considerau că în general în epoca imperialismului războaiele pot fi numai imperialiste şi nu poate fi vorba de războaie de eliberare naţională, autorul subliniază concluzia leninistă că „ignorarea rolului şi importanţei mişcării de eliberare naţională în revoluţia socialistă însemna renunţarea la alianţa clasei muncitoare din ţările capitaliste înaintate cu milioanele de ţărani muncitori, care alcătuiesc majoritatea covîrşitoare a populaţiei coloniilor şi ţărilor dependente. În acelaşi timp aceasta însemna subaprecierea rolului de hegemon al proletariatului în mişcarea democratică şi socialistă (p. 55).

Autorul se ocupă pe larg de fundamentarea de către V. I. Lenin a lozincii dreptului naţiunilor la autodeterminare în lupta împotriva social-şovinilor din mişcarea muncitorească internaţională, care nu revendicau acest drept pentru naţiunile asuprite şi statele social-şovinilor respectivi (p. 56—63).

V. I. Lenin caracteriza ca absurde afirmaţiile oportuniştilor că lupta pentru autodeterminare pînă la separarea în stat a naţiunilor ar duce la descompunerea statelor mari, ceea ce ar fi reprezentat un rău pentru lupta proletariatului. Lenin arăta că marxiştii privesc înfăptuirea libertăţii de separare ca

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, p. 404.

singurul mijloc just de sudare, de înfrățire a națiunilor eliberate în state mari pe baze cu adevărat democratice.

În lucrările sale din perioada primului război mondial V. I. Lenin a formulat teze de o importanță principală cu privire la politica națională a partidului în condițiile dictaturii proletariatului, cu privire la viitorul națiunilor; el arăta că procesul de unificare a națiunilor necesită o perioadă de trecere de deplină eliberare a tuturor națiunilor exploatate, adică a libertății lor de separare[1]. Ocupîndu-se de problema dispariției treptate a națiunilor și deosebirilor naționale, V. I. Lenin a elaborat teza de importanță istorică mondială cu privire la diversitatea formelor de trecere la socialism[2].

Lucrările scrise de V. I. Lenin în perioada războiului mondial în problema națională au constituit un program revoluționar, practic în lupta bolșevicilor pentru înfrîngerea șovinismului și naționalismului, pentru educarea internaționalistă a maselor muncitorești de toate naționalitățile, au fundamentat profund unitatea și indivizibilitatea sarcinilor naționale și internaționale ale proletariatului.

În ultima parte a capitolului de care ne ocupăm, S. K. Erîghin studiază locul problemei naționale în planul leninist de transformare a revoluției burghezo-democratice din februarie 1917 în revoluție socialistă, subliniind, că în perioada respectivă „în fața partidului bolșevicilor s-a ridicat cu toată acuitatea problema folosirii unei astfel de rezerve puternice a revoluției socialiste, ca mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite (p. 75). În această ordine de idei autorul arată locul important, ocupat de problema națională la Conferința a 7-a (din aprilie 1917 a partidului), atenția pe care o acordă V. I. Lenin problemei educării internaționaliste a muncitorilor și metodele de propagandă folosite în acest sens.

„În perioada pregătirii și înfăptuirii Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, conchide autorul, Partidul comunist a îndrumat cu măestrie mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite pentru libertate și egalitate în torentul general al revoluției, a unit-o cu mișcarea general-democratică pentru pace, cu mișcarea democrat-țărănească pentru confiscarea pămînturilor moșierești și cu mișcarea socialistă a clasei muncitoare pentru răsturnarea burgheziei și instaurarea dictaturii proletariatului" (p. 85).

★

Rezolvării problemei naționale în U.R.S.S. după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie îi este dedicată partea a treia a lucrării, semnată de F. D. Rîjenko (p. 86—119). Autorul, după ce subliniază importanța victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie prin prisma creării de către aceasta a premizelor hotărîtoare pentru rezolvarea deplină și atotcuprinzătoare a problemei naționale, prezintă primele decrete și hotărîri ale tinerei Puteri Sovietice în care dreptul națiunilor la autodeterminare este declarat principiu de bază al politicii interne și externe a statului dictaturii proletariatului. În primele pagini ale capitolului sînt expuse și principalele măsuri luate de Statul Sovietic pentru înfăptuirea dreptului deplin al națiunilor la autodeterminare (vezi p. 86—88).

În lucrările scrise de V. I. Lenin după victoria Revoluției din Octombrie și în hotărîrile conferințelor, congreselor și plenarelor C.C. al P.C. (b) au fost elaborate problemele cardinale ale programului și politicii naționale ale partidului cu privire la: căile și mijloacele practice de asigurare și înfăptuire a egalității depline economice, politice și culturale a tuturor naționalităților, la principiile creării statului sovietic multinațional, căile dezvoltării prieteniei și colaborării frățești a popoarelor eliberate de asuprirea națională și social-politică; esența și deosebirea radicală a formei federative de organizare a Statului Sovietic față de federația burgheză, posibilitatea trecerii popoarelor înapoiate spre socialism, evitînd stadiul ca-

[1] Vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, p. 142.
[2] *Ibidem*, vol. 23, p. 61—62.

pitalist; internaţionalismul proletar ca principiu fundamental al politicii interne şi externe a Statului Sovietic; legităţile dezvoltării luptei de eliberare naţională a popoarelor Orientului etc.

Autorul subliniază ideea lui V. I. Lenin conform căreia instaurarea Puterii Sovietice şi eliberarea politică a naţionalităţilor asuprite în trecut, nu au redus, ci, dimpotrivă, au mărit importanţa teoretică şi practică a principiului dreptului naţiunilor la autodeterminare. Aceasta se explică prin aceea că Statul Sovietic trebuia să *concretizeze* şi să *dezvolte* această preţioasă revendicare a partidului în problema naţională. Iată de ce problema naţională a ocupat un loc important în lucrările Congresului al VIII-lea al P. C. (b) (1919) şi i s-a acordat o atenţie deosebită în noul program al partidului adoptat de Congres, iată de ce V. I. Lenin a luptat cu hotărîre împotriva încercărilor grupului lui Buharin-Piatkov de a impune partidului o linie oportunistă de rezolvare a problemei naţionale.

O atenţie deosebită autorul acordă evoluţiei atitudinii lui V. I. Lenin, a bolşevicilor, faţă de forma federativă de organizare a statului multinaţional şi arată că în condiţiile de după victoria Revoluţiei din Octombrie „Partidul Comunist a promovat federaţia ca forma cea mai oportună de construire a statului sovietic multinaţional" (p. 91).

Una din problemele ce au preocupat în permanenţă pe V. I. Lenin în anii puterii sovietice a fost rezolvarea justă şi temeinică a organizării statului multinaţional sovietic, problemă în care conducătorul genial al revoluţiei cerea să se lucreze cu foarte multă luare aminte, să fie evitate şi cele mai neînsemnate atitudini din partea activiştilor de partid, ce ar putea fi interpretate de către diversele naţionalităţi drept manifestare a naţionalismului velico-rus.

După ce autorul expune procesul istoric de formare a statului sovietic multinaţional şi de creare a U.R.S.S. şi subliniază că o condiţie de cea mai mare importanţă a acestui succes a fost existenţa partidului comunist unit, centralizat, relevînd importanţa acestei victorii grandioase a învăţăturii lui V. I. Lenin, arată: „Succesul mişcării de unificare a republicilor sovietice a demonstrat în mod convingător că *independenţa tuturor popoarelor* Rusiei în determinarea propriei lor soarte, dreptul lor la autodeterminare pînă la separare nu au dus la dezmembrare, ci la o şi mai mare unificare a tuturor popoarelor în compoziţia statului sovietic multinaţional.

Crearea U.R.S.S. a fost o gigantică victorie a Puterii Sovietice, un triumf strălucitor al politicii naţionale leniniste, o lovitură de graţie împotriva naţionaliştilor burghezi — aceşti duşmani înrăiţi ai unificării de stat a republicilor sovietice într-un singur tot" (p. 97).

Acordarea egalităţii politice şi juridice tuturor popoarelor eliberate şi crearea U.R.S.S., deşi reprezentau o cucerire de seamă, nu însemna încă rezolvarea deplină a problemei naţionale. Trebuia lichidată inegalitatea de fapt manifestată în nivelul scăzut al economiei şi culturii naţionalităţilor asuprite în trecut pentru ca acestea să poată să se folosească din plin de cuceririle revoluţionare ale lui Octombrie.

Partidul comunist, rezolvînd această sarcină extrem de complicată pe calea mobilizării tuturor naţionalităţilor la opera de construire a socialismului, se conducea după indicaţiile lui V. I. Lenin „...cu ajutorul proletariatului din ţările înaintate, ţările înapoiate pot trece la orînduirea sovietică fără să treacă prin stadiul capitalist de dezvoltare" [1].

F. D. Rîjenko pe baza unor date bogate şi interesante subliniază rolul ce i-a revenit marelui popor rus în lichidarea inegalităţii de fapt a celorlalte popoare şi prezintă tabloul impresionant al dezvoltării economice şi culturale a tuturor popoarelor Uniunii Sovietice în cadrul puternicului stat multinaţional, sub conducerea partidului comunist (p. 98—109). Construirea cu succes a socialismului în U.R.S.S. şi lichidarea bazei economice a existenţei claselor exploatatoare a dus la lichidarea bazei sociale a şovinismului şi

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 226.

naţionalismului, la instaurarea definitivă a ideologiei egalităţii raselor şi naţiunilor, ideologiei prieteniei şi frăţiei între popoare, fapt consfinţit în Constituţia U.R.S.S.

Ca rezultat al schimbărilor profunde în toate domeniile şi sferele Statului Sovietic, în urma victoriei socialismului, s-a schimbat radical şi înfăţişarea naţiunilor, în locul naţiunilor burgheze au apărut naţiunile socialiste. Autorul se ocupă în această ordine de idei de căile de apariţie a naţiunilor socialiste şi de deosebirile esenţiale ale acestora faţă de naţiunile burgheze şi evidenţiază faptul că prietenia şi colaborarea strînsă a tuturor naţiunilor unite în jurul Partidului Comunist constituie tăria de nezdruncinat a Uniunii Sovietice, tărie demonstrată în Revoluţia din Octombrie şi în anii războiului civil şi a intervenţiei imperialiste, în anii Marelui Război de Apărare a Patriei şi în construcţia paşnică a comunismului.

În ultima parte a acestui capitol este tratată problema luptei continue a Partidului Comunist pentru întărirea mai departe a Statului Sovietic multinaţional, pentru dezvoltarea prieteniei tuturor popoarelor U.R.S.S. şi a luptei lor comune pentru comunism. Astfel, sînt analizate hotărîrile Congreselor al XX-lea şi XXI-lea ale P.C.U.S. cu privire la lărgirea drepturilor şi rolului republicilor unionale în conducerea economiei naţionale, hotărîri care reprezintă un program al partidului pentru dezvoltarea mai departe a statului sovietic multinaţional, a unităţii popoarelor sovietice în lupta pentru comunism.

P.C.U.S., preocupîndu-se de întărirea rolului republicilor unionale în conducerea economiei naţionale, desfăşoară în acelaşi timp o largă şi susţinută activitate de educare a tuturor cetăţenilor sovietici în spiritul dragostei faţă de patria socialistă, al ideologiei prieteniei popoarelor şi internaţionalismului proletar. În condiţiile contemporane, cînd socialismul s-a transformat într-un puternic sistem mondial, principiul internaţionalismului proletar se dezvoltă şi se îmbogăţeşte necontenit cu un conţinut nou, îmbracă forme noi.

O importanţă deosebită are lupta hotărîtă împotriva naţionalismului în condiţiile existenţei în lume a două sisteme deosebite, în condiţiile în care imperialismul foloseşte orice mijloc şi posibilitate pentru slăbirea unităţii internaţionale a clasei muncitoare, a ţărilor socialiste. Ideologii burghezi încearcă să semene neîncrederea în relaţiile dintre ţările socialiste, să slăbească frontul lor comun şi să pună capăt cuceririlor socialiste din fiecare ţară socialistă în parte pe calea opunerii aşanumitelor „interese naţionale", a „specificităţilor naţionale" sarcinilor internaţionale ale comunismului. Ei sînt ajutaţi în această direcţie de revizionişti, prin teoria acestora despre „comunismul naţional". Autorul, reliefînd rolul P.C.U.S. în lupta împotriva tuturor formelor naţionalismului şi şovinismului reacţionar, conchide : „Cea mai înaltă expresie a internaţionalismului proletar o constituie lupta hotărîtă a partidului comunist pentru consolidarea tăriei U.R.S.S. şi a întregului lagăr al socialismului, pentru pace şi prietenie între popoare" (p. 117).

★

Ultimul capitol al lucrării (p. 119—147), semnat de F. D. Rîjenko, relevă importanţa internaţională a programului leninist în problema naţională, din punct de vedere al imensei influenţe pe care învăţătura leninistă şi bogata experienţă a rezolvării cu strălucit succes de către U.R.S.S. a problemei naţionale a exercitat-o şi o exercită asupra dezvoltării mişcării revoluţionare internaţionale muncitoreşti şi a luptei de eliberare naţională a popoarelor coloniale şi dependente.

Autorul arată că „Programul revoluţionar marxist-leninist în problema naţională reprezintă o puternică armă în mîinile partidelor comuniste şi muncitoreşti din toate ţările pentru demascarea naţionalismului, şovinismului şi cosmopolitismului burgheziei şi agenturii sale în rîndurile mişcării muncitoreşti. El slujeşte măreţei cauze a unificării forţelor democratice şi educării şi unirii lor strînse internaţionale pentru lupta de eliberare a tuturor popoarelor" (p. 120).

Într-o formă lapidară, dar destul de eficientă din punct de vedere al forţei de convingere, autorul, folosind cu măestrie cîteva date sugestive, înfăţişează aplicarea creatoare de către partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările de democraţie populară, a politicii leniniste şi experienţei sovietice în opera de rezolvare a problemei naţionale.

Între ţările socialiste are loc o strînsă colaborare şi un ajutor economic frăţesc reciproc, în care se materializează din plin relaţiile de tip nou dintre state şi îşi găseşte expresia cea mai înaltă principiul internaţionalismului proletar. Uniunii Sovietice şi P.C.U.S. le revine marea sarcină şi în acelaşi timp şi marea cinste de a exercita rolul conducător în sistemul mondial socialist. Subliniind această idee, autorul arată : „Rolul conducător al Uniunii Sovietice în sistemul mondial (socialist — *N. D.*) este determinat de dezvoltarea istorică şi reprezintă un factor obiectiv a cărui acţiune nu sînt în stare s-o oprească nici un fel de planuri şi sforţări ale imperialiştilor" (p. 131—132).

Unitatea de concepţie şi de acţiune şi colaborarea frăţească dintre partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste devin tot mai puternice, tot mai eficace. O manifestare deosebită a acestei comunităţi puternice a statelor socialiste a constituit-o Consfătuirea de la Moscova dintre 14—16 noiembrie 1957 a reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste şi Declaraţia adoptată de consfătuire.

Recent am fost martorii unor noi şi puternice manifestări a unităţii şi colaborării dintre statele marii familii a socialismului. La Moscova s-au desfăşurat între 2—4 februarie 1960 lucrările Consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste ale Europei cu privire la schimbul de experienţă în dezvoltarea agriculturii şi lucrările Consfătuirii la nivel înalt a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, consfătuiri care au demonstrat tăria de nezdruncinat şi unitatea de monolit a partidelor frăţeşti.

Autorul acordă o atenţie deosebită analizei luptei contemporane de eliberare a popoarelor coloniale şi dependente, procesului de prăbuşire a sistemului colonial al imperialismului şi subliniază că „istoria mişcării de eliberare naţională a popoarelor orientului este o confirmare strălucită a justeţei profunde şi a genialităţii ideilor leniniste cu privire la inevitabilitatea crahului sistemului colonial al imperialismului" (p. 135).

În lucrare este demascată pe bază de date concrete, politica colonialistă a imperialismului şi mijloacele perfide folosite de acesta pentru lărgirea dominaţiei sale coloniale.

În ultima parte a capitolului autorul se ocupă de analiza importanţei mondiale a luptei de eliberare a popoarelor coloniale şi de poziţia partidelor comuniste faţă de ea.

★

Partidul nostru, folosind în mod creator învăţătura leninistă şi bogata experienţă sovietică în opera de rezolvare a problemei naţionale în ţara noastră, a avut în permanenţă în vedere condiţiile concrete de la noi.

Politicii antinaţionaliste, de învrăjbire naţională, dusă de fostele clase exploatatoare, Partidul Comunist din Romînia i-a opus politica înfrăţirii tuturor oamenilor muncii din patria noastră ; comuniştii au arătat că lupta pentru rezolvarea problemei naţionale este indisolubil legată de lupta pentru eliberarea ţării de sub asuprirea imperialistă, de cucerirea independenţei economice şi politice a ţării, de cucerirea puterii politice de către oamenii muncii.

Insurecţia armată victorioasă de la 23 August 1944, instaurarea regimului democrat-popular ca rezultat al luptei maselor populare conduse de partid, au creat condiţiile necesare trecerii la rezolvarea consecvent democratică a problemei naţionale. Regimul democrat-popular a legiferat reforma agrară, prin care au fost împroprietăriţi ţăranii fără pămînt sau cu pămînt puţin, fără deosebire de naţionalitate ; a abrogat legile cu caracter rasial şi naţionalist şi a adoptat în primăvara anului 1945 Statutul naţionalităţilor, care a acordat naţionalităţilor conlocuitoare drepturi economice, politice, culturale egale cu populaţia romînă.

După instaurarea dictaturii proletariatului şi trecerea la construirea socialismului, problema naţională a intrat într-o nouă etapă, în perioada socialistă a rezolvării sale. Rezoluţia Biroului Politic a C.C. al P.M.R., adoptată în decembrie 1948, arată că rezolvarea problemei naţionale este o sarcină importantă a politicii partidului şi stabilea poziţia acestuia cu privire la problema naţională în perioada luptei pentru construirea socialismului. Rezoluţia relevă necesitatea creării unităţii moral-politice, a întăririi prieteniei şi colaborării frăţeşti între masele muncitoreşti romîneşti şi oamenii muncii de alte naţionalităţi, pentru construirea socialismului. Partidul a desfăşurat o intensă muncă de educare a celor ce muncesc în spiritul internaţionalismului proletar şi a combătut diferitele forme de manifestare a naţionalismului burghez.

Călăuzindu-se de învăţătura leninistă în problema naţională şi de experienţa P.C.U.S., partidul nostru şi statul democrat-popular au înfăptuit deplina egalitate în drepturi dintre poporul romîn şi minorităţile naţionale, asigurînd dezvoltarea lor economică şi culturală. Constituţia ţării noastre a consfinţit egalitatea în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate. În lupta pentru făurirea regimului democrat-popular şi construirea socialismului s-au statornicit între poporul romîn şi minorităţile naţionale relaţii trainice de prietenie, colaborare frăţească şi într-ajutorare reciprocă. „Frăţia tuturor oamenilor muncii din Patria noastră, arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, a devenit unul din izvoarele tăriei orînduirii de stat, una din forţele motrice ale societăţii noastre" [1]. Rezolvarea temeinică a problemei naţionale în ţara noastră a creat premisele înfăptuirii unităţii moral-politice a poporului nostru în lupta pentru socialism.

Lucrarea ale cărei principale probleme am încercat să le evidenţiem mai sus, reprezintă o contribuţie însemnată la analiza şi evidenţierea tezelor leniniste cu privire la elaborarea programului partidului marxist-leninist în problema naţională. Ea este un ajutor preţios în studiul politicii leniniste de rezolvare a problemei naţionale.

N. Dinuţ

V. I. Lenin despre partidul clasei muncitoare ca forţă conducătoare în statul socialist şi în construcţia comunistă *

Problema necesităţii istorice obiective a Partidului clasei muncitoare şi a rolului său conducător a fost fundamentată şi elaborată multilateral în numeroase lucrări ale lui Lenin cum sînt : *Ce-i de făcut? Un pas înainte doi paşi înapoi, Două tactici... Materialism şi empiriocriticism*, ş. a. Dezvoltînd tezele marxiste, V. I. Lenin a pus bazele ideologice, organizatorice, tactice şi teoretice ale partidului revoluţionar, l-a înarmat cu un program ştiinţific, cu strategia şi tactica conducerii luptei de clasă a proletariatului, a pregătit sub toate aspectele partidul în vederea misiunii sale istorice.

Lenin a demonstrat că atît pentru răsturnarea burgheziei şi cucerirea puterii politice de către proletariat, cît şi pentru construirea noii orînduiri socialiste, clasa muncitoare are nevoie de un stat major revoluţionar conducător, înarmat cu ştiinţa marxistă, profund legat de mase, fiind în stare să le organizeze şi conducă, să unească într-o singură armată revoluţionară imensa energie creatoare a maselor şi să le mobilizeze la acţiuni hotărî-

* Studii, articole şi cuvîntări ale lui Lenin cuprinse în volumul : *Partidul — forţa conducătoare în statul socialist şi în construcţia comunistă*, pregătit în Editura de stat pentru literatură politică (Moscova), apărut în traducerea Editurii politice, Bucureşti, 1959.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 677.

toare. Totodată, Lenin a arătat că înfăptuirea unei înalte discipline revoluţionare a maselor şi a unei organizări corespunzătoare în vederea luptelor decisive cu burghezia, nu pot fi obţinute decît ca urmare a unei munci stăruitoare pentru dezvoltarea conştiinţei politice revoluţionare.

Conştiinţa socialistă pătrunde în masele largi proletare în procesul luptei de clasă, luptă condusă de către partid. În focul acestor acţiuni, partidul educă masele largi proletare, le face conştiente de interesele lor fundamentale de clasă, le pregăteşte pentru revoluţie şi construirea socialismului.

V. I. Lenin a elaborat sub toate aspectele învăţătura despre partidul comunist ca cea mai înaltă formă de organizare a proletariatului, ca detaşamentul de avangardă, conştient şi revoluţionar, înarmat cu teoria marxistă a socialismului ştiinţific, apt să prevadă mersul evenimentelor şi posibilităţile revoluţionare care decurg din ele, apt tocmai de aceea să conducă proletariatul şi întreaga masă a celor exploataţi, la victoria reală şi definitivă împotriva capitalismului. În decursul anilor Lenin a făurit şi a călit un asemenea partid. Victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie realizată de proletariatul rus, sub conducerea bolşevicilor, în frunte cu Lenin, a confirmat caracterul profund ştiinţific al teoriei leniniste despre partidul de tip nou, constituind triumful acestor idei.

Lenin a demonstrat, iar practica socială a confirmat că nici o altă formă de organizare proletară, în afară de partidul comunist nu poate duce clasa muncitoare la cucerirea puterii şi construirea noii orînduiri. El i-a demascat pe reformiştii Internaţionalei a II-a şi a II-a şi jumătate, pe anarhiştii, pe economiştii şi menşevicii ruşi, care atacau principiul conducerii clasei muncitoare de către partidul marxist-leninist. Lenin a dovedit conţinutul oportunist al „tezelor" reformiste reluate şi agitate din nou de diferitele curente ale revizioniştilor contemporani, care îşi îndreaptă atacurile îndeosebi împotriva principiului despre rolul conducător al partidului marxist-leninist.

Lenin a făcut o analiză ştiinţifică a cauzelor, condiţiilor şi posibilităţilor zdrobirii definitive a burgheziei şi construirii unei noi societăţi, liberă de exploatare. Pentru realizarea acestor sarcini istorice, Lenin arăta că este nevoie de un partid călit şi oţelit, cu o disciplină de fier „care să aibă sprijinul neprecupeţit al întregii mase a clasei muncitoare, adică a tot ce este în ea mai conştient, cinstit, devotat, influent şi capabil să ducă după sine sau să antreneze păturile înapoiate" [1]. Din esenţa însăşi a dictaturii proletariatului ca dominaţie a clasei muncitoare în vederea lichidării oricărei exploatări decurge rolul conducător al partidului (adică al avangărzii acestei clase) în statul socialist, în sistemul dictaturii proletariatului. După cum tocmai datorită rolului pe care partidul îl deţine în noua orînduire, ca partea cea mai înaintată a întregului popor, înarmată cu ştiinţa marxist-leninistă a construirii socialismului şi comunismului, însemnătatea rolului conducător al partidului creşte o dată cu înaintarea societăţii socialiste spre comunism, şi nu descreşte — aşa cum pretind revizioniştii contemporani.

Consfătuirea partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste, ţinută la Moscova în 1957, a dezvoltat învăţătura leninistă cu privire la rolul conducător al partidului. În Declaraţia consfătuirii se precizează că conducerea de către partid a procesului revoluţionar de construire a noii societăţi, *este o cerinţă legică obiectivă a acestui proces.* Procesul revoluţionar de răsturnare a societăţii burgheze şi de construire a socialismului şi comunismului nu poate fi înfăptuit decît prin conducerea clasei muncitoare de către partidul comunist. „Educînd Partidul Muncitoresc, scria Lenin, marxismul face educaţia avangărzii proletariatului, în stare să preia puterea şi *să ducă întreg poporul* spre socialism, şi să organizeze şi îndrumeze noua orînduire, să fie învăţătorul, conducătorul, îndrumătorul tuturor celor ce muncesc şi sînt exploataţi, în

[1] V. I. Lenin, *Partidul — forţa conducătoare în statul socialist şi în construcţia comunistă.* Editura politică, 1959, p. 261. În continuare trimiterile la acest volum vor fi făcute în text.

opera de organizare a vieţii lor sociale, fără burghezie şi împotriva burgheziei" (p. 4).

★

Culegerea la care ne referim cuprinde din ansamblul operelor lui Lenin despre partid numai acele studii care caracterizează rolul partidului comunist ca forţă conducătoare în statul socialist şi în construcţia comunistă. Culegerea include articole, studii şi cuvîntări, elaborate de Lenin în ajunul Revoluţiei din Octombrie şi pînă în 1924.

Lenin a fundamentat în mod ştiinţific sub toate aspectele necesitatea şi rolul partidului clasei muncitoare în crearea şi conducerea statului socialist pe baza experienţei Partidului Comunist din Rusia. În capitolele II şi V din cartea *Statul şi revoluţia* şi în *Bolşevicii trebuie să ia puterea*, V. I. Lenin elaborează şi fundamentează teza posibilităţii depline a clasei muncitoare nu numai de a cuceri puterea de stat, ci şi de a făuri un nou tip de stat al oamenilor muncii, care prin antrenarea maselor să realizeze construcţia socialistă şi comunistă. Cucerind puterea de stat, clasa muncitoare din Rusia condusă de Partidul bolşevic, organizînd masele largi ale celor exploataţi, nu numai că a sfărîmat aparatul de stat burghez şi a zdrobit forţele contrarevoluţionare albgardiste şi imperialiste, dar a făurit un nou stat, statul muncitorilor şi ţăranilor muncitori care a devenit principalul instrument al construcţiei socialiste. În realizarea sarcinilor complexe ale dictaturii proletariatului, conducerea de către partid a statului constituie o necesitate şi o condiţie fără de care nu poate fi vorba de succese politice, economice şi culturale în construcţia socialistă.

Fără un partid de fier, călit în luptă, scria Lenin, fără un partid care să se bucure de încrederea a tot ceea ce e mai cinstit în clasa respectivă, fără un partid care să ştie să urmărească starea de spirit a maselor şi s-o influenţeze, este imposibil să se ducă cu succes lupta de realizare a sarcinilor dictaturii proletariatului (p. 269).

În lucrarea *„Stîngismul" — boala copilăriei comunismului* şi în alte lucrări, articole, cuvîntări, ridicîndu-se împotriva acelora care încercau cu înverşunare să nege rolul conducător al partidului în construirea noii societăţi, V. I. Lenin, analizînd în lumina învăţăturii marxiste raportul dintre masă, clasă şi partid, a dovedit necesitatea conducerii de către partid a clasei muncitoare şi prin intermediul ei a maselor populare. Masele, arată Lenin, sînt formate din diferite clase sociale care datorită particularităţilor şi în primul rînd datorită situaţiei pe care o au faţă de mijloacele de producţie, ocupă poziţii diferite în societate şi participă într-un mod specific la progresul social (p. 266). În condiţiile capitalismului şi ale trecerii de la capitalism la socialism rolul conducător al proletariatului rezultă din aceea că interesele sale de clasă, construirea socialismului, coincid întru totul cu cerinţele obiective ale progresului social şi în acelaşi timp cu interesele *fundamentale* ale tuturor celor ce muncesc. Hegemonia sa asupra celorlalte clase şi pături sociale care fac parte din popor, adică ale căror interese *fundamentale* coincid cu cerinţele legice obiective ale progresului social, proletariatul o realizează ca urmare a organizării, a educării şi îndrumării sale de către partidul marxist-leninist.

Necesitatea apariţiei partidului comunist precum şi necesitatea conducerii clasei muncitoare şi, prin intermediul ei a maselor largi a celor ce muncesc de către partidul comunist, în lupta pentru zdrobirea orînduirii burgheze şi construirea socialismului şi comunismului, este dictată atît de legile sociale obiective care guvernează orînduirea capitalistă cît şi de legile sociale obiective care guvernează dezvoltarea socială în perioada de trecere de la capitalism la comunism.

În *Cuvîntarea despre rolul partidului comunist rostită la Congresul al II-lea al Internaţionalei comuniste*, V. I. Lenin arată că „. . . în epoca capitalismului, cînd masele muncitoreşti sînt supuse unei exploatări necurmate şi nu-şi pot dezvolta aptitudinile lor omeneşti, cel mai caracteristic pentru partidele politice muncitoreşti este tocmai faptul că ele pot să cuprindă numai o minoritate a clasei lor. Partidul politic poate să reunească numai o minoritate a

clasei, după cum muncitorii cu adevărat conştienţi alcătuiesc, în orice societate capitalistă, numai o minoritate a tuturor muncitorilor. De aceea sîntem nevoiţi să recunoaştem că numai această minoritate conştientă poate să conducă masele largi muncitoreşti şi să le ducă după sine" (p. 288).

În statul socialist şi în construcţia comunistă necesitatea obiectivă a rolului conducător al partidului este dictată tot de cerinţele legice, economice şi sociale. Relaţiile de producţie socialiste nu pot fi făurite în mod spontan, ci prin activitatea conştientă a maselor. O dată cu victoria politică a proletariatului în revoluţia socialistă, o dată cu răsturnarea burgheziei, intră în acţiune noi legi sociale. Organizarea construcţiei socialiste nu poate fi făcută decît după un plan ştiinţific în conformitate cu aceste legi obiective, decît prin conducerea acestei lupte de către o forţă înarmată cu ştiinţa construcţiei socialiste, de o forţă capabilă să organizeze masele, să le conducă şi să le îndrumeze.

Rolul conducător al partidului decurge din obiectivele şi sarcinile construcţiei socialiste şi comuniste, din necesitatea participării active şi conştiente a maselor la îndeplinirea acestor obiective. Dar participarea maselor în mod activ şi conştient depinde de : 1. gradul de organizare ; 2. gradul de conştiinţă ; 3. gradul de cunoaştere a legilor care guvernează procesul istoric la care participă. Or, singura forţă capabilă să dea clasei muncitoare toate acestea şi sub conducerea ei tuturor oamenilor muncii, este partidul comunist, ca detaşament organizat şi conştient. Fără un asemenea partid care să fie înarmat cu ştiinţa marxist-leninistă despre societate, care pe baza cunoaşterii legilor dezvoltării sociale să elaboreze politica clasei muncitoare, să indice sarcinile şi mijloacele de rezolvare a acestora în fiecare moment concret al dezvoltării istorice, proletariatul nu-şi poate îndeplini rolul de conducător al maselor populare, nu-şi poate îndeplini misiunea sa istorică : construirea societăţii fără clase — comunismul.

Marxism-leninismul a demonstrat, iar experienţa istorică a statelor socialiste — în primul rînd experienţa Uniunii Sovietice —, a confirmat că trecerea de la capitalism la socialism şi rezolvarea cu succes a sarcinilor construcţiei socialiste sînt posibile numai prin instaurarea dictaturii proletariatului, adică prin cucerirea puterii de stat a societăţii de către clasa muncitoare. Necesitatea dictaturii proletariatului este, înainte de toate, cerută de împotrivirea exploatatorilor deposedaţi de putere şi a tuturor acelor forţe sociale interne care se opun construirii socialismului, precum şi de apărarea cuceririlor revoluţionare împotriva atacurilor duşmanilor externi. Aceasta este latura represivă a dictaturii proletariatului a cărei amploare depinde de rezistenţa şi atacurile forţelor sociale reacţionare interne şi externe. Ceea ce caracterizează însă dictatura proletariatului este latura ei constructivă, latură a cărei bază politică o reprezintă alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare. Esenţa acestei laturi constă în făurirea unei noi existenţe sociale, a unui nou tip de relaţii sociale pe baza dezvoltării continue a proprietăţii socialiste ca urmare a unui avînt economic, social şi cultural general. Pătrunderea socialismului ştiinţific în masele largi ale clasei muncitoare şi cu atît mai mult în masele tuturor celor ce muncesc este un proces de durată, nu se produce dintr-o dată, a doua zi, după cucerirea puterii de stat de către proletariat. Acest proces are loc în condiţiile luptei între ideologia clasei muncitoare şi ideologia burgheză care a pătruns în mase ca urmare a dominaţiei îndelungate a burgheziei.

Dictatura proletariatului nu poate fi înfăptuită fără conducerea clasei muncitoare de către partidul comunist, înarmat cu concepţia materialist-dialectică unitară şi consecventă despre lume şi cu teoria comunismului ştiinţific, care îi dă posibilitatea să cunoască legile vieţii sociale, să se orienteze just în orice situaţie, să înţeleagă legătura internă a evenimentelor şi direcţia desfăşurării lor, care îl ajută să găsească răspuns la problemele fundamentale ce se ivesc în practica luptei revoluţionare şi a construirii noii orînduiri.

Practica a confirmat pe deplin legea după care în mod necesar în procesul revoluţiei şi construcţiei socialiste, rolul conducător al partidului comunist creşte. Tocmai legile construcţiei socialiste şi sarcinile ce derivă din ele determină creşterea rolului conducător al partidului.

Făcînd o analiză a principiilor leniniste şi a experienţei P.C.U.S. în problemele trecerii la socialism şi a construcţiei comuniste, manualul de *Istorie al P.C.U.S.* arată că aceste sarcini principale sînt: înfăptuirea dictaturii proletariatului, a democratismului socialist în diversele etape de dezvoltare a societăţii socialiste; făurirea alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare sub conducerea clasei muncitoare în decursul întregii perioade de trecere de la capitalism la socialism; rezolvarea problemei naţionale; elaborarea problemelor de bază ale trecerii de la socialism la comunism; crearea formelor socialiste de economie; industrializarea ţării şi crearea bazei tehnice-materiale a socialismului; colectivizarea agriculturii şi crearea marii agriculturi socialiste mecanizate; lichidarea claselor exploatatoare şi desfiinţarea exploatării omului de către om; elaborarea unor noi principii în ceea ce priveşte relaţiile dintre state potrivit cu interesele oamenilor muncii; aplicarea consecventă a unei politici externe de pace — politică de coexistenţă paşnică a ţărilor cu orînduiri sociale diferite; întărirea şi sporirea capacităţii de apărare a statului socialist; lărgirea şi întărirea colaborării între ţările sistemului mondial socialist; statornicirea ideologiei socialiste şi asigurarea victoriei concepţiei ştiinţifice, marxist-leniniste despre lume; înfăptuirea revoluţiei culturale; înflorirea ştiinţei socialiste şi pregătirea unor numeroase cadre de intelectuali noi proveniţi din popor; educarea omului nou în spirit comunist [1].

Această complexitate a sarcinilor dictaturii proletariatului determină necesitatea obiectivă a creşterii rolului conducător al partidului întrucît partidul organizează şi înfăptuieşte cu sprijinul maselor toate aceste cerinţe principale. Fiind avangarda clasei muncitoare care deţine puterea în stat, partidul este în mod obiectiv şi forţa conducătoare în stat. Urmează de aici că politica partidului stă la baza activităţii statului socialist, şi prin aceasta, pentru prima dată în istorie, ia fiinţă un stat care desfăşoară o politică ştiinţifică în scopul satisfacerii intereselor vitale ale clasei muncitoare şi ale oamenilor muncii, interese care coincid cu sensul obiectiv al dezvoltării sociale.

Masele celor ce muncesc sînt deopotrivă interesate atît în desfiinţarea oricărei exploatări cît şi în sporirea forţelor de producţie în vederea satisfacerii nevoilor lor materiale şi spirituale mereu crescînde.

Întreaga activitate a partidului în conducerea statului se bazează pe principiul organizării maselor, a ridicării conştiinţei lor politice, a antrenării lor la activitatea de conducere a statului.

În condiţiile orînduirii burgheze masele largi ale celor ce muncesc sînt sistematic îndepărtate de la orice muncă de conducere şi control.

În socialism, participarea maselor la conducerea treburilor de stat, în economie şi cultură este garantată prin însăşi structura sistemului dictaturii proletariatului: partidul clasei muncitoare, devenit partid de guvernămînt, îşi realizează politica sa, care exprimă interesele fundamentale ale celor mai largi mase, tocmai prin activitatea acestor mase pe care le mobilizează, organizează şi conduce. „Cauza victoriilor noastre, arată Lenin, stă în faptul că partidul nostru şi Puterea Sovietică se adresează de-a dreptul maselor muncitoare arătîndu-le fiecare greutate şi fiecare sarcină la ordinea zilei; că ştiu să explice maselor dece în cutare sau cutare moment, toate eforturile trebuie îndreptate spre o latură sau alta a muncii sovietice; că ştiu să stimuleze energia, eroismul şi entuziasmul maselor, concentrînd eforturile încordate în chip revoluţionar asupra celei mai importante sarcini la ordinea zilei" (p. 213).

[1] Vezi *Istoria P.C.U.S.*, Ed. politică, 1959, p. 5—6.

Sovietele, ca formă de participare directă a muncitorilor şi ţăranilor la conducerea activităţii obşteşti, au apărut în însuşi procesul revoluţionar constituind organe ale puterii revoluţionare şi apoi organe ale dictaturii proletariatului, prin care masele sînt atrase la conducerea treburilor construcţiei socialiste. Numai în soviete, arată Lenin, începe într-adevăr să înveţe masa celor exploataţi, să înveţe nu din cărţi ci din propria ei experienţă practică, opera de construire a socialismului, de creare a unei noi discipline sociale, a unei uniuni libere a lucrătorilor liberi. Ţineţi minte, se adresa Lenin oamenilor muncii, „că *voi înşivă* conduceţi acum statul. Nimeni nu vă va ajuta, dacă voi singuri nu vă veţi uni şi nu veţi lua *toate treburile* statului în mîinile *voastre*. Sovietele *voastre* sînt de azi înainte organe ale puterii de stat, cu puteri depline, organe care iau hotărîri" (p. 47).

Călăuzit de aceste teze leniniste, P.M.R. a condus masele de oameni ai muncii din ţara noastră în vederea creării acelor forme de organizare statală în care să poată fi realizată participarea oamenilor muncii la conducerea treburilor de stat.

Pe lîngă organele centrale ale puterii de stat, în Republica Populară Romînă, cea mai însemnată verigă de legătură între partid şi mase, pe linia organelor puterii de stat, o constituie Sfaturile populare. Fiind în acelaşi timp şi organe locale ale puterii de stat şi organizaţii de masă. Sfaturile populare îndeplinesc sarcinile dictaturii proletariatului prin oamenii muncii înşişi, care sînt atraşi la conducerea treburilor obşteşti în diferite secţii şi comisii ale Sfaturilor populare.

Sfaturile populare aplică în viaţă, pe plan local, legile statului dictaturii proletariatului, realizînd pe acest plan atribuţiile economice, politice şi culturale ale statului. În cadrul Sfaturilor populare oamenii muncii, stăpîni în stat, se preocupă de problemele gospodăreşti ale comunei, oraşului, străzii, sau satului în care locuiesc. Cei peste 140.000 de deputaţi ai Sfaturilor populare din ţara noastră, sutele de mii de membri ai comisiilor permanente, comitetele de secţii, de străzi etc. contribuie sub conducerea şi îndrumarea organizaţiilor de partid la realizarea consecventă a principiilor construcţiei socialiste, la aplicarea în viaţă a hotărîrilor partidului şi statului. În ultimii ani, P.M.R. a luat măsuri importante în spiritul lărgirii competenţei şi atribuţiilor Sfaturilor populare, în scopul dezvoltării continue a democratismului socialist, al creşterii răspunderii organelor locale pentru dezvoltarea economică şi culturală a regiunilor, oraşelor, comunelor, pentru aprovizionarea oamenilor muncii, pentru rezolvarea cu forţe locale a diferitelor probleme gospodăreşti şi sociale-culturale deosebit de actuale pentru oamenii muncii.

★

Generalizînd experienţa de luptă a Partidului Comunist (bolşevic) în conducerea statului, Lenin arăta la al V-lea Congres al P.C. (b) că dictatura proletariatului presupune un întreg mecanism (soviete, sindicate, cooperaţie, comsomol şi celelalte organizaţii de masă ale oamenilor muncii care leagă partidul de mase) condus şi îndrumat de partidul comunist. Organizaţiile politice şi profesionale ale celor ce muncesc, organizaţii care leagă partidul de mase au fost şi sînt create de oamenii muncii în decursul luptei lor revoluţionare potrivit cu cerinţele lor specifice. Partidul, conducînd şi îndrumînd activitatea sindicatelor, a organizaţiilor cooperatiste, a organizaţiilor de tineret etc. realizează astfel atragerea tuturor oamenilor muncii la munca de construcţie a socialismului,

Arătînd rolul imens al sindicatelor în asigurarea unei legături indisolubile între administraţia centrală de stat, economia naţională şi masele largi ale oamenilor muncii, rolul lor în atragerea acestor mase „la munca directă de conducere a economiei" Lenin critica cu vehemenţă devierile anarho-sindicaliste care preconizau aşa-zise „congrese sau un congres al producătorilor", care, chipurile, ar trebui să aleagă organele de conducere ale economiei. Aceste devieri nu constituie numai greşeli teoretice de ordin general dar sînt de-a dreptul o primejdie politică imediată ce poate

duce la punerea în pericol a însăşi existenţei dictaturii proletariatului. Critica făcută de către Lenin anarho-sindicaliştilor este deosebit de actuală pentru demascarea tezelor revizioniştilor din zilele noastre care minimalizează sau neagă rolul conducător al partidului, cerînd transferarea rolului de conducător al clasei muncitoare asupra sindicatelor, partidului nerămînîndu-i altceva de făcut, după părerea lor, decît să facă propaganda socialismului. Astfel de idei antimarxiste au fost demult condamnate de însăşi practica social-istorică. Deosebita însemnătate a sindicatelor în opera revoluţionară de construire a socialismului şi comunismului, decurge din faptul că ele constituie o şcoală de educare, o şcoală în care masele învaţă arta conducerii, o şcoală de gospodărie, o şcoală a comunismului, — după cum le-a numit Lenin. „Fiind o şcoală a comunismului, în general arată Lenin, sindicatele trebuie să fie, în special, o şcoală de conducere a industriei socialiste (iar apoi, treptat şi a agriculturii) pentru întreaga masă a muncitorilor, iar apoi şi pentru toţi oamenii muncii" (p. 435).

Rolul conducător al partidului comunist în sistemul dictaturii proletariatului a fost demonstrat de întreaga practică a construcţiei socialismului în Uniunea Sovietică şi de succesele construcţiei socialiste în ţările de democraţie populară din Europa şi Asia.

Din conducerea de către partid atît a instituţiilor de stat cît şi a organizaţiilor obşteşti, rezultă în sistemul dictaturii proletariatului „... un aparat proletar care formal nu este comunist, un aparat suplu şi relativ larg, foarte puternic prin care partidul este strîns legat de *clasă* şi *masă* şi prin care, sub conducerea partidului, se realizează *dictatura clasei*" (p. 272).

★

Lucrările lui Lenin, cuprinse în culegerea amintită, sînt de o vie actualitate. Ele constituie o călăuză preţioasă a partidului în activitatea de conducere a procesului construcţiei socialiste şi comuniste. Elaborînd programul ştiinţific al acestei construcţii, Lenin a demonstrat uriaşa importanţă a activităţii economico-organizatorice a statului şi necesitatea conducerii ei de către partidul clasei muncitoare.

În lucrările *Sarcinile imediate ale puterii sovietice, Despre cooperaţie, Cuvîntare la primul congres al consiliilor economiei naţionale*, articolele : *Despre democratismul şi caracterul socialist al puterii sovietice, Mai bine mai puţin dar mai bine, Cuvîntarea rostită la al III-lea Congres al Comsomolului, Raportul ţinut la al 8-lea Congres al sovietelor din Rusia, Tezele raportului asupra tacticii partidului comunist din Rusia prezentat la Congresul al III-lea al Internaţionalei Comuniste* etc. în toate aceste lucrări, articole şi documente, cuprinse în culegerea la care ne referim, cît şi în alte lucrări ale sale, Lenin fundamentează sub toate aspectele necesitatea conducerii de către partid a operei de reconstrucţie economică a noii orînduiri socialiste.

Desăvîrşind în linii esenţiale opera de cucerire a puterii şi reprimînd pe exploatatori, partidul comunist, arăta Lenin, trebuie *să abordeze în mod direct* sarcina *conducerii*, adică sarcina de a *organiza în mod practic*, într-un chip nou, temeliile economice ale vieţii a zeci de milioane de oameni.

După zdrobirea burgheziei, a intervenţiei imperialiste şi a contrarevoluţiei interne, sarcina cea mai grea era sarcina reorganizării economice pe baze socialiste.

Principiul fundamental al organizării conducerii statului şi al economiei elaborat de Lenin este principiul centralismului democratic. Acest principiu decurge din legile economiei socialiste care presupun o dezvoltare creatoare şi conştientă pe baza antrenării maselor în conducerea planificată a economiei. Lenin a acordat o deosebită atenţie consiliilor economiei naţionale şi a criticat atît pe cei care diminuau rolul lor cît şi pe aceia care le supraevaluau. Diminuarea rolului consiliilor centrale ale economiei naţionale sau supraevaluarea consiliilor economice locale, autonomizarea lor, nu reprezentau decît două moduri ale duşmanilor de a încerca să submineze principiul centralismului democratic.

Centralismul democratic îmbină principiul conducerii unice, centrale, planificarea ştiinţifică şi controlul efectiv cu dezvoltarea iniţiativei creatoare a maselor cu participarea lor activă şi conştientă la realizarea obiectivelor fundamentale ale construcţiei socialiste.

Experienţa P.C.U.S. în atragerea maselor la creaţia istorică conştientă, în lărgirea atribuţiilor consiliilor unionale economice şi ale regiunilor a fost pe larg aplicată şi în ţara noastră.

P.M.R., exercitîndu-şi rolul de organizator şi conducător al întregii construcţii a socialismului, s-a preocupat cu o grijă deosebită de analiza căilor de rezolvare a sarcinilor economice, de întărirea rolului organelor şi organizaţiilor de partid în conducerea economică.

Consiliile economice de pe lîngă Comitetele Regionale de Partid, create încă din primăvara anului 1959 în ţara noastră, au dus la întărirea rolului organelor şi organizaţiilor de partid şi la creşterea capacităţii şi competenţei lor în rezolvarea problemelor economice locale, în lumina intereselor generale ale economiei naţionale. Organele şi organizaţiile de partid stimulează iniţiativa creatoare a oamenilor muncii, luptă pentru traducerea în viaţă a propunerilor venite din masă, analizează sistematic activitatea economică din întreprinderi şi unităţile agricole socialiste, studiază resursele locale, posibilităţile de sporire a producţiei industriale şi agricole, posibilităţile ridicării nivelului de trai a oamenilor muncii. Practica a arătat că pe această cale s-a îmbunătăţit planificarea de perspectivă a economiei naţionale. Propunerile consiliilor şi comisiilor regionale de partid au dus atît la sporirea sarcinilor de plan în anii 1959 şi 1960 cît şi la realizarea unor însemnate economii.

Obiectivele economice ale politicii partidului în fiecare moment se realizează prin conducerea *politică*, prin munca efectivă desfăşurată de către comunişti în scopul mobilizării maselor, prin dezvoltarea iniţiativei lor creatoare.

O însemnătate uriaşe a acordat-o Lenin conducerii de către partid a industrializării socialiste şi a electrificării ţării.

Aceste obiective stau la baza planului ştiinţific elaborat de Lenin, pentru transformarea Rusiei înapoiate într-un stat puternic socialist. În acest plan veriga hotărîtoare o constituie industrializarea socialistă, dezvoltarea industriei grele şi a pivotului ei construcţia de maşini, întrucît „singura bază reală pentru consolidarea resurselor, pentru crearea societăţii socialiste — arăta Lenin — este marea industrie şi numai aceasta (p. 390), deoarece fără o mare industrie bine organizată, nici vorbă nu poate fi de socialism". Consecvent faţă de aceste principii, partidul nostru pune un accent deosebit pe importanţa industrializării socialiste a ţării noastre, pe făurirea unei puternice industrii grele, a industriei constructoare de maşini.

Ocupîndu-se îndeaproape de problemele dezvoltării economiei, Lenin a fundamentat ca pe un al doilea program al partidului, programul electrificării întregii ţări, care împreună cu Puterea sovietică însemnează comunism. P.C.U.S. a tradus în viaţă grandiosul program leninist al industrializării ţării şi al electrificării tuturor ramurilor economiei naţionale creînd astfel baza materială a producţiei comunismului. Traducerea în viaţă a sarcinilor economice a fost călăuzită de principiul creşterii productivităţii muncii pe baza iniţiativei creatoare a maselor şi a ridicării nivelului tehnico-ştiinţific al producţiei, pe baza organizării întrecerii, pe baza creşterii nivelului cultural şi tehnic al oamenilor muncii (vezi lucrările : *Marea iniţiativă*, *Sarcinile imediate ale puterii sovietice*, *Cum trebuie organizată întrecerea* etc.).

Organizarea întrecerii, stimularea subotnicelor comuniste, în care Lenin a văzut adevărate mlădiţe ale comunismului, au devenit metode permanente spre care partidul comunist a canalizat creaţia maselor, participarea lor activă şi conştientă la construcţia socialistă şi comunistă. În toate aceste probleme de importanţă hotărîtoare pentru conducerea de către partid a statului, Lenin a elaborat şi fundamentat politica partidului în acord cu cerinţele obiective ale legilor dezvoltării societăţii socialiste.

Culegerea de studii ale lui Lenin despre rolul partidului ca forţă conducătoare în statul socialist şi în construcţia comunistă include numeroase studii, cuvîntări şi articole (Vezi *Despre cooperaţie, Raportul asupra pămîntului, prezentat la al II-lea Congres general al sovietelor din Rusia, Rezoluţia congresului al XVIII-lea al P.C.(b) cu privire la atitudinea faţă de ţărănimea mijlocaşă, Raport asupra înlocuirii sistemului predării obligatorii a surplusurilor de produse agricole cu impozitul în natură* şi altele) care au înarmat partidul cu planul leninist, concret de transformare socialistă a agriculturii.

Atragerea maselor de milioane ale ţărănimii la opera de construire a socialismului constituie o parte a problemei generale a dictaturii proletariatului, deoarece întărirea alianţei între clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare constituie chezăşia atragerii ţărănimii la opera de construire a socialismului şi în acelaşi timp o condiţie de bază a victoriei socialismului. „Rezolvarea problemei ţărăneşti este o sarcină a dictaturii proletariatului, scria Lenin, o sarcină de luptă neîntreruptă, pentru îngrădirea şi lichidarea elementelor capitaliste din agricultură, de întărire a alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare în scopul construirii socialismului" (p. 177).

Planul cooperatist al lui Lenin reprezintă elaborarea ştiinţifică a căilor de trecere a ţăranilor cu gospodării mici şi mijlocii la marea agricultură socialistă. Prin cooperaţia socialistă partidul face educaţia miilor de mici producători şi pregăteşte trecerea acestora la socialism. În acest scop cooperaţia însăşi trebuie să aibă un caracter socialist, spre deosebire atît de „cooperatismul" din societatea burgheză, cît şi de planurile utopice ale vechilor cooperatori începînd cu R. Owen.

Transformarea socialistă a agriculturii în ţara noastră, adică realizarea unei forme superioare cooperatiste-colectiviste şi lichidarea formelor de exploatare în agricultură constituie o aplicare creatoare a principiilor leniniste, o contribuţie adusă de partidul nostru la tezaurul marxism-leninismului în ceea ce priveşte formele de luptă pentru lichidarea oricărei exploatări a omului de către om.

★

Lenin a subliniat imensa însemnătate a rolului conducător al partidului în procesul transformării conştiinţei oamenilor, în realizarea sarcinilor revoluţiei socialiste în domeniul ideologiei şi culturii.

În culegerea pe care o recenzăm sînt cuprinse o serie de lucrări ca de exemplu, *Cuvînt de încheiere rostit la închiderea celui de al III-lea Congres general al sovietelor din Rusia, Sarcinile Uniunii Tineretului, Despre cultura proletară, Pagini de jurnal, Cuvîntare rostită la consfătuirea din 3 noembrie 1920 a comitetelor pentru educaţie politică din Rusia, Directivele C.C. către comuniştii care lucrează în cadrul Comisariatului pentru învăţămînt* şi altele, în care V. I. Lenin a elaborat politica culturală a P.C.(b) şi a stabilit momentele principale ale acesteia.

Analizînd strînsa legătură dintre aspectul politic, economic şi cultural al revoluţiei socialiste, interdependenţa reciprocă dintre aceste laturi, scoţînd în evidenţă rolul determinant al laturii economice care se exprimă într-o formă concentrată în latura politică, V. I. Lenin a subliniat totodată cu tărie caracterul necesar al revoluţiei culturale pentru menţinerea şi întărirea dictaturii proletariatului, pentru construirea deplină a socialismului.

Pornind de la premisa că socialismul va învinge în lupta cu capitalismul numai dacă el va fi opera conştientă a celor mai largi mase muncitoare, Lenin a evidenţiat necesitatea culturalizării maselor şi a făuririi culturii noi, socialiste. Întrucît regimul ţarist ţinuse în întuneric milioane de ţărani şi muncitori, prima sarcină care trebuia rezolvată era aceea a lichidării analfabetismului. Analfabetul este pus în afara politicii, căci lipsit fiind de noţiunile cele mai elementare el nu poate înţelege relaţiile dintre clase.

Totuşi, arăta Lenin, numai cu simpla ştiinţă de carte nu poţi construi socialismul. De aceea, cu orice prilej, el adresa tuturor

oamenilor muncii şi în primul rînd comuniştilor chemarea de a învăţa cu sîrguinţă, subliniind că nici un sacrificiu nu-i prea mare atunci cînd este făcut în acest scop. Lenin a indicat măsurile concrete care trebuiau luate pentru îmbunătăţirea activităţii principalelor instituţii cultural-educative ale statului sovietic, începînd cu învăţămîntul şi încheind cu muzeele şi expoziţiile. El a elaborat tezele fundamentale ale reorganizării tuturor acestor instituţii care urmau să devină instrumente de luptă ale dictaturii proletariatului împotriva culturii şi ideologiei burgheze. „În Republica Sovietică muncitorească-ţărănească, scria Lenin, întreaga organizare a educaţiei, atît în domeniul politic-cultural în general cît şi în domeniul artei în special, trebuie să fie pătrunsă de spiritul luptei de clasă a proletariatului pentru realizarea cu succes a scopurilor dictaturii lui, adică pentru răsturnarea burgheziei, pentru desfiinţarea claselor, pentru înlăturarea oricărei exploatări a omului de către om" (p. 304).

Accentuînd de fiecare dată rolul hotărîtor al muncii, al activităţii maselor înseşi în educarea şi instruirea lor, V. I. Lenin i-a învăţat pe comunişti să întărească şi să dezvolte permanent reţeaua instituţiilor cultural-educative statale şi obşteşti.

Urmînd cu fidelitate indicaţiile întemeietorului său, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice s-a îngrijit în permanenţă de dezvoltarea culturii şi ştiinţei, fapt oglindit de primul loc în lume pe care cultura şi ştiinţa sovietică îl ocupă în momentul de faţă.

În culegere sînt incluse şi o serie de documente ca *Declaraţia drepturilor poporului muncitor şi exploatat*, *Proiectul rezoluţiei C.C. al P.C.(b) din Rusia cu privire la puterea sovietică din Ucraina*, *Scrisoare către muncitorii şi ţăranii din Ucraina cu prilejul victoriilor asupra lui Denikin*, *Către tovarăşii comunişti din Azerbaidjan, Gruzia, Armenia, Daghestan şi Republica Gorskaia*, *In legătură cu problema naţională sau a „autonomizării"*, în care întemeietorul partidului de tip nou a formulat politica partidului în problema naţională. El i-a învăţat pe bolşevici să adopte o poziţie principială de clasă în această problemă, să lupte împotriva tuturor formelor de manifestare a naţionalismului şi şovinismului burghez, „Noi, scria Lenin, vrem o uniune *liber consimţită* a naţiunilor, o uniune care să excludă orice violenţă din partea unei naţiuni faţă de alta, o uniune care să fie bazată pe încredere deplină, pe conştiinţa clară a unităţii frăţeşti, pe un consimţămînt cu totul liber. O asemenea uniune nu poate fi înfăptuită dintr-o dată; la aceasta trebuie să ajungem printr-o muncă plină de cea mai mare răbdare şi prudenţă" (p. 228). Aplicînd cu consecvenţă politica internaţionalistă leninistă, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a creat şi consolidat statul socialist multinaţional, modelul socialist al relaţiilor frăţeşti de întrajutorare şi colaborare creatoare între naţiuni, pe care comunismul îl contrapune naţionalismului burghez.

Justeţea politicii naţionale leniniste a fost confirmată întru totul şi de experienţa ţării noastre în acest domeniu. În Republica Populară Romînă, ca urmare a politicii naţionale leniniste promovată de Partidul Muncitoresc Romîn, oamenii muncii de diferite naţionalităţi participă cu entuziasm, alături de oamenii muncii romîni, la măreaţa operă de construire a socialismului.

În politica externă a statului dictaturii proletariatului este desfăşurată aceeaşi activitate de apărare a intereselor oamenilor muncii prin promovarea activă a unei politici de menţinere şi întărire a păcii, prin respectarea suveranităţii şi independenţei tuturor popoarelor — mari şi mici. Încă din primele zile ale existenţei sale, statul sovietic condus de Partidul Comunist a înfăptuit neabătut principiile leniniste ale coexistenţei paşnice, ale respectării egalităţii în drepturi a tuturor naţiunilor. Istoricul *decret asupra păcii*, scris de Lenin şi adoptat la cel de al II-lea Congres al sovietelor a devenit principiul de bază al politicii de pace a statului sovietic.

Politica de pace a ţărilor socialiste decurge din natura orînduirii lor social-economice, natură care exclude atît posibilitatea asupririi sociale cît şi pe aceea a asupririi naţionale, în opoziţie cu politica agresivă a ţărilor capitaliste, imperialiste. Politica de pace a ţărilor

socialiste exprimă interesele oamenilor muncii din aceste state dar coincide cu năzuinţele şi aspiraţiile tuturor popoarelor lumii, care luptă pentru libertate şi independenţă.

★

Lenin a subliniat de nenumărate ori că pentru asigurarea rolului conducător al partidului este necesară, înainte de toate, *unitatea* sa de fier. Lucrările incluse în volum demonstrează necesitatea întăririi continue a rolului conducător al partidului, a prestigiului său şi a felului în care trebuie lărgită şi consolidată legătura sa cu masele celor ce muncesc.

V. I. Lenin a manifestat o grijă deosebită faţă de aceste probleme luptînd cu toată hotărîrea pînă la zdrobirea diverselor fracţiuni care subminau unitatea şi coeziunea partidului. Unitatea şi coeziunea partidului depind în mare măsură de compoziţia sa socială, de respectarea disciplinei de fier liber consimţită, una pentru toţi membrii indiferent de funcţiile ce li s-au încredinţat, de respectarea normelor interne ale vieţii de partid, a principiului suprem al muncii de partid, centralismul democratic.

Unitatea şi coeziunea rîndurilor partidului constituie o garanţie a forţei şi capacităţii sale de luptă. Vorbind despre victoriile repurtate de proletariatul rus, în condiţiile deosebit de grele, Lenin arăta că „Numai mulţumită faptului că partidul a stat de veghe, că el a menţinut o disciplină severă, că autoritatea partidului constituie trăsătura de unire între toate departamentele şi toate instituţiile, că lozincile date de Comitetul Central au fost urmate ca de un singur om de zeci, sute, mii şi în cele din urmă de milioane de oameni, numai pentru că au fost făcute sacrificii nemaipomenite, numai de aceea s-a putut produce minunea care s-a produs" — menţinerea şi dezvoltarea dictaturii proletariatului în Uniunea Sovietică (p. 245).

În perioadele de zguduire pătrund inevitabil în partid aventurieri şi elemente dăunătoare. Esenţialul însă, arată Lenin, este că „... partidul de guvernămînt, care se sprijină pe clasa înaintată sănătoasă şi puternică, să ştie să-şi cureţe rîndurile" (p. 191).

Partidul a zdrobit astfel de elemente strecurate în rîndurile sale, reînprospătîndu-şi forţele, atrăgînd noi detaşamente din rîndul celor ce muncesc. În cele mai grele momente ale războiului civil, din rîndurile clasei muncitoare, care cunoştea toate greutăţile, dificultăţile, primejdiile legate de calitatea şi de titlul de comunist, s-au ridicat mii şi mii de oameni, arată Lenin, pentru a întări partidul comunist, pentru a lua asupra lor povara nespus de grea a conducerii statului (p. 208).

Curăţirea rîndurilor partidului de elementele duşmănoase care reuşesc să se strecoare, ca şi zdrobirea oricăror fracţiuni, fie ele de stînga sau de dreapta, constituie o condiţie a unităţii de voinţă şi acţiune a partidului, fără de care nu ar putea să-şi exercite rolul de organizator, conducător şi îndrumător în lupta pentru construirea comunismului.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, călăuzindu-se după principiile leniniste în conducerea statului şi a procesului de construire a comunismului, a parcurs un drum greu dar plin de victorii în cei 40 de ani de existenţă ai Puterii Sovietice. Experienţa P.C.U.S. a devenit un bun al mişcării comuniste internaţionale, iar Uniunea Sovietică — fiind primul stat al muncitorilor şi ţăranilor, primul stat care a construit socialismul şi construieşte comunismul, a devenit un exemplu în lupta de eliberare a popoarelor împotriva asupririi de orice fel.

Istoria partidului nostru confirmă întru totul caracterul universal-valabil al învăţăturii leniniste despre necesitatea întăririi continue a unităţii partidului, dovedind în acelaşi timp fidelitatea partidului nostru faţă de marxism-leninism. Demascarea la timp şi cu maximum de energie a oricăror devieri de la linia revoluţionară a partidului, intoleranţa leninistă principială faţă de orice manifestări fracţioniste, care constituie o crimă faţă de partid, curăţirea rîndurilor partidului de elementele duşmănoase care se strecoară în partid şi în conducerea statului, au dus la permanenta întărire a partidului, la o sudare mai strînsă a legăturilor partidului cu clasa muncitoare, la creşterea încrederii maselor

de oameni ai muncii în partid, în conducerea sa şi la creşterea avîntului general în opera de construire a socialismului în ţara noastră.

Istoria partidului nostru confirmă în acelaşi timp necesitatea întăririi rolului conducător al partidului în construcţia socialismului. Fidel învăţăturii lui Lenin şi valorificînd uriaşa experienţă a P.C.U.S., partidul nostru atrage masele la activitatea creatoare pentru construirea socialismului, le educă în spiritul ideologiei marxist-leniniste, făureşte pe această bază unitatea moral-politică a întregului popor muncitor în jurul partidului, ca forţă activă a lagărului socialist mondial.

În momentul de faţă, cînd ţara noastră se află în plină construcţie socialistă, aprofundarea învăţăturii leniniste despre rolul conducător al partidului clasei muncitoare în sistemul dictaturii proletariatului şi însuşirea nepreţuitei experienţe a P.C.U.S. în acest domeniu, este o necesitate pentru fiecare comunist, pentru fiecare om al muncii.

Gh. Berescu şi *Em. Drob*

Lenin despre învăţămîntul public*

Aplicarea creatoare a teoriei marxist-leniniste în toate domeniile construcţiei comuniste este una din trăsăturile principale ale activităţii partidelor comuniste şi muncitoreşti.

Unul din exemplele strălucite ale aplicării creatoare a teoriei marxist-leniniste sînt tezele C.C. al P.C.U.S. şi ale guvernului sovietic cu privire la întărirea legăturii şcolii cu viaţa şi cu privire la dezvoltarea mai departe a sistemului de învăţămînt care reprezintă un triumf al principiilor leniniste cu privire la educarea tinerei generaţii.

Conducîndu-se după indicaţiile lui Lenin, şcoala sovietică a parcurs un drum de continuă dezvoltare şi perfecţionare, a depăşit greutăţile ivite în cale şi a devenit capabilă să răspundă înaltelor exigenţe ale orînduirii socialiste în domeniul ştiinţei, tehnicii, moralei, artei, transformîndu-se într-un focar al culturii înaintate şi al progresului.

Respingînd teza menşevicilor, de esenţă oportunistă, despre imposibilitatea trecerii la revoluţia socialistă şi la construirea noii orînduiri, înainte ca clasa muncitoare să fi atins un înalt nivel de cultură, Lenin a demonstrat că — dimpotrivă — abia cucerirea puterii de către clasa muncitoare îi creează acesteia, ca şi întregului popor muncitor, condiţiile reale pentru însuşirea celor mai înalte realizări ale culturii. Lenin a prevăzut în mod genial că intensificarea ritmului dezvoltării culturale a poporului poate avea loc numai după victoria revoluţiei proletare. Viaţa a confirmat din plin această previziune. Asistăm azi în U.R.S.S. la o nemaiîntîlnită înflorire a ştiinţei şi culturii, la o uimitoare revoluţie culturală care reprezintă una din verigile planului leninist de construire a socialismului şi comunismului.

Multă vreme, în ţările capitaliste şi mai ales în S.U.A. s-a încercat, cu ajutorul declaraţiilor demagogice despre superioritatea modului de viaţă american, să se estompeze simptomele evidente de criză ale sistemului de învăţămînt din aceste ţări. Realizările epocale ale Uniunii Sovietice în domeniul construcţiei noii orînduiri, al culturii şi artei, succesele ştiinţei sovietice, care au uluit omenirea, au spulberat mitul cultivat de propaganda reacţionară cu privire la superioritatea economiei, ştiinţei şi şcolii americane.

Mulţi oameni de stat şi de ştiinţă americani au fost nevoiţi să recunoască superioritatea ştiinţei şi tehnicii sovietice, să recunoască că aceste cuceriri sînt în mare măsură un produs al sistemului de învăţămînt sovietic.

* *Lenin despre învăţămîntul public*, Editura de stat didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1959.

Fără să fie în stare a descifra cauzele mai profunde ale acestei situaţii, fără să vadă rolul determinant al orînduirii socialiste în acest avînt al ştiinţei şi culturii sovietice, nici rolul partidului şi al ideologiei marxist-leniniste în stimularea lui, mulţi specialişti americani trebuie să admită cu amărăciune că oamenii sovietici „primesc o instrucţie specifică secolului al XX-lea, în timp ce tineretul american primeşte o instrucţie de tip secolul al XIX-lea".

★

În activitatea sa multilaterală, Lenin s-a preocupat îndeaproape de problemele educaţiei maselor populare şi în mod deosebit a tinerelor generaţii.

În multe cuvîntări, articole, Lenin s-a oprit asupra principiilor fundamentale ale educaţiei omului nou. Începînd cu articolul *La ce se gîndesc miniştrii noştri* ?, scris încă în 1895, şi terminînd cu *Pagini de jurnal* publicat în ianuarie 1923, Lenin s-a oprit asupra problemelor învăţămîntului public şi ale educaţiei comuniste a tinerei generaţii, nu numai din punct de vedere organizatoric-practic.

Lenin a abordat problemele ridicării culturale a poporului şi a educaţiei tinerei generaţii ca un materialist consecvent.

Dezvoltînd în mod creator materialismul dialectic şi istoric, învăţătura lui Lenin despre revoluţia culturală a permis înţelegerea legităţilor dezvoltării culturii şi învăţămîntului, în epoca imperialismului şi a revoluţiilor proletare, în epoca construirii socialismului şi comunismului. Această învăţătură a înarmat pe pedagogii marxişti cu tezele fundamentale ale teoriei şi practicii educaţiei, a permis formularea justă a scopului educaţiei, determinarea conţinutului şi a metodelor de învăţămînt şi educaţie, a pus la îndemîna pedagogilor un instrument fin şi adecvat în domeniul cercetărilor ştiinţifice pedagogice.

Lenin a rezolvat totdeauna toate problemele de construcţie culturală, de educaţie şi învăţămînt în strînsă legătură cu sarcinile luptei oamenilor muncii pentru eliberarea lor, pentru construirea societăţii socialiste.

În toate lucrările sale, Lenin a abordat problemele de cultură şi învăţămînt în mod concret, în legăturile şi dependenţele lor multilaterale cu celelalte fenomene sociale şi înainte de orice cu economia şi politica.

În această privinţă lupta lui Lenin împotriva teoriilor idealiste ale narodnicilor, menşevicilor cu privire la culturalizarea poporului a avut un rol hotărîtor în structurarea pedagogiei ca ştiinţă. Orice încercare de tratare a fenomenelor pedagogice în afară de contextul lor istoric şi ideologic este antiştiinţifică, arată Lenin.

Şcoala, educaţia reproduc şi consolidează principiile care stau la baza societăţii respective. Sub dominaţia claselor exploatatoare aceste instituţii servesc ca o armă de aservire a oamenilor muncii. Noţiuni pedagogice ca educaţia prin muncă, educaţia în spirit combativ etc. nu sînt categorii abstracte, pure, atemporale. Ele capătă un sens sau altul în funcţie de condiţiile social-economice, de scop, de ideea care le dirijează.

Abordarea abstractă, antiistorică a fenomenelor pedagogice şi care este un mod de gîndire specific burghez, îl duce pe narodnicul Jugakov la acel plan monstruos de organizare a învăţămîntului, — experiment pe care Lenin l-a apreciat ca fiind „iobago-birocratic-burghezo-socialist".

Într-o astfel de tratare abstractă ideea nobilă a unor pedagogi democraţi, despre îmbinarea învăţămîntului cu munca productivă, idee fundamentată ştiinţific pentru prima oară în opera lui Marx şi Engels, a degenerat în gîndirea narodnicistă pînă la totala ei nerecunoaştere. „Prin urmare, — scrie Lenin — munca productivă obligatorie nu este la narodnicul nostru o condiţie a dezvoltării generale şi multilaterale a omului, ci o simplă taxă şcolară"[1].

Încă de la începutul activităţii sale, Lenin a demascat caracterul reacţionar şi netemeinicia teoretică a concepţiilor narodnice nu numai

---

[1] *Lenin, despre învăţămîntul public*, p. 30. (În continuare trimiterile la acest volum se fac în text).

în domeniul politicii şi filozofiei dar şi în acela al educaţiei tinerei generaţii.

Narodnicii cu metoda lor subiectivistă de abordare a fenomenelor sociale au încercat să împiedice înţelegerea adevăratelor cauze ale înapoierii culturale a Rusiei şi au făcut fel de fel de speculaţii dintre cele mai absurde, cu privire la îmbunătăţirea situaţiei materiale şi culturale a oamenilor muncii în cadrul orînduirii burghezo-moşiereşti.

Narodnicii considerau educaţia tinerei generaţii ca un fenomen autonom, independent de schimbările care au loc în dezvoltarea forţelor de producţie, neutru în raport cu lupta de clasă din societate. O astfel de tratare a problemei educaţiei poporului nu urmărea decît să dezarmeze proletariatul în lupta sa împotriva celui mai mare duşman al ridicării lui materiale şi spirituale — autocraţia.

Demascînd pe narodnici, Lenin a dezvoltat învăţătura lui Marx şi Engels cu privire la caracterul de clasă al educaţiei tinerei generaţii. Lenin a dezvăluit esenţa falsei democraţii burgheze, caracterul ei formal şi în problema şcolară. „Această esenţă, mult stimate domnule narodnic — scrie V. I. Lenin — constă în faptul că învăţămîntul este organizat la fel şi este la fel de accesibil pentru toţi *cei avuţi*" (p. 20).

Şcoala în ţările capitaliste, chiar cînd este declarată gratuită, rămîne un privilegiu al celor avuţi, barîndu-se în felul acesta accesul în învăţămînt celor care nu au mijloace pentru întreţinerea elevului pe toată durata perioadei şcolare.

Această caracterizare a lui Lenin este deosebit de preţioasă în aprecierea sistemelor de învăţămînt de azi din ţările capitaliste. Astfel în Anglia se împlinesc în curînd 12 ani de la promulgarea *Documentului cultural*, care cu multă zarvă promitea crearea de posibilităţi egale de instrucţie şi era prezentat ca o etapă însemnată în lichidarea deosebirilor de clasă, în domeniul învăţămîntului. După atîta vreme însă, statistica oficială însăşi este nevoită să recunoască că 75%—80% din tineretul englez n-are acces în şcoala medie. Cauza acestei situaţii este arătată fără menajamente de savantul progresist englez J. Bernal. „Un om cu o înaltă instrucţie şi în special un popor instruit în mod ştiinţific este periculos pentru sistemul capitalist"[1].

În diferite împrejurări, Lenin a explicat muncitorilor, activiştilor din domeniul învăţămîntului că educaţia tinerei generaţii nu este un fenomen autonom, neutru, faţă de lupta de clasă, de politică. Învăţămîntul „apolitic" şi „nepolitic" este o făţărnicie a burgheziei. Aparatul politic, dependent în întregime de monopolurile capitaliste, exercită o imixtiune şi o presiune puternică asupra spiritului, orientării, conţinutului învăţămîntului şi educaţiei şi „cu cît un stat burghez era mai civilizat, cu atît mai rafinat mînţea afirmînd că şcoala poate să stea în afara politicii şi să slujească societatea în întregul ei" (p. 306).

Lenin a demonstrat, şi viaţa confirmă la fiecare pas acest lucru, că burghezia a transformat şcoala într-un instrument al dominaţiei de clasă, într-o armă de apărare şi consolidare a intereselor sale egoiste. Dependentă de politica burgheziei, gîndirea pedagogică burgheză nu este în stare să rezolve în mod ştiinţific problemele educaţiei tinerei generaţii şi se degradează într-un instrument de subjugare a conştiinţei umane, ajutînd şcolii burgheze să furnizeze „capitaliştilor slugi plecate".

Declaraţiile ipocrite ale pedagogiei burgheze cu privire la aşa-zisul apolitism al educaţiei tinerei generaţii, Lenin le opune principiului necesităţii legăturii şcolii cu politica partidului şi a statului socialist, considerînd această legătură ca o urmare a dependenţei legice a educaţiei comuniste de totalitatea raporturilor sociale, ale orînduirii socialiste. Învăţămîntul şi educaţia constituie o parte componentă a luptei pentru socialism, pentru dezvoltarea forţelor de producţie şi consolidarea relaţiilor de producţie socialiste.

Lenin a considerat legătura şcolii cu viaţa, cu politica partidului comunist ca principiul fundamental al pedagogiei sovietice, şi premisa

---

[1] J. Bernal, *Science and Education*, *Marxist Quarterly*, nr. 3, 1956.

principală a rezolvării ştiinţifice şi umane a problemelor de educaţie şi instrucţie a tinerei generaţii.

Conducîndu-se după acest principiu, şcoala îşi defineşte locul şi menirea sa în sistemul dictaturii proletariatului, punîndu-şi în faţă o programă grandioasă.

Proiectul de programă elaborat de Lenin pune în faţa şcolii, pentru prima dată în istoria omenirii, sarcina măreaţă de a educa tînăra generaţie capabilă să stabilească în mod definitiv comunismul. Proiectul arată că „în domeniul învăţămîntului public, P.C. din Rusia îşi pune ca sarcină să ducă pînă la capăt opera de transformare a şcolii, dintr-un instrument de dominaţie de clasă a burgheziei, într-un instrument de distrugere a acestei dominaţii, precum şi de lichidare completă a împărţirii societăţii în clase, operă începută o dată cu revoluţia din octombrie 1917" (p. 355).

În această formulare este determinat în mod clar rolul istoric al şcolii în transformarea societăţii. Şcoala trebuie nu numai să răspundă în mod adecvat condiţiilor de viaţă ale societăţii dar să şi exercite asupra ei o influenţă activă, transformatoare. Ea trebuie să devină un instrument considerabil de influenţă ideologică asupra maselor. „Şcoala trebuie să devină — se arată în proiect — un instrument al dictaturii proletariatului, adică nu numai un promotor al principiilor comunismului în general, ci şi un promotor al influenţei ideologice, organizatorice şi educative a proletariatului, asupra păturilor semiproletare şi neproletare ale maselor muncitoare..." (p. 355).

Se conturează în felul acesta un program nemaiîntîlnit de transformare şi înălţare spirituală a societăţii. Apare un fenomen nou în dezvoltarea culturii în această societate care de-abia se anunţase în lume, şi anume, faptul că se asigură ridicarea culturală a întregii societăţi şi se propune să se pună capăt rupturii milenare dintre munca fizică şi munca intelectuală, să se pregătească oameni dezvoltaţi multilateral.

★

Pornind de la cunoscuta sa teză cu privire la rolul conştiinţei în mişcarea muncitorească revoluţionară, Lenin a arătat încă de la începutul secolului al XX-lea, că educaţia tinerei generaţii poate răspunde mersului înainte al istoriei, cînd se realizează pe baza acelor idei care exprimă progresul societăţii, care ridică conştiinţa omenirii pe o treaptă superioară.

Pedagogia burgheză reacţionară, manifestînd o completă servilitate faţă de interesele capitalului monopolist, trece printr-un proces profund de degradare şi nu mai este în stare să ofere nici măcar iluzia naivă despre şcoală ca „atelier al umanităţii". Străină şi duşmănoasă intereselor fundamentale ale poporului muncitor, pedagogia burgheză contemporană nu mai poate să promoveze nici o valoare reală la sursa căreia să se dezvolte şcoala ca „atelier al umanităţii".

Barton — unul din cei mai cunoscuţi pedagogi din S.U.A.—a trebuit să constate cu amărăciune în lucrarea sa *The Nature and Direction of Learning* că „societatea (este vorba de societatea burgheză americană — *n.n.*) cere doar deprinderi ortografice şi de socotit. Aceste rezultate pot fi măsurate. Societatea nu cere atît de categoric şi insistent cinste, umanitate şi înţelegere celorlalţi oameni. Se pare că pentru societate este mai important a şti să socoteşti bani şi a stoarce capital, decît a încerca sentimentul ruşinii sau mîndriei în aprecierea metodelor de obţinere a banilor" [1].

Purtătorul noilor valori reale, a noilor trăsături morale ale omului, este proletariatul înarmat cu concepţia marxist-leninistă despre viaţă. „Învăţătura lui Marx — scrie Lenin — este atotputernică fiindcă este justă. Ea este completă şi armonioasă, dînd oamenilor o concepţie unitară despre lume, o concepţie care nu se împacă cu nici o superstiţie, cu nici o reacţiune, cu nici o apărare a asupririi burgheze" (p. 162).

Demascînd punctul de vedere al social-revoluţionarilor, care căutau să arate că tineretul este prin natura lui apolitic şi că este atras de idealuri „superioare", atemporale, Lenin arată că „autorul priveşte lucrurile din punctul de vedere idealist al unui demo-

[1] Barton, *The Nature and Direction of Learning*, p. 227.

crat burghez, iar nu din punctul de vedere materialist al unui social-democrat" (p. 70). În acelaşi timp, Lenin atrage atenţia organizaţiilor de partid care se ocupă cu educaţia tineretului, să-i ferească pe aceştia din urmă de falşi prieteni, care caută să-i abată de la educaţia revoluţionară, şi recomandă cercurilor de elevi şi studenţi ca „în primul rînd, să pună pe primul plan al activităţii lor formarea unei concepţii socialiste despre lume" (p. 55).

După victoria proletariatului, Lenin vede în ideologia clasei muncitoare, izvorul ideologic al educaţiei tinerei generaţii, al formării conştiinţei omului nou.

Procesul istoric impune pregătirea tinerei generaţii pentru un anumit sistem de relaţii sociale şi anume relaţiile socialiste. Niciodată factorul subiectiv, elementul conştient n-a jucat un rol aşa de important ca în această societate, şi de aceea trebuie formată conştiinţa tineretului cu ajutorul ideilor pe baza cărora lumea nu este numai explicată, dar şi transformată. Viaţa, progresul, impune în mod obiectiv educaţia tinerei generaţii în spiritul ideilor comuniste. Fără aceasta este de neînchipuit înaltul profil moral al luptătorului conştient şi activ pentru construirea unei lumi noi.

A nu înarma tineretul cu această ideologie, înseamnă a lăsa drum deschis pentru influenţele ideologiei reacţionare burgheze care sărăcesc personalitatea tînărului, frînează dezvoltarea lui, otrăvindu-i conştiinţa cu fel de fel de superstiţii, prejudecăţi religioase, idei şovine, cosmopolite etc.

În această orientare ideologică comunistă care trebuie să pătrundă în toate domeniile procesului educativ, constă una din laturile cele mai importante ale educaţiei tinerei generaţii. Dar ideologia clasei muncitoare îşi face drum în lupta ascuţită cu ideologia clasei condamnată de istorie, şi „sarcina noastră — spunea Lenin în 1920, adresîndu-se activiştilor din domeniul învăţămîntului public — este de a învinge întreaga împotrivire a capitaliştilor — nu numai împotrivirea militară şi politică, ci şi pe cea ideologică, care este cea mai profundă şi mai puternică. Sarcina lucrătorilor noştri din domeniul învăţămîntului este de a înfăptui această transformare a masei" (p. 439).

★

Pentru transformarea şcolii dintr-un instrument al dominaţiei de clasă al burgheziei, într-un instrument de transformare comunistă a societăţii nu era de ajuns separarea bisericii de stat şi a şcolii de biserică, reforma sistemului de învăţămînt public şi trecerea treptată la învăţămîntul de cultură generală, politehnic, obligatoriu şi gratuit pentru copiii de ambele sexe pînă la 17 ani. Era nevoie de o revizuire radicală a conţinutului învăţămîntului şi a întregului sistem de educaţie a tinerei generaţii, în concordanţă cu principiile şcolii unice a muncii, exprimate în programul Partidului Comunist al U.R.S.S. elaborat sub conducerea lui Lenin.

În legătură cu aceasta, o însemnătate excepţională a căpătat problema cu privire la atitudinea proletariatului faţă de moştenirea culturală a trecutului.

În cuvîntarea sa la al III-lea Congres al Comsomolului, Lenin a arătat care este atitudinea proletariatului faţă de moştenirea culturală a trecutului şi a dat răspuns la problema cardinală a teoriei şi practicii pedagogice socialiste : ce şi cum trebuie să învăţi tineretul.

Arătînd însemnătatea instrucţiei pentru antrenarea tinerei generaţii în lupta de construire a comunismului, Lenin sublinia : „Şcoala veche a fost o şcoală a buchiselii, ea silea pe oameni să-şi însuşească o sumedenie de cunoştinţe inutile, de prisos, moarte, care îmbîcseau mînţile şi transformau generaţia tînără în slujbaşi croiţi pe acelaşi calapod. Dar aţi face o mare greşeală dacă aţi încerca să trageţi concluzia că poţi deveni comunist fără să-ţi însuşeşti tot ceea ce a acumulat cunoaşterea omenească. Ar fi greşit să se creadă că este de ajuns să-ţi însuşeşti lozincile comuniste, concluziile ştiinţei comuniste, fără a-ţi însuşi acea totalitate de cunoştinţe a

căror consecinţă este comunismul însuşi. Un exemplu de felul cum comunismul a apărut din totalitatea cunoştinţelor omeneşti este marxismul" (p. 414).

În momentul în care într-o formă mai mult sau mai puţin voalată, pedagogia burgheză contemporană cere „ferecarea noului Prometeu" care este ştiinţa, Lenin lansează lozinca unirii proletariatului cu ştiinţa, trasează în faţa tineretului sarcina de a-şi însuşi toată bogăţia pe care a creat-o raţiunea omenească.

Ştiinţa eliberată este pusă în slujba poporului şi devine o potenţă spirituală însemnată a producţiei, un factor considerabil de transformare a societăţii, de educare şi reeducare a omului.

Toate idealurile societăţii comuniste — lichidarea deosebirilor esenţiale dintre munca intelectuală şi fizică, dezvoltarea multilaterală a personalităţii sînt de neconceput fără dezvoltarea continuă a ştiinţei, şi pătrunderea ei în straturile cele mai largi ale poporului.

Esenţa instrucţiei, arată Lenin, constă în acea influenţă pe care poate să o exercite la transformarea vieţii înconjurătoare, la ridicarea societăţii pe o treaptă superioară. Instrucţia este o forţă activă de transformare a lumii. „Fără muncă, fără luptă, cunoaşterea din cărţi a comunismului, cunoaşterea lui din broşurile şi din operele comuniste nu are absolut nici o valoare, fiindcă ea ar continua acea veche ruptură dintre teorie şi practică care constituie cea mai dezgustătoare trăsătură a societăţii vechi burgheze" (p. 413). Instrucţia şi concepţia de viaţă a omului nou se caracterizează prin atitudinea activă perseverentă în atingerea ţelului înalt al luptei clasei muncitoare. De aceea Lenin a chemat tineretul studios să îmbine instrucţia şi educaţia cu munca muncitorilor şi ţăranilor.

Lenin a arătat că una din urmările contradicţiilor de care este roasă societatea burgheză este şi faptul că programa de educaţie propusă de şcoala ei, nu răspunde adecvat necesităţilor materiale ale producţiei. „Una dintre lipsurile fundamentale ale organizării învăţămîntului şi educaţiei în societatea capitalistă — scrie Lenin — a fost faptul că acestea erau rupte de sarcina principală — aceea a organizării muncii, întrucît capitalistul avea nevoie să pregătească muncitori docili şi dresaţi. În societatea capitalistă n-a existat o legătură între sarcinile reale ale organizării muncii poporului şi învăţămînt" (p. 401).

Programa acestei şcoli ruptă de viaţă se închide în cercul îngust al unor interese egoiste şi nu este în stare să răspundă din plin nevoilor de dezvoltare ale forţelor de producţie.

Dezvoltarea furtunoasă a tehnicii impune ca o necesitate obiectivă îmbinarea învăţămîntului cu munca productivă, şi această problemă se ridică cu o deosebită vigoare mai ales la începutul secolului al XX-lea.

Speriată de spectrul unei instrucţii mai largi, a marilor mase muncitoare, burghezia denaturează ideea cu privire la îmbinarea învăţămîntului cu munca productivă. Astfel, pedagogul reacţionar Kerschensteiner a conceput o şcoală care în condiţiile noi ale dezvoltării capitalismului să consolideze mai bine diviziunea muncii de tip capitalist, să adîncească prăpastia dintre munca fizică şi intelectuală, să pregătească din punct de vedere psihologic, mîna de lucru docilă şi ieftină, o şcoală care să aibă în pedagogie rolul taylorismului.

Spiritul acestei pedagogii, şi chiar structura sistemului de învăţămînt propusă de Kerschensteiner este azi la mare preţuire în Germania Occidentală.

Mulţi pedagogi şi filozofi democraţi din trecut, au promovat ideea îmbinării învăţămîntului cu munca productivă, a educaţiei unui om dezvoltat multilateral. Aceste gînduri nobile n-au ieşit însă din domeniul utopiei şi al speculaţiilor fantastice. Moştenitorul demn al ideilor marilor democraţi revoluţionari ruşi cu privire la educaţia multilaterală, cu privire la îmbinarea învăţămîntului cu producţia, a fost proletariatul. El a preluat ce este mai valoros în această gîndire şi a dezvoltat-o în lumina noilor condiţii istorice.

Marx şi Engels, de pe poziţiile materialismului dialectic şi istoric, au dat o fundamentare ştiinţifică acestei idei, arătînd posibili-

tatea şi necesitatea unei astfel de educaţii în societatea socialistă.

Lenin a dezvoltat mai departe învăţătura marxistă despre educaţia unor oameni dezvoltaţi multilateral, despre îmbinarea învăţămîntului cu munca productivă, dezvăluind noi sensuri sociale şi pedagogice ale acestei probleme.

Lenin a arătat că dezvoltarea multilaterală a personalităţii umane este impusă în mod obiectiv de sarcina construirii societăţii comuniste. Încă din anul 1897, Lenin arăta că „nu-ţi poţi închipui un ideal de societate viitoare fără îmbinarea învăţămîntului cu munca productivă a tinerei generaţii: nici învăţămîntul şi studiile fără muncă productivă, nici munca productivă fără învăţămînt şi studii făcute paralel n-ar putea fi ridicate la înălţimea cerută de nivelul actual al tehnicii şi al ştiinţelor" (p. 29).

Şcoala trebuie să pregătească oameni pentru orînduirea comunistă care înseamnă un salt considerabil în istoria societăţii omeneşti. „În comparaţie cu capitalismul — scrie Lenin — comunismul înseamnă o productivitate a muncii superioară, obţinută de muncitori liberi, conştienţi, uniţi, care folosesc o tehnică înaintată" (p. 381). Şi calea principală de pregătire a noului om al societăţii comuniste este aceea a îmbinării învăţămîntului cu munca productivă.

Pentru a participa activ la lupta de transformare socialistă multilaterală a patriei, pentru a înţelege în mod just viaţa, a se orienta în ţesătura complexă a fenomenelor social-politice, a se include repede şi productiv în munca social-productivă, tineretul trebuie să aibă un înalt nivel de cultură generală, un larg orizont politehnic, şi să-şi însuşească deprinderile practice cerute de tehnica modernă. Adresîndu-se tineretului sovietic la al III-lea Congres al Comsomolului, Lenin spunea „în faţa voastră stă sarcina reînvierii economice a întregii ţări, reorganizarea, refacerea, atît a agriculturii cît şi a industriei pe baza tehnicii moderne, care are la temelie ştiinţa modernă, tehnica modernă, electricitatea. Înţelegeţi foarte bine că oameni fără ştiinţă de carte, nu se vor putea apuca de electricitate, şi simpla ştiinţă de carte nu e deajuns aici. Aici nu e deajuns să ştii ce este electricitatea, trebuie să ştii cum s-o aplici din punct de vedere tehnic şi în industrie şi în agricultură şi în diferite ramuri ale industriei şi ale agriculturii" (p. 417).

În felul acesta, opoziţia ireductibilă, determinată de structura de clasă a societăţii burgheze, între conţinutul învăţămîntului de cultură generală şi cel profesional, atît de încetăţenită în vechea pedagogie, cade. Munca fizică sistematică, la nivelul tehnicii contemporane, devine un element esenţial al conţinutului învăţămîntului de cultură generală. În acelaşi timp, învăţămîntul profesional trebuie să se dezvolte, pe o bază de cultură generală şi politehnică. Încă în 1920, în însemnările pe marginea tezelor Nadejdei Konstantinova Krupskaia, Lenin s-a arătat intransigent faţă de propovăduitorii monotehnismului, adică a profesionalizării înguste.

Această îmbinare a învăţămîntului cu munca productivă, asigură şcolii un caracter viu, activ legat de practica de construire a socialismului.

Acea instrucţie care se dădea în vechea şcoală, nici prin conţinutul ei, nici prin orientarea ideologică nu este acceptabilă pentru şcoala socialistă. Vechea şcoală cu caracterul ei scolastic, contemplativ, cu falsa pretenţie de neutralitate, îndepărta tineretul de la sarcinile reale, de idealurile nobile de luptă, pentru autentica fericire a omului.

În accepţiunea leninistă, introducerea *muncii în procesul instructiv-educativ*, are rolul unei verigi, care leagă tînăra generaţie de viaţă, care o include în sistemul de relaţii practice cu cei din jur, cu societatea, care constituie în felul acesta sursa principală a dezvoltării integrale a personalităţii umane.

Această idee asupra căreia Lenin se opreşte în mod amănunţit în cunoscuta cuvîntare la Congresul al III-lea al Comsomolului, este deosebit de fecundă pentru teoria şi practica pedagogică. Sub influenţa practicii şi teoriei pedagogice vechi, unii mai consideră în mod greşit că învăţămîntul şi dezvoltarea intelec-

tuală ar constitui o problemă aparte, iar educaţia trăsăturilor morale ale personalităţii ar fi o altă problemă. Educaţia prin muncă, devenind coloana vertebrală a întregului proces de învăţămînt înlătură acest decalaj dintre instrucţie şi dezvoltarea generală a individului.

Conducîndu-se după învăţătura lui Lenin şcoala şi pedagogia sovietică, au rezolvat multe şi complicate probleme ale pedagogiei contemporane, oferind azi umanităţii, modelul unei şcoli a viitorului.

Oamenii muncii din ţara noastră, sub conducerea partidului lor marxist-leninist, aplică cu succes în viaţă ideile lui Lenin cu privire la construcţia economică şi culturală, apropiindu-se cu paşi repezi de această şcoală a viitorului, a constructorilor comunismului.

De la întemeierea sa, P.C.R. a acordat o mare atenţie problemei educaţiei şi instrucţiei tinerei generaţii. Mobilizînd clasa muncitoare la lupta pentru îmbunătăţirea condiţiilor de instruire a maselor populare, P.C.R., credincios ideilor leniniste, a arătat că răsturnarea societăţii capitaliste şi preluarea puterii politice de către proletariat constituie premisa principală a înfăptuirii unei autentice democratizări a culturii şi învăţămîntului, a desfăşurării procesului de educaţie şi instrucţie a tinerei generaţii în concordanţă cu necesităţile materiale şi spirituale ale dezvoltării societăţii noastre.

Şi într-adevăr în răstimpul de 15 ani de la eliberarea patriei noastre sub conducerea partidului se desfăşoară sub ochii noştri revoluţia culturală, care îşi aduce contribuţia sa specifică la realizarea uneia din sarcinile de căpetenie ale dictaturii proletariatului, aceea de a ridica — cum spunea Lenin — masa oamenilor muncii la creaţie istorică conştientă.

Şcoala, ca unul din instrumentele cele mai importante ale revoluţiei culturale, a fost supusă unei transformări radicale în ceea ce priveşte scopul, orientarea şi conţinutul educaţiei şi instrucţiei tinerei generaţii.

Reforma învăţămîntului, care — aşa cum arăta tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — marchează hotarul dintre şcoala veche burgheză şi şcoala nouă, a regimului democrat-popular, a pus bazele unui învăţămînt de stat unic, orientat pe baza ştiinţei marxist-leniniste, îndreptat cu faţa spre viaţă, spre producţie, accesibil maselor largi.

Regimul de democraţie populară a creat largi posibilităţi pentru ridicarea nivelului de cultură generală şi profesională a oamenilor muncii care lucrează în industrie, agricultură etc. În acest sens a fost creată o reţea corespunzătoare de cursuri serale şi fără frecvenţă pe lîngă şcolile medii şi superioare. Hotărîrea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri, din 1959, privind îmbunătăţirea învăţămîntului seral şi fără frecvenţă, constituie o nouă dovadă a grijii arătată oamenilor muncii din producţie pentru calificarea lor medie şi superioară.

Pentru prima dată în istoria şcolii noastre, religia şi alte forme ale idealismului au încetat de a fi sursa formării conştiinţei tinerei generaţii.

Înarmarea tinerei generaţii cu cunoştinţe autentic ştiinţifice şi formarea conştiinţei în spiritul concepţiei marxist-leniniste, constituie nucleul principal al activităţii în şcolile de diferite grade din ţara noastră.

Introducerea, în anul şcolar 1958—1959, în planul de învăţămînt pentru şcoala medie a ştiinţelor sociale, asigură un sistem închegat de pregătire ideologică şi reprezintă o contribuţie însemnată în întărirea şcolii ca focar de răspîndire a ideologiei comuniste. Elevilor li se prezintă un tablou veridic al lumii în ansamblu, care îi orientează în înţelegerea aspectelor de bază ale construirii socialismului şi comunismului.

Pornind de la învăţătura leninistă potrivit căreia educarea în spiritul moralei comuniste presupune şi necesită ca tînăra generaţie să fie cît mai nemijlocit angajată în munca pentru rezolvarea sarcinilor practice ale construirii socialismului, tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej subliniază obligativitatea

asigurării unei strînse împletiri a procesului de învăţămînt cu activitatea practică a construcţiei socialismului, cu industria şi agricultura. „Să formăm în rîndurile tineretului — spune tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — o opinie de masă pentru a se pregăti în vederea intrării în şcolile superioare, muncind în producţie, deoarece drumul cel mai sigur spre învăţămîntul superior, spre o calificare profesională înaltă, duce prin şcoala muncii, în fabrici, în uzine, în gospodăria agricolă de stat, în gospodăria agricolă colectivă" [1].

Îndeplinind sarcinile trasate de cel de-al II-lea Congres al P.M.R. şi de Hotărîrea Partidului şi Guvernului din 13 iulie 1958, cu privire la îmbunătăţirea învăţămîntului de cultură generală şi la legarea şcolii de viaţă, ţinînd seama de stadiul actual de dezvoltare a societăţii noastre, sistemul şcolar reflectă prin planurile sale de învăţămînt, acest principiu fundamental al pedagogiei socialiste.

Mergînd pe această linie a formării de cadre multilateral dezvoltate, Hotărîrea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri, privind îmbunătăţirea învăţămîntului seral şi fără frecvenţă de cultură generală şi superioară, deschide noi perspective ale progresului învăţămîntului pe calea fecundă a îmbinării instrucţiei cu munca productivă.

B. Grigoriu

Un reprezentant de seamă al tradiţiei materialiste din filozofia romînească *

Filozofia lui V. Conta reprezintă primul sistem filozofic închegat din cultura romînă, care formulează răspunsuri materialiste la problemele importante ridicate de dezvoltarea filozofiei şi a ştiinţelor naturii din timpul său.

Prin filozofia sa, Conta s-a făcut purtătorul intereselor aripei radicale a burgheziei romîneşti, care urmărea dezvoltarea industriei naţionale şi, într-o anumită măsură, sprijinea dezvoltarea tehnicii şi a ştiinţei. Materialismul său (spre deosebire de ideile politice naţionaliste, reacţionare), a corespuns totodată intereselor maselor populare prin lupta împotriva idealismului şi religiei.

Prin lucrările sale filozofice, Conta s-a integrat de la început în frontul materialismului militant, făcîndu-se remarcat nu numai prin pasiunea cu care apăra materialismul, dar şi prin tendinţa de a-l dezvolta, generalizînd datele mai noi ale ştiinţei. Prima sa lucrare „*Teoria fatalismului* (1875—1876) era menită, în concepţia autorului ei, să apere şi să dezvolte materialismul, explicînd cu ajutorul unei teorii originale, dar care pornea de la principiile materialismului metafizic, fenomenele psihice în chip materialist.

Aceeaşi tendinţă de a dezvolta materialismul, în luptă cu idealismul, se observă şi în a doua lucrare a lui Conta *Teoria ondulaţiunii universale* (1876—1877) consacrată problemei evoluţiei, ca şi în lucrările următoare care au făcut ca V. Conta să joace un rol însemnat în lupta ideologică din ţara noastră în a doua jumătate a secolului trecut.

În culegerea recent apărută în Editura ştiinţifică au fost incluse primele două lucrări, de altfel şi cele mai importante, ale filozofului romîn, *Teoria fatalismului* şi *Teoria ondulaţiunii universale*. Ediţia de faţă e prevăzută cu un studiu introductiv şi note de N. Bolboaşă. Cititorul îşi poate formă o imagine satisfăcătoare asupra materialismului gînditorului romîn şi concepţiei sale asupra evoluţiei dar într-o mai mică măsură asupra ateismului său, aspect care ar fi meritat să fie prezentat în volumul de opere filozofice alese ale lui Conta.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare ţinută la a II-a Conferinţă pe ţară a U.A.S.R.*, Scînteia, nr. 4453 din 20 februarie 1959.

* V. Conta, *Opere filozofice alese*, Ed. ştiinţifică, Buc., 1959.

Cele două lucrări incluse în culegerea recenzată definesc filozofia lui Conta ca o filozofie materialistă care, continuînd tradiţiile materialismului secolului XVIII, se îmbogăţeşte cu teze noi, cu unele idei dialectice, fără însă a ajunge la poziţia cea mai înaintată a secolului în care a trăit Conta, la materialismul dialectic.

În *Teoria fatalismului*, prima sa lucrare filozofică, V. Conta susţine ideia materialităţii lumii şi determinismului fenomenelor acesteia în luptă cu idealismul kantian, adoptat la noi de Maiorescu şi discipolii săi, şi cu pozitivismul. Preluînd cuceririle mai importante ale materialismului din secolele precedente, Conta acordă în lucrarea sa o atenţie mai mare problemei determinismului social şi mai ales psihic, înţelegînd prin aceasta să ducă mai departe materialismul, abordînd probleme care datorită dezvoltării ştiinţei permiteau concluzii teoretice noi.

În vederea demonstrării determinismului social el apelează la statistică şi foloseşte date din viaţa economică a societăţii cum ar fi cele care demonstrează periodicitatea crizelor comerciale. El consideră însă acest aspect al problemei elucidat în esenţă de Comte, Buckle, etc. şi de aceea se orientează mai mult spre fenomenele psihice — domeniu unde după părerea lui îşi găsise un ultim refugiu idealismul. Concepţia lui Conta asupra determinismului are un caracter metafizic : afirmînd cu tărie necesitatea, Conta cade în greşeala de a o confunda cu cauzalitatea, şi ajunge să nege întîmplarea ca şi libertatea. El denumeşte determinismul acesta rigid „fatalism", termen impropriu, de aceea pentru a nu se da naştere la interpretări greşite ţine să diferenţieze fatalismul său de cel teologic.

Totuşi anumite oscilări se pot înregistra în poziţia lui Conta faţă de problema libertăţii. El e nevoit să recunoască că omul cunoscînd cauzele trebuie să „dea din mîini" într-o anumită direcţie pentru a obţine un anumit rezultat. Într-o lucrare postumă (*Bazele metafizicii*), vom înregistra chiar o îndepărtare de la fatalism şi anume prin afirmarea, în contradicţie cu teoria fatalismului, a unei „elasticităţi" ce caracterizează unele grupuri de legi (biologice, sociale).

Domeniul principal, în care îşi demonstrează Conta tezele concepţiei sale asupra determinismului şi căruia îi este rezervată cea mai mare parte a *Teoriei fatalismului* rămîne domeniul fenomenelor psihice. Cercetîndu-l Conta urmăreşte să dea o explicaţie materialistă fenomenelor psihice pentru a izgoni idealismul de aci şi să dovedească prin această universalitatea determinismului şi materialitatea lumii.

Situîndu-se pe o poziţie evoluţionistă în problema vieţii organice, Conta reuşeşte să răspundă de pe poziţiile ştiinţei şi materialismului la întrebarea foarte frecventă în lucrările multor gînditori din vremea aceea „Ce este sufletul şi unde este sediul său?". Sufletul — răspunde Conta — este o însuşire, funcţie a creierilor, iar „ . . . materia care-i serveşte de bază are o structură şi o organizaţiune de cea mai mare delicateţă şi perfecţiune"[1]. Spre a susţine această teză, el aduce în sprijin ultimele date din ştiinţele naturii, date care-şi păstrează pînă astăzi valoarea lor. El face referiri la anatomia comparată pentru a demonstra că pe toate treptele de dezvoltare în scara animală gradul de dezvoltare „intelectuală" a animalelor e în dependenţă de dezvoltarea sistemului nervos. Referindu-se la datele patologiei, Conta dovedeşte că bolile mintale sînt legate de perturbări în funcţionarea creierului, sau apar în urma unor leziuni ale acestuia. El citează în sprijinul tezei sale experienţele de laborator realizate de fiziologul francez P. Flourens care urmărise cum prin extirparea treptată a unor părţi ale scoarţei cerebrale dispar anumite facultăţi psihice, ceea ce confirma teza că «sufletul» este o funcţiune a creierului.

Meritul lui Conta este acela că în problema naturii psihicului el critică pe deoparte pe idealişti, care socoteau că sufletul ar fi o substanţă aparte cu o existenţă proprie inde-

[1] V. Conta, *Opere filozofice alese*, Ed. ştiinţifică, Buc., 1959, p. 13. Trimiterile care urmează se fac la această ediţie.

pendentă de trup, iar pe de altă parte pe materialiştii vulgari, care reduceau psihicul la o secreţie a creierului. Astfel Vogt este criticat cu toată fermitatea de Conta : „Vogt a zis că între cugetare şi creieri e acelaşi raport ca între fiere şi mai, sau între urină şi rărunchi. Toţi materialiştii recunosc în unanimitate că această comparaţiune nu e deloc justă" (p. 15). Vederilor eronate ale lui Vogt, care dizolvă în ultimă instanţă psihicul în materie, Conta i-a opus o concepţie materialistă ştiinţifică despre psihic : „Sufletul nu este o secreţiune, ci este o *funcţiune* ; şi tocmai pentru aceea el este *nematerial*" (p. 15).

Conta opune concepţia sa despre natura psihicului şi determinismul psihic teoriilor idealiste care afirmă indeterminismul fenomenelor psihice, şi în primul rînd teoriei liberului arbitru, apărînd cu toată puterea determinismul psihic. El priveşte psihicul ca activitatea sistemului nervos care îndeplineşte funcţia de relaţie a organismului cu mediul. În această relaţie organism-mediu, rolul determinant — arată Conta — îl joacă mediul, condiţiile externe : „Prin intermediarul acestui sistem nervos, agenţii exteriori ne determină cutare sau cutare mişcare" (p. 15).

În înţelegerea determinismului fenomenelor psihice există la Conta serioase limitări provenite din concepţia sa metafizică asupra necesităţii. Meritată subliniată însă justeţea principiului filozofic ce constituie punctul de plecare al concepţiei sale asupra fenomenelor psihice şi anume justeţea tezei despre deteminismul fenomenelor psihice, rezolvarea materialistă a problemei corelaţiei dintre condiţiile externe şi psihic.

Dar pentru a demonstra în chip convingător că toate procesele psihice sînt supuse determinismului, era necesar să se găsească ceea ce aveau comun din punct de vedere fiziologic toate procesele psihice, să se găsească „unitatea" fiziologică ce stă la baza tuturor proceselor psihice. Conta a reuşit într-adevăr să întrezărească între puţinele date pe care i le punea la dispoziţie în vremea aceea fiziologia activităţii nervoase superioare acel proces ce constituie baza fiziologică a tuturor formelor de reflectare atît la animale cît şi la om, baza comportamentului lor, actul reflex : „... în toate fenomenele funcţiunii de relaţiune ştiinţa nu poate să descopere altceva decît *acţiuni reflexe* ..." (p. 130). Reprezentarea pe care o are Conta despre reflex a fost completată, amplificată şi adîncită de dezvoltarea ulterioară a ştiinţei fără a fi însă principial contrazisă. Definiţia dată de Conta reflexului corespunde concepţiei actuale despre reflex : „Fenomenul transformării impresiunii venite de afară în impulsiune* motrice se numeşte *acţiune reflexă*. Această acţiune reflexă constituie în esenţă toată funcţiunea de relaţiune a fiinţelor organice" (p. 126). Apărînd determinismul psihic Conta insistă mult asupra faptului că reflexul se produce în conformitate cu legi „fatale şi naturale", că este o acţiune pur fiziologică ce depinde în întregime de cauze materiale.

Tezele dezvoltate de Conta în legătură cu acţiunea reflexă ca bază a proceselor psihice au importanţă deosebită şi constituie unul din meritele sale. Totuşi din pricina nivelului relativ scăzut al fiziologiei din vremea aceea, teoria reflexelor dezvoltată de Conta, rămîne încă generală şi nu poate dezvălui mecanismul intim al fiecărui proces psihic. Abia după 40 de ani de la apariţia lucrării lui Conta, I. P. Pavlov a descoperit în metoda experimentală a reflexelor condiţionate acea metodă obiectivă care duce la cunoaşterea activităţii nervoase superioare. Pe ce cale va porni însă Conta în explicarea bazei materiale a mecanismului fiecărui proces psihic? Conta şi-a îndreptat atenţia în direcţia schimbărilor anatomo-morfologice din scoarţa cerebrală şi a elaborat teoria „întipăririlor". El a căutat pe de altă parte să suplinească lipsa datelor fiziologice recurgînd la ajutorul filozofiei materialiste.

Pornind de la teoria cunoaşterii Conta a împărţit procesele psihice ce condiţionează cunoaşterea în două grupe corespunzînd treptelor senzoriale şi logice. El a denumit pro-

* În ediţia de faţă, impresiune — evident în mod eronat (vezi mai departe).

cesele din prima categorie percepţiune de gradul întîi, iar procesele logice percepţiune de gradul doi, voind să sublinieze prin aceasta unitatea procesului de cunoaştere a lumii şi încercînd să înlăture orice prăpastie între cunoaşterea senzorială şi cea logică. Teoria sa pune la baza percepţiilor de gradul întîi urmele lăsate pe scoarţă de excitaţia nervoasă, pe care le numeşte „întipăriri de gradul întîi". În legătură cu percepţiunea de gradul doi (gîndirea) el emite ipoteza că la baza lor ar sta „întipăriri de gradul doi". Explicarea gîndirii constituia de fapt principala dificultate pe care o avea de învins teoria „întipăririlor", dificultate în faţa căreia depuseseră armele toate sistemele premarxiste. Fiziologia stabilise pînă în vremea aceea doar că gîndirea este activitatea unui organ material — creierul, şi că nu ar fi de conceput activitatea ei în cazul cînd ar lipsi datele simţurilor. Acest ultim adevăr formulat încă de multă vreme de filozofia materialistă părea a-i oferi lui Conta o posibilitate de ieşire din această dificultate. Avînd în faţa sa modelul procesului de oglindire nemijlocită a realităţii în conştiinţa noastră, Conta şi-a construit ipotezele care să explice mecanismul gîndirii pornind de la o analogie cu acest proces. El a ajuns la concluzia că, după cum pentru formarea întipăririlor de gradul întîi (senzaţiilor şi percepţiilor) sînt necesare 1) obiectele lumii externe şi 2) organele percepţiunii, tot aşa şi pentru formarea întipăririlor de gradul doi pe care le pusese la baza noţiunilor, sînt necesare 1) obiectele de perceput şi 2) organul special al percepţiunii de gradul doi. Pornind de la acest raţionament, Conta a ajuns să explice gîndirea prin întipăriri rezultate din perceperea şi prelucrarea întipăririlor de gradul întîi de către un organ special al conştiinţei.

Deosebirea făcută de Conta între întipăririle de gradul întîi şi întipăririle de gradul al doilea este generată de o idee justă, dar nivelul dezvoltării ştiinţei nu i-a permis s-o precizeze, s-o exprime în cei mai potriviţi termeni. Este vorba de ideea că suportul material al noţiunilor nu-l constituie numai imaginile obiectelor, întipăririle de gradul întîi (ceea ce Pavlov numeşte primul sistem de semnalizare) aşa cum prezentau lucrurile senzualiştii, ci că la baza gîndirii stă altceva tot de natură materială şi care reflectă într-un mod specific însuşirile obiectelor exterioare. Conta denumeşte acest ceva întipăriri de al doilea grad. În realitate, după cum a arătat I. P. Pavlov, la baza gîndirii stă cel de-al doilea sistem de semnalizare, limbajul, cuvintele. Cuvintele însă (sau excitaţiile ce le corespund pe scoarţă), nu sînt întipăriri ale întipăririlor ci semnale ale obiectelor şi însuşirilor acestora.

Ipotezele lui Conta expuse în *Teoria fatalismului* sînt preţioase ca punct de plecare dar Conta fiind lipsit de o metodă obiectivă de verificare a lor, nu a putut ajunge prea departe şi mai ales nu a reuşit să dea o explicaţie ştiinţifică pînă la capăt procesului gîndirii. Unele din aceste ipoteze, totuşi, cum ar fi ipoteza despre existenţa unui nerv al creierului ca organ al conştiinţei, pleacă de la unele speculaţii filozofice. Printr-o vagă analogie, în spiritul materialismului vulgar, între creier şi alte organe el a tras concluzia existenţei unui nerv al creierului, tot aşa după cum există un nerv al stomacului, al plămînilor etc. O piedică serioasă în explicarea procesului gîndirii a reprezentat-o necunoaşterea concepţiei materialiste asupra societăţii, asupra omului ca produs social. Conta a încercat să explice gîndirea numai prin „jocul forţelor fizice, chimice şi fiziologice", ignorînd rolul factorilor sociali, rolul muncii şi al limbii în procesul apariţiei gîndirii. Fără a înţelege importanţa muncii sociale în procesul căreia apare la om necesitatea comunicării cu ceilalţi oameni, în care apare limbajul ca mijloc de comunicare, ca realitate materială a gîndirii, nu este de conceput o explicaţie materialist-ştiinţifică a procesului complex al gîndirii, specific omului.

În ceea ce priveşte celelalte procese psihice, imaginaţia, memoria, voinţa, acestea sînt explicate de Conta prin teoria întipăririlor şi referiri la datele fiziologiei. Explicaţiile sale sînt sub aspect ştiinţific încă foarte generale. De fapt filozoful romîn atrăsese de la început atenţia asupra caracterului general ce-l vor avea explicaţiile sale, înţelegînd că

sarcina unor explicaţii detailate revine fiziologiei viitorului. În teoriile şi ipotezele sale, el foloseşte principii generale ale ştiinţei cum ar fi determinismul, de la care nu se abate niciodată. În unele explicaţii de amănunt se întîlnesc adesea şi inexactităţi, simplificări, dar niciodată abateri de la principiul determinismului şi de la materialism.

De notat că V. Conta e preocupat în permanenţă de consecinţele practice ale explicaţiilor sale. Acestea îi slujesc pentru combaterea superstiţiilor religioase, misticismului, religiei în general. Teoriile şi ipotezele sale trebuie apreciate în special din punctul de vedere al rolului pe care l-au jucat în lupta împotriva idealismului sub toate formele sale. Aşa de pildă pornind de la explicaţia ştiinţifică a imaginaţiei, Conta însuşi arăta, preocupat de consecinţele ce decurg din aceste explicaţii pentru combaterea ignoranţei, că toate fiinţele supranaturale ce populează credinţele religioase sînt produse ale imaginaţiei oamenilor, rezultatul combinării diferitelor elemente, însuşiri ale unor obiecte reale, în imagini noi, fără un corespondent în realitate. Teoria întipăririlor era de asemenea destinată să joace un rol însemnat împotriva idealismului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Conta a opus explicaţiile sale materialiste în legătură cu formarea noţiunilor, explicaţii bazate pe teoria întipăririlor, teoriei idealiste kantiene despre spaţiu şi timp. Criticînd teoria kantiană despre spaţiu şi timp ca forme subiective ale sensibilităţii, Conta nu numai că a reprodus şi a dezvoltat o serie de argumente ale altor gînditori îndreptate împotriva acestei teorii, dar a dat el însuşi o explicaţie materialistă celor două noţiuni. El pleacă de la teza materialistă că spaţiul şi timpul există în lumea externă şi explică prin teoria întipăririlor cum se oglindesc aceste însuşiri ale obiectelor reale în conştiinţa omului. Spaţiul conform teoriei sale este perceput o dată cu imaginea obiectelor exterioare şi apare pe scoarţă sub forma unor trăsături ce reprezintă într-o întipărire „întinderea" obiectului perceput. Şi întrucît toate lucrurile au o întindere, pe măsura cunoaşterii realităţii se formează şi se întregeşte o întipărire de gradul doi care reuneşte toate trăsăturile reprezentînd întinderea. „Prin urmare — conchide Conta — pentru a concepe ideea abstractă a spaţiului, trebuie s-o abstragem din imaginile tuturor obiectelor din lumea exterioară . . ." (p. 46). Într-un mod analog explică Conta formarea noţiunii de timp pe care o leagă de schimbările, transformările din natură, din lumea externă.

Teoria întipăririlor are meritul de a fi o teorie materialistă care porneşte de la datele ştiinţei şi principiile materialiste. Teoria lui Conta stă mai presus de încercările senzualiştilor de a reduce gîndirea la o combinaţie de idei, fie că e vorba de senzualiştii veacului precedent (Condillac), fie că e vorba de senzualiştii vremurilor mai noi (Czolbe). Autorul teoriei întipăririlor nu numai că nu reduce gîndirea la senzaţie, dar face o critică aspră acelor senzualişti la care se întîlnesc asemenea încercări.

În măsura în care Conta a dispus de date ştiinţifice, el a reuşit să le valorifice filozofic explicînd materialist procesele psihice mai simple. El nu a reuşit însă în acele cazuri în care era vorba de procese psihice despre care, pe de o parte ştiinţa oferea date extrem de puţine, şi, totodată, era vorba de procese complexe cum este acela al gîndirii, a căror înţelegere cerea o concepţie materialistă a vieţii sociale. Conta a interpretat de pe o poziţie înaintată datele ştiinţei, a fundamentat ideia bazei materiale a psihicului, a explicat procese psihice mai simple (percepţie, imaginaţie, memorie etc.). Însă ori de cîte ori a fost vorba de procese specifice omului, pentru a căror înţelegere se crea o concepţie materialistă despre viaţa socială, o metodă dialectică, au ieşit în evidenţă mărginirile materialismului său.

Privită din punct de vedere gnoseologic „teoria întipăririlor" apare ca o variantă mecanicistă a teoriei materialiste a reflectării.

Tocmai de aceea Titu Maiorescu, în *Logica* sa, şi mai tîrziu discipolul său I. Petrovici, au atacat-o luînd apărarea idealismului kantian. Conta porneşte în gnoseologie

după cum am văzut de la senzualismul materialist din secolul XVIII pe care-l depăşeşte prin poziţia istorico-naturalistă în explicarea genezei gîndirii, prin înţelegerea mai complexă a rolului gîndirii în procesul cunoaşterii (oprindu-se totodată în faţa explicaţiei materialist-istorice a omului şi ca atare şi a gîndirii).

Ocupîndu-se şi de alte aspecte ale teoriei cunoaşterii, Conta dezvoltă în *Teoria fatalismului* o teorie a relativităţii adevărului care-l apropie de înţelegerea dialectică a acestei probleme. El leagă adevărul de condiţiile unei epoci, exagerînd uneori în chestiunea relativităţii, dar admiţînd în cele din urmă, un fond de adevăruri trainice care rămîne chiar dacă unele sisteme şi teorii dispar. fond care creşte treptat pe măsură ce omenirea progresează.

Tendinţa de a dezvolta materialismul prin generalizarea datelor ştiinţelor naturii din vremea respectivă se realizează într-o măsură mai mare în cea de-a doua lucrare a lui Conta, *Teoria ondulaţiunii universale*, unde aportul său este mai însemnat. Lucrarea vădeşte un progres al gîndirii filozofului romîn faţă de materialismul metafizic al secolului XVIII, deşi influenţa acestuia mai este încă puternică.

Dar tocmai în această lucrare Conta ne dă măsura puterii sale de gîndire. În *Teoria ondulaţiunii universale* el încearcă să realizeze o sinteză materialistă a celor mai importante descoperiri din ştiinţele naturii din secolul XIX elaborînd teoria evoluţiei, care depăşeşte evoluţionismul vulgar.

Problema evoluţiei, problema cercetării pe un plan mai general a legilor de dezvoltare a lumii, a fost ridicată în faţa filozofiei mai cu seamă de ampla dezvoltare a ştiinţelor naturii în secolul al XIX-lea. Desfăşurarea cercetărilor în acest domeniu a atins la mijlocul veacului trecut, acel punct cînd s-a pus cu necesitate problema studierii interdependenţei obiectelor şi fenomenelor, a legăturilor dintre ele. Aşa cum a arătat F. Engels, după o perioadă îndelungată de acumulare a unei mase de fapte, date şi observaţii, în secolul al XIX-lea a venit momentul în care ştiinţa naturii a devenit o ştiinţă în esenţă de sistematizare, o ştiinţă care tratează despre procese, despre originea şi dezvoltarea lucrurilor, despre conexiunea care uneşte aceste procese naturale într-un vast ansamblu.

Ştiinţele naturii devin în felul acesta ştiinţe teoretice. „... prin faptul că se făcuse dovada legăturii existente chiar în natură între diversele domenii de cercetare (mecanică, fizică, chimie, biologie etc.) ştiinţele naturii se transformară ele însele din ştiinţe empirice în ştiinţe teoretice, şi prin sintetizarea datelor dobîndite, într-un sistem de cunoaştere materialistă a naturii" [1].

Transformarea ştiinţelor naturii dintr-o ştiinţă empirică într-una teoretică a fost marcată printr-un şir de descoperiri importante şi în primul rînd prin cele trei mari descoperiri : 1) descoperirea celulei ca unitate prin a cărei înmulţire şi diferenţiere se dezvoltă întregul corp al plantei şi animalului ; 2) descoperirea legii transformării energiei şi 3) fundamentarea de către Darwin a teoriei evoluţiei [2].

Aceste trei mari descoperiri reprezintă generalizări largi a mii de date şi observaţii, generalizări care au avut urmări importante pentru ştiinţele naturii cît şi pentru filozofie. Însemnătatea lor pentru filozofie consta în aceea că ele veneau în contradicţie cu vechea concepţie metafizică despre lume. Ele reprezintă — după cum arată Engels — o adevărată breşă în concepţia metafizică despre lume, care domina pe atunci în ştiinţele naturii şi în filozofia burgheză.

Din lucrarea lui Conta *Teoria ondulaţiunii universale* se poate vedea că el a cunoscut, a apreciat şi a folosit marile descoperiri din ştiinţele naturii din secolul al XIX-lea. Pentru fundamentarea „legii ondulaţiunii universale" el s-a sprijinit pe ipoteza cosmogonică a lui Kant-Laplace, care privea sistemul solar în devenirea sa, şi pe teoria evoluţiei treptate a scoarţei pămîntului a lui

---

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, Ed. politică, Bucureşti, 1959, p. 179.

[2] Vezi K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, vol. II, Bucureşti, 1955, p. 422.

Lyell (opusă teoriei catastrofelor a lui Cuvier); el a folosit ultimele date ale chimiei organice (care realizase primele sinteze ale unor substanţe organice), anatomiei comparate, embriologiei, paleontologiei şi s-a sprijinit pe cele trei mari descoperiri ale ştiinţelor naturii, cu precădere pe teoria darwinistă a evoluţiei.

În ce priveşte teoria lui Darwin, Conta nu numai că se ridică în apărarea ei, dar încearcă s-o dezvolte, înlăturînd unele inconsecvenţe manifestate de Darwin în explicarea mecanismului dezvoltării fiinţelor organice.

Pornind de la descoperirile din ştiinţele naturii, Conta a susţinut ideea dezvoltării în toate domeniile realităţii, natură, societate şi cunoaştere, privind evoluţia ca un proces progresiv, care se înfăptuieşte prin înlăturarea vechilor „forme" ale materiei şi apariţia unor „forme" noi, mai perfecte. El a înţeles, într-o anumită măsură, importanţa luptei dintre forţele interne ale fenomenelor ca motor al dezvoltării, şi a admis, cu anumite rezerve şi limite, existenţa salturilor calitative, ceea ce l-a dus la respingerea evoluţionismului plat.

Dar, Conta nu a fost în stare să ajungă, pe baza elementelor dialectice, proprii mai cu seamă concepţiei sale asupra naturii, la o metodă dialectică revoluţionară. El a fost inconsecvent în susţinerea pînă la capăt şi în aplicarea, chiar a unor idei dialectice emise de el (de exemplu *n*-a extins ideea luptei forţelor contrarii asupra societăţii). De asemenea el nu a renunţat la teoria mecanicistă a mişcării ondulatorii pe care a absolutizat-o, nu a înţeles specificul dezvoltării societăţii, explicînd viaţa socială pe baza legilor dezvoltării naturii. De aceea în „Teoria ondulaţiunii universale" elaborată de el au o pondere mai mare elementele metafizice.

În *Teoria fatalismului*, Conta susţinuse că materia este în continuă mişcare, transformare „metamorfozare". El precizase doar că această schimbare se desfăşoară după legea „*ondulaţiunii universale*". Acum vine să înfăţişeze concret mecanismul acestei legi. După Conta mişcarea universală sau cum o mai numeşte el „acţiunea universală" îmbracă două „forme" principale: lupta dintre forţe şi echilibrul forţelor. Acţiunea universală nu exclude, arată el, echilibrul, dar acesta este vremelnic şi are menirea de a face posibilă existenţa „formelor materiei". Dar, precizează de nenumărate ori Conta, *echilibrurile sînt relative pentru că*, pe de o parte, ele au existenţă limitată fiind „*rupte*" la un moment dat de lupta forţelor interne, iar, pe de altă parte, chiar în interiorul formelor materiei se duce în permanenţă o luptă între „forţele rămase neechilibrate". Lupta dintre forţe dă loc transformării formei respective, a materiei respective. Această transformare nu e continuă deoarece între forţele în luptă se stabileşte la un moment dat un echilibru şi apare în felul acesta o nouă formă a materiei. Privită însă în ansamblu lumea apare într-o continuă mişcare, schimbare, transformare. Un echilibru absolut nu se poate stabili niciodată, precizează gînditorul romîn, întrucît materia este infinită iar corpurile se influenţează şi se intercondiţionează reciproc dînd naştere unor noi schimbări, transformări. Tot prin infinitatea materiei explică el imposibilitatea apariţiei unor forme identice, a revenirii pentru a doua oară pe calea deja parcursă odată.

Iată fără îndoială un tablou dialectic al lumii: aceasta este prezentată într-o continuă schimbare, transformare, corpurile sînt privite în interacţiunea lor, echilibrul lucrurilor este doar *relativ*, el se *rupe* la un moment dat, lupta forţelor interne asigură apariţia unor forme noi ale materiei etc. Dar Conta nu rămîne la această viziune de ansamblu. Mergînd mai departe, pentru a explica şi aplica legea sa, el nu reuşeşte să se menţină la nivelul concepţiei dialectice schiţate, ci face un pas înapoi în direcţia evoluţionismului. El îşi îndreaptă atenţia nu spre „lupta forţelor" ci spre „forme" (care rezultă prin stabilirea echilibrului). Formele materiei sînt împărţite de el, „după modul stabilirii şi dezvoltării lor", în două categorii. Formele evolutive cresc pe nesimţite pînă la un punct culminant şi apoi descresc şi dispar: „de la momentul naşterii lor, cresc pe nesimţite şi treptat pînă la un punct culminant şi, de acolo, tot aşa

de regulat descresc pînă la extincţiune"... (p. 148). Despre formele neevolutive Conta spune doar că nu se supun acestor evoluţii şi citează ca exemplu erupţiile vulcanice, mişcările vibratorii, bruşte, violente, zidirea unei case (sic) etc. Pasul hotărîtor spre evoluţionism rezultă de acolo că Vasile Conta declară ca esenţiale şi principale formele evolutive ale materiei: „După dezvoltările ce voi da mai jos se va înţelege că formele universale şi esenţiale ale Materiei sînt cele evolutive. Pe cînd toate celelalte forme nu sînt decît nişte acte, care nu există decît numai într-atîta, întrucît sînt trebuincioase la evoluţiunea regulată a formelor evolutive" (p. 148). Ca urmare a acestei poziţii principiale, Conta va studia cu precădere formele evolutive formulînd, „legea ondulaţiunii universale".

„Legea ondulaţiunii universale" este legea apariţiei, dezvoltării şi dispariţiei formelor evolutive. Legea îşi trage denumirea din faptul că V. Conta numea formele evolutive unde. Această denumire a formelor evolutive are la baza sa o analogie între forma evolutivă şi unde. „Orice formă evolutivă — scrie Conta — de la naşterea pînă la moartea sa, face, gradat şi pe nesimţite, o cale, care ar putea fi figurată cu un semicerc. Din cauza analogiei voi da acestui semicerc denumirea de *undă*. Voi numi *curbă suitoare* cea dintîi jumătate a căii pînă la punctul culminant şi *curbă scoborîtoare* pe cealaltă jumătate" (p. 150).

Conta atrage atenţia că această denumire este convenţională, ea nu reprezintă decît o metaforă. Totuşi are o importanţă deosebită: noţiunea de undă subliniază că fenomenele, formele materiale, reprezintă procese care au caracter trecător, care apar, se dezvoltă şi dispar. Nu numai evoluţia fiecărei forme în parte este înfăţişată de Conta sub formă de undă dar şi evoluţia universului este prezentată, de asemenea, sub forma unei unde imense „care se întinde în toate direcţiunile".

Multe din ideile înaintate ale lui Conta nu apar cu claritate datorită faptului că teoria sa este redată printr-o imagine neadecvată cum este aceea a undei. O astfel de idee importantă, care este mascată de această imagine intuitivă, este aceea a dezvoltării progresive. Analiza amănunţită a „teoriei ondulaţiunei universale" aplicată la natură, societate şi gîndire ne duce la concluzia că în fond Conta susţine în ciuda acestei imagini, a undei, ideea dezvoltării pe plan generalizat, ideea apariţiei continui a unor forme noi ale materiei, deosebite calitativ de cele precedente. Această analiză ne arată că „evoluţia onduliformă" susţinută de filozoful romîn, nu reprezintă o teorie a ciclurilor, a mişcării în cerc, uniforme, ci rămîne o teorie a evoluţiei progresive.

Deoarece aceste concluzii ar putea să pară că vin în contradicţie cu ideea de bază a teoriei ondulaţiei universale, aceea a asemănării evoluţiei cu o undă care are atît o ramură ascendentă cît şi una descendentă, se impun unele precizări. Mai întîi trebuie să constatăm că „legea ondulaţiunii universale" nu se reduce la stabilirea unei analogii între evoluţie şi o singură undă. Conta se referă de fapt la un sistem complex de unde legate în aşa fel între ele încît din succesiunea lor să rezulte dezvoltarea, apariţia unor forme noi care se dezvoltă, în timp ce formele vechi dispar. În complexul acesta de unde fiecare undă apare ca o treaptă a procesului evoluţiei.

În al doilea rînd, pe lîngă imaginea aceasta a unei unde imense care conţine în ea alte unde şi la rîndul ei face parte din unde mai mari (şi aşa la infinit), legea ondulaţiei universale mai conţine o serie de teze care sînt menite să susţină ideea dezvoltării şi să-i dezvăluie mecanismul. Astfel, Conta susţine că evoluţia se realizează printr-o succesiune de acţiuni şi reacţiuni, că undele se leagă astfel între ele încît unda nouă ia naştere din punctul culminant (nu final) al undei precedente, el precizează că repetiţia are loc în condiţii noi, însfîrşit susţine (dar nu aplică pînă la capăt) ideea că motorul dezvoltării îl constituie lupta forţelor contrarii, denumită de Conta „lupta secundară". Să urmărim mai întîi cum rezultă ideea de evoluţie progresivă din sistemul acesta de unde şi apoi cum este susţinută de celelalte teze ale teoriei lui Conta.

În introducerea la „Teoria ondulaţiei universale", definind scopul lucrării, Conta preciza că urmăreşte să stabilească legea evoluţiei universale şi totodată să-i facă „întrucitva şi aplicaţiunea practică". Şi într-adevăr cea mai mare parte a lucrării este consacrată analizei concrete a faptelor prin care-şi fundamentează legea evoluţiei şi în special analizei evoluţiei vieţii şi numai într-o măsură mai redusă a vieţii sociale.

Urmărind evoluţia vieţii organice, Conta este preocupat de cauzele care determină dezvoltarea organismelor şi încearcă să elaboreze o teorie proprie cu privire la dezvoltarea vieţii organice, criticînd unele inconsecvenţe ale teoriei darwiniste a variabilităţii speciilor.

În analiza dezvoltării vieţii pe pămînt, Conta găseşte unul din argumentele cele mai puternice în apărarea legii evoluţiei, legii „ondulaţiei universale". Această analiză îi dă posibilitatea să dovedească aproape toate tezele teoriei sale: astfel sînt confirmate tezele referitoare la caracterul trecător al fenomenelor, la dezvoltare înţeleasă ca apariţie şi dispariţie a formelor materiale, la apariţia unor forme noi mai perfecte la, izvorul dezvoltării etc.

Viaţa afirmă Conta a apărut dintr-o altă formă a materiei, mai puţin perfectă, din forma anorganică a materiei. La început ea era imperfectă dar s-a dezvoltat şi perfecţionat treptat.

Din analiza exemplelor prezentate de Conta (evoluţia sistemului solar, transformarea şi perfecţionarea speciilor) reiese că, în conformitate cu legea ondulaţiei universale, materia se găseşte într-o permanentă transformare, într-un permanent proces de dezvoltare, că filozoful romîn înţelege dezvoltarea ca o dispariţie a formelor vechi şi apariţia unor forme noi mai perfecte. Aceste forme noi reprezintă grade, trepte, ale procesului progresiv de evoluţie a materiei: „din cauza relativităţii ce cunoaştem — scrie Conta — fiecare undă conţine alte unde secundare, care constituiesc tot atîtea trepte pe curbele ei suitoare şi coboritoare; şi, la rîndul său ea este conţinută de o undă mai mare, în care ea ţine locul de o simplă treaptă. Cu chipul acesta — conchide el — materia în metamorfozarea sa vecinică face o adevărată mişcare ondulatorie" (p. 150). De aici rezultă în mod clar că prin mişcarea ondulatorie Conta înţelege o mişcare progresivă care se înfăptuieşte prin apariţia şi dispariţia formelor materiale deosebite calitativ unele de altele.

Ideea dezvoltării pe calea înlăturării vechilor forme materiale şi a apariţiei unor forme noi, mai perfecte, pe calea luptei noului cu vechiul, este exprimată de asemenea de către Conta cu ajutorul principiului conform căruia dezvoltarea se înfăptuieşte sub forma unei „succesiuni de acţiuni şi reacţiuni" (p. 154).

Conta vedea în succesiunea acţiunilor şi reacţiunilor, una din particularităţile „legăturii" dintre fenomene, una din particularităţile dezvoltării.

Explicînd această teză, Conta observă că fenomenul (unda) apare atunci cînd antecedentul se află la punctul său culminant, în plenitudinea forţelor sale, ceea ce asigură progresul, dezvoltarea: „...undele de acelaşi grad, care se succedează nemijlocit, sînt astfel de legate şi vîrîte una în alta încît: punctul culminant al antecedentei reprezentează şi începutul curbei suitoare a consecuentei, iară sfîrşitul curbei coboritoare a antecedentei reprezentează şi punctul culminant al consecuentei" (p. 153—154). Cînd începe să se dezvolte o undă nouă, arată Conta, înseamnă că începe o „reacţiune împotriva undei vechi". Calea parcursă de ele în comun, este reprezentată grafic printr-o jumătate de curbă. Dar pe cînd pentru unda cea veche aceasta figurează decăderea sa, pentru unda nouă aceasta reprezintă ascensiunea.

Înfăţişarea de către Conta a procesului de dezvoltare sub formă de unde cu ramuri ascendente şi descendente pune în mod inevitabil problema repetabilităţii fenomenelor. De la bun început poziţia lui Conta în această chestiune este clar exprimată: el neagă repetarea în cerc. Vorbind despre lupta dintre

forţe şi despre echilibru, el afirmă imposibilitatea întoarcerii absolute la acelaşi punct, a parcurgerii de două ori a aceleiaşi căi. Afirmaţia sa este susţinută de teza caracterului infinit al materiei şi „forţei". „Din aceea că Materia şi Forţa sînt nesfîrşite mai rezultă că *formele* luptelor şi echilibrurilor variază vecinic pînă la nesfîrşit ; şi că, prin urmare Universul nu trece niciodată de-a doua oară pe calea odată parcursă" (p. 146).

Iată dedusă de aci imposibilitatea apariţiei a două fenomene absolut identice : „Am văzut mai sus — scrie Conta — că din faptul că Materia este nesfîrşită rezultă că aceasta se metamorfozează veşnic fără a trece vreodată, de-a doua oară, pe calea deja parcursă. Aceasta este cauza pentru care undele, în genere, şi mai cu seamă acele care sînt de graduri deosebite, nu pot să aibă aceeaşi formă" (p. 153).

Conta subliniază că fenomenele nu sînt identice fiindcă repetarea are loc în condiţii noi. Astfel curba scoborîtoare a undei reprezintă o anumită repetare a celei suitoare însă de astădată în sens invers : ele nu sînt identice deoarece au alte locuri în unda superioară, evoluţia lor se săvîrşeşte în condiţii diferite. Chiar dacă „curba suitoare şi cea coborîtoare a unei unde, deşi s-ar afla la acelaşi nivel, în privinţa însăşi a acestei unde — scrie Conta — dar *niciodată* nu se pot afla la acelaşi nivel în privinţa undei superioare din care cea dintîi face parte".

„Astfel se explică — conchide Conta — pentru ce individul omenesc îmbătrîneşte, decade şi moare, fără a trece din nou prin întocmai aceleaşi faze prin care trece copilul spre a deveni om matur" (p. 153).

Cercetarea multilaterală a procesului dezvoltării lumii cu scopul stabilirii legilor sale, pune în mod inevitabil problema izvorului dezvoltării fenomenelor, a forţei lor motrice.

Adîncind problema dezvoltării „formelor evolutive ale materiei", Conta a abordat şi el problema izvorului dezvoltării.

Rezolvarea de către Conta a problemei izvorului dezvoltării se apropie într-o oarecare măsură de teza dialectică a luptei contrariilor ca izvor al oricărei dezvoltări. Pentru Conta izvorul dezvoltării îl constituie lupta dintre forţele interne ale fenomenelor, ceea ce numeşte el „luptă secundară". Lupta secundară (lupta care se desfăşoară înlăuntrul formei materiale după instaurarea echilibrului în virtutea căruia fiinţează forma dată), dezvoltă forma respectivă şi o duce definitiv la pieire ducînd totodată şi la naşterea unei forme noi. Analizînd dezvoltarea vieţii pe pămînt, el vorbeşte, de exemplu despre lupta dintre două „forţe rivale" (ereditatea şi adaptarea) ca despre izvorul perfecţionării speciilor. Însă Conta deşi înţelege dezvoltarea naturii ca o luptă dintre forţele interne ale fenomenelor, este inconsecvent, ajunge să vorbească, în cazul societăţii, despre solidaritatea membrilor ei, astfel că nu reuşeşte să se ridice pînă la formularea legii luptei contrariilor ca una din cele mai generale legi ale realităţii.

În mod teoretic el proclamă universalitatea luptei forţelor contrarii, dar practic se îndepărtează de la această teză atît în explicarea vieţii sociale cît şi în explicarea evoluţiei „ideilor metafizice".

La prima vedere s-ar fi putut crede că între legea „ondulaţiei universale", a lui Conta, şi teoria ciclurilor, a lui Vico, nu există o deosebire prea mare, cu atît mai mult cu cît la Conta întîlnim elemente ale terminologiei lui Vico. Dar, analiza tezelor fundamentale ale legii ondulaţiei universale arată în mod convingător că la Conta concepţia asupra dezvoltării se deosebeşte fundamental de teoria lui Vico. Spre deosebire de Vico, Conta afirmă ideea dezvoltării progresive a lumii. La Conta mişcarea formelor materiale nu se produce în cerc închis fără nici o perspectivă de dezvoltare, ca la Vico. Este adevărat că mişcarea ondulatorie are de obicei un caracter ritmic şi uniform. Însă la Conta concepţia asupra mişcării este strîns legată de teza dezvoltării lumii infinite. Şi dacă un proces anumit poate fi prezentat sub forma unei unde, procesul dezvoltării lumii în întregul ei, apare sub forma unui sistem de unde foarte complexe, infinite şi de fapt, în ultimă instanţă, Conta însuşi,

printr-o serie de teze şi explicaţii, eliberează lumea din limitele strîmte ale unei singure unde şi-i dă posibilitatea să se dezvolte veşnic, să atingă forme şi stadii tot mai noi şi mai perfecte, care prin faptul că sînt trecătoare ca toate celelalte apar ca trepte, mai înalte, ale unui proces progresiv infinit. Limita concepţiei lui Conta asupra evoluţiei constă mai ales în supraestimarea momentului evolutiv al dezvoltării.

Distincţia pe care o face Conta între formele evolutive ale materiei şi formele neevolutive este caracteristică pentru poziţia sa în problema dezvoltării: prin această distincţie gînditorul romîn respinge evoluţionismul plat, susţinut de Spencer, dar, totodată, prin importanţa acordată formelor evolutive, respinge, determinat de poziţia sa de clasă, dialectica revoluţionară.

Deosebirea dintre cele două categorii de forme ale dezvoltării nu este făcută după un criteriu ştiinţific: formele evolutive ar avea o curbă ascendentă, un punct culminant şi o curbă descendentă. În categoria a doua intră toate celelalte mişcări, care nu reprezintă un proces complex de evoluţie, ci numai o parte a unui atare proces, ca acţiuni care contribuie la evoluţie: mişcările bruşte şi violente, mişcările vibratorii, revoluţiile sociale. Totuşi această distincţie are un element raţional: după felul cum înţelege formele neevolutive ne dăm seama că de fapt filozoful romîn îşi pune în fond problema salturilor, a întreruperii continuităţii, deşi într-o formă destul de vagă. Aceasta se vede şi din faptul că el include în categoria formelor neevolutive ceea ce în mod ştiinţific este numit salt, ca de exemplu revoluţiile sociale. În ce priveşte poziţia lui Conta în problema salturilor, aceasta nu este exprimată cu claritate dar poate fi urmărită în lucrările sale şi caracterizată ca oscilantă: neagă salturile, cînd le dă concepţia „catastrofelor" lui Cuvier dar afirmă existenţa lor, cînd le înţelege ca transformări mari ale materiei. În cele din urmă le recunoaşte existenţa obiectivă dar le acordă o importanţă redusă. E clar însă că filozoful romîn nu se ocupă în special de problema salturilor întrucît le consideră ca făcînd parte din ceea ce el denumea „forme neevolutive".

★

Privind în ansamblu concepţia lui Conta asupra evoluţiei se impune să facem distincţia între ideea evoluţiei, a dezvoltării progresive, susţinută de el, idee înaintată şi teoria sa prin care încearcă să explice mecanismul evoluţiei, să stabilească legile dezvoltării, în care manifestă grave inconsecvenţe, oscilări.

Apărută după ce Marx şi Engels elaboraseră metoda dialectică materialistă, instrument al transformării revoluţionare a societăţii, teoria „ondulaţiunii universale", a lui Conta rămîne în ciuda ideilor înaintate enunţate de autorul ei o teorie cu elemente contradictorii, în mare măsură o schemă abstractă care-şi vădeşte ineficacitatea mai cu seamă cînd e vorba de aplicarea ei la viaţa socială. Formula pe care o propune Conta, evoluţia onduliformă, deşi afirmă ideea dezvoltării nu pune accentul pe ceea ce trebuie să fie esenţialul într-o teorie a dezvoltării, pe momentul revoluţionar, pe lupta contrariilor dusă pînă la aplicarea ei la viaţa socială, pe saltul revoluţionar.

Contradicţiile poziţiei lui Conta se manifestă în punctele esenţiale ale problemei dezvoltării: în problema luptei contrariilor, saltului, în parte a calităţii. Pe de o parte el susţine ideea dezvoltării, a luptei forţelor contrarii, a ruperii echilibrului, afirmă existenţa formelor neevolutive, pe de altă parte declară că evoluţia se realizează „pe nesimţite" (apoi aduce acestei poziţii un corectiv spunînd că ea se realizează „relativ pe nesimţite"), pune lupta contrariilor pe acelaşi plan cu echilibrul, renunţă la ea în explicarea vieţii sociale, declară formele evolutive ca esenţiale etc. Aceste contradicţii ale concepţiei sale îşi au explicaţia în poziţia de clasă a gînditorului romîn. Burghezia radicală romînească ale cărei aspiraţii le exprima concepţia lui Conta, era interesată în dezvoltarea tehnicii şi în această măsură şi a ştiinţei, era interesată într-o serie de reforme sociale care să creeze condiţii mai

bune dezvoltării industriei şi comerţului. Ea nu constituia însă o forţă revoluţionară şi ca atare nu urmărea transformarea revoluţionară a societăţii. De aceea chiar dacă a putut accepta materialismul lui Conta, chiar dacă ar fi putut accepta o dialectică a naturii, ea nu putea accepta, în momentul cînd se închega la noi o mişcare muncitorească, o dialectică a istoriei ce o condamna la pieire.

În condiţiile istorice din a doua jumătate a secolului XIX filozofia materialistă a lui V. Conta a jucat un rol progresist. Ea a ridicat pe o treaptă nouă tradiţia materialistă din filozofia românească reprezentată pînă atunci în special de oamenii de ştiinţă înaintaţi. Lucrările filozofice ale lui Conta, ca şi prelegerile sale publice au contribuit la răspîndirea concepţiei ştiinţifice materialiste despre lume, a ideilor înaintate ale evoluţionismului, la afirmarea ateismului. Într-o perioadă cînd Titu Maiorescu, reprezentantul ideologic al coaliţiei moşiereşti punea sub semnul îndoielii noile teorii ştiinţifice care reprezentau tot atîtea lovituri aduse idealismului şi metafizicii, Conta înţelegîndu-le importanţa a încercat să le sintetizeze de pe poziţii materialiste, făcînd din ele argumente puternice împotriva idealismului filozofic şi religiei.

★

Merită relevată iniţiativa editurii de a însoţi culegerea recenzată cu un studiu introductiv şi un aparat ştiinţific corsepunzător. Studiul şi notele realizate de N. Bolboaşă ridică însă obiecţiuni între care unele foarte serioase. Obiecţii comportă însăşi concepţia editorială care stă la baza prezentei culegeri. Vrînd să dea un text cît mai apropiat de original, editorul s-a adresat primei ediţii a lucrărilor pe care a confruntat-o cu manuscrisul. Adresîndu-se numai primei şi nu şi ultimei ediţii pregătită de Conta însuşi (ediţia în limba franceză), tov. Bolboaşă a lipsit pe cititor de posibilitatea de a urmări felul cum a evoluat gîndirea autorului după publicarea primei ediţii, să cunoască modificările aduse lucrărilor de autorul însuşi. Or, acestea sînt importante. Dacă vom compara prima ediţie românească cu ediţiile franceze vom observa de exemplu că *Teoria fatalismului* are paragrafe noi, în care autorul sintetizează ipotezele sale cu privire la activitatea psihicului. Astfel în ediţia franceză (B. Conta, Théorie du fatalisme, Bruxelles, Paris, 1877) găsim o secţiune (a treia de la p. 40 la 56) intitulată „Mes hypothèses" — care lipseşte din ediţia românească. Din ediţia românească lipseşte şi paragraful „Rôle de la philosophie et des hypothèses" prezent în ediţia franceză menţionată (p. 223—231).

Ediţia franceză conţine de asemenea o sistematizare mai bună a unor paragrafe, alăturarea altora etc., de care ar fi trebuit să ţină seamă recenta ediţie românească — (de ex. secţiunea IV „Cîteva date ştiinţifice care confirmă teoria fatalismului devine în ediţia franceză secţiunea II cu titlul „Quelques données de la physiologie").

Cealaltă lucrare inclusă în culegere, *Teoria ondulaţiunii universale*, nu coincide nici ea cu textul complet lăsat de autor şi publicat în franceză de prietenul său Rosetti-Tescanu.

Ediţia recent apărută lasă la o parte mai multe capitole ale lucrării (cele care poartă titlul *Origina speciilor*). Deşi au apărut şi ca lucrare de sine stătătoare aceste capitole (care conţin şi o parte întitulată *Chestiuni de sociologie*) formează un corp comun cu prima parte a *Teoriei ondulaţiunii universale*, şi ele nu pot fi înţelese pe deplin dacă nu citeşti această primă parte a cărei concretizare o reprezintă.

În afară de aceasta în ediţia franceză găsim pasaje noi (faţă de prima ediţie românească), foarte importante. Aşa de pildă la p. 39 (Basile Conta, Théorie de l'ondulation universelle, Paris, 1895) filozoful român, delimitîndu-se de evoluţionismul lui Spencer face unele precizări foarte importante arătînd între altele că el înţelege ondulaţia ca *o evoluţie interioară* (şi nu ca o schimbare exterioară, ca Spencer), ca o evoluţie a conţinutului corpurilor etc.

O ediţie ştiinţifică a operelor lui Conta (fie ele chiar alese) trebuie să ţină în mod obligatoriu seama de schimbările introduse de autor în text mai ales cînd acestea sînt foarte importante pentru precizarea poziţiei autorului în anumite probleme cum este cazul de faţă.

Studiul introductiv, semnat de N. Bolboaşă, a reuşit să redea unele trăsături ale materialismului lui Conta, cu limitele respective cu care ne declarăm de acord. Într-o măsură însemnată studiul oferă însă o imagine contradictorie a filozofiei lui Conta. În unele chestiuni Conta oscilează, emite idei contradictorii (datorită poziţiei sale de clasă). Acestea trebuie relevate, înţelese şi explicate în mod ştiinţific. Neaprofundînd problemele, într-o serie de cazuri, autorul studiului introductiv cade singur în contradicţii de la o pagină la alta a studiului. Iată de exemplu cum apreciază autorul studiului poziţia lui Conta în problema evoluţiei. La p. XVIII afirmînd că teoria ondulaţiunii universale „nu-i scutită de unilateralitatea evoluţionismului în general, nu este dialectică", tov. Bolboaşă scrie mai departe în sprijinul tezei sale: „Conta repetă adesea că ondulaţiunea materiei, exprimată de această lege, se face gradat, pe îndelete, e o schimbare cantitativă, *o creştere şi descreştere, fără salturi calitative*" (sublinierea noastră).

La pagina XX a studiului introductiv el susţine contrariul „Conta *nu vede* desfăşurarea formelor evolutive *ca o simplă creştere şi descreştere mecanică*, ci *ca o creştere „în sus", ca o dezvoltare progresivă*" (sublinierea noastră). Iar dacă la p. XVI şi XVIII afirmă că la Conta dezvoltarea e *fără salturi*, la p. XXIV reproduce un citat din Conta din care se vede că filozoful romîn admite saltul. Iată citatul din Conta reprodus chiar de tov. N. Bolboaşă. „Omul — conchide el — este fiinţa care a făcut cel mai mare progres organic şi, totodată, între el şi fiinţele nemijlocit inferioare este o distanţă sau, mai bine-zis, un salt foarte mare".

Autorul studiului introductiv dă o imagine inexactă a poziţiei lui Conta în problema saltului. El nu ţine seamă de faptul că acesta a recunoscut „formele neevolutive" ale dezvoltării (în care a inclus şi mişcările bruşte, violente, revoluţiile sociale etc.) şi prin aceasta (fără să mai vorbim de alte pasaje ca cel reprodus mai sus) a recunoscut salturile. El a negat salturile neexplicabile, mai precis catastrofele lui Cuvier (folosite ca argumente antimaterialiste de teologie). Limita lui Conta constă, în realitate, în subestimarea rolului salturilor, al revoluţiilor, în înclinarea lui spre formele evolutive ale dezvoltării, ceea ce se explică prin poziţia sa de clasă.

O apreciere inexactă se dă în studiul introductiv poziţiei lui Conta în problema calităţii cînd se afirmă, că „el n-a înţeles în genere că o formă superioară este calitativ deosebită de forma inferioară ce-i precede" (p. XVI).

În realitate Conta vorbeşte mereu de forme noi superioare ale materiei, mai complexe, mai desăvîrşite şi combate de exemplu pe „unii filozofi naturalişti" care „susţin că fenomenele fiziologice nu sînt decît nişte combinaţiuni şi reacţiuni chimice" (p. 180).

Asemenea aprecieri greşite ale poziţiei lui Conta se întîlnesc şi în notele ce însoţesc textul. În nota de la p. 89 tov. Bolboaşă scrie: „Puternic influenţat de ideea evoluţiei lente, Conta n-a reuşit să distingă saltul calitativ de la animalele superioare la om, şi ce anume l-a determinat". Or, tocmai în citatul reprodus mai înainte (şi dat de tov. Bolboaşă), era vorba de un *salt foarte mare* existent între om şi fiinţele nemijlocit inferioare. Ba mai mult, la pagina imediat următoare notei în care se afirmă că V. Conta n-a reuşit să distingă saltul calitativ de la animalele superioare la om, Conta scrie: „Reflexiunea, astfel definită, este, deci, limita care separă inteligenţa omului de aceea a animalelor. Există deci o linie adîncă de despărţire" (p. 90). Alta este limita lui Conta, nu cea imputată de autorul studiului introductiv: el nu a reuşit să explice specificul omului, să-l definească cu precizie, şi aceasta pentru că i-a lipsit o concepţie materialistă asupra istoriei.

O lipsă serioasă a studiului o constituie felul cum sînt caracterizate concepţiile social

politice ale lui Conta. Autorul aminteşte doar în treacăt despre ideile naţionaliste-reacţionare ale acestuia, în schimb vorbeşte pe mai multe pagini despre „opiniile sale sociale înaintate". Se ştie însă că V. Conta era partizanul teoriei organistice a vieţii sociale susţinută de Spencer, şi că în calitate de adept al acestei teorii burghezereacţionare a prezentat diviziunea muncii ca un proces natural ajungînd în felul acesta să justifice clasele sociale şi exploatarea, a vorbit despre „solidaritatea părţilor constituite" în societate etc. În studiu nu se face o critică temeinică acestei poziţii greşite şi nici manifestărilor naţionaliste, autorul fiind înclinat spre idealizarea lui Conta tocmai în problemele social-politice, în care de fapt filozoful romîn nu s-a situat la înălţimea materialismului său şi a avut o poziţie retrogradă reacţionară.

Ridică obiecţiuni şi alte afirmaţii din studiul introductiv. Vorbind despre atitudinea lui Titu Maiorescu faţă de filozofia lui Conta, autorul studiului afirmă că acesta „o ignoră pomenind-o doar în treacăt şi disprețuitor" (p. V). Or, se ştie că Maiorescu (în *Logica*, Bucureşti 1940, p. 313, la care referă şi tovarăşul Bolboaşă) a criticat concepţia materialistă a lui Conta asupra spaţiului şi timpului (care are la bază teoria întipăririlor) luînd apărarea lui Kant. Tot la pagina V citim : „concepţia sa (a lui Conta) oglindind interesele şi ideile burgheziei radicale din Moldova...". Cititorul se întreabă, fără să găsească un răspuns în studiul introductiv, de ce Conta reprezintă numai interesele burgheziei radicale din Moldova? La pagina VII se vorbeşte despre „ascuţirea luptei de clasă şi lupta partidelor progresiste împotriva coaliţiei burghezo-moşiereşti...". Ne întrebăm cîte partide progresiste cunoaşte autorul studiului introductiv în perioada de cînd s-a format coaliţia burghezo-moşierească pînă la moartea lui Conta (1882)?

De asemenea în studiu se afirmă că V. Conta a vorbit despre crize economice (p. XL) cînd de fapt filozoful romîn urmînd un economist vulgar burghez utilizează termenul de crize comerciale (care se referă doar la fenomenele de suprafaţă ale crizei).

Este regretabil că în textul ediţiei de faţă s-au strecurat o serie de erori între care unele mai grave. Aşa de exemplu la pagina 126, în definiţia dată de Conta reflexului, apare o greşeală care transformă definiţia într-un nonsens : „Fenomenul transformării impresiunii venite de afară în impresiune motrice" (în loc de *impulsiune* motrice, după cum se vede şi în ediţia franceză la p. 33, şi în ediţia N. Petrescu la p. 144).

De asemenea este de neînţeles menţinerea în text a moldovenismelor : aceste (pentru acestea), acele (pentru acelea), iară, al doile etc. Dacă la un scriitor redarea particularităţilor lingvistice specifice unei regiuni este justificată, la un filozof acestea nu fac decît să îngreuneze lectura, mai ales că sînt menţinute şi unele forme lexicale care au circulat într-o perioadă cînd limbajul literar nu era definitiv fixat. Deşi editorul afirmă că foloseşte ortografia în vigoare constatăm dese abateri supărătoare de la normele stabilite de Academia R.P.R. (cea mai frecventă este menţinerea lui u final după i ca în cuvîntul *întîiu*, p. 180).

Cu toate lipsurile ediţiei de faţă, ale studiului introductiv şi cele existente în unele note, editarea operelor filozofice alese ale lui V. Conta constituie o iniţiativă care trebuie salutată. Ea reprezintă o contribuţie la popularizarea filozofiei materialiste din ţara noastră, la răspîndirea operei unui gînditor care a jucat un rol însemnat în lupta împotriva idealismului filozofic şi religiei în a doua jumătate a sec. XIX în ţara noastră.

N. Gogoneaţă

Probleme ale mișcării muncitorești și comuniste internaționale în opera lui V. I. Lenin *

Opera scrisă a lui Lenin ca și întreaga sa activitate prezintă un izvor inepuizabil de înțelepciune și energie revoluționară. Datorită vastității sale este greu ca cititorii să o poată cuprinde în întregul ei, de aceea, alături de operele editate separat (opere alese și opere complete) nevoia unor culegeri menite să satisfacă interesul larg pentru problemele de bază ale marxism-leninismului, continuă să fie mereu actuală.

Ținînd seamă de această necesitate, Editura de stat pentru literatură politică din Moscova a scos în ultimii ani o serie de astfel de culegeri care au fost apoi traduse și tipărite, în cea mai mare parte, și la noi în țară.

Culegerea pe care o prezentăm aci este deosebit de bogată în conținut, avînd contingență cu întregul univers leninist. Ea cuprinde o seamă de lucrări (articole, proiecte de program și de proclamații, rapoarte, cuvîntări, rostite cu diferite ocazii, scrisori, telegrame etc.) scrise între anii 1895—1921 cu privire la mișcarea muncitorească și comunistă internațională.

Parcurgînd acest volum, cititorului i se dezvăluie, o dată mai mult, preciziunea și promptitudinea uimitoare cu care Lenin a analizat și apreciat diferitele fenomene social-politice ale vremii sale. Fără să aștepte trecerea evenimentelor, „limpezirea" lor spre a le „contempla" de la distanță, Lenin le-a disecat pe viu, pronunțîndu-se asupră-le în însuși toiul desfășurării lor. Dialectician desăvîrșit, el a sezisat fenomenul politic încă din faza sa embrionară de tendință nedezvoltată și a prevăzut, uneori în amănunțime, desfășurarea sa ulterioară.

În lucrările culegerii de față este urmărit îndeaproape procesul de emancipare și amploarea mereu crescîndă a mișcării muncitorești din Europa, Asia și America. Astfel, articolul *Destinul istoric al învățăturii lui Karl Marx* (scris în 1913) conține o periodizare a istoriei mișcării muncitorești internaționale începînd cu anul 1848, împărțită de Lenin în trei etape (1. Perioada dintre 1848—1871 : Europa este în fierbere, furtunile revoluționare — în plin avînt. Capitalismul urmează încă o linie ascendentă, dar își dezvăluie treptat contradicțiile, lucru ce s-a văzut deosebit de limpede în timpul Comunei din Paris. Socialismul utopic este înfrînt definitiv. Apar organizații proletare de sine stătătoare : Social-democrația germană și Internaționala I. 2. Perioada dintre 1872—1904 : Revoluțiile burgheze din Occident s-au terminat. În țările din răsăritul Europei încă n-au început. Perioadă de dezvoltare „pașnică". Marxismul se extinde în lărgime. Apar peste tot partide socialiste. Proces lent dar sigur de acumulare a forțelor proletaria-

* Editura politică, București, 1958.

tului în vederea marilor bătălii cu burghezia 3. Perioada de după 1904 : Noi furtuni revoluționare, mai ales în răsăritul Europei. Exemplul Rusiei este urmat de Turcia, Persia, China. Burghezia internațională caută să iasă din criză prin politica înarmărilor și agresiunii. Partidele burgheze se descompun neîncetat. Proletariatul se maturizează. Lupta sa ia proporții din ce în ce mai mari).

În această a treia perioadă, de frămîntări revoluționare nemaiîntîlnite în istorie, în fața social-democrației internaționale stătea o sarcină grea și de mare răspundere : organizarea proletariatului și coordonarea acțiunilor sale revoluționare în vederea asaltului decisiv asupra citadelei capitaliste. Partidele social-democrate din Internaționala a II-a, formate în perioada anterioară, de dezvoltare relativ pașnică a capitalismului, au alunecat pe panta oportunismului, fapt care a dus la falimentul Internaționalei a II-a în timpul primului război mondial. În această situație principala problemă, de rezolvarea căreia depindea victoria revoluției proletare, era aceea a creării partidului de tip nou al clasei muncitoare și a consolidării lui ideologice și organizatorice.

Această idee străbate întreaga culegere.

În lucrarea *Proiect de program al partidului social-democrat și explicarea programului*, Lenin analizează situația economico-socială din Rusia de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. El arată că nici Rusia nu poate evita legitatea dezvoltării sale pe calea capitalismului și a luptelor de clasă dintre proletariat și burghezie, care deveniseră o realitate nemijlocită. El subliniază marea importanță a luptei *politice* a proletariatului care se intensifică pe măsura dezvoltării luptelor revoluționare și a creșterii conștiinței sale de clasă. Urmărind pas cu pas procesul de trezire și de emancipare a proletariatului rus, Lenin arată că „sarcina partidului nu este aceea de a născoci niște mijloace la modă pentru ajutorarea muncitorilor, ci de a se alătura mișcării muncitorilor, de a introduce lumină în această mișcare, de a ajuta pe muncitori în această luptă pe care ei au început s-o ducă singuri" (p. 18).

Economiștii și menșevicii ruși, bernsteinienii din Germania și alți semănători ai haosului ideologic și organizatoric în mișcarea muncitorească și în partidul ei, sînt combătuți cu vehemență de Lenin în lucrările sale. În schimb tendințele sănătoase sînt încurajate și apreciate. În articolul *Congresul de la Iena al Partidului Muncitoresc social-democrat german*, Lenin apreciază ca pozitivă tendința spre un centralism mai pronunțat în sînul acestui partid. Hotărîrea Congresului de a include în statut punctul privitor la necesitatea participării active a membrilor partidului într-una din organizațiile sale de bază a însemnat un pas înainte al social-democrației germane. Admițînd principial acest punct, Congresul, sub presiunea oportuniștilor Vollmar și altora, a admis totodată și excepții de la această regulă, fapt pentru care Lenin l-a criticat cu asprime.

Pentru eliberarea sa și a întregii societăți de sub jugul robiei capitaliste, proletariatul trebuie să se unească într-o organizație politică strict partinică, formată din elementele cele mai conștiente și mai active ale clasei sale. În articolul *Învățămintele grevei din Belgia*, Lenin conchide că succesul limitat al acestei greve s-a datorat într-o foarte mare măsură slăbiciunii organizațiilor muncitorești belgiene și, în primul rînd, diluării partidului social-democrat din această țară în masa largă a muncitorilor neorganizați politicește, a cooperatorilor, sindicaliștilor etc. Chemînd pe socialiștii belgieni la lupta pentru crearea unui partid de tip nou, Lenin chema totodată întreaga social-democrație la înfăptuirea acestei sarcini acute : „Trebuie să acordăm mai multă atenție propagandei socialiste, să muncim mai cu rîvnă pentru închegarea unei organizații puternice, principial consecvente și credincioase socialismului, a unei organizații strict partinice..." (p. 141).

În condițiile imperialismului, cînd mișcarea muncitorească devine deosebit de puternică și pune sub semnul întrebării întreaga orînduire capitalistă, oportunismul îmbracă forme extrem de variate. El devine un *curent politic* sprijinit și dirijat sistematic de bur-

ghezia internațională. Pe lîngă vechile metode ale atacului direct și brutal asupra mișcării muncitorești, burghezia caută să folosească și metode noi, mai rafinate, dar nu mai puțin periculoase, de subminare a mișcării din interiorul ei. Mascată în haină marxistă, ideologia burgheză începe să se reverse ca dintr-un corn al abundenței asupra muncitorilor încercînd să semene îndoială în victoria revoluției socialiste, apatie și dezordine în rîndurile clasei muncitoare.

Apărînd puritatea ideologică, unitatea organizatorică și de acțiune a partidului proletar, Lenin a dat lovituri zdrobitoare oportunismului rus și internațional.

În unele articole ca : *În Anglia, În America* și altele, Lenin dezvăluie rădăcinile istorice și de clasă ale oportunismului. Referindu-se la aceste două țări, în care mișcarea muncitorească și socialistă era mai puțin dezvoltată, Lenin arăta că popoarele respective beneficiau de libertăți democratice mai mari și de un nivel de trai mai ridicat datorită, mai ales, jafului și exploatării barbare de către burghezie a popoarelor coloniale. În aceste condiții, burghezia engleză își permitea ca din profitul maxim realizat să favorizeze apariția în sînul proletariatului a unei pături relativ restrînse numericește, dar influentă, de muncitori mai bine plătiți — aristocrația muncitorească. Legată prin mii de fire de burghezie, aristocrația muncitorească va răspîndi ideologia burgheză în mișcarea proletară, tinzînd s-o abată de pe drumul luptei politice revoluționare și s-o limiteze la cadrul strîmt al revendicărilor economice mărunte, care nu afectează baza orînduirii capitaliste—proprietatea burgheză asupra mijloacelor de producție.

Totodată, Lenin arăta că această situație privilegiată a burgheziei engleze și americane va dispare treptat pe măsura dezvoltării capitalismului mondial și a mișcării muncitorești internaționale. Lucrul acesta se observă deosebit de clar în perioada contemporană. Îngustarea pieței imperialiste și apariția alături de ea a pieței mondiale socialiste, bazată pe relații de colaborare și ajutor reciproc, succesele însemnate ale luptei de eliberare națională de sub jugul imperialist a popoarelor din colonii, au dus la ascuțirea contradicțiilor dintre marile puteri imperialiste. Burghezia din aceste țări intensifică și mai mult exploatarea propriului proletariat. Mizeria oamenilor muncii crește necontenit. Proletariatul se maturizează. Mișcarea sa devine mai conștientă și mai organizată. Libertățile democratice cu care s-a făli atîta timp burghezia engleză, franceză, și americană sînt aruncate peste bord, fapt care dovedește slăbirea și putrefacția continuă a capitalismului monopolist.

Lenin a dus o luptă dîrză împotriva tuturor abaterilor de la linia politică marxistă, atît a celor de dreapta, oportuniste, cît și a celor de stînga, sectariste. El analiza întotdeauna problemele într-un mod concret, în funcție de condițiile istorice și social-politice dintr-o țară sau alta. În lucrarea *Prefață la traducerea în limba rusă a cărții „Scrisori adresate lui F. A. Sorge și altora de către J. Ph. Becker, J. Dietzgen, F. Engels, K. Marx și alții"*, Lenin analizează lupta sistematică și intransigentă a lui Marx și Engels împotriva oportunismului și sectarismului. Asociindu-se părerilor lor, el subliniază că în Anglia și America unde mișcarea muncitorească era mai slabă, mai puțin organizată, se simțea nevoia înzecirii eforturilor socialiștilor pentru *crearea* unui partid politic al clasei muncitoare care să fie strîns legat de mișcarea muncitorească. Spiritul sectarist din sînul socialiștilor englezi și americani reprezenta principalul obstacol în calea înfăptuirii acestei sarcini. Referindu-se la Germania unde exista deja un partid puternic al clasei muncitoare, un partid cu multă experiență și influență în mase, Lenin arată că principala sarcină a social-democrației din această țară era aceea a îmbunătățirii purității ideologice și a întăririi pe mai departe a unității organizatorice și de acțiune a partidului. Spiritul oportunist, manifestat deosebit de pregnant în „idiotismul parlamentar" și filistinismul intelectual mic burghez, erau principala piedică în calea progresului mișcării muncitorești germane.

Luptînd împotriva ambelor devieri de la linia revoluționară, Lenin a scos în relief caracterul deosebit de periculos al oportunismului de dreapta — revizionismul, curent dominant în Internaționala a II-a. Sub pretextul înnoirii marxismului, al dezvoltării lui conform noilor condiții istorice, revizioniștii caută să golească această învățătură de însăși esența ei: necesitatea revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului. Revizionismul — arată Lenin — își are originea direct în ideologia burgheză. Iată de ce revizionismul reprezintă principalul pericol în mișcarea muncitorească internațională.

În declarația elaborată la Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste care a avut loc la Moscova în noiembrie 1957, precum și în alte materiale ale partidelor comuniste din lumea întreagă, se subliniază necesitatea luptei necruțătoare împotriva revizionismului contemporan, necesitatea combaterii și demascării lui oriunde și sub orice formă s-ar manifesta.

O mare pondere are în culegere problema legăturii partidului cu masele proletare și cu ceilalți oameni ai muncii.

Pentru victoria revoluției și pentru construirea cu succes a socialismului, este necesară menținerea și întărirea permanentă a acestei legături. Într-o seamă de lucrări, ca de pildă, *Salut comuniștilor italieni, francezi și germani* etc. se arată că nu-i suficientă proclamarea de către proletariat și partid a rolului său de conducător al maselor. Acest rol trebuie transpus în viață. „Revoluția proletară — spunea Lenin — nu este posibilă fără sprijinul și simpatia marii majorități a oamenilor muncii față de avangarda lor: proletariatul. Dar această simpatie și acest sprijin nu se obțin deodată, nu se decid prin vot, ci *se cîștigă* printr-o îndelungată, grea și anevoioasă luptă de clasă" (p. 251).

Partidul clasei muncitoare — arată Lenin — trebuie să cunoască îndeaproape păsurile și firea maselor, să-și desfășoare activitatea pretutindeni unde se poate exercita o influență asupra acestora: în sindicate, cooperative, parlamentul burghez și alte organizații. Întărind legătura sa cu masele, partidul învață să canalizeze toate nemulțumirile tuturor claselor și păturilor sociale asuprite și exploatate de burghezie și moșierime, să le unească într-un singur șuvoi și astfel să împingă revoluția înainte.

Lenin a atras atenția asupra pericolului jocului de-a parlamentul practicat de oportuniștii de dreapta, asupra iluziilor deșarte micburgheze ale acestora de a ajunge la socialism prin intermediul unor simple discuții și răfuieli parlamentare cu burghezia. Lupta din parlament pentru a-și atinge scopul trebuie subordonată luptei politice extraparlamentare, luptei revoluționare de masă pentru doborîrea de la putere a burgheziei și instaurarea dictaturii proletariatului.

În lupta pentru doborîrea propriei burghezii proletariatul din fiecare țară trebuie să-și asigure simpatia și sprijinul proletariatului mondial, unit în lupta comună împotriva tentativelor burgheziei internaționale de a înăbuși orice mișcare revoluționară. Iată de ce — subliniază Lenin — este necesară solidarizarea muncitorilor nu numai pe plan național, ci și pe plan internațional.

În anii din preajma primului război mondial precum și după declanșarea lui, Lenin a militat neobosit împotriva acestui măcel criminal, pus la cale de burghezia internațională.

În articolele: *Social-democrația germană și înarmările*, *Apel în legătură cu războiul* etc. sînt demascate manevrele burgheziei germane care căuta să înșele masele populare explicînd cursa înarmărilor din această țară și apoi dezlănțuirea războiului prin „pericolul slav" care ar amenința, chipurile, poporul german. Deopotrivă sînt demascate și manevrele burgheziei engleze, franceze și ruse care încercau să-și justifice acțiunile lor agresive prin așazisul „pericol german". Lenin a scos în evidență esența burgheză a lozincii „apărării" patriei, lansată de cele două tabere imperialiste și a chemat proletariatul internațional la lupta unită împotriva valului de naționalism și șovinism care inundase Europa și celelalte continente, pentru transformarea războiului imperialist în război civil revoluționar, în

scopul răsturnării burgheziei și instaurării dictaturii proletariatului. „Dacă e să pierim — spunea Lenin — să pierim în lupta pentru cauza noastră, pentru cauza muncitorilor, pentru revoluția socialistă, și nu pentru interesele capitaliștilor, moșierilor și țarilor" p. 166). „Jos oftările sentimentale, popești și proștești, după o „pace cu orice preț"! Să ridicăm sus steagul războiului civil!' (p. 163). Sub steagul acestei lozinci leniniste a pornit proletariatul rus la luptă în timpul revoluției din februarie 1917 și a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Lenin a înfierat cu vehemență politica trădătoare dusă în timpul războiului imperialist de liderii oportuniști ai partidelor social-democrate din Internaționala a II-a. Marile evenimente sociale: războaiele, revoluțiile obligă clasele și partidele politice să adopte poziții clare și să acționeze mai hotărît. Oportuniștii Internaționalei a II-a, care multă vreme s-au ascuns în dosul unor fraze pompoase despre solidaritatea internațională a oamenilor muncii, au fost nevoiți de data aceasta să se pronunțe prin fapte asupra acestei probleme. Trecerea lor fățișă de partea burgheziei din propria țară și sprijinirea războiului imperialist a arătat cît de mult a fost îmbibată Internaționala a II-a de ideologie burgheză. Oportunismul — spune Lenin — a predominat în Internaționala a II-a și înainte de 1914. Războiul n-a făcut decît să scoată la iveală deosebit de repede și deosebit de pronunțat proporțiile reale ale acestei predominări (p. 158).

Înecarea Internaționalei a II-a în mlaștina șovinismului și transformarea ei într-un jalnic apendice al burgheziei a însemnat, de fapt, sfîrșitul, falimentul ei. Era necesară o nouă internațională, eliberată de oportunism și capabilă să organizeze proletariatul mondial în vederea marilor bătălii cu burghezia.

O serie de lucrări din culegere ca, de pildă, *Situația și sarcinile Internaționalei socialiste*, *Cele cucerite și înregistrate*, *Despre întemeierea Internaționalei comuniste*, *Condițiile de primire în Internaționala comunistă* etc., reflectă lupta încordată dusă de Lenin pentru consolidarea internaționalismului proletar, pentru crearea Internaționalei a III-a comuniste, a îndeplinit un rol istoric în dezvoltarea și maturizarea întregii mișcări muncitorești, în înfăptuirea succeselor epocale cu care se poate ea astăzi mîndri.

Îndrumările date de Lenin tinerelor partide comuniste din Internaționala a III-a cu privire la strîngerea legăturilor cu masele și internaționalismul proletar, au contribuit într-o măsură hotărîtoare la călirea lor ideologică și politică, la transformarea lor în mari partide de masă, intransigent revoluționare.

Numeroase lucrări din culegerea pe care o analizăm se referă la însemnătatea istorico-mondială a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, la influența ei asupra mișcării revoluționare mondiale.

În *Raport prezentat la ședința Comună a C.E.C. din Rusia, a Sovietului din Moscova, a Comitetelor de întreprinderi și a Sindicatelor* — cuprins în acest volum — Lenin arată că marxismul revoluționar pătrunde cu repeziciune în toată lumea, devenind tot mai mult teoria și tactica proletariatului internațional. Indicațiile date de Lenin cu privire la raportul dintre general și particular în revoluție sînt deosebit de prețioase. Ele înarmează partidele comuniste și muncitorești în lupta ideologică împotriva tendințelor revizioniste.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, arată Lenin, a zguduit imperialismul din temelii. Ea a dinamizat energiile revoluționare nu numai în metropole și alte țări capitaliste mai dezvoltate, ci și în colonii. Mișcarea de eliberare națională din țările coloniale a luat o amploare necunoscută înainte.

Lucrările lui Lenin îndrumă permanent lupta comuniștilor din țările subjugate de imperialism pentru aplicarea creatoare a marxismului potrivit condițiilor lor specifice de existență. Urmînd indicațiile lui Lenin, Partidul Comunist Chinez spre exemplu, a reușit să conducă lupta *tuturor* claselor și păturilor exploatate și asuprite de imperialism, s-o canalizeze în direcția luptei pentru socialism, ceea ce a asigurat istorica victorie a revoluției populare în China.

Învățătura leninistă constituie farul călăuzitor în lupta tuturor partidelor comuniste și muncitorești.

Întreaga istorie a Partidului Muncitoresc Romîn este istoria luptei eroice pline de abnegație a celor mai buni fii ai poporului nostru — comuniștii — împotriva monstruoasei coaliții burghezo-moșierești pentru instaurarea dictaturii proletariatului și construirea socialismului în patria noastră.

Atît în anii grei ai ilegalității, cît și după 23 August 1944, comuniștii romîni au fost permanent în fruntea mișcării muncitorești din țara noastră. Aplicînd creator leninismul, partidul a reușit să canalizeze toate energiile revoluționare ale poporului nostru pe făgașul luptei pentru pace, democrație și socialism.

Problemele relevate sînt doar cîteva din multiplele și importantele probleme ridicate de Lenin în lucrările acestei culegeri, utilă și necesară pentru toți cei care studiază operele clasicilor marxism-leninismului.

Gh. Șipoș

V.I.Lenin despre ideologia socialistă și cultura socialistă*

Formarea și dezvoltarea ideologiei și culturii socialiste constituie una din sarcinile centrale ale revoluției socialiste care desființînd proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și înlăturînd fundamentul obiectiv al oricărei forme de exploatare a omului de către om, creează baza economică a socialismului, desfășurînd în același timp, o largă acțiune de educare și culturalizare a maselor.

Înfăptuirea revoluției socialiste în domeniul ideologiei și culturii este, așa cum se arată în *Declarația consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova*, din 1957, una din legile generale, valabile pentru toate țările care pășesc spre socialism. Menite să explice științific și să călăuzească politica de culturalizare a maselor, tezele leniniste cu privire la ideologia și cultura socialistă prezintă o importanță deosebită pentru practica construirii socialismului în țara noastră.

Culegerea *Lenin despre ideologia socialistă și cultura socialistă*, cu o scurtă prefață semnată de V. Glagolev, cuprinde o serie de articole ale lui V. I. Lenin consacrate problemelor ideologiei și culturii socialiste, educației comuniste a maselor. Urmărind în amănunt bogatul conținut de idei al lucrărilor incluse în această culegere (*Marea inițiativă*, *Sarcinile Uniunii Tineretului*, *Despre cultura proletară*, *Socialismul și religia*, *Cu privire la atitudinea partidului muncitoresc față de religie*, *Atitudinea diferitelor clase și partide față de religie și biserică*) se impune în mod incontestabil spiritul său profund actual, de răspuns dat unor cerințe deosebit de arzătoare.

Este suficient să menționăm problema formării atitudinii comuniste față de muncă. În lucrarea sa *Marea inițiativă*, V. I. Lenin arată că pentru a crea și consolida socialismul proletariatul trebuie să rezolve o dublă sarcină : „în primul rînd, să antreneze prin eroismul fără preget al luptei revoluționare împotriva capitalismului, întreaga masă muncitoare și exploatată, s-o antreneze, s-o conducă spre răsturnarea burgheziei și sfărîmarea completă a oricărei rezistențe a acesteia ; în al doilea rînd, să antreneze după el întreaga masă muncitoare și exploatată precum și toate păturile mic burgheze pe calea noii construcții economice, pe cale creării unor noi relații sociale, a unei noi discipline a muncii, a unei noi organizări a muncii, care să unească ultimul cuvînt al științei și tehnicii capitaliste cu organizarea în masă a muncitorilor conștienți, care creează marea producție socialistă" [2].

[1] В. И. Ленин, *О социалистической идеологии и культуре*, Госполитиздат, Москва, 1959.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 407.

Această a doua sarcină, după cum spune V. I. Lenin, este mult mai grea și rezolvarea ei necesită un timp mult mai îndelungat decît prima, o muncă intensă și perseverentă. Totodată, această sarcină este și mai importantă, căci singura cale de înlăturare definitivă a capitalismului și de consolidare a victoriilor obținute asupra acestuia poate fi numai creșterea productivității muncii pe baza folosirii tehnicii înaintate și a unui nou sistem de organizare a muncii.

Dacă organizarea feudală a muncii sociale se baza pe disciplina bîtei, iar cea capitalistă pe disciplina foamei, organizarea comunistă a muncii sociale se sprijină și se va sprijini tot mai mult pe disciplina liberă și conștientă a oamenilor muncii, care prin lupta lor au înlăturat atît exploatarea feudală cît și pe cea capitalistă.

Expresie a unui fapt obiectiv, a caracterului socialist al proprietății, această disciplină nouă nu se formează însă de la sine, și pentru ca ea să devină o realitate trebuie înfăptuită educația comunistă a maselor, trebuie desfășurată o largă activitate de ridicare a nivelului ideologic și cultural al acestora.

Însemnătatea deosebită a subotnicelor comuniste — după cum arată V. I. Lenin — constă tocmai în faptul că ele au scos în evidență inițiativa conștientă și liberă a maselor muncitoare în dezvoltarea productivității muncii, trecerea spre o nouă disciplină a muncii. Sarcina propagandei de partid — așa cum arată V.I. Lenin — este de a face educația comunistă a maselor folosind în acest scop faptele reale luate din construcția comunistă.

Destinată încă la timpul ei să accentueze necesitatea educării tinerei generații în spiritul moralei comuniste, lucrarea *Sarcinile Uniunilor Tineretului* care cuprinde cuvîntarea rostită de V. I. Lenin la Congresul al III-lea al Uniunii Tineretului Comunist din Rusia își păstrează neștirbită însemnătatea în zilele noastre constituind baza științifică a formării profilului moral al omului nou.

Arătînd că pentru a construi noua societate tînăra generație trebuie să învețe comunismul, să-și însușească și să transpună în viață teoria marxistă, V. I. Lenin subliniază rolul pe care morala îl joacă în dezvoltarea societății și necesitatea educării maselor de tineret în spiritul moralei comuniste.

Morala comunistă este complet opusă moralei burgheze la baza căreia stă principiul egoismului, al individualismului burghez. Morala comunistă este subordonată intereselor de clasă ale proletariatului. Morala comunistă este morala care servește acestei lupte, care unește pe oamenii muncii împotriva oricărei exploatări, împotriva micii proprietăți de orice fel, deoarece mica proprietate dă în mîna unei singure persoane ce a fost creat prin munca întregii societăți [1].

În urma lansării sateliților artificiali și a rachetelor cosmice de către Uniunea Sovietică, în urma ridicării necontenite a nivelului economic al țărilor socialiste, creatorii și propagatorii ideologiei anticomuniste sînt nevoiți să renunțe la ponegrirea succeselor economice și tehnico-științifice ale lagărului socialist, ținta principală a atacurilor lor fiind actualmente aspectul etic al socialismului.

Evidențiind caracterul istoric și de clasă al moralei, conținutul profund uman al moralei comuniste ca reflectare a celei mai umane orînduiri sociale, indicațiile leniniste se dovedesc a fi deosebit de utile în demascarea încercărilor actuale de denaturare în special a laturii etice a socialismului.

În educația tineretului în spiritul comunismului, în dezvoltarea personalității tinerilor, un rol principal îi revine școlii. Noua școală, arată Lenin, trebuie să cultive ceea ce este progresist, înaintat din școala veche, dar nu trebuie să fie o copie a acesteia. Școala veche era școala *buchiselii*, a *mușt*ruluielii, era ruptă de viață, de sarcinile și nevoile concrete ale societății. Școala nouă trebuie să fie în primul rînd o școală a vieții, care să participe activ la construirea societății socialiste. Aceasta nu înseamnă că exigențele ei pe linia însușirii cunoștințelor teoretice trebuie să fie mai scăzute. Dimpotrivă, arată V. I. Lenin, aceasta rămîne sarcina ei principală, pentru că nimeni

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 269.

nu poate deveni adevărat comunist, dacă nu-și lărgește orizontul cu tezaurul culturii universale, cu tot ceea ce omenirea a produs mai bun. Școala trebuie să vegheze ca aceste cunoștințe să nu rămînă sterile, ele să devină un bun al tînărului, un instrument cu ajutorul căruia el să poată rezolva sarcinile practice.

Un loc important îl ocupă în această lucrare problema moștenirii culturale a trecutului. Demascînd netemeinicia încercărilor de denaturare a punctului de vedere al luptei de clasă, de minimalizare a rolului culturii moștenite de la vechea societate și de limitare a sarcinilor educației tinerei generații doar la însușirea lozincilor comuniste, V. I. Lenin, scrie: „Cultura proletară nu este ceva care vine nu se știe de unde, nu este o născocire a oamenilor care-și zic specialiști în cultura proletară... Cultura proletară trebuie să apară ca o dezvoltare firească a acelui bagaj de cunoștințe pe care omenirea l-a elaborat sub jugul societății capitaliste, al societății moșierești, al societății birocratice" [1].

Această problemă este reluată de către Lenin și în articolul *Despre cultura proletară*, care conține un proiect de rezoluție a Congresului Proletcultului. Problema necesității preluării culturii înaintate a trecutului este formulată aici ca un principiu de însemnătate majoră pentru dezvoltarea culturii socialiste. Lenin arată că, cultura proletară nu poate să apară decît pe baza însușirii și prelucrării critice, de pe poziții marxiste a celor mai valoroase cuceriri ale gîndirii omenești, create în decursul dezvoltării societății. Încercările de a născoci o cultură proprie, fără nici o contingență cu cultura trecutului, sînt greșite din punct de vedere teoretic și dăunătoare din punct de vedere practic.

Criticînd vehement și cealaltă latură a ostilității față de cultura socialistă, renunțarea la punctul de vedere al luptei de clasă a proletariatului, critică de o actualitate arzătoare — V. I. Lenin formulează principiul fundamental al ideologiei comuniste, principiul partinității proletare pe temeiul căruia întreaga organizare și educare atît în domeniul politic-cultural cît și în domeniul artei trebuie să se desfășoare în spiritul intereselor de clasă ale proletariatului. La baza culturii proletare — arată V. I. Lenin — trebuie să stea concepția marxistă, care exprimă în cel mai înalt grad interesele de clasă ale proletariatului.

Una din sarcinile cele mai importante ale revoluției socialiste în domeniul ideologiei și culturii este aceea a înlăturării prejudecăților religioase.

Referindu-se la rolul social al religiei, care în condițiile societății cu clase antagoniste constituie „una din formele asupririi spirituale, care apasă asupra maselor populare", V. I. Lenin subliniază că partidul clasei muncitoare fiind împotriva oricărei asupriri este cu totul ostil religiei și duce o luptă intransigentă împotriva ei. Marxism-leninismul dezvăluie nu numai rădăcinile gnoseologice ale religiei ci și pe cele sociale. Neputința celor exploatați în lupta împotriva exploatatorilor dă naștere credinței într-o viață mai bună dincolo de mormînt tot așa de inevitabil, precum neputința omului primitiv în lupta cu forțele naturii a dat naștere credinței în zei, în minuni etc. Lupta împotriva religiei nu trebuie de aceea limitată la o luptă ideologică abstractă ci trebuie legată de țelurile concrete ale luptei revoluționare a proletariatului, de înlăturarea cauzelor obiective care generează credința în spirite.

Pentru partidul clasei muncitoare religia nu este și nu poate fi o chestiune privată, întrucît partidul nu poate fi indiferent față de ignoranța și obscurantismul propovăduite de religie. Pentru partidul clasei muncitoare, lupta ideologică nu constituie o chestiune privată, ci o chestiune a întregului partid.

Partidul clasei muncitoare trebuie însă să ducă o luptă continuă împotriva dogmelor religioase, să desfășoare o largă propagandă ateistă, înarmînd masele cu cunoașterea adevărului științific despre natură și societate. Propaganda ateistă trebuie subordonată sar-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 275.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

cinii fundamentale a proletariatului, intereselor luptei de clasă a acestuia.

★

În această scurtă recenzie, noi am urmărit numai problemele legate direct de sarcinile revoluției socialiste în domeniul ideologiei, culturii și al educației comuniste, întrucît însuși titlul culegerii ne-a dictat un asemenea unghi de vedere.

Desigur că aceste lucrări ale lui V. I. Lenin cuprind o serie întreagă de alte probleme importante asupra cărora noi n-am insistat.

Construirea societății socialiste fiind un proces conștient care se realizează cu participarea activă a maselor largi populare, o deosebită importanță capătă munca de educare a acestor mase în spiritul unei înalte conștiințe socialiste.

De aceea cunoașterea tuturor acestor teze leniniste cu privire la formarea și dezvoltarea ideologiei și culturii socialiste, prezentate de noi destul de sumar, ajută la înțelegerea și rezolvarea sarcinilor muncii de propagandă politică și ideologică în etapa actuală de dezvoltare a țării noastre.

Considerăm o însemnată realizare editorială gruparea tematică a lucrărilor clasicilor marxism-leninismului. Dacă reunirea după criterii cronologice face posibilă urmărirea în succesiune istorică a operei leniniste, culegerile tematice de felul celei recenzate și a altora cuprinzînd domenii multiple și variate reliefează în schimb diversitatea de preocupări pe care le-a îmbrățișat genialul conducător al proletariatului.

E. Golu

O lucrare utilă pentru studierea izvoarelor marxismului*

Definind izvoarele marxismului, Lenin arăta: „Învățătura lui (a lui Marx — *F.C.*) a luat ființă ca o continuare nemijlocită și directă a învățăturilor celor mai mari reprezentanți ai filozofiei, ai economiei politice și ai socialismului... Ea este succesoarea legitimă a tot ceea ce a creat omenirea mai bun în veacul al XIX-lea: filozofia germană, economia politică engleză și socialismul francez"[1].

Aprecierea leninistă definește și explică interesul pe care regimul democrat-popular îl manifestă față de opera celui mai de seamă reprezentant al economiei clasice burgheze din Anglia — David Ricardo. Apariția în versiune românească a vol I. din *Opere alese* ale clasicului englez este menită să umple un gol ce a dăinuit în literatura economică românească timp de peste un secol. Volumul cuprinzînd lucrarea capitală a lui D. Ricardo, *Despre principiile economiei politice și impunerii*, editată pentru prima dată la Londra în 1817, apare sub îngrijirea Institutului de cercetări economice al Academiei R.P.R., în traducerea lui Ion Veverca.

Lucrarea este însoțită de un studiu introductiv semnat de Costin Murgescu, și intitulat *David Ricardo — un clasic al economiei politice burgheze*. Fără pretenția de a face o analiză completă vastei opere ricardiene, de a epuiza un subiect căruia i-ar putea fi destinate lucrări de mai mari proporții, studiul introductiv reușește să contureze imaginea limpede a ceea ce opera lui Ricardo a însemnat pentru dezvoltarea economiei politice, condițiile în care ea a apărut, viața omului, cetățeanului și teoreticianului David Ricardo. Analiza operei clasicului englez scoate însă și mai profund în evidență limitele sale de clasă și de aici și insuficiențele științifice ale teoriei sale. Ea pune totodată în lumină revoluția profundă săvîrșită de Karl Marx și Friederich Engels în gîndirea economică, făurirea economiei politice a proletariatului,

* David Ricardo, *Opere alese*, Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1959, vol. I, 336 p.

[1] V. I. Lenin, *Opere alese în două volume*, vol. I, E.P.L.P., 1954, p. 45.

singura economie politică cu adevărat și consecvent științifică.

Apărută în secolul al XVII-lea, economia clasică burgheză a cunoscut o largă dezvoltare și totodată apogeul prin reprezentantul său cel mai de seamă David Ricardo. Pasul înainte reprezentat de economia politică ricardiană, atît meritele cît și limitele sale își găsesc explicarea în ultimă instanță, în relațiile de producție ale Angliei din cele două sferturi de veac ce au încheiat și deschis secolele XIX și XX.

Epoca lui David Ricardo este perioada maturizării relațiilor de producție capitaliste în Anglia — țara cea mai dezvoltată din punct de vedere capitalist, „atelierul industrial" al lumii. Producția de fabrică luase în Anglia un mare avînt, înlocuind producția manufacturieră și desăvîrșind subordonarea muncii de către capital. Sintetizînd efectele revoluției industriale asupra intregii economii engleze, Engels scria : „Urmările fură, pe de o parte, rapida scădere a prețurilor tuturor articolelor manufacturate, înflorirea comerțului și a industriei, cucerirea aproape a tuturor piețelor străine care nu se bucurau de un regim protecționist, grabnica înmulțire a capitalurilor și a avuției naționale, pe de altă parte, o și mai rapidă creștere a proletariatului, nimicirea oricărei proprietăți, a oricărei siguranțe a cîștigului pentru clasa muncitoare, demoralizarea, tulburări politice și toate acele fapte neplăcute englezilor înstăriți"[1].

Industria, comerțul, căile ferate, sistemul bancar înregistrează în această perioadă o puternică înflorire. Relațiile de producție ale noii orînduiri sociale capitaliste au cunoscut o intensă extindere și în agricultură. Opoziția de interese dintre burghezie și landlorzi se manifestă puternic îndeosebi în legătură cu legile privitoare la importul grînelor. Smith și Ricardo au dat expresie tocmai acestei lupte a burgheziei pentru consolidarea pozițiilor sale. „Clasicii, ca Adam Smith și Ricardo —arată Marx—reprezintă o burghezie care, luptînd încă împotriva rămășițelor societății feudale se preocupă numai de curățirea relațiilor economice de rămășițele feudale, de sporirea forțelor productive pentru a da un nou avînt industriei și comerțului"[2].

Nefiind destinat de familie și prin formația sa cîtuși de puțin „sferei înalte a teoriei" Ricardo își începe activitatea pe tărîmul economic în calitate de mare financiar și om de bursă, ocupîndu-se îndeosebi de probleme practice. Dotat cu o profunzime puțin obișnuită și cu o deosebită putere de abstracție, el caută să găsească în primul rînd răspunsul la problemele economice ale epocii : instabilitatea monetară, fluctuațiile prețurilor, convertibilitatea monedei etc. Cercetarea acestor probleme îl împinge pe autodidactul Ricardo în domeniul cercetării teoretice.

Rezultatul principal al muncii științifice de cercetare în domeniul economiei îl reprezintă lucrarea sa *Despre principiile economiei politice și impunerii*, apărută cu șase ani înainte morții sale.

Meritul cel mai de seamă al lui Ricardo este, incontestabil, situarea teoriei valorii determinată de muncă la baza întregului său sistem. El a ridicat teoria valorii la cele mai înalte culmi posibile în cadrul orizontului său burghez.

Înțelegînd rolul mărfii ca formă elementară a oricărei avuții într-o societate în care producția de mărfuri a atins apogeul, Ricardo pornește la analiza societății capitaliste începînd cu cercetarea mărfii și a valorii sale.

El spune în mod categoric : „Valoarea unei mărfi sau cantitatea din oricare altă marfă cu care poate fi schimbată, depinde de cantitatea relativă de muncă necesară pentru producerea ei și nu de compensația mai mare sau mai mică ce se plătește pentru această muncă" (p. 61). Așadar, pentru Ricardo valoarea unei mărfi se măsoară *prin munca cheltuită pentru producerea sa* și nu, conform concepției curente în acel timp, prin ceea ce

---

[1] Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, Buc., 1953, p. 29—30.

[2] Karl Marx, *Mizeria filozofiei*, în Marx, Engels, *Opere*, vol. IV. Ed. politică, 1958 p. 140—141.

se plătește pentru această muncă, respectiv prin salariu.

Subliniind aportul lui Ricardo la dezvoltarea teoriei valorii bazate pe muncă, Marx scria : „În contradicție cu Adam Smith, David Ricardo a prelucrat cu toată precizia determinarea mărfii prin timpul de muncă și a arătat că această lege domină pînă și relațiile de producție burgheze, care în aparență o contrazic cel mai mult"[1].

Ricardo încearcă să facă distincția între valoarea de schimb, sezisează dublul caracter al mărfii, nefiind însă în stare să ducă analiza la bun sfîrșit. Aceasta s-a datorat necunoașterii dublului caracter al muncii concretizate în marfă. Limitele sale de clasă îl împiedică pe Ricardo să descopere cauzele dublului caracter al mărfii în însăși existența *dublului caracter al muncii* concretizate în marfă. Aceasta i-ar fi permis economistului englez să pătrundă mai adînc în analiza societății capitaliste, să constate contradicția ce macină această societate în care predomină proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, contradicția dintre munca particulară și munca socială a producătorilor de mărfuri. Descoperirea dublului caracter al muncii cuprinse în marfă va permite mai tîrziu lui Marx să aprecieze marfa ca celulă de bază a societății capitaliste în care se regăsesc în germene toate contradicțiile acestui mod de producție.

Ceea ce distinge în mod net pe Ricardo de predecesorii săi este de asemenea susținerea ideii că valoarea creată prin munca muncitorului se află la baza explicării celorlalte categorii ale economiei capitaliste, ca salariu, profit, rentă.

Întrucît și în ceea ce privește problema agrară, în speță problema rentei, opera lui Ricardo reprezintă punctul culminant al gîndirii economice premarxiste, nu este lipsit de importanță să ne oprim asupra acesteia.

Îndreptîndu-și ascuțișul împotriva marilor proprietari funciari, teoria rentei ocupă un rol de prim rang în opera lui Ricardo. Analizînd problema de pe pozițiile burgheziei industriale, Ricardo ia o atitudine fermă față de marii proprietari funciari, demascînd opoziția dintre interesele acestor reprezentanți ai unei orînduiri depășite și dezvoltarea societății capitaliste. El afirmă : „Interesul landlordului este întotdeauna în opoziție cu cel al consumatorului și fabricantului" (p. 248).

În opoziție cu Malthus și cu concepțiile curente, Ricardo elaborează pentru prima dată în economia burgheză o teorie completă și unitară a rentei diferențiale. Spre deosebire de economistul vulgar Bastiat, el vede izvorul rentei nu în „dărnicia" naturii ; el consideră renta o parte a plusvalorii create prin muncă. Analiza rentei pe baza legii valorii dă teoriei ricardiene a rentei fundamentarea științifică, încadrînd-o totodată în mod armonios în ansamblul sistemului ricardian.

Ricardo nu reușește însă să rupă teoria sa asupra rentei diferențiale de faimoasa „lege" a fertilității descrescînde a solului. Orizontul său burghez îl oprește în același timp să descopere renta absolută pe care o ignorează cu desăvîrșire. Este meritul lui Marx de a fi eliberat legea rentei de teoria fertilității descrescînde a solului, zdrobind-o pe aceasta din urmă și de a fi descoperit și fundamentat renta absolută.

Pozitiv — în limitele poziției de clasă și ale aparatului științific de care dispunea — este la Ricardo dezvăluirea opoziției dintre valoarea forței de muncă și plusvaloare, în termeni ricardieni, dintre salariu și profit. El consideră că între cei doi poli există o strînsă interdependență. Fiind termenii unei unități determinate și fixe — valoarea unei zile de muncă — , orice mișcare a unuia din termeni într-un anumit sens determină mișcarea celuilalt în sens contrar, apreciază Ricardo. Astfel, orice mărire sau micșorare a valorii forței de muncă (a salariului) va provoca scăderea sau creșterea profitului.

Deși Ricardo simte această contradicție, el nu îi poate găsi explicația în mod consec-

[1] Karl Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, București, 1954, p. 55.

vent pe baza legii valorii. Aceasta întrucît clasicul englez nu s-a apropiat de înțelegerea acelei mărfi speciale pe care muncitorul e nevoit s-o vîndă capitalistului în schimbul salariului pe care-l primește. El considera în mod greșit că muncitorul își vinde munca sa primind în schimb contravaloarea muncii sale, ceea ce nu-i va permite lui Ricardo explicarea profitului ca parte a valorii create de muncitor. Acest impas în care ajunge teoria ricardiană, îl îndepărtează totodată și mai mult de înțelegerea mecanismului exploatării capitaliste, pe care de altfel economistul burghez nici nu și-l propune ca obiect al studiului său.

Descoperind particularitățile acestei mărfi speciale — forța de muncă — arătînd capacitatea acesteia de a produce în afară de propria sa valoare și o valoare nouă care este însușită în mod gratuit de către capitalist, Marx a scos teoria valorii din impasul în care o lăsase Ricardo. Marx descoperă astfel legea plusvalorii, dezvăluind esența exploatării capitaliste, fenomen ce decurge din înseși legile economice ale acestei orînduiri și care urmează să dispară o dată cu aceasta.

Ricardo ajunge așadar la sezisarea contradicției dintre salariu și profit, dintre proletariat și burghezie, fără intenția de a rezolva această contradicție proprie modului de producție capitalist, ale cărui legi le consideră eterne și imuabile.

„Ricardo — arată Marx — este acela care pune în fine în mod conștient în centrul preocupărilor sale antagonismul dintre interesele de clasă, dintre salariu și profit, dintre profit și renta funciară, considerînd în mod naiv că acest antagonism este o lege naturală a societății"[1].

Ajungem aici la eroarea metodologică fundamentală a lui Ricardo: considerarea categoriilor economice ale societății burgheze, ca marfa, banii, capitalul, profitul, dintr-un punct de vedere anistoric. Necunoscînd legile dialecticii, îndreptîndu-și atenția exclusiv spre analiza forțelor de producție și ignorînd cealaltă latură, esențială, a modului de producție, relațiile de producție, el ajunge la aprecierea relațiilor de producție capitaliste, ca relații de producție în general, „ca relații conforme naturii umane". De aceea și categoriile economice proprii acestor relații îi apar drept categorii eterne și imuabile. Ignorînd astfel, ca exponent al burgheziei în ascensiune, analiza legilor dezvoltării sociale, Ricardo consideră însăși societatea capitalistă ca o stare naturală și veșnică a societății.

Aceleași limite de clasă îl împiedică pe Ricardo să descopere contradicțiile adînci, intrinseci ale orînduirii capitaliste. Considerînd în mod greșit că fiecare ofertă de marfă își creează în mod automat cererea *solvabilă*, el afirmă posibilitatea realizării în mod neted, fără piedici a producției în capitalism. El exclude prin aceasta existența crizelor economice ca fenomene inerente ale producției capitaliste de mărfuri, ca izbucniri violente ale contradicțiilor acestui mod de producție. Viața însăși a infirmat după opt ani numai de la apariția *Principiilor*, prin izbucnirea primei mari crize pe care a cunoscut-o economia capitalistă, inconsistența concepției ricardiene asupra realizării producției în capitalism. După cum se știe, în vol. I al *Capitalului*, Marx demonstrează *posibilitatea* crizelor încă în cadrul producției de mărfuri simple prin analiza formulei acesteia: marfă-bani-marfă, arătînd că oricînd este posibilă întreruperea acestui lanț într-una din verigile sale, ceea ce poate duce la criză.

Orizontul de clasă limitat al clasicului burghez îl oprește de a depăși simpla constatare a proceselor economice, de a trage concluziile ce decurgeau din aceste fenomene, iar în unele cazuri îl împiedică să vadă înseși fenomenele ca atare. Ricardo constată, de pildă, urmările dezastruoase ale introducerii mașinilor asupra situației muncitorilor, fără însă a putea sezisa adevărata cauză a acestei situații: folosirea *capitalistă* a mașinilor.

Născută în perioada de ascensiune și consolidare a pozițiilor burgheziei în lupta împotriva îngrădirilor feudale, împotriva marilor proprietari funciari, pe de o parte, și a dezvol-

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, E.P.L.P., ediția a III-a, 1957, p. 49.

tării contradicției dintre burghezie și proletariat, pe de alta, doctrina ricardiană a constituit un pas înainte față de cea a lui Adam Smith — „economistul perioadei manufacturiere" — și totodată ultimul pas al economiei clasice burgheze.

O dată cu consolidarea burgheziei, cu ascuțirea contradicției dintre proletariat și burghezie, economia științifică burgheză a apus, cedînd locul economiei politice vulgare. După 1830 ascuțirea luptei de clasă, așa cum arăta K. Marx „... cînta prohodul economiei științifice burgheze. Nu mai era vorba acum dacă cutare sau cutare principiu teoretic este adevărat, ci dacă este folositor sau vătămător capitalului, dacă este comod sau incomod, dacă este sau nu pe placul poliției. Locul cercetării dezinteresate îl ocupă polemica plătită, locul muncii științifice îl luară conștiința încărcată și reaua credință a apologeticii"[1].

Preluînd și dezvoltînd ceea ce era bun și valoros în opera lui Ricardo, rezolvînd numeroasele ei contradicții, ducînd analiza pînă la capăt prin descoperirea legilor de dezvoltare a societății capitaliste, Marx a produs o adevărată revoluție în economia politică, creînd o economie politică profund și consecvent științifică, economia politică proletară.

Răspunzînd problemelor fundamentale ale însăși dezvoltării sociale, învățătura marxistă a însemnat, totodată, o răsturnare revoluționară a întregului eșafodaj al gîndirii sociale burgheze.

Pornind de la teoria valorii-muncă pe care a dezvoltat-o și elaborat-o în mod multilateral (prin descoperirea dublului caracter al muncii materializate în marfă, analiza dezvoltării formei valoare, descoperirea fetișismului mărfii etc.), Marx a găsit cheia pentru explicarea științifică a tuturor fenomenelor societății capitaliste.

Teoria valorii bazată pe muncă i-a servit lui Marx ca bază pentru fundamentarea teoriei plusvalorii — piatra unghiulară a învățăturii marxiste — cu ajutorul căreia Marx a dezvăluit esența relației fundamentale a societății capitaliste — raportul dintre muncitor și capitalist — , a dezvăluit baza economică a luptei de clasă a proletariatului împotriva burgheziei.

Analizînd transformarea plusvalorii în profit, rentă, dobîndă, Marx a spulberat aparența înșelătoare creată de relațiile capitaliste de producție și susținută fervent de apologeții capitalismului, anume că salariul reprezintă prețul muncii, că profitul e generat de capital, renta de pămînt, iar dobînda de bani.

Analiza transformării valorii în preț de producție și a formării ratei mijlocii a profitului — fapt ce presupune cointeresarea întregii clase capitaliste în stoarcerea plusvalorii — l-a condus pe Marx la descoperirea bazei economice obiective a solidarității de clasă a burgheziei în exploatarea întregii clase muncitoare.

Ducînd analiza legilor obiective de dezvoltare a societății capitaliste pînă la ultimele ei consecințe, Marx a descoperit legea generală a acumulării capitaliste, a demonstrat procesul ascuțirii continue a luptei de clasă dintre proletariat și burghezie, inevitabilitatea prăbușirii capitalismului și rolul istoric al proletariatului — de gropar al vechii societăți capitaliste și constructor al societății noi, eliberată de orice exploatare a omului de către om — societatea socialistă.

Răspîndirea în Romînia a operei lui Ricardo, pînă în zilele noastre, a fost redusă. Singura versiune romînească, apărută în 1940, nu era în stare să satisfacă exigențele de ordin științific ale cercetătorilor de azi. Lipsa unui studiu introductiv care să orienteze pe cititor pe meleagurile greoaie și adesea confuze ale operei ricardiene făcea cu atît mai dificilă lectura acestei traduceri.

Prezentarea într-o ediție științifică, cu un aparat critic corespunzător cerințelor cercetării de pe pozițiile marxist-leniniste a principalelor lucrări ale lui Ricardo, reprezintă o acțiune utilă îndeosebi cercetătorilor din domeniul științelor sociale și reflectă totodată nivelul de dezvoltare a muncii științifice în condițiile regimului nostru de democrație populară.

Florence Costin

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ediția a III-a, București, 1957, p. 49.

O lucrare monografică sovietică asupra problemei finitului și infinitului*

Problema finitului și infinitului este una din problemele în jurul cărora se duce și în zilele noastre o luptă înverșunată între materialismul dialectic și diferitele curente ale filozofiei burgheze reacționare, între știință și religie.

După cum se știe, corelația dintre finit și infinit, dialectica acestor categorii în toate aspectele ei principale a fost stabilită demult de însăși clasicii marxism-leninismului.

Rezolvarea marxistă a acestei mari probleme comune filozofiei și științelor naturii este atît de convingătoare încît filozofilor și oamenilor de știință idealiști nu le-a rămas decît un singur mijloc de a se apăra, de a se menține pe pozițiile lor antiștiințifice și reacționare : denaturarea noilor date ale științelor naturii, specularea asupra greutăților pe care le prezintă uneori interpretarea filozofică justă a cuceririlor cunoașterii științifice moderne.

Necesitatea, pe de o parte, de a combate încercările de mai sus, iar pe de altă parte, străduința firească pentru un filozof marxist de a participa în mod activ la rezolvarea problemelor teoretice nodale ale științelor naturii contemporane, au determinat pe autorul cărții pe care o prezentăm să întreprindă o amplă și în același timp foarte accesibilă analiză filozofică a noilor date importante pe care le oferă fizica și astronomia cu privire la problema finitului și infinitului, plecînd de la tezele materialismului dialectic despre infinitatea materiei în adîncime și despre caracterul infinit al universului în spațiu și timp.

Aspectele cele mai importante ale tezei leniniste despre infinitatea materiei în adîncime, în structura ei, cum sînt : inepuizabilitatea particulelor elementare ale materiei, unitatea contrariilor în însușirile materiei, unitatea însușirilor corpusculare și ondulatorii ale micro-obiectelor etc. constituie obiectul primei părți a lucrării, care mai cuprinde un capitol introductiv consacrat apariției și dezvoltării ideilor materialist-dialectice asupra structurii și însușirilor generale ale materiei.

Faptul că problemele de mai sus au fost în general cercetate în literatura filozofică marxistă a ușurat într-o anumită măsură elaborarea lor de către autor. Acest lucru este însă mult mai puțin valabil pentru majoritatea problemelor tratate în cea de-a doua parte a lucrării, care este intitulată *Infinitatea materiei în spațiu și timp*. Majoritatea problemelor tratate aici au pus pe autor în fața unor domenii, care nu au fost încă analizate în mod special de către filozofii marxiști. Ne referim la ultimele două capitole[1].

Obiectul principal al primului din aceste capitole (intitulat *Cosmologia contemporană despre caracterul infinit al universului*) îl constituie rezolvarea materialist-dialectică a așa-numitelor paradoxe cosmologice, (paradoxul fotometric și paradoxul gravitațional), care reprezintă argumentul favorit al adversarilor tezei referitoare la caracterul infinit al universului.

Arătînd cu argumente convingătoare că apariția paradoxelor cosmologice[2] este rezultatul unei extrapolări nepermise a legilor care acționează într-o anumită sferă a universului asupra întregului univers, S. T. Meliuhin indică totodată unele căi posibile de rezolvare a acestor paradoxe în cadrul și cu ajutorul datelor actuale ale fizicii și astronomiei.

---

* С. Т. МЕЛЮХИН, *Проблема конечного и бесконечного*, Госполитиздат, Москва, 1959.

[1] Cea de-a doua parte a cărții mai cuprinde un capitol în care este expusă fundamentarea filozofică premarxistă și îndeosebi cea marxistă a problemei caracterului infinit al spațiului și timpului.

[2] Vezi despre această problemă și studiul lui A. S. Karmin, *Despre înțelegerea materialist-dialectică a infinitului*, *Analele romîno-sovietice*, seria filozofie, nr. 4/1959, p. 39.

Tot atît de original este și celălalt capitol la care ne-am referit (ultimul capitol al lucrării), în care sînt tratate unele aspecte importante ale problemei legităților dezvoltării materiei în univers, ale legăturii acestei probleme cu caracterul infinit al existenței materiei în timp.

Demnă de semnalat ni se pare aici, printre altele, distincția făcută între formele și criteriile dezvoltării, ale mișcării ascendente în societate, în lumea biologică și în natura anorganică. Autorul pune un accent deosebit asupra necesității de a stabili particularitățile pe care le prezintă conținutul noțiunii de dezvoltare în domeniul naturii anorganice, față de conținutul pe care îl are această noțiune în domeniul societății și materiei vii.

Astfel, noțiunea de progres, care exprimă, de fapt, noțiunea de dezvoltare în domeniul societății și chiar în domeniul lumii biologice, devine foarte vagă cînd e vorba de materia nevie. În cazul, de exemplu, al diferitelor schimbări ale materiei, cum sînt trecerea unor particule în altele, transformarea substanței difuze în stele și invers, este greu de stabilit care dintre aceste forme de mișcare reprezintă procesul ascendent, progresul. În natura anorganică noțiunea de progres este aplicabilă doar pentru acele forme de dezvoltare a materiei care sînt legate de apariția vieții, de trecerea materiei nevii în materie vie.

Recunoașterea caracterului specific al noțiunii de dezvoltare în domeniul naturii anorganice, nu înseamnă însă în nici un caz punerea sub semn de întrebare a existenței dezvoltării în acest domeniu. „Apariția și dezvoltarea materiei vii, subliniază autorul, ar fi imposibilă dacă nu era inerentă însăși materiei tendința spre autodezvoltare, spre apariția spontană a unor forme mai complexe ale materiei și mișcării de la forme mai puțin complexe" (p. 202). Dezvoltarea în lumea anorganică trebuie înțeleasă ca un proces de complicare a legăturilor și formelor de mișcare ale obiectelor materiale respective.

Arătînd în continuare modul cum acționează legile generale ale dialecticii în natură, autorul susține părerea că, în afară de aceste legi, dezvoltarea se mai supune și unor alte legități generale, cum ar fi aceea a accelerării ritmului (tempo-ului) dezvoltării a diferitelor forme ale materiei, în funcție de gradul de complexitate și de organizare a lor.

În sprijinul acestei teze el invocă faptul real al deosebirii ritmului dezvoltării care a fost constatat în materia nevie, pe de o parte, și în lumea vie, pe de altă parte. Astfel, dacă în natura anorganică dezvoltarea are loc foarte încet (schimbările calitative radicale în starea sistemelor cosmice se produc de regulă în perioade care durează zeci și sute de milioane de ani), materia vie se dezvoltă mult mai repede. În cursul unui miliard de ani de cînd există planeta noastră, au apărut pe ea sute de mii de plante și animale. Foarte repede, din punct de vedere biologic, doar în cîteva sute de mii de ani, s-a înfăptuit evoluția omului. Mult mai mare și mai evidentă este accelerarea ritmului dezvoltării în societatea, unde fiecare orînduire socială superioară se caracterizează printr-un ritm mai rapid decît cel al orînduirii sau orînduirilor inferioare precedente.

Interpretarea idealistă și metafizică a unor date ale astronomiei și științei a dat naștere, după cum se știe, unor teorii și ipoteze antiștiințifice cum este teoria „expansiunii universului" și cea a „morții termice a universului", pe care se bazează unii oameni de știință idealiști și religia pentru a propovădui concepții mistice, fideiste despre crearea universului de către dumnezeu și despre caracterul finit al lumii. Toate aceste teorii sînt supuse în lucrare (în special în cea de-a doua parte) unei critici argumentate, concrete, la nivelul celor mai noi cuceriri ale științei.

Teza privitoare la caracterul infinit al mișcării și dezvoltării materiei în timp ridică, între altele, o problemă veche dar extrem de actuală: dezvoltarea reprezintă oare transformarea în realitate a unor posibilități care există, toate, dinainte sau în cursul dezvoltării apar mereu noi stări ale materiei și respectiv noi posibilități? Cu alte cuvinte, starea și legile existente ale lumii determină în întregime starea și legile ei viitoare?

Această importantă problemă este tratată într-un capitol special cu care se încheie cartea.

Arătînd într-un mod convingător, dar din păcate foarte sumar, inconsistența și absurditatea concepției idealist-religioase, după care dezvoltarea lumii ar fi înfăptuirea unei predeterminări divine, autorul se oprește apoi asupra meritelor și limitelor determinismului lui Laplace. Dezvoltarea, subliniază S.T. Meliuhin, este nu numai desfășurarea posibilităților existente dinainte ci și un proces de creare a unor noi posibilități. În consecință, „fiecare stare următoare este numai parțial determinată de cea precedentă... între starea precedentă a sistemului material și cea următoare poate exista o legătură univocă numai în cazul cînd factorii determinanți și legile schimbării sistemului rămîn aceiași; în cazul contrar legătura va fi neunivocă, deoarece fiecare fenomen poate să aibă o mulțime de cauze și să ducă la o mulțime de efecte" (p. 260).

În legătură cu aceeași problemă autorul ajunge de asemenea la concluzia interesantă că pe scara existenței veșnice a materiei și a caracterului ei infinit în spațiu la toate constantele și legile naturii intervin schimbări. De la această regulă fac excepție numai legile generale ale dialecticii precum și legea conservării materiei și mișcării, legi care caracterizează cele mai importante particularități a oricărei existențe și prin însăși natura lor nu pot să se transforme în altceva. Celelalte legi ale materiei, întrucît exprimă însușiri și raporturi particulare ale obiectelor materiale se schimbă împreună cu schimbarea acestor însușiri și raporturi, acțiunea lor încetează și ele rămîn numai ca posibilități ale unei stări determinate a materiei într-un domeniu dat al universului.

După cum reiese și din scurta noastră prezentare, cartea lui S. T. Meliuhin constituie propriu-zis o interpretare de pe pozițiile materialismului dialectic a datelor fizicii și astronomiei privitoare la problema infinitului.

Autorul nu se oprește însă din păcate asupra însemnătății pe care o are o astfel de interpretare a datelor științelor naturii pentru soluția filozofică generală a problemei infinitului, pentru elaborarea categoriilor finit și infinit. De asemenea, nu sînt combătute în mod suficient soluțiile idealiste preconizate în problema infinitului de diferitele curente ale filozofiei burgheze contemporane (neotomismul, pozitivismul etc.). Neglijarea laturii strict filozofice a temei tratate a atras după sine și alte lipsuri, semnalate de A. S. Karmin[1] (critică inconsecventă a înțelegerii metafizice a infinitului, neevidențierea legăturii noțiunii de infinit cu noțiunea de absolut și altele).

Lipsurile menționate se datoresc în mare măsură felului în care autorul și-a conceput lucrarea, scopului pe care și l-a propus.

Prin caracterul și importanța problemelor la care se referă, prin multe din soluțiile propuse la aceste probleme, lucrarea de față a lui S. T. Meliuhin prezintă un interes atît pentru lucrătorii frontului filozofic marxist, cît și pentru oamenii de știință.

T. Papadopol

[1] Vezi A. S. Karmin, *O carte despre problema finitului și infinitului*, *Voprosî filosofii*, nr. 2/1960, p. 169–172.

UNELE PROBLEME ALE ACTIVITĂȚII CATEDRELOR DE MATERIALISM DIALECTIC ȘI SOCIALISM ȘTIINȚIFIC DIN ÎNVĂȚĂMÎNTUL SUPERIOR

În luna februarie a.c. au avut loc în principalele centre universitare din țară, București, Cluj, Iași și Timișoara, consfătuiri cu cadrele didactice de la catedrele de științe sociale din învățămîntul superior. La aceste consfătuiri, în afara cadrelor didactice de la aceste catedre, au participat rectorii și prorectorii institutelor de învățămînt superior, precum și membri ai comitetelor regionale de partid, ai comitetelor de partid din centrele universitare, activiști de partid din secția de știință și cultură a C.C. al P.M.R. În cadrul acestor consfătuiri au fost supuse dezbaterii cadrelor didactice, concluziile Direcției predării științelor sociale din Ministerul Învățămîntului și Culturii, în urma acțiunii de control și schimb de experiență ce s-a desfășurat în cursul primului semestru al anului universitar 1959/1960.

Deși la aceste consfătuiri au fost dezbătute diferitele aspecte ale activității cadrelor didactice de la catedrele de materialism dialectic și istoric, socialism științific și economie politică, în rîndurile de față ne vom referi la concluziile ce s-au desprins din activitatea primelor două grupe de catedre.

Atît în cursul acțiunii de control și schimb de experiență, cît și din cadrul dezbaterilor, s-a constat creșterea nivelului predării materialismului dialectic și istoric și socialismului științific și o îmbunătățire a conținutului lecțiilor și seminariilor. A fost relevată grija catedrelor în vederea asigurării unui nivel teoretic și științific corespunzător lecțiilor elaborate. A fost evidențiată, în această direcție, activitatea catedrelor de materialism dialectic și socialism științific de la Universitatea „C. I. Parhon", de la I.M.F. București, Universitatea „Babeș-Bolyai" Cluj. S-a subliniat creșterea prestigiului și autorității catedrelor de științe sociale în cadrul institutelor unde activează, precum și aportul însemnat al cadrelor didactice de la aceste catedre în ceea ce privește munca de propagandă și învățămînt ideologic atît din institutele proprii cît și în centrele universitare respective, precum și în îndeplinirea cu spirit de răspundere și inițiativă a diferitelor munci pe linie obștească. Tovarășii rectori și prorectori care au luat cuvîntul în cadrul consfătuirilor (acad. C. Daicoviciu, prof. J. Livescu, conf. I. Rădoi, prof. Al. Roșca) au scos în evidență aportul cadrelor de la științe sociale în analiza cursurilor de specialitate, în munca politică și de educație marxist-leninistă a studenților și a cadrelor didactice. Tov. prof. J. Livescu, rectorul Universității „C. I. Parhon", a citat rezultatele bune obținute în sesiunea de iarnă a.c. la examenele de socialism științific și materialism didactic și istoric. La materialism dialectic și istoric, din totalul studenților prezentați la examen 70% au obținut rezultate bune și foarte bune, în condiții de exigență sporită. Aceasta este o dovadă elocventă a îmbunătă

țirii activității catedrelor de științe sociale în acest an universitar.

O atenție deosebită s-a acordat în cadrul acestor consfătuiri problemelor privind conținutul lecțiilor de științe sociale. Atît referatul prezentat de Direcția predării științelor sociale, cît și discuțiile au scos în evidență în special necesitatea intensificării preocupării cadrelor didactice în vederea legării predării filozofiei marxiste de viață, de practica construirii socialismului din țara noastră. Din cauză că cele mai multe cadre didactice nu au legătura directă cu unități productive, unde să cunoască nemijlocit problemele și realizările obținute de poporul nostru sub conducerea partidului în anii puteri populare, adeseori legarea tezelor teoretice de problemele concrete ale construcției socialismului în țara noastră se face încă schematic. Tovarășii prof. V. Roman, prof. H. Niculescu, conf. Rusnac C., conf. Bercu I. au subliniat că în lecții nu-și capătă încă amploarea necesară generalizarea experienței partidului nostru în lupta pentru construirea socialismului. În această privință mai mulți vorbitori au remarcat că în programa cursului de socialism științific este afectat un număr prea mic de ore pentru unele teme legate de țara noastră. Astfel, tov. I. Bercu a arătat că pentru tema „Revoluția populară în țara noastră" care cuprinde lupta partidului nostru în perioada ce a urmat Congresului al V-lea al P.C.R., trebuind să fie analizate probleme de o importanță hotărîtoare pentru istoria partidului și a poporului nostru — lupta împotriva războiului antisovietic, pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției armate de la 23 August 1944, conținutul și activitatea desfășurată de partid în cele două etape ale revoluției populare — e necesar să se acorde un număr mai mare de ore decît cel prevăzut de programa actuală.

În unele lecții se constată încă o insuficientă valorificare a celor mai recente documente ale partidului nostru, precum și unele tendințe de prezentare neargumentată a caracterului științific al politicii partidului. Astfel, în lecția cu tema „Legea unității și luptei contrariilor" de la catedra de materialism dialectic și istoric a Universității din Iași, nu este folosit nici un document în care se fac aprecieri și precizări cu privire la rezolvarea contradicțiilor perioadei de trecere de la capitalism la socialism, la noi în țară.

În aceeași lecție există o formulare confuză care lasă să se înțeleagă că și azi mai există încercuire capitalistă, ceea ce denotă că autorul n-a cunoscut precizarea din raportul tovarășului N. S. Hrușciov la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S., că în condițiile existenței sistemului mondial al socialismului nu se mai poate vorbi despre o încercuire capitalistă. Lecția „Marxism-leninismul despre revoluție" elaborată de tov. Marin V. de la catedra de socialism științific, Institutul politehnic Timișoara, nu ține seamă de precizările unor recente documente de partid privind procesul de înfăptuire a revoluției populare din țara noastră, din care cauză tratarea problemei a fost neactuală și incompletă. În legătură cu această problemă, unii tovarăși, ca de pildă tov. conf. Coca Martin din Timișoara a combătut practica unor cadre didactice, de a folosi lecții vechi, elaborate cu ani în urmă din care cauză se expun în fața studenților aprecieri depășite sau cu totul necorespunzătoare asupra unor probleme.

Multe cadre didactice au luat poziție împotriva tratării istoriciste a unor teme, tendință ce se observă în special la unele lecții de socialism științific. Astfel în lecțiile referitoare la activitatea Internaționalei a III-a și mișcarea comunistă internațională contemporană, elaborate de catedrele din centrele universitare Cluj și Timișoara, s-a remarcat o tendință de prezentare istoricistă a problemelor, prin expunerea amănunțită a unor date și evenimente istorice din trecut fără să se insiste asupra analizării unor aspecte ale mișcării muncitorești internaționale contemporane. Catedra de socialism științific a Institutului politehnic București, a elaborat lecția despre crearea și activitatea Internaționalei I și a Internaționalei a II-a fără să sublinieze actualitatea pentru mișcarea revoluționară contemporană a luptei lui Marx și

Engels pentru unitatea mișcării revoluționare a proletariatului internațional.

Unele lipsuri au fost arătate și în ceea ce privește caracterul combativ al lecțiilor. Deși se poate spune — că în toate lecțiile de filozofie și socialism științific este demascat caracterul reacționar și apologetic al unor teorii din ideologia burgheză și revizionistă, totuși, această demascare nu se ridică întotdeauna la nivelul cerințelor unui curs universitar. Argumentarea științifică, temeinică este uneori înlocuită printr-o combatere formală, în care argumentele sînt înlocuite prin afirmații generale.

În discuții s-a subliniat necesitatea combaterii argumentate, convingătoare pe baza faptelor incontestabile ale dezvoltării societății, a diferitelor teze neștiințifice, retrograde ale filozofiei burgheze și revizioniste contemporane. S-a subliniat necesitatea combaterii susținute a principalelor curente din filozofia burgheză contemporană, neopozitivismul, pragmatismul și curentele iraționaliste (existențialismul, neotomismul).

Atît referatul cît și unii vorbitori s-au ocupat de nivelul teoretic și conținutul științific al lecțiilor de materialism dialectic și socialism științific. S-a subliniat necesitatea asigurării purității ideologice a tezelor teoretice expuse, a fundamentării lor temeinice, științifice.

Din cauză că unele lecții se elaborează în grabă, fără aprofundarea lucrărilor clasicilor marxism-leninismului se mai găsesc formulări confuze, idei greșit interpretate sau netratate pînă la capăt. Astfel s-a semnalat de pildă lecția „Teoria marxist-leninistă a claselor și a luptei de clasă" elaborată la catedra de socialism științific de la Institutul politehnic Timișoara, temă deosebit de importantă în cadrul cursului de socialism științific, care conține formulări confuze, echivoce, prezentînd în mod eronat unele probleme esențiale. În lecție se afirmă greșit că „în perioada de trecere de la capitalism la socialism dușmanul duce lupta numai pe frontul ideologic, nemaiavînd posibilitatea să mai lovească în domeniul politic și ideologic".

În aceeași lecție, nu se acordă atenție problemei alianței proletariatului cu masele muncitorești neproletare.

Uneori, fapte de o deosebită importanță sînt tratate schematic, fără o analiză multilaterală a cauzelor care le-au produs și a condițiilor în care s-au desfășurat. În cuvîntul său, tovarășul profesor Valter Roman a scos în evidență că, de pildă, tratarea insurecției armate de la 23 August 1944 din țara noastră, adeseori se face simplist, schematic. În multe lecții de socialism științific și materialism istoric nu-și găsește loc analiza factorilor interni și externi care au concurat la realizarea acestui act revoluționar, a contradicțiilor din sînul claselor dominante, a stării de spirit a maselor, în condițiile create de înaintarea victorioasă a Armatei Sovietice împotriva armatelor hitleriste. Numai tratînd pe larg aceste probleme, se poate înțelege, politica înțeleaptă a P.C.R. care analizînd condițiile concrete, și folosind contradicțiile existente în sînul vîrfurilor conducătoare al claselor dominante, a putut să conducă cu succes acțiunea antifascistă, să organizeze insurecția armată, eveniment care a însemnat o cotitură radicală în istoria țării noastre, deschizînd calea revoluției populare victorioase.

Elemente de schematism și inconsecvență se întîlnesc în tratarea industrializării socialiste în țara noastră. Deși în această problemă se pornește de la teza leninistă a industrializării socialiste, subliniindu-se necesitatea dezvoltării industriei grele, cu pivotul ei industria producătoare de mașini, cînd se vorbește despre diviziunea muncii în lagărul socialist, nu se accentuează totodată asupra necesității dezvoltării în mod obligator a principalelor ramuri ale industriei grele pentru toate țările care construiesc socialismul.

Mai mulți vorbitori, îndeosebi tovarășa prof. Florența Rusu, s-au ocupat de caracterul educativ al lecțiilor de științe sociale.

Pe lîngă un conținut științific, este necesar ca aceste lecții să fie prezentate într-o formă convingătoare, care să atragă pe studenți. Predarea filozofiei marxiste nu are ca scop doar transmiterea a unor cunoștințe aride, ci în primul rînd formarea la tineretul studios a unor convingeri comuniste, stimularea gîndirii lor creatoare. O deosebită importanță capătă prin urmare, concluziile social-politice care se formulează pe baza tezelor teoretice expuse, demonstrarea legăturii indisolubile între știință și filozofia marxist-leninistă, între aceasta și politica științifică a partidului clasei muncitoare. S-a subliniat necesitatea ca în predarea filozofiei să se scoată în evidență valoarea practică, metodologică a tezelor fundamentale ale filozofiei marxiste atît pentru practica revoluționară a clasei muncitoare cît și pentru știință.

Au fost criticate lecții (ex. „Materialitatea lumii" ținute de unele cadre didactice în centrele universitare Cluj și Iași) care nu au folosit tezele filozofiei marxiste pentru a combate concepțiile religioase și fideismul contemporan și în care nu au fost suficient reliefate concluziile ateiste ce decurg din tezele materialismului dialectic și istoric.

Unii vorbitori au semnalat suprapuneri ce apar între lecțiile de socialism științific și de materialism istoric. Astfel, teme ca rolul maselor, condițiile vieții materiale a societății etc. se tratează în ambele cursuri. Au fost formulate propuneri ca cele două catedre din diferitele instituții să colaboreze în vederea evitării suprapunerilor și pentru a preciza modul specific de tratare a unor probleme care apar în mod inevitabil în cele două cursuri.

De asemenea, unii vorbitori (conf. Iancu I.) au subliniat că se impune o revedere a tematicii cursurilor de socialism științific și filozofie marxistă, ținînd seama de faptul că, începînd din acest an școlar în învățămîntul mediu se predau cunoștințe elementare de socialism științific, materialism dialectic și istoric și economia politică.

Pentru ridicarea nivelului științific al lecțiilor, s-a subliniat că este necesar să se realizeze la catedre o muncă mai organizată, să se repartizeze din timp lecțiile spre elaborare, să se discute în mod regulat în colectiv.

În referatul Direcției predării științelor sociale precum și în discuțiile purtate în cadrul consfătuirilor au fost analizate principalele probleme legate de *conținutul* și mai ales *metodica* seminariilor de științe sociale, coordonarea tematicii seminariilor cu aceea a lecțiilor.

Referatul și discuțiile au remarcat o îmbunătățire a seminariilor de științe sociale. Creșterea nivelului calitativ al seminariilor este rezultatul îmbunătățirii pregătirii și experienței asistenților, al interesului sporit pe care îl manifestă studenții pentru studierea bibliografiei, pentru însușirea mai temeinică a învățăturii marxist-leniniste. Marea majoritate a asistenților creează în seminarii condiții pentru discuții vii și interesante, orientate spre explicarea tezelor fundamentale ale filozofiei marxist-leniniste, spre aplicarea lor în lămurirea unor probleme actuale ale vieții sociale și ale științelor contemporane. Străduindu-se să lege în mod organic tezele teoretice de pregătirea de specialitate a studenților de la diferite facultăți, asistenții reușesc să evidențieze și să convingă pe studenți asupra importanței metodologice a materialismului dialectic și istoric pentru științele speciale. S-a întărit de asemenea caracterul educativ al seminariilor, în discuții subliniindu-se justețea, caracterul științific al politicii partidului nostru, necesitatea participării active, conștiente la înfăptuirea sarcinilor trasate de partid. Asistenții se preocupă să cultive la studenți o atitudine politică și ideologică intransigentă, fermă, de demascare a oricăror manifestări ale dușmanului de clasă și de combatere a ideologiei burgheze și revizioniste.

În cuvîntul său prof. T. Bugnariu, șeful catedrei de materialism dialectic și istoric de la Universitatea „C. I. Parhon", a înfățișat unele aspecte pozitive și negative în ce privește seminariile conduse de membrii catedrei. Ținîndu-se seama de faptul că reușita seminarului este condiționată nu numai de eforturile stu-

denților, ci și de munca sistematică, atentă a cadrului didactic care lucrează cu ei, de buna pregătire a acestuia și de măiestria sa pedagogică, catedra a organizat cu regularitate preseminarii. Condusă de ideea că o judicioasă selecționare a problemelor pentru seminarizare constituie una din condițiile desfășurării lui satisfăcătoare, conducerea catedrei a urmărit ca tematica de seminar să fie cît mai eficientă, să nu repete toate problemele tratate în curs, ci să adîncească pe cele mai importante, mai actuale. Astfel pentru seminarul de la tema „Apariția marxismului—revoluție în filozofie" s-au indicat problemele: 1. esența saltului săvîrșit de marxism în filozofie și 2. etapa leninistă a filozofiei marxiste. La seminarul cu tema „Religia ca formă a conștiinței sociale" s-au discutat de asemenea două probleme: 1. rădăcinile sociale ale religiei în capitalism și 2. atitudinea partidului marxist-leninist și a statului socialist față de religie.

Catedra de materialism dialectic a Universității „C. I. Parhon" a urmărit de asemenea adaptarea tematicii de seminar la specificul facultăților. Într-un fel s-a făcut tematica seminarului la lecția despre materie, mișcare, spațiu, timp pentru facultățile de fizică-matematici, chimie și altfel la facultățile umanistice. În aceeași direcție s-a orientat și colectivul de materialism dialectic și istoric de la I. M. F. București, unde s-au afectat șase ore de curs, și șase ore de seminar pentru tema „Materie și conștiință". În cadrul consfătuirilor s-a accentuat că este necesar ca în selectarea problematicii pentru seminariile de materialism dialectic și istoric toate catedrele și colectivele de materialism dialectic și istoric să se oprească asupra ideilor fundamentale ale cursului, asupra unor probleme de cea mai mare actualitate pentru lupta ideologică contemporană și pentru sublinierea caracterului științific al politicii partidului nostru și să țină totodată seama de specificul facultății respective.

În legătură cu aceasta, cu prilejul consfătuirilor au fost criticate principalele deficiențe de metodică în organizarea și conducerea seminariilor de științe sociale. Din pricină că uneori preseminariile nu se țin în cele mai bune condiții, iar asistenții nu sînt bine îndrumați, mulți dintre ei lasă ca discuțiile din seminar să alunece spre amănunte istorice sau spre probleme minore, în detrimentul adîncirii tezelor fundamentale. Astfel, în referatul Direcției predării științelor sociale, au fost criticați unii asistenți de la catedra de materialism dialectic și istoric a Universității „Babeș-Bolyai" Cluj, care la seminarul cu tema „Categoria filozofică de materie" s-au oprit prea mult asupra concepțiilor materialiștilor premarxiști despre materie, privîndu-se astfel de timpul necesar pentru o temeinică analiză a categoriei filozofice de materie dată de marxism-leninism.

Mulți dintre participanții la discuții au abordat problema *referatelor* ca metodă de seminar. A fost criticată lipsa de preocupare a catedrelor în această privință. Astfel, cadrele de la catedra de materialism dialectic și istoric de la Universitatea „C. I. Parhon" București, care predau la anii superiori (IV—V) nu s-au orientat spre ținerea unor seminarii pe bază de referate cu toate că nivelul de pregătire a studenților ar favoriza utilizarea acestei metode superioare de seminar. În discuții și în concluziile tovarășului A. Pop, director al Direcției predării științelor sociale s-au combătut metodele școlărești de seminarizare, lipsa de orientare a cadrelor spre o metodică diferențiată în raport cu gradul de pregătire a studenților. S-a subliniat ca în viitor catedrele de științe sociale să acorde o atenție mai mare metodicii seminariilor, aceasta fiind o condiție importantă pentru a împărtăși cu succes studenților, știința marxist-leninistă. Vor trebui să fie traduse în practică astfel de propuneri făcute la consfătuiri ca: ținerea de seminarii și lecții model de către cadre didactice cu o bogată experiență, organizarea de consfătuiri, discuții pe probleme de metodică, schimburi de experiență, folosirea unor seminarii pentru a-i învăța pe studenți cum să studieze și să interpreteze bibliografia clasică marxist-leninistă, pentru analiza unor documente de partid (propunere făcută de acad. C. Daicoviciu, rectorul Universității „Babeș-Bolyai" Cluj). Grija pentru măiestria pedagogică trebuie să se împletească

cu grija pentru ridicarea permanentă a nivelului profesional, politico-ideologic al cadrelor tinere.

Foarte importantă este indicația metodică dată și anume, ca fiecare colectiv de catedră să coordoneze cît mai judicios tematica lecțiilor și a seminariilor pentru a se evita repetările mecanice, urmînd ca studenții, prin studiul bibliografiei și al manualelor existente, să adîncească în discuțiile din seminar principalele idei și teze expuse la curs.

Privind activitatea științifică a catedrelor de științe sociale, s-a constatat o îmbunătățire și în acest domeniu. Unele catedre, ca de pildă, catedrele de materialism dialectic și istoric de la Universitatea „C. I. Parhon", Universitatea „Babeș-Bolyai", Institutul de Artă din București, catedra de socialism științific de la Universitatea „C. I. Parhon" au obținut unele realizări în această direcție prin publicarea de studii în revistele teoretice din țară și prin susținerea unor comunicări în sesiunile științifice ale institutelor de învățămînt superior.

Un început bun s-a realizat în unele institute în ceea ce privește colaborarea cadrelor care predau filozofia marxistă și cele care predau științele naturii. În cadrul sesiunii științifice din luna noiembrie 1959 un număr de specialiști au făcut comunicări pe probleme filozofice ale științelor naturii. Astfel au prezentat comunicări: acad. Șt. Milcu: „Primejdia interpretărilor mecaniciste în endocrinologie", prof. I. Th. Riga: „Concepția materialist-dialectică în dezvoltarea morfologiei", prof. E. Repciuc: „Despre puncte nodale și salturi în biologie", conf. V. Vasilescu: „Despre procesul transformării excitației în senzație" și altele. În cadrul activității științifice un număr de cadre didactice din București și Cluj, participă la elaborarea unor noi ediții ale manualelor de socialism științific și materialism dialectic și istoric.

Examinînd rezultatele obținute, multe cadre didactice au subliniat faptul că acestea nu sînt pe măsura posibilităților existente. Nu toate catedrele au înțeles în măsură egală importanța acestei laturi a activității cadrelor didactice.

Totodată, la multe catedre se mai menține o greșită orientare a planurilor tematice. Aceste planuri prevăd prea multe teme, a căror realizare depășește posibilitățile reale ale colectivelor unde se găsesc multe cadre tinere, fără experiență în munca de cercetare. Deși Direcția predării științelor sociale a recomandat încă în anii trecuți să se evite fărîmițarea forțelor din catedre, să se orienteze spre un număr redus de teme care să fie realizate în colectiv de către membrii catedrelor, totuși această deficiență nu a fost lichidată decît parțial în planurile de activitate științifică pentru 1960. Astfel catedra de socialism științific de la Institutul politehnic Timișoara, catedra de materialism dialectic și istoric de la Universitatea „C. I. Parhon" au planificat inițial un număr de teme aproape egal cu numărul membrilor catedrei.

Se menține încă lipsa de colaborare dintre catedrele de științe sociale de la diferite institute de învățămînt superior din același centru universitar ca și cu cercetătorii institutului de filozofie al Academiei R.P.R. Problema colaborării dintre catedrele de materialism dialectic și istoric și socialism științific și Institutul de filozofie al Academiei R.P.R. a fost discutată și subliniată în mod deosebit, arătîndu-se că este necesar să se coordoneze planurile de cercetare, să se organizeze colective mixte de cercetare și sesiuni comune. Tov. academician C. Ionescu-Gulian, vorbind despre posibilitățile mari pe care le au catedrele de științe sociale pentru activitatea științifică a propus să se urmărească îndeaproape de către conducerile catedrelor realizarea temelor nu numai la sfîrșitul anului universitar, ci pe etape, pentru a preveni lipsurile în tratarea problemelor și eventualele întîrzieri în efectuarea lucrărilor. Totodată a făcut propunerea ca lucrările științifice ale cadrelor didactice să fie publicate în volumele ce vor fi pregătite de Institutul de filozofie al Academiei R.P.R., ca astfel să fie valorificate rezultatele obținute de către cadrele didactice în munca lor științifică.

★

În referatul Direcției predării științelor sociale și în concluzii s-a subliniat că rezultatele muncii cadrelor de științe sociale depind în mare măsură de felul în care se desfășoară controlul și îndrumarea din partea conducerii catedrelor, de preocuparea acestora pentru ridicarea permanentă a nivelului politico-ideologic al tuturor membrilor colectivului. Au fost dezvăluite și criticate lipsurile serioase existente în conducerea unor catedre de științe sociale, lipsa de control și de îndrumare, slaba preocupare pentru creșterea cadrelor tinere, pentru o repartizare rațională a sarcinilor între membrii colectivelor spre a se evita astfel supraîncărcarea unora dintre cadrele didactice și în special a celor tinere. Șefii de catedră trebuie să se ocupe cu tot spiritul de răspundere de îmbunătățirea pregătirii teoretice științifice a membrilor colectivului pe care îl conduc. De cea mai mare importanță pentru aceasta este desfășurarea în bune condiții a învățământului ideologic în catedrele de științe sociale. Nici un fel de împrejurări nu pot scuza faptul că în unele catedre (catedrele de socialism științific de la Institutul politehnic București, de la Universitatea „Babeș-Bolyai" etc.) nu s-a discutat în primul semestru al anului universitar 1959—1960 nici un referat teoretic. Discutarea unor referate teoretice, informări etc. trebuie să devină o metodă permanentă de muncă în fiecare catedră, ea fiind deosebit de eficace pentru ridicarea calificării cadrelor tinere.

Consfătuirile catedrelor de științe sociale din centrele universitare București, Cluj, Iași, Timișoara au fost fructuoase. În discuții și concluzii s-au făcut propuneri și s-au indicat măsuri importante pentru lichidarea lipsurilor existente în activitatea catedrelor de științe sociale. Au fost subliniate sarcinile fundamentale care stau în fața catedrelor de științe sociale, direcțiile în care acestea trebuie să-și concentreze eforturile. În viitor aportul catedrelor de științe sociale la pregătirea științifică, ideologică și la îmbunătățirea educației comuniste a studenților, trebuie să fie tot mai eficace, la nivelul exigențelor și sarcinilor puse de partid în fața întregii munci de propagandă.

În concluziile consfătuirilor s-a subliniat că eficacitatea științifică și educativă a lecțiilor și seminariilor de științe sociale depinde în primul rînd de modul în care cadrele didactice leagă expunerea tezelor marxism-leninismului de practica construirii socialismului în țara noastră, de pregătirea de specialitate a studenților de la diferite facultăți. Lecțiile de științe sociale trebuie să expună tezele teoretice în lumina documentelor partidului nostru, documente ce reprezintă un exemplu de îmbinare a teoriei cu practica construcției socialiste. Asigurarea, în lecții și seminarii, a legăturii teoriei marxist-leniniste cu practica, cu viața este sarcina principală care stă în fața catedrelor de științe sociale. Între tezele clasicilor marxism-leninismului, documentele partidului nostru și exemplele vii din viață, din practică trebuie să existe o legătură organică, logică ca între părțile unui singur tot. Aceasta este cea mai eficientă cale pentru îmbogățirea conținutului și ridicarea nivelului teoretic al lecțiilor, pentru elaborarea unor lecții convingătoare, cu un puternic caracter educativ.

E. B. și I. D.

DEZBATEREA MACHETEI „ISTORIA FILOZOFIEI ROMÎNEȘTI"

În zilele de 27 și 28 februarie a.c., la Casa oamenilor de știință din București, a avut loc un larg schimb de păreri asupra problemelor privind macheta *Istoriei filozofiei românești*.

La aceste dezbateri, organizate de Academia R. P. Romînă, au participat academicieni, membri corespondenți ai Academiei, cercetători de la Institutul de filozofie din București și secția de filozofie a Institutului de istorie și filozofie din Cluj, cadre didactice de la Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu", de pe lîngă C.C. al P.M.R., cercetători și cadre didactice din domeniul istoriei, științelor economice, științelor naturii, istoria medicinii, cadre didactice de specialitate din București, Cluj, Iași, Tîrgu-Mureș și Sibiu, reprezentanți ai Ministerului Învățămîntului și Culturii, redactori ai revistelor de științe sociale și ai diferitelor edituri.

În cuvîntul de deschidere, acad. C. I. Gulian, subliniind că elaborarea unei lucrări de ansamblu asupra istoriei filozofiei românești corespunde sarcinii principale trasate de partid cercetătorilor din domeniul istoriei filozofiei, a atras totodată atenția asupra faptului că o asemenea lucrare nu poate fi decît rezultatul unei susținute și stăruitoare munci colective, rezultatul efortului unit al cercetătorilor și specialiștilor nu numai din domeniul istoriei filozofiei, dar și din domeniile altor științe sociale, ale istoriei, economiei politice, istoriei științei etc. Consacrată dezvoltării gîndirii filozofice din Romînia, începînd cu perioada orînduirii feudale și pînă în zilele noastre, interpretării materialist-istorice a diferitelor concepții filozofice și social-politice, valorificării concepțiilor progresiste din trecutul gîndirii românești și demascării și respingerii doctrinelor idealiste reacționare, *Istoria filozofiei românești* va constitui prima lucrare de acest fel, consecvent științifică, elaborată pe bazele metodologice ale marxism-leninismului.

În discuțiile desfășurate sub conducerea unui prezidiu alcătuit din acad. C. I. Gulian, prof. T. Bugnariu, membru corespondent al Academiei R.P.R. și prof. Mircea Florian, au participat un mare număr de vorbitori, care au evidențiat, în mod unanim, deosebita importanță științifică a lucrării în curs de elaborare. Semnalînd totodată unele lacune și probleme insuficient rezolvate încă, majoritatea participanților au prezentat propuneri concrete privind completarea și îmbunătățirea tezelor prezentate în cuprinsul machetei.

Însemnătatea elaborării unei istorii a filozofiei românești a fost pusă în lumină în cursul discuțiilor și de cercetătorii din domeniul istoriei științei. Astfel, prof. dr. V. Bologa, conf. dr. I. Spielmann, conf. dr. Ghelerter au atras atenția asupra aportului deosebit pe care manualul de istoria filozofiei românești îl va aduce la elucidarea unor probleme esențiale din istoria medicinii din țara noastră.

Rezolvarea dată în machetă problemelor periodizării propriu-zise a istoriei filozofiei din țara noastră a întrunit aprecierile pozitive ale

marii majorități a participanților la discuții. Procesul luptei dintre materialism și idealism, *esențial* în înțelegerea științifică a istoriei filozofiei, poate fi pus în lumină numai prin cuprinderea în aceeași perioadă a tuturor curentelor și tendințelor manifestate. Referirea repetată la *același* gînditor sau curent de idei în analiza a *două perioade distincte*, nu dăunează ci, dimpotrivă, contribuie la *înțelegerea științifică* a tabloului ideologic al vremii. Acest punct de vedere, opus aplicării schematice și rigide a tezei metodologice a unității dintre logic și istoric, este reflectat în întreg conținutul machetei. El a fost sprijinit de majoritatea vorbitorilor, care au dezbătut diferite aspecte concrete ale acestei probleme generale de metodă (ex. tratarea operei și activității dr. Victor Babeș, a lui C. Dobrogeanu-Gherea, a curentului democrat-revoluționar etc.). Observațiile concrete făcute de tov. I. Banu cu privire la rezolvarea dată în machetă problemei unității dintre logic și istoric, vor trebui analizate în cadrul colectivului de lucru, fără a se pierde însă din vedere, că esențialul în tratarea unor gînditori sau curente nu constă în prezentarea lor globală, ci în evidențierea multilaterală și profundă a participării lor active la lupta ideologică din perioada studiată.

De asemenea a fost apreciat în mod pozitiv felul în care tezele prezentate în machetă rezolvă problema gînditorilor maghiari și sași de pe teritoriul patriei noastre. Astfel, prof. Gall Ernő, prof. C. Göllner și alții au subliniat însemnătatea elaborării istoriei filozofiei românești pentru cimentarea unității dintre poporul român și minoritățile naționale. Declarîndu-se în dezacord cu teza potrivit căreia opera și activitatea gînditorilor maghiari și sași ar reprezenta manifestări ale unei culturi aparte și deci, în cazul menținerii lor în cadrul istoriei filozofiei românești, ar trebui să le fie consacrate capitole speciale, diferiți vorbitori au arătat că dată fiind comunitatea de luptă și gîndire, operele gînditorilor maghiari și sași trebuie tratate în capitole unitare, studiate în ansamblul ideologic al fiecărei perioade. Dezbaterea machetei a prilejuit în acest sens, nu numai confruntarea unor păreri, ci și verificarea practică a unor puncte de vedere. În legătură cu aceasta, menționăm că deși tov. C. Göllner, în cursul discuțiilor asupra proiectului de periodizare a susținut teza tratării separate a gînditorilor de diferite naționalități, în cadrul discuțiilor asupra machetei a sprijinit cu toată căldura rezolvarea dată acestei probleme prin includerea în aceleași capitole a gînditorilor români cu cei de diferite naționalități. Comunitatea de luptă și gîndire, determinată de *conținutul* poziției lor ideologice nu poate fi alterată de deosebirile de limbă.

Tocmai completarea acestui *conținut*, îmbogățirea lui prin relevarea de aspecte și probleme noi a caracterizat numeroase din intervențiile în această problemă. Astfel, s-a propus, de exemplu, ca în aprecierea lui Ianoș Bolyai să se țină seamă și de însemnătatea descoperirii de către el a geometriei neeuclidiene, precum și de concepțiile sale despre materie și spațiu legate de această descoperire. De asemenea, s-a subliniat insuficienta demascare și combatere a curentelor ideologice reacționare maghiare (în general, curentele și teoriile revizionist-iredentiste precum și filozofia existențialistă de factură teologică) a căror influență în Ardeal a fost destul de puternică. Legat de aceasta, s-a arătat că este necesară o mai adîncită analiză a contribuției revistei *Korunk* în combaterea ideologiei naționaliste maghiare din perioada dintre cele două războaie mondiale, și, în general, a concepțiilor burgheze reacționare și fasciste. Observații judicioase au fost făcute și asupra interpretării, uneori idealizate, a situației învățămîntului și a științelor din Ardeal în secolele XV—XVII, perioadă în care veșmîntul teologic caracteriza încă conținutul și forma predării cunoștințelor.

Completări bine venite au fost formulate și în ceea ce privește caracterizarea unor gînditori sași. S-a subliniat în această direcție necesitatea aprofundării problemelor „umanismului și reformei" (sec. XV—XVII), precum și a combaterii curentelor de gîndire subiectiviste și iraționaliste propagate de diferite publicații profasciste, și fasciste, care se adresau, în primul rînd, populației săsești din Ardeal.

Ceea ce a caracterizat, în general, luările de cuvînt, a fost aria largă a problemelor ridicate. În legătură cu fiecare capitol al lucrării au fost dezbătute principalele probleme, în analiza cărora sugestiile și completările au îndeplinit un prim rol. Epuizarea lor în cadrul limitat al acestei prezentări nu este, desigur, posibilă. Ele vor fi analizate, însă, în colectivele de lucru ale fiecărui capitol, înaintea trecerii la elaborarea propriu-zisă a volumului.

Autorii primelor capitole, de exemplu, vor trebui să acorde o atenție sporită platformei ideologice a răscoalelor țărănești și, legat de aceasta, problemei bogomilismului, taboritismului și, în general, diferitelor forme de erezii, domeniu în care ultimele cercetări ale istoricilor de la noi și din celelalte țări de democrație populară conțin precizări și aspecte noi (interv. tov. E. Gheran, prof. Ionașcu, N. Bolboașă). Ideologia cronicarilor, dintre care un interes deosebit a suscitat figura stolnicului Constantin Cantacuzino, a fost dezbătută pe larg precum și caracterizările gîndirii lui Dimitrie Cantemir și cele asupra epocii sale (M. Ioanid, prof. Davidsohn, I. Lungu).

A fost semnalată insuficienta atenție acordată în machetă personalității d-rului Ștefan Stîncă, a cărui operă înglobează nu numai activitatea de răspîndire a învățăturii marxiste ci și aplicarea creatoare, pentru prima dată în țara noastră și probabil, și pe plan mondial, a materialismului dezvoltat de Marx și Engels, la studierea problemelor medicale legate de starea sănătății maselor populare (conf. dr. Ghelerter, dr. B. Dutescu).

Mai mulți vorbitori au subliniat, de asemeni, necesitatea unei caracterizări mai complexe și mai aprofundate a lui A. D. Xenopol. Totodată a fost criticată ca neștiințifică exagerarea conținută în intervenția tov. M. Ioanid în ce privește însemnătatea pentru istoria filozofiei românești a operei filozofice a lui Xenopol. Faptul că opera sa a avut o largă circulație fiind tradusă în numeroase limbi occidentale nu constituie un criteriu valoric.

Numeroase intervenții au fost axate pe analiza capitolelor privind pătrunderea și dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste în Romînia.

Propunerile făcute de unii participanți la discuții (I. Banu, M. Ioanid) în legătură cu unificarea capitolelor V și VI (*Lupta dintre materialism și idealism în perioada apariției mișcării muncitorești și a pătrunderii marxismului*, pînă la 1900 — și *Lupta dintre materialism și idealism de la apariția imperialismului pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie* 1900—1917) au întîmpinat obiecții întemeiate din partea celorlalți vorbitori (P. Lucaci, R. Pantazi). S-a arătat astfel că cele două capitole reprezintă două momente istorice distincte, nu numai pe planul dezvoltării social-economice dar și pe cel al luptei ideologice. Tezele conținute în machetă vor trebui dezvoltate și completate tocmai pe linia sublinierii problemelor fundamentale ale acestor două perioade și nu pe estomparea deosebirilor dintre ele. O atenție mai susținută va trebui acordată analizei procesului de răspîndire a lucrărilor clasicilor marxism-leninismului în țara noastră, creșterii greutății specifice a acestui fenomen care va influența decisiv întreaga desfășurare a luptei dintre materialism și idealism în țara noastră.

Discuțiile purtate asupra ultimelor două capitole (VII și VIII) au relevat existența unor lacune în abordarea și tratarea problemei. Menționăm analiza foarte minuțioasă făcută de tov. P. Lucaci principalelor probleme dezbătute în aceste capitole. El a insistat, pe drept cuvînt, asupra necesității unei mai mari ascuțimi ideologice și vigilențe de clasă în tratarea unor concepții filozofice reacționare din trecut.

Felul în care este structurat capitolul VII ca și analiza insuficientă încă a luptei ideologice dintre filozofia și sociologia reacționară fascistă a regimului burghezo-moșieresc, pe de o parte, și între frontul larg antifascist condus și îndrumat de P.C.R., pe de altă parte — greveză asupra întregului tablou ideologic al epocii, lipsit tocmai de reliefarea coordonatelor esențiale ale acestei lupte.

Autorii acestui capitol — au arătat participanții la discuții — nu folosesc în suficientă măsură documentele de partid. Acest fapt duce, în bună parte, la închegarea unei imagini statice asupra perioadei dintre cele două războaie mondiale, lipsită de o evoluție internă. La aceasta contribuie și insuficienta subliniere a însemnătății creării Partidului Comunist din Romînia, prin care cea mai înaintată filozofie din istoria gîndirii, marxism-leninismul, a căpătat și în țara noastră un instrument de luptă cum n-a avut niciodată gîndirea înaintată din Romînia. Autorii insistă, de asemenea, prea puțin asupra Congresului al V-lea al P.C.R. — moment de uriașă însemnătate nu numai pentru dezvoltarea mișcării muncitorești, dar și pentru lupta filozofică din țara noastră. Se trece cu vederea faptul că tocmai în ajunul congresului au apărut trei culegeri de materiale teoretice: *Chestiunea agrară*, *Chestiunea națională*, *Chestiuni organizatorice* care au fost răspîndite în rîndul militanților de atunci împreună cu alte lucrări de teorie marxist-leninistă.

Numeroși tovarăși au insistat și asupra caracterului insuficient elaborat al ultimului capitol. Problemele dezvoltării filozofiei marxist-leniniste și lupta ei împotriva filozofiei burgheze în perioada revoluției proletare și a construirii socialismului au fost reduse adesea la o simplă chestiune de inventar (E. Bellu, P. Lucaci). Există pericolul alunecării în factologie și împotriva lui vor trebui să-și îndrepte, în primul rînd, eforturile autorii acestui capitol. Realizările frontului nostru filozofic în această perioadă vor trebui analizate și apreciate în lumina sarcinilor pe care construirea socialismului le pune în fața întregului activ de lucrători în domeniul ideologic.

O mai mare atenție va trebui acordată reflectării în manual a sprijinului frățesc pe care frontul filozofic din țara noastră l-a căpătat în anii puterii populare din partea filozofilor sovietici, prin traduceri, conferințe, schimb de experiență etc.

În încheierea lucrărilor a luat cuvîntul acad. C. I. Gulian, care a subliniat folosul real, pentru întreg colectivul de lucru al *Istoriei filozofiei românești*, al acestor dezbateri. Oprindu-se asupra principalelor probleme care au fost ridicate în cadrul discuțiilor, acad. C. I. Gulian a scos în evidență necesitatea lărgirii colectivului de lucru, pentru a putea răspunde multitudinii de probleme pe care le ridică elaborarea unei asemenea lucrări. „După experiența istoricilor sovietici ai filozofiei — a arătat vorbitorul — vom trece la formarea unui colectiv cît mai larg, în care, pe lîngă colaboratori direcți, să existe colaboratori externi, consultanți, forme de discuții în cadrul diferitelor instituții științifice, de exemplu la Institutul de istorie a Partidului, vom apela la diferiți oameni de știință care cunosc istoria științei lor de specialitate etc.".

De asemenea, pentru sprijinirea muncii de pregătire a manualului de *Istoria filozofiei românești*, revista *Cercetări filozofice*, va deschide, începînd cu numărul viitor o nouă rubrică, intitulată *Pentru pregătirea manualului de Istoria filozofiei românești* la care sînt invitați să colaboreze toți cei care au de făcut propuneri, observații, comunicări asupra problemelor ridicate de machetă. Totodată, revista va publica studii și articole consacrate unor probleme mai complexe, precum și discuții asupra unor materiale.

Numai concentrînd eforturile unui colectiv larg și dezbătînd în ședințe de lucru și în cadrul revistei fiecare problemă insuficient elucidată, precum și observațiile critice, sugestiile, completările făcute, sarcina elaborării unei istorii științifice a gîndirii filozofice și social-politice din patria noastră va putea fi dusă la bun sfîrșit.

O. Ch.

O SESIUNE ŞTIINŢIFICĂ ÎNCHINATĂ PROBLEMELOR LOGICII DIALECTICE

Între 19—23 noiembrie 1959, la Facultatea de filozofie a Universităţii „Lomonosov" din Moscova a avut loc o sesiune ştiinţifică interuniversitară închinată problemelor logicii dialectice. Pe lîngă membrii corpului didactic şi studenţii facultăţii sus-amintite, la sesiune au participat colaboratori ai Institutului de filozofie din Moscova, membrii ai catedrei de logică matematică a Universităţii „Lomonosov", membrii ai corpului didactic şi studenţi ai universităţilor din Leningrad, Kiev, Tbilisi şi alţii.

Faptul că la această sesiune au participat reprezentanţii diferitelor institute şi catedre vorbeşte despre interesul deosebit stîrnit de dezbaterea problemelor logicii dialectice în rîndurile profesorilor, cercetătorilor şi studenţilor dornici să contribuie la elucidarea problemelor spinoase ale acestei ştiinţe filozofice.

Participanţii la sesiune au apreciat în unanimitate că logica dialectică îşi are obiectul său specific de cercetare, net distinct de cel al logicii formale, şi că cercetătorilor din acest domeniu le revine sarcina să contureze mai precis acest obiect şi să abordeze acele probleme ale logicii dialectice care îşi aşteaptă rezolvarea.

În acest articol vom încerca să prezentăm un tablou cît se poate mai complet al diverselor puncte de vedere exprimate la sesiune privitor la obiectul logicii dialectice, la corelaţia ei cu logica formală, cu logica matematică şi altele.

În referatul său *Despre obiectul logicii dialectice*, şeful catedrei de logică de la Facultatea de filozofie a Universităţii „Lomonosov", M. N. Alexeev, doctor în ştiinţe filozofice, făcînd o scurtă prezentare critică a diverselor definiţii date logicii dialectice şi-a expus şi argumentat punctul său de vedere cu privire la obiectul acestei ştiinţe filozofice.

Pentru a putea defini obiectul logicii dialectice ca ştiinţă, a spus tov. Alexeev, se cere explicată noţiunea de gîndire dialectică. Altfel dezvăluirea specificului logicii dialectice este imposibilă. *Gîndirea dialectică* reflectă dialectica lucrurilor care există în mod obiectiv, reproduce unitatea şi lupta contrariilor, dezvoltarea ca trecere a schimbărilor cantitative în schimbări calitative etc. Gîndirea nu poate fi considerată dialectică dacă ea nu cunoaşte în mod conştient dialectica obiectivă a lucrurilor cercetate de ea. Unii filozofi bazîndu-se pe faptul că gîndirea se dezvoltă în mod obiectiv în conformitate cu legile dialectice (deoarece totul se dezvoltă potrivit acestor legi), trag concluzia greşită că orice gîndire este dialectică. Dacă lucrurile ar sta astfel, atunci nici un fel de metafizicieni n-ar fi putut exista.

Trebuie să facem distincţie între *dialectica subiectivă* (din gîndire) care este reflectarea conştientă a dialecticii obiective, şi care apare numai pe o anumită treaptă mai mult sau mai puţin înaintată a cunoaşterii omeneşti, şi *dialectica obiectivă* a gîndirii în care se reflectă dialectica lucrurilor dar nu în mod conştient.

Gîndirea dialectică nu este altceva decît dialectica subiectivă în adevăratul înțeles al acestui cuvînt. Această gîndire dialectică constituie obiectul logicii dialectice ca știință. Gîndirea dialectică ca orice gîndire se supune tuturor legilor și se desfășoară în formele pe care le studiază logica formală (de ex. legea terțiului exclus, formele judecăților, raționamentului etc.), dar în afară de aceasta ea are și propriile ei legi și forme specifice. Printre aceste legi și forme se numără ridicarea de la abstract la concret, elaborată de Marx în *Capitalul* și în *Contribuțiuni la critica economiei politice*, unitatea logicului și istoricului, cunoașterea esenței prin intermediul manifestărilor ei, sinteza dialectică (în opoziție cu analiza), unitatea cercetării inductive și deductive etc. Toate aceste forme și legi (metode, procedee, modalități) trebuie studiate de logica dialectică. În fața logicii dialectice stă sarcina dezvăluirii procedeelor și mijloacelor logice prin care gîndirea dialectică reproduce dialectica proceselor obiective.

În legătură cu aporiile lui Zenon, Lenin observa că „problema nu este dacă există mișcare, ci cum poate fi ea exprimată în logica conceptelor" [1]. Observația lui Lenin în legătură cu mișcarea este valabilă pentru orice lege a dialecticii : legea esenței și fenomenului, a conținutului și formei, a cauzei și efectului, pentru însăși contradicția dialectică, pentru negarea negației etc. Toate aceste manifestări ale dialecticii obiective trebuie să-și găsească expresie corespunzătoare în gîndirea dialectică prin mijlocirea unor metode, procedee logice determinate. Logica dialectică este chemată să studieze tocmai aceste metode. Întrucît mijloacele, modalitățile amintite constituie metoda dialectică (în expresia ei logică), logica dialectică apare ca *teorie* a metodei dialectice, ea este inseparabilă de metoda dialectică. Înțeleasă în felul acesta, logica dialectică are o importanță excepțională. Generalizînd gîndirea dialectică spontană din științele concrete, ea elaborează mijloace logice eficiente pentru reproducerea dialecticii obiective a realității în gîndirea dialectică. Logica dialectică ne învață cum să folosim în mod corect metoda dialectică.

În consecință, logica dialectică nu neagă logica formală și nici nu o dublează, ea are propriul său obiect specific de cercetare, care este constituit de gîndirea dialectică cu diversele sale mijloace, metode, modalități.

Reprezentanții filozofiei burgheze contemporane (Bochenski, Wetter, Hook) au o atitudine ostilă față de logica dialectică și față de dialectică în general, ei consideră că logica dialectică este o știință artificial inventată care nu are nici o rațiune de a fi. După părerea lor, toate problemele care trebuie rezolvate de logica dialectică pot primi un răspuns satisfăcător în cadrul logicii formale. Pe urmele filozofilor burghezi merg și revizioniștii care în numele dezvoltării logicii dialectice încearcă de fapt să o lichideze. Dar oricît s-ar strădui dușmanii să discrediteze logica dialectică, ei nu pot opri dezvoltarea acesteia ; logica dialectică își găsește aplicarea din ce în ce mai largă în cercetările științifice.

În referatul ei, *S. D. Ianovskaia*, profesor de matematică la Universitatea „Lomonosov", a vorbit despre problemele legate de reflectarea mișcării în științe (în particular, în matematică), ca despre probleme de bază ale logicii dialectice. Amintind cunoscuta teză a lui Lenin care spune că mișcarea nu poate fi cunoscută altfel decît oprind-o, „luînd-o grosso modo", prof. Ianovskaia s-a oprit în mod amănunțit asupra greutăților legate pe de o parte de necesitatea învingerii, înlăturării neconcordanței dintre cunoașterea mișcării și realitatea mișcării, neconcordanță ce izvorăște din „interpretarea" mișcării reale de către gîndire, cît și de necesitatea depășirii acestei „întreruperi", fragmentări a mișcării în vederea cunoașterii mult mai adînci a acesteia.

În legătură cu această problemă, S. D. Ianovskaia a criticat părerile lui Ajdukiewicz, referitor la paradoxele lui Zenon.

În referatul intitulat *Legile dialecticii, ca legi ale gîndirii*, conf. *P. I. Nikitin* (Facultatea de filozofie a Universității din Moscova) a subli-

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., p. 231.

niat importanţa studierii legilor generale ale dialecticii ca legi de bază ale gîndirii. Legile dialectice ale gîndirii logice sînt legi obiectiv necesare. Ele nu pot fi încălcate fără să încălcăm corectitudinea şi adevărul gîndirii. Această însuşire a legilor dialectice ale gîndirii exprimă asemănarea lor cu legile dialecticii obiective din natură şi societate: şi unele şi altele coincid în conţinutul lor, fiind totodată maximum de generale.

Legile dialecticii ca legi ale gîndirii se înrudesc într-o oarecare măsură, au unele trăsături asemănătoare cu legile logicii formale. Fiind imaginea subiectivă a lumii obiective, acestea, ca şi legile logicii formale, sînt legi necesare ale gîndirii.

Totodată, între aceste două grupe de legi există şi deosebiri. Legile dialectice ale gîndirii posedă un grad mai mare de generalitate şi au o valoare cognitivă mai mare decît legile logicii formale. În afară de aceasta, deosebit de importantă este şi distincţia ce decurge din faptul că legile logicii formale oglindesc ca să zicem aşa „în două culori" realitatea (de pildă plus şi minus, dreapta şi stînga ş.a.m.d.), pe cînd legile dialectice ale gîndirii oglindesc ca să zicem aşa „multicolor" realitatea, oglindesc nuanţat varietatea dialecticii lucrurilor.

Trebuie subliniat, continuă autorul, că toate formele gîndirii sînt supuse legilor dialecticii. Aceasta se referă atît la noţiuni, judecăţi şi raţionamente, studiate de logica formală, cît şi la categorii, care de asemenea trebuie considerate forme ale gîndirii. Aşa de pildă legea de bază a logicii — legea unităţii şi luptei contrariilor, se manifestă în corelaţia dialectică a conţinutului şi formei, interiorului şi exteriorului, individualului şi generalului, concretului şi abstractului.

Tema referatului ţinut de şeful catedrei de materialism dialectic de la Institutul politehnic din Vladivostok, *G. M. Kalandarşivili*, a fost problema conţinutului şi structurii logicii dialectice.

Esenţa logicii dialectice, după părerea autorului, este exprimată în următoarele cuvinte ale lui Lenin: „Problema nu este dacă există mişcare, ci cum poate fi ea exprimată în logica conceptelor" (vezi citatul de mai sus). În lume există dialectica obiectivă şi trebuie cercetate mijloacele cu ajutorul cărora aceasta este oglindită în dialectica subiectivă. Cu acest studiu trebuie să se ocupe logica dialectică al cărui conţinut principal este învăţătura despre categorii.

După cum a arătat Lenin, „legătura" noţiunilor reprezintă „trecerea" lor unele în altele. În cazul de faţă, prin noţiuni trebuie să înţelegem categorii. Pornind de la aceste consideraţii, putem prezenta structura logicii dialectice în felul următor:

1. Fenomenul nemijlocit — *a*) ceva; *b*) cantitate; *c*) calitate.

2. Esenţa — *a*) identitate; *b*) deosebire; *c*) contradicţie; *d*) opoziţie; *e*) temei.

3. Cunoaşterea — *a*) viaţa; *b*) conştiinţa; *c*) contemplare; *d*) abstracţia.

4. Teoria legilor dialecticii.

Această subordonare a categoriilor o înţelegem în planul subordonării sintetice. E adevărat că există foarte multe categorii, însă în tabloul de mai sus, nu reproducem decît categoriile principale.

Subordonarea categoriilor este totdeauna exprimată în judecăţi conjunctive, ca de pildă în judecata: „Măsura este unitatea cantităţii şi calităţii". În cazul de faţă, noi avem de-a face cu o judecată de opoziţie care poate fi considerată *afirmativă* (calitatea şi cantitatea deosebindu-se una de cealaltă sînt cu ele însele identice); sau *negativă*, calitatea şi cantitatea, datorită întrepătrunderii lor nu sînt identice cu ele însele sau ca unitate a formei şi conţinutului judecăţilor date (tocmai unitatea contradicţiilor arătate, a identităţii şi nonidentităţii, a calităţii şi cantităţii constituie măsura lucrurilor).

Aşadar, la întrebarea: în ce fel poate fi exprimată mişcarea, dezvoltarea (dialectica obiectivă) în logica noţiunilor (în dialectica subiectivă), noi răspundem: ea poate fi exprimată în subordonarea dialectică a categoriilor, care apare în ultima instanţă ca unitate a judecăţilor opuse.

F. Lazarov, student al Facultăţii de filozofie de la Universitatea din Moscova, a expus

în referatul său problema ridicăr de la abstract la concret, ilustrată pe problema genezei noţiunii.

Noţiunea ca formă specifică, mediată a cunoaşterii realităţii obiective de către om, s-a dezvoltat istoriceşte dintr-o formă inferioară, senzorială a reflectării. De aici decurge sarcina de a cerceta acele trepte prin care a trecut noţiunea în geneza sa şi de-a arăta conţinutul saltului de la senzorial la raţional.

Gîndirea ca formă superioară, raţională de cunoaştere a lumii prin noţiuni apare cu necesitate în procesul muncii oamenilor. Baza materială a gîndirii o constituie existenţa socială, izvoarele logicii gîndirii trebuie căutate în logica procesului muncii. Sarcina analizei ştiinţifice constă, în consecinţă, în dezvăluirea rolului hotărîtor şi revoluţionar al muncii în dezvoltarea formelor cunoaşterii naturii de către om şi de asemenea în dezvăluirea acelor contradicţii sociale şi gnoseologice a căror rezolvare a condiţionat apariţia noţiunii.

Gîndirea apare o dată cu limbajul, prin limbă, ea există ca gîndire cu ajutorul cuvintelor. De aici decurge necesitatea cercetării legăturii dialectice a limbii şi gîndirii, a rolului activ al limbii (cuvîntului, semnalului, simbolului) în devenirea formelor gîndirii şi a formelor teoretico-cognitive.

Cercetarea noastră începe cu analiza celei mai simple relaţii din cadrul procesului muncii : relaţia omului cu obiectul muncii prin intermediul uneltei. Obiectul muncii, fiind un obiect concret senzorial din natură, apare în procesul muncii numai dintr-un anumit unghi, latură a sa, cu alte cuvinte, el se manifestă ca „obiect abstract". „Obiectul abstract" este reprezentat de aceea ca totalitate a însuşirilor obiective a obiectului care apare în procesul dat al muncii şi apare ca o caracteristică de ansamblu a obiectului însuşi. „Obiectul abstract" este reprezentat de o latură concretă a obiectului concret. El îşi are propriul său temei (în sens filozofic) şi propriul său interval. Prin „intervalul" obiectului abstract înţelegem limitele admisibile din punct de vedere practic, limite în care operăm cu obiectul concret, ca şi cu un obiect abstract. Logica procesului muncii apare, din punctul de vedere al obiectului muncii, ca logică „a obiectului abstract". „Obiectul abstract" se reflectă în conştiinţa omului sub forma abstracţiei elementare. Intervalul abstragerii este determinat în cazul de faţă de însăşi procesul muncii. Contradicţia constă în aceea că abstracţia elementară se reflectă în forma senzorială neadecvată a obiectelor individuale.

Necesitatea rezolvării acestei contradicţii este condiţionată de faptul că abstracţia elementară are semnificaţie socială şi ca atare ea trebuie să fie reflectată de către toţi oamenii, datorită relaţiilor ce se stabilesc între ei, datorită convieţuirii lor. Forma adecvată a reflectării, comună tuturor oamenilor apare în ultima instanţă ca formă — cuvînt. De aceea abstracţia elementară devine noţiune extrem de simplă.

Referatul lui *A. Kudrin*, student al Facultăţii de filozofie a Universităţii din Moscova, a fost consacrat problemei analizei şi sintezei în logica dialectică. După părerea referentului, analiza şi sinteza reprezintă în logica dialectică metoda analitică şi sintetică de cercetare.

Aşa cum a arătat Marx, istoric metoda analitică precede celei sintetice.

„Despre raportul legii logice a noncontradicţiei cu legea dialectică a unităţii şi luptei contrariilor" au vorbit în referatele lor studenţii *J. Ianuska* (Universitatea din Leningrad) şi *V. Onuscenko* (Universitatea din Moscova).

După părerea lui Ianuska, înţelegerea raportului dintre logica formală şi cea dialectică depinde în mare măsură de stabilirea specificului celor două legi amintite.

El consideră că avem de-a face cu două legi total diferite pe care le tratează însă, după părerea noastră, în mod greşit. Prima lege, arată N. Onuscenko, nu-şi are nici un corespondent în natură şi se referă doar la consecvenţa logică a gîndirii, fiind condiţia formală a adevărului. Dimpotrivă, legea unităţii şi luptei contrariilor, reflectînd nemijlocit realitatea exterioară omului este parte integrantă a metodei general-filozofice. Această lege nu poate fi condiţie logică a adevărului ideilor noastre.

Particularitatea legii unității și luptei contrariilor ca și a celorlalte legi ale dialecticii constă în aceea că ea se aplică numai în vederea cunoașterii forțelor motrice ale dezvoltării și a cunoașterii conexiunii reciproce a lucrurilor.

Problema raportului dintre logica dialectică și logica formală a constituit și tema referatului ținut de *R. Ciantladze* (student al Universității din Tbilisi).

Tovarășul Ciantladze s-a oprit în referatul său asupra dificultăților legate de recunoașterea faptului că există două logici, două științe despre gîndire — logica formală și logica dialectică. Nu putem fi de acord însă cu modul în care pune el problema acestor dificultăți care ne-ar face să considerăm una din aceste logici, ca logică superioară, universală, științifică, iar pe cealaltă ca o logică „inferioară", „superficială", „incompletă", „neștiințifică". El construiește o opoziție metafizică între legile logicii formale și cele ale logicii dialectice. Plecînd de la o asemenea premisă greșită nu este de mirare că tov. Ciantladze îi apar neclarități și în tratarea legilor gîndirii, pe de o parte, dacă recunoaștem logica dialectică atunci legea identității, noncontradicției și terțiului exclus se dovedesc a fi metafizice. Pe de altă parte, este imposibil a nu fi de acord cu faptul că orice gîndire se realizează conform acestor legi.

Tov. Ciantladze a expus apoi amănunțit conținutul lucrărilor lui S. Țeretelii *Despre natura dialectică a legăturilor logice* și L. Gokieli *Despre natura logicului.*

Au mai ținut referate pe aceeași temă (*Corelația logicii formale și logicii dialectice*) studenții Universității din Kiev *M. Toftul* și *A. Artiuh*, care spre deosebire de tov. Ciantladze recunosc necesitatea existenței a două logici avînd obiecte de cercetare diferite.

Pe marginea referatelor susținute au avut loc apoi vii discuții.

G. A. Podkoritov, candidat în științe filozofice (Universitatea din Leningrad) a abordat problema formelor gîndirii dialectice.

Dacă există logica dialectică — a spus vorbitorul — atunci trebuie să existe și legi și forme ale gîndirii dialectice. Există trei puncte de vedere în această privință. Primul punct de vedere susține că legile și formele gîndirii dialectice sînt superioare, iar legile logico-formale — inferioare. Conform celui de-al doilea punct de vedere, ar exista paralel noțiuni, judecăți, raționamente logic formale și noțiuni, judecăți, raționamente dialectice (după forma lor). Acest punct de vedere este din ce în ce mai puțin susținut. Reprezentanții celui de-al treilea punct de vedere pun în evidență formele specifice gîndirii dialectice, considerînd astfel de forme ridicarea de la abstract la concret, unitatea logicului și istoricului etc. Trebuie spus că cel de-al treilea punct de vedere este cel mai rodnic.

O importanță deosebită pentru rezolvarea problemelor formelor gîndirii dialectice are cercetarea structurii și subordonării lor, fapt asupra căruia, după cum se știe, a insistat Engels. Dar această subordonare trebuie înțeleasă în mod dialectic.

Argumentînd necesitatea formelor gîndirii în logica dialectică, G. A. Podkoritov a arătat că astfel de forme există realmente. Iar faptul că orice gîndire inclusiv gîndirea dialectică trebuie să se desfășoare în forme ca noțiunea, judecata, raționamentul, nu dovedește că nu există legi specific dialectice ale gîndirii. Trebuie de asemenea să avem în vedere că sarcina logicii dialectice nu se reduce la analiza formelor gîndirii, ci urmărește analiza întregului aparat al cunoașterii științifice. Dacă ne situăm pe acest punct de vedere, atunci devine clar că logica dialectică se împletește strîns cu teoria cunoașterii. Acest lucru devine și mai clar, dacă lărgim definiția îngustă a formelor gîndirii, definiția care circulă curent astăzi. Formele gîndirii trebuie înțelese ca mijloc de reflectare a realității, spre deosebire de metoda cunoașterii, ca sistem de procedee de cunoaștere strîns legate între ele.

Despre problema contradicțiilor ca fundament al logicii dialectice a vorbit profesorul *P. S. Popov* (Facultatea de Filozofie a Universității din Moscova). Explicînd natura mișcării, P. S. Popov a subliniat că dacă considerăm corpul în mișcare nu putem spune că acest corp se mișcă doar în măsura în care-și

schimbă poziţia, ci în măsura în care mişcarea include în sine contradicţia : „corpul se găseşte în punctul A şi în acelaşi timp nu se găseşte în acest punct", corpul „este aici şi nu este aici".

Mai departe profesorul Popov s-a oprit asupra cîtorva puncte de vedere care, după părerea lui, nu explică în mod just contradicţiile din mişcare. După Schaff dacă noi susţinem că obiectul se găseşte în punctul dat şi nu se găseşte în el, şi vom înţelege prin aceasta că obiectul trece prin acest punct, atunci noi formulăm o judecată contradictorie, şi încă una falsă la care trebuie să renunţăm, înlăturînd în felul acesta contradicţia. Teza lui Lipke este următoarea : în gîndire nu există contradicţii. Sarcina cunoaşterii constă în aceea de-a stinge contradicţiile care apar. Ajdukiewicz susţine că mişcarea în genere nu este legată de contradicţie. „Steagul polonez este alb şi nu este alb" este o propoziţie care nu cuprinde nici o contradicţie. Pur şi simplu se indică faptul că o jumătate a steagului este albă, iar cealaltă jumătate nu. La astfel de contradicţii pot fi reduse toate aşa-numitele contradicţii dialectice. Schimbarea nu înseamnă cîtuşi de puţin contradicţie. Mişcarea nu include în sine nimic contradictoriu.

Criticînd acest punct de vedere, P. S. Popov consideră că contradicţiile mişcării reprezintă ceva obiectiv, de neînlăturat care nu trebuie şi nu poate fi lichidat, „îndepărtat". Cu toate cele spuse, legea noncontradicţiei întotdeauna este obligatorie pentru gîndirea umană.

Totul depinde de faptul : cînd începe să acţioneze legea. După cîte se ştie, legea noncontradicţiei este aplicabilă numai atunci cînd un anumit adevăr este deja obţinut. În acest caz legea amintită spune : „dacă este adevărat că S este P, atunci este fals că S nu este P". Dar se poate să luăm drept adevăr prealabil (iniţial) „S este şi nu este P" în acelaşi timp.

Înseamnă oare aceasta că în cazul de faţă legea noncontradicţiei nu este respectată? Cîtuşi de puţin!

Într-adevăr :

p	q	p.q
a	a	a
a	f	f
f	a	f
f	f	f

Să încercăm să înlocuim b cu $-a$ [mişcarea este discontinuă (a) şi în acelaşi timp continuă ($\bar{a}$)] atunci obţinem

p	$\bar{p}$	p.$\bar{p}$
a	a	a
a	f	f
f	a	f
f	f	f

Legea noncontradicţiei este valabilă şi în cazul de faţă. Dacă este adevărat că mişcarea este simultană, discontinuă şi continuă atunci este falsă (conform legii noncontradicţiei) judecata : mişcarea este doar discontinuă, falsă este şi judecata că ea este doar „continuă" la fel şi judecata că ea nu decurge nici discontinuu şi nici continuu.

Contradicţiile (dialectice) sînt imposibil de înlăturat ; altfel n-are drept la existenţă nici logica dialectică. Dar după cum se vede, şi în cazul recunoaşterii contradicţiilor dialectice legea formal logică a noncontradicţiei rămîne în picioare.

E. K. Veisvilo, conferenţiar la Universitatea din Moscova, a făcut cîteva observaţii critice pe marginea definiţiei date de Alexeev obiectului logicii dialectice. Alexeev, după cum am arătat mai sus, consideră drept obiect al logicii dialectice numai formele şi principiile specifice gîndirii dialectice, dar nu este pe deplin clar ce se înţelege printr-o asemenea gîndire. Astfel de exemple de gîndire dialectică, date de Alexeev, ca „totul se dezvoltă", „dezvoltarea este lupta contrariilor" şi altele, nu ne oferă posibilitatea să înţelegem dacă Alexeev include în reflectarea conştientă dialectică cunoaşterea lumii de către reprezentanţii ştiinţelor concrete. Pe savanţi îi interesează în special nu expresia generală a dialecticii ca atare, ci legile concrete ale naturii (în care desigur se manifestă dialectica).

Sarcina principală a logicii dialectice este studierea legilor reale şi a categoriilor generale a cunoaşterii ştiinţifice în dezvoltare. Este necesar să fie rezolvată tocmai această problemă, călăuzindu-ne după cunoscuta teză a lui Lenin, că logica reprezintă rezultatul istoriei cunoaşterii lumii.

M. N. Alexeev consideră că obiectul logicii dialectice îl constituie principiile şi metodele aplicate în gîndirea conştient-dialectică, dar pe lîngă aceasta mai trebuie să avem în vedere că studierea reproducerii dialecticii în gîndire este imposibilă fără studierea legilor obiective ale dezvoltării gîndirii.

O altă lacună în înţelegerea logicii dialectice o constituie de asemenea excluderea din cercul preocupărilor ei a cercetării legilor de dezvoltare a formelor gîndirii.

Vorbind despre logica dialectică, V. I. Lenin atrage atenţia asupra contradicţiilor şi legilor procesului reflectării, asupra legilor formării şi dezvoltării noţiunilor văzînd în aceasta esenţa dialecticii ca logică. Sarcina principală a logicii dialectice este de asemenea cercetarea categoriilor cunoaşterii.

V. I. Cerkesov, conferenţiar la Facultatea de filozofie a Universităţii din Moscova, a expus punctul lui de vedere în problema *raportului dintre logica formală, logica dialectică şi logica matematică.*

Există părerea greşită — a spus Cerkesov — că logica contemporană este logica matematică, sau o combinaţie a logicii tradiţionale şi a logicii matematice. În legătură cu aceasta trebuie să subliniem clar că o logică contemporană nu este reprezentată nici de una, nici de cealaltă. Logica cunoaşterii ştiinţifice contemporane este logica dialectică. De pildă ridicarea de la abstract la concret, reprezintă modalitatea generalizării ştiinţifice contemporane net distinctă de principiul logico-formal cuprins în legea raportului invers dintre sfera şi conţinutul noţiunii.

Aceasta nu neagă importanţa logicii matematice. O serie de teze ale logicii matematice au o mare importanţă permiţînd deja astăzi să înlăturăm astfel de prejudecăţi înrădăcinate în logică, ca teoria kantiană a corectitudinii formale, ruptă de adevărul sau falsitatea conţinutului, ca şi recunoaşterea universalităţii absolute a principiului terţiului exclus, şi a altor legi ale logicii formale.

Sînt cu totul neîntemeiate încercările de a construi logica dialectică pe baza recunoaşterii universalităţii absolute, a legii formal-logice a noncontradicţiei, deşi dialectica nu trebuie reprezentată ca „însuşirea" de a răspunde după formula „şi da şi nu". Principiile logicii dialectice sînt altele.

Logica este ştiinţa despre adevăr. Aceasta este valabil atît pentru logica dialectică, cît şi pentru logica formală, care defineşte calea căutării adevărului în condiţii relativ simple.

Întrucît coincide cu metoda dialectică, logica dialectică foloseşte rezultatele teoretice ale fizicii, biologiei, logicii matematice, chimiei şi a celorlalte ştiinţe. Totodată, nu trebuie contrapuse principiile şi metodele gîndirii dialectice, formelor gîndirii (noţiunii, judecăţii, raţionamentului). Într-adevăr, ridicarea de la abstract la concret, ca şi generalizarea dialectică şi unitatea logicului şi istoricului, care defineşte regulile deducţiei dialectice sînt forme dialectice de gîndire. La fel raţionamentul care pleacă de la premise adevărate conţine momente dialectice, fiind o modalitate de căutare a adevărului. În consecinţă, şi unele şi altele aparţin obiectului logicii dialectice.

A. V. Kuznefov, cercetător principal ştiinţific al catedrei de logică matematică (Universitatea Lomonosov din Moscova), a subliniat necesitatea abordării logicii dialectice în lumina rezultatelor logicii matematice. Amintind că studierea unui anumit obiect se poate face nu numai „de sus" (din punct mai dezvoltat, superior) ci şi „de jos" şi că o astfel de explicare nu presupune deloc explicarea în întregime a obiectului dat, vorbitorul a susţinut, pe de altă parte, că logica matematică nu este din toate punctele de vedere inferioară logicii dialectice. Logica matematică nu intră deplin în limitele logicii formale, ci prin cele mai valoroase realizări ale sale pătrunde în sfera logicii dialectice. Însăşi logica dialectică în vremea noastră nu poate fi construită fără a se ţine seama de nivelul

actual al logicii matematice, fără cunoașterea realizărilor ei. Trebuie să avem în vedere creșterea furtunoasă a mijloacelor de formalizare determinate de dezvoltarea logicii matematice în sec. XX și care permite să transpunem produsul unei astfel de repetări superficiale în limbajul descrierii pur formale.

Logica dialectică, a spus în cuvîntul său *Plotnikov*, conferențiar la Universitatea din Leningrad, studiază legile și formele gîndirii comprehensive în dezvoltarea ei. În consecință, ea se apropie de teoria cunoașterii, iar pe de altă parte teoria cunoașterii cuprinde în sine probleme ale logicii, fiind în strînsă legătură, cu logica dialectică. Astfel noțiunea de logică dialectică (privită în lgătură cu teoria cunoașterii) cuprinde în sine trei mari capitole : 1. conexiune a metodelor cunoașterii științifice ; 2. analiza dialecticii formelor gîndirii ; 3. problemele subordonării categoriilor filozofice.

După părerea profesorului *V. I. Malțev*, doctor în științe filozofice (Facultatea de filozofie a Universității din Moscova), în rezolvarea problemelor logicii dialectice, noi trebuie să pornim de la următoarele premise :

1. există două logici, logica formală și logica dialectică ;

2. logica formală reprezintă logica elementară, iar logica dialectică reprezintă treapta superioară a dezvoltării științei și gîndirii ; 3. logica dialectică cercetează formele gîndirii și în particular formele definiției din punctul de vedere al reflectării legilor lucrurilor.

Sarcina de bază a logicii dialectice, după părerea lui *E. Ilienkov*, candidat în științe filozofice, constă în elaborarea sistemului de categorii în care se desfășoară întreaga dezvoltare a științei. Dificultatea cunoașterii științifice constă nu în determinarea principiilor și metodelor de cercetare, ele sînt cunoscute oricărui om de știință, ci în determinarea (definirea) însăși categoriilor (de pildă categoria de cauzalitate). Sistemul dialectic al categoriilor poate fi constituit numai cu ajutorul metodei ridicării de la abstract la concret, care reprezintă o lege a desfășurării gîndirii nu numai în economia politică, ci în oricare altă știință.

La sesiunea științifică au mai luat cuvîntul și tovarășii A. N. Seiko (Universitatea din Kiev), G. Salgalov, V. Kozlovski I. Petrov, V. Horev (Universitatea din Moscova) și Adsivili (Universitatea din Tbilisi).

În concluzie, trebuie arătat că sesiunea științifică a avut un rol însemnat în punerea unor probleme fundamentale ale logicii dialectice. Pe lîngă faptul că ea a prilejuit un schimb de păreri în probleme de mult ridicate, sesiunea a scos la iveală o serie de probleme care cer o cît mai grabnică rezolvare ca : 1. corelația logicii dialectice cu logica matematică ; 2. problema subordonării categoriilor ; 3. raportul dintre legea formal logică a noncontradicției și legea dialectică a unității și luptei contrariilor și altele.

A fost subliniată de asemenea necesitatea dezvăluirii aspectului filozofic a cuceririlor logicii matematice.

Socotim că astfel de sesiuni sînt rodnice și trebuie organizate și în viitor. Ar fi interesant să se organizeze astfel de sesiuni împreună cu tovarășii din țările de democrație populară ; aceasta ar atrage un număr mai mare de logicieni la rezolvarea cît mai grabnică a problemelor principale ce stau în fața logicii dialectice.

M. Handrabura
studentă la Facultatea de filozofie
a Universității din Moscova

DEZBATERI ÎN LEGĂTURĂ CU OBIECTUL MATERIALISMULUI ISTORIC

Filozofia marxistă este o învățătură creatoare, în permanentă dezvoltare. Ea se îmbogățește pe baza practicii social-istorice reflec tînd cerințele vieții care pune mereu sar cini noi disciplinei filozofice. Tocmai prin aceasta se explică interesul viu al opiniei

publice ştiinţifice sovietice faţă de determinarea cercului de probleme cu care trebuie să se ocupe ştiinţa filozofică.

În septembrie-decembrie 1959 la catedra de materialism dialectic şi istoric de la facultatea de filozofie a universităţii de stat din Moscova, s-a desfăşurat o discuţie asupra problemei obiectului materialismului istoric. Prof. D.I. Cesnokov, şeful catedrei, a ţinut un referat în legătură cu această temă.

Este oportun să discutăm problema obiectului materialismului istoric, a spus referentul, deoarece ştiinţa nu stă pe loc ci se dezvoltă, dezvoltîndu-se totodată şi obiectul ei.

El a arătat că definiţia materialismului istoric ca ştiinţa legilor generale ale dezvoltării sociale este prea generală. Dacă avem în vedere — a continuat referentul — faptul că în istorie deosebim două perioade : perioada preistoriei societăţii omeneşti, incluzînd capitalismul, şi perioada adevăratei istorii, care a început după revoluţia socialistă şi va alcătui toată istoria viitoare a omenirii, trebuie să vorbim nu numai despre legile care sînt comune tuturor formaţiilor sociale cu clase antagoniste, ci şi despre legile orînduirii socialiste şi comuniste.

După părerea referentului ar fi mai just să atribuim obiectului materialismului istoric alături de *a*) legile generale (caracterul determinant al existenţei sociale, dialectica forţelor de producţie şi relaţiilor de producţie etc.), *b*) legile generale ale dezvoltării specifice formaţiilor de clasă (legea luptei de clasă etc.), şi *c*) legile care iau naştere numai o dată cu socialismul şi caracterizează dezvoltarea istorică viitoare.

După cum demonstrează experienţa istorică, pe măsura apariţiei noilor legi sociale, cercul de probleme ale materialismului istoric se lărgeşte treptat. Se ştie că la jumătatea secolului al XIX-lea Marx şi Engels au analizat în special două legi : *a*) interacţiunea forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie şi *b*) raportul dintre bază şi suprastructură şi de asemenea problemele luptei de clasă şi ale teoriei revoluţiei. La sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea o dată cu apariţia epocii imperialismului şi a revoluţiilor proletare pe prim plan au apărut problemele luptei politice şi a organizării politice a clasei muncitoare. Încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea Engels a început să se ocupe de problemele teoriei statului (*Originea familiei , proprietăţii private şi statului*). Aceste probleme şi-au găsit o strălucită dezvoltare în lucrările lui V.I. Lenin (în special *Statul şi revoluţia*) consacrate studierii teoriei dictaturii proletariatului. Lui Lenin îi aparţine de asemenea prelucrarea multilaterală a teoriei revoluţiei, îmbogăţită de experienţa luptei revoluţionare ale cărei teze principiale au fost trasate de Marx şi Engels.

După revoluţia din Octombrie, tinzînd să meargă în pas cu viaţa, mulţi filozofi au început să includă în materialismul istoric o serie de probleme noi. Acest lucru nu a fost întotdeauna întemeiat, însă principala tendinţă — lărgirea inevitabilă a obiectului materialismului istoric — era sezisată în mod just.

În legătură cu aceasta se cuvine să analizăm problema raportului dintre materialismul istoric şi teoria socialismului ştiinţific. Se arată adeseori că materialismul istoric „a înghiţit" teoria socialismului ştiinţific, unii tovarăşi propunînd să se scoată din materialismul istoric şi să se includă în socialismul ştiinţific probleme ale teoriei revoluţiei socialiste, ale dictaturii proletariatului etc.

Trebuie să remarcăm că obiectul teoriei socialismului ştiinţific, ca şi obiectul materialismului istoric nu reprezintă ceva stagnant şi invariabil. Este limpede că în lucrările lui Marx şi Engels era vorba despre socialism ca despre o previziune ştiinţifică. Vorbind despre cauzele transformării socialismului din utopie în ştiinţă, Engels arăta întotdeaun cele două descoperiri ale lui Marx — interpretarea materialistă a istoriei (filozofia) şi descoperirea plusvalorii (economia politică) — şi lega concluziile socialiste de teoria materialismului istoric.

Dezvoltarea viitoare a mişcării muncitoreşti şi în special victoria revoluţiei socialiste în Rusia au transformat socialismul

într-o realitate socială concretă, au sporit numărul de probleme ale teoriei socialismului științific și au dus la delimitarea mai clară a obiectului socialismului științific de obiectul materialismului istoric. Aceasta nu înseamnă că materialismul istoric a renunțat să cerceteze legile formației socialiste. Dimpotrivă, aceasta este principala lui sarcină. Nu este vorba de deosebirea în ceea ce privește obiectul acestor discipline sociale marxiste (în acest sens materialismul istoric și socialismul științific analizează adeseori același lucru), ci despre modul deosebit și specific în care cele două științe abordează fenomenele sociale. De exemplu și materialismul istoric și socialismul științific studiază legile revoluției socialiste. Însă materialismul istoric abordează problema din punct de vedere al principiilor fundamentale rezolvarea conflictului dintre forțele de producție și relațiile de producție, caracterul forțelor motrice, rezolvarea problemei fundamentale, a problemei puterii, a legilor fundamentale oriunde s-ar fi produs această revoluție. Totuși în teoria socialismului științific trebuie să se dea o expunere amănunțită nu numai a principiilor fundamentale dar și a tuturor laturilor și particularităților dezvoltării revoluției socialiste. Spre deosebire de materialismul istoric care își păstrează importanța eficientă, dar care are un caracter mai general, socialismul științific include mai direct și în proporții mai mari probleme complete practice-politice ale luptei revoluționare și ale construirii societății socialiste.

Ultima problemă asupra căreia s-a oprit referentul atingea raportul dintre materialismul istoric si sociologie. După părerea lui materialismul istoric coincide cu sociologia marxistă. Înainte, termenul de „sociologie" nu era folosit în literatura marxistă, deoarece sociologia societății capitaliste, privind în chip unilateral și abstract societatea, nu avea nimic comun cu analiza științifică marxistă a fenomenelor sociale. Putem folosi acest termen în sensul că sociologia științifică marxistă este știința legilor generale ale dezvoltării societății umane.

În sociologia burgheză contemporană observăm o puternică tendință către utilitarism, către dezmembrarea științei în ramuri auxiliare, către empirism. Sînt foarte răspîndite metodele statistice, cercetările făcute cu scopul de a studia opinia publică socială. În legătură cu aceasta se confundă adeseori știința cu privire la legile generale ale dezvoltării sociale, cu științele sociale particulare. De aceea trebuie să deosebim cu strictețe analiza sociologică teoretică de așa-numita sociologie practică care are o importanță auxiliară.

Discuția la care au participat profesori, colaboratori științifici și aspiranți sovietici, chinezi, romîni, a fost consacrată în special următoarelor probleme :

a) despre raportul dintre materialismul dialectic și istoric ;

b) despre caracterul legilor sociale pe care le cercetează materialismul istoric ;

c) despre raportul dintre materialismul istoric și socialismul științific ;

d) despre atitudinea materialismului istoric față de sociologia burgheză contemporană, în special față de așa-numita sociologie empirică.

În expunerea sa, prof. dr. V. A. Fomina, a remarcat că problema obiectului materialismului istoric și dialectic este discutată în special de către filozofii din R.D.G., Polonia, Romînia, Ungaria, Cehoslovacia. Dificultatea rezolvării ei constă în aceea că adeseori obiectele diferitelor științe se îmbină strîns între ele și de aceea determinarea limitelor unor anumite științe reprezintă o problemă destul de complexă. Discuțiile în legătură cu această problemă, a subliniat vorbitoarea, capătă uneori un caracter ascuțit de luptă împotriva falsificării marxismului de către sociologii burghezi și revizioniști. În acest sens, prof. dr. V.A. Fomina a criticat încercarea lui H. Lefèbvre de a înlocui obiectul filozofiei prin teoria idealistă a înstrăinării.

Fiind de acord cu tezele principiale ale referatului lui D.I. Cesnokov, V.A. Fomina socotește ca fiind pozitivă încercarea de a înfățișa mai concret și a dezvălui conținutul noțiunii de legi generale și de legități generale

ale dezvoltării istorice. Dezvăluirea îmbinării, interdependenţei şi unităţii dintre legile sociologice cele mai generale şi legile specifice fiecărei formaţii este foarte importantă pentru o caracterizare completă a materialismului istoric.

Criticînd concepţiile lui Kuczynski (revista *Voprost filosofii*, 1957, nr. 5), care duc la o ruptură între sociologie şi materialismul istoric, V. A. Fomina arată că este greşit să vorbim despre existenţa în cadrul materialismului istoric a două laturi — sociologică şi filozofică — deoarece, a continuat vorbitoarea, nu trebuie să reducem rolul materialismului istoric la acela de principiu metodologic, deoarece numai de pe poziţiile lui putem cerceta fenomenele sociale, faptele concrete cu specificul lor.

D.M. Andreeva şi-a consacrat expunerea problemei raportului dintre materialismul dialectic şi istoric. Indiscutabil, a arătat vorbitoarea, că materialismul istoric reprezintă o extindere asupra fenomenelor vieţii sociale a tezelor materialismului dialectic. Dar cum să înţelegem această extindere pe plan logic ca o aplicare a legilor unei sfere mai generale la legile unei sfere mai înguste, sau pe plan istoric, în sensul implicării materialismului istoric de către materialismul dialectic?

D.M. Andreeva a combătut teza prof. V.I. Malţev care socoteşte că extinderea principiilor materialismului dialectic a avut loc nu numai în sens logic dar şi în sens istoric, deoarece după părerea lui la început au fost formulate legile materialismului dialectic după care a început aplicarea lor la explicarea istoriei. Ne îndoim — a spus D.M. Andreeva — că acest mod de a pune problema ar fi oportun. Materialismul dialectic şi istoric ca părţi ale filozofiei marxiste nu au putut apare separat, ele sînt atît de legate între ele încît este mai just să socotim apariţia lor ca un proces unic. În general — arată ea —, este greşit să punem problema: ce a apărut mai întîi? Despre aplicarea legilor materialismului dialectic în domeniul istoriei trebuie să vorbim numai într-un sens strict logic. Crearea materialismului istoric nu este o simplă suprapunere de legi şi categorii ale dialecticii peste istorie, ci reprezintă dezvăluirea cu ajutorul acestor legi a legităţilor interne specifice procesului istoric însuşi.

Materialismul dialectic ca filozofie a marxismului, a arătat D. M. Andreeva, a apărut ca posibil numai în măsura în care el a fost completat cu crearea materialismului istoric. Fără materialismul istoric nu este posibilă nici rezolvarea majorităţii problemelor gnoseologice. Materialismul dialectic se deosebeşte de cel metafizic în special prin faptul că el, datorită materialismului istoric, este construit în mod materialist pînă sus. Dacă am insista însă asupra *punctului de vedere al lui* V.I. Malţev cu privire la apariţia anterioară în timp a materialismului dialectic — a subliniat vorbitoarea — ar reieşi că au dreptate cei care nu socotesc materialismul istoric ca o ştiinţă filozofică.

Înainte, unii filozofi, a spus conf. S.P. Lebedev, socoteau că materialismul istoric nu intră în structura filozofiei, ci este o ştiinţă concretă ca de exemplu, biologia, chimia, fizica. Ei căutau să demonstreze că filozofia trebuie să studieze numai categoriile şi legile gîndirii. Acest punct de vedere este greşit, deoarece materialismul istoric este o ştiinţă concretă al cărei obiect este interacţiunea, raportul dintre existenţa socială şi conştiinţa socială. Iar aceasta nu reprezintă altceva decît concretizarea problemei fundamentale a filozofiei în domeniul vieţii sociale.

Fără materialism istoric nu este posibilă rezolvarea nici unei probleme filozofice, nici măcar a problemelor cu privire la rădăcinile de clasă şi gnoseologice ale idealismului, la raportul dintre subiect şi obiect, la conţinutul practicii social-istorice etc. În afară de problema fundamentală a filozofiei, el studiază legile generale ale dezvoltării sociale. Trebuie să evidenţiem clar — a arătat vorbitoarea — acest cerc special de probleme fără să intrăm în domeniul altor ştiinţe şi fără să înlocuim cercetările filozofice de materialism istoric cu cercetări istorice.

Vorbind despre legătura dintre materialismul dialectic şi istoric, nu putem folosi

cuvîntul „aplicare"; această idee a fost tema principală a intervenţiei aspirantei romîne Stela Cernea. Ea a subliniat că obiectul materialismului istoric nu poate să-l constituie decît societatea omenească în general în unitatea tuturor laturilor sale, şi în primul rînd raportul între existenţa socială şi conştiinţa socială. Studiind societatea în ansamblul tuturor laturilor sale, materialismul istoric, spre deosebire de istorie, desprinde cele mai generale legi ale dezvoltării sociale, şi analizează acţiunea acestor legi generale în cadrul fiecărei formaţiuni social-economice.

În acest fel, materialismul istoric este o ştiinţă filozofică, parte integrantă a filozofiei marxist-leniniste dar în acelaşi timp, ea nu este o „ştiinţă a ştiinţelor sociale", ci este de ajuns de largă pentru a studia o serie de probleme concrete ale fiecărei formaţiuni social-economice.

Un alt vorbitor, aspirantul romîn O. Bădina, a susţinut, în cuvîntul său, că materialismul istoric are o valoare teoretică şi metodologică pentru toate ştiinţele despre societate.

Aspiranta L. Kaliniceva împărtăşeşte părerea lui G.M. Andreeva cu privire la înţelegerea raportului între materialism dialectic şi materialism istoric. După părerea sa, sfera materialismului istoric, în dependenţă de dezvoltarea obiectului lui, se poate lărgi şi îngusta. Părerea mea este, a spus Kaliniceva, că materialismul istoric ar putea renunţa la unele probleme care intră în sfera de cercetare a economiei politice şi a socialismului ştiinţific. Acest lucru se referă în special la probleme care au şi fost rezolvate şi care pot fi absorbite de ştiinţele concrete.

Conf. V.I. Cerkesov a criticat concepţia conform căreia materialismul dialectic studiază în natură, societate şi gîndire numai generalul, fără să studieze specificul acestor domenii. Legile materialismului dialectic în această interpretare sînt neutre faţă de fenomenele studiate, ceea ce contrazice conţinutul filozofiei marxiste.

Legea cea mai generală a materialismului dialectic este teza caracterului primordial şi a rolului determinant al materiei faţă de conştiinţă. Materialismul istoric cercetează aceeaşi lege fundamentală care ia forma raportului dintre conştiinţa socială şi existenţa socială. De aceea materialismul istoric este acelaşi materialism dialectic, mai exact încheierea lui, construirea lui pînă sus. Materialismul istoric ca o parte deosebită, care s-ar găsi alături de materialismul dialectic, nu există; materialismul dialectic şi materialismul istoric reprezintă o singură ştiinţă.

V.I. Cerkesov se opune aplicării la materialismul istoric a termenului de „sociologie" nu numai în virtutea legăturii lui tradiţionale cu ştiinţa burgheză despre societate, dar şi datorită faptului că numind materialismul istoric sociologie trebuie socotit un caz special al materialismului dialectic, ceea ce nu exprimă raportul lor exact.

Rezolvarea problemei raportului dintre materialismul istoric şi materialismul dialectic, a arătat în expunerea sa A.M. Kovalev, se sprijină pe o problemă metodologică—raportul dintre legile generale şi specifice. Asupra acestei probleme există două puncte de vedere: sau legile specifice reprezintă o expresie concretă specială a celor generale, sau legile specifice şi generale nu sînt legate de loc între ele. A.M. Kovalev susţine primul punct de vedere şi socoteşte că pornind de la legile formulate de materialismul dialectic, materialismul istoric aduce ceva nou care nu există în materialismul dialectic. Şi în acest sens el este o parte, o completare a materialismului dialectic.

Înainte de a rezolva problema obiectului materialismului istoric, trebuie să explicăm care este obiectul materialismului dialectic — iată ideea centrală a expunerii aspirantului V.M. Straşnikov. Vorbitorul a spus că materialismul dialectic nu trebuie determinat numai ca ştiinţa celor mai generale legi de dezvoltare a naturii, societăţii şi gîndirii, dar şi ca ştiinţa unităţii materiale a lumii şi a interdependenţei dintre părţile acesteia. Tot aşa şi materialismul istoric nu trebuie să fie numai ştiinţa cu privire la legile cele mai generale de dezvoltare a societăţii, la carac-

terul primar al existenţei sociale şi caracterul secundar al conştiinţei sociale, dar trebuie să dezvăluie şi legătura dintre societate şi natură, s-o unifice cu toată lumea obiectivă. În ceea ce priveşte comunismul ştiinţific — a spus în continuare vorbitorul — el este o ştiinţă specială care porneşte de la tezele fundamentale ale materialismului dialectic şi istoric şi care dă concluzii practice concrete despre anumite căi de dezvoltare a mişcării muncitoreşti, a revoluţiei proletare şi a construirii societăţii socialiste şi comuniste.

Cuvîntul conf. V.V. Kazarinov a fost consacrat problemei legăturii teoriei materialismului istoric cu sarcinile practice ale construirii comunismului. Materialismul istoric — a arătat el — s-a născut pe baza dezvăluirii şi studierii în special a legilor specifice preistoriei omenirii. O dată cu apariţia orînduirii comuniste au continuat să acţioneze o serie de legi comune pentru toate epocile, însă istoria cu adevărat umană, care a început cu socialismul şi comunismul şi care a însemnat trecerea din imperiul necesităţii în imperiul libertăţii, are legi noi, în a căror studiere constă calea de dezvoltare a materialismului istoric.

Pentru rezolvarea cu succes a acestor probleme noi, a subliniat Kazarinov, nu trebuie să ne ocupăm numai cu o analiză teoretică generală, ci să folosim şi unele metode concrete de cercetare ca chestionarele, anchetele, studierea complexă a obiectului etc. V.V. Kazarinov consideră că în această privinţă ar putea fi folositor schimbul de păreri între filozofii şi lucrătorii în domeniul planului de stat, care au de-a face cu un bogat material factic şi cifric în toate sferele vieţii societăţii sovietice.

Prof. F.I. Gheorghiev care a luat cuvîntul în continuare a remarcat că marxismul nu a apărut parţial cum presupun unii tovarăşi (mai întîi materialismul dialectic şi apoi materialismul istoric), ci ca o concepţie despre lume unitară şi integră. Materialismul istoric este o ştiinţă filozofică sau, cu alte cuvinte, este materialismul dialectic care evidenţiază legăturile generale reale în legile specifice istoriei umane. O comparaţie exterioară între materialismul dialectic şi istoric — a subliniat vorbitorul — este inadmisibilă. La baza legilor şi categoriilor specifice ale materialismului istoric se găsesc legile cele mai generale ale naturii, societăţii şi gîndirii, adică materialismul dialectic.

Materialismul dialectic rezolvă problema fundamentală a filozofiei, care stă la baza problemei raportului dintre conştiinţa socială şi existenţa socială. Materialismul dialectic se bazează pe generalizarea nu numai a fenomenelor naturale, dar şi a fenomenelor sociale şi aici el apare ca materialism istoric. Nu există materialism dialectic fără materialism istoric, după cum nu există materialism istoric în afara materialismului dialectic.

Pentru noi — arăta prof. F.I. Gheorghiev — sociologia burgheză şi microsociologia bazată pe psihologism sînt în întregime inacceptabile. Poate fi vorba numai despre cercetări concrete de pe poziţiile materialismului istoric care, fără a deveni un scop în sine, pot sluji ca material factic de plecare pentru serioase generalizări filozofice, pentru explicarea legăturii interne dintre legile generale şi specifice.

Luînd cuvîntul, M.P. Hvan, Tui-Tî-do, M.N. Delogramatic, L.M. Carapetian, A.M. Kovalev, V.M. Straşnikov, V.I. Malţev, V.V. Kazarinov, F.I. Gheorghiev au supus unei serioase critici teza de esenţa revizionistă cu privire la superioritatea imaginară a sociologiei burgheze faţă de cea marxistă. Acuzarea filozofilor marxişti de dogmatism, de lipsă de cunoaştere a ştiinţelor concrete, în special a ştiinţelor naturii, de abordarea abstractă a fenomenelor vieţii sociale nu poate fi întemeiată. Numai marxismul dă posibilitatea oamenilor de ştiinţă să studieze cu adevărat legile obiective ce guvernează dezvoltarea socială. Nu poate fi înlocuită cercetarea legilor fundamentale ale vieţii sociale, de pe poziţiile materialismului dialectic cu analiza empirică îngustă a unor anumite laturi particulare ale fenomenelor sociale, ceea ce reprezintă tendinţa pozitivistă în sociologie.

În cuvîntul său de încheiere, prof. D. I. Cesnokov a sintetizat expunerile participanților la discuție și și-a exprimat atitudinea sa față de punctele de vedere susținute. El a precizat că este greșit pusă problema dacă a apărut mai întîi materialismul dialectic sau istoric. Formarea lui Marx și Engels ca dialecticieni adică și ca materialiști istorici, nu este numai rezultatul unor cercetări științifice, dar în special a participării lor active la viața politică în perioada prerevoluționară a anilor 1840. Primele lor opere mature sînt articolele și cărțile consacrate problemelor social-politice. De aici nu putem trage concluzia că materialismul istoric a fost cel care a apărut mai întîi. Ar fi mult mai exact dacă am spune că materialismul dialectic începe să se dezvolte pe baza materialului istoric ca materialism istoric.

În cursul discuției s-a pus întrebarea de ce există o filozofie a vieții sociale — materialismul istoric — și nu există o filozofie a naturii. Această problemă este de asemenea greșită. Materialismul dialectic apare mai întîi de toate ca o știință care studiază legile generale de dezvoltare ale naturii. S-a încercat să se compare materialismul istoric cu darwinismul și să se pună întrebarea de ce materialismul istoric face parte din filozofie, iar darwinismul, care are de a face cu teoria generală a naturii organice, nu are nimic comun cu filozofia. După părerea lui V.I. Cesnokov acest mod de a pune problema arată lipsa de înțelegere a specificului calității, al formei sociale de mișcare a materiei, care trebuie neapărat studiată de știința care se ocupă cu concepția despre lume.

Ca obiecție la propunerea lui G.M. Andreeva de a include în obiectul materialismului istoric legile specifice fundamentale nu numai ale formației comuniste, dar și ale tuturor celorlalte formații, referentul subliniază rolul deosebit al legilor care au apărut după revoluția socialistă. Comunismul nu poate fi pus pe același plan cu alte formații, deoarece el deschide epoca grandioasă a dezvoltării societății umane pe baza proprietății sociale. În viitor, după victoria clasei muncitoare pe plan mondial, legile comunismului vor deveni legile generale și unice ale vieții sociale. Tocmai de aceea ele merită să ocupe un loc deosebit în cadrul obiectului materialismului istoric. În ceea ce privește legile celorlalte formații, ele nu sînt analizate de materialismul istoric în mod special ci în interacțiunea lor cu legile generale.

Noi nu trebuie să împrumutăm anumite metode de la sociologia empirică, a continuat referentul. Latura factică a fenomenelor sociale este studiată de multe științe speciale : economia politică, economia concretă, statistica, științele istorice etc. După cum arată practica, cercetarea cea mai valoroasă în domeniul materialismului istoric poate fi dată de un filozof care cunoaște o anumită știință socială concretă și lucrează în acest domeniu. Nu o completare a materialismului istoric cu sociologia empirică, ci studierea și generalizarea fenomenelor din viață pe baza științei sociale, iată singura cale justă pentru un marxist.

După cum au recunoscut toți participanții la discuție, schimbul de păreri a ajutat la evidențierea celor mai de seamă probleme ale materialismului istoric.

Rezultatele discuției ne permit să tragem unele concluzii metodologice. Principala concluzie constă în faptul că nu putem pune problema obiectului materialismului istoric fără a explica în mod corespunzător conținutul științelor filozofice adiacente. Cu atît mai mult este greșită delimitarea strictă a problemelor analizate de materialismul istoric și a problemelor analizate de materialismul dialectic. Actualmente în literatura marxistă a devenit mai uzuală definiția filozofie ca știința legilor celor mai generale și fundamentale ale naturii, societății și gîndirii. Această definiție în general justă, necesită totuși precizări întrucît altfel, filozofia, care tratează despre legile generale, ar părea o știință deasupra științelor, fără un obiect propriu concret. În realitate un atare obiect care nu este studiat de nici o altă știință în afară de filozofie, există : aceasta este problema ei fundamentală —

problema raportului dintre conștiința umană și socială și existența naturală și socială, a raportului dintre subiect și obiect, dintre spirit și natură.

Această problemă este analizată de filozofia marxismului sub trei aspecte importante, din trei laturi:

1. La început trebuie să fie elucidată teza caracterului primar al existenței, materiei și caracterului secund al conștiinței. Pe acest plan sînt cercetate însușirile și formele de existență ale materiei, premisele apariției conștiinței, sînt studiate și determinate principiile cele mai generale ale existenței, exprimate în legi și categorii ale dialecticii. După cum se vede aici este analizată latura *ontologică* a problemei fundamentale și este luminată problema originii conștiinței raportului genetic al spiritului față de materie.

2. Însă numai caracterizarea acestei atitudini este insuficientă. Întrucît oamenii trăiesc în anumite condiții sociale, conștiința lor apare ca o conștiință socială determinată de existența socială. În această privință omul înzestrat cu conștiință nu este numai un element pasiv, ci el influențează la rîndul său, în mod activ, în special prin activitatea sa în producție, asupra naturii transformînd-o. Această interacțiune *practică* a conștiinței sociale cu existența socială a omului cu mediul social și cu mediul natural este de asemenea studiată în întregime de materialismul dialectic.

3. În al treilea rînd este evidențiată capacitatea conștiinței de a reflecta în mod adecuat realitatea, aceeași problemă fiind analizată aici din punct de vedere *gnoseologic*, al cunoașterii. Cu aceasta se ocupă teoria cunoașterii sau logica dialectică, ca și materialismul istoric, care completează materialismul dialectic.

Astfel nu putem spune că materialismul dialectic nu este materialismul istoric ci invers. Și ceea ce unii înțeleg acum prin materialism dialectic (dialectica naturii) și materialismul istoric, și logica dialectică (teoria cunoașterii) — este materialismul dialectic care analizează un singur obiect din laturi diferite — interacțiunea genetică, practică și gnoseologică dintre om și mediu. În acest sens trebuie să mergem, după părerea noastră, dezvăluind conținutul obiectului științei filozofice.

R. Kosolapov (U.R.S.S.) și *I. Aluaș*

NOTE DE LECTURĂ

Categoria cauzalității în capitalul lui K. Marx[1]

Cauzalitatea — categoria centrală a determinismului — nu este prezentată de autorul studiului de față în mod „speculativ". Așa cum arată și titlul lucrării, V. Sós încearcă să analizeze felul în care se manifestă cauzalitatea într-un domeniu *special* de cercetare, în cel al economiei politice.

V. Sós analizează categoria cauzalității începînd cu problema apariției mărfii și arată că aceasta din urmă s-a dezvoltat din obiectul util, care, datorită contradicțiilor sale lăuntrice, s-a transformat în marfă. V. Sós consideră că *obiectul util* are o existență „în sine", pentru că există relativ independent de fenomenul social, iar pe de altă parte conține în sinea sa, în mod nerealizat încă, în starea posibilului ceea ce este „pentru altul", adică marfa. Ceea ce există „în sine", adică obiectul util — arată autorul pe baza unei documentate analize a *Capitalului* lui K. Marx — trece în urma explicitării contradicției sale lăuntrice și nu datorită unei intervenții cauzale mecanice exterioare în „lucru pentru altul", în marfă. Contradicția lăuntrică a obiectului util, formulată în mod abstract, constă în contradicția dintre calitate și cantitate; în mod concret, această contradicție se manifestă prin calitatea naturală de a satisface nevoi omenești și prin posibilitatea măsurării *cantitative* în mod comparativ de către membrii societății a obiectelor utile. În lucrul util se mai află pe lîngă contradicția amintită și cea a *naturalului* și a *socialului*; aspectul natural fiind realizat de calitatea, iar cel social de cantitatea obiectului util.

Date fiind anumite condiții ale unui grad mai înaintat al dezvoltării societății și dată fiind posibilitatea ca o comunitate să se întîlnească cu alta „schimbul de mărfuri începe acolo unde se termină comunitățile" (Marx), lucrul util la un moment dat există și nu există, pentru că devine, adică din cauza contradicțiilor sale lăuntrice se transformă în marfă; dacă lucrul util conține în sinea sa contradicția dintre calitate, utilitate, ceea ce exprimă aspectul natural ca germene al valorii de schimb, în așa fel încît primul aspect să joace un rol determinant, în urma generalizării schimbului, cînd devine un fenomen constant satisfacerea nevoilor materiale prin muncă străină, lucrul util se transformă în *marfă*. Aceasta din urmă depășește (aufheben) lucrul util a cărui calitate naturală utilă se transformă în valoare de întrebuințare, iar aspectul cantitativ al lucrului util se transformă în valoarea de schimb, care exprimă prin excelență aspectul social al mărfii; dacă lucrului util îi era caracteristic aspectul calitativ natural, în marfă aspectul social devine domi-

[1] Sós Vilmos, *Problema teoriei cauzalității în Capitalul lui K. Marx*, Magyar Filosofiai Szemle, anul III, nr. 1—2.

nant şi cel natural rămîne în penumbră. Prin urmare, cauza transformării lucrului în sine în marfă constă în opoziţia dintre aspectul calitativ, respectiv natural şi aspectul cantitativ, respectiv social al lucrului util în aşa fel încît aspectul natural este „învins" de cel social. În mod generalizat putem spune că un lucru se dezvoltă datorită contradicţiilor sale lăuntrice, care explicitîndu-se dau naştere unui obiect superior în aşa fel încît latura contradicţiei care a fost determinantă se va dovedi ca fiind mai puţin esenţială şi va ceda locul celeilalte laturi, care în urmă explicitării contradicţiei s-a dovedit a fi mai esenţială decît prima latură. Schematic, dacă notăm s = lucru util, p_1=aspectul natural, p_2=aspectul social, ↑↓direcţia săgeţii să arate latura contradicţiei determinante, iar S=marfă, P_1 = valoare de întrebuinţare, P_2 = valoare de schimb, vom avea următoarea schemă:

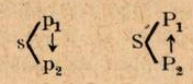

(aceste idei nu sînt explicitate în acest fel de autorul studiului, dar găsim că merită să fie menţionate şi în acest fel).

V. Sós mai analizează pe baza *Capitalului* lui K. Marx, probleme ca *Aspectul funcţional al cauzei, condiţia de bază, raportul dintre cauză şi condiţie, problema lanţului cauzal,* de unde degajăm ideea caracterului infinit atît regresiv cît şi progresiv al lanţului cauzal, cît şi ideea că efectul este întotdeauna concret faţă de cauza sa, care este mai puţin concretă etc.

O altă teză interesantă asupra căreia găsim că este cazul să insistăm, este categoria interdependenţei. Analizînd această categorie autorul arată că procesul capitalist de producţie reproduce separarea forţei de muncă de mijloacele de muncă şi în felul acesta permanentizează condiţiile exploatării. Autorul remarcă cu pătrundere că efectul devine cauză şi contribuie la reproducerea lărgită a lui însuşi (nu numai a cauzei sale). Reproducţia lărgită, acumularea, reproduce mai forte pe de o parte capitalul mărit, pe de altă parte muncitorul; reproduce însăşi relaţia capitalistă în mod lărgit. Cauza, prin urmare, se reproduce în mod necesar prin interdependenţă şi în felul acesta apariţia fenomenului devine permanentă, necesară. Această reproducere a cauzei este asigurată şi de faptul că o anumită cauză are sub acelaşi raport efecte contrarii (în cazul acumulării capitaliste bogăţia şi mizeria), iar aceste efecte contrarii reinfluenţează cauza tocmai datorită caracterului lor contradictoriu. Cauza reprodusă în urma reacţiei efectului dă naştere unui efect nou, iar ea însăşi devine alta. De exemplu mizeria şi bogăţia crescîndă reproduc capitalul în mod mai lărgit. Autorul arată cu această ocazie că reproducţia din ce în ce mai lărgită a capitalului pe de o parte şi a creşterii contradicţiei care este generată de această reproducere lărgită duce prin ascuţirea contradicţiei dintre mizerie şi bogăţie şi prin lupta de clasă a proletariatului, care va culmina cu revoluţia socialistă, însăşi la desfiinţarea capitalului.

Studiul pe care l-am discutat, reprezintă o contribuţie valoroasă la elaborarea logicii dialectice, inerente în *Capitalul* lui Karl Marx.

G. Ö.

Leninismul şi problemele actuale ale coexistenţei

Articolul lui Victor Joannes intitulat „Coexistenţa paşnică şi lupta de clasă" publicat în nr. 12 (decembrie 1959) din „Cahiers du communisme" pune în lumină actualitatea indicaţiilor leniniste şi în această problemă de vitală însemnătate pentru omenire.

Principiul coexistenţei paşnice are ca fundament descoperirea făcută de Lenin privind legea dezvoltării inegale a ţărilor capitaliste în epoca imperialismului, şi posibilitatea victoriei revoluţiei socialiste la început într-o singură ţară, de unde rezultă că existenţa simultană pe planeta noastră a statelor capitaliste şi a celor socialiste este, o anumită perioadă, inevitabilă. Dar este vorba de orice fel de coexistenţă? Nu. „Existenţa

împreună — arată Joannes — în spiritul învățăturii și a politicii leniniste nu înseamnă o simplă viață paralelă, fără contacte, fiecare din statele cu sisteme sociale diferite izolîndu-se unul de altul prin înalte și impenetrabile împrejmuiri". Actualitatea tezelor leniniste despre coexistență este evidentă, punînd în lumină componentele permanente ale politicii externe a Uniunii Sovietice care de la Marea Revoluție Socialistă și pînă astăzi caută căile spre o înțelegere, pe plan interstatal, cu țările capitaliste și în special cu cea mai puternică dintre ele, Statele Unite. O strălucită manifestare a acestei politici a constituit-o vizita lui N. S. Hrușciov în S.U.A. Se demonstrează astfel că politica de coexistență pașnică a Uniunii Sovietice nu este o tactică subordonată unor considerațiuni de conjunctură. Această orientare, relevă autorul, „este garantată prin natura însăși a societății socialiste unde nu mai există nici clase, nici grupuri interesate să se îmbogățească cu ajutorul războiului...".

Desigur că dacă principiul coexistenței pașnice și afirmarea necesității sale se prezintă astăzi în același mod ca și în anii dinainte de război, datele concrete ale problemei îmbracă alte aspecte.

După cel de-al doilea război mondial raportul dintre forțele internaționale care dedetermină coexistența pașnică s-a schimbat radical în favoarea socialismului și a forțelor păcii. Aceasta constituie o garanție față de manevrele dușmanilor păcii. Dar, subliniază Joannes, în fața succeselor obținute de socialism pe calea competiției pașnice cu capitalismul, burghezia reacționară se cramponează de pozițiile războiului rece. Așa că nici un moment nu trebuie pierdut din vedere caracterul de clasă al luptei și proceselor de pe arena internațională care se disting, de altfel, și prin formă și prin conținut de lupta de clasă din interiorul fiecărei țări. Joannes oferă și un exemplu concret care reliefează că în spatele diferitelor acțiuni întreprinse pe arena internațională stau interese de clasă. Reacțiunea americană, în momentul cînd deținea monopolul bombei atomice, declara prin intermediul lui Harry Truman: „Statele Unite sînt astăzi o țară puternică, nu există o alta mai puternică — aceasta înseamnă că posedînd o asemenea forță noi trebuie să ne asumăm conducerea lumii" (6 aprilie 1946). Însă cînd o țară socialistă, Uniunea Sovietică — scrie Joannes — dispune incontestabil acum de superioritatea militară, economică, politică și morală, o folosește nu pentru a-și impune hegemonia sa, ci din contră, pentru a asigura și garanta, prin toată puterea sa, posibilitățile coexistenței pașnice.

Bazîndu-se tocmai pe analiza noii repartiții a forțelor pe arena internațională Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a arătat că un nou război nu mai este fatal, că el poate fi evitat chiar în condițiile menținerii capitalismului într-o parte a lumii. „Trebuie să se obțină — a arătat tovarășul Hrușciov la sesiunea din ianuarie a Sovietului Suprem al U.R.S.S. — ca lupta inevitabilă dintre ele (cele două lagăre — *n. n.*) să se transforme exclusiv într-o luptă între ideologii, în întrecere pașnică, în concurență, ca să folosim un termen mai pe înțelesul capitaliștilor". În această privință N.S. Hrușciov a dat un exemplu strălucit, în cursul călătoriei sale prin Statele Unite, de ceea ce înseamnă lupta intransigentă în slujba principiilor ideologiei marxist-leniniste legată strîns, în același timp, de necesitățile dezvoltării coexistenței pașnice.

Căci „dacă în domeniul politic, ca și în domeniul economic — scrie filozoful marxist francez — coexistența pașnică implică concesii reciproce în interesul celor două părți și al păcii, *în domeniul ideologic nu există și nu pot exista concesii față de ideologia burgheză. În domeniul ideologic nu există și nu poate exista coexistență pașnică între socialism și capitalism*". Referindu-se la Lenin, autorul subliniază că orice diminuare a ideologiei socialiste orice îndepărtare de ea înseamnă implicit o întărire a ideologiei burgheze. Orice slăbire a luptei ideologice înseamnă, în fapt, a crea loc pentru diferite forme pe care le îmbracă doctrina imperialismului contemporan. Evident că cercurile agresive ale

burgheziei reacționare nu ar întîrzia să profite de pe urma oricăror concesii pentru a organiza provocări împotriva țărilor socialiste ; ele nu ar întîrzia să profite de orice slăbire a luptei ideologice din partea marxiștilor din țările capitaliste, arată V. Joannes pentru a înșela masele din propriile lor țări, fluturînd teoria reacționară despre așa-zisa „reconciliere socială", care reînvie de fapt faimoasa alianță dintre cal și călăreț, oamenii marelui capital făcînd însă totdeauna oficiul de călăreț.

Cercetarea a numeroase și diverse concepții ideologice ale imperialismului contemporan, subliniază mai departe marxistul francez, arată că, sub diferite forme și la diferite grade, ele fac apologia violenței, a războiului. În schimb comuniștii — subliniază în încheierea articolului său Victor Joannes — nu au nevoie de război pentru a-și impune ideile, căci fideli ideologiei marxist-leniniste, noi ducem bătălia pentru pace, pentru coexistență pașnică și dezarmare completă și universală, cu siguranța învingătorilor.

S. B.

Gîndesc oare mașinile de calcul ?

În nr. 1—2 al celui de-al doilea an, în revista *Magyar filosofiai szemle* Mario Bunge răspunde în ultimă instanță negativ la această întrebare. A răspunde printr-un simplu nu, arată autorul, înseamnă a te baza pe o concepție dualistă, iar a răspunde afirmativ, înseamnă adoptarea unei concepții fenomenologice.

Mario Bunge analizează detaliat diferențele fundamentale dintre mașinile de calcul și gîndire, superioritatea acesteia din urmă.

Mașinile de calcul, oricît de perfecționate ar fi, nu pot lucra decît cu obiecte materiale. Gîndirea în schimb se caracterizează prin faptul că lucrează cu fapturi ideale. Echivalarea mașinilor de calcul cu gîndirea umană echivalează cu identificarea gîndirii cu corespondentul material al acesteia. Așadar, analogia gîndirii cu mașinile de calcul nu este esențială, ci doar structurală ; mașinile funcționează pe baza legilor fizice și depind de acestea din urmă, și nu de natura gîndirii ; în fine, mașinile nu pot întrece nivelul de combinare a gîndurilor vechi, care le este dat prin regulile logicii, ele nu pot crea gînduri noi. Așadar, mașinile nu înfăptuiesc procese matematice, ci exclusiv fizice.

Cele mai perfecționate mașini de calcul, de tip digital, care funcționează pe baza unor impulsuri electrice, nu numără decît obiecte specifice la nivel fizic (impulsuri electrice, unghiuri etc.), pe cînd calculul matematic înseamnă corelarea șirului numerelor naturale ideale la mulțimea obiectelor reale ; calculul matematic este generic (general) față de specificitatea mașinii ; în fine, matematicianul cunoaște sensul matematicii și scopul ei, ceea ce în mod evident lipsește mașinii. Echivalarea acestor procese este posibilă numai în cadrul filozofiei pragmatice.

Mașinile sînt mecanisme de un singur nivel pe cînd gîndirea este stratificată fiziologic și logic. Corelarea planului material cu cel ideal cade exclusiv în domeniul gîndirii. Acest proces al corelării se înfăptuiește atît prin construirea mașinii de calcul, cît și prin interpretarea (logică) a „informațiilor" pe care mașinile ni le furnizează.

Mașinile înfăptuiesc programul lor fără conștiință, la fel cum plantele înfăptuiesc fără conștiință fotosinteza, ori astrele se mișcă fără conștiință conform legilor lui Kepler. Ele sînt pur analitice, fără a putea atinge vreodată un nivel sintetic ori critic. În sens metaforic, s-ar putea spune că mașinile „aplică" idei.

Una din chestiunile cele mai interesante se referă la problema dacă mașinile de calcul pot abstractiza. Chiberneticieni de frunte, ca McCullock și Pitts susțin posibilitatea mașinilor de a abstractiza pe baza „recunoașterii formei (universale)".

Autorul articolului combate în schimb concepția empiristă a procesului abstractizării, conform căreia acesta s-ar reduce la despărțirea unor note de altele și la o simplă schematizare. Conform părerii lui Mario Bunge abstractizarea se înfăptuiește la diferite ni-

vele, dintre care doar primul există la mașinile de calcul (de altfel și la animalele superioare). Al doilea nivel al abstractizării, care ar fi categorisirea, și al treilea nivel, apariția unor calități noi („emergente") nu mai pot fi înfăptuite de către mașinile de calcul, iar abstractizarea în general nu poate fi redusă la nivelul inferior al acesteia. Mașinile de calcul, conchide autorul, sînt produsul culturii, pe cînd omul este producătorul culturii. Mașinile nu numai că nu gîndesc sau nu înlocuiesc gîndirea — cu atît mai puțin o întrec — dar nici nu înfăptuiesc procese similare cu gîndirea. Autorul se folosește și în acest caz de o analogie sugestivă: automobilul nu înlocuiește pasul omului, nici nu-i este similar cu toate că, construit de om, întrece viteza pasului.

Exclusiv în acest sens întrec mașinile de calcul bazate pe procese pur fizice gîndirea umană. Identificarea mașinilor de calcul cu gîndirea umană se bazează pe o filozofie a lui „ca și cum". Ea s-a născut dintr-o împletire a animismului și a mecanismului care ar putea fi denumită animecanism, sau, după cum s-a propus de curînd, tehnosoism.

C. N.

O fundamentare empiristă a gnoseologiei

În numărul 49/1955 al revistei elveține *Dialectica*, două articole comunică rezultatele ultimelor două simpozioane (1957 și 1958) ale Centrului internațional de epistemologie genetică. Scopul acestui institut este de a controla prin metode psihogenetice o serie de ipoteze gnoseologice verificabile experimental.

Trebuie să precizăm însă de la început, că experiențele lui Jean Piaget sînt, pe de o parte, orientate unilateral, iar pe de altă parte, că însăși rezultatul acestor experiențe este susceptibil de interpretări în diferite feluri, în esență însă, Jean Piaget rămînînd în cadrul unei interpretări idealiste.

Primul articol semnat de Jean Piaget, purtînd titlul *Percepție, învățare și empirism*, relatează cercetările institutului din ultimii trei ani, cercetări ale căror rezultate contrazic categoric concepția neopozitivistă. După cum se știe, baza empirismului logic constă în postularea neîntemeiată a două serii de cunoștințe care ar fi completamente separate: pe de o parte 1) cunoștințele empirice, anterioare și independente de 2) cunoștințele logico-matematice, strict convenționale.

J. Piaget și colaboratorii săi, verifică experimental ipoteza lor contrară celei neopozitiviste conform căreia: 1) achiziția cunoștințelor presupune o activitate de ordonare a datelor senzoriale care constituie izvorul cunoașterii logice și 2) structurile logice țin de coordonarea acțiunilor, fiind prezente în dobîndirea oricărei cunoștințe.

Descriind o serie de experiențe făcute pe cazuri de diferite vîrste, Piaget demonstrează că schemele logice nu se formează independent de datele senzoriale ale percepției, ci în strînsă legătură cu ele. În ultimul an, cercetările lui Piaget și ale colaboratorilor săi se axau pe chestiunea învățării structurilor logico-matematice. Piaget demonstrează că aceste structuri — într-un mod limitat și specific — sînt totuși învățate simultan pe baza încercării și funcționării unor scheme mai neevoluate, pe baza experienței și pe baza unei echilibrări interne.

În ceea ce privește concluziile gnoseologice, Piaget arată că cercetările sale demonstrează atît falsitatea apriorismului — deoarece structurile logice nu se găsesc de-a gata, ci apar pe baza învățării și a activității subiectului — cît și falsitatea empirismului, deoarece subiectul nu este pasiv, structurile logice nu apar pe baza unei simple înregistrări. Prin aceasta, Piaget dovedește experimental falsitatea principiului de bază al neopozitivismului.

Dar interpretîndu-și propriile sale experiențe, Piaget nu depășește idealismul subiectiv. Astfel, formarea schemelor logice în cadrul activității de învățare nu este interpretată de către Piaget ca o reflectare a obiec-

tivului, ci drept o reflectare a *acțiunii* subiective.

Demonstrînd rolul activității subiectului în formarea schemelor logice, Piaget dă însă o interpretare idealistă a acțiunii. În loc de legătură, de punte între subiect și obiect, activitatea este concepută de către Piaget în esență ca dat subiectiv ireductibil. În acest fel, o dată cu negarea empirismului îngust, Piaget neagă și materialismul, deoarece nu vede că activitatea însăși este în primul rînd o activitate materială, modelată pe obiectul exterior asupra căruia se exercită. Ca atare concepția lui Piaget, opusă celei neopozitiviste, este totuși o concepție subiectivistă, constructivistă.

Însăși orientarea experiențelor lui Piaget este unilaterală, ele facilitînd o interpretare idealistă, subiectivistă, constructivistă. Experiențele lui Piaget se fixează asupra unui singur aspect, al ontogenezei schemelor logice, pierzînd din vedere totalitatea, complexitatea, filogeneza.

Izolarea ontogenezei din complexitatea genezei favorizează o interpretare subiectivistă. Cercetarea ansamblului, a totalității, a filogenezei, alături de ontogeneză, ar împinge din contră spre concluzii materialiste, cu toate că, după cum ne avertiza încă Engels, rezultatele unor experimente determinate pot fi interpretate atît materialist, cît și idealist.

În măsura în care germenele schemelor logice există sub o formă *specifică*, neconceptuală, anume sub formă de *structură a comportamentului* animal, devine vădit că activitatea însăși se modelează pe obiectul exterior. Or, comportamentul animal este structuralizat identificator, generalizator, cauzal. În acest fel se evidențiază justețea gnoseologiei materialist-dialectice, care concepe obiectul exterior ca determinant, în ultimă instanță, în formarea conceptelor logice.

★

Cel de-al doilea articol, scris de Ferdinand Gonseth, pune în discuție problema de ordin general, a posibilității de a găsi o garanție pentru o teorie epistemologică. Există oare posibilitatea, se întreabă Gonseth, de a găsi o instanță legitimă, unanim recunoscută care să fie capabilă să decidă de valabilitatea unei teorii gnoseologice?

F. Gonseth respinge din capul locului argumentul retorsiunii, adică extinderea pînă la infinit a problemei. Pe baza acestui argument, găsirea unei asemenea instanțe ar fi imposibilă, deoarece legitimitatea acestei instanțe însăși s-ar verifica și ea în fața unei alte instanțe, care la rîndul ei ar trebui să se legitimeze etc. Față de aceste argumente scolastice, Gonseth pune problema legării gnoseologiei de experiența directă pe planul mai simplu al posibilității practice.

Constatînd că teoriile epistemologice coerente și perfect argumentate logic se contrazic totuși între ele, Gonseth ajunge la concluzia valabilă că nici o gnoseologie nu-și poartă justificarea în sine însăși.

Căutînd deci justificarea unei gnoseologii în afara ei însăși, F. Gonseth nu se ridică pînă la recunoașterea practicii drept criteriu al adevărului. După părerea lui Gonseth o instanță perfect legitimă și aprioric unanim admisă nu există pentru a decide în mod necondiționat de valabilitatea unei gnoseologii; aceasta nu înseamnă însă, după părerea lui, că nu există o serie de trepte intermediare de certitudine, care în mod practic — cu pretenția de valori relative — pot decide într-o serie de chestiuni concrete.

Astfel, probe experimentale pot infirma categoric teorii gnoseologice, dacă acestea din urmă contrazic fapte experimentale verificate.

Problema se transpune deci, după părerea lui Gonseth, pe planul imaginării și realizării unor experimente, a căror valoare trebuie judecată de fiecare dată în mod concret, dar a căror autenticitate o dată acceptată să fie o garanție pentru o teorie gnoseologică.

Furnizează experimentul oare o asemenea garanție pentru o ipoteză epistemologică, se întreabă autorul?

Știința — evoluînd spre o experimentare din ce în ce mai strictă și mai precisă — utilizează cu mult succes experimentul pentru a

decide de valoarea unei teorii. F. Gonseth este de părere, că gnoseologia poate fi supusă la același regim și găsește în experiențele lui J. Piaget dovada faptului că cercetările gnoseologice pot fi supuse unui control experimental.

Gnoseologia trebuie, într-adevăr, să se sprijine și pe o bază experimentală. Dar gnoseologia nu poate fi redusă la o ramură oarecare a științei, nu poate fi încadrată în ea, deoarece în sarcina ei cade cercetarea acestui cadru însuși. Ea cercetează, printre altele, metodele însăși prin care știința se formează, valoarea ei. De aceea, experimentul trebuie să joace un rol mare în gnoseologie — mai mare decît i se recunoaște în general. Această idee corespunde întrutotul indicațiilor leniniste. Lenin, în *Caiete filozofice*, enumeră o serie de domenii ale științelor particulare, printre care și cercetarea dezvoltării inteligenței copilului, a animalelor etc. din care trebuie să se formeze gnoseologia materialismului dialectic. Totuși, rolul experimentului în gnoseologie nu poate echivala cu cel jucat de experiment în științele naturii, chiar și în virtutea faptului că limitele experimentului sînt dezvăluite de gnoseologie.

În opoziție cu această concepție care rupe și izolează experimentul de practica social-istorică, marxismul demonstrează că tocmai practica social-istorică se află la baza întregului proces al cunoașterii și, deci, principiul practicii este principiul fundamental al gnoseologiei.

F. Gonseth se străduiește zadarnic să găsească un criteriu care să poată fi „unanim" admis, de aceea el îngustează criteriul de verificare la experimentul științific.

Dar în filozofie, concepțiile generale ideologice, politice — determinate în ultimă instanță de pozițiile de clasă — sînt hotărîtoare. Astfel, acordul principial unanim al filozofilor către care tinde Gonseth — acord care n-a putut fi realizat în tot cursul istoriei — este și astăzi o imposibilitate. Urmărirea lui este o himeră, deoarece în mod vădit lipsa acestui acord nu se datorește faptului, că un asemenea criteriu nu ar fi fost descoperit. Experimentul joacă de secole rolul de verificator al teoriei în știință; totuși el n-a putut aduce și în filozofie un limbaj comun, deoarece în filozofie se ciocnesc în mod pregnant interese de clasă. Filozofia este o concepție generală despre lume, ca atare, ea are în mod necesar o determinare socială. Gnoseologia fiind o ramură inalienabilă a filozofiei, este și ea un teren în care se ciocnesc interese sociale opuse.

Cercetările experimentale ale Centrului internațional de epistemologie genetică aduc unele elemente pozitive în demascarea poziției false a neopozitivismului; dar metodologia lor este criticabilă atît în detaliile sale cît și în general, deoarece experimentul de laborator nu poate fi considerat ca metodă absolută de verificare a gnoseologiei, acesta putînd fi interpretată în mod științific, materialist sau pur și simplu denaturat în sens idealist, după cum ne dovedesc însăși concluziile lui Piaget și Gonseth.

În general, atît Gonseth cît și Piaget se opun în scopurile lor, în metodologia lor, în concluziile lor neopozitivismului. Atît F. Gonseth, cît și J. Piaget fiind savanți, legați intim de ramura lor de știință, concepțiile lor au unele elemente valoroase.

Dar alături de aceste elemente rodnice, atît Gonseth cît și Piaget — acesta din urmă într-un mod mai pronunțat — nu pot scăpa complet de influența neopozitivismului, împotriva căruia ei aduc argumente fundate. Raționea apare, la ambii autori, parțial drept o organizare subiectivă, care se exercită asupra obiectului, fără a fi în același timp integral reflectarea ei, copia ei. Acest aspect constructivist al filozofiei lor, subiectiv-idealist în fond, îi menține legați într-o oarecare măsură de neopozitivism. Astfel, lupta lor împotriva neopozitivismului, eficace și utilă, rămîne totuși inconsecventă.

C. D.

BULETIN BIBLIOGRAFIC

K. MARX - F. ENGELS, *Opere*, vol. 6, București, Editura politică, 1960, 772 p.

F. ENGELS, *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane*, Ediția a IV-a, București, Editura politică, 1960, 56 p.

V. I. LENIN, *Karl Marx*, ediția a II-a, București, Editura politică, 1960, 64 p.

V. I. LENIN, *Despre unitatea partidului*, București, Editura politică, 1960, 772 p.

V. I. LENIN, *Statul și revoluția*, ediția a IV-a, București, Editura politică, 1960, 152 p.

V. I. LENIN, *Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică*, ediția a III-a, București, Editura politică, 1960, 136 p.

V. I. LENIN, *Note critice în problema națională*, ediția a II-a, București, Editura politică, 1960, 52 p.

DUMITRU ISAC, *Aristotel*, București, Editura tineretului, 1960, 208 p.

LUCIAN DIN SAMOSATA, *Scrieri alese*, București, E.S.P.L.A., 1960, 640 p.

AL. PIRU, *Opera lui Ibrăileanu*, București, E.S.P.L.A., 1960, 264 p.

AL. RUSSO, *Scrieri alese*, București, E.S.P.L.A., 1960, 344 p.

* * * *Scurtă istorie a Chinei*, București, Editura tineretului, 1960, 464 p.

* * * *Teatrul în Romînia după 23 August 1944*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960, 396 p.

IULIU A. ZANNE, *Proverbele romînilor*, București, Editura tineretului, 1960, 632 p.

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ"
№ 12/1959

Передовая — Идеология мира и дружбы народов победит ! (Editorial — Ideologia păcii şi prieteniei dintre popoare va învinge !).

Ц. А. Степанян — Успехи коммунизма и кризис антикоммунизма (Ţ. A. Stepanian — Succesele comunismului şi criza anticomunismului).

А. А. Томсен — Жилищный вопрос —важная социальная проблема современности (A. A. Tomsen — Problema locuinţelor — o importantă problemă socială a contemporaneităţii).

Е. Гутсман, Г. Каллабис (ГДР) — О развитии социалистического сознания трудящихся ГДР (E. Gutzmann, G. Kallabis (R.D.G.) — Despre dezvoltarea conştiinţei socialiste a oamenilor muncii din R.D.G.).

Гарри К. Уэллс (США) — Фрейдизм и его современные „реформаторы" (Harry K. Wells (S.U.A.) — Freudismul şi „reformatorii" lui contemporani).

М. К. Мамардашвили — Некоторые вопросы исследования истории философии как истории познания (M. K. Mamardaşvili — Unele probleme ale cercetării istoriei filozofiei ca istorie a cunoaşterii).

Т. Ойзерман, А. Окулов — Об итогах IV Всемирного социологического конгресса (T. Oiserman, A. Okulov — Despre concluziile celui de al IV-lea congres internaţional de sociologie).

Г. В. Платонов — Философское значение теории Ч. Дарвина (G. V. Platonov — Importanţa filozofică a teoriei lui C. Darwin).

П. Д. Пузиков (Минск) — Решение Дарвином вопроса о необходимости и случайности в живой природе (P. D. Puzikov (Minsk) — Rezolvarea de către Darwin a problemei necesităţii şi întîmplării în natura vie).

П. В. Таванец — Об истинности понятий (P. V. Tavaneţ — Despre veridicitatea noţiunilor).

Научные сообщения и публикации
(Comunicări ştiinţifice şi publicaţii)

И. В. Кузнецов, И. С. Панасюк — О влиянии внешних условий на протекание процессов радиоактивного распада (I. V. Kuznețov, I. S. Panasiuk — Despre influența condițiilor exterioare asupra desfășurării proceselor descompunerii radioactive).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

Ф. А. Дворянкин — Обновляется ли „классическая генетика"? (F. A. Dvoreankin — Se înnoieşte oare „genetica clasică"?).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE
nr. 5/6 1959

Herman Ley — Der große Plan (Planul măreț).

Wolfgang Eichhorn — Widersprüche in der Entwicklung der sozialistichen Gesellschaft in der DDR (Contradicțiile dezvoltării societății socialiste în R.D.G.).

Heinz Kallabis, Erwin Gutzmann — Vom Wesen sozialistischer Gemeinschaftsarbeit (Despre esența muncii socialiste în comun).

Wolfgang Schubardt — Zur Entwicklung der marxistisch-leninistischen Philosophie in der Deutschen Demokratischen Republik (Asupra dezvoltării filozofiei marxist-leniniste în Republica Democrată Germană).

Horst Riechert — Die Gesetzmässigkeit der revolutionaren Veränderung im Schulwesen (Legitatea schimbărilor revoluționare în învățămînt).

Kurt Tessmann — Vom Wesen des technischen Fortschritts in der Gegenwart (Despre esența progresului tehnic în prezent).

G. A. Kursanow — Die Weltanschauung Goethes (Concepția despre lume a lui Goethe).

Assistentenkollektiv des Instituts für Philosophie Jena: Philosophische Probleme des XXI. Parteitages der KPdSU (Probleme filozofice ale Congresului al XXI-lea al P.C.U.S.).

Robert Schulz — Der XXI. Parteitag der KPdSU — Demonstration und Kraftquell des proletarischen Internationalismus (Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. — demonstrație și izvor de forță al internaționalismului proletar).

Erhard John — Probleme der sozialistischen Kulturrevolution auf dem XXI. Parteitag (Probleme ale revoluției culturale socialiste la cel de-al XXI-lea Congres).

Diskussion
(Discuții)

Paul Olivier — Gedanken zu einer Grundlegung der sozialistischen Ethik (Considerații asupra unei fundamentări a eticii socialiste).

Julius Schönenwolf — Das Autonomieproblem in der marxistischen Ethik (Problema autonomiei în etica marxistă).

Heinrich Vogel — Kritische Gedanken zu dem Artikel von Horst Jacob „Gibt es eine zweite industrielle Revolution?" (Considerații critice asupra articolului „Există oare o a doua revoluție industrială" de Horst Jacob).

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ
№ 4/1959

Г. В. Мокроносов (Свердловск) — Подъем культурно-технического уровня рабочих СССР и его роль в преодолении существенного различия между умственным и физическим трудом (G. V. Mokronosov (Sverdlovsk) — Ridicarea nivelului tehnico-cultural al muncitorilor din U.R.S.S. şi rolul lui în înlăturarea deosebirilor esenţiale dintre munca intelectuală şi fizică).

А. И. Каценелинбойген — Технический прогресс и его влияние на культурно-технический уровень рабочих (A. I. Kaţenelinboighen — Progresul tehnic şi influenţa lui asupra nivelului tehnico-cultural al muncitorilor).

А. Д. Косичев — О путях создания социалистического экономического базиса в народном Китае (A. D. Kosicev — Despre căile creerii bazei economice socialiste în China Populară).

А. Г. Харчев — (Ленинград) — Об общественно-экономической формации. (A. G. Harcev (Leningrad) — Despre formaţiunea social-economică).

В. К. Танчер (Киев) — О причинах существования религиозных пережитков в СССР. (V. K. Tancer (Kiev) — Despre cauzele existenţei rămăşiţelor religioase în U.R.S.S.).

И. Г. Петров — О некоторых приемах борьбы идеализма против материализма (I. G. Petrov — Despre unele metode de luptă a idealismului împotriva materialismului).

В. И. Мальцев — Вопросы диалектической логики в книге В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм" (V. I. Malţev — Problemele logicii dialectice în cartea lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism").

Д. В. Плетнев — Объективность логического противоречия (D. V. Pletnev — Caracterul obiectiv al contradicţiei logice).

И. И. Презент — Философские основы биологических воззрений Ламарка (I. I. Prezent — Bazele filozofice ale concepţiilor biologice ale lui Lamarck).

Томоюки Исии (Япония) — Из истории дарвинизма в Японии (Tomoiuki Isii (Japonia) — Din istoria darwinismului în Japonia).

А. С. Богомолов — Распространение марксизма в Англии начала XX в. (1900 — 1917 гг.) (A. S. Bogomolov — Răspîndirea marxismului în Anglia la începutul secolului al XX-lea (1900—1917).

Г. А. Зайченко (Днепропетровск) — К вопросу о скептицизме в теории познания Д. Локка (G. A. Zaicenko (Dnepropetrovsk) — Despre problema scepticismului în teoria cunoaşterii a lui J. Locke).

М. И. Шахнович (Ленинград) — Современная иудейская „философия" в капиталистических странах (M. I. Şahnovici (Leningrad) — „Filozofia" iudaică contemporană în ţările capitaliste).

LA PENSÉE
nr. 88/1959

Albert Soboul — Georges Lefebvre, historien de la Révolution française (1874—1959). (Georges Lefebvre, istoric al Revoluţiei franceze).

Pierre Boiteau — Un événement d'importance. Le Centenaire de „l'Origine des Espèces" de Charles Darwin (Un eveniment important. Centenarul „Originii speciilor" de Charles Darwin).

Pierre Angrand — Le Centenaire de „la Légende des Siècles". La „Légende" de 1859 et la critique catholique (Centenarul „Legendei secolelor". „Legenda" din 1859 și critica catolică).

Jean Varloot — La philosophie et la politique dans les „Contes" de Voltaire (Filozofia și politica în „Povestirile" lui Voltaire).

Lucien Sève — Panorama de la philosophie française contemporaine. I. (Panorama filozofiei franceze contemporane. I.).

Michel Riou — L'accroissement de la radioactivité par les explosions nucléaires (Creșterea radioactivității prin exploziile nucleare).

Georges Cogniot — Impressions de la République Démocratique Allemande. Un pays où la culture appartient au peuple entier (Impresii din Republica Democrată Germană. O țară în care cultura aparține întregului popor).

FILOSOFIA
nr. IV, octombrie 1959

G. Gullini — Il problema dello spazio nell'arhitettura greca e romana (Problema spațiului în arhitectura greacă și romană).

Enrico de Mas — Bacone e Vico (Bacon și Vico).

G. Tonelli — Eclettismo di Kant precritico (Eclectismul lui Kant precritic).

Augusto Guzzo — Musica e parola (Muzica și cuvîntul).

FILOSOFIA
supliment la nr. IV, noiembrie 1959

Charles Werner — Essai d'une nouvelle Monadologie (Încercare asupra unei noi monadologii).

W. H. Walsh — True and false in Metaphysics (Adevăr și fals în metafizică).

Julius Ebbinghaus — Die Formeln des kategorischen Imperativs und die Ableitung inhaltlich bestimmter Pflichten (Formele imperativului categoric și deducerea datoriilor determinate din punct de vedere al conținutului).

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

ASEN HRISTOV KISELINCEV

La 3 februarie 1960 a murit eminentul gînditor bulgar acad. Asen Kiselincev, director al Institutului de filozofie al Academiei bulgare de ştiinţe, membru în Comitetul de redacţie al revistei *Filosofska Misăl*, doctor în filozofie, profesor, şeful catedrei de psihologie, logică şi etică a Universităţii de stat din Sofia.

Asen Kiselincev s-a născut la 3 decembrie 1905 la Sofia, într-o familie de muncitori. Încă de pe cînd era elev de liceu a luat legătura cu mişcarea comunistă şi a participat la insurecţia antifascistă din 1923. În 1927 devine membru al Partidului Comunist bulgar, iar în 1929 lucrează ca secretar în Comitetul raional de Partid — Sofia şi în aparatul C.C. al P.C.B. Pentru activitatea sa revoluţionară, în 1929 a fost condamnat la 10 ani închisoare, din care a făcut 4 ani. După ieşirea din închisoare lucrează la secţia de propagandă şi agitaţie de pe lîngă Comitetul Orăşenesc Sofia al Partidului Comunist Bulgar.

În 1934 termină facultatea de filozofie. În perioada 1934—1944, în condiţiile grele ale regimului fascist, el continuă activitatea revoluţionară, antifascistă ca învăţător în diferite sate şi comune (în 1942 a fost îndepărtat din învăţămînt în virtutea legii fasciste pentru „apărarea statului") şi colaborator la diverse ziare şi reviste de partid. În aceşti ani el a scris şi cîteva articole şi studii teoretice în care elaborează în mod original şi în spirit partinic unele probleme de gnoseologie, psihologie şi pedagogie.

În anii puterii populare Asen Kiselincev a avut diferite munci de răspundere la Ministerul Educaţiei şi Culturii — inclusiv ca ministru adjunct, rector adjunct al Universităţii de stat din Sofia, director al Institutului de filozofie al Academiei bulgare de ştiinţe.

Acad. Asen Kiselincev a activat ca unul din eminenţii oameni de ştiinţă marxişti, în domeniul filozofiei, psihologiei şi pedagogiei, strîns legat de viaţa poporului şi politica partidului, de practica construcţiei socialismului în R. P. Bulgaria. El a publicat numeroase lucrări — cca 80 de articole, studii şi lucrări monografice. Foarte importantă este contri-

buția sa la tratarea problemelor de gnoseologie marxistă pe baza realizărilor științelor contemporane ale naturii și mai ales a teoriei reflexelor a lui Secenov și Pavlov. În cartea sa *Teoria marxist-leninistă a reflectării și învățătura lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară*, el a tratat în mod original problema esenței reflectării ca însușire comună a materiei și a esenței psihicului. În lucrarea sa *Probleme de psihologie* (ca și în alte articole și studii) el a făcut una din primele încercări reușite de a elabora psihologia materialistă pe baza teoriei reflectării. Asen Kiselincev a publicat și alte lucrări importante din care citățm : *Metoda materialist-dialectică*, *Despre rămășițele capitalismului în conștiința și modul de trai al oamenilor și înlăturarea lor*, *Saltul în dezvoltarea noastră socialistă*, etc. Unele din aceste lucrări au fost traduse și în străinătate în limbile rusă, germană și romînă. Astfel în limba romînă a fost tradusă și tipărită la Editura științifică lucrarea sa *Teoria marxist-leninistă a reflectării și învățătura lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară*. Moartea prematură l-a împiedicat pe Asen Kiselincev să-și termine lucrarea sa fundamentală — *Bazele psihologiei materialiste*.

Asen Kiselincev a fost și un excelent pedagog și popularizator al filozofiei marxiste. El a făcut foarte mult pentru orientarea materialist-dialectică a științelor speciale. În toată activitatea sa, Asen Kiselincev s-a dovedit a fi un filozof marxist combativ, cu mare erudiție, gîndire creatoare, cinstit și principial, strîns legat de lupta Partidului împotriva fascismului și capitalismului, pentru victoria socialismului și comunismului. El a fost un luptător intransigent pentru puritatea ideologică, împotriva revizionismului și a oricăror încercări de denaturare a învățăturii marxiste. Toate puterile sale Asen Kiselincev le-a consacrat luptei poporului împotriva asupririi și exploatării, iar după 9 septembrie 1944, pentru construirea socialismului și înfăptuirea revoluției culturale în R. P. Bulgaria.

Meritele lui Asen Kiselincev au primit o înaltă apreciere din partea Partidului și statului. Pentru ampla sa activitate social-politică și științifică i s-au conferit ordine și medalii — *Republica Populară Bulgaria*, *9 septembrie*, de două ori *laureat al premiului Dimitrov* ș.a. În persoana acad. Asen Kiselincev Partidul Comunist Bulgar a pierdut un fiu devotat și activ, iar frontul filozofic marxist-leninist din Bulgaria și celelalte țări socialiste prietene, un harnic și talentat om de știință, o neobosită minte creatoare.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

FILOZOFIE

* * * **50 de ani de la apariția lucrării lui V. I. Lenin „Materialism și Empiriocriticism"**, 224 p., 7,80 lei.

Al. TĂNASE **Necesitate și libertate**, 323 p., 12,20 lei.

* * * **Din istoria filozofiei în Romînia**, vol. II, 402 p., 21 lei.

C. I. GULIAN, **Metodă și sistem la Hegel**, vol. I, 379 p., 28,50 lei.

FL. ȚUȚUGAN, **Silogistica judecăților de predicație. Contribuții. Adaosuri și rectificări la silogistica clasică**, 315 p., 12,50 lei.

FRANCIS BACON, **Noul Organon**, cu un studiu introductiv de Al. Posescu, 236 p., 10,50 lei.

* * * **Lomonosov**, cu un studiu introductiv de C. I. Gulian, 212 p., 6,35 lei.

* * * **Radiscev**, cu un studiu introductiv de N. N. Bolboașă, 316 p., 11 lei.

* * * **Saint Simon, Fourier, Owen**, cu studii introductive de I. Cernea, 360 p., 9 lei.

* * * **Decembriștii**, cu un studiu introductiv de L. Miroș, 334 p., 9,75 lei.

PSIHOLOGIE

MIHAI RALEA, și CONST. I. BOTEZ, **Istoria psihologiei**, 742 p., 36 lei.

TATIANA SLAMA-CAZACU, **Relațiile dintre gîndire și limbaj în ontogeneză**. (3—7 ani). 510 p. + 4 pl., 30 lei.

ECONOMIE

V. T. MALINSCHI, **Marxism-leninismul și problema agrară**, 252 p., 14,50 lei.

* * * **Dezvoltarea economiei R.P.R. pe drumul socialismului 1948—1957**, 428 p. + 19 pl., 30 lei.

* * * **Economia Romîniei între anii 1944—1959**, 649 p. + 43 pl., 69,50 lei (epuizat).

DAVID RICARDO, **Opere alese**, vol. I.

JURIDICE

* * * **Probleme privind dezvoltarea și apărarea proprietății socialiste în dreptul Republicii Populare Romîne**, 276 p., 19,60 lei.

ERATĂ

Pagina :	rîndul :	în loc de :	se va citi :	din vina :
26	10 de sus	conţinutului	continuului	com. red.
122	14 de jos	orînduirilor capitaliste	orînduirii capitaliste	„ „
126	16 de sus	solidaritatea eroismului	solidaritatea, eroismul	„ „
156	8 de sus	de factor	ca factor	editurii
160	8 de jos	anunţuri	enunţuri	com. red.
190	13 de sus coloana 1	puternică	partinică	„ „
193	21 de sus coloana 2	de specializare a	de specializarea	editurii
223	17 de jos coloana 2	Declaraţiile	Declaraţiilor	„
223	14 de jos coloana 2	principiului	principiul	com. red.
259	28 de sus coloana 2	didactic	dialectic	„ „

c. 1286 — Cercetări filozofice nr. 2/1960

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI
c. 1286

Lei 6.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

I 7871
Bibl

ANUL VII 1960

DIN SUMAR

ROLUL P.M.R. ÎN CONDUCEREA ŞI ÎNDRUMAREA ACTIVITĂŢII DE CERCETARE ÎN DOMENIUL ŞTIINŢELOR NATURII ŞT.-M. MILCU

DESPRE CONŢINUTUL ŞTIINŢIFIC AL POLITICII P.M.R. ÎN OPERA DE DEZVOLTARE A FORŢELOR ŞI RELAŢIILOR DE PRODUCŢIE SOCIALISTE ILIE RĂDULESCU

CLASA MUNCITOARE – CLASA CONDUCĂTOARE A SOCIETĂŢII NOASTRE PETRE CONSTANTIN

VERIDICITATEA ŞI CARACTERUL POPULAR AL ARTEI MARCEL BREAZU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IUL. 2005

97

I 7871

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

ULIM 2014

CERCETĂRI FILOZOFICE

UBB 2022

3

ANUL VII

1960

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

3281

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTĂ DE FILOZOFIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROȘCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU; S. PUNI; N. BELLU, *redactor responsabil adjunct*; H. WALD

REDACȚIA, BUCUREȘTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.17.90

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VII, nr. 3 1960

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

SUMAR

Pag.

ŞT.-M. MILCU, Rolul P.M.R. în conducerea şi îndrumarea activităţii de cercetare în domeniul ştiinţelor naturii 7
ILIE RĂDULESCU, Despre conţinutul ştiinţific al politicii P.M.R. în opera de dezvoltare a forţelor şi relaţiilor de producţie socialiste 23
PETRE CONSTANTIN, Clasa muncitoare — clasa conducătoare a societăţii noastre 53
MARCEL BREAZU, Veridicitatea şi caracterul popular al artei 87

COMUNICĂRI

N. GOGONEAŢĂ, Din lupta filozofiei marxist-leniniste împotriva indeterminismului, misticismului şi rasismului în filozofia burgheză reacţionară din Romînia (1930—1940) 113

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

O pilduitoare reflectare ştiinţifică şi militant-partinică a problemelor contemporaneităţii în opera lui Marx şi Engels (*Al. Tănase*); Studii asupra moştenirii leniniste (*D. Trifu*); Aspecte ale formării şi dezvoltării clasei muncitoare în ţara noastră (*Georgeta Mitran*); Despre revista *Analele Institutului de istorie a partidului* (*T. Georgescu*); Probleme de teoria romanului (*O. Barbosa*); O lucrare de istoria medicinei, cu interesante contingenţe filozofice (*V. Bologa*); Valoroase studii marxiste cu privire la dezvoltarea teoriilor etice (*N. B.*); Criza gîndirii istorice în filozofia burgheză contemporană (*I. Aluaş*); Manualul de logică pentru clasa a XI-a (*Henri Wald*). 133

PE SCURT DESPRE CĂRŢI

O carte sovietică despre industrializarea socialistă a Romîniei (*Iancu Ionel* şi *Ligia Şchiopu*); Dezvoltarea capitalismului în agricultura Romîniei (*Z. Ornea*); Consideraţii asupra unei introduceri în logica matematică (*S. Vieru*); Solipsismul şi fizica modernă (*St. Popescu*); Forţa vitală a marxismului (*I. Florea*) 211

NOTE

Note de lectură 233
Buletin bibliografic 239
Din sumarele revistelor străine 241

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

3281

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIIe année, n° 3 1960

SOMMAIRE

Page

ŞT.-M. MILCOU, Le rôle dirigeant du Parti Ouvrier Roumain dans les recherches scientifiques 7
ILIE RĂDULESCU, Du contenu scientifique de la politique du Parti Ouvrier Roumain à l'égard de l'œuvre de développement des forces et des relations de production socialistes 23
PETRE CONSTANTIN, La classe ouvrière, classe dirigeante de la société en R.P.R. 53
MARCEL BREAZU, La véridicité et le caractère populaire de l'art 87

COMMUNICATIONS

N. GOGONEAŢĂ, Aspects de la lutte menée par la philosophie marxiste-léniniste contre l'indéterminisme, le mysticisme et le racisme dans la philosophie bourgeoise en Roumanie (1930—1940) 113

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Un exemplaire reflet scientifique, empreint d'esprit de parti militant des problèmes de la contemporanéité dans l'œuvre de Marx et d'Engels (*Al. Tănase*) ; Études sur l'héritage léniniste (*D. Trifu*) ; Aspects de la formation et du développement de la classe ouvrière de Roumanie (*Georgeta Mitran*) ; Au sujet de la revue *Annales de l'Institut d'histoire du parti* (*T. Georgescu*) ; Problèmes de la théorie du roman (*O. Barbosa*) ; Un ouvrage d'histoire de la médecine avec d'intéressantes contingences philosophiques (*V. Bologa*) ; Importantes études marxistes concernant le développement des théories éthiques (*N. B.*) ; La crise de la pensée historique dans la philosophie bourgeoise contemporaine (*I. Aluaş*) ; Le manuel de logique pour la XIe classe (*Henri Wald*) 133

BRÈVE REVUE DES LIVRES

Un livre soviètique sur l'industrialisation socialiste de la Roumanie (*Iancu Ionel* et *Ligia Şchiopu*) ; Le développement du capitalisme dans l'agriculture de la Roumanie (*Z. Ornea*) ; Considérations sur une introduction à la logique mathématique (*S. Vieru*) ; Le solipsisme et la physique moderne (*St. Popescu*) ; La force vitale du marxisme (*I. Florea*) 211

NOTES

Notes de lecture 233
Bulletin bibliographique 239
Extraits des sommaires des revues étrangères 241

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ФИЛОСОФИИ

Год издания VII, № 3 1960

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

Ш. МИЛКУ, Роль Румынской рабочей партии в руководстве исследовательской работой в области естественных наук 7
ИЛИЕ РЭДУЛЕСКУ, О научном содержании политики Румынской рабочей партии в деле развития социалистических производительных сил и производственных отношений 23
ПЕТРЕ КОНСТАНТИН, Рабочий класс — руководящий класс нашего общества 53
МАРЧЕЛ БРЯЗУ, Правдивость и народность искусства 87

СООБЩЕНИЯ

Н. ГОГОНЯЦЭ, О борьбе марксистско-ленинской философии против индетерминизма, мистицизма и расизма в реакционной буржуазной философии Румынии (1930—1940) 113

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Образцовое научное и воинственно-партийное отражение вопросов современности в трудах Маркса и Энгельса (*А. Тэнасе*); Труд о ленинском наследии (*Д. Трифу*); Некоторые вопросы формирования и развития рабочего класса в РНР (*Джоржета Митран*); О журнале „Анналы Института истории партии" (*Т. Джоржеску*); Вопросы теории романа (*О. Барбоса*); Работа по истории медицины с интересными философскими импликациями (*В. Болога*); Важные марксистские труды относительно развития этических теорий (*И. Б.*); Кризис исторической мысли в современной буржуазной философии (*И. Алуаш*); Учебник логики для 11 класса (*Генри Валд*). 133

КОРОТКО О КНИГАХ

Советская книга о социалистической индустриализации в Румынии (Янку Ионел и Лиджия Шкиопу); Развитие капитализма в сельском хозяйстве Румынии (*З. Орня*); Замечания относительно введения в математическую логику (*С. Виеру*); Солипсизм и современная физика (*Ш. Попеску*); Жизненная сила марксизма (*И. Флоря*) . . 211

ЗАМЕТКИ

По страницам печати 233
Библиографический бюллетень 239
Из содержания иностранных журналов 241

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

ROLUL P.M.R. ÎN CONDUCEREA ŞI ÎNDRUMAREA ACTIVITĂŢII DE CERCETARE ÎN DOMENIUL ŞTIINŢELOR NATURII

DE

ACAD. ŞT.-M. MILCU

1. ŞTIINŢA ŞI PROGRESUL SOCIAL ÎN ORÎNDUIREA SOCIALISTĂ

În epoca noastră, ştiinţa se dezvoltă cu repeziciune, determinînd uriaşele progrese tehnice legate de apariţia fizicii atomice, a mecanizării şi automatizării producţiei etc. În acest fel, semnificaţia socială a activităţii de cercetare a legilor naturii se impune în zilele noastre cu o forţă irezistibilă. Legată în modul cel mai intim şi mai direct de activitatea de producţie, sub cele mai diverse aspecte ale ei, cercetarea ştiinţifică modernă se manifestă ca un element de o deosebită importanţă pentru victoria construirii socialismului şi comunismului.

Orînduirea socialistă şi comunistă presupune o puternică şi crescîndă dezvoltare a forţelor de producţie, a productivităţii muncii, a tehnicii şi a energeticii, condiţii indispensabile pentru a obţine abundenţa de produse şi creşterea la toţi indicii a nivelului de viaţă. Atingerea acestor obiective constituie de altfel condiţia premergătoare şi obligatorie a comunismului. „Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului, spune tovarăşul Hruşciov în raportul prezentat la cel de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S., presupune, în primul rînd, existenţa unei industrii moderne cu o înaltă dezvoltare, electrificarea totală a ţării, progresul tehnic-ştiinţific în toate ramurile industriei şi agriculturii, mecanizarea complexă şi automatizarea tuturor proceselor de producţie, folosirea pe toate căile a noilor surse de energie, a bogatelor resurse naturale, a noilor materiale sintetice şi a altor materiale, creşterea nivelului cultural şi tehnic al tuturor oamenilor muncii, îmbunătăţirea continuă a organizării producţiei şi ridicarea productivităţii muncii”[1].

---

[1] *Materiale ale Congresului al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, 1959, p. 109.

Știința și tehnica ne apar de o însemnătate hotărîtoare în dezvoltarea industriei moderne, în creșterea productivității și producției într-un ritm nemaiîntîlnit în istoria omenirii.

Între producție și tehnică pe de o parte și știință pe de altă parte, se stabilesc raporturi complexe de intercondiționare. Forța transformatoare a științei depinde de măsura aplicabilității sale la procesul producției și tehnologiei, iar această măsură este condiționată de gradul de reflectare a cerințelor și nevoilor obiective ale societății socialiste în ansamblul cercetării științifice. Producția materială a societății — care în socialism se dezvoltă în mod conștient, organizat și planificat — determină în ultimă instanță orientarea tematică și ritmul dezvoltării științei. Existența unui ritm al dezvoltării sociale fără precedent în istorie reprezintă o legitate a societății socialiste care acționează atît la nivelul economiei, al producției materiale, cît și în celelalte domenii ale activității umane — inclusiv, și mai ales, în dezvoltarea științei. Un număr de factori determină ritmul rapid de dezvoltare a științei în statul socialist :

În primul rînd, *baza sa economică*, dezvoltarea unitară, armonioasă și în ritm accelerat a economiei socialiste cere și determină dezvoltarea corespunzătoare a științei. Și acest lucru este atît de evident încît astăzi chiar și cei mai înrăiți dușmani ai socialismului sînt nevoiți să recunoască superioritatea hotărîtoare și incontestabilă a științei sovietice, precum și a sistemului sovietic de pregătire a cadrelor științifice, de organizare și planificare a cercetării științifice, față de știința din cele mai dezvoltate țări capitaliste, inclusiv S.U.A. Ceea ce nu reușesc sau nu vor să vadă adversarii socialismului din lagărul burgheziei sînt *cauzele profunde* ale acestei superiorități (modul de producție socialist) căci aceasta ar însemna a recunoaște implicit falimentul propriei lor orînduiri.

În al doilea rînd, noua funcție socială a științei și ritmul în care se dezvoltă sînt determinate de raporturile în care ea se află cu *suprastructura politică* a societății. Cerințele mereu crescînde ale dezvoltării sociale se reflectă, pe planul științei, în conținutul și orientarea cercetării științifice prin intermediul suprastructurii politice. Rolul deosebit al politicului în socialism, se vădește și în ceea ce privește știința. Aici este vorba de faptul că știința devine o problemă de stat, iar factorul politic fundamental care asigură justa sa orientare și eficiență îl constituie conducerea și îndrumarea de către partidul marxist-leninist. Tocmai în politica partidului, ea însăși științifică, își găsesc o reflectare concretă și creatoare, imediată și de perspectivă, cerințele noi ale vieții sociale, ale dezvoltării producției și culturii, cerințe care apoi determină și fructifică gîndirea științifică.

În al treilea rînd, rolul deosebit al științei și ritmul dezvoltării sale sînt determinate de legătura sa strînsă cu masele de oameni ai muncii. Știința încetează de a fi o problemă limitată, de cabinet, care privește exclusiv un grup restrîns de oameni, și devine mereu mai mult o cauză apropiată muncitorilor, conștienți că — spre deosebire de vechea societate — în socialism știința nu servește ca un instrument al exploatării și al obținerii de profituri pentru o minoritate privilegiată, ci constituie un mijloc puternic de cunoaștere și transformare multilaterală a lumii în

interesele lor proprii, în scopul progresului material și spiritual al propriei lor orînduiri sociale. Problema aceasta are două laturi. Pe de o parte, trebuie să avem în vedere rolul complex pe care-l joacă știința în formarea noului profil cultural-moral al omului socialist. Alături și strîns legată de îndeplinirea sarcinii principale privind făurirea și dezvoltarea relațiilor socialiste de producție precum și asigurarea condițiilor pentru creșterea producției materiale și a productivității muncii, construirea societății socialiste determină transformarea revoluționară a conștiinței oamenilor muncii. Însușirea științei de către mase mari de oameni ai muncii, ridicarea permanentă a nivelului lor cultural reprezintă o lege a însăși dezvoltării societății socialiste. Știința are un rol considerabil în formarea concepției juste despre lume, materialist-dialectice, întemeiată pe cunoașterea legilor obiective ale naturii și societății. Însușirea acestei concepții despre lume presupune, după cum arăta Lenin, valorificarea celor mai prețioase cuceriri ale științei și culturii umane. Locul concepțiilor mistice, înapoiate, trebuie să-l ia concepțiile științifice, adevărate, proprii conștiinței omului eliberat de exploatare, stăpîn al propriului său destin. Abia cunoașterea științifică a lumii și societății este în stare să dea oamenilor muncii, care s-au eliberat de sub jugul exploatării și își dezvoltă în mod conștient noile lor forțe de producție socială, o reală libertate de acțiune asupra naturii înconjurătoare și asupra propriei lor dezvoltări sociale și individuale.

Pe de altă parte, masele de oameni ai muncii — și în primul rînd clasa muncitoare condusă de partid — devenind făuritoare *conștiente* ale propriei lor istorii, joacă un rol din ce în ce mai important în însăși făurirea și dezvoltarea științei. Muncitorii nu sînt asimilatori pasivi ai valorilor culturale și științifice, ci ei participă activ la *creația științifică*. Pe măsura introducerii în producție a mecanizării complexe și automatizării, crește greutatea specifică a efortului intelectual, creator în procesul muncii sociale și deci nevoia de cadre tehnice avînd calificare medie și superioară. Tehnica modernă — așa cum se dezvoltă în socialism — presupune o asemenea organizare științifică a procesului de producție, în care muncitorul însuși — principalul factor al producției — îndeplinește din ce în ce mai mult un rol de creație. Mișcarea de masă a inovatorilor și raționalizatorilor cuprinde elemente autentice de investigație științifică creatoare și tocmai de aceea ea reprezintă un izvor inepuizabil de îmbogățire și dezvoltare a patrimoniului nostru științific.

Politica P.M.R. de construire a socialismului în țara noastră ca și politica tuturor partidelor marxist-leniniste din țările frățești este ea însăși o politică științifică. Partidul nostru se călăuzește în activitatea sa de învățătura marxist-leninistă, singura concepție științifică asupra dezvoltării sociale. Conducerea construirii societății socialiste de către partidele marxist-leniniste de avangardă ale clasei muncitoare este, după cum se știe, o lege generală, universal valabilă a construirii socialismului. Ea a fost și este verificată în toate etapele construirii socialismului și comunismului, atît în U.R.S.S. cît și în celelalte țări care au pornit pe drumul înfăptuirii revoluției socialiste.

Atenţia deosebită acordată de partidul nostru dezvoltării şi îndrumării activităţii ştiinţifice decurge în chip nemijlocit din această lege a rolului conducător al partidelor comuniste şi muncitoreşti în construirea socialismului. În activitatea sa, P.M.R. acordă toată atenţia dezvoltării cercetării ştiinţifice, dezvoltare cerută de rolul obiectiv al ştiinţei în opera de construire a bazei materiale a socialismului şi de transformare revoluţionară a conştiinţei oamenilor muncii.

2. ORIENTAREA MATERIALIST-DIALECTICĂ A CERCETĂRII ŞTIINŢIFICE

Pentru asigurarea unei depline eficacităţi a întregii activităţi ştiinţifice, partidul se preocupă sistematic şi perseverent de orientarea filozofică materialist-dialectică a cercetării ştiinţifice. Încă din anii grei ai ilegalităţii, partidul — ca strălucit purtător al ideologiei ştiinţifice a proletariatului — a desfăşurat o intensă şi susţinută activitate pentru însuşirea de către oamenii de ştiinţă a materialismului dialectic, activitate care a intrat într-o etapă nouă, după eliberarea ţării şi după trecerea la înfăptuirea revoluţiei şi construcţiei socialiste.

Condiţiile create dezvoltării ştiinţei în ţara noastră în procesul construirii noii orînduiri, îndrumarea de către partid a activităţii pe tărîmul ştiinţei şi culturii, reorganizarea Academiei R. P. R., interesul larg pe care l-a trezit în rîndurile oamenilor muncii activitatea de cercetare ş.a., au contribuit la un puternic avînt al activităţii ştiinţifice în ţara noastră în toate ramurile. O trăsătură caracteristică distinctivă a acestui avînt a devenit orientarea materialist-dialectică a cercetărilor ştiinţifice, atît în ştiinţele naturii, cît şi în cele sociale. Elementele valoroase de tradiţie materialistă ale ştiinţei româneşti s-au dezvoltat puternic; în activitatea creatoare a oamenilor de ştiinţă din ţara noastră se vădesc din ce în ce mai pregnant rezultatele ridicării de la materialismul spontan la nivelul materialismului dialectic, studiat şi însuşit conştient. Avem în faţă propria noastră experienţă care ne dă posibilitatea să înţelegem şi mai deplin că „fără o temeinică fundamentare filozofică nici un fel de ştiinţă a naturii, nici un fel de materialism nu va putea susţine lupta împotriva asaltului ideilor burgheze şi a restabilirii concepţiei burgheze despre lume. Pentru a susţine această luptă şi a o duce la capăt cu deplin succes, naturalistul trebuie să fie un materialist modern, un adept conştient al materialismului reprezentat de Marx, adică un materialist dialectician" [1].

După cum au arătat clasicii marxism-leninismului, progresul ştiinţei moderne este indisolubil legat de filozofia materialist-dialectică. La nivelul atins de ştiinţele contemporane în domeniul cunoaşterii şi folosirii legilor obiective ale naturii au apărut o serie de dificultăţi gnoseologice pe care ştiinţele nu le pot ocoli şi de care se foloseşte idealismul în scopurile sale agnostice.

Progresele realizate în cunoaşterea naturii dovedesc cu prisosinţă teza materialist-dialectică despre strînsa relaţie care există între ştiinţele

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, p. 224.

naturii și filozofie. Acest lucru a ajuns să fie recunoscut sub diverse forme și de numeroși oameni de știință care nu împărtășesc concepția materialist-dialectică. „Teoria cunoașterii fără contact cu știința devine o schemă goală. Știința fără teoria cunoașterii este primitivă și haotică", scria marele savant Albert Einstein. În *Materialism și empiriocriticism*, Lenin a demonstrat în mod definitiv că singura filozofie în stare să ghideze cercetările teoretice în aceste condiții este materialismul dialectic. Concepția idealistă — deschisă sau mascată sub diverse forme ca pozitivism, pragmatism etc. — fie că ajunge direct la solipsism, negînd de fapt însăși rațiunea de a fi a științei, fie că propovăduiește agnosticismul condamnînd știința la o neputință principială. Lupta ideologică dintre materialism și idealism în științele naturii se desfășoară cu intensitate crescîndă în epoca noastră, datorită ritmului rapid al dezvoltării cunoașterii științifice și noilor probleme teoretice pe care această cunoaștere le ridică fără întrerupere. Problemele fizicii atomice, ale energiei nucleare, ale electronicii, problemele eredității și ale evoluției, relația dintre substrat și funcție — iată numai cîteva din problemele în care reapar în știința contemporană manifestări ale machismului, pozitivismului și neokantianismului.

Combaterea concepțiilor retrograde a făcut obiectivul permanent al muncii ideologice, dusă de organizațiile de partid în rîndurile intelectualilor. Concepțiile mistice, idealiste și metafizice despre caracterul și sensul cunoașterii științifice frînează dezvoltarea științei, efortul ei constructiv. Partidul a arătat oamenilor de știință că nu trebuie să subestimeze importanța filozofiei în munca lor, existînd riscul de a compromite generalizarea și sistematizarea faptelor descoperite prin analiză. Partidul a arătat că numai materialismul dialectic poate da un răspuns la numeroasele întrebări dificile pe care le pune dezvoltarea impetuoasă a științei contemporane. Progresele rapide și rezultatele obținute în științele naturii din țara noastră după 23 August 1944 au arătat că gîndirea materialist-dialectică ajută pe oamenii de știință, în orice domeniu ar lucra, la înlăturarea a tot ce denaturează conținutul și interpretarea rezultatelor, la eliminarea a tot ce este depășit și antiștiințific.

Însușirea de către oamenii de știință a materialismului dialectic, dezvoltarea științei pe această bază ideologică are și un alt rol social, nu mai puțin însemnat. Interpretarea și dezvoltarea pe baze materialist-dialectice a științei înlătură posibilitatea alimentării cu idei false, idealiste, fideiste a conștiinței oamenilor muncii, contribuie la întărirea și dezvoltarea conștiinței noi socialiste.

Se realizează în țara noastră la un nivel din ce în ce mai înalt — deși trebuie să spunem că mai avem multe de făcut în această privință — dezideratul formulat de Lenin privind alianța dintre științele naturii și filozofie, colaborarea efectivă dintre specialiștii diferitelor ramuri ale științelor naturii și filozofi — deziderat cu valoare de indicație programatică. Cercetarea filozofică materialist-dialectică din țara noastră este de un real folos oamenilor noștri de știință pentru rezolvarea a numeroase probleme noi, dificile, de ordin teoretic sau metodologic, pentru combaterea influențelor pozitivismului, instrumentalismului și a altor

varietăți ale idealismului. În această ordine de idei, trebuie amintite și volumele de studii — rod al colaborării oamenilor de știință și filozofilor din țara noastră — apărute în ultimii ani, precum și culegerea consacrată împlinirii a 50 de ani de la apariția lucrării lui Lenin *Materialism și empiriocriticism*.

3. ȘTIINȚĂ ȘI PRACTICĂ

În înfăptuirea sarcinii sale de conducere și îndrumare a științei, P.M.R. a pornit de la concepția marxist-leninistă, riguros științifică, asupra rolului social al cercetării științifice.

După cum se știe, motive ideologice și politice, larg analizate în literatura marxistă, au determinat pe reprezentanții ideologici ai burgheziei să prezinte știința fie drept o activitate pur spirituală, fie ca pe un simplu instrument practic, ca pe o sursă de rețete valabile în diferite momente ale activității practice. Mitul științei pure, al științei pentru știință, a fost folosit din plin de ideologii claselor stăpînitoare din trecutul apropiat al țării noastre pentru a justifica lipsa aproape totală de sprijin material acordat științei din țara noastră și îndepărtarea oamenilor de știință de problemele dezvoltării tehnice, Romînia burghezo-moșierească trebuind să fie subordonată țărilor imperialiste din Apus și din acest punct de vedere. În opoziție cu această politică anticulturală și antinațională a claselor dominante și a partidelor burghezo-moșierești din trecut, Partidul Muncitoresc Romîn a pus în fața oamenilor de știință din țara noastră sarcina de mare cinste de a lega activitatea de cercetare științifică de problemele practice ale tehnicii și ale dezvoltării corespunzătoare a asistenței medicale a oamenilor muncii. Legarea științei de practica construcției socialismului a fost trasată de partid științelor naturii din țara noastră ca o linie fundamentală a dezvoltării lor.

În același timp, pornind de la concepția marxist-leninistă despre știință ca activitate de reflectare adecvată a legilor naturii și societății, ca o cunoaștere autentică a lumii, P.M.R. a acordat toată grija dezvoltării armonioase a științei, ferind-o și de primejdia unui empirism îngust, fără perspectivă. Înțelegerea dialecticii obiective a raportului dintre teorie și practică a permis partidului nostru să călăuzească știința din țara noastră pe drumul dezvoltării multilaterale, în strînsă legătură cu problemele practicii imediate și de perspectivă.

Concepția marxist-leninistă a partidului nostru asupra rolului și semnificației științei în opera de construire a socialismului, sub toate aspectele sale — materiale și spirituale — a determinat o politică plină de înțelepciune, încununată de succes, în domeniul științei.

Această politică a P.M.R. s-a concretizat într-o serie de măsuri de ordin organizatoric, propagandistic, pe linie de stat și de partid etc. Dezvoltarea învățămîntului de toate gradele, a cursurilor fără frecvență pentru muncitori, organizarea practicii în producție a studenților și elevilor, înfăptuită sub conducerea partidului, a creat condiții necesare legării

teoriei de practică, de producție la toate nivelele, răspîndirea științei în mase cît mai largi.

Transformarea vechii Academii Romîne dintr-un for de consacrare într-o instituție activă, dotată cu o bază largă de institute, a constituit o muncă organizatorică foarte importantă. Au fost create filiale în provincie acordîndu-se atenția cuvenită științelor naturii, orientate de concepția marxist-leninistă.

În anii ce au urmat, s-a desfășurat o largă acțiune de formare a noilor cadre de tineri cercetători, punîndu-se astfel bazele dezvoltării unui activ mereu mai larg pentru munca științifică.

Partidul a cerut noilor institute create să aplice în munca lor metodele socialiste: planificarea, dezbaterea problemelor în colectiv, folosirea criticii și autocriticii principiale pentru dezvoltarea continuă a științei. Sub conducerea P.M.R. s-a trecut pe această bază la planificarea, în formele sale specifice, a muncii științifice. Munca științifică planificată în țările socialiste a fost posibilă datorită proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție și dezvoltării unei economii planificate. În acest fel, planul de cercetare științifică se leagă de planul de stat al dezvoltării economiei și industriei. Planificarea a însemnat un considerabil progres metodologic în activitatea științifică din țara noastră. Au fost înlăturate anarhia și individualismul în cercetare, orientîndu-se în acest fel activitatea științifică în legătură cu directivele de partid și nevoile economiei naționale. Pentru îmbunătățirea acestei noi metode socialiste în munca științifică, au fost supuse criticii o serie de lipsuri și greșeli de planificare, vădite în suprapuneri tematice, în lipsa de coordonare, în insuficienta corelație dintre baza materială și tematică.

Dezbaterile colective, critica și autocritica principială considerate ca un mijloc de perfecționare continuă a muncii științifice, au fost promovate de partid cu perseverență. Prin presa de partid și prin organizația de partid s-a primit un ajutor permanent pentru îmbunătățirea stilului socialist de muncă științifică. În sesiuni ale Academiei R.P.R. s-a subliniat deseori necesitatea stimulării luptei de opinii în institute și a liberei desfășurări a criticii științifice. Noua situație creată în țara noastră sub conducerea P.M.R. corespunde pe deplin necesităților moderne ale științei, care presupune o largă colaborare în echipe, pe plan național și internațional. Țările socialiste au avut avantajul de a fi dezvoltat de la început munca în colectiv. Această metodă a permis, printre altele, Uniunii Sovietice să obțină succese răsunătoare în cele mai variate domenii ale științei și tehnicii, care au situat-o pe primul loc al științei mondiale, iar în țara noastră să se obțină rezultate valoroase în domeniile unde munca în colectiv a fost aplicată corespunzător ca în medicină, agronomie, tehnică, fizică atomică și altele.

Convențiile de colaborare interstatale, de colaborare tehnico-științifică și științifică dintre Academii, sînt exemple ale colaborării rodnice în știință.

Eliberată de orientările greșite, de concepțiile idealiste sterilizante, de dogmatism, de conservatorism și de rutină, de metodele învechite, știința din țara noastră a luat forme noi, care au permis să se obțină în

scurt timp rezultate valoroase pentru dezvoltarea cunoaşterii ştiinţifice şi pentru economia naţională.

În fizică au fost rezolvate unele probleme de magnetism, probleme puse de fenomenele electrice la energii mari, de spectroscopie, fizica corpului solid, fizica atmosferică ş.a. Au fost aduse contribuţii ştiinţifice care şi-au găsit o valoroasă aplicare practică : o serie de produse metalo-ceramice, mineralo-ceramice, utilizate pentru cuţite de strung ; utilaje petrolifere, sticle policristaline cu calităţi mecanice excepţionale, feritele pentru automatică şi electronică etc.

Crearea Institutului de fizică atomică, înzestrarea acestuia cu ajutorul Uniunii Sovietice cu un reactor şi cu un ciclotron, au însemnat încă un pas în consolidarea fizicii din ţara noastră, care a devenit una din primele ţări din lume dispunînd de utilajul necesar cercetărilor de fizică nucleară.

Chimiştii romîni şi-au adus contribuţia la valorificarea bauxitelor pentru producerea concomitentă de ciment aluminos, fier şi alumină ; obţinerea potasiului din feldspaţi indigeni ; lor li se datorează fabricarea metil-celulozei şi hidroxil-metil-celulozei.

Oamenii de ştiinţă din domeniul chimiei şi-au adus contribuţia lor la ridicarea industriei noastre chimice la nivelul mondial. Prin studiile lor, orientate şi stimulate de partid, ei au contribuit la fabricarea în ţara noastră a numeroase produse chimice de mare importanţă pentru economia naţională şi pentru consum.

Cercetările de matematică s-au extins în toate domeniile, cuprinzînd într-un front larg problemele cele mai actuale ale matematicii pe plan mondial, ceea ce explică intensa şi rapida conexare a matematicii noastre la matematica internaţională şi numeroasele invitaţii pentru conferinţe şi cursuri primite din străinătate de academicienii şi profesorii care lucrează în cadrul Academiei.

Academia R.P.R. a sprijinit de la înfiinţarea ei cercetările biologice prin alegerea celor mai de seamă savanţi în Secţia de ştiinţe biologice şi agricultură, prin înfiinţarea unui mare număr de colective şi prin publicarea lucrărilor fundamentale despre fauna şi flora ţării noastre. În prezent, în Academie funcţionează un centru de biologie, un institut de biochimie şi o comisie de hidrobiologie, înfiinţată în 1954.

Institutul de cercetări agronomice a luat în studiu în ultimii ani problemele legate de sarcinile trasate agriculturii la Congresul al II-lea al P.M.R., precum şi de plenarele C.C. al P.M.R. din anii trecuţi. Au fost elaborate studii privind lucrarea de bază a solului pentru cultura grîului de toamnă şi a porumbului, sistemul de lucrare a solului pentru sfecla de zahăr şi cînepa de fuior în vestul ţării ; complexul de maşini agricole pentru porumb, grîu şi cartofi ; determinarea optimului de recoltare a sfeclei de zahăr, verificat prin cercetările I.C.A.R. etc.

În ştiinţele medicale şi biologice s-au dezvoltat, pe baza unei orientări teoretice materialist-dialectice conştiente şi consecvente, cercetările în unele ramuri în care şcoala romînească avea o reputaţie tradiţională.

Oamenii de ştiinţă din domeniul medicinei au contribuit la rezolvarea problemelor principale de ocrotire a sănătăţii publice prin luare de

măsuri eficiente pentru combaterea unor boli ca : malaria, tuberculoza, reumatismul, epilepsia, bolile venerice, vasculare, profesionale etc.

Au fost aduse de asemenea importante contribuții la o serie de probleme de biologie medicală : variația microbiană, antibioticile, farmacodinamia nespecifică, mecanismele de reglare ale activității organelor interne, mecanismele nervoase de reglare ale glandelor endocrine, îmbătrînirea experimentală, hormonologia epifizei, biochimia creierului ș.a.

Un număr de lucrări au fost sintetizate în monografii și tratate din care citățm : *Biologia vîrstelor*, *Gușa endemică*, *Tratatul de inframicrobiologie*, *Epilepsia*, *Fiziopatologia cerebelului*. Unele lucrări de inframicrobiologie (cu privire la hepatita epidemică și alte viroze), de endocrinologie (cu privire la corelațiile neuroendocrine și la gușa endemică), de neurologie (privitoare la mecanismul nevrozelor, epilepsie), de fiziologie, au adus contribuții valoroase la dezvoltarea științelor biologico-medicale și reprezintă dovezi concludente ale rodniciei unei juste orientări filozofice și metodologice marxist-leniniste.

Politica leninistă a partidului și statului nostru în problemele construcției culturale a făcut ca de realizările științei romînești să se bucure larg întregul nostru popor muncitor, a orientat activitatea științifică cu precădere spre rezolvarea problemelor de care depinde avîntul continuu al economiei naționale pentru satisfacerea cerințelor producției. Departe de a îngusta preocupările științei, această orientare i-a deschis perspective largi, nebănuite înainte, oferind oamenilor de știință un cîmp vast de aplicare eficientă a concluziilor lor, de realizare practică a gîndirii îndrăznețe creatoare spre folosul patriei și poporului nostru.

Această cerință a fost subliniată de partidul nostru în repetate rînduri. „Gîndirea științifică — a spus încă acum 12 ani tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la ședința inaugurală a Academiei R.P.R. — trebuie să fie în strînsă legătură cu rezolvarea justă a problemelor pe care le ridică viața practică. Prin aceasta nu trebuie să înțelegem că oamenii de știință, litere și artă să nu se ocupe de problemele generale care nu sînt legate imediat de practică. *Dar nu trebuie să uităm niciodată că sarcina științei este să satisfacă trebuințele poporului* și de aceea — în toate realizările lor — *oamenii de știință, litere și artă trebuie să tindă ca rezultatele pe care le obțin în cercetările lor teoretice să-și poată găsi cît mai repede o valorificare practică*"[1] (subl. ns.).

Sub îndrumarea partidului, știința s-a dezvoltat și se dezvoltă în țara noastră în conformitate cu aceste principii. Eforturile savanților noștri, alături de toți ceilalți oameni ai muncii, converg spre a asigura dezvoltarea economiei țării, îndeplinirea planurilor de stat.

Perspectivele planului de șase ani — 1960—1965 — perioadă în care sarcina fundamentală este dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului, creșterea rapidă a forțelor de producție în vederea desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră solicită o însemnată sporire a contribuției oamenilor noștri de știință la rezolvarea problemelor dezvol-

[1] *Inaugurarea celei dintîi sesiuni generale a Academiei Republicii Populare Romîne din octombrie 1948*, București, 1949, p. 18.

tării forţelor de producţie şi a ridicării nivelului de trai al poporului nostru. Îndreptîndu-ne spre noi realizări ale ştiinţelor din ţara noastră, considerăm că direcţiile de cercetare trebuie să ţintească spre rezolvarea problemelor urgente ale producţiei şi aplicarea rezultatelor ştiinţifice în practică, fără să pierdem din obiectiv cercetările de perspectivă care vor deveni în viitor izvorul unor noi şi multiple aplicaţii. Fie că este vorba de fizică sau de ştiinţele medicale, fie că e vorba de chimie sau de geologie, fie de ştiinţele agricole sau de matematică, specialiştii tuturor ramurilor sînt chemaţi să contribuie la dezvoltarea ştiinţei de pe poziţiile teoretice ale materialismului dialectic, la rezolvarea celor mai acute probleme puse de progresul ţării noastre. Aşa cum a arătat recent la Conferinţa regională de partid Cluj tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, *„oamenii de ştiinţă ... din întreaga ţară, trebuie să-şi consacre toate cunoştinţele şi tot talentul pentru ca cercetările ştiinţifice să răspundă în tot mai mare măsură necesităţilor vitale ale dezvoltării economiei, să dea lucrări ştiinţifice la nivelul realizărilor ştiinţei şi tehnicii moderne, să-şi concentreze eforturile asupra obiectivelor celor mai importante pentru cercetarea fundamentală în ramurile respective ale ştiinţei şi pentru economia noastră naţională"* [1] (subl. ns.).

Proiectul de directive ale Congresului al III-lea al partidului nostru pentru planul de dezvoltare a economiei naţionale pe anii 1960—1965 şi pentru programul economic de perspectivă pune un accent deosebit asupra acestei sarcini de bază care revine oamenilor de ştiinţă :

„CERCETAREA ŞTIINŢIFICĂ este chemată să dea o contribuţie importantă la introducerea tehnicii noi şi la soluţionarea problemelor tehnico-economice pe care le ridică dezvoltarea economiei naţionale" [2].

În perioada anilor 1960 — 1965, eforturile oamenilor de ştiinţă din ţara noastră se vor dirija spre rezolvarea problemelor celor mai importante şi urgente pentru desăvîrşirea construirii socialismului.

Astfel, în domeniul energetic şi electrotehnic, atît de important pentru problemele de industrializare, cercetările vor căuta să lărgească baza de materii prime pentru fabricarea cocsului metalurgic şi îmbunătăţirea acestui cărbune pentru asigurarea industriei siderurgice cu această materie primă de mare importanţă.

Alte cercetări vor fi consacrate studiului proceselor energetice din maşinile termice, cercetări ce urmăresc îmbunătăţirea funcţională a maşinilor şi economia de combustibil. Sînt prevăzute de asemenea cercetări pentru rezolvarea diverselor probleme ce se pun în electrificare ; în crearea condiţiilor de folosire a energiei nucleare în bilanţul energetic de perspectivă şi studiul tipului de centrale atomoelectrice pentru ţara noastră.

În metalurgie, cercetările sînt îndreptate spre studiul rezistenţei unor oţeluri romîneşti la coroziune ; al structurii şi proprietăţii unor materii semiconductoare ş.a.

Construcţiei de maşini i se acordă un loc deosebit de important în planul ştiinţific. Dintre acestea vom aminti cîteva domenii de cercetare cum sînt acelea privind automatizarea complexă a liniilor tehnologice de

[1] Vezi *Scînteia* din 17 martie 1960.
[2] Vezi *Scînteia* din 19 mai 1960.

sudare pentru realizarea căii ferate continui, studiul cavității la mașinile hidraulice, cercetările complexe asupra lubrificației, frecării și uzurii la mașinile cu turații mari; folosirea motoarelor Diesel fabricate în R.P.R.; noi metode pentru determinarea turației turbinelor pentru instalații de foraj, găsirea de noi metode pentru aplicarea izotopilor radioactivi la determinarea uzurii și lubrificației lagărelor; studiul fluidelor grele cu elaborarea de noi metode teoretice și practice ce interesează construcțiile hidrotehnice din țara noastră și altele.

Întregul complex al științelor tehnice va fi sprijinit de cercetările ce se vor întreprinde în matematici, fizică, chimie, geologie și geofizică etc. Se știe că fără progresul acestor discipline fundamentale, științele tehnice nu vor progresa în măsura necesară ritmului rapid de creștere a industriei moderne.

Dintre cercetările matematice care vor fi legate direct de producție, amintim studiul legat de mecanismele automate, noile metode și teorii cu aplicații în mașinile moderne de calcul; programarea liniară cu aplicații în industria transporturilor și în planificarea rațională a diverselor materii prime etc.

În fizică se vor face eforturi pentru dezvoltarea cercetărilor în domeniul semiconductorilor prin studiul fotoconductibilității lor și al proprietăților fizice ale straturilor subțiri. Aceste cercetări vor avea, în special, numeroase aplicații în automatizare și studiul radiațiilor. Se vor întreprinde de asemenea cercetări pentru a găsi noi materii semiconductoare.

În fizica nucleară se vor întreprinde cercetări în legătură cu pompele ionice necesare obținerii unui vid înaintat. Se va extinde aplicarea radioizotopilor în economia națională, în geologie, în industria petroliferă etc. Se vor dezvolta cercetările în radiochimia izotopilor, cercetările în razele cosmice vor fi continuate la o scară și mai mare.

În chimie, eforturile principale se vor face în obținerea polimerilor în noi condiții tehnice, cu aplicarea în producție de noi mase plastice cu caracteristici superioare. Noi metode de cataliză urmărind obținerea cauciucului sintetic de calitate superioară. Se va studia obținerea de materii plastice care să înlocuiască pielea, se va continua cu și mai mare intensitate studiul noilor substanțe fizice active pentru obținerea de medicamente.

Geologii vor continua cercetările referitoare la consistența subsolului țării cu perspectiva de a găsi noi zăcăminte de cărbune și minerale.

Rezolvarea obiectivelor în științele fundamentale vor servi nu numai progresul rapid al științelor tehnice, dar și al altor științe aplicate cum ar fi agronomia și medicina, precum și dezvoltarea biologiei. În acest ultim domeniu se vor continua marile opere de sinteză asupra florei și faunei din Republica Populară Romînă, lucrări fundamentale pentru cunoașterea plantelor și animalelor ce trăiesc în țara noastră. Se va desăvîrși studiul hidrobiologic cu amenajarea complexă a Deltei Dunării, lucrare de bază pentru lucrările hidrotehnice ce se fac în Deltă.

Se vor continua cu și mai mare intensitate cercetările pentru obținerea de noi plante și animale, a patologiei lor și a noilor metode moderne pentru biologia dăunătorilor.

Aşa cum se poate observa, de problemele biologiei sînt legate direct ştiinţele agricole.

În ştiinţele agricole se vor continua cercetările agropedologice pentru stabilirea metodelor de fertilitate a solurilor slab productive; de irigare a culturilor agricole, de combatere a bolilor şi dăunătorilor plantelor agricole, noi metode de îngrăşăminte minerale şi organice, cu introducerea izotopilor în studiul plantelor şi animalelor.

În medicină, cercetările vor fi îndreptate spre studiul şi combaterea bolilor cu largă răspîndire, primul loc în acest sens ocupîndu-l bolile de inimă şi ale vaselor şi boala canceroasă, prin mijloace noi ce le-a obţinut medicina modernă.

Boala reumatismală va fi studiată pentru a descoperi factorii care provoacă boala şi pentru a elabora cele mai bune metode de prevenire şi de combatere. Cercetările în domeniul neurovirozelor şi hepatitei epidemice vor fi dezvoltate. Se vor continua cercetările în guşa endemică, în bolile sistemului nervos şi în găsirea celor mai bune mijloace pentru prevenirea bolilor profesionale.

În ştiinţele sociale, obiectivele principale în planul de perspectivă urmăresc să rezolve problemele teoretice ridicate de construirea şi desăvîrşirea socialismului în ţara noastră.

În domeniul ştiinţelor economice, problemele centrale sînt axate pe rolul economic al statului socialist, pe reproducţia socialistă lărgită, întrecerea socialistă şi altele.

In domeniul filozofiei se vor elabora o serie de monografii în care se va face generalizarea teoretică a experienţei construirii socialismului în ţara noastră, evidenţiindu-se caracterul ştiinţific al politicii partidului. Se va redacta primul manual de istorie a filozofiei din ţara noastră. Se vor elabora lucrări din domeniul logicii, eticii, esteticii şi se va da o atenţie susţinută combaterii curentelor filozofice burgheze. Cercetările în domeniul psihologiei vor fi îndreptate spre aspectele psihice ale muncii şi învăţămîntului. În ştiinţele juridice, se vor studia problemele aparatului de stat socialist din ţările de democraţie populară, funcţia economică organizatorică a statului nostru în etapa actuală ş.a.

În această perioadă se va termina *Tratatul de istorie a Romîniei*, primele volume vor apare în anul 1960.

Vor continua cercetările referitoare la dezvoltarea economică, socială şi politică a ţărilor romîne în evul mediu, referitoare la dezvoltarea ţării noastre la sfîrşitul secolului XIX şi la lupta clasei muncitoare în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

În domeniul lingvisticii, cercetările vor cuprinde redactarea *Dicţionarului general al limbii romîne*, continuarea *Atlasului lingvistic*, elaborarea unei istorii a limbii romîne, precum şi studiul referitor la lupta clasei muncitoare oglindită în literatură. Manualul de folclor şi materiale privind domeniul istoriei literaturii vor fi de asemenea elaborate.

Vor fi elaborate studii de sinteză referitoare la arta populară romînă.

Se va începe şi termina *Istoria teatrului romînesc*, studii de sinteză despre muzica romînească şi artele plastice.

Sînt create prin sprijinul partidului toate condițiile necesare ca în anii planului de perspectivă să se obțină rezultate pe care poporul nostru le așteaptă din partea oamenilor de știință.

În condițiile orînduirii socialiste și comuniste, omul de știință are garanția că rezultatele muncii sale sînt puse în slujba progresului social al maselor uriașe de oameni ai muncii. Societatea socialistă a desființat consecințele sociale nefaste legate de folosirea capitalistă a tehnicii și științei. Oamenii de știință din țara noastră nu mai muncesc astăzi pentru a îmbogăți un pumn de capitaliști, ci pentru binele întregului popor.

Politica P.M.R. de construire a socialismului a scos pe oamenii de știință din țara noastră din greaua situație morală în care se zbat oamenii de știință cinstiți din țările capitaliste, care văd cu indignare cum roadele efortului și talentului lor sînt folosite nu spre binele omenirii, ci în scopuri de distrugere.

Oamenii de știință din R.P.R. sînt conștienți de misiunea lor cetățenească și umană. Toți oamenii de știință din țara noastră sîntem mîndri de realizările poporului nostru în construcția socială și privim cu încredere și optimism viitorul patriei noastre.

Ne putem întreba, cui datorăm acest succes, ce forță de neînvins a scos la suprafață tot ceea ce este bun și curat în noi și ne-a dat această însuflețire constructoare?

Răspunsul îl dau milioanele de oameni de pe întreg cuprinsul țării: P a r t i d u l, forța călăuzitoare și mobilizatoare spre noi victorii.

РОЛЬ РУМЫНСКОЙ РАБОЧЕЙ ПАРТИИ В РУКОВОДСТВЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТОЙ В ОБЛАСТИ ЕСТЕСТВЕННЫХ НАУК

РЕЗЮМЕ

В первой части работы автор анализирует роль науки в построении и развитии социалистического общества. Непосредственно и глубоко связанное с различными сторонами производства, современное научное исследование выступает как элемент исключительной важности в утверждении социалистического и коммунистического общества.

Показывая, что между производством и техникой, с одной стороны, и наукой — с другой, устанавливаются сложные отношения взаимообусловленности, автор исследует причины, определяющие бурный темп развития науки при социализме.

Во-первых, экономическая основа науки при социализме: невиданный темп развития социалистической экономики, определяющий соответствующий темп развития науки.

Во-вторых, политическая надстройка общества: наука становится государственным делом, направляемым партией рабочего класса.

В-третьих, это развитие обусловлено тесной связью науки с трудящимися массами. Подъем научно-технического уровня широчайших масс трудящихся способствует, с одной стороны, усвоению трудящимися научного мировоззрения, содействуя формированию духовного и морального облика нового человека, а с другой — активному творческому участию трудящихся масс в развитии науки.

Руководство Румынской рабочей партией научными исследованиями и направление их развития непосредственно вытекает из закономерности руководящей роли коммунистических марксистско-ленинских партий в строительстве коммунизма.

Во-второй части работы автор анализирует способ осуществления руководства партией развитием науки, рассматривая проводимую в стране борьбу за диалектико-материалистическую ориентацию научного исследования. Учитывая указания классиков марксизма-ленинизма о тесной связи специального научного исследования с диалектико-материалистической философией, автор показывает значение в решении сложных научных проблем того факта, что румынские ученые усвоили диалектико-материалистическую концепцию. Последовательная борьба РРП против идеалистических, позитивистских и прагматистских концепций сделала возможным постоянный прогресс в науке без окольных путей и уклонений.

В третьей части *Наука и практика* рассматриваются результаты в области науки, достигнутые вследствие проведения политики партии, направляющей научные исследования на решение практических задач с уделением особого внимания перспективным теоретическим исследованиям. Планирование исследований, внедрение социалистического стиля работы, развитие принципиальной критики и самокритики, свободная борьба мнений привели к выдающимся успехам в области науки в РНР. Этим успехам в значительной мере содействовало и международное научное сотрудничество, особенно сотрудничество с учеными СССР.

Далее автор отмечает успехи, достигнутые Академией РНР и ее Научно-исследовательскими институтами.

Показывая блестящие перспективы, открываемые перед наукой шестилетним планом 1960—1965 гг., автор подчеркивает морально-политический долг ученых страны внести свой вклад в развитие науки, основывающейся на диалектико-материалистической философии и направляемой руководящей силой общества — Румынской рабочей партией.

LE RÔLE DIRIGEANT DU PARTI OUVRIER ROUMAIN DANS LES RECHERCHES SCIENTIFIQUES

RÉSUMÉ

Dans la première partie de l'ouvrage, l'auteur analyse le rôle de la science dans le processus d'édification et de développement de la société socialiste. Liée de la manière la plus intime et la plus directe au processus

de la production sous ses aspects les plus divers, la recherche scientifique moderne se manifeste comme un élément particulièrement important pour la victoire du socialisme et du communisme.

Après avoir montré qu'entre la production et la technique, d'une part, et la science, d'autre part, s'établissent des rapports complexes qui les font s'influencer réciproquement, l'auteur étudie les causes qui déterminent le rythme rapide du développement de la science sous le régime socialiste.

La première cause est la base économique socialiste, son développement à un rythme sans précédent, qui détermine un rythme correspondant du développement de la science.

En second lieu, l'auteur se réfère à la *superstructure politique* de la société ; la science constitue un problème d'Etat pour l'Etat socialiste.

Le lien étroit entre la science et les masses de travailleurs vient en troisième lieu. L'élévation du niveau technique et scientifique des masses les plus larges de travailleurs contribue, d'un coté, à ce que ces derniers s'approprient la conception scientifique du monde, et, par cela, à la formation du profil intellectuel et moral de l'homme nouveau, d'un autre côté, à la participation *active*, créatrice, des masses de travailleurs au développement même de la science.

La direction par le Parti Ouvrier Roumain des recherches scientifiques, découle directement du rôle dirigeant des partis marxistes-léninistes dans l'édification du communisme.

Dans la seconde partie de l'ouvrage, l'auteur analyse la manière dont le parti remplit ce rôle de guide et de dirigeant pour une orientation matérialiste-dialectique de la recherche scientifique. Se référant aux thèses des classiques du marxisme-léninisme à l'égard des relations étroites existant entre la recherche scientifique et la philosophie matérialiste-dialectique, l'auteur montre l'importance du fait que les savants roumains, s'appropriant la conception matérialiste-dialectique, ont trouvé des solutions pour certains problèmes scientifiques ardus. Le Parti Ouvrier Roumain, par une lutte conséquente contre les conceptions idéalistes, positivistes et pragmatistes, a permis à la science de réaliser un progrès continu, sans détours et sans déviations.

Dans la troisième partie de son étude — science et pratique — l'auteur s'occupe des conséquences qui découlent, pour la science roumaine, de la politique du Parti Ouvrier Roumain, politique qui consiste à diriger consciemment les recherches scientifiques vers la solution des problèmes pratiques, tout en manifestant l'attention nécessaire pour les recherches théoriques d'ensemble. Le développement planique de la science, le style de travail socialiste, le développement de la critique et de l'autocritique de principe, la lutte libre d'opinions, ont ménagé des succès remarquables à la science dans la République Populaire Roumaine. A ces succès a aussi contribué, pour une large part, la collaboration scientifique internationale, et particulièrement la collaboration avec les savants de l'U.R.S.S.

L'auteur indique ensuite une série de résultats obtenus dans le cadre de l'Académie de la République Populaire Roumaine et des instituts de recherches près les différents ministères.

Montrant les brillantes perspectives ouvertes à la science par le plan de six ans (1960—1965), l'auteur traite du devoir moral, politique et humain de tous ceux qui s'occupent de recherches scientifiques dans la R.P.R., de contribuer de toutes leurs forces au développement de la science sur la base de la philosophie matérialiste-dialectique, sous la direction et suivant les indications de la seule force dirigeante du pays, le Parti Ouvrier Roumain.

DESPRE CONȚINUTUL ȘTIINȚIFIC AL POLITICII P.M.R. ÎN OPERA DE DEZVOLTARE A FORȚELOR ȘI RELAȚIILOR DE PRODUCȚIE SOCIALISTE

DE

ILIE RĂDULESCU

1. CONȚINUTUL OBIECTIV ȘI FORȚA TRANSFORMATOARE A POLITICII PARTIDULUI

Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn constituie un eveniment de mare însemnătate în viața partidului și a țării noastre. Congresul va face bilanțul realizărilor înfăptuite de popor sub conducerea partidului și va dezbate proiectul de Directive pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și pentru programul economic de perspectivă. În perioada care s-a scurs de la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn, poporul nostru a înscris noi înfăptuiri în toate domeniile de activitate. Așa cum se apreciază în proiectul de Directive, perioada care s-a scurs de la Congresul al II-lea al P.M.R. se caracterizează prin creșterea continuă a forțelor de producție, lărgirea și consolidarea relațiilor de producție socialiste, dezvoltarea proporțională a economiei naționale pe o linie mereu ascendentă și, pe această bază, ridicarea nivelului de trai material și cultural al poporului muncitor. Clasele exploatatoare au fost desființate pentru totdeauna în țara noastră, orînduirea de stat democrat-populară a devenit trainică, de neclintit. Extinderea relațiilor de producție socialiste determină dezvoltarea mereu ascendentă a economiei noastre naționale, creșterea impetuoasă a forțelor de producție. Legile economice obiective ale socialismului au căpătat un larg cîmp de acțiune în țara noastră, ceea ce influențează pozitiv asupra dezvoltării socialiste a țării.

Transformările structurale ce se petrec în R.P.R. pun în evidență justețea politicii partidului, caracterul său științific, faptul că ea corespunde intereselor fundamentale ale celor ce muncesc. Partidul Muncitoresc Romîn înfăptuiește politica construirii socialismului, politică ce prevede în linii esențiale industrializarea socialistă a țării, transformarea socialistă

a agriculturii, înfăptuirea revoluției culturale — toate acestea în scopul creșterii nivelului de viață al maselor muncitoare. În domeniul relațiilor de clasă și naționale, politica partidului prevede întărirea continuă a alianței clasei muncitoare cu țărănimea și întărirea prieteniei frățești dintre oamenii muncii romîni și cei aparținînd minorităților naționale. În ansamblul său, politica partidului asigură dezvoltarea progresivă a societății noastre, construirea bazei economice și a suprastructurii socialiste. Partidul dă maselor muncitoare un țel concret, pune în fața lor sarcini științific fundamentate, arată căile realizării lor, le organizează și le conduce spre atingerea țelului propus.

Politica partidului este elaborată pe baza teoriei marxist-leniniste, a luării în considerare a tradițiilor revoluționare ale poporului nostru, a resurselor economice și umane ale țării, a avantajelor ce decurg din colaborarea și ajutorul reciproc cu țările socialiste surori, în primul rînd cu Uniunea Sovietică. Sprijinindu-se pe teoria marxist-leninistă, partidul are posibilitatea să prevadă mersul evenimentelor și să-și orînduiască politica pe cerințele legilor dezvoltării sociale. În elaborarea politicii sale P.M.R. pornește de la legile universal-valabile ale construcției socialiste, se bizuie pe capacitatea creatoare a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii, pe încrederea maselor în partid, pe elanul lor revoluționar, pe hotărîrea de a construi societatea socialistă și se inspiră din experiența de însemnătate istorică internațională a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și din experiența celorlalte partide frățești. Politica P.M.R. acționează ca o puternică forță progresistă, care exprimă tendințele obiective ale progresului social pe teritoriul R.P.R., grăbind mersul înainte pe calea socialismului.

Forța și vitalitatea politicii Partidului Muncitoresc Romîn de construire a socialismului constă în faptul că ea reflectă în fiecare perioadă istorică cerințele maturizate ale dezvoltării sociale, sarcinile de actualitate, a căror înfăptuire creează condiții pentru un nou avînt al dezvoltării sociale. Lenin sublinia adesea că partidul proletariatului trebuie să-și elaboreze politica pe baza unei severe analize a situației economico-sociale obiective. „Nu poate fi grăbit un eveniment pentru care nu s-au copt condițiile istorice" [1], scria Lenin. Politica este condiționată de economie, este „expresia concentrată a economicului" (Lenin). Cerințele dezvoltării economice determină conținutul și orientarea generală a politicii, indică sarcinile de înfăptuit. La rîndul său, firește, politica exercită o înrîurire activă asupra dezvoltării economice. În condițiile construcției socialiste, este pe deplin valabilă legea sociologică despre caracterul determinant al bazei în raport cu suprastructura; în același timp suprastructura — și în primul rînd suprastructura politică (partidul, statul socialist) —, are o influență puternică asupra bazei. Fiind expresia concentrată a economiei, politica joacă un uriaș rol activ, transformator în dezvoltarea economică. Toate măsurile luate de partid în problemele complexe ale construirii socialismului exprimă într-o formă generalizată interesele fundamentale ale clasei muncitoare și ale celorlalți oameni ai muncii și influențează,

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, p. 103.

direct ori mijlocit, asupra situației politice interne și internaționale a țării, asupra relațiilor sociale din interiorul țării, determinînd dezvoltarea și consolidarea dictaturii proletariatului. Vorbind despre interacțiunea dintre baza economică și suprastructură — interacțiune în care determinantă este întotdeauna economia, în care sălășluiesc forțele interne, independente de voința omului, ale dezvoltării sociale — Engels scria: „Dezvoltarea politică, juridică, filozofică, religioasă, literară, artistică etc. e bazată pe dezvoltarea economică. Dar toate se influențează reciproc, influențînd și baza economică. Chestiunea nu este că situația economică ar fi *singura cauză activă*, pe cînd toate celelalte nu exercită decît o acțiune pasivă, ci e vorba de o interacțiune pe baza necesității economice, care se impune totdeauna *în ultimă instanță*" [1].

Dușmanii socialismului calomniind partidele comuniste susțin că sublinierea de către marxiști a rolului important pe care politica partidului clasei muncitoare îl are în dezvoltarea socială înseamnă promovarea unor concepții subiectiviste. Simpla referire la realitatea din fiecare țară socialistă dă un răspuns categoric calomniatorilor. Din totdeauna marxist-leniniștii au recunoscut rolul determinant al condițiilor obiective și rolul activ al factorilor subiectivi în progresul social. În condițiile construcției socialiste care se desfășoară în țara noastră, politica partidului are la baza sa factori obiectivi și anume legile dezvoltării sociale, cum este de exemplu legea concordanței relațiilor de producție cu caracterul și nivelul forțelor de producție, precum și legile economice ale socialismului care, odată cu instaurarea puterii politice a clasei muncitoare și a proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, și-au deschis cîmp de acțiune în țara noastră.

Se știe că în condițiile orînduirilor bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și pe scindarea societății în clase sociale antagoniste nu există condiții economico-sociale obiective pentru ca oamenii să stăpînească, să dirijeze procesele sociale. În formațiunile economico-sociale presocialiste, dezvoltarea socială, deși s-a desfășurat în virtutea unor necesități obiective, a avut un caracter spontan, stihinic, necesitatea istorică croindu-și drum într-un chip orb, prin zig-zaguri. Legile dezvoltării sociale se impuneau oamenilor tot astfel ca și legile naturii. În ansamblul lor, încercările claselor dominante de a da o orientare cît de cît conștientă dezvoltării sociale, rămîneau simple deziderate cu neputință de înfăptuit, datorită dominației în societate a unor forțe oarbe, cu caracter stihinic.

Este suficient să relevăm neputința statului capitalist contemporan din țările imperialiste de a vindeca orînduirea capitalistă de racilele sale înnăscute, pe calea intervenției în viața economică. Toate remediile propagate de keynesiștii contemporani cu privire la „dirijarea" sau chiar „planificarea" dezvoltării economice în țările imperialiste (prin care se stimulează, de fapt, transformarea capitalismului monopolist în capitalism monopolist de stat), nu pot să salveze capitalismul de la pieire, să-l vindece de crize economice, șomaj, anarhie în producție, ci, dimpotrivă, duc în

[1] K. Marx, Fr. Engels, *Opere alese*, vol. II, Ed. P.M.R., 1952, p. 464.

cele din urmă, la ascuțirea tuturor contradicțiilor sale. Cauza sălășluiește în existența proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție și în existența puterii politice burgheze, care, rupînd pe producătorii de bunuri materiale de mijloacele de producție, perpetuînd exploatarea, generează în mod absolut stihie și neputință de a stăpîni procesele sociale.

Lucrurile sînt radical schimbate în condițiile socialismului. Pe temeiul proprietății sociale asupra mijloacelor de producție are loc contopirea intereselor oamenilor muncii, se creează baza obiectivă a cunoașterii și stăpînirii proceselor sociale de către oameni, se petrece acel salt calitativ din imperiul necesității oarbe, în imperiul libertății, al cunoașterii legilor dezvoltării sociale și al organizării activității sociale, corespunzător cu cerințele acestor legi. „Condițiile de viață înconjurătoare care i-au dominat pînă acum pe oameni — arată Engels — trec acum sub dominația și controlul oamenilor, care devin pentru prima oară stăpînii conștienți, adevărați ai naturii, pentru că devin stăpînii propriei lor vieți socializate. Legile propriei lor activități sociale, care pînă acum se opuneau oamenilor ca niște legi ale naturii, ca niște legi străine care îi dominau, vor fi folosite de acum înainte de oameni în deplină cunoștință de cauză și, prin urmare, vor fi dominate de ei" [1].

Partidul pornește tocmai de la aceste schimbări în caracterul dezvoltării sociale, și ținînd seamă de legile obiective își elaborează politica sa, a cărei înfăptuire asigură progresul societății pe calea socialismului.

Legile dezvoltării sociale, ale căror cerințe le reflectă politica partidului, exprimă legături interne, obiective dintre fenomenele și procesele sociale. O asemenea legătură generală, necesară, există între relațiile de producție și forțele de producție. Unui anumit grad de dezvoltare a forțelor de producție îi corespund anumite relații de producție. Dezvoltarea forțelor de producție stă la baza transformărilor ce au loc în interiorul relațiilor de producție. La rîndul lor, relațiile de producție, atîta timp cît corespund nivelului și caracterului forțelor de producție le stimulează dezvoltarea, constituie motorul lor. Această legătură internă, necesară între cele două laturi ale modului de producție, este exprimată în legea concordanței relațiilor de producție cu caracterul și nivelul forțelor de producție, lege care cere înfăptuirea revoluției socialiste și guvernează raporturile reciproce dintre forțe și relații de producție în procesul construirii socialismului și al trecerii ulterioare la comunism.

Realizarea concordanței relațiilor de producție cu caracterul și nivelul de dezvoltare a forțelor de producție, reprezintă un proces complex. În perioada trecerii de la capitalism la socialism realizarea cerințelor acestei legi sociologice generale este posibilă numai în prezența unor condiții social-politice și economice fundamentale — condiții care, ele însele, au valoare de legi universal-valabile ale revoluției și construcției socialiste cum ar fi : instaurarea într-o formă sau alta a dictaturii proletariatului, lichidarea proprietății capitaliste și instaurarea proprietății obștești asupra principalelor mijloace de producție industriale, transformarea socialistă treptată a agriculturii, dezvoltarea planificată a economiei naționale etc.

[1] Fr. Engels, *Anti-Dühring*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 313—314.

Instaurarea puterii de stat a clasei muncitoare a marcat crearea în țara noastră a condițiilor politice necesare trecerii la construirea socialismului. În mîinile clasei muncitoare, puterea politică a devenit instrumentul activității sale conștiente pentru desființarea capitalismului și construirea economiei și culturii socialiste. Aceasta presupune atît dezvoltarea multilaterală a factorilor care compun forțele de producție (uneltele de muncă, obiectele muncii, oamenii cu experiența lor în producție și deprinderea de a munci), cît și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste (relațiile de proprietate, relațiile de repartiție, schimburile de activități). În aceasta se și exprimă, în condițiile perioadei de trecere de la capitalism la socialism, prioritatea politicului față de economic, rolul activ al suprastructurii politice în apariția și dezvoltarea bazei economice socialiste.

2. ORIENTAREA ȘTIINȚIFICĂ A POLITICII PARTIDULUI ÎN CREAREA BAZEI TEHNICO-MATERIALE A SOCIALISMULUI

Instaurarea deplinei puteri politice a clasei muncitoare a scos și mai mult în evidență antagonismul dintre relațiile de producție vechi, capitaliste și forțele de producție al căror caracter social cerea să fie recunoscut. În februarie 1948 Congresul P.M.R. aprecia că, în domeniul politic, R.P.R. evoluase mai repede pe drumul democrației populare decît în domeniul economic. Antagonismele din economie se agravaseră ca urmare a încercărilor burgheziei contrarevoluționare de a lupta împotriva forțelor democratice pe calea adîncirii ruinei economice pricinuite de război. Burghezia mergea pe linia sabotării și dezorganizării producției, pe linia evaziunii capitalurilor, a abandonării unor întreprinderi. Proprietatea burgheză, elementul principal al relațiilor de producție capitaliste, stătea în calea refacerii și dezvoltării forțelor de producție ale țării. Smulgerea mijloacelor de producție industriale din mîinile burgheziei devenise o necesitate imperioasă, inevitabilă. „Lăsînd mai departe uneltele de producție în aceste mîini, arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în iunie 1948, ar însemna să permitem burgheziei înlăturarea poporului de la conducerea politică, să permitem burgheziei continuarea politicii ei de a dezorganiza viața noastră economică pentru a compromite regimul în ochii poporului; ar însemna să-i permitem să folosească mai departe aceste unelte ca mijloace de manevră în scopul de a restaura vechiul regim" [1].

Naționalizarea în 1948 a principalelor mijloace de producție de la orașe a pus în concordanță relațiile de producție cu caracterul forțelor de producție în industrie. Aceasta a însemnat o înfăptuire esențială pe calea desființării exploatării omului de către om și a lichidării înapoierii economice a țării, dar care a presupus luarea de noi măsuri economico-organizatorice menite să ducă la desființarea oricărui teren de renaștere a capitalismului, la făurirea societății socialiste. Vladimir Ilici Lenin spunea că

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, E.P.L.P., p. 172.

pentru socializarea mijloacelor de producție nu este suficientă exproprierea expropriatorilor. Proprietatea socialistă trebuie să crească și să se consolideze pe baza dezvoltării continue a economiei. O condiție hotărîtoare a victoriei socialismului este crearea bazei tehnice-materiale a acestuia, ceea ce înseamnă o dezvoltare puternică a forțelor de producție ale societății. Dezvoltarea forțelor de producție, „acest criteriu suprem al progresului social" (Lenin), reprezintă factorul hotărîtor pe baza căruia se maturizează trăsăturile societății socialiste, se pot înfăptui transformări în relațiile sociale dintre oameni, în domeniul culturii și al conștiinței oamenilor.

Întemeietorii comunismului științific, izgonind idealismul din domeniul științelor sociale, au demonstrat că modul de producție este factorul determinant în dezvoltarea societății. Ei au descoperit rolul mobil, revoluționar al forțelor de producție și în cadrul acestora al uneltelor de producție. „...Dezvoltarea societății omenești este condiționată de dezvoltarea unor forțe materiale, a forțelor de producție" [1] scria Lenin. Acumulînd forțe de producție noi, oamenii schimbă modul de producție a bunurilor materiale, iar pe baza aceasta se modifică relațiile sociale, întreaga suprastructură. Prin urmare, rolul hotărîtor în progresul societății îl are dezvoltarea producției materiale, care, cum spunea Marx, constituie temelia existenței societății, principala sferă a activității umane.

Aplicată la condițiile trecerii de la capitalism la socialism, această teză fundamentală a materialismului istoric pune în evidență necesitatea industrializării socialiste, ca verigă hotărîtoare a construirii socialismului. Orînduirii socialiste, al cărei țel suprem este satisfacerea tot mai deplină a nevoilor materiale și culturale ale populației muncitoare, nu-i sînt corespunzătoare forțele de producție moștenite de la capitalism, cu proporțiile respective între diferitele sectoare ale producției materiale. Relațiile de producție socialiste, odată instaurate, nu se pot manifesta în toată superioritatea lor pe baza forțelor de producție moștenite de la vechea orînduire. Satisfacerea tot mai deplină a necesităților de trai ale celor ce muncesc, ceea ce constituie scopul producției socialiste, se poate asigura prin unicul mijloc posibil — sporirea productivității muncii și reducerea cheltuielilor de muncă în întreaga economie națională, ceea ce presupune dezvoltarea producției sociale pe baza tehnicii celei mai înaintate. Marea producție mecanizată, sporind gradul de stăpînire a forțelor naturii de către om, sporind productivitatea muncii sociale, constituie unica bază tehnică materială necesară pentru creșterea în ritm rapid și susținut a volumului de produse necesare societății socialiste. Luarea în considerare a acestui adevăr fundamental constituie alfa și omega unei politici cu adevărat științifice de trecere la socialism. Dezvoltarea forțelor de producție constituie temelia materială a consolidării relațiilor de producție socialiste și a victoriei lor în întreaga economie națională, a consolidării puterii politice a clasei muncitoare.

Corespunzător acestei concepții materialiste a dezvoltării sociale, linia generală politică și economică a partidului nostru urmărește construirea bazei tehnico-materiale a socialismului în condițiile dezvoltării

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 2, Ed. P.M.R., 1951, p. 8.

puternice a industriei, cu ramura sa conducătoare — industria grea. „Partidul Muncitoresc Romîn — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — acordă o atenție deosebită dezvoltării industriei grele, cu pivotul ei — industria constructoare de mașini, baza sigură a progresului întregii economii naționale, a mecanizării agriculturii, dezvoltării industriei bunurilor de consum, sporirii continue a venitului național și ridicării nivelului de trai al poporului"[1]. Industrializarea socialistă constituie o necesitate obiectivă a construcției socialiste în țara noastră, condiția fundamentală pentru obținerea unui puternic avînt al întregii economii naționale. Marx și Lenin spuneau că proletariatul ridică edificiul socialismului pe baza tehnică moștenită de la orînduirea capitalistă. În țara noastră, o asemenea moștenire a fost înapoiată, forțele de producție erau slab dezvoltate și anarhic repartizate pe întinsul țării. Industria dădea mai puțin de o treime din venitul național. Lichidarea stării de înapoiere economică a țării și ridicarea Republicii Populare Romîne la nivelul țărilor cu un înalt nivel de dezvoltare economică are loc pe calea industrializării socialiste a țării, în cadrul căreia industria grea se dezvoltă cu precădere.

Politica dezvoltării cu precădere a industriei grele reflectă la condițiile țării noastre concluziile teoriei marxiste a reproducției, care a descoperit legea economică potrivit căreia sectorul A (producția mijloacelor de producție) trebuie să se dezvolte mai repede decît sectorul B (producția mijloacelor de consum). „Pentru a lărgi producția (pentru „a acumula" în accepția strictă a termenului) — scria Lenin — trebuie produse mai întîi mijloace de producție, iar pentru aceasta trebuie, prin urmare, lărgit sectorul producției sociale care produce mijloace de producție..."[2]. Dezvoltarea cu precădere a producției mijloacelor de producție, în primul rînd a construcțiilor de mașini, stă la temelia dezvoltării celorlalte ramuri economice, a producției industriei ușoare și alimentare, a agriculturii, transporturilor, a creării condițiilor materiale pentru înflorirea științei și culturii socialiste. Construcțiile de mașini și utilaje asigură reconstrucția tehnică a întregii economii naționale, ceea ce determină reducerea timpului necesar pentru fabricarea bunurilor materiale și deci sporirea productivității muncii, ieftinirea producției, în ultimă analiză, crearea unui belșug de produse pentru cei ce muncesc. Tocmai de aceea Marx și Lenin considerau creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție în comparație cu producția mijloacelor de consum o lege generală a reproducției lărgite, cu valabilitate atît în condițiile economiei capitaliste cît și ale economiei socialiste.

Călăuzit de această importantă teză leninistă, partidul orientează cu precădere investițiile spre industrie. Din totalul investițiilor anuale, între 54% și 60% au fost destinate în anii 1950—1959 dezvoltării industriei, iar din investițiile alocate în industrie, partea cea mai mare, între 84% și 91% anual, au fost orientate spre ramurile de bază ale industriei grele, cum sînt industria energetică, extractivă, metalurgică, chimică și industria construcțiilor de mașini. Pe această bază s-a putut schimba

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 513.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 2, Ed. P.M.R., 1951, p. 143.

structura producției industriale. Dacă în 1948, producția mijloacelor de producție reprezenta 49,4%, iar producția mijloacelor de consum — 50,6% din producția industrială totală, în 1959 raportul era fundamental schimbat, sectorul A dînd 59,8%, iar sectorul B 40,2% din producția industrială globală [1].

Proiectul de Directive ale Congresului al III-lea al P.M.R. ne înfățișează aceeași linie științifică în orientarea investițiilor. În perioada 1960—1965, se prevede în proiectul de Directive, partea cea mai mare a investițiilor de stat, între 58—59 %, va fi orientată spre dezvoltarea industriei, iar din acestea 3/4 vor fi alocate ramurilor industriale hotărîtoare ale economiei naționale. Pe această bază producția mijloacelor de producție va crește în 1965 de circa 2,2 ori în raport cu 1959, iar producția bunurilor de consum de circa 2 ori.

Politica justă în folosirea investițiilor a făcut posibilă crearea în țara noastră a unei baze industriale proprii, care constituie un puternic sprijin în dezvoltarea neîntreruptă a producției de mașini și a bunurilor de consum popular. Anul acesta producția industrială globală va fi de 5 ori mai mare decît în 1938. Sarcina trasată de Congresul al II-lea al partidului privind creșterea producției pe ansamblul industriei socialiste cu 60—65% va fi îndeplinită cu succes iar la unele produse chiar depășită, în condițiile folosirii unui volum de investiții mai mic decît cel prevăzut în plan. Aceasta arată creșterea eficacității economice a investițiilor, pune în lumină progresele țării noastre pe linia creării unor noi ramuri industriale, a înzestrării întreprinderilor cu mijloace tehnice moderne, a creării de noi cadre de specialiști, a îmbogățirii experienței de producție a muncitorilor. Aplicînd în viață linia politică a partidului, poporul nostru a înfăptuit una din cele mai mari realizări și anume, transformarea Republicii Populare Romîne într-un stat cu o industrie socialistă modernă în plin progres.

Succesele în domeniul dezvoltării forțelor de producție pe calea industrializării socialiste au stat la baza măsurilor luate de partid și guvern privind relațiile de repartiție, raporturile economice dintre oraș și sat și alte măsuri despre care se va vorbi în capitolul III al articolului, măsuri care confirmă prin experiența țării noastre dependența schimbărilor în relațiile socialiste de nivelul atins în dezvoltarea forțelor de producție. Sporirea masei forțelor de producție stă și în viitor la baza creșterii nivelului de viață al poporului.

Vorbind despre trecerea de la capitalism la comunism, Marx și Lenin făceau distincție între perioada cînd noua societate se dezvoltă pe baza materială-tehnică moștenită de la vechea orînduire socială și perioada cînd socialismul se dezvoltă pe propria sa bază tehnică. Cînd noua orînduire socială ajunge să se dezvolte pe propria sa bază tehnică-materială, notau clasicii marxism-leninismului, în fața ei se deschid perspective și posibilități de progres incomparabile cu cele de la începutul perioadei de trecere. Privite în lumina acestor indicații marxist-leniniste, realizările

[1] Raportul dintre cele două sectoare ale producției industriale este calculat după metoda de întreprindere.

poporului nostru în dezvoltarea forțelor de producție evidențiază atingerea unui nivel care face posibilă planificarea unor ritmuri mai înalte de dezvoltare a economiei. În proiectul de Directive se subliniază că îndeplinirea sarcinilor trasate de către Congresul al II-lea al P.M.R. a dus la crearea în țara noastră a bazei tehnico-materiale necesare pentru progresul continuu, într-un ritm și mai înalt, al întregii economii naționale în următorii ani. Pe luarea în considerare a acestei schimbări în condițiile vieții materiale ale societății noastre se sprijină proiectul de Directive atunci cînd pentru perioada 1960—1965 se prevede un ritm mediu anual de creștere a producției industriale globale de circa 13% față 10% în perioada 1956—1959. Un asemenea ritm al progresului economic va face posibilă îndeplinirea sarcinii fundamentale a planului de șase ani, 1960—1965 și anume, dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului, creșterea rapidă a forțelor de producție, în vederea desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră.

Referindu-se la influența activă a factorului subiectiv asupra progresului social, filozofia marxist-leninistă pune în evidență rolul partidului în deschiderea perspectivelor de viitor, în îmbinarea sarcinilor de moment cu acelea de perspectivă. În condițiile construcției socialiste, această caracteristică fundamentală în conducerea de către partid a proceselor dezvoltării sociale este de extremă importanță. Îmbinarea realismului practic cu previziunea științifică este o caracteristică a stilului leninist de conducere. Politica Partidului Muncitoresc Romîn se caracterizează printr-o îmbinare permanentă a sarcinilor curente cu aprecierea clarvăzătoare a perspectivelor dezvoltării economico-sociale. Cît de însuflețitoare sînt din acest punct de vedere obiectivele înscrise în proiectul programului economic de perspectivă, program orientat în direcția creșterii intense și multilaterale a forțelor de producție, în vederea desăvîrșirii construcției socialiste și trecerii treptate la construirea comunismului! Așa cum reiese din proiectul de Directive, calea pe care partidul o urmează pentru atingerea țelului propus o constituie aplicarea consecventă a tezei materialiste despre rolul determinant al forțelor de producție în progresul social. Exprimînd lapidar acest lucru, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej spunea la Conferința regională de partid Cluj că linia generală pe care partidul o promovează și în viitor este „continuarea susținută a politicii de industrializare a țării, punînd în centrul ei dezvoltarea industriei grele, cu pivotul ei, industria constructoare de mașini" [1]. Pe această cale, se prevede posibilitatea creșterii producției industriale în următorii 15 ani de peste 6 ori față de 1959, ajungîndu-se ca în 1975 producția să fie de peste 26 ori mai mare decît în 1938. Și deoarece, așa cum ne învață materialismul istoric, elementul cel mai revoluționar al forțelor de producție îl constituie uneltele de producție, se prevede ca în perioada planului de șase ani și de perspectivă „să introducem tehnica cea mai nouă în toate ramurile economiei naționale, să extindem mecanizarea și automatizarea complexă a producției și desăvîrșirea proceselor tehnologice, spe-

[1] *Cuvîntarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința organizației regionale de partid Cluj*, în ziarul *Romînia liberă*, nr. 4797.

cializarea și cooperarea în industrie, spre a realiza o producție de înaltă calitate, care să satisfacă într-o măsură crescîndă nevoile materiale și culturale ale populației" [1].

Corespunzător acestei linii generale se desfășoară politica de acumulări socialiste și de orientare a investițiilor spre realizarea construcțiilor capitale și a altor obiective industriale. În promovarea acestei politici, partidul se călăuzește după învățătura leninistă privind folosirea cît mai eficientă a resurselor materiale și financiare interne ale țării. Calea urmată de partidul nostru pentru industrializarea țării este calea folosirii cît mai eficiente a veniturilor realizate în industria socialistă, în comerțul socialist intern și extern, calea valorificării raționale a resurselor economiei naționale. A fost stabilită o corelație justă între fondul de acumulare și fondul de consum în repartiția venitului național, asigurîndu-se industriei fondurile materiale necesare dezvoltării ei în ritm susținut.

Totodată, în politica dezvoltării forțelor de producție ale țării pe calea industrializării, Partidul Muncitoresc Romîn ia în considerare marile avantaje ce decurg din legăturile economice internaționale și în primul rînd din dezvoltarea colaborării și într-ajutorării cu țările socialiste, mai ales cu Uniunea Sovietică. Industrializarea socialistă a Republicii Populare Romîne are loc în condițiile procesului de specializare și cooperare în producție a țărilor lagărului socialist. Sprijinul economic, tehnic și științific acordat țării noastre de către U.R.S.S., relațiile de colaborare și într-ajutorare frățească cu celelalte țări socialiste joacă un rol deosebit de important în construcția socialistă din R.P.R. Cooperarea și într-ajutorarea dintre țările socialiste constituie un mijloc de dezvoltare în fiecare țară socialistă a ramurilor industriei moderne, în primul rînd a industriei grele, care constituie pivotul dezvoltării armonioase a întregii economii naționale. Pe această bază, a dezvoltării puternice a industriei grele, țara noastră lichidează an de an rămînerea în urmă, își ridică economia la nivelul țărilor socialiste mai dezvoltate economic, contribuie la avîntul economic general al lagărului socialist. Așa cum se subliniază în proiectul de Directive, dezvoltarea *multilaterală* a economiei R.P.R. va constitui o contribuție de seamă a poporului nostru la creșterea puterii economice a sistemului socialist mondial, la obținerea victoriei socialismului în întrecerea economică pașnică cu capitalismul.

În concepția marxist-leninistă, baza tehnico-materială a socialismului are un caracter monolit, determinat de punerea atît a industriei cît și a agriculturii pe temelia marii producții mecanizate. Concordanța relațiilor de producție cu caracterul și nivelul forțelor de producție trebuie să se realizeze și în domeniul agriculturii. Altfel se creează piedici în însăși dezvoltarea forțelor de producție de la orașe, se mențin izvoare de renaștere a relațiilor capitaliste, ceea ce poate duce la slăbirea dictaturii proletariatului.

Transformarea socialistă a agriculturii constituie o necesitate obiectivă pentru țările care se desprind din lanțul capitalismului și trec

---

[1] *Cuvîntarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința organizației regionale de partid Cluj*, în ziarul *Romînia liberă*, nr. 4797.

la socialism. În politica partidului nostru această necesitate se realizează prin îmbinarea armonioasă a sarcinilor privind industrializarea socialistă și a celor privind transformarea socialistă a agriculturii pe baze tehnice și social-economice noi.

Transformarea socialistă a agriculturii și reconstrucția ei tehnică este un proces complex, a cărui înfăptuire are loc pe baza obiectivă a dezvoltării generale a forțelor de producție ale țării. În acest sens, rolul conducător în realizarea transformărilor socialiste de la sate îl are industria socialistă care, cum spunea Lenin, este singura în stare să reconstruiască și agricultura pe baza tehnicii moderne. Sprijinind agricultura cu tractoare, mașini, îngrășăminte chimice, industria contribuie la socializarea producției agricole, la extinderea și consolidarea relațiilor socialiste la sate. Poate că în nici o altă ramură a economiei naționale nu iese atît de pregnant în evidență ca în agricultură influența revoluționară a forțelor înaintate de producție asupra transformării producției, relațiilor sociale, a concepțiilor etc. Lenin scria: „... Transformarea micului agricultor, transformarea întregii lui psihologii și a deprinderilor lui este un lucru care necesită generații întregi. Numai baza materială, tehnică, folosirea masivă a tractoarelor și a mașinilor în agricultură, electrificarea masivă pot rezolva problema aceasta în ceea ce-l privește pe micul agricultor, pot însănătoși, ca să spunem așa, întreaga lui psihologie"[1]. Pătrunzînd la sate, mașinile agricole sporesc producția și productivitatea muncii agricole, arătînd pe viu superioritatea unei agriculturi bazate pe loturi întinse și pe mijloace mecanizate. Zecile de mii de tractoare și mașini agricole, puse la dispoziția agriculturii de către orașul socialist prin stațiunile de mașini și tractoare, au sporit considerabil forțele țăranilor muncitori în luptă cu natura, au făcut mult mai productivă munca acestora, le-au întărit convingerea în superioritatea agriculturii socialiste mecanizate. Sprijinul politic, tehnic și organizatoric dat de statul democrat-popular țărănimii muncitoare pentru a se organiza în unități agricole socialiste și a dezvolta producția agricolă constituie o confirmare a tezei marxist-leniniste potrivit căreia victoria relațiilor socialiste la sate are loc nu spontan, în virtutea mersului „de la sine" a agriculturii după industria socialistă, ci conștient, sub conducerea clasei muncitoare în frunte cu partidul său revoluționar.

Așa cum se arată în proiectul de Directive, sarcina trasată de Congresul al II-lea al partidului ca în 1960 sectorul socialist din agricultură să devină preponderent ca suprafață și producție agricolă marfă a fost realizată încă la sfîrșitul anului 1959. La 1 martie 1960, sectorul socialist al agriculturii cuprindea 77% din suprafața arabilă a țării și peste 76% din totalul familiilor țărănești. Aceasta arată cum, în circa zece ani, masa largă a țărănimii muncitoare a trecut de pe pozițiile micii producții de mărfuri și ale tehnicii rudimentare, pe pozițiile producției socialiste, în plină mecanizare și chimizare, ceea ce influențează pozitiv asupra producției agricole și asupra creșterii nivelului de trai al populației. În 1959 sectorul socialist de stat și cooperatist a contribuit la formarea fondului central de produse agricole al statului cu 75% la grîu, peste 60% la

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, E.S.P.L.P., 1956, p. 209.

porumb, 66% la floarea-soarelui, 90% la sfecla de zahăr. Ritmul transformărilor socialiste la sate este nemijlocit legat de orientarea creatoare a partidului nostru în politica agrară. Pornind de la influența activă a industriei socialiste, în general a orașului socialist (adică a clasei muncitoare) asupra țăranilor muncitori, P.M.R. a promovat și promovează o politică de legături strînse între industrie și agricultură pe linia producției, schimbului, culturii etc., ridicînd mereu rolul conducător al industriei în transformarea socialistă a agriculturii. Măsurile luate pe această linie reliefează aplicarea de către partid și guvern a învățăturii leniniste privind asigurarea unor condiții obligatorii pentru victoria socialismului la sate, printre care întărirea puterii muncitorești-țărănești; crearea bazei tehnice de producție necesare agriculturii; înzestrarea agriculturii cu cadre de specialitate; desfășurarea unei adevărate revoluții culturale la sate, a unei permanente munci de convingere; întărirea continuă a rolului clasei muncitoare, a partidului său și statului în organizarea țărănimii pe bazele agriculturii socialiste.

În politica sa agrară, partidul militează pentru întărirea și dezvoltarea mai departe a sectorului socialist la sate și creșterea puternică a producției agricole. Dezvoltarea și consolidarea sectorului socialist în agricultură constituie un proces multilateral, care cuprinde creșterea puterii economice a gospodăriilor agricole de stat, consolidarea economică organizatorică a gospodăriilor agricole colective, dezvoltarea relațiilor socialiste în întovărășirile agricole, care pe baza creșterii puterii lor economice evoluează în mod obiectiv spre gospodăria agricolă colectivă pe măsură ce țăranii întovărășiți se conving de avantajele muncii în colectiv. Partidul conduce acest proces complex și îi organizează rezultatele. În ce privește producția agricolă, orientarea partidului merge pe linia dezvoltării intensive și multilaterale a acesteia. Avem permanent în vedere, spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, că „baza dezvoltării întregii producții agricole o constituie producția de cereale, mai ales de grîu și de porumb, căci aceasta permite să asigurăm un puternic avînt al creșterii animalelor, pentru a avea mai multă carne, lapte, ouă necesare îmbunătățirii aprovizionării populației" [1]. Realizării acestui scop îi servește mecanizarea complexă a proceselor de producție în agricultură, folosirea largă a științei agricole, organizarea rațională a teritoriului agricol al țării. Pe măsură ce pătrunde tehnica modernă la sate, crește producția agricolă, se desfășoară intens procesul de lichidare a stării de înapoiere a forțelor de producție moștenite de la regimul burghezo-moșieresc, se creează condiții obiective pentru extinderea, întărirea și perfecționarea continuă a relațiilor de producție socialiste.

3. CĂILE ȘI METODELE DE ÎNFĂPTUIRE A POLITICII ȘTIINȚIFICE A PARTIDULUI PRIVIND DEZVOLTAREA ȘI PERFECȚIONAREA CONTINUĂ A RELAȚIILOR DE PRODUCȚIE SOCIALISTE

Organizînd o puternică dezvoltare a forțelor de producție, Partidul Muncitoresc Romîn se sprijină pe rolul activ, revoluționar al relațiilor de

[1] *Cuvîntarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința organizației regionale de partid Cluj*, în ziarul *Romînia liberă*, nr. 4797.

producție socialiste, de a căror perfecționare continuă se îngrijește în mod deosebit.

Interacțiunea dintre forțele de producție și relațiile de producție are și în condițiile socialismului un caracter obiectiv. Și aici forțele de producție constituie elementul determinant, iar relațiile de producție se dezvoltă, se perfecționează pe baza progresului forțelor de producție. „De dezvoltarea forțelor de producție depind relațiile în care se situează oamenii unii față de alții în procesul de producție a obiectelor necesare satisfacerii nevoilor omenești" [1], scria Lenin. Aceasta este o legitate și a socialismului. În același timp, relațiile de producție socialiste au o influență activă multilaterală asupra forțelor de producție, acționează la rîndul lor asupra progresului acestora, sînt motorul principal al dezvoltării producției. Relațiile de producție exprimă raporturile dintre oameni în procesul producției sociale a bunurilor materiale, iar cea mai caracteristică manifestare a rolului lor de forță motrice a dezvoltării forțelor de producție o constituie avîntul constructiv al maselor muncitoare. Instaurarea proprietății sociale asupra mijloacelor de producție a creat o bază economică nouă, un stimulent material obiectiv pentru desfășurarea activității constructive a oamenilor muncii. Masa muncitorilor, principalul element al forțelor de producție ale societății, nu mai este despărțită de mijloacele de producție prin bariera proprietății capitaliste, ci dimpotrivă este unită pe temeiul proprietății obștești socialiste, ceea ce generează entuziasm, eroism și întrecere în muncă. Eliberînd pe oamenii muncii de robia moșierilor și capitaliștilor, regimul democrat-popular a stîrnit, folosindu-ne de expresia lui Lenin, o sete de construcție și de creație conștientă. Invincibilitatea politicii partidului stă în faptul că se sprijină pe rolul de motor principal al relațiilor de producție, rol exprimat în hotărîrea și entuziasmul cu care constructorii socialismului transpun în viață planurile de dezvoltare a țării, depășesc sarcinile de producție, pun în valoare noi rezerve economice.

În condițiile proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție există concordanță între forțele și relațiile de producție, dar și în socialism se menține posibilitatea ca între aceste două laturi ale modului de producție să se ivească contradicții, cu caracter neantagonist, contradicții cauzate de rămînerea în urmă a unor laturi ale relațiilor de producție socialiste. În asemenea condiții, descoperirea acestor contradicții și rezolvarea lor constituie o sarcină de extremă importanță a partidului clasei muncitoare, conducătorul construcției socialiste. Politica de perfecționare continuă a relațiilor socialiste în raport cu creșterea forțelor de producție, care se dezvoltă în ritm rapid, evidențiază modul concret în care partidul nostru ține seama, în condițiile construcției socialiste, de cerințele legii concordanței celor două laturi ale modului de producție.

Relațiile de producție socialiste au un caracter obiectiv, sînt determinate de caracterul profund social al producției și de *nivelul* atins într-o perioadă sau alta în dezvoltarea forțelor de producție. Acțiunea conștientă a partidului, de perfecționare a relațiilor socialiste, nu este arbi-

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 2, Ed. P.M.R., 1951, p. 8.

trară, voluntaristă, ci porneşte de la factorii obiectivi, în primul rînd de la nivelul atins în creşterea forţelor de producţie.

Instrumentul dezvoltării şi perfecţionării continue a relaţiilor de producţie socialiste îl constituie statul democrat-popular, a cărui sarcină centrală este transpunerea în viaţă a politicii partidului. Înfăptuind funcţia economică-organizatorică, statul militează deopotrivă pentru dezvoltarea forţelor de producţie şi pentru perfecţionarea relaţiilor de producţie în toate părţile lor componente. Practic, aceasta se rezolvă prin aplicarea măsurilor preconizate de partid pe linia apărării şi dezvoltării proprietăţii obşteşti, a perfecţionării metodelor de conducere a economiei, a perfecţionării sistemului de retribuire a muncii, a dezvoltării schimbului dintre oraş şi sat ; asemenea măsuri formează verigi ale unui proces unic de dezvoltare ascendentă şi nestăvilită a iniţiativei creatoare a masei de constructori ai socialismului.

★

Din totalitatea elementelor componente ale relaţiilor de producţie, marxism-leninismul evidenţiază importanţa deosebită a relaţiilor de proprietate. Modul de însuşire a uneltelor şi mijloacelor de producţie determină toate celelalte relaţii sociale. În condiţiile actuale din ţara noastră, proprietatea socială asupra mijloacelor de producţie reprezintă forma dominantă, cu tendinţa de a deveni într-un viitor apropiat unica formă de proprietate asupra mijloacelor de producţie ; pe baza acestei proprietăţi îşi durează viaţa întreaga clasă muncitoare şi peste 3/4 din totalul familiilor ţărăneşti. Proprietatea socialistă sub cele două forme ale sale — proprietatea socialistă de stat, a întregului popor şi proprietatea cooperatist-colectivistă — constituie baza relaţiilor de producţie socialiste, iar dezvoltarea şi consolidarea sa continuă stă chezăşie creşterii bunăstării materiale şi spirituale a celor ce muncesc.

Proprietatea socialistă corespunde caracterului social al forţelor de producţie şi prin aceasta ea stimulează puternic dezvoltarea acestora. Realizînd unirea forţei de muncă cu mijloacele de producţie şi generînd relaţii de ajutor reciproc şi colaborare tovărăşească, proprietatea socialistă creează stimulenţi materiali superiori pentru muncitori, precum şi pentru ţăranii din cooperaţia agricolă de producţie. Cu cît sporeşte venitul naţional creat de sectorul socialist care este unicul sector la oraş şi ocupă un loc preponderent la sate, cu atît creşte şi partea de bunuri materiale destinată consumului personal. Atît muncitorii cît şi ţăranii şi intelectualii sînt deopotrivă interesaţi în dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului. Pe această cale îi călăuzeşte politica partidului.

Procesul construirii socialismului, marcat în primul rînd prin sporirea continuă a masei forţelor de producţie ca urmare a industrializării socialiste a ţării înseamnă în acelaşi timp procesul dezvoltării continue a proprietăţii sociale. Ce arată cifrele statistice din acest punct de vedere? Venitul naţional, principalul indice sintetic al dezvoltării economice, va fi în 1960 de aproximativ 2,7 ori mai mare decît în 1938. S-a dezvoltat şi consolidat

proprietatea de stat, care are rol conducător în economia națională. După datele publicate, în anii puterii democrat-populare au fost construite 138 de fabrici și uzine noi, iar alte peste 300 au fost reutilate cu mașini, instalații și agregate moderne. Valoarea fondurilor fixe productive din industrie a crescut în perioada 1950—1958 de peste două ori. A crescut, de asemenea, proprietatea cooperatist-colectivistă.

Realizarea obiectivelor industriale prevăzute în planul de 6 ani și în programul economic de perspectivă va duce la o nouă și puternică creștere a proprietății socialiste. Pentru perioada 1960—1965 se prevede intrarea în funcțiune a unor importante capacități de producție și începerea construcției unor noi obiective industriale, a unor construcții social-culturale, de locuințe. Este suficient să amintim spre exemplu, construirea noului combinat siderurgic la Galați, construirea unei noi secții de furnale de mare capacitate la Hunedoara, a unor combinate chimice la Craiova și Tg. Mureș și a altor întreprinderi industriale. În 1965 venitul național va fi de 1,7 — 1,8 ori mai mare decît în 1959. Va cunoaște o dezvoltare continuă și proprietatea socialist-cooperatistă. În perioada 1960—1965 se prevede încheierea colectivizării agriculturii, ceea ce înseamnă că relațiile de producție socialiste vor cuprinde întreaga economie națională, care va căpăta un caracter unitar. Se va desfășura intens procesul de întărire economico-organizatorică a gospodăriilor agricole colective ceea ce înseamnă creșterea continuă a avuției obștești. Orientarea gospodăriilor colective pe calea dezvoltării multilaterale a producției agricole, a creșterii șeptelului proprietate obștească, a vînzărilor de produse către stat, creează condițiile materiale necesare repartizării unor fonduri mai mari în proprietate obștească, și pe această bază are loc creșterea nivelului de trai material și cultural al țăranilor colectiviști. Mai există unele gospodării colective care au încă proprietatea obștească insuficient dezvoltată, care au încă venituri mici în raport cu posibilitățile lor economice. Evident, asemenea gospodării colective nici nu pot avea o influență pozitivă asupra țăranilor muncitori cu gospodării individuale, ori asupra întovărășirilor. Partidul orientează mereu pe țăranii colectiviști spre întărirea economică-organizatorică a gospodăriei colective, ceea ce trebuie să se reflecte în creșterea producției agricole vegetale și animale, în sporirea vînzărilor către stat și în creșterea continuă a veniturilor colectiviștilor. Cînd gospodăria colectivă este bună, cu venituri mari, ea influențează conștiința țăranului individual ori întovărășit și ajută la convingerea lui asupra superiorității muncii în comun.

În ce privește întovărășirile agricole, unde relațiile socialiste sînt mai puțin evoluate, sarcinile devin mai complexe. Întovărășirea agricolă este o formă inferioară de cooperație agricolă de producție, care se află într-un continuu proces de dezvoltare, caracteristica acestei dezvoltări constituind-o evoluția relațiilor de producție socialiste. În cuvîntarea sa la Conferința organizației regionale de partid Cluj, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că întovărășirile constituie o primă treaptă către forma superioară a cooperației agricole de producție — gospodăria colectivă. Evoluția întovărășirii agricole spre gospodăria colectivă constituie un proces obiectiv, inevitabil, care se petrece pe baza transformărilor economice din inte-

riorul lor şi a reflectării acestor transformări în conştiinţa şi activitatea întovărăşiţilor. Aceasta înseamnă că procesul de trecere de la întovărăşire la gospodăria colectivă nu poate fi forţat, pe calea presiunilor administrative. Acest proces nu poate de asemenea, nici să se desfăşoare spontan. Partidul arată necesitatea sprijinirii acestui proces prin stimulente economice, încurajează dezvoltarea elementelor socialiste în organizarea şi retribuirea muncii, în întovărăşirile agricole.

Un mare rol în dezvoltarea elementelor socialiste în relaţiile din interiorul întovărăşirilor agricole îl are comasarea terenurilor agricole aparţinînd ţăranilor care au intrat în întovărăşiri şi folosirea mijloacelor mecanizate puse la dispoziţia întovărăşiţilor de către statul democrat-popular prin intermediul staţiunilor de maşini şi tractoare. Pămîntul este principalul mijloc de producţie în agricultură, iar comasarea lui influenţează foarte mult asupra producţiei agricole, înlăturînd haturile şi permiţînd folosirea tractoarelor şi a celorlalte maşini agricole. Procesul de mecanizare a producţiei în întovărăşiri atrage după sine dezvoltarea elementelor relaţiilor de producţie socialiste. Munca cu tractorul şi cu maşina agricolă scurtează timpul de execuţie a diverselor lucrări agricole, cere o intervenţie mai rapidă a oamenilor în diverse munci agricole, ceea ce atrage după sine introducerea metodei de muncă în comun, în echipă sau brigadă. Aceasta influenţează şi asupra repartiţiei, cerînd, ca, cu timpul, să se ia în considerare nu numai suprafaţa de teren adusă în întovărăşire, ci şi munca depusă de fiecare întovărăşit. Aici se vede clar cum forţele de producţie, adică mijloacele mecanizate, dezvoltîndu-se la sate, influenţează dezvoltarea relaţiilor socialiste. Cu cît creşte producţia întovărăşirilor agricole, ca urmare a comasării terenurilor agricole, a folosirii maşinilor S.M.T. şi a unei mai bune organizări a muncii, cu atît sporesc veniturile şi bunăstarea întovărăşiţilor; aceasta uşurează convingerea întovărăşiţilor de superioritatea muncii în comun, înlesneşte trecerea lor pe baza interesului material şi a liberului consimţămînt la gospodăria agricolă colectivă.

Politica dezvoltării şi consolidării proprietăţii socialiste (de stat şi cooperatist-colectiviste) se îmbină armonios cu politica de apărare a acestei proprietăţi împotriva duşmanilor socialismului. Statul democrat-popular şi dreptul ocrotesc proprietatea socialistă, reprimă orice încercări de atac împotriva acestei proprietăţi.

Influenţa activă, progresivă a relaţiilor socialiste asupra dezvoltării forţelor de producţie se asigură, în mod deosebit, prin aplicarea consecventă a principiilor leniniste de organizare şi conducere a producţiei sociale, a repartiţiei şi schimbului. În aceste domenii se împletesc, se influenţează reciproc factori cu caracter obiectiv şi factori cu caracter subiectiv. Metodele de conducere a economiei, sistemul de repartiţie şi de schimb nu se stabilesc în mod arbitrar, ci sînt generate de anumite condiţii obiective, ca, de pildă, caracterul proprietăţii asupra mijloacelor de producţie, nivelul dezvoltării forţelor de producţie etc. Partidul, urmărind permanent transformările ce au loc în domeniul fenomenelor cu caracter obiectiv, este în măsură, călăuzindu-se după teoria marxist-leninistă să preconizeze procedeele a căror aplicare, ducînd la perfecţionarea metodelor de organizare

și de conducere a economiei de către statul socialist, ca și a sistemului de repartiție și de schimb, deschid largi perspective de dezvoltare forțelor de producție.

Formele de organizare a economiei și de conducere a acesteia de către statul socialist nu sînt imuabile, date o dată pentru totdeauna ; ele trebuie să corespundă cu necesitățile dezvoltării producției materiale. Altminteri, aceste forme se pot transforma într-o frînă în calea progresului bazei materiale-tehnice a socialismului. „Nivelul scăzut și șubrezenia formelor, arăta Lenin, nu permit să se facă progrese serioase în dezvoltarea conținutului" [1]. Linia generală unică a partidului nostru o constituie perfecționarea continuă a formelor și metodelor de conducere a economiei de către statul democrat-popular, în condițiile aplicării riguroase a principiului centralismului democratic. Aceasta este o sarcină complexă, a cărei realizare obligă să se ia în considerație progresele înregistrate în dezvoltarea forțelor de producție, experiența maselor și cu deosebire a cadrelor din organele de stat, raporturile de clasă, creșterea capacității organizatorice a organelor de stat locale etc. Lărgirea atribuțiilor sfaturilor populare și descongestionarea unor organe de stat centrale a dat putință acestora din urmă să se ocupe de problemele mari politice și economice ale construcției socialiste. În același timp, a crescut răspunderea organelor de stat locale în descoperirea și valorificarea resurselor din regiuni și raioane, în ridicarea nivelului activității economice a întreprinderilor din subordine, sporind contribuția acestora la dezvoltarea economică generală a țării.

O influență activă asupra dezvoltării forțelor de producție o are lărgirea posibilităților de participare a maselor muncitoare la conducerea economiei, crearea de condiții pentru afirmarea cît mai deplină a energiei revoluționare, creației și inițiativei acestora. Expresie a unei asemenea orientări a partidului nostru este, de pildă, atragerea muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor la activitatea de planificare a economiei naționale, supunerea spre dezbaterea maselor muncitoare a celor mai importante probleme ale economiei, culturii etc. Consultarea oamenilor muncii a devenit o caracteristică esențială în conducerea de către partid a construcției socialiste. Cît de eficientă este o asemenea metodă a arătat-o, de pildă, contribuția pe care colectivele întreprinderilor industriale au adus-o la elaborarea planurilor de stat pe 1959 și 1960. Cu acest prilej au fost descoperite noi resurse economice, ceea ce a permis să se prevadă indici mai mari de dezvoltare economică. Numai în anul 1959 au fost realizate peste plan circa 1,3 miliarde lei economii. Dezbaterea, de către masele muncitoare a proiectului de Directive ale Congresului al III-lea al P.M.R. pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și pentru programul economic de perspectivă este menită să ducă la o afirmare cît mai deplină a inepuizabilelor inițiative constructive care sălășluiesc în popor, creatorul propriei sale istorii.

De covîrșitoare importanță pentru sporirea influenței relațiilor socialiste asupra dezvoltării forțelor de producție este perfecționarea continuă a relațiilor de repartiție. Marxism-leninismul a fundamentat științific

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 7, E.S.P.L.P., 1954, p. 370.

dependența formelor de repartiție de caracterul proprietății asupra mijloacelor de producție, de forma de producție a bunurilor materiale. În condițiile producției socialiste, care se desfășoară pe baza proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, repartiția are loc după principiul „de la fiecare după capacități fiecăruia după muncă". Repartiția după muncă este o lege economică a socialismului. Nivelul de dezvoltare a forțelor de producție în condițiile socialismului (și cu atît mai mult în condițiile perioadei de construire a socialismului), nivelul productivității muncii sociale și alți factori cu caracter obiectiv determină cu necesitate ca în domeniul repartiției să se ia drept criteriu fundamental cuantumul muncii date societății de fiecare membru al ei, cantitatea, calitatea acestei munci și însemnătatea ei socială. „...Fiecare producător primește — după ce s-au făcut scăzămintele — exact atît cît dă societății, scria Marx. Ceea ce el i-a dat este cuantumul său individual de muncă" [1].

În prima fază a societății comuniste (în condițiile perioadei de trecere de la capitalism la socialism acest lucru este și mai evident) se păstrează deosebiri pregnante între sat și oraș, între munca fizică și cea intelectuală, există rămășițe capitaliste în conștiința oamenilor, iar aceste fenomene se reflectă în aceea că munca diverșilor lucrători se deosebește cantitativ și calitativ, ceea ce determină și deosebiri corespunzătoare în nivelul veniturilor fiecăruia. Pe aceste realități economico-sociale se sprijină teza leninistă potrivit căreia în procesul construirii socialismului și comunismului, pentru a stimula activitatea maselor în producție și educarea lor comunistă prin muncă, trebuie promovată politica de îmbinare a entuziasmului generat de victoria revoluției și desființarea exploatării, cu stimularea economică a celor ce muncesc. După această teză, izvorîtă din analiza materialistă, riguros științifică a condițiilor în care are loc construcția socialistă, se călăuzește partidul nostru în politica repartiției.

Cointeresarea materială a muncitorilor, a țăranilor muncitori, a intelectualității este una din forțele motrice ale dezvoltării producției industriale și agricole. Lenin spunea că repartiția „este o metodă, un instrument, un mijloc pentru sporirea producției" [2]; iar Engels, vorbind despre reglementarea repartiției în conformitate cu interesele producției, scria: „...producția este stimulată cel mai mult printr-un mod de repartiție care permite *tuturor* membrilor societății să-și dezvolte, să-și mențină și să-și manifeste cît mai multilateral aptitudinile lor" [3]. În procesul construirii socialismului și comunismului, perfecționarea sistemului de retribuție a muncii este un mijloc de rezolvare a contradicțiilor neantagonice care pot apărea între forțele de producție aflate în plin progres și acele laturi ale relațiilor de repartiție care rămîn în urmă. Perfecționarea sistemului de salarizare și de premieri, în funcție de nivelul atins în dezvoltarea forțelor de producție (nivel ce se reflectă în sporirea producției și productivității muncii) sporește cointeresarea materială a salariaților în rezultatele muncii lor; aceasta determină crește-

[1] K. Marx, *Critica programului de la Gotha*, Ed. P.M.R., 1948, p. 31.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, p. 454.
[3] Fr. Engels, *Anti-Dühring*, E.S.P.L.P., 1955, p. 222.

rea activității lor constructive și influențează asupra ritmului de dezvoltare a forțelor de producție.

În ce constă marea eficiență economico-socială a principiului cointeresării materiale aplicat cu rigurozitate de partidul nostru? În faptul că îmbină în chip armonios interesele generale ale dezvoltării economice și culturale a patriei cu interesele individuale ale celor ce muncesc, ultimele fiind subordonate celor dintîi; că împinge înainte dezvoltarea producției sociale permițînd satisfacerea tot mai deplină a necesităților de viață ale oamenilor muncii, o dată cu înflorirea economică și culturală a patriei; că îndeamnă la întărirea disciplinei socialiste a muncii, la ridicarea calificării, la însușirea noii tehnici și dezvoltarea spiritului organizatoric, contribuind la stimularea activității de producție a maselor, la dezvoltarea relațiilor de colaborare și într-ajutorare tovărășească, ceea ce se reflectă în avîntul întrecerii socialiste.

Definită pe baza cerințelor legii economice a repartiției după muncă, lege specifică socialismului, politica de salarizare promovată de P.M.R. ține seamă de cantitatea, calitatea și importanța socială a muncii depuse de fiecare salariat. Această caracteristică esențială își găsește oglindirea concretă în sistemul socialist de salarizare, care prevede o remunerație superioară pentru muncitorii, inginerii și tehnicienii din ramurile cheie ale economiei naționale, în primul rînd din industria grea. Efectul stimulator al sistemului de repartiție astfel așezat ni-l arată rezultatele obținute în dezvoltarea economică a țării. În perioada 1950—1958, spre exemplu, în condițiile creșterii salariului mediu cu 60%, productivitatea muncii în industrie a crescut cu 86%. Influența pozitivă a formelor de repartiție asupra dezvoltării producției explică de ce, pe baza progresului industriei, partidul și guvernul perfecționează formele de repartiție în sectorul socialist de stat, astfel încît acestea să corespundă tot mai mult nivelului dezvoltării economice a țării și să stimuleze salariații în ridicarea gradului de pregătire profesională și creșterea activității lor pe linia construcției socialiste. Se prevede ca salariul real al muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor să crească pînă în 1965 cu circa 40—45% față de nivelul realizat în a doua jumătate a anului trecut, după aplicarea măsurilor hotărîte de plenara C.C. al P.M.R. din iulie 1959. Totodată, partidul stimulează perfecționarea continuă a metodelor de repartiție în sectorul socialist-cooperatist, ridicînd mereu rolul zilei-muncă în activitatea economică a gospodăriilor agricole colective.

Principiul leninist al cointeresării materiale este organic legat de întregul sistem al gospodăririi întreprinderilor socialiste. Aici se îmbină conducerea unică și răspunderea personală a directorului cu participarea activă, în forme complexe, a muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor, funcționarilor la rezolvarea problemelor fundamentale ale organizării și conducerii producției. Întreprinderile industriale sînt proprietate de stat, bun al întregului popor, iar conducerea lor este încredințată directorilor numiți de organele de stat. Între conducători și conduși nu există contradicții de interese; avînd cu toții aceeași poziție față de mijloacele de producție pe care le folosesc, atît directorul cît și personalul întreprinderii, sînt în același grad interesați în desfășurarea normală a procesului de producție,

nivelul lor de trai fiind în dependență de dezvoltarea generală a producției. Această unitate de interese, care se naște și se dezvoltă pe fundamentul proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, se reflectă pe planul organizării producției în căutarea reciprocă atît din partea muncitorilor cît și a conducerii întreprinderii de soluții eficiente pentru a se produce mai mult, mai ieftin, mai bine.

O reflectare a acestei trăsături caracteristice activității interioare a întreprinderilor o constituie, de pildă, dezvoltarea mișcării de inovații, invenții și raționalizări. În perioada 1950—1958, pe întreaga industrie au fost înregistrate 351 000 propuneri de inovații în producție dintre care 175 000 au și fost aplicate în procesul de producție; inovațiile aplicate între 1954—1959 au adus țării economii în valoare de circa 1 miliard de lei. Partidul stimulează material și moral interesul personalului întreprinderilor în realizarea de indici superiori de producție.

Organizarea întreprinderilor de stat pe principiile gospodăriei chibzuite, creînd o cointeresare suplimentară a personalului întreprinderii în obținerea unor indici economici superiori, influențează favorabil desfășurarea producției. Întreprinderile dispun de o parte din beneficiile planificate și din cele peste plan, care pot fi folosite în scopuri social-culturale, în folosul muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor. Hotărîrea partidului și guvernului, privind formarea și administrarea fondului întreprinderii și perfecționarea sistemului de premieri, stimulează colectivele de întreprinderi în perfecționarea necontenită a producției — calea unică de sporire a avuției naționale și de creștere a veniturilor personale ale creatorilor de bunuri materiale. O mare importanță au premiile atribuite de Consiliul de Miniștri unităților industriale fruntașe pe țară. Premierea suplimentară este un factor stimulator material și moral, cu repercusiuni dintre cele mai favorabile asupra dezvoltării întrecerii între întreprinderi și în cadrul întreprinderilor. În același timp, aceste premii joacă un rol eficace în educarea politică și patriotică a oamenilor muncii, în dezvoltarea sentimentului de buni gospodari.

Precum se vede, aplicarea consecventă a principiilor socialiste de organizare a întreprinderilor și de retribuție a salariaților exercită o influență progresistă asupra dezvoltării forțelor de producție. În legătură cu aceasta în atenția partidului se află nu numai organizarea interioară a întreprinderilor, dar și perfecționarea continuă a relațiilor de cooperare dintre întreprinderi, care ocupă un loc de seamă în sistemul relațiilor socialiste. Acest aspect important al politicii partidului se explică prin aceea că în condițiile proprietății obștești asupra mijloacelor de producție economia capătă un caracter unitar, fiecare întreprindere constituind o parte a unui organism economic care se dezvoltă planic, proporțional. În condițiile marii producții mecanizate are loc procesul de specializare și cooperare a întreprinderilor în producție, se dezvoltă obiectiv un ansamblu de legături pe linia producției și schimbului. În asemenea condiții sporește ritmul dezvoltării forțelor de producție, crește calitatea produselor.

Rolul activ al relațiilor dintre întreprinderi în dezvoltarea producției evidențiază necesitatea perfecționării continue a acestor raporturi. Tocmai

pe această linie orientează partidul nostru organele de stat și economice. În anii construcției socialiste s-au perfecționat necontenit raporturile contractuale între întreprinderi, cooperarea în domeniul producției, aprovizionării, desfacerii. După plenara C.C. al P.M.R. din decembrie 1956 au fost luate unele măsuri pe linia creșterii inițiativei și răspunderii conducerilor de întreprinderi în aprovizionarea tehnico-materială a proceselor de producție, în desfacerea produselor. Numeroase sînt colectivele de întreprinderi care în spiritul relațiilor socialiste de producție își fac un punct de onoare din realizarea sarcinilor contractuale. Se extinde schimbul de experiență între colectivele diferitelor întreprinderi, expresie a spiritului de colaborare și ajutor reciproc, care caracterizează relațiile de producție socialiste.

Plenarele C.C. al P.M.R. din noiembrie 1958 și decembrie 1959 au relevat că mai sînt neajunsuri în relațiile de specializare și cooperare dintre întreprinderi. Unele întreprinderi nu-și respectă obligațiile contractuale, livrînd cu întîrziere produsele către beneficiari, ceea ce îngreunează procesul de producție al acestora. Mai sînt conducători de întreprinderi care creează stocuri supranormative, dînd dovadă de o privire îngust-departamentală, în contradicție cu esența relațiilor de producție socialiste. În condițiile perfecționării continue a cooperării dintre întreprinderile socialiste, cresc atribuțiile acestora în domeniul aprovizionării tehnico-materiale și desfacerii. Dezvoltarea continuă a formelor de cooperare socialistă între unitățile productive socialiste, consolidarea celor mai bune metode de colaborare și într-ajutorare reciprocă, constituie probleme de mare importanță economică, cu implicații deosebite asupra desfășurării procesului de construire a bazei tehnico-materiale a socialismului.

În sistemul relațiilor economice din țara noastră, care stimulează dezvoltarea forțelor de producție la orașe și sate, pe un loc important se înscriu relațiile economice *dintre oraș și sat*, adică dintre cele două clase fundamentale producătoare de bunuri materiale — clasa muncitoare, clasă conducătoare în stat și țărănimea muncitoare, aliatul său de nădejde. Găsirea în fiecare perioadă a formelor celor mai bune de legătură între oraș și sat asigură aprovizionarea normală a orașului cu produse agricole iar a satului cu produse industriale. Aceasta și explică de ce dezvoltarea și perfecționarea raporturilor dintre industrie și agricultură pe măsura construirii socialismului la orașe și la sate, stimularea materială a țărănimii stau în centrul atenției partidului.

Relațiile economice reciproce dintre oraș și sat sînt determinate de transformările structurale ce se petrec în economia industrială și agricolă. În perioada construcției socialiste aceste raporturi sînt subordonate sarcinii de făurire a economiei socialiste unitare, de construire a bazei tehnico-materiale a socialismului la orașe și la sate; organizarea legăturii dintre oraș și sat contribuie la o desfășurare normală a activității pe linia producției și schimbului între cele două mari ramuri ale economiei naționale — industria și agricultura.

Circuitul economic al produselor industriale și agricole între oraș și sat nu se desfășoară spontan, în virtutea acțiunii legii valorii, a relațiilor de cerere și ofertă. Ca și întreaga construcție socialistă, aceste schimburi

economice se desfăşoară conştient, ca un proces planificat. Aici rolul partidului şi statului socialist este hotărîtor în perfecţionarea continuă a acestor legături în aşa fel încît ele să corespundă atît nevoilor noi impuse de dezvoltarea bazei economice a socialismului, cît şi de necesitatea de a stimula necontenit pe producătorii agricoli, care nu numai în condiţiile micii producţii de mărfuri, dar şi în condiţiile producţiei socialiste trebuie cointeresaţi material în rezultatele muncii lor. După cum este ştiut, tocmai aşa a procedat partidul nostru elaborînd politica de renunţare la cotele obligatorii (cu excepţia cărnii şi lînei) şi stabilind legăturile economice dintre oraş şi sat pe baze comerciale.

Sistemul vînzărilor obligatorii de produse către stat, la preţuri stabilite de către acesta, a corespuns unei anumite perioade istorice de dezvoltare a raporturilor economice dintre oraşul socialist şi satul în care predomina mica producţie de mărfuri. Acest sistem a servit construcţia socialistă. Cotele obligatorii de produse agricole permiteau pe de o parte formarea fondului de stat de produse agricole necesare satisfacerii nevoilor de consum ale populaţiei şi altor nevoi economice, pe de altă parte îngrădirea puterii economice a chiaburimii. Cu timpul, epuizîndu-şi posibilităţile, sistemul cotelor obligatorii s-a învechit, începînd să slăbească cointeresarea producătorilor agricoli în sporirea producţiei, îngreunînd planificarea în domeniul agriculturii şi conducerea agriculturii. Pe baza unui studiu aprofundat partidul a constatat învechirea sistemului cotelor obligatorii şi a luat hotărîrea înlocuirii lui prin sistemul contractărilor şi achiziţiilor prevăzîndu-se ca statul democrat-popular să asigure preţuri stimulatorii pentru producătorii agricoli.

Sistemul de contractări şi achiziţii contribuie la formarea fondului central de produse al statului. În condiţiile perioadei de trecere de la capitalism la socialism acest fond constituie în mîinile puterii socialiste o pîrghie pentru aprovizionarea constructorilor socialismului şi apărarea intereselor lor economice faţă de eventualele tendinţe speculative de pe piaţă. Lenin arăta că atîta vreme cît se mai păstrează elemente de capitalism privat şi de mică producţie de mărfuri, în societate mai pot apărea fenomene stihinice, de spontaneitate, îndeosebi în relaţiile comerciale. O formă a acestei stihii mic-burgheze, a manifestărilor de spontaneitate în relaţiile economice o constituie tendinţele de oscilare a preţurilor pe piaţa neorganizată, în funcţie de cerere şi ofertă. Elemente speculative, care se deprind greu cu gîndul de a trăi din muncă cinstită, caută să-şi sporească veniturile prin mijloace ilicite. Legalitatea noastră populară apără pe omul muncii împotriva unor astfel de elemente. Dar calea cea mai sigură de promovare a intereselor populare în relaţiile de schimb de pe piaţa neorganizată o constituie întărirea permanentă a rolului economic regulator al statului democrat-popular pe piaţă. Aici se vede cum factorul politic influenţează asupra raporturilor economice, nu prin mijloace arbitrare, ci ţinînd seamă de legile economice, în speţă de legea valorii, de cerere şi ofertă. Dispunînd de suficiente bunuri de larg consum pe care le desface prin organele sale comerciale, statul democrat-popular influenţează piaţa neorganizată, determină o puternică îngrădire a acţiunilor stihinice ale legii valorii pe această piaţă, introducînd aici elemente

de stabilitate, de desfășurare normală a aprovizionării populației. Așa se face că în țara noastră, pe măsură ce au sporit rezervele de stat de produse agro-alimentare s-a întărit stabilitatea prețurilor pe piață, s-a asigurat în linii generale un nivel scăzut al acestor prețuri, ceea ce asigură o creștere a salariului real al maselor muncitoare. Aceasta explică orientarea politică a partidului nostru spre sporirea continuă a rolului regulator al statului democrat-popular în relațiile economice de pe piață. Pe această linie se înscriu, de pildă, măsurile privind îmbunătățirea activității economice a gospodăriilor agricole de stat, care joacă un rol central în politica P.M.R. de aprovizionare a populației cu produse agro-alimentare. Sume importante au fost investite pentru dezvoltarea producției agricole animale și vegetale în gospodăriile de stat. Așa cum sublinia tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, datorită dotării cu utilaj agricol și încadrării cu specialiști și muncitori calificați, gospodăriile agricole de stat au devenit în ultimii ani una din principalele surse de constituire a fondului central de cereale, carne, lapte și alte produse agricole [1].

Privite în ansamblu, măsurile luate de partid pe linia perfecționării relațiilor de producție urmăresc în esență crearea celor mai propice condiții pentru ca masele muncitoare să poată avea un cîmp larg de manifestare a forțelor lor constructive. Socialismul, spunea Lenin, este opera conștientă a maselor de milioane, care pentru prima dată după secole de muncă silnică în folosul exploatatorilor muncesc pentru ridicarea propriului lor nivel de viață. Chezășia progresului economic și cultural al patriei noastre pe calea căruia partidul conduce poporul muncitor, ridicîndu-l pe trepte tot mai mari ale culturii materiale și spirituale, stă în munca clasei muncitoare, a țărănimii, a intelectualității socialiste, pe a căror energie revoluționară se bizuie partidul. „Creația vie a maselor — iată factorul fundamental al noii vieți sociale" [2].

Pe tezele marxist-leniniste despre munca maselor populare ca factor hotărîtor în trecerea de la capitalism la socialism se întemeiază politica P.M.R. de dezvoltare a rolului organizațiilor politice și obștești ale oamenilor muncii în stimularea activității constructive a acestora. Cît de variate și multiple sînt posibilitățile de afirmare a constructorilor socialismului, ce căi largi li s-au deschis pentru a participa la conducerea statului, a economiei, a vieții obștești! Organizațiile de partid, reunind cele mai înaintate elemente din rîndul oamenilor muncii au un rol activ în conducerea economiei, fiind organizatorul și conducătorul activității conștiente de construire a economiei socialiste. Un rezultat al preocupărilor mai intense și calificate ale organelor și organizațiilor de partid pentru dezvoltarea forțelor de producție este punerea în valoare în ultimii ani a noi resurse economice. Practica socială din țara noastră evidențiază puternica influență pe care conducerea de către partid o are asupra dezvoltării economice. De aici, izvorăște și acea sarcină de prim ordin trasată organelor și organizațiilor de partid în cuvîntarea tovarășului Gh. Gheorghiu-

[1] *Cuvîntarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința organizației regionale de partid Cluj*, în ziarul *Romînia liberă*, nr. 4797.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, p. 277—278.

Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958 ca „să studieze şi să cunoască mai temeinic problemele tehnico-economice de organizare şi de planificare a întreprinderilor, să analizeze mai sistematic diferitele aspecte ale procesului de producţie, să cunoască bine posibilităţile locale, să mobilizeze muncitorii, inginerii, tehnicienii, cadrele administrative pentru înlăturarea lipsurilor şi pentru obţinerea de rezultate bune în îndeplinirea sarcinilor de plan la toţi indicii" [1].

Pe aceeaşi linie sînt orientate organizaţiile sindicale, care aşa cum le caracteriza Lenin, formează o şcoală a comunismului, o şcoală de gospodărire comunistă. Sindicatele împreună cu organizaţiile U.T.M. stimulează iniţiativa şi activitatea oamenilor muncii. Prin intermediul lor, muncitorii, tehnicienii, inginerii participă la organizarea şi conducerea producţiei în întreprinderi. În cadrul consfătuirilor de producţie organizate de către sindicate, colectivele întreprinderilor dezbat probleme privind organizarea producţiei, îmbunătăţirea procesului tehnologic, respectarea contractului colectiv, ascultă rapoarte din partea conducerii întreprinderii cu privire la îndeplinirea planului de producţie, realizarea planului financiar al întreprinderii, respectarea contractelor economice şi de cooperare cu alte întreprinderi, calificarea şi recrutarea forţelor de muncă, folosirea fondului de salarii etc. În felul acesta se realizează în fapt colaborarea şi ajutorul reciproc între conducerile întreprinderilor şi masele de oameni ai muncii, are loc participarea directă şi eficace a muncitorilor la conducerea întreprinderilor.

Dezbătînd în consfătuiri problemele esenţiale ale dezvoltării producţiei în secţii, ateliere, întreprinderi, fiecare muncitor devine mai conştient că bunăstarea lui depinde nemijlocit de felul cum va gospodări bunurile proprietate obştească, de felul cum va munci în producţie, de sporirea productivităţii muncii şi scăderea preţului de cost. De aici marele rol al consfătuirii de producţie ca şcoală de conducere şi gospodărire. De aici sarcina pe care partidul o subliniază mereu, aceea de a ridica necontenit rolul consfătuirilor de producţie în viaţa întreprinderilor, în activitatea sindicatelor.

Un prilej de largă participare a maselor muncitoare la analiza activităţii întreprinderilor îl constituie dezbaterea şi încheierea contractelor colective, efectuată de asemenea în cadrul sindicatelor. În adunările generale ale colectivului fiecărei întreprinderi se analizează multilateral obligaţiile reciproce ale administraţiei întreprinderii şi ale muncitorilor şi funcţionarilor, cît şi problemele social-culturale, care se includ în contractul colectiv. În timpul anului, periodic, muncitorii ascultă dări de seamă despre modul în care se înfăptuiesc obligaţiile reciproce înscrise în contractul colectiv, propun măsuri pentru îndreptarea neajunsurilor acolo unde se constată.

Partidul Muncitoresc Romîn se preocupă continuu de ridicarea rolului sindicatelor în conducerea producţiei. Documentele de partid subliniază sarcina de permanentă actualitate a organizaţiilor sindicale de a cunoaşte temeinic problemele cele mai importante ale activităţii economice

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 581.

în întreprinderile și ramurile de producție corespunzătoare, de a se preocupa de nevoile materiale și culturale de fiecare zi ale oamenilor muncii, de a întări permanent legăturile cu masele. Măsurile cu privire la îmbunătățirea activității organizatorice a sindicatelor din R.P.R. dezbătute la plenara C.C.S. din 25—26 ianuarie 1960, sînt menite a duce la îmbunătățirea continuă a muncii sindicale. Astfel, organizațiile sindicale vor reuși să dezvolte întrecerea socialistă, s-o orienteze spre obiective concrete, spre scoaterea la iveală de noi rezerve ale întreprinderilor în îndeplinirea planurilor economice, vor influența mai puternic viața economică a întreprinderilor, contribuind la avîntul general al forțelor de producție.

★

În prezent, relațiile de producție socialiste alcătuiesc baza economică dominantă și caracteristică a societății noastre, iar legile economice obiective ale socialismului au căpătat un vast cîmp de acțiune. Sprijinindu-se pe această bază economică înaintată, folosind în mod conștient legile economice obiective ale socialismului, proiectul Directivelor Congresului al III-lea al P.M.R. pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960 — 1965 și pentru programul economic de perspectivă prevede noi sarcini pentru avîntul continuu al economiei și culturii socialiste în țara noastră. Acest măreț program economic însuflețește masele la noi realizări în munca de înflorire a patriei. Aceasta se reflectă și în entuziasmul constructiv cu care oamenii muncii întîmpină Congresul al III-lea al partidului, care deschide în fața poporului nostru perspective largi pentru creșterea bunăstării sale.

О НАУЧНОМ СОДЕРЖАНИИ ПОЛИТИКИ РУМЫНСКОЙ РАБОЧЕЙ ПАРТИИ В ДЕЛЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНЫХ СИЛ И ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

РЕЗЮМЕ

В первой главе *Объективное содержание и преобразующая сила политики партии* автор показывает, как партия рабочего класса, исходя из марксистско-ленинского учения, из требований законов общественного развития, из учета внутренних и международных условий, в которых румынский народ строит социализм, направляет политику строительства социализма. Жизненность этой политики состоит в том, что она в каждый исторический период отражает назревшие требования общественного развития РНР, выражает назревшие задачи, осуществление которых создает условия для нового подъ-

ема общественного развития. В связи с этим автор занимается рассмотрением взаимодействия между экономикой и политикой, между объективными и субъективными факторами в период строительства социализма. Он выступает против теорий врагов социализма, утверждающих, что подчеркивание марксистами-ленинцами важной роли, которую имеет политика партии рабочего класса в общественном развитии, означает якобы поощрение субъективистских концепций. Автором выделяются объективные факторы, лежащие в основе проводимой партией политики строительства социализма, и конкретный способ учета партией требований объективного закона соответствия производственных отношений характеру и уровню развития производительных сил. В период перехода от капитализма к социализму удовлетворение требований этого общего социологического закона возможно только при условии наличия основных общественно-политических и экономических условий, которые сами по себе обладают ценностью общезначимых законов революции и строительства социализма, каковыми являются: установление в той или иной форме диктатуры пролетариата, ликвидация капиталистической собственности и установление общественной собственности на главные средства промышленного производства, постепенное социалистическое преобразование сельского хозяйства, плановое развитие национальной экономики.

Во второй главе *Научное направление политики партии в создании материально-технической базы социализма* автор анализирует некоторые вопросы политики Румынской рабочей партии в развитии средств производства. В работе показывается, как РРП в соответствии с материалистической концепцией истории о решающей роли способа производства в общественном развитии — а в его рамках — об определяющей роли средств производства как наиболее изменяемом и революционизирующем элементе проводит политику социалистической индустриализации страны с преимущественным развитием тяжелой промышленности и ее сердцевины — машиностроения. Политика преимущественного развития тяжелой промышленности, с учетом специфических условий страны, соответствует марксистской теории воспроизводства, отражающей объективные экономические законы, согласно которым производство средств производства развивается быстрее, чем производство средств потребления. Руководствуясь этим положением, РРП направляет капиталовложения главным образом в тяжелую промышленность, что определяет мощное развитие производительных сил. В работе показывается, что развитие средств производства, „этого высшего критерия общественного прогресса" (Ленин), представляет собой решающий фактор развития социалистического общества, изменения общественных отношений, глубоких преобразований в области культуры и науки. Исходя из этого, автор показывает, как на основе общего развития производительных сил страны происходит социалистическое преобразование и техническая реконструкция сельского хозяйства.

Для политики РРП характерно сочетание практического реализма с научным предвидением, текущих задач с определением зримых перспектив будущего. В связи с этим автор представляет некоторые аспекты будущего развития Румынской Народной Республики, вступающей в этап завершения социалистического строительства. Цитируя слова товарища Георге Георгиу-Деж, автор подчеркивает, что генеральной линией партии в достижении этой цели является продолжение политики индустриализации страны с преимущественным развитием тяжелой промышленности, внедрение новой техники, развитие механизации и автоматизации процессов производства.

Румынская рабочая партия, организуя мощное развитие производительных сил, опирается на активную революционную роль социалистических производственных отношений, заботясь об их постоянном совершенствовании. Анализу некоторых аспектов, связанных с этой темой, посвящена третья глава работы *Пути и методы осуществления научной политики партии в области развития и постоянного совершенствования социалистических производственных отношений.* Здесь показывается, что в условиях общественной собственности на средства производства производительные силы соответствуют производственным отношениям, но и при социализме между этими двумя сторонами способа производства сохраняется возможность возникновения неантагонистических противоречий, обусловливаемых отставанием некоторых сторон производственных отношений. Вскрытие этих противоречий и их разрешение составляют важнейшую задачу, стоящую перед партией рабочего класса — руководителем социалистического строительства. Практически это осуществляется посредством проведения мер, направленных на развитие и защиту общественной собственности, совершенствование системы оплаты труда, развитие обмена между городом и деревней и т.п.). В работе широко анализируются конкретные формы осуществления этих задач Румынской рабочей партией. Единой генеральной линией партии является постоянное совершенствование форм и методов руководства экономикой народно-демократического государства в условиях строжайшего соблюдения принципа демократического централизма. Так, расширение полномочий народных советов и реорганизация некоторых центральных государственных органов дали возможность последним заняться важными экономическими и политическими проблемами социалистического строительства. Возросла ответственность местных государственных органов за общее экономическое развитие страны. В то же время происходит постоянное совершенствование отношений распределения посредством строгого соблюдения ленинского принципа материальной заинтересованности трудящихся; совершенствование кооперирования социалистических предприятий; развитие и совершенствование обмена между городом и деревней. Большое место автор уделяет анализу этих явлений, убедительно показывая, как все это ведет к возрастанию степени активности и участия масс в социалистическом строительстве и в целом в общественной, политической и экономической жизни страны.

DU CONTENU SCIENTIFIQUE DE LA POLITIQUE DU PARTI OUVRIER ROUMAIN À L'ÉGARD DE L'ŒUVRE DE DÉVELOPPEMENT DES FORCES ET DES RELATIONS DE PRODUCTION SOCIALISTES

RÉSUMÉ

Dans le premier chapitre, *Le contenu objectif et la force transformatrice de la politique du parti*, l'auteur démontre comment le parti de la classe ouvrière élabore sa politique d'édification du socialisme en partant des préceptes marxistes-léninistes, des exigeances des lois du développement social, de la considération des conditions intérieures et internationales dans lesquelles le peuple roumain construit le socialisme. La vitalité de cette politique réside dans le fait qu'elle reflète, à chaque période historique, les exigeances du développement social sur le territoire de la République Populaire Roumaine, qu'elle exprime les tâches d'actualité, dont la réalisation crée les conditions nécessaires pour un nouvel élan du développement social. A ce propos, l'auteur s'occupe de l'action réciproque entre l'économie et la politique, entre les facteurs objectifs et subjectifs au cours de la période d'édification du socialisme. Il prend position contre les théories des ennemis du socialisme, qui, du fait que les marxistes-léninistes soulignent le rôle important de la politique du parti dans le développement social, accusent ceux-ci de promouvoir des conceptions subjectivistes. L'auteur met en évidence les facteurs objectifs qui sont à la base de la politique d'édification du socialisme, en insistant surtout sur la manière concrète dont le parti tient compte des exigeances de la loi objective de concordance des relations de production avec le caractère et le niveau des forces productives. Au cours de la période de pas age du capitalisme au socialisme, la réalisation des exigeances de cette loi sociologique générale est possible seulement si certaines conditions sociales-politiques et économiques fondamentales se trouvent remplies, — conditions qui ont elles-mêmes la valeur de lois universellement valables de la révolution et de l'édification socialistes, comme par exemple : l'instauration, sous une forme ou l'autre, de la dictature du prolétariat, la liquidation de la propriété capitaliste et l'instauration de la propriété commune sur les principaux moyens de production industrielle, la transformation socialiste graduelle de l'agriculture, le développement planifié de l'économie nationale.

Dans le second chapitre, *L'orientation scientifique de la politique du parti en vue de la création d'une base technique et matérielle du socialisme*, l'auteur analyse certains aspects de la politique du Parti Ouvrier Roumain pour le développement des forces productives dans la République Populaire Roumaine. Il démontre comment le Parti Ouvrier Roumain, suivant la conception matérialiste historique du rôle décisif du mode de production dans le développement social, et, dans le cadre de ce développement, du rôle révolutionnaire des forces productives fait promouvoir une politique d'industrialisation socialiste du pays, de développement en premier

lieu de l'industrie lourde et de son pivôt : l'industrie constructrice de machines. La politique qui donne la primauté au développement de l'industrie lourde reflète, en tenant compte des conditions particulières de la R.P.R., la théorie marxiste de la reproduction qui établit la loi economique objective suivant laquelle la production des moyens de production doit se développer plus rapidement que la production des biens de consommation. Guidé par cette thèse, le Parti Ouvrier Roumain oriente les investissements en premier lieu vers l'industrie lourde, ce qui permet un puissant développement des forces productives. L'auteur démontre que le développement des forces productives, « ce critère suprême du progrès social » (Lénine), représente le facteur décisif, sur la base duquel mûrissent tous les aspects de la société socialiste, se transforment les relations sociales, ont lieu de profondes transformations dans la culture et dans la conscience. En partant de là, l'auteur relève la manière dont s'accomplit, sur la base du développement général des forces de production du pays, le processus de transformation socialiste et de reconstruction technique de l'agriculture.

Une caractéristique de la politique du Parti Ouvrier Roumain, c'est qu'elle unit un réalisme pratique à la prévision scientifique, qu'elle relie les tâches courantes à l'établissement clairvoyant des perspectives d'avenir. A ce propos, l'auteur présente certains aspects du futur développement de la République Populaire Roumaine, qui passe à l'étape du parachèvement de l'édification socialiste. Citant les paroles du camarade Gheorghe Gheorghiu-Dej, l'auteur montre que la ligne générale que le parti fait promouvoir afin d'atteindre ce but, c'est la continuation de la politique d'industrialisation du pays, le développement, en premier lieu, de l'industrie lourde, l'introduction de la technique moderne, le développement de la mécanisation et de l'automatisation des processus de la production.

Pour organiser un puissant développement des forces productives, le Parti Ouvrier Roumain s'appuie sur le rôle actif, révolutionnaire des relations de production socialistes. Le troisième chapitre de l'ouvrage est consacré à l'analyse de certains aspects en rapport avec ce thème ; il est intitulé *Les voies et les méthodes de réalisation de la politique scientifique du parti à l'égard du développement et du perfectionnement continu des relations de production socialistes*. L'auteur relève le fait que, dans les conditions créées par la propriété sociale sur les moyens de production, il y a concordance entre les forces productives et les relations de production, mais toutefois, même dans le socialisme, la possibilité subsiste qu'entre ces deux côtés du mode de production apparaissent des contradictions de caractère non antagonique. L'explication réside dans le fait que certains côtés des relations de production demeurent en arrière. La découverte de ces contradictions et leur solution constituent une tâche d'importance extrême pour le parti de la classe ouvrière, qui dirige l'édification du socialisme. Cela se réalise pratiquement, entre autres, par l'application de mesures concernant le développement et la défense de la propriété commune, le perfectionnement des méthodes nécessaires pour diriger l'économie, le perfectionnement du système de rétribution du travail, le développement des échanges entre les villes et les campagnes. L'article consacre un ample espace à l'analyse de la manière concrète dont le Parti Ouvrier Roumain

réalise ces tâches. La ligne générale unique du parti est constituée par le perfectionnement continu des formes et des méthodes permettant à l'Etat de démocratie populaire de diriger l'économie, tout en respectant rigoureusement le principe du centralisme démocratique. Ainsi, l'élargissement des attributions des conseils populaires par le transfert de tâches de la compétance de certains organismes centraux de l'Etat a permis à ces derniers de s'occuper des grands problèmes politiques et économiques posés par l'édification du socialisme. La responsabilité des organismes d'Etat locaux a été, en même temps, accrue, ainsi que leur contribution au développement économique général du pays. Et, en même temps, il y a perfectionnement continu des relations de répartition, par l'application rigoureuse du principe léniniste suivant lequel les travailleurs doivent être coïntéressés matériellement aux résultats de leur activité ; perfectionnement des rapports de coopération entre les entreprises socialistes ; développement et perfectionnement des échanges entre villes et campagnes.

L'article accorde un ample espace à l'analyse de ces phénomènes et l'auteur démontre avec arguments à l'appui, que tout cela mène à l'accroissement du degré d'activité et de participation des masses à l'édification du socialisme, et, en général, à la vie publique, politique et économique du pays.

CLASA MUNCITOARE — CLASA CONDUCĂTOARE A SOCIETĂȚII NOASTRE

DE

PETRE CONSTANTIN

Noua perioadă istorică din viața poporului nostru care a început la 23 August 1944 se caracterizează prin înfăptuirea unor profunde transformări economice și politice, a unei cotituri radicale în formele de organizare social-economică, în felul de trai, în cultură și ideologie; aceasta este perioada unei măreți revoluții care clădește din temelii o nouă societate — societatea socialistă.

În acești ani de luptă și muncă clocotitoare, clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu ceilalți oameni ai muncii, sub conducerea înțeleaptă a avangărzii sale marxist-leniniste, aplicînd în condițiile țării noastre învățătura marxist-leninistă și învățămintele ce se desprind din experiența glorioasă a Uniunii Sovietice, a lichidat dominația claselor exploatatoare și a instaurat regimul democrat-popular, a sfărîmat cătușele exploatării și asupririi seculare, a obținut victorii de însemnătate istorică în înlocuirea vechilor relații de producție cu relații noi, întemeiate pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție.

Ca urmare a acestor transformări măreți înfăptuite în procesul revoluției populare și al construcției socialiste, structura economică a țării noastre s-a schimbat radical și, o dată cu aceasta, s-au schimbat în mod radical și structura ei socială, situația claselor și păturilor sociale care o compun, raporturile dintre aceste clase și pături sociale. Clasele exploatatoare: moșierimea, burghezia industrială, financiară și comercială și chiaburimea au fost lichidate ca clase sociale. S-au produs și se produc profunde schimbări înnoitoare în situația și natura socială a clasei muncitoare, țărănimii muncitoare și intelectualității — care alcătuiesc structura socială actuală a Republicii Populare Romîne — în virtutea cărora, acestea au devenit și devin tot mai mult, atît sub raportul existenței lor sociale, cît și sub acela al noilor lor trăsături morale și politice în plină formare și dezvoltare, clase și grupuri sociale noi, ale societății noi, socialiste, ce se construiește cu succes în patria noastră.

Cea mai măreață dintre aceste schimbări, care a constituit și constituie condiția hotărîtoare pentru realizarea tuturor celorlalte schimbări, pentru întreaga dezvoltare a țării noastre spre socialism, este *schimbarea radicală a situației politice, economice și sociale a clasei muncitoare, a rolului ei în viața de stat, economică și social-culturală a țării noastre.*

Exprimînd esența acestei schimbări profunde în situația clasei muncitoare, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea la cel de-al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn : „În timp ce sub capitalism clasa muncitoare era o clasă lipsită de mijloacele de producție, o clasă exploatată, asuprită și lipsită de drepturi, azi clasa muncitoare este stăpînă pe principalele mijloace de producție și muncește pentru sine însăși, pentru binele tuturor oamenilor muncii ; ea este clasa conducătoare în stat. În frunte cu avangarda ei marxist-leninistă, folosind ca instrument puternic statul pe care l-a creat, clasa muncitoare călăuzește cu pricepere și fermitate masele de țărani muncitori și intelectualitatea pe drumul luminos al socialismului”[1].

1. ROLUL CONDUCĂTOR AL CLASEI MUNCITOARE ÎN LUPTA MASELOR CONTRA EXPLOATĂRII ȘI ASUPRIRII BURGHEZO-MOȘIEREȘTI

În trecut, în condițiile Romîniei burghezo-moșierești, ceea ce definea clasa muncitoare ca clasă socială era : 1. lipsa ei totală de proprietate asupra mijloacelor de producție din care cauză era și clasa cea mai exploatată a societății ; 2. faptul că în organizarea socială a muncii ea era condamnată să îndeplinească exclusiv rolul de simplu executant, conducerea producției fiind monopolul burgheziei ; și 3. faptul că ei îi revenea partea cea mai mică din avuția socială, partea cea mai mare fiind însușită de către exploatatorii autohtoni și străini ca urmare a exploatării clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii. Așadar, clasei muncitoare din vechea Romînie, ca și clasei muncitoare din orice țară capitalistă, îi erau proprii toate caracteristicile proletariatului, dezvăluite de Marx și Engels cu mai bine de 100 de ani în urmă.

În acele condiții, clasa muncitoare ducea o viață extrem de grea, era clasa cea mai exploatată. În timp ce profiturile capitaliștilor creșteau vertiginos, condițiile de viață și de muncă ale maselor muncitoare deveneau tot mai insuportabile. Astfel, după cum rezultă din însești datele oficiale de atunci, în anul 1938 un număr de 3 767 de întreprinderi industriale capitaliste au încasat (în lei din 1938) profituri în valoare de 18 miliarde lei, plătind în același an unui număr de 289 100 de salariați un fond de salarii de numai 8,3 miliarde lei[2]. Ca urmare a creșterii continue a nivelului prețurilor la articolele de consum, a creșterii cheltuielilor pentru chirii, servicii comunale și de deservire a populației, a birurilor directe și indirecte, a amenzilor și a altor reținere din salariu, salariul real al muncitorilor scădea necontenit ajungînd să reprezinte în 1944 numai 60% din nivelul existent

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 29.
[2] Cf. *Anuarul statistic al Romîniei*, 1939—1940, p. 478.

în 1933[1], adică din nivelul unuia din anii celei mai distrugătoare crize economice. După cum s-a apreciat încă la plenara a V-a a C.C. al P.C.R., salariile „au ajuns mai jos de minimul necesar întreținerii muncitorilor, funcționarilor și familiilor lor", „silind în felul acesta muncitorimea din industrie, din agricultură și pe funcționarii statului, comunei și pe cei particulari să îndure foame, mizerie, sărăcie și să cadă pradă celor mai distrugătoare boli sociale, tuberculoza în primul rînd"[2]. Șomajul — boala cronică de nelecuit a capitalismului — făcea ravagii, îngroșînd în fiecare an, cu zeci de mii, rîndurile oamenilor lipsiți de dreptul elementar la muncă și viață, iar ajutorul pentru șomeri lipsea. Deosebit de grele erau și condițiile de muncă ale muncitorilor. Ziua de muncă era de 10—12 ore și chiar mai mult. Raționalizarea capitalistă a procesului de muncă era dusă pînă la istovirea fizică a muncitorilor. Bătaia și înjurăturile — aceste rămășițe feudale — domneau în toate întreprinderile, inclusiv în cele ale statului. Protecția muncii era inexistentă. Drepturile și libertățile profesionale ale muncitorilor erau călcate în picioare, iar încercările de împotrivire sau protest din partea clasei muncitoare erau înăbușite în sînge.

În plus, clasa muncitoare suferea crunt și din cauza asupririi politice, a lipsei de drepturi și libertăți în care era ținută de clasele dominante. Burghezia și moșierimea, care concentrau în mîinile lor cea mai mare parte a bogățiilor țării, dețineau și puterea în stat, pe care o foloseau în scopul apărării dominației lor și a privilegiilor lor de clasă, al oprimării și menținerii în jug a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii. Lupta muncitorilor pentru apărarea intereselor lor vitale și pentru libertăți și drepturi democratice era reprimată cu sălbăticie de către aparatul de stat burghezo-moșieresc.

„Muncă peste puteri și salarii de foame, amenințarea de fiece zi de a se vedea azvîrliți în rîndurile șomerilor, teroare și gloanțe în loc de pîine și drepturi — aceasta era partea muncitorilor, din truda cărora capitaliștii din țară și de peste hotare îngrămădeau profituri uriașe"[3].

Clasa muncitoare era însă clasa cea mai înaintată a societății românești, *clasa căreia îi revenea misiunea istorică de a uni în jurul său masele largi de oameni ai muncii, de a le organiza și conduce în lupta pentru sfărîmarea prin revoluție a rînduielilor capitalisto-moșierești și pentru făurirea unei societăți noi, socialiste, lipsită de exploatare.* Clasa muncitoare era chemată să îndeplinească acest rol de însemnătate istorică de însăși situația ei obiectivă în sistemul producției capitaliste. Fiind clasa cea mai exploatată a societății, o clasă complet lipsită de proprietate asupra mijloacelor de producție, neposedînd decît forța de muncă pe care era nevoită să o vîndă capitaliștilor pentru a putea trăi, clasa muncitoare era clasa cea mai revoluționară, luptătorul cel mai hotărît împotriva orînduirii burghezo-moșierești. Interesele ei fundamentale, care coincideau pe deplin cu cerințele legilor obiective ale dezvoltării sociale, reclamau cu necesitate lichi-

[1] Cf. S. Zeigher, *Creșterea bunăstării oamenilor muncii*, în *Probleme economice*, nr. 8, 1959, p. 157.

[2] *Documente din Istoria P.C.R., 1934—1937*, E.S.P.L.P., 1957, vol. IV, p. 462, 463.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Ed. politică, 1959, p. 5—6.

darea proprietății private asupra mijloacelor de producție, trecerea acestora în proprietate obștească, socialistă. Clasa muncitoare era, așadar, purtătoarea unui mod de producție nou, superior celui capitalist — a modului de producție socialist. Clasa muncitoare constituia, în același timp, singura forță socială capabilă să ducă pînă la capăt lupta pentru realizarea acestei sarcini istorice.

Spre deosebire de micii producători de mărfuri, care erau legați de forme economice înapoiate, clasa muncitoare era creația unei forme economice superioare, a marii producții capitaliste. Din această cauză, în timp ce țărănimea muncitoare, meșteșugarii și alte pături de oameni ai muncii se găseau într-un permanent proces de diferențiere, datorită căruia rîndurile lor se reduceau continuu, clasa muncitoare, dimpotrivă, creștea numericește, se dezvolta și se consolida ca clasă. O dată cu dezvoltarea capitalismului, rolul clasei muncitoare în viața socială creștea necontenit, ea devenea tot mai mult clasa care, după expresia lui Lenin, „domină din punct de vedere economic centrul și nervul întregului sistem economic al capitalismului"[1]. În plus, clasei muncitoare, mai mult decît oricărei categorii de oameni ai muncii, îi aparțineau calitățile revoluționare (eroism, fermitate, consecvență), necesare luptătorilor în vederea realizării sarcinii istorice de lichidare a regimului burghezo-moșieresc și de construire a socialismului. Prin însăși condițiile sale de viață și de muncă, clasa muncitoare constituia forța socială cea mai capabilă să se organizeze, să înfăptuiască acțiuni unite, conștiente și organizate. Spre deosebire de țăranii muncitori, de pildă, împrăștiați și legați de proprietatea lor individuală, clasa muncitoare, în cea mai mare parte a ei, era concentrată în întreprinderi, orașe și centre muncitorești mari. Munca în cadrul marii producții dezvolta zi de zi la muncitori spiritul solidarității de clasă, întărea necontenit spiritul lor de disciplină, favoriza înțelegerea necesității unirii eforturilor lor în lupta împotriva exploatării și asupririi. Întreaga experiență de muncă și luptă a clasei muncitoare întărea conștiința ei de clasă, conștiința misiunii sale istorice.

Toate acestea făceau ca clasa muncitoare să fie clasa cea mai înaintată cea mai revoluționară a societății, o situau, în mod obiectiv, în fruntea tuturor forțelor sociale progresiste, care luptau împotriva exploatării și asupririi și pentru independența națională a țării. Tocmai de aceea, *apariția și dezvoltarea clasei muncitoare, a mișcării muncitorești revoluționare a constituit o etapă nouă, calitativ superioară în lupta poporului nostru pentru eliberarea sa socială și națională, pentru progresul economic, politic și cultural al Romîniei.*

O importanță hotărîtoare pentru desfășurarea luptei de clasă a proletariatului în vederea realizării misiunii sale istorice a avut-o crearea partidului său marxist-leninist de avangardă — Partidul Comunist din Romînia. „În lupta sa împotriva puterii unite a claselor posedante — scria Marx în *Statutul general al Asociației Internaționale a Muncitorilor* — proletariatul se poate manifesta ca clasă numai dacă se constituie el însuși

[1] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1956, vol. 30, p. 263.

într-un partid politic distinct, opus tuturor partidelor existente înainte, create de clasele posedante. Această unire a proletariatului într-un partid politic este indispensabilă pentru a asigura victoria revoluției sociale și ținta ei finală — desființarea claselor"[1].

Vechiul partid socialist din Romînia, dominat de ideologia oportunistă a Internaționalei a II-a, era incapabil să conducă proletariatul la victorie asupra burgheziei. Pentru aceasta proletariatul avea nevoie de un partid de tip nou, organizat pe baza principiilor marxist-leniniste ale construcției de partid, înarmat cu știința legilor de dezvoltare a vieții sociale, de un partid monolit, intransigent față de dușmanii de clasă și slugile acestora — oportuniștii din mișcarea muncitorească — un partid capabil să-i asigure unitatea de voință și de acțiune, și să conducă lupta sa de clasă împotriva claselor exploatatoare. Acest partid, Partidul Comunist Romîn, a fost creat în focul marilor lupte de clasă din perioada 1918—1919—1920, și sub influența produsă în țara noastră de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Încă de la crearea sa, P.C.R. a luat asupra sa măreața sarcină istorică de a înfăptui unitatea politică și de acțiune a clasei muncitoare, de a organiza și conduce lupta muncitorilor, țăranilor muncitori și intelectualilor pentru ridicarea stării lor materiale, politice și culturale, pentru o Romînie liberă, democratică și independentă, de a îndruma clasa muncitoare și pe ceilalți oameni ai muncii pe calea înfăptuirii unei societăți în care să nu mai existe exploatarea omului de către om.

Avînd în fruntea sa Partidul Comunist Romîn, clasa muncitoare a stat în permanență în avangarda luptei oamenilor muncii împotriva exploatării și asupririi burghezo-moșierești, pentru eliberarea lor socială și națională. Clasa muncitoare era principala forță socială din țară care se opunea jefuirii oamenilor muncii de către burghezie și moșierime, politicii antinaționale a acestora, care hărăzea Romîniei soarta de hinterland agrar al marilor puteri industriale, de țară aservită economicește și politicește imperialismului străin. În anii cînd clasele exploatatoare încercau să înăbușe prin teroare sălbatică avîntul luptei revoluționare a oamenilor muncii și pregăteau pas cu pas instaurarea dictaturii fasciste, clasa muncitoare, în frunte cu comuniștii, s-a ridicat cu hotărîre în apărarea drepturilor și libertăților democratice ale poporului, împotriva fascizării țării. Ca urmare a măreților lupte muncitorești din februarie 1933, a acțiunilor antifasciste, a luptei eroice desfășurate sub conducerea partidului de către clasa muncitoare și de forțele progresiste grupate în jurul ei, procesul de fascizare a țării a fost frînat pentru un timp. În anii întunecați ai dictaturii militare-fasciste, ani de cumplită teroare împotriva organizațiilor democratice și antifasciste, clasa muncitoare în frunte cu P.C.R., dovedind dragostea ei fierbinte față de patrie și popor, s-a situat în avangarda luptei împotriva fascismului și a criminalului război antisovietic. În aceste condiții, muncitorii, conduși de partid, au desfășurat o luptă plină de abnegație împotriva jafului și terorii, împotriva ocupanților hitle-

[1] K. Marx-F. Engels, *Opere alese*, E.S.P.L.P., ed. a II-a, 1955, vol. I, p. 400.

riști și a slugilor lor din țară, sabotau mașina de război hitleristă, se organizau în formațiuni patriotice de luptă. Prin lupta ei, clasa muncitoare exprima năzuințele și speranțele tuturor oamenilor muncii, ale tuturor forțelor democratice.

În focul acestei lupte, cînd masele muncitoare manifestau tot mai deschis ura și revolta împotriva regimului lui Antonescu și a războiului hitlerist, la 1 Mai 1944 pe baza înțelegerii intervenite între Partidul Comunist din Romînia și Partidul Social Democrat, a fost înfăptuit Frontul unic muncitoresc. Făurirea Frontului unic muncitoresc a avut o mare însemnătate pentru desfășurarea ulterioară a luptei poporului nostru pentru eliberarea sa socială și națională. Ea a însemnat întărirea hegemoniei clasei muncitoare în cadrul luptei maselor și a tuturor forțelor patriotice antifasciste din Romînia pentru desfășurarea în continuare a luptei clasei muncitoare.

2. CONDUCEREA DE CĂTRE CLASA MUNCITOARE A LUPTEI PENTRU CUCERIREA ȘI CONSOLIDAREA PUTERII POLITICE

Un moment istoric, crucial în lupta clasei noastre muncitoare spre realizarea misiunii sale istorice, îl reprezintă insurecția armată de la 23 August 1944. Înfăptuită din inițiativa și sub conducerea Partidului Comunist din Romînia , în condițiile favorabile create de ofensiva eliberatoare a Armatei Sovietice pe teritoriul patriei noastre, ale avîntului luptei revoluționare a oamenilor muncii în frunte cu clasa muncitoare, insurecția armată a avut ca rezultat răsturnarea dictaturii militare-fasciste a lui Antonescu, scoaterea Romîniei din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Victoria insurecției de la 23 August 1944 a constituit începutul revoluției populare în țara noastră, a deschis cîmp liber de manifestare tot mai largă energiei revoluționare a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii, luptei pentru înfăptuirea unor profunde schimbări în viața politică, economică și socială a Romîniei.

Mergînd pe drumul deschis de insurecția armată, clasa muncitoare, organizată în sindicate unice și avînd în frunte P.C.R. se manifesta din ce în ce mai puternic ca forță conducătoare a poporului, a luptei decisive împotriva reacțiunii grupate în jurul monarhiei și sprijinită de cercurile imperialiste de peste hotare, pentru rezolvarea problemelor social-economice ridicate de întreaga dezvoltare istorică a Romîniei, pentru lichidarea asupririi și exploatării omului de către om, pentru crearea unei orînduiri cu adevărat democratice. Sub conducerea clasei muncitoare călăuzite de partid s-a desfășurat întreaga luptă pentru democratizarea țării, pentru înlăturarea elementelor reacționare din primării, preturi, prefecturi și înlocuirea lor cu oameni legați de popor, pentru alungarea de la cîrma țării a guvernelor cu majoritatea reacționară, pentru instaurarea puterii populare. Neuitate vor rămîne în istoria poporului nostru luptele revoluționare duse de clasa muncitoare împreună cu ceilalți oameni ai muncii în perioada 23 August 1944—6 Martie 1945, uriașele acțiuni din februarie

— martie 1945 pentru zdrobirea forțelor reacționare și instaurarea regimului democrat-popular. Clasa muncitoare s-a situat în fruntea luptei pentru traducerea în viață a lozincii P.C.R., „Totul pentru front, totul pentru victorie". Înfrîngînd greutăți de tot felul, zdrobind încercările forțelor reacționare de a sabota lupta împotriva hitlerismului, muncitorii au sprijinit cu hotărîre și dîrzenie efortul Romîniei în războiul antihitlerist. Sub conducerea clasei muncitoare, în frunte cu comuniștii, s-a desfășurat o puternică bătălie revoluționară pentru lichidarea rămășițelor feudale din agricultură, pentru realizarea reformei agrare democratice. La chemarea partidului, zeci de mii de muncitori mergeau la sate, ridicau țărănimea muncitoare la luptă pentru scuturarea jugului exploatării moșierești, o organizau și o conduceau la înfăptuirea reformei agrare peste capul autorităților reacționare. În focul acestei lupte s-a închegat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, forța socială care a obținut victoria definitivă împotriva regimului burghezo-moșieresc.

Ca urmare a luptei revoluționare plină de abnegație dusă de clasa muncitoare sub conducerea Partidului Comunist Romîn, a muncii politice de mare amploare desfășurată de partid, reacțiunea era din ce în ce mai izolată, raportul forțelor de clasă din țară se schimba tot mai mult în favoarea forțelor democratice. Văzînd în clasa muncitoare și în partidul ei de avangardă adevăratul reprezentant al intereselor și aspirațiilor lor, țăranii muncitori, păturile mijlocii de la orașe, oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare, s-au unit în jurul clasei muncitoare într-un larg front democratic. Masele populare în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea partidului, deveneau tot mai mult forța determinantă a mersului evenimentelor în țara noastră.

Sub presiunea puternicului avînt al luptei revoluționare a muncitorilor, țăranilor muncitori și a celorlalți oameni ai muncii, Rădescu și ceilalți reprezentanți ai reacțiunii din guvern au fost siliți să demisioneze, iar la 6 Martie 1945 a fost instaurat guvernul prezidat de dr. Petru Groza, guvern în care reprezentanții clasei muncitoare aveau rolul preponderent. În țara noastră a fost instaurat regimul democrat-popular ca formă a dictaturii revoluționar-democratice a muncitorilor și a țăranilor muncitori, în care rolul conducător l-a avut clasa muncitoare. Prin aceasta masele populare de la orașe și sate au obținut o mare victorie asupra claselor reacționare, asupra burgheziei și moșierimii, și anume, *au hotărît soarta bătăliei pentru putere.*

Instaurarea și consolidarea regimului democrat-popular au ridicat hegemonia clasei muncitoare pe o treaptă și mai înaltă. Clasa muncitoare a căpătat posibilitatea să-și exercite rolul său conducător prin intermediul *statului.* Folosind puterea de stat democrat-populară, clasa muncitoare și partidul ei marxist-leninist au zdrobit comploturile reacțiunii, inspirate și sprijinite de cercurile imperialiste de peste hotare, îndreptate împotriva cuceririlor revoluționare ale oamenilor muncii, au înfăptuit noi și profunde transformări pe linia desăvîrșirii sarcinilor revoluției burghezo-democratice și a pregătirii condițiilor în vederea trecerii la cea de-a doua etapă a revoluției noastre, la etapa ei socialistă.

Astfel, din inițiativa P.C.R., noua putere de stat a legiferat încă în primele ei zile de existență reforma agrară și a luat măsuri pentru definitivarea ei. Totodată, puterea de stat democrat-populară, avînd în fruntea sa clasa muncitoare și partidul său de avangardă, a întreprins încă în prima etapă a existenței ei și o serie de măsuri cu caracter anticapitalist ca instituirea controlului muncitoresc sub forma oficiilor industriale, reforma bănească din anul 1947, măsurile pentru apărarea țărănimii muncitoare împotriva chiaburimii în anii secetei și în anii care i-au urmat, etatizarea Băncii naționale, precum și măsurile în vederea îngrădirii și limitării proprietății capitaliste și, în primul rînd a dreptului de folosință al burgheziei asupra proprietății ei, măsurile de îngrădire a posibilității de îmbogățire a capitaliștilor, măsurile de reprimare a încercărilor burgheziei de a sabota realizarea politicii statului democrat-popular de refacere și dezvoltare a economiei naționale și de ridicare a nivelului de trai al oamenilor muncii. Aplicarea acestor măsuri a avut ca urmare slăbirea într-o anumită măsură a pozițiilor economice ale capitalismului; puterea economică în industrie, comerț, transporturi deși se afla încă în mîinile burgheziei, era îngrădită de către puterea de stat democrat-populară.

Succesele obținute de oamenii muncii conduși de partid în desăvîrșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice, în zdrobirea forțelor politice ale burgheziei și în slăbirea puterii ei economice, au schimbat necontenit raportul de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților ei, au creat condițiile înlăturării ultimilor reprezentanți ai burgheziei din guvern și a monarhiei, principalul stîlp al reacțiunii interne și internaționale. La sfîrșitul anului 1947 aceste sarcini istorice au fost înfăptuite : la 30 Decembrie 1947 a fost proclamată Republica Populară Romînă.

3. DICTATURA PROLETARIATULUI – FORMA CEA MAI ÎNALTĂ A HEGEMONIEI CLASEI MUNCITOARE

Sfărîmînd împotrivirea claselor exploatatoare, abolind monarhia, clasa muncitoare, condusă de partidul ei de avangardă, a cucerit *integral* puterea politică în stat. Prin aceasta, clasa muncitoare s-a transformat pe deplin în clasa *principală* și *conducătoare* a societății noastre. Rolul conducător al clasei muncitoare, izvorît din situația ei obiectivă, din însăși condițiile ei economice și politice de existență a fost astfel ridicat pe o treaptă superioară. Clasa muncitoare, organizată ca clasă dominantă, avînd în fruntea sa Partidul Muncitoresc Romîn, înarmat cu învățătura marxist-leninistă, cu știința legilor dezvoltării sociale, a căpătat posibilitatea de a conduce societatea noastră pe drumul luminos al socialismului.

Instaurarea dominației politice a clasei muncitoare, a dictaturii proletariatului, reprezintă totodată *o formă specifică a alianței de clasă* dintre clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii, în primul rînd țărănimea

muncitoare, clasa muncitoare îndeplinind în această alianță rolul conducător. „Dictatura proletariatului — ne învață Lenin — este o formă deosebită de alianță de clasă între proletariat, ca avangardă a celor ce muncesc, și numeroasele pături neproletare ale celor ce muncesc (mica burghezie, micii proprietari, țărănimea, intelectualii etc.) sau cu majoritatea lor, alianță îndreptată împotriva capitalului, alianță în scopul doborîrii depline a capitalului, în scopul înăbușirii depline a împotrivirii burgheziei și a încercărilor ei de restaurare, alianță în scopul înfăptuirii și consolidării definitive a socialismului"[1]. Exprimînd această teză leninistă, devenită realitate și în țara noastră, Constituția R.P.R. — legea fundamentală a statului nostru — arată în articolul 2 al primului său capitol că: „Baza puterii populare în Republica Populară Romînă este alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, în care rolul conducător aparține clasei muncitoare". Partidul Muncitoresc Romîn, călăuzindu-se neabătut de învățătura marxist-leninistă, a subliniat în permanență că alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, sub conducerea clasei muncitoare, reprezintă principiul fundamental al regimului nostru democrat-popular.

Această schimbare calitativă profundă în caracterul puterii de stat înfăptuită de clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, sub conducerea avangărzii sale marxist-leniniste, reprezintă cucerirea *fundamentală* a oamenilor muncii din țara noastră.

Instaurîndu-și dictatura sa, clasa muncitoare s-a eliberat pe sine în întregime și pentru totdeauna de asuprirea politică, de lipsa de drepturi în care era ținută de clasele dominante în regimul trecut și, o dată cu aceasta, i-a eliberat pe toți ceilalți oameni ai muncii, a adus poporului nostru adevărata democrație — democrația socialistă. „...La noi — spunea tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — nu mai există capitaliști care să stăpînească fabricile și uzinele, silind pe muncitori să-și vîndă pe preț de nimic puterea de muncă, ci toate fabricile și uzinele, bogățiile subsolului, băncile și minele sînt proprietate de stat, bunuri ale întregului popor muncitor; la noi puterea de stat nu se află în mîinile cîtorva familii de milionari, care au în mînă aparatul de stat cu guvern cu tot, ci în mîinile oamenilor muncii de la orașe și sate, care o exercită prin Marea Adunare Națională și prin Sfaturile populare..."[2].

Oamenii muncii au devenit pentru prima dată în istoria țării noastre stăpîni pe soarta lor, au căpătat posibilitatea să conducă treburile de stat în conformitate cu interesele lor. Acest fapt a avut și are consecințe de o imensă însemnătate pentru țara noastră. Au fost descătușate inițiativa și energia creatoare a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii, izvor nesecat de talente și aptitudini, înăbușite și strivite de regimul burghezo-moșieresc; milioane de oameni ai muncii de toate naționalitățile sînt atrași la o participare vie, activă la rezolvarea celor mai importante și mai complexe probleme de stat, ale construcției economiei și culturii socialiste în țara noastră, ceea ce demonstrează marea superioritate

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1956, vol. 29, p. 365.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 525.

a orînduirii de stat democrat-populare asupra orînduirii de stat burghezo-moşiereşti.

Rezultat măreţ şi inevitabil al luptei duse timp de decenii de clasa muncitoare în frunte cu partidul ei de avangardă, instaurarea dictaturii proletariatului a constituit o cotitură istorică în evoluţia noastră socială, a însemnat crearea condiţiei *hotărîtoare* pentru transformarea socialistă a societăţii noastre, pentru lichidarea claselor exploatatoare şi pentru schimbarea radicală a condiţiilor de muncă şi de viaţă ale oamenilor muncii, a întregii lor înfăţişări sociale şi morale. Aplicînd în condiţiile concrete ale ţării noastre învăţătura marxist-leninistă despre legităţile generale ale revoluţiei şi construcţiei socialiste şi exprimînd în întreaga sa activitate interesele vitale, comune ale tuturor oamenilor muncii, clasa muncitoare, *organizată ca clasă dominantă*, a naţionalizat principalele mijloace de producţie, transformîndu-le în proprietate de stat, ca bun al întregului popor, a promovat neabătut o politică leninistă de industrializare socialistă a ţării, a călăuzit cu fermitate ţărănimea muncitoare pe drumul transformării socialiste a agriculturii, a desfăşurat o vastă activitate în vederea creării şi dezvoltării culturii socialiste, a răspîndirii acesteia în mase, în vederea educării oamenilor muncii în spiritul ideologiei marxist-leniniste, al înaltelor principii ale moralei comuniste. În acelaşi timp, clasa muncitoare a folosit şi foloseşte puterea sa de stat ca principal instrument pentru apărarea cuceririlor revoluţionare ale oamenilor muncii, pentru reprimarea oricăror încercări ale duşmanilor interni şi externi de a lovi în regimul democrat-popular, în construcţia noastră socialistă.

Rolul conducător al clasei muncitoare în societatea noastră se exprimă de asemenea şi prin faptul că clasa muncitoare, însufleţită de partid, a înfruntat cu abnegaţie lipsurile şi greutăţile începutului, a dus greul anilor de muncă încordată pentru refacerea şi dezvoltarea economiei naţionale, dînd astfel întregului popor un înalt exemplu de eroism, de credinţă nestrămutată în partid, în cauza socialismului. Clasa muncitoare, după expresia lui Lenin, este nu numai „motorul intelectual şi moral", dar şi „înfăptuitorul fizic" al operei de construire a societăţii noi, socialiste.

Întreaga experienţă a ţării noastre, ca şi experienţa celorlalte ţări socialiste, a confirmat pe deplin teza marxist-leninistă potrivit căreia clasa muncitoare îşi poate îndeplini rolul ei de însemnătate istorică numai dacă este condusă de un partid al său de avangardă, puternic prin coeziunea sa, prin ideologia sa, prin legătura sa strînsă cu masele. Numai un astfel de partid, sublinia Lenin, este „în stare să pre a puterea şi *să ducă întreg poporul* spre socialism, să îndrumeze şi să organizeze noua orînduire, să fie învăţătorul, conducătorul, îndrumătorul tuturor celor ce muncesc şi sînt exploataţi, în opera de organizare a vieţii lor sociale, fără burghezie şi împotriva burgheziei"[1].

O însemnătate uriaşă pentru exercitarea de către clasa muncitoare a rolului ei conducător în societatea noastră a avut-o crearea Partidului Muncitoresc Romîn. „Pentru a putea îndeplini cu succes rolul său de forţă conducătoare, de hegemon al lagărului democratic din ţara noastră, pentru

[1] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1954, vol. 25, p. 398.

a putea antrena întregul popor în opera de dezvoltare democratică și reconstrucție economică a Romîniei, proletariatul — sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — trebuie să fie condus de un singur stat-major"[1]. Lichidarea dezbinării care a măcinat timp de trei decenii forțele clasei muncitoare din țara noastră, unificarea sa politică, ideologică și organizatorică pe baza principiilor marxism-leninismului, au sporit considerabil rolul ei ca hegemon al revoluției, ca conducător al maselor largi populare, al întregii vieți sociale și de stat, au creat statul major unic al clasei muncitoare, capabil să conducă lupta ei și a celorlalți oameni ai muncii pentru transformarea socialistă a Romîniei.

Clasa muncitoare din țara noastră, călăuzindu-se de învățătura marxist-leninistă și învățînd din experiența clasei muncitoare din U.R.S.S., înfăptuiește sarcinile dictaturii proletariatului sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn.

P.M.R. îndeplinește rolul de organizator și conducător politic al clasei muncitoare și al tuturor oamenilor muncii, este *forța conducătoare în sistemul dictaturii proletariatului* din țara noastră. Pornind întotdeauna și în toate acțiunile sale de la interesele vitale ale oamenilor muncii, de la necesitățile progresului continuu al societății noastre și făcînd o analiză riguros științifică a raporturilor de clasă, a situației politice internaționale, a fenomenelor economice, politice, sociale care apar în procesul construcției socialiste, P.M.R. stabilește linia politică clară de construire a socialismului, determină conținutul și direcția activității clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii, indică sarcinile ce trebuie realizate și căile realizării lor. Totodată, P.M.R. se îngrijește ca fiecare verigă din mecanismul dictaturii proletariatului — sfaturile populare, sindicatele, U.T.M., cooperația și celelalte organizații de masă — să-și îndeplinească cu succes sarcina ce-i revine în vederea atingerii scopului propus.

Datorită prestigiului de care se bucură, partidul stabilește, prin intermediul organelor și organizațiilor sale, al membrilor săi care activează în diferitele organizații obștești, o linie unică în activitatea variată a acestor organizații, urmărește ca fiecare organizație să lupte activ pentru ridicarea nivelului de organizare și a conștiinței politice a maselor, pentru atragerea lor pe toate căile la munca constructivă activă, asigură unirea tuturor organizațiilor de masă într-un sistem unic și îndrumarea acțiunilor lor spre un scop unic.

Astfel, datorită activității desfășurate de partid se asigură crearea acelui aparat despre care vorbea Lenin, suplu și larg, „foarte puternic, prin care partidul este strîns legat de *clasă* și de *masă* și prin care, sub conducerea partidului se realizează *dictatura clasei*"[2], se asigură unitatea de voință și de acțiune a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii, în lupta pentru rezolvarea giganticelor sarcini de transformare socialistă a societății. Chezășia îndeplinirii cu succes de către Partidul Muncitoresc Romîn a sarcinilor mărețe ce-i revin în calitatea sa de forță politică conducătoare în țara noastră, constă în faptul că el manifestă o grijă

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 154—155.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1956, vol. 31, p. 31.

permanentă pentru apărarea și întărirea unității și coeziunii rîndurilor sale, a disciplinei ferme de partid, pentru necontenita întărire a legăturilor sale cu masele, a rolului său conducător. Partidul nostru a fost întotdeauna și va fi necruțător față de orice manifestare antipartinică, manifestă intransigență fermă, comunistă față de orice abatere de la disciplina de partid, de la linia și hotărîrile partidului.

4. BAZA ECONOMICĂ A ROLULUI CONDUCĂTOR AL CLASEI MUNCITOARE ÎN PROCESUL TRANSFORMĂRII SOCIALISTE A SOCIETĂȚII NOASTRE

a) Instaurarea proprietății socialiste, temelia schimbării radicale a situației și naturii sociale a clasei muncitoare

Instaurarea dominației politice a clasei muncitoare, transformarea ei în clasă conducătoare a tuturor oamenilor muncii pe drumul socialismului, a constituit totodată condiția fundamentală pentru *schimbarea radicală și a situației economice a clasei muncitoare, a rolului și importanței ei în producția socială*. Astfel, clasa muncitoare, condusă de avangarda ei marxist-leninistă, folosind statul creat de ea, a naționalizat principalele mijloace de producție, transformîndu-le în proprietate de stat, în bunuri ale întregului popor, iar apoi, aplicînd în condițiile țării noastre învățătura marxist-leninistă despre industrializarea socialistă și continuînd ofensiva împotriva pozițiilor economice rămase în mîinile burgheziei după naționalizare, a dezvoltat neîncetat această proprietate. A fost astfel lichidată principala cauză care determina menținerea clasei muncitoare în situația de proletariat. *S-a schimbat radical poziția clasei muncitoare față de mijloacele de producție.* Ea a devenit, împreună cu întregul popor muncitor, stăpînă pe principalele mijloace de producție, a cucerit posturile cheie în economie. S-a schimbat, așadar, fundamental însăși baza economică pe care se întemeiază existența clasei muncitoare. Ca urmare, clasa muncitoare a încetat de a mai fi o clasă nevoită să-și vîndă forța de muncă, a încetat de a mai fi o clasă exploatată.

Crearea și dezvoltarea proprietății socialiste de stat au o uriașă importanță pentru țara noastră, ca și pentru celelalte țări socialiste, în mersul lor neîntrerupt spre socialism. Proprietatea socialistă de stat este forma cea mai dezvoltată a proprietății sociale din țara noastră. Ea cuprinde cele mai importante mijloace de producție — care aparțin întregului popor — și în primul rînd industria socialistă, care are cea mai mare greutate specifică în ansamblul economiei naționale. Pe baza acestei proprietăți, în întreprinderile socialiste au fost create relații de producție noi, relații de colaborare și ajutor reciproc tovărășesc între muncitori. Clasa muncitoare a devenit în mod real purtătorul celor mai înaintate relații de producție, corespunzătoare caracterului forțelor de producție, care îi unesc pe oamenii muncii, le asigură o reală comunitate de interese, reprezentînd deci un puternic motor al dezvoltării forțelor de producție ale țării. Statornicirea acestor relații între oamenii muncii în procesul de producție a creat condițiile materiale pentru dezvoltarea în ritm accelerat a forțelor de produc-

ție, pentru industrializarea socialistă a țării noastre, și a descătușat entuziasmul creator al maselor muncitoare, eliberate de exploatare. Aceasta a avut ca rezultat lichidarea înapoierii economice moștenite de la regimul trecut, transformarea Romîniei într-un termen istoric scurt într-o țară industrial-agrară în plin avînt.

Sectorul socialist îndeplinește astfel rolul conducător în economia națională a țării noastre. Prin dezvoltarea sa, acest sector determină dezvoltarea tuturor ramurilor producției sociale, a întregii economii naționale, mersul înainte spre socialism al întregii noastre societăți. De aceea, creșterea necontenită a proprietății socialiste de stat, întărirea rolului conducător al sectorului socialist în cadrul economiei naționale, este chezășia progresului economic, continuu și rapid al țării noastre, a ridicării neîncetate a nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii.

b) Rolul conducător al clasei muncitoare în sistemul producției socialiste

Noul raport al clasei muncitoare față de mijloacele de producție a determinat schimbarea radicală a *rolului ei în organizarea socială a muncii.* Instaurarea proprietății socialiste, a relațiilor de producție noi, întemeiate pe această proprietate și, ca urmare, apariția și acțiunea legilor economice obiective ale socialismului, au creat pentru prima dată în istoria țării noastre o puternică bază obiectivă pentru participarea conștientă a maselor muncitoare la organizarea și conducerea economiei, au creat condițiile unei adevărate și largi democrații pentru clasa muncitoare și pentru ceilalți oameni ai muncii. Clasa muncitoare s-a transformat pe această bază din fosta clasă a robilor salariați în *clasa conducătoare în sistemul producției socialiste.*

În același timp, cerințele legilor economice ale socialismului — în primul rînd, ale legii economice fundamentale și ale legii dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale, precum și cerințele luptei împotriva pozițiilor economice deținute de elementele capitaliste și pentru înlăturarea tendințelor spontane în dezvoltarea economiei, au determinat schimbarea din temelii a principiilor de organizare și conducere a producției, au impus cu necesitate exercitarea unei conduceri planificate centralizate a economiei naționale pe baza unui plan unic fundamentat din punct de vedere științific care stabilește proporțiile, direcția, căile și ritmul de dezvoltare a economiei socialiste.

Socialismul, sublinia Lenin, impune necondiționat „transformarea întregului mecanism economic de stat într-o mașină unică uriașă, într-un organism economic care să funcționeze în așa fel încît sute de milioane de oameni să se conducă după un plan unic"[1], „necesită o absolută și strictă *unitate de voință,* care să îndrumeze munca în comun a sute, mii și zeci de mii de oameni"[2].

Această unitate de voință, strictă, a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii este exprimată și continuu întărită de către Partidul Mun-

[1] V. I. Lenin, *Opere,* E.S.P.L.P., 1955, vol. 27, p. 75.
[2] *Ibidem,* p. 252.

citoresc Romîn. Cunoscînd legile obiective ale dezvoltării sociale şi folosindu-le în mod conştient în interesul oamenilor muncii, ţinînd cont de condiţiile în care poporul nostru construieşte socialismul, de stadiul dezvoltării construcţiei socialiste, de evoluţia forţelor de clasă, de creşterea conştiinţei sociale a maselor, ca şi de alte condiţii, partidul nostru stabileşte în mod ştiinţific proporţiile şi ritmul de dezvoltare a economiei, dă indicaţii călăuzitoare pentru elaborarea planurilor de dezvoltare a industriei, agriculturii, comerţului, transporturilor şi celorlalte ramuri ale economiei naţionale, determină caracterul şi conţinutul acestor planuri. Partidul explică oamenilor muncii politica sa, iar prin organele şi organizaţiile de partid, pe baza uriaşei munci politice de masă pe care acestea o desfăşoară, prin exemplul personal al comuniştilor, mobilizează masele muncitoare la luptă pentru realizarea ei, organizează şi îndrumă energia creatoare şi iniţiativa nesecată a clasei muncitoare şi a celorlalţi oameni ai muncii în vederea înfăptuirii programului construcţiei socialiste. În acest scop, partidul a trasat organelor şi organizaţiilor sale sarcina de a munci neobosit pentru continua ridicare a nivelului activităţii lor, pentru întărirea rolului lor de conducere şi îndrumare a muncii organelor şi organizaţiilor obşteşti şi economice, pentru întărirea necontenită a autorităţii şi prestigiului lor în faţa maselor de oameni ai muncii.

Controlul de partid asupra organelor de stat şi economice asigură orientarea justă a acestora, succesul în lupta pentru traducerea în viaţă a liniei politice a partidului. De aceea, partidul nostru a pus în faţa organelor şi organizaţiilor sale sarcina de a îmbunătăţi necontenit controlul de partid asupra activităţii economice, de a urmări perseverent, zi de zi, aplicarea măsurilor luate de partid şi guvern, de a ridica tot mai mult nivelul conducerii de către partid a economiei.

Conducerea economiei este unul din cele mai importante aspecte ale îndeplinirii de către Partidul Muncitoresc Romîn a rolului său conducător în orînduirea noastră de stat democrat-populară. Ea este singura cale pentru exercitarea conducerii întregii activităţi economice în folosul clasei muncitoare şi al celorlalţi oameni ai muncii, singura cale care asigură dezvoltarea planificată a economiei naţionale în vederea victoriei depline a socialismului. De aceea, P.M.R., credincios învăţăturii marxist-leniniste, învăţînd în permanenţă din istorica experienţă a P.C.U.S., din propria sa experienţă şi din experienţa celorlalte partide comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste, consideră dezvoltarea economiei socialiste drept obiectivul principal al activităţii sale, merge consecvent pe linia întăririi conducerii economiei de către partid, creînd astfel garanţia obţinerii unor noi şi importante succese în dezvoltarea economiei naţionale şi ridicarea nivelului de trai al poporului nostru muncitor, în dezvoltarea bazei tehnico-economice a socialismului în patria noastră.

Principalul instrument prin intermediul căruia clasa muncitoare în frunte cu partidul ei îşi exercită rolul conducător este statul democrat-popular.

Aceasta este o cerinţă obiectivă a construcţiei socialiste care rezidă în specificul apariţiei şi dezvoltării relaţiilor de producţie socialiste, o cerinţă a legilor obiective ale trecerii de la modul de producţie

capitalist la modul de producție socialist. Revoluția socialistă are loc în condițiile în care lipsesc forme „de-a gata" ale economiei socialiste. Spre deosebire de relațiile de producție capitaliste care au apărut și s-au dezvoltat în condițiile orînduirii feudale, relațiile de producție socialiste, fiind relații de un tip radical diferit, care nu pot lua naștere decît pe baza eliberării oamenilor muncii de exploatare, nu pot apărea spontan în cadrul orînduirii burgheze. Crearea relațiilor de producție socialiste este de neconceput fără dictatura proletariatului, fără statul socialist, fără folosirea lui conștientă pentru smulgerea mijloacelor de producție din mîinile burgheziei și transformarea lor în proprietate obștească, și pentru extinderea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională. La rîndul ei, instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, unindu-i pe oamenii muncii ca proprietari ai mijloacelor principale de producție, dezvoltînd între ei relații tovărășești de întrajutorare și sprijin reciproc și, prin aceasta, contopind interesele lor într-o cauză comună — face ca organizarea și conducerea activității economiei să nu mai fie o chestiune particulară ca în capitalism, ci o importantă chestiune obștească, *de stat*, face necesară o conducere centralizată a economiei naționale. De aceea, Lenin a subliniat de nenumărate ori faptul că dacă în orînduirea burgheză de treburile economice se ocupau capitaliștii, după victoria revoluției „treburile economice constituie cauza noastră a tuturor. Aceasta este pentru noi cea mai interesantă politică"[1]. Din această cauză, statul socialist, spre deosebire de orice alt fel de stat, îndeplinește, încă de la instaurarea sa, funcții cu totul noi, proprii numai lui — funcția economico-organizatorică și funcția cultural-educativă.

Conducerea centralizată, pe baza unui plan unic, a economiei naționale de către statul democrat-popular creează clasei muncitoare, ca clasă dominantă în societate, condițiile cele mai bune pentru a folosi avantajele care izvorăsc din existența proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție: să orienteze mijloacele materiale și financiare spre realizarea sarcinilor arzătoare pe care le ridică construcția noastră socialistă, în ceea ce privește, în primul rînd, dezvoltarea industriei grele, să folosească în mod conștient marile avantaje pe care diviziunea socialistă internațională a muncii le oferă țărilor socialiste; să asigure înfăptuirea reproducției socialiste lărgite, să controleze producția, repartiția și consumul; să evite risipa de muncă socială, să descopere la timp și să lupte împotriva oricăror tendințe stihinice, înapoiate. Folosind aceste condiții, clasa muncitoare, condusă de partid, a asigurat în anii puterii populare o linie mereu ascendentă de dezvoltare a economiei naționale, transformarea acesteia dintr-o economie capitalistă haotică și înapoiată, într-o economie socialistă înaintată, care, pe baza proprietății socialiste, unește într-un singur tot mii de întreprinderi și unități economice, care se dezvoltă planificat, armonios.

Statul nostru este totodată forma de organizare care asigură participarea largă nemijlocită a oamenilor muncii la conducerea treburilor

[1] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1956, vol. 32, p. 434.

obștești și de stat, stimularea și reunirea într-un șuvoi unic a energiei și inițiativei lor creatoare, îndrumarea activităților constructive spre direcțiile cele mai importante ale construcției socialiste, spre realizarea acelor sarcini care au o însemnătate hotărîtoare pentru dezvoltarea patriei socialiste și pentru ridicarea nivelului de trai material și cultural al celor ce muncesc.

O importanță deosebită are în acest sens participarea tot mai largă și mai activă a oamenilor muncii, însuflețiți de partid, la elaborarea și realizarea planurilor de stat de dezvoltare a economiei naționale. În această activitate se manifestă din plin entuziasmul creator al muncitorilor, îndrăzneala lor în gîndire și acțiune, patriotismul lor înflăcărat, interesul lor pentru tot ce e nou și înaintat, capacitatea lor de a găsi și aplica soluții juste, eficace pentru rezolvarea celor mai importante probleme ale dezvoltării economiei naționale. Fiind cei mai buni cunoscători ai rezervelor de dezvoltare a producției, aflate în fiecare întreprindere și loc de muncă, muncitorii participă cu competență la stabilirea sarcinilor de plan, la îmbogățirea și îmbunătățirea proiectelor de plan, asigurînd astfel planurilor un caracter real, mobilizator. Un exemplu grăitor în acest sens îl constituie de pildă aportul colectivelor de muncitori la elaborarea proiectului de plan de dezvoltare a economiei naționale pe anul 1959 și 1960; analizînd cu răspundere cifrele de control în cadrul întreprinderilor, secțiilor și atelierelor, muncitorii au făcut propuneri judicioase pentru mărirea sarcinilor și depășirea volumului de producție prevăzut, au propus măsuri chibzuite pentru îmbunătățirea organizării procesului de producție și a aprovizionării tehnice materiale a întreprinderilor, au dezvăluit noi resurse interne pentru ridicarea productivității muncii și pentru reducerea prețului de cost. Dînd o înaltă apreciere activității desfășurate cu acest prilej de clasa muncitoare, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej spunea: „Dovedind o maturitate politică crescută, descoperind noi rezerve interne, masele de muncitori, ingineri și tehnicieni au adus un mare și însemnat aport la elaborarea proiectului de plan, au contribuit la stabilirea unor propuneri de plan cît mai reale"[1].

Partidul nostru se străduiește să creeze clasei muncitoare și celorlalți oameni ai muncii condiții cît mai bune pentru a participa la elaborarea și realizarea planurilor economiei naționale, să asigure în munca de planificare cele mai bune condiții pentru valorificarea experienței și cunoștințelor maselor, să folosească cît mai bine marile posibilități pe care democrația populară le oferă pentru perfecționarea și îmbogățirea continuă a formelor de participare a oamenilor muncii la organizarea și conducerea producției. Numeroase documente de partid au subliniat importanța atragerii maselor largi la rezolvarea sarcinilor ce stau în fața economiei naționale, au trasat sarcini importante și au arătat metodele care trebuie folosite pentru ridicarea permanentă a rolului maselor în conducerea economiei. Astfel, de pildă, pe baza indicațiilor Congresului al II-lea al partidului și ale plenarei C.C. al P.M.R. din 27—29 decembrie 1956 a fost stabilit un ansamblu de măsuri pentru lărgirea atribuțiilor

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 580.

sfaturilor populare în domeniul activității economice, pentru sporirea drepturilor conducerilor de întreprinderi și alte măsuri care au dus la o mai bună îmbinare a conducerii centralizate de stat cu participarea maselor la conducerea economiei și a treburilor obștești. În expunerea făcută de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din noiembrie 1958, se subliniază importanța deosebită a consfătuirilor de producție pentru atragerea maselor de muncitori la conducerea activității economice a întreprinderilor. În cadrul acestor consfătuiri, muncitorii, tehnicienii și conducerile întreprinderilor dezbat probleme de bază ale producției. Muncitorii fac propuneri și sugestii în legătură cu organizarea producției, îmbunătățirea utilizării capacităților de producție, introducerea tehnicii noi, reducerea prețului de cost și creșterea productivității muncii, îmbunătățirea calității producției, reducerea rebuturilor și alte propuneri care contribuie la îmbunătățirea desfășurării producției. În felul acesta, consfătuirile de producție constituie un prilej deosebit de îmbinare a conducerii unice cu controlul maselor, de manifestare a centralismului democratic, de întărire a autorității conducerii întreprinderilor și de mobilizare a muncitorilor la rezolvarea problemelor organizării și conducerii producției.

Un mare rol în exercitarea de către clasa muncitoare a conducerii producției noastre socialiste, îndeplinesc organizațiile obștești și în primul rînd, sindicatele. Sub conducerea și îndrumarea permanentă a partidului, organizațiile sindicale, care reunesc în rîndurile lor masa muncitorilor, tehnicienilor și funcționarilor, acționează conform indicației leniniste, ca o școală de conducere, o școală de gospodărire, o școală a comunismului.

Organizațiile sindicale conduse de organele și organizațiile de partid mobilizează colectivele de muncitori la elaborarea și îndeplinirea planurilor de producție, organizează întrecerea socialistă, mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor în întreprinderi, urmăresc îndeplinirea contractelor colective, participă la elaborarea normelor de muncă și de salarizare, a sistemului de cointeresare materială în muncă, controlează activitatea administrației în domeniul protecției muncii, construcțiilor social-culturale etc. — asigurînd astfel participarea maselor de muncitori la conducerea producției. Subliniind rolul însemnat pe care îl au sindicatele în domeniul construcției economice, al ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii și în domeniul muncii culturale de masă, partidul nostru s-a preocupat în permanență de perfecționarea muncii lor, de întărirea continuă a capacității lor de atragere a clasei muncitoare la conducerea și organizarea producției. Partidul a pus în fața organelor, organizațiilor și membrilor săi sarcina de a munci pentru îmbunătățirea conducerii de către partid a sindicatelor, de a ajuta organele sindicale și pe activiștii sindicali să-și întărească necontenit legătura cu masele, să cunoască temeinic problemele arzătoare ale activității economice a întreprinderii și a ramurii de producție corespunzătoare, să ajute organizațiile sindicale în dezvoltarea întrecerii socialiste, să orienteze întrecerea către obiective concrete, esențiale pentru îndeplinirea prevederilor de plan, să îndrume sindicatele pe calea organizării cît mai temeinice și cu regularitate a consfătuirilor de producție — într-un cuvînt —

să ajute organizațiile sindicale să-și îndeplinească cît mai bine misiunea lor înaltă de a fi pentru masele muncitoare o școală a comunismului. „Călăuzindu-ne după indicațiile lui Lenin — spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — avem sarcina de a întări rolul sindicatelor în opera de construire a economiei socialiste, în rezolvarea problemelor activității întreprinderilor în domeniul producției, folosirii mijloacelor financiare, retribuirii muncii, satisfacerii nevoilor social-culturale etc.; organizațiile de partid trebuie să ajute sindicatele pentru a folosi mai bine consfătuirile de producție și alte forme similare de activitate, în vederea descoperirii și înlăturării deficiențelor în activitatea economică și administrativă a întreprinderilor. Sindicatele trebuie să unească aceste preocupări cu o muncă permanentă de mobilizare a maselor pentru îndeplinirea sarcinilor de plan, cu educarea oamenilor muncii în spiritul atitudinii socialiste față de muncă și avutul obștesc, cu munca de ridicare a conștiinței de clasă și de lărgire a orizontului politic și cultural al oamenilor muncii"[1].

★

Noul raport al clasei muncitoare față de principalele mijloace de producție și noul ei rol în organizarea socială a muncii *au determinat schimbarea radicală și a situației sale în ceea ce privește repartiția venitului național, a condițiilor ei de muncă și de viață.*

Devenind stăpînă pe principalele mijloace de producție și conducînd procesul construcției socialiste, clasa muncitoare, împreună cu ceilalți oameni ai muncii, a devenit totodată stăpînă pe venitul național al țării. Pe această bază s-au schimbat fundamental și condițiile ei de muncă și de viață. Partidul și statul nostru folosind posibilitățile noi create de avîntul fără precedent în dezvoltarea forțelor de producție, de consolidarea continuă a regimului democrat-popular, și-au îndreptat atenția principală spre ridicarea nivelului de viață al clasei muncitoare — făuritoarea principală a bunurilor materiale necesare întregii societăți, clasa care a dus greul muncii de refacere și dezvoltare a economiei naționale, clasa conducătoare și factorul principal în construirea socialismului în patria noastră.

Ca urmare a măsurilor aplicate în perioada primului plan cincinal în domeniul ridicării salariului mediu și al reducerii prețurilor la bunurile de larg consum, salariul real al muncitorilor a crescut în 1955 cu 28% față de 1950. Iar în decurs de numai 3 ani, de la Congresul al II-lea al partidului și pînă în 1958, ca rezultat al celor 4 reduceri de prețuri la vînzarea unor produse de larg consum, al îmbunătățirii salarizării unor categorii de muncitori în 1956, al sporirii cîștigurilor tuturor categoriilor de muncitori prin îmbunătățirea sistemului de salarizare și normare a muncii pe baza măsurilor luate de plenara C.C. al P.M.R. din decembrie 1956 — veniturile bănești ale salariaților au sporit cu aproximativ 8,4 miliarde lei. Salariul real al întregului personal salariat a crescut în acești 3 ani cu încă 26%, fiind față de 1950 cu aproape 60% mai mare.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 236.

Pe această bază, nivelul de trai al clasei muncitoare a urmat o linie permanent ascendentă. Dacă luăm numai consumul muncitorilor — principalul indice al nivelului lor de trai — vedem că încă în 1957 depășise nivelul existent în 1948 de 2,2 ori la carne, de 3,3 ori la grăsimi, de 2,6 ori la zahăr, de peste 2 ori la textile etc.

O importanță deosebită pentru ridicarea nivelului de trai al clasei muncitoare și al celorlalți oameni ai muncii au măsurile adoptate de plenara C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959. Prin aplicarea acestor măsuri veniturile nete din salarii ale muncitorilor au sporit cu încă 14%, ceea ce, împreună cu îmbunătățirea salarizării efectuată în anii 1957 — 1958, înseamnă o creștere a nivelului veniturilor nete provenite din salarii ale muncitorilor cu peste 34% față de anul 1956. La îmbunătățirea condițiilor de viață ale muncitorilor contribuie de asemenea și celelalte măsuri hotărîte de plenară privind mărirea substanțială a pensiilor, reducerea prețurilor de vînzare la un număr important de produse de larg consum.

Anul 1960 va însemna un nou și important pas în domeniul ridicării nivelului de trai al clasei muncitoare. În acest an va continua aplicarea măsurilor de îmbunătățire a nivelului de trai hotărîte de plenara C.C. al P.M.R. din iulie 1959. Venitul național va înregistra o creștere de 12,5% față de 1959, iar fondul de consum va reprezenta aproximativ 4/5 din totalul venitului național. Veniturile populației provenite din sectorul socialist vor crește cu 6,5 miliarde lei și, corespunzător acestei creșteri, se prevede sporirea volumului de mărfuri ce vor fi vîndute prin comerțul socialist cu aproape 6 miliarde lei, din care peste 3 miliarde lei mărfuri alimentare[1].

Proiectul de Directive ale Congresului al III-lea al P.M.R. deschide largi perspective în direcția creșterii venitului național și bunăstării oamenilor muncii. Astfel, în 1965 venitul național va crește de 1,7 — 1,8 ori față de 1959. Salariul real al muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor va crește pînă în 1965 cu circa 40—45 la sută față de nivelul realizat în a doua jumătate a anului 1959, în urma aplicării măsurilor hotărîte de Plenara C.C. al P.M.R. din iulie 1959.

Salariul nu reprezintă însă întregul venit al muncitorului. Pe lîngă creșterea continuă a salariului, o importanță foarte mare pentru creșterea nivelului de trai al clasei muncitoare au și fondurile tot mai mari alocate de stat pentru cheltuieli social-culturale, respectiv — salariul social. Pe această bază, s-au îmbunătățit și se îmbunătățesc continuu condițiile de locuit ale muncitorilor și celorlalți oameni ai muncii, au sporit an de an fondurile pentru asigurări sociale, sănătate publică, dezvoltarea învățămîntului și culturii, asigurarea odihnei, ocrotirea copiilor etc. Astăzi muncitorii beneficiază de concedii plătite, de case de odihnă, de asigurări sociale în caz de boală și altele, de ajutor și tratament medical gratuit, de învățămînt gratuit în școli, de condiții create de stat pentru ridicarea calificării, de un vast sistem de protecție a muncii etc. Numai în decursul

[1] Cf. *Expunerea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959*, în *Scînteia*, nr. 4699, p. 1.

anului 1959 statul nostru a cheltuit în aceste scopuri fonduri în valoare de 11,9 miliarde lei din care, după calcule estimative, s-au cheltuit în medie pentru fiecare familie de muncitor o sumă de 3 000 de lei. Iar pe baza noilor fonduri care se vor cheltui în acest domeniu în anul 1960 se vor da în folosință oamenilor muncii încă 31.000 de apartamente, adică cu 50% mai mult ca în 1959 și se va pune un accent mai mare pe construcția de școli, cinematografe și alte construcții social-culturale.

Vasta operă de construcții va continua cu o intensitate sporită și în anii următori. Proiectul de Directive al Congresului al III-lea al P.M.R. prevede dezvoltarea activității culturale și artistice în anii 1960—1965, construirea de noi așezăminte de cultură — teatre, cluburi muncitorești, case de cultură și biblioteci, 200 de noi cinematografe etc. etc. — ; pînă în 1975 volumul construcțiilor va atinge un asemenea nivel încît va fi practic rezolvată problema locuințelor.

Toate acestea dovedesc cît de profund se deosebește viața muncitorilor de astăzi de viața lor din trecut.

Această schimbare radicală a condițiilor de viață ale clasei muncitoare constituie o puternică confirmare a faptului că esența orînduirii socialiste, pe care poporul nostru în frunte cu clasa muncitoare, îndrumat și condus de partid, o construiește în țara noastră, constă în satisfacerea tot mai deplină a necesităților vitale ale clasei muncitoare și ale celorlalți oameni ai muncii, făuritorii tuturor valorilor materiale și spirituale ale societății.

Prin urmare, în anii care au urmat după instaurarea dictaturii proletariatului și ca rezultat al acesteia, însești trăsăturile caracteristice care defineau proletariatul ca clasă socială au suferit schimbări radicale. Clasa muncitoare a încetat de a mai fi o clasă lipsită de mijloace de producție, devenind stăpînă pe principalele mijloace de producție ; a încetat de a mai îndeplini rolul de simplu executant în producție, devenind clasa conducătoare a producției sociale ; a încetat de a mai fi o clasă exploatată și jefuită, devenind stăpînă pe roadele muncii sale. Așadar, s-a schimbat însăși baza economică a existenței sale, însăși *natura sa socială. Clasa muncitoare s-a transformat din fostul proletariat, exploatat și asuprit, într-o clasă nouă, în clasa muncitoare liberă de orice exploatare și asuprire, conducătoare a statului nostru democrat-popular și a oamenilor muncii pe drumul socialismului.*

Experiența acumulată de clasa muncitoare din țara noastră, în frunte cu Partidul Muncitoresc Romîn, în conducerea societății noastre pe drumul socialismului, în organizarea și conducerea vieții și activității de stat, a construcției economice și social-culturale, ca și experiența clasei muncitoare din celelalte țări socialiste, în primul rînd a clasei muncitoare sovietice, constituie o puternică demascare a legendei false și calomnioase vînturată în trecut în țara noastră de ideologii burgheziei și moșierimii și propagată și azi în țările capitaliste de către ideologii reacționari ai claselor exploatatoare, precum și de către unii teoreticieni reformiști și revizioniști, cu privire la pretinsa „incapacitate" a clasei muncitoare de a conduce economia și statul. Ea dezvăluie întregul conținut

reacționar, diversionist al afirmațiilor acestora după care, chipurile, „proletariatul nu are de îndeplinit nici o misiune proprie revoluționară", revoluția și construcția socialistă, stînd „dincolo de puterile și priceperea" clasei muncitoare și realizîndu-se, pasămite, „peste capul său și fără contribuția sa, prin dezvoltarea organismului social întreg (? !)"[1], deoarece, după cum susțin oportuniștii George Bourgin și Pierre Rimbert, clasa muncitoare nu posedă încă (!) facultățile intelectuale și tehnice pentru înfăptuirea acestei funcții[2]". Realizîndu-și menirea ei *obiectivă* de conducător al tuturor celorlalți oameni ai muncii pe drumul socialismului, clasa muncitoare din țara noastră, după cum sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej „s-a dovedit demnă de glorioasele ei tradiții revoluționare și își îndeplinește cu succes misiunea de clasă conducătoare a societății și statului nostru, a operei de construire a socialismului"[3]. Întregul proces al construcției socialiste din țara noastră, succesele de însemnătate istorică obținute de oamenii muncii conduși de clasa muncitoare în acest proces, constituie dovada practică cea mai puternică a faptului că clasa noastră muncitoare este în stare să conducă economia și statul fără burghezie și mai bine decît burghezia și să creeze un mod de producție superior celui capitalist. Experiența clasei muncitoare din țara noastră confirmă întrutotul justețea aprecierii Consfătuirii partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste care a avut loc la Moscova în noiembrie 1957, care sublinia în declarația sa că : „*conducerea maselor de oameni ai muncii de către clasa muncitoare, al cărei nucleu este partidul marxist-leninist, este o lege generală, universal-valabilă a revoluției socialiste și a construirii socialismului și comunismului*".

5. CREȘTEREA CONTINUĂ A ROLULUI CONDUCĂTOR AL CLASEI MUNCITOARE ÎN PROCESUL CONSTRUCȚIEI SOCIALISTE

Rolul conducător al clasei muncitoare și, implicit, rolul partidului și al statului său, crește necontenit pe măsura dezvoltării orînduirii socialiste.

Această creștere a rolului conducător al clasei muncitoare este determinată în primul rînd, de importanța deosebită pe care o are munca ei pentru dezvoltarea socială în condițiile construirii socialismului. Lucrînd în ramura conducătoare a economiei naționale, în industrie, și fiind promotorul consecvent al politicii de industrializare socialistă a țării, clasa muncitoare a creat și creează baza materială pentru dezvoltarea formelor socialiste ale economiei, pentru lichidarea elementelor capitaliste, pentru progresul tehnic continuu al tuturor ramurilor economice. De exemplu, făurind pentru agricultură o bază tehnică înaintată, clasa muncitoare, prin munca ei în industrie, creează baza apariției și dezvoltării

[1] St. Zeletin, *Neoliberalismul*, Buc., 1927, p. 84, 261, 262.
[2] G. Bourgin și P. Rimbert, *Le socialisme*, Paris, 1950, p. 68.
[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Ed. politică, 1959, p. 19.

noilor forțe de producție la sate, necesare transformării socialiste a agriculturii.

Industrializarea socialistă a țării duce la creșterea rolului conducător al clasei muncitoare și prin faptul că ea are ca rezultat sporirea continuă a contribuției clasei muncitoare în domeniul producției materiale — principalul domeniu al activității omenești — transformarea clasei muncitoare în principalul producător al bunurilor materiale din țara noastră. Încă în prezent, deși numericește relativ redusă față de restul populației țării, clasa muncitoare produce mai mult de 60% din venitul național, iar contribuția ei la formarea venitului național crește an de an.

O importanță deosebită are în acest sens creșterea puternică a rîndurilor clasei muncitoare, determinată de avîntul construcției economice în anii regimului democrat-popular și, înainte de toate, de succesele măreț obținute în opera de industrializare socialistă a țării, care necesită tot mai mulți muncitori. Spre deosebire de sfîrșitul anului 1930, de pildă, cînd numărul muncitorilor din toate ramurile de activitate, cu excepția transporturilor, era sub 500 000, la 1 iulie 1958 numărul muncitorilor ocupați în sectorul socialist era de 2 124 400, respectiv de peste 5 ori mai mare.

Această creștere a clasei muncitoare a fost obținută în principal ca urmare a deplasării unei părți din forța de muncă din agricultură spre industrie, transporturi, construcții. O dovadă grăitoare în acest sens este creșterea continuă și într-un ritm mai rapid a populației orășenești față de cea sătească. Astfel, din 1948 pînă în 1956 populația urbană a crescut cu aproape 2 000 000 de oameni, în timp ce, în aceeași perioadă, populația rurală nu numai că n-a crescut, dar, dimpotrivă, a scăzut cu aproape 150 000 de oameni. Acest fenomen este absolut firesc și cu totul explicabil dacă ținem seama de faptul că, așa cum se arată în Directive, numai „în anii 1956—1959 au intrat în funcțiune în industria republicană și locală, 101 întreprinderi noi, 93 de secții noi, iar 294 întreprinderi existente au fost reutilate și dezvoltate". Au fost de asemenea dezvoltate transporturile, au luat un puternic avînt construcțiile etc. Pe harta țării au apărut noi centre muncitorești cum sînt Victoria, Năvodari, Onești, Săvinești și altele, noi și puternice unități industriale, care au transformat regiuni agricole înapoiate în trecut în regiuni cu mare importanță industrială.

Dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului, creșterea rapidă a forțelor de producție în vederea desăvîrșirii construcției socialiste, care implică întărirea, dezvoltarea unităților industriale existente și crearea a numeroase unități industriale noi (dintre care uriașul combinat siderurgic de la Galați ce va atinge o producție anuală de 4 milioane tone oțel și se va număra printre cele mai mari din lume) vor duce la o creștere considerabilă (în primul rînd calitativă) a clasei muncitoare, ridicîndu-se astfel pe o treaptă superioară rolul său conducător în viața social-economică și culturală a țării noastre.

O mare însemnătate pentru întărirea rolului conducător al clasei muncitoare o are și faptul că creșterea sa este, totodată, însoțită de adînci schimbări în ceea ce privește repartizarea ei în cadrul diferitelor ramuri ale economiei, precum și în cadrul diferitelor regiuni ale țării. Industria-

lizarea socialistă, dezvoltarea cu precădere a industriei grele a determinat mărirea numărului muncitorilor *industriali*, detașamentul cel mai important al clasei muncitoare și, în primul rînd, al muncitorilor *din ramurile hotărîtoare, de bază, ale industriei noastre socialiste* — siderurgie, construcții de mașini, industria extractivă etc. În comparație cu anul 1930, numărul muncitorilor ocupați în industria metalurgiei feroase și constructoare de mașini este de peste trei ori mai mare, concomitent cu dublarea față de 1930 a numărului muncitorilor din industria textilă și alimentară.

Industria noastră socialistă se caracterizează printr-un înalt grad de concentrare. În anul 1958, un număr de 209 întreprinderi cu peste 1 000 muncitori cuprindeau aproximativ 60% din numărul total al muncitorilor din industria republicană. Cel mai mare număr de muncitori — aproape 45% — erau cuprinși în întreprinderile cu 1 000 — 5 000 de muncitori. Numărul întreprinderilor avînd pînă la 20 de muncitori a scăzut continuu, ajungînd în 1958 la 8, cu un total de 76 de salariați.

A crescut în ritm rapid și numărul muncitorilor ocupați în celelalte ramuri ale economiei naționale, în transporturi, în comerțul socialist etc. În plus, în anii regimului democrat-popular au apărut și se dezvoltă noi detașamente ale clasei muncitoare — muncitorii din Stațiunile de Mașini și Tractoare și din Gospodăriile Agricole de Stat — al căror număr a atins în 1958 cifra de 206 100[1]. Prezența acestor noi detașamente de muncitori în satele țării noastre, date fiind sarcinile lor politice și economice, are o importanță deosebită.

În trecut, repartizarea industriei și deci și a clasei muncitoare pe cuprinsul țării era foarte inegală. Oltenia, Moldova, Dobrogea, Maramureșul, de exemplu, erau cu totul lipsite de industrie sau aveau o industrie rudimentară, iar clasa muncitoare avea în aceste regiuni o greutate specifică neînsemnată în raport cu numărul total al populației.

Partidul și statul nostru democrat-popular, urmărind asigurarea unei repartizări raționale și proporționale a forțelor de producție pe întinsul țării, au dat o atenție deosebită dezvoltării industriei tocmai în aceste regiuni în trecut înapoiate, repartizîndu-le investiții pentru construirea de obiective industriale puternice și numeroase. Pe această bază, aceste regiuni au încetat de a mai fi „locuri în care nu se întîmplă nimic" — pentru a folosi expresia sugestivă a marelui nostru scriitor Mihail Sadoveanu — pe teritoriul lor au înflorit și înfloresc mari construcții ale socialismului, mîndrie a întregii țări. Ca rezultat, în aceste regiuni economia și cultura au luat un puternic avînt, s-a schimbat și se schimbă tot mai mult structura pe medii a populației lor[2], în cadrul lor au apărut și se dezvoltă noi detașamente de muncitori.

Creșterea puternică a rîndurilor clasei muncitoare, gradul ei înalt de concentrare și noua ei repartizare teritorială au o uriașă importanță

---

[1] Cf. *Anuarul statistic al R.P.R. pe anul 1959*, p. 89.
[2] Vezi *Anuarul statistic al R.P.R. pe anul 1959*, p. 110—111.

politică, economică și socială. Astfel, creșterea numerică a clasei muncitoare și îndeosebi a numărului muncitorilor ocupați în industria mare lărgește și întărește necontenit baza muncitorească a regimului nostru democrat-popular, duce la mărirea părții celei mai înaintate a poporului muncitor, la creșterea nivelului de organizare și de disciplină a clasei muncitoare, a combativității sale, la creșterea numărului purtătorilor relațiilor de producție socialiste celor mai înaintate, a rolului preponderent al clasei muncitoare în producția materială, în crearea venitului național. Totodată, creșterea rîndurilor clasei muncitoare, apariția noilor sale detașamente la sate și în regiunile în trecut înapoiate au ca rezultat continua întărire a alianței muncitorești-țărănești, a frăției internaționaliste dintre oamenii muncii romîni și cei de alte naționalități. Iar toate acestea *au dus și duc în mod necesar la creșterea rolului conducător al clasei muncitoare în societate, în opera de construire a socialismului în patria noastră.*

Un alt factor, care are o mare însemnătate pentru creșterea rolului conducător al clasei muncitoare, este și creșterea necontenită a nivelului ei cultural-tehnic. Spre deosebire de trecut, cînd marea majoritate a muncitorilor, respectiv 62% din numărul lor total[1] erau necalificați și cînd chiar și nivelul cultural-tehnic al muncitorilor calificați era înapoiat, ca și tehnica și procedeele tehnologice de atunci, în anii puterii populare, datorită puternicei dezvoltări a industriei, și în primul rînd a industriei grele, datorită creșterii gradului de electrificare a producției și de mecanizare și automatizare a muncii, datorită grijii muncitorilor de a-și ridica necontenit nivelul lor de cultură generală și de specialitate, datorită setei lor de învățătură, a condițiilor create de partidul și statul nostru muncitorilor pentru a învăța, datorită legăturii tot mai strînse dintre producție și învățămînt nivelul cultural-tehnic al clasei muncitoare a crescut foarte mult. Imensa majoritate a muncitorilor noi se recrutează în mod organizat și planificat prin școlile profesionale de pe lîngă fabrici și uzine, care au dat economiei naționale în ultimii 10 ani peste 280 000 muncitori calificați. În întreprinderi a fost introdus sistemul minimului tehnic, al universităților muncitorești, al cursurilor de calificare și diferite alte forme de calificare și de îmbunătățire a calificării muncitorilor. Astăzi avem numeroși ingineri și tehnicieni proveniți din rîndurile muncitorilor, înzestrați cu bogate cunoștințe și înalte trăsături morale. Însușindu-și adevărul arătat de partid că omul socialismului trebuie în mod necesar să fie un stăpîn desăvîrșit al tehnicii, că, *„ridicarea calificării muncitorilor la un înalt nivel devine din ce în ce mai mult o sarcină centrală a construcției economiei socialiste"*[2], peste 100 000 de muncitori își ridică nivelul de cultură generală și tehnică în școli medii și superioare, serale și fără frecvență. Zeci de mii de muncitori contribuie la perfecționarea tehnică și organizatorică a producției, participînd activ la mișcarea inovatorilor, raționalizatorilor și inventatorilor. Numai în ultimii 5 ani de pildă, muncitorii au făcut aproape jumătate din cele peste 160 000 de

[1] Calculat după *Enciclopedia Romîniei*, vol. III, p. 59.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 673.

inovații aplicate în această perioadă și datorită cărora a fost realizat un volum de economii postcalculate în valoare de peste un miliard de lei. Avem în țară întreprinderi, ca uzina de tractoare „Ernst Thälman" de exemplu, unde la fiecare cinci muncitori unul este inovator. Toate acestea sînt o expresie vie a nivelului cultural-tehnic sporit al clasei noastre muncitoare și, totodată, a grijii sale patriotice pentru rapida dezvoltare a economiei naționale.

O însemnătate uriașă pentru creșterea continuă a rolului conducător al clasei muncitoare în societatea noastră, o are procesul formării și dezvoltării conștiinței ei socialiste.

Pe baza schimbărilor profunde înfăptuite de revoluția populară și construcția socialistă în existența socială a clasei muncitoare, a experienței ei de luptă, a muncii politico-ideologice desfășurate de partid, se produc profunde schimbări și în conștiința ei socială — aceasta devine tot mai mult o conștiință nouă, superioară, o conștiință socialistă. Ideologia marxist-leninistă, ideologia cea mai înaintată, singura științifică, a devenit ideologia dominantă în țara noastră, ideologia de stat a clasei muncitoare. La muncitori și la ceilalți oameni ai muncii cresc și se dezvoltă calități superioare, proprii omului nou, membru al societății socialiste, spiritul colectivismului și al dragostei de muncă, al internaționalismului și patriotismului socialist, al principiilor înalte ale moralei comuniste. În procesul luptei revoluționare pentru transformarea socialistă a societății — și în primul rînd în procesul social al producției materiale, se formează și se dezvăluie în toată măreția sa noul profil moral al clasei muncitoare : intransigența față de dușmani, față de hoți, delapidatori și trîntori, eroismul ei în muncă, fermitatea și priceperea în conducerea economiei și statului, patriotismul socialist și internaționalismul proletar, devotamentul nemărginit față de cauza socialismului.

Înfăptuirea saltului revoluționar în dezvoltarea conștiinței clasei muncitoare a fost condiționată de o serie întreagă de factori. Un rol deosebit a jucat în acest sens lupta de clasă desfășurată de clasa muncitoare în alianță cu ceilalți oameni ai muncii, împotriva reacțiunii interne sprijinită de cercurile imperialiste de peste hotare, pentru înfăptuirea insurecției armate de la 23 August 1944, instaurarea regimului democrat-popular, lichidarea rămășițelor feudale și zdrobirea forțelor politice ale burgheziei și moșierimii, înfrîngerea sabotajului capitalist, refacerea economiei naționale crunt lovită de război și de ocupația hitleristă și dezvoltarea ei, pentru instaurarea dictaturii proletariatului și construirea bazei economice și tehnico-materiale a socialismului în țara noastră. În focul acestei lupte, conștiința maselor, în primul rînd a clasei muncitoare, s-a dezvoltat și călit necontenit. Întregul mers al revoluției noastre populare evidențiază rolul imens al practicii revoluționare, de înaltă școală politică pentru clasa muncitoare și pentru ceilalți oameni ai muncii, pentru transformarea și ridicarea necontenită a nivelului lor de conștiință. Se confirmă astfel încă o dată deplina justețe a învățăturii lui Marx că nașterea în proporții de masă a conștiinței socialiste „nu poate avea loc decît în cadrul unei mișcări practice, în cadrul unei *revoluții*", deoarece revoluția este nu numai *singurul* mijloc pentru răsturnarea claselor exploatatoare, „ci și

pentru că numai în cursul unei revoluții clasa care *răstoarnă* ordinea existentă poate să se descotorosească de întregul putregai vechi și să devină capabilă să creeze temeliile unei societăți noi"[1].

Premisa principală, baza materială pentru dezvoltarea conștiinței socialiste a clasei muncitoare, ca și a celorlalți oameni ai muncii o constituie crearea și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste, întregul proces al transformării radicale a condițiilor existenței ei sociale. Această schimbare în situația clasei muncitoare are un rol determinant în formarea conștiinței ei socialiste.

Crearea și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste, întemeiate pe proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție, a însemnat eliberarea clasei muncitoare de exploatare, transformarea ei în stăpîn al principalelor mijloace de producție. Acest fapt a generat noi interese economice, comune tuturor muncitorilor și în general tuturor oamenilor muncii, și anume ei au devenit profund interesați în dezvoltarea economiei și culturii, conștienți fiind că această dezvoltare depinde în întregime de rezultatele muncii lor și asigură creșterea necontenită a nivelului lor de trai material și cultural. Noile relații sociale care s-au format între oamenii muncii au un caracter profund uman: oamenii muncii liberi și egali se ajută reciproc, colaborează și se întrec tovărășește în muncă, au căpătat pentru prima dată posibilitatea de a-și dezvolta liber inițiativa creatoare, spiritul activ, talentele și capacitățile, de a conduce economia și statul în conformitate cu interesele lor. Totodată, crearea și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste au determinat înfăptuirea unui salt măreț din domeniul necesității în acela al libertății, a eliberat clasa muncitoare și pe ceilalți oameni ai muncii de stihia legilor economice proprii capitalismului, deschizîndu-le posibilitatea înțelegerii tot mai profunde a fenomenelor sociale, a legilor de dezvoltare a societății.

Dar formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a clasei muncitoare, ca și a celorlalți oameni ai muncii, nu este un proces spontan. Intreaga experiență istorică a țărilor socialiste dovedește totala netemeinicie a tezelor revizioniștilor contemporani, care susțin că după cucerirea puterii politice de către proletariat, conștiința și acțiunea oamenilor muncii ar merge de la sine spre socialism, ca rezultat al intereselor lor ce decurg din noile relații de producție. Realitatea din țara noastră și din celelalte țări socialiste demonstrează, dimpotrivă, că formarea conștiinței socialiste face necesară desfășurarea, pe baza noilor condiții materiale, a unei intense activități educative, a unei lupte împotriva ideologiei și moravurilor burgheze și mic-burgheze. „...Partidul nostru — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — ține seama de faptul că dezvoltarea condițiilor vieții materiale a societății merge înaintea schimbărilor în conștiință, *formarea conștiinței socialiste fiind un proces care necesită timp și eforturi, o dată cu lupta perseverentă și hotărîtă împotriva rămășițelor lumii vechi, a influențelor de tot felul ale moralei și ideologiei burgheze*"[2].

---

[1] K. Marx și F. Engels, *Opere*, Ed. politică, 1958, vol. 3, p. 71.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 632.

Călăuzindu-se consecvent după învățătura leninistă că socialismul poate fi construit numai prin participarea activă și conștientă a milioanelor de oameni ai muncii, Partidul Muncitoresc Romîn orientează în permanență întreaga activitate ideologic-educativă spre demascarea oricăror influențe ale ideologiei burgheze, spre ridicarea necontenită a nivelului de conștiință al maselor, pentru ca el să corespundă cerințelor puse de viață, de construcția socialistă. Un rol deosebit îndeplinesc în acest sens popularizarea liniei politice a partidului, atragerea și conducerea maselor la realizarea ei, activitatea organelor și organizațiilor de partid și exemplul personal al comuniștilor, presa și literatura de partid, organizarea dezbaterii de către oamenii muncii a documentelor de partid, organizarea diferitelor forme ale învățămîntului politic, atragerea maselor la conducerea treburilor obștești de stat, economice, culturale, exercitarea de către stat, sub conducerea partidului, a funcției sale cultural-educative, munca educativă desfășurată de organizațiile sindicale, U.T.M., și de alte organizații obștești etc. Prin activitatea sa educativă, partidul înarmează clasa muncitoare și pe ceilalți oameni ai muncii cu concepția materialist-dialectică despre lume, singura concepție științifică despre natură și societate, cultivă tradițiile înaintate, revoluționare ale luptei pentru eliberarea socială și națională a poporului nostru, patriotismul socialist și internaționalismul proletar, atitudinea nouă față de muncă și de proprietatea obștească, modul nou, socialist de muncă și de viață. Ca rezultat al activității educative duse de partid, cresc și se dezvoltă noile trăsături spirituale și morale ale oamenilor muncii, crește și se dezvoltă conștiința lor socialistă.

Această schimbare profundă în conștiința socială a clasei muncitoare are o uriașă importanță. *Ea sporește necontenit capacitatea subiectivă a clasei muncitoare de a-și îndeplini misiunea sa de clasă conducătoare în societate.* Ca urmare, clasa muncitoare devine tot mai deplin constructorul conștient și hotărît al noii societăți, participă tot mai activ la rezolvarea treburilor de stat, la elaborarea și îndeplinirea planurilor de dezvoltare a economiei naționale, conduce cu pricepere și fermitate munca tuturor oamenilor muncii pentru construirea socialismului. Noua conștiință în dezvoltare a clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii devine tot mai mult un puternic factor transformator, un factor care accelerează dezvoltarea noastră socială, o condiție a victoriei depline a orînduirii socialiste în patria noastră. De aceea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej sublinia că: „Pentru construirea cu succes a noii orînduiri are o mare însemnătate faptul că în rîndurile oamenilor muncii din țara noastră ca rezultat al activității educative duse de partid, crește și se dezvoltă atitudinea socialistă față de muncă, față de proprietatea socialistă și de bunul obștesc, patriotismul fierbinte, devotamentul față de cauza socialismului”[1].

O importanță deosebită are în acest sens noua atitudine a clasei muncitoare față de muncă. Spre deosebire de trecut, cînd munca era pentru muncitori un chin și o povară, fiind prestată în interesul exploa-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 631.

tatorilor, astăzi, clasa muncitoare, avînd conștiința faptului că muncește pentru binele său și al întregului popor, consideră munca drept o chestiune de onoare. Eliberarea maselor muncitoare de sub jugul exploatării a dat muncii un nou conținut. În țara noastră, ca urmare a revoluției populare au fost create acele condiții despre care vorbea Lenin, în care muncitorul „își va putea îndrepta spinarea, va putea ridica fruntea, se va putea simți om. Pentru întîia oară după secole de muncă pentru alții, de muncă silnică în folosul exploatatorilor, se ivește posibilitatea *muncii omului pentru el însuși*, posibilitatea unei munci care se bizuie pe toate cuceririle tehnicii și ale culturii moderne"[1]. Acest fapt explică avîntul fără seamăn al întrecerii socialiste în fabrici, uzine, mine și șantiere, nenumăratele cazuri de eroism în muncă ale muncitorilor, grija lor profund patriotică pentru dezvoltarea necontenită a economiei naționale și pentru integritatea avutului obștesc. Deosebit de semnificativă este, în această privință, uriașa mișcare a celor mai largi mase de muncitori, care se desfășoară, în toate ramurile de activitate și în toate întreprinderile, pentru îndeplinirea și depășirea sarcinilor de plan. Ca rezultat al muncii pline de abnegație a muncitorilor, inginerilor și tehnicienilor în vederea realizării sarcinilor trasate de plenara C.C. al P.M.R. din noiembrie 1958 și a măsurilor hotărîte de plenara C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959, în cursul anului trecut au fost realizate peste plan însemnate cantități de fontă, oțel, laminate, tractoare, cherestea, țesături de bumbac și lînă, tricotaje, încălțăminte și diferite alte produse și au fost obținute economii, peste cele planificate, în valoare de 1,5 miliarde lei.

Datorită avîntului cu care oamenii muncii, în frunte cu clasa muncitoare, au pornit la realizarea planului de stat pe anul 1960, planul producției globale industriale pe primele două luni ale acestui an a fost îndeplinit în proporții de 102,5%, realizîndu-se astfel o producție industrială mai mare cu 17% față de perioada corespunzătoare a anului trecut. În lunile ianuarie și februarie au fost produse peste plan 6 500 tone fontă, peste 20 000 tone oțel, 16 500 tone ciment, peste 400 000 m.p. țesături de bumbac și alte produse — toate acestea creînd condițiile pentru îndeplinirea și depășirea planului de stat de dezvoltare a economiei naționale pe anul 1960 [2].

Luptînd pentru transpunerea în viață a politicii partidului și dînd dovadă de o maturitate politică mereu sporită, muncitorii extind tot mai mult întrecerea socialistă și o ridică pe trepte tot mai înalte. Din rîndurile lor izvorăsc inițiative care capătă o tot mai largă extindere, ca aceea a muncitorului Meszaroș Ștefan de la Combinatul chimic „Gheorghe Gheorghiu-Dej" din Baia Mare, ca fiecare muncitor să facă cel puțin o propunere pentru descoperirea și valorificarea rezervelor interne ale întreprinderii; a lui Vasile Anghelina, șeful unei brigăzi de țiglari de la fabrica de produse ceramice „Zorile noi" care sună: „În primele șapte ore din schimb — sarcina zilnică de plan, în cea de-a opta oră — produse

[1] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1954, vol. 26, p. 392.

[2] *Cuvîntarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința organizației regionale de partid Cluj*. *Scînteia*, nr. 4784 din 17 martie 1960, p. 2.

peste plan !" ; a șefului de brigadă N. Militaru de la fabrica „N. Bălcescu" din București de a trece în fruntea unei brigăzi cu rezultate mai slabe și de a o ridica la nivelul celor fruntașe ; a brigăzilor fruntașe, conduse de comuniști, din Valea Jiului, de a prelua cele mai grele locuri de muncă, sau de a lucra în aceleași abataje cu brigăzi tinere, care încă n-au acumulat experiența necesară pentru a învinge greutățile specifice muncii în subteran ; a brigăzilor fruntașe din multe întreprinderi din țară care aspiră să devină adevărate brigăzi ale muncii socialiste etc.

Munca devine tot mai mult un mijloc de afirmare a calităților noi ale omului nou. Prin muncă, muncitorii își manifestă capacitățile, energia și spiritul de inițiativă, trăsăturile lor nobile : patriotismul, eroismul, colectivismul etc. Sînt cunoscute în întreaga țară fapte patriotice de vitejie pe frontul muncii, ca aceea a utemistului Tiberiu Conicov de la noua oțelărie din Reșița, care, cu riscul vieții sale, a salvat hala nouă a oțelăriei și viețile tovarășilor săi de muncă, împiedecînd explozia, altfel inevitabilă, a unui tub de oxigen de 160 de atmosfere ; a echipei de intervenție de la sonda nr. 179, condusă de Constantin Barbălată, care, însuflețit de grija pentru avutul obștesc, luptînd eroic cu erupția care se dezlănțuise la această sondă, a înfrînt-o salvînd astfel sonda de la primejdia care o amenința ; a comuniștilor Constantin Nedelea și Neculai Ciobanu de la fabrica de postav Buhuși, care, lucrînd neîntrerupt timp de 8 ore, pe un ger năpraznic, au reușit să desfunde canalul subteran care trecea pe sub Bistrița și care înghețase din cauza gerului, redînd astfel fabricii apa industrială, din lipsa căreia procesul de producție se oprise, ca și multe alte asemenea fapte.

Acestea sînt numai cîteva exemple care ilustrează marea frumusețe morală a muncitorului nou. Caracteristica orînduirii noastre este faptul că asemenea trăsături care denotă o înaltă ținută morală, o înaltă conștiință politică și socială, nu mai sînt excepții, ci devin tot mai mult trăsături comune ale clasei muncitoare noi, că faptele mari și îndrăznețe devin tot mai mult ceva obișnuit. Cauza profundă a acestui fenomen, rezidă în însăși schimbarea din temelii a orînduirii noastre economice și social-politice, în schimbarea radicală a condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii. „Desigur că nici un fel de ordine de sus — spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — n-ar fi putut da naștere entuziasmului, hotărîrii cu care milioane și milioane de oameni și-au unit puterile pentru a smulge țara din înapoierea economică, pentru a obține într-un timp scurt mari succese pe calea industrializării, pentru a crea mii de gospodării colective și întovărășiri — centre ale unei agriculturi înaintate — pentru a ridica din rîndurile lor zecile de mii de cadre necesare rapidei dezvoltări economice și culturale a țării, pentru a învinge uneltirile dușmanului. Capitalismul cunoaște disciplina exploatării și a permanentei amenințări cu foamea, care atîrnă deasupra capetelor celor ce muncesc, dar el nu poate crea nimic asemănător cu avîntul milioanelor de participanți la întrecerea socialistă, însuflețiți de convingeri și țeluri comune. Aceasta este expresia inițiativei creatoare a oamenilor muncii eliberați de exploatare, pe care regimul de democrație-populară a descătușat-o și a transformat-o într-o uriașă forță socială. A dezvolta pe toate căile această

inițiativă, a înlătura din calea ei tot ce o frînează, este una din principalele sarcini ale partidului și statului nostru"[1].

Iată așadar ce profunde schimbări s-au produs în conștiința socială a clasei noastre muncitoare în anii revoluției populare și ai construcției socialiste. În același timp, partidul nostru a subliniat în permanență că dezvoltarea condițiilor vieții materiale a societății merge înaintea schimbărilor în conștiință, fenomen care își păstrează valabilitatea și în condițiile construirii socialismului. Caracterul secund, derivat al conștiinței sociale față de existența socială, persistența unor tradiții și idei vechi, faptul că rîndurile clasei muncitoare se lărgesc în permanență cu elemente provenite din sînul țărănimii, ale micii burghezii orășenești și ale altor pături sociale neproletare și chiar din rîndurile fostelor clase exploatatoare, care aduc cu ele unele prejudecăți și moravuri străine conștiinței socialiste, fac ca muncitorii să nu ajungă toți simultan la același nivel de conștiință. De aceea partidul nostru demască fără cruțare orice manifestări ale ideologiei și moralei burgheze și mic-burgheze, orice superstiții și prejudecăți mistice, pune în fața organizațiilor de partid sarcina „să combată cu mai multă fermitate orice manifestare de rutină și conservatism, să educe pe toți oamenii muncii în spiritul luptei neîmpăcate împotriva risipei, a lipsei de răspundere în mînuirea fondurilor obștești, împotriva trîntorilor și dezorganizatorilor producției, împotriva atitudinii înapoiate față de muncă și avutul obștesc — manifestări care sînt deseori rezultat al influenței directe sau indirecte a dușmanului de clasă"[2]. Partidul luptă pentru ridicarea nivelului de conștiință al clasei muncitoare la nivelul cerințelor construcției socialiste, „astfel ca ea să acționeze, în întregul ei, ca o clasă conducătoare"[3] a tuturor oamenilor muncii în opera de construire a societății socialiste în țara noastră.

★

Toate aceste schimbări produse în anii puterii populare în condițiile de muncă și de viață ale clasei noastre muncitoare atestă că ea s-a transformat și se transformă tot mai mult într-o clasă nouă, atît din punctul de vedere al bazei economice pe care se întemeiază existența sa, cît și din punctul de vedere al conștiinței sale sociale, în clasa muncitoare a societății socialiste în plin proces de făurire în țara noastră. Ele dovedesc că clasa muncitoare este clasa cea mai înaintată a societății noastre, clasa conducătoare a tuturor oamenilor muncii pe drumul construcției socialiste. Țăranii muncitori, oamenii muncii intelectuale și ceilalți oameni ai muncii se conving tot mai mult și mai deplin că drumul pe care-i conduce clasa muncitoare în frunte cu Partidul Muncitoresc Romîn este singurul drum care duce la realizarea intereselor lor vitale, care le asigură o viață nouă, socialistă, lipsită de exploatare. De aceea ei privesc clasa muncitoare ca pe conducătorul lor firesc, se unesc tot mai strîns în jurul ei. „La a XV-a aniversare a eliberării patriei noastre de sub jugul fascist

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Ed. politică, 1959, p. 261—262.
[2] *Ibidem*, p. 582.
[3] *Ibidem*, E.S.P.L.P., ed. a IV-a, 1955, p. 582.

— aprecia tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — avem imaginea unei societăți în care se întărește zi de zi unitatea întregului popor în jurul clasei muncitoare și al partidului ei, al guvernului Republicii noastre populare"[1]. Aceasta reprezintă chezășia sigură a conducerii cu succes de către clasa muncitoare, în frunte cu avangarda ei marxist-leninistă, a celorlalți oameni ai muncii la realizarea obiectivelor mărețe care rezultă din Proiectul Directivelor Congresului al III-lea al P.M.R. pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și pentru programul economic de perspectivă — dezvoltarea bazei tehnico-materiale a socialismului, creșterea rapidă a forțelor de producție în vederea desăvîrșirii construcției socialiste și trecerii treptate la construirea comunismului.

РАБОЧИЙ КЛАСС — РУКОВОДЯЩИЙ КЛАСС НАШЕГО ОБЩЕСТВА

РЕЗЮМЕ

Основываясь на марксистско-ленинском учении об исторической роли пролетариата и на документах Румынской рабочей партии, автор ставит своей целью показать коренные изменения, происшедшие в результате народной революции и социалистического строительства в положении и общественной природе рабочего класса, преобразование его в руководящий класс народно-демократического государства и конкретные формы выполнения рабочим классом этой исторической роли, а также объективные и субъективные факторы, ведущие к его непрерывному росту.

С этой целью автор описывает прежде всего положение рабочего класса в условиях буржуазно-помещичьего строя и, опираясь на учение классиков марксизма-ленинизма, рассматривает объективные и субъективные основы его гегемонии в борьбе за социальное и национальное освобождение румынского народа, а также как рабочий класс во главе с марксистско-ленинской партией, выполняя роль руководящей общественной силы революционного движения в стране, сверг военно-фашистскую диктатуру Антонеску, уничтожил политическую мощь буржуазии и помещиков и установил народно-демократический строй как форму революционно-демократической диктатуры рабочих и трудящегося крестьянства, подняв тем самым свою гегемонию на высшую, качественно новую ступень. Далее показана борьба рабочего класса в союзе с трудовым крестьянством под руководством партии за завершение задач буржуазно-демократической революции и подготовку условий перехода ко второму этапу народной революции—к социалистическому этапу, борьба, результатом которой было установление диктатуры пролетариата — высшей формы гегемонии рабочего класса.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romînei de sub jugul fascist*, Ed. politică, 1959, p. 22—23.

Автор широко показывает, каким образом рабочий класс под руководством Румынской рабочей партии, постоянно руководствуясь марксистско-ленинским учением и используя славный опыт рабочего класса Советского Союза, осуществляет задачи, стоящие перед диктатурой пролетариата в стране, выполняет роль руководящего класса в различных областях общественной жизни: в обществе, государстве, экономике, идеологии и культуре, в деле строительства социализма в целом. Рабочий класс, используя народно-демократическое государство как главное орудие в деле создания и развития социалистической экономики и культуры, в деле защиты революционных достижений трудящихся, ликвидировал в городе и деревне эксплуататорские классы и в корне изменил условия труда и жизни трудящихся, их общественный и морально-политический облик, а также и свое собственное положение и природу. Анализируются объективные и субъективные факторы, неизбежно ведущие в условиях социалистического строительства к непрерывному росту руководящей роли рабочего класса и тем самым руководящей роли его марксистско-ленинского авангарда; раскрывается глубокое значение постоянного укрепления народно-демократического строя, его социальной основы, ускорение ритма общественного прогресса по пути к социализму.

Таким образом, автор стремился показать на опыте Румынской Народной Республики правильность марксистско-ленинского учения, согласно которому руководящая роль рабочего класса, ядром которого является марксистско-ленинская партия, и непрерывный рост роли рабочего класса и его партии представляют собой общую закономерность, действительную для социалистической революции и строительства социализма и коммунизма во всех странах.

LA CLASSE OUVRIÈRE, CLASSE DIRIGEANTE DE LA SOCIÉTÉ EN R.P.R.

RÉSUMÉ

Se fondant sur les préceptes marxistes-léninistes concernant le rôle historique du prolétariat et sur les documents du Parti Ouvrier Roumain, l'auteur se propose de présenter les transformations radicales produites par la révolution populaire et par l'édification socialiste dans la situation et dans la nature sociale de la classe ouvrière, la transformation de cette dernière en classe qui dirige l'Etat de démocratie populaire et l'œuvre même d'édification du socialisme, la manière dont la classe ouvrière exerce ce rôle d'importance historique et les facteurs objectifs et subjectifs qui conduisent à l'accroissement continu de son importance.

Dans ce but, l'auteur présente d'abord la situation de la classe ouvrière dans les conditions du régime bourgeois-agrarien et, s'appuyant sur les thèses des classiques du marxisme-léninisme, met en lumière les

bases objectives et subjectives de l'hégémonie de cette classe au cours du mouvement de libération sociale et nationale du peuple roumain. Il montre ensuite la manière dont la classe ouvrière, ayant à sa tête son propre parti marxiste-léniniste, renversa la dictature militaire fasciste d'Antonesco, brisa les forces politiques de la bourgeoisie et des propriétaires terriens, et instaura le régime de démocratie populaire en tant que forme de la dictature révolutionnaire et démocratique des ouvriers et des paysans travailleurs, en élevant ainsi son hégémonie à un degré qualitativement supérieur. L'auteur continue en exposant la lutte menée par la classe ouvrière, en alliance avec les paysans travailleurs, sous la direction du parti, pour mener à bien les tâches qui incombaient à la révolution bourgeoise-démocratique et pour préparer les conditions nécessaires à la seconde étape de la révolution populaire en Roumanie, à son étape socialiste, — lutte qui a eu pour résultat l'instauration de la dictature du prolétariat, forme suprême de l'hégémonie de la classe ouvrière.

L'auteur insiste ensuite sur la façon dont la classe ouvrière, à l'aide des préceptes marxistes-léninistes et faisant son profit de l'expérience glorieuse de la classe ouvrière de l'Union Soviétique, réalise les tâches dévolues à la dictature du prolétariat et exerce son rôle de classe dirigeante dans les différents domaines de la vie sociale de la R.P.R. : dans la société, dans l'Etat, dans l'économie, sur le plan idéologique et culturel, à l'égard de l'œuvre toute entière d'édification du socialisme. Il démontre comment la classe ouvrière, par l'Etat de démocratie populaire — instrument de premier ordre pour la création et le développement de l'économie et de la culture socialiste et pour la défense des conquêtes révolutionnaires des travailleurs — a liquidé les classes exploiteuses des villes et de la campagne en tant que classes sociales, et a transformé et continue de transformer radicalement les conditions de travail et de vie des travailleurs, ainsi que leur situation sociale et morale-politique. L'auteur analyse, de même, les facteurs objectifs et subjectifs qui, dans les conditions créées par l'édification du socialisme, mènent nécessairement à l'accroissement continu du rôle dirigeant de la classe ouvrière et implicitement du rôle dirigeant de son avant-garde marxiste-léniniste, et dévoile la signification profonde de la consolidation continue du régime de démocratie populaire et de son fondement social, de l'accélération du rythme du progrès social dans la République Populaire Roumaine.

L'étude constitue, par conséquent, une tentative de démontrer, en se fondant sur l'expérience de la Roumanie, l'entière justesse des préceptes marxistes-léninistes, d'après lesquels la nécessité que la classe ouvrière, dont le noyau est constitué par le parti marxiste-léniniste, dirige la masse des travailleurs, et que le rôle dirigeant de la classe ouvrière et du parti s'accroît sans cesse, constitue une loi générale, universellement valable, de la révolution socialiste et de l'édification du socialisme et du communisme.

VERIDICITATEA ȘI CARACTERUL POPULAR AL ARTEI

DE

MARCEL BREAZU

Ca și în celelalte domenii ale construcției bazei și suprastructurii socialiste în țara noastră — *și* în domeniul făuririi unei arte și literaturi noi, realist-socialiste, partidul clasei muncitoare duce neabătut o *politică științifică*, luminată de principiile filozofiei materialismului dialectic și istoric. Revoluția culturală înseamnă — *și* în ceea ce privește arta și literatura — răspîndirea operelor valoroase în rîndurile celor mai largi mase populare și totodată stimularea capacităților creatoare menite să elaboreze noi opere, vrednice de epoca socialismului și comunismului.

În anii puterii populare au apărut, sub îndrumarea partidului, creații literare, plastice, muzicale de înaltă ținută artistică, creații care oglindesc viața poporului muncitor, munca și lupta lui pentru zdrobirea împilării și exploatării și făurirea unei lumi noi libere, îmbelșugate și culte.

În anii imediat următori eliberării, partidul și-a continuat lupta consecventă purtată încă în anii ilegalității împotriva curentelor reacționare în literatură și artă. „Partidul nostru — spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în 1947 — este preocupat de intensificarea luptei împotriva influențelor ideologice străine și îndeosebi împotriva influenței reacționare a cercurilor imperialiste anglo-americane, în literatură, artă, cinematograf, radio, presă" [1]. Această luptă se impunea cu tărie în momentul în care clasele răsturnate de la putere încercau prin condeiele ideologilor lor să facă credit tezei despre *„criza culturii"* în țara noastră eliberată; în momentul în care încercau să discrediteze arta și literatura noastră nouă care începea să se înfiripeze, pledînd pentru menținerea vechii orientări antirealiste, care slujea interesele lor.

Succesele din ce în ce mai limpezi repurtate de oamenii muncii, sub conducerea partidului, pe tărîm politic și economic, au îngustat mereu platforma ideologilor reacționari. Noua noastră *existență socială* determină cu necesitate dezvoltarea noii *conștiințe sociale*, în care literatura și arta

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., p. 117.

ocupă un loc de cea mai mare însemnătate. Dar oglindirea în modalitate artistică a noilor noastre realități în conștiința oamenilor, nu poate fi lăsată — așa cum pledează revizioniștii — în seama unei „desfășurări spontane". Tocmai pentru a feri pe creatorii de artă de rătăciri dureroase și de influențe nefaste și totodată pentru a accelera procesul de dezintoxicare a gustului maselor populare de pervertirile provocate de către orientarea dată de burghezie literaturii și artei, și în vederea dezvoltării gustului de calitate al poporului pentru autentice valori artistice, pentru lucrări menite să constituie expresia năzuințelor oamenilor muncii și care să reflecte veridic noile noastre realități, se impune o îndrumare fermă, principială, neșovăielnică a creației literare și artistice de către statul major care conduce întreaga luptă pentru făurirea societății socialiste.

Acțiunea partidului în îndrumarea literaturii și artei se înfăptuiește pe baza unei *concepții științifice* despre creația și receptarea operei de artă. Materialismul dialectic și istoric, baza teoretică a întregii activități a partidului, oferă și în problemele creației artistice, ca și în acelea ale educației estetice, o orientare limpede.

Element de prim ordin al ideologiei dominante astăzi în țara noastră, arta realist-socialistă îndeplinește o *funcție activă* în construcția orînduirii socialiste. Determinată fiind, în ultimă instanță, de noua noastră bază economică, *arta* își exercită la rîndul ei o influență puternică asupra procesului de formare și desăvîrșire a acestei baze. Datorită virtuților sale emotive, de deosebită intensitate, arta își îndeplinește, cu forță excepțională, *funcția sa social-educativă*. Dar tocmai din această pricină literatura și arta trebuie folosite în vederea accelerării progresului social; tocmai de aceea literatura și arta trebuie smulse din rosturile diversioniste pe care — în scopul frînării dezvoltării obiective a societății — li le atribuia burghezia și readuse la rosturile lor firești.

Partidul îndeplinește această acțiune sprijinindu-se pe *analiza științifică* pe care estetica marxist-leninistă o face problemelor dezvoltării creației artistice și gustului estetic. Dintre aceste numeroase probleme, noi ne vom opri, în studiul de față, doar asupra a două, care ni se par însă de mare însemnătate : problema *oglindirii veridice* a realității în artă și problema *caracterului popular* al artei.

Aceste probleme sînt departe de a epuiza vastitatea acțiunii de îndrumare a partidului în dezvoltarea literaturii și artei. De la făurirea condițiilor materiale ale creației artistice realist-socialiste, pînă la lupta pentru o înaltă măiestrie artistică și la dezvoltarea amplă a unei largi mișcări artistice în rîndurile maselor de oameni ai muncii — numeroase alte aspecte ale artei și literaturii noastre noi așteaptă încă să fie adîncite. Ne-am oprit însă aici asupra problemei veridicității și a caracterului popular al artei, fără de care *partinitatea* artistului realist-socialist nu poate fi înțeleasă.

★

Pentru a putea înțelege mai limpede caracterul oglindirii artistice, necesitatea reflectării în arta realist-socialistă a realității în dezvoltarea ei revoluționară — trebuie să pornim de la reamintirea tezelor fundamen-

tale ale teoriei leniniste a reflectării. Numai aşa vom izbuti să analizăm cîteva dintre datele problemei *veridicităţii* în arta noastră.

Cunoaşterea autentică înseamnă adecvaţia oglindirii obiectului de către subiect. În procesul cunoaşterii umane în genere, subiectul oglindeşte *realitatea obiectivă*. Lenin a arătat, cu limpezime cristalină, că în această problemă trebuie de la început să elucidăm următoarele : *realitatea obiectivă* „aparţine ea oare percepţiei, constituie ea adică izvorul percepţiilor? Dacă răspundeţi afirmativ sînteţi materialist. Dacă răspundeţi negativ sînteţi inconsecvent şi veţi ajunge inevitabil la subiectivism, la agnosticism, indiferent dacă veţi nega posibilitatea cunoaşterii lucrurilor în sine, caracterul obiectiv al timpului, spaţiului, cauzalităţii (ca, de pildă, Kant) sau nu veţi admite nici măcar ideea lucrurilor în sine (ca, de pildă, Hume) ... Ca şi Engels, — continuă Lenin — noi materialiştii îi calificăm pe kantieni şi pe humeişti drept *agnostici* pentru faptul că ei neagă realitatea obiectivă ca izvor al senzaţiilor noastre" [1]. Fermitatea poziţiei materialiste în gnoseologie constă aşadar în afirmarea răspicată a *primordialităţii* realităţii obiective faţă de oglindirea ei în conştiinţă.

Dar cunoaşterea umană nu se poate opri, şi nu se opreşte numai la reflectarea realităţii obiective, materiale. Noi cunoaştem, din ce în ce mai exact, şi ceea ce constituie *această reflectare însăşi*: conştiinţa umană. Faptele de conştiinţă au un caracter funcţional, reflectoriu, rezultînd din activitatea sistemului nervos. Ele, cum ştim, *nu* sînt o secreţie materială a creierului. Deşurubînd maşinuţele sofistice ale lui Bazarov, Lenin a arătat, fără putinţă de echivoc, că „reprezentările senzoriale *nu* sînt realitatea existentă în afara noastră, ci numai o *imagine* a acestei realităţi" [2]. Dar dacă faptele de conştiinţă, începînd cu senzaţiile, nu trebuie confundate cu realitatea obiectivă, materială, pe care o oglindesc — ele nu sînt mai puţin reale. Psihicul uman, senzaţiile, afectele, ideile nu plutesc în afara realităţii. Polemizînd în *Materialism şi empiriocriticism* cu criticii lui Kant „dinspre dreapta", Lenin relevă poziţia justă a lui Lafargue care îl critică pe Kant „de la stînga" şi subliniază justeţea unui lung pasaj dintr-o scriere a acestuia, pe care-l reproduce, şi unde găsim următoarea preţioasă precizare : „Ideea este tot atît de reală ca şi obiectul, a cărui oglindire în creier este ea" [3]. De altfel, Lenin precizase mai înainte că şi percepţiile noastre senzoriale, întrucît sînt confirmate de experienţă nu sînt „arbitrare sau iluzorii, ci exacte, ca atare, *reale*" [4] (subl. ns. — *M. B.*).

Atunci cînd vorbim prin urmare despre reflectarea realităţii în *cunoaşterea artistică*, în opera de artă ca şi în procesul de receptare a acesteia, nu putem neglija existenţa autentică nici a realităţii obiective materiale, existenţa naturii şi mai ales a societăţii, nici existenţa autentică a realităţii *subiectului* care gîndeşte, simte, cunoaşte şi voieşte.

Reflectarea artistică autentică înseamnă deci reflectarea amplă a realităţii, reflectarea unor multilaterale procese, în complexele lor legături

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., p. 118–119.
[2] *Ibidem*, p. 104.
[3] *Ibidem*, p. 195.
[4] *Ibidem*, p. 103.

cu ansamblul lumii înconjurătoare. Aceste procese pot aparține realității obiective, lumii materiale sau reacțiilor subiectului față de această lume. Iată de pildă, sonata *Appassionata* a lui Beethoven, despre care Lenin a spus că ascultînd-o este mereu uimit de ce minuni pot înfăptui oamenii. E vorba aici, ca îndeobște în muzică, de realitatea unor stări ale subiectului, așa cum tot despre o asemenea realitate este vorba în poezia lirică sau în anume realizări coregrafice. Dar această realitate (oglindirea complexă, *în ultimă analiză*, a realității obiective) ține de *esența* sensibilității artistului, de o zonă a conștiinței în asemenea măsură profundă, încît este asemănătoare cu zonele analoge ale tuturor oamenilor care trăiesc într-o anumită ambianță națională și socială, într-o anumită epocă istorică, care aparțin unor clase legate prin aceleași interese și același mod de viață. Numai dacă expresia muzicală sau poetică face să apară în operă reflectarea unor asemenea realități profunde și ample — numai atunci opera respectivă poate *comunica* un mesaj artistic de calitate, numai atunci vorbește cu putere unui număr mare de oameni.

Această condiție nu poate fi însă îndeplinită decît atunci cînd sensibilitatea artistului reprezintă o *reacție semnificativă* pentru poziția lui în societate față de realitatea obiectivă, în mijlocul căreia trăiește și vibrează artistul. „Eroul liric" capabil să pună în vibrație sensibilitatea unor mase largi de oameni nu poate fi un Narcis, orb și surd la ceea ce-l înconjoară. Pentru un asemenea narcisism pledează numai estetica decadentă, care se străduiește să-l îndepărteze pe artist de realitate. Așa de pildă, Gisèle Brelet susține că opera muzicală „derivă necesarmente din ceea ce s-ar putea numi un *a-priori* estetic" [1]. Cu alte cuvinte, sursa actului de creație artistică nu rezidă, în ultimă analiză, în stimulul constituit de lumea exterioară, obiectivă, ci de ceea ce este transcendental dat în conștiința artistului. Iar, după cum ne informează comentatorii entuziaști ai pictorului abstracționist Kandinski, acesta preconiza „renunțarea la natura exterioară și mărturisea credința în ceea ce el denumea necesitate interioară" [2]. Regăsim și aici aceeași pledoarie pentru virtutea „universului interior" al artistului, care revine ca leit-motiv în lucrările de estetică burgheză-contemporană, ori de cîte ori se încearcă justificarea evadării din realitatea socială capitalistă. O asemenea evadare este profitabilă numai intereselor burgheziei.

Partidul combate însă hotărît o asemenea înțelegere a lirismului. Subiectivitatea artistului, manifestată în opera de artă, *nu* înseamnă subiectivism, ci reacție a subiectului față de realitatea obiectivă, *oglindire subiectivă* a unor realități de largă amploare, capabile să pună în vibrație și subiectivitatea celui ce receptează opera de artă. În poezia lirică realist-socialistă a lui Mihai Beniuc, sau a Mariei Banuș, o *asemenea* subiectivitate este manifestă. *Veridicitatea* lirismului constă în valoarea lui de generalitate, în virtutea lui reflectorie tipică.

---

[1] Gisèle Brelet, *Esthétique et création musicale*, Ed. P.U.F., 1947, p. 11.
[2] Jean Leymarie, în *Dictionnaire de la peinture moderne*, Ed. Hazan, 1954, p. 26.

Dar şi realitatea obiectivă, zugrăvită în opera de artă (un peisaj, un portret sau o mişcare socială) nu devine *realitate artistică* decît atunci cînd în operă este prezentă reacţia vie, *atitudinea* subiectului artist.

Trebuie să precizăm că reflectarea artistică autentică înseamnă reflectarea unor realităţi de ordinul *generalului* şi *esenţialului*, în asemenea măsură încît expresia artistică să poată avea o largă rază de acţiune atît pe plan istoric cît şi pe plan geografic.

Cînd se întîmplă acest lucru? Atunci cînd artistul nu-şi limitează preocupările la aspecte minore, meschine ale realităţii. Nu poate fi vorba de îngrădirea *subiectelor* pe care şi le poate alege artistul. Numai o anumită estetică salonardă proscria ca „nepoetice" diferite elemente ale realităţii. Dar *subiectul* asupra căruia se opreşte artistul, trebuie — pentru a fi artistic — să vehiculeze o *temă* importantă, o *temă* în care consumatorul de artă să-şi simtă angajat, într-un fel sau altul, destinul său uman. Talentele cele mai puternice au eşuat cînd n-au ţinut seama de această cerinţă generală a artei de a evita temele de minimă esenţialitate şi de minimă generalitate. Iată: un poet, fie el şi de forţa lui Rimbaud, descrie „audiţia colorată"; un altul, fie el şi de forţa lui Baudelaire, vorbeşte despre „deliciile" intoxicaţiei cu haşiş. Ce rezonanţă pot avea însă asemenea expresii artistice, ce mesaj pot comunica ele pentru ca să garanteze o iradiere pe mari întinderi în timp şi în spaţiu?

Oglindirea artistică autentică înseamnă deci oglindirea veridică în artă a acelor aspecte ale realităţii capabile să declanşeze o intensă emoţie estetică, prin punerea în mişcare a unui complex material psihic, a unor idei, sentimente şi năzuinţe care ţin de resursele adînci ale oamenilor, care se află în conştiinţa celor mai largi mase de consumatori de artă.

Această emoţie nu poate fi declanşată însă decît prin idei artistice, adică printr-o sinteză între elementul concret-senzorial, cel afectiv şi cel intelectiv, prin intermediul cărora se exprimă adevărul în opera de artă. Iată de ce partidul militează pentru un înalt conţinut de idei al literaturii şi artei, împotriva unui meşteşug gol, mînuitor abil al unor tehnici poetice, plastice sau muzicale — care nu poate însă pune în vibraţie sentimente puternice şi care văduveşte deci lucrarea de capacitate emotivă, luîndu-i totodată orice capacitate social-educativă.

Imaginile artistice, întruparea *gîndirii artistice*, au trăsături comune cu toate imaginile care oglindesc într-un fel realitatea — şi trăsături distinctive, specifice. Trăsături comune: au un conţinut obiectiv şi o formă subiectivă. Imaginea vizuală a unei surse de lumină are un conţinut obiectiv determinat de stimulul material exterior — mişcarea materială a fotonilor — şi o formă subiectivă — senzaţia luminoasă. Această formă subiectivă este identică pentru toţi oamenii care au organe de simţ normal dezvoltate. Altfel n-ar fi posibilă înţelegerea interumană. Pentru a putea fi *comunicată*, imaginea subiectivă se întrupează în limbajul cuvintelor sau al altor semne convenţionale, grafice sau fonice.

Artistul receptează lumea obiectivă în forme subiective de un tip aparte. Aptitudinea lui deosebită pe care o numim *talent* îl face ca, pe de o parte să oglindească în conştiinţa lui anumite aspecte ale realităţii într-o

modalitate *originală* (fără ca prin asta *conținutul* obiectiv al reflectării să fie alterat), iar pe de altă parte să găsească *expresia* potrivită, pentru a face larg *comunicabilă* această receptare originală. Forța deosebită a imaginilor artistice stă în *capacitatea lor generalizatoare* și în *tensiunea lor emoțională*. Prin elementul concret-senzorial care constituie trupul unei asemenea imagini, artistul descoperă și apoi retransmite *esența* unor fapte, ca și rezonanța *afectivă* pe care această descoperire o pune în vibrație. Imaginea artistică întrupată în materialul diferitelor ramuri de artă (lexic, culoare, marmură, sunet) exprimă *oglindirea artistică*, este mesagerul unor *idei artistice* realizînd astfel sinteza între intelectiv, afectiv și concret-senzorial, fără de care arta autentică nu poate, credem, să existe.

Ideea artistică se încheagă deplin numai o dată cu realizarea *compoziției* operei de artă. Numai în *ansamblul operei* se întrupează ideea artistică, în expresia ei adecvată. Selectarea operată de artist lasă să pătrundă în acest ansamblu numai ceea ce are virtute maximă de comunicare a mesajului său. „Economia de mijloace" — trăsătură de prim plan a artei de calitate — se înfăptuiește tocmai prin eliminarea balastului, pentru a lăsa maximum de pregnanță *sensului* profund al operei. Încărcătura care prisosește ia din acuitatea puterii de sugestie, dă operei un caracter tulbure, ca al unei imagini microscopice nepusă „la punct". Talentul viguros știe să sacrifice curajos orice „încărcare la socoteală" cum spunea Stanislavski. Numai artistul mediocru nu se poate hotărî să renunțe la tot ceea ce poate fi superflu, pentru că nu este capabil de generozitatea pe care o dă tocmai prodigalitatea autentică a fanteziei creatoare.

Dar selecția severă presupune, pentru a fi salutară, o inspirată *recombinare* a elementelor păstrate. Aici mai cu seamă poate fi recunoscut artistul mare. *Cum* va asambla el elementele concret-senzoriale (materia primă sine qua non a operei de artă) pentru ca întregul compozițional să lase să se degaje sugestia născătoare de vibrație afectivă, grăitoare de gîndire originală? Dozajul exact, dimensiunea riguroasă, menite să dea proporție, ritm, armonie — nu pot fi realizate decît prin acțiunea creatoare a *fanteziei artistice*. Așa cum capacitatea de abstractizare a omului de știință desprinde esențialul și găsește formula științifică menită să-l exprime — *fantezia artistică* selectează din materialul concret-senzorial, oferit de realitate, ceea ce o dată cu semnificativul pentru lucrul înfățișat este capabil să vehiculeze și *emoția* artistului, actul lui de valorificare, *atitudinea* lui umană, și apoi resintetizează în actul de *compoziție artistică* întregul, plin de sens.

S. Eisenstein a arătat sugestiv cum se realizează *compoziția*, vorbind despre montajul filmelor. El a apăsat cu putere asupra însemnătății *montajului* ca parte esențială a creației artistice a *ideii* cinematografice. Pentru el, montajul înseamnă îmbinarea unor secvențe, menită să realizeze, prin imaginea cinematografică, *ideea* pe care filmul artistic își propune s-o evidențieze. „Cînd ne ocupăm de compoziție — spune Eisenstein — nu trebuie să ne agățăm de „materialul de efect", ci să găsim tîlcurile care impresionează profund, care răscolesc sufletul". De aceea, continuă el, „nu episoadele impresionante din punct de vedere exterior au menirea și dreptul de a „aprinde" fantezia creatoare a artistului, ci în primul rînd

acele episoade în care este cuprins sensul larg generalizat al *întregii bucăţi*" [1] (subl. ns. — *M. B.*).

Compoziţia artistică este partea esenţială a procesului de elaborare a ideii artistice în toate artele. *Disocierea* fină a elementelor, dintre care trebuie *selectat* tipicul, semnificativul, trebuie să fie urmată de *ierarhizarea* acestor elemente selectate, pentru a pune în lumină *conexiunile reale* ale faptelor în situaţia lor obiectivă. A oglindi *veridic* realitatea, a făuri opere de artă realiste înseamnă tocmai a evidenţia ierarhia autentică a actelor reflectate artistic, a împrejurărilor în care acţionează personajele, a situaţiilor în care se desfăşoară conflictele şi în care îşi găsesc rezolvarea. Aici îşi spune cuvîntul concepţia despre lume a artistului.

Tocmai de aceea partidul combate încercările revizioniste de a nega importanţa însuşirii unei concepţii ştiinţifice despre lume a literaţilor şi artiştilor. „Cunoaşterea temeinică a ştiinţei marxist-leniniste — spune tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, — a adevărului ştiinţific despre natură, viaţă, societate, este necesară pentru aprofundarea oricărei ramuri a ştiinţei —fizica, chimia, matematica, fără să mai vorbim de istorie, limbă, literatură" [2].

Orice operă de artă oglindeşte un fragment de realitate. Realitatea este ansamblul existenţei materiale, ansamblul naturii, societăţii şi conştiinţei umane. Din realitate face parte şi Calea Lactee şi jungla africană; şi procesele din interiorul atomului şi procesele de ontogeneză; şi mişcarea de eliberare naţională din colonii şi reveria în faţa unui răsărit de soare pe culmi; şi lupta împotriva exploatării şi efortul de creaţie artistică; şi entuziasmul maselor care contruiesc o societate nouă şi bucuria mamei care-şi vede copilul dezvoltîndu-se. Această realitate există în spaţiu şi se desfăşoară în timp. Are o întindere infinită, are prezent, trecut şi viitor. Este fie revolută sau actuală sau posibilă.

Trebuie însă să nu uităm că întreagă această realitate este structurată dialectic, că elementele ei alcătuitoare sînt în conexiune reciprocă, în interdependenţă, sînt în transformare continuă, că o parte nu poate fi cunoscută dacă o rupem metafizic de întreg; că în această structură dialectică există puncte de mai mare însemnătate, în care se înnoadă mai multe fire de conexiuni universale şi altele de mai puţină importanţă, mai sărace în legături, a căror transformare atrage după sine mai puţine transformări conexe. Aceste elementare adevăruri ale materialismului dialectic trebuie să ne fie vii în minte atunci cînd încercăm să stabilim amploarea oglindirii autentice a realităţii în opera de artă.

Dar tocmai din această cauză, oglindirea artistică autentică a realităţii trebuie să-i găsească articulaţiile esenţiale şi să nu divagheze în jurul unor aspecte lipsite de importanţă.

Acest adevăr este cu atît mai valabil cu cît ne referim la acele ramuri ale artei în care funcţia cognitivă a operei de artă are o importanţă de prim plan. Dacă arta aplicată, ornamentica, anumite genuri ale plasticii sau arhitectura nu oglindesc în mod nemijlocit *realitatea socială*, alte ramuri

---

[1] S. Eisenstein, *Problemele compoziţiei*, în *Articole alese*, Ed. Cartea rusă, 1958, p. 281.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. IV, p. 464.

ale artei — şi îndeosebi literatura, teatrul şi cinematograful constituie o reflectare imediată — în modalitatea artistică specifică fiecărei ramuri în parte — a complexităţii omului social, a punctelor de intersecţie ale firelor multiple ale relaţiilor sociale.

Apare cu deosebită pregnanţă astăzi faptul că nu din întîmplare, nu din „pură" pasiune estetizantă, teoreticienii artei burgheze contemporane pledează cu atîta înverşunare împotriva „literaturii", din lirică, dramaturgie, plastică sau muzică. Prin „literatură" esteticienii burghezi înţeleg conţinutul ideologico-emoţional, tematica socială, oglindirea realităţii obiective, în ultimă analiză. Înverşunarea lor se exercită îndeosebi împotriva existenţei funcţiei cognitive a artei, împotriva rolului său reflectoriu.

„Anti-teatrul" de exemplu, înseamnă tocmai încercarea de eliminare din spectacolul dramatic a ceea ce înseamnă oglindirea realităţii. „Teatrul nu este limbajul ideilor" — spune Eugène Ionesco ! [1]. El propune să se joace „contra textului". „Pe un text lipsit de sens, absurd, comic, se poate grefa, spune el, o interpretare gravă, solemnă, ceremonioasă" [2]. Această teză este socotită de unul dintre comentatorii lui, drept o epocală descoperire.

Într-unul din numerele recente ale revistei *La nouvelle revue française*, acesta susţine că absurdităţile din piesele lui Ionesco „proiectează pe scenă... mărturia sa asupra descompunerii prezente a omului" [3] şi pentru ca să nu existe nici un echivoc, el precizează : „Primul scop al unui teatru al descompunerii va fi descompunerea teatrului... Pentru a exprima cu autenticitate absurdul trebuie să inventezi limbajul absurdului, să creezi forme care nu sînt cele ale unui discurs raţional". Ceea ce evită să spună însă entuziastul admirator al unui teatru al absurdului, este : Ce absurditate îşi propune să oglindească „anti-teatrul" ? El vorbeşte despre „descompunerea prezentă a omului", dar, ca din întîmplare, uită să precizeze despre a cui „descompunere prezentă" este vorba.

Aici trebuie să punem degetul pe rană. Ideologii burghezi nu pot ocoli existenţa atmosferei de *descompunere* în societatea capitalistă contemporană, nici existenţa sentimentului absurdităţii vieţii care se complace într-o asemenea atmosferă ; şi, atunci, ei *extind* prezenţa acestei descompuneri asupra întregii lumi a zilelor noastre, ca şi cum nici n-ar exista soluţia vie a ieşirii din marasmul burghez. „Dacă lumea noastră este absurdă — vor ei să sugereze — totul este absurd, raţiunea trebuie extirpată, deci trăiască iraţionalul !". De aici, în ceea ce priveşte arta, pledoaria împotriva oglindirii realiste, pledoaria împotriva existenţei *funcţiei cognitive* a artei, exaltarea a tot ceea ce înseamnă evaziune din realitate : onirism (ca la suprarealişti), construcţie de „forme pure" (ca la abstracţionişti), recrudescenţa misticismului religios (ca la neotomişti) etc. Diversiunea ideologică acţionează în acest fel din plin, mascînd faţa adevărată a orînduirii pe care ideologii menţionaţi au funcţia socială să o apere.

---

[1] Eugène Ionesco, *Expérience du théâtre*, în *La nouvelle revue française*, nr. 62, 1958.
[2] *Ibidem*, p. 260.
[3] S. Doubrovsky, *Le rire de Ionesco*, în *La nouvelle revue française*, nr. 86, februarie 1960.

Dar „absurditatea", cum spun ideologii burghezi, sau corect formulat, *descompunerea* societăţii capitaliste contemporane pot fi exprimate, în modalitate artistică, cu alte mijloace decît acelea preconizate de autorul menţionat mai sus : *cu mijloacele autentic artistice ale realismului critic.* Dacă ne mărginim la teatru, este suficient să ne amintim de Bernard Shaw sau de Arthur Miller, ale căror lucrări înfăptuiesc o oglindire veridică a realităţii, cu strălucirea luciditătii raţionale şi nu cu înceţoşarea ilogicului.

Însă funcţia cognitivă a artei se realizează în toată plinătatea ei atunci cînd opera de artă reflectă lumea obiectivă *în desfăşurare*, izbutind să dea cititorului, privitorului, auditorului, spectatorului, perspectiva viitorului, să sugereze cu mijloacele convingătoare ale artei *sensul* dezvoltării realităţii prezente.

„Cunoaşterea — spune Lenin — este apropierea veşnică, infinită a gîndirii de obiect. *Reflectarea* naturii în oglindirea omului trebuie înţeleasă nu într-un fel „mort", „abstract", *nu fără mişcare nu fără contradicţii*, ci în *procesul* veşnic al mişcării, al apariţiei contradicţiilor şi al rezolvării lor"[1].

Această reflectare a realităţii în mişcare este unul din principiile de bază ale metodei realismului socialist, care, cum ştim, preconizează oglindirea veridică a vieţii în dezvoltarea ei revoluţionară. Să ne amintim de piesele din „fondul de aur" al dramaturgiei sovietice, de operele lui Vişnevski, Vsevolod Ivanov sau ale lui Treniov de exemplu. Oglindirea realităţii se înfăptuieşte aici veridic, fără ocolirea nici uneia dintre greutăţile prezentului din epoca zugrăvită : lipsuri, înapoiere, balastul vechilor deprinderi, lupta grea cu cei ce stăvilesc înaintarea. Dar dedesubtul tuturor acestora clocoteşte ziua de mîine şi căldura şi lumina ei încălzeşte şi arată drumul. Nici o îndoială că greutăţile vor fi învinse : *sensul dezvoltării* e limpede, perspectiva istorică trasează drumul luptei prezente. Reflectarea se înfăptuieşte „nu fără mişcare, nu fără contradicţii", ci în procesul mişcării şi rezolvării acestor contradicţii.

Partidul ne învaţă că : „Realismul socialist exclude deopotrivă tendinţa de a prezenta viaţa în culori trandafirii, de a ignora conflictele ei, ca şi tendinţa de pescuire bolnăvicioasă a tot ce este putred, morbid, de prezentare în culori întunecate a realităţii noastre şi a eroilor vieţii noi" [2]. Pentru a fi *veridică*, reflectarea artistică trebuie să înfăţişeze just sensul de dezvoltare a realităţii.

O asemenea reflectare artistică întîlnim în cele mai bune lucrări ale literaturii şi artei noastre realist-socialiste. Adevărul apare în aceste lucrări în modalitate artistică în „integralitatea" lui, nu pentru că realitatea noastră prezentă este înfăţişată ca avînd neapărat „lipsuri" (aşa cum cereau nişte tineri critici literari dezorientaţi, acum cîţiva ani) ci pentru că aceste „lipsuri", greutăţi inerente dezvoltării unei societăţi noi, sînt înfăţişate cu autenticitate în procesul rezolvării lor, în *perspectiva lor istorică*, justă.

De aici importanţa pe care o are în literatura şi arta noastră *eroul pozitiv*, purtătorul acestei perspective istorice. Reuşita creării acestui erou

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 162.
[2] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, E.S.P.L.P., 1956, p. 157.

pozitiv este, după părerea noastră, cheia autenticei reflectări a realității în arta noastră contemporană. Înțelegerea justă a acestui reprezentant al „noului" în dezvoltare este condiția sine qua non a izbînzilor artistice ale poetului, romancierului, dramaturgului sau actorului. Acești eroi pozitivi — spune Mihai Beniuc — „n-au să-ți povestească, bunăoară, că au doborît Hidra din Lerna sau Leul din Nemeea ca Heracle, nici că au plecat după lîna de aur ca Iason, ci-ți vor spune cum, umăr la umăr, au construit hidro- sau termo-centrale electrice, cum au descoperit o nouă metodă, mai bună, pentru extracția țițeiului, cum și-au întemeiat o gospodărie colectivă, cum și-au zidit o școală luptînd negreșit cu greutăți".

Pe drept cuvînt spunea A. A. Surkov în raportul la cel de-al treilea Congres al scriitorilor sovietici : „Omul nostru contemporan nu este un erou izolat. El este simplu muncitor, țăran, reprezentant al muncii intelectuale. Conținutul eroic al epocii umple însă viața lui de zi cu zi. Nu trebuie să uităm că înfățișarea oamenilor și imaginilor vieții contemporane în operele artistice va fi incompletă și îngustă dacă omul nu va fi prezentat în sfera în care, în condițiile noilor relații sociale își manifestă în modul cel mai viu însușirile sale noi. Această sferă o constituie domeniul muncii și activității sociale. Natura conflictelor actuale este cuprinsă în munca, în activitatea obștească a oamenilor. Caracterul omului nu poate fi înțeles în mod just în afara faptelor lui" [1]. Privindu-l pe omul vremurilor noastre rupt de tumultul vieții sociale, îl falsificăm, pentru că întreaga lui viață, obștească, familială, personală este impregnată de ceea ce se petrece în ansamblul societății. Trăsăturile de permanență umană ale eroilor vremii noastre se manifestă în coloratura caracteristică a epocii construcției socialiste. Sfătoșenia și umorul lui Toma Căbulea capătă azi substanța lor prin problematica colectivizării, dîrzenia lui Anton Filip din „*Bărăganul*" lui V. Em. Galan prin necesitatea de a răspunde perfidiei burgheze, dinamismul, combativitatea și entuziasmul lui Cerchez din *Ziariștii* lui Mirodan, prin strădania de a veni în sprijinul unui tovarăș năpăstuit, de a promova legătura strînsă cu masele a ziaristului comunist.

Acești eroi pozitivi sînt cei ce au luptat cu riscul vieții lor pentru pregătirea și înfăptuirea revoluției noastre, cei ce duc astăzi înainte societatea noastră spre desăvîrș rea construcției socialismului. Iată de ce la Congresul al II-lea al partidului nostru s-a arătat că : „Poporul cere scriitorilor și artiștilor opere care să înfățișeze *esența* fenomenelor social-istorice descrise, să prezinte realitatea noastră nouă în continuă dezvoltare, să redea toată bogăția inepuizabilă, toată multilateralitatea ei și, înainte de toate, să înfățișeze uriașa muncă creatoare prin care poporul construiește noua orînduire și se transformă el însuși" [2].

Dar pentru a putea crea asemenea opere, scriitorul, pictorul, compozitorul trebuie să se situeze pe poziția care să le îngăduie o reflectare veridică autentică, pe poziția clasei care este interesată în această reflectare.

---

[1] A. A. Surkov, *Sarcinile literaturii sovietice în construcția comunistă*, în *Gazeta literară*, din 21.V.1959.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului.*

De aici decurge importanţa principiului *partinităţii* ca o condiţie indispensabilă a oglindirii artistice veridice, importanţa exigenţei leniniste ca literatura şi arta noastră să fie „*o parte integrantă a cauzei generale a proletariatului*" [1]. Partinitatea dă avînt creaţiei artistice, îl face pe artist să poată privi prezentul — cum spunea Gorki — din perspectiva viitorului. Ancorarea puternică în *actualitate* a artistului partinic, nu numai că nu îl împiedică să viseze la zilele pe care munca poporului, sub conducerea partidului, le pregăteşte — ci dimpotrivă dă aripi visului său. Lenin ne-a învăţat însă că acest vis nu poate fi visare deşartă, care lunecă alături de mersul firesc al evenimentelor, ci zbor avîntat al *fanteziei creatoare*, care după vorbele lui Pisarev, „o ia înaintea mersului firesc al evenimentelor" şi „susţine şi întăreşte energia muncitorului".

În *Mitrea Cocor*, Mihail Sadoveanu realizează tocmai această oglindire veridică a realităţii, în perspectiva dezvoltării ei revoluţionare. Cu mijloacele sale de măiestrie literară, de puternică emotivitate, el înfăţişează lupta lui Mitrea împotriva moşierului Trei-Nasuri, nu numai ca zugrăvire a momentului istoric al reformei agrare, ci ca „desfacerea de trecut, ieşirea într-un veac nou al lumii". Tot ce se întîmplă, în încleştarea cu forţele trecutului, se luminează de zorile viitorului. „Toate acestea — scrie maestrul Sadoveanu — sclipeau în Cocor, ca lumini fugarnice şi învălmăşite, pe cînd îşi ţinea în braţe copilul primit de la soaţa lui. Vîntişorul subţire al pustei gîdilă năsucul micuţului, îl făcu să strănute şi să deschidă ochii. Acum zîmbea soarelui de octombrie. Viitorul e al tău... suspină Cocor şi zîmbi şi el nenumăratelor icoane pe care le adunase din rătăcirile prin ţara nouă a socialismului". Iar ilustraţiile lui Corneliu Baba, figura dîrză şi optimistă a eroului sadovenian, înfăţişată cu mijloacele graficei, vin să întărească această perspectivă.

Aceeaşi iluminare a zorilor zilei de mîine pîlpîie şi pe feţele demonstranţilor din tabloul în ulei al lui Al. Ciucurencu — „1 Mai liber". În stilul său personal, cu maximă economie de mijloace expresive, cu accentul pe valorile plastice ale grupării de ansamblu a compoziţiei picturale, poate cu exagerată exuberanţă coloristică, Ciucurencu izbuteşte să pună în vibraţie, la privitorul tabloului, optimismul, încrederea în viitor.

Un asemenea optimism respiră şi în lucrările muzicienilor noştri contemporani, ca de pildă în Simfonia „*Reconstrucţia*" de Alfred Mendelsohn sau în suitele „*Petrecere populară*" de Sabin Drăgoi, sau „*O zi de vară într-o gospodărie colectivă*" de Zeno Vancea.

Nu ne-am propus — şi nici n-am putea — să trecem în revistă, cu pretenţii exhaustive, realizările valoroase, înfăptuite sub îndrumarea partidului, în literatură, muzică, plastică, cinematografie, artă dramatică sau coregrafie. Puţinele lucrări citate ilustrează — sperăm — spiritul în care au fost create, efortul şi reuşita de a oglindi veridic, în perspectiva dezvoltării ei revoluţionare, realitatea noastră nouă, în avînt continuu spre viitor.

Îndrumarea partidului constituie pentru artiştii şi literaţii noştri o călăuză permanentă. Militînd pentru o reflectare veridică a realităţii în

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, p. 30.

artă, partidul a arătat creatorilor noștri drumul larg pe care-l au de urmat, lăsîndu-le însă *răspunderea lor creatoare*, legată de talentul, stilul și personalitatea originală a fiecăruia dintre ei. Arătînd creatorilor de artă că legătura lor cu viața, cu clocotul fierbinte al actualității constituie o chezășie a izbînzilor lor — partidul și-a întemeiat îndrumarea sa, și în această privință, pe temelia științifică a teoriei leniniste a reflectării, pe temelia științifică marxist-leninistă a analizei cunoașterii artistice.

★

O a doua problemă de mare însemnătate în edificarea artei realist-socialiste este problema *caracterului său popular*. Problema aceasta cere o analiză amplă, pe care nu o vom putea epuiza în studiul de față. Dar cîteva elemente ale acestei probleme trebuie neapărat abordate, atunci cînd ne referim la caracterul științific, al îndrumării de către partid a *creației artistice* și a *educației estetice* a oamenilor muncii.

Din ce în ce cu mai înverșunată silință, esteticienii situați pe pozițiile de clasă ale burgheziei fabrică în arsenalul lor ideologic argumente menite să susțină teza creației artistice gratuite, teza disprețului „justificat" al artistului pentru „vulg". „Gratuitatea" artei avea în secolul trecut un alt sens decît i-l conferă esteticienii burghezi contemporani. „Arta pentru artă" predicată încă de Victor Cousin și reluată de Théophile Gautier, promovată de filistinii care în diferite locuri dețineau demnități de pontifi culturali (la noi, de exemplu, de Titu Maiorescu) avea, pînă în primele decenii ale veacului al XX-lea, numai pretenția de a-l scoate pe consumatorul de artă din „frămîntările cotidiene", de a-l îndepărta, mai limpede spus, de marile întrebări ale epocii. „Rafinații" pretindeau a urmări delectări suave, străine de orice contingență cu prozaicele preocupări ale vieții oamenilor simpli. Arta era împinsă spre o *aristocratizare* direct proporțională cu mărimea veniturilor apte de a da răgazul să se guste delicii „subțiri". Artistul era transformat în furnizorul acestor „mecenați" — și producția lui era ferită cu grijă de a le deveni cumva supărătoare.

În zilele noastre însă, esteticienii burghezi tind să-l scutească pe artist pînă și de cea mai elementară obligație de comunicare, chiar și pentru aceste cercuri, care au cu ce plăti un tablou, un spectacol sau un concert. Cu cît producția artistică rămîne mai ermetică, cu atît este mai comod pentru cercurile, care fără să o înțeleagă, aranjează însă afaceri serioase pe seama ei. André Malraux, într-una din ultimele lui lucrări, susține că totalitatea operelor plastice ale umanității, care ar putea fi reunite într-un „muzeu imaginar", nu reprezintă altceva decît „imensul evantai al formelor inventate" de artiști, iar problemele fundamentale ale artei „se nasc din diversitatea acestor forme" [1]. Artistul are, după Malraux, deci numai misiunea de „a exprima eliberarea de condiția umană și de timp" [2]. Și pentru a înlătura orice echivoc, el precizează mai departe: „Pe obrazul binevoitor sau amenințător al istoriei, arta face să treacă

[1] André Malraux, *Le musée imaginaire de la sculpture mondiale*, Paris, 1952, vol I, p. 17.
[2] Idem, *La métamorphose des dieux*, Paris, 1957, vol. I, p. 25.

reflexul unei eternități care pare să nu-i aparțină decît ei" [1]. Iată deci că artistul nu mai are după Malraux obligația de a comunica vreo stare de spirit umană, ci numai de a exprima evadarea sa din uman și contingent. În preocuparea artistului nu trebuie să intre spectatorul, privitorul. Treaba acestora să se descurce cum or ști în descifrarea „universului artistului". O asemenea estetică încearcă justificarea picturii și sculpturii abstracte, — „informale", cum a început să fie denumită în ultima vreme — , justificarea muzicii seriale, „construite" prin calcule complicate, justificarea literaturii, „ermetice", justificarea, pe scurt, a tuturor producțiilor artistice inaccesibile consumatorului de artă, cu o sensibilitate artistică normală, dezvoltată în climatul cultural creat de marile capodopere ale omenirii.

În opoziție radicală cu această atitudine a esteticienilor burghezi contemporani, și ridicînd pe o treaptă calitativ nouă tradițiile artei autentice a epocilor anterioare, estetica marxist-leninistă pune un accent apăsat pe caracterul de *comunicare* pe care-l are opera artistului, pe necesitatea ca ceea ce creează poetul, sculptorul, compozitorul, să găsească audiență în receptivitatea artistică a celor mai largi mase populare. Dar totodată prin sublinierea caracterului de „limbaj" pe care-l are arta, estetica orientată de concepția generală despre lume a clasei muncitoare nu poate neglija însemnătatea *rolului social* al mesajului artistului, funcțiile multiple pe care arta le îndeplinește în societate.

Dacă estetica noastră dă o importanță de prim plan categoriei de caracter popular al artei, ea are obligația de a analiza în toată complexitatea ei această categorie. Departe de a reduce caracterul popular al artei la noțiunea de largă accesibilitate, noi avem obligația de a-i lumina implicațiile, de a cerceta legăturile multiple pe care caracterul popular al artei le are cu caracterul de clasă și cu caracterul național al producției artistice, cu funcția cognitivă și educativă a artei, cu esența ei estetică.

Numai așa vom putea înțelege temeiul științific al îndrumării de către partid a dezvoltării artei pe drumul accentuării caracterului său popular. Totodată însă, numai așa vom evita denaturarea, vulgarizarea categoriei estetice marxist-leniniste de caracter popular, vulgarizare care ne pîndește dacă n-o analizăm în lumina îndrumării de către partid. În aceste pagini nu ne vom putea însă opri asupra aspectelor multiple pe care le presupune această analiză, mărginindu-ne deocamdată la abordarea problemei receptivității artistice și a educației estetice a maselor de oameni ai muncii.

Fără să putem analiza acum legătura strînsă care există, în arta realist-socialistă, între caracterul ei popular și *partinitatea* ei comunistă, nu se poate totuși să nu subliniem puternic această legătură. Numai dacă sînt intens animate de spirit de partid, literatura și arta epocii noastre pot să pună în vibrație amplă sensibilitatea constructorilor socialismului, cărora lucrările poeților, pictorilor, cineaștilor, muzicienilor noștri le sînt destinate. Chemată să răspundă nevoilor estetice ale maselor care-și făuresc azi conștient istoria, arta realist-socialistă nu poate înflori decît în

[1] André Malraux, *La métamorphose des dieux*, Paris, 1957, vol. I, p. 33.

lumina ideologiei marxist-leniniste, exprimînd năzuințe către care de veacuri tind masele populare.

★

Pentru a putea aborda în toată amploarea cuvenită tema caracterului popular al artei, trebuie să ne oprim asupra problemei *receptivității* artistice umane. Întreaga dispută asupra a ceea ce este valoros în arta care se adresează unui public foarte larg nu poate găsi o soluție satisfăcătoare cîtă vreme nu vom stabili ce merită respectat și ce trebuie neglijat (sau, mai degrabă, corectat) în exigențele acestui public.

Primul jalon pe care trebuie să-l fixăm este cel referitor la gustul estetic „spontan" în rîndurile celor mai largi mase populare. E însă necesar să precizăm că acest gust „spontan" apărut după o îndelungată evoluție a speciei umane, după mii de ani de practică socială în *muncă*, în transformarea obiectelor naturale pentru ca ele să corespundă nevoilor vitale, s-a constituit ca trăsătură distinctivă a „esenței" umane. Nu este vorba prin urmare de un apriorism transcendental în existența acestui gust, ci de formarea lui lentă, dar certă, în progresul multimilenar al omenirii care transformă natura. Dînd obiectelor forma „care le este inerentă" (Marx), simțul plastic al oamenilor se coace, se maturizează treptat. Reacția reflexă împotriva inadecvației unui obiect la scopul căruia îi este destinat, devine încet-încet repulsia unui gust sigur, care condamnă *estetic*eşte obiectul. Luptînd pentru făurirea unor relații între oameni care să excludă suferințele crunte ale celor mulți, care să ducă la *adecvația* organizării sociale pentru a făuri fericirea tuturora — se constituie reacțiile spirituale etico-estetice care aprobă, se entuziasmează față de comportările umane aflate pe drumul spiralat al progresului social și înfierează pe acelea care țin în loc sau împing înapoi societatea. „Eroii" ovaționați de gustul public, în diferite epoci istorice, reprezintă tocmai această „măsură inerentă" a acțiunilor umane adecvate progresului social.

Arta populară din toate regiunile țării noastre își dezvălue pe deplin comorile abia în epoca noastră. Proporțiile și formele stilizate ale arhitecturii populare (acolo unde mizeria nu era atît de cruntă încît locuința să joace rolul de simplu adăpost), armonia culorilor și ținuta grațioasă sau majestuoasă a costumelor, ritmul și expresivitatea dansurilor, sugestivitatea și suculența imaginilor poeziei populare, melosul răscolitor de adînci reminiscențe al cîntecului popular — toate acestea nu constituie oare cea mai elocventă dovadă a unui bun gust autentic, spontan (în înțelesul despre care vorbeam mai sus)? Dar ceramica populară, mobilierul și obiectele de uz casnic (de la leagănul copilului la fața de masă și la lingura de lemn), modelarea și împodobirea măsurată a uneltelor de muncă — ce altceva reprezintă decît acest gust de înaltă calitate?

E suficient să amintim de casa lui Mogoș din Ceauru (expusă azi la Muzeul Satului din București) cu incrustațiile în stejar ale portalului și de colonetele elegante ale prispei, de bondițele din ținutul Vatra-Dornei, de covoarele oltenești, de ceramica din Sighișoara, de furcile ornamentate din Sebeș, de ștergarele brodate din Hunedoara. Literatura și muzica

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

noastră populară — de la *Miorița* la cîntecele de dor — sînt prea bine cunoscute ca să fie nevoie să mai insistăm asupra lor.

Bogăţii artistice asemănătoare găsim la toate popoarele. În diversitatea stilurilor naţionale — determinată de condiţiile sociale şi naturale atît de variate pe suprafaţa planetei noastre şi de-a lungul istoriei omenirii — răzbate pretutindeni gustul estetic de calitate, proaspăt şi viguros, acolo unde nu s-au suprapus aluviuni de pervertire venite pe alte căi decît sursele firești care i-au dat naştere, sau acolo unde condiţiile mult prea vitrege de trai nu l-au înăbuşit, împiedicîndu-l să se dezvolte, atrofiindu-l.

Nu se poate trece cu vederea nici asupra faptului că marile monumente arhitectonice ale omenirii îşi datoresc multiplicitatea lor de sensuri — nu numai artistului unic care le-a conceput în liniile lor mari — dar şi contribuţiei multiple şi anonime a meşterilor populari, bunului lor gust şi iscusinţei lor. Frescele de la Dun-huan ca şi ornamentaţiile palatului imperial din Pekin (ca să nu mai vorbim de bronzurile şi porţelanurile din timpurile dinastiilor Han şi Ming), basoreliefurile şi statuile din templele de la Ellora sau Elefanta, arabescurile palatelor maure din Grenada şi Sevilla, dantela de piatră şi statuile în lemn ale catedralelor gotice din Chartres sau Naumburg, picturile murale şi mozaicurile bisericilor bizantine din Ravena, Kiev sau de la Voroneţul nostru — sînt opera migalei răbdătoare animată de gustul artistic autentic al sutelor şi miilor de cioplitori, zugravi, mozaicari, ceramişti, exponenţi ai gusturilor milioanelor de privitori, care admirau lucrările lor.

Marii artişti şi-au găsit îndeobşte sursele lor de inspiraţie în creaţia artistică populară. Arta cuvîntului la maestrul Sadoveanu izvorăşte — cum de atîtea ori a ţinut el însuşi să sublinieze — din căldura graiului ţăranului moldovean, din expresiile lui colorate, vii, din sfătoşenia şi humorul povestitorului popular „de la hanul Ancuţei". Rapsodiile lui Enescu — şi nu numai rapsodiile — n-ar fi existat fără intonaţiile cîntecului popular. Grigorescu şi Luchian au învăţat meşteşugul de la zugravii anonimi de icoane. Mincu a valorificat potenţialităţile incluse în arhitectura noastră ţărănească. Ar însemna să împingem uşi deschise dacă am mai insista asupra legăturilor dintre teatrul „cult" modern şi „misterele" populare sau „commedia dell'arte", dintre concertele brandenburgice ale lui Bach sau rondourile lui Beethoven şi dansurile populare germane, dintre sonetele poeţilor „Pleiadei" şi poezia trubadurilor şi truverilor.

Creaţia artistică populară şi gustul de calitate al maselor a suferit însă o *pervertire* adîncă pe măsură ce dezvoltarea relaţiilor de producţie capitaliste au transformat şi realizările artistice în marfă. Încă în „Manifestul Partidului Comunist", Marx şi Engels au arătat că burghezia „a despuiat de aureola lor toate activităţile pînă atunci venerabile şi privite cu smerenie. Ea a transformat pe medic, jurist, preot, *poet*, om de ştiinţă în muncitorii ei salariaţi"[1]. Cei dispuşi să calomnieze marxismul îl acuză în primul rînd de schematism, aruncînd asupra materialismului

[1] K. Marx şi Fr. Engels, *Opere*, vol. 4, p. 469.

dialectic și istoric propria lor neputință de a privi realitatea în toată complexitatea ei. Formulările lapidare ale lui Marx au fost denaturate de dușmanii clasei muncitoare, trecîndu-se cu ușurință revoltătoare asupra faptului că nici Marx, nici marxiștii autentici, n-au pregetat să pornească la analiza tuturor implicațiilor principiilor fundamentale, în prezența realității obiective, în prezența faptelor, examinate însă în lumina călăuzitoare a acestor principii.

Cei care-și îngăduie ironii ieftine la adresa marxismului sînt dispuși să ia teza enunțată în „Manifestul Partidului Comunist" în litera ei și trec — de cele mai multe ori cu rea credință — asupra nenumăratelor precizări ale lui Marx și Engels, în ceea ce privește nuanțarea ei. „Cum — spun acești avocați ai „complexității" — poeții sînt toți, în lumea capitalistă, salariați? Artistul nu este de cele mai multe ori un boem, care o duce greu tocmai pentru că își păstrează independența și își apără libertatea lui de creație?"

Acestora trebuie să le răspundem clar, amintindu-le (sau informîndu-i) că Marx și Engels au arătat că factorul economic este numai *în ultimă analiză* determinant în ceea ce privește creația spirituală în general și cea artistică în special. De asemenea nu se poate să nu le punem înainte textul mereu actual al articolului lui Lenin *Organizația de partid și literatura de partid*, în care se subliniază că, în cele din urmă, libertatea artistului burghez „este pură fățărnicie". Într-o societate bazată pe puterea banului, într-o societate în care masele muncitoare duc o viață de mizerie în timp ce mănunchiuri de bogătași huzuresc, nu poate exista o „libertate" reală și adevărată. „Ești oare liber față de editorul dumitale burghez, domnule scriitor? față de publicul dumitale burghez, care pretinde de la dumneata pornografii în romane și imagini, prostituție ca o „completare" la „sacra" artă scenică?... Libertatea scriitorului, a pictorului, a actriței burgheze este doar o dependență camuflată (sau care este fățarnic camuflată) față de sacul cu bani, față de corupție, de întreținere"[1].

Această corupție se exercită azi în forme foarte întortochiate, care reușesc uneori să camufleze — cum spunea Lenin — dependența față de cerințele clasei dominante. Una dintre aceste forme întortochiate este tocmai *pervertirea gustului public*. Marile organizații economice ale societății capitaliste care se ocupă de difuzarea produselor culturii spirituale nu mai au nevoie să pună azi la cale o grosolană corupție directă a artistului (deși nici această practică nu este cu totul desființată). Editurile, casele de filme, impresariatele teatrale și muzicale, presa au și alte mijloace de presiune asupra artistului decît momeala directă cu sume mari sau șantajul direct, amenințarea cu anihilarea. Pe nesimțite, zi de zi, cu o reclamă abil pusă la punct (care merge de la critica de artă pretențioasă pînă la intoxicarea creierului cu firmele luminoase și panourile uriașe, de la organizarea de jurii care acordă premii, pînă la punerea la cale de intrigi care permit sau interzic alegerea în foruri de cultură prestigioase) — gustul publicului, căruia i se imping cu sau fără voia lui elementele acestei reclame, este orientat în direcții convenabile celor ce dețin „mij-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, p. 33.

loace de producţie materială" (Marx), direcţii care nu au nimic comun cu preocuparea pentru promovarea autenticelor valori artistice. Folosindu-se mijloacele moderne de difuzare a culturii — radiofonia şi televiziunea ca şi revistele de înaintată tehnică grafică — se cultivă abil comoditatea consumatorului de artă. Acestuia i se creează iluzia că este deţinătorul unui bogat bagaj cultural, unei înalte culturi artistice, atunci cînd i se oferă „comprimate" ale operelor clasice ale literaturii universale — în acele de tristă celebritate „Digest"-uri — sau cînd reproducerile însoţite de cîteva explicaţii grăbite (dar abil ticluite) îl conving că nu mai are nevoie să frecventeze muzeele. Plasarea în incinta unor instituţii de prestigiu — pe de altă parte — a unor produse „artistice" cu o anumită orientare, este menită să dea prestigiu şi acestei orientări.

Să ne amintim de situaţia existentă în ţara noastră în anii de dinaintea eliberării. Denaturarea simţului artistic popular s-a făcut atunci pe diverse căi, ţinîndu-se seama de categoriile sociale pe care această denaturare le viza.

Celor ce munceau, istoviţi de eforturi extenuante, care totuşi mai aveau răgazul să citească o revistă sau să meargă la un spectacol — li se oferea un amuzament superficial, menit să-i „destindă", şi lăsîndu-i să creadă că arta nu cere concentrare, că satisfacţia artistică nu înseamnă intrarea în clocot a întregii lor personalităţi umane — senzorialitate, afectivitate, inteligenţă — ci numai un vag interes pentru nişte întîmplări ticluite fără umbră de veridicitate, în care senzaţionalul era menit să înlăture adevărul, iar senzualitatea animalică, adevăratele sentimente umane adînci. Ochiul lor artistic, format în decursul practicii sociale pentru a aprecia „frumuseţea formei" (Marx) era viciat de contactul cotidian cu obiectele de serie, fabricate în vederea profitului negustoresc, pe care erau nevoiţi să le întrebuinţeze în viaţa de fiecare zi. Locuinţa mizeră din mahalale, cu pereţii coşcoviţi, mobila greoaie, tacîmurile, paharele, vesela, fabricate fără cea mai mică preocupare de a le da un aspect estetic, stofele grosolane şi ţesăturile ţipătoare, confecţionate pentru a da maximumul de profit întreprinzătorului care le vindea — toate acestea îmbinate cu lipsa de preocupare a patronului pentru ca locul de muncă să fie agreabil, făceau să se tocească an după an, deceniu după deceniu şi chiar generaţie după generaţie, ceea ce mileniile anterioare dezvoltaseră în oameni. Urechea muzicală era pervertită de „şlagărele" fabricate în serie de negustorii de muzică. Frumuseţea cîntecelor populare apărea mutilată de „interpretările" languroase sau „picante" din restaurantele şi cîrciumile semănate la tot pasul. Acolo însă unde muncitorimea organizată izbutea să-şi facă un loc de întîlnire, un club, acolo răzbătea, prin grija partidului, literatura de calitate, reproducerea de artă, muzica autentică.

Ţărănimea muncitoare istovită de exploatarea moşierească şi chiaburească avea din ce în ce mai puţin răgaz pentru cultivarea tradiţiilor artei noastre populare. Meşterii iscusiţi ai satelor deveneau din ce în ce mai rari.

Şcoala burgheză pregătea un intelectual menit să ajungă tehnician al producţiei capitaliste sau funcţionar al statului burghezo-moşieresc.

„Educația estetică" organizată în școală consta fie în analizele sintactice ale autorilor clasici greci și latini (ceea ce ducea la îndepărtarea pentru restul vieții a viitorului intelectual de sesizarea frumuseții literare a acestor opere); fie în îndoparea cu numeroase date bio-bibliografice referitoare la poeții și romancierii romîni, francezi sau germani; fie în solfegierea plictisitoare, care-l lăsa pe elev cu impresia că muzica este un exercițiu de tortură; fie în nu mai puțin plictisitoarele ore de „desen după natură", în care același vas inform sau aceeași frunză de acant, mulată în gips, serveau drept eterne modele de frumusețe clasică. De altfel desenul și muzica erau socotite „dexterități", deci „materii" de învățătură care nu se bucurau de stimă, iar literatura era mai ales gramatică sau informație documentară.

Cu o asemenea „educație estetică" intra intelectualul în viață. Muzeele noastre erau mai mult decît sărace. La concerte nu izbuteau să ajungă decît puțini.

În această situație era oare de mirare că gustul artistic al profesioniștilor intelectuali rămînea în bătaia tuturor vînturilor? Pe de o parte unii dintre ei rămîneau „surzi" muzicali, „orbi" picturali sau socoteau că literatura este numai o metodă de a prezenta ceva mai atrăgător, ceea ce făcea, cu mijloace mai severe, istoria, sociologia sau științele naturii. Pe de altă parte, alții puteau să cadă pradă ușoară curentelor decadente și să ajungă să se auto-considere „rafinați", dacă declarau că admiră ultimele producții extravagante, pretinse de „avantgardă", ale artei și literaturii burgheze occidentale.

Cei înzestrați cu aptitudini artistice deosebite, poeții, muzicienii, pictorii, la care talentul răzbătea peste aceste condiții sociale vitrege, aveau de ales între o viață grea, în care să nu sacrifice gusturilor pervertite de burghezie autentica lor capacitate creatoare — și o viață mai ușoară, în funcție de măsura în care erau dispuși să facă concesii cerințelor „pieții" sau chiar să se vîndă, în cel mai propriu înțeles al cuvîntului, magnaților zilei.

Fără îndoială că am avut numeroși artiști și literați de valoare și cinstiți, care nu și-au trădat misiunea lor. În lucrările lor și-au găsit expresia — uneori mai limpede alteori mai confuz — năzuințele maselor populare, ura și lupta lor împotriva asupritorilor, bunul lor gust nealterat, care străbătea peste eforturile de pervertire ale burgheziei. Mulți dintre acești artiști au reușit să găsească drumul către partidul clasei muncitoare și să evite astfel rătăciri dureroase. Dar o altă parte a căzut pradă influențelor nefaste și, prin producția lor literară, muzicală sau plastică, au contribuit la pervertirea mai accentuată a gustului public și își au partea lor de răspundere artistică și cetățenească în această privință.

Dacă nu am ține seama de această situație complexă am risca să înțelegem profund eronat *caracterul popular* al artei. Uitînd căror cauze se datorește pervertirea gustului popular, am putea crede că succesul comercial al așa-zisei „picturi de gang"[1] se datora caracterului său popu-

[1] Între cele două războaie în gangurile și pasajele de pe străzile centrale ale Bucureștilor se vindeau „picturi" lipsite de orice valoare artistică, reprezentînd femei pe jumătate

lar; am putea socoti că romanele „polițiste" sau lacrimogene editate la noi, între cele două războaie mondiale, de un Ig. Hertz sau Georgescu-Delafras, și care se vindeau bine grație unei reclame abile, au reprezentat o literatură cu caracter popular; am înțelege că putem conferi caracter popular spectacolelor de „revistă", pornografice ale diferitelor teatre de vară existente la noi în primele decenii ale veacului, numai pentru că aveau succes de „casă".

Pe de altă parte, opunînd acestor producții lipsite de orice valoare artistică, literatura ermetică a unui Ion Barbu, de pildă, sau imitația servilă a picturii și sculpturii decadente apusene, care nu găseau audiență la publicul larg — am putea socoti că autenticele valori artistice *aici* ar fi trebuit căutate. Pe acest drum se străduia să-l îndrume pe consumatorul de artă pretențios estetica burgheză socotită atunci de prestigiu. Pe de o parte, criticii care au urmat direcția imprimată de Maiorescu, cei situați pe linia preluată de Eugen Lovinescu, pe de alta esteticienii care promovau caracterul mistic al artei, încercau să-l determine pe artist să se rupă de legătura lui cu realitatea socială-obiectivă și să creeze intelectualului dezorientat o falsă scară de valori estetice.

Amîndouă pozițiile sînt străine de arta autentică, de acea artă care, dezvoltîndu-se pe drumul tradiției artistice universale, dezvoltă și cultivă gustul artistic de calitate al maselor, gustul nepervertit de condiții sociale care alterează personalitatea umană. Dar pentru dezvoltarea acestei arte, în condițiile societății noastre de astăzi, trebuie să ținem seama de indicația lui Lenin: „Pentru ca arta să se poată apropia de popor și poporul de artă, trebuie mai întîi să ridicăm nivelul general de instrucțiune și cultură"[1].

Am vorbit pînă acum de condițiile fără de care creația artistică este lipsită de autenticitate, întrucît posibilitatea de *comunicare* a artistului cu consumatorul operei de artă este împiedicată atunci cînd aceste condiții nu sînt împlinite.

Este însă necesar să acordăm atenție susținută și condițiilor în care opera de artă autentică poate fi receptată. Am văzut că în mediul comercializării producției artistice gustul de calitate al maselor populare se pervertește iar în condițiile unei vieți materiale foarte grele, care nu lasă truditorului pic de răgaz, acest gust se atrofiază. Pe de altă parte, îmbogățirea continuă a fondului aperceptiv, lărgirea neîncetată a orizontului cultural, transformarea și rafinarea continuă a ceea ce Marx denumește „simțuri umane subiective" — toate acestea duc la o capacitate de recepție artistică din ce în ce mai cuprinzătoare. Cunoașterea unui cît mai mare număr de opere de artă, informarea corespunzătoare asupra unor elemente de tehnică artistică, amplifică de asemenea posibilitatea de receptivitate a creației artistice.

În condițiile revoluției culturale care se desfășoară azi în țările lagărului socialist, pe baza unor relații de producție care descătușează

---

dezbrăcate; aceasta era „pictura de gang" pe care orice îmbogățit rîvnea să și-o atîrne în dormitor.

[1] Lenin, *Despre cultură și artă*, E.S.P.L.P., p. 617.

toate forțele de creație, caracterul popular al artei se împletește strîns cu posibilitățile, încă neîntîlnite, de *educație estetică*, la nivel înalt, a celor mai largi mase populare. Arta pe care o așteaptă și o merită constructorii socialismului și comunismului trebuie să fie o artă de înaltă ținută, în care adîncimea și amploarea conținutului să fie structurate de o formă artistică strălucitoare. Măiestria artistului socialist trebuie să facă *accesibilă* creația sa nu prin concesii făcute unor gusturi rudimentare sau pervertite, ci unui *gust social* demn de epoca noastră.

În cunoscuta lui convorbire cu Clara Zetkin, Lenin spunea că muncitorii și țăranii „și-au dobîndit dreptul la o artă într-adevăr măreață. De aceea noi punem pe primul plan sarcina de a organiza pe scară cît mai largă învățămîntul și educarea poporului"[1]...

De aici rezultă importanța problemei *educației estetice* care trebuie să țină pasul cu progresul neîncetat al mijloacelor prin intermediul cărora artistul comunică mesajul său. Ca om al epocii sale, al națiunii și al clasei sale, artistul are și el un fond aperceptiv care intră în clocot la solicitările realității înconjurătoare. Dar talentul artistic — înzestrarea lui deosebită — îl face să seziseze aspecte ale realității care rămîn mute pentru omul fără talent. Fizionomii, gesturi și intonații ale oamenilor cu care vine în contact și care solicită ochiul și urechea lui, se leagă mai direct la el cu sentimentele, caracterul și ideile acestor oameni, capătă o valoare *semnificativă*, care scapă omului neînzestrat. Forme și culori, ritmuri și armonii, cadențe și timbre, se leagă și se îngemănează în fantezia lui, restructurîndu-se în *compoziția* artistică, care le-a selectat și le-a îmbinat, — incomparabil mai grăitor decît se află ele risipite în realitate. Artistul „iscă armonii și prețuri noi" acolo unde noi, oamenii comuni nu știm să le descoperim. Firește, toate acestea nu pot găsi drumul la sensibilitatea noastră decît dacă își au izvorul în aceeași realitate în care trăim și noi; decît dacă ele constituie o oglindire veridică, în modalitate artistică originală, a mediului artistului care este și mediul nostru; decît dacă, pe calea imaginilor senzoriale, pot să pună în mișcare sentimente și idei care intră în miezul preocupărilor noastre majore. Dar noi nu vom putea ajunge la acest miez — care este și miezul autenticelor capodopere — dacă ne vom apropia de opera de artă cu un ochi rudimentar, cu o ureche neformată, cu simțuri rămase în stadiul fiziologic elementar, cu simțuri care n-au devenit, prin educație, „simțuri umane subiective" (Marx). Problema accesibilității artei este deci totodată problema *îndatoririi firești a artistului* de a răspunde, prin mijloacele lui de măiestrie artistică, la marile întrebări ale epocii sale — ca și problema capacității maselor de consumatori de artă de a *recepta* mesajul său, în condițiile unei educații estetice care să le facă să poată sesiza ce este nou, original și autentic în acest mesaj.

Dacă condamnăm, pe drept cuvînt, goana după o „originalitate" cu orice preț, care ar trebui să fie obținută numai prin „inovații" în tehnica artistică, inovații menite să nască doar un scandal profitabil negustorilor

[1] V. I. Lenin, *Despre cultură și artă*, E.S.P.L.P., 1957, p. 620.

de artă; dacă cerem artistului să-şi înţeleagă imensa responsabilitate pe care i-o creează tocmai înzestrarea sa, responsabilitate care trebuie să-l situeze acolo unde se dezbat problemele marilor destine ale oamenilor — nu putem uita însă că şi noi, oamenii neînzestraţi cu talent dar avizi de bucurii artistice, avem îndatorirea de a ne perfecţiona neîncetat capacitatea de a sezisa *noul* din mesajul artistic, capacitatea de a fi în permanenţă permeabili la ceea ce este autentic original în creaţia artistică, capacitatea de a ne deschide larg porţile sensibilităţii noastre la ceea ce ne poate aduce satisfacţii artistice de calitate, la ceea ce constituie autentica modalitate estetică de a dezbate, în această formă a conştiinţei sociale care este arta, cele mai arzătoare probleme ale noastre.

Pentru a înfăptui însă condiţiile necesare unei asemenea capacităţi, trebuie să înnodăm în sensibilitatea artistică a maselor populare firul tradiţiei artistice, rupt sau pervertit de viaţa în condiţiile capitalismului, trebuie să creăm cele mai largi posibilităţi ca ele să poată beneficia de ceea ce marii artişti ai tuturor vremurilor au adus în îmbogăţirea sensibilităţii artistice a omenirii. Această mare operă de educaţie estetică este strîns legată de ansamblul *revoluţiei culturale* care are loc astăzi şi presupune acţiuni bine chibzuite. „În problemele culturii — spunea Lenin — pripeala şi excesul de zel strică mai mult decît orice"[1].

★

Educaţia estetică trebuie să pornească de acolo de unde a fost alungată de condiţiile de viaţă subumană pe care exploatarea le-a impus celor ce muncesc şi de la curăţirea de prostul gust pe care producţia de serie, în scopurile creşterii continue a profiturilor, le-a creat, prin făurirea unui mediu de viaţă străin de frumos. *V. V. Stasov* a arătat că „arta autentică, sănătoasă, nu există decît acolo unde necesitatea unor forme elegante şi graţioase, a unei înfăţişări permanent artistice îmbrăţişează sutele de mii de lucruri care ne înconjoară zilnic. Arta populară adevărată şi nu iluzorie există doar acolo unde şi casa mea e frumoasă şi camera şi paharul şi lingura şi cana şi masa şi dulapul şi soba şi sfeşnicul şi aşa mai departe pînă la cel mai mic obiect: acolo şi arhitectura iar apoi pictura şi sculptura vor fi interesante şi valoroase ca formă şi concepţie"[2]. O proporţionare adecvată a obiectelor de uz curent, o formă agreabilă a mobilei şi a veselei, un colorit armonios al zugrăvelei sau al perdelelor, un desen frumos al covoarelor şi al stofelor şi o tăietură adecvată a hainelor şi a obiectelor pe care punem mîna în fiecare moment (un creion, o tabacheră, un portofel) — toate acestea orientează simţul vizual către un început de exigenţă plastică, care este primul pas spre gustul artistic. În lipsa acestei exigenţe elementare, ori de cîte ori ochiul va fi solicitat de un decor încărcat, de gust îndoielnic, de o împopoţonare pretenţioasă, de culori ţipătoare — va avea iluzia că se află în prezenţa unui element „artistic", va fi intimidat de falsa prestanţă a ceea ce depăşeşte obişnuinţa lui cotidiană.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., p. 482.
[2] Citat după N. A. Dmitrieva, *Despre educaţia estetică*, Ed. Cartea rusă, 1958, p. 110.

Interiorul caselor noastre țărănești, frumusețea fiecărui obiect mărunt, bunul gust al costumelor despre care am mai pomenit, sînt o dovadă de ceea ce poate da gustul de calitate al poporului. Dar fără îndoială că în condițiile vieții civilizate, socialiste, nu mai poate fi vorba de rămînerea la făurirea propriei mobile sau de întoarcerea la producția meșteșugărească, de migala îndelungată pe care alte condiții de viață (în ansamblul lor, înapoiate) le îngăduiau meșterului de tipul Colas Breugnon, zugrăvit de Romain Rolland. Însă industria noastră producătoare de bunuri de larg consum nu poate neglija preocuparea pentru frumusețea obiectelor fabricate. Astăzi cînd nu profitul comercial este scopul producției, ci satisfacerea nevoilor materiale și spirituale ale oamenilor, grija pentru acest sector al educației estetice nu poate să fie o chestiune de ordin secundar. De la proiectarea apartamentelor, pînă la desenul mobilierului și de la „tăietura" fabricilor de confecții pînă la etichetele de pe borcanele de produse alimentare — nimic nu este de neglijat în opera răbdătoare, îndelungată, de dezintoxicare a gustului pervertit, de îndrumare atentă pe calea bunului gust legat de dezvoltarea de milenii a ochiului uman.

Dar aici este numai începutul. Dacă educarea „simțurilor umane subiective" este o condiție sine qua non pentru o educație estetică amplă nu e mai puțin adevărat că, rămînînd aici, minimalizăm întreaga problemă. Educația estetică trebuie să înainteze fără întîrziere de la formarea „ochiului care să perceapă frumusețea formei" și a „urechii muzicale" — către *dezvoltarea capacității de a sezisa sensul ideologico-emoțional pe care elementele concret-senzoriale ale operelor de artă îl vehiculează.*

De aceea, dacă *arta aplicată*, ale cărei calități nu trebuie cu nimic diminuate, joacă un rol important în educația estetică, *importanța majoră o are însă educația artistică, care pornește de la artele cu un profund conținut ideologico-emoțional*, de la artele care nu au doar pretenția de a crea omului un climat agreabil de viață[1], ci tind *să pună în mișcare sentimente puternice și idei profunde.*

Este vorba prin urmare de a cerceta care sînt condițiile în care oamenii muncii, chemați la creație istorică conștientă, trebuie puși în situația de a beneficia fără întîrziere de bucuriile artei mari, ale artei care, prin intermediul funcției sale estetice, înfăptuiește și funcțiile ei cognitive și social-educative.

Politica partidului nostru în problemele construirii culturii socialiste nu a neglijat nici un moment aceste preocupări menite a crea condițiile unei *maxime posibilități de manifestare a capacității creatoare a poporului, de a făuri o artă de înaltă ținută care să exprime năzuințele poporului și care să fie destinată satisfacției arzătoarelor sale necesități este-*

[1] Unii dintre pictorii burghezi de prestigiu socotesc că nu numai arta aplicată are această singură misiune ci plastica în genere. *H. Mattisse*, de exemplu, susținea că ceea ce ambiționează el este „o artă de echilibru, de puritate, de liniște, fără subiect agitant, preocupant — o artă care să fie pentru orice muncitor intelectual, pentru omul de afaceri ca și pentru literat, de exemplu, un lenifiant, un calmant cerebral, ceva analog unui bun fotoliu care alungă oboselile fizice" — (citat după Lionello Venturi — *Pour comprendre la peinture*, Ed. A. Michel, Paris, 1950).

tice: aici trebuie căutată rezolvarea problemei *caracterului popular al artei în socialism*. Partidul a pus în primul rînd un accent puternic asupra îndrumării juste a creaţiei literare şi artistice destinate unor mase de consumatori de artă de o amploare necunoscută încă în istorie. Partidul a pus înaintea artiştilor sarcina de cinste de a făuri opere destinate constructorilor societăţii noi, de a făuri arta acestei societăţi socialiste. Dar totodată partidul a pus în permanenţă problema educaţiei estetice a maselor populare, în toate ramurile artei. De la răspîndirea cărţii beletristice în proporţii incomparabile cu ceea ce se întîmpla înainte de eliberare, pînă la împînzirea ţării cu o reţea de muzee; de la crearea de teatre şi orchestre simfonice în cele mai multe dintre oraşele ţării şi pînă la dezvoltarea uriaşă a formaţiilor artistice de amatori — nimic nu a fost neglijat pentru „ca arta să se poată apropia de popor şi poporul de artă"[1]. În ultimii ani îndeosebi se observă o activitate din ce în ce mai susţinută a organizaţiilor obşteşti, a Uniunilor de creatori, a teatrelor şi orchestrelor noastre, a radio-televiziunii şi a presei — în răspîndirea cunoştinţelor de bază, în domeniul fiecărei arte, absolut necesare pentru a putea păşi cu succes pe tărîmul înţelegerii marilor capodopere. „A dărui oamenilor muncii lumina şi bucuria artei—se spune într-un editorial al ziarului *Scînteia* — este un obiectiv principal al politicii culturale a partidului"[2]. Tot aici se arată că „munca de formare a unui public nou cere iniţiativă, eforturi, multă dragoste". Această „muncă de formare" revine în sarcina a numeroşi factori.

Critica de artă, sprijinită pe principiile estetice marxist-leniniste, are în această privinţă un rol de prim plan. Criticilor literari, plastici, muzicali, le incumbă îndatorirea de a orienta — în lumina indicaţiilor partidului — nu numai creaţia artistică dar şi *gustul* oamenilor muncii, îndatorirea de a lumina — printr-o exegeză competentă, răbdătoare şi accesibilă — *specificul* cunoaşterii artistice, căile pe care trebuie căutată bucuria artistică într-un poem, într-o simfonie sau într-o frescă.

Creaţia artistică de amatori are de asemenea un rol de cea mai mare însemnătate în formarea gustului de masă. Contactul direct cu creaţia artistică, care se realizează în cenaclurile literare, în corurile şi orchestrele populare, în cercurile de artă plastică are marea virtute că, punînd mase largi de oameni în cunoştinţa elementelor tehnice ale diferitelor arte, solicitînd eforturile lor pentru însuşirea măiestriei artistice, îi pune în situaţia de a putea aprecia în cunoştinţă de cauză această măiestrie la artiştii profesionişti, le măreşte capacitatea de receptare estetică, face posibilă acea atmosferă de masă în care să poată să apară inovaţiile autentice ale artistului într-adevăr mare.

★

Am atins aici numai două aspecte majore ale îndrumării de către partid a literaturii şi artei în ţara noastră. Am încercat, în analiza aces-

---

[1] V. I. Lenin, *Despre cultură şi artă*, p. 617.
[2] *Scînteia*, nr. 4766 din 25 februarie 1960.

tor aspecte, să arătăm caracterul ştiinţific al acestei îndrumări şi să punem în lumină perspectivele largi care se deschid în dezvoltarea artei noastre prin grija neobosită şi atentă a forţei conducătoare în statul nostru de democraţie populară.

ПРАВДИВОСТЬ И НАРОДНОСТЬ ИСКУССТВА

РЕЗЮМЕ

Политика партии рабочего класса РНР в вопросах искусства и литературы, развивающихся на новой социалистической экономической основе, опирается на научные положения о создании и восприятии произведений искусства. Диалектический и исторический материализм, являющийся теоретической основой всей деятельности партии, позволяет ясно ориентироваться как в вопросах художественного творчества, так и эстетического воспитания.

Из многочисленных сторон направляющей деятельности партии в области искусства и литературы автор рассматривает только вопросы *правдивости* и *народности искусства*, без которых не может быть понята *партийность* художника социалистического реализма.

При анализе марксистско-ленинской эстетической категории *правдивости* автор исходит из краткого рассмотрения тезисов ленинской теории отражения и показывает, что партия опирается именно на эти научные тезисы в направлении литераторов и артистов на правдивое отражение действительности специфическими средствами искусства. Автор показывает, что в отражении действительности как в произведениях искусства, так и в процессе их восприятия нельзя пренебрегать ни существованием достоверной *объективной* материальной действительности, ни достоверным существованием мыслящего, чувствующего, познающего и стремящегося *субъекта*. Художественное отражение действительности означает, следовательно, отражение широкой действительности, многообразных процессов в их комплексных связях с совокупностью окружающего мира. Но автор обращает внимание на опасность смешения субъективной реакции артиста на окружающий мир с радикальным субъективизмом, к которому приводит современная буржуазная эстетика, требующая изоляции только в „ее внутреннем мире". В противоположность этому марксистско-ленинская эстетика показывает, что правдивость лиризма состоит в ценности его всеобщности, в действительности его отражения.

Партия учит литераторов и артистов, что правдивое отражение действительности в произведениях искусства должно раскрывать *смысл* диалектического развития этой действительности, рассматривать действительность с точки зрения перспективы будущего. Именно поэтому *положительный герой*, как носитель этой перспективы, как носитель

нового, приобретает первостепенную значимость в современной литературе и искусстве. Борясь за правдивое отражение действительности в искусстве, партия указывает деятелям искусства широкий путь, по которому они должны следовать, оставляя, однако, за ними творческую ответственность, связанную с талантом, стилем и с их своеобразной индивидуальностью.

Во второй части работы автор, касаясь некоторых сторон народности искусства, показывает, что партия ведет сегодня неуклонную деятельность, направленную на создание высокого искусства, предназначенного удовлетворять насущные эстетические потребности народа и выражать его стремления. В то же время партия создает максимальные условия возможности проявления творческих способностей трудящихся масс. С этой целью партия борется, с одной стороны, за широкое разъяснение артистам, что их творчество, для того чтобы оно действительно стало ценным посланием, должно обладать большой силой *передачи* этого послания, отвергая любую тенденцию к замкнутости; с другой стороны, партия борется за постоянное усиление эстетического воспитания народных масс, против извращенных эстетических вкусов, прививаемых буржуазией, за развитие, в наилучших условиях, хороших вкусов трудящихся, развиваемых в течение всей истории человеческого искусства.

LA VÉRIDICITÉ ET LE CARACTÈRE POPULAIRE DE L'ART

RÉSUMÉ

La politique du parti de la classe ouvrière roumaine à l'égard des problèmes de l'art et de la littérature, dont le développement actuel a une nouvelle base économique — l'économie socialiste — se fonde sur une conception scientifique de la création et de la réception de l'œuvre d'art. Le matérialisme dialectique et historique, base théorique de l'entière activité du parti, offre une orientation claire aussi bien dans les problèmes de la création artistique que dans ceux de l'education esthétique.

Parmi les multiples aspects de l'art et de la littérature vers lesquels se dirige l'attention du parti, l'auteur se propose d'étudier deux seulement : *la véridicité de l'art* et son *caractère populaire*, sans lesquels l'*esprit de parti* de l'artiste réaliste-socialiste ne peut être compris.

Pour analyser la catégorie esthétique marxiste-léniniste de la *véridicité*, l'auteur expose brièvement les thèses de la théorie léniniste du reflet, et montre que le parti s'appuie justement sur ces thèses scientifiques lorsqu'il engage les écrivains et les artistes à refléter véridiquement la réalité, par les moyens spécifiques de l'art. Il montre que le reflet de la réalité dans l'œuvre d'art aussi bien que dans le processus de réception de celle-ci,

ne peut négliger ni l'existence authentique de la réalité matérielle *objective*, ni l'existence authentique de la réalité du *sujet* qui pense, sent, connaît, a des aspirations. Le reflet artistique de la réalité signifie donc le reflet d'amples réalités, de processus multiformes, de leurs rapports complexes avec l'ensemble du monde environnant. Toutefois, l'auteur nous prévient du danger de confondre la réaction subjective de l'artiste à l'égard du monde environnant, avec le subjectivisme radical, vers lequel le pousse l'esthétique bourgeoise contemporaine, en lui demandant de s'isoler dans son seul «univers intérieur». À l'opposé de cette position, l'esthétique marxiste-léniniste montre que la véridicité du lyrisme consiste dans sa valeur de généralité, dans sa vertu de reflet.

Le parti enseigne aux écrivains et aux artistes que le reflet véridique de la réalité dans l'œuvre d'art doit suggérer *le sens* du développement dialectique de cette réalité, qu'il doit contempler le présent à travers la perspective de l'avenir. C'est justement pourquoi le *héros positif*, en tant que porteur de cette perspective, porteur du nouveau, acquiert une importance de premier plan dans la littérature et dans l'art contemporain. En militant pour le reflet véridique de la réalité dans l'art, le parti indique aux créateurs d'art la grande voie qu'ils doivent suivre, mais leur laisse la responsabilité créatrice, liée au talent, au style et à la personnalité de chacun d'eux.

Dans la seconde partie de son ouvrage, l'auteur aborde certains aspects du caractère populaire de l'art, et montre que le parti poursuit sans relâche une action destinée à forger un art d'une haute tenue, à même de satisfaire les nécessités esthétiques brûlantes du peuple, et qui puissent exprimer les aspirations de celui-ci. La politique du parti à l'égard de ce problème crée en même temps les conditions nécessaires pour que les possibilités de manifestation les plus grandes soient accordées à la capacité créatrice des masses de travailleurs. Dans ce but, le parti milite, d'un côté, pour éclairer les artistes sur cette vérité que leur œuvre ne peut apporter un message de prix, si elle ne possède une intense force de *communication* de ce message, et, d'un autre côté, pour intensifier continuellement l'éducation esthétique des masses populaires, contre la perversion du goût esthétique que la bourgeoisie a tenté de réaliser, pour aider au large développement, dans des conditions supérieures, de leur gôut artistique attesté au cours de toute l'histoire de l'humanité.

*

DIN LUPTA FILOZOFIEI MARXIST-LENINISTE ÎMPOTRIVA INDETERMINISMULUI, MISTICISMULUI ȘI RASISMULUI ÎN FILOZOFIA BURGHEZĂ REACȚIONARĂ DIN ROMÎNIA (1930—1940)

DE

N. GOGONEAȚĂ

Conținutul principal al luptei ideologice în perioada dintre cele două războaie mondiale l-a constituit lupta dintre filozofia marxist-leninistă și filozofia burgheză reacționară.

Păstrînd caracteristicile generale ale ideologiei burgheze decadente din perioada imperialistă, filozofia burgheză din țara noastră din această epocă prezintă în manifestările ei concrete particularități specifice determinate de condițiile interne și internaționale ale țării noastre în perioada care a urmat după primul război mondial.

În condițiile declanșării crizei generale a capitalismului, ca urmare a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și datorită efectelor primului război mondial, au apărut schimbări importante în economia, în viața socială, politică și culturală a Romîniei.

Bogățiile noilor teritorii, potențialul industrial al Transilvaniei, politica de înarmare dusă de partidele burgheze, exploatarea cruntă a maselor populare au atras după sine o anumită dezvoltare a capitalismului atît în industrie cît și în agricultura țării noastre.

Caracteristic pentru economia Romîniei după primul război mondial este creșterea puterii monopolurilor și întărirea pozițiilor capitalului străin în economia Romîniei. În această perioadă se accentuează concentrarea întreprinderilor și centralizarea capitalurilor, se dezvoltă trusturile, iar rolul băncilor devine din ce în ce mai însemnat ca urmare a împletirii capitalului bancar cu cel industrial.

Burghezia, care în timpul războiului aruncase tot greul pe spatele clasei muncitoare și al țărănimii, se dedă după război la mari speculații financiare, diferitele grupuri ale burgheziei urmărind să acapareze întreprinderile industriale și bogățiile noilor teritorii. Pentru exploatarea lor

se recurge mai ales la capitalul străin : francez, englez, american, elvețian, olandez, belgian etc., a cărui participare la întreprinderile industriale și bancare crește considerabil.

O dezvoltare a capitalismului a avut loc și în agricultură, stînjenită însă de puternice rămășițe feudale. Promisă în condițiile avîntului revoluționar care a urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și ale războiului, reforma agrară a cărei înfăptuire a fost tărăgănată multă vreme, s-a realizat tot în folosul capitaliștilor și moșierilor. Au fost expropriate (dar nu complet) moșiile și nu moșierii, contra unor despăgubiri însemnate, ceea ce a însemnat pentru moșierime un nou izvor al acumulării de capital, iar pentru țărănime înglodarea în datorii. Țăranii au primit pămînt puțin și prost. Votată de parlamentul burghez, legea circulației bunurilor agricole a dus la ruinarea unei mari părți a țărănimii, la întărirea chiaburimii și la refacerea moșiilor. Cultivarea pămîntului se făcea de către țărani cu mijloace rudimentare, marii proprietari utilizînd atît sistemul dijmei cît și exploatarea de tip capitalist (folosirea forței de muncă salariate, a mașinilor etc.).

În condițiile creșterii avîntului revoluționar al maselor ca urmare a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a exploatării deosebit de sîngeroase la care au fost supuși oamenii muncii în timpul războiului, în anii 1918—1920 țara noastră a cunoscut o perioadă de mari frămîntări sociale, de mari lupte de clasă care au culminat cu greva generală din octombrie 1920. În acești ani are loc un proces de cristalizare ideologică și politică în rîndurile mișcării muncitorești. Elementele revoluționare ale mișcării muncitorești, constituite în grupuri comuniste, sînt în fruntea luptei clasei muncitoare, conduc acțiunile ei și pregătesc crearea partidului comunist, afilierea la Internaționala a III-a. În condițiile avîntului revoluționar, datorită luptei elementelor revoluționare ale mișcării muncitorești, Congresul Partidului Socialist din anul 1921 a votat înființarea Partidului Comunist din Romînia, partid marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră. „*Crearea Partidului Comunist din Romînia a constituit o victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului și reformismului în mișcarea muncitorească din Romînia*" [1]. P.C.R., partid de tip nou, a apărat consecvent interesele maselor largi populare, a fost conducătorul luptei clasei muncitoare și a țărănimii muncitoare împotriva exploatării.

Perioadei de avînt revoluționar din anii 1917—1922 și de criză politică a regimului burghezo-moșieresc i-a urmat perioada de stabilizare vremelnică și parțială a capitalismului. Burghezia și moșierimea trec la contraofensivă, încercînd să anuleze cuceririle clasei muncitoare obținute în anii de avînt revoluționar. Această perioadă ia sfîrșit cu marea criză economică mondială din anii 1929—1933 care va fi totodată și momentul unei ascuțite lupte de clasă, al cărei punct culminant l-au constituit eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933, conduse de partid, în frunte cu tovarășii Gh. Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica, Ilie Pintilie.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, 1955, p. 308.

Subordonarea economiei țării față de monopoluri, precum și înrobirea ei capitalului străin au avut consecințe grave pentru poporul muncitor din țara noastră. Regimul burghezo-moșieresc a urmărit reprimarea sîngeroasă a luptei revoluționare dusă de clasa muncitoare sub conducerea comuniștilor (masacrul din 13 decembrie 1918, scoaterea P.C.R. în afara legii în 1924, masacrul de la Lupeni din 1929, reprimarea luptelor ceferiștilor și petroliștilor din 1933). Clasele dominante au încercat și acum să iasă din criză pe seama maselor muncitoare prin concedieri, curbe de sacrificiu etc. Totodată, urmărind înăbușirea mișcării muncitorești și impunerea dominației lor în economia țării, în anii care au urmat, grupurile monopoliste au dus o politică de fascizare a țării, nesocotind drepturile și libertățile democratice, practicînd jaful și asasinatul. Ele au folosit în scopurile lor de clasă grupările și organizațiile fasciste, unelte ale vîrfurilor monopoliste cele mai reacționare. Burghezia și moșierimea, în teama și ura lor față de primul stat al muncitorilor și țăranilor, față de U.R.S.S., au transformat în același timp țara noastră într-un avanpost al planului de agresiune antisovietică, incluzînd-o mai întîi în „cordonul sanitar", iar în cele din urmă angajînd-o în criminalul război împotriva U.R.S.S.

În anii ofensivei forțelor reacționare, Partidul Comunist din Romînia a luptat cu hotărîre pentru apărarea intereselor fundamentale ale poporului romîn, a stat în fruntea luptei maselor împotriva fascizării țării desfășurînd o intensă activitate în vederea unirii forțelor democratice și patriotice în frontul popular, împotriva dictaturii regale și a celei legionare, împotriva cotropirii țării de către hitleriști și a atragerii Romîniei în războiul antisovietic. În anii războiului antisovietic P.C.R. a fost principala forță politică a țării care a organizat lupta maselor muncitorești împotriva dictaturii antonesciene și a mașinii de război hitleriste. Sub conducerea P.C.R. a fost creat Frontul patriotic antihitlerist (1943). În condițiile victoriei armatelor sovietice împotriva cotropitorilor germani, din inițiativa și sub conducerea P.C.R. a fost creat Frontul Unic Muncitoresc (1944) și pregătită insurecția armată care a răsturnat dictatura militaro-fascistă. Victoria insurecției armate de la 23 August 1944 a marcat începutul revoluției populare în Romînia. Ea a constituit o cotitură radicală în istoria țării, deschizînd drumul revoluției socialiste și al construcției societății socialiste.

★

Reflectînd politica antipopulară și antinațională a burgheziei și moșierimii, filozofia și sociologia burgheză din perioada dintre cele două războaie mondiale s-au orientat tot mai mult spre fideism și misticism; ele au căpătat un pronunțat caracter șovin și s-au pus în slujba fascismului, propagînd rasismul și iraționalismul. Filozofia burgheză oglindea în felul acesta în mod fidel starea de criză a sistemului capitalist care, o dată cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, a intrat în perioada crizei generale. În trecut, filozofia promovată de reprezentanții ideologici ai burgheziei în ascensiune se caracteriza înainte de toate prin caracterul ei raționalist. Rațiunea a fost arma ideologică cu ajutorul căreia burghezia a repurtat victoria asupra scolasticii și a lovit, atîta timp cît interesele

ei dictau aceasta, în armătura ideologică a feudalismului, în dogmatica religioasă. „Raţiunea" fusese prezentată ca fiind etalonul suprem al noii clase în ascensiune.

Mersul evenimentelor a venit să demonstreze însă în curînd că ordinea burgheză nu era, la rîndul ei, mai puţin „iraţională" de cît cele care au fost instaurate de clasele exploatatoare care au precedat-o.

Burghezia însăşi a simţit că alianţa dintre ea şi raţiune începe să se clatine. Semnele divorţului au început să apară încă din veacul al XIX-lea, o dată cu afirmarea clasei muncitoare atît pe plan social-politic cît şi în domeniul ideologiei şi filozofiei.

Cunoaşterea ştiinţifică devenise aliatul proletariatului şi prin aceasta duşmanul burgheziei. Teama de raţiune, de concluziile ei generalizatoare străbate întreaga filozofie burgheză intrată în faza decadenţei. Pe primul plan se situează în filozofia burgheză decadentă ideologia voluntaristă care justifică aventurismul burgheziei imperialiste cultivînd disprețul față de „gloată", şi pragmatismul — reflectare a unui utilitarism îngust şi a rapacităţii ce caracteriza tot mai pregnant noua fază a evoluţiei burgheziei. Intuiţionismul şi freudismul ţinteau la discreditarea totală a raţiunii, punînd în locul ei intuiţia şi instinctele animalice. Tabloul decăderii era completat de existenţialismul tragic, reflectare cu pretenţii de generalitate a unei stări de spirit morbide a unei clase în declin. Salvarea era căutată în „ordinea" morală sau în întoarcerea la feudalism, preconizată de neotomism. O altă faţetă a aceleiaşi stări de descompunere o reprezintă teoriile idealiste din gnoseologie care speculau dificultăţile ivite în dezvoltarea ştiinţei: idealismul fizic, energetismul, machismul, empiriocriticismul şi altele.

Evoluţia filozofiei burgheze din ţara noastră urmează în etapele ei principale, evoluţia filozofică pe plan mondial.

Încă din a doua jumătate a secolului trecut, o dată cu începutul epocii imperialismului şi cu afirmarea la noi a mişcării muncitoreşti, de care este legată şi pătrunderea filozofiei marxiste în Romînia, au fost preluate de Maiorescu şi discipolii săi, Motru, Petrovici etc., diferitele forme ale filozofiei burgheze decadente: neokantianismul, neopozitivismul, machismul, energetismul, personalismul etc. Diversiunea naţionalistă şi rasistă îşi găseşte doctrinari la începutul secolului XX în A. C. Cuza, C. Popovici şi alţii.

În perioada dintre cele două războaie mondiale, filozofia burgheză din ţara noastră reflectă în mod consecvent caracteristicile acestei perioade de fascizare şi de pregătire a criminalului război antisovietic.

Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a dat o lovitură puternică întregului edificiu politic şi ideologic burghez; în sistemul capitalismului apare prima spărtură; criza generală a capitalismului începuse.

Prin victoria primei revoluţii socialiste, filozofia marxistă dovedise practic că este singura filozofie ştiinţifică capabilă să reflecte just legile generale ale dezvoltării naturii, societăţii şi gîndirii, constituind o armă teoretică puternică în mîinile clasei muncitoare. Datorită succeselor obţinute de statul sovietic în dezvoltarea economiei, ştiinţei, culturii etc.,

filozofia marxistă exercita o influență din ce în ce mai mare asupra maselor muncitoare și intelectualității progresiste.

În cadrul acțiunilor dușmănoase, pătrunse de ură, ale imperialismului mondial împotriva primului stat socialist, filozofiei și sociologiei burgheze din Romînia i se rezervase sarcina de a fi unul din avanposturile luptei filozofiei burgheze împotriva orînduirii socialiste sovietice, împotriva filozofiei marxiste.

În timp ce în U.R.S.S., pe măsură ce se construia socialismul filozofia marxistă dobîndea cea mai înaltă confirmare practică, ideologii burghezi din Romînia se străduiau să demonstreze că filozofia „în general" nu este o știință și o situau adesea pe același plan cu religia sau o reduceau la o pură atitudine subiectivă în fața lumii.

Tezelor materialismului dialectic despre posibilitatea de cunoaștere a lumii, despre veridicitatea cunoștințelor noastre, filozofia burgheză le opunea teze agnostice, teorii care urmăreau să discrediteze rațiunea, care cultivau neîncrederea în posibilitățile de cunoaștere ale omului, în special în ceea ce privește cunoașterea legilor dezvoltării societății.

Intensificînd lupta ideologică împotriva filozofiei științifice a clasei muncitoare, a cărei autoritate creștea în fața maselor, filozofia idealistă burgheză căuta salvarea în întoarcerea la credințele primitive, la superstiții, pe care le ridica la rangul de sisteme metafizice, în propovăduirea agnosticismului și iraționalismului. În concepția lui Blaga, de exemplu, unde sînt preamărite „funcțiile suverane" ale inconștientului, obiectul filozofiei l-ar constitui „relevarea misterului", iar cunoașterea — considerată ca imposibilă pe căi raționale — rămîne tributară dogmei, care — nici ea — nu face altceva decît să „potențeze" misterul fără a-l putea dezvălui.

Diferitele doctrine fasciste — întemeiate pe rasism sau naționalism — și-au găsit adepți și în filozofia romînească. Ideologii fascismului romînesc vedeau specificul național al poporului nostru în acceptarea fatalismului, în resemnarea pasivă în fața vieții, în misticism. Aceste teorii nu spuneau un cuvînt despre condițiile de mizerie și ignoranță în care clasele exploatatoare de la cîrma țării țineau poporul muncitor din țara noastră, despre profundele antagonisme de clasă etc.

Unii ideologi ai burgheziei romînești reacționare, cum a fost Nae Ionescu, propovăduiau direct renunțarea la cunoașterea logică, rațională, reducînd-o la „trăire", la cunoașterea interioară, subiectivă. Teoriile iraționaliste ale lui Nae Ionescu și lupta lui împotriva materialismului s-au împletit cu susținerea pe plan politic a necesității dictaturii fasciste sau a teoriei despre „misiunea imperială a Romîniei". Este caracteristică pentru mulți dintre filozofii burghezi idealiști, care pe plan filozofic se străduiau să pună filozofia în slujba religiei, întorcîndu-se la epoca obscurantismului feudal, colaborarea activă cu guvernanții fasciști, participarea, cum a fost cazul lui Ion Petrovici, la guvernul fascist al lui Antonescu, ceea ce a atras condamnarea lui, după 23 August 1944, ca criminal de război.

O trăsătură a filozofiei burgheze din această perioadă o constituie punerea ei direct în slujba intereselor politice reacționare, în slujba politicii de fascizare a țării și de pregătire a războiului antisovietic. Eforturile

reprezentanților ei erau îndreptate nu spre creația teoretică, ci spre propaganda ideologică reacționară. Mulți dintre aceștia își asumau rolul de „călăuze spirituale" ale tinerei generații, de îndrumători și chiar de „învățători", discipolii lor ajungînd pînă la a-și compara maeștrii cu Socrate sau cu Iisus.

Agitația ideologică pe care o desfășurau urmărea mai ales pregătirea tineretului pentru a fi sacrificat în războiul criminal pus la cale de exploatatori. Erau răspîndite teorii antiumane, care semănau neîncredere în viață, pesimismul, teorii care reduceau omul la instinct, la animalitate și altele care exaltau „mitul sîngelui", „superioritatea" unor rase etc.

Singura forță socială care a luptat consecvent împotriva filozofiei reacționare a regimului burghezo-moșieresc a fost Partidul Comunist din Romînia. Sub influența lui, cei mai buni oameni de știință și cultură s-au ridicat împotriva valului de ideologie fascistă, pentru apărarea libertăților democratice.

Activitatea P.C.R. s-a desfășurat în condițiile grele ale teroarei anticomuniste. Accentul principal în activitatea teoretică desfășurată de Partidul Comunist în perioada dintre cele două războaie mondiale a fost pus pe aplicarea creatoare a marxism-leninismului la condițiile din țara noastră. Totodată în lupta pentru apărarea purității ideologiei marxiste, partidul a supus unei critice ferme oportunismul, reformismul, filozofia și sociologia idealistă, a combătut ideologia partidelor burgheze, ideologia fascistă.

★

În cadrul activității teoretice desfășurate de P.C.R. în această perioadă, un loc important l-a ocupat critica filozofiei idealiste reacționare din țara noastră și pe plan mondial, a sociologiei burgheze reacționare. Ea se oglindește, în primul rînd, în documentele de partid și în publicațiile partidului (*Socialismul*, *Scînteia*, *Lupta de clasă*, *Cultura Proletară*, *Frontul evenimentelor culturale și sociale*, *Era nouă* etc.), într-o serie de reviste aflate sub influența partidului sau în alte publicații în care au reușit să publice reprezentanți ai ideologiei marxiste (*Viața Romînească*, *Independența economică*, *Cuvîntul liber* etc.). Pornind de la indicațiile conținute în documentele de partid, aceste reviste au dezvăluit decăderea culturii burgheze determinată de criza sistemului capitalist și au combătut, în lumina materialismului dialectic, curentele reacționare ale filozofiei și sociologiei burgheze. „Criza generală a sistemului capitalist — se arată în primul număr al revistei *Era nouă* — este însoțită fără doar și poate și de o criză tot atît de generală și de acută a culturii și ideologiei acestui sistem... Ne luăm sarcina — se spune mai departe — să tratăm în mod științific — pe baza largă a materialismului dialectic — toate problemele ideologice ale vremii noastre" [1].

În diferite documente și publicații de partid, precum și în lucrări ale unor intelectuali progresiști, scriitori, oameni de știință și cultură, influențați și antrenați de partid a fost demascat caracterul diversionist

[1] *Era nouă*, I, 1936, p. 3.

al filozofiei promovate de reprezentanții ideologici ai regimului burghezo-moșieresc, a fost dezvăluit rolul ei social reacționar și combătut misticismul, iraționalismul, rasismul și diversele teorii sociologice burgheze reacționare.

Astfel în numeroase documente, manifeste și broșuri editate de partid a fost demascat caracterul diversionist al ideologiei fasciste care urmărea dezbinarea forțelor oamenilor muncii, înăbușirea luptei lor: „Pentru înfăptuirea planului lor, clasele stăpînitoare vor să creeze dezbinarea între cei loviți, semănînd ura de rasă, propagînd șovinismul și ura între naționalități. Scopul pe care îl urmărește fascismul este slăbirea atacului unit al tuturor acelora pe care criza capitalismului și ofensiva fascistă îi lovește, slăbirea atacului unit împotriva exploatatorilor și asupritorilor" [1]. Partidul a arătat totodată că singura cale de a înlătura pericolul fascist este unirea oamenilor muncii într-un front comun: „Pentru oprirea ofensivei fasciste, pentru împiedicarea instaurării dictaturii fasciste, a creșterii exploatării și asupririi, pentru apărarea împotriva mizeriei, a fascismului și a războiului nu e alt drum decît drumul luptei unite a maselor poporului împotriva fiecărei măsuri fasciste a guvernului, împotriva politicii de învrăjbire și dezbinare a maselor populare oropsite, pentru ridicarea nivelului și condițiilor de viață ale maselor" [2].

Demascarea trecerii la fascism a „metafizicii oficiale" și dezvăluirea substratului de clasă al acestei orientări, constituie o preocupare principală a revistelor teoretice editate de P.C.R., a articolelor din diferite reviste antifasciste elaborate de marxiști. Astfel, în *Frontul*, *Era nouă*, *Cuvîntul liber*, este supusă unei critici necruțătoare orientarea spre fascism a ideologiei oficiale, este demascată demagogia ideologiei fasciste, dezvăluită funcția ei socială reacționară. „Metafizica oficială și universitară, se spune în articolul „*Metafizica celor de dreapta*" [3] — cu unele excepții foarte rare — a fost întotdeauna înfeudată reacțiunii politice". Ea a fost folosită împotriva intereselor maselor, pentru a înșela masele, a le dezorienta. Incapabilă să dea un program de refacere socială, reacțiunea politică, se arată în continuare, „recurge la diferitele surogate așa-zise metafizice: mitul eroic al sîngelui și al rasei, mistica perversă a războiului „sfînt"...".

Analiza acestei ideologii oficiale duce la concluzia caracterului ei net reacționar; ea nu reprezintă altceva decît o aglomerare de teorii reacționare mai vechi sau mai noi cu un același fond reacționar. Ideologia fascistă nu este decît un „surogat pretențios și van al diferitelor ideologii mistico-clericale și național-rasiste, reîmprospătate pentru uzul unui mic naționalism jandarm" [4].

Urmărindu-se „sursele teoretice" ale metafizicii fasciste de la noi, se arată că acestea sînt teoriile cele mai reacționare care circulă în țările imperialiste. În ideologia fascistă se amestecă „clericalismul greco-ortodox, (bizantin) cu naționalismul mistic, un fel de „pravoslavnicie" autohtonă cu

[1] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1934—1937*, E.S.P.L.P. 1956, p. 244.
[2] *Ibidem.*
[3] *Cuvîntul liber*, nr. 4, 1933.
[4] *Ibidem.*

hitlerism „teoretic", rasismul xenofob și agresiv cu nițel „neothomism francez", toate acestea expuse „în verbalismul celei mai grosolane demagogii patriotarde" sau „în limbajul duhovnicesc și obscurantist al seminariilor teologice" [1].

Substratul politic al acestui amalgam ideologic, obiectivele lui, urmăreau realizarea alianței forțelor reacționare împotriva maselor; toate aceste manifestări ideologice nu reprezentau altceva decît niște „manevre meschine pentru a făuri alianța sfîntă a aurului, a sabiei și a crucii, contra maselor laborioase în continuă fierbere" [2]. Naționalismul și misticismul nu urmăresc decît să mascheze jaful și războiul: „pontifii naționalismului mistic și ai clericalismului mistificator acoperă cu sfînta catapeteasmă toate crimele naționalismului mincinos, spoliator și războinic" [3].

Fascismul este ideologia „unei burghezii decadente care-și simte sfîrșitul apropiat și încearcă o ultimă svîcnire de rezistență" [4]. El prezintă toate caracterele decadenței, paseismul, întoarcerea la evul mediu, propovăduirea unor concepții despre lume cu caracter tragic, pesimist, și, totodată, cultivarea huliganismului, a sălbăticiei, recurgerea la cele mai demagogice mijloace pentru a înșela masele în vederea antrenării lor în aventurile politice ale burgheziei imperialiste. „Este foarte interesant și semnificativ amănuntul că, în fiecare ideologie reacționară, trecutul — reînvierea trecutului, întoarcerea la trecut — stăruie ca un leitmotiv", se arată în articolul menționat. Dar aceasta, se spune mai departe, este un semn al decăderii: „Pornirea aceasta de a reînvia trecutul, de a inaugura „un nou ev mediu" nu apare decît atunci cînd burghezia este în degringoladă" ... „mascarea slăbiciunii și a crizei se încearcă pretutindeni, fără a observa că însăși această încercare este un indiciu al crizei".

Alte aspecte ale ideologiei fasciste sînt tot atîtea simptome ale acestei crize: „Tot din cauza crizei îmbrățișează cu preferință burghezia și filozofiile tragice, pesimiste..." „Clasa amenințată și-a fabricat și ea ideologia ei, alimentată din filozofi tragici de felul lui Nietzsche și Spengler. Improvizațiile acestea au reușit să arate tocmai ce trebuia ascuns, și să fie exact ce trebuia: o ideologie a disperării, viziunii negre și sumbre, fruct al spaimei" [5].

Burghezia are nevoie, pentru a-și pune în aplicare țelurile ei, de un sprijin social al maselor. Tocmai de aceea ideologia fascistă are și un caracter demagogic. Întrucît nici reînvierea trecutului și nici tragismul nu atrag masele, fascismul include pur și simplu în arsenalul său ideologic puncte ale programului socialist tocmai pentru că socialismul se bucură de prestigiu în ochii maselor. Pentru a înșela masele și încercînd să le atragă în acțiunile lor criminale, fasciștii urmăreau să le creeze iluzia că țin seama de aspirația lor spre socialism. În dosul demagogiei fasciste

[1] *Cuvîntul liber*, nr. 4, 1933.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ideologia disperării*, în *Cuvîntul liber*, nr. 8, 1934.
[5] *Ibidem*.

despre familie, popor, revoluție, se ascunde o ideologie reacționară care apără interesele burgheziei reacționare, se arată în *Despre „axa" unei demagogii fasciste* [1]. În articolul *Demagogia fascistă a gărzii de fier* se demască pretențiile fasciștilor de a fi anticapitaliști „naționali", dovedindu-se legăturile mișcării legionare cu capitalul financiar și înrudirea sa cu fascismul italian și național-socialismul german [2]. În nr. 6/1933 al aceleiași reviste se arată că fascismul agită lozinci radicale luate din programul mișcării muncitorești revoluționare, își pune o mască anticapitalistă și antimoșierească urmărind ca prin această propagandă pseudorevoluționară și prin mijloace materiale de corupție să atragă în rîndurile lui unele elemente muncitorești.

Reprezentanții frontului ideologic marxist au arătat totala incompatibilitate, opoziția fundamentală dintre socialism, ideologia clasei muncitoare pe de o parte și fascism, ideologia burgheziei imperialiste reacționare pe de altă parte. Doctrinarii fascismului, subliniau marxiștii, n-au ținut seamă, cînd au atașat în mod formal doctrinei lor anumite puncte din programul socialist, de faptul că „socialismul este rezultatul unor condiții istorice, al dezvoltării obiective a societății. Socialismul este gîndirea matură a clasei muncitoare" [3]. Socialismul, se arată mai departe în articol, e o teorie științifică, ea reflectă realitatea obiectivă în dezvoltare. Ideologii socialismului „au dat o explicare teoretică bine închegată, cu temei obiectiv revendicărilor acestor clase. Interpretările acestea cu înfățișare sistematică au dat coeziune și vigoare acțiunii politice a clasei și au dobîndit mare prestigiu" [4].

Constituită din elemente contradictorii, ideologia fascistă nu reprezintă în ansamblu decît o „nebuloasă apropiere a unor idei ce nu pot sta laolaltă... Cu valorile pur simbolice ale tradiției și cu ideile rupte din bogăția socialismului s-a ticluit astfel o ideologie de circumstanță, caducă, fără nici o rezistență interioară", ea constituie un „aliaj" pestriț, care formează hrana spirituală a mișcărilor reacționare.

Unul din aspectele filozofiei burgheze decadente pusă în slujba fascismului îl constituie *misticismul*. Demascînd filozofia mistică, marxiștii au arătat că aceasta nu constituie nicidecum o concepție nouă, ea fiind înregistrată sub o formă sau alta în anumite epoci istorice. Misticismul nu este nici produsul arbitrar al unor personalități, el avînd adînci rădăcini de clasă și un rol social bine definit. Astfel, articolul *Misticismul în filozofia romînească* [5] evidențiind rădăcinile sociale ale filozofiei mistice, dezvăluie legăturile care există între starea de criză a unei societăți și apariția, ca un corolar ideologic al acestei stări, a unei ideologii decadente din care misticismul face parte integrantă. „Misticismul, se arată în articol, reflectă în genere o stare morbidă a vieții sociale" [6]. Orînduirea capitalistă din Romînia, în perioada dintre cele două războaie mondiale, se găsea

---

[1] *Frontul evenimentelor culturale și sociale*, nr. 4, 1933.
[2] *Ibidem*, nr. 5, 1933.
[3] *Ideologia disperării*, în *Cuvîntul liber*, nr. 8, 1934.
[4] *Ibidem*.
[5] *Era nouă*, nr. 3, 1936.
[6] *Ibidem*, p. 62.

într-o asemenea stare morbidă, iar misticismul, ca de altfel întreaga cultură decadentă burgheză, era produsul acestei societăți roase de contradicții. „Misticismul de astăzi, subliniază articolul, este tot o expresie a unei societăți muribunde, a unor forme de viață perimate, a unei culturi intrate în descompunere" [1]. Prin problematica sa ruptă de nevoile reale ale vieții sociale, prin soluțiile false oferite problemelor care frămîntă contemporaneitatea, filozofia mistică încearcă să abată pe oamenii muncii, tineretul, pe intelectuali de la problemele sociale acute. Mistica, se arată în articolul citat, servea „drept mijloc de evadare dintr-o lume plină de convulsiuni și frămîntări". Filozofii mistici „evită lupta practică de transformare a acesteia și se refugiază în lumi iluzorii și ideale" [2]. Filozofia mistică îndeplinea același rol social reacționar ca și religia. Ea era menită să adoarmă conștiințele, să le abată de la calea luptei, să-i dezorienteze mai ales pe cei care „balansează necontenit între taberele și clasele care se pregătesc astăzi pentru lupta definitivă..." [3]. „El (misticismul) reprezintă ideologia clasei dominante și rostul lui e de a apăra privilegiile acesteia" [4]. Și tocmai de aceea filozofia mistică trebuia „să mușamalizeze contradicțiile vieții sociale, să zădărnicească încercările intelectualilor în drumul lor de lămurire, să difuzeze ignoranța în privința fenomenelor sociale și mizeriei actuale pentru ca, întunecați să-i poată antrena mai ușor pe făgașul tuturor exaltărilor, din care numai clasele posedante pot profita : sau să amorțească, să anestezieze conștiința celor interesați pentru o viață mai bună, să-i facă inapți pentru lupta în vederea intereselor lor [5].

În lumina celor de mai sus, studiul supune criticii filozofia lui Lucian Blaga dezvăluind adevărata ei esență : misticismul. În problema fundamentală a filozofiei, concepția lui Blaga se deosebește de a celor-lalți idealiști doar prin termenul cu care desemnează esența realității. Încolo același raport răsturnat între realitate și gîndire, aceeași atitudine agnostică. Filozofia lui Blaga utilizează pentru construirea „metafizicii" sale procedeele de care s-a folosit cosmogonia religioasă, religia în general, în explicarea lumii : antropomorfizarea, postularea dogmelor etc. „Punctul central al sistemului de cunoaștere, viziunea metafizică cum o numește d. Blaga, se subliniază în articol, este totuși o intuiție a unui ce misterios în care individul cunoscător trebuie să se cufunde. Misterul misterelor poartă, la d. Blaga, numele de *Marele Anonim*. Cu toate că nu-l numește nici voință, nici idee, nici numen, cu toate că nu-i dă atribute umane, în toate lucrările asupra cunoașterii nu se sfiiește d. Blaga să-l înzestreze cu toate atributele antropomorfice pe care le cunoaștem din biblie. *Marele Anonim* a aranjat lumea să se prezinte sub diferite aspecte — culori, sunete, electricitate etc. ; tot *Marele Anonim* a pregătit pentru oameni o barieră — cenzura transcendentă — ca să nu-i afle toate tainele" [6].

---

[1] *Era nouă*, nr. 3, 1936, p. 62.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 62—63.
[6] *Ibidem*, p. 63.

Supunînd unei analize profunde de pe poziții științifice filozofia lui Blaga, studiul dezvăluie și combate agnosticismul și misticismul acestuia, concepția sa în problemele filozofiei culturii, demonstrează totala incompatibilitate între o asemenea filozofie și știință, punînd în lumină rolul ei social reacționar. Blaga, se arată în studiu, „urmărește să potențeze misterul, fără perspective de a-l putea desghioca... d. Blaga nu mai apelează la știință (oamenii de știință fiind încăpățînați și nevoind să accepte ereziile și enormitățile debitate), nici la controlul experienței — ci la un *salto-mortale* — în intuiția mistică..." [1]. Știința — se arată mai departe — la care încearcă să se refere chiar filozoful mistic, a gonit demult forțele supranaturale din explicarea lumii: „Științele fizico-naturale au revoluționat lumea eliminînd cu desăvîrșire pe dumnezeu din explicația fenomenelor naturale. Darwin și Marx l-au alungat pe dumnezeu de aproape un secol din biologie și științele sociale" [2].

Filozofia lui Blaga pretinde ca posibilă depășirea dialecticii, înlocuirea ei cu o nouă metodă de cunoaștere pe care o numește metoda „antinomiilor transfigurate". Esența acestei „metode" se reduce la cerința de a accepta ca atare contradicțiile și în primul rînd pe cele sociale. Dar aceasta înseamnă, se arată în studiul menționat, că „în loc de a mai studia contradicțiile pe care le oferă realitatea, concret, cu ajutorul logicii dialectice, trebuie să le escamotăm" [3].

Filozofia lui Blaga încearcă, oricît ar părea de paradoxal, să-și fundamenteze „metoda" prin referiri la dezvoltarea științei, dar, după cum se observă în studiul amintit, exemplele invocate de el sînt „în favoarea materialismului dialectic, în favoarea progresului necontenit al cunoașterii naturii, în favoarea unei armonizări dintre cunoașterea rațională și dialectică cu procesele concrete și reale" [4]. Teoria cuantelor și teoria ondulației sînt în aparență contradictorii, se spune în studiu, dar numai pentru logica formală există o asemenea contradicție, dialectica nu cunoaște asemenea contradicții. „Criza fizicii despre care vorbește d. Blaga... nu este decît o criză a logicii formale pe care știința, instinctiv dialectică, a reușit în parte s-o depășească și pe care noua gîndire care își face drum va reuși treptat s-o ridice în sens dialectic pentru înțelegerea adecvată a tuturor fenomenelor naturale" [5]. Concluzia la care se ajunge în studiu este că „nu schema abstractă ridicată de Lucian Blaga și numită pompos „antinomii transfigurate" asigură și va asigura progresul cunoașterii, ci cunoașterea dialectică materialistă, cu controlul experienței" [6].

Dezvăluindu-se substratul de clasă al filozofiei lui Blaga, în studiu se arată: „Sensul gîndirii d-lui Blaga este însă slujirea clericalismului, a credințelor mistice și religioase pe de o parte, a introducerii

---

[1] *Era nouă*, nr. 3, p. 64.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, p. 65.
[4] *Ibidem.*
[5] *Ibidem.*
[6] *Ibidem.*

dogmei şi misticii în ştiinţă, a escamotării contradicţiilor din viaţa socială, a susţinerii ideologice a formelor sociale de astăzi [1].

Unul din aspectele ideologice ale acţiunii de fascizare a ţării era propagarea *iraţionalismului*. „Domni foarte pregătiţi, din protipendada noastră universitară", între care nu putea lipsi „logicianul" Nae Ionescu, ţineau conferinţe şi prelegeri, scriau articole în reviste şi gazete în care „se încerca prezentarea iraţionalului pe toate feţele lui plăcute. Se încerca ... să se demonstreze existenţa lui fatală omniprezentă şi de neînlăturat" [2]. Ce se ascunde de fapt în spatele intenţiilor aparente de a prezenta iraţionalul „ca un demon boem şi amuzant" care atrage tinerimea? Ele reprezintă în realitate „o armă fascistă, deci un pericol social" [3]. Lozinca „nu mai gîndim", se spune în articol, o lansase ideologul fascismului, Alfred Rosenberg, „şi toţi exasperaţii, toţi înspăimîntaţii de concluziile aspre ale raţiunii care-i condamnă pentru că le condamnă şi sistemul social din care sug, s-au grăbit să adopte formula". Iată prin urmare care era explicaţia ştiinţifică a fenomenului iraţionalist : raţiunea îşi dăduse verdictul de condamnare a capitalismului, iar apărătorii societăţii burgheze s-au ridicat atunci împotriva raţiunii descoperind brusc „omniprezenţa iraţionalului". Dar aceasta însemna o fugă laşă şi desperată de adevăr : „Noi nu mai gîndim ! Noi nu mai putem să gîndim. Să gîndim înseamnă să ne sinucidem sau să ne lăsăm ucişi de dreptate. Nu ne mai împungeţi voi, marxiştii, cu lumina voastră prea tăioasă ! Nu o putem îndura. Nu o vrem. O negăm. Negăm însăşi sursa ei, raţiunea determinată. Şi ne vom apăra negînd cu disperarea înecatului, a celui suspendat deasupra prăpastiei" [4]. Aceasta era semnificaţia abandonării raţiunii „renunţării la logica realistă, dîrză pînă la ultimele ei concluzii". Iraţionalismul e expresia fricii, a spaimei unei burghezii căreia marxismul i-a pus în faţă tabloul dezvoltării societăţii. Iraţionalismul nu e produsul unui individ bolnav, ci al unei societăţi bolnave, el „este ieşit din mintea zdruncinată a unui corp social condamnat" [5]. Dezvăluind funcţia socială reacţionară a iraţionalismului, reprezentanţii frontului ideologic marxist au arătat în primul rînd pericolul pe care acesta îl reprezintă pentru tineret, pentru intelectuali. „Aşa se creează ... o cursă intelectuală, care-i aşteaptă în primul rînd pe tineri" [6]. Ei au prevenit tineretul asupra pericolului grav ce-l reprezenta această aşa-zisă filozofie, arătînd că este de datoria tinerilor intelectuali de a lua apărarea raţiunii, respingînd această otravă învelită „în coaja dulce a divagaţiilor filozofice, metafizice, mistice". „Datoria tinerilor intelectuali, au arătat marxiştii adresîndu-se tineretului, este apărarea raţiunii umane" [7].

Unul din instrumentele ideologice caracteristice fascismului, folosite cu scopuri vădit diversioniste, l-a constituit *doctrina rasistă*. Rasismul

---

[1] *Era nouă*, nr. 3, 1936, p. 65.
[2] *În faţa iraţionalului*, în *Cuvîntul liber*, nr. 16, 1935.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*.
[6] *În faţa iraţionalului*, în *Cuvîntul liber*, nr. 16, 1935.
[7] *Ibidem*.

reprezintă o doctrină antiştiinţifică ce urmăreşte să justifice existenţa claselor sociale prin legile biologice şi particularităţile fizice ale oamenilor. Ideologii rasismului împart în mod arbitrar oamenii, popoarele „în rase inferioare" şi „rase superioare" şi atribuie „raselor superioare" menirea de a conduce omenirea.

Împotriva rasismului s-au ridicat intelectualii progresişti din toate ţările pentru a demonstra lipsa oricărei baze ştiinţifice, inconsistenţa totală, absurditatea acestei concepţii obscurantiste. Combătînd cu toată fermitatea această otravă ideologică, marxiştii au pus accentul, în special, pe demascarea caracterului său diversionist, pe dezvăluirea consecinţelor politice la care duce rasismul, au relevat funcţia sa reacţionară, demascîndu-l ca produs ideologic al unei societăţi muribunde care recurge la cele mai bestiale mijloace pentru a-şi prelungi existenţa.

„Pretutindeni unde încep să se manifeste simptomele de declin ale sistemului economic în fiinţă — se arată în articolul *Rasism: consecinţe politice* — se observă o puternică dezvoltare a rasismului şi a înmulţirii teoreticienilor lui" [1]. Cui îi poate servi această teorie pătrunsă de ură faţă de om? „Antropologia este astăzi utilizată — se spune în acelaşi articol — pentru a folosi anumite interpretări false şi denaturate, destinate a servi interesele economice şi politice ale acelora care urmăresc să oprească roata istoriei în loc, sau să o întoarcă deodată cu sute de ani în urmă" [2].

Rasismul venea să justifice cele mai reacţionare tendinţe ale burgheziei imperialiste : „Tendinţa sa imperialistă în politica externă, antimuncitorească şi antisemită în politica internă" [3]. Pe plan intern, rasismul e menit să justifice exploatarea muncitorilor declaraţi rasă inferioară. Sub forma antisemitismului, el era folosit ca o diversiune ideologico-politică, ca o supapă de siguranţă, un mijloc de canalizare falsă a revoltei : „Poporului revoltat, flămînd şi rupt, ale cărui sentimente anticapitaliste au început să se contureze cu oarecare şovăială, teoreticienii rasişti îi arată pe micul negustor evreu, bancher sau mare fabricant pe care dau vina pentru ca, alungîndu-l, să-i ia locul un alt negustor, aparţinînd „rasei nobile" [4]. „Antisemitismul trebuie să scuze toate păcatele şi fărădelegile claselor stăpînitoare", se arată în articolul *Garda de fier — garda fascismului* [5].

Reprezentanţii frontului ideologic marxist au demascat totala lipsă de temei ştiinţific a rasismului, au demonstrat imposibilitatea existenţei unei „rase pure". Într-o serie de articole din *Reporter* (1934) se arată că teoria raselor pure poate fi infirmată urmărindu-se varietatea tipurilor umane la un popor. „E suficientă o singură privire asupra varietăţii indexelor rasiale — se spune într-unul din aceste articole — pentru a ne convinge că nu există o rasă evree, după cum nu există una arică sau indo-

[1] *Cuvîntul liber*, 23, martie 1935
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] *Frontul*, nr. 6. 1933.

germană" [1]. Urmărindu-se clasificările raselor, într-un alt articol [2] se face constatarea că rasele au fost definite în chip variat, pornindu-se de la criterii diferite (culoarea pielii, culoarea și forma părului etc.), fără să se fi ajuns la o singură clasificare — și aceasta întrucît nu există un tip pur de rasă, ca urmare a faptului că popoarele s-au amestecat în decursul istoriei. „Problema raselor nu este pentru propagandiștii emisari ai plutocrației decît un pretext de exploatare a popoarelor", se spune într-unul din aceste articole, evidențiindu-se obiectivul social urmărit de susținătorii rasismului. „Dimpreună cu mersul istoriei, această problemă va dispare" [3].

Pe lîngă filozofia idealistă, publicațiile marxiste au supus criticii și *religia*. Tezelor creaționiste li s-a opus explicarea științifică a fenomenelor naturii, a evoluției pămîntului. Astfel, în articolul *Evoluția credințelor despre pămînt*, publicat în *Cultura proletară*, nr. 2/1926, se urmărește formarea concepției științifice materialiste asupra sistemului solar, trecîndu-se în revistă principalele descoperiri științifice, care au lovit în concepția geocentrică. Autorul scoate în evidență contribuția unor mari savanți (Copernic, Gallilei, Kepler, Newton) la formarea noii concepții — heliocentrice — asupra sistemului planetar. Sînt reproduse date științifice, cum ar fi cele referitoare la raporturile de mărime între diferitele corpuri ale sistemului nostru solar, la distanțele dintre soare și alte planete, care confirmă teoria heliocentrică.

Trecînd în revistă principalele momente ale luptei dintre știință și religie, într-un paragraf intitulat *Lupta religiei contra științei*, articolul scoate, mai întîi, în evidență baza economică care i-a permis religiei să joace rolul de principal prigonitor al științei în evul mediu. Biserica, se arată în articol, era mare proprietară de pămînt și ca urmare a acestei situații economice deținea un important rol politic. Și întrucît teoriile științifice veneau să zdruncine edificiul economic și politic sprijinit de biserică, aceasta a luptat prin toate mijloacele împotriva teoriilor științifice: „Prin aceste teorii văzînd distrugîndu-i-se cerul și pămîntul pe care ea trebuia să le folosească, exploatînd credulitatea poporului, biserica, lovită în interesul ei de clasă... s-a azvîrlit cu o înverșunare fără seamăn asupra „surpătorilor ordinei", asupra liber-cugetătorilor...". Autorul articolului descrie episoade din lupta plină de curaj a lui Giordano Bruno, Michel Servet, Campanella, Vanini pentru triumful ideilor noi ale științei.

Într-un alt articol intitulat *Evoluția pămîntului*, este expusă teoria Kant-Laplace asupra sistemului nostru solar, explicîndu-se în chip științific-materialist formarea pămîntului și combătîndu-se în felul acesta tezele creaționiste ale religiei. Pămîntul „este o simplă fază a evoluției materiei universale" — se subliniază în articol [4], pe baza analizei fazelor principale ale evoluției sale, analiză însoțită de date istorice asupra formării reliefului și de alte date care combat creaționismul.

---

[1] *Semiți și arieni*, în *Reporter*, 10 ianuarie 1934.
[2] *Genealogia raselor*, în *Reporter*, 16 mai 1934.
[3] *Rasa?* în *Reporter*, 13 decembrie 1933.
[4] *Cultura proletară*, nr. 1, 1927.

În publicațiile marxiste au apărut de asemenea articole consacrate problemelor filozofice ridicate de dezvoltarea științei. Sub titlul *Criza științei*, revista *Era nouă* publică un ciclu de studii asupra problemelor teoretice ale științelor naturii. De pe poziții marxiste, aceste articole relevă legătura strînsă dintre dezvoltarea societății și dezvoltarea științei și explică teoriile idealiste contemporane elaborate de unii filozofi și oameni de știință burghezi, prin criza care a cuprins orînduirea capitalistă. Demascînd atitudinea ostilă față de știință a claselor sociale condamnate la pieire, ilustrînd aceste teze cu exemple din istoria științei în evul mediu și începuturile dezvoltării capitalismului, diferitele studii pun în lumină interesul claselor progresiste de a dezvolta știința. Cauza fundamentală a crizei științei burgheze este criza întregii orînduiri capitaliste : „prima cauză rezidă în criza întregului sistem de producție, în criza sistemului capitalist" [1]. Sînt dezvăluite cauzele economice adînci ale crizei care a cuprins întreg edificiul capitalist : „contradicțiile între proprietatea individuală asupra mijloacelor de producție și producția colectivă, între forțele dezvoltate ale producției și raporturile de proprietate, se manifestă pe plan social prin lupta dintre burghezie și proletariat, printr-o sumedenie de crize, astăzi la apogeu. Criza societății a dus la o criză corespunzătoare în știință".

De pe poziții marxiste, primul studiu explică apariția teoriilor idealiste în știință, și mai ales promovarea lor cu atîta stăruință de către burghezie în perioada imperialismului. În momentul în care realitatea îi anunță burgheziei „declinul și inevitabilitatea dispariției", se spune în articol, burghezia nu mai are încredere în realitate, renunță la orice urmă de materialism, caută refugiu într-o lume supranaturală : „de aceea în genere oamenii de știință și filozofii dominați de ideologia aceasta sînt spiritualiști — mistici, cu tendință de izolare din mediul exterior, de tăgăduire — cel puțin în mintea lor — a contradicțiilor vieții sociale" [2].

Bazîndu-se pe lucrarea lui V. I. Lenin *Materialism și empiriocriticism*, unul din studii demonstrează necesitatea gîndirii dialectice pentru justa interpretare a ultimelor descoperiri din științele naturii. Este pusă în lumină contradicția ce se manifestă între dezvoltarea științei moderne, care confirmă materialismul dialectic, și concepțiile idealiste determinate de poziția de clasă a savanților burghezi.

Trecînd în revistă problemele teoretice ale cîtorva domenii ale științei (matematica, fizica, biologia) studiul evidențiază caracterul lor dialectic și rămînerea în urmă a savanților burghezi în înțelegerea acestor probleme. Astfel, este demonstrat caracterul dialectic al matematicilor : „Matematicile — ca și întreaga știință — sînt în structura și progresul lor din ce în ce mai apropiate de dialectica naturii, adică de dialectica materialistă", se conchide în articol după ce sînt trecute în revistă ultimele teorii matematice. Iar mai departe se arată : „Criza științelor matematice moderne se datorește faptului că matematicienii nu sînt cunoscători ai

---

[1] *Era nouă*, nr. 1, 1936, p. 117.
[2] *Ibidem*, p. 118.

dialecticii... că sînt impregnaţi cu spiritul prea formalist al ideologiei sociale contemporane..." [1].

Analiza făcută crizei din fizica modernă relevă importanţa lucrării lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism* pentru rezolvarea tuturor problemelor ştiinţei care au dus gîndirea burgheză în impas. „Lenin, în lucrarea sa *Materialism şi empiriocriticism* — se arată în articolul *Criza ştiinţei* — criticînd subiectivismul şi scepticismul lui Mach, a reluat tezele principale ale materialismului dialectic, le-a îmbogăţit cu noile date ştiinţifice cîştigate de la moartea lui Engels pînă la el, şi a dovedit cum dialectica materialistă constituie singura metodă de gîndire care poate să conducă la învingerea crizei în ştiinţă şi la noi rezultate ştiinţifice" [2]. Articolul subliniază mai departe că Lenin a dovedit în lucrarea sa că un mare număr de savanţi au fost tîrîţi pe panta idealismului din cauza ignorării dialecticii materialiste.

În articolul menţionat se demonstrează, pornindu-se de la tezele leniniste, că noile teorii din ştiinţele naturii, în special din fizică, departe de a contrazice dialectica, reprezintă o strălucită confirmare a acesteia. De exemplu, teoria relativităţii a lui Einstein a permis înţelegerea mai adîncă a relaţiei spaţiu-timp. „Teoriile einsteiniene ne dau posibilitatea să adîncim realitatea şi nu trebuie confundate cu concluziile idealiste sau cu relativismul filozofic kantian, cu care n-au nimic comun" [3].

Tot ca un triumf al dialecticii este interpretată teoria cuantică, arătîndu-se că astfel dialectica naturii şi a ştiinţei au dobîndit o nouă confirmare. Teoria cuantică, se arată în articol, „explică fenomenele pe care numai în parte izbutiseră să le explice teoria corpusculară şi cea ondulatorie" [4].

Tot în legătură cu interpretarea datelor ultimelor descoperiri din fizică, în articolul menţionat este supusă criticii concepţia indeterministă a lui Heisenberg, explicîndu-se şi cauzele care au determinat-o. Pornind de la constatarea că observaţiile noastre asupra atomului tulbură fenomenele observate, Heisenberg consideră că instrumentele de observaţie acţionează ele însele asupra fenomenului şi ajunge, între altele, la concluzia că nu se poate determina cu precizie, în acelaşi timp, şi poziţia şi viteza electronului. Filozofii reacţionari au tras de aici concluzii idealiste, se arată în articol, „au proclamat un indeterminism în domeniul material, pentru a deduce de aici falsele lor judecăţi spiritualiste" [5]. Folosind tezele leniniste, autorul articolului supune criticii concluziile idealiste ale gînditorilor burghezi, care speculau dificultăţile de moment ale ştiinţei, dezvăluie neputinţa acestora de a înţelege dialectic noile descoperiri şi demască teama lor de dialectică. „Speriat că trebuie să abandoneze formele vechi de gîndire în care se găsea totuşi prins ca într-un cleşte, Heisenberg — se spune în articol — socoate că ştiinţa se năruie odată cu formele vechi de gîndire şi el ajunge astfel la o interpretare idealistă, sceptică a

[1] *Era nouă*, nr. 1, 1936, p. 124.
[2] *Ibidem*, nr. 2, 1936.
[3] *Ibidem*, p. 34.
[4] *Ibidem*, p. 35.
[5] *Ibidem*, p. 40.

fenomenelor naturale" [1]. Dînd o ripostă gînditorului idealist, studiul arată că punctul de plecare al lui Heisenberg este infirmat de dezvoltarea științei. Referindu-se la obiecția acestuia că prin observație se influențează fenomenul însuși, criticul marxist remarcă : „Știința de altfel semnalează deseori aceste diferențe între obiect și observație în domeniul microscopic, dar știe să repare aceste erori și să scadă, atunci cînd simte nevoia, aceste intervențiuni inoportune ale cercetătorului în analiza fenomenelor naturale" [2].

Cît privește concluziile idealiste despre inexistența determinismului în domeniul atomic, în articol se arată că și aceste concepții apar ca nejustificate. Noile descoperiri confirmă și în această problemă materialismul dialectic. Fenomenele observate de Heisenberg, se spune în articol, arată că avem de-a face cu o formă nouă de cauzalitate. Savantul idealist a confundat cauzalitatea în genere cu o formă de manifestare a acesteia. În articol se amintește teza lui Engels : „Cauză și efect sînt idei care nu valorează ca atare decît aplicate la un caz particular". O cauzalitate mai adîncă, mai corespunzătoare fenomenelor — este concluzia articolului — nu înseamnă indeterminism.

Analizînd și alte aspecte ale crizei științei burgheze, autorul arată, relevînd rădăcinile de clasă ale acestui fenomen, faptul că gînditorii burghezi reacționari vorbesc despre o așa-zisă criză a transformismului în biologie, criză a teoriei evoluției pentru a permanentiza domnia capitalismului : „Cînd burghezia se află în ascensiune, în luptă cu feudalismul, un evoluționism naiv, imperfect, îi servea totuși ca mijloc de luptă... Cînd în sfîrșit ideea de evoluție anunță burgheziei iminenta ei dispariție de pe scena istoriei, fixitatea în domeniul vieții a devenit o garanție a stabilității sociale" [3]. Răspunzînd gînditorilor burghezi care vorbeau despre criza teoriei evoluției, studiul menționează că aceasta și-a dovedit veracitatea în tot cursul secolului al XIX-lea, prin fertilitatea rezultatelor obținute în cele mai felurite domenii ale activității omenirii, în biologie și medicină, în psihologie etc. „Numai gîndirea reacționară de astăzi mai poate reflecta la vreo stabilitate în domeniul vieții, stabilitate infirmată de fapte și experiențe și întreținută numai de sofistica formală a claselor menite să dispară" [4], conchide studiul citat.

Un alt aspect al crizei gîndirii burgheze în domeniul problemelor teoretice ale biologiei îl constituie apariția teoriilor vitaliste. Acestea sînt de asemenea combătute în studiul amintit din *Era nouă*. „Astăzi, spiritualiștii sau vitaliștii, cum se numesc în biologie, pornind de la faptul că fenomenele vitale prezintă unele caractere specifice, creează o prăpastie între lumea organică și cea neorganică, introduc în aceasta din urmă niște forțe oculte și unele elemente de psihologie și cred că au explicat mare lucru, declarînd viața și evoluția ei definită de un elan vital sau de

---

[1] *Era nouă*, nr. 2, 1936, p. 37.
[2] *Ibidem*, p. 39.
[3] *Criza științei*, în *Era nouă*, nr. 3, 1936, p. 27—28.
[4] *Ibidem*, p. 29.

dominante... sau de entelehii" [1]. Studiul relevă necesitatea respingerii vitalismului, depăşirii mecanicismului şi însuşirii materialismului dialectic. Dialectica materialistă, se subliniază în lucrare, are marele merit de a fi pus problema în mod concret, în structura ei specifică şi în sfera tuturor interacţiunilor dintre materia organică şi cea neorganică, dintre procesele multiple ce se petrec în organism şi mediul exterior. Pentru materialismul dialectic, se arată mai departe, nu există o prăpastie de netrecut între materia neorganică şi materia vie. Materia vie este produsul evoluţiei materiei anorganice, dar „are totuşi ceva distinct care o ridică deasupra materiei anorganice" [2]. „Prin înţelegerea justă a dialecticii materialiste, biologii vor putea să elimine din vocabularul lor tot acel balast de cuvinte înşelătoare introduse de vitalism, toată acea sofistică verbală, dăunătoare cercetărilor ştiinţifice care sînt o rămăşiţă a gîndirii scolastice şi un mijloc de întreţinere a fideismului în ştiinţă" [3].

În acelaşi studiu este relevat un alt aspect al crizei gîndirii burgheze : empirismul, denumit de autor „primitivismul ştiinţific". În studiu se demonstrează caracterul reacţionar al curentului care cere întoarcerea la faptul brut, fără sistematizare şi generalizare, subliniindu-se imposibilitatea, pentru omul de ştiinţă adevărat, de a se limita la colectarea faptelor izolate : „Empiriştii nu pot rămîne la faptul brut, izolat, schematizat, ei sînt siliţi de mersul ştiinţei la sinteze timide, la înţelegerea fenomenelor" [4].

În concluziile la seria de articole consacrate combaterii teoriilor idealiste din filozofia burgheză a ştiinţei, se pune în lumină legătura fundamentală dintre ştiinţa burgheză aflată în criză şi societatea capitalistă, sistemul economic şi social al burgheziei care-şi trăieşte agonia. Se relevă faptul că aşa-zisa criză a ştiinţei despre care vorbesc ideologii burghezi este numai o criză a gîndirii burgheze, care porneşte de la anumite dificultăţi ale dezvoltării ştiinţei. „Numai acei meniţi să dispară, numai acei care nu au nimic de aşteptat în această viaţă, numai burghezia, al cărei rol istoric este definitiv terminat, clasa dominantă, menită să dispară, numai aceştia cred că totul se prăbuşeşte, se nimiceşte odată cu nimicirea lor, că ne aflăm în faza unui faliment al ştiinţei, al adevărului" [5]. În continuare se arată că ştiinţa, renunţînd la unele reprezentări vechi, „se primeneşte... se împrospătează şi se ridică la o formă nouă, mai plină, mai desăvîrşită, spre o gîndire mai capabilă să cuprindă nuanţele atît de variate, atît de policrome ale realului, de a pătrunde mai adînc misterul cosmosului" [6]. Studiul subliniază mai departe că epoca actuală în dezvoltarea gîndirii şi ştiinţei este epoca materialismului dialectic, şi opune ştiinţei burgheze, ştiinţa sovietică. Prodigiosul ei avînt şi viaţa ei intensă ne dovedesc că savanţii sovietici şi-au găsit drumul. Vorbind despre victoriile ştiinţei sovietice, despre condiţiile deosebite create în U.R.S.S. oamenilor

---

[1] *Criza ştiinţei*, în *Era nouă*, nr. 3, 1936, p. 29.
[2] *Ibidem*, p. 30.
[3] *Ibidem*, p. 31.
[4] *Ibidem*, p. 32.
[5] *Ibidem*, p. 33.
[6] *Ibidem*.

de știință, autorul studiilor menționate conchide: „Toate acestea ne îndreptățesc să credem că numai o societate în care muncitorimea și păturile producătoare conduc treburile publice, o societate în care creșterea tehnicii și a bogățiilor sociale nu constituie un obstacol pentru dezvoltarea științei și culturii, cum se întîmplă astăzi în țările capitaliste, o țară care nu zăgăzuiește progresul culturii și are tot interesul ca aceasta să progreseze, o societate ale cărei orizonturi sînt lărgite, numai aceasta poate da un nou impuls științei" [1].

Cele cîteva aspecte ale luptei filozofiei marxist-leniniste împotriva indeterminismului, misticismului și rasismului în filozofia burgheză reacționară din Romînia (1930—1940) înfățișate în rîndurile de mai sus, sînt mărturie vie a rolului însemnat jucat de filozofia marxist-leninistă în lupta ideologică din țara noastră. Filozofia marxist-leninistă a fost în această perioadă aceea care, datorită caracterului său profund științific a dat posibilitate intelectualilor să înțeleagă sensul evoluției evenimentelor ce se desfășurau sub ochii lor. Ea le-a arătat cu claritate ceea ce este nou, ceea ce reprezintă progresul și totodată a demascat necruțător, bazîndu-se pe o analiză științifică profundă, ideologia decadentă a forțelor reacționare.

Deși lupta aceasta, condusă de P.C.R. aflat în ilegalitate, se desfășura în condițiile grele ale perioadei de fascizare a țării, cînd regimul burghezo-moșieresc călca în picioare cele mai elementare drepturi democratice, ea s-a afirmat cu putere și a trezit un ecou însemnat în rîndurile intelectualilor înaintați. Aceștia vedeau în filozofia marxist-leninistă continuatorul tradițiilor înaintate ale culturii românești, luptătorul perseverent împotriva a tot ceea ce este decadent și reacționar. Filozofia marxist-leninistă a putut să exercite o influență însemnată pentru că ea venea să exprime punctul de vedere științific materialist în problemele arzătoare în domeniul filozofiei și culturii, combătînd iraționalismul și rasismul, misticismul și teoriile idealiste în domeniul științelor naturii, explicînd funcția lor socială.

Demascarea rolului social reacționar al filozofiei burgheze, a obiectivelor sociale urmărite de aceasta, a constituit o frînă puternică în calea acțiunii de fascizare a culturii, a creării unei armate de intelectuali aserviți complet regimului burghezo-moșieresc. Sub influența luptei dusă de filozofia marxist-leninistă împotriva ideologiei reacționare burgheze, sub influența luptei duse de P.C.R. împotriva fascizării țării, o seamă de intelectuali înaintați s-au alăturat luptei filozofiei marxist-leniniste împotriva culturii decadente burgheze.

Influența activității ideologice duse de partid a făcut să crească interesul intelectualilor progresiști pentru U.R.S.S., pentru marile realizări ale statului socialist, pentru știința și cultura sovietică. Ei au cunoscut, datorită activității revistelor conduse de P.C.R., unele din realizările însemnate ale științei și filozofiei sovietice, au aflat de condițiile fără precedent create oamenilor de știință și cultură în statul socialist. Un grup de inte-

---

[1] *Criza științei*, în *Era nouă*, nr. 3, 1936, p. 34.

lectuali progresişti au constituit asociaţia de prietenie cu Uniunea Sovietică şi au fost militanţi de frunte ai mişcării antifasciste.

Influenţa exercitată de lupta P.C.R. împotriva filozofiei decadente burgheze s-a vădit şi în timpul criminalului război antisovietic, cînd o seamă de intelectuali progresişti s-au ridicat împotriva agresiunii antisovietice, au militat pentru salvarea intereselor naţionale ale Romîniei, pentru ieşirea din război şi pentru pace cu Uniunea Sovietică. Dar roadele luptei P.C.R. s-au văzut, în special, după 23 August 1944, în timpul marilor lupte revoluţionare pentru puterea democrat-populară şi pentru construirea socialismului, la care cea mai bună parte a intelectualităţii noastre îşi aduce contribuţia ei. În noile condiţii ale construirii socialismului, partidul a ridicat lupta sa în domeniul ideologic pe o nouă treaptă, valorificînd în noi condiţii istorice şi cu noi obiective, tradiţiile de luptă pe tărîm filozofic împotriva idealismului şi obscurantismului, născute încă în condiţiile grele ale eroicei sale lupte ilegale.

O pilduitoare reflectare ştiinţifică şi militant-partinică a problemelor contemporaneităţii în opera lui Marx şi Engels

Apariţia, în traducere romînească, a fiecărui nou volum din *Operele* clasicilor marxismului reprezintă un adevărat eveniment cultural-ideologic care se înscrie ca o realizare de seamă în ansamblul procesului revoluţiei culturale şi ale cărui semnificaţii ne apar cu toată limpezimea în lumina faptului că ideologia marxist-leninistă este ideologia dominantă a ţării noastre. Studierea amplă şi aprofundată a acestor opere este menită nu numai să satisfacă neostoita sete de cunoaştere a celor mai largi mase muncitoare — însuşi acest fapt atît de remarcabil e un semn de răscolitoare prefaceri în conştiinţa oamenilor — dar şi să-i înarmeze în lupta practică, pentru transformarea socialistă a existenţei şi a conştiinţei lor sociale. Lucrările cuprinse în vol. 9 din *Operele* lui Marx şi Engels — publicate în cea mai mare parte drept corespondenţe semnate de Marx în ziarul american *New York Daily Tribune*, în perioada martie-decembrie 1853 — aruncă noi lumini asupra tezaurului de gîndire ştiinţifică şi politică a întemeietorilor socialismului ştiinţific, ne oferă noi lecţii de atitudine militant-revoluţionară faţă de evenimentele epocii, de fundamentare a judecăţilor şi aprecierilor critice — filozofice sau politice — pe realităţile luptelor sociale (de clasă şi naţionale) contemporane, de analiză clarvăzătoare a celor mai încîlcite procese social-istorice din punctul de vedere al intereselor şi perspectivelor luptei de clasă a proletariatului.

Trei grupe mari de probleme ale epoci reţin în chip deosebit atenţia lui Marx şi Engels: a) probleme economice, ideologice şi politice legate de lupta clasei muncitoare în cea mai avansată ţară capitalistă din acea vreme — Anglia; b) criza orientală care, după cum se ştie, a stat în tot cursul anului 1853 în centrul dialogurilor diplomatice ale puterilor europene şi a dus la izbucnirea Războiului Crimeii; c) politica colonială în India şi Birmania şi lupta de eliberare naţională a popoarelor din colonii. Toţi cei care au sarcina să facă, pe un plan sau altul, cronica proceselor istorice ale contemporaneităţii noastre, vor găsi în paginile volumului nu numai o pildă de felul în care contemporaneitatea poate stimula o pătrunzătoare minte creatoare, în ce priveşte alcătuirea cronicii sale ştiinţifice în perspectiva forţelor sociale înaintate cărora le aparţine viitorul — dar şi profunde indicaţii metodologice în acest sens.

Încredere nestrămutată în forţa istorică creatoare a clasei muncitoare

După cum se ştie, Marx a făcut o analiză amplă şi multilaterală, deosebit de profundă — „anatomică" şi „fiziologică" — a sistemului capitalist, a mecanismului său de funcţionare, a forţelor sale motrice interne, obiective şi subiective, care-l vor duce inevitabil

la pieire — analiză ce a culminat cu geniala şi nemuritoarea sa operă *Capitalul*. În perioada cînd a scris lucrările cuprinse în vol. 9, Marx începuse deja gigantica muncă pentru *Capitalul* iar interesul faţă de problemele economice, îndeosebi — şi nu întîmplător — ale Angliei, e mereu prezent în articolele şi corespondenţele sale.

Anii care au urmat înăbuşirii revoluţiei de la 1848—1849 sînt ani grei, de declin, pentru mişcarea revoluţionară a maselor. Sînt anii în care burghezia îşi extinde şi-şi consolidează dominaţia economică şi politică, iar ţara clasică a capitalismului, Anglia, cunoaşte îndeosebi o impetuoasă activitate industrială, comercială şi bancară. Sînt anii de aşa-zisă „prosperitate economică" ce se realizează, firește, printr-o crîncenă exploatare a celor ce muncesc şi în primul rînd a proletariatului.

Într-o serie întreagă de articole cuprinse în vol. 9, Marx analizează şi dezvăluie conţinutul de clasă, spoliator pentru oamenii muncii, al politicii financiare promovată de guvernul britanic, exponent al coaliţiei celor două clase exloatatoare. Astfel, despre bugetul lui Gladstone, Marx scrie că el „este un buget de clasă, un buget al burgheziei, scris de o pană de aristocrat" [1] — un buget care uşurează povara fiscală a celor bogaţi şi o măreşte pe aceea a păturilor sărace. Cele mai diverse mijloace sînt folosite pentru a stoarce bani de la clasa muncitoare : sistemul impozitelor, împrumuturile şi datoria publică care sînt învăluite în atîtea tertipuri şi terminologie derutantă încît „creează posibilităţi favorabile pentru intensificarea activităţii nefaste şi jecmănitoare a cămătarilor" [2]. Paleativele financiare ale liberalului Gladstone nu făceau decît să plagieze politica financiară a predecesorului său conservator — Disraeli. O schimbare cu adevărat radicală şi democratică a sistemului fiscal şi crearea bugetului clasei muncitoare va putea fi realizată de popor — arată Marx — numai după ce va lua în mîinile sale puterea politică.

În corespondenţele sale publicate în acest volum Marx s-a ocupat mai mult de aspectele financiare şi comerciale ale capitalismului şi mai puţin de probleme legate de relaţiile şi forţele de producţie. În unele din articolele sale găsim totuşi aprecieri magistrale şi în aceste probleme. Vom cita, în această privinţă, un pasaj extrem de interesant din punct de vedere filozofic în care Marx critică economia politică burgheză pentru caracterul ei antiistoric, pentru incapacitatea sa, datorită substratului de clasă pe care-l are, de a avea o înţelegere istorică a modului de producţie capitalist. Misterul economiei politice moderne „constă pur şi simplu în transformarea relaţiilor sociale trecătoare, care sînt proprii unei anumite epoci istorice şi corespund unui nivel dat al producţiei materiale, în legi eterne, generale, de neclintit, sau, cum le numesc economiştii, în legi naturale. Transformarea radicală a relaţiilor sociale, determinată de revoluţiile şi evoluţiile procesului de producţie materială, este considerată de economişti ca o simplă utopie. Ei nu văd mai departe de limitele economice ale epocii respective, neînţelegînd că înseşi aceste limite au un caracter limitat în timp şi vor dispare în cursul dezvoltării istoriei tot atît de inevitabil cum au fost create de această dezvoltare" [3].

Principalul instrument cu ajutorul căruia clasele dominante coalizate îşi realizează politica lor economică şi financiară este statul. În multe articole Marx analizează în mod concret esenţa de clasă a statului capitalist. În raport cu lupta clasei muncitoare pentru apărarea intereselor sale, pentru reducerea zilei de lucru şi alte revendicări economice, toate fracţiunile clasei dominante, indiferent de concepţiile lor particulare, indiferent dacă erau adepţi deschişi ai intervenţiei statului în viaţa economică sau liber-schimbişti, se întîlneau pe poziţii de clasă solidare. „Aceeaşi « galanţi » adepţi ai liberului schimb,

[1]. K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 9, Editura politică, 1959, p. 67.
[2] *Ibidem*, p. 58.
[3] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 264.

cunoscuţi ca adversari neobosiţi ai oricărei intervenţii din partea guvernului, aceşti apostoli ai doctrinei burgheze *laisser faire*, care propovăduiesc jocul liber al intereselor particulare în orice împrejurări, sînt întotdeauna primii care cer intervenţia guvernului de îndată ce interesele particulare ale muncitorului intră în conflict cu propriile lor interese de clasă" [1].

De altfel, e locul să spunem că Marx a urmărit cu atenţie dezvoltarea mişcări muncitoreşti. În noile condiţii de „interregn contrarevoluţionar" pe întregul continent, lupta de clasă a proletariatului nu încetează nicidecum ci se manifestă în forme noi, adecvate situaţiei schimbate. „Lupta dintre muncă şi capital, dintre salariu şi profit continuă" — scrie Marx — care, generalizînd experienţa practică a mişcării muncitoreşti — în primul rînd din Anglia — a formulat interesante consideraţii teoretice cu privire la legile şi formele luptei de clasă. Proletariatul îşi regrupează forţele, caută forme adecvate de organizare, se călește treptat în focul luptelor de mai mică anvergură, dar care aveau totuşi o mare importanţă pentru transformarea sa ulterioară într-o clasă conştientă de sine. Una din principalele forme în care se manifestă lupta clasei muncitoare în această perioadă o constituie *grevele* (ziarele burgheze din Anglia vorbeau de o adevărată „epidemie a grevelor"), în care fondatorii socialismului ştiinţific au văzut o adevărată şcoală a luptei şi călirii revoluţionare. Grevele nu reprezintă o formă exclusiv economică a luptei de clasă, deoarece prin ele nu se realizează doar satisfacerea unor revendicări economice imediate, ci ele constituie totodată „un mijloc indispensabil pentru a trezi energia oamenilor muncii, pentru a-i uni într-o singură mare uniune în vederea luptei împotriva abuzurilor clasei guvernante şi pentru a-i împiedica să devină nişte apatice şi obtuze unelte de producţie, mai mult sau mai puţin bine hrănite". Şi mai departe Marx scrie că „Pentru a aprecia în mod just importanţa grevelor şi a uniunilor muncitoreşti nu trebuie să ne lăsăm induşi în eroare de împrejurarea că rezultatele lor economice par a fi neînsemnate, ci să avem în vedere înainte de toate consecinţele lor morale şi politice" [2].

Numai oameni cu înţelepciunea şi clarviziunea politică a lui Marx şi Engels au putut să vadă în adunările muncitoreşti „adîncurile unde clocotesc forţele chemate să distrugă această societate" [3], proletariatul fiind sinurul „care protestează împotriva neputinţei şi degradării claselor conducătoare" [4]. Pe ei nu i-a părăsit nici o singură secundă încrederea profundă în destinul istoric pozitiv al clasei muncitoare, în forţa de nebiruit şi înnoitoare a mişcării proletare. „Cu tot triumful temporar al reacţiunii, se arată în revista *Kommunist*, întemeietorii comunismului ştiinţific s-au străduit să menţină în clasa muncitoare încrederea în certitudinea victoriei cauzei sale juste" [5]. Tocmai datorită acestei încrederi nestrămutate în cauza proletariatului, Marx aprecia mişcarea chartistă, care pe atunci nu se transformase încă într-un partid oportunist la remorca burgheziei. Azi, cînd liderii de dreapta ai Partidului Laburist din Anglia se străduiesc să excludă din programul partidului ultimele principii socialiste — după ce de multă vreme le trădează în practică — şi în primul rînd principiul socializării mijloacelor de producţie, este bine să se amintească îndelungatele tradiţii revoluţionare ale clasei muncitoare engleze. Unul din conducătorii săi, chartistul Ernest Jones, pe care Marx îl aprecia foarte mult, spunea într-un discurs că muncitorii nu vor putea ajunge niciodată în stăpînirea mijloacelor de muncă fără a fi cucerit puterea de stat.

Acest scop nu poate fi realizat însă prin metode complotiste, ci numai prin lupta revoluţionară a maselor, în frunte cu clasa muncitoare. Marx şi Engels au combătut

[1] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 143.

[2] *Ibidem*, p. 178—179.

[3] *Ibidem*, p. 183.

[4] *Ibidem*, p. 208.

[5] E. Boguş, *Volumul al nouălea al operelor lui Marx şi Engels*, în *Kommunist*, nr. 3, 1958, trad. rom., p. 141.

tactica complotistă, aventurismul şi sectarismul — atît în mişcarea de eliberare naţională (de exemplu Mazzini) cît şi, mai ales, în mişcarea revoluţionară a proletariatului. În legătură cu aceasta este cunoscută lupta lui Marx şi Engels împotriva frazeologiei mic-burgheze, pseudorevoluţionare şi demagogice a lui Willich, care a fost conducătorul unei fracţiuni sectariste a Ligii Comuniştilor şi care promova tactica aventuristă a „jocului de-a revoluţia". Ei au acordat dimpotrivă tot sprijinul lui Ernest Jones, care se străduia să creeze un partid politic de masă.

Marx analizează, cu pasiunea revoluţionarului şi bucuria conducătorului proletar, progresele lente dar trainice pe care le realizează lupta clasei muncitoare. Iar printre elementele extrem de valoroase pe care le evidenţiază, trebuie menţionate : o mai precisă delimitare a forţelor şi intereselor de clasă, progresul în clarificarea conştiinţei de clasă proprii a muncitorilor, depăşirea vechilor iluzii ale colaborării de clasă. După cum se ştie, tocmai aceste iluzii ale colaborării de clasă au fost folosite de burghezie în cursul revoluţiilor de la 1848—1849 pentru consolidarea dominaţiei sale de clasă, pentru promovarea propriilor sale interese. În aceşti ani însă mişcarea revoluţionară a maturizat clasa muncitoare, care a dobîndit o valoroasă experienţă în lupta de clasă de sine stătătoare, pentru propriile sale interese. „In 1853 s-a pus capăt minciunilor făţarnice ale patronilor şi iluziilor naive ale muncitorilor. Războiul dintre aceste două clase a luat forme ascuţite, a devenit un război făţiş, oficial, recunoscut şi evident pentru toată lumea" [1]. Şi Marx a ştiut să seziseze în valul de greve ale muncitorilor şi lockouturi ale patronilor, dincolo de valoarea lor economică imediată, semnificaţii politice mai adînci, ele fiind totodată simptome ale luptei pentru dominaţie. O recunoşteau înşişi patronii liberali din Manchester, care spuneau într-unul din manifestele lor că „numai este vorba de *salarii*, ci de *dominaţie*" prin care ei înţelegeau, firește, dominaţie pentru capital şi robie pentru muncă. Aceasta şi explică furia cu care s-a năpustit presa burgheză împotriva organizării politice a clasei muncitoare. Revista *Economist* se exprima destul de limpede atunci cînd scria că nu acţiunile clasei muncitoare (prin care revista burgheză înţelegea de fapt lupta spontană, răzleţită şi anarhică, lipsa de organizare, şi de concepţii politice clare) îi inspiră teamă ci convingerile pe care i le trezesc şi formează conducătorii săi — adică acele idei menite să ridice proletariatul la un grad mai înalt de conştiinţă şi organizare, tocmai pentru că alcătuiesc expresia ştiinţifică a situaţiei şi luptei sale, a perspectivelor şi căilor reale ale eliberării sale.

Ca o concluzie asupra încrederii nestrămutate a întemeietorilor socialismului ştiinţific în forţa istorică creatoare a clasei muncitoare, în profundul umanism al luptei sale de eliberare şi al revoluţiei proletare vom cita cuvintele lui Marx care spunea că numai după revoluţia socialistă „progresul uman va înceta să fie asemenea acelui hidos idol păgîn care nu voia să bea nectar decît din ţestele celor ucişi" [2].

Spirit ştiinţific şi partinitate în tratarea problemelor contemporaneităţii

În ceea ce priveşte *problema orientală*, pe cît de complexă, pe atît de falsificată de istoricii burghezi, Marx şi Engels au examinat-o pentru prima dată într-o perspectivă istorică justă, ştiinţifică. Desigur că datele de care dispuneau cu privire la numeroasele aspecte şi complicaţii ale acestei probleme proveneau din surse tendenţioase, adesea derutante în ce priveşte esenţa adevărată a lucrurilor (informaţii şi articole apărute în presa burgheză, declaraţii şi documente diplomatice oficiale etc.) şi de aceea unele

[1] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 466.

[2] *Ibidem*, p. 236

aprecieri privind detalii secundare — de pildă o supraapreciere a caracterului proţarist al politicii britanice, promovată de Cabinetul Aberdeen-Palmerston [1] — au fost corectate şi completate de fapte şi documente ulterior dezvăluite. Este însă cu atît mai impresionantă perspicacitatea şi clarviziunea lor pătrunzătoare în a surprinde, din noianul de ştiri şi comentarii contradictorii, valoarea reală şi fondul istoric esenţial al unor complicate relaţii politico-diplomatice. Este vorba, după cum se ştie, de contradicţiile dintre puterile europene — inclusiv Rusia ţaristă — în ce priveşte atitudinea faţă de procesul de decădere a imperiului otoman, faţă de destinele istorice ale acestuia precum şi ale popoarelor balcanice care gemeau de secole sub jugul otoman. Ceea ce le-a permis lui Marx şi Engels să spargă crusta groasă a intrigilor diplomatice şi să vadă, dincolo de aparenţa înşelătoare a evenimentelor, determinismul mai adînc al unor fapte istorice cu semnificaţii ce depăşeau prezentul imediat, a fost concepţia lor materialist-ştiinţifică a istoriei, spiritul militant partinic de care erau pătrunse gîndirea, acţiunile şi simţămintele lor [2].

Îndeosebi două principii fundamentale elaborate de ei au fost aplicate în calitate de principii metodologice explicative în analiza evenimentelor legate de criza orientală:

a) *Interesele economice ale claselor dominante din diverse ţări, angrenate în conflictul amintit, au constituit factorul determinant al poziţiilor adoptate de ele în problema orientală.* Tocmai interesele unei burghezii semiconservatoare, semiliberale de a avea în Turcia o vastă piaţă de desfacere în condiţii impuse şi acceptate, şi o vastă zonă de materii prime, au silit unele puteri europene — în primul rînd Anglia, al cărei tradiţional şi permanent principiu de politică externă era principiul „echilibrului de forţe" — să militeze pentru menţinerea şubredului şi de mult perimatului sistem reacţionar despotic turcesc.

Comerţul cu teritoriile aflate sub suzeranitatea Turciei, comerţul — „acest fatum care urmăreşte ca un spectru Anglia modernă" [3] — a constituit sursa unor permanente ciocniri de interese între Anglia liberalo-conservatoare şi Rusia autocrat-ţaristă. De aici importanţa comercială şi militară a luptei pentru poziţii dominante în strîmtorile Dardanele şi Bosfor. Marx a avut o atitudine categoric negativă faţă de David Urquhart — un scoţian stăpînit de idei patriarhale, medievale, care făcea în lucrările sale o apologie paradoxală a sistemului turcesc, fiind cel mai vajnic susţinător al unei politici violent antiruse şi de sprijinire a Turciei otomane.

Imperiul sultanilor devenise însă o puternică frînă în calea progresului naţional,

---

[1] În articolul citat din *Kommunist* se arată, printre altele: „Căutînd să sublinieze comunitatea tendinţelor contrarevoluţionare ale ţarismului rus şi ale oligarhiei engleze, Marx a exagerat întrucîtva servilismul lui Palmerstone faţă de autocraţia ţaristă" (*loc. cit.*, p. 146).

[2] Vorbind despre incapacitatea politicienilor burghezi de a privi problemele istorice din punctul de vedere al unei concepţii dinamice despre mersul neîntrerupt, implacabil al istoriei — fiind prizonierii empirismului lor mărginit, determinat de *interese imediate de clasă*, Engels scrie în articolul său *Care va fi soarta Turciei europene?* că numai „acela care, studiind istoria a învăţat să ţină seama de veşnicele prefaceri care au loc în destinele oamenilor în care nimic nu e stabilit în afară de instabilitatea însăşi, nimic nu e constant în afară de inconstanţa însăşi, acela care a urmărit mersul implacabil al istoriei, ale cărei roţi se rostogolesc necruţător peste ruinele imperiilor, strivind fără pic de îndurare generaţii întregi, într-un cuvînt acela care nu închide ochii asupra faptului că niciodată apelurile demagogice sau proclamaţiile sediţioase nu pot avea efecte atît de revoluţionare ca faptele simple şi evidente ale istoriei, acela care a înţeles şi a apreciat caracterul profund revoluţionar al epocii actuale, în care aburul şi vîntul, electricitatea şi tiparul, artileria şi minele de aur conlucrează pentru a produce într-un sigur an mai multe schimbări şi revoluţii decît aveau loc înainte în decursul unui secol întreg, acela desigur nu se va teme să privească în faţă o problemă istorică" — oricît de complicată şi contradictorie ar fi ea (K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 35).

[3] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 15

economic şi social-politic, a numeroase popoare cuprinse în sfera dominaţiei sale. Denunţînd starea precară în ce priveşte cunoaşterea raporturilor sociale, politice, naţionale şi religioase existente în Turcia — chiar diplomaţii străini, care pretindeau a avea cunoştinţe mai precise, îşi pierdeau de fapt timpul cu intrigi de tot felul, nu cercetau cîtuşi de puţin viaţa poporului, instituţiile şi orînduirea socială a ţării — Marx a analizat raporturile sociale, de clasă şi naţionale, ale Turciei europene şi a evidenţiat factorii ce concurau la destrămarea imperiului, pe primul plan situîndu-se răscoalele popoarelor oprimate, lupta lor pentru independenţa naţională şi dezvoltarea economică de sine stătătoare. Marx a ajuns la concluzia că „prezenţa Turciei în Europa este un obstacol serios în calea dezvoltării resurselor de care dispune peninsula traco-ilirică" [1]. A menţine statu-quo, obiectivul principal al diplomaţiei puterilor apusene în frunte cu Anglia, înseamnă, pentru popoarele oprimate, după cum scria Engels în articolul citat, „pur şi simplu permanentizarea oprimării lor de către turci" [2].

Marx se referă şi la poporul nostru, la principatele romîne, spunînd că „spiritul revoluţionar a pătruns şi în aceste principate aşa cum a dovedit-o revoluţia din 1848" şi tocmai de aceea „naţionalitatea valahă ar putea să joace un rol important în rezolvarea definitivă a problemei acestor teritorii" [3].

Pe tot cuprinsul părţii europene a Turciei exista o profundă contradicţie de ordin naţional între puterea politică şi militară care aparţinea exclusiv sau cu precădere turcilor şi puterea economică ce aparţinea burgheziei naţionalităţilor oprimate — în special celei greceşti şi slave despre care Marx scria că „reprezintă reazimul adevărat al oricărui gen de civilizaţie care pătrunde realmente în ţară" [4]. Această idee este formulată limpede şi de Engels, care-i denumeşte pe exponenţii şi susţinătorii sistemului turc „duşmani înveteraţi ai oricărui progres", slavii de sud fiind „unicii purtători ai civilizaţiei în cadrul imperiului otoman" [5].

Condiţii istorico-geografice specifice făceau ca lupta Rusiei împotriva imperiului otoman, independent de tendinţele expansioniste, hrăpăreţe ale ţarului, independent de jocul de interese al puterilor europene, să coincidă cu lupta pentru independenţă naţională de stat a popoarelor oprimate din Balcani.

b) Deşi anii de luptă după înfrîngerea revoluţiilor din 1848 s-au caracterizat printr-un declin general al avîntului mişcării revoluţionare în principalele ţări capitaliste din Europa occidentală, *proletariatul reuşise deja să se afirme pe arena istoriei ca o forţă socială de temut* pentru *clasele dominante*, iar mişcarea sa, intrată într-un lung proces de clarificare şi cristalizare ideologică, politică şi organizatorică, *constituia deja o forţă motrice de prim ordin a istoriei europene de care trebuia să se ţină seama şi care exercita o puternică înrîurire asupra politicii interne şi externe a statelor*. Aşa cum, cîteva decenii în urmă, teama faţă de *revoluţia franceză* a dus la coalizarea puterilor reacţionare ale Europei într-o *„sfîntă* (şi de tristă amintire) *alianţă"* în frunte cu ţarul pravoslavnicei Rusii, tot astfel în anii premergători Războiului Crimeii (şi după aceea), teama faţă de *revoluţia europeană* (şi mai ales faţă de ceea ce era cu adevărat popular în ea) şi faţă de lupta maselor pentru eliberarea lor socială şi naţională, a devenit un element constituent de prim ordin în politica, nu numai internă dar şi externă, a guvernelor europene — de la cel autocrat al despoticului Nikolai I pînă la cel liberal-conservator al „blîndului şi bunului" Aberdeen. Marx şi Engels au ştiut să vadă că, cel puţin pe plan european, prezenţa activă a proletariatului, ca principală şi consecventă forţă motrice a revoluţiei, silise clasele dominante din diverse ţări (indiferent de orientarea lor mai mult sau mai puţin liberală sau de-a dreptul feudalo-absolutistă şi conservatoare şi indiferent de contradicţiile puternice care

[1] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 8.
[2] *Ibidem*, p. 33.
[3] *Ibidem*, p. 9—10.
[4] *Ibidem*, p. 28.
[5] *Ibidem*, p. 36.

le opuneau în multe probleme, printre care cea orientală ajunsese pe primul plan) să tindă spre coaliţii şi blocuri militare, spre compromisuri care să facă imposibilă reizbucnirea revoluţiei.

Ghemul contradicţiilor social-politice şi diplomatice europene era greu de descîlcit deoarece — dacă din punct de vedere economic-comercial, puterile europene se opuneau unele altora, fiecare căutînd să tragă foloase proprii de pe urma crizei orientale — , în ceea ce priveşte atitudinea faţă de mişcarea revoluţionară, socială şi naţională a maselor, aceleaşi puteri tindeau să se apropie. Şi cum în acea vreme Rusia ţaristă reprezenta, după expresia lui Lenin, „jandarmul reacţionar al Europei", cea mai puternică forţă ce se opunea revoluţiei europene şi ideilor democratice, Franţa, Anglia, ca şi alte puteri europene, duceau o politică de duplicitate: pe de o parte se opuneau formal dar încurajau de fapt tendinţele expansioniste ale ţarului şi făceau tot ce le sta în putinţă pentru a favoriza conflictul ruso-turc (lăsînd în acelaşi timp impresia că au făcut totul pentru a-l evita) — pentru a-şi putea promova apoi interesele lor comerciale în condiţiile slăbirii celor doi adversari [1]; pe de altă parte tindeau să menţină relaţii bune cu guvernul ţarului pentru a-l putea folosi oricînd în scopuri contrarevoluţionare — cel puţin atîta vreme cît revoluţia europeană mai constituia încă un pericol, iar amintirea anilor 1848—1849 nu-i lăsau încă să doarmă liniştiţi pe comanditarii treburilor europene.

Marx şi Engels au avut o atitudine intransigentă, de demascare necruţătoare faţă de politica ţaristă, tocmai datorită faptului că, în acea vreme, Rusia ţaristă reprezenta principalul reazim al reacţionarului sistem de relaţii internaţionale instituite după înăbuşirea revoluţiilor din diferite ţări, şi deci primejdia principală pentru mişcarea revoluţionară din Europa. Acea stare de lucruri s-a schimbat radical în deceniile următoare cînd, pe măsura slăbirii regimului autocrat ţarist — în primul rînd ca un rezultat al dezvoltării mişcării revoluţionare din Rusia însăşi —, Rusia s-a transformat din principalul bastion al contrarevoluţiei europene (în calitatea sa de Rusie ţaristă autocrată şi pravoslavnică), în principalul reazim şi avangardă a mişcării revoluţionare din Europa şi Asia (în calitatea sa de Rusie revoluţionară, care avea să devină patria primei revoluţii socialiste victorioase din lume). Trebuie să amintim în această privinţă ce scria Lenin încă în 1909: „Acum o jumătate de veac Rusia cîştigase definitiv faima de jandarm internaţional. În cursul secolului trecut absolutismul nostru a făcut multe pentru a sprijini orice fel de reacţiune din Europa şi chiar pentru directa înăbuşire pe calea armelor a mişcărilor revoluţionare din ţările vecine. E destul să ne amintim de campania lui Nikolai I în Ungaria şi de numeroasele răfuieli cu Polonia, pentru a înţelege de ce conducătorii proletariatului socialist internaţional, începînd din deceniul al V-lea al secolului trecut, au arătat în repetate rînduri munci-

[1] Trebuie amintit în această privinţă faptul că misiunea lui Menşikov la Constantinopol — una din principalele acţiuni diplomatice care au premers izbucnirii Războiului Crimeii — a eşuat nu numai datorită politicii războinice, provocatoare a ţarului, ci şi datorită încurajării şi sprijinirii indirecte, prin toate mijloacele, a acestei politici de către guvernul britanic. Misiunea cu care fusese însărcinat lordul Stratford Ridcliffe pe lîngă sultan a fost tocmai aceea de a împiedica cu orice preţ o înţelegere a prinţului Menşikov cu guvernul turc — şi chiar mai mult, să facă totul pentru a împinge Turcia şi Rusia la război. În voluminoasa sa lucrare asupra Războiului Crimeii, eminentul şi regretatul istoric sovietic Tarlé scria în această privinţă următoarele: „În cursul vizitei lui Menşikov la Constantinopol, guvernul britanic a dus o politică foarte complicată. Pe de o parte trebuia menţinută prin toate mijloacele împotrivirea Turciei, promiţîndu-i-se ajutor şi ocrotire. Pe de altă parte la Londra, Brunnov (ambasadorul rus. — *A.T.*) trebuia indus în eroare asupra realităţii, sugerîndu-i-se prin diverse procedee ideea că, de fapt, guvernul Angliei nu va ridica cu nici un preţ armele pentru apărarea Turciei" (E. V. Tarlé, *Războiul Crimeii*, vol. I. Editura de stat pentru literatură ştiinţifică, 1952, p. 158).

torilor din Europa și democrației din Europa că țarismul este principalul bastion al reacțiunii în întreaga lume civilizată. Începînd din ultimii treizeci de ani ai secolului al XIX-lea, mișcarea revoluționară din Rusia a schimbat încetul cu încetul această stare de lucruri. Cu cît țarismul se clătina mai tare sub loviturile revoluției crescînde din propria lui țară, cu atît devenea mai slab ca dușman al libertății din Europa" [1].

Marx și Engels au fost tot atît de necruțători și intransigenți față de politica puterilor europene așa-zis democrate.

Referindu-se la Anglia, la politica sa externă contradictorie, Marx scria: „În aprecierea politicii externe a claselor dominante și a guvernului nu trebuie să pierdem din vedere faptul că un război cu Rusia ar putea aduce după sine o explozie revoluționară generală pe continent, care în momentul de față ar putea ușor să trezească un ecou inevitabil în rîndurile maselor populare din Marea Britanie"[2]. Iar Engels scria: „Soluționarea problemei turcești — ca și aceea a altor probleme mari — va reveni revoluției europene"[3]. Așadar, *interesul economic* — în primul rînd al burgheziei engleze și al celei franceze — cerea o politică de slăbire a Rusiei țariste în calitatea sa de primejdios concurent comercial, militar și politic în Orient și Balcani iar *interesul politic* al claselor dominante din Europa reclamau alianța cu o Rusie autocrată, puternică, ca o contrapondere față de mișcarea revoluționară a maselor.

Pentru libertatea și independența națională a popoarelor oprimate din colonii

Luptători consecvenți împotriva exploatării de clasă a proletariatului și a oamenilor muncii în genere, pentru eliberarea socială a acestora de sub robia capitalului, clasicii marxismului au militat de asemenea cu ardoare împotriva asupririi național-coloniale. Teoria științifică despre națiune și procesul de formare a națiunilor, despre mișcarea națională, despre căile și formele luptei pentru libertate și independență națională a popoarelor asuprite face parte integrantă și e subordonată învățăturii marxist-leniniste despre lupta de clasă și revoluție. Deși formarea unui vast imperiu colonial — ca mijloc de crîncenă exploatare și secătuire a bogățiilor și forțelor naturale și a acelor umane, ca sferă a exportului de capital și a luptei între puterile imperialiste pentru influență și dominație — este un produs al stadiului imperialist de dezvoltare a capitalismului, politica colonialistă este mai veche; în forma ei modernă, capitalistă, ea este aproape tot atît de veche ca și capitalismul însuși. Anglia și Franța s-au înfruntat ca puteri imperialiste cotropitoare în Asia încă din secolele XVII—XVIII, iar istoria celor două companii (Compania engleză a Indiilor orientale și Compania franceză a Indiilor orientale) a căror rivalitate a provocat războiul de 7 ani 1756—1763, și în general, acțiunile de „civilizare" întreprinse de puterile europene, au însemnat un șir nesfîrșit de războaie, acte de violență, de crîncenă asuprire economică și politică — ceea ce a provocat indignarea și protestul gînditorilor și scriitorilor iluminiști, progresiști ai vremii, de talia lui Voltaire sau Diderot. Desigur că această politică s-a intensificat o dată cu dezvoltarea și consolidarea capitalismului — îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Și cum nu exista curent de gîndire sau mișcare socială cît de cît importantă, în Europa sau pe alte continente, care să nu fi reținut atenția lui Marx și Engels — adînc ancorați în procesele istorice și frămîntările epocii lor — este firesc ca problema colonială, privind îndeosebi lupta de eliberare a popoarelor din colonii, problemă de prim ordin a lumii capitaliste, să se afle în centrul atenției și preocupărilor lor. În vol. 9 Marx se ocupă de aspecte concrete, imediate ale stăpînirii britanice în

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 15, p. 451.
[2] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 301.
[3] *Ibidem*, p. 35.

India, ale luptei pentru independenţă a poporului birman etc., în multe din corespondenţele sale trimise ziarului *New York Daily Tribune*. Trebuie menţionate în mod special *Stăpînirea britanică în India*, *Rezultatele viitoare ale stăpînirii britanice în India* precum şi articolul *Revoluţia din China şi Europa*.

În acest din urmă articol Marx se ocupă de *mişcarea revoluţionară* antifeudală — denumită revoluţia taipină (după *„Taipin tian-go"* — statul ceresc al marii prosperităţi, întemeiat de răsculaţi, cu capitala la Nanchin) — un mare război ţărănesc îndreptat împotriva marilor proprietari manciurieni şi clericali, şi care a exercitat o puternică influenţă asupra „lumii civilizate". Marx denunţă nemaipomenitele mizerii şi suferinţe pe care le-au provocat poporului chinez imperialiştii cotropitori care au dezlănţuit, printre altele, şi aşa-numitul *război al opiului*, cu consecinţe nefaste, extrem de destructive pentru viaţa economică, politică şi morală a ţării. Toate acestea nu au înfrînt însă capacitatea de rezistenţă şi lupta dîrză a poporului în care Marx, cu o extraordinară perspicacitate istorică, a ştiut să vadă germenii unor profunde şi răscolitoare mişcări sociale, avînd puternice influenţe asupra mişcărilor revoluţionare din alte ţări ale Asiei şi chiar din Europa. „Ar putea să pară ciudată şi paradoxală afirmaţia că viitoarea insurecţie a popoarelor din Europa şi viitoarea etapă a luptelor lor pentru libertăţi republicane vor depinde, probabil, într-o măsură mai mare de ceea ce se întîmplă acum în imperiul ceresc ..."[1].

O mare atenţie a acordat Marx, în lucrările sale cuprinse în volumul al 9-lea problemelor legate de stăpînirea britanică în India şi consecinţele social-politice şi economice ale acestei stăpîniri.

Făcînd istoricul cotropirilor străine pe care le-a avut de îndurat Hindustanul veacuri de-a rîndul, Marx scrie că stăpînirea britanică a provocat acestei ţări suferinţe cu mult mai adînci decît războaiele civile, invaziile, cuceririle, anii de foamete şi toate calamităţile succesive din trecut luate la un loc; ea a încercat să distrugă înseşi tradiţiile, trecutul istoric al acestui popor de străveche civilizaţie. Şi nu tradiţiile cele mai retrograde, înapoiate — sistemul închis al castelor, modul feudal de administrare şi guvernare a numeroşilor rajahi şi maharaji a căror menţinere şi folosire le erau chiar necesare cotropitorilor [2]. Marx privea dominaţia britanică sîngeroasă şi spoliatoare în opoziţie cu orice sentimentalism dulceag, mic-burghez care, în indignarea sa, nu ştie să discearnă valorile cu adevărat progresiste în faptele şi realităţile istorice şi care ajunge la idealizarea reacţionară a unor forme şi sisteme reacţionare de mult perimate. Indignarea morală împotriva scopurilor şi acţiunilor josnice ale colonialiştilor, adînca simpatie faţă de popoarele oprimate se îmbină la el cu luciditatea ştiinţifică, cu raţiunea istorică clarvăzătoare căreia nu-i scapă faptul că într-o societate bazată pe antagonisme de clasă şi exploatare, progresul istoric se realizează pe căi extrem de contradictorii şi întortocheate. Cu alte cuvinte, Marx a analizat consecinţele social-economice, imediate şi mai îndepărtate, ale stăpînirii britanice în India, arătînd că cotropitorii, chiar fără voia lor, prin crearea unor întreprinderi industriale şi comerciale capitaliste, fiind purtătorii unor noi relaţii de producţie şi de schimb, au contribuit la răsturnarea a numeroase organizaţii sociale patriarhale, a

[1] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 102.

[2] Vorbind despre simulacrul de independenţă a statelor autohtone care erau literalmente sugrumate şi puse în imposibilitate de a fi cu adevărat independente şi de a se redresa şi progresa, Marx scria că „problema care se pune nu este aceea a menţinerii *statelor* autohtone, ci a menţinerii *principilor* indigeni ereditari care „sînt uneltele cele mai docile ale despotismului englez" şi ale căror venituri de milioane de lire sterline „constituie o povară destul de grea pe umerii unui popor care nu se hrăneşte decît cu orez şi care duce lipsa celor mai elementare obiecte necesare traiului" (K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 210—211).

sistemului închistat de comunităţi săteşti care, oricît de idilice şi inofensive ar părea, spune Marx, „au constituit din totdeauna temelia solidă a despotismului oriental, au îngrădit raţiunea omenească în cadrul cel mai strîmt cu putinţă, transformînd-o într-o unealtă docilă a superstiţiei, încătuşîndu-o în lanţurile regulilor tradiţionale şi răpindu-i orice măreţie, orice iniţiativă istorică"[1]. Dar rezultatul social cel mai important al destrămării organizaţiilor sociale patriarhale şi al pătrunderii relaţiilor capitaliste l-a constituit formarea şi dezvoltarea proletariatului care va deveni forţa revoluţionară cea mai consecventă a mişcării de eliberare naţională. India a fost scoasă din izolarea sa de veacuri, societatea sa pasivă şi inertă faţă de neîntreruptele invazii a fost zguduită din temelii şi silită să adopte o civilizaţie capitalistă. Aceasta din urmă i se impunea însă nu în forme mai mult sau mai puţin „respectabile" ca în ţara de baştină, ci în toată respingătoarea sa goliciune, în ipocrizia şi barbaria sa.

În multe din corespondenţele sale, Marx demască îndelungatele şi sterilele dispute din parlamentul englez cu privire la măsurile de ordin legislativ şi reformele pe care guvernanţii, de ochii lumii, le preconizau dar care, după expresia acestora, nu depăşeau „anumite limite foarte înguste" şi, adesea, fie că nu erau adoptate, fie că nu erau aplicate în viaţă. Poziţia celor două partide principale în această privinţă se apropie de atitudinea adoptată de Farfuride al lui Caragiale faţă de problema schimbării constituţiei. Astfel, conservatorii erau împotriva legilor şi reformelor pentru că ele prevedeau, în genere, oarecari schimbări, iar liberalii erau pentru aceste legi deoarece în realitate, nu schimbau absolut nimic. Unii politicieni au încercat chiar să-şi facă capital politic din demascarea periodică a racilelor existente în India şi a proastei ei administrări de către Compania Indiilor Orientale. India a păşit totuşi pe drumul unei dezvoltări capitaliste — care a menţinut de altfel, după cum am arătat, puternice forme şi relaţii feudale în economie şi politică, în cultură şi moravuri — dar aceasta a fost plătită de popor prin perpetuarea şi intensificarea unei stări de cumplită mizerie (foamete cronică, boli de tot felul etc.), printr-o jefuire prădalnică a bogăţiilor sale, — atît prin acţiunea prădalnică a sinistrei Companii a Indiilor Orientale, cît şi direct prin acţiunea autorităţilor colonialiste de ocupaţie — prin oprimarea sîngeroasă a forţelor sociale active, progresiste ale acestui popor harnic şi talentat. Marx scria că nicăieri nu întîlnim, ca în India, o mizerie socială atît de mare în mijlocul unei naturi atît de îmbelşugate. Vorbind despre efectele social-economice ale stăpînirii britanice în India, Marx a pus accentul pe consecinţele social-politice nefaste pentru popor ale acestei dominaţii. „Tot ce burghezia engleză va fi, probabil, nevoită să înfăptuiască în India nu va aduce maselor populare nici libertate, nici vreo îmbunătăţire substanţială a situaţiei lor sociale, căci şi una şi alta depind nu numai de dezvoltarea forţelor de producţie ci şi de luarea lor în stăpînire de către popor. Ceea ce este cert însă e că burghezia engleză va crea premisele materiale pentru înfăptuirea amînduror acestor sarcini"[2].

Condamnînd tot ce este conservator şi retrograd în societatea şi cultura indiană, Marx şi-a manifestat în acelaşi timp înalta preţuire şi încredere faţă de forţele creatoare ale poporului, faţă de talentele şi aptitudinile sale. În zilele noastre, cînd India şi-a cucerit independenţa politică şi se străduieşte, cu ajutorul ţărilor socialiste — în primul rînd al Uniunii Sovietice — să-şi construiască o economie eliberată de aservire faţă de monopolurile imperialiste, în zilele noastre cînd, de pildă, cu ajutorul prietenesc al ţării noastre se formează cadre tehnice naţionale necesare industriei petrolifere iar numărul întreprinderilor şi şantierelor în care lucrează împreună, însufleţiţi, ingineri din ţările socialiste şi

[1] K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 140.

[2] *Ibidem*, p. 234.

ingineri indieni este în creștere (marele combinat metalurgic de la Bhilai este un adevărat simbol al prieteniei rodnice și colaborării indiano-sovietice) — cele scrise de Marx, acum mai bine de 100 de ani, cu privire la aptitudinile poporului indian și perspectivele dezvoltării sale viitoare, sună ca o profeție: „... locuitorii Indiei posedă o aptitudine specială de a se adapta unor genuri de muncă cu totul noi și de a-și însuși cunoștințele necesare pentru a dirija mașinile ...". Arătînd mai departe că poporul Indiei nu va putea culege roadele noii civilizații și nu-și va putea valorifica virtuțile și potențele creatoare, decît atunci cînd va deveni destul de puternic pentru a scutura o dată pentru totdeauna jugul englez, Marx scrie: „În orice caz însă putem avea toată certitudinea că într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat vom fi martorii unei renașteri a acestei țări mari și interesante, ai cărei nobili locuitori, chiar cînd aparțin claselor celor mai de jos, sînt, după expresia prințului Saltîkov, „plus fins et plus adroits que les italiens" [1] ... ai acestei țări ai cărei fii ... îi uimesc pe ofițerii englezi cu curajul lor neînfricat, ai acestei țări care este în multe privințe leagănul civilizației europene"[2].

Pamfletul — o excelentă armă în lupta politică

În multe pagini din acest volum — ca și în lucrări mai vechi, în primul rînd în *Luptele de clasă din Franța* și în *18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte*, Marx își dezvăluie și o altă latură a personalității sale geniale: aceea de strălucit polemist, care știe să mînuiască în lupta cu adeversarii de clasă nu numai fraza sobră și calmă pe care o impune vigoarea stilului științific dar și verva sclipitoare inteligentă și sugestivă a pamfletului politic. El ne-a lăsat, astfel, pe lîngă magistrale tablouri ale unor încurcate stări de lucruri din acel timp — în care totul, proporția și contrastul culorilor, jocul de umbre și nuanțe, scot în evidență liniile dominante, directoare, — portrete în care sînt zugrăvite cu penelul, deopotrivă al savantului și artistului, cu toată obiectivitatea istorică dar și cu pasiune militantă, profiluri moral-politice ale unora dintre acei care au jucat un anumit rol în viața politică europeană din acel timp. Disraeli, cunoscutul om politic britanic — conservator cu tendințe liberale — este creionat de Marx în linii rembrandtiene ca un om care „disprețuiește aristocrația, urăște burghezia și nu iubește poporul" [3]. Despre sir John Pakington, care l-a înlocuit pe Disraeli în conducerea fracțiunii conservatoare din Camera Comunelor, — reprezentant tipic al „aristocraților fanfaroni", extrem de reacționari și obtuzi — Marx scrie că, deși nu e lipsit de unele calități personale — calm, prudență, oarecari aptitudini de conducător — este „de altfel o figură lugubră, o adevărată încarnare a prejudecăților învechite și a simțămintelor desuete ale aristocrației funciare engleze" [4].

Unul din cei mai venali și mai ipocriți oameni politici englezi, un adevărat maestru al diplomației duplicitare și al combinațiilor de culise, o vie întruchipare a preceptului lui Talleyrand — „limba îi este dată omului pentru a-și ascunde gîndurile" — a fost lordul Palmerston, promotor timp de 70 de ani, aproape fără întrerupere, al politicii externe britanice și căruia Marx i-a consacrat un adevărat pamflet politic, o suită de mai multe articole. Și astfel „omul care patronează înșelătorii de tot felul, maestrul minciunii elegante și al promisiunilor amabile, crainicul tuturor vorbelor mari care se rostesc de obicei înainte de a o lua la sănătoasa [5] apare în toată goliciunea sa ca bătrîna vrăjitoare Arina care, dincolo de farmecul amăgitor, fascinant al aparenței era „fără ochi, fără dinți, fără gust, fără nimic, nimic"

[1] În *Lettres sur l'Inde*, Paris, 1848, p. 61.
[2] K.Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 234—235.
[3] *Ibidem*, p. 3.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*, p. 294.

Shakespeare, *Cum vă place*, actul II, scena a 7-a).

Sînt sclipitoare, prin verva lor satirică, paginile în care Marx zugrăveşte cu o neîntrecută măiestrie profilul moral-politic al acestui politician croit după chipul şi asemănarea burgheziei (deşi aristocrat ca apartenenţă de clasă), care a ridicat la rangul de principiu suprem lipsa oricăror principii stabile, cît de cît consecvente, şi oportunismul cel mai feroce în politica de stat, — o adevărată sinteză a acelor însuşiri morale pe care noua clasă, în cîrdăşie cu cea veche, — egoistă, avidă de cîştig şi lipsită de scrupule — le promovează pe planul relaţiilor umane, atît în politica internă, cît şi în cea externă. Nu putem să nu reproducem cîteva citate mai ample şi semnificative pentru a ilustra (şi acest lucru are pentru noi o valoare pilduitoare), în ce măsură talentul literar şi verva polemică pot servi unor scopuri ştiinţifice şi combativităţii revoluţionare.

„Dacă Palmerston ca bărbat de stat nu este potrivit pentru orice problemă, în schimb ca actor este potrivit pentru orice rol. Este la fel de reuşit şi în stilul comic, ca şi în stilul eroic, îl prinde atît tonul patetic, cît şi cel familiar, atît tragedia cît şi farsa, de altfel farsa este poate ceea ce se potriveşte cel mai bine facturii lui sufleteşti. Dacă nu face nimic, atunci născoceşte ceva ... Totodată insolenţa lui cinică îi serveşte drept pavăză împotriva oricăror surprize, egoismul şi abilitatea îl feresc de orice confesiuni făcute într-un moment de sinceritate ... El ştie să îmbine frazeologia democratică cu concepţiile oligarhice, să camufleze politica burgheziei, care speculează pacea, cu tiradele trufaşe ale vechii Anglii aristocratice; el ştie să dea impresia că atacă atunci cînd în realitate trece cu vederea, că apără atunci cînd în realitate trădează; ştie să facă pe plac unui duşman aparent şi să ducă la disperare pe un pretins aliat ... Pînă în prezent dacă îl aveai ca adversar, puteai în orice împrejurări să contezi pe un eventual succes, dar, dacă îl aveai ca prieten, oricînd te puteai aştepta la o înfrîngere sigură. Dacă a trădat popoare străine, a făcut-o într-un mod cît se poate de politicos, deoarece politeţea este o monedă măsurată cu care dracul plăteşte sîngele nătîngilor pe care-i înşeală"[1].

Marx a considerat cu atît mai necesar să smulgă masca „acestui duşman perfid al oricărui progres al libertăţii umane" cu cît, datorită priceperii sale de a apare drept altceva decît era în realitate, (îndrăzneţ şi curajos atunci cînd de fapt era laş, aliatul şi prietenul cel mai loial — atunci cînd de fapt trăda, cu sentimente populare şi democratice — atunci cînd de fapt era pătruns de ură, şi dispreţ faţă de popor şi de ideile democratice), el reuşea să înşele bunăcredinţa şi naivitatea publicului. Marx a fost ajutat în aceasta de prietenul său Fr. Engels, care a analizat într-un articol demisia lui Palmerston din guvernul de coaliţie al lordului Aberdeen sub pretextul dezacordului său faţă de o minusculă reformă parlamentară care ar contraveni, pasămite, constituţiei britanice. În realitate, lovitura de maestru „a acestui abil tactician lipsit de scrupule" a fost determinată de complicarea problemei orientale după începerea ostilităţilor militare între Rusia şi Turcia. Şi astfel, omul care a făcut cel mai mult în cadrul cabinetului britanic pentru a se ajunge la situaţia încordată ce se crease, şi-a părăsit postul aruncînd întreaga răspundere pe umerii colegilor săi. Astfel, el reuşeşte deodată să cîştige popularitate pentru a impune (sau chiar a forma) guvernul ce va urma, subminînd popularitatea şi prestigiul guvernului pe care-l părăsise. Acesta a fost Palmerston, omul care a servit, timp de un secol, ca model politicii şi diplomaţiei burgheze bazată pe făţărnicie şi înşelăciune. Pînă cînd istoria, prin victoria revoluţiei socialiste şi a unor relaţii noi, cu adevărat umane, între oameni, a promovat un nou tip de politică şi diplomaţie, bazate pe sinceritate şi loialitate, pe

---

[1]) K. Marx, Fr. Engels, *op. cit.*, p. 367—370.

respectul adevărului şi al unor principii morale superioare.

★

La mai bine de 100 de ani de la apariţia scrierilor lui Marx şi Engels cuprinse în vol. 9, ne impresionează nu atît interesul lor strict istoric, cît mai ales *valoarea lor actuală*. Găsim aici un exemplu strălucit de felul în care probleme de cea mai stringentă actualitate ale contemporaneităţii — cum au fost cele de care s-a ocupat Marx şi Engels pentru acea vreme — pot constitui obiectul unei pătrunzătoare analize care să descifreze nu numai laturile şi implicaţiile lor imediate, dar şi tendinţele proceselor istorice, consecinţele lor mai îndepărtate. Concepţia ştiinţific-materialistă şi optimistă asupra istoriei, încrederea nestrămutată în destinul istoric creator şi eliberator al clasei muncitoare, le-au dat o uriaşă forţă de pătrundere în însuşi miezul lucrurilor şi proceselor, înţelegînd faptele istorice, oricît de încîlcite şi contradictorii, în legitatea lor internă, în determinismul lor cauzal. De aceea, sub pana lui Marx şi Engels, chiar şi o cronică ştiinţifică de strictă actualitate, analiza unor evenimente care se petreceau sub ochii lor, nu ne oferă doar un documentar de epocă ci ne înfăţişează imaginea generalizată a unui moment din dialectica obiectivă a istoriei, a unui prezent cu rădăcinile adînc înfipte în trecut şi în care se întrevăd, mai ales, liniile directoare ale dezvoltării viitoare. Forţa de previziune ştiinţifică a gîndirii clasicilor marxism-leninismului constă tocmai în capacitatea de a înţelege tendinţele şi forţele motrice ale istoriei, astfel încît problemele contemporaneităţii să fie examinate şi explicate ţinînd seama de perspectivele de ansamblu ale dezvoltării sociale, astfel încît asupra prezentului să fie aruncate reflectoarele de lumină ale viitorului.

Al. Tănase

Studii asupra moştenirii leniniste *

Aniversarea a 50 de ani de la apariţia nemuritoarei opere a lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism" a constituit în ţara noastră, ca şi în întreaga lume progresistă, un nou prilej de cercetare creatoare a bogatului tezaur al moştenirii leniniste, de confirmare a importanţei istorice a acestei lucrări clasice şi a actualităţii ei permanente pentru dezvoltarea ştiinţei şi filozofiei, în lupta ideologică şi politică pentru victoria socialismului.

În cadrul Academiei R.P.R., la sesiunea festivă organizată cu ocazia împlinirii unei jumătăţi de veac de la apariţia acestei opere fundamentale, au fost prezentate comunicări ştiinţifice de înaltă valoare, care au relevat însemnătatea tezelor leniniste pentru diferitele domenii ale ştiinţelor, pentru lupta împotriva concepţiilor idealiste reacţionare în filozofie, psihologie şi logică, în fizică şi matematică, în tehnică şi în neurologie. De asemenea, sesiunea de comunicări a Institutului de filozofie al Academiei R.P.R. a întrunit specialişti în ştiinţele naturii şi cercetători în domeniul filozofiei, care — pe baza valorificării moştenirii leniniste — au prezentat în referatele lor o serie de interpretări originale, în cadrul disputelor teoretice care se desfăşoară în ştiinţele contemporane ale naturii şi în special în fizică. Un loc important au ocupat totodată în aceste referate problemele sociologiei.

Comunicările ţinute la ambele sesiuni au fost publicate într-un volum apărut recent în

* *50 de ani de la apariţia operei lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocrticism". Culegere de comunicări şi studii*, Ed. Acad. R.P.R., 1960, 224 p.

Editura Academiei R.P.R. sub redacţia acad. C. I. Gulian.

★

Elaborată într-o perioadă deosebit de grea a istoriei luptelor proletariatului din Rusia, în anii reacţiunii, cînd problemele filozofice căpătaseră un caracter de stringentă actualitate, opera lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism", apărută în anul 1909, a făcut epocă în dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste. Respingînd atacurile ideologilor burghezi şi ale revizioniştilor împotriva filozofiei marxiste, Lenin a dezvăluit caracterul antiştiinţific şi inconsistenţa teoretică a tuturor şcolilor filozofice idealiste. „Cartea lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism" a avut un rol extrem de important în dezvoltarea ideologică a partidului bolşevic, în călirea teoretică a cadrelor lui, în apărarea şi dezvoltarea bazelor teoretice ale partidului marxist". (*Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Editura politică, 1959, p. 147).

În lucrarea sa, V. I. Lenin a apărat materialismul dialectic, ştiinţa legilor celor mai generale ale dezvoltării naturii, societăţii şi gîndirii, singura concepţie filozofică pe baza căreia se poate ajunge la cunoaşterea justă a lumii înconjurătoare şi la transformarea ei revoluţionară. În această operă, V. I. Lenin a dat o sintetizare filozofică marxistă a celor mai noi descoperiri ale ştiinţelor naturii, zădărnicind încercările adversarilor marxismului de a da acestor descoperiri o interpretare falsă, în interesul ideologiei reacţionare. El a arătat că singura ieşire din criza ştiinţelor naturii o poate oferi numai materialismul dialectic, care consideră că noile descoperiri nu dezmint materialitatea lumii — cum susţineau machiştii şi empiriocriticii — ci înseamnă o nouă aprofundare a reprezentărilor noastre despre materie. Lenin a apărat şi dezvoltat totodată materialismul filozofic marxist, metoda dialectică marxistă şi materialismul istoric. În cartea sa, Lenin a dezvoltat şi fundamentat principiul partinităţii filozofiei, arătînd că în lupta dintre curentele filozofice îşi găseşte expresia, în ultima instanţă, ideologia claselor adverse.

Model de materialism dialectic militant în toate domeniile ideologice, „Materialism şi empiriocriticism" cuprinde întregul ansamblu de probleme al filozofiei marxist-leniniste.

Fără a-şi propune să trateze exhaustiv problemele ridicate de conţinutul vast al acestei opere, a cărei cercetare constituie în permanenţă un nesecat izvor de învăţăminte, culegerea de studii publicată de Academia R.P.R. izbuteşte să ofere o cuprinzătoare analiză critică a curentelor idealiste contemporane din filozofie şi ştiinţă, ilustrînd în mod concludent nepieritoarea actualitate a cărţii lui Lenin ca armă teoretică împotriva tuturor concepţiilor antimarxiste.

Conceput în această lumină, volumul are, cu toată diversitatea aspectelor abordate şi a modurilor de tratare a problemelor, o structură tematică unitară. Alături de studiile cu o problematică mai largă, care înfăţişează în ansamblu semnificaţia istorică şi valoarea actuală a lucrării lui Lenin, comunicările consacrate problemelor filozofice ale anumitor discipline ştiinţifice speciale ne oferă un tablou sistematic şi unitar atît în ceea ce priveşte amploarea, întinderea domeniilor de cercetare luminate de învăţătura leninistă, cît şi profunzimea cu care a analizat Lenin problemele şi care permite cercetătorilor din zilele noastre să pătrundă cele mai adînci taine ale naturii.

★

În „Materialism şi empiriocriticism", supunînd unei critici nimicitoare „machismul", care sub pretextul interpretării „obiective" a noilor cuceriri ale ştiinţelor naturii reprezenta de fapt lupta claselor reacţionare împotriva materialismului dialectic şi istoric, V. I. Lenin a dezvoltat creator învăţătura marxistă despre unitatea materială a lumii. În această lucrare Lenin a zădărnicit încercările filozofilor idealişti de a acredita teza cu privire la „dispariţia materiei", şi a formulat cunoscuta definiţie — devenită clasică — a materiei : „categoria filozofică care

desemnează realitatea obiectivă, dată omului prin senzaţiile lui, copiată, fotografiată, oglindită de senzaţiile noastre şi existentă independent de ele" (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., 1954, p. 120).

Elaborînd şi dezvoltînd multilateral problemele gnoseologiei marxiste, Lenin a elaborat teoria reflectării, radical opusă scepticismului şi agnosticismului.

Uriaşa însemnătate a aportului adus de V. I. Lenin la îmbogăţirea tezaurului filozofiei marxiste şi importanţa învăţăturii leniniste pentru dezvoltarea tuturor ştiinţelor moderne în luptă cu ideologia burgheză reacţionară sînt relevate în comunicarea acad. Traian Săvulescu *„Probleme gnoseologice ale ştiinţelor naturii în lumina lucrării lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism"*, ca şi în comunicarea acad. C. I. Gulian despre *Însemnătatea istorică şi actualitatea lucrării lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism"*.

Axate pe un vast cerc de probleme, aceste comunicări scot în evidenţă marele merit al lui V. I. Lenin de a fi cuprins în cartea sa toate laturile esenţiale ale filozofiei marxiste, de a fi dezvoltat marxismul în mod creator în noile condiţii istorice ale luptei proletariatului de la începutul secolului XX, în etapa imperialistă a capitalismului.

Paralel cu expunerea conţinutului filozofic al operei lui Lenin, acad. Traian Săvulescu subliniază valoarea actuală a învăţăturii materialismului dialectic despre materialitatea lumii, despre caracterul prim al materiei şi caracterul secund al conştiinţei, despre posibilitatea cunoaşterii lumii şi a legilor ei. În lumina principiilor gnoseologice dezvoltate în „Materialism şi empiriocriticism", autorul analizează cele mai noi descoperiri ale microfizicii, care confirmă tezele materialismului dialectic cu privire la inepuizabilitatea materiei, cu privire la caracterul infinit al cunoaşterii lumii de către om. În aceeaşi ordine de idei, în comunicare se citează, ca un alt exemplu de înaintare a ştiinţei spre adevărul absolut, istoria cunoştinţelor asupra speciei, care, ca realitate în mişcare, nu poate fi just înţeleasă decît prin prisma materialismului dialectic. De pe aceste poziţii, specia este definită ca „totalitatea generaţiilor care provin dintr-un strămoş comun (filogenie), cu dezvoltare individuală asemănătoare (ontogenie), cu ereditate asemănătoare şi care prin selecţiune naturală, sub influenţa mediului, s-au diferenţiat de celelalte vieţuitoare. Totodată ea este şi o etapă determinată în procesul de evoluţie, fiind o noţiune istorică" (p. 77).

Această concepţie fecundă, verificată de practică, confirmă justeţea indicaţiilor leniniste, care — după cum se arată în comunicarea acad. C. I. Gulian (p. 10) — cer omului de ştiinţă să cunoască dialectica, să interpreteze natura şi cunoaşterea din punctul de vedere al materialismului dialectic.

Împotriva tezelor subiectiviste ale kantienilor şi machiştilor care susţin că spaţiul, timpul şi cauzalitatea ar fi „forme" sau „principii" aparţinînd conştiinţei omului, sau că — aşa cum repetă pozitiviştii — „raţiunea prescrie legi naturii", împotriva idealiştilor din zilele noastre care denaturează descoperirile fizicii pentru a trage concluzii agnostice, autorii comunicărilor citează cuvintele lui V. I. Lenin, care a scris : „Variabilitatea reprezentărilor omeneşti despre spaţiu şi timp dezminte tot atît de puţin realitatea obiectivă a acestora, pe cît de puţin dezminte variabilitatea cunoştinţelor ştiinţifice despre structura şi formele mişcării materiei, realitatea obiectivă a lumii exterioare" (V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 255).

În lumina învăţăturii leniniste despre rădăcinile sociale ale idealismului, acad. C. I. Gulian demască manevrele ideologilor burghezi din epoca imperialismului, care în lupta împotriva marxismului şi pentru a deruta pe oamenii de ştiinţă pretind că oferă o „filozofie a faptelor pozitive" (pozitivismul), bazată numai şi numai pe „experienţă" (machismul), sau „practică" (pragmatismul) (p. 10). În opoziţie cu concepţiile idealiste care reduc experienţa la senzaţii, idei sau categorii ale conştiinţei, autorul relevă semnificaţia ştiinţifică, marxist-leninistă a experienţei ca factor de seamă al reflectării realităţii obiective, pe calea simţurilor, a

instrumentelor şi aparatelor, în laborator, sau în natură.

Pornind de la critica făcută de Lenin pragmatismului şi pozitivismului ca doctrine antiştiinţifice, agnostice, acad. C. I. Gulian combate concepţiile unor fizicieni şi naturalişti occidentali care, de pe poziţii neopozitiviste, neagă realitatea obiectivă a atomului (W. Heisenberg) sau ajung la fideism, afirmînd că determinismul înseamnă liberul arbitru al lui dumnezeu (C. Favarger), ori îmbrăţişează făţiş tomismul (R. Collin).

Înfăţişînd multilateral bogăţia ideilor dezvoltate de V. I. Lenin în „Materialism şi empiriocriticism" şi analizînd pe această bază numeroase aspecte ale luptei actuale din diferitele domenii ale ştiinţelor, comunicările acad. C. I. Gulian şi Traian Săvulescu aprofundează o serie de probleme esenţiale ale filozofiei marxiste, care fac obiectul celorlalte studii din culegerea recenzată.

★

Condamnată inevitabil de istorie, orînduirea capitalistă încearcă să se salveze de la pieire folosind un întreg arsenal ideologic, menit să abată pe oamenii muncii de la lupta de clasă, să prezinte în culori vii rînduielile capitaliste, să producă confuzii în rîndurile oamenilor de ştiinţă. Atacurile împotriva marxism-leninismului sînt însoţite de propagarea celor mai variate curente filozofice reacţionare, care sub mozaicul denumirilor sub care sînt lansate, ascund aceleaşi interese ale burgheziei imperialiste de a amîna prăbuşirea capitalismului.

„Noile" şcoli şi curente ale filozofiei burgheze contemporane nu fac însă altceva decît să îmbrace în alte haine vechile teorii idealiste clericale. Acest lucru a fost demonstrat în chip strălucit în „Materialism şi empiriocriticism" de V. I. Lenin, care a supus unei critici nimicitoare toate curentele „la modă" ale filozofiei burgheze din timpul său, arătînd că la baza lor se află idealismul subiectiv propovăduit de episcopul Berkeley încă la începutul sec. XVIII.

În lumina argumentelor zdrobitoare aduse de Lenin împotriva empiriocriticismului şi variantelor sale — empiriomonismul şi empiriosimbolismul — împotriva pragmatismului şi pozitivismului, mai multe studii din culegerea recenzată supun unei critici aprofundate diferite curente ale filozofiei burgheze din zilele noastre ca empirismul logic, existenţialismul, operaţionalismul, semantica etc., care au la bază aceleaşi concepţii idealiste învechite.

Forţa argumentelor leniniste pentru demascarea celor mai „noi" teorii burgheze contemporane este relevată în comunicarea acad. A. Joja: *Critica empirismului logic în lumina lucrării lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism"*. Model de aplicare creatoare a învăţăturii leniniste în analiza critică a hăţişului de curente şi şcoli ale filozofiei burgheze de toate nuanţele, studiul acad. A. Joja se distinge atît prin erudiţia cercetării cît şi prin stringenţa logică a demonstraţiei.

„În Materialism şi empiriocriticism, arată autorul, Lenin a demonstrat, cu o vigoare inegalabilă, inconsistenţa idealismului subiectiv în general, a celui empiriocritic în particular. Empirismul logic este o varietate de idealism subiectiv, cu directe rădăcini în empiriocriticism. De aceea „Materialism şi empiriocriticism" a infirmat cu anticipaţie empirismul logic, sistemul filozofic cel mai prestigios al societăţii capitaliste contemporane" (p. 38).

La această concluzie, bazată pe un impresionant material documentar, se ajunge în urma unei analize metodice, din care reproducem ca atare principalele momente ale demonstraţiei.

I. Empiriocriticismul pretindea că depăşeşte antiteza materialism-idealism. Empirismul logic afişează aceeaşi pretenţie (p. 30).

II. Empiriocriticismul considera lucrurile ca simboluri ale senzaţiilor, şi nu invers, senzaţiile ca imagini ale lucrurilor. Empirismul logic reduce şi el lucrurile la complexe de senzaţii (p. 31).

III. Empiriocriticismul nega adevărul obiectiv, posibilitatea reflectării progresiv-adec-

vate a obiectului în conştiinţa subiectului... Transformînd obiectele în construcţii logice ce pornesc de la senzaţii, empirismul logic ajunge, pe cale de consecinţă, la aceeaşi negare a adevărului obiectiv (p. 32).

IV. Ca şi empiriocriticii, empiriştii logici folosesc cele mai noi descoperiri ale ştiinţei pentru a trage concluzii sofistice împotriva materialismului (p. 33).

V. În sfîrşit — arată autorul — ceea ce aduce „nou" empirismul logic faţă de pozitivismul machist, şi anume analiza logico-sintactică a ştiinţei — nu izbuteşte să scoată din impas această filozofie, deoarece însăşi analiza logică preconizată de adepţii acestui curent este grefată pe idealismul subiectiv.

Pe aceeaşi linie, comunicarea prezentată de Henri Wald : *Teoria leninistă a reflectării împotriva filozofiei şi sociologiei burgheze de astăzi*, supune unei critici incisive o serie de alte curente şi şcoli filozofice idealiste contemporane (neotomismul, existenţialismul, operaţionalismul, fenomenologia). Ca şi comunicarea acad. A. Joja, studiul semnat de H. Wald demonstrează că toate aceste curente au ca element comun inversarea raporturilor reale, deoarece, ca să folosim formularea plastică a autorului, „ori de cîte ori o clasă socială este dată peste cap de către dezvoltarea firească a societăţii, ideologia ei prezintă lumea cu capul în jos" (p. 171). Un interes deosebit în legătură cu sarcinile combaterii ideologiei burgheze prezintă de asemenea comunicarea *„Funcţia teoretică şi cea metodologică a filozofiei marxiste şi sarcinile luptei împotriva pozitivismului contemporan* de A. Roth. Este de reţinut precizarea făcută de autor în legătură cu necesitatea recunoaşterii celor două funcţii ale materialismului dialectic : funcţia *teoretică* (cea fundamentală) cu cele trei laturi ale sale — ontologică, gnoseologică şi logică, şi funcţia *metodologică* (derivată din prima şi secundară în raport cu ea) (p. 207).

Studiile şi comunicările consacrate analizei critice a curentelor filozofice burgheze demonstrează că toate aceste curente, promovate de ideologii claselor reacţionare sînt neştiinţifice, oricît de pretenţios s-ar intitula, oricîte aparenţe de obiectivitate le-ar da făuritorii lor.

După cum arată H. Wald, (p. 156) „sub conul de lumină al genialei opere leniniste, filozofia burgheză din zilele noastre dovedeşte încă odată că o clasă care nu mai are viitorul de partea ei, nu mai are de partea ei nici adevărul".

★

O parte însemnată a culegerii publicate de Academia R.P.R. este consacrată criticii sociologiei burgheze contemporane, în lumina învăţăturii leniniste despre legătura indestructibilă dintre materialismul filozofic marxist şi materialismul istoric.

Pe baza tezelor lui V. I. Lenin care în „Materialism şi empiriocriticism" a scos la iveală „legătura indisolubilă dintre gnoseologia reacţionară şi sforţările reacţionare din domeniul sociologiei" (V. I. Lenin, Opere, vol. 14, p. 329) autorii comunicărilor demască substratul de clasă şi orientarea filozofică idealistă a numeroaselor curente ale sociologiei burgheze actuale. Astfel, în comunicarea amintită acad. C. I. Gulian subliniază că şi astăzi sociologiei burgheze îi sînt proprii cele două tendinţe fundamentale relevate de Lenin : 1) identificarea existenţei sociale cu conştiinţa socială şi 2) negarea legilor dezvoltării sociale şi în primul rînd a luptei de clasă.

Deosebit de importante pentru combaterea ştiinţifică a acestor tendinţe sînt indicaţiile metodologice care se desprind din modul în care a spulberat Lenin concepţiile burgheze şi revizioniste din vremea sa. În comunicarea referitoare la *Importanţa indicaţiilor metodologice leniniste pentru critica sociologiei burgheze contemporane*, M. Sinescu şi S. Vieru subliniază că principala cerinţă a unei critici marxiste, ştiinţifice a sociologiei contemporane constă în a trece dincolo de aparenta obiectivitate a acestei sociologii şi de a demasca fondul ei de clasă reacţionar. Alt obiectiv metodologic dintre cele mai importante — arată autorii (p. 217) — este acela de a dezvălui legătura dintre sociologia

burgheză şi diferitele şcoli şi curente filozofice ale imperialismului contemporan.

În lumina acestor concepţii, comunicările analizează orientarea idealistă şi scopurile politice reacţionare ale curentului psihologist în sociologie, ale microsociologiei etc.

Substratul politic al acestor concepţii rezidă în afirmarea subconştientului ca element care guvernează nu numai individul, dar şi societatea şi care se substituie astfel legilor sociale şi eforturilor depuse de mişcarea muncitorească de a schimba faţa lumii.

Tendinţele empirist-idealiste ale sociologiei burgheze din epoca imperialismului, renunţarea la problemele teoretice, negarea legităţii obiective, orientarea biologistă şi psihologistă în sociologie — tendinţe manifestate de ideologii burghezi atît la cel de-al III-lea Congres internaţional de sociologie care a avut loc la Amsterdam în 1956, cît şi la al IV-lea Congres de sociologie care s-a ţinut la Milano-Stresa în 1959 — sînt demascate şi în studiul lui Al. Boboc despre *Importanţa actuală a criticii făcute de Lenin în lucrarea „Materialism şi empiriocriticism" denaturărilor idealiste din domeniul sociologiei.*

În comunicări sînt combătute încercările filozofilor burghezi de a înlocui cercetarea legilor sociale — care condamnă inevitabil capitalismul la pieire — prin introducerea unei terminologii scolastice, diversioniste, prin noianul de „anchete" sociale, menite să ascundă antagonismul dintre burghezie şi proletariat.

Impotriva pretinselor teorii „obiective" ale ideologilor burghezi care ascund cu ipocrizie caracterul de clasă al filozofiei lor, împotriva pozitivismului, care pretinde a „elibera" ştiinţa de ideologie, împotriva tuturor acestor şcoli şi curente, viaţa, practica istorică a dovedit justeţea învăţăturii leniniste despre caracterul de partid al ideologiei, importanţa partinităţii proletare pentru cunoaşterea şi transformarea revoluţionară a societăţii. „De mai bine de patru decenii, se arată în volum (p. 17), discuţia dacă legile dezvoltării sociale pot fi sau nu cunoscute, a trecut de mult din domeniul argumentării în domeniul practicii: Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a demonstrat că există o legitate în dezvoltarea societăţii şi că ea a fost exact descifrată de clasicii marxism-leninismului".

★

Consacrată unuia din cele mai importante domenii ale filozofiei marxist-leniniste, comunicarea *„Problema om-natură-practică în lumina lucrării lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism"* de I. Banu pune în evidenţă semnificaţia noţiunii de practică, cu numeroasele ei implicaţii pentru concepţia despre lume şi pentru activitatea oamenilor.

Subliniind, împotriva diverselor teorii reacţionare idealiste, că în concepţia marxistă, singura ştiinţifică, practica înseamnă înainte de toate activitatea materială de producţie a maselor, activitatea lor socială revoluţionară, autorul arată în studiul său că datorită practicii, între om şi natură se stabilesc relaţii de interdependenţă, căci în practică omul transformă natura şi societatea. Dat fiind însă că face el însuşi parte din natură şi societate, transformîndu-le, omul se transformă totodată pe sine însuşi, iar caracterul reciproc al transformării se desfăşoară în mod infinit. Ca raport între om şi natură, practica, încheie autorul (p. 148), nu e etern identică cu ea însăşi, ea se amplifică, se corectează şi se perfecţionează, devenind astfel tot mai capabilă să realizeze o unitate mereu superioară între om şi natură.

Ocupînd oarecum un loc aparte în cadrul comunicărilor prezentate, studiul prof. D. Dumitrescu, consacrat unei probleme interesante, are ca obiect *Critica concepţiilor reacţionare despre rolul tehnicii* şi demonstrează că diferitele „filozofii ale tehnicii", răspîndite în lumea capitalistă, nu sînt decît încercări ale forţelor reacţionare de a ascunde interesele de clasă ale monopolurilor.

Indiferent dacă e vorba de concepţiile pesimiste sau fideiste asupra tehnicii — considerată ca o nenorocire abătută asupra oamenilor — aceste concepţii, ca şi cele care teoretizează folosirea tehnicii pentru redresarea capitalismului ori pentru scopurile militare agresive ale imperialismului, sînt un paravan în spatele căruia patronii folosesc tehnica

pentru a exploata şi mai crîncen masele muncitoare.

★

Importanţa pe care o prezintă pentru psihologie elaborarea şi dezvoltarea gnoseologiei marxiste de către V. I. Lenin este relevată în comunicarea *Teoria leninistă a reflectării şi psihologia* de acad. M. Ralea şi conf. Ion N. Bălănescu.

Subliniind că principiile de bază ale psihologiei ştiinţifice izvorăsc din rezolvarea materialist-dialectică a problemelor principale ale teoriei cunoaşterii, autorii arată de asemenea că psihologia, dezvoltată pe baza teoriei leniniste a reflectării, poate contribui, la rîndul ei, la îmbogăţirea şi fundamentarea ştiinţifică experimentală a problemelor gnoseologiei.

În comunicare sînt combătute, de pe poziţiile marxism-leninismului, principalele curente idealiste din psihologia burgheză şi sînt expuse importantele realizări obţinute de cercetătorii sovietici în lumina indicaţiilor date de Lenin în „Materialism şi empiriocriticism" cu privire la necesitatea de a se studia relaţia dintre conştiinţa socială şi materia superior organizată, creierul uman. Autorii scot în evidenţă (p. 25) rezultatele psihologilor sovietici în studiul conştiinţei (S. L. Rubinştein), al proceselor gîndirii (Vîgotski, Leontiev, Galperin), al memoriei (Smirnov), al aptitudinilor şi particularităţilor tipologice (B. M. Teplov), al tulburărilor psihice (A. R. Luria) etc. Sînt amintite de asemenea cercetările experimentale ale psihologilor din ţara noastră, fundate pe teoria leninistă a reflectării şi pe teoria pavlovistă despre activitatea nervoasă superioară.

Comunicarea se încheie cu cîteva consideraţii asupra importanţei teoriei leniniste a reflectării pentru literatura şi arta realist-socialistă, completînd astfel cu încă un domeniu tabloul vast pe care-l luminează învăţătura lui V. I. Lenin.

Acad. A. Kreindler, în comunicarea sa, *Problemele neurofiziologiei moderne în lumina teoriei leniniste a reflectării*, pornind de la tezele gnoseologiei marxiste elaborate de Lenin în „Materialism şi empirio-criticism" şi de la critica leninistă a neopozitivismului, combate empirismul îngust al cercetătorilor occidentali, care, respingînd orice filozofie, inclusiv pe cea materialist-dialectică, ajung inevitabil sub influenţa idealismului, concepţie ce deformează rezolvarea problemelor celor mai importante ale ştiinţelor, inclusiv ale neurofiziologiei.

Dimpotrivă, arată autorul, situarea fermă pe poziţiile filozofiei marxist-leniniste permite neurologilor să rezolve cu succes problemele cele mai importante ale psihicului uman. Larga pătrundere a concepţiei materialiste asupra activităţii nervoase superioare în rîndurile oamenilor de ştiinţă înaintaţi asigură dezvoltarea cu succes a cercetării mecanismelor celor mai complicate ale memoriei şi gîndirii şi demonstrează inconsistenţa teoriilor care mai încearcă să afirme existenţa unei gîndiri despărţite de organul ei material, creierul. Remarcînd rezultatele pozitive obţinute de psihologia ştiinţifică sovietică pe baza teoriei leniniste a reflectării în studierea senzaţiilor, reprezentărilor, treptelor de conştiinţă, autorul subliniază în concluzie (p. 58) actualitatea indicaţiilor date de Lenin cu privire la sarcinile cercetătorilor din domeniul neurologiei şi neurofiziologiei de a aprofunda cunoaşterea mecanismelor de trecere de la treptele inferioare, senzoriale ale cunoaşterii, la procesele cele mai complicate ale gîndirii umane.

Critica idealismului biologic contemporan în lumina învăţăturii leniniste despre materie şi cunoaştere formează obiectul comunicării prezentate de Ileana Mărculescu.

Pe lîngă sarcinile ce revin materialismului militant de a arăta, pe baza cuceririlor noi ale ştiinţei, incompatibilitatea idealismului şi fideismului cu adevărul ştiinţific, autoarea supune unei critici aprofundate curentul teleologic vitalist din biologia contemporană, care are ca bază filozofică neotomismul şi ca bază logică şi metodologică aristotelismul. „Demascarea viciilor logice ale argumentaţiei vitaliste, ca şi a caracterului ei reacţionar, se arată în lucrare (p. 191), rămîne permanent o sarcină, pe măsura diferenţierii acestui curent. Numai analiza dialectică multilaterală a pro-

cesului variabilităţii adecvate cu caracter cauzal dar întîmplător şi a trecerii lui în necesitate, conchide autoarea, ne furnizează cheia înţelegerii specificului legităţii organice".

★

O importantă problemă tratată pe larg în comunicările prezentate în culegere este aceea a combaterii idealismului din matematică şi fizică. Indicaţiile leniniste prezintă o vie actualitate, sînt un îndreptar fundamental pentru interpretarea noilor rezultate ale matematicii şi fizicii, discipline ştiinţifice care au ajuns la o dezvoltare deosebită în zilele noastre.

Acad. S. Stoilov şi prof. M. Neculce în comunicarea *Teoria leninistă a cunoaşterii şi critica idealismului matematic* subliniază meritele lui Lenin în elaborarea unei metode pe deplin ştiinţifice de combatere a idealismului, metodă care, după cum arată comunicarea, poate fi extinsă şi la studiul matematicii, atît pentru fundamentarea ei materialist-dialectică, cît şi pentru combaterea idealismului matematic.

Propunîndu-şi să examineze critic idealismul matematic în lumina teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii, autorii arată că adepţii acestui curent, absolutizînd una din laturile cunoaşterii, ajung, şi în cazul particular al matematicii, la concluzii neştiinţifice, reacţionare, la încercarea de a identifica realitatea obiectivă cu structurile şi relaţiile matematice, concepute ca „produsele unei libere construcţii a gîndirii". În opoziţie cu aceste teorii idealiste, în lucrare se arată că materialismul dialectic, dezvăluind rădăcinile gnoseologice ale idealismului, a dat în acelaşi timp singura explicaţie ştiinţifică a noţiunilor matematice. Conceptele matematice, arată autorii, se nasc din contactul gîndirii cu realitatea obiectivă, în cadrul unui proces în care elementele senzoriale sînt supuse unei îndelungate elaborări cu caracter social-istoric, iar „cuprinderea definitivă a esenţelor — sub aspectul lor abstract, prin care forma este despărţită de conţinut — este însoţită de un întreg şir de verificări, de analogii, care presupun şi în care se incorporează toată practica vieţii sociale a omenirii" (p. 44). Ilustrînd această idee, autorii pun în evidenţă originea experimentală şi practic-istorică a unor concepte matematice, a noţiunilor de grup, de spaţiu topologic, de continuitate etc.

Comunicările consacrate aspectelor teoretice, filozofice ale fizicii abordează temele fundamentale ale discuţiilor actuale din această ştiinţă. Problema determinismului în domeniul fenomenelor cuantice, raportul dintre particule şi cîmp, interpretarea mecanicii relativiste şi a rezultatelor celor mai recente din studiul interacţiunii dintre microparticule sînt abordate în aceste comunicări de pe poziţiile materialismului dialectic. Analiza făcută de Lenin acum 50 de ani aspectelor filozofice ale fizicii se dovedeşte deosebit de actuală, răspunzînd în chipul cel mai profund problemelor complicate apărute în cunoaşterea formelor elementare ale materiei şi mişcării acesteia.

Comunicarea acad. Şerban Ţiţeica *Problema determinismului în lumina cărţii lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism"* relevă importanţa tezelor leniniste pentru dezvoltarea fizicii în general şi a fizicii atomice în particular.

Progresele realizate de fizică în ultimele decenii, arată autorul, au deschis, la mai puţin de 20 de ani după apariţia lucrării lui Lenin, o nouă perioadă de adîncă revizuire a unora dintre concepţiile fundamentale ale acestei ştiinţe. Aşa cum la începutul secolului nostru noile descoperiri, departe de a veni în contradicţie cu materialismul dialectic, au dus la o strălucită confirmare a lui, tot astfel realizările fizicii din zilele noastre sînt în deplin acord cu principiile învăţăturii marxist-leniniste. Ele infirmă orice încercare a filozofilor idealişti de a trage concluzii agnostice din apariţia unor fenomene şi legi noi, necunoscute anterior.

Examinînd problema specială a legilor mişcării microparticulelor, care diferă radical de cele din fizica corpurilor macrocosmice şi a căror formulare adecvată este în prezent cea statistică, autorul conchide că dincolo de discuţia asupra domeniului de valabilitate a acestor legi, asupra formulării lor definitive,

important este faptul că ele oglindesc realitatea obiectivă, existentă independent de om. Descoperirea unor noi legi ale lumii microfizice, subliniază autorul, nu numai că nu pune sub semnul întrebării lumea obiectivă şi legile ei, dar reprezintă în fapt un nou progres în înţelegerea materialist-dialectică a lumii.

Problema determinismului este discutată şi în comunicarea tov. Călina Mare (Cluj) *Falsa înţelegere a matematizării şi a mobilităţii noţiunilor fizice — izvor al idealismului fizic contemporan*. Autoarea găseşte rădăcina gnoseologică a indeterminismului în interpretarea greşită a relativităţii istorice, a mobilităţii noţiunilor fizice, în speţă în faptul că fondatorii mecanicii cuantice au folosit termenul de cauzalitate în mod echivoc. Această explicaţie dată de autoare este, credem, insuficientă, fiind vorba în esenţă de interpretarea greşită a caracterului dialectic al cauzalităţii în microcosmos ca inexistenţă a acesteia. Formele noi, complexe ale determinismului impuneau o concepţie dialectică, la care creatorii mecanicii cuantice nu s-au putut ridica dintr-odată în condiţiile ideologice ale societăţii burgheze. De altfel, autoarea însăşi observă că erorile indeterministe sînt mai cu seamă erori în înţelegerea categoriei de cauzalitate, fără să arate însă caracterul lor metafizic. Distincţiile propuse între determinismul laplacean şi cauzalitate în general precum şi între formele concrete ale acesteia, merită să fie reţinute. De asemenea reţine atenţia prezentarea corectă a interpretării idealiste date de Heisenberg fizicii moderne, izvorîte din interpretarea nedialectică a matematizării fizicii.

O privire de ansamblu a problematicii filozofice din fizica actuală este dată de prof. Teofil Vescan *Fizica de astăzi, confirmare a tezei leniniste despre inepuizabilitatea formelor de existenţă şi mişcare a materiei*. Cititorul îşi poate forma o imagine limpede asupra temei discutate de autor luînd cunoştinţă de modul dialectic în care se pun în fizica de astăzi problemele spaţiului şi timpului, ale structurii materiei, ale particulelor elementare. Profunda idee leninistă despre inexistenţa în natură a unei substanţe ultime, despre caracterul infinit al materiei nu numai în extensiune dar şi în adîncime, este admirabil verificată de rezultatele şi tendinţele fizicii contemporane. De aceea prezentarea principalelor aspecte teoretice ale mecanicii relativiste — restrînsă şi generalizată —, ale mecanicii cuantice şi fizicii atomice în general, în lumina materialismului dialectic, cu referiri la discuţiile duse de fizicienii şi filozofii marxişti asupra lor, este bine venită. Este de subliniat expunerea clară a aspectelor extrem de actuale legate de transformarea particulelor elementare, de existenţa antiparticulelor şi de neconservarea parităţii la interacţiunile slabe. Paragraful consacrat folosirii paşnice a energiei nucleare, deşi abordează problema mai ales sub aspectul ei tehnic, completează — cu imaginea sa practică — tabloul succeselor uriaşe ale fizicii moderne.

Comunicarea *Problemele fundamentale ale teoriei generale a cîmpului*, prezentată de prof. A. Popovici tratează o serie de probleme ale teoriei fizicii moderne a cîmpului, de cel mai mare interes pentru filozofie. Astfel, este prezentat modul în care teoria relativităţii tratează raportul dintre materie şi spaţiu-timp, insistîndu-se asupra unităţii dialectice dintre materie şi formele sale de existenţă. Autorul expune succint şi o serie de rezultate obţinute recent precum şi direcţiile în care se dezvoltă teoria modernă a cîmpului. Eforturile teoretice de a elucida problema relaţiilor dintre particule şi cîmp sînt expuse concentrat, autorul indicînd aspectele dialectice care se impun. Ideile lui Lenin asupra dialecticii raportului dintre conţinut şi formă, dintre relativ şi absolut, finit şi infinit îngăduie autorului să dea o interpretare materialistă diverselor laturi ale problemei tratate (semnificaţia covarianţei legilor fizicii, problema particulelor elementare şi a fuziunii particulelor etc.). Fiind vorba de aspecte foarte speciale, lectura textului este însă destul de dificilă pentru cititorul nefamiliarizat măcar cu problematica generală a teoriei cîmpului. Caracterul sistematic al expunerii usurează întrucîtva această lectură, dar semnificaţia filozofică a unor

probleme ca aceea a covarianţei conforme sau a legii reciprocităţii s-ar fi cerut mai pe larg explicitată, cu atît mai mult cu cît autorul expune şi rezultatele unor cercetări personale.

Comunicarea face precizări necesare în legătură cu problema ecuaţiei universale a particulelor (Heisenberg), indicîndu-se atît domeniul de valabilitate a acestei ecuaţii cît şi semnificaţia ei cognitivă. Această ecuaţie, se arată în lucrare, nu reprezintă decît o anumită treaptă a cunoaşterii, verificîndu-se şi în acest caz justeţea ideii lui Lenin asupra caracterului dublu infinit (macrocosmic şi microcosmic) şi a inepuizabilităţii materiei.

Nepreţuitul sprijin teoretic pe care opera lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism" îl constituie pentru oamenii de ştiinţă este subliniat de prof. A. Avramescu, care analizează semnificaţia filozofică a noţiunilor moderne ale electricităţii. Comunicarea sa intitulată *Pentru o interpretare materialist-dialectică a noţiunilor fundamentale ale electricităţii* cercetează rolul pe care noţiunile ce reflectă fenomenele electrice l-au avut în elaborarea materialismului dialectic, importanţa acordată de clasicii marxism-leninismului interpretării materialist-dialectice a fenomenelor electrice, în legătură cu care au existat atîtea încercări de a combate materialismul. Comunicarea face o critică ascuţită a noilor tentative de a introduce idealismul în fizică în legătură cu interpretarea datelor noi asupra electronului, asupra cîmpului electro-magnetic. Relevînd actualitatea stringentă a tezelor leniniste asupra caracterului material al fenomenelor electrice, autorul insistă asupra necesităţii însuşirii învăţăturii marxist-leniniste de către oamenii de ştiinţă, ca o condiţie a dezvoltării nestăvilite a propriilor lor discipline, ferită de denaturările idealiste.

★

Tematica atît de vastă a volumului, complexitatea domeniilor abordate, profunzimea cercetărilor, bogăţia informării şi argumentării, ca şi conciziunea expunerii comunicărilor publicate, pot fi numai cu greu cuprinse într-o prezentare succintă, cu caracterul celei de faţă.

Valoarea tuturor acestor lucrări de înalt nivel ştiinţific este grăitoare pentru succesele obţinute de frontul nostru ideologic.

Rod al colaborării creatoare dintre oamenii de ştiinţă şi filozofi, această lucrare este încă o confirmare a justeţei indicaţiilor documentelor Congresului al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn, care au arătat că „însuşirea concepţiei marxist-leniniste fructifică gîndirea ştiinţifică şi creaţia artistică, ajută pe oamenii de ştiinţă, în orice domeniu ar lucra ei, la aprofundarea şi generalizarea ştiinţifică a rezultatelor cercetărilor lor. . . ."[1].

Această lucrare reprezintă în acelaşi timp un omagiu pe care specialiştii din ţara noastră l-au adus memoriei lui V. I. Lenin cu prilejul aniversării a 90 de ani de la naşterea sa.

D. Trifu

Aspecte ale formării şi dezvoltării clasei muncitoare în ţara noastră

Lucrarea *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din Romînia* — apărută sub redacţia conf. univ. N. N. Constantinescu — îşi propune să înfăţişeze procesul de formare şi dezvoltare a clasei muncitoare din ţară noastră pînă la primul război mondial.

Analizînd condiţiile economice, dezvăluind crunta exploatare capitalistă la care a fost supus proletariatul din Romînia, lucrarea scoate în evidenţă principalele etape ale dezvoltării capitalismului şi a clasei muncitoare din ţara noastră, începînd de la cooperaţia capitalistă simplă, de la perioada manufacturii pînă în epoca marii industrii moderne.

Autorii lucrării arată că examinarea începuturilor procesului de formare a clasei mun-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la al II-lea Congres al Partidului*, în *Articole şi cuvîntări 1955—1959*, Editura politică, 1960, p. 143.

citorilor salariaţi în Ţara Romînească şi Moldova confirmă faptul că, pe baza dezvoltării forţelor de producţie interne, germeni ai relaţiilor de producţie capitaliste au început să apară încă cu mult înaintea păcii de la Adrianopole (1829), în ramurile principale ale producţiei. O caracteristică a perioadei pînă la Regulamentele Organice o constituie faptul că muncitorii erau de obicei — cu unele excepţii, în ce priveşte salinele şi unele manufacturi — dispersaţi în diferite întreprinderi mici, nu erau complet separaţi de mijloacele de producţie, fiind legaţi într-o măsură mai mare sau mai mică de munca agricolă. În asemenea condiţii economice, relaţiile de producţie dominante erau cele feudale. Avea loc o împletire a exploatării feudale cu cea capitalistă. De aici însă, — arată pe drept cuvînt autorii lucrării — nu se pot trage concluzii ca acelea ale economistului şi sociologului burghez Ştefan Zeletin, care susţinea „teoria" apariţiei relaţiilor capitaliste abia în perioada următoare păcii de la Adrianopole. Deşi într-o ramură sau alta utilizarea muncii salariate se făcea pe scară relativ redusă în ajunul introducerii Regulamentelor Organice, nu trebuie uitat faptul că „începînd aproximativ de la mijlocul secolului al XVIII-lea pînă în deceniul al 3-lea al secolului al XIX-lea. . . creşterea cantitativă a elementelor muncii salariate, curăţirea formelor sale mai puţin cristalizate de învelişul sau resturile feudale cu care erau de multe ori îmbinate s-au dovedit a constitui o tendinţă economică de neînfrînt" [1].

În condiţiile generale mai favorabile create de pacea de la Adrianopole şi de Regulamentele Organice, elementele capitaliste în economie au început să crească într-un ritm mai mare decît înainte; sporeşte acumularea de capital, se încurajează înfiinţarea de întreprinderi cu caracter industrial. În cadrul cooperaţiei simple şi al manufacturilor munca iobagă şi semiiobagă deveneau tot mai rare, fiind înlăturate prin folosirea muncii salariate.

Lucrarea scoate în evidenţă, pe baza unui bogat material documentar, că producţia industrială era bazată îndeosebi pe producţia agricolă, oglindind înapoierea economică a celor două Ţări Romîne (vezi capitolul „Perioada de la adoptarea Regulamentelor Organice pînă la revoluţia de la 1848").

Muncitorii salariaţi lucrează în ateliere bazate pe cooperaţia capitalistă simplă şi în manufacturi. Există şi cîteva întreprinderi care folosesc maşini dar nu poate fi încă vorba de un proletariat industrial modern, de fabrică. Înapoierea industriei Ţărilor Romîne în perioada premergătoare revoluţiei de la 1848 se explică prin dominaţia relaţiilor feudale, care frînau atît acumularea internă a capitalului cît şi eliberarea braţelor de muncă pentru producţia capitalistă. La aceasta trebuie adăugat faptul că jugul otoman, care se sprijinea pe forţele reacţionare feudale din interior, constituia o piedică serioasă în acumularea primitivă a capitalului şi în dezvoltarea elementelor capitaliste în economia celor două ţări. Analizînd multilateral acest proces, lucrarea recenzată ajunge la concluzia că „întregul mers al lucrurilor punea deci ca o sarcină centrală în faţa forţelor înaintate ale societăţii de atunci zdrobirea orînduirii feudale şi deschiderea drumului pentru progresul social-economic" (p. 111).

Revoluţia de la 1848 a constituit tocmai o încercare în acest sens, care deşi nu a fost încununată de succes, a dovedit limpede că vechea orînduire era perimată. Perioada de după revoluţia de la 1848 a fost o perioadă de adînci frămîntări, în care înfiinţarea întreprinderilor industriale, procesul de formare a clasei muncitoare capătă aspecte şi ritmuri noi, determinate de o serie de factori economici şi politici printre care se numără legiuirile agrare din 1851, formarea statului naţional romîn, reforma agrară din 1864, cucerirea independenţei de stat, înfiinţarea Băncii Naţionale etc. Toate acestea au permis accelerarea procesului de dezvoltare capitalistă a ţării, formarea pieţii naţionale, sporirea acumulărilor

[1] *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din Romînia (Pînă la Primul război mondial)*, Ed. politică, Bucureşti, 1959, p. 68. În continuare, trimiterile la acest volum se vor da în text.

de capital, sporirea braţelor de muncă libere. În aprecierea acestui fenomen, trebuie însă avut în vedere că prin caracterul său limitat, legiuirea agrară din 1864 nu a lichidat rămăşiţele feudale din agricultură, ceea ce a însemnat o frînă puternică în dezvoltarea forţelor de producţie şi deci şi a relaţiilor de producţie. După cum arată autorii lucrării, păstrarea unor puternice rămăşiţe feudale în economie a însemnat o piedică serioasă în creşterea pieţei interne, în eliberarea unui număr mai mare de braţe de muncă din agricultură pentru a merge în industrie. La acestea se adaugă faptul că piaţa naţională era totuşi limitată, deoarece Transilvania rămînea mai departe sub jugul habsburgic. Coaliţia burgheziei cu moşierimea, deţinerea puterii politice de către acestea au exercitat o influenţă negativă asupra dezvoltării economice a ţării, şi în primul rînd a industriei.

Un merit al lucrării este acela că alături de analiza factorilor interni ai dezvoltării economice a ţării şi implicit ai formării clasei muncitoare din Romînia — acordă atenţie factorilor externi. Se arată astfel că în ţara noastră industria a început să capete o oarecare dezvoltare abia în perioada în care marea industrie maşinistă din Anglia şi Franţa ajunseseră la maturitate, iar cea din Germania şi Austro-Ungaria o luase cu mult înaintea celei romîneşti. Burghezia statelor capitaliste avansate, care păşiseră încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea către ultimul stadiu al capitalismului — imperialismul — tindea tot mai mult să împiedice dezvoltarea industriei în alte ţări, printre care şi Romînia. În planurile burgheziei imperialiste Romînia era socotită piaţă de desfacere sigură a mărfurilor industriale şi sursă de materii prime ieftine. Totodată — după cum arată lucrarea „în măsura în care nu se putea împiedica o anumită dezvoltare a industriei, şi în care această dezvoltare le era convenabilă, capitaliştii străini au căutat să şi-o subordoneze prin acordare de împrumuturi în condiţii de-a dreptul înrobitoare, prin tratate comerciale împletite cu şantaj diplomatic, prin contracte oneroase de construcţie a unor căi ferate, prin crearea unor întreprinderi industriale cu capitalul lor sau participarea lor, prin crearea de bănci sau filiale bancare care să-şi întindă plasa peste economia Romîniei spre a o ţine la discreţia lor" (p. 160).

Către sfîrşitul secolului al XIX-lea în dezvoltarea economică a Romîniei îşi face loc politica vamală protecţionistă pentru o serie întreagă de articole industriale, politică inaugurată cu legea din 1887 intitulată: *Măsuri generale pentru a veni în ajutorul industriei naţionale*. Astfel, cu ajutorul tarifului vamal protecţionist marea burghezie obţinea, pe de o parte, o anumită apărare faţă de concurenţa fabricatelor străine, iar pe de altă parte noi posibilităţi de acumulare de capital pe seama clasei muncitoare. În legătură cu aceasta autorii lucrării, citînd pe Marx, arată că şi în Romînia „sistemul protecţionist a fost un mijloc artificial de a fabrica fabricanţi, de a expropria muncitori independenţi, de a capitaliza mijloacele de producţie şi mijloacele de subzistenţă naţională, de a scurta cu forţa tranziţia de la modul de producţie vechi la cel modern" [1].

Cu toată politica vamală protecţionistă, capitalul străin pătrundea însă tot mai mult în ţară, îndeosebi în întreprinderile industriale care ofereau cele mai mari avantaje.

Sfîrşitul secolului al XIX-lea a marcat trecerea la industria maşinistă, adică începutul revoluţiei industriale. Lucrarea aduce date şi statistici interesante care arată că apariţia şi dezvoltarea industriei mecanizate capitaliste în Romînia a avut loc în condiţiile unei mari inegalităţi şi anarhii atît în ceea ce priveşte diferite ramuri ale industriei, cît şi repartizarea geografică în diferite regiuni ale ţării. În acelaşi timp, pe măsură ce se dezvolta, producţia capitalistă maşinistă influenţa în mod direct sectoarele cele mai importante ale vieţii social-economice şi îndeosebi procesul de formare a clasei muncitoare. După cum arăta Lenin, o dată cu apariţia

[1] Cf. Karl Marx, *Capitalul*, E.S.P.L.P., 1957, vol. I, p. 651.

marii industrii, a fabricii care înlocuieşte manufactura „începe să se desfăşoare inevitabil o cît se poate de cruntă sfărîmare a relaţiilor sociale de producţie, o scindare definitivă a diferitelor grupuri care participă în producţie... o accentuare şi lărgire a tuturor laturilor sumbre ale capitalismului şi totodată socializarea în masă a muncii de către capitalism" [1].

În mod firesc dezvoltarea mult mai puternică a producţiei capitaliste în Romînia a însemnat totodată o creştere mai rapidă a numărului muncitorilor salariaţi. Cercetarea procesului de formare şi dezvoltare a proletariatului industrial modern, de fabrică, din ţara noastră — pe care o întreprinde lucrarea *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din Romînia* — este extrem de importantă, ea arătînd că „abia o dată cu naşterea proletariatului industrial de fabrică se poate spune că s-a format deplin clasa muncitoare şi că începe propriu-zis istoria ei" (p. 219—220). Pornind de la această teză, lucrarea întreprinde o amplă analiză a componenţei clasei muncitoare la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea, a concentrării sale o dată cu concentrarea producţiei, a repartiţiei pe ramuri industriale, pe regiuni. Aceasta face posibilă înţelegerea mai aprofundată a desfăşurării luptei de clasă în Romînia în acea perioadă şi totodată demască afirmaţiile unor economişti burghezi (printre care V. N. Madgearu) care susţineau că, în ţara noastră, proletariatul nici nu se formase înainte de primul război mondial. Analiza ştiinţifică a dezvoltării proletariatului industrial arată că la sfîrşitul secolului trecut, din punctul de vedere al componenţei sale clasa muncitoare din Romînia era pe deplin formată şi se găsea în continuă creştere.

În partea a treia a lucrării, consacrată creşterii numerice a clasei muncitoare şi analizei condiţiilor ei de muncă şi de trai în perioada de la sfîrşitul secolului XIX şi începutul celui de-al XX-lea, autorii se opresc în mod justificat asupra procesului de formare a capitalismului monopolist în Romînia. Într-adevăr, aceasta are o mare importanţă pentru înţelegerea procesului de creştere a clasei muncitoare, pentru cunoaşterea cauzelor care au dus în anii 1900—1914 la ascuţirea contradicţiilor economice, sociale şi politice din Romînia.

După cum a arătat Lenin, inegalitatea dezvoltării economice şi politice a ţărilor capitaliste a căpătat în stadiul imperialist, caracterul unor salturi. Trăsăturile capitalismului monopolist nu s-au afirmat simultan şi în aceeaşi măsură în toate ţările cuprinse în sistemul mondial al imperialismului. Pe baza unor date economice convingătoare, autorii lucrării arată că în Romînia burghezo-moşierească, la fel ca şi în oricare ţară capitalistă, a avut loc un proces de concentrare a producţiei şi a capitalului ceea ce a dus la formarea de uniuni monopoliste într-o serie de ramuri printre care : industria morăritului, industria petroliferă, industria alcoolului, a hîrtiei şi altele. Pe baza unui bogat material documentar, prezentat poate uneori prea sec, mai mult descriptiv decît interpretativ, lucrarea conchide în mod just că uniunile monopoliste ale capitaliştilor din Romînia au apărut şi s-au dezvoltat mult mai tîrziu decît în ţările capitaliste din Apus, în condiţiile unei slabe dezvoltări industriale, dar o dată apărute au început să cuprindă o ramură după alta, punîndu-şi pecetea asupra întregii vieţi politice şi social-economice a ţării (p. 300—301).

Avînd asigurată dominaţia pe piaţă, mai ales pe calea tarifelor vamale protecţioniste şi a aplicării legilor de încurajare a industriei monopolurile capitaliste care luaseră forma „cartelurilor" şi „sindicatelor" — manifestau tendinţe ale capitalismului în putrefacţie. Printre aceste manifestări se remarcă : 1. ascuţirea exploatării clasei muncitoare, 2. jefuirea sălbatică a bogăţiilor naturale ale ţării, 3. închiderea unor fabrici spre a ţine preţul ridicat la unele produse, 4. frînarea progresului tehnic etc.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 3, Ed. politică, 1958, p. 426.

O trăsătură caracteristică a economiei româneşti în această perioadă era împletirea contradictorie a capitalismului monopolist din industrie cu puternicele rămăşiţe feudale din agricultură. Această trăsătură şi-a pus pecetea şi pe formarea oligarhiei financiare româneşti, pe procesul de fuziune a capitalului bancar cu cel industrial. O particularitate a oligarhiei financiare din Romînia era aceea că avea nu numai un caracter burghez ci unul moşieresc, că o serie de magnaţi ai capitalului românesc erau deţinători de mari moşii unde ţărănimea era exploatată după cele mai barbare metode feudale în timp ce prin intermediul băncilor se strîngeau profituri uriaşe pe calea exploatării capitaliste rafinate, ascunse.

La toate acestea mai trebuie adăugat faptul că „o foarte mare parte din poziţiile cheie în băncile şi în industria Romîniei se aflau în mîinile capitalului monopolist străin, pentru care ţara noastră nu constituia altceva decît o „zonă de influenţă", „o zonă de investiţii" în scopul obţinerii unui profit cît mai mare" (p. 319).

Partea a IV-a a lucrării este consacrată problemelor privind creşterea numerică a muncitorimii industriale în Transilvania după 1848 pînă la primul război mondial. Aici se aduc date interesante în legătură cu aspectele formării şi dezvoltării clasei muncitoare în această parte a ţării noastre.

Se arată astfel că după revoluţia de la 1848 deşi se mai păstrau numeroase rămăşiţe feudale ca şi în Moldova şi Ţara Românească, totuşi relaţiile de producţie capitaliste au determinat o creştere însemnată a forţelor de producţie. Autorii lucrării se opresc asupra tendinţelor principale ale dezvoltării industriei din Transilvania în condiţiile jugului habsburgic arătînd că multă vreme această parte a ţării noastre „a fost subordonată intereselor capitalismului austriac şi ale monarhiei austriace, care au dus faţă de ea o politică de oprimare, frînîndu-i astfel dezvoltarea industrială" (p. 435).

După desfiinţarea barierelor vamale încep să se dezvolte o serie de ramuri industriale, treptat are loc desfăşurarea revoluţiei industriale care dă naştere proletariatului, accelerează ritmul de formare şi creştere a clasei muncitoare. Ca şi în celelalte părţi ale lucrării autorii urmăresc să scoată în evidenţă situaţia social-economică a muncitorimii. Ei arată că muncitorii din Transilvania, fiind exploataţi de capitalul autohton şi străin au avut de înfruntat şi politica teroristă de deznaţionalizare, dusă de moşierimea şi burghezia maghiară împotriva maselor de oameni ai muncii de alte naţionalităţi.

★

Lucrarea recenzată urmăreşte pe plan larg şi sub diferite aspecte, procesul apariţiei şi dezvoltării proletariatului în Romînia. Se arată astfel că atelierele cu muncă iobagă au început să fie înlocuite de cele cu caracter mixt feudalo-capitalist iar pînă la urmă împotriva amîndurora s-au impus şi au învins tot mai mult cele care se bazau pe exploatarea muncii salariate. Examinarea dezvoltării producţiei de mărfuri în perioada descompunerii feudalismului arată că formele manufacturiere de producţie depăşeau cadrul orînduirii feudale şi au dus în ultima instanţă la înlăturarea formei feudale a relaţiilor de producţie. Autorii demonstrează cum la începutul său manufactura a impus înlăturarea cel puţin parţială a muncii iobage ajungîndu-se la acele forme mixte de felul celei de la Pociovaliştе, pentru ca pînă la urmă locul acestora să fie luat de către manufacturile bazate exclusiv pe exploatarea muncii salariate. Totodată, alături de manufactură, cooperaţia simplă submina şi ea ordinea feudală a breslelor şi de foarte multe ori se dezvolta în afara lor. Folosirea tot mai largă a muncitorilor salariaţi şi renunţarea treptată la lucrătorii iobagi şi semiiobagi erau legate de faptul că primii aduceau o productivitate mai mare a muncii. Însă dominaţia relaţiilor feudale, slaba dezvoltare a meseriilor şi existenţa jugului otoman, frînau mult procesul de formare a clasei muncitoare. După revoluţia de la 1848, deşi frînate de feudalism, relaţiile de producţie capitalistă se dezvoltă relativ mai repede decît în prima

jumătate a secolului al XIX-lea; numărul întreprinderilor industriale din Moldova, Ţara Romînească şi Transilvania, creşte, cu toate că multe din ele nu foloseau încă maşini. Burghezia creşte numericeşte şi devine o forţă politică şi economică tot mai însemnată. O dată cu dezvoltarea capitalismului creşte şi numărul muncitorilor — arată autorii lucrării — prezentînd interesante date statistice şi relevînd începuturile formării unor centre muncitoreşti ca Bucureşti, Galaţi, Iaşi, Brăila, Cluj, Braşov, Timişoara. După datele prezentate reiese că în jurul anului 1890 în Romînia existau mai mult de o jumătate de milion de persoane care îşi vindeau forţa de muncă pentru a-şi putea asigura existenţa (p. 215). Către sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea, o dată cu dezvoltarea industriei, cu introducerea maşinismului se formează — aşa cum s-a mai arătat — proletariatul industrial de fabrică, o dată cu care — după expresia lui Engels — începe de fapt istoria clasei muncitoare, afirmarea ei pe arena luptei de clasă.

Lucrarea *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din Romînia* are un pronunţat caracter demascator; ea prezintă nenumărate aspecte ale cruntei exploatări capitaliste la care era supusă clasa muncitoare. Se arată astfel cum condiţiile de lucru în întreprinderi erau din cele mai grele iar salariile mizere nu puteau asigura nici minimul condiţiilor umane de existenţă.

Pe baza unei temeinice analize a vieţii social-economice a clasei muncitoare lucrarea scoate în evidenţă creşterea luptei proletariatului împotriva exploatării, succesele acestei lupte pe măsura organizării ei conştiente. Acţiunile muncitorilor, de cele mai multe ori spontane şi răzleţe în perioada 1870—1880, încep să aibă mai tîrziu un caracter organizat. Ele erau îndreptate împotriva condiţiilor grele de lucru, împotriva salariilor mici şi a amenzilor, împotriva zilei de muncă extrem de lungi (12—14 şi chiar 16 ore), împotriva abuzurilor patronilor. Printre primele greve menţionate în lucrare sînt cele din 1876 ale muncitorilor de la linia ferată Ploieşti-Predeal, ale celor din portul Giurgiu (1876), Galaţi (1872).

Căutînd a se apăra şi opune rezistenţă cruntei exploatări capitaliste, muncitorii încep treptat să-şi dea seama de necesitatea unirii lor, care pentru început îşi găseşte expresia în apariţia unor asociaţii muncitoreşti, cum a fost societatea „Gutemberg" înfiinţată în 1858. Mai tîrziu, în 1872 se formează „Asociaţia generală a tuturor lucrătorilor din Romînia" care urmărea „a înlesni fiecărui lucrător asociat mijloacele necesare în caz de boală, infirmităţi corporale, moarte şi lipsă de lucru" şi „a se face mici pensiuni viagere văduvelor decedaţilor asociaţi, precum şi copiilor lor rămaşi orfani care s-ar găsi în adevărată lipsă" (p. 182). Statutul asociaţiei era însă în acelaşi timp confuz, avea unele limite. Autorii lucrării subliniază că încă din acea perioadă contradicţia dintre burghezie şi proletariat începe să se facă simţită sub diferite forme, că are loc un proces de clarificare, de trezire a conştiinţei de clasă a muncitorilor. Acest proces avea însă să se contureze, să dea roade pe măsura răspîndirii marxismului în Romînia, pe măsura înţelegerii depline de către clasa muncitoare a rolului său istoric.

Aşa cum s-a mai spus, clasa muncitoare din ţara noastră a parcurs un drum asemănător cu acela al proletariatului din celelalte ţări în ce priveşte transformarea sa din clasă „în sine" în clasă „pentru sine". La început lipsită de conştiinţa rolului şi forţei sale, ea a ajuns treptat, pe măsura maturizării politice şi ideologice să se transforme în clasă capabilă să conducă lupta revoluţionară a tuturor celor asupriţi şi exploataţi [1].

Autorii lucrării arată cum începînd din deceniul al 8-lea al secolului trecut au luat fiinţă la Iaşi, Bucureşti, Ploieşti etc. cercuri revoluţionare (sau „cercuri socialiste"), care se ridicau în apărarea intereselor maselor

[1] V. Raţă, *Un studiu documentar despre formarea şi dezvoltarea clasei muncitoare din Romînia*, în *Lupta de clasă*, nr. 1, 1960, p. 118.

de oameni ai muncii, luptau pentru reforme general-democratice. Deşi izolate de mase, pline de confuzii ideologice, activînd prea puţin în rîndurile muncitorilor şi avînd un rol limitat în mişcarea muncitorească, cercurile revoluţionare au pregătit terenul pentru răspîndirea marxismului în Romînia. „Operele întemeietorilor comunismului ştiinţific — se arată în lucrare — au dat posibilitate muncitorilor din ţara noastră să înţeleagă esenţa exploatării în societatea capitalistă, i-au educat în spiritul conştiinţei de clasă şi al necesităţii luptei comune contra exploatării capitaliste, în spiritul internaţionalismului proletar".

Pe măsura dezvoltării conştiinţei politice a clasei muncitoare, grevele muncitoreşti au devenit din ce în ce mai organizate, cu un caracter mai precis îmbogăţind experienţa de luptă a muncitorilor împotriva grelelor condiţii de muncă şi de trai. Important este că în această privinţă începe să se afirme tot mai mult unitatea de luptă a muncitorilor; grevele încep să fie organizate pe scară mai largă, depăşesc cadrul unei singure întreprinderi şi chiar al unei singure localităţi. Aşa de pildă în 1888 la greva muncitorilor de la Atelierele Gării de Nord care a durat 3 săptămîni s-au alăturat ceferiştii din Galaţi şi Paşcani.

În lupta contra exploatării şi pe măsura răspîndirii ideilor socialiste, învăţînd din experienţa mişcării muncitoreşti internaţionale, muncitorii din Romînia îşi dau tot mai bine seama de necesitatea unirii lor într-o organizaţie politică de clasă, într-un partid politic. Astfel în 1893 ia fiinţă Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din Romînia. În acest partid au pătruns însă multe elemente mic-burgheze, posturile de conducere erau ocupate în majoritate de elemente burghezo-liberale care încercau să abată clasa muncitoare de pe drumul luptei revoluţionare.

Prin revendicările pentru care lupta, P.S.D.M.R. a reprezentat totuşi, în condiţiile de atunci, cea mai înaintată poziţie politică din ţara noastră; el a avut un rol deosebit de însemnat în procesul creşterii mişcării muncitoreşti din ţara noastră la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Încep astfel să se desfăşoare tot mai multe greve care aveau ca obiective: reducerea zilei de muncă la 8 ore, mărirea salariilor, repaus duminical, vot universal etc. Muncitorimea începea tot mai mult să ia atitudine împotriva politicii reacţionare a burgheziei şi moşierimii, revendicările cu caracter economic împletindu-se treptat cu lupta politică. Însă elementele burghezo-liberale din conducerea partidului se împotriveau formelor şi mijloacelor de luptă revoluţionare cerute de muncitori şi ţărani, preconizau ca mişcarea muncitorească să respecte legile burghezo-moşiereşti, să folosească exclusiv lupta parlamentară şi „calea strict legală". În aceste condiţii ale creşterii spiritului revoluţionar al maselor şi ale poziţiei oportuniste manifestate de elementele burghezo-liberale care acaparaseră conducerea s-a produs inevitabil o ruptură, o prăpastie între conducătorii oportunişti şi muncitori.

Autorii lucrătorii arată că „alarmate de avîntul luptelor muncitoreşti pentru satisfacerea imediată a revendicărilor economice şi politice, de faptul că nu puteau opri grevele declarate de muncitori şi, de asemenea, alarmate de combativitatea ţărănimii, elementele burghezo-liberale din conducerea P.S.D.M.R. au preferat ca în 1899 să rupă făţiş cu mişcarea muncitorească, să dizolve partidul şi să treacă în partidul liberal, crezînd astfel că mişcarea muncitorească va dispărea.

Cu toate că acest act de trădare a lovit greu mişcarea muncitorească tocmai într-un moment cînd capitalismul mondial intra în ultimul său stadiu — imperialismul —, caracterizat prin ascuţirea la maximum a contradicţiilor sale, mişcarea muncitorească nu a putut fi nimicită" (p. 261). „Trădarea generoşilor" nu şi-a atins scopul; muncitorii înaintaţi au trecut la lupta pentru refacerea partidului, crearea sindicatelor şi organizarea mai temeinică a luptei clasei muncitoare.

Autorii lucrării relevă că în acelaşi timp în Transilvania între anii 1881 — 1890

au loc o serie de lupte greviste. Asociaţiile profesionale existente încep să se transforme în deceniul al 9-lea al secolului al XIX-lea în sindicate. O influenţă deosebită asupra mişcării muncitoreşti din Transilvania a avut crearea în 1880 a Partidului general muncitoresc din Transilvania, iar 10 ani mai tîrziu a luat fiinţă Partidul social-democrat din Ungaria, partid care avea organizaţii şi în Transilvania. Formarea P.S.D. a contribuit la întărirea sindicatelor şi a luptei economice a clasei muncitoare. Şi acest partid avea însă un program reformist, era organizat pe secţii separate, pe naţionalităţi (p. 531—532). În lucrare se scoate în evidenţă faptul că în acest timp, s-au stabilit şi dezvoltat legăturile dintre mişcarea muncitorească din Romînia şi Transilvania, au loc manifestări de solidaritate a muncitorilor din Transilvania cu lupta grevistă a muncitorilor din Romînia.

Către începutul secolului al XX-lea luptele greviste iau o şi mai mare amploare. Însemnătatea lor constă în faptul că învăţau pe muncitori să înţeleagă că fără luptă unită şi fără organizare nu există sorţi de izbîndă împotriva sistemului capitalist. Vorbind despre importanţa grevelor V. I. Lenin scria : „Greva învaţă pe muncitori să înţeleagă în ce constă forţa patronilor şi în ce constă forţa muncitorilor, îi învaţă să se gîndească nu numai la patronul lor şi nu numai la tovarăşii lor apropiaţi, ci la toţi patronii, la întreaga clasă a capitaliştilor, precum şi la întreaga clasă a muncitorilor ... Atunci muncitorii văd clar că întreaga clasă a capitaliştilor, este duşmanul întregii clase a muncitorilor, că muncitorii se pot bizui numai pe ei înşişi şi pe unirea lor"[1].

Revoluţia din Rusia din 1905—1907 avea să influenţeze în mod favorabil mişcarea muncitorească din ţara noastră ; muncitorimea romînă şi-a împletit lupta pentru propriile-i revendicări şi pentru propria-i organizare cu lupta de solidarizare frăţească faţă de revoluţia rusă.

Încă din ianuarie 1905 încep să aibă loc consfătuiri ale muncitorilor din diferite ramuri în vederea înfiinţării sindicatelor. Primul dintre acestea a fost creat la Bucureşti în februarie al aceluiaşi an sub conducerea lui I. C. Frimu, iar pînă la sfîrşitul anului 1906 se numărau în principalele centre industriale din ţară peste 50 de sindicate. La Turnu Severin, Galaţi, Brăila, Cîmpina, Iaşi au loc greve conduse de sindicate. În timpul răscoalelor ţărăneşti din 1907 mişcarea muncitorească a organizat numeroase întruniri şi acţiuni de solidaritate cu ţăranii răsculaţi. Dar, aşa cum se arată în lucrare, „proletariatul din Romînia, neavînd destulă experienţă de luptă şi fiind lipsit de un partid marxist-leninist, nu a putut să se situeze în fruntea răscoalei şi s-o conducă" (p. 428).

Un rol negativ în mişcarea muncitorească de atunci l-a avut existenţa elementelor oportuniste în conducerea cercurilor „Romînia muncitoare" ca şi teoria neoiobăgistă a lui Dobrogeanu Gherea. Străin de marxismul revoluţionar Gherea „considera ţărănimea ca un element individualist, reacţionar, ignorînd imensele rezerve de energie revoluţionară ale ţărănimii apăsate de jugul moşieresc, ca şi ideea fundamentală a marxism-leninismului, care spune că alianţa dintre proletariat şi ţărănime este o condiţie principală a victoriei revoluţiei proletare" [2].

Cu toate că burghezia şi moşierimea au înnăbuşit în sînge răscoala ţărănească, au arestat şi schingiuit numeroşi conducători ai mişcării muncitoreşti, lupta revoluţionară a luat un nou avînt. În 1910 se reînfiinţează Partidul social-democrat din Romînia, ca „reprezentant politic al proletariatului", singura clasă care „apărînd interesele ei particulare, apără totodată şi pe cele ale tuturor *claselor apăsate, cum şi interesele generale* ale ţării, de dezvoltare pe calea progresului şi a civilizaţiei". Sub influenţa partidului cu toate limitele programului său influenţat de teoriile oportuniste ale lui Gherea, lupta

[1] *V. I. Lenin despre sindicate*, Buc., Ed. C.C.S., 1958, p. 92—93.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1955, p. 363—364.

muncitorimii cunoaşte un nou avînt. În anii 1910—1912 s-au înregistrat 126 de greve la care au participat peste 35 000 de muncitori, totalul zilelor de grevă ridicîndu-se la 530 245. Muncitorii înaintaţi, în frunte cu Ştefan Gheorghiu, s-au ridicat împotriva manevrelor guvernului burghezo-moşieresc, care se pregătea să împingă Romînia în războiul balcanic. În manifestul „Război războiului", ei scriau: „Cînd ni se va tot cînta „patria cere ... patria vrea", să închidem o dată pentru totdeauna gura şarlatanilor cu: „patria sîntem noi, muncitorii, producătorii întregii bogăţii sociale şi numai noi ştim mai bine ca oricine ceea ce trebuie făcut".

Mergînd cu cercetarea pînă în preajma primului război mondial lucrarea se încheie cu concluzia că perioada următoare se caracterizează prin puternice contradicţii economice, sociale şi politice, interne şi externe asupra cărora îşi va pune pecetea făclia luminoasă a Revoluţiei din Octombrie şi care în ţara noastră au dus la crearea Partidului Comunist din Romînia, ca o victorie istorică a leninismului asupra oportunismului şi reformismului din mişcarea muncitorească.

Lucrarea *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din Romînia* se înscrie pe linia înfăptuirii unor sarcini importante ale frontului nostru ideologic trasate de Congresul al II-lea al Partidului în ce priveşte combaterea şi demascarea argumentată, ştiinţifică a caracterului antiştiinţific, retrograd al teoriilor elaborate în trecut de ideologii claselor exploatatoare în domeniul istoriei, sociologiei, economiei politice etc. Îndeosebi, în ce priveşte istoria mişcării muncitoreşti, ideologii burghezi au mers de la completa ignorare a creşterii şi dezvoltării clasei muncitoare, pînă la minimalizarea sau negarea totală a rolului clasei muncitoare în dezvoltarea socială. Autorii lucrării scot în evidenţă că mai ales în perioada de creştere numerică şi dezvoltare politică a proletariatului din Romînia ideologii burgheziei au făcut toate încercările posibile pentru a opri avîntul revoluţionar al clasei muncitoare, pentru a abate atenţia ţărănimii muncitoare de la aliatul ei firesc — proletariatul. În această privinţă lucrarea se referă la poporanişti, care în frunte cu C. Stere, „pretindeau că în Romînia nu ar fi posibilă dezvoltarea industriei mari şi, prin urmare, proletariatul industrial nu ar avea, chipurile, viitor, el rămînînd ... de „proporţii microscopice" (p. 365—366). Autorii lucrării, demascînd teoria poporaniştilor arată că poziţia narodnică a acestora, „raţionamentele" lui Stere despre „proporţiile microscopice" ale proletariatului industrial nu urmăreau altceva decît să arate că înfăptuirea socialismului în ţara noastră ar fi imposibilă, să abată atenţia maselor de la ideea creării unui partid marxist-revoluţionar al clasei muncitoare, să îndepărteze ţărănimea muncitoare de proletariat.

Totodată, demonstrînd falsitatea concepţiei poporaniştilor, autorii lucrării recenzate dezvăluie caracterul oportunist, reacţionar, de esenţă menşevică a teoriei neoiobăgiei emisă de C. Dobrogeanu-Gherea. Nepătrunzînd esenţa proceselor social-economice care au avut loc în Romînia la sfîrşitul secolului XIX şi începutul celui de-al XX-lea, Dobrogeanu-Gherea nu vedea că proletariatul din Romînia, deşi relativ puţin numeros, era totuşi clasa în dezvoltare, clasa de viitor spre care trebuiau să se îndrepte marxiştii. Concepţiile greşite, oportuniste ale lui Gherea — arată ucrarea recenzată — au exercitat o influenţă extrem de dăunătoare asupra mişcării muncitoreşti din ţara noastră, fiind nimicite la Congresul al V-lea al P.C.R. (p. 369).

Prin materialul faptic, prin datele statistice reproduse, prin concluziile sale lucrarea *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din Romînia* contribuie la studierea unuia din aspectele de seamă ale dezvoltării sociale a Romîniei pînă în preajma primului război mondial. Aşa cum se arată însă şi în recenzia publicată în *Lupta de clasă*, lucrarea ar fi avut mult de cîştigat dacă ar fi aprofundat materialul faptic, dacă ar fi completat tabloul creşterii numerice a proletariatului din Romînia cu o tratare mai largă a aspectelor politice ale dezvoltării clasei muncitoare. Ase

menea probleme ca ridicarea conştiinţei de clasă a muncitorilor, lupta pentru însuşirea ideologiei marxiste sînt numai enunţate, sînt redate numai fragmentar, disparat, neformînd o unitate cu întreaga lucrare. Aceasta nu ar fi făcut decît să sporească meritele sale, să ducă la înţelegerea mai amplă de către cititor — nu numai sub aspect cantitativ ci şi calitativ — a procesului complex de formare şi dezvoltare a clasei muncitoare, clasa cea mai înaintată, singura cu adevărat revoluţionară a societăţii omeneşti.

Dezvoltarea societăţii contemporane confirmă în mod strălucit teoria ştiinţifică a marxism-leninismului cu privire la rolul conducător al clasei muncitoare în viaţa socială, în înaintarea omenirii pe calea progresului politic, social şi economic.

Afirmîndu-se încă de la apariţia sa ca purtător consecvent al steagului luptei revoluţionare, proletariatul din Romînia şi-a îndeplinit cu cinste „sarcina istorică de a duce societatea înainte, sarcina de a fi conducătorul şi călăuzitorul transformărilor necesare în direcţia burghezo-democratică pe cale revoluţionară"[1] de a fi „groparul societăţii capitaliste".

Cucerind puterea politică din mîinile claselor exploatatoare, proletariatul din Romînia a instaurat regimul democrat-popular, a deschis poporului muncitor calea spre făurirea orînduirii socialiste. În R.P.R. clasa muncitoare condusă de partidul ei marxist-leninist îşi afirmă tot mai activ rolul de forţă conducătoare în societate.

Georgeta Mitran

Despre revista „Analele Institutului de istorie a partidului"

Istoria este, în esenţă, pentru toate orînduirile sociale, istoria maselor populare, a maselor producătoare de bunuri materiale. Adevărata ştiinţă istorică are ca obiect principal istoria luptei de clasă. O dată cu apariţia proletariatului ca o clasă independentă istoria este în primul rînd istoria dezvoltării acestei clase şi a luptei sale pentru triumful orînduirii lipsite de exploatarea omului de către om — orînduire al cărei purtător este clasa muncitoare.

Cercetătorii istoriei mişcării muncitoreşti au datoria de cinste de a înfăţişa, în lumina învăţăturii marxist-leniniste, lupta clasei muncitoare şi a partidului său consecvent revoluţionar, de a face cunoscut drumul glorios şi anevoios al acestei lupte, căreia omenirea îi datorează uriaşele cuceriri ale socialismului. Ei au datoria ca, o dată cu dezvăluirea adevărului istoric, să demaşte fără cruţare pe falsificatorii istoriei, pe denigratorii mişcării revoluţionare a maselor muncitoare.

„Comuniştii — subliniază documentele Congresului al VII-lea al Internaţionalei Comuniste — trebuie să lupte prin toate mijloacele împotriva falsificării fasciste a istoriei poporului şi să facă totul pentru a lămuri masele muncitoare în mod just din punct de vedere istoric şi în spiritul adevărat leninist în ce priveşte trecutul propriului popor, pentru a lega lupta lor din prezent cu tradiţiile revoluţionare ale trecutului".

Cultivarea tradiţiilor revoluţionare ale mişcării muncitoreşti, ca una din sarcinile istoriei contemporane, constituie o parte integrantă a procesului de educaţie a maselor în lupta pentru construirea socialismului, pentru triumful forţelor păcii şi democraţiei în întreaga lume.

Cunoaşterea trecutului de luptă al clasei muncitoare împotriva exploatării şi asupririi, pentru pace, democraţie şi socialism, este nemijlocit legată de scrierea istoriei partidelor marxist-leniniste. Istoricii mişcării muncitoreşti din ţările de democraţie populară şi dintr-o serie de alte ţări au trecut în a doua jumătate a acestui deceniu la munca de elaborare a manualelor de istorie a propriilor partide marxist-leniniste. Întocmirea unui manual de istorie a partidului necesită nume-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*. ed. a IV-a, 1956, p. 362.

roase cercetări ştiinţifice, scrierea de monografii, publicarea de lucrări generalizatoare, de studii şi comunicări, prezentarea în periodice a documentelor mai importante, a dezbaterilor colective pe diferite probleme ş.a.m.d.

În cadrul acestei vaste munci, care însoţeşte activitatea ştiinţifică de scriere a Istoriei Partidului nostru, un rol important îi revine revistei *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, prima revistă din ţara noastră consacrată problemelor istoriei partidului.

Număr de număr în paginile revistei începînd din 1955, cititorii au putut urmări o serie de studii, comunicări, note ştiinţifice, documente, recenzii privind îndeosebi istoria partidului nostru precum şi unele momente mai importante din mişcarea muncitorească internaţională.

Analele pun la îndemîna cititorilor rezultatele ultimelor cercetări în domeniul istoriei partidului. Prin articolele publicate, revista vine direct în ajutorul celor ce studiază Istoria P.M.R., catedrelor facultăţilor şi şcolilor de partid, vine în ajutorul activiştilor de partid şi ai Sfaturilor populare, al oamenilor de ştiinţă şi cultură. An de an revista şi-a îmbogăţit conţinutul, tematica, a devenit mai variată. A crescut nivelul ştiinţific al materialelor publicate.

Orientarea spre o tematică bine conturată a revistei a constituit una din problemele de început ale muncii redacţiei. Dacă în primii doi ani au fost prezentate cititorilor articole şi materiale documentare care nu reflectau încă urmărirea unui plan de teme bine precizate, în ultimii ani revista urmăreşte cu deosebire tratarea acelor probleme şi acelor momente care au avut o mare importanţă pentru dezvoltarea mişcării muncitoreşti revoluţionare din Romînia. Elucidarea cît mai temeinică a acestor momente înlesneşte înţelegerea mai deplină a celorlalte probleme şi acţiuni ale partidului, cu caracter local sau mai restrîns.

Îmbunătăţirea conţinutului revistei este strîns legată de abordarea unor teme majore cum sînt: *crearea Partidului Comunist din Romînia, Congresul al V-lea al P.C.R., eroicele lupte ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti din ianuarie-februarie 1933. Insurecţia armată de la 23 August 1944, organizată şi condusă de P.C.R., Revoluţia populară şi etapele sale* ş.a. Toate aceste teme importante abordează lupta maselor în frunte cu partidul marxist-leninist pentru făurirea unei societăţi lipsite de exploatare şi de asuprire, pentru socialism.

Crearea Partidului Comunist din Romînia — este una din temele de bază, în legătură cu care revista *Anale* a publicat şi continuă să publice o seamă de articole şi documente. Acest moment de răscruce pentru mişcarea muncitorească din Romînia — crearea P.C.R. — este subliniat în articolele prezentate prin prisma victoriei istorice a leninismului împotriva reformismului şi oportunismului din mişcarea noastră muncitorească, victorie care a dat maselor muncitoare acel detaşament de avangardă, marxist-leninist, capabil să le conducă la victoria revoluţiei, la făurirea societăţii lipsite de exploatare.

Cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la crearea P.C.R., în numărul 3 al revistei *Anale* mai multe articole au tratat despre acest moment important. Articolul consacrat conferinţei de la Iaşi a grupurilor comuniste din martie 1921 prezintă acest eveniment în cadrul luptei de clarificare politică şi ideologică în direcţia făuririi imediate a Partidului Comunist. Publicarea în acelaşi număr a amintirilor despre primul Congres al P.C.R. relatate de către vechi militanţi ai mişcării muncitoreşti, aduce unele amănunte semnificative şi ajută la o înţelegere mai completă a evenimentelor legate de crearea Partidului. Aceste memorii, adăugate la documentele publicate în acelaşi număr privind desfăşurarea lucrărilor primului Congres al P.C.R., dau o imagine mai cuprinzătoare asupra modului cum a decurs constituirea Partidului Comunist. În numărul 6 din 1957 revista a publicat un studiu semnat de acad. M. Roller care dezvăluie legătura între crearea Partidului Comunist şi perioada

de avînt revoluţionar al maselor din Romînia anilor 1917—1921. Planul de perspectivă al revistei prevede încă în acest an începerea publicării unui ciclu de studii privind lupta pentru crearea P.C.R.

În viaţa partidului nostru au existat numeroase plenare ale Comitetului Central, conferinţe şi mai multe congrese. Pentru strategia şi tactica partidului congresele, conferinţele şi plenarele au avut un rol hotărîtor, ele făcînd bilanţul critic al activităţii desfăşurate de partid şi trasînd sarcinile de perspectivă ale luptei partidului. Fiecare plenară, conferinţă şi congres a avut un rol recunoscut în etapa istorică dată. Congresul care, după crearea P.C.R., a avut o însemnătate deosebită pentru dezvoltarea mişcării revoluţionare în Romînia a fost Congresul al V-lea (decembrie 1931).

Revista *Anale*, deşi nu a cuprins în paginile sale multiplele aspecte ale Congresului al V-lea, a izbutit să pună la îndemîna cititorilor articole de generalizare şi unele materiale inedite. În numărul 1 din 1956 este publicat articolul semnat de N. Lupu *Problemele strategiei şi tacticii partidului în hotărîrile Congresului al V-lea al P.C.R.*, iar în numărul 1 din 1958 e publicată sub semnătura lui N. Petrovici comunicarea *Despre problema caracterului şi perspectivei revoluţiei în Romînia în literatura de partid. Analele* cuprind şi unele articole privind problemele de bază clarificate de către Congresul al V-lea, cum ar fi perspectiva desfăşurării revoluţiei burghezo-democratice şi a trecerii la revoluţia socialistă. Sînt publicate de asemenea documente şi date noi privind Congresul al V-lea al Partidului. Printre acestea se află precizările făcute într-o succintă notă ştiinţifică privind data exactă a lucrărilor congresului (3—24 decembrie 1931), asupra căreia pînă în anii trecuţi au fost incertitudini.

Aprecierea tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej privind Congresul al V-lea ca moment de cotitură în viaţa partidului nostru a stat la baza acelor articole în care se înfăţişa concret schimbarea survenită în munca de partid, în zdrobirea devierilor de dreapta şi de stînga, a elementelor fracţioniste, sectariste, aventuriste, în întărirea legăturii partidului cu masele şi creşterea continuă a rolului partidului în conducerea luptelor greviste.

O verificare strălucită a liniei juste trasate de către cel de-al V-lea Congres al P.C.R. în ce priveşte legarea partidului cu masele de muncitori şi conducerea luptelor pentru ieşirea revoluţionară din criză au constituit-o luptele ceferiştilor şi petroliştilor din ianuarie-februarie 1933. Revista *Anale* a acordat celor mai mari bătălii de clasă care au avut loc în Romînia o deosebită atenţie.

Studiile, comunicările, notele ştiinţifice, documentele publicate în revistă prezintă atît situaţia economică şi social-politică cît şi cadrul internaţional în care s-au pregătit de către P.C.R. şi s-au desfăşurat eroicele lupte din 1933. Dacă pînă în 1957 în revista *Anale* se găsesc despre luptele din 1933 doar scurte prezentări de documente, sau relatări în contextul referatelor privind activitatea unor organizaţii de masă sau gazete legale apoi, începînd cu 1958 în revistă se pot găsi despre aceste mari lupte articole mai ample, mai aprofundate, cu un caracter analitic mai evident. Printre aceste articole se înscrie editorialul *25 de ani de la luptele eroice ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti din 1933* publicat în nr. 1/1958. Articolul insistă asupra luptelor desfăşurate la Griviţa C.F.R. şi asupra însemnătăţii acestor lupte în ce priveşte frînarea pentru o vreme a fascizării ţării. Este înfăţişat în adevărata sa lumină rolul ce a revenit Comitetului Central de acţiune, al cărui secretar era tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, în organizarea luptelor din 1933. Pe baza documentelor găsite pînă la acea dată şi a aprecierilor conducerii partidului nostru se face o sinteză a organizării şi conducerii de către partid a luptelor din 1933. Această sinteză este utilă prin precizările aduse pentru clarificarea activiştilor, cursanţilor, cadrelor didactice.

De asemenea în nr. 1/1958 sînt publicate două studii scrise de către un colectiv din Cluj şi din Iaşi privind luptele ceferiştilor din 1933 în aceste două centre. În acelaşi număr în

scurte articole sînt prezentate biografii ale unor luptători ceferişti din 1933 : Ilie Pintilie, Dumitru Popa, Vasile Roaită, Constantin David.

Nedespărţite de luptele din 1933 sînt procesul conducătorilor ceferiştilor şi răsunetul pe plan intern şi internaţional al acestor mari lupte. În nr. 3/1959 sînt publicate studiile intitulate : *Procesul conducătorilor luptelor ceferiştilor şi petroliştilor din ianuarie-februarie 1933*, de V. Hurmuz şi N. Lupu, şi *Solidaritatea internaţională a celor ce muncesc cu conducătorii eroicelor lupte ale ceferiştilor şi petroliştilor în procesul de la Bucureşti-Craiova (1933—1934)*, de A. Deac.

Ambele studii se bizuie pe o bogată documentaţie de arhivă, aduc numeroase aspecte inedite şi stimulează interesul cititorilor pentru cunoaşterea felului cum conducătorii luptelor din 1933, dovedind o deplină abnegaţie şi o desăvîrşită demnitate revoluţionară, au înfruntat presiunile, teroarea şi temniţele regimului burgheziei şi moşierimii. Studiile cuprind mărturii preţioase cu privire la solidaritatea maselor cu conducătorii luptătorilor ceferişti şi petrolişti.

Luptele ceferiştilor şi petroliştilor din Romînia au constituit, după venirea la putere a hitleriştilor în Germania, prima împotrivire făţişă, prima manifestare antifascistă de masă, din Europa, a muncitorimii.

Însemnătatea eroicelor lupte ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti din ianuarie-februarie 1933, conduse de P.C.R., pune în faţa istoricilor mişcării muncitoreşti necesitatea continuării şi aprofundării cercetărilor ştiinţifice în legătură atît cu organizarea şi desfăşurarea luptelor, cît şi în legătură cu urmările lor asupra maturizării proletariatului din Romînia, pentru unitatea clasei muncitoare, asupra întăririi vieţii de partid, a creşterii prestigiului P.C.R. în rîndurile maselor, asupra luptei împotriva războiului şi fascismului.

Revista *Anale* a publicat o serie de studii (autor — Titu Georgescu) care relevă creşterea influenţei partidului în mase după 1933 prin crearea a o serie de organizaţii de masă de luptă pentru pace, împotriva fascismului şi pentru prietenia cu U.R.S.S., cum sînt : *Comitetul Antirăzboinic*, *Liga muncii* şi *Amicii U.R.S.S.* Pe viitor revista îşi propune să publice în continuare articole şi materiale documentare, care vor da un tablou mereu mai complet, pentru perioada imediat anterioară luptelor din 1933 şi cea care a urmat acestui mare moment atît al istoriei partidului cît şi al istoriei patriei.

Revista *Anale* s-a oprit cu deosebire în numerele din ultimii doi ani asupra unui alt moment de cotitură din istoria poporului nostru. Este vorba de insurecţia armată de la 23 August 1944, organizată şi condusă de Partidul Comunist din Romînia.

Insurecţia armată de la 23 August 1944 constituie un moment de răscruce pentru poporul nostru, începutul revoluţiei populare, care a dus la desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi la trecerea la revoluţia socialistă. Victoria insurecţiei armate a dat poporului nostru posibilitatea să-şi ia soarta în propriile sale mîini, să instaureze regimul democrat-popular, să păşească la construirea socialismului.

Studiile şi comunicările din revista *Anale* înfăţişează numeroase aspecte din lupta patriotică a maselor populare, conduse de P.C.R., pentru răsturnarea dictaturii fasciste, prezintă eroismul comuniştilor, care nu şi-au precupeţit viaţa pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist, pentru scoaterea Romîniei din criminalul război antisovietic. Cu mult interes au fost primite de către cititorii revistei articolele privitoare la pregătirea insurecţiei armate, la organizarea luptei pentru doborîrea dictaturii fasciste, la desfăşurarea propriu-zisă a insurecţiei armate de la 23 August 1944.

Dacă în primii trei ani de la apariţie, revista *Anale* nu a publicat decît un singur studiu despre 23 August (în nr. 4 din 1956), apoi în anii 1958 şi 1959 *Analele* au acordat o atenţie sporită acestui eveniment de uriaşă însemnătate pentru drumul ce avea să-l urmeze Romînia. Au fost publicate cuvîntări ale conducătorilor partidului nostru, documente de mare valoare istorică din corespondenţa tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej care se afla

închis în lagărul de la Tg. Jiu şi activiştii comunişti dinafară (nr. 4/1958). Au fost publicate studii de sinteză privind perioada ce a premers insurecţiei, despre luptele insurecţionale şi despre participarea armatei romîne la zdrobirea Germaniei hitleriste.

Insurecţia armată de la 23 August 1944, începutul revoluţiei populare în ţara noastră de R. Florian (nr. 4/1959) este un amplu articol care tratează problemele luptei contra dictaturii militaro-fasciste şi a războiului hitlerist încă din 1941. Insurecţia armată, organizată şi condusă de P.C.R., este just înfăţişată ca un corolar al luptei antifasciste, antihitleriste, a maselor muncitoare în frunte cu comuniştii.

Articolul *Participarea armatei romîne la războiul antihitlerist*, scris de generalul de armată Iacob Teclu arată contribuţia eroică a diviziilor româneşti în cadrul Frontului II Ucrainean sovietic, în lupta pentru zdrobirea Germaniei hitleriste. Maria Covaci, publică în acelaşi număr o comunicare despre participarea efectivă a muncitorilor din Valea Prahovei la răsturnarea dictaturii fasciste şi la înfrîngerea armatelor hitleriste ce se aflau în regiunea petroliferă. O altă comunicare ne arată contribuţia tineretului din ţara noastră, în frunte cu uteciştii, la insurecţia organizată şi condusă de Partidul Comunist Romîn (Gh. Moţ şi V. Ştefănescu).

Studiile, comunicările, documentele pentru tema *Insurecţia armată de la 23 August 1944* scot în evidenţă rolul Partidului Comunist Romîn, ca singura forţă politică în stare să grupeze masele populare la luptă pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, pentru ieşirea din războiul antisovietic şi întoarcerea armelor contra Germaniei hitleriste. În materialele publicate de revista *Anale*, este arătată politica criminală a vîrfurilor celor mai reacţionare ale burgheziei şi moşierimii, terorismul legionarilor sprijinitori ai dictaturii antonesciene, este dezvăluită adevărata faţă a politicienilor naţional-ţărănişti şi naţional-liberali, potrivnici intereselor maselor populare.

În articole este prezentat drumul parcurs de P.C.R. pentru făurirea frontului Patriotic Antihitlerist, front la care şefii P.N.Ţ. şi P.N.L. au refuzat să adere, continuînd să sprijine dictatura militaro-fascistă. Pe bază de documente descoperite în ultimii doi ani, se aduc date noi despre pregătirea şi desfăşurarea insurecţiei armate, conform planului elaborat de P.C.R. Astfel se arată cum în toamna anului 1943, cadrele de bază ale P.C.R. din lagăre şi dinafară în frunte cu tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, au trecut la elaborarea programului insurecţiei armate. Constituirea Frontului Unic Muncitoresc la 1 Mai 1944, a permis ca insurecţia să fie organizată în condiţiile existenţei unităţii de acţiune a clasei muncitoare, din rîndurile căreia Partidul Comunist a recrutat cu precădere formaţiunile de luptă patriotice înarmate.

Articolele amintite subliniază, în complexul condiţiilor de însemnătate capitală pentru victoria insurecţiei armate de la 23 August 1944, *rolul îndeplinit de înaintarea* Armatei Sovietice eliberatoare, de victoriile de însemnătate istorică dobîndite de eroicii ostaşi sovietici împotriva hitleriştilor.

Desfăşurarea insurecţiei, lupta formaţiunilor patriotice înarmate şi a unităţilor militare în Bucureşti şi în alte regiuni ale ţării este redată mai ales în articolele din nr. 4/1959, pe baza precizărilor recente ale tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej şi a depistării de noi materiale. Insurecţia armată de la 23 August 1944 ca început al revoluţiei populare în ţara noastră este tratată şi în articolele privitoare la desfăşurarea primei etape a revoluţiei (1944—1947).

Revista *Anale* a pus la îndemîna cititorilor studii despre istoria unui trecut nu prea îndepărtat, pe care mare parte a cititorilor l-au trăit fără a fi reuşit însă a-l cunoaşte în complexitatea sa. Studiile din revista *Anale* pe teme ca : *revoluţia populară, lupta pentru reforma agrară, conferinţa naţională a P.C.R., victoria în alegerile parlamentare a B.P.D. din 1946*, şi altele sînt generalizări ştiinţifice de pe poziţii materialist-istorice ale numeroaselor evenimente, fapte, acţiuni petrecute în acea etapă de avînt revoluţionar, de tumult impetuos al maselor con-

duse de P.C.R. pentru cucerirea unui regim democratic, pentru desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi trecerea la revoluţia socialistă.

Printre meritele revistei se numără şi faptul că legat de unele teme mai importante a publicat studii şi comunicări în cicluri întregi. Aşa cum au existat cicluri de articole consacrate luptelor din 1933, organizaţiilor de masă legale, insurecţiei armate, formării şi dezvoltării clasei muncitoare, sau răscoalei din 1907, la fel a fost publicat un ciclu de articole despre lupta Partidului Comunist Romîn pentru înfăptuirea pe cale revoluţionară a reformei agrare. Cititorii au putut găsi în numerele din 1953 ale revistei, articole semnate de N. Cioroiu, N. Cornea, Al. Vianu şi alţii, despre modul cum a fost înfăptuită reforma agrară în diferite regiuni ale ţării. În anii următori, revista *Anale* a continuat să publice studii privind atît reforma agrară din 1945 cît şi articole pe probleme ale transformării socialiste a agriculturii. Importanţa înscrierii acestor articole în revistă, este subliniată şi de faptul că ele arată în mod concret felul cum s-a înfăptuit alianţa clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare, modul cum clasa muncitoare îşi îndeplinea rolul de conducător în cadrul acestei alianţe.

Insuficient este oglindită în paginile Analelor istoria de după 23 August şi mai ales istoria ultimului deceniu. Dacă în legătură cu problema făuririi partidului unic muncitoresc, sau cu naţionalizarea industriei (1948) au fost publicate cîteva referate, apoi pentru problemele luptei privind consolidarea partidului, după 1944 şi pînă azi, împotriva duşmanilor de tot soiul, a deviatorilor, a fracţioniştilor, a împăciuitoriştilor etc., nu sînt publicate decît referiri sumare. Nu este generalizat din punct de vedere istoric drumul parcurs de partidul nostru pentru continua sa întărire, felul cum partidul conduce zi de zi opera de construire a socialismului în ţara noastră.

Revista *Anale* a prevăzut în planul de perspectivă remedierea acestei lacune atît prin abordarea de teme cu caracter istoric privind ultimul deceniu, cît şi prin antrenarea a o serie de colaboratori, filozofi, economişti, jurişti, care să scrie articole privind problemele construirii socialismului, ale revoluţiei culturale, despre rolul sfaturilor populare, despre orînduirea de stat socialistă etc.

Revista *Analele Institutului de istorie a partidului*, este o tribună de educare a maselor atît în spiritul patriotic, prin cunoaşterea tradiţiilor eroice ale clasei muncitoare şi partidului său marxist-leninist, ale luptei pentru interesele maselor muncitoare, cît şi în spiritul internaţionalismului proletar. Prin publicarea a numeroase comunicări şi articole despre Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie 1917, despre activitatea revoluţionară practică şi teoretică a lui V. I. Lenin, şi gloriosul drum de luptă străbătut de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, revista *Anale*, aduce în faţa cititorilor problemele majore ale istoriei mişcării muncitoreşti internaţionale. Mişcarea revoluţionară din Germania, Ungaria, Bulgaria şi alte ţări, lupta antifascistă pe plan internaţional, pentru zdrobirea Germaniei hitleriste, pentru instaurarea regimurilor democrat-populare etc. — sînt de asemenea teme care se găsesc oglindite în articolele, notele, recenziile publicate în revista *Anale*.

Sînt recenzate şi prezentate cititorilor la rubrica *Critică şi bibliografie* numeroase lucrări apărute peste hotare care au ca subiect mişcarea muncitorească. Revista a publicat încă din primele sale numere recenzii ale unor lucrări despre lupta lui Marx şi Engels pentru partidul proletar (în nr. 4 din 1955 şi nr. 6 din 1957). Istoricul succint al Internaţionalei I-a, a II-a şi a III-a este prezent atît în articole cît şi în recenzii.

Apariţia pe scena istoriei universale a celui mai revoluţionar partid, a detaşamentului de avangardă al clasei muncitoare, pentru organizarea şi conducerea maselor la victoria revoluţiei proletare, la construirea socialismului şi comunismului este prezentată în revistă laolaltă cu articolele care tratează despre viaţa şi opera marelui Lenin. În numerele 2 şi 3 din 1955, începutul activităţii partidului bolşevic, în frunte cu Lenin, este tratat în articole şi note ştiinţifice legate de prima

revoluţie rusă şi de răscoala marinarilor de pe crucişătorul „Potemkin".

Revista *Anale* a publicat în 1956 o comunicare despre noile materiale documentare depistate privind munca lui V. I. Lenin la redacţia ziarului *Iskra*. S-a publicat de asemenea recenzia cărţii *Amintiri despre Lenin*. În numerele din 1957, revista a publicat articole consacrate împlinirii a 40 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. Printre aceste articole se numără cel intitulat : *Aplicarea creatoare de către P.C.R. a experienţei Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie în lupta pentru desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi trecerea la revoluţia socialistă* şi cele care se referă la solidaritatea oamenilor muncii din Romînia cu Rusia Sovietică şi la activitatea unor unităţi revoluţionare româneşti pe teritoriul Rusiei Sovietice (1918—1921). Acelaşi număr consacrat Marelui Octombrie, cuprinde prezentarea de documente cu privire la felul cum era aniversată, în Romînia Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. Sînt publicate, ca de altfel şi în numărul precedent, amintiri ale foştilor voluntari romîni, participanţi la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie 1917. Revista *Anale* şi-a făcut o tradiţie din a publica an de an, mai ales în numerele din septembrie-octombrie, articole şi documente despre Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie.

Dintre problemele importante ale istoriei Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, asupra căruia revista *Anale* s-a oprit mai mult, sînt cele legate de Marele Război de Apărare a Patriei şi ale impetuosului avînt de construire a comunismului de către poporul sovietic mai ales după Congresele XX şi XXI ale P.C.U.S.

Articolele şi recenziile înfăţişează cititorilor epopeea eroică a marelui popor sovietic, condus de partidul său leninist, pentru apărarea Patriei sovietice, pentru salvarea popoarelor de sub jugul hitlerist, pentru definitiva zdrobire a Germaniei fasciste.

Pe teme ale mişcării muncitoreşti internaţionale revista *Anale* publică articole şi recenzii despre luptele revoluţionare dintr-o serie de ţări ale Europei. În primul an al apariţiei sale, revista a publicat recenzii privind istoria Partidului Comunist din Germania şi trecutul mişcării muncitoreşti din Ungaria. În anul 1956 sînt publicate articole despre Comuna din Paris, desfăşurarea revoluţiei din 1905 pe teritoriul Poloniei, luptele din Spania 1936—1939. În 1957 revista a publicat recenzii despre rolul poporului negru în istoria Americii, informaţii despre istoria Partidului Comunist Francez ş.a. În 1958 informaţiile ştiinţifice şi recenziile se ocupă de aspecte ale istoriei Partidului Comunist Chinez, ale istoriei Partidului Comunist din Cehoslovacia, din nou despre istoria Partidului Comunist Francez într-un articol semnat de François Billoux (nr. 3/1958), despre influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie asupra mişcării revoluţionare din Albania ş.a. În numerele apărute în anul 1959 cititorii pot urmări recenzii şi informaţii despre mişcarea muncitorească din Anglia, S.U.A. şi Japonia (nr. 3 şi 5).

Problemelor luptei antifasciste din ţările Europei, revista *Anale* le-a acordat un loc important. Sînt publicate articole despre lupta împotriva instaurării dictaturii fasciste şi a pregătirilor pe care le făcea Germania hitleristă pentru declanşarea viitorului război mondial. În studiul *Despre războiul din Spania împotriva agresiunii fasciste, pentru libertate şi democraţie* scris de Valter Roman în nr. 4/1956, sînt înfăţişate episoade inedite din lupta poporului spaniol şi a brigăzilor internaţionale pentru apărarea Republicii Spaniole, pentru stăvilirea ofensivei fascismului în ţările Europei. În nr. 5/1957 este publicată recenzia lucrării lui Luigi Longo, *Brigăzile internaţionale în Spania*. În nr. 5 şi 6 /1959 sînt prezentate informaţii despre recentele conferinţe internaţionale de la Greifswald (R.D.G.) şi Roma, ale căror teme au fost axate pe problemele luptei împotriva fascismului şi războiului.

Conferinţele internaţionale care au avut în preocupările lor probleme de istorie ale mişcării muncitoreşti, şi-au găsit în paginile revistei *Anale* un loc corespunzător. Cu deosebire revista a publicat materiale ale confe-

rinţelor Institutelor de Istorie a Partidelor Comuniste şi Muncitoreşti, care au avut loc la Varşovia (1955), Praga (1957), Berlin (1958), Bucureşti (1959). Aceste conferinţe internaţionale au dezbătut probleme de mare importanţă pentru istoriografia mişcării muncitoreşti, pentru combaterea falsificărilor istoriei contemporane. Întrunind la început istorici din ţările lagărului socialist, aceste conferinţe au căpătat un caracter mai larg atît prin participarea şi a istoricilor marxişti din numeroase ţări capitaliste, cît şi prin cercul de probleme abordate. În centrul rapoartelor şi dezbaterilor a stat scrierea istoriei partidului marxist-leninist al clasei muncitoare. S-au discutat probleme ale elaborării de lucrări despre mişcarea muncitorească internaţională, despre publicarea volumelor de documente etc. La conferinţe s-a discutat profilul periodicelor institutelor de istorie a partidului şi necesitatea schimbului de experienţă între radacţii şi de materiale pentru publicat. În 1955 la conferinţa de la Varşovia, a fost prezentată celor peste 20 delegaţi, revista *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, care a fost apreciată şi s-au purtat discuţii în vederea editării unor reviste proprii şi de alte institute frăţeşti.

Revista a acordat în ultimii doi ani o atenţie sporită Conferinţelor internaţionale ale Institutelor de marxism-leninism, institutelor şi comisiilor de istorie a partidului. În numerele 5—6 din 1958 a fost publicat un amplu articol de Gh. Vasilichi şi N. Goldbergher privind problemele dezbătute la cea de-a IV-a conferinţă, care a avut loc în octombrie 1958 la Berlin. În acelaşi număr revista a publicat în întregime raportul lui G.D. Obicikin, directorul Institutului Marx-Engels-Lenin din U.R.S.S. *Cu privire la studierea istoriei mişcării muncitoreşti şi comuniste internaţionale*, în care este prezentat drumul de luptă, greu, dar triumfal al marxism-leninismului şi se arată sarcinile ce stau în faţa istoricilor mişcării muncitoreşti.

În numărul 6/1959, revista *Anale* publică de asemenea unele materiale ale celei de-a V-a conferinţe internaţionale desfăşurată la Bucureşti. Este prezentat raportul tov. Gheorghe Vasilichi, directorul Institutului de Istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. *Lupta partidelor comuniste şi muncitoreşti pentru unitatea clasei muncitoare* şi o informare despre desfăşurarea lucrărilor conferinţei. Raportul face un succint tablou al luptei partidelor comuniste din ţările capitaliste în perioada dintre cele două războaie mondiale — pentru făurirea unităţii clasei muncitoare, subliniind în concluzii însemnătatea unităţii clasei muncitoare şi faptul că realizarea ei este strîns legată de lupta pe care o duc azi muncitorii acestor ţări, indiferent de convingerile lor politice, de apartenenţa lor de partid sau sindicală.

Din materialele publicate de revista *Anale* referitor la mişcarea muncitorească internaţională se desprinde concluzia importanţei deosebite pe care o acordă istoricii din ţările socialiste legăturilor revoluţionare internaţionale, solidarităţii muncitoreşti, internaţionalismului proletar. În condiţiile înaintării spre socialism, ale victoriilor mereu mai numeroase repurtate de mişcarea muncitorească internaţională, apar noi şi importante sarcini în domeniul elaborării continue a istoriei acestei mişcări. Revistelor de istorie a partidului le revin de asemenea un însemnat rol în a face cunoscut maselor de cititori amploarea acestor cuceriri. Astăzi, aşa cum sublinia Declaraţia consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste care a avut loc la Moscova în 1957, „intensificarea educării marxist-leniniste a maselor, lupta împotriva ideologiei burgheze, demascarea minciunilor şi calomniilor propagandei imperialiste la adresa socialismului şi a mişcării comuniste, propagarea largă într-o formă acceptabilă şi corespunzătoare a ideilor socialismului, păcii şi prieteniei popoarelor, capătă o importanţă de prim rang".

★

Revista *Analele Institutului de istorie a partidului* şi-a cucerit un loc recunoscut în opera de educare comunistă a maselor muncitoare. În paginile sale, membrii de partid mai vîrstnici sau mai tineri, muncitori

cu ani îndelungaţi de fabrică şi muncitori formaţi în zilele noastre, intelectuali, ţărani şi alte categorii de oameni ai muncii, găsesc răspuns la variate probleme ale mişcării muncitoreşti. Pe lîngă momentele mari ale istoriei partidului nostru, amintite la început şi cele privitoare la mişcarea muncitorească internaţională, revista *Anale* a publicat număr de număr, articole, documente, informări, discuţii despre numeroase greve ale proletariatului, despre acţiuni de luptă ale ţărănimii, despre mişcarea muncitorească anterioară anului 1917, despre formarea şi dezvoltarea clasei muncitoare şi altele.

Mişcarea muncitorească din Romînia înainte de 1917 este prezentată în paginile revistei *Anale* prin articole care au ca temă primele asociaţii muncitoreşti, răspîndirea marxismului în ţara noastră, crearea sindicatelor ş.a. Reţin atenţia două cicluri de articole : *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare* de N. N. Constantinescu (în şase numere 1956—1958) şi cele privind răscoala ţăranilor din 1907, de Gh. Matei şi D. Hurezeanu. Primul ciclu de articole se bazează pe o bogată informare ştiinţifică şi pune la dispoziţia cercetătorilor un vast material monografic din care se desprinde clar specificul dezvoltării clasei muncitoare din Romînia în condiţiile progresării anevoioase a capitalismului ca urmare a caracterului regimului burghezo-moşieresc.

Studiile care tratează marea răscoală a ţăranilor din 1907 aduc date şi documente noi care subliniază o dată în plus uriaşa energie revoluţionară a maselor ţărăneşti asuprite şi exploatate. Pe lîngă studii sînt publicate amintiri ale veteranilor răscoalei, amintiri care fac cunoscute cititorilor multe episoade ale luptei ţărănimii.

Avîntul revoluţionar ce a urmat Marii Revoluţii Socialiste şi care cuprinde în Romînia perioada dintre 1918—1921, este reflectat în revistă prin articole consacrate rolului crescînd al luptelor greviste care au culminat cu greva generală din 1920. Sînt de asemenea publicate comunicări privind solidaritatea internaţională a maselor muncitoare din Romînia cu Rusia Sovietică, cu luptele revoluţionare din Ungaria, Germania şi alte ţări. Luptele greviste sînt prezentate în revista *Anale*, pentru fiecare perioadă a istoriei partidului : 1922—1928 ; 1929—1933 ; 1934—1937.

O temă importantă dezbătută în revista *Anale* este lupta pentru înfăptuirea unităţii clasei muncitoare. Articolele privind problemele luptei împotriva scizioniştilor, a socialdemocraţiei de dreapta, pun în lumină însemnătatea succeselor în făurirea frontului unic muncitoresc şi a victoriei obţinute de clasa muncitoare prin realizarea deplinei sale unităţi politice, ideologice şi organizatorice în februarie 1948.

★

Publicarea de către revista *Anale* a studiilor, referatelor, comunicărilor, documentelor despre aceste multiple probleme a ajutat în mod direct munca de elaborare a celor 12 lecţii-consultaţii pentru cursurile de studiere a istoriei P.M.R. De altfel, revista a şi publicat o mare parte din aceste lecţii şi le-a supus cititorilor spre discuţie. Aceste lecţii sînt : 1. *Începutul răspîndirii marxismului în Romînia. Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Romînia (1893) P.S.D.M.R. între anii 1893—1900* ; 2. *Lupta pentru refacerea şi dezvoltarea mişcării muncitoreşti în anii 1900—1917* ; 3. *Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, începutul unei ere noi în istoria omenirii. Avîntul revoluţionar în Romînia. Crearea P.C.R. — victorie istorică a leninismului asupra oportunismului şi reformismului în mişcarea muncitorească din Romînia* ; 4. *Lupta P.C.R. pentru apărarea intereselor maselor muncitoare în perioada stabilizării relative a capitalismului (1923—1928)* ; 6. *Lupta P.C.R. împotriva fascizării ţării, pentru realizarea unităţii muncitoreşti şi pentru crearea Frontului Popular Antifascist (1934—1938)* ; 7. *Lupta P.C.R. împotriva dictaturii regale şi a dictaturii legionaro-fasciste, pentru apărarea independenţei naţionale a Romîniei (1938—1941)* ; 9. *Victoria insurecţiei populare de la 23 August 1944, organizată şi condusă de P.C.R., în condiţiile înaintării armatei sovie-*

tice eliberatoare pe teritoriul Romîniei. Lupta maselor populare conduse de P.C.R. pentru instaurarea regimului democrat-popular — 6 Martie 1945. Aceste 7 lecţii-consultaţii au fost publicate în cele 6 numere ale revistei *Anale* din anul 1956, iar în 1957 au fost publicate lecţiile: 10. *P.C.R. conducătorul luptei maselor populare pentru consolidarea şi dezvoltarea regimului democrat popular (6 Martie 1945—30 decembrie 1947)*; 11. *Partidul Muncitoresc Romîn, conducătorul poporului muncitor în lupta pentru construirea socialismului (1948—1950)* (celelalte trei lecţii-consultaţii au fost publicate în revista *Lupta de clasă*).

Pe linia sprijinirii muncii de elaborare a lecţiilor pentru cursul de istorie a partidului, revista *Anale* a publicat proiectul de periodizare a istoriei P.M.R., precum şi amplele discuţii care au avut loc în jurul acestui proiect şi o serie de propuneri privind modul de abordare a problemelor istoriei partidului. Un mare număr de istorici, filozofi, economişti, au luat cuvîntul la aceste dezbateri, iar intervenţiile lor, în rezumat, au fost publicate în revistă constituind un preţios ajutor în înţelegerea de către cititori a procesului de elaborare a acestor lecţii. Dezbaterea oglindeşte lupta de opinii şi principialitatea partinică, totodată, care au caracterizat discuţiile purtate în jurul proiectului de periodizare.

Publicarea lecţiilor-consultaţii a stîrnit un interes deosebit în rîndurile cursanţilor din cercurile învăţămîntului de partid, ale propagandiştilor, printre studenţii şcolilor de partid şi facultăţilor, ale cadrelor didactice, în rîndurile activiştilor de partid, ale vechilor militanţi ai mişcării muncitoreşti, printre intelectualii aparţinînd diferitelor domenii ale ştiinţei şi artei. Deşi aceste lecţii publicate în *Anale* aveau unele lipsuri şi limite, legate de stadiul incipient al muncii de elaborare a manualului de istorie a partidului, totuşi ele au avut un rol pozitiv în înarmarea membrilor de partid, a unui mare număr de oameni ai muncii cu cunoaşterea trecutului de luptă al partidului nostru, cu cunoaşterea tradiţiilor mişcării muncitoreşti. cu o serie de concluzii ce se desprind din studierea mişcării muncitoreşti din ţara noastră.

Astăzi, după 4 ani de la publicarea în revista *Anale* şi apoi în broşuri separate, a primului curs de studiere a istoriei P.M.R., s-au făcut paşi înainte în direcţia îmbunătăţirii lor. Noua ediţie de broşuri apărută în 1958 şi apoi cea din 1959 sînt la un nivel mai ridicat, cuprind date şi documente noi, o analiză mai largă a faptelor istorice şi îndreptarea unor greşeli făcute în faza de început a elaborării lor.

Bilanţul ultimilor cinci ani arată în mod evident rezultatele pozitive dobîndite în tratarea a numeroase probleme, evenimente, fapte, documente din istoria partidului. La acest bilanţ revista *Anale* şi-a adus o contribuţie recunoscută, care se încadrează în activitatea multilaterală desfăşurată de partidul Muncitoresc Romîn pentru răspîndirea învăţăturii marxist-leniniste, pentru cunoaşterea felului în care această învăţătură a fost aplicată în practică de-a lungul deceniilor.

Cunoaşterea trecutului de luptă al partidului marxist-leninist al clasei muncitoare are o importanţă deosebită pentru dezvoltarea conştiinţei socialiste a oamenilor muncii în opera de construire a socialismului, de întărire necontenită a istoricelor noastre cuceriri revoluţionare.

În lupta împotriva încercărilor burgheziei de a şterge din conştiinţa clasei muncitoare tradiţiile sale revoluţionare, de a o dezarma din punct de vedere ideologic, istoricilor marxişti le revin sarcini importante pe linia cercetării, elaborării şi publicării de lucrări şi studii în care să fie scos la lumină adevărul istoric.

Studierea istoriei partidului, a mişcării muncitoreşti, are o importanţă deosebită pentru vasta activitate şi luptă ideologică a partidului marxist-leninist al clasei muncitoare. Monografiile, documentele, studiile, comunicările despre istoria mişcării muncitoreşti, întocmite pe baza faptelor istorice, de pe poziţiile cu adevărat ştiinţifice ale materialismului istoric, sînt parte integrantă a muncii de educare politică a maselor în spiritul muncii neprecu-

peţite pentru cauza construirii socialismului şi comunismului.

Locul şi rolul revistei *Analele Institutului de Istorie a Partidului* sînt determinate tocmai de sarcinile acestei lupte a partidului nostru, pentru educaţia comunistă a maselor.

Titu Georgescu

Probleme de teoria romanului*

Încă de acum mai bine de un secol, în articolul *Privire asupra literaturii ruse din 1847*, Bielinski remarca deosebita capacitate sintetică a romanului, conferindu-i din această cauză un loc privilegiat în rîndul genurilor şi speciilor literare. „Ficţiunea se contopeşte în ele (roman şi nuvelă — *n.n.*) cu realitatea mai bine, mai lesne ca în oricare alt gen al poeziei", romanul fiind specia epică cea mai cuprinzătoare, în care „se contopesc toate celelalte genuri" [1]. Evoluţia ulterioară a literaturii universale a confirmat în mod strălucit această judicioasă observaţie a criticului şi esteticianului democrat-revoluţionar rus. Astăzi nu se mai îndoieşte nimeni că romanul este specia literară cea mai reprezentativă, nu numai a genului epic dar şi a celorlalte genuri, pe care adeseori le încorporează fără să-şi altereze substanţa intimă, şi mai ales fără să le anuleze acestora raţiunea de a exista. Faptul că romanul, epicul prin excelenţă, poate fi în acelaşi timp liric sau dramatic, nu prejudiciază cu nimic valoarea genurilor respective, posibilitatea lor de a reflecta, într-un mod specific, raportul omului cu realitatea.

În epoca noastră, caracterizată prin adînci şi vaste prefaceri revoluţionare în toate domeniile vieţii sociale, politice, economice şi culturale, dezvoltarea şi larga răspîndire a unui gen literar capabil să oglindească cît mai complet şi într-o formă cît mai accesibilă aceste transformări structurale, este cum nu se poate mai firească.

Aşa fiind, predilecţia pe care o acordă romanului criticii şi esteticienii contemporani, adăugîndu-se la cea anterioară a masei cititorilor, este pe deplin justificată. Împotriva studiilor unor esteticieni burghezi, în ale căror lucrări ies la iveală la tot pasul ideile reacţionare ale unei clase în descompunere, reprezentanţii realismului socialist şi în special teoreticienii sovietici, şi-au spus în repetate rînduri părerea, aducînd contribuţia preţioasă a esteticii marxist-leniniste în această problemă.

În literatura noastră critică, cele şapte studii reunite sub titlul comun *În jurul romanului*, de Silvian Iosifescu, vin să umple un gol de mult resimţit. Deşi studiile au fiecare în parte o unitate de sine stătătoare, asocierea lor nu este arbitrară. În afara faptului că tratează aspectele aceleiaşi teme, ordinea capitolelor urmează o linie deductivă, succedîndu-se de la general la particular, în aşa fel încît, o dată sumarul cunoscut, orice omisiune este resimţită ca atare de întreg. Astfel, după ce, în primul capitol (*Genuri şi specii literare*), autorul precizează cu grijă sensul noţiunilor întrebuinţate, examinîndu-le în evoluţia lor istorică şi genetică, în capitolele următoare abordează, rînd pe rînd, unele probleme speciale ale romanului, trecînd de la specificul „genului" la personaj şi metamorfozele sale, de la compoziţie şi tipologie la variantele sau altoiurile pe care „proteismul" său caracteristic i le permite. Doar ultimul studiu în care se expune succint „copilăria romanului romînesc" pare mai mult o anexă şi ar fi putut să lipsească, fără să ştirbească unitatea lucrării în ansamblu. Prezenţa sa nu este însă inutilă, deoarece completează, cel puţin pentru o anumită perioadă, referinţele, care s-ar fi cerut mai bogate pe parcurs, la realitatea literară a ţării noastre. Luat aparte, acestui capitol de încheiere i s-ar putea imputa faptul că nu este decît primul

* Silvian Iosifescu, *În jurul romanului*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959.

[1] V. G. Bielinski, *Opere filozofice alese*, vol. II, Buc., Cartea rusă, 1957, p. 446.

dintr-o eventuală, dar necesară, istorie a romanului romînesc.

Susţinut de o vastă informaţie, care pare să-l scutească de analize zăbovitoare în meandrele cazurilor particulare, Silvian Iosifescu întreprinde, în lumina principiilor directoare ale materialismului dialectic şi istoric, o dezbatere asupra problemelor esenţiale ale romanului. Năzuind mai mult spre ample viziuni sintetice, de ansamblu, lucrarea sa lasă uneori impresia că în urma ei problemele rămîn deschise. De altfel, autorul însuşi nici nu şi-a propus o cercetare exhaustivă a problematicii atinse, intitulîndu-şi cartea *în jurul* şi nu monografia romanului, deşi scheletul unei atare lucrări se conturează cu destulă claritate printre paginile ei.

Convins că „dezvoltarea în spirală a adevărului" se realizează „prin ciocnirea ideologiilor opuse şi prin corectarea exceselor şi erorilor succesive", înainte de a intra în dezbaterea propriu-zisă a problemelor abordate, autorul face, în primul capitol, intitulat *Genuri şi specii literare*, o rapidă incursiune istorică în „străvechea teorie a genurilor", studiind-o în evoluţia sa dialectică. De la severitatea aristotelică, trecînd prin rigorismul scolastic sau fixismul clasicizant, depăşind „evoluţionismul" lui Brunetière sau estetismul lui Thibaudet, susţinînd elasticitatea speciilor dar combătînd în acelaşi timp absolutizarea ei dizolvantă de către decadentismul contemporan, Silvian Iosifescu se opreşte pe poziţiile esteticii marxist-leniniste care dă singura perspectivă ştiinţifică în înţelegerea genurilor şi speciilor literare. În timp ce „speciile sînt realităţi istorico-literare imediate... genurile sînt concepte estetice cu grad mai mare de generalitate. Categorii abstracte, create prin grupare şi generalizare, reunesc specii care folosesc aceleaşi modalităţi de a înfăţişa omul prin autoexprimare, naraţiune sau acţiune reprezentată" (p. 24 şi 27). Faţă de specii, aşadar, genurile — liric, epic şi dramatic — au o valoare categorială, specificul lor transformîndu-se mai puţin evident. Cu toate acestea, existenţa lor nu este situată în afara istoriei, ele născîndu-se şi dezvoltîndu-se o dată cu speciile pe care le presupun şi le subsumează. „Aşa cum epicul şi dramaticul s-au născut odată cu tragedia, comedia şi epopeea, genuri noi apar odată cu ivirea unor noi mijloace de expresie" (p. 34). Concretizînd relaţia dialectică dintre general şi particular, speciile constituie, de fapt, modul de existenţă al genurilor. Ceea ce nu înseamnă că ele pot fi confundate, deşi predilecţia autorului pentru „elasticitate" sau „supleţe", în care el vede „principala cauză a longevităţii speciilor", îl împinge uneori spre o atare poziţie ambiguă, cel puţin în cazul romanului. La sfîrşitul lecturii, cititorul nu este încă deplin edificat dacă, potrivit concepţiei sale, romanul este un gen („al patrulea") sau o specie a epicului. Precizarea ei este abandonată pe drum, considerîndu-se că discuţia „specie sau gen e de interes secundar şi se poate rătăci pe cărări care nu duc nicăieri" (p. 96).

Ideea că romanul ar fi un „al patrulea gen", emisă în fugă la finele primului capitol, pentru a fi amplu tratată în al doilea (*Genul proteic*), îşi are rădăcina în caracterul său universal, în capacitatea de absorbţie a altor genuri, de care vorbea Bielinski în articolul citat. Datorită faptului că romanul realizează prin excelenţă această calitate a epicului, îndreptăţeşte în bună măsură afirmaţia că el ar putea constitui o sinteză a genurilor literare, aşa cum pe alt plan, cinematograful — cu care a mai fost comparat, şi a cărui prefigurare livrescă pare că este — tinde să fie o sinteză a artelor. Pentru că aşa cum cinematograful „cumulează" modalităţile expresive ale artelor plastice, muzicii şi literaturii, creînd un mod specific de reflectare a realităţii — poate cel mai complex — romanul operează o sinteză asemănătoare în domeniul artei cuvîntului. Asemenea cinematografului, în roman, „invenţiunea artistică se confundă cu simpla dar fidela redare a realităţii" (Bielinski). Aşa se şi explică într-un fel accesibilitatea şi popularitatea de care se bucură în egală măsură precum şi însemnătatea deosebită pe care o au în educaţia culturală a maselor. De aceea estetica burgheză decadentă anunţă de mult disoluţia genului, în timp ce înăuntrul

realismului socialist, romanul cunoaşte o impetuoasă dezvoltare.

Deşi „în principiu, orice specie poate reflecta orice conţinut de viaţă, dar cu accente şi cu putere de cuprindere felurite", pentru că „nu există teme proprii numai dramei, romanului, poemului sau chiar poeziei lirice" ci forme deosebite de tratare şi exprimare, romanul, în care pot să coincidă moduri diverse de explorare artistică a realităţii „este genul poetic cel mai vast, cel mai universal" (Bielinski). De aci rezultă poate şi greutatea de a-l defini întotdeauna cu precizie, ca gen sau ca specie, întrucît beneficiază într-un fel de atributele amîndurora. Şi tot această capacitate de absorbţie a altor genuri i-a atras calificativul echivoc de *proteic*. Noţiunea trebuie primită însă cu rezerve, deoarece, pe lîngă faptul că nu rezolvă problema „gen sau specie", ne poate împinge în apele tulburi ale formalismului dizolvant. Pentru că, oricît de proteic ar fi romanul, identitatea sa ca gen sau ca specie nu se stabileşte datorită „proteismului" său cît mai ales descoperirii unei „esenţe comune în scrieri felurite" (p. 93), fără care nu s-ar putea vorbi, bunăoară, de *şapte secole de roman*, cum îşi intitulează Pierre Daix sugestiv cartea. Ori tocmai această „esenţă comună" a romanului, proteismul nu o relevă, ba chiar o acoperă. În fond, în măsura în care sînt „elastice", toate speciile şi toate genurile sînt mai mult sau mai puţin „proteice". De-a lungul istoriei lor, genurile şi speciile literare şi-au modificat succesiv forma şi conţinutul, dar pe baza unei structuri permanente, în virtutea căreia este posibilă subsumarea lor la o categorie sau alta. Drama antică, modernă, sau dramaturgia realismului socialist, sînt fundamental deosebite, dar nu aparţin, din această cauză, mai puţin aceluiaşi gen. Lirismul lui Goethe sau Maiakovski este în ultimă instanţă tot lirism, iar ipostaza originală pe care a luat-o la fiecare dintre ei genul respectiv nu constituie o dovadă suficientă a proteismului său. Nimeni nu va apropia pe Thomas Mann de Şolohov din cauza proteismului genului literar practicat. Din acest punct de vedere, este clar că „proteismul poate caracteriza romanul în măsura în care este susţinut de alte puteri", după cum conchide pe bună dreptate autorul (p. 93). Iar mai departe descoperă această trăsătură esenţială în „capacitatea romanului de a traduce mai direct viaţa, de a transpune faptele, de a deveni, progresiv, document şi tribună". Este vorba în fond de acea „contopire a genurilor" într-o sinteză creatoare, de care amintea Bielinski şi care face ca „în locul unei formaţii istorice cu viaţă limitată", romanul să devină „o categorie cu trăsături estetice largi, epice şi dramatice" (p. 96). Păcat că autorul nu a adîncit mai mult acest aspect esenţial al romanului, pe care putea să-l ilustreze prin exemplele operelor reprezentative ale realismului socialist în care documentarul şi tribuna, lirismul, epicul şi dramaticul se contopesc adeseori în fericite sinteze.

Combătînd opiniile idealiste în teoria genurilor literare în ansamblu şi a romanului în special, Silvian Iosifescu după ample referiri istorice, se opreşte cu precădere asupra celor contemporane. Aparent deosebite, poziţiile lui Albert Thibaudet, care descoperă originalitatea romanului în „modurile diferite de a spune acelaşi lucru" (p. 37), a lui E. M. Forster, în concepţia căruia funcţia romanului este să „povestească o întîmplare", sau evazionismul lui Roger Caillois, la o examinare mai atentă ies în lumină punctul lor de plecare comun : gratuitatea fenomenului artistic. Funcţia cognitivă a artei este neglijată de fiecare dată, fie că este vorba de seducţia naraţiunii sau de iluzia evadării dintr-o realitate insuportabilă. Conferind o funcţie etică, sociologică romanului, Roger Caillois, în *Puterile romanului*, consideră societatea nediferenţiat, global, încît între suferinţa proletariatului şi în general a omului din popor şi „spleenul" îmbogăţiţilor dezabuzaţi apare semnul egalităţii. Implicaţiile politice diversioniste ale unei asemenea teorii sînt evidente.

Avînd o posibilitate de extensiune care întrece cu mult pe a altor specii sau genuri literare, putînd îngloba în cadrul său reflec-

tarea unor straturi şi medii sociale diverse, sistemele şi revoluţiile sociale în toată amploarea lor, „romanul se arată în stare să cuprindă fapte nenumărate prin care se fac simţite noile stări sociale, relaţiile opuse ale oamenilor faţă de aceste schimbări" (p. 51). De aci rezultă caracterul prin excelenţă democratic al romanului ca şi al cinematografului de altfel. Spre deosebire de tragedie „care acceptă (cea clasică bineînţeles — *n.n.*) numai figuri legendare şi personalităţi istorice", ridicarea omului din popor la rangul de erou, de personaj literar, coincide aproape cu naşterea romanului. Mai mult decît epopeea, din care s-a născut, romanul oglindeşte artistic făurirea istoriei de către masele populare. Aşa se şi explică, printre altele, tendinţele de dizolvare a personajului, manifestate în literatura şi estetica burgheză contemporană. Nemaiputînd suporta ascensiunea istorică a maselor, burghezia nu mai poate suporta nici reflectarea literară a acestei situaţii. Dar funcţia evazionistă pe care Roger Caillois o conferă romanului nu se mai poate îndeplini. Evadarea dintr-o realitate care o condamnă nu mai este posibilă pentru burghezie, pentru simplul motiv că altă realitate (nici măcar literară) nu mai există. În locul unei priveliști paradisiace literatura îi oferă tocmai imaginea artistică a unei realităţi indezirabile. Fugind de revoluţia socială, în literatură, dar întîlnind aici masa enormă a personajelor, esteticienii burghezi în lipsa altei soluţii decretează dizolvarea personajului şi implicit a romanului.

Fenomenul are valoare de generalitate pentru arta şi estetica burgheză în ansamblul ei. Teatrul, muzica şi mai ales pictura abstractă non-figurativă coincid în acrobaţia şi haoticul formalist. În timp ce în pictură se susţine „vizualizarea" directă a conceptului, a ideii pure, în roman se sugerează şi se încearcă povestirea faptelor nimănui. Nu numai că „raportul dintre personaj şi roman e atît de intim, încît anemia pernicioasă a personajului se repercutează asupra literaturii care e în stare să-l accepte astfel" (p. 99—100), dar atmosfera psihică a romanelor lui Nathalie Sarraute, de pildă, se dovedeşte inexistentă în afara personajului sau personajelor, singure creatoare de atmosferă. Aşa cum, nesocotind elementele componente ale aerului, nu putem vorbi de atmosferă, tot aşa atmosfera psihică a nimănui este o aberaţie logică ce sucombă de la sine. Pictură non-figurativă sau roman fără personaj sînt, în egală măsură, exemple tipice de ceea ce în logică se numeşte *contradictio in adjecto*. În loc să vorbească de eşecul acestor tendinţe, estetica burgheză preferă să afirme dispariţia romanului ca atare, după cum, în faţa dezmăţului abstracţionist, conchide asupra agoniei picturii. „Divorţul dintre arta burgheză şi viaţă s-a manifestat pe aceste două căi — la prima vedere opuse — prin supraelaborare şi prin negarea elaborării artistice. În vreme ce ermetismul trecea poezia prin alambicuri care o sterilizau de orice germen de viaţă, dadaismul şi apoi suprarealismul, cultivînd spontaneitatea, iraţionalul, hazardul, ajungeau să anuleze arta prin haos" (p. 160—161). Atît o tendinţă cît şi cealaltă au la bază aceeaşi concepţie metafizică idealistă care îl situează pe artist în afara realităţii.

Evoluţia şi *transformările personajului*, de-a lungul a şapte secole de roman, dizoluţia lui în cadrul decadentismului burghez contemporan, precum şi reabilitarea lui şi implicit a romanului înăuntrul realismului socialist, autorul o evidenţiază cu argumente convingătoare, întărite de exemple alese cu mult discernămînt.

Treapta calitativ superioară pe care realismul socialist o înregistrează în progresul literar şi artistic, este dovedită prin exemplificări privind *compoziţia* romanului şi structura deosebit de conturată a personajelor unor opere de valoare universală, aparţinînd lui Şolohov, Alexei Tolstoi, Fedin, Fadeev, Nikolai Ovstrovski sau, de la noi, Marin Preda, Titus Popovici şi alţii.

Însemnătatea deosebită a concepţiei scriitorului pentru deplina realizare a operei sale este cu tărie subliniată, arătîndu-se cum, de pildă, solipsismul idealist contem-

poran amenință cu pulverizarea eroului și a romanului, în timp ce justețea concepției științifice despre lume, ce stă la baza metodei realismului socialist, l-a ferit pe acesta de căutări și divagații sterile conducîndu-l pe drumul unor rodnice și superioare creații. Neavînd de transmis un mesaj social-uman, sciitorul burghez și-a abătut atenția de la problemele specifice ale compoziției, crearea personajului, la probleme de acrobație compozițională, fascinat de jocul și inegeniozitatea construcției în sine. „Impasul... personajului nu s-a ivit ca o fatalitate a cunoașterii artistice, din însăși desfășurarea ei. E consecința unei concepții idealiste și devine inteligibil dacă îl raportăm la ea. Ofensiva gîndirii burgheze a avut, în afară de laturile ei ontologice și gnoseologice, ecouri directe în artă. De aceea, cu diferențe create de problematica și limbajul propriu, fenomenul se regăsește în principalele arte așa cum se regăsește în știință și filozofie" (p. 146). Dar așa cum în știință interpretarea idealisă ce survine uneori în urma operei nu izbutește să compromită fizica, de pildă, progresul în cunoașterea artistică nu poate fi anulat de deformările decadentismului modernist. Drumul ascendent al cunoașterii filozofice, de la materialismul antic la materialismul mecanicist și, de acolo, printr-o răsturnare revoluționară, la materialismul dialectic și istoric, se reîntîlnește într-o bogăție de nuanțe deosebite, în etapele și localizările sale istorice, în evoluția artei, de la clasicismul antic la cel modern, la romantismul realist critic, culminînd cu realismul socialist.

Lărgirea treptată și adîncirea orizontului tematic a adus după sine și îmbogățirea mijloacelor expresivității artistice. „După Stendhal, după Tolstoi și Dostoievski e bizar să contești descoperirile făcute asupra omului, să consideri că se poate scrie astăzi în termenii lui Racine sau chiar ai lui Fielding, deși Racine și Fielding au descoperit adevăruri fundamentale, deci vii și nu documente pitorești cu interes exclusiv istoric ca medicina lui Diafoirus" (p. 102—103). De unde nu rezultă însă că toate mijloacele de expresie și procedeele compoziționale anterioare sînt înlăturate din cîmpul realismului socialist. Menținerea lor este firească în cazul în care orice incompatibilitate ideologică este exclusă, și în măsura în care însușirea lor este utilă creației artistice. Spiritul de partid al scriitorului realist-socialist îi îndreaptă acestuia atenția spre temele majore ale realității în continuă transformare revoluționară, prevenindu-l și împotriva adoptării unor mijloace de expresie dăunătoare. Relația dialectică dintre formă și conținut trebuie permanent avută în vedere. Inovația cu orice preț, numai de dragul inovației, precum și închistarea în numele unui principiu imobil sînt deopotrivă reprobabile și contrare spiritului esteticii marxist-leniniste. Funcția cognitivă și cultural-educativă a artei și literaturii realist-socialiste conferă romanului, datorită posibilităților sale sociale de a reflecta accesibil realitatea în toată complexitatea ei, un rol preponderent față de alte specii literare, în cadrul revoluției culturale.

Acestea sînt cîteva din problemele pe care cartea lui Silvian Iosifescu le ridică. Deși nu este decît o schiță de monografie a romanului, lucrarea de care ne ocupăm, dezbătînd la un nivel teoretic superior, de pe pozițiile esteticii marxist-leniniste, principalele probleme ale speciei, constituie o contribuție valoroasă în această direcție. Fie că abordează probleme speciale, privind evoluția și transformările personajului, compoziția, clasificarea diferitelor tipuri de roman și altoiurile pe care istoria literară le înregistrează, fie că ridică probleme teoretice de interes mai larg, ca aceea a specificității progresului artistic și științific, a partinității literaturii, dezvăluind implicațiile filozofice și politice ale decadentismului contemporan în contrast cu umanismul realismului socialist, Silvian Iosifescu apără întotdeauna principiile materialismului dialectic în estetica și critica literară. Combătînd anarhismul impresionist care refuză aprioric sistematizările de orice natură, precum și încercările de clasificare pe baze strict formaliste ale lui Roger Caillois sau tipologia structuralistă propusă de Edwin Muir, autorul

argumentează în favoarea criteriului tematic. „... Dintre clasificări, mult mai justificată este cea tematică, în care se înglobează şi criteriul tematicii sociale şi cel al momentului sau mediilor înfăţişate. Dacă n-o coborîm la compartimentarea măruntă, clasificarea tematică se raportează la conţinutul romanelor. Ea este în măsură să surprindă structura tematică la romanele unei perioade luate în ansamblul lor şi deci la capacitatea de a aborda laturile esenţiale ale unui moment istoric" (p. 201).

Superioritatea criteriului tematic se relevă, mai ales, în faptul că aplicarea lui nu se reduce la o simplă catalogare a operelor literare într-o anumită categorie rigidă, ci implică, simultan, aprecierea, judecata de valoare. Nu frecvenţa unui subiect anume întîlnit în mulţimea operelor literare interesează, ci tratarea lui artistică, superioară, concretizată în lucrări viabile. Poate că aci s-ar fi cerut mai mult adîncită bogăţia tematică şi, decurgînd din ea, varietatea tipologică deosebită pe care realismul socialist, ca metodă de creaţie pe de o parte, şi ca principiu de cercetare critică, pe de altă parte, le presupune şi le garantează, în timp ce anarhia formalistă, în ciuda unor declaraţii programatice contrare, pulverizînd subiectul, anulează *ipso facto* diversitatea tipurilor de roman. „Atmosfera psihică" în afara personajelor poate fi cel mult un neant psihologic şi, iremediabil, neant artistic. De aceea, numai închizînd ochii în faţa realizărilor literaturilor realist-socialiste, estetica burgheză poate vorbi de dispariţia personajului şi, bineînţeles, a romanului.

Într-o carte care nu şi-a propus să epuizeze problemele romanului, autorul nu poate fi criticat că nu le-a rezolvat pe toate. Dar, în orice caz, abordînd o problemă de stringentă realitate literară cum este cea a romanului, de pildă, cînd o anumită direcţie estetică contestă viabilitatea lui şi cînd, după cum am văzut în cadrul realismului socialist (deci şi la noi), specia respectivă cunoaşte, în adevăr, un glorios destin, referinţele la realitatea literară imediată autohtonă s-ar fi cerut să fie mai dese, iar analiza exemplelor mai susţinută. Obiecţia a mai fost ridicată de altfel de aproape toţi recenzenţii.

De asemenea, mişcîndu-se cu dezinvoltură în arena generalizărilor abstracte, autorul rămîne de multe ori prea sus de sursa lor, presupunînd-o, poate, cunoscută. Faptul îngreuiază în oarecare măsură accesibilitatea lucrării pentru masele largi ale cititorilor care se interesează, din ce în ce mai mult, de literatură şi de problemele ei teoretice. Întrebarea *Pentru cine scriu*? este valabilă deopotrivă atît pentru scriitor cît şi pentru criticul literar.

Punînd pentru prima oară în critica noastră literară, într-un cadru mai vast, problema romanului, cartea lui Silvian Iosifescu aduce contribuţii teoretice preţioase în rezolvarea ei, care merită subliniate ca atare. *În jurul romanului*, constituie în acelaşi timp o invitaţie adresată criticilor literari pentru elaborarea altor lucrări de acest gen, privind poezia sau dramaturgia, în care un loc deosebit va trebui să-l ocupe specificul literaturii noastre noi.

O. Barbosa

O lucrare de istoria medicinei, cu interesante contingenţe filozofice *

Istoriografii medicinei sînt de obicei fie clinicieni sau oameni de laborator, cu preocuparea principală în specialitatea lor şi care dintr-un interes pentru istorie fac incursiuni în trecutul medicinei, fie istoriografi specializaţi ai medicinii, cu o pregătire de „humaniora" şi cu o tehnică de cercetare istorică bine pusă la punct. Prima categorie, în multe

* Benone Duţescu, *Aplicarea creatoare a teoriei materialiste a lui I. P. Pavlov în medicina din ţara noastră*, Bucureşti, 1959, Academia R.P.R., 178 p.

cazuri, nu se ridică peste nivelul unui diletantism medico-istoric (natural cu remarcabile excepţii), iar cei din a doua categorie sînt totdeauna în primejdie să devină prea unilateral istorici şi să piardă legătura cu viaţa medicală. Amîndouă categoriile (iarăşi, laudă puţinelor excepţii), intră prea adesea în domeniul istoriografiei medicale cu o lipsă de pregătire filozofică.

Cînd se întîmplă ca un istoriograf al medicinei să fi trecut întîi prin filiera clinică, în acelaşi timp să mai fi avut posibilitatea să-şi formeze o pregătire filozofică şi să dobîndească totodată o satisfăcătoare metodică istorică, se creează posibilitatea unor elaborări sintetice de valoare.

Privind critic asupra istoriografiei noastre medicale mai vechi, putem constata că cei mai de seamă deschizători de drumuri (de ex. Felix, Gomoiu, Crăiniceanu) aparţin primei categorii semnalate. Poate cel mai meticulos cercetător, cu o bună orientare arhivistică şi cu un spirit de discernămînt critic dezvoltat, a fost Gheorghe Zaharie Petrescu, ale cărui lucrări, reduse la număr, au calitatea unei temeinice documentări. La toţi însă (şi aci includ, critic, istoriografia medicală clujană), orientarea filozofică a lăsat mult de dorit. Rezultatul a fost axarea net pozitivistă, pe linia lui Comte, a lui G. Z. Petrescu, frecventele alunecări idealiste la Gomoiu, V. Bologa şi alţii.

După 1944, pentru noi, cei mai în vîrstă, s-a pus problema fundamentală a propriei noastre reeducări ideologice, a însuşirii filozofiei materialist-dialectice, a aplicării materialismului istoric în lucrările noastre de istorie a medicinei.

Trebuie să mărturisesc că nu a fost uşor şi că azi chiar, după 15 ani, simt existenţa unor lacune, unor deficienţe, care mă silesc să cumpănesc cu grijă orice idee susţinută. (Că în ciuda acestei străduinii continue tot pot încă să greşesc, am constatat-o chiar de curînd, cu ocazia unor afirmaţii apărute în revista „Cercetări filozofice", nr. 2/1958, afirmaţii care după cum m-am convins din critica constructivă ce mi s-a adus, nu au fost juste din punct de vedere ideologic). După reforma învăţămîntului din 1948, mişcarea medico-istorică în patria noastră, prin crearea catedrelor de specialitate la toate Institutele medico-farmaceutice din ţară, a luat un avînt mare. Pe arenă au intrat elemente tinere.

Dacă noi, cei în vîrstă am putut să-i formăm pe tinerii noştri elevi şi colaboratori pe linia problematicii şi metodicii medico-istorice, ei în schimb, din ce în ce mai bine documentaţi din punct de vedere ideologic, şi-au adus aportul lor, ajutîndu-ne la rîndul lor. S-a produs astfel un proces de contopire, s-a ajuns la bune realizări de sinteză. În justa orientare a acestor tineri o deosebită însemnătate a avut buna lor pregătire ideologică. O serie de lucrări au abordat probleme privind trecutul gîndirii medicale progresiste, ale organizării sanitare la noi, care toate au dezvăluit o temeinică şi, în majoritatea cazurilor, bine pusă la punct, fundamentare ideologică. Aportul forţelor tinere din Bucureşti, Tîrgu-Mureş, Iaşi şi Cluj, a fost extrem de util şi azi, retrospectiv, putem să constatăm că în istoriografia medicală nouă a patriei noastre, justa orientare marxist-leninistă este de pe acum bine fundamentată.

De aceea, apariţia recentă a unei bune lucrări de istorie a medicinei (cu toate micile ei insuficienţe de elaborat al unui începător), care prezintă interesante contingenţe filozofice, trebuie salutată cu bucurie.

Dacă îndrăznesc să scriu într-o revistă de filozofie despre ea o fac din punctul de vedere al istoriografului medical, pentru a explicita unele probleme şi a le face prin aceasta mai accesibile celor a căror principală preocupare este filozofia. Las deschisă posibilitatea (şi este chiar de dorit), ca un filozof să-şi spună şi el cuvîntul, mai bine decît o pot face eu. De asemenea cred că ar fi utilă şi o prezentare din partea unui neurolog-psihiatru, care prin prisma specialităţii sale să aducă o analiză a lucrării.

Lupta dintre materialism şi idealism a jucat un rol hotărîtor în dezvoltarea gîndirii şi practicii medicale. Cu atît mai mare însemnătate trebuie să se acorde luptei *conştiente, pe baze ştiinţifice* împotriva curentelor idealiste din sfera de gîndire medicală. Însuşirea unei învăţături fundamentale de natura şi importanţa pavlovismului nu este posibilă fără o aprofundare filozofică şi o aplicare creatoare. Acestei premise fundamentale îi face faţă lucrarea recenzată.

Împărţirea lucrării este justă şi istoriceşte bine fundamentată. Profunda onestitate ştiinţifică a marelui Pavlov pretinde, tocmai în spiritul gîndirii sale, o cunoaştere a curentelor şi realizărilor dinaintea lui. Accentuarea importanţei lucrărilor în domeniul morfologiei creierului şi a unor începuturi de orientare nervistă pre-pavloviene denotă o bună viziune istorică a autorului. În această ordine de idei, a fost util cînd el a insistat asupra lucrărilor fostului profesor de la Universitatea maghiară din Cluj, Carol Lechner [1]. O justă poziţie critică întîlnim şi în pasajele în care tov. B. Duţescu arată că neînţelegerea principiului structuralităţii s-a manifestat la mulţi popularizatori ai operei pavloviene prin tendinţe de subapreciere a lucrărilor de anatomie, histologie şi citologie ale creierului. Capitolul despre începuturile orientării pavloviste în ţara noastră este bine expus din punct de vedere istoric şi denotă o bună orientare a autorului. Poate că la analiza critică a virchowismului s-ar fi putut spune mai mult, deoarece încă din 1932 această problemă a fost pusă clar în cîteva din lucrările Catedrei de istoria medicinei din Cluj (această critică era însă incompletă, se insista numai asupra analiticismului virchowian, fără a sesiza esenţa metafizică a virchowismului şi rădăcinile de clasă ale acestei concepţii. Ne lipsea atunci îndreptarul filozofiei materialist-dialectice). Un caracter critic sintetic are capitolul al III-lea al lucrării, capitolul care lasă să se întrevadă existenţa unor studii şi analize temeinice, premergătoare ale autorului.

La o primă lectură a lucrării tov. Duţescu s-ar părea că, avînd în vedere fondul ei, adică *aplicarea pavlovismului la noi în ţară*, partea primă de 56 pagini din totalul celor 178, în care ni se prezintă trăsăturile de bază ale teoriei materialiste a lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară şi însemnătatea ei filozofică şi medicală, ar fi disproporţionat de lungă. Această introducere, substanţială şi bine expusă, este însă absolut necesară, pentru înţelegerea critică a felului cum ideile marelui creator şi gînditor rus au fost asimilate, aplicate şi uneori nu întru totul bine adaptate în ştiinţa medicală romînească. Din capul locului atragem atenţia asupra utilităţii trasării cadrului economic, social-politic şi cultural în care s-a născut opera lui Pavlov în condiţiile ţarismului rus, condiţiile schimbate ale dezvoltării ei după 1917, cînd a început să influenţeze şi pe unii oameni de ştiinţă înaintaţi din Romînia burghezo-moşierească precum şi noile condiţii ale răspîndirii şi adîncirii învăţăturii pavloviste în ţara noastră, în anii de după eliberare, cînd a devenit fundamentul gîndirii noastre medicale. Tov. Duţescu realizează în mod competent analiza acestui cadru, insistînd asupra trăsăturilor sale fundamentale.

Ceea ce aş avea însă de sugerat, pentru o a doua ediţie a lucrării, este ca autorul, atunci cînd trasează istoricul teoriei pavloviene, să nu se limiteze numai la cristalizarea ei finală: activitatea nervoasă superioară. Evoluţia cercetărilor lui Pavlov a fost lungă, în etape organic înlănţuite. Încă primele sale lucrări au avut un răsunet mare în fiziologie. Pavlov debutează cu studiul insuficienţei hepatice produse artificial. Tehnica experimentală a acestui mare fiziolog este evidentă şi aici; desfăşurarea logică a experimentelor, concluziile exacte, inatacabile pînă în cel mai mic amănunt, interpretarea precisă, sînt caracteristice pentru toată metodica lui de mai tîrziu. Pentru evoluţia ergografică a maestrului de la Koltuşi, ele sînt deosebit de semnificative. Experimentele lui

[1] Concepţia nervistă a dr-lui Carol Lechner a fost studiată şi de conf. dr. I. Spielmann (Tg. Mureş). Vezi *Cercetări folozofice*, nr. 6/1959, p. 179–187.

Pavlov, din această fază de început, conţin în nucleu viitoarea evoluţie a gîndirii sale : deşi, aparent, ele ţin numai de domeniul fiziologiei digestiei şi al metabolismului, în fapt depăşesc acest cadru restrîns şi duc spre concepţia sa nervistă. Urmează faza a doua, mai îndelungată a cercetărilor pavloviene asupra fiziologiei tubului digestiv. Ele i-au creat un renume mondial. Pentru ele i s-a decernat premiul Nobel. Numai cunoaşterea acestei a doua faze ne deschide calea spre înţelegerea descoperirii reflexelor condiţionate. Deoarece lucrarea tov. Duţescu interesează nu numai pe medici, ci şi pe filozofi, ar fi fost necesar ca în analiza celei de-a doua faze să se dea şi unele amănunte explicative ca de exemplu cele privind tehnica micului stomac etc., care nu sînt cunoscute celui care nu a studiat medicina. În acest fel s-ar fi ajuns mult mai clar la înţelegerea fazei a treia, cînd după descoperirea reflexelor condiţionate, şi prin studierea lor, Pavlov pătrunde în adîncurile problemei activităţii nervoase superioare. Insistăm asupra necesităţii prezentării istoriei pavlovismului, deoarece prea adesea în lucrări de istorie a medicinei se pune accentul mai ales asupra elementului pur biografic (ceea ce tov. Duţescu nu a făcut ; datele biografice se găsesc în orice enciclopedie) şi prea puţin asupra desfăşurării istorice a unei opere. Această analiză dă posibilitatea sesizării legăturii între logic şi istoric, legătură care se poate demonstra chiar în devenirea şi desfăşurarea operei pavloviene. Ceva mai mult, ar fi trebuit să se insiste şi asupra lucrării lui Secenov, *Reflexele creierului*. S-ar fi putut astfel înţelege mai bine legătura organică dintre descoperirile întemeietorului fiziologiei ştiinţifice ruseşti şi ale elevului care avea să-l depăşească.

Esenţialul din punct de vedere filozofic în opera lui Pavlov, precizarea poziţiei sale materialiste consecvente, aplicarea principiului determinismului, a principiului analizei şi sintezei, a principiului structuralităţii, sînt bine scoase în evidenţă. Unul din marile merite ale lui Pavlov în afirmarea principiului determinismului materialist este dovedirea inatacabilă a determinării proceselor psihice prin cele fiziologice, scoaterea în evidenţă că toate formele de reflectare a realităţii, de la senzaţie pînă la gîndirea abstractă, au o determinare cauzală în însăşi realitatea obiectivă. Tovarăşul B. Duţescu insistă — pe bună dreptate — şi asupra unor exagerări şi denaturări ale teoriei lui Pavlov, care duc la o vulgarizare a pavlovismului. Se accentuează uneori prea mult, pînă la exclusivism, aspectul sintetic al concepţiei pavloviene, uitîndu-se legătura între analitic şi sintetic. Aşa de pildă, a considera — cum fac unii — toate bolile ca fiind de esenţă pur cortico-viscerală, *însemnează a privi teoria lui Pavlov* îngust şi mecanic, deoarece mediul acţionează uneori şi direct local. Cunoaşterea reactivităţii organelor, a reactivităţii celulare, nu este o abatere, ci un corolar al viziunii nerviste. Afirmaţia lui Pavlov că psihicul nu e pur şi simplu ceva legat de o anumită structură a creierului, ci o funcţie a creierului, activitatea cerebrală este determinată de acţiunea condiţiilor externe asupra creierului este profund materialist-dialectică. Tocmai aci greşesc unii vulgarizatori ai pavlovismului care nu sesizează toată subtilitatea explicaţiilor pavloviene.

În lucrare se analizează îndeaproape activitatea de semnalizare a animalelor şi a omului, autorul reuşind o bună prezentare a problemei, utilă mai ales cititorilor din tagma medicală (presupunînd că celor cu o pregătire filozofică temeinică ea le este bine cunoscută). Aş atrage însă atenţia asupra unui termen care ar trebui înlocuit în rîndul 6 al paginii 21 : „totuşi învăţătura lui — scrie autorul — luminează calea studierii *preistoriei* sistemului de semnalizare la animale" ; cred că mai just ar fi să se spună în loc de *preistorie, filogeneză*. Ar fi fost de asemenea util, pentru nemedici, dacă la p. 29, unde se vorbeşte despre o serie de boli care au ca trăsătură comună tulburarea activităţii celui de-al doilea sistem de semnalizare şi distrugerea corelaţiei normale între cele două sisteme de semnalizare, autorul ar fi popularizat mai larg şi mai explicit chestiunea.

Este bine prezentat şi subcapitolul despre principalele legi şi procese ale activităţii nervoase superioare descoperite de I. P. Pavlov ca şi cel următor asupra tipurilor de activitate nervoasă superioară, precum şi ultima sistematizare, definitivă, pe care ne-a lăsat-o Pavlov în problema inhibiţiei şi care interesează în aceeaşi măsură pe medic, psiholog şi filozof.

Consider că ar fi fost necesar ca autorul să amintească şi faptul că I. P. Pavlov a explicat în mod ştiinţific procesele fundamentale care stau la baza tipologiei umane, tipologie sesizată în mod genial, pe baza observaţiei, de către Hipocrat. La Congresul neurologic din Berna, în august 1931, Ivan Petrovici a vorbit despre tipurile de activitate nervoasă superioară *şi a accentuat că ele în multe privinţe corespund temperamentelor hipocratice*. Atunci cînd, în alt loc, tovarăşul B. Duţescu arată ca o deficienţă a aplicării pavlovismului în zilele noastre, lipsa de legătură care se constată adesea între cercetările biochimice şi pavlovism, ar fi fost just să demonstreze chiar pe un exemplu istoric, o astfel de legătură intuită de cei vechi, legătură care l-a inspirat chiar pe Pavlov atunci cînd a stabilit tipurile de activitate nervoasă superioară.

Primul capitol se încheie cu paragraful *Dezvoltarea învăţăturii lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară* la care nu aş avea de exceptat decît faptul că prezentarea problemelor ia adesea un aspect prea cronicistic (ex. paginile 52—56), fără o grupare a lor mai sintetică.

Al doilea capitol al lucrării este intitulat *Aplicarea creatoare a teoriei materialiste a lui Pavlov în medicina din ţara noastră*. Primul subcapitol care îl introduce pe cititor în problemă, *Orientarea materialistă a medicinei pînă la primul război mondial* constituie nu numai o prezentare a unor chestiuni asupra cărora s-a scris destul de mult în ultimii 15 ani, ci scoate, bine şi documentat, în evidenţă rolul pozitiv îndeplinit de medicii din cadrul curentului democrat-revoluţionar şi socialist-utopic, şi îndeosebi de cei situaţi pe poziţii marxiste (Ştefan Stîncă), în combaterea idealismului în ştiinţele naturii şi în medicină. Un corolar al acestei introduceri este alineatul asupra istoriei nervismului în medicina mai veche din ţara noastră şi care conţine date medico-istorice noi pe care, personal, nu le cunoşteam înainte. Bine elaborată este şi partea critică, din care se desprind limitele principale ale nervismului prepavlovist în ţara noastră. Cu drept cuvînt, autorul închină un alineat bine documentat activităţii şi ideilor savantului Gheorghe Marinescu care se apropie în această perioadă de o concepţie complexă analitico-sintetică. (Cîteva amănunte, pentru mine cel puţin, noi, sînt date asupra condiţiilor în care Marinescu a cunoscut direct, la Petrograd, lucrările lui Pavlov). Concluzia la care ajunge autorul este că întemeietorii şcolii medicale din ţara noastră s-au situat, în majoritate, pe poziţii înaintate, iar gîndirea lor medicală constituie o contribuţie valoroasă la dezvoltarea gîndirii progresiste din ţara noastră; că atît prin concepţiile medicale înaintate, prin preocuparea de a studia şi a da soluţii concrete unor probleme importante medico-sociale, cît şi prin unele cercetări şi descoperiri de valoare epocală, savanţii din domeniul medicinei din ţara noastră îşi înscriu numele în istoria ştiinţei medicale mondiale; că aceste elemente de bază au reuşit să imprime dezvoltării ulterioare a medicinei noastre preocupări atît pe linia unirii cercetărilor clinice cu cele de laborator, cît şi pe linia fundamentării medicinei pe o bază fiziologică, orientare ce conţinea şi unele idei nerviste.

Printr-o îmbinare justă a logicului şi istoricului, tovarăşul B. Duţescu ajunge la abordarea primelor influenţe ale pavlovismului asupra dezvoltării medicinei din ţara noastră după primul război mondial. Autorul subliniază rolul P.C.R., precum şi participarea periodicelor legale ale partidului şi a celor influenţate de el, la răspîndirea pavlovismului. De asemenea merită să fie reţinută critica pe care autorul o aduce freudismului subliniind caracterul idealist al interpretărilor freudiste şi baza de clasă a acestei concepţii.

Ca medico-istoric găsesc utilă şi documentată descrierea trecerii de la fiziologia analitică de la noi, influenţată de şcoala franceză, spre orientarea sintetică pavlovistă în fiziologia românească mai nouă (ex. urmărirea evoluţiei dr-lui Danielopolu spre o înţelegere din ce în ce mai clară a pavlovismului şi a orientării prof. Gr. Benetato şi a şcolii sale spre pavlovism, după participarea sa la Congresul de la Moscova din 1935). În cadrul capitolului *Aplicarea pavlovismului în neurologie*, centrul de greutate al analizei îl constituie prezentarea „Şcolii de la Colentina" creată de Gh. Marinescu. Conturarea istorică este în general bine făcută de tovarăşul B. Duţescu. Se arată între altele că aplicarea teoriei pavloviste în psihiatria infantilă se datorează în bună parte, chiar pe plan mondial, lui Gheorghe Marinescu şi elevilor săi, iar prima lucrare mare de sinteză asupra reflexelor condiţionate apărută în afara Uniunii Sovietice se datoreşte autorilor români Marinescu şi Kreindler (1935).

Din punct de vedere medico-istoric consider justificată distingerea a două etape în activitatea ştiinţifică pe tărîm pavlovian a prof. Marinescu şi a unora din elevii săi. Întreg acest capitol este, după cît mi se pare, cel mai bine studiat şi argumentat şi cel mai metodic expus. Deşi, cum era firesc, autorul pune o oarecare notă de afectivitate şi entuziasm, spiritul critic nu lipseşte. În repetate rînduri sînt subliniate limitele manifestate în acel timp, în recepţionarea şi aplicarea creatoare a pavlovismului de către „Şcoala de la Colentina". Încheierea capitolului „în faţa cercetătorilor de istorie a medicinei stă tocmai sarcina de a studia *particularităţile gîndirii medicale române* din această perioadă, gîndire în care se evidenţiază elementele pavloviste" (p. 118) conţine nu numai motivarea felului în care autorul a tratat problema, ci implică totodată şi promisiunea unei şi mai temeinice adînciri a ei, în viitoare cercetări.

Ultimul mare capitol al lucrării tratează despre răspîndirea şi aplicarea creatoare a teoriei pavloviene în ştiinţele medicale din R.P.R. În linii mari, consider că autorului i-a reuşit şi prezentarea acestui capitol dificil. *Reflectarea în literatura medicală din ţara noastră a teoriei lui Pavlov în primii ani de după 23 August 1944*, ne oferă o izbutită trecere în revistă a problemei, care însă, din punct de vedere bibliografic nu este suficient de completă. (Cîteva lucrări clujene în limba română şi în limba maghiară elaborate cu ocazia aniversării lui I. P. Pavlov din 1949 ar fi meritat să fie semnalate în treacăt). Menţionez ca interesantă tratarea istorică a măsurilor de organizare sanitară, — reflectare a transformărilor sociale profunde petrecute în ţara noastră în anii de după eliberare. Autorul analizează lucrările Sesiunii lărgite a Secţiunii de ştiinţe medicale a Acad. R.P.R. din 18—20 dec. 1952 — moment de adevărat salt calitativ în dezvoltarea medicinei în ţara noastră. De asemenea este evidenţiată deosebita însemnătate a filozofiei marxist-leniniste pentru înarmarea ideologică a oamenilor de ştiinţă, pentru dezvoltarea muncii lor de cercetare. Subliniind necesitatea însuşirii şi aprofundării continui a filozofiei marxist-leniniste de către fiecare om de ştiinţă, autorul pune în lumină o seamă de probleme asupra cărora fiecare specialist, care nu vrea să rămînă ancorat în pozitivism şi frînat în activitatea sa creatoare ar face bine să mediteze. Îmi pare atît de important ceea ce trebuie spus în această privinţă, încît regret că tovarăşul B. Duţescu nu a dat o dezvoltare mai amplă acestui alineat rezumîndu-se la 4 pagini, care nu reuşesc să oglindească întreaga vastitate şi adîncime a acestei probleme fundamentale a contemporaneităţii noastre. Lucrarea recenzată se încheie cu paragraful *Aspecte noi ale dezvoltării unor ramuri ale medicinei pe baza teoriei lui Pavlov*. Sînt înşiruite multe înfăptuiri ştiinţifice (acad. C. I. Parhon, prof. Gr. Benetato, acad. Kreindler ş.a.). Toată această parte finală face mai mult impresia unei inventarieri, a unei înşiruiri cronicistice, decît a unei tratări sistematice şi aprofundate. Ar fi fost indicată o mai atentă concentrare a întregului material documentar expus pe principalele probleme şi direcţii de cercetare şi ele mai clar conturate. În încheierea

lucrării, autorul subliniază că lupta pentru aplicarea pavlovismului la noi este încă în plină desfăşurare. Pentru o justă interpretare a unor probleme pe baza teoriei lui I. P. Pavlov mai sînt necesare eforturi. *Lupta între gîndirea medicală veche şi cea nouă nu este încă încheiată.* Pentru victoria deplină a pavlovismului, condiţia fundamentală este nu numai studierea aprofundată a teoriei lui Pavlov şi îmbogăţirea ei cu noi descoperiri din toate domeniile medicinei ci, totodată şi însuşirea filozofiei marxist-leniniste. În condiţiile noi create în ţara noastră răspîndirea teoriei lui Pavlov are un caracter de masă şi se desfăşoară în forme organizate.

Bibliografia bogată, care completează lucrarea, denotă o strădanie de documentare cît mai complexă a autorului. Cu puţinele completări sugerate în recenzia noastră, ea poate fi considerată ca exhaustivă.

Am fi dorit însă acestei lucrări o executare tipografică mai bună şi o mai mare atenţie la redarea unor nume proprii străine, greşeli pe care cititorul nu ştie dacă trebuie să le atribuie autorului sau corectorului. Lucrarea ar fi cîştigat, credem, în ceea ce priveşte posibilitatea de orientare a cititorului şi printr-o mai bună şi mai consecventă subîmpărţire a alineatelor în cadrul capitolelor.

Am încercat, în înţelesul acestor vederi ale mele, să atrag prietenește atenţia autorului asupra unor limite şi posibilităţi de îmbunătăţire a lucrării sale. În general însă m-am bucurat că am putut să accentuez valoarea ei, care mie îmi pare remarcabilă. Lucrarea interesează nu numai pe medici şi medico-istorici, dar în egală măsură şi pe cercetătorii din domeniul filozofiei. Lucrarea interesează, de asemenea şi publicul larg cititor, dornic să cunoască tradiţiile materialiste ale medicinei din patria noastră.

Prof. dr. *V. Bologa*

Valoroase studii marxiste cu privire la dezvoltarea teoriilor etice *

Lucrarea lui A. F. Sişkin, *Din istoria doctrinelor etice* este scrisă sub forma unor studii monografice de sine stătătoare. Cu toate acestea, între diferitele studii există o evidentă legătură internă tematică şi istorică. Întregul volum urmăreşte în mod consecvent eforturile marilor gînditori studiaţi, de a elibera etica de mistificaţia religioasă-idealistă, de a o pune pe teren ştiinţific, de a o apropia de nevoile reale ale societăţii, lucru ce a putut fi pe deplin realizat numai în etica marxistă.

Dată fiind această legătură, precum şi faptul că se referă la cîteva din momentele cruciale ale istoriei gîndirii etice — etica cărvăka din filozofia veche indiană şi etica lui Ian Ciju din China antică, etica lui Epicur, a lui Spinoza, Helvétius, Cernîşevski, precum şi etica marxist-leninistă — studiile dau o viziune relativ unitară asupra istoriei gîndirii etice, asupra luptei în cadrul ei între materialism şi idealism şi, prin aceasta, asupra apariţiei şi dezvoltării concepţiei etice materialiste, care îşi află fundamentarea ei ştiinţifică multilaterală şi consecventă în etica marxist-leninistă.

Fiind expresia teoretică a moralei noi care se dezvoltă — sub influenţa ideologiei marxist-leniniste — din condiţiile de muncă şi de luptă ale clasei celei mai înaintate, clasa muncitoare, etica marxistă se sprijină totodată pe realizările cele mai valoroase ale gîndirii filozofico-etice din trecut, pe gîndirea înaintată care a crescut şi s-a maturizat în lupta împotriva forţelor şi tradiţiilor reacţionare.

* А.Ф. Шишкин, *Из истории этических учений*. Академия Наук СССР, Институт философии. Г.И.П.Л. Москва, 1959.

Cum teoriile etice sînt doar o parte a concepţiilor despre lume ale filozofilor premarxişti studiaţi în lucrarea de faţă, autorul precede cercetarea teoriilor etice ale acestora cu o scurtă caracterizare a concepţiei lor despre lume precum şi a condiţiilor istorice în cadrul cărora ele s-au format. Cu excepţia ultimului capitol care reproduce conţinutul unor lucrări publicate, dar la care autorul a făcut o serie de completări şi schimbări, toate celelalte capitole ale cărţii reprezintă lucrări inedite.

I

Primul capitol al lucrării, tratînd despre etica materialiştilor antici indieni şi chinezi este scris de I. A. Zamoşkin, candidat în ştiinţe filozofice. Autorul arată că primele doctrine filozofice şi, totodată, începutul luptei materialismului şi ateismului împotriva religiei şi idealismului în filozofia Indiei vechi, datează încă din perioada secolelor IX—IV î.e.n., fiind legate de procesul apariţiei societăţii împărţite în clase — societatea sclavagistă.

Concepţiile etice ale adepţilor doctrinei cărvāka se bazează pe negarea principiilor eticii religioase şi îndeosebi a doctrinei brahmanismului referitoare la eliberarea sufletului din lanţul alternării neîncetate a reînvierii (încarnării) şi morţii şi a reunirii lui cu dumnezeu ca obiectiv etic fundamental. Nu unitatea cu dumnezeu — spuneau ei —, ci plăcerea constituie menirea cea mai înaltă a omului. După cum arată autorul, este caracteristic pentru această şcoală efortul de a stabili existenţa unei *necesităţi naturale* (şi nu divine mistice) în actele omeneşti. Această necesitate ar fi tendinţa naturală a omului spre plăcere şi ostilitatea faţă de durere. Optimismul adepţilor acestei şcoli se îmbina cu convingerea lor în posibilitatea şi utilitatea activităţii omului, în năzuinţa spre fericire şi îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă. Nu se găsesc însă în fragmentele ce s-au păstrat pînă azi, precum şi în mărturii, încercări cît de cît serioase din partea lor de a pune problema cauzelor sociale ale suferinţelor omeneşti. Ascuţişul principal al învăţăturii morale cărvāka era îndreptat împotriva moralei religioase ce propovăduia dispreţul faţă de simţurile omului, faţă de nevoile naturale ale corpului.

Autorul arată că analiza obiectivă a învăţăturii reprezentanţilor şcolii cărvāka, deşi dovedeşte caracterul abstract individualist al eticii lor, neînţelegerea caracterului social al normelor etice, nu dă totuşi temei pentru a-i învinui de un egoism extrem şi de negarea intereselor sociale. Dimpotrivă, în cîmpul lor vizual intră cei lipsiţi de posibilitatea de a-şi satisface nevoile materiale, nevoiaşii, flămînzii, oropsiţii. Ei susţineau că de la natură toţi oamenii sînt egali.

Încă de la începuturile erei noastre şi îndeosebi în perioada evului mediu, învăţătura cărvāka a fost supusă unor atacuri furibunde din partea reprezentanţilor ideologiei religioase, induiste şi budiste, a fost denaturată în mod conştient, atribuindu-i-se un egoism nestăvilit, desfrîu, erotism; cărţile respective au fost arse. Cercetători competenţi ai filozofiei şi eticii indiene şi-au manifestat însă îndoiala în faptul că ar fi just să se atribuie vederi hedoniste şcolii cărvāka, menţionînd posibilitatea unor expuneri denaturate ale vederilor lor de către idealişti, precum şi necesitatea de a deosebi pe adevăraţii reprezentanţi ai filozofiei cărvāka de epigonii şi vulgarizatorii lor, ce propovăduiau hedonismul şi cinismul.

În ciuda primitivităţii ei, învăţătura cărvāka are un caracter progresist prin tendinţa ei antiteologică, antibrahmană, opusă castelor. Autorul conchide că materialiştii antici indieni au adus un aport important în elaborarea eticii mai ales prin aceea că ei au fost primii care au pus la baza moralei problema fericirii pămînteşti a omului, a necesităţii satisfacerii trebuinţelor sale naturale.

★

Ca şi în India apariţia gîndirii filozofice în China este legată de descompunerea orînduirii comunei primitive, începută încă în mile-

niul II î. e. n. şi de formarea societăţii împărţite în clase. Lupta de clasă, care s-a ascuţit în sec. VII—V î.e.n. în legătură cu formarea marilor state sclavagiste de tipul despotismului oriental, a avut o mare influenţă asupra dezvoltării concepţiilor filozofico-etice din China antică. În această luptă religia a fost un instrument puternic în mîinile claselor dominante. Încă din sec. IX—VII î.e.n. găsim cărţi ce conţin vederi ale unui materialism naiv, care au jucat un rol uriaş în dezvoltarea filozofiei şi eticii. În China antică arată autorul, filozofia pune de la început în centrul atenţiei problemele etice. I. A. Zamoşkin se opreşte la concepţia ateistului şi materialistului antic chinez Ian Ciju, care a încercat să extindă materialismul spontan în domeniul eticii.

Ian Ciju a trăit, după unele izvoare în a doua jumătate a sec. V, după altele în prima jumătate a sec. IV î.e.n. Filozofia lui avea o tendinţă ateistă; nega viaţa de apoi, socotind că, o dată cu moartea, încetează să existe şi sufletul omului. Ian Ciju socotea lumea obiectelor sensibile, natura drept unica existenţă. Punctul de pornire al concepţiei sale este ideea *necesităţii naturale interioare* (Dao) în dezvoltarea naturii.

Etica lui Ian Ciju decurge în mod necesar din filozofia sa şi are la bază ateismul, materialismul spontan, senzualismul. Problema principală a eticii este după el dobîndirea fericirii. Sensul adevărat al vieţii constă în cea mai deplină dezvoltare a naturii omului conform cu necesitatea lui lăuntrică, adică în înfăptuirea înclinaţiilor şi năzuinţelor sale naturale. În învăţătura lui Ian Ciju autorul vede o reabilitare a simţurilor omului. Îndemnînd la bucurii şi plăceri ale simţurilor, Ian Ciju previne totodată împotriva a tot ce e de prisos, a abuzurilor, a desfrîului,pe care le consideră ca fiind o falsificare a naturii omului; pe de altă parte, Ian Ciju cerea nu numai satisfacerea înclinaţiilor legate de organele de simţ, ci şi a necesităţilor intelectuale ale omului. Ceea ce cere Ian Ciju este îndeosebi o satisfacere *raţională* a necesităţilor corporale şi spirituale ale omului.

Nefiind în stare să găsească baza *socială* a moralei, Ian Ciju a pus în centrul învăţăturii sale etice ideea *naturii individuale* a omului, natură ce se dezvoltă în conformitate cu necesitatea naturală. După Ian Ciju lucrul cel mai bun este „conservarea vieţii", iar cel mai rău — „siluirea vieţii", în direcţia căreia acţiona morala oficială. Împotriva înrobirii omului în cadrul ordinei sociale, de clasă, Ian Ciju a proclamat principiul valorii *individuale* a *fiecărui om*. Dezvoltarea multilaterală a naturii individuale a fiecărui om, „deplinătatea vieţii" lui este lucrul cel mai important din punctul de vedere al eticii sale.

Autorul nu este de acord cu părerea susţinută îndeobşte de cercetători ai istoriei filozofiei, potrivit căreia caracteristica principală a filozofiei lui Ian Ciju ar fi egoismul, exprimat în principiul său : „Fiecare pentru sine". „Aprofundînd esenţa vederilor lui Ian Ciju, ni se pare — spune autorul — că trebuie să tragem concluzia că el a lansat cerinţa „pentru sine" mai ales pentru că principiul „pentru alţii" ar fi însemnat în condiţiile social-politice de atunci îndeosebi „pentru stăpîn, pentru suveran" (p. 47) *. După Ian Ciju numai eliberarea, dezvoltarea propriei personalităţi, satisfacerea trebuinţelor ei serveşte familiei şi statului. „Dacă ar fi să nu servim pe om, să servim numai familia şi statul, acestea nu ar mai avea în acest caz sub ele nici un fundament" — acesta, spune autorul, este după renumitul filozof chinez Ian Iun-go, sensul adevărat al „egoismului" lui Ian Ciju (p. 48). Principiul individualismului în etica lui Ian Ciju — subliniază autorul — este o *reacţie sui generis* faţă de procesul consolidării relaţiilor de exploatare în China antică. Cu tot sensul ei antifeudal, etica lui Ian Ciju, suferea de o limitare istorică esenţială, dar inevitabilă pentru vremea lui, ce se manifesta mai ales în caracterul ei abstract şi individualist. Însemnătatea ei istorică — conchide autorul — constă în faptul că ea constituie cea mai veche încercare din

* Indicaţiile de pagini se referă la lucrarea recenzată.

istoria Chinei de a găsi căile de eliberare a moralei din cătuşele religiei, căile eliberării omului şi creării condiţiilor pentru libera dezvoltare a personalităţii omeneşti.

II

Al doilea capitol al lucrării este închinat eticii lui Epicur *. El a trăit în perioada cea mai tragică a oraşelor antice greceşti (341—270 î.e.n.), în perioada de criză a orînduirii sclavagiste, de ascuţire extremă a contradicţiilor sociale. Slăbite în urma dezvoltării acestor contradicţii, oraşele greceşti devin în sec. al IV-lea prada cuceritorilor macedoneni şi îşi pierd însemnătatea lor anterioară de centre economice şi culturale. După destrămarea imperiului lui Alexandru Macedon, în perioada elenistă, oraşul egiptean Alexandria devine centrul economic şi cultural al Mării Mediterane. În statele eleniste, ştiinţa face un mare pas înainte, folosind pentru prima oară metodele cercetării ştiinţifice exacte.

Filozofia greacă din această perioadă pune în centrul atenţiei sale problemele vieţii şi fericirii omului şi ale orînduirii vieţii în societate. Pe primul plan trec aşadar problemele etice şi sociale. Epicur este primul gînditor grec care se ridică în mod deschis împotriva religiei. După el, credinţa în zei este cauza *principală a suferinţei omeneşti*; pentru a înlătura aceste suferinţe, trebuie să eliberăm pe oameni de credinţa în zei şi de teama de moarte. Filozofia nu este — după Epicur — un mijloc de distracţie, un lux, ci un exerciţiu spiritual, o muncă, avînd drept scop sarcina nobilă a vindecării bolilor sufletului omenesc.

Punctul de pornire al eticii lui Epicur îl constituie, în directă opoziţie cu etica platoniciană care cerea eliberarea de orice senzualitate, teza că tuturor fiinţelor le este proprie năzuinţa spre plăcere şi evitarea suferinţelor. Năzuinţa spre plăcere are însă la Epicur un sens negativ, ea însemnînd nu străduinţa spre ceva, ci evitarea a ceea ce periclitează sănătatea trupească şi liniştea sufletească. Etica lui Epicur nu este etica luptei, ci a contemplării. Totuşi, ea nu este contemplarea platonică a ideilor eterne şi nici virtutea ascetică a stoicilor. Ea nu este nici hedonismul gol al cirenaicilor care drămuiau momentul plăcerii. Spre deosebire de aceştia din urmă, Epicur susţinea că plăcerea nu presupune de loc luxul şi excesul şi nu are nimic de a face cu desfrîul. Deşi Epicur susţinea că originea şi baza binelui e satisfacerea trebuinţelor naturale, el le considera doar un mijloc pentru atingerea binelui suprem — conştiinţa de sine liniştită (ataraxia), viaţa liniştită, plină de plăceri sufleteşti, de prietenie, pe care o poate da numai înţelepciunea. A trăi plăcut înseamnă a trăi raţional, moral şi drept.

După cum se ştie, Epicur admitea, spre deosebire de Democrit, abaterea liberă a atomilor (decurgînd din natura lor internă) de la mişcarea lor necesară rectilinie, idee de o uriaşă însemnătate filozofică. Această idee stă la baza eticii sale, conform căreia comportarea omului nu este numai condiţionată de necesitatea exterioară, ci şi de posibilitatea unei alegeri libere. Epicur — arată autorul — nu stă însă pe poziţia liberului arbitru, urmărind doar să dezvăluie capacitatea omului de a ţine în frîu, a dirija necesitatea. În acest spirit, Epicur consideră că înţeleptul nu e robul nici al necesităţii, nici al întîmplării, că el are libertatea alegerii, care nu e tot una cu întîmplarea. Întîmplarea — arată Epicur — are o cauză exterioară, în timp ce libertatea este puterea noastră interioară asupra noastră înşine.

Omul lui Epicur nu este numai o fiinţă biologică, ci şi socială. Prietenia este, după el, lucrul cel mai important pentru obţinerea fericirii. În *Grădina lui Epicur* — şcoala lui Epicur la Atena — sclavii şi femeile se bucurau de egalitate deplină de drepturi. Se ştie că după Platon înţelepciunea şi bărbăţia sînt însuşiri ale păturilor sociale superioare şi sînt imposibile la sclavi. Epicur, însă, îi con-

* Acest capitol, ca şi toate celelalte, aparţine lui A. F. Şişkin.

sidera şi pe sclavi oameni, atribuindu-le ca inerente toate virtuţiile omeneşti.

Judecînd după poemul lui Lucreţiu, Epicur vedea în *Grădina* lui, bazată pe prietenie, prototipul noii ordini sociale. El nu şi-a pus însă problema unor transformări sociale care să ducă la lichidarea robiei — prietenia nu presupunea la el comunitatea averii, iar protestul faţă de stările sociale existente nu s-a putut manifesta la el decît sub forma dispreţului faţă de bogăţie, de carieră politică, de putere. Nu forţa, statul, ci prietenia constituie, după Epicur, cea mai bună garanţie a securităţii în societate.

Autorul se ocupă în continuare de poemul lui Lucreţiu *Despre natura lucrurilor* în care filozoful roman din sec. I î.e.n. expune, în luptă împotriva religiei şi ignoranţei, pentru educarea cetăţenilor în spiritul raţiunii, concepţiile lui Epicur, pe care le împărtăşeşte întru totul şi le dezvoltă.

În lupta împotriva epicureismului, creştinismul a folosit falsificarea acestuia, la modă în păturile privilegiate ale societăţii romane, în sensul reducerii lui la „ede, bibi, lude" (mănîncă, bea, înveseleşte-te), adică la un pur hedonism. Autorul critică şi încercarea unor autori contemporani de a apropia epicureismul de creştinism. În opoziţie cu religia, care insuflă oamenilor teama de zei şi dispreţul faţă de lumea pămîntească — sediu al păcatului —, epicureiştii au arătat, după cum subliniază Marx, „că lumea trebuie *dezamăgită*, adică eliberată de teama de zei, deoarece ea este *prietena* mea" [1].

Epicurienii au trăit într-o vreme cînd nu exista o forţă socială în stare să găsească ieşirea spre o nouă orînduire. De aici rezultă, după cum arată cu drept cuvînt autorul, insuficienţa accentului social în analiza problemelor etice. Etica lui Epicur a pus pe primul plan problemele sănătăţii fizice şi sufleteşti ale individului, ale echilibrului şi liniştii sale interioare. Deşi epicurismul a avut o mare însemnătate socială, el a rămas în afara luptei politice

[1] K. Marx, Fr. Engels, *Ideologia germană*, E.S.P.L.P., 1956, p. 141.

III

În capitolul următor, autorul analizează etica lui Spinoza, care constituie o continuare a tradiţiei materialiştilor antici. Îndatorat lui Descartes în ce priveşte dezvoltarea sa filozofică, Spinoza înlătură în mare măsură inconsecvenţa inerentă concepţiei dualiste a acestuia, respinge elementele ei idealiste şi teologice şi, continuînd tradiţia lui Democrit, Epicur şi Lucreţiu, se manifestă sub steagul materialismului şi ateismului. După Spinoza, cauza existenţei tuturor lucrurilor trebuie căutată în natura (substanţa) însăşi. Natura nu are un creator în afara, deasupra ei, ci ea însăşi e *causa sui*.

Pe plan etic Spinoza porneşte de la teza materialistă că fenomenele psihice umane, pe care le numeşte *afecte* sînt determinate de lumea exterioară. În acelaşi timp, potrivit concepţiei sale, nu există bine în afara dorinţelor fiinţelor umane. Ca orice lucru, şi omul tinde să-şi menţină existenţa sa, să se autoconserve. De aici derivă diferitele stări ale corpului omenesc, *afectele*, dintre care principalele sînt — după Spinoza — dorinţa, plăcerea şi neplăcerea, din care izvorăsc toate celelalte. Dintre acestea unele pot fi înţelese prin esenţa interioară a omului, drept cauză nemijlocită — spune Spinoza —, altele prin intermediul naturii exterioare. Forţa primelor afecte e determinată de raţiune, ele se caracterizează printr-o stare activă a sufletului şi sînt întotdeauna bune. Forţa celorlalte e determinată de puterea lucrurilor exterioare, ele reprezintă o stare pasivă a sufletului şi pot fi atît bune cît şi rele. Ele sînt pasiuni. Pe cînd primele determină în suflet prin intermediul raţiunii idei adecvate, celelalte fac parte din ideile vagi, confuze. Afectele neplăcerii caracterizează numai stările pasive ale sufletului, cele de plăcere şi dorinţă pot să se producă atît în condiţiile stării active cît şi ale celei pasive a sufletului. Omul se poate elibera de puterea afectelor, pasiunilor, numai pe calea cunoaşterii.

Aşadar, arată autorul, etica lui Spinoza exprimă unitatea dintre cunoaştere şi mora-

litate. Doar pe treapta cea mai înaltă a cunoaşterii raţionale, pe care Spinoza o numeşte intuitivă, cunoaştere ce ne dă esenţa lucrurilor, a substanţei, omul reuşeşte să devină stăpîn pe afectele şi pasiunile sale. Cunoaşterea naturii (a substanţei) — arată Spinoz — ne dă liniştea sufletească desăvîrşită, ea este izvorul fericirii supreme, al bucuriei, al plăcerii, ea ne învaţă să suportăm liniştiţi loviturile soartei, adică a ceea ce nu e în puterea noastră, să nu urîm, să nu dispreţuim, că nu invidiem pe nimeni, să fim mulţumiţi cu ceea ce avem şi să fim gata să ajutăm pe altul nu din compasiune sau din prejudecată, ci numai conducîndu-ne după cerinţele raţiunii, în concordanţă cu vremea şi împrejurările.

Viaţa după raţiune nu însemnează nicidecum renunţare la plăcerile simţurilor şi ascetism. Deşi prin originea lor — tendinţa spre autoconservare — toate afectele sînt morale, ele devin nemorale cînd reprezintă idei neadecvate, cînd nu sînt luminate de raţiune.

Numai cunoaşterea binelui şi răului nu poate însă să înlăture vreun afect, vreo pasiune omenească. Pentru aceasta cunoaşterea însăşi trebuie să devină un afect mai puternic decît cel ce trebuie înfrînat. Iată de ce, în comportarea oamenilor, se întîmplă ca aceştia să înţeleagă şi să aprobe binele, dar să facă rău. La Spinoza problema constă în a nu lăsa cauzele exterioare să înfrîngă ceea ce decurge din necesitatea naturii omeneşti.

Omul care nu se conduce decît după afecte nu cunoaşte libertatea; el depinde de lucruri şi nu înţelege sensul a ceea ce face. Se ştie că Spinoza a văzut în libertate necesitatea înţeleasă — e drept o necesitate a naturii abstracte omeneşti, neistorică şi în afara relaţiilor sociale.

Etica lui Spinoza e pătrunsă, în opoziţie cu cea religioasă, de dragoste de viaţă. Autorul studiului combate pe bună dreptate părerea multor cercetători care au văzut în etica lui Spinoza apologia egoismului neînfrînat, arătînd că Spinoza subliniază, dimpotrivă, caracterul social al fericirii oamenilor. Deşi Spinoza reducea binele, virtutea la util (la ceea ce contribuie la autoconservare), acesta nu ia la el (ca şi, mai tîrziu, la materialiştii francezi) aspectul vulgar cunoscut la Bentham, deoarece şi înţelegerea utilului presupune cunoaşterea naturii, fiind expresia necesităţii.

Deşi actele oamenilor sînt strict determinate — se ştie că Spinoza nu admite existenţa obiectivă a întîmplării — de unde ar rezulta negarea răspunderii morale şi juridice a omului pentru faptele sale, el motivează totuşi această răspundere prin necesitatea asigurării securităţii sociale (şi nu ca sancţiune). În acest sens — consideră Spinoza — şi religia ar putea juca un oarecare rol de reţinere. Ceea ce se exclude pentru cei înţelepţi, devine astfel necesar pentru masa oamenilor. Spinoza nu s-a ridicat, după cum se vede, la înălţimea ateismului *militant*.

Etica lui Spinoza, conchide autorul, are o serie de neajunsuri. Ea nu iese din cadrele individualismului burghez. Ea rupe pe om de mediul său social. Omul lui Spinoza este activ numai în sens cognitiv, în efortul său de a-şi subordona afectele. În faţa naturii şi a istoriei el este neputincios, pasiv. Faptul că virtutea adevărată este la Spinoza iubirea intelectuală a naturii, cunoaşterea, care, în condiţiile istorico-sociale date era accesibilă unui număr foarte mic de oameni, scoate în evidenţă limitarea de clasă a lui Spinoza: răul real Spinoza nu-l vede în exploatarea maselor, ci în imperfecţiunea raţiunii. În ciuda acestor neajunsuri, etica lui Spinoza a avut un caracter progresist, ea a eliberat morala de religie, a legat-o de ştiinţă, de raţiune precum şi de democratismul orînduirii sociale. Ea este pătrunsă de optimism, de credinţa într-un viitor mai bun. Moştenirea tezaurului său de idei — spune A. F. Şişkin — aparţine, în ciuda eforturilor ideologilor burghezi reacţionari de a-l adopta pe Spinoza, acelora care luptă astăzi pentru triumful raţiunii pe pămînt, pentru progresul social şi moral al omenirii.

IV

Autorul consideră opera lui Helvétius *Despre spirit* (afurisită de cler şi arsă în public la Paris în 1758), drept monumentul cel mai remarcabil al eforturilor materialiştilor francezi din sec. al XVIII-lea de a pune problemele moralei pe bază ştiinţifică.

Helvétius porneşte în etica sa de la ideea că inegalitatea intelectuală şi morală a oamenilor îşi are cauza în educaţie, prin care el înţelege totalitatea influenţelor pe care le sufere omul din partea mediului înconjurător, îndeosebi formele de guvernămînt şi de legislaţie. Ideea egalităţii naturale a capacităţilor intelectuale ale oamenilor era direct îndreptată împotriva privilegiilor feudale de castă, de stare şi într-un anumit sens mergea chiar mai departe de sensul burghez al principiului egalităţii — anticipa oarecum socialismul şi comunismul utopic. Pornind de la principiul de mai sus, Helvétius ajunge la concluzia că viciile răspîndite în societatea epocii sale sînt rezultatul proastei educaţii, determinate îndeosebi de despotismul de stat şi de puterea religiei şi a bisericii asupra minţilor şi sufletelor oamenilor. Statul despotic „înăbuşă gîndul în minţi şi virtutea în suflete". Poporul care s-a găsit mult timp sub jugul despotismului se teme să gîndească şi pînă la urmă dă dovada neputinţei de gîndire. În ceea ce priveşte religia, dat fiind că la baza ei stă eroarea, ea nu poate face pe oameni virtuoşi. Ca şi Spinoza, Helvétius consideră că morala adevărată trebuie să fie opera ştiinţei, a raţiunii, a adevărului şi nu a religiei. Dar, spre deosebire de Spinoza, care cerea învingerea pasiunilor de dragul raţiunii, Helvétius cerea un om activ, iar fără pasiuni — spunea el — nu există activitate, creaţie, succes.

Ca şi Epicur, Helvétius vede în tendinţa spre plăcere şi spre evitarea suferinţei manifestarea „naturii" omeneşti, care şi la el este eternă şi invariabilă. De aici el deduce principiul interesului personal ca motiv principal al acţiunilor omeneşti. Omul alege o comportare sau alta pornind de la interesul său. Important este ca acest interes personal să fie just înţeles, să nu fie închipuit, ci real, să fie îmbinat cu interesele altora. Interesul personal e baza acţiunilor omeneşti, dar el nu este însăşi virtutea. Aceasta are loc acolo unde interesul individual coincide cu cel social.

Helvétius a mers mai departe decît mulţi contemporani ai săi, recunoscînd dreptul fiecăruia la fericire prin înlăturarea tuturor privilegiilor de clasă şi de stare. El cerea egalizarea izvorului material al fericirii.

Autorul arată că teoria interesului personal corespunde rolului opoziţionist pe care îl avea burghezia franceză pe vremea lui Helvétius, exprimînd străduinţa acesteia de a nimici cătuşele ce legau pe om de „stăpînul său natural", de interesul acestuia. Individualismul burghez şi egoismul burgheziei ascendente încă nu-şi dezvăluie natura lui antisocială. Helvétius idealiza societatea capitalistă, văzînd în ea posibilitatea îmbinării interesului individual cu cel social. Principiul egoismului nu este, la Helvétius, o simplă reproducere a eticii epicureice ; el a apărut şi în doctrinele morale ale predecesorilor săi — Hobbes, Locke, Spinoza etc. — dar în sensul unei transformări a epicureismului, care căuta liniştea sufletească departe de frămîntările sociale, în utilitarism, care cere străduinţa activă a individului spre fericire şi care leagă fericirea personală de politică şi legislaţie. Helvétius dezvoltă vederile predecesorilor săi şi creează sistemul unei etici utilitariste pătrunse de spiritul luptei de eliberare a omului de toate formele constrîngerii feudale a persoanei.

Posibilitatea punerii de acord a interesului personal cu cel social este dedusă de Helvétius din faptul, după părerea lui indiscutabil, că interesul social îşi are izvorul în cel personal. A. F. Şişkin critică acest punct de vedere ca rezultînd din presupunerea că existenţa iniţială a oamenilor era starea „naturală" a unor indivizi izolaţi, care ar fi fost apoi urmată de starea socială pe calea unui „contract" — concepţie de mult depăşită de ştiinţa socială. Ideologiei feudale care deducea

morala din poruncile lui dumnezeu, ideologii revoluţiei burgheze i-au opus teza originii *umane* a moralităţii. Dar ei l-au conceput pe om în mod abstract, independent de relaţiile sociale existente, încercînd să deducă normele vieţii sociale, ale moralei din „natura eternă" a omului, care, de fapt, nu era altceva decît natura idealizată a individului burghez, ce-şi urmăreşte propriile sale interese. Cum aceste interese individuale ce se manifestă în concurenţă excludeau posibilitatea unui acord raţional cu interesul social, îmbinarea acestor două interese nu putea fi rezolvată decît în sfera politicii şi legislaţiei, care era concepută ca independentă de sfera economică. În acest spirit — la Helvétius — cheia unei reforme a obiceiurilor şi a îmbunătăţirii moralei se găseşte în legi, menite să îmbine profitul personal cu cel social. Legile ar trebui să asigure cetăţenilor proprietate, viaţă şi libertate. Cetăţeanul ce nu are proprietate nu este îndatorat cu nimic ţării sale. El are prea multe nevoi pentru a fi virtuos.

Helvétius era un duşman neîmpăcat al doctrinelor rasiste. El preconiza de asemenea unirea statelor şi subordonarea interesului privat al fiecărui stat faţă de interesul mai general al omenirii întregi.

Etica lui Helvétius şi-a găsit o interpretare burgheză apologetică la utilitariştii englezi J. Bentham şi J. St. Mill. Pornind de la interesul individual just înţeles al lui Helvétius, Bentham a creat o etică a justificării goanei burgheze după profit. La el „egoismul raţional" al iluministului se transformă în egoismul cinic al fiarei de pradă. Ideologii burgheziei ajunse la putere se dezbară de tot ce constituise forţa iluminismului francez. De asemenea, filozofii reacţionari actuali fac eforturi în a-i prezenta şi pe marii gînditori din trecut — Spinoza, Helvétius ş.a. — drept aliaţi ai lor, bineînţeles denaturîndu-i. Astfel, unii autori burghezi apropie vederile pragmatiştilor actuali de cele ale lui Helvétius, ignorînd sensul social fundamental opus al acestora. Tot ceea ce este valoros în moştenirea teoretică a lui Helvétius şi a altor iluminişti a fost preluat şi dezvoltat de marxism.

Helvétius — arată autorul — stă mai consecvent pe poziţiile materialismului şi îi dă un caracter mai militant, mai antiteologic decît Spinoza. Tot aşa şi etica lui se ridică deasupra celei epicureice şi spinoziene prin legătura ei strînsă cu politica şi dreptul, prin dezvoltarea mai departe şi mai consecventă a democratismului şi umanismului. Dacă sistemul filozofico-etic al lui Spinoza se adresează îndeosebi părţii cultivate a burgheziei, sistemul lui Helvétius se adresează omului de rînd, pe care îl consideră capabil să-şi dezvolte aptitudinile.

V

Cernîşevski — spune autorul — este cel mai remarcabil reprezentant al celei de-a doua etape, burghezo-democratice sau raznocinte, a mişcării ruse de eliberare, care a precedat perioada proletară a mişcării de eliberare. Prima perioadă fusese mişcarea revoluţionară din rîndurile nobilimii. Totodată, Cernîşevski a fost un socialist — utopic care visa la trecerea spre socialism prin intermediul obştei ţărăneşti, în care nu era de fapt nimic socialist. Socialismul lui Cernîşevski este inseparabil legat de democratismul său revoluţionar, ceea ce explică militantismul filozofiei sale.

Cernîşevski a stat ferm pe poziţiile materialismului militant şi ale ateismului. El s-a străduit să elibereze dialectica de vălul mistic în care ea se găseşte la Hegel. Dar, datorită înapoierii vieţii sociale a Rusiei, el nu s-a putut ridica pînă la materialismul dialectic şi, cu atît mai puţin, la materialismul istoric al lui Marx şi Engels. Omul, „natura" sa e privită şi de Cernîşevski ca ceva independent de relaţiile sociale. Dimpotrivă, viaţa socială trebuie să corespundă naturii omului.

Ca şi Helvétius, Cernîşevski susţine că prin natură oamenii nu sînt nici buni, nici răi, aceste însuşiri fiind un produs al împrejurărilor. Normele morale depind şi ele de loc şi timp.

Cernîşevski formulează teza pe deplin materialistă cu privire la dependenţa moravurilor nu numai de politică şi legislaţie, de educaţie, dar şi, înainte de toate, de condiţiile materiale de viaţă. Pentru schimbarea în sens favorabil a acestor condiţii, trebuie nimicite relaţiile de exploatare ce îşi găsesc expresia în dreptul feudal. Deşi Cernîşevski înţelege substratul social, de clasă al moralei, el repetă greşeala materialiştilor din sec. al XVIII-lea, considerînd că formele de guvernămînt şi de legislaţie au o însemnătate hotărîtoare pentru întreaga viaţă socială, inclusiv pentru morală. „Principiul antropologic" preluat de la Feuerbach intră la Cernîşevski în contradicţie cu metoda sa istorică în analiza fenomenelor sociale, inclusiv a eticului. Spre deosebire însă de Feuerbach, la Cernîşevski metoda istorică biruie — arată autorul — ori de cîte ori el trece de la formule generale despre progres, la analiza concretă a epocilor istorice, a luptei maselor pentru dezrobirea socială.

Scoţînd în evidenţă puterea împrejurărilor asupra conduitei oamenilor, Cernîşevski nu neagă posibilitatea pentru indivizi de a alege, de a hotărî în mod liber faptele lor. Împrejurările îl formează pe om, dar ele nu exclud manifestarea liberă a voinţei lui, deoarece în viaţă apare mereu ceva *nou* şi prin urmare este posibilă alegerea între vechi şi nou. Tendinţa spre nou ia naştere la clasa ce luptă pentru eliberarea ei.

Motivul principal al conduitei omeneşti este şi la Cernîşevski faptul că omul se iubeşte înainte de toate pe sine. De altă parte, însă, Cernîşevski arată că multe fapte vorbesc în sprijinul tezei contrarii, că la om găsim tendinţe dezinteresate. Pentru a rezolva aceste două idei opuse, Cernîşevski, pornind de la teza interesului personal ca bază a conduitei omeneşti, afirmă cu mai multă consecvenţă decît Helvétius că interesul personal poate, în anumite împrejurări să-l împingă pe om şi la jertfa de sine. De pildă, locuitorii Sagunteiau preferat să moară pentru a nu se preda vii în mîinile lui Hanibal, acţionînd astfel din interese egoiste. Considerentele, chibzuiala ce stă la baza acestor acţiuni nu micşorează de loc nobleţea lor, deoarece nobleţea nu presupune de loc nechibzuinţă în acţiune. Deşi noţiunea de bine se identifică şi la Cernîşevski cu aceea de util, ea se deosebeşte de cea de plăcere trecătoare. Numai acolo unde sînt motive stabile de plăcere, avem de-a face cu utilul sau binele. Binele este utilul în semnificaţia lui cea mai înaltă. Cînd omul nu e bun, el este pur şi simplu un risipitor nechibzuit, cu alte cuvinte, îşi dăunează sieşi. Binele presupune prin urmare chibzuială, raţiune — ca şi la Spinoza. El este „egoismul raţional".

După cum am văzut, Cernîşevski nu nega prin aceasta idealurile, entuziasmul, datoria morală. Omul căruia lupta, jertfa pentru un ideal mare i-a devenit o trebuinţă internă, un interes personal, nu poate acţiona altfel şi e de prisos a-i vorbi lui de datoria faţă de alţii. Omului îi este avantajos să iubească pe alţi oameni, să le dorească binele, să lupte pentru fericirea lor — iată sensul egoismului raţional.

Prin urmare, spune autorul, acest principiu se umple la Cernîşevski de un conţinut social mai adînc : interesul individual a devenit în fond interes social, el devine o chestiune de conştiinţă. Autorul subliniază că specific eticii lui Cernîşevski este legatura dintre trăsăturile morale ale omului şi lupta sa politică împotriva absolutismului ţarist, pentru progres şi socialism. Etica lui Cernîşevski nu propovăduia „autodesăvîrşirea morală" în sens kantian sau creştin-tolstoian, ci luptă şi eroism în folosul societăţii, privind în plus aceasta ca ceva natural şi raţional pentru cei ce înţeleg just viaţa şi chemarea omului. Această luptă nu urmăreşte nici o recompensă. Singura recompensă pentru virtute este după Cernîşevski „starea plăcută a conştiinţei". Cei mai tari dintre oamenii noi, pe care Cernîşevski îi opune moralei meschine religioase, renunţă la orice comoditate şi la fericire personală de dragul cauzei generale — de pildă Rahmetov din romanul *Ce-i de făcut.*

Interesul individual nu e la Cernîşevski criteriul moralităţii, el este doar motivul com-

portării omului, însă acest interes devine moral atunci cînd serveşte poporul, cauza socialismului. Deşi baza binelui este interesul, în afară de interesul personal există interesul unei stări sociale, al unei naţiuni, precum şi un interes general omenesc care stă mai presus de cel individual. În aceste condiţii — spune A. F. Şişkin — nu rămîne decît să se renunţe la formula interesului individual. Cernîşevski nu s-a putut lipsi de această formulă, dat fiind principiul său antropologic, dar el a reuşit totuşi să delimiteze în mod categoric etica lui de cea utilitaristă.

Cernîşevski rezolvă mult mai adînc şi mai just decît Helvétius problema îmbinării intereselor naţionale cu cele internaţionale. El a arătat că toate deosebirile existente între oameni sub raport moral nu sînt deosebiri naţionale, ci de stare socială, profesionale, de clasă.

În principiul „egoismului raţional" sînt la Cernîşevski, ca şi la Feuerbach, după cum a remarcat Lenin, elemente ale materialismului istoric, deoarece morala este legată de interesele oamenilor.

VI

Trecînd la problemele eticii în concepţia despre lume marxist-leninistă, autorul arată că apariţia marxismului a constituit o revoluţie în domeniul filozofiei şi totodată în doctrina despre morală. Esenţa acestei revoluţii este exprimată pe scurt în formula lui Marx: „Filozofii *au explicat* lumea în moduri diferite, problema este de a o *schimba*".

Spre deosebire de filozofia din trecut, marxismul vede în activitatea materială productivă a maselor baza întregii istorii şi cunoaşterii umane. Marxismul a arătat că baza determinantă a ideilor sociale, a motivelor ideale (inclusiv morale) ale acţiunilor şi comportărilor omului, precum şi a aprecierii acestor comportări o reprezintă relaţiile economice (de producţie) în cadrul cărora se realizează activitatea productivă a oamenilor. Etica — spune autorul — ştiinţa despre esenţa socială, specificul şi legităţile dezvoltării moralei ca formă specială a conştiinţei sociale, este o parte componentă a concepţiei marxiste.

Marxismul a respins teoriile morale religioase şi idealiste, conform cărora principiile morale se deduc din surse neistorice (dumnezeu, ideea absolută, conştiinţa de sine abstractă etc). Marx şi Engels au arătat că morala religioasă a oglindit în decursul întregii istorii a societăţii împărţite în clase domnia relaţiilor de proprietate privată, de exploatare. Morala propovăduită de religie nu se sprijină pe conştiinţa demnităţii, ci pe conştiinţa slăbiciunii omeneşti. Criticîndu-i pe Kant şi Hegel, care au văzut în ideea morală ceva independent de lumea obiectivă, de relaţiile sociale reale, Marx şi Engels au scos în evidenţă sîmburele raţional al ideilor hegeliene cu privire la morală — cercetarea categoriilor morale în mod dialectic, în contradicţia lor internă, în trecerea lor reciprocă unele în altele în funcţie de condiţii. Marxismul nu a putut accepta nici teoria vechilor materialişti cu privire la „natura eternă" a omului ca izvor al moralei. Marx şi Engels au arătat că *esenţa* omului (concepută istoric, ca produs al dezvoltării societăţii umane) este totalitatea relaţiilor sociale, că morala este, în societatea divizată în clase antagoniste, un produs al acestor relaţii de exploatare şi că prin urmare morala are un caracter de clasă, istoric. Morala dominantă este morala clasei dominante economiceşte şi, prin urmare, şi politiceşte. Ea este o suprastructură a bazei economice. De aci nu rezultă, spune autorul, că ideile şi normele morale pot fi deduse întotdeauna nemijlocit din relaţiile economice, din condiţiile economice de existenţă ale claselor. Diferitele forme ale conştiinţei sociale îşi exercită şi ele influenţa lor asupra moralei. Apoi, morala, ca şi alte forme ale conştiinţei sociale, are o independenţă relativă, o dezvoltare relativ proprie.

Poporul este sursa şi creatorul celor mai bune valori morale ale omenirii. Criteriul obiectiv al moralităţii, descoperit de întemeietorii marxismului, constă în măsura în

care fapta respectivă contribuie sau nu la eliberarea maselor, la cauza dezvoltării sociale.

Marxismul a arătat că în domeniul moralei ca şi în celelalte domenii ale cunoaşterii umane se observă în general un progres. Deşi normele morale au un caracter istoric, în decursul dezvoltării sociale s-au acumulat şi anumite valori morale care au căpătat o semnificaţie general omenească. Acestea nu sînt legi şi reguli neistorice, ci reguli elementare ale vieţii în societate, elaborate de oameni în decursul întregii istorii, împotriva excceselor, a manifestărilor huliganice etc. În ciuda existenţei lor, ele sînt mereu încălcate în societatea divizată în clase antagoniste iar cauza socială principală a acestor încălcări este exploatarea, nevoia, sărăcia. Abia în comunism respectarea acestor reguli elementare va deveni o obişnuinţă şi nu va fi nevoie pentru aceasta de nici o constrîngere.

Morala proletară, comunistă preţuieşte toate valorile morale acumulate în întreaga istorie a omenirii, ea este rezultatul cel mai înalt al progresului moral al omenirii şi se deosebeşte de orice altă morală de clasă prin aceea că este o morală general omenească, deoarece este morala clasei care eliberează pentru totdeauna societatea de exploatare şi de lupta de clasă. Pentru prima oară în istorie conţinutul de clasă şi cel general uman al moralei coincid. Tocmai de aceea chiar în condiţiile societăţii capitaliste morala proletară conţine cele mai multe elemente general omeneşti.

Dar şi morala proletară este supusă dezvoltării. Dacă, în condiţiile capitalismului, morala proletară este, în primul rînd, morala luptei împotriva capitalului, după cucerirea puterii se ridică, în primul rînd, problemele legate de construirea noii orînduiri, de educarea omului nou.

Cu victoria definitivă a comunismului în toată lumea, cu contopirea oamenilor din toate ţările într-o unică familie frăţească, morala comunistă se va elibera de o serie de trăsături condiţionate de existenţa încă a lumii capitaliste, va ieşi în mod complet din limitele de clasă şi va deveni morala general admisă ca morală a întregii omeniri.

Autorul dezvoltă pe larg, sub prisma raportului dialectic al categoriilor necesităţii şi libertăţii, problema determinismului şi totodată a libertăţii de alegere în comportarea omului. Marxismul dovedeşte că admiterea dependenţei faptelor omeneşti de condiţiile social-istorice, de interesele obiective de clasă nu exclude independenţa relativă a omului în alegerea unei comportări sau a alteia. În contribuţia la dezvoltarea progresistă a societăţii pe drumul spre comunism constă criteriul cel mai înalt pentru epoca noastră al comportării morale. Autorul critică o serie de teorii etice burgheze actuale care neagă posibilitatea oricărui criteriu obiectiv în rezolvarea problemei justeţei unei aprecieri etice. Ele justifică orice acţiune dacă este încununată de succes (pragmatismul) sau propovăduiesc libertatea absolută a personalităţii (existenţialismul). Sensul social reacţionar, apologetic al acestor doctrine este evident. Ele exprimă totodată criza adîncă a moralei burgheze contemporane.

A. F. Şişkin combate învinuirea ce se aduce marxismului, de către ideologii burghezi, că ar aproba orice mijloace dacă ele ne apropie de ţelul propus. Între ţel şi mijloace nu există o opoziţie ireductibilă. Scopul devine el însuşi mijloc în vederea unui scop ulterior. Prin urmare, mijlocul este el însuşi un scop şi dacă scopul este nobil tot aşa este şi mijlocul. Necesitatea violenţei e determinată în societatea bazată pe exploatare de faptul că clasele exploatatoare nu cedează de bună voie poziţiile lor. Ca urmare a lichidării claselor exploatatoare, însemnătatea revoluţionară a violenţei se şterge tot mai mult. Cu trecerea la comunism, asigurarea ordinei sociale cade tot mai mult în sarcina organizaţiilor obşteşti.

Principiul fundamental al eticii burgheze este principiul egoismului, al individualismului. Marxismul a arătat că acest principiu va înceta să stea la baza relaţiilor dintre oameni, a acţiunilor lor atunci cînd va învinge proprietatea socială asupra mijloacelor de pro-

ducţie, cînd va înceta în consecinţă lupta pentru existenţa separată a fiecăruia. Construirea socialismului creează condiţiile obiective pentru îmbinarea raţională a intereselor individuale cu cele sociale.

Autorul arată că etica marxistă nu poate accepta formula mărginită a interesului personal ca fundament al moralei. Interesul individual a fost tratat atît de larg de către gînditorii din sec. al XVIII-lea, încît a dispărut orice deosebire între individual şi social. Este adevărat că interesul social nu există în afara intereselor diferiţilor oameni, totuşi el nu poate niciodată să coincidă pe deplin cu interesele speciale ale fiecărui individ. Dacă individul acţionează pornind îndeosebi de la interesul său particular sau de la cel social — aceasta depinde de condiţiile istorice.

Marea superioritate a socialismului în raport cu societatea veche, bazată pe proprietatea privată, constă în aceea că el creează bazele obiective ale educării masei oamenilor în spiritul grijii faţă de interesele sociale, în spiritul colectivismului. În grija nu numai de sine însuşi şi nu numai de „aproapele" (după cum propăvăduieşte, de pildă, morala creştină), ci de „cel îndepărtat" — cum arată Lenin —, adică în grija de interesele sociale, constă conţinutul moral al atitudinii comuniste faţă de muncă şi — în general — faţă de societate.

De principiul colectivismului se leagă şi noua atitudine faţă de om, de fiecare om. Marx şi Engels spuneau că bogăţia sufletească a personalităţii depinde de bogăţia relaţiilor ei reale. În timp ce capitalismul este doar un „surogat al colectivităţii" în care omul este strivit de forţe sociale oarbe, de hazard, socialismul creează o colectivitate care dă omului posibilitatea dezvoltării multilaterale a aptitudinilor sale, a personalităţii sale. Umanismul socialist cere un om activ, luptător pentru fericirea oamenilor. În socialism iau formă nouă şi legăturile personale, de iubire şi de prietenie. Umanismul socialist este indestructibil legat atît de patriotismul socialist cît şi de internaţionalismul socialist.

Autorul dezvoltă pe larg noţiunile de datorie, demnitate, cinste şi conştiinţă, arătînd că etica marxistă, departe de a le nega, le împlineşte cu un conţinut incomparabil mai bogat decît îl aveau ele în trecut. Numai în condiţiile socialismului ele pot deveni şi devin o necesitate organică interioară. O importanţă uriaşă în educarea simţului datoriei, al demnităţii, al cinstei, pentru educarea conştiinţei omului o are opinia publică a colectivului socialist. Toate categoriile eticii comuniste exprimă legătura dintre individ şi societate, slujirea intereselor sociale de către individ şi totodată grija faţă de om, deosebita preţuire a lui, cea mai înaltă formă a umanismului.

Referindu-se la bazele etice ale familiei, autorul arată că formele de familie şi, în consecinţă, şi normele morale ce reglementează relaţiile dintre sexe se schimbă, după cum au arătat Marx, Engels şi Lenin, o dată cu dezvoltarea condiţiilor materiale ale vieţii sociale. Completarea inevitabilă a căsătoriei în sînul claselor exploatatoare, unde nu iubirea îi leagă pe soţi, ci calculul, unde se găsesc fete şi femei lipsite de mijloace de existenţă, este adulterul şi prostituţia. În condiţiile socialismului, unde femeia a dobîndit drepturi egale cu bărbatul, ea se eliberează tot mai mult de dependenţa materială, de bărbat, de robia casnică şi devine, nu numai juridic, dar şi de fapt, egală cu bărbatul. Prin aceasta dispar piedicile în calea alegerii libere a soţului, în calea căsătoriei din dragoste. Iubirea este un sentiment, dar acest sentiment este educat de societate şi de aceea se manifestă în mod deosebit la diferitele pături sociale. În societatea socialistă se creează condiţiile ca iubirea să devină cu adevărat omenească, adică un sentiment serios, trainic, în care interesul individual este îmbinat cu cel social, cu naşterea şi educarea copiilor, a noii generaţii de constructori ai noii societăţi.

În opoziţie cu doctrinele etice teologice şi idealiste, care tind să-l despartă pe om

de lumea reală şi să-l cufunde într-o lume internă abstractă în care, după expresia lui Marx, ca într-o mănăstire a conştiinţei păcătoşeniei şi inactivităţii sale, omul devine un cadavru moral cu mult înaintea morţii sale, marxismul dezvăluie şi militează pentru legătura dintre educaţia morală şi viaţă. Activitatea educativă a partidului e inseparabilă de sarcinile sale politice. Activitatea educativă nu poate fi simplă „iluminare" sau autodesăvîrşire a omului „singur cu sine", ci educaţie în cursul luptei, în procesul muncii. De aci necesitatea legării învăţămîntului cu munca productivă. Comuniştii nu impun poporului morala lor, cum susţin ideologii burghezi, ei doar exprimă în mod clar — spune autorul — morala care se dezvoltă la milioane de oameni ce se străduiesc să scape de sărăcie, subjugare şi războaie.

Studiul relevă în mod just rolul determinant al condiţiilor *existenţei sociale* asupra moralei. Este subliniată totodată influenţa celorlalte forme ale conştiinţei sociale, cu precădere influenţa politicii. Autorul nu-i atribuie totuşi acesteia din urmă locul şi ponderea pe care o deţine în procesul formării moralei comuniste, fapt care diminuează profunzimea analizei în acest punct important al ei şi lipseşte studiul de posibilitatea dezvăluirii tuturor laturilor mecanismului intern al procesului de formare şi dezvoltare a moralei comuniste. Or, ca şi toate celelalte ştiinţe sociale, etica marxist-leninistă îşi defineşte însemnătatea ei socială numai în măsura în care contribuie nu numai la explicarea proceselor morale care au loc, ci descoperă totodată şi face cunoscute constructorilor socialismului şi comunismului *mijloacele eficiente* prin intermediul cărora ei devin în stare să intervină, să grăbească procesul necesar al apariţiei, maturizării şi generalizării deprinderilor comuniste de comportare a oamenilor muncii. Cerinţa atît de explicit şi sintetic formulată de Marx: „Filozofii *au explicat* lumea în moduri diferite, problema este *a o schimba*", îşi păstrează şi pe planul eticii ştiinţifice întreaga ei valoare şi actualitate. Şi tocmai în succesele practice epocale obţinute pe planul transformărilor revoluţionare în morala oamenilor muncii de către P.C.U.S. şi celelalte partide comuniste şi muncitoreşti în cursul revoluţiei, al construirii socialismului şi ca urmare a intensei munci educative desfăşurate zi de zi, îşi află deplina confirmare întreaga teorie ştiinţifică a eticii marxist-leniniste, în cuprinsul căreia ocupă un loc preponderent teza despre rolul ideologiei şi politicii clasei muncitoare în dezvoltarea şi generalizarea noii morale umane, morala comunismului.

Dezvăluirea rolului politicii de clasă şi al întregii ideologii corespunzătoare în mecanismul intern al procesului de formare a moralei celei mai noi şi înaintate, contribuie în acelaşi timp la înţelegerea deplină a modului în care — în trecutul istoric — a fost elaborat de oamenii muncii, în lupta cu exploatarea şi asuprirea, acel tezaur de trăsături morale umane, preluate, modelate şi dezvoltate la rîndul ei de către clasa muncitoare şi integrate în ansamblul trăsăturilor moralei comuniste.

★

Lucrarea lui A. F. Şişkin prezintă un interes mare nu numai pentru cei ce se ocupă de problemele eticii, dar şi pentru toţi activiştii frontului ideologic şi chiar pentru publicul larg.

În ţara noastră, în procesul revoluţiei şi al construirii socialismului se formează şi se dezvoltă o nouă morală, socialistă. Elementele acestei morale trebuiesc recunoscute, descoperite în viaţă pentru a putea fi sprijinite şi dezvoltate. Această sarcină poate fi realizată cu mai mult succes dacă ne sprijinim pe înţelegerea sensului dezvoltării categoriilor etice, pe înţelegerea esenţei eticii marxiste în care această dezvoltare îşi găseşte încununarea teoretică.

N. B.

Criza gîndirii istorice în filozofia burgheză contemporană *

Naşterea „filozofiei istoriei" în sec. al XVIII-lea este legată de necesitatea elaborării unui tablou de ansamblu asupra istoriei, care să surprindă legătura dintre diferitele laturi ale vieţii sociale cît şi sensul drumului parcurs de istoria omenirii. Apărută în toiul pregătirilor revoluţiilor burgheze şi, în ultima instanţă, ca expresie a acestui proces, filozofia istoriei reprezintă de la primii săi paşi un însemnat progres în explicarea procesului social faţă de concepţiile teologice ale istoriei predominante în timpul evului mediu. Încercările multor gînditori de a prezenta tabloul general al istoriei omenirii în progresul ei necontenit (Turgot, Condorcet, Hegel), de a găsi cauzele interne ale mişcării istorice, ilustrează suficient progresul realizat de gîndirea umană în efortul ei de a înţelege istoria prin ea însăşi, prin cauzele imanente ce pricinuiesc evoluţia ei.

Filozofia premarxistă a istoriei nu depăşeşte, în schimb, limitele idealismului în explicarea societăţii. Idealismul istoric constituie viciul fundamental al acestei gîndiri, el constituie piedica hotărîtoare în explicarea deplin ştiinţifică, liberă de orice mistificare, a procesului istoric de către filozofia premarxistă. Greutăţile fireşti pe care le întîmpină cunoaşterea omenească în descifrarea tainelor istoriei şi, în primul rînd, poziţia de clasă a istoricilor, filozofilor premarxişti ne explică minusurile, lipsurile concepţiilor lor.

Numai o dată cu apariţia marxismului s-a putut constitui o teorie ştiinţifică a istoriei, străină de orice imixtiune deformatoare a idealismului — materialismul istoric. Mersul sinuos al istoriei omenirii şi-a găsit pentru prima oară în concepţia filozofică marxistă explicaţia pe deplin ştiinţifică. În acelaşi timp, prin apariţia marxismului, cercetătorii din diversele ramuri ale ştiinţelor sociale au căpătat un instrument preţios metodologic care să-i călăuzească în dezvăluirea legilor, tendinţelor, esenţei diferitelor evenimente, fapte, procese sociale.

O dată cu apariţia materialismului istoric, filozofia burgheză a istoriei încetează să mai joace vreun rol pozitiv şi, treptat, se conturează tot mai precis esenţa ei, funcţia socială pe care o îndeplineşte în noile condiţii istorice: încercarea de a discredita concepţia materialistă a istoriei, de a discredita ideea legităţii, a determinismului materialist în explicarea societăţii pe de o parte, şi încercarea de a justifica, de a apăra rînduielile capitaliste şi cele exploatatoare în genere, pe de altă parte. Civilizaţia, cultura — susţin filozofii burghezi ai istoriei din epoca imperialismului — sînt legate de anumite valori ale trecutului, iar existenţa acestor valori este ameninţată de progresul tehnic şi de revoluţia socialistă. Salvarea civilizaţiei, a culturii, conchid filozofii amintiţi, e posibilă numai prin înfrînarea, îmblînzirea tehnicii, pe de o parte şi prin înlăturarea „pericolului" revoluţiei socialiste mondiale, pe de altă parte.

Deosebit de pregnant sînt conturate trăsăturile negative, antiştiinţifice şi reacţionare ale filozofiei burgheze a istoriei în epoca noastră, epoca întrecerii dintre cele două sisteme mondiale social-economice — sistemul socialist şi cel capitalist. Critica ştiinţifică, profundă, convingătoare a unor astfel de teorii este cerută de necesităţile luptei ideologice dintre cele două sisteme, luptă care nu cunoaşte şi nu poate cunoaşte vreo pauză. Apariţia monografiei lui I. Kon răspunde acestor necesităţi şi umple un gol existent în literatura filozofică marxistă.

I. S. Kon consideră pe bună dreptate că lucrările marxiste din trecut consacrate problemelor filozofiei burgheze a istoriei au un caracter fragmentar, vizînd una sau alta din orientările acestei filozofii. Lipseşte în literatura marxistă o prezentare de ansamblu a filozofiei burgheze a istoriei din epoca imperialismului. Lipseşte de asemenea o analiză a rădăcinilor gnoseologice ce stau la baza

* И. С. Кон, *Философский идеализм и кризис буржуазной исторической мысли*, Соцэкгиз, Москва, 1959.

„crizei istorismului". În lumina acestor constatări privitoare la lucrările marxiste închinate filozofiei burgheze a istoriei, putem înţelege şi principalele linii pe care se desfăşoară cercetarea în monografia pe care o analizăm.

„Autorul lucrării de faţă — scrie Kon — s-a străduit să explice, mai întîi, cum din criza gîndirii istorice burgheze se naşte filozofia reacţionară a istoriei; în al doilea rînd, să facă o analiză critică a principalelor orientări ale acesteia şi a influenţei ei (a filozofiei istoriei—*n.n.*) asupra gîndirii teoretice a istoricilor burghezi profesionişti; în al treilea rînd să încerce să pună, de pe poziţii marxist-leniniste, cîteva din cele mai actuale probleme teoretice, încurcate de filozofia reacţionară a istoriei" (p. 7).

Precizăm de la bun început, împreună cu autorul, că lucrarea nu-şi pune drept scop elaborarea unei istorii a filozofiei burgheze a istoriei în toate amănuntele ei. I. S. Kon urmăreşte doar *principalele* linii pe care se desfăşoară gîndirea istorică burgheză, principalele ei orientări, iar în cadrul fiecărei orientări cercetează opera celui sau celor mai influenţi reprezentanţi ai ei, lăsînd la o parte pe cei de mîna a doua.

Lucrarea analizată se compune din trei părţi mari: I. Cauzele social-politice şi gnoseologice ale crizei filozofiei istoriei; II. Principalele orientări ale filozofiei burgheze a istoriei din perioada imperialismului şi III. Cîteva probleme ale filozofiei istoriei în istoriografia burgheză contemporană, plus un capitol de încheiere.

Vom face o scurtă trecere în revistă şi scurte aprecieri asupra fiecăreia din părţile amintite.

I. În privinţa rădăcinilor sociale ale „crizei istorismului" din gîndirea socială burgheză, I. S. Kon, în concordanţă cu toate cercetările marxiste în această problemă, le găseşte în cotitura spre reacţiune a burgheziei în perioada imperialismului. Criza gîndirii istorice burgheze, care atinge problemele teoretice de bază ale ştiinţei istorice (problema legilor istorice, problema obiectivităţii cunoaşterii istorice, problema unităţii procesului istoric mondial şi a caracterului progresiv al evoluţiei acestuia etc.) este doar una din manifestările crizei generale a ideologiei burgheze din perioada imperialismului, care reflectă şi vesteşte sfîrşitul acestuia. Mulţi filozofi şi cercetători burghezi *constată* şi *descriu* diferite aspecte, simptome ale crizei, dar nici unul din ei nu este capabil să dezvăluie cauzele adînci ale acestei crize. Numai teoria marxistă a istoriei oferă explicaţia ştiinţifică a proceselor structurale şi suprastructurale, a crizei prin care trece orînduirea capitalistă astăzi şi numai ea ne dă cheia înţelegerii rădăcinilor şi cauzelor crizei ideologice în genere şi a crizei istorismului îndeosebi din gîndirea burgheză contemporană.

I. S. Kon se străduieşte în acelaşi timp să descrie şi să explice cît mai exact *rădăcinile gnoseologice* ale crizei prin care trece gîndirea istorică burgheză contemporană. În această privinţă, cu toată fineţea de care dă dovadă autorul în analiza diverselor aspecte ale „crizei istorismului", considerăm că se acordă un loc prea mare importanţei schimbărilor petrecute în istoriografia burgheză (în sensul acumulării unei enorme bogăţii de noi fapte istorice, de lărgire a cîmpului cercetării istorice), schimbări care au dus inevitabil la ciocnirea, nepotrivirea dintre noul material faptic adunat şi vechile scheme teoretice, mai ales pozitiviste, în lumina cărora erau explicate faptele, evenimentele istorice.

Să urmărim mai îndeaproape argumentaţia lui I. Kon în explicarea rădăcinilor gnoseologice ale crizei istorismului burghez.

I. S. Kon constată că filozofia socială premergătoare marxismului (sec. XVIII şi începutul sec. al XIX-lea) a jucat un rol progresist în deslușirea reţelei complicate a evenimentelor istorice. Dar deja în deceniile III şi IV a ieşit la iveală inconsistenţa schemelor speculative istorico-filozofice ale acestor concepţii. Previziunea desfăşurării evenimentelor, previziune întemeiată pe aceste concepţii, s-a dovedit a fi pseudo-previziune,

respinsă de dezvoltarea socială a capitalismului, iar explicaţiile date trecutului au fost infirmate de noile date empirice — descoperite de istorie. Sarcina depăşirii filozofiei istoriei, arată Engels, se reducea, în ultimă instanţă, la descoperirea acelor legi generale obiective ale mişcării sociale care acţionează ca legi dominante în întreaga istorie a omenirii. Această problemă a fost pe deplin rezolvată de către teoria istorică a lui Marx.

Concepţia materialistă a istoriei descoperită de Marx este total liberă de orice aprioriism teologico-idealist şi întemeiată în generalizările ei numai pe istoria reală. Potrivit concepţiei materialiste oamenii singuri îşi făuresc istoria, dar nu urmînd unor îndemnuri arbitrare ale voinţei lor, ci conform necesităţii legice care guvernează întreaga lor activitate şi înainte de toate activitatea îndreptată spre obţinerea bunurilor materiale necesare traiului, activitate determinantă în raport cu toate celelalte forme ale activităţii omului. Dincolo de procesul istoric nu există nici un fel de puteri transcendente — divinitate, spirit universal etc. — care i-ar da impuls, direcţie şi legitate. Noua concepţie, care a revoluţionat întregul mod de a explica şi înţelege istoria omenirii, a dezvăluit legitatea dezvoltării istorice, cauzele materiale determinante ale proceselor sociale, a dezvăluit firele ce unesc societatea omenească şi natura, mediul social cu cel natural şi în acelaşi timp a găsit linia calitativă ce desparte fenomenul social de cel al naturii.

Caracterul revoluţionar al teoriei materialiste a istoriei, explică I. Kon mai departe, i-a speriat pe istoricii burghezi, i-a şocat în mod firesc pe aceia care nu puteau să se elibereze de cercul de reprezentări teoretice şi politice tradiţionale, adică legate de modul de viaţă şi gîndire burghez. De aceea ei au încercat multă vreme să ignoreze marxismul.

Nu era însă posibil să ignorezi şi să disprețuești timp îndelungat problemele ridicate de marxism. Pe de o parte dezvoltarea capitalismului dezvăluia tot mai limpede bazele materiale, economice ale vieţii sociale care în epocile anterioare erau ascunse în valul mistificator al unor relaţii patriarhale, religioase etc. Acest fapt împinge gîndirea socială spre cercetarea laturii materiale a vieţii sociale. Pe de altă parte însăşi ştiinţa istorică în a doua jumătate a sec. al XIX-lea a suferit schimbări însemnate în *problematica*, în *obiectul* şi în *metodologia sa*.

Generalizarea noilor fapte, mai ales din sfera social-economică, pe baza vechii metodologii idealiste, pe de o parte şi mecaniciste pe de alta, era imposibilă. Dar în loc să renunţe la metodologia învechită, majoritatea istoricilor burghezi au preferat să renunţe la generalizare, complăcîndu-se în factografie. Constatînd că tabloul istoriei este incomparabil mai complex, mai multilateral decît se părea înainte, mulţi istorici burghezi au renunţat la vechile scheme simpliste (europocentrism, de pildă), la vechile concepţii generalizatoare, nefiind însă capabili să creeze noi teorii generalizatoare. Dimpotrivă ei sînt din ce în ce mai mult cuprinşi de scepticism dizolvant, faţă de orice generalizare, faţă de orice teorii, închipuindu-şi că reale sînt doar faptele (şi acestea înţelese cel mai adesea subiectivist) şi că generalizările reprezintă un simplu joc al intelectului. Această contradicţie, dintre metodologia idealist-mecanicistă a istoricilor burghezi şi obiectul mult îmbogăţit (lărgit şi adîncit) al cercetării istorice, a şi dus la criza tuturor premiselor teoretice de bază care au fost dominante în istoriografia secolului al XIX-lea (vezi opera analizată p. 55). Ea a dus la negarea valorii ştiinţifice a oricăror legi sociale, la negarea valorii oricărei periodizări, la negarea unui sens progresiv — cu toate zigzagurile — în dezvoltarea istorică, la negarea a însăşi *obiectivităţii* cunoştinţei istorice. Prin scepticism şi relativism, precum fizicienii, istoricii burghezi ajung la subiectivism.

Negarea vechilor concepţii istorice idealiste şi mecaniciste privind evoluţia istorică a avut loc *înăuntrul* idealismului, prin lunecarea de la idealismul obiectiv spre cel subiectiv. Iar negarea oricărei valori cognitive concepţiilor generalizatoare în istorie a însemnat ea însăşi punctul de plecare pentru noi teorii istorice, care nu se rezumă pur şi simplu la

negaţie, ci încearcă să *demonstreze sistematic* imposibilitatea obiectivităţii în cunoaşterea istorică, inexistenţa legilor progresului în istorie etc.

Analizînd aspectele sus amintite ale evoluţiei filozofiei burgheze a istoriei, Kon dezvăluie aşadar rădăcinile gnoseologice ale crizei istorismului burghez. El arată că prefacerile mari, prin care a trecut cercetarea empirică istorică în a doua jumătate a secolului trecut — schimbările petrecute în problematica şi obiectul istoriei — a fost una din cauzele lunecării istoricilor spre relativism, agnosticism, subiectivism — trăsături specifice filozofiei burgheze contemporane, filozofie ce ignorează concepţia materialist-dialectică. El arată totodată, cum filozofia idealistă a folosit greutăţile prin care trecea cercetarea istorică empirică în scopul unor concluzii teoretice pseudo-ştiinţifice, precum folosise de altfel şi greutăţile prin care trecea fizica la începutul secolului nostru, pentru concluzii de acelaşi soi.

„Criza gîndirii istorice-burgheze — scrie Kon —, ca şi criza fizicii, a fost imediat folosită în interesul său propriu de către filozofia idealistă. Dacă filozofia istoriei din perioada ascensiunii capitalismului se străduia într-o oarecare măsură (chiar dacă greşit şi unilateral) să înţeleagă procesul istoric, să-şi explice natura şi caracterul legilor dezvoltării sociale, atunci ... în epoca imperialismului pe primul plan ies problemele gnoseologice şi metodologice, pe care ea (filozofia burgheză a istoriei — *n.n.*) le rezolvă în manieră subiectiv-idealistă. Problema „istorismului" se reduce înainte de toate la critica cunoştinţei istorice, a premiselor ei teoretice. Şi această critică a cunoştinţei istorice de pe poziţiile iraţionalismului filozofic, ale relativismului şi scepticismului duce la negarea totală a obiectivităţii nu numai a ştiinţei istorice ci chiar a procesului istoric însuşi" (p. 64).

Kon ajunge la concluzia, prea categorică după părerea mea, potrivit căreia „criza concepţiei istorice burgheze se dovedeşte a fi un moment al crizei determinismului mecanicist, precumpănitor în gîndirea ştiinţifică a sec. al XIX-lea" (p. 63), criză care, deci, ar avea multe elemente comune cu criza fizicii analizată de Lenin.

Analiza evoluţiei „lăuntrice" a filozofiei burgheze a istoriei de la iluminişti încoace (prin Hegel, pozitivişti) menită să ne explice „dezordinea teoretică" ce domneşte azi în gîndirea istorică burgheză, rămîne un merit însemnat al cărţii, merit care trebuie cu atît mai mult scos în evidenţă cu cît pînă astăzi nu i s-a dat nici pe departe importanţa cuvenită.

II. În a doua secţiune mare a lucrării sale I. Kon analizează temeinic, folosind un material extrem de bogat, cinci orientări fundamentale ale filozofiei burgheze a istoriei din perioada imperialismului: *neokantianismul* (Rickert, Windelband, pe de o parte, şi M. Weber, pe de alta), *orientarea iraţionalistă* (Dilthey, Spengler), *filozofia neohegeliană a istoriei* (Croce), *orientarea neopozitivistă în filozofia istoriei* (Russell, Popper) şi *filozofia religioasă a istoriei*.

Unele curente din filozofia burgheză a istoriei au fost analizate pe larg de către cercetătorii marxişti (mai ales sovietici). Mă refer înainte de toate la şcoala neokantiană, la Spengler, Dilthey, sau alţii. Meritul lucrării de faţă este de a analiza mai profund aceste orientări şi autorii ce le-au iniţiat, pe baza unui foarte bogat material informativ. În plus, I. S. Kon urmăreşte evoluţia diverselor şcoli din filozofia istoriei pînă în zilele noastre, scoţînd la iveală influenţa pe care o are fiecare din ele asupra gîndirii şi cercetării istorice burgheze contemporane.

Deosebit interes prezintă, după părerea mea, critica îndreptată împotriva neopozitivismului (Russell, Popper), neohegelianismului şi filozofiei religioase a istoriei.

Pentru a dovedi inconsistenţa teoretico-ştiinţifică a concepţiilor istorice amintite, pentru a dezvălui rădăcinile sociale de clasă şi consecinţele politice reacţionare, ce decurg din ele, autorul foloseşte cu multă pricepere documentele partidelor comuniste din Franţa, Italia etc. lucrările unor cunoscuţi marxişti,

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

ca Plehanov, Gramsci, sau ale altor cercetători şi militanţi marxişti, precum Garaudy, Kammari, Franţev etc. Şi în această secţiune, ca şi în întreaga lucrare, autorul îşi întemeiază demonstraţiile pe o largă şi profundă valorificare a lucrărilor clasicilor marxism-leninismului.

Mai puţin închegat în această parte a lucrării mi se pare capitolul închinat analizei „filozofiei vieţii", iraţionalismului în filozofia istoriei. Remarc de asemenea lipsa unui capitol consacrat concepţiilor neociclice despre istorie. E adevărat că atît „morfologia culturii" a lui Spengler, cît şi concepţia istorică a lui Toynbee îşi găsesc oglindirea în critica lui I. S. Kon. De ce opera lor este fragmentar cuprinsă în curente relativ depărtate unele de altele, de ce Toynbee este tratat printre istoricii profesionişti, rămîne neargumentat în carte. În felul acesta Spengler şi Toynbee sînt unilateral analizaţi din punctul de vedere al curentului la care ei au fost „ataşaţi" mai mult sau mai puţin artificial.

III. Secţiunea a treia a lucrării împreună cu partea introductivă (consacrată rădăcinilor sociale şi gnoseologice ale „idealismului istoric" contemporan) cuprinde după părerea mea miezul cel mai valoros al lucrării, părţiile ei cele mai reuşite. Aici întîlnim, abordate direct şi sistematic, probleme fundamentale ale cercetării istorice: obiectul istoriei, adevărul obiectiv în ştiinţa istorică, partinitatea şi obiectivitatea în cercetarea istorică, legile sociale, unitatea procesului istoric mondial, progresul istoric. Sistematizînd părerile diferiţilor istorici de profesie în jurul acestor probleme majore ale istoriografiei, I. Kon are posibilitatea combaterii lor mult mai eficace, prin expunerea argumentată şi sistematică a punctului de vedere marxist-leninist în aceste probleme.

Cu multă putere de convingere sînt dezvăluite consecinţele păgubitoare pentru cercetarea istorică a dominării concepţiilor idealiste în istoriografia burgheză. În acelaşi timp, deosebit de interesantă, ştiinţific fundamentată este şi critica empirismului şi factografiei în cercetările istorice burgheze. Fuga, teama faţă de generalizările filozofice nu-i fereşte pe istorici de influenţa filozofiei antiştiinţifice, idealiste, aşa cum cred unii istorici, ci-i impiedică să pătrundă structura adîncă a fenomenului istoric, să dezvăluie legile, liniile principale pe care se desfăşoară procesul istoric. Mai mult, istoricii burghezi prin mijlocirea scepticismului şi relativismului filozofic, ajung la aceleaşi concluzii ca şi filozofii burghezi ai istoriei, anume „la agnosticism manifest şi la negarea caracterului ştiinţific al cunoştinţei istorice" (p. 209). „Neutralitatea" faţă de filozofie atît de mult afişată de istoricii profesionişti din cercurile universitare şi academice înseamnă în ultima instanţă respingerea teoriei marxiste a istoriei, „neutralitate" faţă de înţelegerea ştiinţifică a istoriei şi acceptarea mai mult sau mai puţin deschisă a filozofiei idealiste contemporane a istoriei. Obiectivismul burghez, dovedeşte încă o dată Kon, nu este decît o formă de manifestare a partinităţii burgheze în istoriografie.

Imposibilitatea ocolirii problemelor filozofice de către istoricii burghezi este un lucru firesc. Necesitatea abordării problemelor filozofice este determinată de însăşi practica cercetării istorice şi în acelaşi timp de „comanda socială" a burgheziei contemporane — lupta împotriva marxismului şi socialismului. „Însăşi practica cercetării istorice — scrie Kon — nemaivorbind de cauze de ordin social, pretinde astăzi istoricului o mult mai adîncă înţelegere a problemelor metodologice, filozofice legate de propria-i ştiinţă...

...Dar, abordînd probleme complexe metodologice, istoricii burghezi ajung repede sub influenţa ideilor reacţionare ce domină în filozofia burgheză contemporană, sau ajung independent la aceleaşi concluzii. Nu trebuie să uităm faptul că pentru majoritatea istoricilor burghezi, ca şi pentru colegii lor filozofi, cercetarea premiselor teoretice ale gîndirii istorice serveşte în primul rînd ca mijloc de „respingere" a marxismului ...De aceea, în concepţiile teoretice ale istoricilor burghezi se întîlnesc aceleaşi idei ale relativismului, iraţionalismului, agnosticismului şi scepticismului.

pe care le întîlnim şi în filozofia burgheză a istoriei. Şi la aceştia (la istorici—*n.n.*), ca şi la filozofi, în centrul preocupărilor se găseşte nu elaborarea pozitivă a problemelor teoretice ci „critica" vechii dogme pozitiviste a istoriei obiective" (p. 207).

I. Kon urmăreşte îndeosebi pătrunderea vederilor idealist-subiective în istoriografia burgheză, prin canalul neopozitivist. Evidentă manifestare a subiectivismului în istoriografie este „prezentismul" (Croce, parţial, Becher, Beard, Read etc.), orientare care serveşte falsificării trecutului istoric din punctul de vedere al „prezentului" (capitalist), al apărării şi justificării acestui prezent. „Concepţia prezentistă a istoriei năruie însăşi temeliile ştiinţei istorice şi justifică orice modernizare şi falsificare a istoriei" (p. 215).

În acelaşi timp, după părerea lui I. S. Kon, nu poate fi ignorată influenţa pe care a avut-o învăţătura marxistă şi o exercită şi astăzi direct, sau pe căi ocolite, asupra istoriografiei burgheze. Autorul relevă în această privinţă laturile pozitive ale operei istorice a lui G. Lefebvre şi a cercului *Analelor* condus mult timp de el şi a operei altor istorici burghezi, elemente pozitive pe care autorul le găseşte în atenţia pe care aceştia o acordă proceselor economice, materiale, în cercetarea istorică. Elemente pozitive găseşte Kon şi în concepţia raţionalist-pozitivistă a lui H. Berr şi a „Centrului internaţional de sinteză" dirijat de Berr (sub oblăduirea acestui centru a început editarea lucrării de mare amploare, concepută în 100 de volume, *Evoluţia omenirii*). Cred însă că există pe alocuri o tendinţă de supraapreciere a meritelor unor cercetători ca cei amintiţi mai sus (vezi p. 294 — 296 sau 376—379 şi altele).

Ceea ce mi se pare deosebit de util şi valoros în această ultimă parte a lucrării lui I. Kon sînt, pe lîngă argumentata, profunda şi nuanţata critică a teoriilor istorice burgheze, răspunsurile bine gîndite, mature, pe care autorul le dă întrebărilor ridicate de cercetarea istorică, răspunsuri de pe poziţii marxiste.

Interesantă şi deosebit de utilă pentru istorici (inclusiv pentru cei din ţara noastră) este demonstraţia convingătoare a obiectivităţii cunoaşterii istorice, cu toate greutăţile suplimentare pe care le întîlneşte istoricul în cercetarea sa, faţă de cercetătorul naturii: lipsa unei repetări relativ simple a fenomenelor, legătura mai complexă dintre subiect şi obiect în procesul istoric şi în cunoaşterea acestuia. Interesant este dezvăluită şi legătura organică armonioasă dintre obiectivitatea ştiinţifică şi partinitatea claselor revoluţionare, — îndeosebi a proletariatului.

Cercetarea fenomenelor sociale este indisolubil legată de concepţiile ideologice — politice, morale, filozofice etc., ale istoricului, iar acestea îşi au izvorul în interesele fundamentale ale uneia sau alteia dintre clasele sociale. Obiectivitatea cercetării istorice nu este legată de „eliberarea totală" faţă de orice concepţie filozofică — deziderat irealizabil de altfel — ci de existenţa unor concepţii şi convingeri filozofice, morale, politice, riguros ştiinţifice, care oglindesc interesele claselor revoluţionare, progresiste, în zilele noastre ale clasei muncitoare, interesele căreia coincid cu necesitatea istorică.

Savantul care se situează pe poziţii politice reacţionare — scrie Kon — „deşi poate da cercetări valoroase într-un domeniu special", nu va putea înţelege just niciodată mersul general al istoriei, „întrucît negînd progresul contemporan, el nu-l va putea sesiza (progresul—*n.n.*) nici în trecut, procesul istoric i se va părea o veşnică stare pe loc, sau chiar o mişcare regresivă. Numai clasa revoluţionară, apărînd în prezent interesele viitorului, este capabilă să înţeleagă just sensul general al istoriei, pentru că tocmai ea reprezintă moştenitorul legitim al trecutului istoric şi duce la îndeplinirea sarcinilor ridicate de acesta. Istoria trecutului aparţine aceluia care făureşte viitorul" (p. 253—254).

De aceea continuă Kon, leninismul nu se limitează pur şi simplu la constatarea faptului că întotdeauna ştiinţele istorice sînt necesar legate de lupta claselor sociale. El dezvăluie corelaţia dintre interesele claselor şi obiectivitatea ştiinţifică şi formulează *principiul partinităţii* ca *principiu metodologic conştient*

al savantului ce-şi închină munca sa cauzei socialismului. Numai partinitatea istoriei marxiste este compatibilă astăzi cu cercetarea obiectivă a proceselor istorice.

Valoros este şi capitolul despre progresul social şi criteriul lui. Îndeosebi aş vrea să remarc aici merituoasa încercare de a rezolva problema progresului în sfera culturii spirituale. Trebuie, spune Kon, să distingem două aspecte ale culturii spirituale: unul „sociologic", care reflectă anumite relaţii de producţie, exprimă interesele unei anumite clase, constituie expresia anumitei ideologii, şi altul „gnoseologic", cognitiv, care reprezintă, în fiecare epocă, o anumită treaptă în cunoaşterea lumii obiective, de către om (a naturii şi a propriilor sale relaţii sociale). Reiese că pe planul „sociologicului" este imposibil să vorbim de progresul culturii spirituale, în planul al doilea dimpotrivă constatăm permanenta adîncire şi lărgire a cunoaşterii umane.

„De pildă — scrie Kon — în planul sociologic, deosebirea dintre teoria teologică şi cea contractualistă cu privire la apariţia statului este o deosebire ce rezultă din deosebirea de condiţii sociale, care le-au generat şi din deosebirea de interese de clasă; teoria teologică a statului exprimă interesele clasei feudalilor, cea contractualistă reflectă relaţiile capitaliste în formare şi apără interesele burgheziei în ascensiune. În planul istoriei cunoaşterii, însă, e limpede că teoria contractualistă, cu tot caracterul ei idealist, nu ia pur şi simplu locul celei teologice, ci reprezintă o etapă superioară (a cunoaşterii originii statului — *n.n.*) în raport cu cea teologică, întrucît ea înlătură vălul teologic din (explicaţia) statului şi dreptului, prezentîndu-le drept instituţii omeneşti. Progresul în planul realităţii istorice (înlocuirea feudalismului cu capitalismul) condiţionează, în felul acesta, şi progresul cunoaşterii" (p. 357—358).

Remarc totuşi că opoziţia dintre ideologic şi gnoseologic, subînţeleasă în unele propoziţii, opoziţie susţinută în monografia analizată, nu mi se pare justificată. Ideologiile diferitelor clase progresiste reprezintă ele însele etape diferite de adîncire a cunoaşterii realităţii sociale. Este greşit să se susţină că ideologicul este lipsit de semnificaţie şi valoare cognitivă, sau măcar să se lase a se înţelege acest lucru. Rămîne valabil, în încercarea lui Kon, de a demonstra progresul în sfera culturii, distincţia dintre momentul irepetabil al unei etape în evoluţia culturii spirituale, dintre momentul discontinuităţii acestei evoluţii, şi momentul repetabilităţii, momentul continuităţii acestei evoluţii.

★

Am trecut în revistă doar cîteva elemente pozitive din monografia lui Kon, amintind fugitiv şi unele deficienţe ale ei, deficienţe ce nu trebuie nici într-un caz să ducă la îndoieli cu privire la deosebita valoare ştiinţifică şi propagandistic-educativă a monografiei ce o analizăm. Eu folosesc această ocazie pentru a susţine cu toată căldura utilitatea traducerii lucrării lui Kon, pentru lucrătorii din domeniul istoriei, filozofiei, ideologiei în genere din ţara noastră.

I. Kon pune la îndemîna istoricilor, filozofilor etc., pentru prima oară o solidă lucrare marxistă de critică a principalelor orientări din filozofia burgheză a istoriei din ultimele 6—7 decenii. (Nu trebuie să uităm că la noi în ţară a apărut înainte de război monografia lui N. Bagdazar despre unii reprezentanţi ai filozofiei burgheze a istoriei, monografie scrisă de pe poziţii ideologice burgheze, obiectiviste, idealiste şi că influenţa pe care lectura acestei cărţi a putut s-o aibă asupra unor istorici va putea fi argumentat combătută prin lectura monografiei lui Kon). Monografia ajută mult la înţelegerea inconsistenţei unor concepţii filozofice despre istorie şi cultură din Romînia burghezo-moşierească. Imensele prejudicii pe care le aduce misticismul, religia şi toate formele idealismului cercetării istorice, orientării politice, educaţiei oamenilor sînt subliniate cu tărie în lucrarea lui I. Kon.

Monografia recenzată prezintă un deosebit interes ştiinţific şi educativ şi prin fundamentata critică la adresa empirismului, factologiei din istoriografia burgheză, ce-şi caută justi-

ficarea în filozofia neopozitivistă, ceea ce de asemenea poate contribui la combaterea factografiei din istoriografia romînească din trecut, cît şi la combaterea unor astfel de eventuale neajunsuri în cercetarea istorică din zilele noastre. Necesitatea însuşirii temeinice a teoriei materialiste a istoriei, necesitatea utilizării metodologice a categoriilor şi legilor materialismului istoric de către istorici în explicarea diferitelor evenimente, perioade istorice, este permanent scoasă în evidenţă de către Kon.

Un alt merit de seamă al lucrării constă în efortul de a preciza, adînci şi a dezvălui noi laturi şi a aduce noi argumente în favoarea uneia sau alteia dintre legile sau categoriile materialismului istoric. Amintesc în această privinţă efortul susţinut îndreptat înspre precizarea, argumentarea nuanţată şi convingătoare privind obiectul însuşi al istoriei (spre deosebire de cel al sociologiei marxiste), privind corelaţia general-individual în istorie, repetabilitatea, legitatea istorică. Foarte instructivă după părerea mea este şi precizarea pe care o aduce I. Kon în legătură cu „faptul istoric". De asemenea corelaţia subiectiv-obiectiv în cunoaşterea istorică îşi găseşte o explicaţie satisfăcătoare în monografia analizată. Pe larg sînt analizate de asemenea noţiunile de „progres social", „formaţiune social-economică", „civilizaţie" şi altele. Destul de mare atenţie se acordă şi problemei periodizării istoriei.

Folosind un bogat material teoretic din lucrările clasicilor marxism-leninismului, din documentele de partid, Kon nu o dată subliniază faptul că însăşi viaţa, şi mai ales succesele în construirea socialismului şi comunismului, infirmă toate concepţiile idealiste reacţionare despre istorie şi confirmă permanent justeţea teoriei materialiste a istoriei.

Ion Aluaş

Manualul de logică pentru clasa a XI-a *

Astăzi, în plină revoluţie socialistă, în toiul luptei împotriva curentelor de ariergardă ale filozofiei burgheze, un manual de logică pentru învăţămîntul nostru mediu nu poate să se mulţumească cu expunerea calmă şi tehnică a formelor şi legilor gîndirii corecte. El trebuie să fie, în acelaşi timp, încă o lovitură puternică dată idealismului şi metafizicii, care continuă să încerce ascunderea conţinutului obiectiv al formelor şi legilor logice, care se zbate, cu şi mai mare înverşunare, să submineze încrederea oamenilor în puterea raţiunii şi în eficienţa muncii raţionale.

În zilele noastre, un manual de logică trebuie să fie neapărat un protest al adevărului, ridicat cu pasiune partinică, împotriva tuturor detractorilor contemporani ai raţiunii, împotriva tuturor încercărilor iraţionaliştilor contemporani de a strecura pesimismul şi deznădejdea pe însăşi puntea de comandă a acţiunilor omeneşti : *gîndirea.*

Un manual de logică, acum, şi la noi, trebuie nu numai să predea elevilor un ansamblu de cunoştinţe, ci să le facă şi o anumită educaţie : să-i convingă de justeţea marxism-leninismului, să-i însufleţească în lupta pentru realizarea adevărurilor marxism-leninismului.

Luptînd împotriva ideilor iraţionaliste pe care burghezia contemporană le îngrămădeşte deacurmezişul istoriei, un manual de logică din zilele noastre trebuie să fie înainte de toate un elogiu al raţiunii ştiinţifice şi al muncii raţionale.

★

Pentru ca un manual de logică să poată îndeplini această importantă sarcină, el trebuie să atingă o maximă rigurozitate ştiinţifică, o combativitate intransigentă şi să fie scris într-un stil clar şi accesibil.

V. Pavelcu şi I. Didilescu — autorii manualului de logică pentru clasa a XI-a — s-au

* Editura de stat didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1959, 241 p.

străduit să redacteze un manual care să corespundă acestei cerinţe istorice. Într-o anumită măsură şi în deosebi în ceea ce priveşte părţile tehnice ale manualului ei au reuşit. Observaţiile care urmează au o singură menire : să-i ajute pe autori la îmbunătăţirea manualului lor, cu prilejul celei de-a doua ediţii. Ceea ce îl preocupă în primul rînd pe recenzentul unui manual — menit să aibă nenumărate ediţii — nu este numai semnalarea greşelilor şi lipsurilor, ci, mai ales, modul precis prin care pot fi corectate greşelile şi împlinite lipsurile.

De aceea, observaţiile, pentru a fi mai operative, nu vor ordona greşelile şi lipsurile acestui manual după importanţa şi gravitatea lor, ci după succesiunea lor în volum.

Astfel, manualul ar fi trebuit să înceapă cu o scurtă introducere în care să se arate importanţa sporită a însuşirii logicii într-un moment istoric în care întreaga filozofie burgheză tinde spre iraţionalism, dacă nu şi în formă, ca existenţialismul, cel puţin în fond, ca neopozitivismul. Autorii ar trebui să arate că iraţionalismul este produsul firesc al capitalismului muribund, strigătul de deznădejde al acestei orînduiri perimate în care oamenii mor de foame... deoarece s-au produs prea multe bunuri.. Elevii trebuie să înţeleagă de la început opoziţia radicală dintre iraţionalitatea orînduirii capitaliste, care nu mai corespunde necesităţii istorice, şi profunda raţionalitate a orînduirii socialiste, cerută de însăşi dezvoltarea firească a societăţii. De la început trebuie să le fie clar elevilor că filozofia are un ascuţit caracter de clasă, că logica este o disciplină filozofică şi că ei trebuie să-şi însuşească logica şi fundamentarea ei materialist-dialectică pentru a fi în stare să lupte cu maximă eficacitate împotriva tuturor tentativelor filozofiei burgheze contemporane de a ascunde, în acelaşi timp, atît iraţionalitatea capitalismului, cît şi raţionalitatea socialismului. Încă din primele pagini ale manualului trebuie să apară clar că logica este, în acelaşi timp, o indispensabilă unealtă de lucru şi o tot atît de indispensabilă armă de luptă.

Autorii s-au mulţumit însă doar să presare, din cînd în cînd, de-a lungul manualului, o uşoară culoare locală şi istorică. Ei au introdus actualitatea şi combativitatea prin intermediul cîtorva exemple şi cu prilejul unor referiri fugitive la clasicii marxism - leninismului. Aproape ori de cîte ori expunerea cere o luare de atitudine militantă, autorii devin timizi şi stîngaci.

Chiar în primul capitol al manualului, în care trebuie să se clarifice dialectica treptelor cunoaşterii, autorii dau dovadă de o oarecare nesiguranţă în mînuirea materialismului dialectic. Ceea ce trebuie neapărat lămurit în acest capitol introductiv este în ce constă unitatea dintre senzorial şi raţional. Trebuie, deci, să se demonstreze că, pe de o parte, senzorialul este primordial faţă de raţional, care e secund — adică interpretarea *materialistă* a problemei iar, pe de altă parte, că senzorialul şi raţionalul sînt pe cît de contradictorii, tot pe atît de inseparabile — adică interpretarea *dialectică* a problemei.

Însă autorii nu izbutesc să clarifice mulţumitor dialectica celor două trepte ale cunoaşterii. Într-un loc afirmă că „senzaţiile ne înştiinţează că temperatura s-a urcat sau s-a coborît, „că este lumină sau întuneric", (p. 3), iar în alt loc, precizează că treptele cunoaşterii „nu se pot opune una alteia" (p. 4).

După părerea mea, ambele afirmaţii sînt nedialectice şi, deci, false. Nu senzaţiile ne înştiinţează că este lumină sau întuneric, ci raţiunea ne spune că ceea ce sezisăm este lumina sau întunericul. Dacă am da crezare autorilor manualului, am atribui senzaţiilor virtuţi cognitive pe care nu le are decît raţiunea. Numai raţiunea poate identifica lucrurile, deoarece numai ea este în stare să reflecte identitatea relativ constantă a diferitelor lucruri de acelaşi gen. Senzaţiile oglindesc lucrurile în individualitatea lor, prin care ele se diferenţiază unele de altele. Ele nu ne pot „înştiinţa" în nici un fel despre genul din care fac parte lucrurile individuale pe care le oglindesc. Numai raţiunea este capabilă să reflecte generalul din lucrurile individuale pe care le oglindesc senzaţiile şi, prin aceasta,

deşi indisolubil legată de senzaţii, ea se află în contradicţie cu acestea [1].

Neaprofundînd caracterul dialectic al unităţii dintre senzorial şi raţional, autorii manualului n-au mers pînă la capătul deosebirii calitative dintre senzaţii şi gîndire şi, din această pricină, le-a scăpat din vedere atît saltul dialectic de la senzorial la raţional, cît şi caracterul contradictoriu al unităţii dintre cele două trepte ale cunoaşterii.

Nu este satisfăcător nici modul în care autorii manualului înţeleg interpretarea materialistă a unităţii dialectice dintre senzaţii şi raţiune. „Materialismul a dovedit că toate cunoştinţele noastre se întemeiază pe senzaţii şi percepţii", (p. 3), afirmă ei. În altă parte autorii manualului subliniază din nou că „judecăţile universale derivă din experienţă" (p. 146).

Autorii s-au aflat, astfel, în faţa unor deosebit de nimerite prilejuri de a lua o atitudine combativă împotriva pozitivismului de ieri şi de azi. Dar ei au trecut mai departe fără să simtă această nevoie [2].

Însă recunoaşterea primordialităţii experienţei senzoriale faţă de formele logice nu înseamnă încă materialism. Lenin ne-a atras atenţia încă acum o jumătate de veac că „în dosul cuvîntului „experienţă" se poate ascunde, fără îndoială, atît linia materialistă a filozofiei, cît şi cea idealistă" şi că „nici definirea experienţei ca obiect de cercetare şi nici definirea ei ca mijloc al cunoaşterii nu e încă întru nimic hotărîtoare în această privinţă" [3].

Materialismul înţelege prin experienţă legătura vie, reală, materială dintre ceea ce este primordial — obiectul — şi ceea ce este secund — subiectul.

Autorii de manuale trebuie să se lepede cît mai curînd de prejudecata care îi sileşte să simplifice problemele. O problemă clarificată pînă la capăt nu este înţeleasă mai greu de elevi decît una abandonată la jumătatea drumului din „nevoia" simplificării. Un manual trebuie să fie clar, şi nu neapărat simplu. Iar clarificarea se obţine nu prin oprirea explicaţiilor la mijlocul drumului, ci prin evitarea problemelor prea dificile pentru vîrsta elevilor.

Neînţelegerea pînă la capăt a unităţii dialectice dintre sensibilitate şi gîndire i-a dus pe autori la o formulare încă vagă a rolului gîndirii abstracte. „*Rolul gîndirii abstracte* — scriu ei — *constă în ultima instanţă în explicarea şi înţelegerea realităţii concrete, obiective, în reflectarea lumii materiale*" (p. 4).

Rolul *specific* al gîndirii este să oglindească însuşirile esenţiale ale lucrurilor şi raporturilor esenţiale dintre ele şi nu lumea materială în ansamblul ei. Tocmai de aceea poate gîndirea să explice şi să înţeleagă realitatea obiectivă.

Pornind de la ideea justă că „gîndirea logică posedă această proprietate remarcabilă de a ne menţine în domeniul adevărului, dacă am plecat de la adevăr" (p. 6), autorii ajung la concluzia, la fel de justă, că „logica studiază deci gîndirea din punctul de vedere al formei, fiindcă forma poate întemeia corectitudinea gîndirii" (p. 7).

Cu acest prilej, autorii iau atitudine împotriva formalismului, căruia îi opun teza leninistă potrivit căreia forma logică nu este altceva „decît structura conţinutului, modelată în practica de milenii a gîndirii omeneşti (p. 9).

Dar în problema raportului dintre conţinutul şi forma gîndurilor manualul manifestă ezitări [4].

---

[1] O pisică nu poate să vadă niciodată un tablou de Rembrandt,ci vede ceea ce *numai noi* oamenii ştim că este un tablou de Rembrandt. De altfel, autorii revin totuşi de mai multe ori asupra acestei idei. „Reflectarea lucrurilor în percepţii şi reprezentări este utilă pentru simpla informare a omului despre ceea ce se întîmplă în jurul său" (p. 13).

[2] La p. 146, ei afirmă chiar că „după cum ne învaţă întemeietorii marxism-leninismului, izvorul tuturor cunoştinţelor este experienţa...".

[3] V. I. Lenin, *Materialism şi empiriocriticism*, Ed. P.M.R., 1948, p. 166.

[4] Combativitatea faţă de formalism s-ar fi ascuţit încă de la început, dacă autorii ar fi arătat că însuşirea gîndirii logice de a se menţine la nivelul adevărului dacă a plecat de la

Deşi nu uită să atragă atenţia că „aşa cum ne învaţă V. I. Lenin, din punct de vedere dialectic, nu trebuie să înţelegem forma gîndirii ca o formă goală, ci ca o formă plină de conţinut" (p. 9), autorii manualului vorbesc, totuşi, despre formele logice ca despre nişte forme care pot îmbrăca diverse conţinuturi. Referindu-se la forma logică a judecăţilor atributive — S. este P. — autorii conchid astfel: „Noi spunem în logică că aceasta este o formă a gîndirii, fiindcă ea poate îmbrăca, după cum s-a văzut mai sus, conţinuturi diferite" (p. 6).

Dar dacă formele logice pot îmbrăca diferite conţinuturi înseamnă că înainte de a îmbrăca vreun conţinut, formele logice sînt lipsite de orice fel de conţinut. Dacă formele logice pot îmbrăca diferite conţinuturi, înseamnă că înainte de a fi umplute cu anumite conţinuturi ele sînt goale.

Exprimîndu-se astfel, autorii îşi anulează singuri combativitatea lor faţă de formalism şi, în ciuda bunelor intenţii pe care le au, îl sprijină şi ei.

În realitate, situaţia este cu totul alta. Formele logice, ca atare, nu sînt de loc lipsite de orice conţinut, aşteptînd nerăbdătoare primul prilej de a fi umplute. Ele au un conţinut foarte precis: reflexia celor mai generale însuşiri sau raporturi din realitatea obiectivă. Forma logică *S este P* nu este lipsită de orice conţinut de cunoaştere. Ea este structura logică pe care o capătă în mod firesc reflectarea unităţii dialectice reale dintre individual şi general. Formele logice structurează formal un conţinut de cunoaştere categorial, adică de maximă generalitate.

Afirmînd că formele logice pot îmbrăca diferite conţinuturi de cunoaştere, manualul confundă raportul dintre gen şi specie cu raportul dintre formă şi conţinut. Nu formele logice pot îmbrăca diferite conţinuturi cognitive, ci conţinuturile cognitive ale formelor logice, avînd o maximă generalitate, sînt valabile pentru genurile şi speciile subordonate. Judecata „acesta este un caiet" are forma logică S este P, deoarece conţinutul de cunoaştere al formei logice S este P oglindeşte *orice* unitate dialectică dintre individual şi general, iar judecata: „acesta este un caiet" reflectă *o anumită* unitate dialectică dintre individual şi general.

Autorii manualului nu se exprimă riguros atunci cînd afirmă că: „aceeaşi formă poate cuprinde conţinuturi variate" (p. 7). De fapt, cele mai generale conţinuturi de cunoaştere cuprind toate conţinuturile de cunoaştere subordonate, care, tocmai de aceea, păstrează aceeaşi formă logică.

Nici în problema raportului dintre limbă şi gîndire n-a ajuns manualul la o claritate deplină. Paragraful consacrat acestei probleme se încheie astfel: „Gîndirea are funcţia de *cunoaştere* a realităţii; limbajul — funcţia de *comunicare*" (p. 10).

Limbajul nu are însă numai rolul de a comunica gîndurile gata constituite. Limbajul joacă un rol hotărîtor în însăşi formarea gîndurilor. Gîndurile se constituie *în* şi *prin* limbaj.

Este adevărat că practica social-istorică determină, în primul rînd, funcţia comunicativă a limbajului. Dar tocmai procesul comunicării este acela în care conţinuturile de cunoaştere îşi capătă forma lor logică. Necesitatea muncii determină necesitatea comunicării, iar necesitatea comunicării determină necesitatea fixării logice a reflectării însuşirilor generale ale lucrurilor.

Nevoiţi, în procesul muncii, să-şi transmită unii altora ceea ce au aflat despre mediul lor înconjurător, oamenii au devenit în stare să-şi păstreze şi pentru ei înşişi gîndurile formate pentru ceilalţi. Aşa s-a născut prima fiinţă muncitoare, cuvîntătoare şi gînditoare din istoria materiei: *Omul*.

Autorii manualului sînt de acord că „noţiunea... este fixată cu ajutorul cuvintelor" (p. 18) şi că „gînduri neînsoţite de cuvinte nu există", (p. 67), dar ei nu atrag nicăieri atenţia asupra funcţiei constitutive a limbajului în procesul de formare logică a ideilor

---

adevăr rezidă în faptul că legile corectitudinii gîndirii sînt şi ele adevărate, deoarece nu sînt altceva decît reflexia celor mai generale legi ale lucrurilor.

Autorilor le scapă, astfel, încă un prilej de a lua o atitudine combativă împotriva faimoasei filozofii „semantice", care reduce gîndirea la limbaj şi logica la gramatică, pentru a ascunde caracterul reflectoriu al ideilor formate în şi prin limbaj, pentru a ascunde, în cele din urmă, faptul cel mai primejdios pentru burghezia contemporană, că ideile juste capătă o uriaşă forţă materială transformatoare de îndată ce sînt însuşite şi aplicate de mase.

Este foarte bine venită scurta expunerea raţionamentelor de relaţie, dar şi aici autorii manualului ar fi trebuit să se folosească de prilejul ivit şi să respingă relativismul logic profesat de logisticienii burghezi contemporani. Împotriva tuturor acestora, care înfăţişează cu capul în jos unitatea dialectică reală dintre lucruri şi legăturile dintre ele, autorii trebuiau să demonstreze că nu există raporturi, fără suporturi şi că primordiale sînt lucrurile cu însuşirile lor, în vreme ce relaţiile dintre ele sînt secunde.

Astfel ar fi apărut mai clar de ce idealismul subiectiv contemporan este atît de grăbit să înlocuiască logica însuşirilor cu logica relaţiilor. „Relaţii fără relate !" este expresia logică a tezei ontologice idealist subiective : „Spirit fără materie" !

Rădăcinile de clasă ale înverşunării pozitiviştilor logici împotriva „substanţialismului" logicii aristotelice încep, astfel, să se limpezească. Deoarece, după părerea pozitiviştilor logici, nu se poate spune nimic despre realitatea obiectivă, oamenii sînt absolut liberi să-şi organizeze experienţa lor strict subiectivă conform uneia din nenumăratele logici posibile, care toate se reduc la un ansamblu de reguli pur relaţionale.

Mai pe înţelesul tuturor : „Fiecare clasă socială cu logica ei !", toate avînd, chipurile, aceeaşi valabilitate, adică toate fiind la fel de lipsite de valabilitate obiectivă.

Dacă manualul ar fi demascat şi această orientare idealistă din logica modernă, şi-ar fi sporit sensibil atît calitatea teoretică, cît şi eficienţa educativă.

Caracterul dialectic al unităţii dintre inducţie şi deducţie nu apare nici el îndeajuns de clar în manual. Autorii sînt de părere că „diferitele forme de raţionament, de la general la particular sau de la particular la general, colaborează în mod obişnuit" (p. 120) şi că „trebuie să ne străduim să aplicăm pe fiecare din ele la locul cuvenit, iar aceasta nu vom reuşi decît în cazul cînd nu vom pierde din vedere legătura dintre ele, completarea lor reciprocă" (p. 120). Ceva mai departe, autorii revin asupra acestei păreri, afirmînd că „raţionamentele deductive se împletesc cu raţionamente inductive, confirmînd corelaţia lor dialectică pusă în lumină de Fr. Engels" (p. 178).

Este regretabil că autorii acestui manual nu au ţinut seama într-o măsură mai mare de rezultatele obţinute de logicienii din ţara noastră. Dacă ar fi făcut-o nu ar mai fi perpetuat părerea de mult învechită, potrivit căreia inducţia este un raţionament de la particular la general, iar deducţia, invers.

Valorificînd teoria leninistă a reflectării, acad. Ath. Joja arată că această părere omite „faptul esenţial al trecerii de la planul senzorial la cel conceptual, de la fapte la concepte. Conţinutul idealist al acestei definiţii falsifică raportul real" [1].

După ce precizează că „inducţia e deci mişcare de la planul sensibil la cel logic..." [2], Ath. Joja conchide : „Prin urmare, ori de cîte ori trecem de la concepte (chiar subordonate) la alte concepte (supraordonate), facem o deducţie" [3].

Aşadar, unitatea dialectică dintre inducţie şi deducţie nu se reduce la o simplă „corelaţie" sau „completare reciprocă" a două tipuri de raţionamente dintre care unul urcă, iar celălalt coboară. Între inducţie şi deducţie nu există aceeaşi deosebire ca între un ascens şi un descens. Inducţia şi deducţia sînt cele două laturi contradictorii ale procesului de cunoaştere. Inducţia şi deducţia nu sînt numai inseparabile, ci şi contradictorii, prima fiind primordială, iar a doua secundă.

---

[1] Acad. Ath. Joja, *Elemente pentru explicarea deducţiei şi inducţiei* (II), *Cercetări filozofice*, nr. 4, 1955, p. 241.

[2] *Ibidem*, p. 243.

[3] *Ibidem*, p. 244.

Lămurirea caracterului *dialectic* al contradicţiei dintre inducţie şi deducţie este astăzi cu atît mai necesară cu cît pozitivismul logic încearcă să ascundă în spatele contradicţiei dintre cele două muchii ale cunoaşterii unitatea indestructibilă dintre ele şi să opună, în consecinţă, dialecticii materialiste o metafizică dualist-idealistă a complementarităţii [1].

În sfîrşit, în problema raportului dintre logica elementară şi cea dialectică, autorii manualului se situează, în general, pe o poziţie justă. Surprinde însă afirmaţia plehanoviană că „logica formală, care reflectă tocmai acest moment al repausului, este cuprinsă în logica dialectică, ca o treaptă de cunoaştere elementară" (p. 204). Pe drept cuvînt au criticat unii logicieni sovietici această părere a lui Plehanov, care confundă raportul dintre logica elementară şi cea dialectică atît cu raportul obiectiv dintre repaus şi mişcare, cît şi cu raportul subiectiv dintre cele două momente ale gîndirii logice : elementar şi dialectic.

În vreme ce repausul este, într-adevăr, un caz particular al mişcării, iar momentul elementar al gîndirii există implicit în toate formele şi legile logicii dialectice [2], logica elementară — ştiinţa care studiază corectitudinea formelor raţionale de cunoaştere a lucrurilor în stabilitatea lor — *nu este inclusă* în logica dialectică — ştiinţa care studiază corectitudinea formelor raţionale de cunoaştere a lucrurilor, în auto-dinamica lor.

Ele sînt *succesive*, atît din punctul de vedere istoric, cît şi din punctul de vedere logic. Prima n-are caracter de clasă, cealaltă, are. Logica elementară, fiind inferioară logicii dialectice, a putut să existe şi fără logica dialectică, dar logica dialectică nu poate să existe fără logica elementară, care nu este inclusă în ea, ci se află numai la baza ei.

★

Autorii vor mai trebui să-şi sporească atenţia la rigurozitatea şi consecvenţa terminologiei pe care o folosesc de-a lungul manualului. Sînt încă multe formulări neriguroase şi destule inconsecvenţe în soluţionarea unor probleme. Le voi semnala numai pe cele mai supărătoare.

La p. 15, autorii afirmă că „omul a trebuit să acţioneze înainte de a reflecta". Această formulare cumulează două inexactităţi. Mai întîi, nu există fiinţe care acţionează *înainte* de a reflecta, iar, în al doilea rînd, fiinţele care acţionează înainte de a-şi reflecta *în mod rational* mediul lor ambiant nu sînt încă oameni. Autorii au vrut să spună că, în cadrul unităţii dialectice dintre practică şi teorie. practica este primordială, iar teoria, secundă, însă în formularea din manual se confundă „primordialitatea" cu „anterioritatea". Clasicii marxism-leninismului au arătat în repetate rînduri că practica este tocmai activitatea materială, specific umană, care se desfăşoară în lumina unei teorii, tot din practică izvorîtă.

Foarte bine venită este distincţia pe care o fac autorii manualului între însuşirile esenţiale ale lucrurilor şi *notele* care formează conţinutul noţiunilor. Ei insistă astfel, pe bună dreptate, asupra deosebirii dintre planul ontic şi cel logic, ceea ce majoritatea manualelor de logică au neglijat pînă acum. Notele nu sînt chiar însuşirile lucrurilor, ci numai *reflexia* lor în gîndirea umană.

Atunci ce caută în manual următoarea formulare şi încă subliniată : „*Totalitatea însuşirilor esenţiale ale unei categorii de obiecte pe care le reflectă o noţiune poartă numele de conţinutul noţiunii*" (p. 21). Doar conţinutul noţiunilor este alcătuit din notele care oglindesc însuşirile esenţiale ale unui gen de lucruri şi

---

[1] Autorii s-au apropiat de înţelegerea materialist-dialectică a raportului dintre inducţie şi deducţie atunci cînd au făcut distincţia dintre *sofismele* deducţiei şi *erorile* inducţiei (p. 156 şi 193). Într-adevăr, erorile păcătuiesc faţă de adevăr, iar sofismele şi faţă de corectitudine. Erorile sînt ale unor conţinuturi determinate, iar sofismele sînt ale unor forme generale. Din păcate, autorii au atins numai în treacăt această problemă.

[2] În timp ce gîndirea dialectică se află în gîndirea elementară în mod implicit şi spontan, gîndirea elementară se află în gîndirea dialectică tot în mod implicit, dar, de data aceasta, conştient.

nicidecum, din însuşirile înseşi ale obiectelor !... Notele formează oglinda subiectivă a însuşirilor obiective. Totuşi, fraza imediat următoare păstrează această confuzie pe care autorii înşişi doresc să o risipească. „În logică — continuă ei — însuşirile esenţiale ale obiectelor care se reflectă în conţinutul noţiunii şi pe care le gîndim în noţiune se numesc *note*" (p. 21).

Autorii se opun, în mod justificat, acelor logicieni care, dialectizînd logica elementară, contestă valabilitatea legii raportului invers dintre sfera şi conţinutul noţiunilor. Ei arată limpede că „legea raportului invers e valabilă numai cu privire la noţiunile situate pe trepte diferite de generalitate *din aceeaşi serie de noţiuni*" (p. 26) şi că ea „nu se poate aplica la noţiuni cum ar fi „apetale" şi „artropode", care aparţin unor serii deosebite de noţiuni" (p. 26) şi „nici în cazul cînd conţinutul aceleiaşi noţiuni se schimbă, îmbogăţindu-se, datorită dezvoltării cunoştinţelor noastre despre obiectul respectiv" (p. 26).

Atrăgîndu-ne atenţia că „nu trebuie să credem că variaţiile reciproce ale sferei şi conţinutului noţiunilor decurg după o proporţie matematică constantă" (25), autorii formulează totuşi legea raportului invers astfel : „cu cît conţinutul unei noţiuni este mai mic..., cu atît sfera ei este mai largă şi invers..." (p. 25).

De fapt, se poate spune numai că dacă sfera se micşorează, conţinutul se îmbogăţeşte şi invers, deoarece între latura cantitativă a noţiunilor — sfera — şi latura calitativă a lor — conţinutul — nu poate să existe o proporţie matematică, ci numai o unitate dialectică, în cadrul căreia schimbările cantitative duc la schimbări calitative.

În manual se arată clar ce se înţelege prin noţiuni colective. „Asemenea *noţiuni, în care se reflectă proprietăţile claselor de obiecte privite ca unităţi separate, se numesc noţiuni colective*" (p. 33). Identificînd, în mod greşit, noţiunile *generale* cu cele *necolective*, autorii manualului ajung la o concluzie cel puţin confuză în ceea ce priveşte „deosebirea" dintre noţiunile *colective* şi cele *generale*.

„Noţiunile colective — scriu ei — nu sînt formate pe baza operaţiilor de gîndire care conduc la noţiunile generale (abstractizarea şi generalizarea) şi de aceea nu pot fi supuse unor operaţii logice ca generalizarea şi determinarea" (p. 33).

După cum se ştie de mult, orice noţiune se formează prin abstractizare şi generalizare şi se supune operaţiilor de generalizare şi determinare. Noţiunile individuale, particulare şi generale sînt fie necolective, fie colective. De pildă, pădurea Băneasa, unele păduri din R.P.R., toate pădurile din R.P.R., orice pădure.

În manual, judecata este definită cînd ca o „operaţie logică" (p. 63), cînd ca una din „formele cele mai generale ale gîndirii" (p. 104). Ori, operaţie logică şi formă logică nu-i tot una. Judecata este un gînd, o formă logică, cu care gîndirea poate face o serie de operaţii logice.

Scăpîndu-le din vedere contradicţia lăuntrică din spatele identităţii lucrurilor, autorii explică astfel legea non-contradicţiei :„...dacă obiectele realităţii nu posedă în acelaşi timp însuşiri contrarii, nici gîndirea nu se poate contrazice în acelaşi timp" (p. 110).

Este adevărat însă că autorii adaugă puţin mai departe „că realitatea obiectivă conţine obiecte şi fenomene cu o natură contradictorie", ca de exemplu „lumina" (p. 111).

În realitate, nu numai unele „obiecte şi fenomene", ci *orice* obiect este o unitate contradictorie, dar legea non-contradicţiei nu se referă la contradicţia lăuntrică din lucruri, ci la identitatea lor relativ stabilă.

★

În concluzie, manualul de logică pentru clasa a XI-a, primul manual de logică redactat în ţara noastră după 23 August 1944, are o serie de merite care îl diferenţiază în mod sensibil de „logicile" dintre cele două războaie mondiale şi care dovedesc strădania autorilor —deseori reuşită—de a elabora o lucrare marxist-leninistă.

Cu toate greşelile şi lipsurile lui, îndreptabile la ediţia următoare, manualul acesta poate fi socotit ca un bun început de elaborare a unui manual corespunzător societăţii noi pe care o construim.

Henri Wald

O carte sovietică despre industrializarea socialistă a Romîniei *

Numeroase lucrări [1] apărute în ultimii ani în Uniunea Sovietică au ca obiect studiul diferitelor aspecte ale dezvoltării economiei țării noastre pe calea socialismului. Printre acestea este și lucrarea *Dezvoltarea industriei Romîniei în condițiile orînduirii democrat-populare* a economistului sovietic I. P. Oleinik, apărută în anul 1959 la Moscova.

Lucrarea este consacrată „prezentării cîtorva particularități ale creării și dezvoltării industriei socialiste din Romînia în condițiile orînduirii democrat-populare, ale colaborării economice și ale diviziunii internaționale a muncii în sistemul mondial al socialismului" (p. 5).

Autorul a reușit să elaboreze un studiu istorico-economic amplu și documentat al dezvoltării industriei R.P.R., care oferă cititorului un tablou multilateral al marilor succese dobîndite de oamenii muncii din țara noastră în înfăptuirea politicii leniniste a P.M.R. de industrializare socialistă a țării.

Începînd cu o examinare a industriei țării noastre în timpul regimului burghezo-moșieresc, autorul înfățișează dezvoltarea impetuoasă a industriei în ansamblu precum și a principalelor ei ramuri în anii regimului democrat-popular, arătînd condițiile care au permis realizările de importanță istorică în transformarea țării noastre, într-o perioadă relativ scurtă, dintr-o țară agrară înapoiată, într-o țară cu o industrie modernă în continuă dezvoltare.

Meritul principal al lucrării constă în faptul că analizează, pe baza unui vast material faptic și statistic, aplicarea creatoare de către P.M.R. a învățăturii leniniste despre industrializarea socialistă la condițiile concrete ale țării noastre.

Din tratarea amplă și complexă a dezvoltării industriei noastre socialiste se evidențiază cu tărie politica înțeleaptă, științifică a P.M.R. de construire a bazei economice socialiste.

Analizînd principalele trăsături ale industrializării socialiste în condițiile concrete istorice ale țării noastre, autorul evidențiază valabilitatea generală a învățăturii leniniste despre industrializarea socialistă.

Fundamentarea teoretică și tratarea sistematică a problemelor, precum și modul de folosire a materialului faptic pe care autorul l-a cules, constituie merite ale lucrării și îndreptățesc considerarea acesteia ca un aport

---

* *Razvitie promîșlennosti Rumînii v usloviah narodnodemokraticesckogo stroia.* Sotekghiz, 1959, 442 p.

[1] Merkulov A., *Romînia pe drumul construirii bazelor economice ale socialismului.* Gospolitizdat, Moscova, 1954, Pomazanov S. I., *Industria Republicii Populare Romîne și repartizarea ei teritorială,* Moscova 1954; Lesakov V., *Romînia pe drumul socialismului,* Gospolitizdat, Moscova 1955; Koriaghin I. D., *Industria petroliferă a Romîniei și problemele dezvoltării ei în condițiile orînduirii democrat-populare,* Gospolitizdat, Moscova 1958.

însemnat la îmbogățirea literaturii economice marxiste.

★

În lucrare sînt analizate unele trăsături generale ale construcției socialiste și, în deosebi ale industrializării socialiste, ca de pildă : întărirea și dezvoltarea formelor socialiste în economie și a relațiilor de producție socialiste, crearea și dezvoltarea marii industrii socialiste pe baza creșterii neîncetate a industriei grele ; reconstrucția întregii economii naționale pe baza tehnicii înaintate și creșterea rapidă a productivității muncii, creșterea numerică a clasei muncitoare și ridicarea nivelului ei tehnico-cultural ; întărirea poziției clasei muncitoare în sistemul dictaturii proletariatului ; repartizarea socialistă a forțelor de producție pe teritoriul țării și ridicarea economică a tuturor regiunilor ; folosirea în primul rînd a surselor materiale și financiare interne pentru realizarea industrializării. De asemenea se menționează faptul că industrializarea socialistă asigură mărirea neîncetată a întregii producții sociale și ridicarea nivelului material și cultural al maselor populare.

Totodată autorul precizează că manifestarea concretă a legităților generale ale construcției socialiste este însă în funcție de potențialul economic al fiecărei țări, de gradul de dezvoltare a forțelor de producție, de structura industriei, de starea științei și tehnicii, de existența cadrelor calificate etc.

În vederea efectuării analizei multilaterale a dezvoltării industriei țării noastre și a evidențierii procesului complex de industrializare socialistă, autorul a împărțit lucrarea în două secțiuni. În prima secțiune, intitulată *Victoria revoluției socialiste și avîntul forțelor de producție ale țării*, se tratează problemele dezvoltării industriei în ansamblu, schimbările intervenite în structura economică a țării noastre ca urmare a politicii P.M.R. de industrializare socialistă ; secțiunea a doua *Dezvoltarea diferitelor ramuri industriale* examinează cele mai importante ramuri ale industriei și îndeosebi ale industriei grele.

Pentru a demonstra saltul calitativ care a avut loc în dezvoltarea economică a R.P.R., transformarea ei într-o țară cu o industrie socialistă modernă, autorul începe cu examinarea situației industriei pînă la instaurarea regimului democrat-popular. Lucrarea demonstrează, pe baza unui bogat material statistic, starea de înapoiere economică a Romîniei în timpul regimului burghezo-moșieresc, slaba dezvoltare a industriei și dependența țării față de puterile imperialiste, ca urmare a politicii trădătoare, antinaționale a burgheziei și moșierimii.

Deși Romînia dispunea de condiții naturale favorabile pentru crearea unei industrii înaintate, burghezia și moșierimea au menținut-o în situația de anexă agrară a marilor puteri imperialiste, în situația de furnizoare de materii prime și ca piață de desfacere pentru monopolurile capitaliste romîne.

Astfel în anul 1930 agricultura țării dădea mai mult de 50% din venitul național. Burghezia își îndrepta capitalurile îndeosebi spre industria ușoară și alimentară, care îi aducea profituri mari, în timp ce dezvoltarea industriei grele era împiedicată. Romînia trebuia să importe 50% din metalul necesar și aproape 95% din mașini și diverse utilaje. Cele cîteva ramuri ale industriei grele erau în mîna capitaliștilor străini, care în cîrdășie cu burghezia și moșierimea din Romînia jefuiau bogățiile țării noastre.

Analizînd nivelul producției la ramurile industriale de bază, lucrarea scoate în evidență faptul că Romînia era una din cele mai înapoiate țări din Europa din punctul de vedere al producției pe cap de locuitor.

Tabloul înapoierii economice a țării din timpul regimului moșieresc este completat cu o serie de considerații privind înrăutățirea crescîndă a situației oamenilor muncii, accentuarea suferințelor și mizeriei lor. Toate acestea sînt ilustrate cu date statistice referitoare la creșterea ratei plusvalorii între anii 1933—1942 și scăderea continuă a salariului real, care în anul 1942 a ajuns la jumătate din nivelul anului 1933.

Anii ocupației hitleriste și ai războiului antisovietic au accentuat și mai mult înapoierea economică a țării noastre. Ca urmare a

jafului hitlerist și a distrugerilor cauzate de război, nivelul producției industriale ajunsese în anul 1944 în jurul a 40% față de nivelul antebelic. Lichidarea acestei moșteniri lăsate de regimul burghezo-moșieresc a pus în fața oamenilor muncii sarcini complexe și grele.

După instaurarea regimului democrat-popular trebuia să se realizeze refacerea economiei naționale, să se lichideze urmările dezvoltării anarhice proprii capitalismului și să se asigure o creștere rapidă a forțelor de producție ale țării.

Lichidarea înapoierii economice și transformarea Romîniei într-o țară industrial-agrară înaintată a stat în centrul atenției partidului nostru încă înainte de instaurarea dictaturii proletariatului și a trecerii la industrializarea socialistă. Astfel, autorul scoate în evidență importanța Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945, care a avut un rol deosebit de mare în stabilirea liniei de dezvoltare a economiei țării noastre.

Documentele Conferinței Naționale au arătat că la baza refacerii și dezvoltării economiei țării trebuie să stea refacerea și dezvoltarea industriei grele. „O industrie grea puternică — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în raportul la Conferința Națională — bazată pe folosirea rațională a bogățiilor naturale ale țării și dezvoltată pe linia nevoilor interne și a posibilităților izvorîte din legăturile comerciale trainice cu vecinii, constituie pivotul în jurul căruia întreaga economie a țării se va dezvolta în condiții noi" [1].

Prezentînd principalele sarcini stabilite de către P.C.R. în anul 1945, pe baza condițiilor concrete existente în Romînia și a experienței U.R.S.S., autorul apreciază că „programul de dezvoltare economică pe baza refacerii și dezvoltării în primul rînd a industriei grele, indicat de Conferința Națională, a reprezentat prima schiță a planului de industrializare socialistă a Romîniei" (p. 35).

Lucrarea relevă greutățile mari care au trebuit biruite de către oamenii muncii pentru traducerea în viață a programului de refacere și dezvoltare a economiei. Datorită uriașei activități politice și organizatorice desfășurate de partid, care a mobilizat clasa muncitoare și pe toți oamenii muncii și a îndrumat eforturile lor în refacerea economiei, datorită ajutorului frățesc pe care ni l-a dat Uniunea Sovietică, au fost obținute importante succese în dezvoltarea vieții economice și financiare și în consolidarea regimului democrat-popular.

Autorul se ocupă pe larg de perioada anilor premergători naționalizării principalelor mijloace de producție, relevînd măsurile luate de către partid în anul 1947 pentru îmbunătățirea situației economice și financiare a țării și urmările pozitive pe care le-a avut aplicarea acestor măsuri de către statul nostru democrat-popular.

Autorul înfățișează de asemenea metodele folosite de statul nostru pentru realizarea controlului asupra dezvoltării tuturor sectoarelor economiei naționale. Lucrarea se ocupă aci de rolul sindicatelor în efectuarea controlului muncitoresc în întreprinderi, de rolul Băncii Naționale, care a fost etatizată, de însemnătatea introducerii controlului economic de stat și organizarea oficiilor industriale; de asemenea se examinează unele aspecte ale folosirii capitalismului de stat pentru dezvoltarea economică a țării și se face o caracterizare a reformei bănești din august 1947, subliniindu-se importanța acesteia în opera de refacere și dezvoltare a economiei noastre naționale.

Măsurile economice luate în anul 1947, care au avut un pronunțat caracter anticapitalist, au fost de o mare însemnătate economică și politică. Ele au avut ca urmare creșterea producției industriale, îmbunătățirea situației economice generale, a nivelului de trai al maselor muncitoare și consolidarea regimului democrat-popular. La sfîrșitul anului 1947, pentru prima oară după 30 de ani, bugetul de stat al țării s-a încheiat fără deficit. Înfăptuirea măsurilor inițiate de partid au creat condiții pentru trecerea la revoluția socialistă.

Instaurarea dictaturii proletariatului a constituit un moment hotărîtor pentru dez-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1955, ed. a IV-a, p. 63.

voltarea economică a țării noastre. Aceasta a dat posibilitatea poporului nostru, condus de P.M.R., să sfărîme dominația economică a burgheziei, înfăptuind naționalizarea principalelor mijloace de producție în iunie 1948, și să treacă la industrializarea socialistă a țării.

Formînd un puternic sector socialist în economie, baza dezvoltării relațiilor de producție socialiste, naționalizarea socialistă a creat condițiile pentru dezvoltarea planificată a economiei naționale.

În lucrare se face o scurtă expunere a realizării principalelor sarcini ale planurilor economice din 1949 și 1950, care au avut ca scop reorganizarea industriei noastre naționalizate; ele au creat condițiile pentru trecerea la etapa planurilor de perspectivă, a planurilor cincinale, caracterizate de autor ca o etapă superioară în dezvoltarea planificată a economiei.

Cele mai importante probleme sînt examinate pe larg în capitolul *Industrializarea socialistă a R.P.R.*, în care autorul expune necesitatea obiectivă a industrializării socialiste și unele particularități ale înfăptuirii sale în țara noastră, dezvoltarea industriei pe baza planurilor cincinale, repartizarea socialistă a forțelor de producție, întărirea forțelor socialiste ale economiei și schimbarea structurii de clasă a societății.

După cucerirea puterii de către clasa muncitoare în alianță cu ceilalți oameni ai muncii, în fața țării noastre s-a pus în mod nemijlocit sarcina construirii socialismului. În lupta pentru transformarea revoluționară a țării noastre, partidul și guvernul s-au călăuzit după planul leninist de construire a socialismului în U.R.S.S., care cuprinde : industrializarea socialistă a țării, electrificarea, transformarea socialistă a agriculturii pe calea cooperației și înfăptuirea revoluției culturale.

Documentata expunere a necesității obiective a industrializării socialiste și a trăsăturilor generale ale acesteia scoate în evidență deosebirea radicală dintre metoda socialistă de industrializare și cea capitalistă. Rolul industriei grele în dezvoltarea economiei socialiste ocupă un loc central. În lucrare se menționează faptul că *dezvoltarea industriei grele, și în primul rînd a industriei constructoare de mașini, este o condiție hotărîtoare obligatorie pentru asigurarea victoriei socialismului.* Referindu-se la tezele leniniste, autorul subliniază că singura bază materială a societății socialiste poate fi numai marea industrie mecanizată, capabilă să asigure reconstrucția tehnică a întregii economii naționale. Numai industria grea poate sluji ca bază a dezvoltării și întăririi proprietății socialiste, poate asigura creșterea neîntreruptă, la un nivel înalt, a productivității muncii, care în ultimă instanță constituie *factorul hotărîtor al victoriei socialismului în întrecerea economică pașnică cu sistemul capitalist.*

Industrializarea socialistă este o necesitate obiectivă, determinată de cerințele legilor economice obiective ale socialismului. După cum subliniază autorul, „industrializarea socialistă reprezintă o necesitate economică obiectivă, inevitabilă stadiului de dezvoltare a forțelor de producție, o condiție în mișcarea progresivă a societății" (p. 108). Industrializarea socialistă, dezvoltarea cu precădere a industriei grele, „rezultă din esența legii economice fundamentale a socialismului, care cere dezvoltarea continuă a producției pe baza tehnicii celei mai înalte și a creșterii sistematice a productivității muncii sociale... Dezvoltarea numai a industriei extractive sau a celei ușoare, așa-numita industrializare de stambă, nu este o industrializare în adevăratul înțeles al acestui cuvînt. Ea nu asigură progresul tehnic necesar în economia națională și nici independența economică" (p. 127).

Asupra procesului de industrializare socialistă în țările de democrație populară, influențează în mare măsură colaborarea și ajutorul reciproc dintre țările lagărului socialist. Existența particularităților în procesul industrializării socialiste în diferite țări, datorită condițiilor specifice în care se desfășoară acest proces, nu afectează esențialul, generalul, respectiv necesitatea dezvoltării cu precădere a industriei grele și în primul rînd a industriei constructoare de mașini.

Industrializarea socialistă a țării noastre, ca și a celorlalte țări de democrație populară, se desfășoară în condiții istorice deosebite decît cele în care Uniunea Sovietică a trebuit să construiască socialismul. Existența sistemului mondial socialist în frunte cu U.R.S.S., relațiile de colaborare și ajutor reciproc dintre țările lagărului socialist și folosirea bogatei experiențe acumulate în Uniunea Sovietică au o deosebită importanță pentru construirea socialismului în țările de democrație populară.

Lucrarea examinează însemnătatea acestor factori pentru industrializarea socialistă a țării noastre, acordînd o atenție deosebită specializării și cooperării în producție a țărilor lagărului socialist, care dă posibilitatea înfăptuirii în condiții mai prielnice a dezvoltării industriei și cu precădere a industriei grele, în ritm rapid, pe baza tehnicii moderne și a folosirii raționale a resurselor materiale și financiare.

În mod just se subliniază faptul că relațiile de colaborare și ajutor reciproc dintre țările lagărului socialist se deosebesc radical de relațiile dintre statele capitaliste. În sistemul mondial capitalist, ca urmare a acțiunii legilor care guvernează în orînduirea capitalistă, țările se dezvoltă în mod inegal; există țări dezvoltate din punct de vedere industrial și altele slab dezvoltate, menținute ca anexe și furnizoare de materii prime pentru marile țări imperialiste. În opoziție cu această situație, în lagărul socialist relațiile de ajutor reciproc dintre țările socialiste și diviziunea internațională socialistă a muncii exclud specializarea unor țări industriale dezvoltate, iar a altora ca țări agricole dezvoltate. Aceasta ar însemna permanentizarea caracterului agrar al economiei unor țări, ceea ce ar frîna construirea socialismului. Relațiile de colaborare din cadrul lagărului socialist se bazează pe unitatea de interese a țărilor care îl compun și de aceea au ca scop crearea și dezvoltarea în fiecare țară a ramurilor industriei moderne și în primul rînd, a industriei grele — a industriei constructoare de mașini, energetică, metalurgică, chimică etc. — care au o însemnătate hotărîtoare pentru dezvoltarea economiei socialiste a fiecărei țări.

Relațiile de colaborare dintre țările lagărului socialist constituie un factor important pentru accelerarea ritmului de industrializare socialistă, de dezvoltare a economiei atît a fiecărei țări în parte cît și a întregului lagăr în ansamblu. Aceasta are ca urmare — așa cum subliniază Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. — micșorarea continuă a decalajului dintre țările socialiste în privința nivelului dezvoltării industriale, a nivelului productivității muncii, a pregătirii cadrelor calificate etc., egalizarea treptată a nivelului general al dezvoltării economice și culturale a statelor socialiste și înaintarea lor în front comun spre comunism.

Demascînd calomniile ideologilor burghezi și revizioniști care denaturează relațiile dintre țările socialiste, autorul subliniază astfel faptul că, în sistemul socialist a fost lichidată pentru prima oară în istorie aservirea economică și politică a unor țări de către altele, dominația unora și subordonarea altora, relații caracteristice țărilor capitaliste.

Învățătura leninistă despre industrializarea socialistă prin dezvoltarea cu precădere a industriei grele, cu pivotul ei principal, industria constructoare de mașini a stat la baza politicii economice a P.M.R. încă din primele zile ale puterii populare. Ea a fost și este linia generală a politicii partidului și guvernului nostru în construirea bazei tehnice materiale a societății socialiste. Acest lucru este demonstrat pe larg de autor, atît în examinarea politicii de investiții, cu prilejul căreia arată că majoritatea investițiilor au fost îndreptate spre dezvoltarea industriei și îndeosebi a industriei grele, cît și în întreaga analiză pe care o face procesului de industrializare a țării noastre.

Linia generală a P.M.R. în industrializarea socialistă și-a găsit expresia în planurile de stat privind dezvoltarea economiei naționale și în planul decenal de electrificare a țării (1951—1960). Analizei sarcinilor stabilite prin aceste planuri și îndeplinirii lor, autorul îi consacră o parte importantă din lucrare. Numeroase date statistice vin să ilustreze faptul că

datorită muncii pline de abnegație a clasei muncitoare, a inginerilor și tehnicienilor și a tuturor oamenilor muncii, datorită desfășurării largi a întrecerilorsocialiste și ajutorului frățesc al U.R.S.S., sarcinile acestor planuri au fost îndeplinite cu succes în țara noastră.

Ca urmare a politicii leniniste a partidului nostru de industrializare socialistă s-a schimbat structura economică a țării. S-a schimbat raportul dintre industrie și agricultură; industria a devenit ramura conducătoare în economia națională, baza creșterii nivelului tehnic al producției și a ritmului înalt de dezvoltare a ramurilor economiei naționale. A crescut ponderea industriei în crearea venitului național. Greutatea specifică a producției industriale în producția globală a industriei și agriculturii a fost, încă la sfîrșitul primului plan cincinal, de 66% față de 35% în 1938.

Schimbări radicale au intervenit în însăși structura industriei, în sensul creșterii greutății specifice a industriei mijloacelor de producție față de industria mijloacelor de consum. În anii puterii populare au fost dezvoltate și perfecționate vechile întreprinderi și au fost create noi ramuri industriale, de o însemnătate hotărîtoare pentru construirea bazei tehnico-materiale a socialismului. Aceasta a fost posibil datorită repartizării raționale a investițiilor în industrie. Astfel, dacă urmărim datele statistice din anii 1951—1957 analizate de autor în graficul nr. 41, se observă cu ușurință că cea mai mare parte a investițiilor a fost îndreptată spre industria grea, ceea ce a avut ca urmare creșterea greutății specifice a acesteia și a pivotului ei, industria constructoare de mașini. Numai datorită dezvoltării rapide a celor mai importante ramuri ale industriei grele a fost posibilă crearea unei structuri mai raționale a industriei, care răspunde întru totul cerințelor construirii socialismului în țara noastră.

Dacă burgheziei i-au trebuit zece ani (1928—1938) pentru a ridica volumul producției industriale cu 56,3%, în condițiile regimului democrat-popular volumul producției industriale a crescut în perioada anilor 1948—1958, cu 464%, ritmul mediu anual de creștere a producției industriale fiind în această perioadă de 16%. Este interesantă comparația pe care o face autorul între indicele producției industriale a R.P.R. și indicii țărilor capitaliste între anii 1951—1957, pentru a scoate în evidență ritmul rapid de dezvoltare a industriei noastre, dovadă vie a superiorității sistemului socialist, care asigură condițiile pentru un avînt nemaiîntîlnit al forțelor de producție. Astfel în țara noastră în perioada anilor 1951—1957 ritmul de dezvoltare al producției industriale a întrecut în medie nivelul atins în țările capitaliste, cu mai mult de 1,6 ori.

Îndeplinirea cu succes a hotărîrilor Plenarelor C.C. al P.M.R. din noiembrie 1958 și iulie 1959, a creat posibilitatea ca pentru anul 1960 să se stabilească o nouă și puternică dezvoltare în ritm rapid a industriei. Plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959 a prevăzut ca producția industrială să crească în anul 1960 cu 14% față de 10% cît prevedea planul pe 1959. În anul 1960, producția globală industrială va fi de circa 5 ori mai mare decît în 1938. În *Proiectul de Directive ale Congresului al III-lea al P.M.R.* se prevede că în anul 1965 valoarea producției globale industriale va fi de aproximativ 2,1 ori mai mare decît în 1959, corespunzînd cu un ritm mediu anual de creștere de circa 13%[1].

Atît experiența țării noastre cît și experiența celorlalte țări de democrație populară confirmă pe deplin faptul că *ritmul rapid de dezvoltare este o lege generală a socialismului*. Datorită ritmului rapid de dezvoltare a industriei noastre socialiste, decalajul dintre nivelul industrial al R.P.R. și al altor țări mai dezvoltate din punct de vedere industrial se micșorează tot mai mult.

Lucrarea cercetează ritmul rapid de dezvoltare a diferitelor ramuri ale industriei grele, printre care industria petrolului, energetică, constructoare de mașini, chimică etc.,

---

[1] *Proiect, Directivele Congresului al III-lea al P.M.R. pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și pentru programul economic de perspectivă*, Ed. politică, 1960, București, p. 16.

care a avut ca urmare întărirea puterii economice a R.P.R. Dezvoltarea cu succes a industriei grele a contribuit la reconstrucția tehnică a întregii industrii, la dezvoltarea industriei ușoare și alimentare și a asigurat baza tehnică materială pentru transformarea socialistă a agriculturii. În anii puterii populare au apărut și s-au dezvoltat noi ramuri industriale, inexistente înainte, printre care industria de utilaj petrolifer, industria de tractoare și mașini agricole, de autocamioane, industria de îngrășăminte chimice, de mase plastice, de medicamente etc.

Un loc important în lucrare îl ocupă analiza industriei constructoare de mașini, prezentată de autor ca una din cele mai importante realizări ale regimului nostru democrat-popular. Astfel, volumul producției globale în industria constructoare de mașini și a metalurgiei prelucrătoare era în 1958 de 7 ori mai mare față de anul 1938. Trebuie să amintim că în 1959 nivelul anului 1958 a fost depășit cu 14%. Iar după cum prevede *Proiectul de Directive ale Congresului al III-lea al P.M.R.*, producția industriei construcțiilor de mașini va crește în anul 1965 de 2,2 ori față de 1959, cu un ritm mediu anual de peste 14% față de circa 13% pe ansamblul industriei [1].

O mare dezvoltare a luat construcția de mașini și de utilaj petrolifer și minier, construcția de tractoare, mașini de transport, mașini electroenergetice și termoenergetice, strunguri etc. Dacă în timpul regimului burghezo-moșieresc abia 5% din necesarul de mașini și utilaje era acoperit din producția internă, astăzi necesarul de mașini și utilaj este acoperit în măsură hotărîtoare (peste 75%) din producția internă. Țara noastră a devenit exportatoare de o serie de mașini și utilaje foarte apreciate peste hotare.

În anii regimului de democrație populară, în fața oamenilor muncii din țara noastră au stat sarcini importante în cea ce privește refacerea și îndeosebi dezvoltarea industriei energetice.

[1] *Ibidem*, p. 26.

Autorul prezintă pe larg istoricul dezvoltării industriei petrolifere, cărbunelui și energiei electrice, caracteristicile lor generale, precum și rezultatele remarcabile obținute de poporul nostru în dezvoltarea acestor ramuri industriale de bază.

Istoricul dezvoltării industriei petrolifere din Romînia, începînd din anul 1890 și pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial, este în mod just caracterizat de autor ca fiind „istoria cruntei exploatări, a pauperizării petroliștilor și a tuturor muncitorilor romîni, care prin munca lor au adus venituri colosale patronilor străini și romîni" (p. 206).

În regimul democrat-popular au fost create noi perspective de dezvoltare a industriei petrolifere. Astfel, datorită măsurilor luate de partid și guvern, a fost refăcută și dezvoltată industria petroliferă, a cărei producție anuală a depășit cu milioane de tone cea mai înaltă producție anuală obținută în timpul regimului burghezo-moșieresc.

Lucrarea acordă o mare atenție industriei energiei electrice, care reprezintă una din ramurile industriale de bază, fără de care nu poate fi vorba de mecanizarea și automatizarea proceselor de producție, de progres tehnic, de dezvoltarea întregii economii naționale și de ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii. Cu ajutorul materialului faptic și statistic pe care l-a cules, autorul face o analiză temeinică a îndeplinirii planului decenal de electrificare, evidențiind pe bună dreptate noile succese obținute de poporul nostru în ceea ce privește electrificarea țării.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința organizației regionale de partid-Cluj, a arătat că „se îndeplinesc cu aproape un an mai devreme principalele prevederi ale planului de electrificare pentru etapa de 10 ani — 1951—1960" [1].

În *Proiectul de Directive ale Congresului al III-lea al P.M.R.* se prevede că în 1965 produc-

[1] *Cuvîntarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința organizației regionale de partid-Cluj*, *Scînteia* din 17 martie 1960.

ția de energie electrică va fi de circa 18,5 miliarde kWh, de 2,7 ori mai mare decît în 1959[1].

Cu cifre și fapte concludente este scoasă în evidență și dezvoltarea industriei chimice în anii puterii populare. Producția globală a industriei chimice în anul 1958 a fost aproape de 8 ori mai mare față de cea din 1938. S-au creat noi ramuri, printre care producția îngrășămintelor chimice, a maselor plastice, a medicamentelor etc. Dispunînd de condiții favorabile de dezvoltare, producția industriei chimice va crește în anul 1960 de 2,3 ori față de 1955 devenind una din ramurile de bază ale economiei naționale.

Republica Populară Romînă a obținut succese importante în ceea ce privește ridicarea continuă a nivelului tehnic al industriei și sporirea productivității muncii. Progresul tehnic în condițiile socialismului reprezintă pîrghia principală pentru dezvoltarea forțelor de producție, pentru avîntul întregii economii naționale. În țara noastră această problemă s-a pus cu o mare acuitate, mai ales datorită nivelului tehnic foarte scăzut al industriei, moștenit de la regimul burghezo-moșieresc.

Indicînd căile principale pentru ridicarea productivității muncii și reducerea prețului de cost, partidul nostru a arătat că este necesară acordarea unei atenții deosebite introducerii tehnicii noi, înzestrării întreprinderilor cu mașini și utilaje corespunzătoare nivelului actual al tehnicii mondiale. Progresul tehnic a devenit o cauză principală a întregului popor muncitor. Aceasta a creat posibilități multilaterale pentru creșterea producției industriale, pentru avîntul neîntrerupt al întregii economii naționale.

Factorii cei mai importanți care au determinat creșterea nivelului tehnic al industriei și al celorlalte ramuri ale economiei naționale sînt dezvoltarea în ritm rapid a industriei constructoare de mașini precum și progresul științei în țara noastră. Introducerea tehnicii noi este mult înlesnită datorită ajutorului neprecupețit primit din partea Uniunii Sovietice și colaborării frățești cu celelalte țări ale lagărului socialist.

În lucrare se subliniază faptul că reutilarea tehnică a întreprinderilor a determinat o creștere însemnată a productivității muncii. De asemenea, se ilustrează cu o serie de date faptul că cea mai mare parte din creșterea producției industriale a fost obținută în ultimii ani pe seama ridicării productivității muncii.

Pe baza dezvoltării industriei grele, s-a dezvoltat și industria producătoare de bunuri de consum. Examinînd procesul de dezvoltare a industriei ușoare și alimentare, autorul scoate în evidență preocuparea permanentă a P.M.R. și a guvernului nostru pentru satisfacerea în măsură tot mai mare a cerințelor de consum ale populației. De asemenea, o mare atenție se acordă ilustrării importanței industrializării socialiste pentru ridicarea nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii. În acest scop sînt prezentate o serie de date privind creșterea venitului național, creșterea salariului real și cheltuielile privind satisfacerea nevoilor social-culturale.

Autorul ilustrează faptul că industrializarea socialistă a dus la o mai justă repartizare a forțelor de producție pe teritoriul țării noastre, la ridicarea din punct de vedere economic a unor regiuni înapoiate în timpul regimului burghezo-moșieresc, la dezvoltarea armonioasă a tuturor regiunilor țării. De asemenea, sînt relevate dezvoltarea și consolidarea sectorului socialist în economie, schimbările în structura de clasă a țării noastre, întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, întărirea regimului democrat-popular și a rolului de conducător al P.M.R.

Acordînd o mare însemnătate problemelor referitoare la organizarea și perfecționarea conducerii industriei socialiste, I.P. Oleinik se ocupă într-un capitol separat de dezvoltarea și întărirea principiului centralismului democratic în conducerea economiei, de organizarea muncii și salarizarea în industrie și de o serie

[1] *Proiect, Directivele Congresului al III-lea al P.M.R. pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și pentru programul economic de perspectivă*, Ed. politică, 1960, p. 18.

de aspecte ale pregătirii cadrelor pentru industrie.

Folosind o temeinică argumentare teoretică marxist-leninistă, autorul studiază politica P.M.R. și a statului nostru socialist de aplicare justă a principiului centralismului democratic în conducerea economiei; măsurile luate în anii 1949—1957 în vederea întăririi funcției economico-organizatorice a statului nostru, în strînsă îmbinare cu atragerea tot mai largă a oamenilor muncii la conducerea și rezolvarea problemelor obștești și stimularea activității lor creatoare în construirea socialismului. De asemenea, arătînd că salarizarea în condițiile socialismului constituie nu numai un factor al ridicării productivității muncii ci și o metodă de organizare a muncii socialiste, se analizează modificările aduse sistemului de normare a muncii și de salarizare în industria țării noastre, în vederea aplicării juste a principiului socialist al repartiției după calitatea și cantitatea muncii. Lucrarea se ocupă de urmările pozitive ale măsurilor luate de către statul nostru democrat-popular, care se oglindesc în creșterea avîntului întrecerii socialiste, în ridicarea continuă a productivității muncii în industrie și în îmbunătățirea nivelului de trai al oamenilor muncii.

Un loc important îl ocupă menționarea ajutorului frățesc pe care U.R.S.S. l-a acordat țării noastre pentru industrializarea socialistă, prin livrarea de materii prime, utilaj, mașini, instalații industriale, credite, ajutor tehnico-științific, în pregătirea cadrelor etc. Materialul faptic și statistic folosit de autor reușește să arate în mod convingător faptul că prietenia și colaborarea multilaterală dintre R.P.R. și U.R.S.S. precum și cu celelalte țări socialiste constituie un factor de importanță hotărîtoare pentru construirea cu succes a socialismului în țara noastră.

Marile realizări obținute de poporul nostru în construirea socialismului, precum și sarcinile stabilite de Plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959 pentru anul 1960, primul an al planului de șase ani, în vederea creșterii ritmului de dezvoltare a bazei tehnico-materiale a socialismului, confirmă încă odată teza marxist-leninistă subliniată de autor că numai prin *instaurarea dictaturii proletariatului, numai prin trecerea principalelor mijloace de producție în proprietatea socială, a întregului popor, poate fi asigurată dezvoltarea rapidă a întregii economii naționale.* După cum subliniază I. P. Oleinik, prin traducerea în viață a programului leninist de construire a socialismului în condițiile Romîniei, într-o perioadă istorică relativ scurtă, poporul nostru condus și îndrumat de P.M.R., a transformat întreaga înfățișare a țării, a construit statul socialist, independent și iubitor de pace.

Proiectul de Directive ale Congresului al III-lea al P.M.R. pentru planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și pentru programul economic de perspectivă, subliniază cu pregnanță că sarcina fundamentală a planului economic de 6 ani este dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului, creșterea rapidă a forțelor de producție, în vederea desăvîrșirii construcției socialiste în Republica Populară Romînă. Acest plan este prima etapă a programului de perspectivă a dezvoltării economiei naționale pînă în anul 1975, orientat în direcția creșterii intense și multilaterale a forțelor de producție, în vederea desăvîrșirii construcției socialiste și trecerii treptate la construirea comunismului.

Acest program va trebui să asigure dezvoltarea armonioasă a tuturor ramurilor economiei naționale, acordîndu-se în continuare prioritate industriei grele, precum și realizarea unui asemenea belșug de produse care să permită ridicarea bunăstării poporului muncitor la nivelul celor mai avansate țări din lume [1].

*

Lucrarea lui I. P. Oleinik are merite incontestabile. Ea reprezintă o abordare științifică a problemelor industrializării țării noastre. Folosind pe larg documentele partidului nostru, autorul a reușit să prezinte felul în care au fost rezolvate cele mai importante probleme pe care le-a ridicat industrializarea socialistă în țara noastră pînă acum.

[1] *Ibidem*, p. 14 și 73.

Modul în care este redată experiența țării noastre, evidențierea manifestării legilor generale și a unor particularități în procesul industrializării socialiste precum și generalizările teoretice care însoțesc diferitele capitole, oferă cititorului o analiză marxistă a dezvoltării industriei noastre socialiste.

Deși în lucrarea lui I. P. Oleinik se acordă o atenție mai mică unor probleme însemnate pentru dezvoltarea industriei noastre și care ocupă un loc important în documentele Congresului al II-lea al P.M.R. și ale plenarelor C.C. al P.M.R., ca de pildă, aceea a perfecționării continui a tehnologiei, a descoperirii și valorificării rezervelor interne, pentru creșterea continuă a productivității muncii și reducerii prețului de cost, considerăm că ea este o carte interesantă și valoroasă.

Iancu Ionel și
Ligia Șchiopu

Dezvoltarea capitalismului în agricultura Romîniei*

Studiul lui I. Adam și N. Marcu închinat cercetării dezvoltării capitalismului în agricultura romînească umple un gol de mult resimțit în literatura noastră social-economică. Acest însemnat capitol al istoriei economiei noastre naționale, obiectul atîtor mistificări din partea economiștilor și sociologilor burgheziei și moșierimii reclama de mult o abordare cuprinzătoare, științifică, de pe poziții marxist-leniniste. Toate teoriile și „sistemele" sociologice și economice burgheze, fie că-și spuneau liberaliste sau naționaliste, țărăniste sau reformiste, de catedră sau conservatoare au depus îndelungate stăruințe pentru a nega realitatea dezvoltării agriculturii noastre pe făgașul capitalismului. Romînia era mereu prezentată de aceste pseudo-curente, pretins „teoretice", drept un teritoriu al primitivității, pe care un scornit „specific" o condamna pentru eternitate la un stadiu invariabil „eminamente agrar", total refractar și totdeauna opus evoluției spre capitalism. Pe aceste șubrede „fundamente" social-economice erau apoi construite „teze" politice care imaginau diversionist fie un „stat țărănesc" fie unul „corporatist" sau „etnocratic" iar social-democrații oportuniști propagau teza gheristă a „neoiobăgiei" potrivit căreia instaurarea socialismului în Romînia nu e posibilă decît ca un rezultat al victoriei socialismului în Europa apuseană. Evident, realitatea economică infirma punctele lor de vedere. Dar sociologii și economiștii burghezi o negau sau o escamotau.

Pînă la eliberare cercetarea aprofundată a acestui fenomen nu a fost întotdeauna posibilă. S-au scris, mai ales în anii noștri numeroase studii care luminează diferite aspecte ale acestei probleme. I. Adam și N. Marcu încearcă pentru prima oară o analiză largă, cuprinzătoare a temei. Urmînd îndeaproape indicațiile metodologice din „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", autorii se străduiesc să înfățișeze o imagine veridică a situației agriculturii romînești între 1864 și primul război mondial. Autorii întreprind o cercetare amănunțită a fenomenului, reconstituindu-i profilul adevărat pe baza unui material bogat, cules din statisticile vremii și din dosarele de arhivă încă necercetate. Lucrarea cuprinde numeroase tabele și diagrame, statistici și tablouri migălos alcătuite care pledează convingător pentru o idee sau alta. Și, firește, nu sînt neglijate nici consecințele sociale ale evoluției agriculturii spre capitalism. Capitolul final, ca și numeroase observații făcute pe parcurs, dezvăluie limpede cauzalitatea economică a marilor frămîntări țărănești de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Lucrarea, deși își propune obiective de cercetare strict economice, oferă un material

* I. Adam, N. Marcu, *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura Romîniei*, vol. II, Ed. științifică, 1959.

variat și extrem de prețios pentru studiul sociologic. În însemnările noastre am vrea să evidențiem numai valoarea sociologică a datelor cuprinse în acest al doilea volum din lucrarea tovarășilor I. Adam și N. Marcu.

Partea I a volumului este consacrată aproape exclusiv studierii raporturilor dintre țărani, arendași și moșieri. Printr-o cercetare, am spune, aproape microscopică, se conturează *un tablou concludent al relațiilor sociale din* agricultura Romîniei din acea perioadă. Sînt anii caracterizați prin relații de trecere treptată de la munca bazată pe clacă la sistemul capitalist, cînd aceste două sisteme coexistă sau alternează după nevoi și împrejurări, dar cînd — faptele demonstrează — munca în dijmă cedează vizibil terenul în favoarea muncii salariate. Fără îndoială, imediat după reforma din 1864 predominant a fost încă sistemul muncii în dijmă. Treptat, o dată cu dezvoltarea *producției de mărfuri și a pieții*, și ca atare și a procesului de diferențiere a țărănimii, moșierii și arendașii încep să-și utileze moșia cu inventar propriu, cu mașini perfecționate, apelînd în consecință tot mai mult la mîna de lucru salariată, care devine preponderentă. Aceasta înseamnă că, în acea perioadă, relațiile de producție capitaliste cucereau poziții însemnate. Caracterul specific pentru țara noastră al acestei dispute economico-sociale între cele două sisteme economice — subliniază autorii — constă în faptul că preponderența relațiilor de producție capitaliste e realizată nu prin existența marii proprietăți pur capitaliste, ci prin împletirea celor două forme de relații de producție. Ceea ce e însă cu deosebire important și prețios pentru cercetarea sociologică — și care rezultă din prima parte a volumului — e faptul că relațiile capitaliste deveniseră o realitate economică contestată din motive interesate sau preconcepute de unii dintre sociologii epocii.

Partea a doua a volumului e dedicată în ansamblu studierii procesului de dezvoltare a agriculturii cu caracter comercial. Pornindu-se de la ideea justă că gradul dezvoltării agriculturii comerciale este un indice sigur al dezvoltării capitalismului în mediul rural, autorii se opresc îndelung asupra diverselor aspecte ale acestui proces. Agricultura nu e analizată însă izolat, ca un fenomen rupt de contextul economic general al epocii, ci în directă legătură cu el. Aceasta permite autorilor să evidențieze faptul că agricultura evoluează spre un caracter tot mai pregnant comercial în funcție de dezvoltarea, în general, a economiei capitaliste a țării și, în special, de accentuarea revoluției noastre industriale. Datele furnizate de aceste capitole demonstrează convingător, că atît în gospodăria moșierească, cît și în cea țărănească — evident în condiții deosebite — agricultura devine producție de mărfuri. Procesul n-a cunoscut, desigur, o dezvoltare egală și simultană pe întreaga suprafață a țării. La început, după reformă, dezvoltarea diviziunii sociale a muncii în agricultură provoacă accentuarea caracterului ei comercial mai întîi în anumite gospodării sau regiuni mai apropiate de centre de desfacere, apoi treptat fenomenul devine tot mai general. Același lucru se petrece și cu producția însăși, întrucît nu de la început toate produsele interesează în egală măsură sub raport comercial. În această direcție merită relevate acele capitole din carte care studiază procesul de specializare a diferitelor regiuni sau gospodării ca o consecință directă a pătrunderii comerțului în agricultură. Autorii insistă asupra faptului că dezvoltarea normală a comercializării agriculturii noastre a fost frînată de rămășițele feudale care au dăinuit încă mult timp. Sînt puse de asemenea în lumină consecințele sociale ale evoluției spre capitalism a agriculturii noastre. Se arată astfel că acest proces a dus la înrăutățirea situației social-economice a majorității țărănimii, pe de o parte, iar pe de altă parte, la formarea unei pături subțiri de burghezie rurală. Moșierimea și arendașii acumulează capital pe care îl vor investi în industrie, dezvoltînd mai ales industria ușoară legată direct de posibilitatea prelucrării unor produse furnizate de agricultură, iar piața internă cunoaște, în general, o lărgire a capacității de absorbție.

Așadar, întreaga cercetare întreprinsă în cadrul volumului, ca și fiecare capitol în parte,

constituie o fundamentare a tezei științifice, marxist-leniniste, după care la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru în agricultura Romîniei erau preponderente relațiile capitaliste. Acest adevăr, alături de valoarea lui economică, are o mare importanță sociologică. Cum se știe, în chiar perioada pe care o analizează volumul în discuție, numeroase curente sociologice romînești negau de pe o poziție de clasă sau alta acest fapt. În decenii anterioare, junimismul a răspîndit cu toată stăruința această idee. Teza maioresciană a discrepanței dintre fondul social-economic și forma suprastructurală avea în ultimă analiză drept fundament ideologic tocmai neîncrederea, ignorarea acelor elemente care atestau dezvoltarea spre capitalism a economiei țării noastre. Această teză maioresciană a avut o largă circulație în sociologia burgheză, ba chiar și în mișcarea socialistă a epocii. Sămănătorismul, cu evidentele sale împrumuturi din ideologia junimistă, a răspîndit — în ciuda șubrezeniei fondului său sociologic — aceleași false și reacționare concepții privind așa-zisa inexistență a elementelor capitaliste în țara noastră. Antiindustrialismul programatic, izolarea arbitrară a satului de oraș, proslăvirea trecutului feudal și a boierimii „de neam", lupta înverșunată împotriva ideologiei socialiste, adică toate aceste direcții pentru care militau sămănătoriștii își trăgeau izvorul din falsa teză mai sus amintită. Poporanismul, cu întreaga sa diversiune antisocialistă, cu propagarea acelei utopice „democrații rurale" se sprijinea din punct de vedere sociologic pe aceeași ignorare deliberată, sau subapreciere a relațiilor capitaliste deja preponderente în economia romînească. Pe aceeași argumentație se sprijinea chiar și oportunismul de esență menșevică al socialiștilor „generoși", precum și acea pretinsă „lege" a dezvoltării țărilor înapoiate formulată de Gherea în *Neoiobăgia* care, după cum arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, a avut, laolaltă cu întreaga concepție gheristă, o influență nefastă asupra mișcării noastre muncitorești. De aici caracterul obiectiv polemic al întregului volum de care vorbim. Chiar dacă în unele capitole autorii pierd din vedere acest obiectiv, prin însuși materialul și concluziile formulate, volumul poate fi considerat o replică științifică adresată tuturor economiștilor și sociologilor burghezi care au făcut eforturi stăruitoare pentru a oferi o imagine deformată a relațiilor social-economice din acea epocă.

Dar tocmai pe această linie, credem, se pot aduce obiecții volumului. Autorii preferă să-și păstreze cercetarea în sfera economicului absolut, ignorînd de cele mai multe ori sectorul vicinal, al sociologiei. Procedeul este prin el însuși defectuos, sărăcind valoarea teoretică a cărții și combativitatea ei. Autorii par a nu ține seama că punctele de vedere aduse în discuție au fost obiectul atîtor dispute și controverse, că materialul pe care l-au adunat ei infirmă o teză sau alta a unor curente sociologice burgheze. În acest fel, chiar tema abordată capătă un profil trunchiat, cititorul mai puțin avizat rămînînd, cu siguranță, după lectura volumului cu ideea că tema aceasta a fost în general un teritoriu al apelor liniștite în care controversele au fost înregistrate sporadic, cînd și cînd. Dar, la urma urmei, s-ar putea obiecta că autorii în mod conștient nu și-au propus asemenea scopuri, ei năzuind numai spre o cercetare economică a epocii. După părerea noastră un asemenea punct de vedere este fundamental greșit, el însemnînd în ultimă analiză privarea faptelor de concluzia teoretică ce se impune. Autorii care au urmat îndeaproape metodologia leninistă din *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, ar fi trebuit să țină seama și de spiritul leninist al cercetării economice, model genial al prelucrării teoretice a materialului faptic. Se observă însă că autorii nu au fost de loc consecvenți cu punctul lor de vedere... Oricît s-au străduit să-și păstreze cercetarea departe de zonele sociologiei, acest lucru nu le-a reușit pe deplin. Uneori se fac vizibile derogări de la principiul stabilit și autorii angajează polemici cu unii dintre sociologii care au afirmat puncte de vedere contrarii celor care se impun din analiza științifică a fenomenului economic al epocii. Numai că acest lucru e făcut într-un mod cu totul arbitrar, cu

consecințe păgubitoare. E greu de înțeles de ce au ales autorii din toate tezele în această problemă, toate evident învrudite, numai pe acelea expuse de Gherea în *Neoiobăgia* (și pe acestea trunchiat)? E drept că în acele pagini se combat la obiect și cu profunzime unele teze gheriste, arătîndu-se de exemplu că „în perioada în care Dobrogeanu-Gherea și-a scris *Neoiobăgia*, în care el afirma că țara noastră s-a întors la iobăgie — în realitate relațiile de producție capitaliste deja *învinseseră*". Sau se subliniază faptul foarte important că subaprecierea de către Gherea a relațiilor de producție capitaliste, deja predominante față de cele feudale se datora „nu numai concepției sale subiectiviste despre dezvoltarea societății, și faptului că el nu concepea în această dezvoltare decît forma pură". Dar, cum spuneam, e de neînțeles de ce s-au oprit autorii numai la nefastele teze gheriste. În acest fel se sărăcește profilul sociologiei epocii, lăsîndu-se impresia că numai Dobrogeanu-Gherea a negat atunci evoluția spre capitalism a agriculturii și a întregii noastre economii. Or, tezele sociologice sămănătoriste, poporaniste și chiar cele ale sociologilor liberali (de atunci și de mai tîrziu) au contribuit la răspîndirea acelorași imagini false cu privire la dezvoltarea social-economică a Romîniei. Trecînd sub tăcere aceste variate curente sociologice, întreaga carte pare dedicată polemicii cu tezele *Neoiobăgiei*, ceea ce nu e adevărat pentru că ea combate, implicit, fără a afirma aceasta, în egală măsură toate curentele sociologice burgheze din acea vreme. Aceste lacune ale cărții se datoresc în mare măsură unei înguste înțelegeri a modalității de abordare a cercetării economice, și, nu o dată, insuficientei cunoașteri a luptei de idei dintre curentele sociologice ale epocii.

Am mai observat că strădania, fără îndoială pozitivă a autorilor de a nu face o analiză globală a fenomenului studiat, ci de a-i lumina progresiv toate aspectele, a dus din păcate la o inerentă mărunțire a faptelor. Autorii fac prea multă analiză pe capitole și subcapitole, se opresc cîteodată prea îndelung asupra unei laturi a unei probleme, uitînd întregul din care face parte. De aici repetări și reluări obositoare în jurul unui fapt deja elucidat (de exemplu discuția în problema dijmei). Ar fi fost necesar, tocmai de aceea, un capitol sintetic care să strîngă laolaltă materialul bogat, risipit pe parcurs, oferindu-se astfel o imagine globală asupra faptelor supuse studiului. Se impunea de asemenea o mai atentă preocupare pentru stil, pentru felul exprimării.

Aceste observații (făcute ca în general întreaga recenzie din punctul de vedere al interesului sociologic) nu diminuează din valoarea cărții, care se înscrie ca o realizare utilă, valoroasă a literaturii noastre economice, de un egal folos și cercetării sociologice.

Z. Ornea

Considerații asupra unei introduceri în logica matematică*

Lucrarea *Introducerea în logica matematică* a profesorului A. I. Popov de la Universitatea din Leningrad este prima carte de popularizare a logicii matematice apărută în Uniunea Sovietică. În ultimii ani se înregistrează o sporire considerabilă a interesului filozofilor și logicienilor marxiști față de logica matematică, numită și simbolică — disciplină care reprezintă în esență dezvoltarea modernă a logicii elementare. Prin multiplele sale aplicații tehnice și teoretice, logica simbolică — la elaborarea căreia matematicienii sovietici au adus o contribuție de prim rang — oferă un bogat material științific care își așteaptă prelucrarea în vederea unei generalizări filozofice creatoare. Combaterea eficientă a idealismului logic modern și elaborarea logicii dialectice reclamă, la rîndul lor, analiza critică și asimilarea rezultatelor prețioase ale logicii matematice.

* A. I. Popov, *Introducere în logica matematică*, Izdatelstvo Leningradskovo Universiteta, 1959.

Cartea lui A. I. Popov se adresează celor doritori să se familiarizeze cu noțiunile de bază ale acestei discipline.

Spre deosebire de majoritatea *Introducerilor* de acest gen, în această lucrare se accentuează mult asupra istoriei dezvoltării logicii matematice. Problemele sînt încadrate în contextul istoric al elaborării lor, încît cartea ar putea fi intitulată cu egală îndreptățire *Introducere în istoria logicii matematice*.

În prima parte intitulată *Introducere*, A. I. Popov face o incursiune în istoria logicii prematematice, începînd cu Aristotel și arătînd cum în sînul ei apar germenii logicii simbolice. O atenție deosebită este acordată bineînțeles ideilor lui Leibniz. Sînt caracterizate pe scurt direcțiile principale ale logicii matematice: 1. algebra logicii; 2. fundamentele logice ale matematicii; 3. logica constructivă, teoria algoritmelor etc. În legătură cu aceasta sînt trecute în revistă poziția logicistă (Russell), formalistă (Hilbert), intuiționistă (Brouwer-Heyting). Sînt evidențiate realizările școlii sovietice în cercetarea fundamentelor matematicii. Tot aici, autorul trece în revistă diferitele opinii emise asupra raportului dintre logica artistotelică și cea matematică.

Următoarele secțiuni ale cărții expun aceste trei ramuri principale ale logicii matematice:

1. *Algebra logicii*. Secțiunea se împarte în mai multe paragrafe. Primul paragraf expune ideile lui John Boole (Boole — continuatorul lui Leibniz; simbolismul boolean; operațiile calculului claselor; analogia formală între calculul logic al claselor și calculul algebric; modul de aplicare a calculului; funcții booliene). Autorul se oprește mai departe la algebra lui P. S. Poreţki (considerentele matematice care stau la baza teoriei lui Poreţki; teoria egalităților logice; reguli de operație; exemple de probleme care se rezolvă pe baza simbolismului lui Poreţki). Se arată marile merite ale algebrei lui Poreţki în raport cu cea a lui Boole — și se subliniază că algebra logicii nu anulează valoarea logicii aristotelice.

În continuare, autorul expune unele idei de bază ale calculului propozițional și descrie teoria matematicianului sovietic I. I. Jegalkin, care a construit un calcul logic ce asimilează în modul cel mai elegant și comod operațiile logice celor aritmetice. La sfîrșitul secțiunii se expune o formă nouă a algebrei logicii care permite să se opereze mai ușor conform legilor algebrei obișnuite, acordînd noțiunilor și legăturilor fundamentale ale logicii matematice echivalente numerice adecvate.

2. A doua secțiune este intitulată: „Logica matematică și fundamentele logicii matematice". Capitolul începe cu elemente de teoria mulțimilor; în legătură cu problemele infinitului matematic este rezumată poziția școlii intuiționiste și a celei formaliste. Trecînd apoi la mijloacele logice de axiomatizare a matematicii, autorul se oprește asupra calculului propozițional (date istorice; operațiile calculului; formule fundamentale; reducerea expresiilor logice la forma normală), reluînd unele idei din capitolul anterior. Se discută de asemenea problema aplicabilității legii terțiului exclus în construcțiile logico-matematice în care intervin procese infinite; sînt explicate tezele lui Brouwer și, pe larg, ideile dezvoltate de acad. A. N. Kolmogorov. Discutînd semnificația generală a logicilor polivalente, autorul consideră că aceste logici nu au nici o valoare general-logică sau general filozofică.

Concluzia principală la care ajunge A. I. Popov este că logica matematică nu anulează principiul terțiului exclus ci îi restrînge numai aplicabilitatea în cazurile speciale legate de domenii transfinite.

3. A treia secțiune a lucrării tratează despre „Direcția intuiționistă și constructivă în logica matematică". Este vorba de logica matematică combinatorie (sau constructivă, sau algoritmică). Trebuie menționat că numai manualele de logică cele mai recente expun rezultatele obținute în această ramură tînără a logicii matematice.

A. I. Popov explică noțiunile: constructivitate, recursivitate, arată strînsa legătură între noțiunile „algoritm normal" și „funcții recursive", apoi explică principiul de acțiune al mașinilor Turing.

De-a lungul întregii cărți precum și în ultima parte, intitulată *Completări și observații*, A. I. Popov discută semnificația logică și gnoseologică a logicii matematice. Și aceasta se înfăptuiește parțial pe același plan istoric (citîndu-se o serie de opinii emise în decursul timpului, începînd cu Leibniz). Autorul susține că logica matematică reprezintă pe de o parte „matematizarea logicii" (algebra booleană), iar pe de altă parte aparatul logic al axiomatizării matematice.

Specificul matematicii (în primul rînd prezența proceselor transfinite) determină deosebirea dintre logica tradițională și logica matematică, deosebire pe care autorul o vede în primul rînd în limitarea acțiunii legii terțiului exclus. O altă trăsătură specifică a logicii simbolice constă în adaptarea aparatului operațional la sarcinile și metodele specifice ale matematicii (aceasta se reflectă și în terminologie etc.). În ceea ce privește ultima ramură a logicii matematice (teoria algoritmelor, „logica constructivă", funcțiile recursive) ea reprezintă în esență o disciplină cu precădere matematică. Primele două ramuri ale logicii matematice—algebra booleană și teoria demonstrațiilor matematice — autorul le consideră că sînt — vorbind în termenii lui Poreţki — discipline matematice în formă și logice prin conținutul și obiectul lor.

Autorul subliniază eficiența tehnică a calculelor logice moderne, critică tendințele de a asimila activitatea reflectorie a creierului uman cu activitatea mașinii; gîndirea omului are întotdeauna posibilitatea de a depăși cadrul strîmt al unei scheme logico-formale la care este limitată activitatea mașinii. Nu mai puțin, logica simbolică are valoare cognitivă. Rolul logicii simbolice ar fi însă mai mult tehnic (în sensul larg al cuvîntului), ea neavînd acea valoare general-filozofică și general-logică ce i s-a atribuit uneori. „Logica matematică și domeniile legate de aceasta — scrie A. I. Popov — înfățișează în special latura combinatorică a operațiilor și proceselor mintale, latură foarte importantă, dar care în nici un caz nu cuprinde întreaga varietate a posibilităților cognitive ale creierului uman" (p. 100).

În nici un caz logica matematică nu poate înlocui logica formală clasică, aristotelică, logică ce își păstrează marea sa valoare.

Autorul face cîteva considerații sumare și despre raportul dintre logica matematică și logica dialectică.

Introducerea în logica matematică a prof. A. I. Popov oferă primele elemente ale logicii matematice și ale istoriei logicii matematice.

Prin forța lucrurilor, cartea nu putea cuprinde diversele ramificații ale unei științe atît de complexe ca logica simbolică și disciplinele înrudite. În această ordine de idei am putea menționa problemele *semanticii logice* — teoria interpretării sistemelor formale[1] — și distincțiile fundamentale introduse în logica modernă în această direcție (și în primul rînd distincția între „limba-obiect" și „metalimbă", între sistem logic și metalogică) distincții care permit înțelegerea riguroasă a esenței formalizării. Ce-i drept, o aluzie la semantică se face fără a o denumi ca atare, cînd autorul se referă la „logicieni polonezi: A. Tarski și școala sa". Autorul consideră că avem de-a face în acest caz „în esență, cu aceeași logică tradițională, parțial înzestrată cu denumiri simbolice și cu noțiuni fundamentale ușor schimbate" (p. 96—97). Și într-adevăr, nu este indicat a îngusta în mod nejustificat problematica logicii simbolice, a o restrînge la o varietate de calcule formale, a o considera exclusiv ca o *tehnică logică*, nu și ca o știință cu multiple implicații teoretice (cum sînt de altfel și matematica și logica clasică).

S-ar putea discuta și alte probleme de natură teoretică. Considerăm astfel că ar fi meritat atenție combaterea — oricît de sumară — a *pozitivismului logic*, a filozofiei idealiste a ‚semanticii logice". Logicismul lui

[1] Vezi articolul *Semantica în logică*, în *Marea Enciclopedie Sovietică*, vol. 51. Trebuie totodată subliniată distincția netă între cercetările științifice de semantică și filozofia semantică ce reeditează, într-o formă nouă, absurdităţile idealismului subiectiv.

Russell (ideea reducerii matematicii la logică) este caracterizat, nu însă și combătut. Am putea aminti ideea profund dialectică a incompletitudinii oricărei formalizări a matematicii, chiar a aritmeticii elementare — teorema lui Gödel. O problemă interesantă este aceea a logicilor polivalente pe care A. I. Popov le interpretează ca simple calcule matematice, avînd o semnificație și o utilitate pur tehnică fără semnificație propriu-zis logică.

Prea puține aflăm despre paradoxele logice, problemă care a avut un rol decisiv în construirea logicii matematice începînd de la sfîrșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea. Printre lucrările logicienilor și matematicienilor sovietici care ar putea fi menționate sînt și acelea ale lui A. D. Bocivar, care dau o soluție interesantă, și încărcată de consecințe filozofice acestor paradoxe, și oferă totodată soluții constructive pentru combaterea logicismului idealist al lui Russell.

Trebuie spus că obiecțiile schițate mai sus și alte observații care s-ar putea ridica nu pun sub semnul întrebării valoarea acestei cărți de popularizare. Spațiul restrîns de care dispunea autorul motivează unele omisiuni. Problemele filozofice ale logicii matematice, sensul concret în care trebuie ea interpretată pe baza materialismului dialectic se află în stadiul de discuție, și ideile formulate de prof. A. I. Popov împărtășite de unii filozofi și logicieni marxiști, contestate de alții, fac în prezent obiectul unui schimb de păreri la care participă cercetătorii din Uniunea Sovietică și din alte țări.

Cartea prof. A. I. Popov este destinată unui cerc extrem de larg de cititori, practic tuturor acelora care se interesează de problemele de logică. Ea interesează în egală măsură pe filozofi, profesori de logică, studenți etc. Lucrarea este accesibilă unor oameni care posedă cunoștințe minime de logică tradițională și elemente de algebră. Explicațiile sînt în general date în mod amănunțit și se parcurg cu ușurință. Cititorul capătă o imagine generală asupra principalelor ramuri ale logicii matematice, asupra conținutului fiecărei ramuri. În carte nu se insistă asupra aparatului pur formal, asupra detaliilor tehnice, care adese ori sperie pe „neinițiați" și îi îndepărtează de studiul logicii matematice.

Cititorii familiarizați deja cu noțiunile de bază ale logicii moderne găsesc de asemenea unele aspecte interesante: 1. reliefarea aportului unor logicieni și matematicieni ruși și sovietici la dezvoltarea logicii matematice (Poreţki, Jegalkin, Kolmogorov, Markov), a căror operă merită popularizată mai intens la noi; 2. discutarea raportului dintre logica aristotelică și cea simbolică; 3. *punerea* unor probleme filozofice — de maximă importanță — legate de interpretarea logicii matematice, care trebuie rezolvate de pe pozițiile marxismului.

S. Vieru

Solipsismul și fizica modernă*

După lectura cărții lui Paul Chambadal, cititorului îi este limpede că se află în fața unei lucrări lipsită de valoare științifică, plină de la un cap la altul de sofisme; în același timp însă nu poate să nu remarce francheța aproape simplistă cu care autorul folosește tot arsenalul pozitivismului alături de concepții idealiste clasice și de diversele interpretări greșite ale fizicii moderne, pentru a dovedi ca adevărată faimoasa formulă berkeleyană: esse est percipi, a fi, înseamnă a fi perceput.

Repulsia provocată de perseverența cu care autorul susține neadevărul, de lipsa de originalitate a argumentelor folosite, este înso-

* Paul Chambadal, *La physique moderne et son interprétation*, Armand Colin, Paris, 1956.

ţită de constatarea că această „contribuţie" izbuteşte să strice, fără multe complicaţii, munca grea şi rafinată a pozitiviştilor pentru voalarea solipsismului. Desigur, un pozitivist care se respectă ar trebui să repudieze această carte, deoarece solipsismul pozitivist este de obicei mascat, iar P. Chambadal îndeplineşte această cerinţă cu multă stîngăcie abia în ultimul capitol.

Lucrarea la care ne referim în această notă îşi propune deschis să dovedească pur şi simplu că singura doctrină compatibilă cu ştiinţa modernă ar fi idealismul subiectiv, ale cărui baze au fost puse de Berkeley. Cartea se prezintă ca o expresie fără rezerve a unui solipsism militant. Autorul este conştient că „nici o concepţie asupra naturii lucrurilor nu poate într-adevăr să fie stabilită atîta timp cît vechea opoziţie dintre realism (materialism —*n.n.*) şi idealism n-a fost tranşată" (p. 15). Ne găsim deci în faţa unui exemplar, destul de rar în filozofia burgheză contemporană, pentru care preocuparea de a depăşi opoziţia dintre materialism şi idealism este o încercare zadarnică. Această opoziţie trebuie „tranşată", adoptînd ori una ori alta dintre aceste doctrine. Autorul spune, evident, un adevăr : clasicii filozofiei marxiste au demonstrat sistematic imposibilitatea de a nu alege între aceste două linii fundamentale în filozofie, imposibilitatea oricărui curent filozofic de a nu aparţine *unuia sau altuia* dintre aceste două partide ale filozofiei. Autorul nu-şi complică însă de loc situaţia, constată pur şi simplu acest fapt, îl spune cu sinceritate şi declară că a ales idealismul. Motivul acestei alegeri nu ni-l dezvăluie, ne spune doar că nu este obligat să aleagă materialismul deoarece „afirmarea existenţei obiective a corpurilor materiale într-un spaţiu exterior nu este decît un postulat, fiindcă pînă în prezent nu i-a putut fi dată nici o probă de necombătut" (p. 15). Argument străvechi, pe care idealişti de calibru mai greu l-au prezentat foarte alambicat pentru a nu fi pur şi simplu trimişi la ospiciu. Autorul nostru, pare-se inocent, nu-şi pune problema şi se mulţumeşte cu formularea aceasta brută.

Lucrarea în continuare vrea să dovedească ce alegere fericită a făcut autorul, ce minunat dispar toate problemele complicate ale fizicii moderne dacă admitem că „existenţa obiectivă a lumii fizice nu este decît o imensă iluzie" (p. 100). Pentru aceasta, consideră autorul, trebuie să învingem „lenea noastră intelectuală" care ne ţine prizonieri ai prejudecăţii materialiste, ai prejudecăţii că există o lume în afara conştiinţei noastre.

Să urmărim acum pe scurt care sînt „argumentele" aduse de autor şi care sînt dificultăţile „înlăturate" din calea fizicii de idealismul subiectiv. Argumentele formează un conglomerat destul de pestriţ. Mai întîi argumentul idealist străvechi şi totodată „ultramodern" : cunoaştem numai senzaţiile noastre care ne dau calităţile lucrurilor. Aceste calităţi sînt împărţite, după tiparul vechii filozofii a lui Locke, în calităţi primare şi secundare. Calităţile secundare nu-i prezintă autorului nici o dificultate, ele ar aparţine de fapt subiectului, iar autorul se străduieşte doar să dovedească imposibilitatea pentru un orb de a *simţi* ce înseamnă culoarea verde. Dar mai sînt şi calităţile primare, care formează, după autor, argumentul suprem al materialiştilor. Aceste calităţi primare pot fi descrise în termeni cantitativi cu semnificaţie obiectivă şi de aceea, se scrie, „fizica modernă părea să aducă acestor doctrine (materialiste, — *n.n.*) o confirmare pe care cei mai îndîrjiţi partizani ai lor abia îndrăzneau s-o spere" : că fenomenele sînt *descrise* (termenul aparţine autorului) de o formulă generală în funcţie de spaţiu şi timp. Cu alte cuvinte, dacă senzaţia de culoare nu poate fi descrisă printr-o formulă, vibraţiile luminoase care-i corespund pot fi reflectate de un sistem de ecuaţii şi oricine, chiar şi un orb din naştere, le poate *înţelege*. Bine înţeles, autorul are imediat „prilejul" să jubileze, după ce „a privit chestiunea mai îndeaproape". Îi dăm cuvîntul în continuare : „Această formulă abstractă, scrie autorul, nu este oare un produs al raţiunii noastre ? Şi dacă raţiunea noastră a creat-o, ce anume ne autorizează să o proiectăm într-un spaţiu şi un timp exterior pentru a ne prosterna apoi în faţa acestui idol

care nu-și datorează existența decît nouă înșine? Și dacă universul fizic poate fi *redus* (sublinierea noastră) la o formulă, nu trebuie, în loc să-i atribuim o existență obiectivă să constatăm din contră că acesta nu există altundeva decît în spiritul nostru? ". Să trecem peste emfaza neplăcută a textului și să observăm că acest soi de argumente este adus de adepții idealismului fizic de la cei mai neînsemnați, pînă la somități, că mari oameni de știință nu sînt, în mod uimitor, deranjați de faptul că „*a fi descris*" nu se poate transforma pur și simplu în „*a fi redus*". Este nevoie de o totală ignoranță în problemele gnoseologiei, după cum remarca Lenin, pentru a confunda ecuația care reflectă mișcarea unui sistem material cu sistemul material însuși, de a confunda imaginea unui obiect cu obiectul însuși. Și totuși în acest secol al XX-lea s-a trîmbițat insistent absurditatea că tot ce rămîne din univers este un sistem de ecuații, un șir de propoziții sau de operații de măsură. Indignarea intelectuală, revolta bunului simț al logicii elementare ar fi de rigoare dacă n-am ști că burghezia își plătește ideologii pentru un singur serviciu : acela de a apăra interesele ei de clasă.

Cercetătorul marxist are datoria de a avertiza asupra acestui fapt pe oamenii de știință cinstiți pentru a nu se lăsa amăgiți de jocul sofisticii, iar pe ideologii burgheziei trebuie să-i demaște ca atare.

Cartea pe care o discutăm este, evident, rodul unei apologii plătite, după expresia lui Marx, de aceea nu este de mirare că autorul reduce universul la cîteva ecuații și că în continuare transformă în mod nepermis *relativitatea* spațiului și timpului în *idealitatea* spațiului și timpului.

Este instructiv să citești apoi demonstrația cum Kant, Schopenhauer, Poincaré și pozitiviștii moderni au ajuns cu toții prin metode (?!) diferite la rezultatul „fundamental" la care ajunsese Berkeley : spațiul și timpul au o existență ideală, subiectivă. Autorul urmărind cu perseverență scopul său nu pierde prilejul de a prezenta toate aspectele dialectice ale științei moderne drept dovezi ale inexistenței lumii în afara gîndirii omenești. Antinomiile kantiene dintre finit și infinit, dintre continuu și discontinuu sînt pentru autor argumente definitive în favoarea idealismului. Este deosebit de interesant să observăm că în această carte, care proclamă concepția idealistă asupra lumii drept un adevăr indiscutabil, nu se face nici cea mai timidă referire la Hegel. Dialectica, chiar și în forma sa hegeliană, ar fi stricat de bună seamă liniștea pe care o dă autorului, „certitudinea adevărurilor" bazate pe înțelegerea metafizică a lucrurilor, cum ar fi aceea a antinomiilor amintite.

Analizînd aspectele principale ale teoriei relativității — restrînse și generalizate —, autorul, decretînd identitatea dintre relativitate și subiectivitate, reduce rînd pe rînd spațiul și timpul, energia și masa și cu ele întreaga existență, la spiritul uman. Autorul se erijează în apărător dîrz al științei și ne cere să „ne revizuim prejudecățile cînd intră în conflict cu știința". În baza identității false de mai sus autorul pretinde că deoarece știința ne dovedește relativitatea acestor noțiuni, — „apare un conflict între relativitatea probată și aparenta obiectivitate" a fenomenelor, și urmează sentința : e necesară o revizuire a concepțiilor noastre, iar „o astfel de revizuire nu se poate face decît într-o singură direcție : aceea la care ne conduce filozofia idealistă" (p. 94). Autorul este puțin încurcat de problema invarianților din fizica relativistă și atunci ne învață că „invariantul nu este decît un număr abstract" că nimeni n-a văzut și n-a pipăit un invariant. Iar numărul este o creație a minții și ne relevă nu o lume exterioară, ci facultatea noastră de cunoaștere etc. etc.

Problemele mecanicii cuantice sînt „rezolvate" în chip asemănător : „particula elementară de materie nu este nici punctuală nici extinsă, pentru că ea nu are existență obiectivă". Pentru filozof (metafizician, desigur. — *n.n.*), o substanță care ar fi totodată continuă și discontinuă nu are în fapt nici unul dintre aceste atribute opuse : ea nu are realitate proprie, nu există decît în reprezentarea

noastră" (p. 155—156). Teoria „complementarității" foarte șubrezită, serios amendată chiar de autorul ei, N. Bohr, „inobservabilitatea principială" la care renunță rînd pe rînd chiar și fizicienii din țările capitaliste sînt prezentate drept dovezi ale idealității naturii, ale faptului că aceasta este creația omului. Relativitatea măsurătorilor, ca o consecință a inexistenței unui reper absolut, este după autor o dovadă „că o lume în *mișcare neîntreruptă nu poate să aibă o* existență independentă și obiectivă (p. 83)". Făcînd în continuare eforturi de a-și alunga „lenea intelectuală" (nu fără a uza din plin de „comodismul" lui Poincaré și de principiul „economiei de gîndire" al lui Mach), autorul trage concluzia următoare : „nu subsistă în locul realității obiective decît unele relații matematice, sisteme de ecuații, propoziții simple. . . Astfel din realitatea fizică nu rămîne decît o fantomă al cărei loc adevărat este în conștiința noastră și nu în afara noastră" (p. 172). Trebuie să recunoaștem că această concluzie, aplicată la viața socială, poate servi din plin burgheziei : și pentru propria ei consolare în fața viitorului care nu-i promite nimic bun și, mai ales, pentru a induce în eroare masele populare. Dar vreo legătură cu adevărul științific — nu are. Autorul remarcă în numeroase rînduri dificultățile pe care le întîmpină concepția materialistă în fața problemelor științei moderne. Acest lucru este adevărat. Din totdeauna gîndirea științifică s-a dezvoltat în luptă cu dificultățile, care apăreau mereu, ale descifrării secretelor naturii. Urmînd lecția severă a științei, clasicii filozofiei marxist-leniniste au elaborat dialectica materialistă în lumina căreia „argumentele" de soiul celor prezentate în lucrarea la care ne referim, ne apar ca sofisme deosebit de grave. Marx, Engels și Lenin au studiat în adîncime dialectica finit-infinit, continuu-discontinuu, arătînd atît falsitatea concluziilor kantiene cît și a filozofiei materialiste mecaniciste. În lumina acestei învățături, relativitatea proprietăților materiei nu se identifică de fel cu lipsa lor de obiectivitate, contradicțiile inerente lumii materiale în mișcare ne apar ca izvorul însuși al dezvoltării ei obiective și nu ca o dovadă a subiectivității lor. Filozofia marxistă a introdus ca suprem criteriu al adevărului reprezentărilor noastre practica social-istorică. Practica trebuie avută în vedere în primul rînd cînd se verifică caracterul real sau iluzoriu al fenomenelor cu care *venim în contact*. Teoria reflectării elaborată în special de Lenin ne dă o imagine a raporturilor foarte complicate în care intră conștiința omului cu realitatea obiectivă în procesul cunoașterii. Tratarea simplistă, metafizică a semnificației obiective a concepțiilor noastre, prezentă în cartea de față, relevă nu o sîrguință intelectuală, ci adevărata „lene intelectuală", generată bineînțeles de spiritul apologetic, de intenția fățișă de a sluji nu adevărul științific ci interesele unei clase în descompunere.

St. Popescu

Forța vitală a marxismului*

În Uniunea Sovietică a fost tradusă cartea cunoscutului activist pe tărîm social și om de știință japonez Kendziuro Ianaghida, *Filozofia libertății* — un model de publicistică politică militantă, adresată maselor populare. Evoluția filozofului de la acceptarea și propagarea filozofiei idealiste a lui Kitaro Nisida, la filozofia marxistă este descrisă în cartea sa *Evoluția concepției mele* (de asemenea tradusă în limba rusă). Trebuie spus că trecerea lui K. Ianaghida de la idealism la materialismul marxist a fost determinată de străduințele filozofului de a găsi o rezolvare a problemelor vitale contemporane ale poporului japonez : salvarea poporului japonez din mizeria economică, eliberarea națională și apărarea păcii.

* Ianaghida Kendziuro, *Filozofia libertății*, Izdatelstvo soțialnoeconomiceskoi literaturî, Moskva, 1958.

Deși stat monopolist dezvoltat, Japonia de astăzi este o țară semiocupată și dependentă de imperialismul american. Burghezia japoneză, trădînd interesele națiunii, a sprijinit instaurarea dominației ocupanților americani asupra poporului japonez. Imperialiștii americani și japonezi transformă Japonia într-o bază de arme atomice și cu hidrogen și merg pe calea înarmării ei nucleare împotriva țărilor socialiste. Promovînd o politică de înarmare și pregătire a unui nou război, burghezia monopolistă japoneză a înăsprit exploatarea muncitorilor, țăranilor și a celorlalte mase muncitoare. Deși nivelul producției industriale a crescut mult (în 1957 acest nivel depășea de 2,5 ori pe cel dinainte de război), șomajul, mizeria maselor s-au adîncit și mai mult. Salariul real al unui muncitor japonez constituie numai o zecime din salariul unui muncitor american, o șesime din acel al unui muncitor englez.

De pe urma jugului național al imperialismului american și a dominației monopolurilor japoneze suferă nu numai clasa muncitoare ci și pături largi ale țărănimii și micii burghezii. Pături tot mai largi se împotrivesc politicii de pregătire a unui război atomic și de înrobire națională-politică promovată de burghezia monopolistă japoneză. Este cunoscut valul de nemulțumire stîrnit de noul tratat militar americano-japonez în rîndurile opiniei publice din Japonia, care amenință țara cu pierderea totală a independenței și agravează pericolul atragerii ei în conflicte militare.

În aceste împrejurări, în care masele populare suportă tot mai greu jugul capitalist, iar propaganda imperialistă vorbește despre lumea capitalistă ca despre „lumea liberă", problema libertății și a căilor practice pentru realizarea ei este o chestiune de viață ce se cere rezolvată. Încercînd să dea răspuns acestor probleme, filozoful Ianaghida Kendziuro dezvăluie în cartea sa *Filozofia libertății* adevărata față a „lumii libere" din Japonia, proslăvită de propaganda burgheză. *Filozofia libertății* nu este o lucrare „savant-abstractă" asupra problemei libertății, ci un răspuns la cele mai arzătoare năzuințe ale poporului japonez. Scopul cărții este de a dezvălui maselor adevărul despre „societatea liberă" din Japonia și din celelalte țări imperialiste și de a arăta poporului calea spre adevărata libertate.

În partea I a cărții, pentru a răspunde la întrebarea — *sîntem noi oare liberi?* — întrebare care exprimă îndoiala față de ceea ce afirmă propaganda oficială, autorul aduce în fața cititorului aspecte ale situației actuale a diverselor categorii de oameni din popor. El citează fragmente de povestiri și scrisori apărute în ziarele și revistele japoneze care conțin mărturii despre viața de mizerie și suferințe a oamenilor muncii de diferite categorii. Mizeria și suferințele muncitorilor salariați, ucenicilor de fabrică, muncitorilor zilieri, studenților, țăranilor etc. arată cititorului cît de liberă este „societatea liberă" din Japonia. Faptele „încăpățînate" risipesc minciunile propagandei imperialiste.

„Fără îndoială că în societatea noastră — scrie autorul — există „libertăți" ce nu pot fi găsite în Uniunea Sovietică sau în China. Dar ce fel de libertăți sînt acestea?... Ele se bazează pe recunoașterea proprietății private asupra mijloacelor de producție, adică pe recunoașterea libertății întreprinzătorului particular și anume pe recunoașterea liberei concurențe, și a libertății înghițirii celui slab de cel mai puternic, pe aplicarea legilor junglei" (p. 42). Pentru oamenii care dețin un anumit capital sau care sînt legați de acest capital, prin funcțiile pe care le ocupă, o asemenea „libertate" este cea mai prețioasă. Apărarea acestor „libertăți" este scopul propagandei imperialiste despre așa-numita „societate liberă". De aceea, intensificarea acestei propagande, arată Ianaghida, este mai curînd semnul înlăturării celor mai elementare libertăți pentru masele populare.

Cu totul alta este situația poporului, care alcătuiește 90% din națiune. „Libertățile" acordate în societatea japoneză, arată Ianaghida, sînt în fond nelibertăți pentru popor" (p. 43). Răspunsul dat la sfîrșitul capitolului I la întrebarea pe care autorul și-o pune în titlu („*Sîntem noi oare liberi?*") decurge

astfel de la sine din faptele expuse : „Noi nu sîntem liberi. Din cele arătate este clar că „societatea liberă" este fără îndoială liberă, dar numai pentru o parte a sa" (p. 49). Ea dă libertatea unei minorități de a se îmbogăți din exploatarea muncii altora, face liber jaful colonial, pregătirea și înarmarea pentru un nou război.

În capitolele 2 și 3 autorul face o incursiune istorică asupra problemei libertății — atît în istoria reală a libertății cît și în istoria reflectării acestei probleme în teoriile filozofice. *Problema libertății*, scrie Ianaghida K., a apărut o dată cu apariția omenirii. La început libertatea omului era îngrădită de forțele amenințătoare ale naturii, față de care acesta era neputincios. Ca produs al acestei neputințe a omului primitiv în fața forțelor naturii apare religia, care însă nu dezvoltă cu nimic libertatea omului. Din această cauză, omul primitiv n-a fost liber. Dar pe măsură ce supune forțele naturii, omul devine tot mai liber în raport cu natura. O dată cu scindarea societății în clase antagoniste, libertatea omului este îngrădită nu atît de mediul natural cît de cauze sociale, de asuprirea de clasă. *Astăzi cînd forțele de producție, științele* naturii s-au dezvoltat așa de mult, încît dau posibilitatea omului să obțină tot mai mult victoria hotărîtoare asupra forțelor naturii, masele populare din țările capitaliste nu sînt totuși libere. Roadele victoriei asupra naturii nu aparțin maselor populare, ci celor care posedă mijloacele de producție. Cu toată dezvoltarea forțelor de producție, mizeria, șomajul nu s-au redus de loc în diferite țări capitaliste, ci s-au accentuat și mai mult. În vremea noastră cauza nefericirii imensei majorități a poporului din țările capitaliste este tocmai baza economică capitalistă. De aceea, arată autorul, *„problema libertății în timpul* actual este o problemă care vizează în principal mediul social" (p. 59).

Autorul face o succintă analiză istorică a diverselor teorii filozofice asupra libertății, dezvăluind semnificația socială și limitele lor istorice. Ianaghida scoate în evidență superioritatea concepției marxiste despre libertate — singura pe deplin științifică. El reliefează principalele trăsături ale concepției marxiste asupra libertății.

Marxismul ia în considerație în primul rînd baza materială a existenței libertății și nu conștiința libertății.

Problema libertății, în al doilea rînd, poate fi rezolvată înainte de toate, nu ca o problemă a unui individ luat separat, ci numai ca o problemă a societății în ansamblu, ca o problemă a relațiilor sociale.

În al treilea rînd, libertatea nu neagă necesitatea, ci se bazează pe ea și este mijlocită de ea.

În al patrulea rînd marxismul privește problema libertății ca o problemă a practicii social-istorice, a luptei de clasă, a luptei pentru eliberarea națională și pentru apărarea păcii. Problema libertății nu este o problemă abstract-teoretică, ci una practică.

În felul acesta autorul trece treptat în ultima parte a lucrării la analiza căilor practice de obținere a libertății, în condițiile privării imensei majorități a poporului de cele mai elementare libertăți. Prima condiție a realizării libertății este libertatea de a trăi omenește. În măsura în care proprietatea privat-capitalistă lipsește imensa majoritate a poporului de acest drept fundamental, trebuie să transformăm mijloacele de producție într-o proprietate socială. Sînt necesare acțiuni care să priveze pe proprietari de dreptul lor de proprietate asupra mijloacelor de producție. „În condițiile contemporane, adevărata înflorire a libertății pentru popor, scrie K. Ianaghida, este imposibilă fără instaurarea — ca bază economică — a proprietății obștești a întregului popor asupra mijloacelor de producție" (p. 195—196). Astfel autorul demonstrează necesitatea revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului, dictatură care neagă libertatea unei minorități de a exploata, în numele asigurării dreptului la viață pentru majoritatea poporului.

Dar lupta pentru cucerirea adevăratei libertăți nu este ușoară, ea cere jertfe, privațiuni și negarea unor dorințe individuale. Ea cere întărirea unității maselor populare în

această luptă . K. Ianaghida cheamă tineretul să păşească pe calea grea, dar măreaţă, a luptei revoluţionare pentru o orînduire cu adevărat liberă, urmînd exemplul luminos al lui Marx, Engels, Lenin, care în focul activităţii revoluţionare şi-au dezvăluit „măreţia lor omenească". Aceasta este calea spre adevărata libertate.

Filozofia libertăţii a fost bine apreciată de cititorii sovietici. În postfaţa la ediţia rusă a acestei lucrări, L. S. Sahnazarova arată pe drept că „această lucrare, prin importanţa sa, depăşeşte cu mult graniţele Japoniei". Ea răspunde celor mai arzătoare năzuinţe ale maselor din ţările capitaliste. Revista *Kommunist* nr. 4/1959 sublinia caracterul „sincer, convins şi pasionat" al polemicii din lucrarea lui K. Ianaghida, *Filozofia libertăţii* constituie un document valoros al luptei intelectualităţii progresiste din Japonia împotriva ideologiei imperialiste într-una din problemele cele mai importante ale epocii contemporane. Iniţiativa uneia din editurile noastre de a traduce această carte în limba romînă ar fi bine primită de masele de cititori din ţara noastră.

I. Florea

NOTE DE LECTURĂ

O sută cincizeci de ani de evoluționism

Sub acest titlu, *Società* publică în numărul 5 din septembrie 1959 un articol semnat de Pietro Omodeo.

Interesul articolului este suscitat nu atît de bogata documentare care atestă existența unei gîndiri evoluționiste remarcabile încă înainte de Lamarck și Darwin, ci mai ales de metoda de expunere, care urmărește cu consecvență principiul luptei dintre materialism și idealism.

Urmărind firul istoric, Pietro Omodeo își împarte articolul în 10 subcapitole : 1. Sistemul lui Linné, 2. Sistemele materialiștilor, 3. Telliamed și Sistemul naturii, 4. Intermezzo, 5. Mecanicismul finalist împotriva evoluționismului, 6. Evoluționismul iacobin. 7. Nașterea evoluționismului darwinian, 8. Logica lui Darwin, 9. Triumful evoluționismului, 10. De la „darwinism" la „neodarwinism".

Referindu-se la sistemul lui Linné, autorul remarcă faptul că secolul al XVIII-lea este dominat de spiritul de sistem din nevoia de a *coordona* și *delimita*, pe baza unui imens material acumulat, disciplinele particulare. Sistemul lui Linné se distinge prin utilizarea criteriilor pur formale, prin finalism și creaționism. Analizînd dezvoltarea științelor în secolul al XVIII-lea, Omodeo accentuează legătura dintre succesele mecanicii și dezvoltarea biologiei, evidențiind importanța mecanicismului cartezian ca moment în dezvoltarea științei.

Trecînd la „Sistemele materialiștilor", Omodeo evidențiază importanța ideilor evoluționiste ale lui Maupertuis și Diderot, accentuînd asupra reacției înverșunate pe care acestea și-au atras-o din partea apărătorilor religiei, dintre care autorul îi citează pe cardinalul Polignac și naturalistul Needham. Ni se pare justă prezentarea critică a lui Maupertuis. Pe lîngă sublinierea unor idei evoluționiste valoroase pe care acesta le exprimă, în special în „De Systemata naturae" (1751), cum ar fi ideea ereditații caracterelor cîștigate, ideea unei variabilități determinate de condițiile mediului extern, a existenței unui strămoș comun la originea speciilor, ideea selecției și altele, autorul consideră că vitalismul și lipsa de fermitate și combativitate în susținerea ideilor materialiste constituie cauza care l-a împiedicat pe Maupertuis să devină fondatorul transformismului. Autorul nu dă însă dovadă de același spirit critic în ceea ce privește prezentarea lui Diderot, nereușind să stabilească proporția justă între elementele evoluționiste și concepția sa mecanicist-metafizică de ansamblu. Chiar dacă s-ar admite părerea autorului că ideea lui Diderot asupra importanței anatomiei și morfologiei comparate în interpretarea transformărilor succesive, cît și ideea cîștigării graduale a facultăților proprii ființelor în procesul dezvoltării istorice nu sînt intuiții vagi ci

concluzii gîndite, chiar dacă se apreciază la justa ei valoare importanţa lor în lupta împotriva idealismului, credem că ele nu pot fi prezentate izolat ci în raport cu întreaga sa concepţie filozofică.

Un interes deosebit prezintă subcapitolul „Telliamed şi Sistemul naturii". *Telliamed*, apărut în 1738 şi reapărut în 1748 şi 1755, e atribuit lui Maillet, diplomat francez în diferite ţări din Levant. Este prima lucrare care conţine idei evoluţioniste cu privire la globul pămîntesc (cu aproape 100 de ani înainte de Lyell). Este exprimată ideea că suprafaţa globului a suferit modificări radicale, că organismele terestre derivă din cele marine, ca o consecinţă necesară a inundaţiilor periodice determinate de trecerea planetei dintr-un sistem în altul, de pe o orbită pe alta. În ceea ce priveşte lumea organică, autorul tratatului încearcă un compromis între evoluţionism şi creaţionism. Cu tot caracterul său contradictoriu, cu tot elementul îndrăzneţ fantastic al conţinutului, *Telliamed* prezintă o importanţă deosebită pentru dezvoltarea ştiinţei. Datorită elementelor sale materialiste, a fost acuzat de ateism şi impietate de abatele Gauchat, exercitînd în acelaşi timp o puternică influenţă pozitivă asupra scrierilor lui Buffon şi d'Holbach.

În acelaşi subcapitol sînt evidenţiate două idei valoroase cuprinse în *Sistemul naturii* al lui d'Holbach: 1. ideea după care pămîntul şi întregul sistem solar sînt într-o perpetuă transformare şi 2. ideea după care fiinţele, inclusiv omul, sînt supuse determinismului, evoluînd o dată cu schimbarea determinismului respectiv. Deşi i se poate aduce autorului articolului, şi în cazul analizei ideilor evoluţioniste din *Sistemul naturii*, obiecţia referitoare la modul de prezentare a ideilor lui Diderot, trebuie totuşi apreciată selectarea şi sublinierea acelor idei materialiste ale lui d'Holbach care dau o puternică lovitură concepţiei creaţioniste asupra originii omului, cît şi finalismului de nuanţă leibniziană susţinut în special de dr. Pangloss şi Needham.

Subcapitolul *Intermezzo* este dedicat influenţei pe care ideile evoluţioniste din Franţa au exercitat-o asupra oamenilor de ştiinţă din Germania şi Olanda. Se citează printre altele *Tratatul asupra negrilor*, scris de profesorul de anatomie Sömmering (în 1784), în care se arată asemănarea dintre om şi maimuţă; *Teoria sistemului animal* (1767) a pastorului olandez Bruckner, în care se admite drept cauză a transformării speciilor un fel de mecanism selectiv, care acţionează în cazul suprapopulării.

Cu multă putere de evocare este redată lupta dintre materialism şi idealism în subcapitolul *Mecanicismul finalist împotriva evoluţionismului*. Autorul articolului nu uită să pomenească nici cele 15 volume scrise de abatele Gauchat împotriva materialiştilor şi ateilor, nici flăcările alimentate de călău sub cărţile condamnate, nici lupta deschisă sau clandestină, sub nume false, a autorilor materialişti. Sînt opuse cele două tabere în luptă: pe de o parte reprezentanţii mecanicismului finalist Lyonnet, Réaumur, Lesser, şi pe de altă parte reprezentanţii materialismului consecvent sau mai puţin consecvent — Diderot, d'Holbach, Maupertuis, Maillet ş.a., printre care şi Cyrano de Bergerac pentru ideile sale privitoare la evoluţia sistemelor planetare.

Subcapitolele următoare analizează probleme în general cercetate (condiţiile social-istorice în care a apărut lamarkismul, darwinismul, conţinutul acestor teorii), de aceea nu ne vom opri asupra lor. Se impun însă cîteva cuvinte, dată fiind importanţa lui, despre ultimul subcapitol. Ne-am fi aşteptat ca subcapitolul *De la „darwinism" la „neodarwinism"* să fie mai bogat în conţinut şi mult mai combativ. În ceea ce priveşte combativitatea, subcapitolul prezintă un caracter foarte inegal, dînd impresia unei tratări obiectiviste. Dacă se fac simţite izbucnirile de indignare împotriva consecinţelor ideologice rasiste ale neodarwinismului, în schimb Weismann este, în mod inexplicabil, dispensat de orice responsabilitate şi intenţionalitate ideologică. Pe de altă parte, vorbind de reacţia de pe poziţiile „optimismului socialist", cum se exprimă autorul, el îl pomeneşte numai pe Lîsenko, cu care nu se declară de acord (aici considerăm că

ar fi fost absolut necesară o analiză temeinică şi o apreciere clară a poziţiei lui Lîsenko, şi nu o simplă exprimare a dezacordului), fără să pomenească şi alţi oameni de ştiinţă, reprezentanţi ai geneticii marxiste şi în general poziţia materialist-dialectică în problema discutată.

Apreciind articolul lui Pietro Omodeo în ansamblul lui, subliniem deosebitul lui merit de a aborda, în condiţiile luptei ascuţite dintre materialism şi idealism din biologia contemporană, o temă revelatoare pentru susţinerea tradiţiei materialiste în istoria ştiinţelor naturii cît şi a importanţei materialismului pentru progresul ştiinţei în general.

M. L.

Caracterul subiectiv-idealist al fenomenologiei

Numărul 4/1959 al publicaţiei *Revue philosophique de la France et de l'étranger* este consacrat în întregime lui Edmund Husserl. În cele ce urmează, ne vom opri la două studii, care analizează din diferite puncte de vedere noţiunea centrală a fenomenologiei, anume conceptul intenţionalităţii.

Articolul lui André de Muralt, intitulat *Soluţia husserliană a luptei dintre realism şi idealism* urmăreşte să demonstreze — fără succes, bineînţeles — că Husserl a reuşit să depăşească atît „unilateralitatea" concepţiei realiste adică materialiste, cît şi pe a celei idealiste. Pretenţia de a „depăşi" cele două concepţii filozofice fundamentale nu este nouă în istoria filozofiei, iar în epoca noastră, cele două curente subiectiv-idealiste dominante, neopozitivismul şi fenomenologia, aspiră deopotrivă la aceşti lauri.

André de Muralt, după ce constată că intenţionalitatea este conceptul fundamental pe care se bazează tot edificiul husserlian, susţine că în această chestiune există o oscilaţie între realism şi idealism, prin realism, autorul subînţelegînd concepţia materialistă, opusă idealismului. Anume, intenţionalitatea husserliană, scrie autorul, are două dimensiuni. Prima merge de la conştiinţă la obiect, dimensiune fenomenologic-transcendentală a operaţiei subiective, după care obiectul care trebuie constituit se defineşte ca unitatea intenţională a procesului constituirii. Cu alte cuvinte, pe această direcţie subiectivistă obiectul se constituie în esenţă prin intenţionalitatea subiectului care îl gîndeşte.

Cealaltă linie, fenomenologică descriptivă, pretins „realistă", se întoarce în mod reflexiv de la obiectul real la obiectul conştiinţei, care reduce experienţa imediată a obiectului real la constituirea lui în subiectivitate. Deci, cu alte cuvinte, cele două direcţii ale intenţionalităţii husserliene ar fi: de la subiect la obiect, obiectul constituindu-se prin subiect — linie idealistă — şi de la obiect la subiect, obiectul fiind reconstituit în subiect — linie pretins materialistă (realistă).

André de Muralt susţine că relaţia dintre aceşti doi termeni, obiect şi subiect, poate fi parcursă în ambele direcţii de către fenomenologie — or, aceasta ar echivala în fond cu depăşirea atît a „realismului", cît şi a idealismului. Fenomenologia — scrie el — „permite să se reducă atît dimensiunea transcendentală la dimensiunea descriptivă, cît şi dimensiunea descriptivă la dimensiunea transcendentală" (p. 517).

Or, chiar dacă pentru fenomenologie ar fi indiferentă direcţia parcurgerii acestui circuit — ceea ce nu este cazul — acest lucru n-ar însemna nici pe departe „depăşirea" materialismului şi a idealismului, ci doar o navigare confuză şi nedeterminată între aceste două curente. De fapt însă, Husserl dizolvă complet direcţia care porneşte de la obiect şi construieşte obiectul în subiect, în constituirea intenţională a obiectului. Chiar direcţia presupusă „realistă", adică materialistă, porneşte de fapt, în concepţia lui Husserl, de la un obiect cu esenţă ideală către subiect, aşa încît, în fond, Husserl oscilează într-o oarecare măsură între idealismul obiectiv şi cel subiectiv, dominant fiind totuşi idealismul subiectiv.

Iată la ce se rezumă linia „realistă", descriptivă a lui Husserl, chiar în interpre-

tarea lui André de Muralt : „Deja din punct de vedere fenomenologic descriptiv deci — scrie el — fenomenologia depăşeşte antinomia realism-idealism, deoarece esenţa, „existenţa în sine", nu este altceva decît anticipaţia constituirii transcendentale determinate a obiectului".

Deci, să clarificăm : În concepţia lui André de Muralt, fenomenologia „depăşeşte" antinomia realism-idealism, deoarece îşi întemeiază filozofia pe două circuite paralele : de la obiect la subiect, pe de o parte — linie pretins „realistă" — opusă celei idealiste — de la subiect la obiect, pe de altă parte, linie vădit idealist-subiectivă. În continuare însă, aflăm că însăşi linia „realistă" opusă idealismului depăşeşte antinomia realism-idealism, deoarece esenţa obiectului, deci punctul de pornire, este ea însăşi anticipaţia constituirii transcendentale a obiectului, deci tot subiectivistă în esenţă. Ca atare, cele două circuite în sens contrar se alimentează din acelaşi izvor unic : din subiectul care constituie obiectul. Fenomenologia lui Husserl se dezvăluie astfel — contrar afirmaţiilor autorului — ca cel mai pur idealism subiectiv. Încă o dată, pretenţia de a „depăşi" opoziţia dintre materialism şi idealism suferă un eşec, dezvăluindu-se ca un simplu paravan al idealismului subiectiv.

J. Vuillemin, în articolul intitulat : *Intenţionalitate şi reflexie*, tratează problema intenţionalităţii husserliene în domeniul logicii.

Husserl — spune Vuillemin — are ca preocupare centrală definirea naturii filozofiei. Deci problema de bază a fenomenologiei este o problemă de logică.

Logica, în concepţia husserliană — scrie autorul — vizează atît reprezentarea obiectului, cît şi reprezentarea unor stări afective care însoţesc gîndirea, ca voinţa, ura etc. Dezvoltarea logicii moderne, — după cum constată Husserl — merge în direcţia matematizării sale, deci într-o direcţie contrară menirii ei. Înainte de a întreprinde critica filozofilor care abandonează domeniul logicii, cedîndu-l matematicii, Husserl cercetează cauzele succesului matematizării logicii şi îl găseşte în formalizare. Husserl stabileşte un paralelism între logica formală, clasică şi logica matematică, arătînd că ambele se referă la acelaşi domeniu. Dar matematicianul, în concepţia lui Husserl, se preocupă de coherenţa internă a logicii şi de aceea o formalizează şi prin aceasta o denaturează, deoarece logica în acest mod se exprimă în categorii obiective care n-ar corespunde, după concepţia lui Husserl, naturii sale. Sarcina filozofiei, mai precis a fenomenologiei, ar consta din înlăturarea acestui văl formalizant. Prin înlăturarea acestui văl, logica şi-ar regăsi sensul, organizîndu-şi cercetările sub egida categoriei semnificaţiei.

Aşadar, din articolul lui J. Vuillemin reiese că, pe plan logic, fenomenologia este luarea de poziţie subiectivistă de un anumit tip, faţă de formalismul extremist, care şi el poartă în sine pericolul unei interpretări subiectiviste, dar de alt tip.

Logica — fie că e vorba de cea clasică aristotelică, ori de cea modernă, simbolică — cercetează legile gîndirii corecte. Or, legile gîndirii corecte sînt ele însele reflectorii, oglindind însuşirile cele mai elementare şi raporturile cele mai generale ale obiectelor. Prin formalizarea crescîndă a logicii, structura proprie, specifică obiectelor pe care legile logicii le reflectă, se evidenţiază din ce în ce mai mult. Dar această formalizare poartă în sine pericolul unei interpretări subiectiviste, anume prin pierderea din vedere a caracterului obiectiv reflectoriu al legilor logicii, prin considerarea lor drept construcţie subiectivă, nelegată de realitate.

Husserl, în schimb, critică formalismul logicii moderne „de la dreapta". Categoriile logicii formalizate sînt pentru el prea obiective, subiectivitatea pură, intenţionalitatea, negăsindu-şi locul în ele. Fenomenologia îşi asumă sarcina de a organiza logica în categorii de semnificaţie, adică de a introduce intenţionalitatea, subiectivitatea pură, în domeniul logicii. Deci şi sub acest aspect fenomenologia se dezvăluie ca cel mai pur idealism subiectiv.

★

Ambele articole analizate, atît articolul lui André de Muralt, cît şi cel al lui J. Vuillemin, dezvăluie aşadar fenomenologia drept o filozofie subiectiv-idealistă. Dar nici unul din cele două articole analizate nu ia poziţie deschisă în această privinţă. Din contră, menţinîndu-se în spiritul autentic husserlian, ambii autori caută să prezinte fenomenologia drept o sinteză superioară, care se ridică deasupra materialismului şi idealismului, drept filozofia complexităţii, a totalităţii, a integrităţii. Or, după cum reiese evident din ambele articole, integritatea fenomenologiei se reduce în fond la dizolvarea obiectivităţii în conştiinţa transcendentală, deci în adoptarea de fapt a unei poziţii idealiste subiective.

C. D.

Problemele filozofice ale raportului dintre materia vie şi nevie

În rubrica „discuţii", revista *Magyar Filozófiai Szemle*, nr. 1—2, 1959, publică un articol interesant, care discută o serie de probleme gnoseologice şi metodologice esenţiale ale biologiei.

Autorul articolului, Takács László, constată o anumită analogie între problemele gnoseologice ridicate de fizica şi biologia contemporană. Cele două discipline, fizica şi biologia, la nivelul lor actual, ridică probleme de gnoseologie, datorită în special faptului că ambele au trecut de la studiul aspectelor macrocosmice ale fenomenelor la cele microcosmice. Articolul analizează tocmai această trecere în biologie, raportul dintre aspectul pur chimic al materiei vii, pe care cercetările moderne îl relevă ca fundament al manifestărilor biologice şi manifestările biologice propriu-zise.

În fond, articolul încearcă să răspundă la problema dacă fenomenele vitale pot fi ori nu *reduse* la aspectele chimice care stau la baza lor.

Reducerea completă a fenomenelor vitale la aspectul lor chimic implică pericolul unei concepţii vulgarizatoare, mecaniciste, iar postularea unui „ceva" în plus faţă de aceste componente mai simple duce uşor la o concepţie vitalistă, idealistă, scrie autorul.

Chestiunea se complică şi mai mult prin faptul că în condiţiile analizei chimice de laborator devine problematic însuşi faptul dacă obiectul izolat pentru analiză mai poate fi considerat ca obiect biologic autentic.

În ceea ce priveşte această a doua problemă, referitoare la metoda experimentală, autorul consideră că organul izolat supus analizei chimice de laborator poate fi considerat ca neavînd viaţă numai în cazul acceptării unei definiţii clasice, dar perimate a vieţii, definiţie care leagă viaţa de excitabilitate şi de reproducere. Însă conform indicaţiilor lui Engels, caracteristica principală a vieţii este procesul de metabolism. În perspectiva acestei definiţii, obiectul biologic izolat, supus analizei chimice de laborator, poate fi considerat drept autentic, el păstrîndu-şi funcţiile sale esenţiale.

Autorul articolului, adoptînd deci punctul de vedere al autenticităţii experienţelor biochimice de laborator, trece la elucidarea problemei principale, a stabilirii raportului dintre fenomenele biochimice şi cele biologice.

Dacă în punerea problemelor autorul articolului este clar, chiar tranşant, în rezolvarea lor, în schimb, dispar liniile limpezi, apar chiar unele confuzii în înţelegerea categoriilor filozofice pe care le foloseşte pentru elucidarea problemei.

Înainte de toate, precizează Takács László, atunci cînd se discută problema reducerii fenomenelor vitale la chimism, trebuie subînţelese reacţiile chimice ale albuminelor sau cel puţin cele provocate de albumine, dar în nici un caz reacţii chimice independente de albumine.

Cu această precizare, autorul încearcă mai întîi să rezolve problema reducerii prin prisma categoriilor de întreg şi parte. „Aşa precum partea este un element component al întregului şi nu reprezintă totalitatea însuşirilor întregului — tot astfel şi însuşirile chimice ale albuminelor poartă numai parţial amprenta însuşirilor de ansamblu ale feno-

menelor vitale" — scrie autorul. Dar imediat după această constatare, Takács László tratează reacţiile chimice ale albuminelor sub aspectul factorului cel mai esenţial care explică fenomenele vitale, autorul confundînd relaţiile dintre parte şi întreg cu relaţia dintre fenomen şi esenţă. Or, esenţa nu constituie o parte spaţial detaşabilă a fenomenului, ci miezul ei inseparabil şi omniprezent, pe care numai abstracţia, numai gîndirea umană o poate distinge. Partea, în schimb, este o componentă spaţial detaşabilă a întregului, care cuprinde şi ea esenţa cea mai generală a acestuia dar concretizat în specificitatea părţii. Or, din cauza acestei confuzii, din articol nu reiese limpede poziţia autorului.

În continuare, autorul face o asemănare între categoriile de condiţie şi fenomen, arătînd că aceste două categorii nu se confundă. În acest pasaj, autorul exprimă părerea că reacţiile chimice constituie numai condiţia vieţii, fără a fi posibilă reducerea fenomenelor vitale la cele chimice.

În încheierea articolului, în schimb, Takács László conchide că relaţia dintre fenomenele vitale şi cele biochimice nu poate fi înţeleasă decît sub raportul categoriilor de general, particular şi individual. Astfel, aspectul general este determinat de faptul că ambele fenomene sînt manifestări ale materiei, fenomenul vital fiind un aspect particular, iar reacţiile chimice un aspect individual. În concepţia autorului, individualul reprezintă întotdeauna cantitatea, iar particularul, calitatea corespunzătoare acestei cantităţi. Reducerea aspectelor vitale la cele biochimice ar fi deci tot atît de imposibilă ca şi reducerea calităţii la cantitate. Singura reducţie posibilă, scrie autorul, este reducţia individualului şi a particularului la general, deci reducerea aspectelor chimice şi vitale ale materiei la materie în general, la materie în abstracţia ei şi nu la vreo formă materială concretă.

Fără a intra în tratarea de fond a chestiunii, dorim să facem două observaţii. În primul rînd, categoriile esenţă, fenomen, întreg, parte, condiţie, general, particular, individual, cantitate, calitate nu sînt riguros distinse în cadrul articolului. Spre a nu da aici un singur exemplu, nu credem că cantitatea în general ar putea fi identificată cu individualul, calitatea cu particularul, iar abstracţia pură cu generalul. În al doilea rînd, prin cercetarea în biologie şi în fizică a micro- şi macro-aspectelor materiei, a relaţiei dintre cele două aspecte, categoriile filozofice trebuie să fie tratate în mod nuanţat, să fie cu grijă precizate. Autorul articolului însă, alege drumul invers : el schematizează într-o anumită măsură categoriile filozofice, renunţă la anumite nuanţe care apar ca deosebit de importante.

C. D.

BULETIN BIBLIOGRAFIC

V. I. LENIN, Despre tineret. Editura tineretului, Bucureşti 1959, 566 p.

GH. GHEORGHIU-DEJ, Expunerea la Plenara a C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959. Editura politică, Bucureşti, 1959, p. 33.

GHEORGHI DIMITROV, Opere alese. Editura politică, Bucureşti, 1959, 665 p.

SAVIN BRATU, Ibrăileanu, omul. Editura Tineretului, Bucureşti, 1959, 459 p.

VASILE CONTA, Opere filozofice alese. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1959, 277 p.

ERASMUS, Despre război şi pace. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1960, 153 p.

FEN IUAN-CIUN, Scurtă istorie a literaturii clasice chineze. E.S.P.L.A, Bucureşti, 1960, 191 p.

I. FÎNTÎNEANU, De la timp urît spre senin, (După istorica vizită a lui N. S. Hruşciov în S.U.A.). Editura Politică, Bucureşti, 1960, 53 p.

G. E. GLEZERMAN, Cele două faze ale societăţii comuniste. Editura politică, Bucureşti, 1960, 53 p.

HELVÉTIUS, Despre spirit. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1959, 514 p.

C. MECU—R. MARINESCU, Modul de producţie capitalist. Editura politică, Bucureşti [1959], 83 p.

M. F. NESTURNH, Originea omului. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1959, 411 p.

A. M. NEKRICI, V. M. HVOSTOV, Cum a izbucnit cel de al II-lea război mondial. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1960, 85 p.

PUŞKIN în amintirea contemporanilor. E.S.P.L.A. — Cartea rusă, Bucureşti, 1960, 339 p.

DAVID RICARDO, Opere alese. Bucureşti, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti, 1959, 333 p.

V. P. TUGARINOV, Corelaţia dintre categoriile materialismului istoric. Editura ştiinţifică Bucureşti, 1960, 176 p.

* * * Marxism-leninismul, teoria revoluţionară a proletariatului. Editura politică, Bucureşti, [1959], 63 p.

* * * Cronicile Slavo-Romîne din sec. XV—XVI publicate de Ion Bogdan. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti, 1959, 332 p.

* * * Să trăim în pace şi prietenie (Vizita în S.U.A. a lui N. S. Hruşciov, Preşedintele Consiliului de Miniştri al U.R.S.S., 12—27 septembrie 1959). Editura politică, Bucureşti, 1959, 423 p.

* * * Critica unor aspecte ale istoriografiei burgheze, Bucureşti, 1959, Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de Studii Romîno-Sovietic, Bucureşti, 1959, 200 p.

* * * Documente privind Istoria Romîniei, Răscoala din 1821 vol. II. Editura Academiei Republicii Populare Romîne. Bucureşti, 1959, 407 p.

* * * În ajutorul celor ce urmează cursurile serale de partid, anul I. Editura politică, Bucureşti, [1959], 415 p.

* * * Коммунистическая партия и Советское правительство о религии и церкви. Госполитиздат, Москва, 1959, 120 стр. (Partidul comunist şi guvernul sovietic despre religie şi biserică. Gospolitizdat. Moscova, 1959, 120 p.).

ГОЛЬДЕНТРИХ С. С., Об эстетическом освоении действительности. Издательство Московского Университета, 1959, 74 стр. (Goldentrih S. S., Despre însuşirea estetică a realităţii. Editura universităţii din Moscova, 1959, 74 p.).

HON WEI-LU, A short history of chinese philosophy. Foreign languages Press. Peking, 1959, 178 p. (O scurtă istorie a filozofiei chineze, Editura în limbi străine, Pekin, 1959, 178 p.).

ЛИВШИЦ Г. М., Атеизм в древности и средние века. Издательство Белгосуниверситета имени В. И. Ленина, Минск, 1959, 42 стр. (Livşiţ G. M., Ateismul în antichitate şi în evul mediu. Editura Universităţii de stat belorusă „V. I. Lenin", Minsk 1959, 42 p).

МЕЛЬНИКОВ В. М., До питания про природу философських категорий. Видавництво Академії Наук Украинской РСР Київ, 1959, 212 стр. (Melnicov V. M., Cu privire la natura categoriilor filozofice. Editura Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Ucrainiene, Kiev, 1959, 212 p.).

* * * Проблемы диалектической логики. Издательство Московского Университета, 1959, 108 стр. (Probleme de logică dialectică. Editura Universităţii din Moscova, 1959, 108 p.).

СВИДЕРСКИЙ В. И., Противоречивость движения и ее проявления. Издательство Ленинградского Университета, 1959, 140 стр. (Sviderski V. I., Caracterul contradictoriu al mişcării şi manifestările lui. Editura Universităţii din Leningrad, 1959, 140 p.).

СКВОРЦОВ-СТЕПАНОВ И. И., Избранные атеистические произведения. Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1959, 568 стр. (Skvorţov-Stepanov I. I., Opere ateiste alese, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 568 p.).

ФРОНЦЕВ И. Р., У истоков религии и свободомыслия. Издательство Академии Наук СССР, Москва-Ленинград, 1959, 370 стр. (Fronţev I. R., La izvoarele religiei şi liberei cugetări. Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1959, 370 p.).

ЧАГИН В. А., Борьба марксизма-ленинизма против философского ревизионизма. Издательство Ленинградского Университета, 1959, 200 стр. (Ciaghin V. A., Lupta marxism-leninismului împotriva revizionismului filozofic. Editura Universităţii din Leningrad, 1959, 200 p.).

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ

Nr. 1/1960

П. И. Чайкин — Решения Пленума ЦК КПСС — боевая программа действия! (P. I. Ceaikin — Hotărîrile plenarei C.C. al P.C.U.S. — un program combativ de acţiune).

Н. Д. Колесов, К. И. Колесова — О развитии и сближении двух форм социалистической собственности (N. D. Kolesov, K. I. Kolesova — Despre dezvoltarea şi apropierea celor două forme ale proprietăţii socialiste).

И. Г. Кураков — Новые вопросы организации социалистического производства (I. G. Kurakov — Noile probleme de organizare a producţiei socialiste).

Г. Л. Смирнов, Н. П. Филимонов, А. Ф. Юденков — Марксизм-ленинизм как единое и целостное учение (G. L. Smirnov, N. L. Filimonov, A. F. Iudencov — Marxism-leninismul ca învăţătură unitară şi integră).

В. С. Бушин — А. С. Макаренко о связи этики и эстетики (V. S. Buşin — A. S. Makarenko despre legătura dintre etică şi estetică).

Б. М. Кедров — О диалектико-логическом обобщении истории естествознания (B. M. Kedrov — Despre generalizarea dialectico-logică a istoriei ştiinţelor naturii).

Г. И. Покровский — О проникновении человека в Космос (G. I. Pokrovski — Despre pătrunderea omului în cosmos).

А. А. Зиновьев, И. И. Ревзин — Логическая модель как средство научного исследования (A. A. Zinoviev, I. I. Revzin — Modelul logic ca mijloc al investigaţiei ştiinţifice).

Б. А. Грушин — Процесс обнаружения противоречия объекта (B. A. Gruşin — Procesul dezvăluirii contradicţiei obiectului).

Л. Н. Плющ — О материалистическом понимании эмбриогенеза (L. N. Pliusci — Despre interpretarea materialistă a embriogenezei).

Гарри К. Уэллс (США) — Фрейдизм и его современные „реформаторы" (Harry K. Wells (S.U.A.) — Freudismul şi „reformatorii" lui contemporani).

В. В. Соколов — Натурфилософия XVI — начала XVII века как предыстория материализма нового времени (V. V. Sokolov — Filozofia naturii în sec. al XVI-lea — începutul sec. al XVII-lea ca preistorie a materialismului timpurilor noi).

Научные сообщения и публикации
(Comunicări ştiinţifice şi publicaţii)

Л. Н. Митрохин — Изучение сектанства в Тамбовской области (L. N. Mitrohin — Studierea sectelor religioase în regiunea Tambov).

П. В. Афанасьев — О противоречиях обмена веществ живой природы (P. V. Afanaseev — Despre contradicţiile metabolismului în natura vie).

Научная жизнь
(Viaţa ştiinţifică)

Такаси Идэ (Япония) — Японское общество по изучению материализма (Takasi Ide (Japonia) — Societatea japoneză de studiere a materialismului).

Симпозиум о социологических проблемах сельского хозяйства в Чехословакии (Un simpozion în legătură cu problemele sociologice ale agriculturii în Cehoslovacia).

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ
Nr. 2/1960

Передовая — Философские знания в массы! (Editorial — Să răspîndim în rîndul maselor cunoştinţele filozofice!).

Л. Н. Коган (Свердловск) — От труда социалистического к труду коммунистическому. (L. N. Kogan (Sverdlovsk) — De la munca socialistă la munca comunistă).

Члены-корр. АН СССР Ф. В. Константинов, П. Н. Федосеев — К изучению основ марксистско-ленинской философии (Membrii coresp. ai Acad. de Şt. a U.R.S.S, F. V. Constantinov, P. N. Fedoseev — Cu privire la studierea bazelor filozofiei marxist-leniniste).

П. С. Трофимов — Современность в литературе и искусстве (P. S. Trofimov — Contemporaneitatea în literatură şi artă).

П. И. Пастухов (Архангельск) — Задачи эстетического воспитания (P. I. Pastuhov (Arhanghelsk) — Probleme de educaţie estetică).

Б. С. Украинцев — О сущности элементарного отображения (B. S. Ukrainţev — Despre esenţa reflectării elementare).

О. Г. Дробницкий — Социальные и идеологические основы доктрины „человеческих отношений" (O. G. Drobniţki — Bazele sociale şi ideologice ale doctrinei „relaţiilor umane").

Марио Спинелла (Италия) — Теория „человеческих отношений" и католицизм в Италии (Mario Spinela (Italia) — Teoria „relaţiilor umane" şi catolicismul în Italia).

Бриньолфур Бьярнасон (Исландия) — Почему мы поступаем так, а не иначе? (Briniolfur Biarnason (Islanda) — De ce procedăm într-un anumit fel şi nu într-altul?).

А. А. Френкин — Спорт и общество (A. A. Frenkin — Sportul şi societatea).

Член-корр. АН СССР В. Г. Богоров — Принцип единства природы в океанологических исследованиях (Membru coresp. al Acad. de St. a U.R.S.S,, V. G. Bogorov. — Principiul unităţii naturii în cercetările oceanologice).

Л. В. Скворцов — Некоторые проблемы критики современных буржуазных историко-философских концепций (L. V. Skvorţov — Unele probleme ale criticii concepţiilor istorico-filozofice burgheze).

С. В. Папаригопуло — Прогрессивные русские мыслители XVIII века о мире и войне (S. V. Paparigopulo — Gînditorii progresişti ruşi din secolul al XVIII-lea despre război şi pace).

Краткие заметки и письма
(Note scurte şi scrisori)

В. М. Малинин — От псевдофилософии к научному мировоззрению (V. M. Malinin — De la pseudofilozofie la o concepţie ştiinţifică despre lume).

Лекции и консультации
(Lecţii şi consultaţii)

А. Д. Гусев (Минск) Сочетание материальных интересов с моральными стимулами к труду в эпоху строительства коммунизма (A. D. Gusev (Minsk) — Îmbinarea intereselor materiale cu stimulii morali în muncă în epoca construcţiei comunismului).

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ
Nr. 3/1960

Передовая — Затворческую разработку вопросов научного атеизма (Editorial — Pentru elaborarea creatoare a problemelor ateismului ştiinţific).

Г. Е. Глезерман — К вопросу о предмете исторического материализма (G. E. Glezerman — Despre problema obiectului materialismului istoric).

А. Б. Сахаров — Роль общественности в укреплении советского правопорядка и законности (A. B. Saharov — Rolul opiniei publice în întărirea dreptului şi legalităţii sovietice).

Архитектор К. А. Иванов — Некоторые философские проблемы советской архитектуры (Arhitect K. A. Ivanov — Unele probleme filozofice ale arhitecturii sovietice).

Член-корр. АН СССР М. А. Марков — О современной форме атомизма (Membru coresp. al Acad. de St. a U.R.S.S., M. A. Markov — Despre forma actuală a atomismului).

Г. А. Курсанов — О мировоззренческом значении достижений современной астрономии (G. A. Kursanov — Despre însemnătatea filozofică a realizărilor astronomiei contemporane).

Л. Н. Великович — Клерикальная апологетика современного капитализма (L. N. Velikovici — Apologia clericală a capitalismului contemporan).

Я. А. Пономарев — К вопросу о природе психического (I. A. Ponomarev — În jurul problemei despre natura psihicului).

Журнал и читатель (Revista şi cititorul).

Конференция читателей журнала „Вопросы философии" на Горьковском автомобильном заводе (Conferinţa cititorilor revistei „Voprosi filosofii" la Uzina de automobile din Gorki).

Научные сообщения и публикации
(Comunicări ştiinţifice şi publicaţii)

А. Н. Маслин — Школа Н. Г. Чернышевского о роли народных масс и личности в истории (A. N. Maslin — Şcoala lui N. G. Cernîşevski despre rolul maselor populare şi a personalităţii în istorie).

Владислав Краевский (Польша) — Материалистические тенденции в польской философии XX века (Vladislav Kraevski (Polonia) — Tendinţele materialiste în filozofia poloneză din sec. al XX-lea).

Г. Ф. Хрустов — О возникновении материального производства (G. F. Hrustov — Despre apariţia producţiei materiale).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

Ф. Х. Кессиди — Миф, религия и философия (F. H. Kessidi — Mitul, religia şi filozofia).

М. М. Розенталь — О связи философских теорий с экономическим базисом (M. M. Rosenthal — Despre legătura dintre teoriile filozofice şi baza economică).

Научная жизнь
(Viaţa ştiinţifică)

А. И. Алешин, А. И. Игнатов — Памяти Чарлза Дарвина и Жана Батиста Ламарка (A. I. Aleşin, A. I. Ignatov — În memoria lui Charles Darwin şi Jean Baptiste Lamarck).

В. И. Кириллов — Повысить уровень диссертационных исследований (V. I. Kirilov — Să ridicăm nivelul cercetărilor în vederea elaborării unor dizertaţii).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE
Nr. 1—2/1960

Erwin Gutzmann, Heinz Kallabis — Über Wesen und Bedeutung der sozialistichen Gemeinschaftsarbeit. (Despre esenţa şi însemnătatea muncii socialiste în comun).

Heinz Heuer — Die imperialistische Europaidee nach dem zweiten Weltkrieg. (Ideea imperialistă despre Europa după cel de-al doilea război mondial).

Walter Prokop — Zur Deutung der Einsteinschen Energie-Masse-Relation. (Asupra semnificaţiei relaţiei energie-masă a lui Einstein).

A. M. Minassjan — Das Gesetz der Negation der Negation. (Legea negării negaţiei).

W. I. Tschutschmarjow — G. W. Leibniz und die russische Kultur zu Beginn des 18. Jahrhunderts (G. W. Leibniz şi cultura rusă de la începutul secolului al 18-lea).

W. W. Kolbanowski — Über den Gegenstand der marxistischen Soziologie. (Despre obiectul sociologiei marxiste).

Friedrich Bassenge — Abbildung und Ausdruck. (Reflectare şi expresie).

Diskussion
(Discuţii)

Heinrich Vogel — Über die Materie und ihre Eigenschaften. (Despre materia şi însuşirile ei).

Peter Bernd Schulz — Zur Funktion des moralischen Werturteils im Sozialismus-Kommunismus. (Cu privire la funcţia judecăţii morale de valoare în socialism-comunism).

ФИЛОСОФСКА МИСЪЛ
Nr. 1/1960

Поздравително писмо на Института по философии при БАН и списание „Философска мислъ до акад. Тудор Павлов (Scrisoarea de salut a Institutului de filozofie de pe lîngă Academia bulgară de ştiinţe şi a revistei „Filosofska misl" către acad. Todor Pavlov).

Акад. Асен Киселинчев, Тодор Павлов по въпросите на марксистско-ленинската гносеология (Acad. Asen Kiselincev — Todor Pavlov despre problemele de gnoseologie marxist-leninistă).

Стефан Васильев, Тодор Павлов и развитие нашей эстетической мысли (Ştefan Vasiliev — Todor Pavlov şi dezvoltarea gîndirii noastre estetice).

Акад. Тадеуш Котарбинский, Основные вопросы праксеологии (Acad. Tadeusz Kotarbinski, Problemele fundamentale ale praxeologiei).

В. Добрианов, О логическото и историческото в марксистката теория на познанието (V. Dobrianov — Despre logic şi istoric în teoria marxistă a cunoaşterii).

Моис Семов, За качествените изменения в нравсвеното съзнание и поведение на трудещите се у нас (Mois Semov — Despre schimbările calitative ale conştiinţei şi comportării morale a muncitorilor noştri).

Н. Ястребова, К вопроса об объективно-обществените основи трагичнито в искусството (N. Iastrebova — Despre problema bazelor social-obiective a tragicului în artă).

Михаил Бычваров, Томазо Кампанелла (Mihail Bîcivarov, Tommaso Campanella).

Дискусии и обсъждения
(Discuţii şi dezbateri).

Димитър Аврамов, Субстанцмя и материя (Dimitr Avramov—Substanţa şi materia).

STUDIA FILOSOFICZNE
Nr. 5 (14)/1959

Wolfgang Mönke — „Prawdziwy" socjalism w Niemczech lat czterdziestych XIX w. (Socialismul „adevărat" în Germania dintre anii 1840—1850).

Zdzislaw Kuksewicz — Jan z Janduno a augustynizm sredniowieczny. Polemika z oceną poglądów averroisty paryskiego dokonaną przez Mac Clintocka. (Jan din Janduno şi augustinismul medieval. Polemica cu aprecierea făcută de către Mac Clintock asupra concepţiilor averoistului parisian).

Stanislaw Ossowski — Wieloglowy Lewiatan i grupa spoleczna. O perypetiach pojęciowych w socjologii. (Leviatanul cu mai multe capete şi grupul social. Despre peripeţiile noţiunilor în sociologie).

Jerzy Giedymin — Uogólnienie postulatu rozstrzygalnosci hipotez. (Generalizarea postulatului rezolvabilităţii ipotezelor).

Andrzej Grzegorczyk — Analiza filozoficzna, kontemplacja, wartosciowanie. (Analiza filozofică, contemplaţia, aprecierea).

Polemika
(Polemica)

Jerzy Kmita — W sprawie funkcji semantycznych języka literatury. Na marginesie artykulu J. Pelca „O istnieniu i strukturze dziela literackiego". (În legătură cu funcţiile semantice ale limbajului literaturii. Pe marginea articolului „Despre existenţa şi structura operei literare" de J. Pelc).

LA PENSÉE
Nr. 89/1960

Georges Cogniot — La loi scolaire du Vatican. (Legea şcolară a Vaticanului).

Madeleine Marzin — Petite incursion dans les manuels scolaires de l'enseignement confessionnel (O scurtă incursiune în manualele şcolare ale învăţământului confesional).

R. Nataf — Le programme militaire atomique nuit-il à la Recherche „civile"?. (Dăunează oare programul militar atomic cercetării „civile"?).

André Voguet — Souvenirs de l'année universitaire 1940—1941. (Amintiri din anul universitar 1940—1941).

André Michel — La sociologie des relations raciales. (Sociologia relaţiilor rasiale).

Lucien Sève — Panorama de la philosophie française contemporaine. II. (Tabloul filozofiei franceze contemporane II).

Paul Labérenne — Chronique de l'irrationalisme moderne (Cronica iraţionalismului modern).

Chronique philosophique
(Cronică filozofică)

Gilbert Mury — L'aristocrate indocile. (Aristocratul nedocil).

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

Studii de materialism dialectic

Sumar

Cuvînt înainte

C. GH. DIMITRIU — Orientarea materialist dialectică în ştiinţele medicale şi biologice în R.P.R.

M. STEINBACH — Cîteva observaţii asupra metodei în biologie şi medicină

M. DOUCET — Aspecte filozofice ale problemei eredităţii la plante

L. MIROŞ — Determinism şi finalitate

ŞT. POPESCU — Rolul cognitiv al teoriei în fizică

★

M. BREAZU — Rolul practicii în formarea abstracţiilor

RADU STOICHIŢĂ — Consideraţii despre lupta dintre dialectică şi metafizică în istoria logicii

FLOREA ŢUŢUGAN — Despre „paradoxele" implicaţiei şi echivalenţei şi semnificaţia lor logică

G. OFFENBERGER — Unele principii ale clasificării dialectice a judecăţilor

★

DAN BĂDĂRĂU — Critica unor concepţii idealiste despre structurile logice . . . .

CLARA DAN — Critica idealismului constructivist cu privire la geneza cunoaşterii raţionale

Intreprinderea Poligrafică Nr. 2, str. Brezoianu nr. 23—25, București — c 1877

ERATĂ

Pagina	Rîndul	În loc de:	Se va citi:	Această greşeală s-a făcut din vina
31	10 de sus	faţă 10 %	faţă de 10 %	editurii
68	2 „ „	activităţilor	activităţii lor	editurii
95	15 „ „	oglindirea	gîndirea	autorului
160	col. II. 24 de sus	lucrătorii	lucrării	autorului
223	col. I. 17 de sus	şi	ci	editurii

c. 1877 – Cercetări filozofice, nr. 3/1960

ERATĂ

Pagina	Rîndul	În loc de:	Se va citi:	Această greșeală s-a făcut din vina
31	10 de sus	față 10 %	față de 10 %	editurii
68	3 „ „	activităților	activității lor	editurii
95	15 „ „	oglindirea	glindirea	autorului
100	col. II. 24 de sus	lucrătorii	lucrării	autorului
223	col. I. 17 de sus	și	ei	editurii

c. 1877 — Cercetări filozofice, nr. 2/1969

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI
c. 1877

Lei 6.—